

ધી પરમાર ગ્રેસ—રાજકોટ.

શ્રીમદ્ પુણ્યશ્રી જોષાજી ૨૪૩મી-મંથખાજી મળુકો ૮ મો.

જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર તપ.

શ્રંથ સર્પણ.

શ્રીયુત દાનવીર,

શેઠ દેવીદાસ લક્ષ્મીદાસ ધેવરીયા.

જ્ઞાન દાનના અતિ મહાન દાર્થમાં આપ તન, મન અને

ધનવટે દસતે મુખે પ્રયત્ન ચિત્તથી સદાય સદાય કરો

છો છતાં સાદાર્થ સમભાવના અને નિરાભિમાનપણું

નીરખી અંતઃકાળના ભાવિક ઉદ્ધારો અને

ઉછળતી લર્મિઓ વટે શુભો માર્ગ

આ શ્રંથ સર્પણ વટે

કૃતાર્થે ચાડે છું.

શાદુલ વિકિટીત.

દેવીને લક્ષ્મીવલો મુંદર છે, સદવાસ જે નામમાં;

વિદ્યા દ્રવ્ય સયોગ ફૂલેલ છતાં, જેના રૂડા ધામમાં.

દાતા મુત સ્વધર્મનું દિવ ચંદો, ઔદાર્ય દિવદામમાં;

સદ્ગતિ સમતા અને મુજનતા, પ્રાવીણ્ય સત્કામમાં.

લક્ષ્મીદાસ મુપુત્ર મુત જન છે, સાદાર્થ સમભાવમાં;

દાના દીન દયાળ દેવ સમ છે, ઉપકારના કામમાં.

સત્સુખ આપતણા ઘણા અનુભવી, કૃતાર્થ દિવદામમાં;

અર્પું મોહનમાળા ખ્યાર ધરજો, સ્વિકારી સન્માનમાં.

આપાદી પૂર્ણિમા

સાં. ૧૯૮૧.

લી. સંવસેવક,

શ્રીમયંદ જોષીદાસ ભાવસાર.

ૐ શાન્તિ.

ઉપકાર પત્ર.

આ પુસ્તક ઓછી કિંમતે આપવા અને જ્ઞાનનો જહોળો ફેલાવો-
-યવા માટે ભાષિક સફળકર્ષણો, ઘણા ઉત્સાહપૂર્વક રચના કરાવી છે,
તેઓને હું ધન્યવાદ આપવાની સાથે કહીશ કે, હજી જીનસમાજમાં એવા
ઘણા જ્ઞાનપ્રેમી બંધુઓ છે કે જેઓ પોતાની ન્યાય નીતિથી ઉત્પન્ન કરેલી
લક્ષ્મી આવા જ્ઞાન ખાતાઓમાં વાપરી ફેલાવો હઇ મનુષ્યજન્મ સફળ કરે છે.

ઓછી કિંમતે પુસ્તક આપવા માટે જે જે સફળકર્ષણો મદદ
આપી છે, તે તે સફળકર્ષણો નામવાર લીસ્ટ આ નીચે આપવામાં આવે છે.

રૂપિયા.	સફળકર્ષણોનાં નામ.	ગામ.
૨૦૦	એક સફળકર્ષણ તરફથી હા. કેવીદાસ લક્ષ્મીદાસ પેરદીયા	પોરબંદર
૧૦૦	શાહ જેયંદલાઇ કાલીદાસ	ધાંગધા
૧૦૦	એક સફળકર્ષણ તરફથી મદદ	અમદાવાદ
૧૦૦	ભાવસાર ભગનલાલ સામગદાસલાઇ (અમદાવાદ)	સરસ્પુર
૧૦૦	દોશી કસ્તુરચંદ હરચંદ હા. દેવજીભાઈ	વડવાલુ કેમ્પ
૬૫	શાહ મોહનલાલ રતનચંદ	ખંભાતગંદર
૫૧	પટેલ અંદરજી પેઢાભાઇ	સરપદડ
૩૫	મકાળી દીતચંદ કચરાભાઇ	રાજકોટ
	૨૦ પોતાના, ૧૦ મહેતા મુલચંદ જેઠાલાલ,	
	૫ મિ. ચીનુભાઈ ઝવેરીના	
૩૦	શાહ ઓધવજી વીરપાળ હા. ભગદાઇ	અરણીટોળા
૩૦	હફતરી કાળીદાસ રાજપાળ	મોરબી
૨૫	શાહ પોપટદાસ મગનલાલ હા. મોતીભાઈ	અરણીટોળા
૨૫	દોશી મુળજી રામજી હા. પ્રભુદાસ	રાજકોટ
૨૫	સંઘવી ચત્રજી કચરા	વાંકાનેર
૨૫	મહેતા પોપટ કુલચંદના ધર્મપત્ની ભાઇ સંતોક	"
૨૫	ગાંધી કલ્વા પરચોળા હા. સવજીભાઇ	હડમતીવા
૨૫	શાહ મંગળજી પ્રભુદાસ	ધંડા
૨૫	ચેક બાદવજી મગનલાલ	વડવાલુ કેમ્પ
૨૫	શાહ ઉચ્ચમરી કચરાભાઇ હા. મુલચંદલાઇ	" ચંડેર

૨૫	ચોઠ જોડીદાસ અંબાજી હા. સ્તીલાલ પરચોતમ	ધોલેરાજદર
૨૫	ચાહ મોહનલાલ હરજીવન	"
૨૫	ચાહ અવેરચંદ દેવાની લીકરી બાઈ સંતોક	"
૨૫	ચાહ ચુનીલાલ ડાહ્યાભાઈ	ખંભાતજંદર
૨૫	ચાહ અનોપચંદ માણેકચંદ હા. ભાઈ નગીનદાસ	"
૨૫	સંઘવી ચુનીલાલ યુગતરાય	સિદ્ધપુર
૨૦	ચાહ ઠામરભાઈ પાનાચંદ	ધાંજી
૨૦	પારખ બોધક ગંગા હા. બેન મોંઘી	"
૨૦	ચાહ દેવશી નાગર	"
૨૦	શ્રી રાજપરના સંઘ તરફથી	રાજપર
૨૦	ચાહ પ્રેમચંદ શીવલાલ ધોલેરાવાળા	અમદાવાદ:
૨૦	ચાહ નાથલાલ જીરાભાઈ	સિદ્ધપુર
૧૫	ચાહ ભુદર નાગજી હા. ભાઈ શુભાચંદ	ધોલેરાજદર
૧૫	ચાહ મોહનલાલ માણેકચંદ	ધાંજી
૧૫	ઢોઠારી દેવસી ભગવાન	હળવદ
૧૫	મહેતા ન્યાયચંદ ગણેશભાઈ	રણની ટીકર
૧૫	પટેલ નાનાલાલ છગનલાલ	ખંભાતજંદર
૧૫	ચાહ મણીલાલ મગનલાલ	નાથકા
૧૧	ચાહ સઠરાભાઈ દેવચંદ	ખંભાતજંદર
૧૦	ચાહ મુખલાલ કેશવલાલ ઉજ્જમશી	રાજકોટ
૧૦	ચાહ વૃધમાન નાનજી	ધાંજી
૧૦	ચાહ પાનાચંદ ચત્રભુજ	ભુલુપુર
૧૦	ચાહ મોહનલાલ ઠાકરશી હા. નેમચંદ સ્વરૂપચંદ	ખંભાતજંદર
૧૦	ચાહ નાગરદાસ મોતીચંદ	નાથકા
૧૦	ચાહ પોચાભાઈ પીતાંબરભાઈ	અમદાવાદ.
૧૦	ઢોઠારી જીવરામ લક્ષ્મણ	પ્રાંતીજ
૧૦	બેન પારવતી મનોરદાસ	"
૧૦	મેતા વાઘજી સ્વજી	રાજકોટ

દશથી ઓછી રકમ સ્વીકારવામાં આવતી નથી.

લી. સંઘસેવક

ખીમચંદ જોડીદાસ ભાવસાર

પ્રસ્તાવના,

ॐ ॥

નાર્ણં વ દંતર્ણં ચેવ ચરિતં વ સર્વો તદ્વા ।

एत मयोति पलतो जिणेहि वरदांसिदि ॥

અર્થાત—ચાર કારણ સંયુક્ત જ્ઞાન દર્શનના લક્ષણે કરી સહિત એક માર્ગનું સ્વરૂપ છે, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, અને તપ એજ મોક્ષનો માર્ગ છે, એવું શ્રી છનેશ્વરે કહ્યું છે.

ઉપર્યુક્ત ચાર માર્ગ પૈકી સમ્યગ્ જ્ઞાનની આવશ્યકતા જીનેતર ધર્મીઓ પણ માને છે, સંચિત, ક્રિયામાત્ર અને પ્રારબ્ધ આ ત્રણે પ્રકારનાં કર્મબંધનમાંથી આત્માને મુક્ત કરવાના ઉપાયોમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે અર્જુનને ઉપદેશ આપતાં કહ્યું છે કે:—જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વકર્માણિ મક્ષસાત્કુરતેર્જુન । જ્ઞાન રૂપી અગ્નિ સર્વ કર્મોને જાગીને ભસ્મ કરે છે. આજ્ઞાન તે આત્મ સ્વરૂપનું જ્ઞાન મહાત્માઓનો આશય કરવાથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. જીન શાસ્ત્રનો અર્થ પણ ગુરુગમ્યજ છે, તેથી સ્વતંત્રપણે એકલા ન્યાય તર્ક કે વ્યાકરણના ભજથી તે અર્થાર્થ રીતે કોઈથી કરી શકાતો નથી.

આ દેહના નિર્વાહ માટે શુદ્ધ હવા, શુદ્ધ પાણી, શુદ્ધ ખોરાક અને સ્વચ્છ કપડાંની જોટલી આવશ્યકતા છે તેટલીજ બદકે તેથી પણ અધિક આવશ્યકતા આત્મિક જીવન દર્શાવવા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપની છે. પદ્મ નાર્ણ સર્વો દવા પહેલું જ્ઞાન અને પછી દવા એ વીરવાક્ય એમ પ્રમેયો છે કે:—સમ્યગ્જ્ઞાન એ / આત્મોત્તતિનું પહેલું પગથીડું છે. દુસ્તર સંસાર-સાગર તરવા માટે સમ્યગ્જ્ઞાન એ વહાણ છે અનંત કટુતાના નિધાન શ્રી મહાશીર ભગવાને આગમ વાણીનો પ્રકાશ કરી સંસાર સમુદ્રમાં દૂબતા જીવોને મોક્ષનો માર્ગ દેખાડી મહાકુપકાર કર્યો છે. વીરવાણી અર્થાત જીના-ચર્યો એ જ્ઞાનામૃતનો મહાસાગર છે. એમાંથી પીવાય ચોટલું અમૃત પીવું અને પચાય તેટલું વિષાયુઓને પાવું એજ માનવ જીવન સાદ્વ્યનો સર્વોદ્દેશ ઉપાય છે.

મહાત્મા પરયોપકારી અને પૂજ્ય શુરવર્ધ શ્રી મોહનકાકજી મહારાજ કે જેઓ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા અને જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવા ઘણાં વર્ષોથી સતત જુદા જુદા રહે છે, જેમની જીનાચર્યો ઉપર અચળ યદ્વા છે, સૂત્રોનાં અતિ સૂદ સ્ફુટનો ઉકેલ કરવામાં જેમની કુસાગ ભુદિ આશ્ચર્યજનક છે અને

જેઓ બહુમતીના વિશેષણને સર્વથા યોગ્ય છે. તેઓશ્રીએ પોતાની આજે
 યોનીયો આવવા છતાં અતિપ્રયાસે મોહનમાળાના પૂર્વાર્દના વાચકોની
 વિદ્યાસા તૃપ્ત કરવા; પોતાના સ્વભાવમાં આવેલા અન્ય ધર્મીઓને ઉદ્દેશ-
 વર્તી અનેક શંકાઓનું નૈનદ્રષ્ટિએ સમાધાન કરવા; ચતુર્વિધ સંઘને
 જીનાગમોનું યથાર્થ સ્વરૂપ સમજાવવા; અને જ્ઞાન પ્રચારવડે ભવ્ય છવો
 ઉપર મહદુપકાર કરવાના પરમ પવિત્ર આશયથી આધુનિક સમયને યોગ્ય
 પોતાના અનુભવોને લગ્નમાં રાખી અનેક શાસ્ત્રના અધ્યયનને અતે સાર
 દોહન કરી પોતાની જોજસ્તિની દલમવડે અગિયાર ભાગમાં ગોઠવી આ
 ઉત્તરાર્દ ભાગ તૈયાર કર્યો છે. ધન્ય છે આવા મહદુપકારી મુનિ મહારાજોને.

આ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધ કરવામાં ઉદારચિત્ત ગૃહસ્થોની આર્થિક સાહાય્ય
 એ એક મોટી અનુકૂળતા થઇ પડી છે તે ખાતે તેઓનો અંતઃકરણપૂર્વક
 આજાર માર્ગ હું આવો જ્ઞાનામૃતથી ભરેલો ઉત્તમ ગ્રંથ માત્ર દોઢ રૂપિ-
 નાની કિંમતે આપી શકવાની અનુકૂળતા મને પ્રાપ્ત થઇ તેનો સવળે
 મુલ્ય આપણા જાતીર આશય જાતાઓ કે જેમનાં નામ આ ગ્રંથમાં
 અન્વય પ્રગટ કરેલાં છે તેમને ધટે છે.

આ પુસ્તક જદાર પાડામાં મારા સ્વધર્મી બંધુ T. V MAHETA
 એ ઘણાજ ઉન્નતપૂર્વક પૂર્ણ પરિશ્રમ લઇ ઘણી મદદ કરી છે અને મને
 અવારનવાર ઉત્તમ સલાહ આપી છે. તેથી તેઓ સાહેબનો હું પૂર્વ
 અભારી કયો છું. ધર્મ કાર્યમાં તેઓની અપાર ખંત અને હાર્દિક લાગણી
 માટે તેમને જેટલો ધન્યવાદ આપીએ તેટલો થોડો છે.

મૂંડ મુખાસ્તામાં બહુથી ભાગ્યજી અભયચંદ માસ્તરે પોતાના
 સમયને પુરૂષ જિજ્ઞાસુ આપી આ ગ્રંથને સર્વાંગ મુંદર જનાવવા માટે ઘણા
 પરિશ્રમ દર્શિ છે, અને કામ થતું સાડું કરી તેઓએ નૈનધર્મની અપૂર્વ
 સેવ બજાવી છે તે માટે તે ભાઈશ્રીને ધન્યવાદ ધટે છે અને તેમનો પણ
 હું પૂર્વ અભારી છું.

લી. સંઘનો સેવક

ભાવનાર ખીમચંદ જોડીદાસ.

શ્રી પ્રત્નોત્તર મોહનમાળા-ઉત્તરાદ્ધ લાગ ૧ લા ની

વિષયાનુક્રમશિકા.

ૐૐૐૐૐૐ

લાગ ૧ લા.

પૃષ્ઠ ૩ થી ૨૬ મુધી.

વિષય.	પ્રમાણ.	વિષય	પ્રમાણ
નવકાર મંત્રની ધોય પદ તથા		૪૫ લાખ જોજનતા સિદ્ધ.	
નવપદની સમજણ	૧-૫	દેવમાં અનંતા સિદ્ધ કેરી	
ધોય પદમાં, પદેશા અગ્નિદં-		રીને સમાજી	૫૪-૫૬
તાણું પદમાં દ્રવ્યમાત્ર અરિદંત-		મુક્તિમાં ઇવ નિરંતર જાણ	
ની સમજણ અથવા દ્રવ્યમાત્ર		અને સંસાર આથી થાય નાદ,	
વેરીની આપખાણ	૧-૨૩	આ વાક્ય પરસ્પર વિરુદ્ધ કેમ	
સિદ્ધપદ મોટું કે અરિદંતપદ મોટું	૨૧	ન પડે ?	૧૦
મણુધરે પહેલો અરિદંતને નામ-		સિદ્ધને ત્યાં કરવાનું થું ? ...	૧૧
ગાર કર્યો તેનું થું કારણ ?	૨૫	સિદ્ધનું રચણ કેનું દર્શન ? ...	૧૨-૧૬
શ્રી ઉત્તરાધ્યયનના ૨૦ મા		સાત સાત રહેલા સિદ્ધ આપણું	
અધ્યયનની પદેશી આયામાં		કર્યાણુ કેરી રીતે કરી રાં ?	૭૦-૭૧
મણુધરે જેજ પદને નમસ્કાર		મુક્તિ વરણની ધાણ કેને	
કર્યો તેમાં અરિદંતને કયાપદમાં		ન દોષ ?	૭૨
મણુધ ?	૨૬-૩૧	તમામ મનરાગા મુક્તિને વરણના ?	૭૩
સિદ્ધને રહેવાનું રથાન કયું ?	૩૨-૩૮	મુક્તિ મુદરીનો રચણ વર મુક્તિ	
મનુષ્યદેવ અને સિદ્ધદેવ વચ્ચે		મુદરી કેને વરમાળા નાખે ?	૭૪-૭૬
અંતરે કેટલું ?	૩૯	મોક્ષ પામેલા તે પાછા અ.વે	
સિદ્ધને સિદ્ધ દેવમાં અપાનો		અગ કે કેમ ?	૭૭-૮૦
દાગ વિષે.	૪૦	નવેશ્યુનું કેટલા કહેવ પા ? ...	૮૧-૮૨
એકસમયની મિદગી મતિમાં		મામાવજ કેની આતમે લેતી ?	૮૩-૮૦
ખેત-નુજ આતમજગ કે જોશ		અરિદંતતા ગુણ કેટલું ? ...	૮૫
પદાચની પ્રેરણા ખરી ? ...	૪૧-૮૨	સિદ્ધ અવંતતા ગુણ કેટલું ?	૮૬-૮૭
ઇતરે કમ મહા કરવાનો		આમ વંધ કેને અંતુ ખે ? ...	૮૮
રચના છે તે મુગત રચનાને		મણુધરને કેટલા કહે ? ...	૮૯
કાળીને સિદ્ધ કેરી રીતે થવ ?	૪૩-૪૪	ઉપાધ્યયનમાં કેટલા કહે ?	૯૦
સિદ્ધમાં સુખ થું ?	૪૫-૫૦		

વિષય	પ્રશ્નોક
સૈન્યમુખે જ્ઞાન વ્યાકરણાદિધી થનું નથી ગુરુમયધી થાય છે, એમ મંબીરનિબધ્ન તથા દિ- ગ્ગજ સ્વર જણાવે છે ...	૮-૧૨
વ્યાકરણ વાળા વિના શુદ્ધ ઉપદેશ કમ શક્યનો થી મૂલ- માર્ગમ્ મુખનો દાખલો ...	૧૩
સંસ્કૃત ભજ્યા વિરે વ્યાપેય મૂલના દાખલોનો સાત્ત્વયુક્ત ઉત્તર ...	૧૪-૧૮
સંસ્કૃતાર્થધી મમ્મક જ્ઞાન પ્રાપ્તિ થનું નથી જાણ જ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાનનો મુખ્યનો ...	૧૯
પૂર્વાચાર્યો વ્યાકરણના ભણેલા દના કે નહિ તેની મમ્મતુની જાણ શુદ્ધિ માટે વ્યાકરણની જરૂર નથી ...	૨૦-૨૨ ૨૩
શ્રી પલ્લવજ્ઞાનમાં કહેલા ચાર પ્રકારની જાણનું વ્યવસ્થા સ્વરૂપ ...	૨૪-૨૭
દ્રવ્ય જ્ઞાન પડિનું સ્વરૂપ ...	૨૮-૪૧
સમજીત અને મિથ્યાધુન વિરે સમજીતી ...	૪૨-૪૩
શ્રી પ્રમ વ્યાકરણ તથા શ્રી પલ- વજ્ઞાન સુત્રમાં જણાવેલ જાણનું સ્વરૂપ ...	૪૪-૫૧
શ્રી પ્રમ વ્યાકરણાદિ સુત્રમાં દસ પ્રકારે કહેલાં સત્યનું સ્વરૂપ	૫૨-૬૨
શ્રી પ્રમ વ્યાકરણમાં કહેલી જાણ પ્રકારની જાણ તેનું સ્વરૂપ...	૬૩
સુત્રની જાણ વિરે ...	૬૪-૬૫
શ્રી પ્રમ વ્યાકરણમાં કહેલા સૌજ પ્રકારનાં વચનનું સ્વરૂપ	૬૬-૮૫

વિષય	પ્રશ્નોક
જાણની જ્ઞાનનું સ્વરૂપ ...	૮૬-૮૪
જાણના પૂર્ણનું કણપૂટમાં પાડવાપણું કેવી રીતે થાય છે તે સજાને મુલાસાત સમજીતી	૮૫-૧૦૪
શ્રોતેદિપનો વિષય કટલો કે તે વિરે	૧૦૫
પર્વામિ અપર્વામિ જાણ વિરે	૧૦૬
જાણની ઉત્પત્તિ વિરે ...	૧૦૭
સ્વમમયનું જ્ઞાન મેગળા જ્ઞાન પરસમયનું જ્ઞાન મેગળા વિરે તથા બચોસ પ્રમ ...	૧૦૮

જાણ ૪ થી.

પૃષ્ઠ ૧૦૧ થી ૧૮૦ સુધી.

શ્રીઆચાર્યાર્થ સુત્રની કહ જાણ સમજીતી ...	૧-૨
સુત્રની જાણને સંસ્કૃતમાં જ્ઞાન- વ્યાના અભિપ્રાયની સિદ્ધિને દિગ્ગજનો દાખલો ...	૩
સુત્રની જાણ કહ સમજીતી ...	૪-૫
મુત્રની જાણના અવમાન વિરે	૬-૭
સુત્રની જાણનો નિર્ણય સુત્રથી થાય તે વિરે ...	૮-૯
પ્રાકૃત અને સંસ્કૃત જાણની ઉત્પત્તિ વિરે દંડરસાદેજ આદિ જોઈ જાણના સાથે અત્મારા- મજ્જનો અભિપ્રાય અને અર્થ માગથી જાણનો નિર્ણય ...	૧૦-૧૪
પદેજા તીર્થ કરથી છેડે તીર્થ કર સુત્રના સુત્રની રચના સરખી અને અર્થ માગથી જાણમાં આત્મારામજ્જ અભિપ્રાય ...	૧૪-૧૫
સુત્રને પ્રાકૃત જાણમાં માનવાથી થવા દેવો ...	૧૬-૧૭

વિષય	પ્રમાણ
પ્રત્યેક બોધ અને જુદા બોધે કયારે દોષ ? તેની સમજાવતી	૧૨-૧૩
સ્વપુત્ર ■ પ્રકારની કલ્પની રિધિનિત્યે અધિકાર	૧૪-૨૦
પંચમા આરામાં કેટલા કલ્પ દોષ ? તે વિષે ...	૨૧
એકલવિદારી વિષ...	૨૨-૨૩
પરિદાર નિશુદ્ધ ચારિત્રની સમજાવતી ...	૨૪-૨૭
જનકલિપ કથા કથા નીચે કરના કયારે દોષ ? અને કોણ કયારે સકે ?	૨૮
પરિદાર નિશુદ્ધ ચારિત્રની રિધિતિ અને જ્ઞાન ? તે વિષે ...	૨૯-૩૦
જનકલિપની મઠી વિષે ...	૩૧-૩૨
જનકલિપ અને પદિમાધારી સ્વપુત્રમાં શે તફાવત ? ...	૩૩-૩૪
અધિકારને બાર પદિમા બાદરી એકલા વિચાર્યા નથી ? તે વિષે	૩૫
કેટલા ગુણોને ધણી એકલે વિચરી શકે ? તે વિષે ...	૩૬-૩૭
અગ્ર કાળમાં, બાણેએ શાઓકન અનુચિત એકલવિદારી દોષ સકે કે કેમ ? તે વિષે ...	૩૮-૪૧
પંચમા આરામાં જિન કલિપનો સ્વરૂપ... ...	૪૨
એકલવિદારી જિનકલિપ અથવા પદિમાધારીન દોષ કે જીન પણ દોષ ખરા ? ...	૪૩
પંચમકાળમાં આઠ અવગુણ- વાળા એકલવિદારી વિષે ...	૪૪-૪૮
શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજીના કર મા અધ્યયનની ત્રીજી, ચોથી અને પાંચમી ગાથામાં કહેલા એકલ- વિદારીનો પ્રભાવો તે વિષે ..	૪૯-૫૨

વિષય	પ્રમાણ
સુદિગ્ધને ગુરુકુળનમ વસવાથી થતા ગુણ ? તે વિષે ...	૫૫
૨૨૨ઠ્ઠાચારી એકલવિદારીનાં મુખમાંથી નીકળતાં વાક્ય ...	૫૬-૫૮
પાંચ સુમતિ મળી ગુપ્તિમાં ઉ- ત્સર્ગને અપવાદ વિષે ...	૬૦
જનુસુત્રી જનસવાળાએ કુમુદિ- ને તજી સદગુણેન ગૃહજી કરવા વિષે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનના ૧૧ મા અધ્યયનનું ૨૨૨૫ ...	૬૧-૬૫
સપુત્ર સુત્રુ જાન થવાને કાળ તે વિષે ...	૬૬
જનકલિપ તથા પદિમાધારી પણ ગુરુની આજ્ઞાએ એકલા વિચરી શકે ? તે વિષે ...	૬૭
શિશુની પદિમા અંગીકાર કર- નાર ભારીય બોલ સહિત વિચરે	૬૮
શિશુની બાર પદિમાના કાળ વિષે	૬૯
સાધુને એકલા કરવાની સૂચથી મનાઈ ...	૭૦
આ જમાનામાં એકલવિદારી થવાના ૭ કારણો ...	૭૧
પદિમાધારી સાધુને કેટલી ભણા બોલવી કલ્પે ? ...	૭૨
પદિમાધારી સાધુ ભણા જાવ ત્યાં કેટલું રહે ? ...	૭૩
પદિમાધારી સાધુ ઉપદેશ દર્શ શકે કે કેમ ? ...	૭૪
આવકને પદિમામાં ઉપદેશ દેવા કે નહિ ? ...	૭૫
પદિમાધારી આવકને મેળો અમ વિચરવાનું ક્યાં કયું છે ? ...	

વિષય	પ્રશ્નક
અગિયાર પદિમાધારી આવક પદિ- મા પૂરી થયે સંસારમાં આવી અહરથાઅમ બોમવે કે કેમ ? ...	૭૭
આવકને પડમા અંગીકાર કરે- વાનો કાળ લક્ષ્ય ૧-૨-૩ દિવસનો કલો તેનું કારણ શું ?	૭૮
સાધુ મહાત્મન અંગીકાર કરના પ્રાણાનિપાતાદિ પાંચ બોલનો ત્યાગ કરે છે તેમજ આવક અધ્યાત્મમાં પણ તેજ પાંચ બોલનો ત્યાગ કરે છે છતાં તેમને સાધુ કેમ ન કહ્યા ? ...	૭૯
ઓ, સાધુની કે આવકની પદિમા અંગીકાર કરી શકે કે નહિ તેમજ સાધવી ગિનકરિષ્ણ હોય કે નહિ ? ...	૮૦
આ જમાનામાં કોણ એકલ- વિદ્યારીની નકલ લાદને વિચરે તે આત્મા કે આત્મા બહાર ? તે વિશે ...	૮૧
નિદ્રા સંબંધીની સમજુતી ...	૮૨-૮૬
નિદ્રા અને પ્રાણત્યાગ તથાવન શું ? ...	૮૭-૯૦
દોષિનને દોષિન ન કહેવા વિશે	૯૧
જન્મભ્રમ જાતીને માણ ફળ વિશે	૯૨-૯૩
ઉપકારી સુચારિની નિંદના માર્ગ ફળ અને પાંચમ આગના જ્વાર વિશે ...	૯૪-૯૭
વાચન દંડજુની સમજુતી ...	૯૮
આદ્ય હંદાની એકાગ્રતા ...	૯૯
પ્રમત્સદિ પાંચ બેલની એકા- ગ્રતા ...	૧૦૦-૧૦૮

વિષય	પ્રશ્નક
ભાગ ૬ હો.	
૫૪ ૨૨૫ થી ૨૬૮ સુધી	
શ્રી ઉત્તરાધ્યવનજના નવમાં અધ્યવનની ૫૪ મી ગાથામાં કહેવા શુન આખ્યાન ધર્મની સોગકજાનું સ્વરૂપ ...	૧-૪
મોગકજા માટેની પેટેલી કજાની સમજુતી ...	૫
સોગ કજા માટેની પેટેલી કજા બે કદી તે અજાતીને લાગ્ય થાય કે નહિ ? ...	૬
ભવતિદિધામાં સોગ મરિદી કેટલી કજા લાભે ...	૭-૮
અજાતીને મોગ માટેની કેટલી કજા લાભે ...	૯
અક્ષરના અનંતમા ભાગ માટે ભરી અજાતીનો તાગુળ ...	૧૦-૧૨
શ્રી નંદીજી મુનમાં કહેલ અ- ક્ષરના અનંતમા ભાગનું સ્વરૂપ	૧૩-૧૪
ભગ્ય અને અક્ષરના શુન વિશેની સમજુતી ...	૧૫
બે પ્રકારના ભગ્ય જીવની સમજુતી ...	૧૬
અમનને સિદ્ધ સમાન ગણવે કે નહિ ? ...	૧૭
અજાતીની દ્રવ્ય ભર કજા વિશે સમજુતી ...	૧૮-૨૦
ભરી અને અજાતીનો સરોહન તથાવન ...	૨૦
મેઝા જવાવળા અને નહિ જવાવળા ભગ્ય જીવની સરોહન સમજુતી ...	૨૧-૨૩

વિવર	પ્રશ્નક	વિવર	પ્રશ્નક
મી ભગવતીજી સુતમાં ખોલકને અધિકારે કહેલા જ્ઞાન, દર્શન અને ચરિત્રના પૂર્વ સંબંધો જગત અજ્ઞાનને સાચુ થતા પૂર્વોત્તરી સંબંધ સમજુતી ...	૪૦-૪૧	અમરીને જ્ઞાનવર્ણિત કર્મના આવરણ સંબંધીની મમજુતી જ્ઞાન અજ્ઞાન અને કર્મનું સ્વરૂપ અસાધીનો આત્મા કેવળ સ્વરૂપી ને સિદ્ધ સમાન માનવા વિશે ભરી અને અમરીના જ્ઞાન અને અજ્ઞાન વિશે વધારે ખુબસો ?	૧-૧૨ ૧૦-૧૭ ૧૮ ૧૧-૨૪
સર્વજ્ઞ સત્યને સરખા છે, અને સિદ્ધ સમાન છે, અને અનંત સીમા છે, તો અમરીને કેવળજ્ઞાન ને કેવળકર્મન દોષ કે નહીં ? ...	૪૧-૪૨	જગત અને અજગતમાં અમર અમરમ વિશે ...	૨૫ ૨૧-૨૭
અમરીને કેવળજ્ઞાનવર્ણિત કેવળ દર્શનવર્ણિતના બધા સંબંધો થી દાખાવ મળ્યા કહેલા એને અમર સંબંધી ...	૪૨-૪૩	જગત અજગત અને સિદ્ધતા જાતી અવત વાંકા દર્શ	૨૮-૨૯
જગત સંબંધી સીમાત અને અનેકાતનું સ્વરૂપ ...	૪૩	મરે જીવતા સમયે દુઃખાગ્રામા અમરી જીવ મનુષ્ય કે કેમ ?	૩૦
અમર આત્માનું સ્વરૂપ ...	૪૪-૪૮	સર્વ જગત જીવતી એક જાત નહિ તે દર્શે મમજુતી ...	૩૧
અમર સા પરામાત્મામાં અમરી જાગુ થાય કે કેમ ? તે સંબંધી જગત આત્માનું સ્વરૂપ ...	૪૮-૪૯	જીવ અને અજીવની વાંકા અને અન્યત્રમાં તદ્દત્ત વ વિષ	૩૨
અમર તમ જ્ઞાન અને જ્ઞાન જગત આત્મા તે વિશે ...	૪૯-૫૦	અન્યજીવ અને અન્યજીવમાં વાંકા માટે પરાતી આત્મા	૩૩-૩૪
જગત દ્રવ્યના દ્રવ્ય મુખે પદાર્થ અને સદાતનું સ્વરૂપ જગત અન્ય અને પ્રાણનાં જીવ સમજુતી કહેલ ...	૫૦-૫૧	અને એ પુરુષનું કહેલ ... એકાદી કહેલ, જગત જીવને આવ તેમ અન્ય જીવને આ કે નહીં તેન કુ બી જી કે અમરી ? અવર વિષય આવ કે નહીં ? ...	૩૫-૩૬
બાળ સાતમી.		જગત અજગત અને સિદ્ધતા જગત જીવ અજીવને કહેલ દર્શ કે કેમ ? તે વિશે ...	૩૬-૩૮
૫૯ ૨૧૩ થી ૨૨૭ સુધી.		જગતની કોઈ એક જગતની સમજ કથ. વિશે ...	૩૯-૪૦
ઉપરોક્ત જગત સંબંધી ...	૧-૩	જગત અને અજગત. અજગત જેન કથ. વિશે ...	૪૧-૪૨
અમરીને એક સંબંધીની			
સંબંધિ ...	૪		
અમરીના ભરી અને ભરીના અમરી આપ કે નહીં તે વિશે	૫		

વિષય	પ્રકાર	વિષય	પ્રકાર
જીઃ ૧૫૨૧ મિદ સમન		મામાંસુચારિના બે બેદ તે રિયે	૭૫
છે મુર્તિ છવ ૧૫૨ મમલિન		સમલિન પામવાન તથા કરણ	
અને રેવા મનામાં અને છે.		રિયે	૭૬-૮૪
ત્યારે મળીને ૧૫૨ મેલ પ્રાપ્ત		મંડીમેદ મરનું સ્વરૂપ ...	૮૪
મેલ પ્રાપ્ત છવ ૧૫૨ મમલિન		અમલીને પુર્વનું રાજ દોષ કે	
મેલ છવ ૧૫૨ મમલિન		નહિત તે રિયે	૮૫
સમલિનને રેવા સમન નથી		તથા કરણને અંગે પીપીડીકાનું	
ત્યારે મળીને ૧૫૨ મેલ પ્રાપ્ત		દુષ્ટન	૮૬
છે કે કેવળ છવ ૧૫૨ મમલિન		અમલકમ્બુ અને અનીરુતિ	
અને મળીને રેવા સમન નથી		કરણનું સ્વરૂપ તથા અંતઃકર	
અને મળીને ૧૫૨ મેલ પ્રાપ્ત		બનાં અંતે સમલિનની પ્રતિ	
છે રિયે ૧૫૨ મમલિન ...	૪૮-૫૧	તે રિયે	૮૭-૯૦
મળીને ૧૫૨ મેલ છવ અને		રિયેવાનું સ્વરૂપ	૯૧
કર્મ અમલ છે તેમ કેવામાં		૧૫૨ પ્રકારનાં મમલિનનું સ્વરૂપ	૯૨-૧૦૦
છવ અને અમલ રિયે		આવકપદ અને સાધુવધ્ય ક્યારે	
અમલ રેવા છે કેવળ		પ્રાપ્ત થાય તે રિયે ...	૧૦૮
અમલ રેવા છે કેવળ	૫૧-૫૮		
મેલ અમલ રિયે મેલ રિયે		આગ ૮ અમલ પ્રાપ્ત	
અમલ અને મેલ છવ છવ		૧૫૨ ૩૪૦ થી ૩૮૦ સુધી	
છવ છે	૫૨	સમલિન પ્રાપ્ત થવાના સમુદાય	
અમલ અને મેલ અમલ રિયે		મોળાને થાય મુળોનું સ્વરૂપ	૧૦૮
અમલ રિયે	૧૦-૧૧	અમલ અને રિયે સમલિન	
અમલ અને મેલ રિયે		રિયેનું સ્વરૂપ	૧૦૯
અમલ અને મેલ રિયે		રિયેથી સમલિન પ્રાપ્ત થવાનો	
અમલ અને મેલ રિયે		અમલ પ્રાપ્ત કરી રિયેની	
અમલ અને મેલ રિયે		અમલ અમલ કે રિયે ...	૧૧
અમલ અને મેલ રિયે	૧૧-૧૨	મમલિનની રિયે રિયે રેવા	
અમલ અને મેલ રિયે		રે રિયે	૧૨
અમલ અને મેલ રિયે	૧૨-૧૩	અમલ અને મેલ રિયે રેવા	
અમલ અને મેલ રિયે		રે રિયે	૧૩-૧૪
અમલ અને મેલ રિયે	૧૪	રિયે અને રિયે	૧૪
અમલ અને મેલ રિયે		રિયે અને રિયે	૧૫
અમલ અને મેલ રિયે	૧૫-૧૬	રિયે અને રિયે	૧૬
અમલ અને મેલ રિયે		રિયે અને રિયે	૧૭
અમલ અને મેલ રિયે	૧૭-૧૮	રિયે અને રિયે	૧૮
અમલ અને મેલ રિયે		રિયે અને રિયે	૧૯
અમલ અને મેલ રિયે	૧૯-૨૦	રિયે અને રિયે	૨૦

વિષય	પ્રમાણ	વિષય	પ્રમાણ
દિગંધર મનના અભિપ્રાય પ્રમાણે		સંવત્ર તપને વિશે મદ કરે	
પંચમ આરાતું ૨૨૧૫ ...	૧૪-૧૪	તેનું શું ફળ ? ...	૩૦
અન્ય છત્રને મોડાની પ્રાપ્તિ નહિ		સાધુ ગરુ સહિત સ્થાપનાકામી	
થવાનું કારણ મિથ્યાત્વ છે		તેને શું ફળ ? ...	૩૧
તે વિશે ...	૧૫	પોતે શુભી અને પ્રતાપંત છતાં	
સમત દેશીન દરેન પાવ—		બીજાને પ્રભવે તેનું શું ફળ ?	
સમકિન દ્રષ્ટિ પાપ કરે નહિ		તે વિશે ...	૩૨
એમ શ્રી આચાર્યમંત્રણ મુજબ		ત્રણસે ને ત્રણ મતનું ૨૨૧૫ ?	૩૩
વાક્ય છે તે વિશે શું સમજવું ?	૧૬-૧૬	પાંચ સમવાયંત્ર એટલે કાગવાદિ	
શ્રી આચાર્યમંત્રણ મુજબ કંઈક નિ-		અર્થે પંચગાદીનું ૨૨૧૫	
શીને આવદિશીનું ૨૨૧૫ ...	૨૦	તે વિશે ..	૩૪-૩૬
આકૃષ્ટિને જાણી પ્રકીર્ણે પાપ		જેનેને કમંવાદિ મનાય કે કેમ	
કરે તે કેવી રીતે છુટે તે વિશે.	૨૧	તે વિશે ..	૪૦
શ્રી આચાર્યમંત્રણ મુજબ કંઈક નિ-		કિયાગાદીના ૧૮૦ મતનું ૨૨૧૫ ?	૪૧
શ્રી આચાર્યમંત્રણ મુજબ કંઈક નિ-		અધિષ્ઠાગાદીના ૮૪ મતનું ૨૨૧૫ ?	૪૨
રૂપિત કહી છે તે વિશે ...	૨૨	અગાધગાદીના ૭૭ મતનું ૨૨૧૫ ?	૪૩
સાધુને નિર્દોષ વિપાકમ મળશે		વિનયગાદીના ૭૨ મતનું ૨૨૧૫ ?	૪૪
મુર્ધન કે દુર્લભ તે વિશે	૨૩	આર દિશામાં બે દિશા પરિત્ર	
ધર્મ સંબંધે કષ્ટ સહિત		અને બે દિશા અપવિત્ર કહી	
કરવી કરવાથી શું ફળ ?		તેનું શું ફળ ? ..	૪૫
તે વિશે ...	૨૪	સાધુને સામાયક કહી તે વિશે	૪૬
નારજીમાં લોટી, પદ ને અગ્નિ		કેરણને બે પ્રકારની આસાધના	
દોષ કે કેમ ? ...	૨૫	કહી તે વિશે ...	૪૭
ધર્મથી તથા મોક્ષથી વનરપતિ		યેકિય સમુદ્ધાન વિશે ...	૪૮
તથા અગ્નિના આરંભથી માઈ		દેવતાને પારચારજ્ઞા વિશે ...	૪૯
ફળ વિશે ...	૨૬	લોકાત્મિક દેવને મનુષ્ય લોકમાં	
શુદ્ધવાસમાં કેવળની ઉત્પત્તિ		આવવાનાં કારણ... ..	૫૦
વિશે ...	૨૭	પોચાવાગાને શ્રી શકુંચ મુજબ	
આજમા. કમને. કમને નહીં આ-		સર્વાર્થસિદ્ધિ વિગ્રહમાં વિષમનુ	
તમા સદા મોક્ષ ૨૨૧૫ છે એમ		કહ્યું છે તે કેમ ? ...	૫૧
માની આરંભમાં પ્રવેશ તે		સ્થિતને દિશા આપવાના ત્રણ	
મોક્ષથી વિમુખ કલાએ તે વિશે	૨૮	કારણ વિશે ...	૫૨-૫૫
જાન આપનાર ગુરુનું નામ		જોસણાના સિખોને જોમનનપ	
એળવે તેનું શું ફળ ? તે વિશે	૨૯	વિશે

વિષય	પ્રશ્નક
નિદ્રાની શતિ નરખીવેવચ	
સુધીની કદી છે ને જાણા છે	
દેવોએ કિરિયો થયો તે વિશે	૧૭
નારદ પુત્ર અને નિર્ધી પુત્રમાં	
ઘેટું થયું તે વિશે ...	૧૮
પૂત્રીશાપનું જ્યોત્સિષ સરીર	
પ્રયોગમધે કાગધી કેટલો કાગ	
દુવે તે વિશે ...	૧૯
પુત્રાકભરનો અર્થ શું તે વિશે	૨૦
હાથાથને કેવળ મંથનમાં	
આર ભોમ કયા તે વિશે...	૨૧
સખીશાપ કયા વચ્ચે છે તે વિશે	૨૨-૨૪
પૃથ્વી કયા સુધી કહેયે તે વિશે	૨૫
નારદી તથા દેવનામાંથી અવધી	
સાધને નીકળે તે નિર્ધાર	
કે અનેગ નીકળે તે વિશે...	૨૬
જીવ ઉપજ્યા જતા કેટલા સમાની	
વિમલ મનિ કરે તે વિશે ...	૨૭-૨૮
ઐશાળ્ય પોતાના મનાનુસારે	
કાળની કલ્પના કહી જનારી	
તે વિશે ...	૨૯
ઐશાળ્ય પોતાના ભવનર કેવી	
રીતે જાણ્યા તે વિશે ...	૩૦
ઐશાળ્યનાં પ્રોઠ પ્રદાર વિશે...	૩૧-૩૨
ઐશાળ્ય આઠ ચારમ પ્રાપ્ત	
તે વિશે ...	૩૩-૩૪
પ્રભૂત ભૂમિ કહી ભૂમિ કહી છે	
તે વિશે ...	૩૫
અર્ધદશ અને અઘસદશનાં	
સરીમ અચરીમ તે વિશે ...	૩૬
કોઈ પૂરે થાય હતા અને	
કપારે થયા તે વિશે ...	૩૭
ચંદ્રના દેવને દેખી કોઈ જાણ્યા	
તે ચંદ્રના કયા તે વિશે...	૩૮

વિષય	પ્રશ્નક
અમિત્ય જીવ વિશે ...	૩૯
નારદી નિર્ધાર પચેદીવમાં	
ઉપજે તે કયા આત્માને વેદે	
તે વિશે ...	૪૦
દેવનાનાં વૈદિય વિશે ...	૪૧
પૃથ્વીશાપના જીવ પ્રજાનિગનાદિ	
પાપ કરે તે વિશે ...	૪૨
પૃથ્વીશાપને વિશે એક સરીર	
કેટલા જીવ ઉપજે તે એક	
માત્ર કેટલા આદ્યાર લીરે	
તે વિશે ...	૪૩
પૂત્રીશાપના જીવનું સરીર કેવળું	
તે વિશે ...	૪૪
પૂત્રીશાપને દરમચથી તે જીવને	
કાંઈ દુઃખ થાય તે વિશે ..	૪૫-૪૬
જેન મુત્રમાં પડેથી ચાપર	
કાળની કયા જનારી થયું પેદેવી	
અનુષ્ઠની કયા નદિ જનારથનું	
શું કાળજી તે વિશે ...	૪૭
ઐશાળ્યને એ જાણને જાણ્યા	
ત્યારે બીજા સાધુએ પરાક્રમ	
કેમ ન દેખ્યું તે વિશે...	૪૮
સાત એકાદશી રૂપ તે વિશે	૪૯
વિમલ મનિને અધિકાર કહો	
તે શી રીતે તે વિશે ...	૫૦
ધી અલ્પીરનાં સમ્બરીના આદ	
જોયાલા વિશે ...	૫૧
એ.કોનિક દેવના વિષયનું અધ્યાય	
જેમનાં કે અધ્યાયના	
જેમનાં છે તે વિશે ...	૫૨
અરવ દેવથી એર પવંત ઉપર	
ઉ તેમ અંતરવ દેવને તથા	
પૂર્વપશ્ચિમ અદ્યારિદેવી કયા	
દિશાએ એર પવંત છે તે વિશે	૫૩

વિષય	પ્રશ્નક્ર
ભરત ક્ષરણ પૂર્વે પશ્ચિમ મહા વિદેહમાં દિવસ રાત્રી સરખાં હોય કે નાનાં મોટાં હોય ? તે વિશે ૫૪	
પાંચ ઇંદ્રિયામાં કામી કેટલી અને ભોગી કેટલી ? તે વિશે ... ૫૫-૫૬	
પદ્મકુંદ ને હસલુકુંદ અર્નાત- કાપ હોતાં પ્રયેક કયા ? તે વિશે ૫૭	
દેવલોકમાં અપકાપ કયા સુધી હોય ? તે વિશે ૫૮	
આદર વનસ્પતિ કયાં કયાં ને કયે ઠેકાએ હોય ? તે વિશે ... ૫૯	
નલુ વિગતેંદ્રિય કયાં કયાં હોય ? તે વિશે ૬૦	
દેવલોકની વારડીમાં પોરા પ્રમુખ હોય કે નહીં તે વિશે ... ૬૧	
દેવતાને દાડકાં ન હોય ને દાંત કેમ કયા ? તે વિશે ... ૬૨	
આદારિક અથુદારિક વિશે ... ૬૩	
એકદિવનાં દાન અદાન વિશે ... ૬૪	
ભુગણીયા મનુષ્ય તિર્થંચમાં સમકિન સામવા વિશે ... ૬૫-૬૭	
ચરીમ અચરીમ ? વિશે ... ૬૮	
નિર્થંચ પચેદિવની ઉત્કૃષ્ટી અવશ્યતામાં તથા ઉત્કૃષ્ટો રિયતિમાં દાન અદાન વિશે ૬૯	
જગતમાં બુદ્ધીવાનો ભેદ હોય કે નહિ ? તે વિશે ૭૦	
આદમ દેવલોક સુધી નિર્થંચ અને મનુષ્યને ઉપજાયા આથી નિરંતર કદા તેનું શું કારણ ? તે વિશે ૭૧	

વિષય	પ્રશ્નક્ર
મનુષ્યની સંખ્યા ઓગળતી આંકની કદી ? તે વિશે ... ૭૨	
તેજ કાપને ઉપજાયા આથી દે કપાટ કયા ? તે વિશે ... ૭૩-૭૪	
ખરિત અને અખરિત ? તે વિશે. ૭૫	
પાંચે ઇંદ્રિયાનો જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટો વિષય કેટલો ? તે વિશે ... ૭૬	
સી અનુત્તર વિમાને જાય કે નહિ ? તે વિશે ૭૭	
પુષ્કર દ્વિપના મનુષ્યો સુધીને કેટલે છેડેથી દેખે ? તે વિશે ... ૭૮	
તિર્થંચ વૈકિય સરીર કરે તો કેવડું કરે ? તે વિશે ૭૯	
ચક્રવર્તિનું સીરલ કેટલા દંડકાથી આવીને થય ? તે વિશે ૮૦	
વિદ્યાધર તત્ત્વાં કયાં સુધી જાય ? તે વિશે ૮૧	
કુંચુઆની જામ કેવડી હોય તે વિશે ૮૨	
મનરૂપી કે અરૂપી ? તે વિશે ૮૩	
આસાશીક્ષણ કેટલી ઇંદ્રિયાઓ હોય ? તે વિશે ૮૪	
જામાથીએ કાચતિકાંત આદાર કયો તે કાચતિકાંત કયો સમ- જનો ? તે વિશે ૮૫	
જઘન્ય સાન દ્વાયની અવગતના વાળો સિદ્ધ થય અને સિદ્ધની જઘન્ય અવગતના એક દાયને અટ આંધુવની કદી તેનું કેમ ? તે વિશે ૮૬	
માન દાનના જાનુઆ દેખવાના ભેદ તે વિશે ૮૭	
ત્રીજા દેવલોકની રિયતિ અને બેરવા વિશે ૮૮-૮૯	

વિવિધ	પ્રમાણ
અધકાળે બારી પરીમા	
આદરી તેમાં ગુણ માંહેલા ગુણ	
ન થયો તેનું શું કારણ ? તે વિશે	૯૦
અદમ આર્ષાં મરે નહિ તો તેની	
કિંવા કેમ હાલે ? તે વિશે ...	૯૧
અકસ્મિતે તિમિસ શુભમાં યદ	
માંડણ કરે છે ? તે વિશે ...	૯૨
અચીનાં પ્રતિક્રમણમાં પચ્ચ	
આગુ શેના કરવા તે વિશે ...	૯૩
અચીનાં પ્રતિક્રમણમાં કાલિસમ	
એવો કરેલો ? તે વિશે ...	૯૪-૯૫
આજુસો પચ્ચઆજુ નહિ કરતાં	
અવિરતીપણમાંજ લાભ માને	
છે તેનું કેમ ? તે વિશે ...	૯૬
અર્ચાદિકની દાજરી દોષ ને	
વંદણ કરવી તે તો રીક પણ	
અર્ચાદિકની ગેરદાજરીયે થી	
રીતે કરવું ? તે વિશે ...	૯૭
આવકને સમય કરવાના નિયમ	
વિશે ...	૯૮
અલ્પચારીને નાશર વેલનાં પાન	
અચળ કે કેમ ? તે વિશે ...	૯૯
નવનોદયવાની સમગ્રજી ? તે વિશે	૧૦૦
અંદ્ર સ્વપ્ને શુદ્ધ મોજુ કરે	
છે ? તે વિશે ...	૧૦૧
ઘડીવારની અનિચ્છાની દુષ્ટતા	
કેટલાં ? તે વિશે ...	૧૦૨
અવને જાન્ય ઉપયોગ કેટલાને	
કષ્ટ વખતે દોષ ? તે વિશે	૧૦૩
દેવતાને નિદા આવે કે નહિ ?	
તે વિશે ...	૧૦૪
અવ ઉપજી વખતે પ્રથમ	
સમયે કયા ચોગથી આદાર	
લીધે ? તે વિશે ...	૧૦૫

વિવિધ	પ્રમાણ
પાંચ સમકિત કયાં કલા છે ?	
તે વિશે ...	૧-૬
સમુર્ધિમ મનુષ્ય એક સમયે	
કેટલા ઉપજે ? તે વિશે ...	૧૦૭
અવ મર્મમાં મરે તો કેટલા	
દેવલોક અને કષ્ટ નકં મુખી	
જાણે તે વિશે ...	૧૦૮

લાગ ૧૦ દશમો.

૪૯ ૪૧૮ થી ૫૦૧ સુધી.

કેટલાક એવી સકામો કરે છે	
કે જેનના સાધુઓ આચળ	
માંસાદારી દના તે સંકારું	
સમધાન મારે નીચેનાં પ્રભો	૧
જેનના સાધુને એકે દિવસ અચેન	
પુદ્ગલના આદાર વિશે ...	૨-૯
દેન સાધુને મલ માંસના ત્યાગ	
વિશે ...	૧૦
સુતમાં નવ વિષય કહી તેમાં	
આર મહા રિયવનો નિોદ	
મહીના લાંચ ? તે વિશે ...	૧૧-૧૩
થી ઉત્તરાવનજી સુતના માસ	
ના અવાચાગાને કેસ કલા છે	
ને તેનું શું ફળ ? તે વિશે ..	૧૪-૧૬
થી સુત્રાચારજી સુતમાં માંસ	
અવાચાગાને યાદોયે તે વિશે	૧૭-૨૦
પપ તો દિમાસ કરનારને લાય	
છે, તેવર પણ આનારને દોષ	
અને એમ બેલના પ્રયેચાજી	
કહે છે ? તે વિશે ...	૨૧
થી આચ નવજી સુતમાં માંસ	
અવ રિય ઉદી કાંઓના	
સમધાન મારે ...	૨૨-૨૩

વિષય	પ્રમાણ	વિષય	પ્રમાણ
શ્રી આચારીશ્રી સૂત્રના બાબાં- તરમાં વાંચાણી ૭ કલમે ૫૬૨-૫૬૫-૧૦૭-૬૧૨-૬૩૦ ૬૩૧ તે કલમેના સમાધાન નિષે પ્રથમ ૫૬૨ મી કલમનું સમાધાન અને માંસાદિકની સંખ્યાની કેતાં જમણવારમાં જમવાનો નિષેદ તે વિષે ...	૨૪-૨૬	અદ્વિયનો અર્થ દાહકાં થતો નથી પણ કળીયા થાય છે તે વિષે સૂત્રોક્ત મુખ્ય ...	૪૫
સાદી સંખ્યામાં ૫૭૬ જવાબે નિષેદ વિષે ...	૨૭	માંસનો અર્થ વનસ્પતિના ફળ અથવા ગીંગ્લો થાય છે તે વિષે દાખલો ...	૪૬
માંસાદિક વપગતા હોય તે સંખ્યામાં વહેરવા નહિં જતા તે રસ્તે યજ્ઞ જવા આવવાનો અધિકાર છે? વિષે ...	૨૮-૩૩	મરત્ત સજ્જનો અર્થ વનસ્પતિ વિભેદનો થાય છે તે વિષે ...	૪૭-૪૮
ચંકાવાળી કલમ ૫૬૫ ના ઉત્તરમાં માંસાદિકની ચિંતવણ કરવાથી માયાનું રચન કશું અને ભોખવે તો દિલ્લાચ્ચરી કલો છે? તે વિષે ...	૩૪-૩૭	અદ્વિ સજ્જે દાહકાં અને અદ્વિય સજ્જે કળીયા એમ બે સજ્જ સૂચકો જુદા છે ...	૪૯-૫૦
ચંકાવાળી કલમ ૬૦૭ મીનો ઉત્તર સંક્ષેપથી ...	૩૮	કળીયા વિશેની ચંકાનું સમાધાન તથા વનસ્પતિનું પચેદ્રિયની જાતિનું નામ ...	૫૩
ચંકાવાળી કલમ ૬૧૬ મીનાં ઉત્તરમાં માંસ અને મરત્ત સજ્જે વનસ્પતિ થાય છે? તે વિષે ખુલાસો ...	૩૯-૪૨	માસ સજ્જે ધણી જાતની વન- સ્પતિ વીજેરનાં નામ છે તે વિષે ...	૫૪
ચંકાવાળી કલમ ૬૩૦ મીનું ઉત્તરમાં માંસ, માંસ બખેજ, અદ્વિય અદ્વિય પદ્ધતિના ઉત્તર- માં અવલોકનને અર્થ ગીર જાવે કલો અને હોડીયાં, કળીયા, કાંટા વગેરે પરીક્ષણ કરા છે ...	૪૩-૪૪	શ્રી ભગવતીશ્રી સૂત્રના સતક ૧૫ મેં શ્રી મહાતીર રવામી વિષે કપોત પાક અને કુકુડ માંસનો પાક વિષે યતી ચંકાઓનું સમાધાન તે સજ્જે વનસ્પતિમાં પણ છે તે વિષે ...	૫૫-૬૪
		શ્રી પદ્મવજ્રાશ્રી તથા શ્રી આચારી- શ્રીશ્રી સૂત્રમાં મનુષ્ય તિર્થ- આદિકનાં નામે વનસ્પતિની જાતિનાં નામ કયાં છે તે વિષે	૬૫
		વેદકલ્પકર્તામાં મનુષ્ય નિર્વચ- કેવાદિકનાં નામે ધણી જાતની વનસ્પતિઓનાં નામે જણાવ- વામાં આવ્યાં તે વિષે ...	૬૬
		માંસનો નિષેદ શ્રી ઉત્તરાધ્યયન- શ્રીમાં ચિત્રામુનીએ કરેલો છે તે વિષે ...	૬૭

વિષય	પ્રમાક
સમકિત દષ્ટિ, મહેરા, માંસ	
આવ નહિ તે વિશે ...	૬૮
માંસહારથી થતા નુકસાનો તે	
વિશે	૬૯
માંસહારીની નરકની મતિ ત્રિશી	
સૂચના દાખલા	૭૦-૭૨
જાન્યમના ખોરાકમાં થતી દિસા	
થી માંસના ખોરાકમાં વિશેષ	
દિસા અને પાપ કહેવ છે	
તે વિશે	૭૩-૭૭
માંસના ત્યાગ વિષે ઉત્તમ મતિ	
અને શુભ ફળ વિશે ...	૭૮-૭૯
જાણે થતા પશુ વધ તથા તે	
સંબંધે માંસહારનો સાબોત	
નિવેદ તે વિશે	૮૦-૮૩
મુસલમાનના યજમાં પ્રાણી	
દિસા અને માંસહારનો નિ-	
વેદ તે વિશે	૮૪-૮૫
જેન સૂત્રોમાં ક્યા આદે યાત્રીને	
શું કહ્યું છે તે વિશે ...	૮૬
પાસ્ટીઆપ્તોનાં પુરતકમાં પ્રાણી	
દિસા અને માંસ ખોરાકનો	
નિવેદ તે વિશે	૮૭-૮૮
જાંત્રીના બાધનકમાં પ્રાણી	
દિસા અને માંસહારના નિવેદ	
વિશે	૮૯
જેન સૂત્રોમાં કાપુતે બાવન	
જાન્યમરજુમાં રાજપીડના	
ચંદ્રમાં માંસ મદિરત્તિ આદે	
બોલનો સમાવેશ થાય છે	
આદે રાજ પિંડ વિશે ...	૧૦૦-૧૦૧
મદિરાના નિવેદ વિશે ...	૧૦૨-૧૦૩
મધ અને માખણના નિવેદ	
વિશે	૧૦૪-૧૦૭

વિષય	પ્રમાક
દેવ દેવીને નામે ઘેટાં બોલ્યાં	
વિગેરેના યજ વધ વિશે ...	૧૦૮
લાગ ૧૨ અગિયારમો.	
૪૯ ૫૦૪ થી ૫૦૮ સુધી.	
પ્રાચીન જૈન ધર્મ વિશે, જૈન	
ધર્મ અનાદિ છે, વેદ પહેલાનો	
જૈન ધર્મ છે, ઋગ્મહેવ	
સ્વામીથી આપ્યો આવે છે,	
વેદ અને પુરાણના પુરુષ	
દાખલાઓ ...	૧-૧૮
જોતમે જૈનધર્મ સમ્રાજ્યો	
નથી પણ જોતમ મહારીરના	
સ્થિત થયા છે તે વિશે પુરા-	
ણના દાખલાઓ ...	૧૯-૨૬
જૈન ધર્મ જોદ ધર્મમાંથી	
નીકળ્યો નથી પણ થી મહા-	
વીર અને બેદનું સમેલનપણું	
હોવાના સળધે જોતેતર દ્રષ્ટિએ	
જૈન અંધમાં જોતા જોતા	
વિદ્યોનોનાં તથા દર્શન જોતાની	
ના દાખલાથી સ્પષ્ટ કરવ છે	
તે વિશે	૨૭-૪૬
જૈન ધર્મ ઋગ્મહેવ ભગવાનથી	
આપ્યો આવે છે તે વિશે	
જોતેતર દ્રષ્ટિએ જૈન અંધમાં	
વિદ્યોનોના દાખલાઓ ...	૪૦-૪૮
જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા વિશે	
૫૨મઠ સનો દાખલો ...	૫૩
ભગવત સ્મરનો અર્થ શું ?	૫૪
મિનરાજનો અર્થ શું ? ...	૫૫
અસખનો અર્થ શું ? ...	૫૬
મિદધનો અર્થ શું ? ...	૫૭
મિદ્યાનો અર્થ શું ? ...	૫૮
નિરંજનો અર્થ શું ? ...	૫૯

વિષય	પ્રશ્નક્ર
વિતરામનો અર્થ શું ? ...	૬૦
સ્વચ્છિદાનનો અર્થ શું ? ...	૬૧
અરિહંતનો અર્થ શું ? ...	૬૨
તિથેશ્વરનો અર્થ શું ? ...	૬૩
પરમાત્માનો અર્થ શું ? ...	૬૪
પરમેશ્વરનો અર્થ શું ? ...	૬૫
ૐકાર સંહનો અર્થ શું ? ...	૬૬
વિતરામનું સ્વરૂપ શું ? ...	૬૭
અરિહંતનું સ્વરૂપ શું ? ...	૬૮-૬૯
અહ્યાનું સ્વરૂપ શું ? ...	૭૦
વિષ્ણુનું સ્વરૂપ શું ? ...	૭૧
મહેશ્વરનું સ્વરૂપ શું ? ...	૭૨
અહ્યા વિષ્ણુ અને મહેશ્વર ત્રણેનું સ્વરૂપ એક અરહંતનેજ લાગુ થાય છે ? ...	૭૩-૭૪
મહાદેવનું સ્વરૂપ શું ? ...	૭૫
સ્વયંભૂનું સ્વરૂપ શું ? ...	૭૬
શિવસ્વરૂપ શું ? ...	૭૭
ત્રિવિધ શિવસ્વરૂપ શું ? ...	૭૮
હવે અને શિવમાં તફાવત કેટલો ? તે વિષે ...	૭૯
પરમાત્મા કેને કહિયે અને તેનું સ્વરૂપ શું ? ...	૮૦
દેવગણાનનું સ્વરૂપ કેવી રીતે જાણવું ? ...	૮૧
મનુષ્ય કેને કહિયે અને જ્ઞાતીનું સ્વરૂપ શું ? ...	૮૨

વિષય	પ્રશ્નક્ર
જ્ઞાતીની દશા કેવી રીતે ? ...	૮૩
જ્ઞાતીનું શું લક્ષણ ? ...	૮૪
સમકિતનું સ્વરૂપ શું ? ...	૮૫-૮૬
ત્રણ સમાધાન વિશે ...	૮૬
મુશ્કેલ વિશે ...	૮૭
હઠાત્ત વિશે ? ...	૮૮
આત્માર્થિ હવે વિશે ? ...	૮૯
સદ્ગુણના લક્ષણ વિશે ? ...	૯૦
મુકિતના ઉપાય વિશે ? ...	૯૧
રામ કેટલા પ્રકારના ? ...	૯૨
સમ દમનું લક્ષણ શું ? ...	૯૩
વિવેકનું લક્ષણ શું ? ...	૯૪
નકંવાસીઓના ચિન્હ વિશે ...	૯૫
દિંદુ કેને કહિયે ? ...	૯૬
મુશ્કેલમાન કેને કહિયે ? ...	૧૦૦
રક્તિમાન કેને કહિયે ...	૧૦૧
પીર કેને કહિયે ? ...	૧૦૨
અત્યા પ્રુદા કેને કહિયે ...	૧૦૩
ફકીર કેને કહિયે અને ફકીરનાં લક્ષણ શું ? ...	૧૦૪
કાશને કલમા શું કહે છે ? ...	૧૦૫
અત્યાના ઉપદેશ તે વિશે ...	૧૦૬
મુશ્કેલમાન અને કાશની ઓળખાણ ? ...	૧૦૭
હાલ વાક્ય શું ? ...	૧૦૮

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા પૂર્વાર્દ પુસ્તક ૧ લાં ના અભિપ્રાય પત્રો.

તત્ત્વજ્ઞાનનો ઉત્તમ ખજાનો.
શાસ્ત્રજ્ઞાનના છાસુઓ માટે અપૂર્વ તક

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા. (પૂર્વાર્દ-નવ ભાગમાં.)

પ્રયોજક:-પંડિત મવર પૂજ્ય શ્રી મોહનલાલજી મહારાજ.

વર્તમાન સમયે જેન સાહિત્ય મુજે વર્તતાં સુપ્રતિ કાગમાં છેલ્લા ઘણાં વર્ષથી તત્ત્વજ્ઞાનનો આવો અમૂલ્ય શ્રંધ જહાર પઠેલો જાણવામાં નથી, આ શ્રંધમાં જ્ઞાન, દર્શન, આદિત્ત. તપ, દ્રવ્ય, શુદ્ધ, પ્રત્યાય, ઈર્મ શુદ્ધ સ્થાન, નવતત્ત્વ, ધ્યાન વગેરેનાં સ્વરૂપો, તેના વિધ વિધ લેરી, આત્મ શક્તિના વિકાસના અનેક વિધ ઉપાયો, અનેક શંકાઓ અને કુતર્કોના યુક્તિ પુરઃસર સમાધાનો જે વગેરે કુલ હજાર વિષયોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. તત્ત્વ છાસુઓ માટે આ શ્રંધ અમૂલ્ય ગુદ્ય ઉપયોગી અને અનંત ઉપકાર છે.

વીશ વર્ષનો અવિદ્યાન્ત પરિશમ.

વિદ્ય વિખ્યાત અધ્યાત્મજ્ઞાની ગચ્છાધિપતિ શ્રી ગોપાલજી સ્વામીના પદ શિષ્ય પૂજ્ય ગુરૂર્વ શ્રી મોહનલાલજી મહારાજ કે જેઓ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા અને જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવા ઘણાં વર્ષથી સતત ઉચ્ચકત રહે છે, જેમની જિનાગમો ઉપર અચળ શ્રદ્ધા છે, સૂત્રોનાં શુદ્ધ રહસ્યોનો ઉકેલ કરવામાં જેમની કુશાલ ભુદિ આશ્ચર્ય ઉપજાવે તેવી છે અને જેઓ જહુ સૂત્રોના વિશેષજ્ઞને સર્વથા યોગ્ય છે, તેમણે બધ્ય જીવોના ઉપકાર નિમિત્તે તો

જ્ઞાનામૃતનું પાન કરાવવાના પરમ પવિત્ર આશયથી વીસ વર્ષના અવિશ્રાન્ત પરિશ્રમના ફળરૂપે આ પુસ્તક તૈયાર કરેલ છે, જેનું પઠનપાઠન આત્મશાન્તિ અને દૃઢતાવૃત્તિ પરંપરાને આપનારું છે, જે વાતની પ્રતીતિ અર્થે આ ગ્રંથ માટે જુદા જુદા મુનિરાજો અને શાવકો તરફથી મળેલા સંખ્યાગ્રંથ અભિપ્રાયોમાંના એકાંક આ નીચે અક્ષરસઃ આપનામાં આવે છે.

પંડિત મુનિશ્રી નામચંદ્રજી મહારાજનો અભિપ્રાય કપાયા-કચ્છથી પં. મુનિશ્રી નામચંદ્રજી મહારાજ સાં. ૧૯૮૦ ના ભાદ્રપદ વડી ૮ ના પત્રમાં લખાયે છે કે :—

“આવની કસાયેલી દલમથી લખાયેલ અને તત્તરજ્ઞાનથી ભરેલ ‘પ્રત્યોત્તર મોહનમાળા’ પૂર્વાર્દે વાંચતા પરમ સંતોષ થયો છે. આ પુસ્તક જીન તથા જીનેતરને અતીવ હિનાવહ અને ઉપયોગી છે, જીન તથા જીનેતર લાવ્યેરીઓ તેમજ જીન જ્ઞાન ભંડારોમાં એકેક નકલ જરૂર રાખવા લાયક છે.

તેમના શિષ્ય :—પં. મુનિશ્રી રત્નચંદ્રજી મહારાજ.

સં. ૧૯૮૦ ના ભાદ્રપદ વડી ૮ ના પત્રમાં લખાયે છે કે :—

“આપે આગ ઉઘ્ય, અનેક શાસ્ત્રો અને ગ્રંથોરૂપ ઉદ્ધિમાથી રૂબરૂ મળી દેાપી કોટિ રત્નપુજ સમાન, તત્તરપૂર્ણ ‘પ્રત્યોત્તર મોહનમાળા’ નામના પુસ્તકને તૈયાર કરી જીન સમાજના લાભાર્થે જહાર પાડ્યું અને જીન વર્ષની તેમજ તેના અનુયાયી વાંની ઉત્તતિ અને જ્ઞાન પ્રાપ્તિ માટે ભારે જે મદદન પ્રમ ઉપયોગ છે તે બહુજ પ્રશંસનીય છે, તેથી ચતુર્વિધ રીતે ઉપર કોલ ઉપર અવર્જનીય છે. ખરેખર અંધારકારૂપ જલ્દિમાં રૂબરૂ અને અમરરૂપ અમરતથી પ્રમાણમાં એવા જીનોને અંધારવા અને અમરત મુક્તિને અકાંક્ષિત તેજ કાર્યમાં (તેમની ઉત્તતિના ઉદ્દેશ જની તે રૂબરૂ કરવામાં) એવાવચ્ચ આપ મુનિ રત્નના વિચાર પીમા કોણ જીન વર્ષની મહેલવ કરી શકે? અર્થાત્ તેવા સત્કાર્યો આપના જેવા અમરત મુનિ અદાદેવેજ કરી શકે.

હવે હવે પુર્વાર્દે જહાર પાડ્યા મહા પ્રમ ઉડાપી શ્રી સંઘને હ.ર. ભાગ્યે છે; હવે હવે ઉત્તરાર્દે પણ એક જગતમાં જહાર પડે, અને જીન સમાજ તેને હવે જીન શાવ એવું કોણ ન ઈચ્છે?”

વિદ્વાન યુનિઝી તિલોકચંદ્રજી મહારાજ.

જુળી—૧૯૭૦ સાં. ૧૯૮૦ ના ભાદ્રપદ વદ ૦)) ના પત્રમાં લખાવે છે કે:—

“પ્રમોદર મોહનભાગાનું પુસ્તક મળ્યું; સદરહુ પુસ્તકમાં નિર્મય પ્રવચનના કેટલીક ભાગના અવતરના ખુલાસાઓ ઘણા જ સારામાં સારા મળે છે અને તે પૂજ્ય મહારાજના છંદગી પર્યંતના અથામ પરિશ્રમનું ઉચ્ચામાં ઉચ્ચ દર્શન છે. સાધુમાર્ગી (સ્થાનાવાસી) જીનોમાં અતપાર મુખી પ્રસિદ્ધ થયેલા પુસ્તકોમાંથી આ એક પુસ્તક ધર્મનું મુંઢર અને ઉચ્ચ સ્થાન ભોગવવાં પામશે સિદ્ધાંત રસિકોને એમાંથી ધર્મનું ભાવના સમજવા અને દેશમાં ધારવાનું જરૂર મળશે અને એ બધા પૂજ્ય મહારાજશ્રીનો ઉપકાર છંદગી પર્યંત માનશે.”

શ્રી નંદલાલજી માટે—ઈદોર.

તા. ૩૦-૬-૨૪ ના પત્રમાં લખે છે કે:—

“જાવંકી મેઝી દુદ્ધ દક પ્રત ” શ્રી પ્રમોદર મોહનભાગા ફીમાદ । વદ દેસી । પુસ્તક જાવંત જાવંતક વ મદત્તકી દે । યુનિ ઝી ૧૦૦૮ શ્રી દોલતપ્રાપ્તિ મહારાજને શ્રી હસકી બચ્છી વારીકકી દે । હસલિયે હમે શ્રી હસકી જાવંતકતા માલમ હુર । ”

ભાદ્ર જાદાવાદી પં. શ્રી અમોલક મકપિજી કરમાલાથી વીર ઇ. ૨૪૫૦ ના આસો શુ. ૧૫ ના પત્રમાં લખાવે છે કે:—

“પુસ્તક માંહેનો કેટલોક ભાગ પઠન કરી બહુ ખુશી થયા, આવા જ્ઞાનસાગર, સદૃશ જ્ઞાનના સ્પષ્ટીકરણ પુસ્તકોની બહુ આવરપકતા છે. તેની ખોટ આ પ્રંથથી બહુ ભાગે જોઈ થઈ છે.

પૂજ્ય શ્રી હાથીજી મહારાજ કચીથી દરિયાપુરી સંપ્રદાયના શાસ્ત્ર વિશારદ પૂજ્ય શ્રી હાથીજી મહારાજ સાં. ૧૯૮૧ ના પોષ વ. ૪ ના પત્રમાં લખાવે છે કે:—

“પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા” પુર્વાર્દ. મોહન્યુ” તે મહદ ઉપકાર થયો છે, (વહારમાં ‘સાચે સંખી વાંચીએ છીએ, - વિશ્વાસવમાં મતાગ્રહી, માન પૂર્વક’ દાવાના અભિપ્રાયી કેટલાક જોનાગમમાં ઉત્સુક એર લેજરી પોતે અને તેને અંગીકાર કરનારને અવંત જાવ જામણામાં નાંખે છે. તે ઉન્માર્ગ રૂપ મંદાથી જાયણ, સ્વપર આત્મોદ્ધાર કરતા—“જોન વીતરાગ નિશંય પ્રવચનમાં જામ છે, બીજા આચાર્યો જામ અર્થ કરે છે, અને આમ બાલે છે, તત્ત્વ દેવગી અમ્મ” વગેરે જણાવી આપે મધ્યસ્થ વૃત્તિ ધારણ કરી છે, એવું આપનું આ પુસ્તક વાંચી આત્માનંદ સ્ફુર્યો છે.”

મુનિ શ્રી મોટા ઉત્તમચંદ્રજી મહારાજ વડવાણ કેમપથી દસ્તાવુરી સંપ્રદાયના મોટા ઉત્તમચંદ્રજી મહારાજ તા. ૩૧-૫-૨૫ ના પત્રમાં લખાવે છે કે:—

“આપના તરફથી ‘પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા’ મળી તે અચ દ્રષ્ટિ વાંચતા એ અત્તિશય આનંદ ઉપજાય છે તે અવલુંનીય છે, સમાલોચના કરીને તે જામવંતો અભિપ્રાય કોઇ વિધા વિચારદ સાક્ષરચર્ચને માટે ઉચિત મજાદ, મત જોવા સામાન્ય ભુદિ મનુષ્યને સામાના કાવંની તુલના કરવી એ અપુત્રજ છે. જેતાના અનુસરનો લાભ આપવાનું આપશ્રીનું સ્તુત્ય જનું અને તેને પ્રશિક્ષ કરી સમાજનું જનું કરવાના આપશ્રીનો ઉદ્દેશ જોઈ અને વલો આનંદ થાય છે, ધન્યવાદ આપું છું અને પરમાત્મા તકત આપ શુભ પ્રયાસમાં મદદ કરો એવી પ્રાર્થના કરું છું.”

પુસ્તક મારે લીધેમાં દેવાગામી જ્ઞાન, જ્ઞાન, નીતિ, અને મદ્દાની દુનિયાં અંતરારજીય થયો, વચનનો તથા જ્ઞાનના વિસ્તાર થવાથી અજ્ઞાન રૂપ નિમિત્ત નાશ થાયો, તેમા કાંઈ અંશય નથી. સદરજુ પુસ્તકો અજ્ઞાન રૂપ અંશરૂપમાં અ. જ. જ. અજ્ઞાની જીવાન જ્ઞાન પ્રમાણ આપી માર્ગ દેખાડે છે. હાલજીવી તથા જીવાન માટે પુસ્તક ઉત્પાદી છે. લેખક, પ્રકાશક તથા વાંચકને તે રૂપથી નિવરો એવી આત્માજન્ય છે. બીજો જાગ આ મુજબ દિવસો નિવરો એવી અનિરૂપ છે.”

મુનિશ્રી લક્ષ્મીચંદ્રજી મહારાજ (નિંદ્ય સંપ્રદાય.)

કેંદરજી તા. ૧૬-૮-૧૯૫૬ સુદ ૧૫ ના પત્રમાં લખાવે છે કે—

“મારે કૃતજ્ઞતા ‘પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા’ પુર્વાર્દ વચનમાં અત્તરજી કહે કરો છે અથા જ્ઞાનના કાંઈને મદ્દાન લાભ થાય છે.”

પરિચય લઈ આવી સરળ ભાષામાં પુસ્તક રચીને : આપે મહાન ઉપકારક-કાર્ય કરેલ છે. ઉત્તરાદિ સત્તર જહાર પાઠના કૃપાવંત થયેલ.

મુનિશ્રી વિનયચંદ્રજી મહારાજ (જરવાળા સંપ્રદાય)

વીરમગામથી સ્વ. પૂજ્યશ્રી ઉમેદચંદ્રજી મહારાજના શિષ્ય મુનિશ્રી વિનયચંદ્રજી મહારાજ લખાવે છે કે:—

મહારાજશ્રીએ પુસ્તક ધણું સારું રચેલ છે, જેન ધર્મના શક્ત્યનું વર્ણન તેમાં ધણું સારું ગોઠવેલું છે, પુસ્તક જોઈ અમોને ધણું સંતોષ થયેલ છે.”

ચોક્કસી હરખચંદભાઈ વેલજી.

પોરબંદરથી જ્ઞાન પ્રેમી મુત ચોક્કસી શ્રી હરખચંદભાઈ વેલજી તા. ૧૯-૯-૨૪ ના પત્રમાં લખે છે કે:—

“શુભવંત પુણ્યના ભંડાર પૂજ્ય મહારાજ સાહેબ શ્રી મોહનકાકજી મહારાજે રચેલ “પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા” નું પુસ્તક ધણું જ સરસ તથા જન-સમાજને જરૂરીભાવ પુરી પાડે તેવું છે, વાંચતા ધણું જ્ઞાનદ આપે છે. પણ જુલાસા થાય છે, ધણું પ્રશ્નો ચર્ચવા ઠીક પડે છે, ધણુંજ ઉપકાર થયેલ.”

દક્ષતરી શ્રી વનેચંદ પોપટભાઈ (મિરાળી).

મિરાળીથી તા. ૧૪-૯-૨૪ ના પત્રમાં લખે છે કે:—

અત્રેની લાઇબ્રેરીમાં ‘પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા’ નામનું પુસ્તક જોઈ અત્યંત છે. તે વાંચી જોઈ મહારાજશ્રીનું સ્મરણ જોઈ જ્ઞાન તથા પરિચય લેવા તેમ જાણીત થાય છે. આવો કાંઈ જેન રચનાકારી મુનિશ્રીએ વાળ્યે જહાર પડેલ જણાય છે. આ કાંઈ અવકોચન કરતાં તેમાં જે જુદી તથા કશી વાપરી છે તે મહારાજશ્રીની અધ્યયન મહેનતને જાણારી છે

દોશી નરસિંહરામભાઈ પ્રાગલ્ભ જેતપુર.

સા. ૧૯૮૧ ના કાર્તિક સુદ ૧૫ ના પત્રમાં લખે છે કે:—

આપે મહા પરીશ્રમે રચેલ ‘પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા’નો અંથ જે અઘથી ધૃતિ મુખી વાંચ્યો જે ઉપરથી જોમ જણાયું કે, આપે જે આશયથી તે અંથ રચ્યો છે તે આશય પશ્ચિમ દુર્ગાભુત થયો છે ઉપરાંત તે અંથથી જૈનસાહિત્યમાં એક સુંદર વધારો થયો છે; એટલુંજ નહિ પણ એ અંથથી ‘માતા’ જેવા અદ્ય મતિવાગાને તો ઘણાજ લાભ થાય તેવું છે. એકંદરે એ ઉપયોગી અંથ વાંચીને મને જહુજ સંતોષ થયો છે.

હું આશા રાખું છું કે ઉત્તરાર્દ પણ શ્રી જૈનધર્મના પ્રતાપથી એવોજ સાર્વજનિક પ્રશંસનીય થયે.”

ઉપરના અભિપ્રાયોથી અંથની ઉપયોગીતા સમજી શકાયે.

પડતરથી પણ ઓછી કિંમત.

રાયલ આઠ પેજ ૫૮૦ પૃષ્ઠના પાકા પુઠાના આ હજાર પુસ્તકની કિંમત માત્ર રૂ. ૧૧ પોસ્ટેજ ભુકું રૂ. ૦-૧૨-૦.

અંત્યકર્તાનું નિવેદન.

૧૭૭૭ ૧૮૮૮

દુર્લભ ત્રયમેષેદેશવાનુમદ દેવુક્મ્ ॥

મનુષ્યત્વં મુમુક્ષત્વં મદાપુરુષ સંમય ॥ ૧ ॥

અર્થ:—મનુષ્ય જન્મ, મહા પુરુષોનો આશ્રય અને મારીચી એ જોઈ દુર્લભ છે, જે દેવોનો અનુમત્ત હોય તેજ એ મળે છે. દેવને પણ દુર્લભ એવો મનુષ્ય જન્મ મળે, પરંતુ સફળતા વિના સદર્શ ભાવના કે સમકીર્તિ પ્રાપ્તિ થવી અતિ દુર્લભ છે. સમકીર્તિ જોઈએ વીતરાગની વાળી જરૂર સંપૂર્ણ મદદ, આ મદદ વટેજ અનેક આત્માઓ સિદ્ધ ગતિ પ્રાપ્ત કરી અનંત મુખમાં નિરાજે છે, મોક્ષનાં અનંત મુખો ભોગવે છે, આ સર્વ સુખના દાતા સફળ અને તેનો સુયોગ તેનું નામજ સત્સમાગમ.

પૂર્વ પ્રવચના થોડે ઓછે મારી હવે વયમાંજ સફળતાનો યોગ મળેલો મદદાર એ પરમ પવિત્ર ધર્મશુભ પૂજ્યપાદ શ્રી ગોપાળજી સ્વામીએ મારા જરૂર અનુમત્ત કરી મને વીતરાગ વાળીરૂપી અમૃતપાન કરાવ્યું, પૂર્વ જાંતથી અર્ધ જીવન વૈરાગ્ય ભાવમાં જીવતપ્રીત કરી લીધું, મદદાર સ્મૃતિ સર્વ પ્રયોગ તેજોપ્રીતના અનુમત્તનું પરિણામ છે, પ્રશ્નોત્તરનો યોગ તેજોપ્રીતની કૃપા પ્રસાદીનું ફળ છે અને નૈનેતર પ્રશ્નોને નૈન સત્ત્વના આધારે સિદ્ધ કરવાની શક્તિ તે તેજોપ્રીતની શક્તિનોજ પ્રતાપ છે.

પ્રવૃત્તિના અલ્પ જમાનામાં જિનાગમેના અભ્યાસમાં અંતુષ્પાત કરવાને અસમર્થ નૈન સમાજ કે નૈનેતર સમાજનું ધાર્મિક અધઃપતન થતું મદદાર જોવામાં આવતાં વચાર્થે સ્વરૂપમાં સ્હેલી અને સ્વપ્ન શુદ્ધીરામાં આવ્યોને ગેહવીને તે આધારે અન્ય મતવાળાનું ચંદ્રા સમાધાન નૈન આચારુચાર કરી નૈન સમાજને સુચાર્થે હલ કરવા, નૈનેતર સુર

તે સ્વસ્થ બતાવવા અને સાધારણ વર્તને સંકેતે માટે મુદ્રાસ્થાનાં સ્થૂળ દૃષ્ટિમાંથી સ્પર્શમાદિ તરફ વાળવા અને અધ્યાત્મ જ્ઞાનને સ્થેવાઈથી સમજાવવા સારી અને સરળ ભાવના આ ઉત્તરાદર્ભ ભાગ તૈયાર કરવામાં આવ્યો છે.

એક તરફથી પૂર્વાર્દના પિપાસુ મુદ્રાજ્ઞોએ તે પુસ્તકની મીઠી લ્હાવુ વધતી લીધી અને ઉત્તરાદર્ભ તૈયાર કરવાની જિજ્ઞાસા બતાવી માજ-તફ્ફીએ કંચ માંડી છીછ તરફથી ચર્મચક્ષુને મોતીઆ આવવાથી આરામ લેવાની ડાહ્યોની સલાહ પડવા માંડી આમ પરસ્પર વિરૂદ્ધ બોલોએ જેવડાવુ કરવા માંડી અખરે આત્માનું આત્મજ્ઞાનની યેણી તરફ આકર્ષણ થયું. અને તે આકર્ષણ થડે આત્માના ઉડાણમાંથી નીકળતી વાણી દ્વારા જાગૃતુ અને અત્યારે જિજ્ઞાસુઓની જિજ્ઞાસા પોષવા આ ગ્રંથ બહાર પડે છે. હવે આ ગ્રંથ વાચકૃદના આત્મપ્રવેશમાં પ્રવેશી તેમને આત્મવિકાસ કરે તે દુરોચ્છા થાયે આ નિવેદન પૂર્ણ કરું છું.

મુનિ મોહનરાયણ.

ઉપોદ્ધાતે.

અર્હન્તો મયવન્તે इन्द्रमहिताः सिद्धाश्चसिद्धिस्थिताः

આચાર્યા જિનશાસનોભાવિકરાઃ પૂજાપાઠપાઠ્યાયકાઃ ।

ઃ શ્રી સિદ્ધાંતમુખઠકામુનિવરા રત્નત્રયારાધકાઃ

પદ્ધતે પરમેષ્ઠિનઃ પ્રતિદિનં કુર્વન્તુ ચો મંગલમ્ ॥

અર્થ—(૧) ઇન્દ્ર મહાશયે પૂજેલા અર્હિન્તપ્રભુ;

(૨) સિદ્ધિમાં પડેલા સિદ્ધ પ્રભુ;

(૩) જીનશાસન ઉત્પત્તિ કરનારા આચાર્યજી મહાશય;

(૪) પૂજવા યોગ્ય ઉપાધ્યાયજી મહાશય;

(૫) જ્ઞાન, દર્શન, ધારિત્ર ત્રણે ક્લેનાના આરાધક મુનિશય
અને પાંચે પરમેષ્ઠી તમારું કલ્યાણ કરે.

પ્રથમ ભાગ.

પ્રથમ પંચ પરમેષ્ઠિનું, વર્ણન અતિ રસાગ,

પ્રથમ ભાગમાં ગોઠી, શ્રેષ્ઠી મોહનભાગ.

આ પ્રતિભાવ મોહનભાગના પ્રથમ ભાગમાં પંચ પરમેષ્ઠિને માટે જગતના અનેક જીવોને ઉદ્દમવત્ અટપટા પ્રયોગો સ્વપરીકરણ કરવામાં આપ્યું છે. જેન તથા જેનેતર માનવીઓ પી શકાયોનું સંપૂર્ણ સમાધાન કરી ૧૦૮ પ્રયોગો મૂકી તેનો ખુલાસો કરવાના આવેલ છે, દાખલા દેખતો અને ન્યાયની ધર્માર્થ સ્વરૂપ બતાવવામાં આપ્યું છે, એ રીતે પ્રથમ ભાગ પૂર્ણ કરી આ મોહનભાગનું આદિ સ્વરૂપ ખિણ્યું છે, આ ભાગ વિષયો જીવનને જ્ઞાનાભિમુખ કરવા, મનુષ્ય જીવનની જિજ્ઞાસા પેલવા અને મુક્તિ યોગી ઇચ્છા તૃપ્ત કરવા આભાસરૂઢ સાધુ, સાધી, ધારક, અભિજ્ઞ અને અન્ય માનુષ્યાવીઓ એ સર્વને મદદ ઉપયોગી છે.

દ્વિતીય ભાગ.

દ્વિતીય ભાગ જળ જ્ઞાનનો, મૃદાથે ધર્મ રસાગ.

પ્રશ્નધારી ત્યાગી તરફ, શ્રેષ્ઠી મોહનભાગ.

આ પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળાના બીજા ભાગમાં જળ સ્નાનમાં નિમગ્ન
એવા ત્યાગી બ્રહ્મચારીઓ નૈન ધર્મના સાધુઓ પ્રત્યે નહિ ન્હાવાનાં
કારણો પૂછી અનેક પ્રશ્નો ઉઠાવે છે. આ ચંકાઓના સમાધાન અર્થે નૈન-
શાસ્ત્ર અને નૈનેતર શાસ્ત્રોનાં દૃષ્ટાંતો મૂકી બ્રહ્મચારી અને ત્યાગી પુરુષોને
ન્હાવાનો નિષેધ છે તે સાબીત કરી જતાવ્યું છે તેમજ સ્નાનનો સ્પષ્ટ
અને યથાર્થ હેતુ સમજાવવા દાખલા દૃષ્ટાંતોથી ભરપૂર આ ભાગ ત્યાગી
બ્રહ્મચારીઓને સરળ રસ્તો જતાવી સત્ય માર્ગે વાળવા માટે સર્વ જીવને
ઉપયોગી છે.

ત્રીજો ભાગ.

ન્યાય તર્ક વ્યાકરણથી, ભાષા શુદ્ધિ યાચ;
નૈન તત્ત્વ રહસ્ય વીણુ, ક્યાંથી પાર પમાય.

આ પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળાના ત્રીજા ભાગમાં વ્યાકરણાદિ ભણવા
વિશેની ભાષા શુદ્ધિ પુસ્તી જરૂરીભાવ છે. પરંતુ આત્મશુદ્ધિ તો તત્ત્વ
જ્ઞાનના રહસ્યમાંજ રહેલી છે અને તત્ત્વનું યથાર્થ રહસ્ય નૈન સૂત્રોમાંજ
સમાજેલું છે. તેનું રહસ્ય સંસ્કૃત ભણવાથી કે ન્યાય તર્કનાં શાસ્ત્રો વાંચેથી
મળી આવતું નથી, પરંતુ યથાર્થ રહસ્ય તો આત્મ વિકાસમાંજ રહેલું છે,
તેમાં વ્યાકરણ, ન્યાય, તર્કને અવકાશ નથી, તે જાગત અનેક દાખલાઓ
વડે અનેક પંથના અને સંસ્કૃતથી જબલુ જીવો પણ સિદ્ધ થયા છે,
તેવાં દૃષ્ટાંતો આપી સિદ્ધ કરેલ છે. સંસ્કૃત વ્યાકરણાદિમાં જીવનનો જેટલો
સમય વીતે છે, તેટલો સમય જો શુદ્ધિગ્રસ્ત તત્ત્વ રહસ્ય સમજવામાં આગીએ
તો આત્મ વીર્ય રંકુરે અને તે રંકુણોમાંજ આત્મ કલ્યાણ સાધી શકાય
છે. આ વિષયને રસિક અને પૂર્ણ સુલાસા વડે આ ભાગ સંપૂર્ણ કરવામાં
આવ્યો છે, આત્મ જ્ઞાન આગળ વ્યાકરણાદિ જ્ઞાન કરી વિસાતમાં નાંધી,
ભાષા પ્રધાન જીવોને મુરસ્તો જતાવવા તત્ત્વ રહસ્યમાં તરબોળ થનાર
જીવને પ્રોત્સાહન આપવા આ ભાગ સર્વ જીવને અતિ ઉપયોગી છે.

ચોથો ભાગ.

નૈન સૂત્રની શુંથણી, સંસ્કૃતમાં નજ હોય;
માગધ નહિ પ્રાકૃત નહિ, અર્ધ માગધી રહોય.

આ પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળાના ચોથા ભાગમાં આચાર્યશ્રી આદિ જીન સૂત્રો કઇ ભાષામાં છે, કેઇ પ્રાકૃત તો કેઇ માગધી અને કેઇ સંસ્કૃત તો કેઇ અર્ધ માગધી ભાષામાં હોવાનું જણાવે છે, આમ જુદા જુદા મિથ્યાવાદો મટાડવા અને ખરી હકીકત જીન સૂત્રના દાખલા વડે પ્રસિદ્ધિમાં મૂકવા આચાર્યશ્રી આદિ સૂત્રો અર્ધ માગધી ભાષામાંજ છે, તેવું પ્રતિપાદન કરવા આ ભાગની રચના કરી છે, આ ભાગ વાચકાથી જીન સૂત્રની રચના કઇ ભાષામાં છે તેનો નિર્ણય આપોઆપ થઇ જાય છે, આ ભાગથી જીન સૂત્રો અર્ધ માગધી ભાષામાંજ છે, તેવું સિદ્ધ થઇ શકે છે, એટલે આ વિષયમાં શંકાશીલ છોવાને આ ભાગ અતિ ઉપયોગી છે.

પાંચમો ભાગ.

વહકરપો સાધુવણ, જીનકરપો અધિકાર;
એકલ વિહારીતણો, પંચમ ભાગે સાર.

આ પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળાના પાંચમા ભાગમાં જીનધર્મના સાધુઓના છ કરપ વિષેની છુંધળી પ્રમાણ રચનામાં કરી છે; તેમજ જીનકરપી અને તે સિદ્ધાંતના એકલવિહારી સાધુઓ વગેરેનું રચણ મનન કરવાયોગ્ય આપ્યું છે આ ભાગ સાધુ સાધ્વીઓને અતિ આદરણીય થઇ પડે તેમ છે. જીનમુત્રાનુષાર ઉપર્યુક્ત સિદ્ધ કરવામાં દાખલા દર્શાવે આપી આ ભાગ પૂર્ણ કર્યો છે. આ ભાગ સાધુ સાધ્વીઓને ઉપયોગી છે.

છઠો સાતમો ભાગ.

ભવી અભવીના ભેદની રચના સૂત્રાધાર,
સમકિન કેવળજ્ઞાનની સત્તાનો અધિકાર.
આત્મા અષ્ટ પ્રકારના સોળે કળા રચણ,
દશાવી બે ભાગથી મોહનમાળા અનુષ.

આ પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળાના છઠા અને સાતમા ભાગમાં ભવી અને અભવી સંબંધી બહુજ ગંભીર અને બહુજ યોગ્ય બાળતોના પ્રશ્નો ઉત્તર થાય છે સમકિન અને કેવળજ્ઞાન સંબંધી ભવી અને અભવીને માટે કેટલાક જોખમ બાને છે કે સર્વ છુપ જાસે આ સત્તા રહેલી છે તેમજ કેટલાક જોખમ પડે બાને છે કે જો તો નવું જ પ્રાપ્ત થાય છે આત્મા થાસે જગતમાં સમકિન કે કેવળજ્ઞાન નથી જોખ નોખા નેખા પ્રશ્નો હકીકતી અને પંચાનું સૂત્રાધારે સમાધાન કરવા માટે આ પ્રકારના અદ્વય અને આત્માની પાસે રહેલી સોળ કળાઓનું રચણ જણાવવા સારું થયું નહાય અને દર્શાવે છે

અને અસંખ્ય સ્વરૂપ આ જાને, ભાગમાં સારી રીતે જતાવવામાં આવ્યું છે. આ ભાગ સાધુ સાધ્વી શ્રાવક શ્રાવિકા જૈન કે જૈનેતર પ્રજાને અતિ ઉપયોગી છે.

આઠમો અને નવમો ભાગ.

આઠ અને નવ ભાગથી જૈનસૂત્રનો અર્થ,

દશમતા પ્રશ્નો રચી ભાંગ્યો સૌનો જામ.

આ પ્રશ્નોત્તર મોહનભાગના આઠમા અને નવમા ભાગમાં જૈનસૂત્રનો અર્થ નીકળતા અનેક પ્રશ્નોના ઉપયોગી અને ભણવા યોગ્ય પુત્રાંશો કરી સર્વ જીવને ઉપયોગી ભાગ રચવામાં આવ્યો છે. આ ભાગ સર્વ જીવને મનન કરવા યોગ્ય અને સર્વોપયોગી છે.

દશમો ભાગ.

સિદ્ધ ઇમું આ ભાગથી સત્ય અર્થ પ્રસિદ્ધ,

માંસમણી જૈનો નહિ રચીને મોહનભાગ.

આ પ્રશ્નોત્તર મોહનભાગના દશમ ભાગમાં જૈનના સાધુઓ પૂર્વે અંશકારી હતા એમ કેટલાક લોકો આશ્ચર્ય મૂકે છે તેઓની ચંકાનું સમાધાન કરવા માટે અને હાલના જૈન નામ ધરાવનાર ઇંગ્લિશ જ્ઞાનવાગ્દેશીઓ આજ રતનાપરેડે ઉપરનું આજ ચલાવવાની ખોટી ચંકાઓ કહે છે. તેમના દાવામાં કોઈ જામ મોંઘાઓના સમાધાન માટે જૈન સૂત્ર અને મયોના નામ જાણના અથવા વૈદ્ય પ્રધોના ભરપુર દાખલા વડે સિદ્ધ કરી આજના આજુ છે કે જૈન નામ ધરાવનારા સાધુ કે શ્રાવક કરી અંશક ભાગે રોજી નહિ પણ શાસ્ત્રજી મનુષ્યોને ખોટી ચંકાઓ ઉત્પન્ન કરે. જાણક મળી આવે એવા જેવા શબ્દો કોઈ કોઈ રજો જેનું નોંધનું હોવાને કારણે જાણકથી પૂર્વજ્ઞાનના અભાવે તેનો ભાસ થઈ શકે નહિ એમ જાણકે કેટલાક અર્થને અનર્થ કરી માત્ર શબ્દનેજ વળગી રહી અર્થને અર્થરૂપ આવી જવાની જુદીનેજ અમત્કાર ભવાનાવાની બાબે કોઈને કહે છે. જાણક જૈનધર્મ અને તેનાં સાચા અર્થોના ઘટના પાછા રહ્યા છે અને હાલને મોજારે જાણી જીવન બચતી કરનારા એક સંત અંશકારી કેમ કોઈ નજરે આ ભાગના અનેક દાખલા કરે પૂરતી કરી જાણ ભવાવચના આવ્યો છે, આ ભાગ મોંઘાપે જાણકે વૈદ્યને સંકુચિત રહેને વિચાર કરવા સર્વને ઉપયોગી છે.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧ લો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા)

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧ લો.

૨૨૯૯

પ્રશ્ન ૧ છું—નવકારમંત્રનાં કેટલાક પાંચ પદ કહે છે ને કેટલાક નવ પદ કહે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—સગવડીજી વગેરે સૂત્રમાં પ્રથમજ સુસ્માતમાં પાંચ પદ કહ્યાં છે અને કોઈ બાવાયેં એ પાંચ પદની સાથે એક ગાથા ઉમેરી નવ પદ ક્યાં છે એમ પણ કેટલાક કહે છે.

પ્રશ્ન ૨ છું—એ ગાથા કોઈ સૂત્રની તો નથી કે ?

ઉત્તર—કોઈ સૂત્રમાં લેવામાં આવતી નથી.

પ્રશ્ન ૩ છું—એ ગાથા કહેવાનો હેતુ શેા છે ?

ઉત્તર—હેતુ તો માત્ર એજ છે કે—મૂળનાં પાંચ પદ છે તેનું માહોત્ત્ય જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪ છું—પાંચ પદનું માહોત્ત્ય કેવી રીતે જણાવ્યું છે તે ગાથા સહિત જણાવશો.

ઉત્તર—તે ગાથા આ પ્રમાણે છે. સાંભળો—એસો પંચ નમુક્કારો, સબ પાવ પણાસણો, મંગલાણું ચ સબેસિં, પદમં હવણ મંગલં. ૧ આમાં એમ જણાવે છે કે—નમો અરિહંતાણું, એવ સબ સાદુણું, એસો પંચ એ પાંચ નમુક્કારો નમોકાર, નમસ્કાર કરવાનાં એ પાંચ પદ, સબપાવપણાસણો. સર્વ પાપનો નાશ કરનારાં છે. અને મંગલાણું ચ સબેસિં, સર્વ મંગલમાં પદમં હવણ મંગલં, આ પ્રથમ મંગલ છે. એટલે દુનિયામાં વર્તતાં સર્વ લોકિક મંગલોમાં આ લોકોત્તર મંગલરૂપ પાંચ પદનું સ્મરણ તેજ પહેલું અને મહામંગલ છે.

આનો પરમાર્થ એ છે કે—લૌકિક મંગલના અનેક લેહ છે, પણ તે મંગલનું અમંગલ કોઈ વખત થાય, પરંતુ લોકોત્તર મંગલ આ હવ અને પરબ સદાય મંગલકારીજ હોય છે. માટે ગણુધર દેવ જેવા મહાતાની-એએ પણ મંગલાચરણમાં નમો અરિહંતાણું વગેરે પાંચ પદનું સ્મરણ કરેલ છે. જેવી રીતે ગીતા અને ગીતા માહોત્ત્ય બિન્ન ને તેવીજ રીતે

પ્રશ્ન ૭ મું—કર્મનો કર્તા ક્યાંદે આત્મા છે. તે આત્મા આત્માનો વેરી થયો એમ કહી શકાય કે કેમ ?

ઉત્તર—તેમ કહેવાને કંઈ વાંધો નથી. કેમકે કયાંય આત્મા, જોગ આત્મા (અણુમ જોગ આત્મા) અને અજ્ઞાન આત્મા તે આત્માના વેરીજ છે સંસારમાં પશ્ચિમવળ કસાવનારા, નરક નિગોદાઢિનાં દુઃખના આપનારા આત્મકાર્યનો વિનાશ કે નાશ છુપા થતુ તેા જોજ છે. શ્રી સુયગ્યાંમજી સૂત્રના છઠ્ઠા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—કોઈં વ માણ વ સદેવ માયં લોમં વડાર્યં જકજ્જતય દોસાઃ કોપ, માન, માયા ને લોભ આ વ્યારે કયાંય આત્મા છે તે દ્રવ્ય આત્માના સાથે મળી જઈને મૂળ આત્માનો સ્વભાવ જે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ તેનો છુપી રીતે કે પ્રવડ રીતે પણ નાશ કરે છે, એટલે નિર્નજ આત્માને દોષિત બનાવે છે. આઠે કર્મને ઉત્પજ કરનાર આ ચાર કયાંયકપી અંડાગ થોકી છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—કર્મને ઉત્પજ કરનારાં કર્મનાં બીજ તેા વાગ અને દ્રેષ જો બેજ કલાં છે તે કેમ ?

ઉત્તર—નામ દ્રેષ કહો કે કયાંય કહો તે જોકજ છે. કયાંયના ચાર લોભ ને કોપ, માન, માયા, ને લોભ તેમાં જે પ્રકૃતિ વાગતી છે ને તે પ્રકૃતિ દ્રેષની છે. કોપ અને માનનો દ્રેષમાં અને માયા તથા લોભનો રાગમાં સમાવેશ થાય ■ રાગદ્રેષ જો બેજ કર્મનાં બીજ છે અને દ્રવ્યે તથા ભાવે આત્માને હાની કરનારાં છે.

પ્રશ્ન ૯ મું—કેવાઈ ચારે બોલ દ્રવ્યે અને ભાવે હાની કેડી રીતે કરે છે તે જણાવયો ?

ઉત્તર—સાંનયો દશરૂકાંત્રક સૂત્રના ૮મા અધ્યયનમાં માયા ૩૮ બી કોટી વીંદ વળાસેદ માણો વિનય વાસણોઃ, માયા મિલ્લાજી વામેદ, લોભો સવ વેગાસણો ૩૮.

અર્થ—કોપ જે છે તે દ્રવ્યે ને ભાવે પ્રીતિનો નાશ કરે છે. દ્રવ્યની સંબંધીઓ સાથે અને ભાવથી ધર્મ સાથે પ્રીતિ થવા દે નાહ ને દ્રેષ ને નાશ કરે માન જે છે તે પણ દ્રવ્યે અને ભાવે વિનયનો નાશ કરે છે. દ્રવ્યે માયા પિતા અને વડીલોના વિનય થવા ન દે, અને ભાવથી ગુર્વાદિને વિનય થવા ન દે. માયાથી દ્રવ્યે અને ભાવે મિત્ર ભાવનો નાશ થાય છે. દ્રવ્યે સંસાર અવહારનાં ક્રમ સંબંધી મિત્ર ભાવ થવા ન દે અને ભાવે સર્વ પ્રાણીઓમાં આત્મવત્તુ જુદીજુદ મેરો ભાવના થવી જોઈને તેનો

‘આસિ નં ધોય’ ત્યાંમુખી તેમાંઓનો આત્મા એકાકુલ રહ્યા કરે, તેના વિરુદ્ધની વાત ગમે નહિ પણ ઉલટો દેખ કરે લોભી માણસને માનની ઇચ્છા વિશેષ રહે છે. પણ ઉલટો માનનો ભંજ યવાથી દેવની કષાયની વૃદ્ધિ થાય છે. લોભી માણસને વસ્તુ મેળવવા માયા (કપટ)નું રોવન વિશેષ કરવું પડે છે. તેથી પ્રીતિનો વિનયનો અને મિત્રતાનો નાશ યવા સાથ તમાગ દોયોનો જાગીદાર લોભી માણસ ગણાય છે. માટે આ ચંડાળ ચોકડી અઠંદરે આત્માને અહિતનીજ કરનારી છે. ધર્મને અને મોક્ષને અટકાવનારી આ ચોકડી છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—આત્માના હિતચિંતક પુરૂષે શું કરવું?

ઉત્તર—તે વિષે દશવૈકલિક સૂત્રના ૮ મા અધ્યયનની ૭૭ મી ગાથામાં સારો ખુલાસો આપ્યો છે. સાંભળો.

કોહં માર્ગં ચ માર્યં ચ, લોભં ચ પાવવદ્ગુણં ।

યમે ચચારિ દોષાદં, દૃષ્ટંતો દિય મપ્પણો ॥ ૩૭ ॥

અર્થ—ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ આ ચારે પાપનાજ વધારવા-વાળા છે, માટે આત્માનું હિત ઇચ્છનારા જનોએ એ ચારે દોષોને આત્માનું અહિત કરનારા જાણીને તેનો ત્યાગ કરવો.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—ઉપર કહેલા ચારે કષાયનો ત્યાગ કરવાનો કેઈ અકસીર ઉપાય છે? હોય તો ઉપકાર બુદ્ધિએ બતાવો.

ઉત્તર—અકસીર ઉપાય મહાવીર પરમાત્માએ પોતેજ અનુભવ કરીને બતાવ્યો છે. સાંભળો. થી દશવૈકલિક સૂત્રના ૮ મા અધ્યયનની ૭૮ મી ગાથા.

સવસમેજ દળદ્ કોહં, માર્ગં મદ્વયા ત્રિજે ।

માયં અજ્ઞવ ભવેજં, લોભં સંતોસજો ત્રિજે ॥ ૩૮ ॥

અર્થ—ઉપશમરૂપી ક્ષાત્રી સરવાથી ક્રોધરૂપી મહાદરદનો નાશ થાય છે. એટલે ક્રોધને હણનાર માત્ર ક્ષમાજ છે. માનનો નાશ કરનાર માર્દવ-પણું એટલે નિરસિમાનપણું છે અર્થાત્ અભિમાન રહિત યવાથી માનનો નાશ થાય છે. માયાનો (કપટનો) ત્યાગ કરવો હોય તેણે આર્જવપણું એટલે સરલપણું પારણું કરવું. અને જેને લોભ છૂટવો હોય તેણે સંતોષ પારણું કરવો. સંતોષીને લોભ પસાળવ કરતો નથી.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—મહાવીર પરમાત્માએ 'ચેતિ કિંચી રીતે અનુભવ કર્યો છે ?

ઉત્તર—સૂયગડાંગ સૂત્રના ૬ ક્રા અધ્યયનની ૨૬ મી ગાથામાં શ્રી મહાવીર સ્વામીની સ્તુતિ કરતાં શ્રી ગણધર મહારાજે કહ્યું છે કે—મહાવીર પરમાત્માએ ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ એ ચારે અધ્યાત્મ દોષ અણીને તેનું વપન કર્યું એટલે તેનો સર્વથા ત્યાગ કરી અહંતપદ મેળવ્યું અને મોટા ઋષીધર થયા, અને પાપકર્મનાં અહારે સ્થાનકને અટકાવ્યાં.

પ્રશ્ન ૧૭ મું—નમો અરિહંતાયું શબ્દને માટે ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ આ ચારને અધ્યાત્મ શત્રુ કહ્યા તે તો મોહનીય કર્મના સેક છે તો શું આત્માને શત્રુ એક મોહનીય કર્મજ છે ને બીજા નથી ?

ઉત્તર—આત્માના શત્રુ તો આઠે કર્મ છે. પણ મોહનીય કર્મની પ્રત્યક્ષાથી ૧ કર્મનું આગેવ નપણું છે. સિદ્ધાંતમાં પણ એજ બ્રાખ્મ્યા છે કે એક મોહનીય કર્મનો નાશ થયે આઠે કર્મનો નાશ સમજવો એટલે પ્રથમ ધનના ૧૧ ક્રમ કે જે જ્ઞાનાચરણીય, દશનાચરણીય, મોહનીય ને અંતરાય એ ૪ કર્મને ધાતી કર્મ કહ્યાં છે તે નિવડ કર્મમાં મોહનીય કર્મ રાજ સમાન છે. તેનો હાય થતાં એકી સાથે મોહનીય કર્મ સહિત ચારે ધાતી કર્મનો નાશ થાય છે. બાકીનાં ચાર કર્મ જે વેદનીય, આહિષ્ટ, નામ ને ગોત્ર એ ચાર અધાતી કર્મ પણ ગળી દોરવી સમાન માત્ર આધાર-રૂપે રહેલાં તે પણ નહિ જેવાંજ શાસ્ત્રધારે ગણીને આઠે કર્મના હજુનાર અરિહંત કહ્યા છે. જેમ રાજાને છતવાળી તેના તમામ રાજ્યને તથા સેના વગેરેને છતી ચક્રાય છે તેમ અહિ રાજારૂપી મોહનીય કર્મને છતવાળી બાકી ૧૦ પણ એની મેળેજ છતી ચક્રાય છે. એટલે આઠે કર્મ આત્માને શત્રુરૂપ છે માટે જગો અદુષ્ટમ્ અરિહંતાણં આઠ કર્મ રૂપી વેરીને હજુના-રાને પ્રથમ નમસ્કાર કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૧૮ મું— આઠ કર્મરૂપી વેરીને હજુનારને અરિહંત કહ્યા તે ક્યે કેલે કહ્યા છે ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતીજની ટીકામાં બાણુસલા છાપેલા પાના બીજાની પુગી પેટીમાં નમો અરિહંતાયુંના અર્થજ્યાં કર્યો છે ત્યાં અરિહંત શબ્દનો અર્થ આ પ્રમાણે છે.

અતુ વિદં મિ ચં કમ્નં, અરિમૂયં દોદ્ સયઞ્ઞ જીવાણં;
તં કમ્મમરિહંતા, અરિહંતા યેજવુષંતિ ।

છે. કે આક કર્મ જે છે તે સકલ જીવને એટલે
તુલ્ય છે; તે કર્મરૂપી વેરીને હણીને જેણે
તેને અસ્થિત કહેવા તે પદને પ્રથમ નમસ્કાર

ધાં એક તર્ક ઉત્પન્ન થાય છે કે યત્રુને હણવામાં
વિના યત્રુનો નાશ થતો નથી તો પછી કર્મરૂપી
તે નાશ કયો ?

હા વિચારવા જેવી છે, તેનું સમાધાન આ પ્રમાણે
એક તેજસકાયનો અગ્નિ અને બીજો હ્રીમનો.
૧ વજ્ર વગેરે જાણેકું વખતે પાણીવે છે, પણ
જુ વગેરે ફરી પાણવતું નથી. દ્રવ્ય યત્રુને
જન્યવિત થવાનો સંભવ છે; પરંતુ ભાવ વેરીને
અગ્નિનીજ આવશ્યકતા છે. કર્મરૂપી યત્રુને
શાસ્ત્રકારે જણાવ્યા છે. સૂત્રમાં કહ્યું છે કે
યો શૂર પુરુષ છે કે કર્મરૂપી યત્રુને હણવા ?
અસ્થિત ભગવાન કે જેને ઘણા ઘણા પરિસહ
એવી ક્ષમા ધારણ કરી દીધી કે જેનું એક
કે યતાં તેજ ક્ષમાવડે જેણે કેવળજ્ઞાનને કેવળ
દર્શન પ્રગટ કયુ — સૂત્રમાં શૂરા ક્ષમાવાન અસ્થિત ભગવાન કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—ક્ષમારૂપ કંડી અગ્નિથી કર્મનો નાશ થાય તે વાત
ટીકા ૧૧ પણ બીજનો નાશ થવાને કાંઈ બીજો ઉપાય હોવો જોઈએ.

ઉત્તર—બીજો ઉપાય એ કે બીજને અગ્નિમાં ચેકીને દગ્ધ કરી
દીધા પછી બાવે તો તેનો અંકુરો ફુટે નહિ, તેમ કર્મને દગ્ધ કરી નાખ-
વાથી તેના બીજને બાગી નાખવાથી ભવરૂપી અંકુરો પ્રગટ થતો નથી એમ
ભગવદ્ગીતાની ટીકામાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—ભગવદ્ગીતાની ટીકામાં ચી રીતે કહ્યું છે તે જણાવયો ?

ઉત્તર—હાજી, સાંભળો. પહેલાજ પદના અર્થમાં આકલ્પ અધિ-
કારમાં કહ્યું છે કે :-

વ્યર્થજિ ચચાત્યંતં પ્રાદુર્ભવતિ નાંકુરઃ

કર્મ ધીજે તથા દગ્ધે, નં રોહંતિ મર્વાકુરઃ ॥ ૧ ॥

સિદ્ધપદ મોટું છે. વળી અરિહંત તીર્થેકર મહારાજ દીક્ષા લેતી વખતે પણ સિદ્ધાનં નમો કિષ્ણ સિદ્ધ અગવંતને નમસ્કાર કરે છે એમ આચાર્યન સવર્નુ વાક્ય છે માટે અરિહંત પદથી સિદ્ધ પદ મોટું છે.

પ્રશ્ન ૨૫ અ—તો પછી ગજુધર દેવ જેવા મહાપુરુષોએ પ્રથમ સિદ્ધને નમસ્કાર નહિ કરતાં અરિહંતને નમસ્કાર કર્યો તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—સિદ્ધને જોગખાવનારા અરિહંત અગવંત છે. ગજુધર દેવના શુદ્ધ પણ અરિહંત છે. જ્ઞાનના હાતા અરિહંત છે વગેરે કારણોને લઈને શિષ્યે શુદ્ધનું માહારમ્ય પ્રગટ કરવા ગજુધર દેવે પ્રથમ નમસ્કાર અરિહંત અગવંતને કર્યો હોય એમ જણાય છે. અન્ય મતમાં પણ કશું છે કે—

શુદ્ધ ગોવિંદ દોનું ખડા, ઠિસકું હાથું પાપ ;

ગોવિંદસે શુદ્ધ બડા, કે જેણે ગોવિંદ દિવા બગાધ. ૧

પ્રશ્ન ૨૬ અ—તો પછી ઉત્તરાધ્યયનના ૨૦ માં અધ્યયનમાં પ્રથમ મંગળાચારમાં ગજુધર દેવે સિદ્ધને નમસ્કાર કરીને પછી જાણથી સંબંધીને નમસ્કાર કર્યો તેમાં અરિહંતને ક્યા પદમાં ગણ્યા ?

ઉત્તર—અહિયાં ગજુધર દેવે બહુજ વિવેકથી બે પદની ઘડના કરી છે. આ બે પદમાં ઘણા અર્થનો સમાવેશ થાય છે.

પ્રશ્ન ૨૭ અ—એ બે પદ અને તેનું સ્વરૂપ કેવા પ્રકારનું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—હા, ૯ સાંખ્યો—સિદ્ધાનં નમો કિષ્ણ, સંઘર્ષણં ચ માર્ગો ગજુધર મહારાજે પ્રથમ સિદ્ધને નમસ્કાર કરી અને સંબંધીને જાણથી નમસ્કાર કર્યો એ પહેલો સાંખ્યો.

૨. બીજો સાંખ્યો—સિદ્ધ શબ્દમાં અરિહંતને સાથે લઈને સિદ્ધ અને અરિહંત બંનેને સાથે નમસ્કાર કરી પછી તમામ સંબંધીઓને જાણથી નમસ્કાર કર્યો.

૩. ત્રીજો સાંખ્યો—સિદ્ધને નમસ્કાર કરીને સંબંધી તીર્થેકરની અંદર તમામ સંબંધીને નમસ્કાર કર્યો.

૪. ચોથો સાંખ્યો—સિદ્ધ અને જાણથી સંબંધી બન્ને વર્ગના તમામ સંબંધીને નમસ્કાર કર્યો.

પ્રશ્ન ૨૮ અ—પહેલે સાંખ્યે સિદ્ધને નમસ્કાર કર્યો તે તો કોણ સંબંધીને જાણથી નમસ્કાર કર્યો તે સી રીતે ?

ઉત્તર—વ્યવહારથી તેા નૈનર્ધર્મની, શૈલી પ્રમાણે રત્નાધિક એટલે ચારિત્રે અધિક હોય અથવા સ્વભાવિક જેને દીક્ષા સમય પ્રથમ રજેહરણ શરૂએ આપ્યો હોય તે રત્નાધિક કહેવાય તે અપેક્ષાએ ગણધર દેવ મહાવીરના શાસનના તમામ સાધુને નમવાં યોગ્ય છે. છતાં મહાવીરનાં ગણધરે તમામ સંયમીને ભાવથી નમસ્કાર કર્યો તે અઢી દ્વીપમાં નાના મોટા સંયમ શુભે વર્તતા એવા સંયમીના સંયમ શુભને ભાવથી નમસ્કાર કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૯ સુ—બીજા ભાંગાનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—બીજા ભાંગામાં અરિહંતને સિદ્ધ પદમાં ગણ્યા છે. સિદ્ધના જે લેહ, એક ભાષકા સિદ્ધ, બીજા અભાષકા સિદ્ધ. ભાષકા સિદ્ધમાં આરહંત ભગવંત તેરમે શુશ્રુસ્થાનકે વર્તતા સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત થવાના કામી થકા વિચરતા તે ભાષકા સિદ્ધ, અને અભાષકાના જે લેહ, એક સંસાર તથા ચૈાદમ શુશ્રુસ્થાનવાળા અને બીજા અસંસાર તથા તે મોક્ષ ગતિને પ્રાપ્ત થયેલા સિદ્ધના જીવ એટલે સિદ્ધના બન્ને ભાગે તમામ સિદ્ધને નમસ્કાર કર્યા બાદ સંયમીને પહેલા ભાંગાની પેઠે લેવું.

પ્રશ્ન ૩૦ સુ—ત્રીજા ભાંગાનું સ્વરૂપ જણાવયો ?

ઉત્તર—ત્રીજે ભાંગે પહેલાં સિદ્ધને નમસ્કાર કરીને અઢી દ્વીપની અંદરના વર્તમાન સમયે છામસ્થ તીર્થંકરથી માંડી દેવગપદના તીર્થંકર તથા સામાન્ય દેવગી તથા સંયમ શુભે વર્તતા તમામ સાધુને ભાવથી નમસ્કાર.

પ્રશ્ન ૩૧ સુ—ચોથા ભાંગાનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—સિદ્ધને નમસ્કાર ઉપરના ત્રણ ભાંગામાં ગમે તે ભાંગે લેવા પણ સંજ્ઞાજન્ય ભાવબોને માટે તમામ સંયમી સંયમ ભાવે વર્તતા એટલે ભાવથી સંયમીએ ગૃહલિંગી પ્રમુખ સાતમા શુશ્રુસ્થાનની ભાવનાએ વર્તતા એવા ભાવ સંયમી પ્રમુખ તમામ સંયમીઓને ભાવથી નમસ્કાર કર્યો.

અર્ધિયાં ત્રણધર મહાનાએ જે પદના નમસ્કારમાં પાંચે પદને નમસ્કાર કર્યો. તેમ મુખ્યત્વે ભાષકા સિદ્ધમાં અરિહંત પદને આગળ કરી ચેતનું સિંધતપણું પ્રગટપણે જણાવ્યું.

પ્રશ્ન ૩૨ સુ—સિદ્ધને રહેવાનું કેઈ સ્થાન દરે કે કેમ ?

ઉત્તર—સિદ્ધને રહેવાનું સ્થાન લોકાત્રય (લોકનો અર્થ) ભાગ કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—લોકાન્ત લાગે કઈ દિશાનો લેવો ?

ઉત્તર—ઉર્ધ્વ દિશાનો લેવો.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—ઉર્ધ્વ દિશાનો લોકાન્ત કેટલો છે ને સિદ્ધ કેટલામાં ને કયાં રહ્યા છે ?

ઉત્તર—ઉર્ધ્વ દિશાનો લોકાન્ત એક રાજમાં છે ને સિદ્ધના ૯૫ મનુ-
ષ્ય લોકની અદી દ્વીપની સીધી લીટીએ અદી દ્વીપના જેટલાજ વિસ્તારવાળા
પ્રદેશમાં એટલે કે ૪૫ લાખ ભોજનની હદમાં ચૌદ રાજલોકની ઉપરની
ટોચે રહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—સિદ્ધચિદા, સુકિતચિદા સૂત્રમાં સાંભળી છે ને તે
ઉપર સિદ્ધ રહ્યા છે. એમ સાંભળીએ છીએ તે કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત ખરી છે, પણ સુકિતચિદાના ઉપલા તળીયા ઉપર
રહ્યા છે એમ ન સમજવું. પણ સુકિતચિદાના ઉપલા તળીયાથી એક
ભોજન હોટે લોકાન્ત છે એટલે લોકનો અન્ત ભાગ છે અર્થાત્ લોકનો અંત
જે ત્યાં સિદ્ધ ભગવંત રહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—સિદ્ધને ત્યાંજ રહેવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—ઉપર અલોક જી માટે ત્યાં અટક્યા એમ પત્રવણાજી સૂત્રનું
શીલું ૧૬ તથા ઉત્તરાધ્યયનનું ૩૬ મું અધ્યયન જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—ઉપર કહ્યા સૂત્રમાં શી રીતે કહ્યું છે તે જણાવો ?

ઉત્તર—સાંભળો, પ્રથમ ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યું છે કે—કહિં-
પદિદયા સિદ્ધા ! કહિંસિદ્ધા પદિદયા !; કહિં મોન્દિચદાણં ? કત્ય મંતૂણ સિ-
ગ્ગહ ! ઉત્ત० જલ્પ ૦ ૩૬ ગા. ૫૬ મી.

અર્થ—અહો પૂજ્ય ! અહો ભગવન્ ! અહિંથી સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત
અથેલા સિદ્ધ ભગવંત તે કયાં પ્રતિહત યથા ? કયાં ખલાલુ ? કયાં અટક્યા ?
અર્થાત્ કયાં ગયા તે સિદ્ધ કયાં પ્રતિષ્ઠ્યા ? કયાં રહ્યા ? કયાં ચરીરને છાંડ્યું
અને કયાં જઈને સિદ્ધ યથા ? આ પ્રમાણે ગૌતમ સ્વામીએ પ્રશ્ન કર્યા બાદ
ભગવંત મહાવીર દેવે કહ્યું કે હે ગૌતમ ! સાંભળ.

જલોપ પદિદયા સિદ્ધા, લોયગે ચ પદિદયા;

દહં મોન્દિ પદિદાણં, તત્ય મંતૂણ સિગ્ગહ. ઉ. જ. ૩૬ ગા. ૫૭ મી.

અર્થ—સિદ્ધ અલોકે પ્રતિહત થયા. ખલાણા, અટક્યા, અને લોકને જાણે લોકને અતે પ્રતિષ્ઠા રહ્યા. અહિં મનુષ્ય લોકમાં શરીરને છાંડ્યું અને જઈને સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધ થયા.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—સિદ્ધ લોકના અગ્રભાગે જઈને અટક્યા, પરંતુ અનંત શક્તિવાળા સિદ્ધને અલોકમાં જતાં અટકવાનું કારણ શું?

ઉત્તર—તેન સિદ્ધાંતાનુસાર લોકમાંજ પડે-છએ દ્રવ્ય રહ્યાં છે, અલોકમાં તો એક આકાશજ રહેલ છે; માટે જીવ અને અજીવની ગતિ. લોકમાંજ છે અલોકમાં નથી એવો અનાદિ સ્વભાવ છે.

પ્રશ્ન ૩૯ મું—મનુષ્ય ક્ષેત્ર અને સિદ્ધક્ષેત્ર વચ્ચે અંતર કેટલું?

ઉત્તર—સાત રાજનું.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—અહિંથી સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં સિદ્ધના જીવને જતાં કેટલાં વખત લાગે?

ઉત્તર—માત્ર એકજ સમય લાગે. સમ ક્ષેત્રીએ એક સમયે સિદ્ધ થાય એવું સિદ્ધાંત વાક્ય છે.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—એક સમયમાં સિદ્ધક્ષેત્ર સુધી સિદ્ધને ગતિ કરવાનું પિતાનુંજ આત્મજન કે કોઈ પદાર્થની પ્રેરણા ખરી?

ઉત્તર—સિદ્ધનો આત્મા તો અક્રિય છે ગતિમયન કરવાની ક્રિયા સિદ્ધાત્માને દેવાનો સંભવ નથી; પરંતુ શરીરાકર્ષણના બળે આત્માની સ્થિતિ શરીરને રિપે દેતી, પણ તે આકર્ષણ તૂટવાથી આત્મા સિદ્ધક્ષેત્રમાં દાખલ થાય છે. જેમ તાકેલા નિશાને બાલુને પહોંચવાની ગતિ બાલુ મૂકનાર અને બાલુ મૂકવાના કામકાના બેરથી કામઠથી-કામનથી છુટેલું તો જેમ નિશાનને ભેટે છે અર્થાત્ તાકેલા નિશાને દાખલ થાય છે તેમ ઉદારિક શરીરથી કહેલા જ્ય તપાકિકના બળે તેજસ કાર્મલુરૂપ કામઠથી છુટેલા એટલે કર્મથી છુટા થયેલા સિદ્ધાત્મા પૂર્વાકર્ષણનો અભાવ થતાં સિદ્ધક્ષેત્રમાં દાખલ થાય છે.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—આ ન્યાય ઠીક છે, પણ બીજા ન્યાય હોય તો ત્રિયેષ અણુવામાં આવે.

ઉત્તર—અપર્યાપ્ત શક્તિએ દાખલાને માટે મૂત્રમાં અનેક ન્યાયો છે. સંકલ્પે દ્વિત્રયાં દગવી વસ્તુને દિવે ચડવાનો સ્વભાવ છે, એમ તો ટો ટોડ જણે જ સિદ્ધાંતમાં આત્માને દગવા અને ભારે પણાના ન્યાયમાં

તુંબડીને માટીનો લેપ અને કાથીના શીકાનું દ્રણું આપી જણાવ્યું છે કે-
 તુંબડીને આઠ માટીના લેપ અને આઠ કાથીના શીકા વડે ભારે થયેલી
 તુંબડીને જળાશયના તળે જઈને બેસવાનો સ્વભાવ છે. લેપ અને શીકાથી
 સુકત થયેલી તુંબડીને સ્વભાવેજ ઉંચી જળને અગ્રભાગે રહેવાનો સ્વભાવ
 છે તેમ ચાર ગતિરૂપ સંસાર સમુદ્રમાં આઠ કર્મના લેપે મિથ્યાતાદિ
 નિવડ ગાંઠયોના ભારે કરી આત્મા તળે જઈ બેસે છે તેજ આત્મા જગદે
 કર્માદિકથી નિર્વેપ થાય છે ત્યારે તુંબડીની પેઠે લોકાગ્રે જઈ કદે છે. અર્થાત્
 કર્મ રહિત આત્માની નિર્વેપ તુંબડીની પેઠે ઉર્ધ્વગતિજ હોય છે. વગેરે
 ભગવદીજ સૂત્રમાં સિદ્ધ પરમાત્માની ઉર્ધ્વ ગતિને માટે અનેક ન્યાય
 દર્શાવેલા આપ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—જીવનો કર્મ શઢજી કરવાનો સ્વભાવ છે તે મૂલના
 સ્વભાવને ઊડીને સિદ્ધ કેવી રીતે થાય ?

ઉત્તર—જીવનો અને કર્મનો જો કે મૂલનો (બનાદિ) સંબંધ છે
 તોપણ તથા પ્રકારની સામગ્રી ભગવાદી કર્મ શઢજી કરવાનું ઊડીને જીવ
 શિવપણું પામી સિદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—આ સંબંધી કાંઈ દર્શાવેલો છે ?

ઉત્તર—હા જી, સાંભળો. પાશનો મૂળ સ્વભાવ અગ્નિ અને
 અગ્નિમાં અસ્થિર રહેવાનો (ઉડી જવાનો) છે, પણ તથા પ્રકારની ભાવના
 દેવાથી પાશો વહ્નિમાં સ્થિર રહે છે. અગ્નિમાં દાહકતાનો મૂળ સ્વભાવ છે,
 પણ તથા પ્રકારના પ્રયોગથી મંત્રયોગ અથવા ઓપધિ વડે બાંધવાદે
 અગ્નિમાં પ્રયેશ કરનારને અગ્નિ દહન કરતો નથી, તથા સત્ય શિયણના
 પ્રભાવે પણ અગ્નિ દહન કરતો નથી. આગનું ભણજી કરનાર ચક્રોર પડોને
 અગ્નિ પોતાનો સ્વભાવ બદલી જવાથી દહન કરતો નથી. તેમજ અબ્રહ્મ,
 સુવર્ણ, રત્ન કંબલ અને સિદ્ધ પાશને અગ્નિ દહન કરતો નથી. જંદે
 વખતે અગ્નિમાંની મૂલ દાહકતા કયાં જાય છે ? લોકસુખગ્રહ પાપાદુમાં દોહ
 શઢજી કરવાનો શઢજ સ્વભાવ છે, પણ ન્યારે અગ્નિમાં તે મૂળ (ભરમીમૂળ)
 થાય છે, અથવા તેના દર્પ (પ્રભાવ) ને દરણ કરનારી બીજી ઓપધિ
 તેને સંયુક્ત કરવામાં આવે છે ત્યારે તેનો લોહ શઢજી કરવાનો સ્વભાવ
 નષ્ટ થાય છે. તેજ પ્રભાવે સિદ્ધિમાં કર્મ શઢજી કરવાનો યોગ સ્વભાવ
 જતો રહે છે. ધાન્ય પ્રમુખનું બીજ ન્યાંમુખી તેના મૂળ સ્વભાવમાં વિકાર
 થયો હોતો નથી, ત્યાંમુખી ધાન્યકુસની ઉત્પત્તિ કરે છે, પણ ન્યારે તે
 બીજ બળી જાય છે ત્યારે અકુરેદ્રવિ થતી નથી. તેવીજ રીતે સિદ્ધ

છવોમાં કર્મ બીજ બગી જવાથી નવીન કર્મબંધ થતો નથી. વાયુનો સહેજ સ્વભાવ ચંચળ વર્તે છે, પણ જ્યારે પવનને પખાવમાં નિરૂદ્ધ (બરીને રોકવામાં) કરવામાં આવે છે, ત્યારે તે ચલ સ્વભાવ ઠેવી રીતે જતો રહે છે ? તેજ રીતે સિદ્ધાત્માને વિષે કર્મ ગ્રહણ કરવાનો સ્વભાવ જતો રહે છે. આ અને એવાં બીજાં દૃષ્ટાંતોમાં જેમ મૂળનો સ્વભાવ બદલાઈ બચ છે, તેમ જીવનો કર્મ ગ્રહણ કરવાનો સહેજ સ્વભાવ પણ સિદ્ધત્વ પામતાં જતો રહે તેમાં શું વિચિત્ર છે ?

અન્ય મતમાં પણ કહ્યું છે કે—શુકાદિ મુનિઓ આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિગ્રહ એ ચાર મૂલની સંસારોનો ત્યાગ કરીને પરબ્રહ્મરૂપ સિદ્ધ થયા છે. શૈવમતઃ—આ પ્રમાણે “જૈન તત્ત્વસાર” માં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—સિદ્ધમાં સુખ શું ?

ઉત્તર—સંસારમાં જે દુઃખ રહેલ છે તેમાંનું સિદ્ધમાં કંઈ ન હોય તેજ સુખ.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—સંસારમાં કેવા પ્રકારનાં દુઃખ છે કે જે દુઃખ સિદ્ધમાં નથી.

ઉત્તર—ઉત્તરાધ્યયનના ૧૬ મા અધ્યયનની ગાથા તેમાં મુગાપુત્રે ચાર પ્રકારનાં દુઃખ જણાવ્યાં છે તે ગાથાઃ—

જન્મં દુક્લં જરા દુક્લં રોગા ય મરણાગ્નિય;

બહો દુક્લો હુ સંસારો વત્ય કિસન્તિ ચન્તવો ॥ ૧૫ ॥

જન્મનું ૧, જરાનું ૨, રોગનું ૩, અને મરણનું ૪ આ ચાર પ્રકારનાં દુઃખ નિશ્ચયી સંસારમાં રહેલાં છે. તે દુઃખ સિદ્ધમાં નથી એજ અનંતું સુખ.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—જન્મના અને મરણના દુઃખનું કંઈ વર્ણન હશે ખરું ?

ઉત્તર—શાસ્ત્રકાર એ વિષે પ્રથમ ગર્ભાવાસનાં દુઃખનું વર્ણન કરે છે કે—ઉંઠ ઠાડી સુષ્પ સામટી, તાતીકર ચોખાણાહે, એથી વેદના આઠ શુષ્કેરી, ઉધે સુષ્પ ગુઢાણાહે, એટલે આ શરીરમાં સાડીત્રણ કરોડ રૂંવાડાં હોય ॥ તેમાં એકી સાથે સાડીત્રણ કરોડ સુષ્પઓ ઉભી કરી ચાંપે-ચોસે તેમાં ફેટલી વેદના થાય ? તેથી આઠ શુષ્ક વેદના ગર્ભાવાસના જીવને યવાનું કહ્યું છે. એથી કરોડ શુષ્ક વેદના જન્મતી મળતની શાસ્ત્રકારે જણાવી છે. અને, તેથી અનંત શુષ્ક વેદના મરણ સમયની કહી છે.

જન્મ સમયથી મરણના અંત સુધીમાં આધિ, વ્યાધિ ને ઉપાધિ તથા રોગ, જ્વા, પરવશપણું આદિ દુઃખોની સંસારને અંગે રહેલા જીવોની કાંઈ સીમા હોતી નથી. જોમાંનાં કૌણપણ પ્રકારનાં દુઃખ સિદ્ધમાં નથી. જોજ સિદ્ધનું મુખ. આ ઉપરાંત આપણી કલ્પનામાં પણ ન આવી શકે તેવું અકલ્પ્ય, અકલ્પ્ય, અગમ્ય, અતીન્દ્રિય અને અનિર્વચનીય એવું આત્માનું સ્વાભાવિક અનંતમુખ સિદ્ધ ભગવંતને હોય છે.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—સંસારમાં રહેલાં ચાર પ્રકારનાં તથા બીજાં અનેક પ્રકારનાં દુઃખ જણાવ્યાં તે મહેલું દુઃખ સિદ્ધમાં નથી તે તો ઠીક. પણ ત્યાં તેમને કરવાનું શું? જો સંસારમાં દુઃખ ઘણું છે, તેમ મુખ પણ ઘણું છે ભલે સિદ્ધમાં દુઃખ નથી, પણ ખાંચાં, પીંચાં આનંદ મોજયોજ ઉદાવો, રમત ગમતમાં આત્માને આનંદમાં રાખવો વગેરે મુખોમાંનું મુખ સિદ્ધમાં હોવું તો જોઈએ અને તે જ્યારે ન હોય ત્યારે મુખ શાનું?

ઉત્તર—હે ભાઈ! જો મુખ તો બધા દેહધારીને માટે છે. સિદ્ધ ભગવંત દેહધારી નથી. સંસારી જીવ સક્રિય છે, સિદ્ધના જીવ અક્રિય છે. જે સક્રિયને કરવાનું છે તે અક્રિયને કરવાનું નથી. વ્યવહાર માત્ર સક્રિયને છે, અક્રિયને કૌણ પ્રકારનો વ્યવહાર નથી. આચારાંગ સૂત્રનું વાક્ય છે કે જહમ્મસ વવહારો ન વિજ્ઞા જેને આપણે મુખ માનીએ છીએ તે વ્યાવહારિક મુખ છે તે પૌઢમલિક મુખ છે. જે પ્રકારે જે વસ્તુના લોગ વટે માનેલું મુખ તે કૌણ વળત દુઃખરૂપ યદને ઉશું રહે છે. દુઃખપાક, બામુંદી કે સીખંદ વગેરે મિષ્ટ લોજન જમતાં નેટલો આનંદ થાય છે, તેટલોજ આનંદ ભલે તેથી વિશેષ દુઃખરૂપ તેજ સમય તે વસ્તુનું વમન કરતાં થાય છે. અને જ્યારે તે વિક્રિયા રૂપે પ્રગમે છે ત્યારે તેનાં દુઃખની સીમા રહેતી નથી. તો પછી કલ્પબરનું મુખ કે કલ્પ માત્રનો આનંદ શા કામનો? કામ લોગને આગ્રિત સાંસારિક મુખ તે તો પામ (ખસ) વાળાને ખરજ ખજુરાથી યતી મીઠાચ તુલ્ય છે.

કામ લોગ આચ લગે, દુલ કિપાક સમાન;
મીઠી ખાજ ખુબવતાં, પીછે દુઃખરી ખાણ. ૧

આ મુખ તે મુખ નથી પણ જોકાંત દુઃખજ છે. જ્યારે આચ કૃત્રિમ અને કલ્પિત મુખમાં જાની પુરવો પણ આનંદ માનતા નથી, તો પછી સિદ્ધમાં નો એવો જોટો આનંદ હાવજ કયાંથી? માટે સિદ્ધનું મુખ તો અવિનાશી બીજજ પ્રકારનું છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—સિદ્ધાન્ત—જીવન જીવનને અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન અને અનંતવીર્યવંત છે તો તે બધે દુઃખરૂપ કર્મને શરૂ કરવા ન કરે, પણ સુખરૂપ સુખ કર્મોનું શરૂ કરવાને શું અટકાવત છે ?

ઉત્તર—સિદ્ધાત્માને સુખ તથા અસુખ બંને પ્રકારનાં કર્મો શરૂ કરવાનો અર્થ છે. કારણકે કર્મોનું શરૂ કરવા તો જરૂર કર્મોનું શરૂ કરવાનું જ છે. જેનો સિદ્ધાત્માને અભાવ છે. સિદ્ધાત્માને અભેદિત, ચિત્ત અને જ્ઞાનંદના બર સમૂદયથી સદા તૃપ્તિ હોય છે. સુખ દુઃખની પ્રાપ્તિનાં માત્ર જુનકાળ સ્વભાવાદિ પ્રયોજકોનો સિદ્ધાત્માને અભાવ છે. સિદ્ધાત્મા નિર્વિચાર નિર્ગુણ (ક્રિયા શક્તિ) છે. અથવા સિદ્ધાત્માનું સુખ વેદનીય કર્મના ઉદયથી નહિ પણ ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલું અનંત છે, અને કર્મો યાન્ત થયેલાં તેની સ્થિતિ પૂરી થયે નાશ પામેલાં હોવાને લીધે કર્મો સિદ્ધાન્ત સુખના હેતુ થઈ શકતા નથી. તાત્પર્ય કે સિદ્ધાત્મા કર્મોનું શરૂ કરતા નથી; જેમ હોકામાં કુધા અને તૃષા (બૂધ અને તરસ) થી મુકન-તૃષ્ણ થયેલા સંતોની હૃદયને તૃપ્તિની કાલ મર્યાદા હોતી નથી. જીતેન્દ્રિય સંતુષ્ટ યોગીને કંઈપણ શંકા કરવાની વાત હોતી નથી. અથવા જેમ પૂર્ણ પાત્રમાં કંઈપણ માતું નથી તેમ સદા સિદ્ધાન્તજ્ઞાનથી પરિપૂર્ણ સિદ્ધાત્મા ક્રિયાત્મક કર્મ શરૂ કરતા નથી. જેમ મનુષ્યને અદ્ભુત નૃત્ય દર્શન (નાટક-નાચના જોવા) થી સુખ થાય છે, તેમ સિદ્ધોને વિશ્વના વર્તીવ (વૃતાન્ત-બનાવ) રૂપે નાટકના જોવાથી નિત્ય સુખ વર્તે છે—અખંડ સુખ વર્તે છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—સિદ્ધોને કર્મેન્દ્રિય, જ્ઞાનેન્દ્રિય કે શરીર કંઈ નથી તો તેઓ અનંત સુખ કેવી રીતે પ્રાપ્ત કરે છે ?

ઉત્તર—હોકામાં કોઈ બ્વરાદિથી પીડિત હોય તે દ્વાચિત્ત ઉપરો હોય ત્યારે તેનાં સગાં વહાલાં તે સુખમાં છે. જગાડયો નહિ, એ પ્રકારે જોડે છે. નિદ્રાવસ્થામાં હિન્દ્રિયજન્ય સુખ કે કર્પાદિની ક્રિયા કંઈ હેખાતું નથી. તો પણ સૂતેલા માણસને સુખ હોવાનું કહેવામાં આવે છે. તેમ જાગૃત્ (જાગૃતિ ઉપયોગવાળા) સિદ્ધોમાં સદા સુખ હોય છે. અથવા, જે યોગી આત્મજ્ઞાનામૃતનું પાન કરતો પોતાને સુખી માને છે તેવા કોઈ સંતુષ્ટ થઈ પુષ્ટ અને જિતેન્દ્રિય મુનિને બીજો માણસ પૂછે કે ‘આપને કેમ છે’? ત્યારે તે ‘સુખી’ એવો જવાબ આપે છે તે સહેલે તેને કોઈ ઉત્તમ વસ્તુનો સ્પર્શ, લોચનનો યોગ, ગંધગ્રહ, દર્શન કે શ્રવણ તેમજ પાણિપાદાદિની ક્રિયા કંઈ હેખાતું નથી, તો પણ તે સંતોની મહાત્મા ‘હું સુખી છું’ એમ વારંવાર કહે છે. તેનું જ્ઞાન સુખ તેજ જાહે છે. જ્ઞાનહીન તેનું કથન કરવાને સમર્થ;

નથી. એજ પ્રમાણે સિદ્ધોમાં ઇન્દ્રિયોના વિષયો અને ક્રિયાઓ વિના અનંત સુખ છે તેમના સુખશરને તેઓજ બાંધે છે. જાની તે કહેવાને સમયે નથી કેમકે તે નિરૂપમ છે.

જીનવત્ત સાર.

પ્રશ્ન ૫૧ મું—અનંત જ્ઞાની તીર્થંકર મહારાજે તો સિદ્ધનાં સુખનું સ્વરૂપ જાણ્યું હશે, તો તેવા જ્ઞાની પુરૂષોના કયનથી સિદ્ધનાં સુખનાં સ્વરૂપનો કાંઈક પણ પ્રકાશ હોવો જોઈએ તો તે વિષે સૂત્ર કંઈ જણાવે છે ખરું?

ઉત્તર—સૂત્ર એમ જણાવે છે કે—મનુષ્ય લોકમાં કે દેવલોકમાં જોવો કોઈ પાપનું નથી કે તેની ઉપમા દઈને સિદ્ધનાં સુખને અનંત જ્ઞાની તીર્થંકર મહારાજ પણ જણાવી શકે ?

પ્રશ્ન ૫૨ મું—સિદ્ધના સુખના મુખ્યભાગમાં કોઈ કોઈ પદાર્થ નથી કે ઉપમા દઈ અનંત જ્ઞાની પણ સમજાવી શકે તે સમજાવું પણ જે સુખ જોવામાં આવે તે કહી શકે તો ખરા કે ?

ઉત્તર—વનવાસી બીલને રાજાએ પોતાના મહેલમાં છ મહિના રાખી તેના કહ્યું-ઉટપર કાંઈ પણ અવાજ નહિ પડ્યા હતા અનેક પ્રકારનાં રસ બંજન સહિત મિષ્ટ લોજને, પુષ્પની સમ્યા અને અરીસાભુવનની અંદર નેત્રને જમના અનેક પદાર્થોથી લેવાતો અનંદ આ તમામ સુખના અનુભવ થયો. બીલ જ્યારે પોતાના કુટુંબને મળે ત્યારે તેને કોઈ પૂછે કે ભાઈ તું આટલો વખત ક્યાં રહ્યો, તે' શું ખાધું' પીધું' અને' તે' શું કયું' ? વગેરે પૂછનાં તે બીલ શું ઉત્તર દઈ શકે ? એક વાહ ! વાહ ! સીવાય કાંઈ કહી શકે નહિ. તેમ મહાવીર જેવા અનંતજ્ઞાની પુરૂષે પણ જે તમામ સિદ્ધનાં સુખના પૂર્ણ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એજ ઉત્તર આપ્યો કે, સિદ્ધનું સુખ કું' બલું' દેખું' છું', અનુભવું છું', પણ કહેવાને શકિતવાન નથી. જેમ મુંજાને અલૈકિક સ્વપ્ન આવે તે શું કહી શકે ? તેમ જ્ઞાની પુરૂષ સિદ્ધનાં સુખને અણુમાં શકિતવાન છે, પણ કહી શક્યા શકિતવાન નથી.

પ્રશ્ન ૫૩ મું—તો હવે દુઃખમાં સિદ્ધનું સુખ જાણી શકીએ તેવો કોઈ દાખલો છે ?

ઉત્તર—સાસમાં ન્યાય દાખલા તો ઘણા હોય પણ આપણે એક દુઃખના દાખલાની સમજાવે શકીએ તેવો ન્યાય શ્રી પત્તાણાજી સૂત્રના બીજા કાણુ પદમાં જણાવ્યો છે. તે અત્રે દાખલ કરીએ છીએ.

નયિ જાણિ માણુસાવં, તં સોક્ષ્ણં નયિય સજ્જ દેશાણં;

અં સિદ્ધાણં સોક્ષ્ણં, અબ્બાવાહં ડવગયાણં.

૧૧૧

સુરગણ મુદ્ધ સમ્પર્ષ, સત્ત્વદ્વા પિંડિયં અર્ણવગુણં;
 નવિ પાવદ મુષિમુદ્ધં, ણંતાર્દિં વિવગ્ગ વગ્ગુવિગોદિ. ॥ ૧૪ ॥

સિદ્ધસ્ત મુદ્ધો રાસી, સત્ત્વદ્વા પિંડિયં બદ્ધ હવેજ્ઞા;
 સોર્ણંત વગ્ગ મદ્ધો, સત્ત્વાગાસેણ માદ્ધજ્ઞા. ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—સિદ્ધ ભગવંતને નિરાગ્રાધ મુખ જે પ્રાપ્ત થયું છે તેવું મુખ નથી મનુષ્યમાં કે નથી દેવતામાં. ૧૩ સર્વ દેવતાના સમુદાયના ત્રણે કાળનું મુખ એકત્ર કરે તથાપિ મુક્તિના મુખના અનંતમા ભાગે આવી શકતું નથી. ૧૪ ત્રણે કાળના (ગયોકાળ, વર્તમાનકાળ અને આવતો કાળ તેના) જેટલા સમય થાય તેનો વર્ગ કરી, તેને અનંત ગુણો કરે તેટલું દેવતાનું મુખ બેઠકું કરે તો પણ સિદ્ધના મુખને તુલ્ય એ મુખ આવી શકતું નથી. ૧૫ આટલું મુખ સિદ્ધમાં રહેલું છે. તેના માટે ઉપદેશો બે ગ્રંથોમાં જણાવે છે કે—

ગિચ્છિજ્ઞ સત્ત્વદુક્ષ્ણા, જાદ્ધ જહા મરણ વંધણ વિમુક્ષા;
 અત્ત્વાવાદં સોક્ષ્ણં, અણુદોતિ સાત્તયં સિદ્ધા. ॥ ૨૧ ॥

અનુલ મુદ્ધસાગરગયા, અત્ત્વાવાદે વ જોવમં પપ્પા;
 સત્ત્વ મજ્ઞાગવદ્ધ, ચિદ્ધંતિ મુદ્ધી મુદ્ધંપપ્પા. ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—શારીરિક અને માનસિક સર્વ દુઃખનો દૂર થયેલ, જન્મ, જરા, મૃત્યુના બંધનથી મુક્ત થયા એવા સિદ્ધ સદેવ પરમ મુખનો અનુભવ કરે છે એવા શાસ્ત્રોમાં સિદ્ધ છે. ॥ ૨૧ ॥

અનુલ મુખપ્રાગર નિરાગ્રાધ અનુપમ મુખને પ્રાપ્ત થયેલા અપર્યાવર્તિત અનંત કાળ મુખી (સર્વ આવતા અનંતકાળ મુખી) એકાંત મુખ, મુખને મુખમાજ રહે છે. ॥ ૨૨ ॥ બધા આજ સિદ્ધ ભગવંતનું અનંતું મુખ આ પદમાં સિદ્ધ સંજ્ઞાનીની વળી દક્ષીણ બાજુના જેવી છે અને કેટલીક સંજ્ઞાઓનું અમરણ પણ ત્યાંથીજ થઈ જાય તેમ છે.

પ્રશ્ન ૫૪ નું—સિદ્ધને રહેવાનું સ્થળ તો માત્ર ૪૫ લાખ જોજનની લંબાઈ પડેલાં ૪૫ માંજ છે, તો તેમાં અનંતા છવ મુક્તિ ગયા અને જરૂર તે બધાને સમાવેશ કેવી રીતે થઈ શકે? આ વિશે પૂર્ણ લોકોને મદદરૂપ સંજ્ઞા દર્શાવે છે; તો તે વિશે કંઈ સૂત્રમાં જુલાઓ છે? હાથ દો બધાપ્રકારે!

ઉત્તર—કેવળના કહેલ અધિકારમાં કશું છે કે—આપ—

જત્યય જગો સિદ્ધો, તત્ત્વજ્ઞતા મવત્સ્ય વિમુક્તા ।

જ્ઞાણોળ્લા સમોગદા પુદ્ગા સન્નેવિ ભોગંતે ॥૧॥

કુસદ્ બળંતે સિદ્ધે, સત્ત્વ પર્ણેદિ નિયમ સો સિદ્ધા ।

તેવિ અસંસેજ્ઞ ગુણા, દેસપર્ણેદિ જે પુદ્ગા ॥૨॥

અર્થ—જ્યાં એક સિદ્ધ હોય ત્યાં અનંત સિદ્ધ હોય. સિદ્ધ એટલે જાવજમલુરૂપવિનાશ તેથી રહિત તથા જન્મ મરણરૂપમરનો ક્ષય કરી, સર્વ કર્મથી, મુક્ત થયેલા એવા સિદ્ધ પરમાત્મા અન્યોન્ય-પરસ્પર એક બીજામાં મળેલા હોકના અંતને સ્પર્શને રહ્યા છે. ૯

પોતાના આત્માના સર્વ પ્રદેશમાં એક સિદ્ધ, અનંત સિદ્ધના આત્માનો સ્પર્શ કરીને રહ્યા છે. એકેક સિદ્ધને અસંખ્યાતા આત્મપ્રદેશ છે તે સર્વ દેશથી વા પ્રદેશથી સ્પર્શી રહ્યા છે. ૧૦

આનો પરમાર્થ એ છે કે જપ લાળ જોજનની માંહેલી દોર અનંતા સિદ્ધનો સમાવેશ આ પ્રમાણે થાય છે કે—જ્યાં એક સિદ્ધ ત્યાં અનંતાસિદ્ધ અને જ્યાં અનંતાસિદ્ધ ત્યાં એક સિદ્ધ, એટલે અન્યોન્યસિદ્ધના ભવે ફેરફારને રહેલા છે. માટે સમાવેશનો વાંધો આવતો નથી.

પ્રશ્ન ૫૫ મું.—એકેક સિદ્ધને રહેવાની જગ્યા કેટલી હોય ?

ઉત્તર—જે મનુષ્ય અદ્વિતી સિદ્ધ થાય તેનાં ચરીરનાં પ્રમાણમાંથી ત્રીજો ભાગ બાક કરતાં બાકીના બે ભાગના જેટલી, એક સિદ્ધ જગ્યા રાંકે.

પ્રશ્ન ૫૬ મું.—ધોડામાં ઘેડી અને ધણામાં ઘણી કેટલી અવયેજ્ઞાવાગા સિદ્ધ થાય ?

ઉત્તર—ધોડામાં ઘેડી બે હાથની, અવગાહનાવાગા અને મધ્યમ સાત હાથની, અને ઉત્કૃષ્ટી પાંચસે ધનુષ્યની અવગાહનાવાગા સિદ્ધ થાય. પાંચસે ધનુષ્યની, અવગાહનાવાગાનો સિદ્ધ ફોત્રમાં વલુસે તેત્રીય ધનુષ્યને ભત્રીય આંશુલને અને બે હાથની અવગાહનાવાગાનો એક હાથને બાક આંશુલને મન પટે એટલે બે હાથથી, માંડ્રીને પાંચસે ધનુષ્ય મુખીની અવયેજ્ઞાવાગા મનુષ્યો સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત થાય છે. તે તેની દરમાં રહેલા મધ્ય અવગાહનાવાગાનો પણ જે છપ્પ સિદ્ધ થાય તેનો ત્રીજો ભાગ બાક કરતાં ચરીરના બે ભાગ જેટલી જગ્યા સિદ્ધ ફોત્રમાં સિદ્ધના ભવે, અવગાહના રહે.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—સિદ્ધનો જે ઘન કહ્યો તે ઘન શું ? ને અવગ્રાહ્ય શું ? અને ત્રીજા ભાગે દીન શરીરના ઘનમાં અનંતા સિદ્ધનો પ્રવેશ કેવી રીતે થઈ શકે ? વગેરે સમજી શકાય તેમ જણાવયો ?

ઉત્તર—પદ્મવજ્રાણમાં કહ્યું છે કે—જસરીરા જીવ ષણા, સિદ્ધ ભગવંત અશરીરી છે, પાંચ શરીરમાંનું કોંકે શરીર નથી, તે જીવનો ઘન એટલે જીવના અસંખ્યાતા આત્મ પ્રદેશના મળેલા સમુદ્ધનો જે ઘન—તે ઘન, તે અસંખ્યાત પ્રદેશના ઘનને જેટલા આકાશ પ્રદેશ અવગ્રાહીને રહેવાપણું તે અવગ્રાહી એટલે અરૂપી આત્મ પ્રદેશમાં એક જીવનું સંમિલનપણું થવામાં—એકજીવનમાં મળી જવામાં અટકાયત થાય નહિ.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—દરેક સિદ્ધના જીવ જુદા, જુદા રહેવામાં શો ભેદ આવે ?

ઉત્તર—મોક્ષ થવાનું ક્ષેત્ર અને મોક્ષ પ્રાપ્ત થયેલા સિદ્ધાત્માનું ક્ષેત્ર માત્ર ।પસ્તાળીશ લાખ જોજનનુંજ છે, અને મોક્ષનો પ્રવાહ અનંતકાળનો ચાલતો છે, ત્રણ કાળમાં એ પ્રવાહ બંધ થાય તેમ નથી. વળી સમક્ષેપી એજ સિદ્ધ થાય. જ્યાં કલ્પના કરીએ ત્યાં મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં એકવાલાજ એટલી પણ સિદ્ધ થયા વિનાની જગ્યા રહી નથી, એ કે જે જીવ મનુષ્ય ક્ષેત્રમાંથી સિદ્ધ થયા તે સિદ્ધ પોતપોતાના મૂળ સ્વભાવમાં દરેક સિદ્ધાત્મા જુદાજ છે. જે જગ્યાએ એક જીવ સિદ્ધ થયા છે, તેજ જગ્યાએ અનંતા અનંતા જીવ સિદ્ધ થયા છે. અને એકેક સિદ્ધને અનંતા અનંતા સિદ્ધાત્માઓ ફરશીને રહ્યા છે. તમાપિ દરેક સિદ્ધાત્મા જુદાજ છે. તેનું કારણકે અરૂપી અરૂપીમાં મળી, જતાં સંકીર્ણ થાતું નથી.

પ્રશ્ન ૫૯ મું—એવો કાઈ દાર્શનિક પૂરાવો છે ?

ઉત્તર—મકાનની અંદર એક દીપક હોતો, ત્યાં બીજો દીપક મૂક્યો તેમાં તે પ્રકાશ મળી ગયો કે કેમ ? અર્થાત્ એક દીપકના પ્રકાશમાં બીજા દીપકનો પ્રકાશ મળી ગયો તેમ ત્રીજા ચોથા એમ એક મકાનની અંદર અગ્નિદ્રિત દીવા મૂકે અર્થાત્ એટલા દીપક મૂકે તે તમામનો પ્રકાશ એક જીવનમાં મળી જાય, પરંતુ દરેક દીપક અને તેનો પ્રકાશ પોતપોતાના સ્વભાવમાં જુદાજ છે. પ્રકાશના મળેલા સમૂહમાં એક જીવને બ્યાલાત જેમ થતો નથી, તેમ સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં રહેલા એક સિદ્ધાત્મામાં અનંતા સિદ્ધનું એજ પ્રમાણે સમજી લેવું. એટલે દીપક રૂપ આત્મા અને પ્રકાશ રૂપ આત્મ પ્રદેશ દરેક સિદ્ધાત્માના મૂળ સ્વભાવે જુદાજ છે, અને ક્ષેત્ર સ્વભાવે જ્યાં કલ્પના કરે ત્યાં અનંતા છે.

૧૦ મુ—પ્રશ્ન ૬૦ મું—મુક્તિ માર્ગનો પ્રવાહ નિરંતર ચાલતો રહે, અને સંસાર ખાલી થાય નહિ. આ વાક્ય પરસ્પર વિરુદ્ધ કેમ ન પડે ?

ઉત્તર—આ વિષે પૂર્વાર્થના ૪ થા ભાગમાં ૩૧ મા પ્રશ્નમાં ઘણા ખુલાસો કરવામાં આવ્યો છે. તોપણ વિશેષ ખુલાસાને માટે સંકલ્પો. અનંત જ્ઞાની ભગવંતે જે ભાવ બંધ્યા તેજ પ્રકારવા. ભગવંતનું એ વચન અસત્ય નથી, પણ અદ્ય ખુદિવાગા જીવોના ચિત્તમાં તેના વિચારમાં તે વાત ભેસે નહિ. એ સ્વાભાવિક છે. એ ઉપર અલૌકિક દર્શન છે, તે સાંભળતાંજ શોતાંજનોનું મન સ્થિર થાય તેમ છે. નદીઓનાં જોડ (મૂળ)માંથી (દ્રવ્યમાંથી) નદી પ્રવાહ નીકળીને સદાકાળ સમુદ્ર ભણી વહે છે, તોપણ જોડો (દ્રવ્યો) ખાલી થતાં નથી. નદી પ્રવાહ બંધ થતો નથી, અને સમુદ્ર કદી પૂર્ણ થતો નથી. તેવીજ રીતે સંસારમાંથી નીકળીને ભવ્ય જીવો મુક્તિમાં જાય છે, તોપણ સંસાર ખાલી થતો નથી, ભવ્ય જીવો ખૂટતાં નથી, અને મુક્તિ ભરાતી નથી. આ દર્શન અને દાર્શનિકનું સામ્ય-સરખાપણું સમ્યક્ પ્રકારે અવલોકન કરનારની અર્હંત્યનમાંજ પ્રતીતિ થશે, અન્યત્ર નહિ.

૧૧ મું—પણ એક લાગુ પડતું દર્શન પ્રમાણના ભલુકારોએ એ સાંભળવા થોડા છે. કેઈ બુદ્ધિશાળી જન્મથી માંડીને મરણ પછી ત્રણ લોકોના સર્વ-શાસ્ત્રોનું હિંદુઓના પદ. (૭) દર્શન અને યવન શાસ્ત્રોનું, આત્મ ચક્રિતથી પકન કરતો અસંખ્ય આયુષ્ય નિર્વહન કરે, તોપણ તેના અધ્યાન્ત પાકથી તેનું (દૃઢ્ય) કદી શાસ્ત્રાસરોથી પૂર્ણ થાય નહિ. શાસ્ત્રાસરો ખૂટે નહિ અને શાસ્ત્રો ખાલી થાય નહિ. તેવીજ રીતે સંસારમાંથી ગમે તેટલા ભવ્યો મુક્તિમાં જાય તોપણ મુક્તિ પૂરાય નહિ. ભવ્યો ખૂટે નહિ અને સંસાર ખાલી થાય નહિ. અર્થાત્ મુક્તિ માર્ગ અંતરાય વિના વહેતો રહેશે. અદ્ય દર્શન અને દાર્શનિકની ભાવના વિજ્ઞા (ભલુકારો) એ સ્વાચિત્તમાં ચિન્તવ્ય લેવી અને એવા અનેક દર્શનો યોજવાં. (નિનવત્તસાર.)

૧૨ મું—પ્રશ્ન ૬૧ મું—સિદ્ધ પરમાત્માને ત્યાં કરવાનું શું ?

ઉત્તર—કેવળજ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગની સમજૂતામાં—આનંદમાં રહેવા રીવાય બીજું દાંર્ષ કરવાનું નથી. શ્રી પત્તવણીજી સૂચનાં બીજાં પદમાંની ૧૨ મી ગાથામાં કહ્યું છે કે—

કેવલજ્ઞાનુ વટણાં, જાણંતિ સંવિમાવ ગુણભાવે;

પાસંતિ સત્યમો સ્વસ્ત, કેવલ દિદી દિવંતાદિ ॥૧૨॥

અર્થ—સિદ્ધના જીવ, કેવળજ્ઞાનના ઉપયોગવડે સર્વ દ્રવ્ય પદાર્થોના

દ્રવ્ય શુદ્ધ પદાર્થને ભલે છે, તેમજ કેવળ દર્શનવડે સર્વ ભાવને દેખી શકે.

છે, અર્થાત્ દેવજ્ઞાન અને દેવજ્ઞ દર્શનના ઉપયોગની શ્રમણતામાં રહેવું તેજ તેમનું કર્તવ્ય તેજ તેમને કરવાનું.

પ્રશ્ન ૬૨ સુ—સિદ્ધનું સ્વરૂપ કેવું હશે ?

ઉત્તર—“લોનતત્ત્વસારમાં” પરબ્રહ્મના સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે ત્યાં સિદ્ધ પરમાત્માનુંજ સ્વરૂપ જણાવ્યું છે. તે આ રીતે પરોપકારમાં પરાયણતા (તત્પર) વીતરાગ, સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી આત્મો (વસ્તુનું સ્વરૂપ જેવું હોય તેવું કથન કરનારા) એ પરબ્રહ્મનું નિવેદન આ પ્રમાણે કર્યું છે. પરબ્રહ્મ નિર્વિકાર, નિષ્ક્રિય, વિર્ભાવી, નિર્મોહી, નિર્મલસર, નિરહંકાર, નિરપ્રક, નિર્પેક્ષ, નિર્શુભ, નિરંજન, અક્ષર (અવિનાશી) અનાકૃતિ, અનંતક, અપ્રમેદ (અપાર) અપ્રતિક્રિય, અપુનર્ભવ, મહોદય, જ્યોતિર્ભય, ચિન્મય, આનંદમય, પરમેષ્ઠિ, વિશુ, શાસ્વત સ્થિતચુકત, રાધ વિરોધ રહિત, પ્રભા સહિત, જગત જેનું નિઃસેવન કરે છે અને જેના ધ્યાનના પ્રભાવથી ભક્તો નિવૃત્તિને પામે છે એવા ઉચ્ચસ્થ છે.

પ્રશ્ન ૬૩ સુ—સિદ્ધ વિષે બીજા હાખલાઓ હોય તો તે પણ જણાવ્યો ?

ઉત્તર—પ્રજ્ઞાપ્રકાશ સ્તોત્રમાં આવા કહ્યું છે કે—

યેનાદિ મુક્તૌ ફિલસંતિસિદ્ધા, માયા વિમુક્તૌગણ કર્મવંષાઃ
 ફક્ત્વહ્યા કથિતા કરીદ્રેઃ સિદ્ધાંત દાક્ષેષુ નિરંજનાસ્તે.

અર્થ—સિદ્ધ સંબંધે એક જીવ આત્મી આદિ છે, પણ અંત નથી. અને સર્વ સિદ્ધ આત્મી આદિ અંત રહીત છે, એટલે અનાદિ સિદ્ધ છે. માયા એટલે કર્મથી મુક્ત મયેલા, તેમને કર્મનો બંધ મળે છે, એટલે કરીને કર્મનો બંધ થતો નથી. સિદ્ધ અનંતા છે, પણ એક સ્વરૂપી તેજોમય કર્મદિ હતા છે. એટલે હવિના દેહ જે ગણધર મહારાજ તેમણે સિદ્ધાંતને વિષે શાસ્ત્રને વિષે નિરંજન રેવનું સ્વરૂપ આ પ્રકારે જણાવ્યું છે—કે નિરંજન દેવ સિદ્ધ ભગવંત આ પ્રકારના છે.

પ્રશ્ન ૬૪ સુ—સિદ્ધ નિરંજન દેવ કેવા પ્રકારના છે ?

ઉત્તર—સાંખ્યો—

દેવાંનદાયોનનોનરૂપં, મહાદેવિનામદભસ્વરૂપં;
 નેષ્ટાનદોદુ પુત્રાગમોન, દ્વેષો ન વેષો ન મદો ન માનઃ ॥

નિરંજન દેવ કેવા છે ? તો કે તેમને કાયા (પાંચ શરીરમાંનું શરીર) નથી, મન નથી, રૂપ નથી, ઘેટા કઠીયર તે પણ રૂપને કળી શક્યા નથી. ઇન્દ્રિયા નથી, મોહ નથી, સંસાર વિષે ફરી આવતું નથી, દેવ નથી, વૈષ નથી, મદ નથી, માન નથી.

સિદ્ધાન નાર્યો ન નરોનકચીલાઃ ષટ્કલ્પયોગા ન પછાનસંતિઃ

ન યેષ્ટિ સંદાર કુરોન દદવા, મોનાર્થિનોના કૃતિ પારકાનઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ—સિદ્ધ તે સ્ત્રી વેદે નથી, પુરૂષ વેદે નથી, નપુંસક નથી, વાત કરવા યોગ નથી, ઝોટલે આપણે મુખે કહી શકીયે તેવા નથી, અથવા મન, વચન, કાયાના યોગ નથી, ત્યાંથી ચળવાવાળા નથી, અથવા મ્લચન સ્વભાવ નથી, યેષ્ટી સંદાર કરતા નથી, દ્રષ્ટિગોચર આવે એવા નથી. જોગના અર્થ નથી, આકારવંત નથી, આવા નિરંજન દેવ સિદ્ધ સ્વરૂપી શ્યા છે

પ્રશ્ન ૬૫ મું—જેને આપણે નિરંજન કહીએ છીએ સિદ્ધ કહીએ છીએ. તેને અન્યમતમાં ઇશ્વર કહે છે. તો અન્યમતના શાસ્ત્રમાં ઇશ્વરનું સ્વરૂપ કેવું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—ઇશ્વરના સ્વરૂપ માટે વેદાંત મતમાં આ પ્રમાણે કહ્યું છે—

નમૂર્મિર્નવાપોનવાદિનવાયુ, નવાકાશ માસ્તેનનિદ્રાનતંદ્રાઃ

નમીન્મો નમીતો નદ્દેવો નવેવો, નયસ્પાસ્તિમૂર્તિસિમૂર્તિસ્વમીકે ॥ ૧ ॥

અર્થ—ઇશ્વરનું સ્વરૂપ તે ભૂમિ-પૃથ્વીરૂપ નથી, પાણીરૂપ નથી, અગ્નિરૂપ નથી, વાયુરૂપ નથી, આકાશરૂપ નથી, નિદ્રારૂપ નથી, તંદ્રારૂપ નથી, ઉષ્ણ નથી, શીત નથી, દેવમય નથી, વેપરૂપ નથી, કોઈ પ્રકારની મૂર્તિ કે ત્રિમૂર્તિરૂપ ઇશ્વર નથી.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—તો હવે ઇશ્વર કેવા છે ? તે સ્વરૂપ જણવું જોઈએ.

ઉત્તર—ઇશ્વર જગંન્નાથતંત્રારણ્યમ્ કારણાનાય શિવંમાવર્કં કૈવલં માપકા નામઃ સુરિયંતમઃ પારમાર્થંતદ્દર્શનં, પ્રણવે પરંપાવન દ્વૈતદ્વૈનં ॥૧॥

અર્થ—ઇશ્વર અજન્મ છે, જન્મ લેતા નથી, શાશ્વત છે, કારણનું પણ કારણ છે એટલે આપણે જેની ઉપાસના કરીએ છીએ, તે પણ તેમની ઉપાસના કરે; શિવસ્વરૂપી કેટલેકસ્વરૂપી જ્ઞાનીઓજ તેમનું સ્વરૂપ કહી શકે. ત્રણ પ્રકારની વ્યભાંકેલી વ્યવસ્થા. આદિ અતરહિત પરમપદને પ્રાપ્ત થયેલા પવિત્રમાં પવિત્ર આદિ એકજ ઇશ્વર સ્વરૂપે છે.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—સિદ્ધનું સ્વરૂપ સિદ્ધાંતમાં કાંઈ બદલવું છે ? હાથ તો તે બતાવયો ?

ઉત્તર—શ્રી આચારાંજલિ સૂત્રનું પાંચમું અધ્યયન તેનો છઠ્ઠો ઉદયો અને ભાષાન્તરની કલમ ૩૩૦ થી ૩૩૩ સુધીમાં કહ્યું છે કે—

સત્ત્વે સરાણિયદૃષ્ટિ તદ્વા જત્યણ વિજ્ઞંતિ, મતિતત્યણ ગાહિતા,
ઓરા અપ્પતિટ્ટાણસ્સ સેયથે (૩૩૦)

ભાષાન્તર—(મુક્તિના સુખમાં રહેનારા જીવોની જે અવસ્થા વર્તે છે તે જણાવવા) કોઈપણ ચળદો સમર્થ થતા નથી, કોઈપણ કષ્ટના દોષી થકતી નથી, અને કોઈપણની માતિ પહોંચી થકતી નથી ત્યાં સકલકર્મ નિહિત એકલો જીવ સંપૂર્ણ જ્ઞાનમય બિરાજે છે. (૩૩૦)

પ્રશ્ન ૬૮ મું—મુક્તિ સ્થિત જીવ માટે સૂત્ર મું જણાવે છે ?

ઉત્તર—નીચેની કલમમાં મુક્તિ સ્થિત જીવ માટે એમ જણાવે છે કે—

સેગક્કીદે, વહસ્સે, વબ્બે, વતંતે, વચરંસે, વપરિમંહલે, વખિન્દે,
વનીકે, વહોદિપ્પ, વમુક્કિલે, વમુરહિગ્ગે, વદુરહિગ્ગે, વરિતે, વઠ્ઠુપ્પ,
વંકસાપે, વમંબિલે, વમહુરે, વઠ્ઠક્કલે, વમરૂપ, વગરૂપ, વઠ્ઠુપ્પ, વસીપ્પ,
વટપ્પે, વવિદ્ધે, વત્થુક્કલે, વઠ્ઠાઠ, વરૂદે, વસંભે, વહરથી, વપુરિસે, વમજ્ઞહા,
વેરિણ્ણે સળ્ણે ॥ (૩૩૧)

ભાષાન્તર—તે મુક્તિ સ્થિત જીવ નથી કાંચો, નથી દુઃખો, નથી જોગ, નથી ત્રીકાચ, નથી ધોરસ, નથી મંહગાહાર, નથી કાળો, નથી લીલો, નથી સત્તે, નથી પીલો, નથી પેલો, નથી મુગંધી, નથી દુમંધી, નથી વીલો, નથી કંચો, નથી કંચાલો, નથી ખાટો, નથી માટો, નથી કંઈય, નથી મુકુખાર, નથી ભારી, નથી હગ્ગો, નથી કંટો, નથી ગરમ, નથી સ્થિગ્ધ, નથી રૂક્ષ, નથી સરીરચાળો, નથી જન્મધરનાર, નથી સંગપામનાર, નથી સીરૂપ, નથી પુરૂષ, નથી નપુંસકરૂપ, કિંતુ જ્ઞાતા અને પરિજ્ઞાતા ક્ષય બિરાજે છે. (૩૩૧)

પ્રશ્ન ૬૯ મું—એકદાંતે મૂલ્યમાં સિદ્ધ જગત્ત માટે મું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—એકદાંતે એકદાંત એમ જણાવે છે કે—

તદ્વચ્ચનરિગ્ગત્તી । અક્કવીમણા । અવપ્પસ વર્વં વરિય । (૩૩૨)

સેવહરે, વઠ્ઠરે, વેલ્લે, વંરિયે, વઘ્ઘસ દુલ્લેચ્ચાવ વિરેયિ ॥ (૩૩૩)

ભાષાન્તર—મુક્તિ એવાને જણાવવા માટે કોઈ ઉપમા છેજ નહિ. કેમકે તેઓની અરૂપી હયાતી રહેલી છે. તેમજ તેઓને કયો પણ અવસ્થા વિશેષ છે નહિ, માટે તેમને જણાવવા માટે કોઈ ચબ્દની પણ શક્તિ નથી. (૩૩૩)

કેમકે તેઓ નથી ચબ્દરૂપ, નથી સ્પર્શરૂપ, નથી રૂપરૂપ, નથી ગંધરૂપ અને નથી રસરૂપ. (અને વાચ્ય વસ્તુના વિશેષ તો માત્ર એ શાબ્દાર્થિક પાંચ શબ્દજ છે તે મુક્તિ એવાનાં છે નહિ. માટે તેઓ અવાચ્ય છે. (૩૩૪)

સિદ્ધ પરમાત્માની વ્યાખ્યા ઉપર કહ્યા પ્રમાણે સૂત્રમાં કહી છે તે મૂળપાઠ સાથે જણાવી.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—સિદ્ધ ભગવંત મનુષ્ય ક્ષેત્રથી એટલે આપણાથી સાત માળ ઉટે રહ્યા છે. તો એટલે ઉટેથી તે આપણું કંથાણ કેવી રીતે કરી શકે ?

ઉત્તર—આપણું કંથાણ તો આપણેજ કરવાનું છે. એટલે જે રસ્તે પરમાત્માએ મુક્તિ મેળવી; સિદ્ધ પદ ધારણ કર્યું છે; તે રસ્તાને આપણે પકડશું;—તે પંથને વિષે આલશ્ય, તો આપણે પણ તે પદને ધારણ કરી શકશું. એટલે જ્યારે સિદ્ધ સમાન આપણે આત્મા સંસ્થિતિવાન થયે ત્યારે તે આપોઆપ પોતેજ મુક્તિ પદ મેળવી શકશે, માટે આપણું કંથાણ તો આપણેજ કરવા સંસ્થિતિવાન છીએ. તોપણ સાતરાજ રહ્યા—સિદ્ધ પરમાત્મા પણ આપણા આત્માનું કંથાણ કરવાને સંસ્થિતિવાન છે તે વાત કાઠી નાખવા જેવી નથી.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—શું ન્યાયથી તે આપણું કંથાણ કરી શકે છે ?

ઉત્તર—એક તો એ કે—તેમના ધ્યાનના પ્રભાવથી આપણે આત્મા નિજાંતિ પામે છે બીજું કારણ નીચેના ન્યાયથી બાજુએ. પ્રશ્ન પ્રક.૩માં કહ્યું છે કે:—

यथाग्निं तापः शुस्र दोजनानां, शीतं सदा हंति न शंसदोहि ; कीं
सिद्ध जायोहि तथा चक्षेत्रं, पापं प्रहृतं च हिमत्र विषं

અર્થ:—યથા દહંતે—જેમ અગ્નિનો તાપ દૂર રહ્યા મનુષ્યોને સુખ રૂપ થાય છે. એટલે તાદશી પરાભવેલા મનુષ્યોની શીતને હજીવાને સદાચ અગ્નિ સંસ્થિતિવાન છે. એ દહંતે સિદ્ધ પરમાત્માના સ્પર્શજ વડે ઘણું પાપના સમુદ્ધનો નાશ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય. અર્થાત્ સિદ્ધ પરમાત્મા સદા તાજ

છેતે રહ્યા, પણ તેમનો બંધ આપણું આત્માનું કંટ્યાણું કરે છે, તેમાં આશ્ચર્ય નથી.

પ્રશ્ન ૭૨ સુ—મુક્તિ વરવાની ઇચ્છા કોને ન હોય ?

ઉત્તર—મુક્તિ વરવાની ઇચ્છા સૌ કોઇને હોય છે. દુનિયામાં જેટલા ધર્મ, જેટલા મત, જેટલા પંથ વર્તે છે, તે તમામ મુક્તિને વરવાની ઇચ્છા ધરાવે છે, અને પોતપોતાના ધર્મમાંજ મુક્તિ માને છે. જો કે કોઇ કેવા સ્વરૂપે કે કાઈ કેવા સ્વરૂપે મુક્તિનો બોધ આપે છે, અને મુક્તિનો માર્ગ બતાવે છે, અને ભક્તોને એમજ બોધે છે કે, અમારામાંજ મુક્તિ મળે તેમ છે. પોતાના પંથમાં મુક્તિ મળવાને માટે સોનેરી મોટા અક્ષરના મુક્તિ ફોજના બોર્ડ મારી આ ફોજ મુક્તિ જવાની છે એમ પણ જણાવે છે. આ ઉપરથી એમ તો નિશ્ચય થાય છે કે મુક્તિને વરવાની ઇચ્છા તમામ ધર્મવાળાને રહી છે.

પ્રશ્ન ૭૩ સુ—તમામ મતવાળા મુક્તિને વરવાના ખરા ?

ઉત્તર—ઇચ્છા તો તમામની હોય પણ મુક્તિ તેમને વરશે કે નહિ, તે એક પ્રશ્ન છે. આ મુક્તિસુંદરીના સ્વયંવરમાં મળેલા તમામ ધર્મના અધિકારીઓ એમજ માની બેઠા હોવા જોઇએ કે મુક્તિસુંદરી અમનેજ વરશે—અમારી કોટમાંજ વરમાળ નાખશે. પણ વરમાળા કોની કોટમાં નાખવી અને કોને વરવું તે તેના હૃદયની પાત છે.

પ્રશ્ન ૭૪ સુ—મુક્તિ સુંદરી કોને વરમાંળી નાખશે ?

ઉત્તર—જે તેને લાયક જણાયે તેને અર્થાત્ મુક્તિને વરવાનો—લાયકતાના શુભો જેનામાં જોવામાં આવશે તેની કોટમાં મુક્તિસુંદરી વરમાળા નાખશે એ વાત સત્ય છે.

પ્રશ્ન ૭૫ સુ—મુક્તિસુંદરીને વરવાળામાં કેવા શુભો હોવા જોઇએ ? અને સ્વયંવર સંબંધીની હકીકત સરોપે જણાવશે ?

ઉત્તર—સામળો :-મુક્તિ તે મુક્તિ સુંદરી, તેને વરવાની ઇચ્છા ધરાવનારા ક્રિયા વાદી, અક્રિયા વાદી, જ્ઞાન વાદી, અજ્ઞાન વાદી, વિનય વાદી, જડ વાદી, સાતાવાદી, જમ વાદી, આદી ત્રણેસે ત્રેસડ મતવાદીઓ રાજ્ય મહારાજપદો પૂજારી, મનાતા, અમેજ મોક્ષના અધિકારી છીએ, અમનેજ મુક્તિ સુંદરી વરવાની છે; એવી ઇચ્છા ધરાવનારા દરેક મતવાદીઓ રાજ્ય તરીકે બહુવલ મુક્તિ સુંદરીની સુમતિ દાસી (રાજ્ય રાજાને યોગપાત્રવારી) અને સમકિત રૂપી વરમાંળા (જેની યોગમાં પડી તે મુક્તિનો અધિકારી

મંથ ધ્રુવો.) પ્રશ્ન:૩૩૫ી મંથપને ટોને રહી અદરશપણે પોતાને વરના મળેલા ના શુભોનું નિરીક્ષણ કરતી, તેમજ મુખતિ દાઝી દરેક પંથના સેવન કરનારાની તમામ હકીકત જણાવતી એક બીજા પથનું અર્થોત્તર મતવાદીઓનું ઉત્તરન કરતી નિરીક્ષણ કરતી ચાત્રી બન છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—મુજિ મુંદરી કેવા શુભવાગાને વરવાની ઇચ્છા ધરાવતી હશે ?

ઉત્તર—જે શુભો વડે પોતે જે પદ મેળવ્યું છે. તેવાજ શુભવાગા કોંટલે પોતાના બાતબરી શુભવાગાને વરવાની ઇચ્છા ધરાવે છે, અને તેનેજ ચોધતી હરે છે. અર્થાત્ પોતાની દીબ્ધ દષ્ટિ વડે તેને જુએ છે.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—મુજિ મુંદરીને કેવા શુભવાગા પુરવો જોઈએ છીએ તે તો જણાવો ?

ઉત્તર—હથો, જુઓ સાંભળો—

પંચાસથ પંરિમાયા, તિગુણાષ્ટમુસંજયા; પંચનિગદ્ધના ધીરા,
નિર્ગંધાઢગ્જુદંભિનો. ॥૧૧॥ ૬૦ અ૦ ૩ ॥ હર્યસંજપ, વાયસંજપ, વાયસંજપ
સંજપ દ્વિયસ્ત; જગ્ગપ્પરપ મુસમાદિમળા, મુતત્યં વ વિમાગદ્ધેમનિકલુ
॥ ૬૦ અ૦ ૧૦ ગા૦ ૧૫ ॥ સ્વોગુણધ્વાજસ્ત, ઢગ્જુમદ્ધસંતિ સંજમેરયસ્ત;
પરીલદે જિગંતસ્ત, મુતહા સોગદ્ધારિતગંત. ॥ અ૦ ૪ ગા૦ ૨૭ ॥

અર્થ—(મુજિ મુંદરી આવા પુરવોની ચોધ કરે છે)

હિસાદિ પાંચે આશવના ત્યાગી, મન આદી ત્રણે મુક્તિએ શુભ,
પટકાય-પૃથ્વીદિ છકાયના રક્ષક, પાંચે દિવિયોનો નિમ્મલ કરવાવાગા, બાવીસ
પરિસહ ઉત્પત્ત થયે, ધૈર્ય ધારણ કરવાવાગા, માયા કપટરૂપ અન્ધિ રહિત,
સંયમ સાગી જેની દ્રષ્ટિ છે (જેવા નિમંથ કે, જેના) હાથ, પગ, વચન
અને ઇદ્રિયો એકંત સંયમ રૂપજ હોય તથા ‘જલ્ધારમરતઃ’ પ્રશસ્તધ્યાના
સંજન-શુભ ધ્યાનમાં જે આસજન હોય, જેનો આત્મા સદાંય સમાધિમાં લીન
હોય. સૂત્ર અને અર્થનો વિજ્ઞાન સહિત વચાત્મ્ય બલ હોય, ‘એવો હોય
તેને હું ખરો જિજ્ઞુ કહું છું ॥ (તે જિજ્ઞુ) તપના શુભે કરી પ્રધાન, કપટ
રહિત-સરલ, મતિવંત, ક્ષમાવંત, અને સંયમને વિષે રમણતા કરવાવાગા
અને પરિસહાને જીવવાવાગાને, મુખતિ (ગોણની પ્રાપ્તિ-મુજિ મુંદરી
વરવી) મુલભ છે.

ઉપરોક્ત શુભવાળા પુરોને સુદ્ધિ-સુંદરી વરવા ઇચ્છા ધરાવે છે. અને પોતાના સ્વામીને માટે સુમતિ દાત્રી પણ કાચક વરની શોધમાં ફર્યા કરે અને ઉપર કહ્યા શુભવાળાનીજ ટોકમાં માળા નખાવતી છે.

પ્રશ્ન ૭૮ સું—આમાં કાંઈ ધર્મનો મતલોદ ખરો કે અમુક ધર્મ-માં આવા શુભવાળા હોય તેનેજ સુદ્ધિ સુંદરી વરવાની ?

ઉત્તર—મહાવીરે એમ કાંઈ જગ્યાનું નથી, કે અમુક ધર્મવાળા સુદ્ધિના અધિકારી છે. પણ એમ તો ચોક્કસ કહી ગયા છે કે અમુક અમુક શુભવાળાનેજ સુદ્ધિ વરવાની છે. ગમે તે મતમાં, ગમે તે પંથમાં કે ગમે તે ધર્મમાં, ગૃહવાસમાં કે ત્યાગી દયામાં ઉપર જણાવેલા શુભો જેનામાં હશે તેને સુદ્ધિ સુંદરી અવશ્ય વરવાની. સુમતિ સખી પણ તેવાજ પુરોને બતાવવાની અને તેવા શુભવાળાનીજ ટોકમાં ક્ષાયક સમકિત રૂપ માળા પડવાની. જેની ટોકમાં યથાખ્યાત ક્ષાયક સમકિતની માળા પડી, તે સુદ્ધિનો અધિકારી સુદ્ધિ સુંદરીનો વર થઈ ચૂક્યો.

(ઇતિ સુદ્ધિ સુંદરીનો સ્વયંવર)

પ્રશ્ન ૭૯ સું—મોક્ષ પામેલા તે પાછા આવે ખરા કે કેમ ?

ઉત્તર—આચાર્યશ્રીમાં કહ્યું છે કે—સુદ્ધિમાં વાસ કરનાર તેને જન્મ ધરવો નથી. નેન તત્ત્વસારમાં પરબ્રહ્મના સ્વરૂપનું વર્ણન કર્યું છે તેમાં ‘અપુનર્ભવ’ કહ્યો છે. નેન સિદ્ધાંતમાં “ નમોઽમ્યલ્પ ” ના પાઠમાં ‘મયુગરાવર્તિ’ નથી ફરીથી અવતરવું જેને સિદ્ધિગદ્ એકવી સિદ્ધની ગતિ છે. એટલે સિદ્ધ ગતિમાં ગયા—સિદ્ધ થયા તેને ફરી અવતરવું નથી. તથા વિજ્ઞાન વદલભ એ નામનું પુસ્તક સંવત ૧૯૭૬ માં છપાયું છે—આવૃત્તિ ચોથી. તેના પૃષ્ઠ ૧૮ મેં કહ્યું છે કે—મોક્ષ પામનારા મોક્ષ પામ્યા પછી પાછા આવતા નથી. તેવું ગીતાશ્રીના ૧૫ માં અધ્યાયના ૬ ક્ષા શ્લોકમાં શ્રી કૃષ્ણ પ્રણેત્રે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૦ સું—શ્રી ગીતાશ્રીનો મૂળ શ્લોક કેવી રીતે કહ્યો છે તે જણાવો ?

ઉત્તર—ગીતાશ્રીનો મૂળ શ્લોક આ રીતે છે—સાંભળો—

નવદ્વાસયતે સૂર્યો, નચરાંકોન પાવકઃ ।

યદ્વાત્વાનનિવર્તતે, તદ્વામ પરમં મમ ॥ ૬ ॥

અર્થ—જે પદને સૂર્ય, ચંદ્રમા કે અગ્નિ પ્રકાશ કરી શકતા નથી અને જે પદને પામીને ફરી યોગીએ પાછા આવતા નથી તે માટું ઉત્તમ ધામ છે. ૬.

તેમજ પ્રજા પ્રકાશમાં પણ કદ્યું છે કે—નિરંજન પદ પામ્યા પછી ‘પુનરાગમોન’ આ સંસારમાં ફરી આગમન તેમનું હોતું નથી.

પ્રશ્ન ૮૧ મું—ભગવતીજી વગેરે સૂત્રોમાં જ્યાં નમોઽયુક્તો પાઠ આવે છે ત્યાં પહેલું નમોઽયુક્તું સિદ્ધ ભગવંતનું, બીજું અર્ચિત તીર્થંકર મહારાજનું ને ત્રીજું ધર્મ શુરનું એમ ત્રણ નમોઽયુક્તું કહેવામાં આવે છે. તેમાં એક સવાલ ઉઠે છે કે—પહેલું નમોઽયુક્તું સિદ્ધ ભગવંતનું ને તેમાં શુભ તો બધા તીર્થંકરના આવે છે તેનું કારણ શું ?

ઉત્તર—નમોઽયુક્તો સિદ્ધ ભગવંતનું જ છે, પણ જે તીર્થંકરો મોક્ષગતિને પામીને સિદ્ધ થયા તે તીર્થંકરોના શુભોનું વર્ણન કરીને સિદ્ધનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—જ્યારે પહેલા નમોઽયુક્તમાં તીર્થંકર અને સિદ્ધ બંનેના શુભોનો સમાવેશ થાય છે, તો પછી બીજું તીર્થંકરનું શુદ્ધ પાઠવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—બીજું નમોઽયુક્તું વર્તમાન તીર્થંકરને માટે એટલે કેવળપદે તીર્થંકર હયાતી ધરાવતા હોય તેને માટે કદ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૩ મું—તીર્થંકર હયાતી ન ધરાવતા હોય તો ?

ઉત્તર—તીર્થંકરની હયાતી ન હોય તો સિદ્ધનું તો ખરૂં જ અને શુરની હયાતી હોય તો શુરનું.

પ્રશ્ન ૮૪ મું—તીર્થંકર અને શુરની હયાતી ન હોય તો ?

ઉત્તર—એક સિદ્ધનું જ નમોઽયુક્તું સૂત્રના ન્યાયથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—સૂત્રના મૂળ પાઠથી ઉપરના પ્રશ્નોનો ખુલાસો થાય તેમ છે ?

ઉત્તર—હા, છ. મૂળ પાઠમાંજ તમામ ખુલાસો છે.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—જ્યારા સાંભળવામાં તો ત્રણ નમોઽયુક્તું કહેવું એમ પાશ્વર્યામાં છે તો ત્રણ નમોઽયુક્તું કહેવાનું કાર્ય સૂત્રમાં છે ? કેમ તો તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—ઉવવાઇ સૂત્રમાં અંબડ સંન્યાસીના સાતસે ચેલાના સંધારા વખતે પહેલું નમોચ્યુલું સિદ્ધતું, બીજું ભગવંત મહાવીરનું, ને ત્રીજું તેમનાં ગુરુ અંબડનું એ પ્રમાણે ત્રણે કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—તીર્થંકરની ગેરહાજરીએ સિદ્ધતું ને ગુરુનું બેજ નમોચ્યુલું કહેવાનું કયાં કહ્યું છે ?

ઉત્તર—રાયપ્રશ્નેષી સૂત્રમાં પ્રદેશી રાજાએ સંધારો કર્યો છે, ત્યાં પહેલું નમોચ્યુલું સિદ્ધતું ને બીજું કેસી સ્વામી ગુરુનું મૂળ પાઠે કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—એકતું સિદ્ધતુંજ નમોચ્યુલું કોઇએ કહ્યું છે ખરું ?

ઉત્તર—શાતાણ સૂત્રમાં અર્ધજક ગ્રાવકે સમુદ્રમાં સાગારી સંધારો કર્યો છે ત્યાં મૂળ પાઠે એક સિદ્ધતુંજ નમોચ્યુલું કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—આ ઉપરથી એમ તો જણાય છે કે તીર્થંકર કે ગુરુ દ્વાપતિ ધરાવતા હોય તોજ તેમનું નમોચ્યુલું કહેવાને અધિકાર છે અન્વય નહિ. તો કેસી સ્વામીના વખતમાં બંને પાર્શ્વનાથ તીર્થંકર નહોતા પણ મહાવીર તીર્થંકર તો હતા કે નહિ ? તેમનું નમોચ્યુલું પ્રદેશી રાજાએ કેમ ન કહ્યું ?

ઉત્તર—એ પ્રશ્ન ખરો છે, પણ અદિયાં ત્રણ કારણ જણાય છે. એક તો એ કે રાજા પ્રદેશી પાર્શ્વનાથ ભગવાનના સંતારીયા કેસી સ્વામીના દિવ્ય થયા છે. તેમની પાસે સાવકાના બાર જત અંગીકાર કર્યો છે અને તે પાર્શ્વનાથ ભગવાનના સાસનમાં ગણાય છે. મોટે તેમના સાસનના તીર્થંકર દ્વાપતિ ધરાવતા નથી. એ પાર્શ્વનાથ ભગવાન તો મોક્ષ બધા છે મોટે તેમનું નમોચ્યુલું સિદ્ધ પદમાં આવી ગયું મોટે બીજું નમોચ્યુલું કહ્યું નથી. બીજું કારણ એ કે પાર્શ્વનાથ અને મહાવીર વચ્ચેના અડીસે વર્ષના અંતરામાં રાજા પ્રદેશી થયેલ હોય તો કેમ ના કહેતવ ? તે વખતે મહાવીર પણ ન હોય એમ સંભવે ત્રીજું કારણ એક પ્રદેશી કદી મહાવીરની દ્વાપતિમાં કેસી સ્વામી પાસે હોય પામ્યા હોય ને વખતે મહાવીર છાત્રસ્વપણામાં હોય તોપણ ના કહેવાય નહિ.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—અદિયાં કોણ એમ કહે કે-મહાવીર તીર્થંકર પહે વિવસ્વત્ ૬૮ તે વખતે કેસી યોગમને સંવાદ થયેલો અને કેસી સ્વામી મહાવીરના સાસનમાં ગણ્યા એ અપેક્ષાએ રાજા પ્રદેશીએ મહાવીરનું તીર્થંકર પદનું નમોચ્યુલું કહેવું એકેએ છતાં કેમ નહિ કહ્યું હોય ?

ઉત્તર—મહાવીરના શાસનમાં લગ્યા તે ઠેરથી સ્વામી અને રાજા પ્રદેશીને જુગલ્યા તે ઠેરથી સ્વામી બને જુદા છે. (તેનો જુલાસો સંવત્સર પાંચવો હોય તો જુઓ પૂર્વધર્મ ભાગ ૬૬૦ પ્રથ ૮૬ થી ૯૬ મુખી) એટલે પ્રદેશી રાજાને જોખ દેનાર તે ઠેરથી સ્વામી પહેલા થયા છે. તે વખતે મહાવીરની હજારી હતી કે નહિ તે સંબંધે સૂત્રમાં કંઈ જુલાસો જણાતો નથી. પણ પ્રદેશી રાજાએ વીર્ય'કરનું નમોઽયુજ્ઞ નથી કીધું, તે તો સૂત્ર સાક્ષી આપે છે.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—અર્જુનક શાવકના વખતમાં મહિનાય હતા છતાં મનું નમોઽયુજ્ઞ કેમ કહેવામાં આવ્યું નહિ હોય ?

ઉત્તર—તે વખતે મહિનાય ભગવાન સંસારમાં હતા, અમલીપણે હતા—અર્જુનક શાવક બાર જા પારી પાંચમા જુગલ્યાનવાળા, સંસારમાં રહેલા વીર્ય'કરને નમોઽયુજ્ઞ હતું નથી. તે ઉપરથી એમ નિર્ણય થાય છે કે પાંચમા જુગલ્યાનવાળા થોડા જુગલ્યાનવાળાને નમસ્કર ન કરે.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—જે શાસનના અધિકારી વીર્ય'કર મહારાજ મોક્ષ થયા પછી તેમનું નમોઽયુજ્ઞ તે શાસનના વીર્ય'કર કહેવામાં આવતું નથી, પણ મહાવિરહમાં તો સદાય વીર્ય'કર હોયજ. તેમનું બીજું નમોઽયુજ્ઞ કહે તેમાં શે વાંધો ?

ઉત્તર—જો વાંધો ન હોત તો અરજુક શાવક તથા પરદેશી રાજા કહેત, પણ તે તો કંઈ છેજ નહિ. માટે દરેક શાસનના અધિકારી વીર્ય'કરનેજ નમોઽયુજ્ઞ લાગુ થતું હોય એમ સૂત્રના ન્યાયથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—હાલની સ્થાનકવાસીની પ્રવૃત્તિમાં સામાયિકાદિ ઉચ્ચશક્તાં શ્રીમંધરસ્વામીની આજ્ઞા લેવામાં આવે છે તે પ્રિયે શું અમજતું ? સૂત્રના ન્યાયે આ પ્રવૃત્તિ ઠીક લાગે છે કે કેમ ?

ઉત્તર—આ જમાનામાં ઠીક અઠીકનું કંઈ એવાનું નથી. તેમાં આ વર્ગને માટે તો જેને જે ઠીક લાગ્યું તેજ ઠીક, એમ માની લેવામાં આવે તેનો ઉત્તર કંઈ હોયજ નહિ. પણ સૂત્રના ન્યાય પ્રમાણે આ વાત લાગુ થાતી નથી. દાખલા તરીકે—રાજકોટમાં રહેલી રાજકોટની વસ્તી ગોંડલ કે મોરણીના રાજાની આજ્ઞામાં રહેવાની ઇચ્છા ધરાવે તે વાત ઉચિત ગણાય ! અહિયાં ત્યારે બાદશાહી રાજ્ય હતું ત્યારે તેની આજ્ઞા મનાતી. હાલ ત્યારે સુરોપિયનની સત્તા પ્રવર્તે છે, ત્યારે તેની આજ્ઞા આજ્ઞા હિંદુસ્તાનમાં મનાય છે, છતાં કોઈ જર્મન કે ફ્રેન્ચની આજ્ઞા ચિંતવે તે શા કામની ?

પ્રશ્ન ૯૪ મું—તો પછી આ પ્રવૃત્તિ ચલાવવાનો કાંઈક પલ્લુ હેતુ હોવો જોઈએ ?

ઉત્તર—હેતુ બીજો કાંઈ નથી માત્ર આજ્ઞા માગવાનોજ છે. તેમાં એક એટલો કે-એકે ચોટી રાખી તો એકે દાદી રાખી તેમાં હેતુ શો જોવાનો હોય ?

પ્રશ્ન ૯૫ મું—ઉપરના હેતુમાં અમે કાંઈ સમજ્યા નથી ; માટે મધીરસ્વામીની આજ્ઞા માગવાના સંબંધમાં સમજી શકીએ તેવો ખુલાસો મળવો જોઈએ ?

ઉત્તર—ખુલાસો તો સૂત્રના ન્યાયે એટલોજ છે કે ત્યાંસુધી તીર્થ-કર મહારાજ બીરાજતા હતા ત્યાંસુધી તીર્થ-કર મહારાજની આજ્ઞાએજ ધર્મ સંબંધીની પ્રવૃત્તિ ચાલતી હતી. તીર્થ-કર મહારાજ મોક્ષે ગયા પછી શાસનાચાર્ય-શાસનના અધિકારી સુધર્મ ગણુધરની આજ્ઞા પ્રવર્તતી ત્યાર-આદ કેટલાક કાળ સુધી પાટાનુપાટે શાસનાધિકારીની આજ્ઞાએજ ધર્મપ્રવૃત્તિ સરખીજ ચાલતી. કાળાંતરે એક મહાવીરના શાસનમાં અનેક ફાંટા થયા, અનેક ગરુડ નીકળ્યા, અનેકની માન્યતાઓ જુદી જુદી થઈ, કોઈએ કેવા પ્રકારની આજ્ઞા સ્વીકારી તો કોઈએ એથી બીજાજ પ્રકારની આજ્ઞાનો સ્વીકાર કર્યો.

આનો પરમાર્થ એ છે કે-એકે આચાર્ય અને સાધુની આજ્ઞા તો અખંડ રાખી પણ બંનેની ગેરહાજરીએ આચાર્યની સ્થાપના કરી. તેની આજ્ઞા માગવાની પ્રવૃત્તિ ચલાવી ત્યારે બીજા વગેરે સાધુની ગેરહાજરીએ શ્રીમધીરસ્વામીની આજ્ઞા માગવાની પ્રવૃત્તિ ચલાવી.

પ્રશ્ન ૯૬ મું—આ બેમા પ્રશ્નનીય કયું ગણાય ?

ઉત્તર—એ ખુલાસો તો વાચક વર્ગેએ પોતાની મેળેજ સમજવાનો છે એ કે સ્થાપનાની આજ્ઞા માગી ત્યારે બીજાએ ભલે મહાવિદેહમાં રહેલા પણ તીર્થ-કરની આજ્ઞા માગી. આ બેમાં તીર્થ-કરની આજ્ઞા માગનાર પહેલા પક્ષથી ચડી બાક કારણકે કેવલપટે વિચરતા તીર્થ-કરની આજ્ઞા માગી, માટે સ્થાપનાચાર્યમાં કાંઈ આચાર્યના શુભ નથી અને તેની આજ્ઞા માગવી તેમ કરવા કરતાં તીર્થ-કરની આજ્ઞા માગવામાં વિશેષ વિરૂદ્ધ જણાવું નથી.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—ત્યારે કાર્મ જોમ કહે કે—સાધુજી હોય તો તેમની આજ્ઞાએ સામાયિકાદિ ઉચરીએ છીએ તે ન હોય તો સ્થાપનાચાર્ય કરી પંચિદિયો બળી સામાયિક ઉચરીએ છીએ.

ઉત્તર—પંચિદિયો બળનાશ તેનો હેતુ બલુવા હોત તો સ્થાપનાચાર્ય કંપાની જરૂર પડેત નહિ. પંચિદિયો બળી આજ્ઞા માગવાનો પૃથા જો મૂળથી હોત તો જીભ વર્ગને આચાર્યની આજ્ઞા માગવામાં વાંધા આવત નહિ.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—પંચિદિય જોડે શું ને તેનો હેતુ શું ?

પંચિદિય જોડે આચાર્યના ૩૬ શુભની જો ગાયાડે.

તેમાં પહેલા પદમાં પંચિદિય શુદ્ધ આવે છે. તે ઉપરથી પંચિદિય કહેવામાં આવે છે. તેનો હેતુ સામાયિકાદિ વ્રત ઉચરતી વખતે કહેવાનો.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—સામાયિકાદિ વ્રત, ઉચરવાના સંબંધમાં પંચિદિય કેવી રીતે કહેવામાં આવે છે ?

ઉત્તર સાંભળો માથા—

પંચિદિય સંવરણો, તદ્દ નવવિદ વંમચેર ગુણિયો;

વડવિદ્દ કસાયમુલો, રૂઝમદારસસ ગુણેદિ સંજુલો ॥ ૧ ॥

વંચ મહાવ્યજુલો, વંચવિદ્યાવાર પાલણ સમધ્યો;

વંચમિડ ટિગુલો, છવીસ ગુણો ગુરુમદ્દ ॥ ૨ ॥

આમાં જોમ જણાવે છે કે પાંચ હિન્દુમના સંવરવાવાળા, તેમજ નવવિધે પ્રહાચાર્યની શુભિના ધારક, ચાર પ્રકારના ક્ષત્રિયથી મુક્ત જો આદાર-શુભે કરી સંયુક્ત, પાંચ મહાવ્રતને વિષે જુલોલા, પાંચ મહાવ્રત મુક્ત પાંચ પ્રકારના આચાર પાળવાને વિષે સમર્થ. પાંચ સમિતિએ સુમત્રા વ્રજુ શુભિ જો શુભા જો છત્રીય શુભે કરી સહિત હોય તે મારા શુદ્ધ છે.

આટલું કહીને જોડે ઉપરની જો ગાયા કહીને હવે જામિ ખમાસમલો, ઈત્યાદિ પાઠ જોડીને વંદણા-નમસ્કાર કરીને સામાયિકાદિની, આજ્ઞા, માગે, આનો પરમાર્થ જોમ છે કે—ઉપર કહેલા શુદ્ધવાળા શુદ્ધ આચાર્ય ગમે ત્યાં હોય પણ આ જો ગાયા જોડીને તેમની આજ્ઞાએ સામાયિકાદિ વ્રત ઉચરવાને જરા પણ વાંધા નથી. જોમ તીર્થંકરની આજ્ઞા સંવત્ર વર્તે છે. તેમ શુદ્ધ આચાર્યની આજ્ઞા પણ સંવત્ર વર્તે અર્થાત્ સિધ્ધ ગમે ત્યાં વિચરે પણ શુદ્ધની આજ્ઞા તો તેની સાથેજ હોય તેમ ચારે તીર્થને મળે, શુદ્ધ;

આચાર્યની આજ્ઞા એ સામાવિકારિ મન અંગીકાર કરી શકાય એમ શાસ્ત્રી નિર્ણય થવા સંભવ છે.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—સ્થાપનાચાર્યે સ્થાપના છતાં પંચિદિગની બે ગાથા કહેવાનું શું કારણ હશે ?

ઉત્તર—કારણ તો એજ જણાય છે કે પૂર્વાચાર્યે ગદ્યા સ્વરૂપે સ્થાપનાચાર્યની પ્રવૃત્તિ ચલાવી હશે, તેમને એમતો સમજાયું જણાય છે કે આચાર્યના શુભોચ્ચા સ્થાપનામાં નથી. અને અશુભની આજ્ઞા, મનમાં લેવાય નહિ આજ્ઞા તો જ્ઞાન, કર્મ, ચાતુર્ય શુભોચ્ચા ધારકનીજ હોય માટે આચાર્યના શુભોચ્ચા, જે ગાથાનો ઉચ્ચાર કરીને જાવા શુભાચાર્ય શરૂ હોય તેમની આજ્ઞાએ સામાવિક ઉચરું છું. એમ પંચિદિગનું નિશાન આપ્યું હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—શિષ્ય-અહીં મુખીમાં ત્રણ પદની વ્યાખ્યા બરાબર જણાવી. પણ જેમ આચાર્યના ૮૬ શુભ જણાવ્યા, તેમ અરિહંત અને સિદ્ધના શુભ જણવામાં આવ્યા નથી, માટે તે પણ જણવાની ઇચ્છા છે. તો પ્રથમ અરિહંતના શુભ કેટલા ?

ઉત્તર—અરિહંત ભગવંતના બાર શુભ કહ્યા છે, તેમાં આઠ પ્રાતિહાર્ય અને ચાર મુલાતિયય મળી બાર શુભ કહ્યા છે, તેમાં આઠ પ્રાતિહાર્ય આ પ્રમાણે છે. ગાથા.

કી કીલી કુસુમ વુહી, દેવમુળી જામરાસણાંચં;

માવલ્ય મેરીછં, જયતિ જિજ પાદિહાર ॥ ૧ ॥

અર્થજ ગચ્છનાયક શ્રી મહેન્દ્રસિંહ સૂરિ વિરચિત જૂહત્ ચતપદી અર્થમાં પાને ૭ મે કહ્યું છે કે:—સ્થાપના ચાર્ય નહિ સ્થાપવો પાને ૧૬ મે વિચાર ૨૦ મે અર્હંતક આવકે તથા પ્રદેશી રાજ્યએ અણસણ કર્યો છે. ત્યાં સ્થાપનાચાર્ય વગરજ તેમણે અણસણ કર્યો છે. પાને ૨૬ મેથી ૩૦ મા મુખીમાં વિચાર ૨૧ મે તેમાં આવકને સ્થાપનાચાર્ય કરવા નહિ એ વિષે ઘણું લખાયું છે.

હવે ચતપદી ભાષાંતરમાં પ્રસ્તાવનામાં ૨૧મા બોલે આવકે સ્થાપનાચાર્ય ન કરવે.

પાને ૨૦૩મે વિચાર ૩૪ મા તેમાં કહ્યું છે કે:—તમો જાયરિયાળ એ પદની વ્યાખ્યા કરતાં ચારે નિરૂપા બતાવી ભાગ્યચાર્યનેજ નમાય છે. એમ કહેલ છે.

આ આંક પ્રતિહાર આ રીતે પણ કહે છે:—

અશોક વૃક્ષઃ સુરપુષ્પ વૃદ્ધિ, દિવ્યધ્વનિધામરમાસનં ચ ।

મામણ્ડલં દુંદુભિસાત્પત્રં, સત્પાતિદાર્યાગિ ત્રિનેશ્વરાણામ્ ॥

ત્યાં ત્યાં તીર્થંકર મહારાજનું બીરાજનું યાપ ત્યાં અશોક વૃક્ષ
જાની આવે. ૧ દેવકૃત, પુષ્પની વૃદ્ધિ યાપ. ૨ દિવ્યધ્વનિ ૩ ચામર. ૪
સિંહાસન. ૫ ભામંડલ. ૬ દુંદુભી ૭ અને ૭ત્ર. ૮ એ આંક પ્રાતિહાર
તીર્થંકર મહારાજના પુત્ર પ્રતાપે જની આવે છે. આંક એ અને ચાર
મૂલપ્રતિયય—તે અપાયાપમમાતિયય ૧ જ્ઞાનાતિયય ૨ પુત્રપ્રતિયય,
વચનાતિયય, ૪ મળી ૧૨ શુભ અરિહંત, ભગવંતના ભણવા.

પ્રશ્ન ૧૦૨ પ્ર—સિદ્ધ ભગવંતના શુભ કેટલા અને કયા કયા ?

ઉત્તર—સિદ્ધ ભગવંતના આંક શુભ કલા છે તે એ કે:—

નાનંચ દંસર્ણં વેદ, અધ્યાવાદં તદેવ સમ્મતં;

અક્ષયઠિદ્ઘનુવદ, અગુરુહુ શીરીયં દવદ ॥ ૧ ॥

કેવળરાત્ર ૧, કેવળાર્શન ૨, અભ્યાગાધ મુખ ૩, ક્ષાપકસમક્રિ ૪,
અશ્વ સ્થિતિ ૫, અરૂપીપત્નું ૬, અગ્રે લઘુ ૭, અનંત આત્મિક શાક્ર ૮, ૯
એ આંક શુભ સિદ્ધ ભગવંતના ભણવા.

પ્રશ્ન ૧૦૩ પ્ર—ઉત્તરાશ્વિનના ૩૧ મા અધ્યયનમાં એક બોલથી
આંકી ૩૩ બોલની વ્યાખ્યા કરી છે. તેમાં ૩૧ મા બોલ, સિદ્ધાદ્ શુભ
સિદ્ધના શુભનો કલો છે. અને આવરણક સૂત્રમાં ૫ ગતિ સાથે સિદ્ધાદ્ શુભેદિ
કહેલ છે એટલે સિદ્ધના ૩૧ શુભ કલા તે કયા ?

ઉત્તર—(૫) સહાય (૫) વર્ણ (૫) રક્ષ (૨) મંથ (૮) રપથ (૩)
વેદ, એમાંનું સિદ્ધમાં કાંઈ નથી. એ ૨૮ બોલ અને (૨૬મો) અચરીશ્વ
(૩૦મો) અસંગપત્નું, અને (૩૧મો બોલ) જ્ઞાનાવરણી, આદિક આંક કર્મ
અપાવ્યા છે. તે કુલ ૩૧ બોલ સિદ્ધના શુભ ભણવા. આચારાંશ્રુમાં પણ
સિદ્ધના એજ શુભ કલા છે.

પ્રશ્ન ૧૦૪ પ્ર—‘નમો અરિહંતાય’ અને ‘નમો સિદ્ધાય’ એ બે
જદની સમજાવી તે બરાબર થઈ, હવે ત્રીજું ૫૮ ‘નમો આપરિયાય’ જદ
જદની વ્યાખ્યા શી રીતે છે ?

અપાયાપમમાતિયયનો અર્થ પૂર્વદના ૭ કાવચો—૭૬ માં
અંશથી ભણવું.

કોઇ મુનિ અદીદીપ બહાર ગયા હોય તેને માટે અથવા કોઇ દેવે સાધુનું અપહરણ કરી અદીદીપ બહાર મૂક્યા હોય તેને માટે અથવા નહિ તીર્થ-કર પદમાં કે નહિ સિદ્ધ પદમાં એવા વર્તતા સામાન્ય કેવળી અથવા નહિ આચાર્યપદમાં કે નહિ ઉપાધ્યાય પદમાં સ્વયંબુદ્ધ, પત્યેક બુદ્ધાદિ, તથા નહિ સ્વલિંગમાં-એટલે સાધુપણના વેશમાં નહિ એવા ગૃહસ્થલિંગી, અથવા અન્યલિંગી, ભાવચારિત્રે વર્તતા એ બધાનો સમાવેશ કરવાને માટે સ્વયં સાધુલું શબ્દ કહ્યો હોય એમ જણાય છે. ‘તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય.’

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—સાધુજીના કેટલા ગુણ ને કયા કયા ?

ઉત્તર—‘સત્તાવીસાએ અણગાર ગુણેહિ’ અણગાર સાધુના સત્તાવીસ ગુણ કહ્યા છે તે એ કે :—

છલ્લવ છકાય રક્ષવા, પંચિદેવ લોહ નિગહોલતી,
માવ મિસોદી પઢિલેહળવ, કરણે વિમુદીય ॥ ૧ ॥
સંયમ ઓણ જુલોમ, કુસલ મળ વયળકાવ સંરોદી,
સીયાદ પિંઢ સદ્ગં, મરણ તવસમસદ્ગં ॥ ૨ ॥

છ મત ૬ છકાયની રક્ષા ૧૨, પાંચ ઈન્દ્રિય અને લોભનો નિગ્રહ કરવો ૧૮ ક્ષમા ૧૯, ભાવની વિશુદ્ધિ કરવી. ૨૦ વિધિએ પઢિલેહળુ કરવું ૨૧, કરણ વિશુદ્ધિ શુદ્ધ ક્રિયા કરવી ૨૨, સંયમને વિષે જોખને જોડવા ૨૩, કુશલ શુભ મન, વચન, કાયાના જોખને સંહરવા અર્થાત્ વ્રજ જોખને ગોપવવા ૨૩, સ્ત્રીતનો પરીસહ સહન કરવો ૨૪, ક્રુધાનો પરીસહ સહન કરવો ૨૬, અને મરણનો ઉપસર્ગ સહન કરવો ૨૭ એ સત્તાવીસ ગુણ સંયુક્ત સાધુ મુનીરાજ હોય.

ઇતિશ્રી પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામીતત્ત્વ શિષ્ય મુનિ શ્રી ગોહનદાસજી કૃત “શ્રી પ્રશ્નોત્તર ગોહનમાળા ઉત્તરાર્દ” ભાગ ૧ લો સમાપ્ત.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૨ જો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

૪૪૪૮૨૨૨૨

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૨ જો.

પ્રશ્ન ૧ છું—શિષ્ય-કેટલાક કહે છે કે, નૈનના સાધુની કરણી આચાર વિચાર વગેરે તમામ ધર્મના ત્યાગીઓથી ચડીઆતાં છે, પરંતુ એક બાબતમાં તેઓ પચાત્ રહે છે. તેનું શું કારણ હશે ?

ઉત્તર—કઈ બાબતમાં પચાત્ રહે છે, તે ખુલાશાબદોમાં જણાવશે.

પ્રશ્ન ૨ છું—બાબત તો એક જોઈ છે કે નૈનના સાધુ ન્હાતા નથી, તદ્દન મહીન રહે છે, તેથી તે ફનીવાના ત્યાગીઓની અંપેક્ષાએ અપવાદમાં ગણાય છે. માટે તે વિષે નૈન શાસ્ત્રથી તથા અન્ય શાસ્ત્રથી પુછાસો થવો જોઈએ.

ઉત્તર—જો નૈનના સાધુ બીજા તમામ ત્યાગીઓથી ક્રિયાકાંડમાં ચડીઆતા મનાતા હોય તો આ (મહિ ન્હાવાની) ક્રિયા અપવાદમાં કેમ આવે ? તે ક્રિયા પણ ચડીઆતીજ હોવી જોઈએ. જો ત્યાગીઓમાં તક્ષવત તો ત્યાગમાં પણ તક્ષવન અને ત્યાગમાં તક્ષવત તો ક્રિયાકાંડમાં પણ તક્ષવત જો બધી તક્ષવત અહિંને અગે છે. પણ મુક્તિ માર્ગમાં તક્ષવત નથી. મુક્તિને માર્ગે ચાલવાવાગાને માટે તો એકજ રસ્તો છે, અને તે રસ્તો પણ જપભરવે જમવાનથી માંડી મહાવીર પરમાત્મા સુધીના તમામ તીર્થંકર મહારાજનું એકજ વાક્ય છે કે—

‘અસ્ટાદ કિરદ નગામાવે મુંદમાવે અન્દાળયં અદંતપુવળયં અચ્છતયં
જળોવાહળયં મુમિસેજ્ઞા કલહસેજ્ઞા કઠ્ઠસેજ્ઞા કેસલોઝોવંમંચરંવાસો પરંપરવ્વેસો
હદ્વાવલદ્વી રંચાવયા ગામકંટયા ચાવીસં પરીસહોવસંગા અહિંયાંસિજ્ઞદ્ સમઠં
બારાદેદ્ જાવ સન્વ દુરુકળ્પહીણે ॥

એટલે જો ત્યાગીઓએ મોક્ષને અર્થે કરવાનું હેતુ તે કરીને મોક્ષ-ગતિ પ્રાપ્ત થયા. તો મોક્ષના સાધનને માટે સ્નાનની આવશ્યકતા બીજકુલ નથી, આ વાત સિદ્ધ થઈ.

નૈનના સાધુ જો મોક્ષના સાધનને માટે ન્હાતા ન હોય તો પ્રશ્નકારને શું કહેવાપણું છે ?

પ્રશ્ન ૩ થું—કહેવાનું તો એટલું જ છે કે—જૈનના સાધુઓ ને
મોક્ષના સાધનને માટે નિહાળતા નથી તો, અન્ય ધર્મના ત્યાગીઓ એમ
કહે છે કે, અમે મોક્ષને માટે સ્નાનાદિ ક્રિયા કરીએ છીએ. આ ને વાતમાં
કંઈ વાત સત્ય માનવી.

ઉત્તર—જે વાત સત્ય હોય તેજ સત્ય માનવી. પણ સત્ય અસત્યની
પરીક્ષા કર્યા વિના અસત્યને પોતે સત્યપણે માની હું કહું છું, હું કહું-
છું તે સત્ય છે, ત્યાં સત્ય અસત્યનો ઇન્સાફ યર્થ શકે નહિ, પરંતુ તે બન્ને
બાબતનો ઇન્સાફ તો યાત્રથીજ યર્થ શકે, અને જે બાબત યાત્ર સાક્ષી
આપે તેજ સત્ય ગણાય. યાત્રને કોઇનો પક્ષપાત હોતો નથી. માટે
સત્ય અસત્યનો નિર્ણય યાત્રથીજ સમજવો.

પ્રશ્ન ૪ થું—આ વિષે યાત્ર શું ફરમાન કરે છે ?

ઉત્તર—સંતોષો જૈનસૂત્ર દશવૈકલિક અધ્યયન છઠું—ગાથા ૮ થી
૫૬ ૪ થું—સિનાળંસોમવગ્ગજં સ્નાન અને ચોભા (ચરીરે અલંકાર ધરવો તે)
વર્જ્યં અર્થાત્ સ્નાનાદિ ચોભા વર્જવી એમ કહ્યું. તેમજ ગાથા ૬૧ માં
કહ્યું છે કે—

વાદિમો વા અરોગી વા સિનાળં જોઠ વત્થપ્પ ।

વુલ્લંઠો હોદ બાપારો, જલો દવ્વહ સંવમો ॥ ૬૧ ॥

અર્થ:—રોગી અથવા નિરોગી ને કોઈ સાધું સ્નાનની ઇચ્છા કરે
પ્રયત્ન કરે, તેનાં આચાર ને સંયમ નહ થાય છે. (એજ દશવૈકલિક
સૂત્રના ત્રીજા અધ્યયનની બીજી ગાથામાં સાધુને સ્નાન આચારનાં નોંધ નથી,
એમ કહ્યું છે.)

સ્નાન અને ચરીરની ચોભા સંબંધી ૬૪ થી ગાથા સુધીમાં સારી
રીતે જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૫ થું—સમસ્ત સાધુ વર્ગને માટે સ્નાનાદિક ન કરવા
સંબંધી કંઈ ખુદશા સંદર્ભમાં છે અર્થ ? હોય તો તે પણ જણાવવો ?

ઉત્તર—સંજ્ઞા—

વનિવમ્મ વાવિ મુરમ્મ વીદ્ધોમ વર્ધસિના; ।

વેપ્પા સવધંતમ્મ કિ વિનમ્મ મ કારિવં ॥ ૬૫ ॥

એણે નહિયું (દેવ અને બ્રાહ્મી) ધરવું કહ્યું છે—૬૫ થી ૬૬ થી
અને ૬૭ થી ૭૦ થી ૬૬ થી, તેમજ મુંદ ધરવેલ દેવ અને બ્રાહ્મી, ૬૭ થી

મસ્તક યુદેહ, અને ભાવથી મન યુદેહ, વગી જેનાં શિખર- (કક્ષાકિન્ના) અને નખ દીર્ઘપલ્લુને પામેલા હોય, અને મૈથુનવૃત્તિ જેની ઉપશાંત થયેલ હોય અર્થાત મૈથુનથી ઉપશમ્યા હોય, એવા ચોગીએને સ્નાનાદિક વિભૂષાનું શું કાર્ય ? જેને શરીરની હરહાર નથી તેવા ચોગી, તેવા ત્યાગી પુરુષને વગી સ્નાનાદિક વિભૂષાની જરૂર હોયજ શાંતી ? અર્થાત-નજ હોય. એટલેથી નહિ અટકતાં ખરો ત્યાગી જો તે મતનો હોય તે સ્નાનાદિક વિભૂષાનાં કૃત્ર માફાંજ બહે.

પ્રશ્ન ૬ હું—સ્નાનાદિકનો અર્થ તો આપણે સમજીએ છીએ કે ન્હાવું, પણ વિભૂષાનો અર્થ એજ છે કે—ખીંતે કાંઈ થાય છે ?

ઉત્તર—ધણે ભાગે ખેતનો એકજ અર્થમાં સમાવેશ થાય છે. વિભૂષા શબ્દમાં સ્નાન પહેલુંજ હોય છે. સ્નાન કર્યા પછી તેના બાજે શરીરની થતી ક્રિયા અંદનાદિકના વિષેપનાદિક તે વિભૂષા કહેવાય છે. તે ગાથા—

સિનાર્ણદં બદુવા કલ્લં સોદં વડમગ્ગાવિયઃ ।

ગાયત્રી વદ્યનદ્યાદિ નાવરંતિ કયાદિ ॥૬૫॥

સ્નાન અથવા અનેક પ્રકારનાં દ્રવ્યોથી શરીરનું ઉવટણ કરવું અથવા શરીરને ઉગટવાને અર્થે—શરીરને દીપાવવાને અર્થે અનેક પ્રકારનાં દ્રવ્યો લગાવવાં અથવા સ્નાન કર્યા પછી અંદનાદિકે શરીરને દીપાવવું—આનું નામ વિભૂષા કહેવાય છે. તે ત્યાગી પુરુષો અચારે નહિ. કદાચિત કોઈ વખત પણ તેનો સ્વીકાર કરે નહિ. આનો પરમાર્થ એ છે કે—સ્નાન અને શરીરની ચોભા વિભૂષા શબ્દમાં સમાઈ જાય છે.

પ્રશ્ન ૭ મું—વિભૂષા કરવાવાળાને શું કૃત્ર પ્રાપ્ત થાય છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—

વિમૂક્તા વિરિયં મિત્તુ કમ્મં વંવરં વિકર્ણં;

સંસારસાયરે ધોરે જેવં વટ્ઠં દુરુપરે ॥ ૬૬ ॥

જે કોઈ ભિયુ વિભૂષાને વિષે વચગ્યા રહે છે. અર્થાત વિભૂષામાંજ તેની વૃત્તિ સદાકાળ રહ્યા કરે છે. એવા ભિયુ—સાધુને વીર્યકાં કર્મનો બંધ થાય છે. એવા નિવડ કર્મના બંધને છડીને સંસારરૂપ ધોર સમુદમાં પડેલા જીવને તરીને પાર પામવું કુપર હોય છે. એમ અનંત જ્ઞાની દીર્ઘકર મહારાજનું કહેવું છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—કોઈ એમ કહે કે, આ વાત યોગદામનું છે. અને તેનના સાધુ સ્નાન કરતા નથી. તે કારણ પણ સમજવું કે શક્ય અચારે

જનદલ-રોગનો ભોગે પૂકે તે યાત્રાના સ્વીકારવાવાળા ત્યાગીઓથી સ્નાન-
વિમુક્ત થઈ શકે જ ક્યોથી ? આ વાત અમારા યાત્રામાં ક્યાંવ પણ ભેગામાં
અત્તની નથી. પણ ઉલટું અમારું યાત્રા એમ જણાવે છે કે, સ્નાન કરવાથી
સંતોષની શુદ્ધિ થાય છે. તેથી મનની શુદ્ધિ થાય છે. અને મનની શુદ્ધિ
વટે આત્મની શુદ્ધિ થાય છે. અને તેથી શુદ્ધ ગતિની પ્રાપ્તિ થાય છે.
ટેલેજ અમે સ્નાનાદિ ક્રિયામાં જગતી રહ્યા છીએ.

દત્ત-મહે તમણું યાત્રા તમને મમે તેમ જતાવતું હોય પણ
ભેને ભેને હુવડા ચાન્ક થાય, નવકલિનજ થાય જ્યારે તમે તમારાજ યાત્રાથી
તથા નીતિ ન્યાયનાં દાંતાથી તમારી છાંયે કબુલ કરો તો ઉપરની બામત
હવ જનરો કે કેમ ?

પ્રશ્ન ૬ મું—અમણું યાત્રા ભે ન્હાવા વિષેના નિવેશ કરશે તો
એટલો નહિ પણ અનેકાર કબુલ છે. અને નીતિ ન્યાયનાં દાંતાથી
અદેને કમજબાં તો પણ અમારે વિના તારારે કબુલ કરાવું જ ભેશે.

દત્ત—કાલ યાત્રાની વાત બાબુ પર રાખી એક દાર્શનિક પુરાવા
જા દર ખેંચીશું.

ભા. જાણીયા વિંદુનો ફોટો-એટલે પાણીનું એકજ બિંદુ તેમાં
પેલ ભ.કા.ન. ૧૪ પ્રકારના કાલના ચાતરા છયો કેટલા રહ્યા છે, તે ફોટો
એકજ અને તેનું નીચેનું કમ જી ચાંચવાથી ખાસી થયે કે, એક પાણીના
વિંદુજ પેલ છયે જાં બાટલી જગ અડવા બહુ તમારા તમામ પ્રશ્નોને
શુદ્ધ કરેલકાં વચણ થાયે.

કલ ૧૦ મું—જાણીયા એક વિંદુમાં કેટલા છયે છે ? તે
જુલકા અડવા તો તમા કાલ દિવાર કરવાને કમ ખેંચાય.

દત્ત—કલકે.

કલ ૧૧ મું—જાણીયા એક વિંદુમાં કેટલા છયે છે ? તે
જુલકા અડવા તો તમા કાલ દિવાર કરવાને કમ ખેંચાય.

કલ ૧૨ મું—જાણીયા એક વિંદુમાં કેટલા છયે છે ? તે

જાણીયા એક વિંદુમાં કેટલા છયે છે ? તે જુલકા અડવા તો તમા
કાલ દિવાર કરવાને કમ ખેંચાય.

કરોડ રૂપી શકે તેવું અનુમાન જેવું થાસીએ કયું છે. મહાવીર, પરમાત્માએ એક જળનાં બિંદુમાં અસંખ્ય જીવ સ્થાવર અસ્થાવર કે જે આપણી દ્રષ્ટિએ ન આવે તેવા પોતાને પ્રાણ થયેલા કેવળ જ્ઞાન વડે પ્રકાશિત તો ઉપરના લેખો દેકો આપનાર થઈ પડે છે. બસ આંખે પુરાવાપર પુસ્તો લક્ષ્ય જેવવાનો છે.

પ્રશ્ન ૧૧ શું—આ સવાલ માટે તમે શું કહેવા માગો છો ?

ઉત્તર—અમે એ કહેવા માગીએ છીએ કે—જ્ઞાન સંબંધીમાં લોગીની વાત અલગ રાખો ; પણ ત્યાગી પુરો હવા ધર્મ પાળે છે કે કેમ ? ફરક ધર્મના ત્યાગીએ જીવની દિસાથી નિવર્ત્યા છે કે કેમ ? જો હવા ધર્મ પાળતા હોય, જીવની દિસાથી નિવર્ત્યા હોય તો તેવા ત્યાગીએને ઉપરના લખાણ પ્રમાણે વિચાર કરી તેના પર દ્રષ્ટિ કે તો એક પણ જળનાં બિંદુથી નહાવાનો અધિકાર તેને ઘટતો નથી.

ત્યારે એક બિંદુ જળમાં છત્રીયા હબર ચારસે ને પચાસ અને એક પોણી ટીકીટ પર સમાય એટલા જળનાં બિંદુવામાં અડી કરોડ હોણતા આણતા-ફરતા ફરતા જીવની સંખ્યા કહી તો તેના પ્રમાણમાં જ્ઞાન કરવાવાળા પોતાના ચરીર પર કેટલા જીવોના લોહી માંસનું લેપન કરી પવિત્રપણું કેવી રીતે માનતા હશે ? એ જરા વિચાર કરવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૧૨ શું—ત્યારે કોઈ કહે કે—અમારા શાસ્ત્રમાં તો નહાવાથીજ પવિત્રપણું જણાવે છે. આવી બાબતો કોઈ બહેરમાં લાવતું નથી. તેમ અમારા ધર્મશુદ્ધો પણ અમને આવા કોષો જણાવતા નથી. પરંતુ અમારા ધર્મશુદ્ધો પોતાજ એમ માને છે, અને અમને પણ એમ જણાવે છે કે જેમ જેમ વધારે વાર નાહીયે તેમ તેમ તપની વચેન વૃદ્ધ થાય છે. એથી અમારો આત્મા નિર્મળો થાય છે. અને તથી અધીક લાભ સુતા જાને જગાડવામાં માનીયે છીએ. એટલે સ્થિર પડેલા જળમાં પડેલા જ્ઞાન કરે તો વધારે લાભ માનવામાં આવે છે. એમ અમારા ધર્મશુદ્ધો બતાવે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—હિવસને શત્રિના ચોવીસ કલાકમાં નહાવાનો ભાગ કેટલા કલાકનો લેતા હશે ? જો કે ચોવીસે કલાકનો વખત નહાવા ખાતે લેતા નથી. પણ તમારી માન્યતા પ્રમાણે ચોવીસે કલાક બરાબે આખી જીંદગી જળમાંજ રહેનારા મનુષ્ય કયાંકિકના તપનું શું કહેવું ? તમારા કહેવા પ્રમાણે તમારાથી પણ તેનો આત્મા વિશેષ નિર્મળો માનતા હશે કેમ ?

શત્રિના સ્થિર પડેલા જળમાં જળાશિત અસંખ્ય જીવો જળની અંદર રહેનારા અને જળના અમલાએ સ્થિર થયેલા ઉડતુ જીવો, તે-

ઉપર રાક્ષસીશીલાની પેઠે સાડા ત્રણ મણની શીલા જળને ચડે તે જગાશિત રહેલા હોવાની શી દશા થાય ?

પ્રશ્ન ૧૩ મું—રાક્ષસીશીલા એટલે શું ?

ઉત્તર—જામની અંદરના તમામ હોવા રાત્રિના ભાગમાં જળ જતું હોવાની પેઠે જાંબી ગયેલા હોય તેના ઉપર રાક્ષસ ક્રોધાવમાન થઈને એક મોટી ગામ પ્રમાણે શીલા વીક્રવીને અથરથી પકડી મૂકે ત્યારે જામવાસી હોવાની શી દશા થાય ? તેવીજ દશા સુત્રા જળને જગાડવાવાળા રાક્ષસી શરીરરૂપશીલા નિચે આવેલાં જળ જતું હોવાની વાત તેમાં તે વળી પુરુષ કે લાભ હોયજ ક્યાંથી ?

અસંખ્ય હોવાના લોટી માંસનું શરીર પર લેપન કરી શરીર અને આત્માને ઘવિત્રપણું માનવું. આનું નામ અજ્ઞાનતા નહિ તો બીજું શું ? મિત્રો એટું લગાડ્યો નહિ હો, આ માફ વાક્ય તમારી અનાદિ કાળની અજ્ઞાનતા ઉઠાડવાને માત્ર તમારા હિતને ખાતરજ છે. તે પણ તમારાજ શાસ્ત્રથી તમે ઠણુક કર્યો.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—અમારા શાસ્ત્રમાં તો કાર કાર ન્હાવાનીજ વાત છે. તેમાં તમે શું બતાવવા સમર્થ છો ?

ઉત્તર—હાથમાં તમને હું એકજ સવાલ પુછું છું કે—

• જલે વિષ્ણુઃ સ્થલે વિષ્ણુઃ, વિષ્ણુઃ પર્વત મસ્તકે;
જ્વાલમાઝકુલે વિષ્ણુઃ, સર્વે વિષ્ણુમયં જગત્ ॥૧॥

યો મદં સર્વગતં જ્ઞાત્વાઃ, ન ચ દિસે કદાચિનઃ;

તસ્માદં ન પ્રણસ્યામિ, જા ચ મે ન પ્રણયતિ ॥૨॥

ઉપરના બે શ્લોક ક્યા શાસના છે ?

પ્રશ્ન ૧૫ મું—છે તો અમાગ વિષ્ણુ પુરાણના તેમાં તમે શું કહેવા માગે છે ? આમાં યંઈ ન્હાવા સંબંધીના નિરોધ જણાતો નથી. તથાપિ કંઈ તમને સમજતું હોય તો સ્પષ્ટાર્થ કરી સમજાવો.

ઉત્તર—પહેલાજ પદમાં શરૂઆતમાંજ જણાવે છે કે—જળને વિને વિષ્ણુ છે. એટલે જળ, સ્થળ, પર્વત અને પર્વતના મસ્તકે—અથ ભાગે, અગ્નિમાં, વાયુમાં, વરુણપતિમાં, અને અગ્નિ જનનમાં વિષ્ણુ છે. એટલે જળમાં જળત્વ વિષ્ણુને ભરેલું છે. એમ અને સર્વ કંઈકાલે જળની

જાગ આદિ કોઇ પણ. હવની કદાપિ પણ દિંસા ન કરી, જે મારી દિંસા—
મારો વિનાશ નહિ કરે તેનો હું પણ વિનાશ નહિ કરું.

૧. આનો પરમાર્થ એ છે કે—વિષ્ણુ શબ્દે હવ સમજાવા. એટલે જાગ, સ્વચ્છ વગેરે તમામ ઠેકાણે આખા જગ્યામાં હવ ભરેલા છે. તે હું જ ૧૩. એમ બાળીને કોઇ હવને દલુયો નહિ.

તો જાગના હવોને દલુનાં વિષ્ણુને દલુનારા ગણાયો કે કેમ ?
આમાં તમોને ન્હાવાની જગ્યા કયા ઠેકાણે રહી ?

પ્રશ્ન ૧૬ શું—તો શું અમારા શાસ્ત્રમાં જાગથી દેહની શુદ્ધિ અને દેહથી મનની અને મનથી આત્માની શુદ્ધિ કરી છે તે જોયી ?

ઉત્તર—તે જોયી તમારી હલેજ કહે છે. અને શાસ્ત્ર તો મૂળેથી જ જોયી કહે છે.

પ્રશ્ન ૧૭ શું—એવો અમારા શાસ્ત્રનો એક તો દાખલો બનાવો.

ઉત્તર—સ્થે, સાંભળો,—તમારા મનુસ્મૃતિમાંજ અધ્યાય-૫ મિ-૪૯૦
૧૦૬ મિ-૬૬ છે કે—

અદ્વિર્ગાત્રાણિ, શુદ્ધયન્તિ, મના સત્યેન શુદ્ધયન્તિ ;

વિષ્ણુ સપોમ્યાં ગૂતાત્મા, શુદ્ધિર્શનેન શુદ્ધયન્તિ ॥૧૦૭॥

પાણી વટે જાત્રો (શરીરના અવધવો) શુદ્ધ થાય છે. સત્ય વચન વટે મન શુદ્ધ થાય છે, પ્રભાવિયા અને તપ વટે આત્મા શુદ્ધ થાય છે, અને જ્ઞાન વટે શુદ્ધિ શુદ્ધ થાય છે.

જાગ શુદ્ધિથીજ થયેલા દેહવટે મન શુદ્ધિ અને આત્મ શુદ્ધિ ખાનવી તે તો જમણા છે. શાસ્ત્ર તો પ્રજ્ઞા શબ્દમાં કહે છે કે—સત્ય વટે મનની શુદ્ધિ અને જ્ઞાનને તપ વટે આત્માની શુદ્ધિ કરી છે. આ દિશાજ શુચી અશુચી વગેરેની બાબત તથા સ્નાનાદિક કોને કાચુ છે. અને કોને દોષિત છે વગેરે જેન શાસ્ત્રો અને અન્ય શાસ્ત્રો તમામ પ્રજ્ઞાજા આપે તેમ છે.

પ્રશ્ન ૧૮ શું—એક તર્ક ઉત્પન્ન થાય છે કે—જેનના કાણુને માટે ઉપર જણાવેલા પાણીના ટોચેને માટે—એટલે અજાંજર હવોના રક્ષકને અર્થે જે ન્હાવાનો નિરેષ છે તો એમ થિને પીચમાં ઉચ્ચ જગ્યાએ નિભાવ કરે છે તેમ ઉચ્ચ જગ્યા ન્હાવને સાફ રહેવાને યોગ્ય બાવે તેમ છે ?

ઉત્તર—અરે બાપ ! એને ત્યાજ પાગલો છે—એને જલચરંદ્રન જગતું છે તેને માટે શાસ્ત્રારે બહુજ આન દમતું વટે છે. એવજ સમુદ્ર

ઘણાં જીવોની વિશાધના કરવાવાળો યાત્ર, કારણકે સ્નાન કરવાથી તે જીવો પાણીના પ્રવાહ સાથે તણાઈને મરી જાય, તેથી સાધુપણનો-સંયમનો નાશ થાય. એટલા માટે નિર્દોષ જળથી-ઠરેલા પાણીથી કે ઉષ્ણ-ગરમ પાણીથી પણ સાધુ સ્નાન કરે નહિ. એવું જાણી જાણી પર્થ-ત-જ્યામુખી જીવે ત્યાંમુખી અસ્નાન રૂપ ધોર મત નીતના સાધુ મહાશુ કરે છે.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—આહા હા હા ??? કેવો ખ્યાલ ? જ્યારે અન્ય ધર્મના ત્યાગીઓ-સાધુઓ અને બ્રહ્મચારીઓ સ્નાન કરવામાંજ તપ અને મત માને છે, ત્યારે નીત ધર્મના સાધુઓ અસ્નાનને ધોરમત ધારણ કર્યું માને છે; એટલે આકરામાં આકરું મત માને છે. આ તે કેવું આશ્ચર્ય ? આનો તો નિર્ણય કેવી રીતે થાય ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! નિર્ણય તો શાસ્ત્ર કરી આપશે—તમે મુંઝાઓમાં સાંકળો, પ્રથમ બ્રહ્મચારીઓને કેવી રીતે વર્તવું એમને તે નીચેના શ્લોકોથી જણાઈ આવશે.

સ્નાન મુદ્ધર્વનામ્પંગ, નલ કેશાદિ સક્રિયા;

ગંધમાલ્યં મદીપં વ, સ્વર્ગંતિ મસ્રચારિણઃ ॥૧॥

સ્નાન, ઉવટણ (શરીરને સાણુ પ્રમુખે ઉગટવું) તેજાદિકથી અભ્યંગન કરવું, નખ, અને કેશાદિકને સમારવા, મુગધી પદાર્થો, પુષ્પની માળા અને દીવો. એટલાં વાનાં બ્રહ્મચારીએ તજવાં.

સુલગમ્યા નર્મ વસ્ત્રં, તાંદૂલં સ્નાન મંદનં;

વંતકાષ્ઠં મુર્ગપં વ, મસ્રચર્મસ્ય દૂષણાઃ ॥૨॥

પદ્યંકાદિક ચંદ્રામાં સૂવું, સૂક્ષ્મ-ઝીલ્વાં અને નવાં વસ્ત્રનું પહેરવું, તાંબુલ, સ્નાન, અને શણગાર, કાષ્ઠનું દાંતણું, અને મુગધી પદાર્થો, આટલાં વાનાં બ્રહ્મચારીને દૂષણ ઉપભવનારાં ॥ એમ પુરાણસારની હુંડીમાં કહ્યું છે.

કહો, ભાઈ, અહિંયાં બ્રહ્મચારીને કોણ કેટલું સ્નાન કરવાનો સંબંધ જણાય છે ? સ્નાનાદિ ઘણા પદાર્થો દૂષણ ભરેલા હોવાથી તજવા કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—જંગા વગેરે તીર્થના સ્થળને માને છે કે કેમ ?

ઉત્તર—જંગા વગેરે તીર્થનાં સ્થળને તીર્થરૂપે કેટલાક માને છે એમ અમે જાણીએ છીએ.

પ્રશ્ન ૨૨ મું—જંગાદિક તીર્થમાં સ્નાન કરવાથી અમારાં પાપોનો નાશ થાય છે. અને અમારો આત્મા પવિત્ર થાય છે. અર્થાત્ અમારા આત્માનો મોક્ષ થાય છે, તેમાં તમે શું કહી શકો તેમા હો ?

ઉત્તર—હજી જરા કહેવાનું છે, સાંભળો:- એક ગાથા સાંભળો:-

પાવાઈ કમ્માઈ પકુન્નતોઈ, સિઓદંગં તુ જઈ સં દરિગ્ગા ।

સિજ્જંસુ પ્પગે દગ્ગસચ પાતી, મુસં વયંતે જલ્લ મિદ્ધિમાદુ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ—જે જીવ પ્રકરે કરી જીવ ઘાતાદિક અનેક પાપ જૂતો કરી, કર્મ ઉપાજીને પછી શીતોદક એટલે ત્રિસંધ્યારે પાણીને સ્પર્શ કરી, (સ્નાન કરી) ઉપાજીત કર્મનો નાશ કરીને સિદ્ધિ પામે તો પાણીને યોગે કરી દોઈ એક જીવ ઘાતક એવા માછીગર પ્રમુખ પણ સીંગે તે માટે જે ઉદક (સ્નાન) થકી, સિદ્ધિ કહે છે તે મૃત્યુદાહ બોલે છે. ॥ ૧૭ ॥

પરવાદીઓ જે સ્નાનાદિકથી મોક્ષ, યા પુણ્ય-વાધર્મ માને છે; તેના માટે તીર્થ'કર મહારાજે ન્યાય યુક્ત, નિષેધ કહી જતાઓ, અને પોતાના સાધુ માટે ૨૧ મી ગાથાનાં બીજાં પદમાં વિવરેણ સાદુદય જે સિનાઈ કાશ્મીર પાણીએ એટલે નિર્દોષ પાણીએ સ્નાન કરે તે સર્વમ થકી, દૂર વર્તે છે. એમ શ્રી તીર્થ'કર ગણધર કહે છે. અને (૨૨) મી ગાથાના ઉદ્ધા પદમાં કહ્યું છે કે:- વિરતે સિનાણહસુ રતિયાસુ સ્નાન, અભયંગ, ઉગટણાદિકને વિષે તથા સ્ત્રીને વિષે વિરતિ હોય એટલે જે સ્ત્રીથી નિવર્ત્યો હોય તે સ્નાન અભયંગ, ઉગટણાદિકથી નિવર્તે પણ કુશીલ દોષ આચરે નહિ ઇત્યર્થ:-

પ્રશ્ન ૨૬ મું—સ્નાન માટે જોદ્ધ ધર્મ શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—હીક જણાવે છે, સાંભળો “ચસ્ત્રિમાગા પુસ્તક ૩ થી ૮ (સારતનાં સ્ત્રી રત્ન) અંક ૧ લો-એ-ભાગમાં-કર્તા શીવપ્રસાદ દલપતરામ પંડિત, “પ્રકાશક” સસ્તું સાહિત્યવર્ધક કાર્યાલય, સંવત ૧૯૬૮-વર્ષ પહેલું આ પુસ્તક ૬૮૨ પાનાનું છે.-તેમાં પાને ૫૭૫ મે-“રત્ન ૮૬-પુરિલુકા” એ નામનાં રત્નમાં લખ્યું છે કે-જોદ્ધ ધર્મના શિશુસંઘમાં જેવી રીતે સારિપુત કાત્યાવન વગેરે મોટા તરત્તજ્ઞાની ધર્મોપદેશક થઈ ગયા છે, તેવીજ રીતે શિશુણીસંઘમાં શેમા ઉત્પલવર્ણ વગેરે શિશુગ્રીઓ થઈ ગઈ છે. કેટલેક પ્રસંગે મોટા મોટા વિદ્વાન પુરુષોને પણ તેમણે અધિકાર યુક્ત વાણીએ ઉપદેશ કરીને સન્માર્ગે વાળ્યા હતા; તેમાંની એક પુરિલુકા નામની શિશુગ્રીની ગાથા પાદી અથેમાંથી અહિં ઉતારીએ છીએ.

પુરિલુકા નામની શિશુણી સવારમાં બીડીને વિહારમાંની શિશુગ્રીઓ માટે પાણી સરવા નદી ઉપર ગઈ હતી, ત્યાં એક વ્રાહ્મણ પ્રાતઃ સ્નાન કરતો હતો તેને જોઈને તે બોલી

ચદહારી અહસીતે સદા ચદક માતેરિ ।

સર્યાનં દંદભયં મીતા વાવાદોત મમદ્રિતા ॥

જસ પ્રાસવત્તં મીતો સદા ચદક માતેરિ ।

વેપ માનેહિ મણેહિ સૌતં વંચયસે મુતં ॥

આ દાહમાં સિદ્ધાંતી સંઘના ભયથી (મને દોષ આપશે એવા ભયથી) પાણી ભરવા હું આ પાણીમાં ઉતરું છું. પરંતુ હે પ્રાણજી! તારા આ ઠંડીથી અકર્માર્થ જાણેલાં ગાત્રથી તું આ પાણીમાં ઉતરે છે તે કોના ભયથી? ઠંડીથી તું અકર્માર્થ જાણેલાં કાગે છે.

પ્રાણજી કહું—“હું પુરુષ કર્મ કરું છું અને પાપનો નિરોધ કરું છું.” એ જાણવા છતાં હે પુરિષુક તું આ પ્રશ્ન કેમ પૂછે છે? જે કોઈ વૃદ્ધ કે વૃદ્ધ પાપ કરે છે તે પ્રાતઃ જ્ઞાનથી તે પાપથી મુક્ત થાય છે (એ તને જાણ નથી શું?)

પુરિષુકા બોલી—૧ હે પ્રાણજી! જ્ઞાનથી પાપમુક્ત થવાય છે એ શું અજ્ઞાનને લીધે કહે છે.

૨ દેહક્રુ, કાર્યિની, સાપ, મગર, ઇત્યાદિ પાણીમાં રહેનારાં સર્વ પ્રાણીઓ સ્વર્ગેજ જવાનાં છે કે શું?

૩ બકરા મારનારા, કુકર મારનારા, માછલા મારનારા—કોળી, પારાધી, ચોર, ફાંસીની શિક્ષા થઈ હોય તે માણસો અને બીજા પાણી લોકો જ્ઞાન કર્યાથી પાપ કર્મથી મુક્ત થશે કે શું?

૪ હે પ્રાણજી! આ નદીઓ જે તારું પાપ વહીને લઈ જશે તો તે સાથે પુરુષ પણ લઈ જશે, એટલે તારું પુરુષ પણ જશે.

૫ માટે હે પ્રાણજી! જે પાપના ભયથી તું નિત્ય આ પાણીમાં ઉતરે છે તેજ પાપ તું કરીય નહિ. અમત્નો ઠંડીથી તારાં શરીરને દુઃખી શા માટે કરે છે?

પુરિષુકાનો આ ઉપદેશ સાંભળીને પ્રાણજી સંતુષ્ટ થયો અને એક વચ્ચે લઈને તેની પાસે આવ્યો, અને તેને કહ્યું ‘હે પુરિષુક! તો મને કુમાર્ગેથી સુમાર્ગે વાળ્યો માટે આ વચ્ચે હું તને આપું છું’

પુરિષુકા બોલી—૧ હે પ્રાણજી! તારું વચ્ચે તારી પાસેજ રહેવા દે, હું તે લેવા ઇચ્છતી નથી. તું જે દુઃખથી બહીરો હોય, તને દુઃખ અપ્રિય હોય, તો એકાંતમાં કે લોક સમુદ્ધમાં તું પાપ કર્મ કરીય નહિ.

૨ જે તું કાંઈ કરે છે બધા કીધા તે મને ત્યાં નાહી જાય
તે જુ તું કાંઈ કુખર બાને નથી.

૩ જે દુઃખથી જીવે છે, તને જે દુઃખ અપ્રિય હોય તેા તું
દુઃખને દુઃખ જાણે તેથી અંધને ચરતો જા, શીતલા નિરમ પાદપાદ
પાદ પાદ પાદ

સ. ૩૪૫: તે જગત્તે લોકમનુષ્યની થયો. સાદી પુણિતના
કર્મોનાં સંખ્યાં જોયો એ જાણતું જાણતું જાણ મોટો સાધુ થયો.
જાણે તેણે જાણે જાણે કે "પથેડા હું માત્ર નામનેજ લાગતું હતો."
જાણે રહે જાણે જાણે જાણે. ૧૭. જાણે રહે હું તેજિય (જોડા માર્ગ)
જોડો જાણે જાણે જાણે. ૧૮. જાણે સંપત્તિ જાણે સંપત્તિ ૧૯. જાણે
જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે. ૨૦. જાણે જાણે જાણે જાણે જાણે. ૨૧."

૧૦૨ છે જાતે તેને કાળજી સારી કરનારી પ્રતિજ્ઞા જેવી દે ઊભોનો છતિ.

[illegible][illegible][illegible][illegible]

ઉત્તર—૬૧૭ સંભળો સ્વોહ.

આચાર ઘણું જન ચાલિતેન, મત્ત પ્રવ્રજ ક્ષમ સીન્નેન;

જ્ઞાનાંબુના સ્નાતિ નરોદિ નિત્યં, િં સત્ય મૂલ મરિચેન કૃત્ય ॥ ૧ ॥

આચારશ્રી પણ વટે જાગને જાગવું તે આચાર કયે. અને જાગ કયું? કે સત્ય, પ્રસન્ન, લાખા અને સીંચકી આચાર વટે જાનકી જાગને જાળીને જે મનુષ્યો નિત્ય સ્નાન કરે તેને નદી વગેરે જાગના સ્નાનથી શ્રી જક્રુ છે? તે સ્નાન તેને શા માટે કરવું બેઝબે. અર્થાત્ જાન જાગથી સ્નાન કરવું બેજ ત્યાગીઓને માટે એમ છે.

પ્રશ્ન ૨૬ થું—કોણ બોલે છે આચારી જગતનાં મળમંદાનો કહેલ છે તો જાગ સ્નાનથી કર્મ મળનો ત્યાગ કેમ ન થાય?

ઉત્તર—આ વિષે શિવપુરાણમાં કહ્યું છે કે—

મોદક મિલન માપ્રોપિ, જ્ઞાન દ્યોમ મુખ્યેન;

સારનાનો મોદનઃ જ્ઞાનઃ, સવાચાર્યંતરઃ મુદિ. ૩૧૧

મલિન માત્ર પણ જાગ વટે કે સ્નાન વટે શાદ થતા નથી તે કર્મ મળની શુદ્ધિ—કર્મ મળનો ત્યાગ થાયજ કયાથી? કર્મ મળ ત્યાગ કરવાને ખજું સ્નાન તો ઉદ્ધિગોનું દમન કરવું તોજ છે. તે સ્નાનથી આચાર્ય-તરની શુદ્ધિ શુભિ થાય છે.

॥ મૃતિશઃ નૈષઞ્જનં, માત્રપ્રતિઃ કર્મદૌષઃ;

શૌપર્થતિ મુપાશર્મ, જ્ઞાનપદાન તપઃ કૃતઃ ॥ ૨ ॥

મૃતિશ, જાગ અને અસિ વટે કર્મનું મોધન મળ નહીં. અર્થાત્ જાગ સ્નાનાદિકથી કર્મનું દમનથાય બેઝબે અત્યંત શુદ્ધિ થઈ અત્યંત કર્મનું મોધન નહીં આત્મની શુદ્ધિ કરવાને જાગી પુરુષે જાન કરવા બેઝબે તપ હપ જાગનુજ સ્નાન અત્યંત છે. કર્મ મળનો ત્યાગ કરવાનું શરિર જાગી તો જાન, સ્નાન ને તપજ કહેલ છે (૯૧૧ શિવપુરાણે) પુરુષ જાગ શુદ્ધિમાં.

પ્રશ્ન ૨૭ થું—સ્નાન કરવાથી નિર્મલ થવા કે શુદ્ધિ?

ઉત્તર—આદિત્ય પુરાણમાં તો કે કહ્યું મળ છે કે—

અતંત મરિચો દેહઃ, દેહી જ જાગ નિર્મલ,

દમરોરેરે જાગ, જમરોરેરે નિર્મલ. ૩૧૨

અત્યંત મલિનો દેહા, નવ શોભ સમન્વિનં;
ચત્રતે ચ અહોરાત્રં, કથં દુઃખેન શુદ્ધયતિ. ॥૨૧॥

આ શરીર ॥ તે તો અત્યંત મલિનજ રજુ છે. અને શરીરમાં રહેલો આત્મા આત્મ સ્વરૂપે નિર્મળ છે. એમ જ્ઞાની પુરુષો શરીર અને આત્માનો અંતર જાણે છે. તેમાં શરીરની શુદ્ધિ કેવી રીતે થાય શકે? શરીર તો અત્યંત મલિન છે. કારણકે પુરુષને નવ દ્વાર અને ત્રીને બાર દ્વાર અહોરાત્રી ગ્રંથાં કરે છે, વઘ્યાં કરે છે. તે સ્નાન વડે કેવી રીતે શુદ્ધ થાય-કેવી રીતે નિર્મળ થાય? અર્થાત્ સ્નાન વડે શરીરની શુદ્ધિ થતી નથી તો આત્મ શુદ્ધિ તો થાયજ કયાંથી? વગી સ્કંદ પુરાણમાં કહ્યું છે કે—

ન શરીર મહં ત્વાગાત્, નરો મયતિ નિર્મલં;
મનસ્ય તુ મલોત્પત્તિ, મયત્યંત સ નિર્મલં ॥૨૧॥

શરીર ઉપરનો મેલ ત્વાગવાથી કાંઈ મનુષ્યો નિર્મળ થતાં નથી, પરંતુ મનનો મેલ કાઢવાથીજ તે નિર્મળ થાય છે.

પ્રશ્ન ૩૧ સુ—કેટલાક કહે ॥ કે—અમારા કરેક શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—ગંગાદિ તીર્થનાં જળમાં સ્નાન કરવાથી કર્મરૂપી મળને નાશ થાય છે અને તે જીવ સ્વર્ગગતિને પામે છે, માટે અમારે તીર્થના જળનું માહાત્મ્ય વિશેષ છે તેમાં તમે શું કહો તેમ છો?

ઉત્તર—તે વિષે સ્કંદ પુરાણ એમ જણાવે છે કે—

જાયતે ચ મૃયતે ચ, જલેષ્ય ચ જલોકસિ;
ન ચ ગચ્છન્તિ તે સ્વર્ગે, મવિશુદ્ધ મનોર્મલા ॥૨૧॥

જળની અંદર અર્થાત્ તીર્થના જળની અંદર રહેલા જીવો તે તેમાંજ જન્મે છે અને તેમાંજ મરે છે પણ તે સ્વર્ગે જતા નથી. કારણકે મનની શુદ્ધિ થયા વિના નિર્મળ થવાતું નથી. તો જ્યાં સુધી મન શુદ્ધ ન થાય, મનનો મેલ ન ખસે ત્યાં સુધી સ્વર્ગે પણ જાય નહિ.

ચિત્ત મતર્ગતં દુષ્ટં, તીર્થસ્નાને ન શુદ્ધયતિ,
શતશોપિ જલેષૌતં, શુરામંડ મિવાશુચિ ॥૨૧॥
મૃદામાર સહસ્રેણ, જલકુંભ શતેન ચ;
ન શુદ્ધયતિ દુરાચારા, સ્નાના તીર્થ શતૈરપિ ॥૨૨॥

જેનું ચિત્ત અંતર્ગત દુષ્ટ હોય તે તીર્થનાં સ્નાન વડે પણ શુદ્ધ થતું નથી. જેમ મહિરાનો બાંક સો વાર જળે કરી ધોવાથી અંદર શુદ્ધ ન

થાય તેમ અંતર્ગત મલિન ચિત્ત પણ તીર્થના સ્નાનથી શુદ્ધ ન થાય. દબાર બાર ખાલીએ સાફ કરી મોકલ મને જગના ઘટથી થોડે દોષજ્ય એમ અદિશનો ઘટો અંદર શુદ્ધ થયો નથી—ઘટાની અંદરથી વજનના જાડી નથી તેમ દુષ્કારી અનુષ્ઠો તીર્થનાં જગમાં મોકલ વાર સ્નાન કરે તેજ્ય તે શુદ્ધ થતાં નથી.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—કોઈ કહે કે અમારા તીર્થના મહાન્નમાં હજુ મેં કે-મને તેવા કૃત્યના કરવાવાળા અપરાધી છોએ દેવ, તે અંતર્ગત તીર્થમાં સ્નાન કરવાથી શુદ્ધ થાય છે તેનું કેમ?

ઉત્તર—એ વિષે તીર્થાધિકારમાં ઠીક કહ્યું છે. શંકરે—

આમિ વર્તમાનય, મૈથુનેપુરતય ચ;
ગુપ્તઃ શૌચ મયે તય, પ્રાણાયમ મુખિદિશ્ચ ॥૧૧॥
કામગામો મદોન્મત્તો, જે ક્ષીય વશવર્તિન;
ન તે જાનેન શુદ્ધિતિ, સ્નાન શીર્ષે કાતેરિવિ ॥૧૨॥
નઃ મંગા ન ચ કેદાર, ન ધવાગ ન પુન્દર;
ન છાર્મ ન ચ દોમશ્ચ, ન તપઃ ન ગપઃ પુર્યઃ ॥૧૩॥

એ આરંભને વિષે વર્તેલા બેટલે છવની દિસાના કરનાર, અને કેપુનને વિષે રહન-આસન, તે કેવી રીતે મેલ્યા થાય? રીંદુજ્ય મહાશય કહે છે કે-હે મુખિદિશ્ચ ઉપર કહેલી મુખિવાળા બાકાજ્ય લેવ. તેજ્ય તે રીં. ન પવિત્ર કહેવાતા નથી. એ પુરુષ કામ લોભને કારણે કરીને કદાચન દબાર થયેલા-એની વૃત્તિ શીને વિષેજ વર્તે છે, તેવા પુરુષો જગ વડે તે. શુદ્ધ થતા નથી પણ તીર્થના સ્નાન વડે પણ તે શુદ્ધ થતા નહીં. કેદાર, પ્રધાન અને પુષ્કાલિકા તીર્થ તથા જ્ઞાન, દોષ. તપ અને નર કરવાથી ઉપરાંત પુરુષો શુદ્ધ થતા નથી.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—તીર્થના સ્નાનથી શુદ્ધ ન થવાનો કોઈ દે. તા પુરાવો છો?

ઉત્તર—એમ શંકરજીએ કીધે કે બારે પાંચ પાંચેએ બહારજ્ય શુદ્ધ કરું, પણ બાહ્યોનો શુદ્ધ. કલ્પ કરો. પુરુષને કહેવ મરે. કરે પાપ કામગામી તે પાપનું નિવરણ કરવા બહાર તીર્થ કરે તે જગદે જગતે તીર્થ કરવા જવાનો નિશ્ચય કરે. કહે પાવો. કેદુજ્ય બહારજ્ય પામે બાહ્ય. કેદુજ્ય મહાશયે બાહ્યનું કરવુ પુરુષ પાંચેએ

પોતાનો અભિપ્રાય જણાવ્યો. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે સ્મિત હાસ્ય કરી પાંડવોનાં ઉત્સાહ બંધ ન પાડવાને એક તુંબડી આપી. બહાનુ કરી કે અહો પાંડવો! જે જે સ્થળે જે જે પ્રકારે તમે તીર્થયાત્રા કરો તેજ પ્રમાણે આ તુંબડીને પણ કરાવજો.

પાંડવો તીર્થ યાત્રા કરીને શ્રીકૃષ્ણ પાસે આવ્યા. બાદ કચેરી (ભરી) તુંબડીને વેદારી પાંડવો વગેરે તમામને તીર્થવાસી તુંબડીની પ્રસાદી-શેષ આપી દરેક જનોએ માથે ચડાવી સુખમાં મુકી કે તરતજ પાંડવો વગેરે તમામના સુખના ચહેરા બદલાઈ ગયા. તુંબડી એવી કડવી હોતી કે જોનો રસ ગળા હેઠે ઉતરી શકે તેમ નહોતું, તેમ સમાનું અપમાન થવાના ભયથી કોઈ ઉઠી શકતું પણ નહિ. આવી કઠોડી સ્થિતિમાં આવી અડેલા પાંડવો વગેરેને સુખમાંથી એગાળ કાઢી નાખવાની આશા થવાથી સુખને સાફ કરી પાંડવો વગેરે આવીને બેઠા. બાદ શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે પ્રશ્ન કર્યું.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે પાંડવો પ્રત્યે શું પ્રશ્ન કર્યું?

ઉત્તર—એ પ્રશ્ન કર્યું કે અહો પાંડવો! મોઢાં કહાણાં કેમ થઈ ગયાં? પાંડવો કહે મહારાજ! તુંબડીની શેષ તો ઝેરથી પણ અધિક કડવી-ગળા હેઠે ઉતરે નહિ તેવી તેથી અમે તો મુંઝાઈ ગયા. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે કહ્યું કે, તમે તમારું પાપ ધોયું, પણ મારી તુંબડીનું પાપ ધોયું નહિ, તમે તુંબડીને તીર્થના જળે સ્નાન કરાવ્યું લાગતું નથી; તેમ તીર્થ સંબંધી કોઈ પણ ક્રિયા કરી હોય એમ જણાતું નથી. તમારી પેઠે તુંબડીને તીર્થ યાત્રા કરાવી હોય તો તેની કડવાશ કેમ રહે? પાંડવો કહે મહારાજ! જેટલી ક્રિયા અમે કરી છે તેટલીજ ક્રિયા તુંબડીને કરાવી છે. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ કહે તો પછી તુંબડીની કડવાશ કેમ ન ગઈ? જો તુંબડીની કડવાશ નથી ગઈ તો તમારાં કર્મો પણ નથી ગયાં. એ વાત ચોક્કસ જાણવી.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—પાંડવો કહે-અહો મહારાજ! પછી અમારાં પાપોનું નિવારણ કેમ થાય? અમે પાપથી કેમ મુક્ત થઈએ? એવું કર્યું તીર્થનું સ્થળ છે કે જ્યાં સ્નાન કરવાથી અમારા પાપ કર્મોનો નાશ થાય?

ઉત્તર—શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ કહે છે કે-અહો પાંડુ પુત્રો! અહો પાંડવો! જો તમારે પાપથી મુક્ત થવું-હોય તો હું કહું તે સાંભળો.

સત્યં તીર્થં તપઃ તીર્થં, તીર્થમિદિયન્નિમ્મહઃ;
સર્વભૂતદયા તીર્થં, મેવતીર્થમુદાહૃતં ॥૨॥

પ્રથમ હું તમને તીર્થનું સ્વરૂપ જણાવું છું. પાપ કર્મથી મુક્ત થવાને ખરું તીર્થ આ પ્રમાણે છે. સત્ય તે પ્રથમ તીર્થ (૧) બીજું તપ તીર્થ (૨) ત્રીજું ઇદ્રિયોનો નિગ્રહ કરવો તે તીર્થ (૩) અને ચોથું તીર્થ સર્વ જૂત પર દયા કરવી તેજ. આ ચાર તીર્થનેજ હું તીર્થ કહું છું.

પ્રશ્ન ૩૬ શું—આ ચાર તીર્થમાં સ્નાન કરવાનું તો કંઈ જણાયું નહિ કે આ પ્રકારે સ્નાન કરવાથી આત્મા શુદ્ધ થાય છે, તે પણ જણાવવું જોઈએ.

ઉત્તર—તેનો ખુલાસો પણ પાંડવો પ્રત્યે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે કહી બતાવ્યો છે કે સાંભળો. શ્લોક:—

આત્માનદી સંયમ તોય પૂર્ણા, સસ્યા વદ્યા શીલંતરા દર્શોમિઃ ;

તન્નાભિવેકં કુરુ પાંડુપુત્રઃ ન ચારિણા શુદ્ધયતિ ચાંતરાસમા. ॥ ૧ ॥

इति महाभारते.

આત્મારૂપ નદીને વિષે સંયમરૂપ પૂર્ણ બરેલું પાણી, સત્યરૂપ (પાણી આવવાનો) પ્રવાહ, શીલરૂપી (નદીના બંને તરફના) તટ-કાંઠા, દયારૂપ (પાણીમાં ચરતી) ઉર્મિ-ઉછાળા, હીલોળા, (એવી જ્ઞાનરૂપી ગંગા) તેને વિષે બહો પાંડુ પુત્રો ! અભિવેક કરો કે તમારાં પાપ કર્મોનો નાશ થાય. પરંતુ, શયુનઃ અંતરાત્મા વારિણા નશુદ્ધયતિ-એટલે પાણી વટે અંતરાત્મા શુદ્ધ નહિ થાય. અર્થાત્ જ્ઞાનાત્મારૂપ ગંગા નદીમાં, સંયમરૂપ પાણીમાં સ્નાન કરવાથી અંતરાત્મા શુદ્ધ થાય છે, પણ પાણીથી શુદ્ધ થતો નથી. એમ મહાભારતમાં-તિર્થાધિકાર કહેલ છે. (પુરાણ સાર હું'ડીમાં).

પ્રશ્ન ૩૭ શું—તીર્થોદિ કરવાવાગાને કંઈક તો ફળ હોવું જોઈએ કે નહિ ? શું અમારા પૂર્વાચાર્યો તીર્થનું માહાત્મ્ય વૃથા કહી ગયા હશે ?

ઉત્તર—તે વિષે ભાગવતમાં દશમ સ્કંધમાં આર્જુન કહ્યું છે સાંભળો શ્લોક:—

यस्यात्म बुद्धिं कुण्ठये त्रिषातुके स्वधीः कलत्रादिषु भोगइन्द्रियैः ;

यस्तीर्थबुद्धिः सलिलेन कर्तृचेत्, जनेष्वभिज्ञेषु ॥ एव गोसरः ॥ ૧ ॥

ત્રણ ધાતુ (વાત, પિત્ત અને કફ) નું-બનેલું જે શરીર તેને વિષે જેની આત્મબુદ્ધિ છે, સ્ત્રી પુત્રાદિકને વિષે જેની માતાપણની બુદ્ધિ છે, અને પૃથ્વીવાદિક પૃથ્વીથી ઉત્પન્ન થયેલા પદાર્થોને વિષે જેની પૂજનની બુદ્ધિ છે, અને નદી આદિ જળાશયને વિષે જેની તીર્થ બુદ્ધિ છે. આવી બુદ્ધિવાળા મનુષ્યો જાની પુરોના વૃંદમાં કેવી દોભા પામે છે ? તે કે

પોતાનો અભિપ્રાય જણાવ્યો. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે સ્મિત હાસ્ય કરી પાંડવોનો ઉત્સાહ બંધ ન પાડવાને એક તુંબડી આપી સલામત કરી કે 'અહો પાંડવો! જે જે સ્થળે જે જે પ્રકારે તમે તીર્થવાત્રા કરો તેજ પ્રમાણે આ તુંબડીને પણ કરાવજો.

પાંડવો તીર્થ વાત્રા કરીને શ્રીકૃષ્ણ પાસે આવ્યા. બાદ કચેરી જરી. તુંબડીને વેદારી પાંડવો વગેરે તમામને તીર્થવાસી તુંબડીની પ્રસારી-રેવ આપી ફરેક જનોએ માથે ચઢાવી મુખમાં મુકી કે તરતજ પાંડવો વગેરે તમામના મુખના ચહેરા બદલાઈ ગયા. તુંબડી એવી હતી હતી કે જોનો રસ ગળા હેઠે ઉતરી શકે તેમ નહોતું, તેમ સગાનું અપ-માન થવાના ભયથી કોઈ ઉડી શકતું પણ નહિ. આવી કડેડી સ્થિતિમાં આવી જોવા પાંડવો વગેરેને મુખમાંથી ઓગાગ કાઢી નાખવાની આજ્ઞા થવાથી મુખને કાઢ કરી પાંડવો વગેરે આવીને બેઠા. બાદ શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે પ્રશ્ન કર્યું.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે પાંડવો પ્રત્યે શું પ્રશ્ન કર્યું?

જવાબ—જે પ્રશ્ન કર્યું કે અહો પાંડવો! મોઢાં દહાણું કેમ થઈ ગયું? પાંડવો કહે મહારાજ! તુંબડીની યેવ તો ઝેરથી પણ અધિક કઠીન-મગા દો ઉતરી નહિ તેથી તેથી અમે તો મુંઝાઈ ગયા. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે કહ્યું કે, તમે તમારું પાપ પાપું, પણ મારી તુંબડીનું પાપ પાપું નહિ, તમે તુંબડીને તીર્થના જોડે સ્નાન કરાવ્યું હોય તું નથી, તેમ તીર્થ સંબંધી કંઈ પણ ક્રિયા કરી હોય એમ જણાતું નથી. તમારી પેટે તુંબડીને તીર્થ કોણ દેવે દેવ તો તેની કલ્યાણ કેમ રહે? પાંડવો કહે મહારાજ! એટલી ક્રિયા અમે કરી છે તેટલીજ ક્રિયા તુંબડીને કરાવી છે. શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ કહે તો જરી તુંબડીની કલ્યાણ કેમ ન થઈ? જે તુંબડીની કલ્યાણ જોઈ રહ્યું તે તમારું કર્મ પણ નથી ગયાં. જે વાત યાકર જાણવી.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—જરૂર કહે-અહો મહારાજ! ખરી અમારાં પાપોનું સ્થિતિનકુ કેમ થઈ ગયું? અમારું પાપનું કેમ મૂકત થઈ ગયું? એવું કર્યું તીર્થનું સ્વરૂપ છે કે એવું સ્નાન કરવાથી અમારા પાપ કર્મોનો નાશ થાય?

જવાબ—શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ કહે છે કે-અહો પાંડવ પુત્રો! અહો પાંડવો! જે તમારે જરૂર સુખ થવું હોય તો હું હું ને સંબંધી.

સ્વર્ગ દેવે તમને તીર્થ, તીર્થનિર્વહનિર્વહન

સ્વર્ગદેવે તમને, મેઘદેવે તમને

પ્રથમ હું તમને તીર્થનું સ્વરૂપ જણાવું છું. પાપ કર્મથી મુક્ત થવાને ખરું તીર્થ આ પ્રમાણે છે. સત્ય તે પ્રથમ તીર્થ (૧) બીજું તપ તીર્થ (૨) ત્રીજું ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ કરવો તે તીર્થ (૩) અને ચોથું તીર્થ સર્વ ભૂત પર દયા કરવી તેજ. આ ચાર તીર્થનેજ હું તીર્થ કહું છું.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—આ ચાર તીર્થમાં સ્નાન કરવાનું તો કાંઈ જણાયું નહિ કે આ પ્રકારે સ્નાન કરવાથી આત્મા શુદ્ધ થાય છે, તે પણ જણાવવું જોઈએ.

ઉત્તર—તેનો ખુલાસો પણ પાંડવો પ્રત્યે થીકુંજ મહાસાહે કહી બતાવ્યો છે કે સાંભળો. શ્લોક:—

આત્માનદી સંયમ સૌય પૂર્ણા, સસ્યા દહા શીલંતરા દયોર્ધિઃ ;

સત્રામિવેકં કુરુ વાંડુપુત્રાઃ ન વારિણા ગુદવતિ પાંતરાસ્મા. ॥ ૧ ॥

इति महामारुते.

આત્મારૂપ નદીને વિષે સંયમરૂપ પૂર્ણ બરેહું પાણી, સત્યરૂપ (પાણી આવવાને) પ્રવાહ, શીલરૂપી (નદીના બન્ને તરફના) તટ-કાંઠાં, દયારૂપ (પાણીમાં વ્યસ્તી) ઉર્મિ-ઉછાળા, હીલોળા, (એવી જ્ઞાનરૂપી ગંગા) તેને વિષે અહો પાંડુ પુત્રો ! અમિવેક કરો કે તમારાં પાપ કર્મોનો નાશ થાય. પરંતુ, શયુનઃ અંતરાત્મા વારિણા નંશુદ્રવતિ-એટલે પાણી વટે અંતરાત્મા શુદ્ધ નહિ થાય. અર્થાત્ જ્ઞાનાત્મારૂપ ગંગા નદીમાં, સંયમરૂપ પાણીમાં સ્નાન કરવાથી અંતરાત્મા શુદ્ધ થાય છે, પણ પાણીથી શુદ્ધ થતો નથી. એમ મહામારુતમાં-તિર્થાધિકારે કહેલ છે. (પુરાણ સાર હુંડીમાં).

પ્રશ્ન ૩૭ મું—તીર્થાદિ કરવાવાળાને કંઈક તો ફળ હોવું જોઈએ કે નહિ ? મું આમારા પૂર્વાચાર્યો તીર્થનું માહાત્મ્ય વૃથા કહી ગયા હશે ?

ઉત્તર—તે વિષે ભાગવતમાં દશમ સ્કંધમાં આર્જુન કહ્યું છે સાંભળો શ્લોક:—

यस्यात्म बुद्धिं कुण्ठये त्रिषातुकं स्वधीः कलत्रादिषु मौमद्वयधिः ;

यस्तीर्थाबुद्धिः सलिलेन कर्हचित्, जनेष्वभिज्ञेषु स एव गोस्वरः ॥ ૧ ॥

ત્રણ ધાતુ (વાત, પિત્ત અને કફ) નું બનેલું જે શરીર તેને વિષે જેની આત્મબુદ્ધિ છે, સ્ત્રી પુત્રાદિકને વિષે જેની મારાપણાની બુદ્ધિ છે, અને પૃથ્વીયાદિક પૃથ્વીથી ઉત્પન્ન થયેલા પદાર્થોને વિષે જેની પૂજનની બુદ્ધિ છે, અને નદી આદિ જળાશયને વિષે જેની તીર્થ બુદ્ધિ છે. આવી બુદ્ધિવાળા મનુષ્યો જ્ઞાની પુરોહિતા વૃંદમાં કેવી ચોલા પામે છે ? તો કે

જેમ ગાયના ટોળામાં ગધેડો ચોભા ને પામે તેમ જ્ઞાનીએની સમામાં ઉપર
દેહેલા જુદિવાયા ચોભા પામે. વગી ગીતા સારમાં પણ કહ્યું છે કે શ્લોક:—

તીર્થેષુ પશુયજ્ઞેષુ, કાંઈ પાપાણ મૂળમે;
પ્રતિમાદૌ મનુષ્યે, તે નરાઃ મૂઢ ચેતસા ॥૧॥

તીર્થને વિષે, પશુના વજ્ઞને વિષે, કાંઈ પાપાણ માટી આદિ પ્રતિ-
માને વિષે જેનું મન પ્રવર્તે છે તેવા મનુષ્યોની ચેતના મૂઢ થઈ ગયેલી
જમણી. (હતિ પુરાણ સાર હુડી.)

પ્રશ્ન ૩૮ મું—કોઈ જેમ કહે કે અમારા સાશ્ત્રમાં ગંગાદિ તીર્થોના
સ્નાન વડેજ શુદ્ધ થવાય છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તે વિષે પણ પુરાણ સારમાં કહ્યું છે કે શ્લોક:—

વિર્કં દમ દમઃ શુદ્ધં, વદનં સત્યમાપણીઃ;
મદવર્ગારિ કાયધ, શુદ્ધો ગંગા વિનાસિક ॥૧॥

દમ, દમ, (ધમા અને હદિયોને દમવા) વડે કરીને જેણે ચિત્તની
દુષ્ટિને શુદ્ધ કરી છે, સત્ય બોલતો કરી મુખને પવિત્ર કહ્યું છે અને પ્રશ-
નવર્ગો જેણે કાપીને શુદ્ધ કરી છે, આરા પુર્યો ગંગા વિના સદાય
શુદ્ધ ને પરિવશ હોય છે, તેને કાંઈ ગંગાદિ તીર્થોની જરૂર પડતી નથી.

પ્રશ્ન ૩૯ મું—શુચિ કેટલા પ્રકારની છે ?

ઉત્તર—શુચિ બે પ્રકારની છે, એક દ્રવ્ય શુચિ અને બીજી ભાવશુચિ.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—દ્રવ્યશુચિ અને ભાવશુચિનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—એમનાં—

શુચિર્નિર્વિગતોર્વં શુચિર્નર્તી પતિવ્રતા;
શુચિર્ન દુર્નં વર્ગે શક્તિ, પ્રવશતી મદા શુચિ ॥૧॥

શુચિનું સ્વરૂપ તે સદાય શુચિ જાય છે, વ્યવહારમાં તેનો કોઈ
નિર્મિત કાનું નથી, જો શુદ્ધ જાય છે, પતિવ્રતા નારી તે પણ શુચિ
એકે સદાય મદાય છે, જનિત સ્વરૂપ તે પણ શુદ્ધ ને પવિત્ર જણાય છે,
અને જનનિત તે સદાય શુચિ છે—સદાય શુદ્ધ ને પવિત્ર જણાય છે. માર
અપાત્ત શુચિનું વડેજ બેવડાં શુચિને ને જીવ્યા વળુ બે જ ભાવશુચિના

પ્રશ્ન ૪૧ મું—શુચિ કેટલા પ્રકારની ને તેનું સ્વરૂપ શી રીતે
છે ? તે પણ જમણું છે.

ઉત્તર—અશુચિ પદ્ય ચાર પ્રકારે કહી છે તે એ કે શ્લોક:—

અગુચિ કરુણાહીનં, અગુચિ નિત્ય મૈથુનં;

અગુચિ પરદ્રવ્યેષુ, અગુચિ પર્ગર્નિદા મર્વેત્ ॥૧॥

હયાહીન—હયા સહિત પુરુષ ૧ નિત્ય મૈથુનતા સેવવાવાળા ૨ પર દ્રવ્યના હુંટારા—યા પર દ્રવ્યના ઈચ્છનારા ૩ અને પારછી નિદાન કરનારા ૪ આ ચારે પુરુષો સદાય અશુચિમય—અપવિત્રજ છે.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—શોચ કેટલા પ્રકારે થાય છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—શોચ પાંચ પ્રકારે કહ્યું છે તે સાંભળો શ્લોક:—

સત્ય ઘૌર્વં તપઃ ઘૌર્વં, ઘૌર્વમિન્દ્રિયનિગ્રહં;

સર્વગૂતદયા ઘૌર્વં, જલ ઘૌર્વં સુ પંચમં ॥ ૧ ॥

ઈતિવીર્યાધિકારે (પુસણસાર હુંડી) (૧) સત્ય, (૨) તપ, (૩) ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, અને સર્વ માણી-બૂતપર દયા (૪) અને પાંચમું જળ શોચ, આ પાંચ પ્રકારના શોચમાં પહેલા ચાર ભાવ શોચ છે, ને પાંચમો જળ શોચ કહ્યો તે દ્રવ્ય શોચ છે.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—દ્રવ્ય શોચ અને ભાવ શોચમાં શો તફાવત ?

ઉત્તર—સાંભળો—દ્રવ્ય શોચ અને ભાવ શોચ નીચે પ્રમાણે છે. શ્લોક

જલસ્નાને મલસ્યાગો મંત્રસ્નાને સદા ગુચિ

તપસ્નાને કર્મપ્રતિ જ્ઞાનસ્નાને પરં પદઃ ॥૧॥

જગના સ્નાન વડે માત્ર શરીર ઉપરના મેલનોજ ત્યાજ થાય છે, જગવત્ સ્મરરૂપ-પરમેષિના ધ્યાનરૂપ મંત્રના સ્નાન વડે બાહ્યકર્તવ્ય સદાશુચિ-સદા પવિત્રજ હોય છે, તપરૂપી સ્નાન કરવાથી કર્મોનો નાશ થાય છે, અને જ્ઞાનરૂપી સ્નાન વડે પરમપદની પ્રાપ્તિ થાય છે. જગ સ્નાન તે દ્રવ્ય સ્નાન છે. બાહ્ય સ્નાન ૬ તેથી તો શરીર ઉપરના મેલનોજ ત્યાજ થાય છે, તેથી કાંઈ આત્મા પવિત્ર થતો નથી. આત્માની પવિત્રતા માટે તો ભાવ સ્નાન કે જે જગવત્ સ્મરરૂપ મંત્ર સ્નાન (કોઈ શ્લોકમાં મંત્ર ને કોણે શીલ સ્નાન પણ કહે છે) તપ સ્નાન અને જ્ઞાન સ્નાન એજ આત્માને શુદ્ધ કરનાર-પવિત્ર કરનાર- નિર્મળ કરનાર કહ્યાં છે. દ્રવ્ય સ્નાન તે કર્મ બંધેનો દેતુ છે. અને ભાવ સ્નાન તે કર્મ બંધથી મુક્ત કરાનો દેતુ છે. દ્રવ્ય શોચ અને ભાવ શોચમાં આટલો તફાવત છે.

એ સૂર્યોદયથી સૂર્યોદય સુધીમાં શત્રીના સમયમાં હલન ચલનાદિ દ્વિધાથી તથા નિદ્રાવસ્થામાં અગોષ્ઠાંગ દેશવાથી તેમજ સ્વનાવસ્થામાં કંઈ દોષ લાગ્યા હોય, તથા શત્રીના જે નિયમે પાપવાના હોય તેમાં સુચ્ય ઉપયોગ થવાથી, તથા પમાદ વગેરે કાંઈ પણ અતિચારાદિ દોષ લાગ્યા હોય, અથવા જૂ, માંકડ વગેરે કાંઈ જીવ અપાણા હોય, કુંખી થયા હોય તથા મરણ પામ્યા હોય છતાંદિ અનલગ્નપણે કાંઈ પણ દોષ લાગ્યા હોય. તે પાપના નિવારણ માટે પ્રાતઃકાળનું પ્રતિક્રમણ કરી આત્માને નિર્મળ કરવાનું જ્ઞેનના સાધુને પ્રાતઃસ્નાન કર્યું છે આ, જે વખતનું સ્નાન જ્યારથી દીક્ષિત થયે ત્યારથી અવિત પર્વત અવશ્યમેવ કરવાને અનંતકાળની તીર્થંકર મહાશયનું દર્શન છે, અને જેન મુનિએ પણ હંમેશાં જાવ સ્નાનથીજ નિર્મળ થાય છે. મનુસ્મૃતિમાં પણ કહ્યું છે કે:—

પૂર્વા સંધ્યાં અપંતિષ્ઠત્તેજમેનો વ્યપોદતિ ।

પશ્ચિમાં સુ સામલીનો મર્કે દન્તિ દિવાકૃતમ્ ॥

અર્થા ૨ શ્લોક ૧૦૨.

અર્થ—પ્રાતઃકાળે ઉભા રહીને ગાયત્રીનો જપ કરનારો પુરૂષ પોતાનાં શત્રીમાં કરેલાં પાપનો નાશ કરે છે. અને સાયંકાળે બેસીને ગાયત્રીનો જપ કરનારો પુરૂષ દિવસે કરેલાં પાપનો નાશ કરે છે. આ શ્લોકની કુટુંબોટમાં લખે છે કે:—આ શ્લોકમાં પ્રાતઃકાળની સંધ્યા કરવાથી શત્રીનાં અને સાયંકાળની સંધ્યા કરવાથી દિવસના પાપનો નાશ થાય છે. એમ કહ્યું છે કે:—તે પરથી એમ સમજવાનું નથી કે, મનુષ્યો જે જે પાપ કરે છે, તે બધાં સંધ્યા કરવાથી નાશ પામે છે, જે એમ હોય તો પત્તી ઘસડત્યાદિક મહા પાપને માટે શાસ્ત્રમાં કહેલાં પ્રાપ્તિક્ષિતો નિર્મલ થઈ પડે, માટે આ શ્લોકનું તાત્પર્ય એવું છે કે, રાત્રે શય્યામાં બાજોડતાં માંકડ, ચાંચક વગેરે મરી જાય તથા દિવસે ઉડતાં બેસતાં અને હાલતાં ચાલતાં અનલગ્નતાં જે કંઈ જીવદિંસા થઈ જાય, તેવાં સામાન્ય પાપો સંધ્યા વંદનથી નાશ પામે છે, અને બુદ્ધિથી વૃદ્ધિ થાય છે.

પ્રશ્ન ૪૭ સું—અનલગ્નપણામાં લાગેલાં પાપને ટાળવાને માટે જે વેખતના પ્રતિક્રમણરૂપ જાવ સ્નાનથી નિર્મળ થવા જણાવ્યું તે તો બરાબર છે પણ અનલગ્નપણાથી થયેલાં પાપને ટાળવાનો શો ઉપાય ?

ઉત્તર—અનલગ્નતાં થયેલું પાપ સુર સમક્ષ બહાર કરી, સુર તે પાપના નિવારણ માટે જે પ્રાપ્તિક્ષિત અર્થે તે પ્રમાણે જપવપાદિ કરવાથી અનલગ્નપણામાં થયેલાં પાપનું નિવારણ થાય છે; અર્થાત્ તે પાપથી સુક્ત થવાય છે.

પ્રશ્ન ૪૮ સુ—જળ સ્નાનથી જીવાહેંસા સિવાય બીજી કંઈ નુકસાની ■ કે શાસ્ત્રકારને તેનો નિષેધ કરવા વિશેષ જરૂર પડે છે.

ઉત્તર—હા, જી, ચોટા દોષ છે. તે દોષ એવો છે કે, સાધુ નામ ધરાવનારા ત્યાગીઓ, અને પ્રદાયર્યવ્રતના પાળવાવાળા પ્રદાયારીઓ જમે તે મતના દોષ તે તમામને માટે સ્નાન જે છે તે તેઓના પ્રદાયર્યોના જાળ કરવાને મદદગાર છે, માટે દરેક શાસ્ત્રમાં સ્નાનનો નિષેધ કરેલ છે.

પ્રશ્ન ૪૯ સુ—એવો કોઈ પ્રામાણિક સ્ત્રોતમાંથી દાખલો છે કે, જે વાત તમામ કબુલ કરે?

ઉત્તર—કામશાસ્ત્રમાં કામને-વિષય વિચારને પ્રતીત કરે તેવા સ્ત્રીના સોળ શલુગાર કહ્યા છે તેમાં પહેલો શલુગાર સ્નાન કહ્યો છે, અને પુરુષના સોળ શલુગારમાં મસ્તકનો ચહેરો (ફેર) કર્યા બાદ સ્નાનનું જ આગેવાન-પણું કહ્યું છે. આ ઉપરથી એમ નિશ્ચય થાય છે કે-ત્યાગીઓ, પ્રદાયારીઓને સ્નાનનો નિષેધ છે.

પ્રશ્ન ૫૦ સુ—શ્રી અને પુરુષના સોળ શલુગાર વિશે સ્ત્રોતમાંથી દોષ તો જણાવ્યો?

ઉત્તર—સાંભળો, સોળ શલુગાર વિશે.

શાર્દૂલ વિહીરિતમ.

બાદૌ મંજન ચારુ ચીર તિલકં, નેત્રાંજનં કુંડલં,

નાસા મૌલિક પુષ્પહાર કુરલં સંકારકા નેપુરં;

અંગે વંદન લેપ, કુંચકમણિ કુદ્રાવલી પંટિકા,

તાંત્રુલં કરકંકર્ણ ચતુરતા શૃંગાર સી પોદયઃ ॥૧॥

અને કોઈ અંશમાં આ રીતે પણ ૧૬ શૃંગાર કહ્યા છે:-

(૧) પીડી ચોળીને નહાવું, (૨) સાફ કપડાં પહેરવો, (૩) હાથે પમે મેંદી (અલતો), (૪) શિર કેય સમારવા, (૫) ચંદન કેશરની આડ અથવા ચાંદલો, (૬) આશુપલ્લ-ધરેણાં, (૭) અખવાસ-તાંબુડ, (૮) સ્નેહ-મધુર સ્પર્શ આપવો, (૯) અંજન-નેત્રાંજન, (૧૦) કટાક્ષ-વાંકી નજરે જોવું, (૧૧) મધુર શાપલ, (૧૨) મંદ દસવું, (૧૩) ચિત્તને વિશે ચતુરાઈ, (૧૪) દંસ જઈ અભિનય, (૧૫) પ્રતિવ્રતા, (૧૬) ક્રીડા, જે ૧૬ સ્ત્રીના શૃંગાર હવે પુરુષના ૧૬ શૃંગારનો સ્ત્રોત નીચે પ્રમાણે છે.

સૌરં મજ્જન ચારુ ત્રીર-તિલકં. ગાર્ગ્ય મુર્ગધા ચિન્નં,
 કર્ણે કુંદલ મુદ્રિકા ચ મુકુટં પાદૌ ચ ચમૌચિતૌ;
 દસ્તે સર્જૈ પટંબરે કટી દ્વૈ વિદ્યાવિનોદં મુસં,
 સાંતૂલં મતિ ઝીલતા ચતુરતા શૃંગાર તેવોદયઃ ॥૨॥

આ પ્રકારે પુરૂષના સોળ શૃંગાર કહ્યા છે. તેમાં એટલુંજ જણવાનું
 કે સ્ત્રી અને પુરૂષના સોળ શૃંગારમાં આગેવાનપણામાં સ્નાન મુખ્યત્વે
 કહેલું છે, તો સ્નાનથી માટી સોળે શલુગાર મહને ઉત્પત્ત કરનાર અને કામને
 દીપાવનાર-દીપ્ત કરનાર, જેમ અગ્નિમાં વૃત્ત નાખવાથી અગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય
 છે તેમ વિષયાશક્ત સ્ત્રી પુરૂષને સ્નાનાદિ સોળે શલુગાર કામરાગને, વિષયને
 પ્રદીપ્ત કરે છે, માટે યતિ-સાધુ-ત્યાગી-બ્રહ્મચારીને સ્નાન સર્વથા વર્જિત છે.

પ્રશ્ન ૫૧ મું—સ્નાનથી કામ દીપ્ત થાય છે. મહને ઉત્પત્ત કરે છે
 એવો શાસ્ત્રોક્ત દાખલો હોય તો જણાવ્યો ?

ઉત્તર—જુઓ, જેન સૂત્ર સૂયગ્રંથજી અધ્યયન ૭ મે ગાથા ચૌદમીની
 ટીકામાં-આજુવાળા છાપેલ પાને ૩૩૬ મે કહ્યું છે કે—

યતીનાં પ્રસંગારિણા મુદકસ્નાનં દોષાયૈવ ॥
 તથા ચોક્તં સ્નાનં મદ દર્પકરં કામાર્થ પ્રથમં સ્પૃતં;
 તસ્માન્કામં પરિત્યજ્ય ન ચ સ્નાતિ દમે રતાઃ ॥૧॥

યતિ-સાધુ અને બ્રહ્મચારીને ઉદક-જળ સ્નાન જે છે તે દોષ ભરેલું
 છે. કારણકે સ્નાન તે કામ અને મહને દીપ્ત કર્તા છે. કામનાં સોળ જંગ
 છે તેમાં સ્નાન પહેલું જંગ કે જે કામની સ્મૃતિને કરનાર છે, તેટલા માટે
 કામને તજવાવાળાએ નયસ્નાન સ્નાન કરવું નહિ, પરંતુ ઇદ્રિએને દમવામાં
 રક્ત રહેવું. કહો હવે કાંઈ કહેવાનું છે ? ત્યાગીએને કે બ્રહ્મચારીને સ્નાન
 કરવું કોઈ પ્રકારે ઉચિત ગણાય તેમ છે ? જેનધર્મના ત્યાગીએ અને અન્ય
 ધર્મના ત્યાગીએ, બ્રહ્મચારીએ, બ્રહ્મચર્ય મતના પાશ્ર્વવાળા ગમે તે
 મતના હોય તેને સ્નાન હવે અને ભાવે દોષિત કર્તા છે, એમ જને પશ્ચના
 શાસ્ત્રોથી સિદ્ધ થાય છે, તમામ ધર્મનાં શાસ્ત્રો સ્નાનનો નિરોધ કરે છે.
 એમ આપણે પણ દાખલા-દલીલોથી નિર્ણય કર્યું, તો પણ પ્રસંગને જે
 સંકા હોય તે પ્રગટ કરવી.

જાપજ્ઞાદિ ધર્મ લક્ષણોમાં સાધુ દોષ તેને અજ્ઞાદિ પદાર્થ આપવા અને તેમની પામેથી વિષા લેવી છતાંદિ તીર્થ કહેવાય છે.

ઉત્તર—સત્યાર્થ પ્રકાશ. ॥ એકાદશ સમુદાસઃ ॥

પ્રશ્ન ૫૪ શુ—અર્ચ તીર્થ કયું માનવું ?

ઉત્તર—અર્ચ તીર્થ અને અર્ચ સ્વરૂપ પૂર્વે સારી રીતે વિસ્તારથી કહેવાય ગયું છે, તોપણ અર્ચ તીર્થ જાત્રુનાની ઇચ્છા હોય તો પ્રથમ તમારાજ મનના આધારે “અતિત્વ પુરાણ” માં જે પ્રમાણે કયું છે તે પ્રમાણે અદિધાં જળાવું છું. સાંભળો શ્રોત્રકઃ--

જંગમં સ્થાવરં ચ, દ્વિવિધિ તીર્થ મુચ્યતે;

જંગમં વ્રણ્ય સ્તીર્થ, સ્થાવરં તં નિરેવતે ॥ ૧ ॥

અદિધાં જે પ્રકારે તીર્થ કહેવામાં આવ્યાં છે. એક જંગમ તીર્થ અને બીજું સ્થાવર તીર્થ. જંગમ તીર્થ તે જલિઓ પોતે; અને સ્થાવર તીર્થ તે જલિઓ જેનું સેવન કરે છે તે.

પ્રશ્ન ૫૫શુ—જંગમ તીર્થનું સ્વરૂપ જણાવયો ?

ઉત્તર—સાંભળો—આવા ગુણવાળાને જંગમ તીર્થ કહેવામાં આવે છે.—શ્રોત્રકઃ—

અદિસા સત્ય મસ્તેયં, વ્રણ્યવર્ચ મુસંયમઃ ।

ભિક્ષાદૃતિ રતાયે ચ, તં તીર્થ જંગમં સ્મૃતં ॥ ૨ ॥

અદિસા, સત્ય, અદત્તમત્, બ્રહ્મચર્ય, ઉત્તમ પ્રકારનો સંયમ અને ભિક્ષામતિને વિષે રક્ત આટલા ગુણવાળા હોય તેને જંગમ તીર્થ કહીયે.

પ્રશ્ન ૫૬શુ—સ્થાવર તીર્થનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—

અગાધ વિમલે મુદ્ધે સત્ય શીલ સમં દૃદે ;

સ્થાતત્ત્વં જંગમ સ્તીર્થ, જ્ઞાનાર્જવદયાવરે :

જંગમ તીર્થના દૃઢવરૂપી દ્રઢમાં અગાધ નિર્મળ અને શુદ્ધ સત્ય, શીલ, સમ, જ્ઞાન; આર્જવ અને દયારૂપી સંપુર્ણ જળે સ્થાતત્ત્વં કહેવાં બનેલ તેને સ્થાવર તીર્થ કહીયે.

એટલે જંગમ તીર્થ તે જલિ અને તેમાં રહેલા ગુણો તે સ્થાવર તીર્થ, અર્થાત્ સત્ય, શીલ, સમદમ, જ્ઞાનાર્જવ અને દયારૂપ જંગમ

હંમેશાં જપિ લોકો સ્નાન કરી સદા શુદ્ધ અને પવિત્ર રહે છે. તેને કાંઈ બાદ જળની જરૂર પડતી નથી.

ઇતિ અતિથ્ય પુરાણે (પુરાણ સાર દુર્ગી).

બ્રમનાશક—પરમાર્થ દર્શન ચોથી આવૃત્તિ સં. ૧૯૬૧ આત્મા-નંદણ કૃત પાને ૧૯૪મે કહ્યું છે કે—

તીર્થોદિ માનવાવાળા તે મહા મુર્ખ છે. એમ તીર્થોદિનિવેધન્ય. શ્લોકમાં કહેલ છે અને ભાગવતના શ્લોકના અર્થમાં લખેલ છે કે નદી, માળાં, પર્વત અને મહાનમાં તીર્થનો સમાવેશ કરે છે, તે મનુષ્ય પશુ જેવો (બળદ) છે એમ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—તીર્થ જાત્રા વિષે જોન ધર્મના શાસ્ત્રમાં કાંઈ જણાવે છે કે કેમ ?

ઉત્તર—જોન ધર્મના શાસ્ત્રમાં એ વિષે કશીએ બીતા છે.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—તમે તીર્થ જાત્રા માને છે ?

ઉત્તર—હા, છ, અમે તીર્થ યાત્રા માનીએ છીએ.

પ્રશ્ન ૫૯ મું—અમે તો એમ માનીએ છીએ કે જોન લોકો તીર્થ યાત્રા માનતા નથી, અને તેમનાં શાસ્ત્રમાં તીર્થ યાત્રા સંબંધી કાંઈ પણ હેતુ તેમ જણાતું નથી. હવે જ્યારે કહે છે કે અમે તીર્થ યાત્રા માનીએ છીએ તો તે તમારા સૂત્રથી જણાયો.

ઉત્તર—સાંભળો. ભગવતીજી સૂત્ર ચાક ૧૮મે ઉદ્યે ૧૦ મે તમારીજ પેઠે શ્રી મહાવીર પરમાત્માને સોમીલ બ્રાહ્મણે યાત્રા સંબંધીતું પૂછેલું પ્રશ્ન ઋષિમેતેજલા ! હે ભગવંત તમારે યાત્રા કયું ? ત્યારે ભગવંત કહે—

સોમિલ ઝ મે તવ નિયમ સંજમ સઝ્ઝાય ।

ડ્ઝાળાય સમ્ય માદીપ્પમુ જોપ્પમુ જયણા સેતં જલા ॥

હે સોમીલ જે અમારે તપ, નિયમ, સધંમ, સઝાય, ધ્યાન અને આવશ્યક ઇત્યાદિકને વિષે યોગ્યું જોડયું, તેનું ચતન કરયું. ઇપકાય છવની ચતના કરવી તે યાત્રા કહીએ. એ પ્રકારે સોમીલ પ્રત્યે મહાવીરે જણાવેલી યાત્રા.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—આ વિષે બીજે લખેલો છે ? હાથ તો જણાવે.

ઉત્તર—સાંભળો. શ્રી સાતાજી સૂત્ર અધ્યયન ૫ મે શ્રી યાત્રર થા પુત્રે અણુગાર પ્રત્યે સુકદેવ પરિગ્રાજકે પ્રશ્ન કયું કે જતામેમંતે કે પૂજ્ય તમારે યાત્રા છે ? ત્યારે સ્થાવરથા પુત્રે અણુગારે ઉત્તર આપ્યો કે—

સુર્યોજ્જાવિમે—હે સુક ! અમારે યાત્રા છે એમ ઉત્તર દીધો :—

તદ્દર્શને સે શુદ્ધ શાવચા પુરંદરં એવં વયાસી સેવિતં મંત્રે જતા ? મુયા જનં મમ જાણે દંસજ ચરિત્ત સ્વ સંજમ માદર્શદિ જોગદિ જયણા સેવં જતા.

ત્યાર પછી તે સુક પરિગ્રાજકે યાવરથા પુત્ર અણુગારપ્રત્યે એ પ્રકારે પૂછ્યું કે હે પૂજ્ય તમારે કઇ યાત્રા છે ? તમે કેવા પ્રકારની યાત્રા જાનો છો ? ત્યારે યાવરથા પુત્ર અણુગારે કયું કે હે સુક ! જે અમારે જ્ઞાન, કર્શન, ચારિત્ર, તપ, સંયમ ઇત્યાદિકને ચેજે કરી યતન કર્યું. ઉપકાયની યતના કરવી તેને અમે યાત્રા કહીએ.—નૈન સૂત્રામાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે યાત્રા કહી છે. આ ભાવયાત્રા નૈન વા કોનેતર અમે તે કરે તેનેદ આત્મા નિર્ભંજ થાય છે.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—નૈન સૂત્રમાં તીર્થ સંબંધી કાંઈ જણાવ્યું છે ?

ઉત્તર—હા, છ, સારી રીતે જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—તમે તીર્થ કેને કહેા છો ?

ઉત્તર—તીર નામ કાંઠો. ય નામ ત્યાં શ્લેષ તે તીર્થ.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—ચેનો કાંઠો ? નદીનો, કુવાનો, સરોવરનો કે સમુદ્રનો ? એને કાંઠે ધણા છવો શ્લેષા હોય, ધણા પદાર્થો શ્લેષા હોય એ બધાને તીર્થ માનવા ?

ઉત્તર—તીર્થ એ પ્રકારનાં છે. એક દ્રવ્ય તીર્થ અને બીજું ભાવ તીર્થ.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—દ્રવ્ય તીર્થ કેને કહેા છો ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલા નદી, કુવા, કુંડ, વાવ, સરોવર ને સમુદ્ર કે એ તીર્થ રૂપે મનાય છે તે દ્રવ્ય તીર્થ છે તે તીર્થ આત્માને મલીન કર્યા છે. તે તીર્થને કાંઠે શ્લેષા નદી પ્રમુખમાં પરેલા તણાદિ મૃત્યુ પાનેલા નાના મોટા ધણા છવો નાથ પામતા ભેગાં છીએ અને સાંભળીએ પણ છીએ, તે તીર્થ તો કુતીર્થ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—તો પછી ભાવ તીર્થ કેને કહેા છો ? તે સ્પર્શ જણાવો, તે બધીએ તો ખરા.

૬૧—જાવ તીર્થેનું સ્વરૂપ જાની પુરોહિતે એવા પ્રકારે જણાવું છે કે સંસારરૂપ સમુદ્રને તરીને પેલે પાર સામે કાંઈ સ્થ નામ રહેલા કચ્છના વનગુપ્તી પ્રસિદ્ધે માટે એટલે મેઘ મુળની પ્રસિદ્ધિ માટે મુદ્રિપુરી જગ્ગને માટે દત્તપર થયેલા તેને જાવ તીર્થ કહેવ છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—જાવ તીર્થના અધિકારી કોણ ?

ઉત્તર—જગ્ગનીજી સુતના ૨૦માં યનાના ૮મા ઉદ્દેશે શ્રી મહાવીર દેવદેવ દિગ્વિજેત્તાએ જાવેલા સત્તુ ગાથની સાવકને યાચિકા આ ચારને તીર્થ કહ્યા છે. તેમને મેઘ ગામી કહ્યા છે સંસારરૂપ સમુદ્રને તરીને પાર જગ્ગના કહ્યા છે, એટલે મહાવીરના હુકમાન પ્રમજે વર્તનારા ચારે તીર્થ શ્રેષ્ઠ અધિકારી છે માટે તેને જાવ તીર્થ કહેવ છે.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—તીર્થમાં તો સ્નાનની ભાગવ આવે છે ને આમાં કય અર્ચનું થત જાતી નદિ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ તેમના જન, નિયમ, ત્યાગ, વૈરાગ્ય, જપ, તપ, જ્ઞાનથી પુરોહિત જાવ જો સ્નાન કરી અનિચાકાદિ રોગોવાળા કર્મરૂપ મળેલા જાવ કાંઈ તેમના પુરોહિત જાવમાં જ્ઞાનું તે જાવ સ્નાન છે. આમાં કેવલ કોઈ અર્ચન તીર્થ અને જાવ તીર્થનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—જાનો જર્જ એમ જાણ છે કે જીનનાજ સામુ જાવકે કાવક અને કારિકા તેજ તીર્થમાં ગણાય, બીજા નદિ. આ વાત કેમ થઈ ?

ઉત્તર—જા જાણ વનગુપ્ત સ્વરૂપ મમજવા વિનાનું છે પ્રથમ જીનને જાવ અને કે “જગ્ગનાજી જીન” જ કહિયો પર જાવ મિત્રે, કહિયોને જાવે જાવે કાંઈ તે સત્તુનાં જીને ને જીન અને તેજ પ્રમાણે પરાક્રમ જગ્ગનાજી દે જીવ નદિ કહિયોને જીનો, કર્મરૂપી સત્તુનો પર જીન કોઈને ન દેવે જીન જે-તે જીનના મેઘે બેઠ જાવ નથી કે જાવક દરે ને જાવક દરે જાવકના દીવેલા મુઠ્ઠા હોય નો તે પત્ત તરે. એકે ને જાવકના દીવેલા મુઠ્ઠા દેવ તે મહાવીરની પ્રસિદ્ધિ તો જીવજ છે.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—શ્રીનાં જોઈ નદે દત્તપર જાય છે કે જાવે સંસારરૂપી સમુદ્ર તરે તે જાવ નિઃ કેવી રીતે નદી કમળ ? માટે જાવના નામની જાણ થઈ જાવે જાવે છે સંસારરૂપ સમુદ્રને નામને માટે જાવ જી જાવે દેવે જી ?

ઉત્તર—શાઈ! અમારા સૂત્રમાં જે પ્રકારની નાવ કહી છે. એક છિદ્રવાળી નાવ, અને બીજી છિદ્ર વિનાની નાવ. તેમાં જે છિદ્રવાળી નાવ સમુદ્રમાં પાર ગાતી ન થય, ને છિદ્ર વિનાની નાવ તે પાર પામે.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—સંસારરૂપ સમુદ્રને પાર પામવામાં વળી છિદ્રવાળી નાવ કય સમજવી ?

ઉત્તર—મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, પ્રમાદ, કષાય અશુભ ભેગ, જીવહિંસા, અસત્ય ભાવજી, અદત, ચોરી, મેયુન, અપ્રહાયર્ય, અને પરિશ્રદ્ધની વીજ છાંછા, તથા નિંદા, ઝેર, વેર, ઈર્ષ્યા વીગેરે મુક્તિની પ્રાપ્તિ કરનાર મનુષ્યના શરીરરૂપ નાવ તે છિદ્રરૂપ છે. એવા છિદ્રોવાળા નાવ પાર તો ન પામે, પણ નાવ તેના ચલાવનાર નાવિક અને અંદર નાવમાં બેઠેલા ઉતાડ્યો સર્વ સમુદ્રના તળે જઈ બેસે, એમ સૂયગઙ્ગા સૂત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—સૂયગઙ્ગાસૂત્ર નાવ વિષે શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—સાંભળો. સૂયગઙ્ગાસૂત્રના પહેલા અધ્યયનના બીજા ઉદેશાની ૩૧-૩૨મી આયામાં કહ્યું છે કે:—

અહા અસ્તાવિર્ભિ નાવં, જાહ અંધો દુસ્તદિયા
इच्छई पारमार्गंतुं, अंतराय विसीयई ॥ ३१ ॥

एवं तु समणा एगे, मिच्छदिष्टि जणारिया ;
संसार पार कंसी ते संसारं अनुपरियदंति विवेमि ॥ ३२ ॥

અર્થ—જેમ છિદ્ર સહિત એવી નાવ, તેને વિષે જાતિ અંધ એટલે જન્માંધ પુરૂષ સ્ત્રીને પાર પામવા વાંછે પરંતુ પાર પામી નહિ, કિંતુ અંતરાયે એટલે વચમાંહે જતે જુડી ભાષ ઇત્યર્થ : ॥ ૩૧ ॥ હવે એ દષ્ટાંત દર્શનીએ સાથે મેળવે છે. જેમ સંછિદ્ર નાવે ચડ્યો થકો અંધ પુરૂષ પાર પડાંચે નહિ તેની પેરે કોઈ એક શ્રમજી (સાધુ નામ ધરાવનારા) તે મિથ્યા દષ્ટિ એટલે જેન પ્રણિત ધર્મ થકી વિપરીત દષ્ટિ તથા અન્યાયારી તે પોતાના દર્શનને અનુસરે (અનેક પ્રકારના આશરો સેવતા) સંસારનો પાર પામવાને વાંછે છે. પરંતુ તે સંસાર મહેજ જન્મ જરા મરણાદિ અનેક ગતિને વિષે કલેષ અનુભવતો અનંત કાળ સુધી તે પરિશ્રમજી કરે.

તે મોક્ષ મુખને તો પામેજ કયાંથી ? એમ જ્ઞાતી પુરૂષો કહી ગયા છે. આનો પરમાર્થ એ છે કે ધર્મરૂપી પાત્રીવાથી 'રહેલ' શરીરરૂપ નાવ અને

ધર્મશુદ્ધિ અથવા જીવરૂપી નાવડીએ શાસ્ત્રમાં કહેલ છે; એટલે જે ધર્મમાં
માંએ ઇંદ્રિયોને વિષય કષ્ટાયાદિકે પેંપણરૂપી છિદ્રોવડે શરીરરૂપી આશ્રવ-
વાળી નાવમાં અજ્ઞાની-બલ્યાંધરૂપ નાવિક તથા જીવ અને તેના આશ્રિતો
આશ્રવવાળી નાવમાં બેઠેલા, પાર પામવાના બદલે મધ્ય સમુદ્રરૂપ સંસારમાં
પડે જઈને બેસવારૂપ અધોગતિમાં બેઠ્યાં ખાય છે. પરંતુ ઇચ્છિત નગરરૂપ
મોક્ષ નગરીને પ્રાપ્ત થતા નથી. અર્થાત્ આશ્રવરૂપ છિદ્રોમાંથી પાપ ક્રિ-
યરૂપ જળનો પ્રવાહ આવવાથી—તેના બારથી ઉપર કહેલી નૌકા અને તેમાં
બેઠેલા તમામ મધ્ય સમુદ્રના તળાંને સ્વાધીન થાય છે. માટે તેવી નાવનો
આશ્રય લેવો નહિ એમ શાસ્ત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૭૨ મું—શાસ્ત્રમાં કેવી નાવનો આશ્રય લેવા કહ્યું છે ? અને
કેવી નાવથી પાર પહોંચાય છે ? તે જણાવ્યો.

ઉત્તર—ઉત્તરાધ્યયનના ૨૩ મા અધ્યયનમાં આ પ્રકારની નાવ કહી
છે તે સાંભળો—

ગાથા.

જાડ આસા વિળી નાવા, નસાવારસ્સ ગામિણી ;

જાનિ રાસ્તાવિ જાનાવા, સાઠપારસ્સ ગામિણી ॥ ૭૧ ॥

અહિંયાં કેશી સ્વામીએ નાવ સંબંધી પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં
ગૌતમ ગણધર કહે છે કે જે નાવ આશ્રવવાળી એટલે શ્રાવિણી (ગામડા-
વાળી—છિદ્રવાળી) છે તે પાર પહોંચશે નહિ ; પણ જે નાવ નિશ્રાવિણી
(છિદ્ર રહિત) છે તે સમુદ્રને સામે તીર પહોંચી શકશે—એટલે આશ્રવ-
રૂપ ઇદ્ર રહિત નાવ પાર પહોંચી શકે.

પ્રશ્ન ૭૩ મું—એવી કઈ નાવ કે જે નાવમાં બેસવાથી ઇચ્છિત
સ્થાનકે—મોક્ષ નગરીએ સદીગ્રલાભતે પહોંચી શકાય ? એવી નાવ કઈ ?
જે તેમાં બેસીને પાર પામવાના કોણ ?

ઉત્તર—આજ અધ્યયનમાં કેશી સ્વામીએ ગૌતમ પ્રત્યે કહ્યું છે કે
એવી નાવ કઈ કે જેમાં બેઠે પાર પામીએ એ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં ગૌતમ
ગણધરે નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

ગાથા

હરિર માહુનાવિતિ, જીવો વુચર નાવિટ ;

સંપારો અ નરોત્તુષો, જેવરંતિ મહેસિણો ॥ ૭૨ ॥

શરીરરૂપી નાવ છે, જીવરૂપી નાવિક છે. જીવ તે નાવનો એકલું
ફાર છે, અને સંસાર (જાતજન્મ) રૂપ સમુદ્ર છે; એવા સંસાર સમુદ્રને
મહર્ષિઓજ તરી શકે છે, અને તેવી નિરાદ્યની નાવમા બેઠેલા મહર્ષિઓના
આદ્યતો પણ સંસાર સમુદ્રને પાર પામી મુક્તિપુરીએ દાખલ થાય છે.

પ્રશ્ન ૭૪ મું—સંસાર સમુદ્ર તરવાને નાવનું સ્વરૂપ બરાબર
બતાવ્યું પણ હજી તીર્થ સંબંધીની વાત અધર છે તો જ્યારે તમે તીર્થ
માનવું હતું ત્યારે કહે છે તો તમારે એવું તીર્થનું કયું સ્થળ ૩ કે જેમાં
ન્હાવાથી કર્મ મળે ત્યાં થાય આત્મા પવિત્ર થાય, એવું તીર્થ બતાવો.

ઉત્તર—સાંભળો, એવું તીર્થ બતાવીએ. જોકે પ્રથમ તીર્થ સંબંધી
જૈન ધર્મના અને અન્ય ધર્મના પુસ્તક દાખલા અપાઈ ગયા છે તોપણ
વિશેષ જાણવાની ઇચ્છા જણાવવાથી જૈન ધર્મમાં તીર્થનું સ્વરૂપ કેવી રીતે
હયું છે તે જણાવીએ છીએ. જૈન ધર્મના શ્રી ઉત્તરાર્ધચંદ્ર સૂત્રમાં ૧૨મા
અધ્યયનમાં ચક્રેશ્વરવિભાતંગમુનિ હરિકેશી અજીગારને પ્રાશ્નલોકે તીર્થ
સંબંધીની પુછા કરી ૩ અને તેના ઉત્તર હરિકેશી મુનિએ બહુ સારા
આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૭૫ મું—પ્રાશ્નલોકે શું પૂછ્યું છે અને માતંગ ઋષિએ શું
ઉત્તર આપ્યો છે તે પણ જણાવશો.

ઉત્તર—હરિકેશી મુનિ પ્રત્યે પ્રાશ્નલોકે પૂછે છે કે-કે મુનિ ?

કે તે દરદ કેય તે સંતિ તિથ્યે, જહં સિણહાઓ તરયં જહાંસિ; ।

આદ્યજ્ઞે સંજય જહ્નપૂરવા, રૂચ્છામુ નાઓ મવઓ સગાસે ॥ ૪૫ ॥

હે યજ્ઞપુત્રિત ઋષિ ! કોણ તમારે દ્રહા ? કવણ તમારે પાપ દૂર
કરવાનું તીર્થ. કિહાં ન્હાતાં-સ્નાન કરતાં કર્મરૂપ મેલ ટળે ? કર્મરૂપી
મેલ ટાળવાને આપ કેવી રીતે સ્નાન કરો છો ? એ સર્વ આપની પાસેથી
જાણવાને અમે ઇચ્છીએ છીએ એ સુઅજીને માતંગમુનિ ઉત્તર આપે છે:

ધમ્મે દરદવંમે સંતિ તિથ્યે, જળાવિલે અત્ત પમત્ત લેસે ;

જહિં સિણહાઓ વિમલો વિમુદ્ધો, મુસીદં મુઓ પજ્જહામિ દોસં ॥ ૪૬ ॥

અહો પ્રાશ્નલોક ! તમારે ધર્મરૂપ દ્રહ છે, એટલે અહિંસારૂપ દયા
મૂલ વિષયમૂલ જે ધર્મ તે રૂપ દ્રહ છે. કર્મ મેલનો ત્યાગ કરવાને પ્રદા-
શાન પ્રદાયક શાંતિ તીર્થ છે, તે તીર્થ કેવું છે, તોડે-આત્માને સદા
શાંત મિથ્યાત્વાદિક મેલ રહિત નિર્મળ કરનાર પ્રશસ્ત બલી—(તેજ, પદ્મ,

શુકલ)ંલેશ્વારપ જળે કરીને સહિત છે; તેમાં હું સ્નાન કરું છું અને મગ સહિત નિર્ભળ, વિશુદ્ધ અને શિવલીયૂત થઇને સર્વ દોષને છાંડું છું.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—આવું જ્ઞાન કાણે ખતાવ્યું છે? અને તેમાં ન્હાવાવાળા કાણ?

ઉત્તર—

एयं सिंहाणं कुसलेहिं दिट्ठं, महासिंहाणं इतिणं पसत्तं ;

जहिं सिन्हाया विमला विंशुद्धा, महारिंसी उचमं ठाणं ववे सिंयेमि ॥૭૭॥

એસ્નાન-પૂર્વોક્ત કર્મરજ વિનાશક સ્નાન, અહો બ્રાહ્મણો કુસળ પાંડિતોએ જ્ઞાનીએ તત્ત્વજ કેવલીએ ચોખી કાઢ્યું છે, લીકું છે, એ મ્હોટું સ્નાન-સર્વ સ્નાનમાં ઉત્તમ સ્નાન, ઋષીશ્વરોને મુનિઓને એ સ્નાન પ્રથક્ત ભણું-પ્રશંસવા યોગ્ય, એવા સ્નાનને વિષે મહા મુનિઓ તેમાં સ્નાન કરીને નિર્ભળ અને વિશુદ્ધ થયા છે અને ઉત્તમ સ્થાન (મુક્તિ) ને વિષે ગયા છે.

આ તીર્થ યાત્રા એવા પ્રકારની છે કે ગમે તે વ્યક્તિ તેનું સેવન કરે તો મોક્ષ ફળનેજ આપનાર છે. તે વિષે છેવાલીસમી ગાથાની ટીકામાં કહ્યું છે કે:—

यदुक्तं ब्रह्मचर्येण सत्येन, तपसा संयमेन च ;

मातृर्षिर्गતः शुद्धि, न शुद्धि स्तीर्थयात्रया. ॥ ૧ ॥

બ્રહ્મચર્ય, સત્ય, તપસ્યા, અને સંયમ વડે, માતૃગઢિ-હરિકેશી અણુગાર ઉત્તમ સ્નાન કરી કર્મ મગ સહિત નિર્ભળ થઈ સિદ્ધ જતિને પામ્યા માટે સર્વોત્તમ-શ્રેષ્ઠ તીર્થ યાત્રા અનંત જ્ઞાની તીર્થ કર મહારાજે ખતાવેલા તેજ કર્મરૂપ મળને હણનાર-આત્માને નિર્ભળ કરનાર છે. આ સિવાયના બીજા તીર્થ યાત્રા (હુનિઆએ માનેલ તે) આત્માની શુદ્ધિ કરનાર નથી એ વાત સત્ય છે.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—શિવ્ય-દિગંબર મતમાં તીર્થ વિષે કાંઈ કહ્યું છે કે કેમ? હોય તો તે પણ જણાવ્યો?

ઉત્તર—દિગંબર મતનું “આદિપુરાણ” ૧૭૬૮ પૃષ્ઠનું સંવત ૧૬૭૩ ની સાલમાં છપાયું છે, તેનાં પર્વ ૧લે-પૃષ્ઠ ૧૯ એ શ્લોક ૧૨૩ એ ત્રીજા-પદમાં કહ્યું છે કે-જિર્નેદ્રચરિતં તીર્થ, ઇનેદ્ર દેવકા ચરિત્રહી તીર્થહે. પૃષ્ઠ ૩૯ એ-પર્વ ૨ એ-શ્લોક ૩૯ એ-પદ ત્રીજે-કહ્યું છે કે-

મુક્તપુણ્યો મવેતીર્થ," સંસારસે પાર કરનેવાલે ઔર મોક્ષ કે કારણ સમ્યક્ દર્શન સમ્યક્ જ્ઞાન અને સમ્યક્ ચારિત્ર તીર્થ કહવાતેહે.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—શિષ્ય—અહો મહારાજ આપે તીર્થ સ્નાન વિષે પુણ્ય વ્યાખ્યા જણાવી ઉપકાર કર્યો હવે કાંઈ આ વિષે જણાવવા જેવું હોય તોપણ જણાવશે.

ઉત્તર—ગુરુ—અહા હો વત્સ ? તીર્થ વિષે એક અધ્યાત્મ કવિતા તને સંભળાવું તે સંભળ. આત્મહિતોપદેશને વિષે અધ્યાત્મ ગીતામાં કહ્યું છે કે—

ચોપાઈ.

તીર્થ નાવાને ઇચ્છા કરે, કલેશ તણા કારણ નવી હરે ;
ધર્મ તીર્થ શરીરમાં રહ્યો, સર્વ તીર્થથી અધીકા કહ્યો. ૧
તીર્થ તીર્થ શોધતો તું પ્રીરે, છતું તીર્થ દુઃખે નવી ધરે ;
એ તીર્થ દેખાડ્યું જેહ, તે પણ આગળ ભણ્યું તેહ. ૨
દોહરા.

ગુરુ પ્રાણી ને સહી,	તીર્થ નાવા ભય ;	
ગંગા માતા કરીને પટે,	ઉલટો રોવે ભરાય.	૩
તું તીરથ જાણે નહિ,	કુ ગુરુ તણે પ્રસંગ ;	
અંતરભાવ જાણે નહિ,	બાહ્ય તીર્થ જાણે ગંગ.	૪
અંતરભાવ કહીશું હવે,	તીરથની જે વાન ;	
ભાવ તીરથ જોતાં યજ્ઞ,	ધર્મશિષિ વિખ્યાત.	૫
કુગુરુ કુરેવ કુસંગથી,	ભવોભવ ભગીવા જેહ ;	
મિથ્યાતત્ત્વના જે તીર્થ છે,	પાપતણા ઘર એહ.	૬
રેવ રેવી આરાધનાં,	તીરથ કરતાં એહ ;	
હોમ વિધાન કરે ઘણાં,	પાપ વધારણ તેહ.	૭
છવ હિંસા તિહાં બહુ કરે,	ચાહે મુખ અનંત ;	
જગ કલાવે જે વળી,	તે સર્વ નષ્ટ પડત.	૮
જે તીરથ હિંસા ધણી,	ઉત્તમ તે ન કરત ;	
જાણપણ વિષ જે કરે,	ભવોભવ મરણ કરત.	૯
એમ સંસાર વધારણ,	પાપ તીર્થ કરે જેહ ;	
આત્મ તીર્થ અણધારે વિના,	ધર્મ જાણે નહિ તેહ.	૧૦

ચોપાઈ.

- ચેતન ચોંસજો તીર્થ વિચાર, આતમકું કહે ચેતન સાર; ...
 બાહ્ય તીર્થ બહિરાતમ હોવે, બ્રહ્મરૂપક બહુ નહિ જોવે. ૧૧
 બાહ્ય દ્રવ્ય તીર્થ ને કહ્યાં, તેહ તીર્થ સવિ એજે ગયાં ;
 ખીચાં તીર્થ ને કહેરાય, ધર્મ તીર્થ વિના દુર્ભતિ જાય. ૧૨
 જહાં આરંભ તે તીર્થ કરાવે, ષડ્ દર્શન પ્રભુ ચોઈ જતાવે;
 હિંસા કરી ને તીર્થ કરાવે, હિંસારહીતે દુર્ગતી જાય. ૧૩
 દયા ધર્મ જહાં તીર્થ કહીએ, તે તીર્થ કયેં પાવન ધર્મએ;
 દુન દયા જિહાં ધર્મ વિચાર, એ તીર્થ સાચું અધિકાર. ૧૪
 અંતર આતમ શુભ દ્રષ્ટી જોય, આતમ પરમાતમ સમહોય;
 અંતમ તીર્થ શરીરમાં રહ્યો સર્વ તીર્થથી તે અધીકાર કહ્યો. ૧૫
 નિજ આતમ પ્રત્યે દેખે તેહ, પરમાતમને ધ્યાવે એહ;
 જાણે નહિ જોજે નિજ આતમા, તેને મંગાદિક તીરથ મમ્મા. ૧૬
 આતમ સમ ઉપરાંત તીર્થ, જગ નાહો હંસ્યા બહુ કીધા;
 આતમ જાને પવિત્ર ને કહે, પાપ મેલ છાંડી મહામહે. ૧૭

દોહરા.

- એ તીર્થ હિંસા કરી, ચિત ન ધરજો કોપ ;
 દાન કરી વિચારીને, તીરથ ફળ તવ હોય. ૧૮
 એક રૂપ જાણી કયું, નિમે ને વ્યવહાર ;
 પરમાતમને ધ્યાનમાં, લહે પરમાતમ સાર. ૧૯

■ કંઈ તીર્થ વિચાર. ૫

૩૪ ૭૬ મું—એવ લોકો મંત્રા માતાને માને છે કે નહિ ?

૬૮૧—અને એવી તમા માતાને માનીએ છીએ. મેની-મેન
 હવે એ કહેવું મંત્રા માતાને માને છે તે પ્રમાણે અન્યજનો માનતા
 હોય એવું કહવું નહીં.

૩૪ ૮૦ મું—એમ કેમ જાણે છે ? મેન વિચારવો પડેો લામ
 મંત્રા માતાને તીર્થરૂપે માનવામાં છે, છતાં તેમ એમ કહે છે કે
 અહિં મંત્રા માતાને જીને, ને જોવું તે પ્રમાણે નહીં માનતા તેનું મું કારણ ?

૬૮૨—તેનું એ કે—માતા અને પુત્રને સંબંધ જાણવામાં છે,
 નહિ કે વિદ્યુત-પ્રદી હવેનું હવેનું માનવું. મંત્રા માતાને માનવામાં
 હવેનું તે કહેવું કે માતાનું રૂપ કહે, તેનું પ્રતિષ્ઠાન કહે.

પ્રશ્ન ૮૧. મું—ગંગામાતાને જૈનીઓ કેવા સ્વરૂપે માને છે તે કાંઈ અમે જાણતા નથી, તો તે ખુદશા શબ્દોથી જણાવશો કે જૈનીઓ ગંગા-માતાને માને છે ખરા.

ઉત્તર—ગંગા માતાને જૈનના સાધુ માતા સમાન માને છે. માતાની જેટલે રક્ષણ કરે છે, પોતાના પગના તળાંનો જેમ માતાને સ્પર્શ ન થવા દે તેમ ગંગા માતાને પોતાના પગનો સ્પર્શ ન થવા દે. અર્થાત્ ગંગા સ્વરૂપી જળાશય નદી નાગાં પ્રમુખમાં નાઈલાજે પગ મૂકવો પડે. પગનાં તળાંને ગંગા સ્વરૂપી જળનો સ્પર્શ થાય તો જૈનમુનિઓને પ્રાયશ્ચિત્ત લેવું પડે, તેને માટે દીકરીરી જલ્પાવવી પડે, માતાનો અપરાધ થયેલની માફી માગવી પડે વગેરે ગંગા માતાનું રક્ષણ કરવા રૂપ મત જૈનના સાધુ જે પ્રમાણે પાળે છે તેવો એક પલ્લ ગંગા માતાનો પુત્ર બતાવો? ગંગા માતા ગંગા માતા કહીને વૃથા પોકારનાં પાકવાવાળા તેમાં સ્નાન કરી પવિત્રતા માનવાવાળા ઉલટા ધર્મામસ્તી કરી માતાને લાલ પાટુ મારી માતા સાથે બધે ટા ભરી અનેક પ્રકારે દુઃખ દેનારાં માતાના અપરાધી થયેલાં કેવી રીતે પવિત્ર થઈ ગયાશે? અર્થાત્ નહિજ ગણાય. પવિત્ર તો રક્ષણ કરે તેજ ગણાય; માટે ગંગા માતાનું રક્ષણ કરવાવાળા જૈનના સાધુ છે એમ ચોક્કસ માનો.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—અમારા શાસ્ત્રમાં તો ગંગાનું સ્નાન કરવાથી આત્મા શુદ્ધ અને પવિત્ર થાય છે; તો તમારે શુદ્ધ-પવિત્ર થવાને કોઈ બીજી ગંગા છે ?

ઉત્તર—હાજી, સાંભળો—અમારી પવિત્ર અને શુદ્ધ થવાની ગંગા. ‘અ’ નામ જ્ઞાની-પરમબ્રહ્મ-અનંતજ્ઞાની-કેવળી ભગવંતનાં સુખમાંથી નિકળેલી ‘ગા’ નામ જ્ઞાન તે જ્ઞાનરૂપી ગંગા, એટલે અનંત જ્ઞાનીના સુખમાંથી નીકળેલી જ્ઞાનરૂપી ગંગામાં સ્નાન કરવાથી સદાય પવિત્ર અને શુદ્ધ થવાય છે તે ગંગામાં જૈનના સાધુ સ્નાન કરી સદાય શુદ્ધ ને પવિત્ર રહે છે.

પ્રશ્ન ૮૩ મું—અમારી તીર્થપલ્લે મનાલી ગંગા હિમાલયમાંથી નીકળી છે. તમારી ગંગા કયા હિમાલયમાંથી નીકળી ?

ઉત્તર—ભાઈ અમારી ગંગા તો મહા હિમાલયમાંથી નીકળી છે. હિમ નામ શીતળતા-શાંત-ક્ષમા, તેનું આલય નામ ઘર એટલે શીતળતા-શાંતતા સંભાનું ઘર અરિહંત જગવાન છે. હમાનુરા અરિહંત અમારી જ્ઞાનગંગા તીર્થસ્વરૂપ હિમાલયનાં સુખમાંથી નીકળી છે.

પ્રશ્ન ૮૪ મું—તે ગંગા શા ઉપયોગમાં આવે છે ?

ઉત્તર—શ્રી યથોપનિષદશ્ચ વિચિત્રત—સવાસો ગાથાનું સ્તવન છે તેની ત્રીજી હાજમાં—ગાથા ૨૯ ની તેમાં કહ્યું છે કે—

રાગદ્વેષ મલ ગાલવા, ઉપશમ જલ શૌભો;
આતમ પરિણતિ આદરી, પરપારિણતિ પીલો.

આતમતત્ત્વવિચારીય, ॥ ૨૯ ॥

રાગદ્વેષરૂપ મેલ ગાળવાને માટે ઉપશમરૂપ જળમાં સ્નાન કરેલ તે ઉપશમ રસ આત્મજ્ઞાનથીજ પ્રાપ્ત થાય છે, તે માટે તત્ત્વ સંવેદને આત્મ પરિણતિ આદરીને પર પરિણતિ જે પુદ્ગલ તૃષ્ણા છે તે પર પરિણતિ તે પીલી નાખો—વિનાશ કરો.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—આવા પ્રકારનો એટલે અનંત જ્ઞાની લીધેકર મહારાજએ પ્રકાશેલા જ્ઞાનનો અપૂર્વ બોધરૂપી ગંગા જળમાં ન્હાઈને પ્રાણીઓ કેમ શુદ્ધ થતા નથી.

ઉત્તર—ભાઈ ! ચેતનની પાસે સ્વભાવે હું અને મારાપણની જડતા સ્ત્રી છે. તેથી રાગદ્વેષરૂપી મલીનતા-મેલના પરબો વગી ગયાં છે. તે જ્ઞાનીઓનો ઉપદેશ સાંભળે તોપણ તે શુદ્ધ થઈ શકતો નથી, તે વિશે ઉપર કહેલા શંકામાં ૩૦ મી ગાથામાં કહ્યું છે કે—

હું પદ્મોદય માદરો, ય હું યપિ ભુદિ;
ચેતન જડતા અનુભવે, ન વિમાસો શુદ્ધિ. આતમ.

હું એમનો પુત્રાદિ છું, એ મહારા પિતાદિ છે, આ શરીર તેજ હું છું, ઈત્યાદિ મમત્ત્વ ભુદિએ આ ચેતન જડતાને અનુભવે છે. પણ નિર્મળ ભુદિથી આત્મજ્ઞાનની શુદ્ધિ વિમાસતો વિચારતો નથી. તે વિમાસનાની જરૂર છે.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—આપ કોય વિશે શો અભિપ્રાય આપો છો ?

ઉત્તર—શરીર સંભોધીના વ્યવહાર શોયને માટે હાથ પગ કે શરીર સંભોધીનો કોઈ પણ અવયવ ખરડાયો હોય કે અશુદ્ધ થયેલો હોય તે ઉપર નિર્દોષ જગથી સાફ કરવાને સાત્રથી જરૂર છે; તેમજ વચ્ચે પાવ. વિચેરે કોઈ પણ અશુદ્ધ કે અધર્મિક ચુકું હોય કે કોઈ પ્રકારની અશુભીય ખરડાકું હોય તો તે પણ નિર્દોષ જગથી શુદ્ધ કરવાને સાત્રની જરૂર છે.

કારણ સિવાય દ્રવ્ય જોયનો નિષેદ છે. અવદાર શુદ્ધિ તે અવદાર જોય છે. દ્રવ્ય જોય છે; તેથી કામ આત્માની ભવિનતા ટાળી નથી. આત્માની ભવિનતા ટાળવાને માટે તો ભાવ જોયની જરૂર છે. એક અણુસ મરણ પધારીએ પડેલો દોષ તેનું શરીર બીજાનું અને વગ તદ્દન અપવિત્ર અને અશુદ્ધ દોષ તેપણુ તેના આત્માની પવિત્રતાને માટે તેને જાતે સમય મુકારવાને માટે દ્રવ્ય અશુદ્ધિની દરકાર નહિ કરતા તેને અમરવંતનું નામ થાદ કરવા મુચવીએ હીએ. તેના કર્ણપટ પર આપણે અમરવંતના નામના અવાજે માટે સ્વરે નાખ્યોએ હીએ તેમજ તેના આત્મા કલ્યાણને માટે ધર્મના શબ્દો પણ મુઠાવીએ હીએ ત્યાં દોષ પ્રકારની દ્રવ્ય અશુદ્ધિ અટકાવન કરની નથી માટે આત્માને પવિત્ર કરવાને ભાવ જોય એજ ખરું જોય છે.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—ભાવજોયનું સ્વરૂપ શું ? તે જણાવ્યો.

ઉત્તર—સાંભળો—“સદ્ગુણ પ્રાપ્તિના ઉપાય” એ પુસ્તકમાં પાને ૬૯મે જોય વિષે કહ્યું છે કે:—

જોય એટલે—મન, વચન અને કાયાને પવિત્ર રાખવાં.

મનથી દુષ્ટ ચિંતન કરવું નહિ, વચનથી દુષ્ટ વચન નહિ બોલવું, અને શરીરથી દુષ્ટ કામ નહિ કરવું.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—કેટલાક શરીર શુદ્ધિ, શરીરની પવિત્રતાનેજ ધર્મ માને છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તેના માટે પણ “સદ્ગુણ પ્રાપ્તિના ઉપાયમાં” પાને ૬૮મે જણાવે છે કે:—

દરેક ધર્મ કરણી કરતાં આપણાં હૃદયમાં વિશુદ્ધ ભાવ રાખવો.

ધર્મ શબ્દની વ્યાખ્યા કરતાં શ્રીમાન્ દરિલક સૂરિએ ‘હૃદયની પવિત્રતા’ નેજ ધર્મ તરીકે ગણી છે. તેમણે ધર્મનું આ પ્રમાણે લક્ષણ આપ્યું છે કે—પ્રતિ શુદ્ધિમત્ નિત્યધર્મઃ અર્થાત્ પવિત્ર વિચારોના જોરથી અજબુત થયેલું અને પાપિષ્ટ વિચારો દૂર થવાથી વિશુદ્ધ બનેલું જે અંતઃકર્ણ તેજ ધર્મ છે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—આત્માને ઉદાર ધવાનો ખરો રસ્તો કયો ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલાં પુસ્તકમાં પાને ૧૧૪મે કહ્યું છે કે:—

“મુખમે શમ જગતમે છુરી, ભગત બએ પણ દાનન છુરી.”

પ્રમાણ કરશે, પરંતુ અન્ય જનો એ વાત માને નહિ; જેમ તે સરખ કરણે સરખા તેા મંત્રે કરીશું વિશેષ છે.

અથ ૯૨ મું—કોઈ એમ કહે કે યજ્ઞના હવનમાં જે વસ્તુ હોમ કરવામાં આવે છે, એટલે અમારા શાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે યજ્ઞમાં પણ વગેરેનો અગ્નિહોત્ર મંત્રાદિકે કરવામાં આવે છે. તેણે કરી તેનાં કર્મેના નાશ થવાથી તે મોક્ષને યા સ્વર્ગને પામે છે, એમ અમારા વેદવેદતા પણ જાણી ગયા છે.

ઉત્તર—આ વિષે દયાનંદજી પોતાના સત્યાર્થ પ્રકાશમાં જણાવી ગયા ॥ કે વેદમાં પણ વધ યજ્ઞ છેજ નહિ, વગેરે ઘણું લખી ગયા છે.

પ્રશ્નનિષ્ઠ સ્વામી ધી આત્માનંદજી—જમનાશક પરમાર્થ દર્શનમાં પાને ૧૯૪ મેં કહી ગયા છે કે—“તીર્થેષુ યજ્ઞ યજ્ઞેષુ” જે મનુષ્ય તીર્થવા પણ હિંસક યજ્ઞ કરે છે. તે નરા મૂઢ વેતસા તે મહા મૂર્ખ છે. (અર્થાત્ પણ વધ યજ્ઞ કરનારની ચેતના મૂઢ જની ગણ છે.)

હવે જ્યારે કોઈ એમ કહે છે કે—યજ્ઞમાં પણ હોમ કરવાથી તે અમારા મંત્રના બળે મોક્ષ યા સ્વર્ગને પામે છે. આમ યોગનારાને પોતાને મોક્ષની કે સ્વર્ગની ઇચ્છા નથી કે શું? પોતાના કુટુંબીઓ સહચારિઓ અને આગ્રિતોને મોક્ષ યા સ્વર્ગ મોકલવાને કેમ પશ્ચાત્ રહેતા હશે? શું પણ જેટલી દયા પોતાના કુટુંબાદિક ઉપર નથી? પોતાના યજ્ઞેતા યજ્ઞ વડે પોતાના મંત્રના બળે પોતેજ મુક્તિ મેળવે તેમાં કોણ અટકાયત કરે છે? જો તમને અગ્નિમાં જળી મરવાથી યરયરાટ હૂટતો હોય તો પણ્યોને માટે પણ એમજ સમજો. એ પણ આપણા જેવા પ્રાણી છે માટે “જાતમવત્તુ સર્વ મૃતેષુ” આ વેદ વાક્યને આગળ કરી પોતાના બરાબર સર્વ પ્રાણીઓને માને તેમાં મોક્ષને સ્વર્ગની પ્રાપ્તિ છે.

અથ ૯૩ મું—અમારા ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે :—પ્રજ્ઞાએ સદિમાં પણ્યોને યજ્ઞ માટે ઉત્પન્ન કર્યા છે. જુઓ મનુસ્મૃતિ અધ્યાય ૫ મો સ્લોક ૩૬ મો.

યજ્ઞાર્થ યજ્ઞવઃ સૃષ્ટાઃ સ્વયમેવ સ્વયં બુવા;

યજ્ઞસ્ય મૃતે સર્વસ્ય, સસ્માપન્ને વપોઽવઃ ॥ ૩૬ ॥

પ્રજ્ઞાએ પોતેજ યજ્ઞને માટે પણ્યોને સરજ્યાં છે. અને તે યજ્ઞ સર્વ જગતની આબાદાની માટે છે; તેથી યજ્ઞમાં પ્રાણીનો જે વધ કરવામાં આવે છે તે વધ અણુતો નથી.

ઓવધ્યઃ પશ્વો વૃષા, સ્તિર્યઃ પશિણસ્તયા;

યજ્ઞર્થે નિધનં માસાઃ, માપ્નુવન્ત્યુ ચ્છત્રીઃ પુનઃ ॥૪૦॥

સોમ વગેરે ઔષધિઓ, બકરાં વગેરે પશુઓ, ખેર વગેરે વૃક્ષો, તિર્યંચો તથા કપિજલ વગેરે પક્ષીઓ યજ્ઞ માટે મરણ પામે છે, તેો તેઓ બીજા જન્મમાં ઉત્તમ જાતિમાં જન્મે છે તથા સ્વર્ગમાં જાય છે.

આ પ્રમાણે અમારા ધર્મશાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આપ ઠાઠા અને શાણા હો તો આપ પોતેજ વિચાર કરો કે આવાં વાક્ય ધર્મ પુસ્તકમાં હોય ખરાં ? અને આવાં વાક્યવાળાં ધર્મ પુસ્તક મનાય ખરાં ? સુસંગ્રહાન લાઇએ જ્યારે એમ કહેશે કે અમારા કુરાન ચરીફમાં કહ્યું છે કે—ખુદાએ પશુઓને મનુષ્યના જેવાક માટે પેદા કર્યાં છે. આ વાક્યને તમે કેવું માનશો ? ઉપરના વેદ વાક્યને આગળ કરી વેદમાં કહેલા દયા, દાન ને દમન અને કુરાનમાં કહેલા ખેર, ખેર ને બંદગીનો વિચાર કર્યો તો તમારાથી કોઇ પણ જીવનનો વિનાશ થાય નહિં. “યજ્ઞર્થે કરોતિ પાપં, વજ્ર લેપો મવિપ્યતિ” આ વાક્ય જૂઠવું જોઈતું નથી.

યજ્ઞમાં કંઈ પશુઓ પોતાની એજે અંપાપાત ખાઇને પડતા નથી પણ બીજાના મોતના ભયથી ત્રાસ પામી કંપી ચાલે છે. તેના ઉપર અધર્મી લોકો સુખ, પગ બાંધીને બળાટકારે શસ્ત્ર પ્રહારથી પ્રાણહાત કરે છે, તેમાં તે વળી બંનેમાંથી એકેની શુભ ગતિ કે સ્વર્ગ હોયજ ક્યાંથી ? એક તરફથી યજ્ઞ સિવાય બીજું માંસ ખાવું નહિ અને બીજી તરફથી ખાણલોને અમુક અમુક જાતિના માંસ ખાવાની છૂટ આપે છે. તેને ધર્મ પુસ્તક માને કોણ ? વળી યજ્ઞમાં પ્રાણીનો વધ કરવો, માંસ ખાવું અને સ્વર્ગ લેવું; તેવું બતાવનારા અને કર્મ કરનારાઓને માટે તો ધર્મશાસ્ત્ર નરક સિવાય બીજી ગતિ બતાવતાજ નથી એ વાત ચોક્કસ છે.

પ્રશ્ન ૯૪ મું—કોણ એમ કહે કે અમારા શાસ્ત્રમાં અધર્મેષાદિ વર દરવામાં ધર્મ બતાવે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! તમે યજ્ઞનું સ્વરૂપ સમજો. યજ્ઞ જે પ્રકારના છે. એક દ્રવ્ય યજ્ઞ અને બીજો ભાવ યજ્ઞ. તેમાં જે દ્રવ્ય યજ્ઞ છે તે પાપ કર્મનાજ હેતુ છે એમ જોન શાસ્ત્ર અને અન્ય શાસ્ત્ર ખુદી રીતે જણાવે છે. જોન ધર્મના ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૨૫માં અધ્યયનમાં ૩૦મી ગાયામાં કહ્યું છે કે :—

પશુ વધા સન્ને થેયા, જઠું વ વાવકમ્મુળા ;

ન સં તાયંતિ દુસ્સાંલં, કમ્માણિ મલવંતિહં ॥ ૩૦ ॥

(જ્યારે તમે કહો છો કે અમારા વેદ શાસ્ત્રમાં અધ્યભેદાદિ યજ્ઞ કરવા કહેલ છે.) તો જૈન શાસ્ત્ર એમ જણાવે છે કે—વેદ પશુ વધ કરી યજ્ઞ કરવાનું કહે છે પણ તે પાપના કારણરૂપ છે ; તેઓ દુઃશીલનું (પાપ કર્મ કરનારનું) રક્ષણ કરી શકતા નથી (હીણાચારી પુરુષને નહીં પડતાં રોકી શકતા નથી) કારણકે કરેલાં કર્મ અતિ બગવાન છે, (અર્થાત્ કર્મથી અચાવનાર કોઇ નથી.) (ભાષાન્તર).

પ્રશ્ન ૬૫ મું—આ પ્રમાણે અમારું શાસ્ત્ર કંઇ બતાવે છે ?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો :—ભારતના શાંતિ પર્વે કહ્યું છે કે.—

યદિ પ્રાણિ વધે ધર્મો (યજ્ઞો) સ્વર્ગાય સન્ન જાયતે,

સંસાર મોચકાનાં તુ, કુતઃ સ્વર્ગે વિધ્યાસતે ॥ ૧ ॥

(પુરણ સાર)

જ્યારે પ્રાણીવધ યજ્ઞ કરવાથી ધર્મ યાય છે અને તે યજ્ઞના કરવાવાળા સ્વર્ગે જાય ॥ તો જે સંસાર થકી મુક્ત થયેલા તે કયા સ્વર્ગમાં જાય ? પ્રાણી વધના કરવાવાળા જ્યારે સ્વર્ગે જાય ત્યારે પ્રાણી વધની હિંસાથી નિવૃત્ત થયેલા સ્વર્ગજાતી ત્યાગીઓ વળી કયા સ્વર્ગે જાય ? તો અહો બધુંએ વિચાર કરો કે—

મૃપં કૃત્વા પશૂન્ દંરવા, કૃત્વા હૃષીર કર્દમ્મ ;

યથેર્થં ગમ્યતે સ્વર્ગે, નરકે કેન્ ગમ્યતે ॥ ૧ ॥

યજ્ઞને વિશે પશુ વધ કરનારા અને રૂપીરને કર્દમ અચાવનારા એવા જ્યારે સ્વર્ગે જાય ત્યારે નહીં જવાવાળા કોણ જોતવા ? તે માટે શાસ્ત્ર કહે છે કે—

શોનિતેનાદ્રતં વસ્ત્રં, શોનિતે નૈવ શુદ્ધતિ,

શોનિતા દ્રંતુ યદ્વસ્ત્રં, શુદ્ધં મવતિ ચારિણા ॥ ૧ ॥

રૂપીરે ખરડાએડું વસ્ત્ર, રૂપીરના કુંડમાં ધોવાથી શુદ્ધ યાય નહિ. પરંતુ રૂપીરે ખરડાયેડું વસ્ત્ર તો જળ વડેજ પાણીમાં ધોવાથીજ શુદ્ધ યાય છે.

પૂર્વકૃત પાપ કર્મને ટાળવાને માટે મોટું અધર્મ મહા હિંસા કરી આત્માને શુદ્ધ કરવા ધારે તે કેવી રીતે શુદ્ધ યાય ? અર્થાત્ કદી શુદ્ધ ન યાય પણ ઉલટો મહા મલીન થઈ અધ્યાત્મિકતાને પામે છે.

પ્રશ્ન ૯૬ મું—કેટલાક અધમ જાતિવાળા કોળી, નાગી, બ્રીહ, ઘોરી, વાધરી અને મલેચ જાતિમાં ઉત્પન્ન થયેલા આપણે કાગળમાં અથવા સ્નાન શરીરાદિક ગુપ્ત શાંતિને અર્થે ઘેટાં, બોકડા, પાડા વગેરેની માનના માનનારા અને તેના હવન હોમના કરવાવાળા દેવ, દેવીના ઉપાસકો તથા તેના શાસ્ત્રના અધ્યાપકો તેમાં ભાગ લેનારા વગેરેની શી કથા થયાની ?

ઉત્તર—એવા અધર્મના કરવાવાળા મદા અધર્મી લોકોને માટે તે નરક ગતિ સિવાય શાસ્ત્ર વિશેષ શું કહી શકે ? તે વિશે શાસ્ત્ર પુણ્ડરી સીતે કહે છે કે:-

પશુના જે ન હિંસતિ, જે ગૃધા इव માનવા ;

તે મૃતા નરકં યાંતિ, નૃશંસા પાપપોષકાઃ ॥ ૧ ॥

જે હવન હોમ કે જીભાઈદ્વિયના ગૃદ્ધિપણે પશુ વધાદિક કરવાવાળા એવા અધર્મી મનુષ્યો ભરીને નરક ગતિને વિષેજ ભય છે, અને તેને પુષ્ટિના કરવાવાળા મહદ્ભગદેવો અધ્યાપકો પણ તેજ ગતિના સખાવા પાપના પોષક કરવાવાળા પણ તેજ ગતિના અધિકારી સમજવા.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—પછી શું થવાનું ?

ઉત્તર—અધર્મી જીવો નરકમાંથી નિકળીને મનુષ્ય થા તિર્યચ ગતિમાં ઉત્પન્ન થાય તોપણ નીચેના સ્લોક પ્રમાણે પ્રાપ્ત થાય. તે સ્લોક:-

સ્વત્વાયુ વિકલા રોમી, વિચક્ષુર્બધિર સ્તનુઃ

વામનઃ પામન વંદો, જાયતે સ મવે મવે ॥ ૧ ॥

અરૂપ આયુષ્ય પામે, વિકલ થાય, રોગી થાય, આંધળો થાય, (જન્માંધ થાય,) બહેરો (સુગો બહેરો) થાય, બળ થાય, વામન થાય, વામ-પત્ત-કોઠ વગેરે રોગીયો થાય, કોટ્ટીયો થાય વગેરે નીચ ગતિમાં જવો-જવ અનેક પ્રકારનાં દુઃખોને અધર્મી-હિંસક લોકો પામે છે.

પ્રશ્ન ૯૮ મું—આજ્ઞાદિ હવન હોમના કરવાવાળા દેવી દેવતાને નામે ઘેટાં, બોકડાના લોગ આપે છે. તો શું તે માંસના લોગી હશે ? માંસના અર્થી હશે ? દેવતા માંસ ખાતા હશે ?

ઉત્તર—અરે, એ તો પોપજની લીલા છે. માંસના અર્થીલોકોએજ એવું ધર્મીગ ચલાવ્યું હોય એમ જણાય છે. દેવી દેવતાને આગળ કરી તેના નામે, તેના ઉપાસકો પોતાનો સ્વાર્થ સાધે છે, અને અનાથ પ્રાણી-જીના પ્રાણ લૂંટે છે. મરણના ભયથી બીચારાને કંપારી છૂટે અને મૂજ

ટપે'

ચાલે ત્યારે તે અનાર્થ લોકો એમ જણાવે કે—જુઓ આના શરીરમાં માતાએ પ્રવેશ કર્યો છે, એમ કહી લોગા લોકોને સમજાવે પણ પેટા બીચારા નિરપરાધી અનાથ છવો પરવશ પડેલા સામા થઈ શકે નહિ તેવાઓના પ્રાણ ઉપર તરાપ મારનારા માસ લોહીના લોહુપી, અમારી દેવી અમારી માતા આટલા છવનો લોગ માગે છે, તે પણ શક્તિહીનનેજ ગોતે છે. ને વાપ, સિંદુ કે ચિત્તા જેવાનો લોગ માતાએ માગ્યો હોત તે માતાના કષ્ટો માંસાહારીને ખગર પડત કે અમારી લીલા કેટલી આગળ વધે છે અને કેટલી વીથે સો વાપ છે, તે વિષે ચાલકારો વળું કહી ગયા છે પણ જામિતો પાસે કાંઈ કામ આવતું નથી.

પ્રશ્ન ૯૬૪—શાસ્ત્રમાં શું કહ્યું છે તે તો જણાવો ?

ઉત્તર—અતિત્ય પુરાણમાં જે કહ્યું છે તે સાંભળો.

ન સિંહો ન ચ શાર્દૂલો, ન વ્યાગ ઘરમો ન વ ;

અજાપુત્રો ઘર્ષિ દયાલુ, દેવો દુર્બલ યાત્રકઃ. ॥ ૧ ॥

ઇતિ અતિત્ય પુરાણે. (પુરાણ સાર).

અભિદાનના દેવાવાળા (ધરના જીવાને ધરના પાવગીયા), ને અભિદાનના લેવાવાળા દેવી દેવતાઓ, કેમ કેાઈ સિંદુ, વાપ, સાવજ, લીપડા, ચિત્તા, શાર્દૂલ કે અજાપુત્રનો લોગ માગતા નથી ? દેવો પણ જિજ્ઞાસા-મરીજ, સંકે અને દુર્બલ એવા અજા પુત્ર-પેટાં, બોહડાની યાત્રનાજ ઇચ્છક થાય છે.

રોહરો.

હોમ હવનમાં દોષ છે, નિર્જલ કેરી યાત્ર ;

માગે નહિ કહી વાધનો, લોગ જવાની માત્ર.

અભિદાનના દેવાવાળા કંભાજ છવોના યાત્રકી અને છે. પણ શાદ રાખલો કે એજ દયા પોતાની જવાની છે.

એક બકરાને પૂર્વ જાવનું જાન થવાથી, તેણે જણાવ્યું કે:—

અમે મુસલમાન અવલકા, આપ દરત ઉપદેશ;

ચિર દાટવાં ચો કટાઉંચા, દેખો દાટી કેસ ॥ ૧ ॥

જસ, આ પડો તમામ દિસકોને લેવાનો છે.

પ્રશ્ન ૧૦૦—આ વિષે ચાલ કાંઈ જણાવે છે ?

ઉત્તર—હા, આ વિષે ચિરપુરાણ એમ જણાવે છે ?

કૃતકર્મ ક્ષયો નાસ્તિ, કલ્પકોટી ચતૈરપિ ;

અવશ્યમેવ મુક્ત્યં, કૃતકર્મ શુમાશુમં. ॥ ૧ ॥

શુભ યા અશુભ પોતાનાં કરેલાં કર્મો જેવા પ્રકારે બાંધ્યા હોય તેવાજ પ્રકારે લોગબ્યા વિના છૂટતાં નથી. કોટી કદપે બાંધેલાં કર્મો અવશ્ય મેવ, લોગબ્યાં પડે છે. તેમાં જરા પણ શંકા કરવા જેવું નથી.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—વેદાદિકમાં પશુવધ યજ્ઞ જતાવ્યો છે, અને પશુવધ યજ્ઞથી મહા કર્મ બંધ થાય છે. અને તે કર્મ અવશ્ય લોગબ્યા પડે એમ પણ દરેક શાસ્ત્ર જણાવે છે તો અમારે શી રીતે કરવું ?

ઉત્તર—તમે પૂછછા કરી, તે પ્રમાણે ભારતના યાંત્રિ પર્વમાં અર્જુને શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ પ્રત્યે પૂછ્યું છે. તેના ઉત્તરમાં શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે કહ્યું છે કે—લોક—

સર્વે વેદા નતઃ કુર્યાત્; સર્વે યજ્ઞા ય મારતઃ ;

સર્વે સીર્ષા ભિષ્વેકાથ, ય કુર્યાત્પ્રાણિનાં દયા. ॥ ૧ ॥

હે ભારત હિ અર્જુન ! જેમાં પશુવધ-પ્રાણી જીવની હિંસા રહેલી હોય તેવા વેદ-શાસ્ત્ર, યજ્ઞ (હવન હોમ તીર્થ, અભિષેક (સ્નાન) વગેરે સર્વ કરવાં નહિ તો શું કરવું ? તો કે-પ્રાણી જીવની દયા કરવી. અને ધર્મ રાજા પ્રત્યે પણ શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે જે પ્રાણિવધ યજ્ઞ નહિ કરતાં, અહિંસાત્મક યજ્ઞ કરવા કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—ધર્મ રાજા પ્રત્યે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે યજ્ઞ વિષે શું કહ્યું છે તે લોકોમાં જણાવ્યો ?

ઉત્તર—યુધિષ્ઠિર પ્રત્યે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ કહે છે કે—લોક—

પ્રુર્વં પ્રાણિવધો યગ્ને, નાસ્તિ યજ્ઞથ હિંસક ;

તત્ત્વો અહિંસાત્મકાર્ય, સદા યજ્ઞો યુધિષ્ઠિરઃ ॥ ૧ ॥

હે યુધિષ્ઠિર ! જે દ્રવ્ય યજ્ઞ છે તે યજ્ઞને વિષે નિશ્ચે કરીને પ્રાણિનો વધ રહેલો છે, અને મારા કહેલા ભાવમાં યજ્ઞને વિષે હિંસાની નાસ્તિ છે તે માટે અહિંસાત્મક યજ્ઞ સદાય કરવો.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—અહિંસાત્મક યજ્ઞ કેવી રીતે થાય છે અને તેનું સ્વરૂપ કેવી રીતે છે ? તે જણાવ્યો.

ઉત્તર—સાંભળો. અહિંસાત્મક ભાવ યજ્ઞ કેવી રીતે કરવો ? એમ યુધિષ્ઠિરે ધ્રીકૃષ્ણ મહાતાનને પૂછતાં ધ્રીકૃષ્ણ મહારાજ આદિંસાત્મક ભાવ યજ્ઞનું સ્વરૂપ ધર્મશાસ્ત્ર પ્રત્યે જણાવે છે કે:—

ઇન્દ્રિયાણિ વિશુન કૃત્વા વેદી કૃત્વા તપોમર્દ,
અર્હિતા માદુતં કૃત્વા, આત્મ યજ્ઞં વદામ્યદં ॥ ૧ ॥

હે યુધિષ્ઠિર—સાંભળ. હું તને ભાવયજ્ઞનું સ્વરૂપ જણાવું. ઇન્દ્રિયાણી પણ કરવા, અને તપશ્ચી વેદિકા કરવી, ને અહિંસાસ્વ આદુતિ રેવી, આ રીતનો અહિંસાત્મક ભાવયજ્ઞ હું કહું છું.

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—અગ્નિહોત્ર કેવી રીતે કરવો ?

ઉત્તર—અગ્નિહોત્ર પણ એજ ઠેકાણે યજ્ઞની સાથે ધ્રીકૃષ્ણ મહારાજે જણાવ્યું છે કે:—

ધ્યાનાબ્જો, જીવ કુંદસ્થે, દમ મારુત દીપતે;
અસત્કર્મ સમીપ લેરે, અગ્નિદોત્રં કુંદવતઃ ॥ ૨ ॥

અવસ્થા કુંદને વિષે ધ્યાનરૂપી અગ્નિ, ઇન્દ્રિયાના દમનરૂપ વાચરે કરી ધ્યાનરૂપી અગ્નિને દીપ્ત કરવો. અસત્કર્મરૂપ લાકડાં વનાદિક પ્રત્યેષાં-ન્યામવાં. આ પ્રકારનો અગ્નિહોત્ર ઉત્તમ ક્ષત્રી-તપે કરો.

આ પ્રમાણે ભારત માંદી શાંતિ પર્વના પહેલા પાયામાં કહેલ છે. (એમ પુરાણ સારમાં જણ્યું છે.)

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—યજ્ઞ વિષે મેન શાસ્ત્ર મું જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉત્તરાધ્યયનના ૧૨મા અધ્યયનમાં આશ્રમોનો યજ્ઞ પૂજન આત્મજ મુનિ દરિકેશી અગ્નિગાર પ્રત્યે પૂછ્યું છે કે:—

કદં ધરેમિદાવુષયં જ્યામો, પાવાઈ કમ્પાઈ પગોરુદામો,
અવસ્તા દિગો સંજય અસ્ત પૂર્યા, કદં મુજઠં કુસઙ્ગા પયંતિ ॥૪૦॥

હે સાધુ ! જમારે કેવી રીતે વર્તવું ? કેવી ક્રિયા કરવી ? અને પાપ કર્યાં કેવી રીતે દૂર રહેવું ? હે યજ્ઞ પૂજિત, અનેન્દ્રિય સાધુ ! કેવે પ્રકારે કરેલા યજ્ઞને પવિત્ર પુરુષો ઉત્તમ કહે છે ? આ પ્રકારે કાઠકોએ પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં દરિકેશી મુનિ કહે છે કે—

ઉચ્ચીકાર અસમારંભેઙ્ગ, મોસં અદતં ચ અસેરમાઙ્ગ;
પરિગદં દુષ્ટિમ્બો માત્ર માર્ગ, દુર્થ પરિમાત્ર ચરંતિ દંડા ॥ ૬૧ ॥

સુસંવુડા પંચદિં સંવરેદિં, રૂદ્ર જીવિયં બળવર્કસમાળા;
 વોસદ્વ કાયા સુદૃચતદેહા, મહાજયં જયદ્ જનસિદ્ધં ॥ ૪૨ ॥

અહો બ્રાહ્મણો સાંભળો-છય, કાય, જીવની રક્ષા કરવી, મૃત્યુનાં
 બાલવો નહિ, અદ્વૈતાદાન લેવું નહિ; શ્રી પરિબ્રહ્મ, માન, માયાનો ત્યાગ
 કરવો અને ઇન્દ્રિયોને વશ રાખીને વર્તવું (૪૧) પાંચે આશ્રય જેણે રૂઢ્યા
 છે. આ સંસારમાં જીવિતની યાચના પણ કરતો નથી, જેણે પોતાના
 હેઠનો (મમત્વનો) ત્યાગ કરેલો છે, જે નિર્મળ વૃત્તિથી રહે છે, અને
 હેઠને કોઈ અતિચારનો દોષ લાગવા દેતો નથી, એવો મુનિ (કર્મરૂપી)
 મહા યજ્ઞમાં વિજય મેળવે છે. (કોઈ પ્રતોમાં જગ્નસંદ્ધ) છે. એટલે એવા
 શ્રેષ્ઠ મુનિ, શ્રેષ્ઠ યજ્ઞના કરવાવાળા હોય છે.

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું— એ સાંભળીને બ્રાહ્મણો બોલ્યા કે-ગાથા-
 કેતે જોઈ કેવ તે જોઈઠાળં, જા તે સુયા કિં ચ તે કારિસંગં,
 ઇ હાયતે કયરા સંતિ મિક્ષ્ણ, કયરે જ હોમેજ હુણસિ જોઈ ॥૪૩॥

હે સાધુ! તમારો અગ્નિ કેવો છે? તમારો અગ્નિ કુંડ કેવો છે?
 અગ્નિમાં ઘી હોમવાનો તમારો ચાટવો કેવો છે? તમારાં ઇન્ધન (છાણું)
 કેવું છે? આ સર્વ વસ્તુઓ વિના યજ્ઞ શી રીતે થઈ શકે? તમે અગ્નિમાં
 હોમ હવન શાનો કરો છો? આ પ્રકારે બ્રાહ્મણોએ મુનિ પ્રત્યે પ્રશ્ન કર્યું.

ઉત્તર—મુનિ પ્રશ્નનો ઉત્તર આપે છે.-ગાથા-

તવો જોદ્ જીવો જોદ્ઠાળં, જોગાસ્યા સરિરં કારિસંગં;
 કર્મ પદા સંજમ જોગસંતી, હોમં હુણમિદ્ સિળં પસત્યં ॥ ૪૪ ॥

તમ મારો અગ્નિ છે, જીવ અગ્નિ કુંડ છે. મન વચનનો શુભ
 વ્યાપાર (શુદ્ધ આચરણ) એ મારો ઘી હોમવાનો ચાટવો છે, શરીર
 ઇન્ધન રૂપ છે, અને કર્મ તેમાં બળે છે. સત્ત દશ વિધે સંયમ થેજે અને
 શાન્તિ જેની પંડિત પુરૂષો સ્તુતિ કરી ગયા છે. તેનો હું હોમ હવન કરું છું.

આ પ્રમાણે જૈન ધર્મમાં યજ્ઞ, હવન, હોમ, વગેરે કરવાનું સૂત્ર
 પાઠથી જણાવ્યું અને તીર્થ સ્નાનાદિક વિષે પણ જૈન શાસ્ત્ર અને અન્ય
 શાસ્ત્રના દાખલા દલીલોથી સારી રીતે પ્રથમ કહેવામાં આવી ગયું છે.

પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—યજ્ઞ અને તીર્થ સ્નાન સંબંધીમાં જૈન શાસ્ત્ર અને
 અન્ય શાસ્ત્રનો સુખ્ય હેતુ શું છે તે જણાવવો?

ઉત્તર—તત્ત્વજ્ઞાનની અપેક્ષાએ જ્ઞાની પુરુષોની દૃષ્ટિએ તો એકજ તત્ત્વ આવીને ઉભું રહે તેમાં કંઈ એક બાજુ દોતો નથી. તે નીચેના ન્યાયથી ખાત્રી થાયે. ઉપરના તમામ પ્રતિભાનો સાર નીચેનાં કુંક લખાણુ પરથી બાળી લેયો. સત્યાર્થ સાગરમાં કશું ॥ કે:-

“ ન મોક્ષં પ્રમતે તીર્થ, મોક્ષં હૃદય નિમહ: ”

તીર્થમાં ભ્રમવાથી મોક્ષ નથી, પણ મોક્ષ તો હૃદયેનો નિઘ્રહ કરવામાં છે. એટલે હૃદયેનો નિઘ્રહ કરવાથી મોક્ષ મળે છે. વળી તેજ પ્રથમાં કશું છે કે:-

શીલ તીર્થ સંયમ યાત્રા, શુભલેસ્થ્યા જલ ન્હાય,
દયા ઝમ પૂજા કહી, જિનવર સ્વા માંદ ॥ ૧ ॥

શીલ પ્રણયર્થરૂપી તીર્થ, સંયમરૂપ જાત્રા, શુભ લેસ્થારૂપી જળમાં સ્નાન કરવું, દયારૂપી જન અને પૂજા સૂત્રમાં તિર્થ કર મહારાજે કહેલ છે.

અને પ્રથમ વ્યાકરણ સૂત્રમાં પહેલા સંવર દ્વારમાં દયાનાં નામ કહ્યાં છે તેમાં બોલ ૨૬ મે વિમુદ્ધી વિશેષે શુદ્ધિ-બોલ ૪૭ મે જળો એટલે યજ્ઞ-બોલ ૫૫ મે જોરવા યોગાર્થ બોલ ૫૬ મે પવિત્રા પવિત્રતા-આ સર્વે દયાનાં નામ છે.

તત્ત્વ યાવર સજ્જ મૂય સેમ કરી પૂજા મગવતી અર્હિસા.

દયા-અહિંસા કેવી છે તો કે તત્ત્વ, સ્થાવર સર્વ પ્રાણી ભૂતની શેમની રક્ષાની કરનારી એવી અહિંસા ભ્રમવતી તીર્થ કર મહારાજે કહી છે.

આનો પરમાર્થ એ છે કે-અહિંસા એજ જન એજ તીર્થની પવિત્રતા વગેરે કહેલ છે.

અને ઇતિહાસ પુરાણમાં પણ એજ કશું છે કે:-લોક-

અર્હિસા પરમો ધર્મ સ્તથાઽર્હિસા પરમો તપઃ;

અર્હિસા પરમ જ્ઞાનં, અર્હિસા પરમં પદં ॥ ૧ ॥

અર્હિસા પરમં દાનં, અર્હિસા પરમો દમઃ;

અર્હિસા પરમો યજ્ઞ, સ્તથાઽર્હિસા પરમં પદં ॥ ૨ ॥

અહિંસા એજ પરમ ધર્મ છે, પરમ તપ છે, પરમ જ્ઞાન છે, પરમ પદ પણ અહિંસાજ છે. અહિંસા એજ પરમ દાન, પરમ દમ અને પરમ યજ્ઞ પણ અહિંસાજ છે, અહિંસાથીજ પરમ પદની પ્રાપ્તિ થાય છે. (ભગ.

અહિંસામાંજ તમામ ધર્મનું સ્વરૂપ સમાયેલું છે.) . માટે . મહાભારતના અનુયાયન પર્વના ૧૧૬માં અધ્યાયમાં કહ્યું છે કે અમયં સર્વ મૃતેમ્યો અને મહાભારતના શાંતિ પર્વના ૧૬૦માં અધ્યાયમાં ભીષ્મે યુધિષ્ઠિરને કહ્યું છે કે પવિત્રં ચદમઃપરમ્; એટલે સર્વ પ્રાણિ ભૂત પર હયા રાખવી. સર્વને અભયતાન દેવું, અને ઇન્દ્રિયોનું દમન કરવું એજ પરમ પવિત્રતા છે. (પ્રમાણ બહુચી શ્લોક ૧૬૩-૧૬૫માં)

આલુક્ય નીતિ હર્ષણમાં અધ્યાય ૧૭મે શ્લોક ૧૨મે કહ્યું છે કે:— જાને મુક્તિ નેતુ મંદનેન. એટલે જ્ઞાનસે મુક્તિ હોતી હૈ, છાપા તિડકાદિ બૂલજ ને નહીં. ॥

અધ્યાય ૮મે શ્લોક ૧૦મે કહ્યું છે કે:— ન માવેન વિના સિદ્ધિ; સ્વસ્માદમાવોદિ કાવણમ્. આત્માની શુદ્ધ ભાવના વિના આત્માની પવિત્રતા વિના સિદ્ધ નથી. તેટલા માટે શુદ્ધ ભાવનાની જરૂર છે. શુદ્ધ ભાવના એજ આત્માની પવિત્રતા છે ને તેથીજ મુક્તિપદની પ્રાપ્તિ છે.

પ્રમ ૧૦૮ મું—શ્રી ઉત્તરાધ્યયનના ૧૨ માં અધ્યયનમાં યજ્ઞ વિષે કહેલી ૪૪ મી માધ્યાન્ત્યા તીર્થે સ્નાન વિષેની ૪૬ મી ગાથા સંબંધી હર્ષન જેઠાની શું જણાવે છે. ?

ઉત્તર—

" I've never to my fire, like my disciples right exertion is my dear belief; in holy the dried cowdung; Karma is my faith; and peace, rest, devotion and tranquility are the oblations, I stand by the sacred fire to offer "

એ પંક્તિ ખરી જણી છે, હાંદગી મારી જાગૃદાનની જગો છે; ખરી કમ કરી જાગૃદાનને કહે છે; દેહ મુખાયેજ છાણું છે; કર્મ મારું જાગૃદ છે, સ્નાન મનને પાવના કાળમાં રાખવો, ખરી કમ અને સ્નાન તે જાગૃદાનને છે કે જે દેહ મુખાયે જાગૃદ છે; આ જાગૃદાન હું અર્પું છું.

" I have to my power; certainly my holy bathing place, which is not washed and thoroughly is clear for the soul; there I make oblations; peace, rest and thoroughly cooled; I stand by the sacred fire to offer "

જાગૃદાન જાગૃદાન મારું જાગૃદ છે, જાગૃદાન તે મારી પવિત્ર જગ્યાની જગો છે જેની અદ્ય દેહની અને અત્માને માટે તમામ રીતે સજ્જ છે;

આવી જગોએ હું ધર્મ ક્રિયા માટે પવિત્ર થાઉં છું, 'સ્વચ્છ, ચોક્કસ અને તકન શાંત થાઉં છું અને નીંદામાંથી એટલે મલીનતામાંથી મુક્ત થાઉં છું.

Quoted from Victor Hugo's "*Les Misérables*" Page 169. Extract from II the obedience of Martin Verga

The Bernardines Benedictines of this obedience fast all the year round, abstain from meat, fast in Lent and on many other days which are peculiar to them rise from their first sleep from one to three o'clock in the morning to read their breviary and matins, sleep in all seasons between serge sheets and on straw, make no use of the bath, never light a fire, scourge themselves every Friday, observe the rule of silence, speak to each other only during the recreation hours which are very brief, and wear druggel chemises for six months in the year from September 14th which is the Exaltation of the Holy Cross until Easter. These six months are a modification of the rule says all year, but the druggel chemise in the intolerable heat of summer, produced fever and nervous spasms. The use of it had to be restored. Even with this palliation, when the nuns put on the chemise on the 14th September they suffer from fever; for three or four days. Obedience, poverty, chastity, perseverance in their seclusion—these are their vows which the rule greatly aggravates.

વીકટર હ્યુગો નામે પ્રસિદ્ધ ફ્રેન્ચ નવલકથાકારના "લામીઝરેબલ" નામે નવલકથાના "ઓળીડીઅન્સ ઓફ માર્ટીન વરગા" નામે વિષયનું પાને ૧૬૬ મે જે બીમાન કરેલ છે તેનું ટાંચણુ:--

"બરનારકાઇન્સ બેનેડીક્ટાઇન્સ" આ ફરમાનદારી મઠવાળા આખું વર્ષ લગભગ ઉપવાસ કરે છે, માંસાદારના ત્યાગ કરે છે. "લેન્ટ" નામે પર્વમાં અને બીજા ઘણા દીવસો કે જે તેમની ગણતરીમાં હોય છે ત્યારે નીંદાદારી કરે છે પોતાની પહેલી નિંદામાંથી પ્રાતઃકાળે એકથી ત્રણ વાગતા સુધીમાં જાગરુ રહીને નિઃશ્વ નિયમનું વાચન કરે છે અને હથેર સ્તવનનાં પ્રમાણીયાં કીર્તી સ્થર લલકારે છે. બપોી જતુઓમાં પરાય ઉપર ગરમ દાપડની વ્યાર નાંખી તેની વચ્ચે નિંદા લીએ છે. સ્નાન કરેલા નથી, અગ્નિ રુજગાવતા નથી. દર મુકેવરે પોતાના શરીરને આપખપી ફરદાવી દાકે છે. યોગ્યતા પાળે છે. અવશ્યતા સમય ને પણ ઘણા દુઃખ દોષ છે ત્યારેજ એકબીજા વચ્ચે વાર્તાલાપ કરે છે અને વર્ષમાં એકેએક માસની તા. ૧૪ મીથી ઉજવતા પવિત્ર કોરના ઉત્સવથી એકેએક માસન

ઈસ્ટરનાં તહેવાર સુધી ગરમ બડાં ધાળગાનો ઝસો પહેરે છે. આમાં છ માસનો સંકોચ કરેલ છે. બાકી કાનુન આખા વર્ષને માટે મુચવે છે. પરંતુ આ ગરમ બડાં ધાળગાનો ઝસો શીખ રૂતુની ગરમીમાં અસહ્ય થઈ પડતો અને તાવ તથા જ્વારના દર્દમાં પરીણમતો તેથી તેના ઉપયોગમાં હુંકાણું કરવી પડતી. આટલી ન્યુનતા છતાં સાધવીએને ત્યારે તે બડો ઝસો તા. ૧૪ મીથી પહેરવો પડે છે ત્યારે ત્રણ ચાર દીવસ સુધી તેઓને તાવની બીમારી જણાય આવે છે. ફરમાવેલી આજ્ઞાનું પાલન કરવું, નિઝક વૃત્તિ બાળવવી, શિયળ સાચવવું, એકાંતમાં રહેવાની વૃત્તિ તરફ તેમની લેન્ટ—આ તેમની પ્રતની બાધાઓ છે; તેથી સુસ્તપણે વર્તવાને કાનુન વધારો કરે છે”

હતિ શ્રી પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય મુનિ શ્રી બોહનલાલજી કૃત શ્રી પ્રશ્નોત્તર બોહનભાગા-ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૨ ને સમાપ્ત.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણિકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૩ મો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા

૪૨૯૪૪૪

ભાગ ૩ ને.

પ્રશ્ન ૧ છું—કેટલાક કહે છે કે—વ્યાકરણ ભણ્યા વિના ભાષાનું જ્ઞાન થતું નથી. એટલે વ્યાકરણ ભણવાથી જ ભાષા જ્ઞાનની શુદ્ધિ થાય છે. માટે વ્યાકરણ અવશ્ય ભણવું એટલે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—વ્યાકરણ ભણવાથી ભાષાજ્ઞાન એટલે શબ્દજ્ઞાન થાય ખરું; પણ તેથી ભાષાની શુદ્ધિ થાય એમ જણાતું નથી; કારણકે ભાષાની શુદ્ધિ તો આત્માની શુદ્ધિ જેને હોય છે તેનેજ થાય છે.

વ્યાકરણના ભણવાના તો દુનીયામાં ઘણાંય હોય છે; તેથી જ તમામ ભાષાની શુદ્ધિવાળા છે એમ કેમ કહેવાય ? જૈનધર્મી, તથા અન્ય ધર્મી, મુસલમાન તથા ખ્રીસ્તિ વગેરે ઘણાંએ વ્યાકરણ શાસ્ત્રના પાઠગામી હોય તેથી શું થયું ? અસત્યભાષી, માંસાહારી અને અન્યાયના કરવાવાળા શું તેઓ નથી હોતા ? તો ખરી તેવા અશુદ્ધ વર્તણૂકવાળાની ભાષા શુદ્ધિ કેમ કહેવાય ? શાસ્ત્રના ન્યાયથી તો જેને ભાષા સમિતિ હોય તેનેજ ભાષાની શુદ્ધિ હોય એમ જણાય છે. તેમાં વ્યાકરણની જરૂરીઆત જણાતી નથી. કર્કશ, કઠોર, સાવધ, પરંતુવને પીઠા કે હિંસાકારી ઇત્યાદિ ભાષાના નહિ બોલનારને ભગવતે ભાષા સમિતિવાળા કહ્યા છે માટે સત્ય અને સર્વ જીવને હિતકારી ભાષા બોલવી તે ભાષા શુદ્ધિ કહેવાય; તેમાં વ્યાકરણની, વિશિષ્ટતાની, વહિવટ કે સમાસ વગેરેની કેવી રીતે જરૂર પડે ? અર્થાત્ નજ પડે.

પ્રશ્ન ૨ છું—કેટલાક વૈયાકરણી એમ બોલે છે કે—વ્યાકરણ નહિ ભણેલો તે અંધ, શબ્દકોષના જ્ઞાન વિનાનો તે બધિર (બહેરો) કાબ (પીંગળ) જ્ઞાન વિનાનો પંશુ (પાંગળો-પગ વિનાનો) અને તર્કશાસ્ત્રના જ્ઞાન વિનાનો હોય તે સુગો ગણાય છે. તે વિષેનો શ્લોક આ પ્રમાણે છે.

અવ્યાકૃતિર્ભવેદંષઃ, વધિરઃ ક્રોષ વર્જિતઃ;

કાવ્યહીનો ભવેત્પશુ, મૂકસ્તર્ક વિવર્જિતઃ ॥ ૧ ॥

આ પ્રમાણે શ્લોક સહિત વૈયાકરણીઓ બોલે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આ વિષે વૈયાકરણીઓ પોતાના બનાવેલા અર્થોમાં ઘણીએ બાબતો લખી ગયા છે અને વ્યાકરણ નહિ ભણનારા સૈદ્ધાંતિકો પર ઘણી

જેમદખી ભાષાઓ વાપરી ગયા છે. પોતાનો વર્ગ વ્યાકરણ ભણેલા છે એમ જણાવવાને અને સૈદ્ધાંતિકોને દલકા પાડવાને એવા અભિમાની વાકયો ત્રણેદ્રાશ ભાષામાં આવે છે કે તે વાંચવાથીજ ખાતરી થઈ જાય છે કે-કેટલે દરજ્જાને તેમની ભાષા સમિતિ સચવાતી હશે? અને વ્યાકરણના મહુનારની ભાષા શુદ્ધિ કેવી છે તે પણ તરતજ જણાઈ આવશે.

તેન અને તેનેતરના મથો પર તથા કેટલાક લખાણો પરથી સૈદ્ધાંતિકો તેનું અનુકરણ લઈ ત્રિદાત્તનો અવ્યાસ બંધ પાડી વ્યાકરણનું જ્ઞાન મેળવવા લઈ મથ્યા હોય એમ જણાય છે. એટલે અમે પણ વ્યાકરણના ભણેલા છીએ એમ કહેવરાવવાને એ કુંડ ઉપાડ્યો છે. એમ “તેન સમાચાર”-પુસ્તક ૨ ભું-અંક ૨૯ મો-અમદાવાદ-સોમવાર તા. ૬ મી સપ્ટેમ્બર-૧૯૦૭-વીર અંબુ ૨૪૩૩ ભાદ્રપદ શુદ્ધ ૨ ના પેપરમાં “મુનિ-રાએ સંસ્કૃતાદિનો અવ્યાસ કરી શકે કે?” એવા નામનો લેખ એક સૈદ્ધાંતિક મુનિના તરફથી મુકાયેલો છે તેમાં ઉપરનો શ્લોક વગેરે કેટલીક બાબતો કરી સિદ્ધાંતના દાખલા આપી વ્યાકરણ ભણવાની આવશ્યકતા જણાવી છે.

પ્રશ્ન ૩ ભું-આમળના સાધુઓ વ્યાકરણના ભણેલા હતા એમ કોણ નાકણુલ કરે તેમ છે?

ઉત્તર-આમળના સૈદ્ધાંતિક મુનિઓ પાંડિતના વર્ગમાં ગણાયેલા વ્યાકરણના ભણેલા હતા ખરા, પરંતુ તે પ્રથમ પોતાનું-તેન ધર્મનું પુષ્કળ જ્ઞાન મેળવીને પછી વ્યાકરણનું જ્ઞાન મેળવતા હતા. તેનું કારણ કે વ્યાકરણ જ્ઞાન અભિમાની હોવાથી તેન ધર્મનું જ્ઞાન એટલે સ્વસમયનું જ્ઞાન પ્રથમ મેળવ્યા બાદ તે જ્ઞાન જો મેળવાય તોજ તે છારતી શક્ય એમ તેઓ માનતા હતા.

આમળના મુનિઓ દીક્ષા લીધી કે તરતજ તેવા તાબ શિષ્યોને સિદ્ધાંત ચાસ્ય કે થોડકા વગેરે તેન ધર્મનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરાવ્યા વિના વ્યાકરણ ચાસ્યો અવ્યાસ કરાવવા મંડી પડે છે. હજી પોતાના ધર્મનું જ્ઞાન તો બીલકુલ હોયજ નહિ તે પહેલાં પ્રાણગ્રીવા જ્ઞાનના અવ્યાસમાં મળી રહેવાથી ધર્મચાસના જ્ઞાનના અભણને લઈને ઘણાક અવળે રસ્તે ચડી ગયેલા ભાષામાં આવે છે. તેનું કારણકે ટીકા વગેરે અન્ય મતીઓનાં ચાસ્ય ઉપર તેમનું વધારે લક્ષ ખેંચાય છે, એમ પ્રત્યક્ષ અનુભવાય છે. પોતાના ધર્મચાસની અપૂર્ણતાને લીધે અન્ય ધર્મિઓનાં ચાસ્યો વાંચવાય પોતાના ધર્મની મદદ-આસ્તા ઘણીજ જોઈ રહે છે. ટીકા વગેરે વાંચવાય

સિદ્ધાંતના વાક્યમાં ઘણા પ્રકારની ચંકાઓ વેલીને છેવટે સિદ્ધાંત માર્ગથી પડી ધર્મબ્રહ્મ થાય છે ; એવા કેટલાક દાખલા નજરે લેવામાં આવે છે. તે ઉપરથી કેટલાક સૈદ્ધાંતિકો એવા પ્રકારનું જ્ઞાન મેળવવાથી પાછા રહે છે.

પ્રશ્ન ૪ થું—સમ્યક્ જ્ઞાનના અનુભવ એવા વ્યાકરણાદિ જ્ઞાનના મટે કોઈ એમ બોલે કે ઉપર કહેલો શ્લોક થું ખોટો હશે ?

ઉત્તર—પૂર્વે જણાવેલો શ્લોક કોઈ વૈયાકરણી મતવાળાનો બનાવેલો જણાય છે. કારણ કે કોઈ જૈન સિદ્ધાંતમાં તેવી વાત છે નહિ કે—“વ્યાકરણ નહિ ભણેલો તે અંધ.” એમ જો કદીએ તો વ્યાકરણના ભણેલા તમામ પ્રાણી વર્ગ, અન્ય આર્ય, અનાર્ય તથા તેમના સંસ્કૃત ભાષામાં વર્તતા જે શાસ્ત્ર વેદ પુરાણાદિ તે તમામ તમાસ મતે દેખતા હોવા ભેદને અને તે તમામ શાસ્ત્ર પણ ભાષા શુદ્ધિવાળાં જ હોવાં ભેદને.

પ્રશ્ન ૫ થું—આ વિષે સૈદ્ધાંતિકોનું થું કહેવું છે ?

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિકોનું ઠીક કહેવું છે. જો ઉપર કહ્યા પ્રમાણે હોય તો પછી પીતાંબરી આત્મારામજીએ પોતાના બનાવેલા “અજ્ઞાન તિમર ભાસ્કર” પુસ્તક સંવત્ ૧૯૪૪માં છપાયેલ તેના પાને ૧૫૫મે પંક્તિ ૬મી-૧૦મી બે લખ્યું છે કે—વેદના બનાવવાવાળા અજ્ઞાની, નિર્દય, માંસાહારી ઇત્યાદિ વાક્યો લખ્યાં છે. તો વિચારો કે વેદના કર્તા થું સંસ્કૃત નહિ ભણ્યા હોય કે તેને કોઈ અપ્રદિત શબ્દો વાપરવા પડ્યા હશે ?

વ્યાકરણ શાસ્ત્રના ભણેલા, દેખતા ને સત્ય ભાષી હોય તો તેઓનાં શ્લેષાં શાસ્ત્રોમાં પશુવધવ્રત તથા પ્રાણભોને માંસાહાર કરવો, સ્ત્રીઓને મુદ્દ, શિકાર, માંસાહાર વગેરે કરવાની છૂટ આપનાર તથા ધર્મ કે દેવ અર્થે પશુવધાદિ દિંસાઓ બતાવનાર વગેરે એવા એવા મહા અનર્થકારી કૃત્યો દેખ બતાવે ? એવા મહા અનર્થકારી શાસ્ત્રના બાંધનારા વૈયાકરણી તેને તે દેખતા કહેવા કે આંધળા કહેવા તેતો જરા વિચાર કરો ?

શબ્દકોષના જ્ઞાન વિનાનો બહેરો, કાવ્ય (પીંગત) ના જ્ઞાન વિનાનો પદ્ય અને ઉર્લશાસ્ત્રના જ્ઞાન વિનાનો હોય તે સુગો ગણાય. એમ કહેવે થું થયું ? એવા શાસ્ત્રોમાં પદ્ય અનર્થકારી બાજનો ઘણી હોય તેથી તે સત્ય જુદો દેખ કહેવાય ? જૈનશાસ્ત્રોમાં તો વ્યાકરણાદિ પૂર્વોક્ત દિંસાકારી શાસ્ત્રો વિદ્યારેલું છે, અને તેનાં શાસ્ત્રાને નહીંજ વગેરે સૂત્રોમાં પાપયાત્ર કહેલું છે. તો તેને જણાવ ભણાવવા કે તેની ભાષા શુદ્ધિ હોયજ ક્યાંથી ?

જીનશાસ્ત્ર અને અન્ય શાસ્ત્રમાં ઉપર કહેલાં તમારાં વાક્યોથી બીજાં જ જોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૬૬—કોઈ કહે કે—અમારા વૈયાકરણ મતના કહેલા શ્લોકના અર્થપ્રાપ્તિથી બીજા શાસ્ત્રો એથી બીજાં શું કહેવા સમર્થ છે?

ઉત્તર—સાંભળો—જીન શાસ્ત્રમાં તે વાક્યું કહ્યું છે કે—જ્ઞાન વિનાનો આંધળો અને ક્રિયા વિનાનો પાંગળો એમ મહા નિરર્થીય સૂત્ર જણાવે છે તે ગાથા નીચે પ્રમાણે છે.

હતં જ્ઞાન ક્રિયા દીનં, હતં જ્ઞાન ઓ ક્રિયા;
પાસંતો પંગુલો દિહો, ધ્યાયમાણોય અંધલો ॥ ૧ ॥

અર્થ—જ્ઞાનવાન છે અને ક્રિયા નથી તથા ક્રિયાવાન છે અને જ્ઞાન નથી. એટલે જ્ઞાનવાન તે રૂખનો છે, પણ ક્રિયા વિનાનો પાંગળો છે અને ક્રિયાવાન પગવળો છે, પણ જ્ઞાન વિનાનો આંધળો છે. એટલે જ્ઞાન વિનાનો આંધળો અને ક્રિયા વિનાનો પાંગળો, એમ જીનશાસ્ત્ર જણાવે છે.

જીનશાસ્ત્રના ન્યાય જોતાં ભગવંતના ભાષેલા શ્રુત જ્ઞાન વડે ઇર્ષા સમિતિ જોયા વિના વ્યાજનારો આંધળો કહેવાય અને નિર્વંધ પ્રવચન નહિ સાંભળનારો બહેરો ગણાય. સૂત્રમાં કહેલી સંયમાદિ ક્રિયા વિનાનો પંથુ (પાંગળા) અને નિર્વંધ ભાષા નહિ જોડનાર મુજો ગણાય છે. એવો સિદ્ધાંતનો ન્યાય ૧૧ તે મૂકીને અવળે રહેતે વ્યાજવું તે ઠીનીનું અનુકરણ નથી.

પ્રશ્ન ૭ મું—શિષ્ય—ઉપરના અધિકારને લગતા શાસ્ત્રોના કોર્પ બીજા દાખલા છે? હોય તો બતાવશે.

ઉત્તર—સાંભળો—“જીનધર્મ પ્રકાશ” પ્રગટ કર્તા ઈન્દ્રધર્મ પ્રસારક સભા-ભાવનગર-પુસ્તક ૨૬ મું—અંક ૫ ને—ધાવળ ૧૯૬૬ ના અંકમાં લખ્યું છે કે—

શ્રીમત્ સિદ્ધાંતજીવન-પ્રશોત્તર સ્તભમાળા વિવેચન સભે (ગ્રેષ્ઠ સભિગત ઇર્ષાવિજયજી) એ નામના લેખમાં—પાને ૧૫૪ ને—પ્રગ ૭૫ ને—કનુ છે કે—

જે નવિ મુજા સિદ્ધાંત વખાણ, બધર પુર જમને તે સદ્—

જે સર્વત—બીનસાગ અગ્રિત સિદ્ધાંત વચન અરણે સંજમને. જે નામે, અથવા સંભળ્યું તે નહિ સંભળ્યા જેવું કરે છે. તે બધર (બહેરો) બધરે

અસલની જુની-ગુજરાતી પાંચમી ચોપડીમાં-પાને ૧૦૫ મે-પાક
૪૪ મો-હિતનાં વચનો-

હરિગીત.

હિત કહ્યું સૂણે ન કંઈ તે, બધિર સરખો બનવો;
થાય સ્વાધીન કોધને તે, અંધળા સમ માનવો. ૧
સારું જેહ બોલી ન બણે, ગૂંગ સરખો ધારવો;
સારું માહું નહિ સમજતાને, પશુ સમજી દહાડવો. ૨

પ્રશ્ન ૮ સુ—કોઈ કહે કે, વ્યાકરણાદિશાસ્ત્ર ભણ્યા વિના ભાષા
શુદ્ધિ થાયજ નહ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એમ બોલતા પ્રત્યે કહેવું કે-તમારા કહેવા પ્રમાણે વ્યા-
કરણાદિશાસ્ત્ર ભણ્યા વિના ભાષા શુદ્ધિ થાયજ નહિ તો પછી તેને આત્મ-
કલ્યાણ કે મોક્ષ ફળ તો હોયજ ક્યાંથી ? એ વાક્ય સૂત્ર સામી નજર
કર્યા વિનાનું જણાય છે. કેમકે ભગવંતે ઉત્તરાધ્યયનના ૨૪ માં અધ્યયનમાં
કહ્યું છે કે-પાંચ સમિતિ અને ત્રણ શુભિ એ આઠનું જ્ઞાન થાય તોપણ
તેમાં ૧૨ અંગનું જ્ઞાન તેનો સમાવેશ થાય છે; એટલે આઠ પ્રવચન
માતામાં તમામ સિદ્ધાંત સમાય છે. અને એ આઠ પ્રવચન માતાને સાચે
મને સેવે છે-તેને આરાધે છે, તેને ઉતાવળી મોક્ષ મળી મળે છે, એમ
તીર્થંકર મહારાજે કહ્યું છે. આનો પરમાર્થ એ છેકે-ખીજાં શાસ્ત્રો પોતાનો
ધર્મ સચવાતાં ભણાય તો ભલે ભણવાં, નહિ તો પૂર્વોક્ત આઠ પ્રવચનને
આરાધવેજ ખસ છે, તેજ સુદિતપદને આપનાર છે.

આ ન્યાય વડે તમારાં કહેવાં વ્યાકરણાદિશાસ્ત્રો નિર્રથક કર્યાં.

સૂત્રમાં ઘણે ઠેકાણે સાધુ આર્યાને સામાયિક આદિ અગિયાર અંગ
ભણવાના અધિકાર આપ્યા છે, પણ વ્યાકરણાદિક ભણવા ભણાવનારું આશ્યું
નથી. તો પછી તે વ્યાકરણ, કે, શબ્દકોષ, કે, કાવ્ય (પીંગળ,) કે તર્ક
શાસ્ત્ર વગેરે ભણ્યા વિના તેઓની શબ્દ શુદ્ધિ કે ભાષા શુદ્ધિ કેવી રીતે
થઈ હશે ? તેઓ પ્રવચનના આગધક થઈ ઉત્તમ ગતિઓને પામ્યાના
અધિકાર સૂત્રમાં ખુદ્વા આપ્યા છે. માટે શબ્દ શુદ્ધિ તો સમિતિ શુભિના
આરાધકનેજ હોય છે.

પ્રશ્ન ૯ સુ—વૈવાકરણીય-એ વાત તો ઠીક છે, પણ અમારું કહેવું
તો એમ છે કે-વ્યાકરણાદિ ભણવાથી શુદ્ધ ઉપદેશ થઈ શકે છે. કેમકે
ભાષાજ્ઞાન વિના અર્થનો અનર્થ થઈ જાય એ જનવા જોગ છે. વગેરે વગેરે
દેટલાકનું બેઠકું થાય છે તે કેમ ?

ઉત્તર—ગૈદાંતિક-ગૈન મિદાંતનો અર્થ વૈયાકરણીયજી કરી શકે એમ કરી અન્યા અંગજ નથી. છતાં હેણે એવું અભિમાન ધરાવતું હોય કે મને તેથી ગૈન મિદાંતનો ખાત હોય તેનો વ્યાકરણ બહેતો સ્વાર્થ અર્થ કરી શકે. તેના માટે એટલુંજ કહેવાનું છે કે-ગૈન મિદાંતના અભણ, એવા પંદાના વિદ્યાન અંદકનના પાદપાથી પામે નૃપિનાં જે પદનો અર્થ કરાવી શકે. નો નવનજ આલુપ પદો છે તે કેવી રીતે અર્થ કરી શકે છે ?

પ્રશ્ન ૧૦ મું—એવાં જે પદ ક્યાં અને ક્યા સૂત્રના છે કે વૈયાકરણીય તેનો અર્થ ન કરી શકે ?

ઉત્તર—પ્રશ્નમારને ઉપરના લખાણ ઉપર પૂરતું ધ્યાન રાખવાનું છે કે, અદિમાં ગૈનચાત્રના અણ એવા વૈયાકરણીયને માટે એ સ્વાત નથી, પણ ગૈન ચાત્રના અભણ એવા વૈયાકરણીયને માટે નૃપિનાં જે પદનો અર્થ કરાવવાનો છે. તે પદ એ છે કે-દશ વૈદિક સૂત્રના ૬ મા અધ્યયનના ૩ ના ઉદેશાની ૧૧ મી શાખાના પદોના જે પદ છે—

ગુણેદિ સાહ અગુણેદિ સાહ, મિદાદિ સાહ, ગુણગુણ સાહ :

જણ, આ જે પદનો અર્થ વૈયાકરણીયો કરી શકે તે એવું પદિ. માણ અંધાર કે ગૈન સૂત્રોના અર્થ વ્યાકરણદિ જ્ઞાનવાળા સ્વાર્થ કરી શકે છે.

આ વિશે આ એકજ દાખલો છે એમ માનવાનું નથી પણ આવા અનેક પણ હતા છે કે ગૈન સૂત્રોના અણ અને વ્યાકરણના બહેતાને પણ ગાથાં ખાતાનો વખત આવે છે.

ઉપરનાં જે પદનો અર્થ ટીકાવાળા તથા સાધ્યવાળા પણ જેવો બેઠાએ તેવો કરી શક્યા નથી. તે ખરી ગૈનચાત્રના અભણ એવા વૈયાકરણીયોને માટે નો કહેવાનુંજ શું ?

પ્રશ્ન ૧૧ મું—કેણે એમ કહે કે એવું ગૈનચાત્રનું કેવું અપરં જ્ઞાન હશે કે વૈયાકરણીયો પણ તેનો અર્થ ન કરી શકે ?

ઉત્તર—“ગૈન ધર્મપ્રકાશ” પુસ્તક ૧૫ મું અંક ૩ એ મિતિ ૧૯૫૫ના એપ્રિલ સુદ ૧૫ ૫૯ ૪૧ મધ્યે.

પંચાગણ ગંભીરવિજયજી પ્રેક્ષક નેકાળીના જ્ઞાત્રમાં લખેલ છે કે—

પ્રથમ તો ગૈનચાત્રનો અર્થ સુરગમ્યને આપીને રહેલ છે તેથી સ્વતંત્રપણે એકલા ન્યાય કે વ્યાકરણના બજાથી સ્વાર્થ કાઢી બની શકતો નથી એજ.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—આ વિષે દિગંબર મત કંઈ બધાવે છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો. દિગંબરી ધર્મદાસજી કૃત “સમ્યક્જ્ઞાન-દીપિકા” નામનો ગ્રંથ સંવત ૧૯૪૮ માં છપાયો છે તેમાં પાને ૬૮ મેં કહ્યું છે કે—

સ્વાનુભવ જ્ઞાનમયિ કોહુ શરૂ હૈ સો ન્યાય, વ્યાકરણ, કોશ, અલંકાર, કાવ્ય, છંદાદિક સુકત હૈ, સોળી સંસાર સાગર સે પાર ઉતાર દેતા હૈ. બહુરિ કોહુ શરૂ હૈ સો સ્વસમ્યક્ જ્ઞાનાનુભવ હૈ, પરંતુ ન્યાય વ્યાકરણ કોશ અલંકાર કાવ્ય છંદાદિક રહિત હૈ, સોળી સંસાર સાગર સે પાર ઉતાર દેતા હૈ. ધીત.

જૈનશાસ્ત્રના રહસ્યની વાત તો શરૂ પરંપરાએ ભણનારા વગર વ્યાકરણના ભણેલા સંપ્રદાય કરી શકે છે. જૈનસિદ્ધાંતના રહસ્યને નહિ બહુનારા વૈયાકરણીયો ઘણાએ અર્થના અનર્થ કરી ધર્મને હાની પહોંચાડે છે. એવા કેટલાક દાખલા બની ગયેલા અને હજી પણ બનતા નગરેજ તરે છે. માટે તમારું લખાણ યા બોલવું પ્રમાણ્યુત નથી.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—વ્યાકરણાદિ ભણવાથી શુદ્ધ ઉપદેશ હઈ શકાય એમ કેટલાકનું માનવું ■ તે કેમ ?

ઉત્તર—શુદ્ધ ઉપદેશને માટે જો કોઈ વ્યાકરણાદિકની આવશ્યકતા જણાવતું હોય તો વ્યાકરણાદિના ભણવાવાળા કેટલાએકને સૂત્રની યદ્દા ટોલીજ નથી તો પછી તે શુદ્ધ ઉપદેશ ક્યાંથી કરી શકે ? શુદ્ધ ઉપદેશના કસ્વાવાળા તો શ્રી સૂયમંગલ સૂત્રમાં નીચેના શુભવાગાને કહ્યા છે, સાંભળો—ગાથા.

આવગુરે સયા દંતે, છિત્ર સોળ બળાસે ;

જે ધર્મ મુદ મક્લાતિ, પાહેવુજ મળાલિસં ॥ ૨૪ ॥

શુન્ શુન્ ૧ લેઃ અ ૧૧ મું ગાથા ૨૪ મી.

અર્થાર્થ—શ્રુત આત્મા મનને નિયંત્રિતી સેકવાવાળા, તદ્દા હિંદિયેને દમવાવાળા, હંવા છે શ્રોત-પાપ આવચનાં દાર જેજે અનાશની અર્થાત્ સંવરના ધારક ત પુરૂષ શુદ્ધ ધર્મ આખ્યાની-કહી શકે છે. પ્રતિપૂર્ણ અનીદ્ય અર્થાત્ આદ્યકરી અત્યુત્તમ-એવા શુભવાળા પુરૂષ શુદ્ધ ઉપદેશ હઈ શકે છે.

જુઓ ઉપદેશક શુભવાળાને શુદ્ધ બાપી-શુદ્ધ ધર્મ કહેવાવાળા કહ્યા છે. પરંતુ વ્યાકરણાદિના ભણવાવાળાને સત્વભાવી-સત્વચાલી કહ્યા નથી.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—વૈયાકરણીય-શ્રી ઠાણાવંશ' સૂત્ર ઠાણે જ' ને તથા અનુયોગદ્વાર સૂત્રમાં મુનિને સંસ્કૃત ભાષા ભણવી પ્રથમ કહી છે તે કેમ ?

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક-મુનિને ભણવા માટે-સંસ્કૃત ભણવાને પ્રથમ કહેલ નથી પણ તે ઠાણે સાત સ્વરના અધિકારમાં સંસ્કૃત પ્રાકૃત ભાષાના શ્લોક ગાતાં-તેનો સ્વર ઉચ્ચારતાં સામગ્રનારને પ્રિયકારી લાગવાથી સ્વર મંડલમાં તે બે ભાષા ભગવંતે પ્રથમ ચોટલે ભટ્ટી કહી છે. જેમ ઠાણે મધુર સ્વરવાળો વસંતતિલકામાં ભક્તમર સ્તોત્ર સંસ્કૃત ભાષાનું કે પ્રાકૃત ભાષાનું (ગુજરાતી ભાષાનું) વા (દેશી ભાષાનું) ગાતા હોય ત્યારે સામગ્રનારને અત્યંત પ્રિયકારક થઈ પડે છે. તેમ સ્વર મંડલમાં તે બે ભાષા પ્રિય લાગવાથી પ્રથમ કહેલ છે. તેને અવગા અર્થમાં દોરી મુનિને તે બે ભાષા ભણાવી પ્રથમ કહેલ છે એમ ઠાકી બેસાડવું તંજ વૈયાકરણીયે ના અવગા અર્થ કરવાની ચઢી નાણી છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—વૈયાકરણીય-ઉપરોક્ત પેપરમાં (પહેલા સરાલમાં) જે જે ગાથા અને અર્થ લખ્યો છે તે શું ખોટો છે ?

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક-ગાથા ખરી છે, પણ અર્થમાં તફાવત છે.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—વૈયાકરણીય-યો તફાવત છે તે જણાવયો ?

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક-સંભળો-ગાથા ને અર્થ જલે. ગાથા-

સંકલ્પયા પાયયા ચેવ, મર્ણિઓ હોંતિ દોળિ વા ;

સરમંદલંમિ ગિત્તંતે, વનરણતિ મતિગા ॥ ૧ ॥

જો અનુયોગદ્વાર સૂત્ર-ભાણુગા ઠાણે પાને ૩૧૭મે લખેલ છે. તેની ભાષા પાને ૩૨૦મે નીચે પ્રમાણે છે.

સંકલ્પયા શ્લોક એક સંસ્કૃત, બીજા પ્રાકૃત એ ભણનાં કહેતાં-ભાષા શ્રી તીર્થંકર ગણધરે કહી, સ્વર મંડલ કહેતાં-ચરચકિ સ્વર સમૂહ આઈ, તાનને વિષે પસંદા ભટ્ટી શ્રી મહાઋષિની ભારી

અર્થ મુનિને ઉપરની બે ભાષા ભણવી પ્રથમ કહી છે એવો અધિકાર નથી, પરંતુ સાત સ્વરના અનેક શ્લોક જાણ્યા છે, તેમાં તીર્થંકર ગણધરે (જેવા મહાઋષિએ) સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત એ બે ભાષા સ્વર સમૂહ ગીત (ગાથા) તાનને વિષે પ્રથમ ભટ્ટી કહી છે.

પૂર્વે કહેલો જે તમારો અર્થ સંસ્કૃત પ્રાકૃત ભાષા સ્વર મંડલે ગાવી ભટ્ટી, મહા ઋષિને માટે એમ ભણવાને જણ્યું.

એ અર્થ ઉપરની મૂળ પાઠની કહેલી ભાષાના અર્થ પ્રમાણે મળતો નથી. એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે એ અર્થ પોતાને ગમતો મરડીને કર્યો છે.

વળી તમારા કથનના પ્રમાણે મહાન્નિધિને માટે સંસ્કૃત ભણવાને ભગવાને બાળ્યું હોય તો આજ્ઞાક્ષત્રના ભણનાર મહાન્નિધિની ઉપમાને લાયક છે કે નહિ તે જરા વિચારવા જેવું છે. મહાન્નિધિની ઉપમા તો સિદ્ધાંતમાં તીર્થંકર-ગણધર જેવા ગુણવાળા મુનિઓને દેવામાં આવેલ છે તેટલે દરજ્જે આજ્ઞાક્ષત્રના મુનિઓને ગણી અથવા મૂળ ગાથાનો અવળો અર્થ કરી આશ્રવના સેવનાર પ્રાદ્યણો પાસે ભણી પ્રાદ્યણીયું જ્ઞાન મેળવવા ભગવંતનો એ ઉપદેશ નથી.

શ્રી નંદીય સૂત્રમાં વ્યાકરણશાસ્ત્રને મિથ્યા શ્રુત કહેલ છે. તથા સ્વરશાસ્ત્રને પણ પાપશાસ્ત્ર કહ્યાં છે. તો એવાં શાસ્ત્ર ભણવાની આજ્ઞા ભગવાન કેમ આપે ? તે પણ વિચાર કરવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૧૭ સુ—વૈયાકરણીય—શ્રી ઉવવાઇ સૂત્રમાં સાધુ સર્વ ભાષાનાં જાણુ કહ્યા છે તે પાઠ ‘સર્વ ભાસાણુ ગામિણો’ તે કેમ ?

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક—એ તદ્દન અવળો અર્થ કર્યો છે. ઉવવાઇ સૂત્રમાં તે પાઠ સાધુના અધિકારમાં નથી. પણ ગણધરાદિકના અધિકારે કહ્યું છે કે—

દુર્વાલસંગિણો સમત્ત ગણિર્વિદ્ગધરા, સર્વક્ષર સણિવાઈણો, સર્વ ભાસાણુગામિણો, જનિના જિણસંકાસા, જિણો દ્વ અવિતદ્દ વાગરેમાણા, સંજમેષ્ઠ ત્વસા અપ્પાણં માવેમાણે વિહરંતિ.

આ તમામ શબ્દ ગણધરને ઉદ્દેશીને છે, તેમજ વળી ભગવંતના ઉપદેશ વખતે તે વાત કહી છે તે પાઠ—

સર્વક્ષર સંણિવાઈવાણ પુણરત્તાણ સર્વ ભાસાણુગામિણીણ સરસ્સઈણ જોયણ બીહારિણા સરિણં અદ્દમાગદ્દાણ ભાસાણ માસંતિ અરિદ્દા ધમ્મં પરિકહેદ્દ.

અસ્યાર્થ—સર્વ અક્ષરની સંધિ યથાએવ મેળવીને, સંપૂર્ણ રાગે કરીને, સર્વ ભાષાને મળવી, ઘણી મીઠી એવી વાણીએ યોજન પ્રમાણે સંભળાય એવે સ્વરે, અર્થ માગથી ભાષાએ પરમેશ્વરે ધર્મકથા કહી.

એમાં સાધુ સર્વ ભાષાના જાણુ કહ્યાનો સંબંધ બીલકુલ છેજ નહિ. આ ઉપરથી વ્યાકરણના ભણેલા કેવો અર્થ કરે છે તે જણાઇ આવશે.

પ્રશ્ન ૧૮ સુ—સિધ્ધ-કેટલાક વ્યાકરણાદિ ભણવા માટે પત્તવણુ તથા પ્રશ્ન વ્યાકરણનો દાખલો આપે છે તે વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—સંસ્કૃતાદિ ભણવા વિષે જે વ્યાકરણને લગતા પાઠના દાખલા પત્રવણના તથા પ્રશ્ન વ્યાકરણના આપવામાં આવે છે તેથી સાધુને અવશ્ય વ્યાકરણ ભણવું જોઈએ એવો નિશ્ચય થતો નથી. એ તો લોકિક શાસ્ત્રના ચરતારાની શબ્દશુદ્ધિની વ્યાખ્યા કરી છે. એટલે એકવચન દિવચનાદિ શબ્દજ્ઞાન જાણવા માટે છે, અને તે પ્રમાણે જોલવાથી શબ્દશુદ્ધિ ઉચ્ચારણ જ્ઞાન થયું એમ કહી શકાય, પણ તેથી ભાષા શુદ્ધ થઈ એમ કહી શકાય નહિ. સત્ય ભાષણ વિના ભાષા શુદ્ધિ યતી નથી. વ્યાકરણના ભણવાવાળા અને તેને લગતા તમામ શાસ્ત્રના પારગણી તેમજ સ્વરસંધિ આદિ વિભક્તિ સહિત શુદ્ધ ઉચ્ચારના કરવાવાળા શું અસત્ય ભાષી નથી હોતા? અર્થાત્ ધણાએ જોવામાં આવે છે.

વ્યાકરણના નહિ ભણેલા તત્ત્વજ્ઞાની ભાષાપ્રમિતિવાળા શુદ્ધ ઉચ્ચારના કરવાવાળા સત્યભાષી શું નથી હોતા? અર્થાત્ તે પણ ધણાએ જોવામાં આવે છે. તો પછી આત્મશુદ્ધિ કે સત્ય ભાષ જોલવામાં વ્યકરણાદિની શી જરૂર રહી?

પ્રશ્ન ૧૮ શું—કોઈ એમ કહે કે—વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રજ્ઞાન મેગવ્યા વિના મગજ શક્તિ ખીલતી નથી, અને મગજ શક્તિ વિના ધર્મ સંબંધી કાર્ય જની શક્તિ નથી; માટે સંસ્કૃતાદિ જ્ઞાનની જરૂર છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—“સજ્જુ માસિનો ઉપાય” તેના પાને ઉરમે કહ્યું છે કે—ધર્મ સંબંધી સમ્યક્જ્ઞાન કંઈ સંસ્કૃત કે પ્રાકૃત ભાષા ભણવાથી અથવા વ્યાકરણ કોષ કે ન્યાય ભણી જવાથી આવી શકતું નથી. ભાષા જ્ઞાન અને તત્ત્વજ્ઞાન એ બે જુદીજ વાતો છે ધણાએ વિદ્વાનો સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-યાવની ગ્રાંથ ભાષાઓ ભણે છે, પણ તત્ત્વથી તદ્દન અભણ્યા હોય છે, અને માત્ર ભાષા પણ શુદ્ધ બોલી ન જાણનારમાં કોઈ વખત તત્ત્વજ્ઞાનના ભંડાર જોવામાં આવે છે. ભાષાજ્ઞાન કે બોખળીયા સૂત્રજ્ઞાનવાળા ધણાએ વિદ્વાનોએ ધાર્મિક નામે દિંસા ઉપદેશી છે. અને અભણ કેખાતા ધણાએ ‘પરમ હસો’ એ (એટલે પવિત્ર આત્મજ્ઞાનીઓએ) ઉચ્ચતમ પ્રકારની દયાનો પ્રચાર કર્યો છે. માટે મગજ શક્તિ દરવા દૃઢ્ય શક્તિ ધર્મમાં જહેલા નંખરની જરૂરીઆત પરાવનારી નીજ છે.

બસ, તત્ત્વજ્ઞાન અને ભાષા શુદ્ધિને માટે દૃઢ્ય શક્તિનીજ જરૂર છે. તેમાં વ્યાકરણ, ન્યાયશાસ્ત્ર કે તર્કશાસ્ત્રાદિકની અવશ્યકતા નથી એમ ઉપરના લખાણથી સિદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—કોઈ કહે કે જો વાન બપોળી ડીક છે, પણ પૂર્વાચાર્યો વ્યાકરણાદિ તમામ શાસ્ત્રના પાશ્ર્વભાગી બહુધાને દના ને પછી આપણને બહુવામાં શું કરકત છે ?

ઉત્તર—પૂર્વાચાર્યોનું સંસ્કૃત જ્ઞાન હવું નેના કાશ્યો જુગ દત્ત તે આગળ જલ્પવામાં આવશે. અન્યારે આપણી માન્યતા તો શૂન્ય જ્ઞાન છે તેને બાલુપર ફાળી નેન મુનિઓને મટે વ્યાકરણાદિ બહુવાની ખાસ જરૂરીયાત બનાવવા દિમાન ધરાવું તે શાસ્ત્રમાં કહેલા વ્યાકરણને લગતા દાખલાના શાસ્ત્રો પણ નેનશાસ્ત્રમાં સૂત્ર પ્રમાણે હોવા જોઈએ ; જોઈએ વ્યાકરણ વગેરે તમામ સંસ્કૃત બાધાનું જ્ઞાન મેળવવાનાં સાધનો (યુક્તિઓ) પણ નેનધર્મની શંકિનાંજ દોવાં જોઈએ. તે તો અત્યારે કોઈ કોઈને જોવામાં આવતાં નથી. અને જે જોવામાં આવે છે તે તો પ્રાકૃતભાષાનાં શાસ્ત્રો પ્રાકૃતભાષાના આચાર્યના બનાવેલાં જોવામાં આવે છે તો તે પહેલાં નેનના સાધુઓ કયાંથી વ્યાકરણાદિનું જ્ઞાન મેળવનાં હશે ? તે પણ વિચારવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—વૈયાકરણીય-એમાં શું વિચારવા જેવું છે ? પૂર્વે હેમાચાર્યનું કરેલું હેમવ્યાકરણ, તથા હેમી નામ માળા વગેરે સંસ્કૃતના અથે નેનાચાર્યનાં બનાવેલાં ઘણાં છે.

ઉત્તર—સંદ્ધાતિક-હેમાચાર્યને થયાને કાળ તો લગભગ સાતસે વર્ષના અનુમાનનો ગણાય છે, અને વ્યાકરણાદિકના જ્ઞાનવાળા આચાર્યો તો તે પહેલાંના છે. એ ઉપરથી એમ પણ જણાય છે કે—કાંતો નેનશાસ્ત્ર પ્રમાણે તેવાં શાસ્ત્રો નેન મતનાં હોવાં જોઈએ, અને કાંતો દીક્ષિત યથા પહેલાંના વ્યાકરણના ભણેલા હોવા જોઈએ પણ બહુ વિચાર કરતાં એમ જણાય છે કે જે વ્યાકરણના ભણેલા હતા તે ઘણે દરમિયાને પ્રાકૃતભાષા હતા; જોઈએ તેઓ પ્રથમ પ્રાકૃતભાષામાં તેમના મતનાં શાસ્ત્ર ભણી પછી નેનાચાર્યના બાધથી તે સાધુ થયેલા અને પછી વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રોની પ્રવૃત્તિ વધારે ચાલી હોય એમ જણાય છે પણ મૂળમાં નેન સિદ્ધાંત સિવાય નેનના મુનિઓને બીજું જ્ઞાન મેળવવા આવશ્યકતા જણાતી નથી.

પ્રશ્ન ૨૨ મું—કોઈ કહે કે-એવો કોઈ સમગ્ર દાખલો છે કે—પૂર્વાચાર્યોને નેન સિદ્ધાંત સિવાયની સાખા સંસ્કૃતાદિ જ્ઞાન મેળવવાની જરૂરીયાત જણાતી નહોતી ?

ઉત્તર—પૂર્વના નેનાચાર્યના બનાવેલા ઘણા અથે માગધી ભાષાના થા પ્રાકૃત ભાષાના વિશેષ જોવામાં આવે છે તેથી તેવા અથે વિશેષ આત્રીજ આવે છે કે-તદાકાળે નેનના સાધુને વ્યાકરણાદિ પ્રાકૃતભાષાનું જ્ઞાન

જાણનારું હજું નહિ, એમ દેટલાક જીવશાસ્ત્રના ન્યાયથી જણાઇ આવે છે. જાણનારાગાં જાણેલા ઉત્તરાધ્યયનના પાને ૨૨૧ મેં કહ્યું છે કે—

માહુત સંસ્કૃતા ઘા વદમાવા અથવા અન્યા અપિ દેશવિદિવાત્
નાના રૂપા માવા વા વાપેમ્બો દુઃસેમ્બો ન ત્રાયન્તે ન રશન્તે.

એટલે પ્રાકૃત સંસ્કૃત આદિ ૫૬ ભાષા અથવા બીજી પણ અનેક પ્રકારની દેશ ભાષા તે આ જીવને પાપ થકી દુઃખ થકી મુકાવવા રસજી કરવા સમર્થ નથી, એમ કહ્યું છે અને સૂત્રની ભાષા જોલતાં ઘણાં કર્મની નિર્જશ થાય છે એમ પણ સૂત્રમાં ઘણું ઠેકાણું કહેલું છે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—ભાષાની શુદ્ધિ માટે વ્યાકરણાદિકની જરૂર પડે કે નહિ ?

ઉત્તર—ભાષાની શુદ્ધિને માટે ભગવંતે કય વૈજ્ઞાનિક સૂત્રના ઉપા અધ્યયનમાં અચ્છી વરદની વ્યાખ્યા કરી છે કે—મુનિને આવા પ્રકારની ભાષા જોલવી, અને આવા પ્રકારની ભાષા ન જોલવી. વગેરે ઘણાં સૂત્રમાં ભાષા સમિતિના અધિકાર છે, અને ભગવંતે તેવી ભાષા સમિતિના જોલવાવાળાને આરાધક કહ્યા છે. તે વ્યાકરણાદિકના નહિ ભણેલાને પણ એ ભાષા શુદ્ધિના જ્ઞાન વડે આજ્ઞાના આરાધક કહ્યા છે. એમ ઘણાં સૂત્રોના ન્યાય જોતાં ભાષાની શુદ્ધિ માટે વ્યાકરણાદિકની જરૂર જણાવી નથી.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—કોઇ એમ કહે કે—પન્નવજ્રાણના ભાષા પદના અધિકારમાં પણ ચારે પ્રકારની ભાષા ઉપયોગ સહિત જોલતાં આરાધક કહ્યું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તેના પરમાર્થ એ જ કે સત્ય તથા અસત્ય ભાષા વગેરે ચાર પ્રકારની ભાષાનું સ્વરૂપ જાણનાર ઉપયોગવંત તે સત્ય ને સત્ય અને અસત્ય ને અસત્ય વગેરે એટલે જેવી ભાષા હોય તેવી ભાષા કહેતાં આરાધક છે, એમ કહ્યું છે. પણ એમ કહ્યું નથી કે ઉપયોગથી ચારે ભાષા જોલતો એટલે અસત્ય કે મિથ્ય ભાષા જોલતો પણ આરાધક હોય એમ કહી હોયજ નહિ.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—ત્યારે કોઇ એમ કહે કે—તે ઠેકાણે તો એમ કહ્યું છે કે—ચાર ભાષા ઉપયોગ સહિત ભાષાતો આરાધક કહ્યો છે, તે વિરાધક હોય નહિ, એમ કહ્યું છે. એટલે ઉપયોગથી ચારે ભાષા જોલતો આરાધક હોય. એમ કોઇ કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આને ઉત્તર ઉપરના પ્રશ્નમાં આવી ગયો છે. તો પણ વિશેષ જાણવાને માટે-ઉપયોગનો અર્થ જ્ઞાન, જોડેલો જ્ઞાની પુરુષો જ્ઞાન દર્શનને આશ્રિતના ઉપયોગે પ્રવર્તનાર, તે ચારે પ્રકારની ભાષાનું સ્વરૂપ બદલે તો તે ચાર ભાષાનું પૃથક્કરણ કરતાં જોડેલે સત્યને સત્ય સ્વરૂપે, અસત્યને અસત્ય સ્વરૂપે, સત્યાસત્યને તે સ્વરૂપે ને વ્યવહાર ભાષાને વ્યવહાર ભાષા સ્વરૂપે ઉપયોગ સહિત જાણતો આશયક કમ્પો છે.

અને તે સાથે જણાવ્યું છે કે—

તેન પરં અસંઘવ અવિરય અપદિદ્ય અપદવચસાય વાયક્રમે સઘવં વા માસં માસમો, મોસં વા, સઘવામોસં વા, અસઘવામોસં વા, માસં માસમો નો આરાદય, વિરાદય. ॥

જોડેલે, તે ઉપરાંત અસંજતી, અવિરતી અપદ્યખાણે કરીને પાપ કર્મ દરૂપા નથી જોવા, તે સત્ય, અસત્ય, મિથ કે વ્યવહાર એ ચાર પ્રકારની ભાષામાંથી ગમે તે ભાષા જોવતો આશયક નહિ, પણ વિશયક કમ્પો.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—શિષ્ય-ઉપયોગ સહિત ગમે તે ચાર પ્રકારની ભાષા બદલેલી જણાના બે જાનાને આશયક કહેત છે. એવું કોહું કોણ વૈયાકરણીય લાકુ કરીને કહે કે-આરણ્ય માસમાં કોણ નિયમે વિસાજિ આકિરતું જ્ઞાન વિરતી જોડેલે એક વચનને એક વચને બોલાવવું, બહુ વચનને બહુ વચને બોલાવવું અને જ્ઞાનમાં કહેલા શબ્દજ્ઞાનના ઉપયોગથી બોલનારને જ આશયક બહુપે તેનું કેમ?

ઉત્તર—જ્ઞાન જ્ઞાનને માટે વિસાજિ આદિ શબ્દ શુદ્ધિનાં મામોની અવગણના દેવ તો તેન કોઈ અટકાવન કરતું નથી પણ પત્રવજ્ઞાનમાં કહેલા અન્યથા વિસાજિત વચનના એ વાત સાચી થાય તેમ નથી, એમ દેવને પણ મુલક છે. જુને તે પદમાં તે વાક્યનું કમ્પો છે કે-અસંજતી, અવિરતી, અપદ્યખાણી અને નિદિતી ગમે તે ભાષા જોવે તોપણ તે વિશયક છે. તે હાલનાં અપદ્યખાણી એ અથા અંબનાત. તથા તેનું પડન કરનારા તેને કેવલ સ્વરૂપી ને તેનું પડન જનું તેનું જનું? તે જવા વિચાર કરવા જેનું છે. વૈયાકરણીય એ અથા અન્યથા એ અંબનાત, પણ તે અસંજતી અવિરતી અપદ્યખાણી દેવ તેનું કમ્પો જનું? તે પણ મુલક સાચી કદિ જાની કહે વિચાર કરવે.

પ્રશ્ન ૨૨ મું—જ્ઞાન પ્રકારની ભાષા-સત્ય, અસત્ય, મિથ અને વ્યવહાર એ અન્ય પ્રકારની ભાષા વિશે વચનું કમ્પો કહેતું છે?

ઉત્તર—છાપુને માટે તો હયા વૈકલ્પિક સૂત્રના ૭ મા અધ્યયનમાં મંડતાંજ કહ્યું છે કે—

વડપદં સત્તુ માસાણં, પરિસંસ્તાય પત્તવં ;

દોષદં તુ વિણયં સિવસે, દોન માસેજ્ઞ સન્વસો ॥ ૧ ॥

અદિયાં તો એમ કહ્યું કે—આર ભાષાનું સ્વરૂપ ભણીને પ્રજ્ઞાવાન છાપુ તે સત્ય અને વ્યવહાર એ બે ભાષા બોલવાનો વિનય શીખે, અને મૂષાને મિશ્ર એ બે ભાષા તો સર્વથા બોલે નહિ. તેમાં પણ સત્ય ભાષા કેવી બોલે તે વિષે એજ અધ્યયનમાં તથા સૂયમદાંમમૂત્રના ૭ઠ્ઠા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—સરવેસુ યા બળવજ્ઞં યયંતિ એટલે સત્ય ભાષા પણ નિર્વંધ ભાષા બોલવી.

તો અન્ય મતનાં શાસ્ત્રો તથા જેન ધર્મના શાસ્ત્રો ટીકા થંધ વગેરે સંસ્કૃત ભાષાનાં રચકો તેમા છવ દ્વિંસાને બોધ હોય તેવાં શાસ્ત્રો અને તેવાં શાસ્ત્રોના રચનારા, તથા તેવાં શાસ્ત્રોના પ્રરૂપક, વિમલ્લિ આદિ જ્ઞાનેશ્વરી ઉચ્ચારના કરવાવાગાને સત્ય ભાષા કેમ કહેવાય ? અર્થાત્ નજ કહેવાય

પ્રશ્ન ૨૮ મું—અદિયાં કાઇ કહે કે—વ્યાકરણ બણ્યા વિના પંડિત કેમ કહેવાય ? માટે વ્યાકરણ ભણી પંડિત બનવું તે છાપુનું કામ છે ?

ઉત્તર—વાહજી, વાહ, બોલે વ્યાકરણ ભણી પંડિત બનેા. બસ, પંડિતપણું તો હવે વ્યાકરણમાંજ આવી સમાણું છે કે શું ? હા ખરી વાત છે. પેલા મુધરેલાનો પણ એજ મત છે અને તેનો પણ એજ અવાજ છે, મુધરેલા પણ એજ પ્રમાણે કહે છે કે સાધુઓ ! હવે અમેજી બણેલ તમારાં ચારા હવે અમેજીમાં છપાયાં માંડયા છે, હવે તમારી પાતે આપરે બોધ લેવાની જરૂર નથી, એમ પણ કહેવા લાગ્યા છે. અને તે ખામી પૂરી પાડવાને કેટલાક સાધુઓ સાચા થયા હં તો પછી વ્યાકરણનું તો કહેવુંજ શું ?

હમણા મત્તુ જ્ઞાન-સૂત્ર અઠવાસની જરૂર ભણી દેવી જણાય છે. હમણા તો પંડિત બનવાને અને ડુનિયામાં વાહ વાહ કહેવરાવવાને (બહેર બાણેલા આપવાને) તેવાજ પ્રકારનું જ્ઞાન મેજરજાની આરજાના વિદેશ જોવામાં આવે છે. આ ઉપરથી જોવો નિર્ણય થાય છે કે—પ્રાચીન રખતમાં સત્ર જ્ઞાન હોય દવાની એ નિશાની છે.

જેન શાસ્ત્રમાં આર્થ ભાષા ને મૂત્રની ભાષા બઝવાની આદા છે, અને અન્ય શાસ્ત્રમાં તો ત્યાંતુપી કહ્યું છે કે—

ન વદેત્ યવની માષા, માણઃ કંઠગતૈ રપિઃ.

એ વાત તો તદ્દન ભૂલી જવા જેવીજ થઇ પડી છે. તેમજ જૈન ધર્મના અનુયાયી પણ સૂત્ર જ્ઞાનની વાત અલગ રાખી પંડિત બનવાને માટે વ્યાકરણાદિ જ્ઞાન ભિગવવાને મંડી પડ્યા છે. જૈન શાસ્ત્રમાં પંડિત કેને કહેવામાં આવ્યા છે તે સામી તો નજર કરતાજ નથી.

પ્રશ્ન ૨૯ મું—જૈન સૂત્રમાં, પંડિત કેને કહ્યા છે ?

ઉત્તર—ભગવતીજી વગેરે સૂત્રમાં તો સર્વે વિરતિ સંયમ શુભધારકને એટલે સમ્યક્જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રવર્તને પંદિત્વા-પંડિત કહીને બોલાવ્યા છે ; અને અસંયતીને બાળ કહ્યા છે. તો વિચારો કે વ્યાકરણાદિકના ભણેલા-અસંયતીને બાળની પંક્તિમાં મૂકવામાં આવે તો વ્યાકરણને શે વિશેષ રહ્યો ? અન્યમતમાં પણ ક્રિયાવાનને પંડિત કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—અન્યમતમાં શું વ્યાકરણાદિકના ભણનારને પંડિત નથી કહ્યા ?

ઉત્તર—હા, જી, નથી કહ્યા. રાજનીતિમાં કહ્યું છે કે—

પઠકઃ પાઠક ઔવ, યે વાન્યે શાસ્ત્રા પિતકાઃ ;

સર્વે વ્યસનિનો મૂર્તા, યઃ ક્રિયાવાન્ સ પઠિતઃ ॥ ૧ ॥

અસ્થાપ્યઃ—સંસ્કૃત આદિ વિદ્યાના પદવાવાળા, પદાવવાળા, એમ અન્યમત મતાંતરોના શાસ્ત્રોના ચિંતક સર્વે વ્યસની અર્થાત્ પદવાવાળાને એક જાતનું વ્યસન પડ્યું હોય એમ સમજે. કારણકે ધર્મક્રિયા વિના મૂર્ખજ છે, જે ક્રિયાવાન હોય તેજ પંડિત જાણીયે—

તેમજ શ્રી ગીતામાં પણ કહ્યું છે કે—“ક્રિયાવાન્ સ ચ પંડિતઃ” ક્રિયાવાન તેજ પંડિત જાણવો.

આહ તો ક્રિયાવાનને પંડિત કહેવ છે. અને વ્યાકરણના ભણેકને વ્યસનીને મૂર્ખ કહેવ છે.

વળી છઠ્ઠા અધ્યયના શ્લોક ૧૨ મે કહ્યું છે કે—યયાર્થ સ્તેન પંડિતમ્—એટલે, પંડિતને સત્વ ભાષાથી જોળખીએ અર્થાત્ યયાર્થ જોલે તે પંડિત કહીએ.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—કેવા શુદ્ધવાળાને પંડિત કહેવા ? એવો કોણ અન્ય શાસ્ત્રને દાખલો છે ?

ઉત્તર—હાજી સાંભળો—શ્રી મહાભારતના ૩૨માં અધ્યાયમાં કહ્યું છે કે:-

આત્મજ્ઞાન સમારમ્મ, સ્થિતિશાધર્મ નિત્યતા ;

યમયાનાપકર્ષન્તિ, સર્વે:પણ્ડિત મુચ્યતે ॥ ૧ ॥

નિષેવતે પ્રશસ્તાનિ, નિન્દિતાનિ ન સેવતે ;

જનાસ્તિકઃ શ્રદ્ધધાન, ઇતરગણ્ડિતલજ્ઞજન્મ ॥ ૨ ॥

નાપાપ્યમભિવાચ્છન્તિ, નદં નેચ્છન્તિ શોચિતુર્ન ;

આપસ્યુ ચ ન મુષ્યન્તિ, નરા: પણ્ડિતવુદયઃ ॥ ૩ ॥

અર્થ—જેનો આત્મા જ્ઞાન, સમ્યક્, આરંભ, અર્થાત્ જે નકામા આગમ્ય કદી ન રહે, સુખ, દુઃખ, હાની, લાભ, માન, અપમાન, નિંદા, સ્તુતિમાં હર્ષ થોડો કદી ન કરે, ધર્મમાં નિત્ય નિશ્ચિત રહે, જેના મનને ઉત્તમ ઉત્તમ પદાર્થ અર્થાત્ વિષય સંબંધી વસ્તુ આકર્ષણ ન કરી શકે તે પંડિત કહેવાય છે. ॥ ૧ ॥ સદા ધર્મ યુક્ત કર્મોનું સેવન, અધર્મ યુક્ત કામોનો ત્યાગ, સત્યાચારની નિંદા નહિ કરવાવાળા, આસ્તિક, શ્રદ્ધાળુ હોય, જેણે પંડિતનું લક્ષણ છે. ॥ ૨ ॥ અપ્રાપ્ત વસ્તુની ઇચ્છા કદી ન કરે, નાદ શયેલા પદાર્થો પર થોડો ન કરે, આપત્કાળમાં યુગ્લાય નહિ તે ભુદ્ધિમાન પંડિત બાણવે. ॥ ૩ ॥

એ પ્રમાણે દરેક શાસ્ત્રમાં ઉત્તમ શુભવાચાને પંડિત કહ્યા છે. અને શુભ સંહિત એવા કદી વ્યાકરણ શાસ્ત્રાદિ ચારવેદના ભજનારા હોય તેથી શું થયું ?

પ્રશ્ન ૩૨ ચું—શું ચાર વેદના ભજુવાચાના પંડિત ન કહેવાય ?

ઉત્તર—ત્રીવિ દર્પણ અધ્યાય ૧૫ માં શ્લોક ૧૨ એ કહ્યું છે કે—

પઠંતિ ચતુરો વેદાન્, ધર્મશાસ્ત્રાપ્યનેકશ : ;

આત્માનં નૈવ જાનંતિ, દર્શી પાઠ રસં યથા ॥ ૧ ॥

અર્થ—ચારે વેદ અથવા અનેક ધર્મ શાસ્ત્ર પઠે છે, પરંતુ આત્મ જ્ઞાનને નહિ ભજુનારે જેમ કહડી, પાકના રસના સ્વાદને ભજુની નથી તેમ ભજુરું

વળી ભાગવતાદિ શાસ્ત્રમાં પણ કહ્યું છે કે—

ન શબ્દશાસ્ત્રાભિરતસ્ય મોક્ષો; ન શ્લોકચિત્તમદ્વે રતસ્ય ।

હે યુધિષ્ઠિર!! શબ્દશાસ્ત્રમાં (વ્યાકરણમાં) આસક્ત થયેલાને, તથા શ્લોકોના મન રંજન કરવામાં તદ્દતીન થયેલાને, કંઈ મોક્ષ મળતો નથી.

પ્રશ્ન ૩૩ ચું—વેદના ભજુલા પંડિત વિષે દિવ્યગ્રન્થ મન કંઈ જણાવે છે ?

ઉત્તર-દિગંજર મતના જાણે નિગ્રાહમાં રહ્યું છે કે—

સંતેષા એકતીસા

એવે ચારે વેદ પડે, સ્ત્રી પત્ની રીઝ રીઝ,
પંડિતકી કઠામે પ્રતીત તું ક્ષમાયો દે;
દશ બોધાર મંગ તારૂંકે અનેક ભેદ,
તાકે પડે નિયુત પ્રસિદ્ધ તોદિ ગાયો દે;
આત્મ કે દર તારો મર્મ કહું ન રંગ પાયો,
તોલો તોડી ધંધનમે એમે કે જનાયો દે;
જંસે રસ વિજનમે કુડચી ઝીર મઝે,
મુંદરા સ્વભાવમે ન સ્વદ કમ્પુ પાયો દે. ૧

વિચારો કે પંડિતપણું અને મોક્ષ મગ્ગનું સાધન તો વિરક્ત, ભાવ, વૈરાગ્ય દશા અને આત્મજ્ઞાનમાંજ રહ્યું છે તેમાં બ્યાકરણાદિ ઉક્તિ શાસ્ત્રની શા જરૂર રહી? એવા ગુણની પ્રાપ્તિ કરવાને તો ધર્મશાસ્ત્ર જ ખાસ ઉપયોગી છે. માટે તિર્થંકરદેવ પરમાત્માએ આત્મકથ્યાણને માટે શાસ્ત્રની પ્રરૂપણા કરી છે તે આપણા દ્વિતને માટેજ છે, અને તેથીજ શાંત દશા પ્રાપ્ત થાય છે. જે ગુણ ધર્મશાસ્ત્રથી પ્રાપ્ત થાય છે તેવા ગુણની પ્રાપ્તિ અભિમાની એવા બ્રાહ્મણીયા બ્યાકરણાદિ શસ્ત્રથી કરી પણ થાયી નથી. એ વાત શાસ્ત્ર સિદ્ધ છે.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—વૈયાકરણીય-તમે બ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રને અભિમાની જ્ઞાન કેમ કહો છો?

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક-અમે તો શું કહીએ પણ પૂર્વે વિદ્વાન આચાર્યો રહી ગયા છે.

જુઓ “જૈન” ધત્ર પુસ્તક પમું મુંબઈ સવિચાર તા. ૪થી ઓગસ્ટ સને ૧૯૦૭, અપાઠ વદ ૧ વીર સંવત્ ૨૪૩૩ (અંક ૧૮મો) તેમાં પાને પમે મુનિ વિચાર મુનિ મહારાજ શ્રીચારિત્રવિજયનું બ્યાખ્યાન (એ નામનો લેખ) તેમાં કહ્યું છે કે:-

સિદ્ધસેન દિવાકર વિક્રમના સમયમાં ચર્ચ ગયા. તે બહુ ભણેલા હતા. વિદ્યાના ગર્વને લીધે તેમને કુદા નવકારનાં પાંચ પદને સંસ્કૃત રૂપમાં દેસવી નાખ્યાં અને ખીસ્તાળીસે આગમ સંસ્કૃત ભાષામાં દેસવી નાખ્યા હરજા દર્શાવી. માગથી ભાષાને ન્યૂન ગણી સંસ્કૃતમાં દેસવી

જાણવાના તેમના નિશ્ચયને ગુરૂએ તેનો જ્ઞાન ગર્વ માન્યો અને તેમને સંઘ બહિષ્કૃત કર્યા.

અત્યારે એથી પણ વધારે મર્ષિત ઘણાએ જોવામાં આવે છે. તે જોટલે સુધી કે દુનિયામાં ગણાતા એવા કેટલાક વિદ્વાન મુનિઓ સંસ્કૃત જ્ઞાનના અભિમાની થકા પવિત્ર એવી સૂત્રની અર્ધ માગધી ભાષાને આગધી એવા શબ્દથી જોડતા સાંજળા છે એવાઓને શિક્ષા દેવા કેાણુ સમર્થ છે ? આગળ તો સિદ્ધસેન જેવા જગજગસ્ત અચાર્યને પણ સંઘ બહાર કરતાં આંચકો ખાવામાં આવેલો નહોતો, અત્યારે તો સંઘ તો શું પણ લીધેંકર મહારાજ જેવાથી પણ નહિ કરનારા મનમાની ભાષાના જોડનારા આગળ પડતા સૂત્રની ભાષાને, આગધી એવા શબ્દથી અપમાન કરનારા-સૂત્રની ભાષાને હલકી પાડનારા, માતૃ ભાષાની અવહેલના કરવામાં આંચકો નહિ ખાનારા, એવાઓને પોતાના માનેલા ગ્રાહ્યભૂમિ વ્યાકરણાદિ જ્ઞાનનું અભિમાન નહિ તો ખીજું શું ?

પ્રશ્ન ૩૫ શું—પ્રાચીન જૈનનું મૂળ જ્ઞાન કયું છે ?

ઉત્તર—જૈનશાસ્ત્રની શૈલી જોતાં પ્રાચીન આચાર્યો જો કે વ્યાકરણ આદિ જ્ઞાનના દૃઢાધિ અભ્યાસી હશે, પરંતુ પોતાના શાસનની-મૂળ શૈલીને લોપ નહિ કરતા સૂત્રની (માગધી) ભાષાને અવલંબી રહેલા હતા, જેમ પૂર્વાચાર્યોના બનાવેલા ગ્રંથો પરથી ખ્યાતી થાય છે. પૂર્વાચાર્યોના બનાવેલા પ્રાચીન ગ્રંથો માગધી ભાષામાં રચેલા ઘણાએ જોવામાં આવે છે. ઠાગાંદર જેમ જેમ વ્યાકરણાદિનો અભ્યાસ વધતો ગયો તેમ તેમ સંસ્કૃત ભાષામાં ગ્રંથો રચાતા ગયા, તેવા ગ્રંથના રચવાવાળા પણ જેમ લખતા ગયા હોય છે કે-માગધી ભાષા ઉપરથી જો સંસ્કૃતમાં રચેલ છે. જેમ ઘણા ગ્રંથો પરથી સાબીત થાય છે કે પ્રથમના આચાર્યોના બનાવેલા ગ્રંથો માગધી ભાષામાંજ હતા, અને હજી પણ કેટલાક ગ્રંથો પૂર્વાચાર્યના બનાવેલા માગધી ભાષાના મોળુદ છે. જો ઉપરથી નિશ્ચય થાય છે કે જેમ જૈન ધર્મના સિદ્ધાંતો ભગવંતની વાણી મુજબ માગધી (અર્થે માગધી) ભાષામાં રચાયા છે, તેમજ કેટલાક ગ્રંથો પણ માગધી ભાષામાં રચાયા છે. જોટલે જૈન ધર્મની મૂળ પ્રવૃત્તિ માગધી ભાષાનીજ છે. અને અન્ય ધર્મનાં પુસ્તકો સંસ્કૃતમાં છે. જો વાત જગજગદેર છે. છતાં પોતાનાં ધર્મ-શાસ્ત્રોનું અપમાન કરવું અને અન્ય ધર્મીઓના શાસ્ત્રનું અનુસરણ કરવું તે સમ્યક્ત્વ દિવિનું કર્તવ્ય નથી.

પ્રશ્ન ૩૬ શું—પાલિ દસજ સૂત્રમાં શી રીતે જણાવ્યું છે ?

ઉત્તર—સૂયગડાંગસૂત્ર શ્રુત સ્કંધ પહેલે—અધ્યયન ૧૪મે—ગાથા ૧૩મીમાં પંડિત નીચે પ્રમાણે કહ્યા છે.

સે કોવિદ જિવનવયેણ પત્યા, સૂરોદય પાસતિ ચક્રવર્ણે વા.

તેજ શિષ્ય ગુરુકુલ વાસે વસતો થકો જીન વચન થકી સમસ્ત સૂત્રાર્થ વિચાર સમજીને પંડિત થાય. જેમ સૂર્યોદય થકી નિર્મળા નેત્ર વાળો પુરૂષ સર્વ માર્ગને જાણે તેમ ગુરુશિષ્ય પણ હૃદયરૂપ નેત્રે કરી આગમ રૂપ સૂત્ર પ્રકાશિત થવાથી નિર્મળ ધર્મરૂપ માર્ગને જાણે (જેવો પંડિત હોય.)

અહિં પંડિતનું સ્વરૂપ સૂત્રમાં ઉપર પ્રમાણે કહેલ છે. પરંતુ બ્યાકરણ બાળીને પંડિત થવા કશું નથી.

તેમજ વળી—શ્રી સૂયગડાંગજીની વૃત્તિમાં શ્રી શીલંગાચાર્યજીએ પંડિતનું લક્ષણ બતાવ્યું છે. કે—“પાપાકીનઃ રૂપિ પંડિતઃ” પંડિત હોય તે પાપ થકી ડરેજ. એટલે પાપ થકી ડરે તેજ પંડિત કહેવાય. કલ્પાર્થઃ—

પ્રશ્ન ૩૭ મું—પંડિતનું સ્વરૂપ અને તેની ઓળખાણ શી ?

ઉત્તર—પિતાંબરી હુકમ અનુકૃત “જ્ઞાન પ્રકાશ પ્રકરણ સંબંધ” અંકમાં પાને ૨૯૦ માં—જ્ઞાન ભૂષણમાં કહ્યું છે કે—ઉક્તંચઃ—

પાપાણેષુ યથા દેમ, દુઃખમધ્યે યથા ઘૃતં ;

તિલમધ્યે યથા તૈલ, દેહમધ્યે યથા સિવં ॥ ૧ ॥

કાષ્ટમધ્યે યથા વહ્ની, શક્તિરુપેણ વિદ્યતિ ;

જયમાત્મા શરીરેષુ, જો જાનાતિ સઃપન્ડિતઃ ॥ ૨ ॥

પાને ૨૯૧ મે—પંડિત સ્વરૂપ કહે છે. આ શરીરને વિષે પરમાત્મા સ્વરૂપ છે તેને જે ઓળખે છે તેજ પંડિત છે. ત આત્મ સ્વરૂપ જાણના વિના જે કાંઈ બીજા બાળી ગણી પંડિત નામ ધરાવે છે. તે લૌકિક પંડિત છે, પણ લૌકિકાતર પંડિત તો આવી રીતે આત્મ સ્વરૂપનું જોને નાજુપડું થયું તેને લૌકિકાતર પંડિત કહીયે. તે સ્વરૂપ જણાવે છે, જેમ પાપાણને વિષે દેમ—સાનું, દુઃખમાં ધૃત, તલમાં તેલ, કાષ્ટમાં અગ્નિ રહેલ છે તેમ આ શરીર મધ્યે સિવ સ્વરૂપી—સિદ્ધ સમાન પોતાના આત્માને જાણે તેનેજ પંડિત કહીએ. ॥

પ્રશ્ન ૩૮ મું—શિષ્ય વાક્ય—લૌકિક પંડિતને લૌકિકાતર પંડિતમાં શો ફરક હશે ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત અંશમાં જણાવે છે કે—જે લૌકિક પોદન છે તે સંસારી જીવને સંસાર થકી હોડવી મોડો જવા ન દે, શા માટે જે એના સમજવામાં એમ છે કે આપણો વાડો તૂટી જાય અને આપણા મતની માન વૃદ્ધિ ન થાય અને સર્વે આત્મ જ્ઞાની ધર્મ જીવ તેવારે આપણા મત કેમ ચાલે માટે હૃદય રીતે આપણા વાડામાંથી નીકળવા દેવો નહિ, જેમ મોહ રાજને કોઈ જીવ-સ્વચ્છ મળે તે વારે મહા સંભાષ થાય જે આપણું નાટક તૂટી જાયે, એમ જાગી ધણો યોચમાં પડે છે. તેમ લૌકિક પંડિત છે, તે પણ કોઈ જીવ આત્મજ્ઞાન પામ્યાની ખમર સાંભળે તેવારે તેના જીવને જેવું થાય છે કે જેમ કોઈ ઘરમાંથી અત્યંત વડવેળા વસ્તુને નાશ થાય તેનું જેટલું દુઃખ વેદે તેથી અનંતમણું દુઃખ વેદે છે. તે માટે એ લૌકિક પંડિત દરીએ, ને લૌકિક પંડિત એ વાડાના-મતના ચલાવનારા તેના થકી જ્ઞાન માર્ગ ધણો દૂર છે. તે થકી કોઈ જીવ ધરમ પામી શકે નહિ.

તથા લોકોત્તર પંડિત તે તો (પોતે આત્મ સ્વરૂપના જાણનારા અને બીજા જીવોને) એક આત્મ સ્વરૂપનું જોખખાણ કરાવે અને ધર્મ પમાડી મોડો પહોંચાડે. (છતિ-જ્ઞાનપ્રકાશ પ્રકરણ સંમહ-જ્ઞાન. બૂધજીં વાક્ય.)

પ્રશ્ન ૩૬ મું—વર્તમાનકાળના પંડિતોનું સ્વરૂપ કેવા પ્રકારનું છે ? તે જણાવશો ?

ઉત્તર—વર્તમાનકાળે, હુનિયામાં કહેવાતા પંડિતો માત્ર વાક્યા-તુરીથી લોકોનું મન રંજન કરવા અને લોકો પાસે પોતાનો વાહવાદનો પેકાર પ્રદાવવા શાસ્ત્ર અને ધર્મ વિરૂદ્ધ વાનો કરી હુનિયાને ગમતો બોધ આપનારા અર્થાત્ સંસાર સુધારાનો બોધ આપવાથી પોતાનું સર્વસ્વ માનનારા, અને એમ પણ ખુટ્ટી રીતે જોલનારા કે સંસાર સુધારવાની ધર્મશુદ્ધને જરૂર છે. વગેરે વાતોથી તથા જાણણીથી સંતોષ માનનારા એવા પંડિત નામ ધરાવનારા જેટલું પણ જાણના નથી કે પાશુકું આંગણું વાળી સુધારતાં પોતાના ઘરમાં રબ જરાય છે. જે ઉપદેશ સ્વાધુને દેવો ઘટે નહિ તેવો ઉપદેશ અથવા સાવલ ઉપદેશ અથવા સૂત્ર વિરૂદ્ધ ઉપદેશ કરવાથી પોતાનો આત્મ કર્મ રજો મલીન થાય છે. તેની દરકાર નહિ રાખનારા માટે ‘મહા સુરવેના સિદ્ધાંતો’ એ નામના પુસ્તકમાં ‘ક’ ના પાને પહેલે કહ્યું છે કે—

પંડિત ઐર મસાલચી, દોનોં મુઝે નાંહી;
ઐર ન કો કરે ચાંદના, આપ અંધેરે માંહી. ૧

માટે અહો વિદ્વાનો! અહો પંડિતો! મસાલચી રૂપ પંડિત નહિ
બનતાં ધર્માત્મા પંડિત બનો અને દુનિયાનો ઉદ્ધાર કરો.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—ધર્માત્મા પંડિતનું સ્વરૂપ કેવું હોય તે જણાવશો?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો—“મોક્ષ માર્ગ પ્રકાશ” પાને ૩૫૮
મે-પંડિતની સમજણ પાઠે છે કે—

ઐર શાસ્ત્રાભ્યાસ વિષે બી કંઈ તો વ્યાકરણ, ન્યાય કાવ્ય આદિ
શાસ્ત્રકો બહુત અભ્યાસે હૈ, સો તો લોક વિષે પંડિતાઈ પ્રગટ કરનેકા કારણ
હૈ, ઇન વિષે આત્મહિત નિરૂપણ તો હૈ નાહિ.—ઐસા ન કરના જો
વ્યાકરણાદિક હી અભ્યાસ કરતે કરતે આણુ પૂરા હો જાય ઐર તત્ત્વ
જ્ઞાનકી પ્રાપ્તિ ન બને.—

પાને ૩૫૬ મે—ઐર જો જીવ, શબ્દનકી નાના યુક્તિ વિષે અર્થ
કરને કોહી વ્યાકરણ અવગાહે હૈ. વા વાદાદિક કર મહુત હોનેકો ન્યાય
અવગાહે હૈ ચતુરપનાં પ્રગટ કરને કે અર્થ કાવ્ય અવગાહે હૈ. ઇત્યાદિક
લૈકિક પ્રયોજન વિષે ઇનકા અભ્યાસ કરે હૈ સો ધર્માત્મા નાહી. ઇસવિષે
જિતના બને થોડા બહુત ઇનકા અભ્યાસ કર આત્મહિત કે અર્થ
વત્સાદિકકા નિર્ણય કરે સાઈ ધર્માત્મા પંડિત બનના.

“આજ્ઞાકમ નીતિ દર્પણ” ના છઠ્ઠા અધ્યાયમાં શ્લોક ૧૨ મેં
કહ્યું છે કે—“યથાર્થત્વેન પશ્ચિત્તમ્—” પંડિતને સત્ય ભાવાથી ઓળખીએ.
એટલે યથાર્થ જોલે તે પંડિત “ભાગવત” એકાદશમ સ્કંધ-અધ્યાય ૧૬,
મેં શ્લોક ૪૧ મેં કહ્યું છે કે—પંડિતો વંશમોક્ષવિત્—” વિદ્વાન હોય તે
પંડિત નહિ પણ બંધ તથા મોક્ષને ભણતો હોય તેને પંડિત સમજવો.

આટલા અધિકારે પંડિતનું સ્વરૂપ જણાવ્યું તેમાં વ્યાકરણ, ન્યાય,
કાવ્ય કે વર્ક શાસ્ત્રની જરૂરીઆત જણાવી નથી. પણ આત્મ હિતને માટે
વત્સાનાદિકથી ધર્માત્મા બનવાની આવશ્યકતા જણાવી છે. ધર્માત્મા બંધ
મોક્ષનું સ્વરૂપ ભણનાર, તેજ સંસાર સમુદ્રને તરી મોક્ષ મતિને પામે છે.
તેવા પુરુષોનેજ શાસ્ત્રકારે પંડિત કહ્યા છે. આ વિષે નાવાચત પંડિત
અને નાવરીવાને યજ્ઞેડા સંવાદનો ન્યાય ભણવા યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—પંડિત અને નાવરીવાનો સંવાદ કેવી રીતેનો છે તે
જણાવશો?

ઉત્તર—એક પડિત સહેલગાહ કરવાને નાવની અંદર બેસી સમુદ્રમાં મધ્ય દરીએ ફરવાને માટે નીકળ્યો, હોડીમાં બેઠેલા પડિતે હોડીના ખેડનાર નાવડીયાને પૂછ્યું કે ચાર ? કાંઈ વ્યાકરણ કે તર્કશાસ્ત્ર ભણ્યા છે ? નાવડીયે કહ્યું “ના” ત્યારે પડિતે કહ્યું “તારી પા ઉમર અલેખે ગઇ” ફરી પડિતણ બોલ્યા “ભાઈ કાબ કેપ કે ન્યાયશાસ્ત્ર ભણ્યા છે ?” નાવડીયે કહ્યું “ના” ત્યારે પડિતણ બોલ્યા, “તારી અર્ધ ઉમર બરગાહ ગઇ” આમ વાર્તાલાપ કરતા દરિયાની અંદર તોફાન થવાનું ચિહ્ન નાવડીયાના જોરામાં આવ્યું ને જણાવ્યું કે હમણાંજ ભયંકર તોફાન થશે તેમ જાણી પડિતણને પૂછ્યું, “પડિતણ ? કાંઈ સમુદ્રમાં તરવા દમવાનું ભણ્યું છે ?” પડિતણ કહે “ના” ફરી પૂછ્યું કે પડિતણ ? સમુદ્રમાં હમણાંજ તોફાન ભમશે માટે બચવાનું શાસ્ત્ર ભણ્યું છે ? પડિતણ ગમરાતા ગમરાતા બોલ્યા કે ના, ભાઈ તોફાન ચાનું ? નાવડીયે કહે “પડિતણ ? મારી તો અર્ધી ઉમર બરગાહ ગઇ, પણ આપની તો આખી ઉમર બરગાહ ગઈ એમ માની રહ્યો. જુઓ, આ સમુદ્રની અંદરનું તોફાન હમણાંજ આ હોડીને ઉછાગીને ઉધી નાખી દેશે. આપણે જાણે સમુદ્રના લગીયાને સ્વાધીન થઈશું. પડિતણ ? તમારા ઈંદેવને સંભારો ! આમ બોલતાંજ તોફાન નજીક આવ્યું અને હોડીને એકદમ ઉછાગી ઉધી પાડી કે પડિતણ અને નાવડીયો સમુદ્રને સ્વાધીન થયા. નાવડીયો તરીને કાંઠે પહોંચ્યો અને પડિતણ સમુદ્રની સહેલગાહ કરવા સમુદ્રમાં ગયા.

આનો પરમાર્થ એ છે કે સંસાર સમુદ્ર તરવાનું જ્ઞાન જાણના વિના અર્થાત્ પરસમય ભણ્યા વિના-વ્યાકરણ, તર્કશાસ્ત્ર, ન્યાયશાસ્ત્ર કે કાબ કેપમાં જીંદગી શુભાવવી તે નિર્વર્થક નીવડે છે. અર્થાત્ પરસમય સંસાર સમુદ્રથી તારી થકતા નથી.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—વૈષાકાત્મીય—નંદીજી સૂત્રમાં—કયું છે કે—સમ્યક્દષ્ટિ મિથ્યા શ્રુત વચ્ચે ભણે તે સમશ્રુત કહેવાય. જ્ઞાણશીલા વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્ર વાંચવા ભણવા તે જૈન મુનિને સમશ્રુત છે.

ઉત્તર—સૈદ્ધાંતિક—તે વાત ખરી છે પણ તે ક્યારે કે—પ્રથમ સમશ્રુત એટલે સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન મેળવ્યા પછી અર્થાત્ જૈનશાસ્ત્રનું જ્ઞાન નિવડે કર્યા પછી ગમે તે શાસ્ત્રનો અભ્યાસ કરે તેને માટે એ વાક્ય છે. પરંતુ જૈનના શાસ્ત્રની તો ગઈ પચ ન હોય તે પહેલાંજ “સંધિ” લખવા મંડી પડે એટલે દીક્ષા લીધી કે તરતજ સિમ્બને પડિત બનાવવા માટે શુદ્ધ વ્યાકરણાદિ જ્ઞાનનો અભ્યાસ કરાવવા મંડી પડે અને કેટલીક ઉમરનો લોગ

જ્ઞાન ને પુરી કરતાં અન્ય શાસ્ત્રોથી તેનું સંધન કરી તે વૃદ્ધને મજબુત બનાવનારને તેનાં દુષ્ટ કેવાં આખવાં પડે છે તે અનુભવ થયેલાને જણાયું હશે.

અન્ય તીર્થોનો પરિચય કરવાથી સમકિતને મલીન કરે છે એમ બ્યારે જોન સિદ્ધાંત કબુલ કરે છે ત્યારે તેનાં જનાવેલાં શાસ્ત્ર સમકિતને પુષ્ટિ કર્યા કેમ થયે? અર્થાત્ નાદજ યાય. માટે જોન શાસ્ત્રમાં શું કદ્યું છે તેનો વિચાર કરે.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—જોન શાસ્ત્રમાં શું કદ્યું છે તેનો જણાવો?

ઉત્તર—સંભળો—ઉત્તરાધ્યયનના પહેલા અધ્યયનની ૮ મી શાયાનાં પહેલાં બે પદ—તેમાં દ્વાદશું કદ્યું છે કે—અદ્ય જુષાણિ સિદ્ધિગચ્છા, નિરદ્યાણિ હ વજ્રદ ॥ ૮ ॥—અર્થયુક્ત સૂત્ર શીખવાં, એટલે જોને વિષે ભગવંતના પ્રકૃષ્ટતા અર્થે રહ્યા છે એવા સૂત્ર (દ્વાદશાંગી પ્રમુખ) શીખવાં અને તે સિવાયના નિરર્થક—ભગવંતના જાખ્યા અર્થે વિનાશ્ય બ્યાકરણિક) તમામ શાસ્ત્ર વર્જવાં.

ભગવંતે તો ઉપર દેલા પ્રમાણે ભગવાની, શીખવાની આજ્ઞા આપી છે. દાહના પ્રાણાંગીયા શાસ્ત્રમાં તથા ઉગ્રીશ જ્ઞાનમાં ભગવંતના પ્રકૃષ્ટતા અર્થનો સમાવેશ થઈ શકતો નથી. તે વાક્ય તો દેહન સિદ્ધાંતમાં જ છે અને સિદ્ધાંતમાં કહેલાં વાક્યોનું જ્ઞાન સિદ્ધાંતથીજ પ્રતિષ્ઠાદન થાય છે. છતાં અન્ય શાસ્ત્રો જણવા કે વાચવાની આવશ્યકતા હોય તો પ્રથમ જોન સિદ્ધાંતનું પુષ્ટજ જ્ઞાન મેળવી લીધા પછી તેમ કરવાને અટકાવન હોવા સંભવ નથી. એમ જોન શાસ્ત્રના કેટલાક ન્યાય ઉપરથી જણાયું બ્યારે છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—શિષ્ય—શાયાના સંભષમા કેટલાક પ્રસંગાકરણ તથા પત્રવદ્યા સૂત્રનો દાખલો બ્યારે છે તો તેમાં શી દલીલ છે તે જણાવો?

ઉત્તર—પ્રસંગાકરણ, પત્રવદ્યા તથા આચારાગ એ ત્રણે સૂત્રમાં મુનિને જાણ દેવી રીતે જોડવી, કઈ જાણ જોડવી ને કઈ જાણ ન જોડવી વગેરે બહુ સમજાવતી રાની પુરૂષોએ પ્રકટ કરેલા છે. તેમાં પ્રસંગાકરણમાં વધારે વિસ્તારથી જણાવ્યું છે પણ તેમ જ્ઞાનેક મેડ અને રદરથો રહેલાં તે જાણના વિના એપ્રાંત વારે અભિપ્રાય આપી દેશે તે કરતાં વિચાર મુક્ત સૂત્ર ન્યાયથી અભિપ્રાય આપવો તે વધારે શ્રેયઃકર.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—પ્રસંગાકરણ સૂત્રમાં જાણ સંભષી રહેલા એ અને તેમાં રહેલા રદરથનું સ્વરૂપ જણાવો?

(૧) પહેલું તો એ કે—વ્યાકરણ શાસ્ત્ર તો નંદીજી વગેરે સૂત્રમાં નિષેધ છે.

(૨) બીજું કારણ—ઉત્તરાધ્યયનના ચોથા અધ્યયનમાં સંસ્કૃત ભાષા નિષેધી છે, અને છઠ્ઠા અધ્યયનમાં સંસ્કૃત ભાષા ત્રણ ચાર જ નથી એમ પણ કહ્યું છે.

(૩) ત્રીજું કારણ—દ્વય ગુણને પર્વાયનું સ્વરૂપ બાણીને સિદ્ધાંતને પ્રત્યક્ષરે ઉપરના કહેલા તમામ બોલ જૈન સૂત્રના આધારે જ હોવા જોઈએ.

(૪) ચોથું કારણ—ઉપરના પાઠમાં નિપાતાદિ જે બોલ કહ્યા છે તે સર્વભાનકાગમાં જૈન સૂત્રની સેલી પ્રમાણે નહિ જોવામાં આવતાં અન્ય ભાષાનાં સંસ્કૃત ભાષાની પ્રવૃત્તિના જોવામાં આવે છે.

(૫) પાંચમું કારણ—ઉપરના પાઠમાં દસ પ્રકારના સત્ય, બાર પ્રકારની ભાષા અને સોળ પ્રકારનાં વચન કહ્યાં છે તેનું સ્વરૂપ અહિંયાં જણાવ્યું નથી.

(૬) છઠ્ઠું કારણ—ઝેવટમાં લખ્યું છે કે—અરિકંત ભગવતે—વીર્યંકર મહારાજે એવી આજ્ઞા દીધી છે કે, ઉપરની કહેલી તમામ ભાષા ચારિત્રી-શાસ્ત્રે કાગ અવસર દેખીને આવોચીને—અવસરે બોલવું.

આ ઉપરથી કોઇને કહેવું હોય તો એમ પણ કહી શકે કે—સૂત્રની ધોરણ પ્રકારની સંભાળપની પેઠે વારંવાર પકડ કરવાને ઉપરના પાઠમાં રહેલી કડકીલેલ લાગુ થતી નથી.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—શ્રી નંદીજીસૂત્રમાં વ્યાકરણનો નિષેધ કેવી રીતે કરવામાં આવ્યો છે ?

ઉત્તર—શુભો-શાસ્ત્રાવાજ્ઞા છપાયેલ નંદીજીસૂત્રના પૃષ્ઠ ૧૫૫ મેં કહ્યું છે કે—

સે કિં તં મિચ્છતુયં ? મિચ્છતુયં જં હમં અજ્ઞાણિણિદં મિચ્છદિદ્વિષદિ સચ્છંદંબુદ્ધિમરિગોપિયં તંબ્રહ્મ—મારહં, રામાયણં + + + વાગરણં માગવયં + + + વાવરણં કલાઓ, ચતારિ વેપા, સંગોવગાપ્યાદં મિચ્છદિદ્વિષસ મિચ્છ-પરિમાદિયાદં મિચ્છતુયં.

અર્થ—અહો ભગવન ! મિચ્છાશુન કિસે કહતે હૈ ? અહો જૈનમ ! જો મિચ્છાત્વ દૃષ્ટિ અજ્ઞાનીયોને અપને સચ્છંદકી બુદ્ધિ—મતિ કલ્પના કર બતાવે દુવે મન્ય તલથા —૧ ભારથ, ૨ રામાયણ, + + + ૨૨ વ્યાકરણ.

૨૩ ભાગવત, + + + ૩૦ બહુતરે, કલાકે શાસ્ત્ર, ૩૧ ચાર વેદ, ૩૨ શાસ્ત્રોક્ત અંગોપાંગ સહિત તથા-૧ શિક્ષાકલ્પ, ૨ વ્યાકરણ, ૩ છંદ નિર્ણય, ૪ ભેતિપ, ૫ કાવ્ય, ૬ લક્ષણ-સામુદ્રિક, ઇત્યાદિ મિથ્યાત્વી કે બનાયે મિથ્યા શાસ્ત્ર હું.

અહિયાં તો ખુદ્દી રીતે વ્યાકરણ વગેરે મિથ્યાશુન-મિથ્યાત્વ શાસ્ત્ર કહ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—ઉત્તરાધ્યયનના ચોથા અધ્યયનમાં સંસ્કૃત ભાષા નિષેધી છે એમ કહેવામાં આવે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—જે કાળજી હશે તે સૂત્રની મૂળ ગાથા અને ટીકા વગેરે વાંચ્યો તો તરત જણાઈ આવશે.

પ્રશ્ન ૪૯ મું—સૂત્રની મૂળ ગાથામાં શું કહ્યું છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—સાંભળો—ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર-અધ્યયન ૪ થે-ગાથા ૧૩ મી તેમાં કહ્યું છે કે-ગાથા—

જે સંલયા તુચ્છ પરપ્પવાદી, તે વેજ્ઞદોસાણુગયા પરજ્ઞા;

एए अहम्भुत्ति दुमुंछमाणो, कंखे गुणे जाव सरीरस्समेउ तिषेमि ॥ ૧૩ ॥

અર્થ—જે કોઈ તત્ત્વજ્ઞાન વિના, સંસ્કૃત ભાષાના બોલણુહારા, સમ-ક્રિતાદિકે કાલા, પરનાં કીધાં શાસ્ત્ર તેહના પ્રરૂપનાર, તે મિથ્યાદષ્ટિ, શાસ્ત્ર દોષે પોહતા થકા, પરવસે પડયા છે; એ પૂર્વે કહ્યા તે, અધર્મનાં હેતુ, એજે કારણ માટે એહવાં મિથ્યાત્વનાં (શાસ્ત્ર) ત્વજ્ઞતાં થકા, વાંછે જ્ઞાનાદિકે શુભને, જાવ છત્ર મુખી એટલે શરીર લેહ થાય તિહાં મુખી. એમ મુંધમાં સ્વામી જણુ પ્રત્યે કહેતા હવા ॥ ૧૩ ॥

પ્રશ્ન ૫૦ મું—ઉપરની ગાથાના સંજયે ટીકાકાર શું કહે છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—ટીકામાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે:-સમિતિત્રાજા ઉત્તરાધ્યયનના ચોથા અધ્યયનના પાને ૨૭૭ મે.

वृहदवृत्तिः—व्याख्या—‘ ये ’ इति अनिर्दिष्ट स्वरूपः, संस्कृता इति न तादृशक शुद्धिमन्तः किन्तु रचरितवृत्तयः, यद्वा संस्कृतागमपरारूपास्तेन संस्कृताः; यथा सौमताः, ते हि स्वागमे निरन्वयो च्छेदमभिधाय पुनर्दोषैः निर्वहमपदवनतः परमार्थतोऽन्वयि द्रव्यरूपमेव संज्ञानमुपकल्पयान्तव्युः, साक्षात् ऐकान्तनित्यता मुक्त्वा तत्त्वतः, परिणारूपां ये (पावे) व पुनराविर्भावितो-

ભાવાલુક્તવન્તો, યથા વા- 'લક્ષ્યાનિ પ્રાપ્તેપિદ્વાનિ. પુનઃ સમ્પ્રાવિતાનિ ચ' :
સાપેક્ષનિરપેક્ષાણિ, પ્રવિવાક્યાન્યેકશઃ ૧ ॥'

इतिवचनाद्वचन निषेधनसम्भवादि भिरुपस्कृत स्मृत्यादि शास्त्रामन्वादयः,
अतएव 'तुच्छ' चितुच्छ यदृच्छामिधावितयानिः साराः 'परम्परा' चि-
परेषते स्वतीर्थिक व्यतिरिक्ततया प्रवादिनश्च पर प्रवादिनः, ते किमित्याह,
'प्रेमद्वेषाभ्यामनुगताः प्रेमद्वेषानुगताः, तथाहि-सर्वथा संवा-
दिनि भगवद्भक्तिस निरन्वयो च्छेदैकान्तनित्यत्वादि क्लृप्तं वचन निषेधनसम्भ-
वनादि वा न रागद्वेषाभ्यां विनेति मावनीयम्, अतएव च 'परम्परा' चि देशी,
परत्वात्परवशा रागद्वेषप्रहमस्त मानसतया न ते स्वतन्त्राः, यदि तएवं विधास्ततः,
किमित्याह 'एते' इति अर्हन्मत्तवाद्याः, अधर्म्य हेतुत्वादधर्म्यः, 'इति' त्यमुनो
ह्येतेन 'दुगुलमाणो' चि जुगुप्समानः उन्मार्गानुयायिनोऽमी इति तत्स्वरूपमव-
धारयन्, ननुनिन्दन्, निन्दायाः सर्वत्र निषेधात्, तदेवं विषय किं कुर्यादित्याह
'काङ्क्षेत्' अभिलषेत् 'शुणान्' सम्यग्दर्शनचारित्र्यारम्भान् भगवद्भाग्याभिहितान्,
किं नियतकालमेवोक्तान्यथेत्याह-यावच्छरीर-औदारिकारयपक्षराशामेदः—
पृथग्भावः शरीरभेदो, मरणविशुक्तिर्गतिवाक्य, अनेनेहैवसमुत्थानं कामप्रहाणादि
च तत्त्वतः, अन्यत्र तु संश्रुतिमन्त्रितुक्तम्, एवं च काङ्क्षात्मकसम्यक्चारित्र्य-
परिद्वाराभिधानतः समस्तवशुद्धिर्भवेत्सुत्रार्थः ॥ १२ ॥ इति परि समाप्तौ. ॥

સંસ્કૃતાદિક અન્યમતના ચાત્રને માટે ઉત્તરાધ્યયનના ચોથા અધ્ય-
યનની ૧૩ મી આધાને માટે ટીકાનાં ઉપર પ્રમાણે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૫૧ શું—ટીકામાં શું કહ્યું ॥ તે સૌ કોણ સમજી શકે તેવી
રીતે ૧૩ મી આધાને ૨૫૯ અર્થ જણાવ્યો ?

ઉત્તર—કાદર ૨૫૨૧૪ ચેદામાઇ દેશી તરફથી છપાઇ બહાર પડેલું
ઉત્તરાધ્યયનના ચોથા અધ્યયનની ૧૩ મી આધાના-ભાવાર્થમાં લખ્યું છે કે—

ભાવાર્થ—જે કોણ તત્ત્વના અભાવ અને સંસ્કૃત જ્ઞાના બેલાદાર
અને સમક્રિતાદિક ગુણે કરી ઠાકા સ્વતીર્થ થકી અનેગંનાં પ્રીયં ચાત્રના
પ્રરૂપબહાર એવા તે મિશ્રાત્વદિ નામદેવને વચે પોડેત્યા થકા પરવશ
પડ્યા છે એ પૂર્વોક્ત કથા તે અધર્મના હેતુ એવા મિશ્રાત્વદિને તણ
સાદિક ગુણને જાણુવ સુધી સાધુ ઇચ્છે. (અર્થાત્) કોણ સંસ્કૃત
જ્ઞાના બોડનાર છે પણ સમક્રિતાદિક ગુણે કરી રહીન, અનેવાના. કરેલા

શાસ્ત્રના પ્રરૂપનાર એવા મિથ્યાત્વ દ્રષ્ટિ છે તે સામ્ય બેગને વચરૂપ પરમ્ય પડ્યા છે. એવા અધર્મના હેતુ મિથ્યાત્વાદિકને તણને સામ્ય માનાદિક શુભને જાવજીવ સુખી હત્યે, કારણકે સંસ્કૃતાદિક બાવા કોઈને તારની નથી પણ સમક્ષિતાદિક શુભ જીવને તારે છે. માટે તે શુભને કારણ કરવા એમ સુધર્મા સ્વામી પોતાના જંજુ નામના શિષ્યને કહેતા હતા કે હે! જંજુ! જેમ મેં શ્રી મહાવીર દેવ પરમાત્માની સમીપે સાંમજ્યું હતું તેમ મેં તુજ પ્રત્યે કહ્યું ॥ ૧૩ ॥

પ્રશ્ન ૫૨ મું.—શ્રી પ્રશ્ન બ્યાકરજી સૂત્રમાં દસ પ્રકારનાં સત્ય કહ્યાં તેનું સ્વરૂપ ત્યાં મૂળ પાઠમાં જળાબધું નથી તે તે સત્યનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—ઠાણાંગ-ઠાણે ૧૦મેં દસ પ્રકારનાં સત્ય કહ્યાં છે તે આ પ્રમાણે મૂળપાઠ :—

દસવિદ્ધે સચ્ચે પ. ધં. જળવયં સમ્મય કૃત્વણા, નામે રૂપે પદુચ સચ્ચે ચ; વવહાર માવ જોમે, દસમે બોવમ્મ સચ્ચે ચ ॥ ૧ ॥

બાવાર્થ—(ઠાણજીવાળા છાપેલ પાને ૮૦૭મે) દસ પ્રકારકે સત્ય કહે છે :—૧. જનપદસત્ય, ૨. સંમતસત્ય, ૩. સ્થાપનાસત્ય, ૪. નામ સત્ય, ૫. રૂપસત્ય, ૬. પ્રતીતસત્ય, ૭. વ્યવહારસત્ય, ૮. ભાવસત્ય, ૯. જોગસત્ય, ૧૦. ઉપમાસત્ય એ દસ પ્રકારનાં સત્ય કહ્યાં.

પ્રશ્ન ૫૩ મું.—દસ પ્રકારનાં સત્ય કહ્યાં તેમાં પ્રથમ જનપદસત્ય કહ્યું તેનું સ્વરૂપ શી રીતે સમજવું ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત પાને—દસ પ્રકારનાં સત્ય કહ્યાં છે તેમાં પ્રથમ જનપદસત્ય તે—જસ દેશમેં અર્થતા વાચક બેબે રૂઢ શબ્દ હોવે ઉસ નામસે કહેના સો નૈસે પાનીકો કોકણ દેશમેં પીચ કહતે હે (તથા બાણુવાળા છાપેલ ઠાણાંગ પાને ૩૬૧મે—ટીકામાં—

તત્ર જનપદસત્યં યથા ઉદકાર્થે કૌકળાદિ દેશરૂઢયા વય હતિ વચનં

એટલે કોંકણાદિ દેશમાં પાણીને પય શબ્દમાં બોલાવે છે, એમ પણ કહ્યું છે. ઉસકો જલ, નીર, વગેરહ પૃથક્ પૃથક્ નામસે બોલત્ર ભીડે.

એટલે જે જે દેશમાં જે જે પ્રકારની ભાષા બોલાવી હોય તે દેશની ભ.ષા બોલતાં સત્ય ભાષા કહીએ.

કહેવત છે કે—“બાર ફોલી ભાષા બહોલે.” એટલે બાર બાર બારે ભાષાનું બહોલું થાય છે. એમ પ્રત્યક્ષ ભાષામાં આવે છે. જેમકે શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષામાં—કગલો, ઘાળી, ગોળી, ફેળા, માળો વગેરે શબ્દો વપરાય છે, ત્યારે ફાલાર પ્રાંતમાં, મચ્છુ કઠો તથા દળવડ વગેરેનાં આમાં કચો, ઘારી, ગોરી, કેશ, મારો વગેરે શબ્દો બોલાય છે. અને “મગલા આવરા” ને બહોલે “મગલા આવરા” નું વપરાય છે. કપાટ—“આગીયા” ને બહોલે “આરિયા” કહેવું તે શુદ્ધ ભાષા માને છે. એટલે જે રૂઢિમાં જે ભાષા બોલતાની હોય તે ભાષા. તેને સૂચમાં જનપદ સત્ય કહે છે. તે ભાષા બોલતાં અસત્ય લાગે નહિ.

પ્રશ્ન ૫૪ મું—બીજું સંમત સત્ય તે શું ?

ઉત્તર—(બોલાવળીમાં સરખાપણું) અરવિંદ સો પંકજ.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—સ્થાપના સત્ય કેને કહીએ ?

ઉત્તર—ત્રીજું સ્થાપના સત્યનો—દીગીકો દીસી નામનો સ્થાપના. જેનો કાપ્ટ (પાવાજાદિક) કો ચિત્રિત કર સ્થાપના કરના. (કાપ્ટ દેવના નામની મૂર્તિ ચિત્રાદિ—ફોટા પ્રમુખનું સ્થાપન કરી ફિનિશ તે દેવને નામે બોલાવે, તેમ બોલાવતાં અસત્ય લાગે નહિ તે સ્થાપના સત્ય. એમ બારેક લાગીને ઘોટા માન્યે, તેને કાપ્ટ કહે તારો ઘોટો આવો રાખ. તેમ કહેવું અસત્ય લાગે નહિ.)

પ્રશ્ન ૫૬ મું—ધાતુ નામ સત્યનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—નામ સત્ય તે—જેના નામ રખેનેથી આવ્યા હોય છે—કુલવર્ધન નામ વાલેકો કુલવર્ધન કહના શીર બાદે કુલ જલતા હોયે ના નહિ. એટલે નિર્ધન છગા કુલવર્ધનનું નામ હોય, બાઈનું નામ ભરની હે વ ને એક વિવસનું ખાવા ન હોય તેપણુ તે નામે બોલાવતાં અસત્ય લાગે નહિ.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—પંચમું રૂપ સત્ય તે કેને કહીએ ?

ઉત્તર—રૂપ સત્યનો—સાધુના રૂપ (વેશ) બારણુ જિત પાંદડુ કુવ નહિ હે તો બીડતે સાધુ કહના (અસત્ય નહિ) અરિયા આરિયાદિ ગુણ સ્થિત સાધુના રૂપે (વેશ) રહેલાને સાધુ કહેતા અસત્ય લાગે નહિ એમ કહું.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—મતીત સત્ય તે શું ?

ઉત્તર—મતીત સત્ય તે—અન્ય વસ્તુપ્રત્યાયક હોયે મતીતિ સત્યને મતીત સત્ય જેને અભાષિતો સ્થિતિ અંદુલી છેડી છેડી હે વ તર્કીય નહિ હે

પ્રશ્ન ૫૬ મું—આત્મનું વ્યવહાર સત્ય તે કોને કહીએ ?

ઉત્તર—વ્યવહાર સત્ય તે—વર્ગ ગર્જતા હૈ ગીરિજવતા હૈ વગેરેક વિવર્ણના. (અહીં ત્રણ બળે છે. પાણી બળે છે, વંગી ભાગવતી છંના આડમા શતકે ઉ. ૬૬ અગ્નિ બળે છે—કહ્યું છે. પણ વ્યવહાર ભાષાએ ઘડો બળે છે. ગિરિજાએ છે કહેતાં અસત્ય નહિ.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—આડમું ભાવ સત્ય તે શી રીતે ?

ઉત્તર—ભાવ સત્ય તે—નિશ્ચયાત્મક—(એમ શુકલ વરણમાં ભાવથી પાંચે વરણ રહ્યા છે પણ ઉત્કૃષ્ટપણે શુકલ કહેતાં તથા ગોગમાં ભાવથી પાંચે રસ રહ્યા છે પણ ગોગ ગળ્યો કહેતાં, અસત્ય નહિ. તેમજ શુકલમાં પાંચે વરણ અને ગગપણમાં પાંચે રસ કહેતાં અસત્ય લાગે નહિ.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—નવમું ભેગ સત્ય તે કેવી રીતે ?

ઉત્તર—ભેગ સત્યસો—સંબંધસે કહ્યા બાવે જોસે હંક કે સંબંધસે હંધી વગેરહ.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—દશમું ઓપમ્ય સત્ય તે કોને કહીએ ?

ઉત્તર—ઓપમ્ય સત્ય તે—જોસે સમુદ્ર જોધા તલાવ (એટલે તલાવને સમુદ્રની ઉપમા, નગરીને દેવલોકની ઉપમા દેતાં અસત્ય ન લાગે) એ દશ પ્રકારનાં સત્ય કહ્યાં

પ્રશ્ન ૬૩ મું—પ્રથમ બ્યાકરણમાં બાર પ્રકારની ભાષા કહી તે કેવા પ્રકારની ને કય કય ?

ઉત્તર—પ્રથમ બ્યાકરણમાં બાર પ્રકારની ભાષા આ પ્રકારે કહી છે.

દુવાલમવિદ્યા ય દોર મામા—અથ રીત—તથા દુવાલસવિદ્યા ય દોર મામતિ દ્વદગવિદ્યા ચ મવને મામા તથા ચ પ્રાકૃત સંસ્કૃત મામા, મામવ રિદાચ મૂનેની ચ, વયોત સુરે મેરો, દેગવિશેષાર્પણઃ ૧॥ દ્વમેવ વદ્વિશ મામા મદવચનેદેન નિવનના દ્વાદગયા મરજીતિ. ॥

બાર પ્રકરની ભાષા—પ્રકૃત ૧, સંસ્કૃત ૨, મામથી ૩, પિયાથી ૪, સુરેની ૫, અને અવચ ૬, ૭ છ પ્રકારની ભાષા ગણમાંને છ પ્રકારની વચમાં કહી ૧૨ પ્રકરની ભાષા હોય.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—સૂતરની કઈ ભાષા છે ?

ઉત્તર—સૂતરની અહીં મામથી ભાષા છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—સૂત્રની અર્થ માગધી ભાષા કેમ કહેવાળી?

ઉત્તર—ઉપર કહેલી છ ભાષા માંહેલી જે માગધી ભાષા કહી જોઈએ માગધી અડધી અને અડધીમાં પાંચ ભાષા એમ છ ભાષાનું મિશ્રન કરી સૂત્રની ભાષા રચાણી છે એ ઉપરથી અર્થ માગધી ભાષાનાં જેનું સૂત્ર કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં સોગ પ્રકારનાં વચન કયાં તે શી રીતે? ને ક્યાં ક્યાં?

ઉત્તર—પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં તે આટલોજ પાઠ છે કે—વર્ણનં વિ ય દોહ સોલસ વિદં. પશુ આચારંગ તથા પત્તવણી સૂત્રમાં તથા પ્રશ્ન વ્યાકરણની ટીકામાં વિસ્તારથી જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—સોગ પ્રકારનાં વચન સમુચયે શી રીતે છે? તે પ્રથમ જણાવશે?

ઉત્તર—સાંભળો—પ્રશ્ન વ્યાકરણની ટીકામાં—

તથાદિ-વચનંતિયં ૩ લિંગતિયં ૩ કાલતિયં ૩ તદ્ પરોક્ત વચનસં ૨ ઉવળીવાદ વ ઉર્લં ૪ અઙ્કર્યં ચેવ સોલસમં ૧ ॥ ૧ ॥

ત્રય પ્રકારનાં વચન ૩, ત્રય લિંગ ૩, ત્રય કાળ ૩, પરીક્ત વચનને પ્રત્યક્ષ વચન ૨, ઉપનીત વચનાદિ ૪, ને અધ્યાત્મ વચન ૧ મળી ૧૬ પ્રકારનાં વચન કહ્યાં.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—આચારંગજી તથા પત્તવણી સૂત્રમાં સોગ પ્રકારનાં વચન વિષે મૂળ પાઠમાં શી રીતે કહ્યું છે?

ઉત્તર—પત્તવણીના એકાદશમાં ભાગ પદમાં લાક્ષણિકતા ઇપાયેત પાને ૬૮૧મે મૂળ પાઠ—

વતિવિદેજ મંતે! વચને વચ્ચતે! મોવમા! સોલસગિદે વચમે વચ્ચતે સં અદા વગવચ્ચે, દુવવચ્ચે, સદુવવચ્ચે, રત્તીવચ્ચે, પુમવચ્ચે, વચ્ચમવચ્ચે, અઙ્કર્યવચ્ચે, ઉવળીવચ્ચે, અવળીવચ્ચે, ઉવળીવઅવળીવચ્ચે, અવળીવ-ઉવળીવવચ્ચે, સીવચ્ચે, વદુરજ્જવચ્ચે, અજાગવચ્ચે, વચ્ચત્તરવચ્ચે, પરોક્ત-વચ્ચે ।

અર્થ—અહો અચચન! વચન કે કિતને સેદ કહે દે! એકાદશમાં સોલસ પ્રકારના વચન કે વચન કહે દે—

૧ એકવચન, ૨ દ્વિવચન, ૩ બહુવચન, ૪ સ્ત્રી વચન, ૫ પુરુષ વચન, ૬ નપુંસક વચન, ૭ અધ્યાત્મ વચન, ૮ ઉપનીત વચન, ૯ અપનીત વચન, ૧૦ ઉપનીત અપનીત વચન, ૧૧ અપનીત ઉપનીત વચન, ૧૨ અતીત વચન, ૧૩ પ્રત્યુત્પત્ત (વર્તમાનકાળકા) વચન, ૧૪ અન્યત્ર (સાવિધ્યકાળ) મા વચન, ૧૫ પ્રત્યક્ષ વચન, ૧૬ પરોક્ષ વચન.

પ્રશ્ન ૬૯ સું—એક વચન શી રીતે બોલાય ?

ઉત્તર—વૃક્ષ, ઘટ, પટ, વગેરે. (૧)

પ્રશ્ન ૭૦ સું—દ્વિવચન તે શી રીતે ?

ઉત્તર—દો વૃક્ષ, દો ઘટ, દો હાથ વગેરે. (૨)

પ્રશ્ન ૭૧ સું—બહુવચન કેને કહીએ ?

ઉત્તર—બહુત ઘટ, બહુત વૃક્ષ વગેરે. (૩)

પ્રશ્ન ૭૨ સું—સ્ત્રી વચનનું સ્વરૂપ શી રીતે ?

ઉત્તર—કન્યાચાળા વગેરે. (૪)

પ્રશ્ન ૭૩ સું—પુરુષ વચનનું સ્વરૂપ સું ?

ઉત્તર—સાધુ, શ્રાવક, ઘટ, પટ, વગેરે (૫)

પ્રશ્ન ૭૪ સું—નપુંસક વચનનું સ્વરૂપ કેવી રીતે ?

ઉત્તર—પાત્ર, દેહરૂં, વગેરે (૬)

પ્રશ્ન ૭૫ સું—અધ્યાત્મ વચન કેને કહીએ ?

ઉત્તર—મનમેં રહી હુંધ વાત કદાપિ પ્રગટ કરના ચાહે તહિ પરંતુ બોલ તે સહજ નીકલ જાય. જોસે રૂપકા વેપારી પાની માંગને કે બદલ રૂપ દો (રૂા. ૫૧) જોસા બોલે (૭)

પ્રશ્ન ૭૬ સું—ઉપનીત વચન કેને કહીએ ?

ઉત્તર—શુન યુક્ત વસ્તુકા કથન કરે જોસે થહ ધર્માત્મા પુરુષ હૈ, વિદ્યાવંત હૈ. (તથા ઉત્કર્ષ વચન એટલે શુભાનુવાદ જેમકે રૂપવંત) વગેરે-૧ (૮)

પ્રશ્ન ૭૭ સું—અપનીત વચન તે શી રીતે ?

ઉત્તર—નિંદા યુક્ત વસ્તુકા કથન કરે જોસે થહ પુરુષ કુલક્ષ્યી, મૂર્ખ, પાપી હૈ (તથા અપકર્ષ વચન એટલે દુર્ગુણાનુવાદ એટલે કુરૂપ-કુશીલો:-) વગેરે-૨ (૯)

પ્રશ્ન ૭૮ સું—ઉપનીત અપનીત વચન તે સું ?

ઉત્તર—પ્રથમ ગુન કહકે શ્રીર અવગુન કહે-તેસે યહ સી રૂપવંતી
હે પરંતુ બ્યભિચારિણી હે વગેરે-૩ (૧૦)

પ્રશ્ન ૭૬ ગુ—અવનીત ઉપનીત વચનનું સ્વરૂપ ગુ?

ઉત્તર—પદ્ધિલે દુર્ગત કહ કર શ્રીર ગુન કહે તેસે યહ સી કુરૂપ હે
પરંતુ સુરૂપીકા હે-૪ (૧૧)

પ્રશ્ન ૮૦ ગુ—અવીત વચન તે કાને કહેવું?

ઉત્તર—ભૂતકાગકા તેસે વીર્ધકર હુએ (અકરોત-તથા અમુક યદ્ય
અમુક; હો તથા-ઇત્યાદિ ૧ (૧૨)

પ્રશ્ન ૮૧ ગુ—પ્રત્યુત્પન્ન વચન તે શી રીતે?

ઉત્તર—વર્તમાનકાગકા વચન-તેસે સી સીમંધર સ્વામી હે (કરોતિ-
ચાય છે-વગેરે) ૨ (૧૩)

પ્રશ્ન ૮૨ ગુ—અનાગત વચન તે ગુ?

ઉત્તર—ભવિષ્યકાગકા વચન-તેસે પદ્મનાભ સ્વામી વીર્ધકર હોએ
(કરિષ્યતિ-આવતો કાગ-હોએ, યાએ-વગેરે) ૩ (૧૪)

પ્રશ્ન ૮૩ ગુ—પ્રત્યક્ષ વચન તે કાને કહીએ?

ઉત્તર—જો દ્રષ્ટિ સામને હોય (નજરે દેખીએ તે પ્રત્યક્ષ) (સ્થા
એવં-પ્રત્યક્ષ વચન તે જેમ દેખવામાં આવે તેમ જોએ. નહીં કુરૂરે
વેશ પહેર્યો હોય તેને સી કહી જોલાવે તે) ૧ (૧૫)

પ્રશ્ન ૮૪ ગુ—પરોક્ષ વચન તે શી રીતે?

ઉત્તર—વિના દેખાતી વસ્તુકા કહના (પરોક્ષં યથારથા દર્શનં
વચન તે નજરે જોયા વિના અમુક વેશવા છે, અમુક કીમંત છે-વગેરે)

ઇત્યાદિ સોગ વચનનું સ્વરૂપ:—

ઇવં અરહંત મણુનાય સમાન્તિયં સંનિવૃણ કાલં શિવ વત્સં

સત્યાદિ સ્વરૂપ અવધારીને, અરિહંતની આજ્ઞાને
જદે આલોચીને, સંવમી કાગ અવગરને અણીને જોએ
આજ્ઞાએ, વળી આલોચ્યા વિના, કાગ અવસર અણ
અર્થાત નિપુણ બુદ્ધિએ કરી જોએ જમે લોકનો
અથ ઉપને તેવી અથવા પીડાકારી વચન ન જોવું
આકાશની ટીકામાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—સોગ પ્રાણની ભાષા વિષે વિશેષ કંઈ જાણુ
એવું છે ?

ઉત્તર—પત્રચણાનું એજ ચાલતું અધિભારે કહ્યું છે કે—

દુષ્ટેયં મૈત્રી ! દમવચનં વા જાત્વ પરીક્ષતવચનં વદ મુખે વળ્લવળીનં દસ્ય
આસાજ દસા માસા મોસા ! મોવમા ! દુષ્ટેયં દમવચનં વા જાત્વ પરીક્ષતવચનં
વદન્ને વળ્લવળીનં, દસા માસાજ દસા માસા મોસા.

અર્થ—અહો ભગવન ! હવે તારહ એજ વચન બોલતા હુવા થાવત
અરેજ વચન બોલતા હુવા પ્રજાપતી ભાષા હોયે કયા યહભાષા મુખા નહિ
દે ? અહો મૈત્રી ! એજ વચન થાવત્ પરીક્ષ વચન બોલતા હુવા યહ
પ્રજાપતિ ભાષા દે પરંતુ મુખા ભાષા નહિ દે

પ્રશ્ન ૮૬ મું—ભાષાની ભાતિ કેટલા પ્રકારની ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત ચાલતા અધિભારે ભગવંત પ્રત્યે મૈત્રીમ શ્યામીને
કહ્યું વિષે પ્રશ્ન કયું છે કે—

કલિતિ શ્રી ? આમગયા વળ્લવળી મોવમા ! ચરતારિ માસગાય
વળ્લવળી ને તદા વચનં મામંચાવં શીવ મોમેમાસગાયં, તદાજ તમામોમેમાસગાયં
જાત્વ વળ્લવળીનંમામગાયં ॥

અર્થ—અહો ભગવન ! ભાષાની પ્રીતની ભાતિ કહી દે ? અહો મૈત્રી
કહ્યું એજ અહીં કહી દે ૧ સભ્ય ભાષા, ૨ મુખા ભાષા, ૩ રાજા મુખા,
(૪) સભ્ય, (૫) એજ હ અમલ મુખા, (૬) વળ્લવળી ભાષા.

પ્રશ્ન ૮૭ મું - એ ભાષ પ્રકારની ભાષા બોલતાં આરાધક હોય
? વિનય ?

ઉત્તર—આ વિનય વચન કેટલુંક ભાષાનું કાર્ય મળું છે, પરંતુ પ્રશ્ન
કાલે વચનને મુખ યહ અર્થે વળ્લવળીને માટે ભાષા ભરૂં પડે
છે કે નુમ પડે

દુષ્ટેયં મૈત્રી ! જાત્વ મામગાયં નામનાનં કિ આમદય વિગદદ !
દેવમા ! દુષ્ટેયં મૈત્રી ! જાત્વ મામગાયં જાત્વ નામનાનં નામદય જો વિગ
દદયેત કા જાત્વ મૈત્રી !

અર્થ—મૈત્રી ! જાત્વ મામગાયં નામનાનં કિ આમદય વિગદદ !

અર્થ—મૈત્રી ! જાત્વ મામગાયં નામનાનં કિ આમદય વિગદદ !

ભાષા મેંસે ઉપયોગ રખકર થયોકત જોડનેવાલા આરાધક હોતા હૈ; પરંતુ વિરાધક નહિ હોતર હૈ. ઉસસે અન્યથા પ્રકારકો જોડના દુવા અસંયતિ, અવિરતી, ૫ પ્રત્યાખ્યાનસે પાપ કર્મકર નાશ નહીં કરનેવાલા હૈ. વહ શીર થાહે સત્ય ભાષા જોલે, મૃષા જોલે, સત્ય મૃષા (મિથ) ભાષા જોલે, યા અસત્ય મૃષા (સત્ય નહિ-મૃષા નહિ-વ્યવહાર) ભાષા જોલે વહ આનપક નહિ પરંતુ વિરાધક હૈ ॥ ઇતિ લાલાવાળા છાપેલ પત્રવણ પઠ ૧૩ મે.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—અહીં ઉપયોગ સહિત ચારે ભાષા જોડવાવાળાને આરાધક કહ્યા તે ઉપયોગ કયો અને તેના સ્વામી કોણ ?

ઉત્તર—મૂળ પાઠમાં કોઈ સ્વામી જણાવ્યા નથી. પણ પ્રશ્ન-વ્યાકરણના લખાણ ઉપરથી સ્વામીત્વ સાધુપણાનું જણાય છે અને હજુ વૈકલ્પિક સૂત્રમાં ૪ થી અધ્યયનમાં સાધુને ચાલનાં, ઉભા રહેનાં, બેસતાં, સૂતાં, સોજન કરતાં અને ભાષણ કરતાં-જોડતાં એ છ જોડમાં જતના પ્રધાન કહી છે. જતના અને ઉપયોગને અર્થ એક હોવા સંભવ છે. જતના કહો કે ઉપયોગ કહો. ઉપયોગ સહિત જતનાએ જોડતાં પાપ કર્મને બંધ થતો નથી. માટે મુનિને જતના સહિત કહો કે ઉપયોગ સહિત ભાષા જોડતા આરાધક કહ્યો છે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—જતનાએ-ઉપયોગ સહિત ચારે ભવિતી ભાષા જોડતાં આરાધક માનવો ? અસત્ય અને મિથ ભાષા જોડતાં આરાધક કેમ હોય ? અને શ્રી પત્રવણાળ સૂત્રમાં ઉપયોગથી ચારે ભાષા જોડતાં આરાધક કહ્યા છે તે વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—શ્રી દશવૈકલ્પાળ સૂત્રના ૭મા અધ્યયનમાં ચારે પ્રકારની ભાષાનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે, તેમાં મુનિને માત્ર સત્ય અને વ્યવહાર બેજ ભાષા તે પણ નિર્વંધ ભાષાજ જોડવી કહી છે, અને દેવરની પ્રાધામાં ભાષા સમાિત વિચારીને જોડે તેને આરાધક કહ્યો છે.

આને પરમાર્થ એ છે કે-શ્રી પત્રવણાળ સૂત્રમાં ચારે ભાષા ઉપયોગથી જોડતાં આરાધક કહ્યો. તે ચારે ભાષાનું સ્વરૂપ ઉપયોગથી-ચતનાયુક્ત-વિચારીને શ્રી દશવૈકલ્પાળ સૂત્રમાં કહ્યા મુજબ જણાવ્યાં ઉપદેશ દ્વારાએ જોડતાં, સત્ય ને સત્ય, અસત્ય ને અસત્ય, મિથ ને મિથ, અને વ્યવહાર ને વ્યવહાર. યથાનત્ય જેવું હોય. તેવું કહેવું : ભગવંતે આરાધક કહ્યો છે. ઉપયોગવંતે, ચારે ભાષા જોડવાની અસા રીત નહિ. કારણકે-અસત્ય અને મિથ એ બે ભાષાને માટે તો ભગવંતે ચોક્કસ

છે કે-દોન માણેજ સજ્જસો એ બે ભાષા તો-સર્વથા બોલવીજ નહિ તો પછી ઉપયોગવાન સાધુને ભગવંતે મના કરેલી ભાષા બોલવાનું હોયજ ક્યાંથી ? અર્થાત્ નજ હોય.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણુ સૂત્રમાં અસંજ્ઞી અવિરતિને અપચ્ચખાણીને ચારે ભાષા બોલતાં વિરાધક કહ્યા તો સત્ય અને વ્યવહાર ભાષા બોલતાં વિરાધક કેમ હોય ?

ઉત્તર—પ્રથમ ઉપયોગવંતને આરાધક કહ્યો તો ઉપયોગનેા અર્થ જ્ઞાન અને દર્શન પણ થાય છે, માટે સમ્યક્જ્ઞાન ને સમ્યક્દર્શનવંતને તમામ ભાષાનું સ્વરૂપ જાણ્યું વર્તે છે. તેવી રીતે મિથ્યાદર્શની અસંજ્ઞી અવતીને અપચ્ચખાણીને ભાષાનું જ્ઞાન હોતું નથી તેથી તેને ચારે પ્રકારની ભાષા બોલતાં વિરાધક કહ્યો. તે સ્વત્રયના અભાવે વિરાધક જણાય છે. તે વિરાધકપણું સૂત્ર આખ્યાત ધર્મનું હોવા સંભવ છે. મિથ્યાદર્શની સત્યભાષીને શુભગતિ પ્રાપ્ત થાય. પણ સ્વત્રયના આરાધક હોય નહિ-કારણકે સમ્યક્જ્ઞાનદર્શનના અભાવે તત્સંબંધી વિરાધક કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—ઘોષા ગુણસ્થાનવાળા સમ્યક્દષ્ટિ તે પણ અસંજ્ઞી અવતી ને અપચ્ચખાણી છે તો તે સત્ય ભાષા બોલતો આરાધક કે વિરાધક ?

ઉત્તર—ઘોષા ગુણ સ્થાનવાળા તથા પાંચમા ગુણ સ્થાનવાળા સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન રૂઢ ઉપયોગવંત હોવાને લીધે ચારે ભાષાનું સ્વરૂપ જાણ્યા થાા ચારે ભાષા યથાતથ બોલી જાણે તે પણ સત્યને સત્ય રૂપે, અસત્યને અસત્ય રૂપે, મિથ્યને મિથ્ય રૂપે ને વ્યવહારને વ્યવહાર રૂપે યથાતથ-જેવું હોય તેવું ઉપયોગ સદિન બોલી જાણે, પરંતુ જરૂર પડયે બોલવા અવસરે તેા સત્ય અને વ્યવહાર ભાષાજ બોલે એવો સમક્તિ દષ્ટિનો નિયમ હોવા સંભવ છે. સમક્તિ દષ્ટિ દત્ત વાચક પુરૂષ હોય, જેવું બોલે તેવું પાળે, વ્યવહારમાં રહ્યા થકા પણ અસત્યખાણી ન હોય ઘોષા ગુણ સ્થાનવાળા ને મૂરખાં અમજ્ઞાપાશકની પ્રવચ્ચના પાશક કહ્યો છે અને આરાધકપણે બહુમા દેવલોક મુખીના ગતિ કહી છે.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—સમક્તિ દષ્ટિ સત્યભાષી હોવા છતાં નરકમાં (અર્ધપ્રાણી) કેમ જાય ?

ઉત્તર—સમક્તિ દષ્ટિને નરક ગતિનો બંધ પડે નહિ. નરક ગતિનેા બંધ પડ્યા પછી સમક્તિ પામેલા એકીગ્રંથિક સમક્તિ પામેલા પછી સત્ય-

ભાષીજ દોષ, અર્થાનુ સમજીની છત્ર પજ સંપ અને વ્યવહાર ભાષાજ મેલે અને ૨૨૨૫ ચારે ભાષાનું જાણે.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—એમદો, તેઉદો, ચારેદો, ભાષ માંડેલી મળ જાયા જોલે ?

ઉત્તર—ત્રણ વિગતે દિવ એક વ્યવહાર ભાષા જોલે થાખ શ્રી પત્રવજાજીની.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—તિર્થંદ પર્વદિય ચાર ભાષા માંડેલી કપ કપ જાયા જોલે ?

ઉત્તર—શ્રી પત્રવજાજી સૂત્રનાં પદ ૧૧ મે લાલાજીવાળા છાપેલ પાને ૬૬૪ મે—ભાષા પદમાં કહ્યું છે કે તિર્થંદ પર્વદિય એક વ્યવહાર ભાષાજ જોલે જોલે તિર્થંદને એક વ્યવહાર ભાષા કહી અને જાણીની ત્રણ ભાષાની ના કહી છે.

જળજાળ મિલતા પુરુષાં સ્ત્રીગુણ સદિ શા વદુરુચ સર્વંપિ માસં મામંતિ મૌસંપિ માસં મામંતિ, સત્ત્વ.મૌસંતિ માસંમાસંતિ મગચવામાંપિ માગં માસંતિ.

પણ મેંટલો વિશેષ કે-શુપ, ચરીકા'દકને જળાચવાથી તથા ભતિ સ્મરણ પ્રકુખ તથા ઉત્તર શુભા તબિયથી ચારે ભાષા જોલે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—કેટલાક કહે છે કે-ભાષાના પુરુષ નીકળે તે લોકને અંતે પટોલી અલોકને અથડાઇ પાછાં આવી ઘોતદિયમાં પ્રવેશ કરે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ભાષાનાં પુરુષ લોકના અંત મુખી પહેલે ખસં પણ તે પાછાં આવી કર્ણપુટમાં પડે ને પછી સંજગાય એવો સંજાર નથી; પણ ભાષા પદમાં કહ્યું છે કે-ભાષાનાં પુરુષ જે પ્રતાર નંકળે છે. એક લોકાણાં, પુરુષ નીકળે છે ને બીજા અજિત અખંટ પુરુષ નીકળે છે. તેમ લોકાણાં લોક પામેલાં પુરુષ લોકના અંત કુરશે અને અજિત પુરુષ નીકળે તે સંજગાગા જોજન જીને વિવંશને પામે-નાશ થાય.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—ભાષાનાં પુરુષ ભિન્ન અજિત નીકળે તે કેવી રીતે ? ભક્ષા પુરુષ કોને કહેવાં અને અજિત કોને કહેવા ? તે લોકના અંતને. કુરશે અને સંજગાગા જોજને વિનાશ પામે એમ જે લોક પડવાનું કારણ મું ?

ઉત્તર—નુસ્તાજર જોલે તે પુરુષ લોકાણાં નીકળે અને પીમે પીમે જોલે તે અજિત-લોકાણાં વિના પુરુષ નીકળે તે વિષે મૂળ પદમાં પણ કહ્યું છે કે—

∴ તત્થણં જાઈં દઝાઈં મિણ્ણાઈં નિસિરંતિ, તાઈં અણંતગુણ પરિવુટ્ટીર-
પરિવુટ્ટમાણાઈં લોચંત ફુસંતિ ॥ જાઈંઅમિણ્ણાઈં નિસિરંતિ તાઈં અસંસેજ્જાઓ
ઓગાળહણ, વગ્ગણાઓ ગંતા મેદમાવજ્જંતિ, સંસેજ્જાઈં જોયણાઈં ગંતા વિદ્ધંસ
સમાગચ્છતિ ॥ (પાને ૬૭૫ મે.)

અર્થ—ઉપ્રમે' એ દ્રવ્ય સિદ્ધ નીકાદતે હું વે (ભાવાનાં પુણ્ય)
અનંત શુનદ્રી વૃદ્ધિ પાતે લોકકે અંતમે' સ્પર્શતે હું એર અસિદ્ધ નીકગતે
હું. વે અસંખ્યાત અવગાહના વર્તણુમે' બહાર લેલકો પ્રાપ્ત હોતે હું એર
સંખ્યાત યોજન બહાર નાથકો પ્રાપ્ત હોતે હું ॥

આ વિષે એમ જણાય છે કે—ભુક્ષ્મામર જે ભાષા નીકળે તે પુણ્ય
લેલણાં નીકળે તે સિદ્ધ ભાષા એટલે છૂટાં છૂટાં ભાષાનાં પુણ્ય નીકળે
તે બીજા અંત શુદ્ધ વૃદ્ધિવાળા પુણ્ય સાથે મળી કેટલાંક પુણ્યો લોકના
અંત સુધી પહોંચે અને ધીમે ધીમે જોલે તે ભાષાનાં પુણ્ય લેલણા વિના
નીકળે તે અસિદ્ધ ભાષા કહીએ. તે ભાષાનાં પુણ્ય અસંખ્યાત અવગાહનાની
વર્તણુવાળા પુણ્યમાં જઈને લોક પામે એટલે સંખ્યાતા ભોજન જઈને
નાથ પામે, કારણકે—તે પુણ્યની મંદ ગતિ હોય, તેથી તે બીજાં
પુણ્યની વર્તણુમાં મળી ભય અર્થાત્ ભાષાનાં પુણ્યપણે સંખ્યાતા ભોજન
સુધી રહે.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—લોકને અતે પહોંચેલાં ભાષાનાં પુણ્ય તે પાછાં
કર્તુપુરમાં આવ્યા પછી સમગ્રવામા આવે છે એમ કેટલાકનું માનવું છે તે કેમ?

ઉત્તર—એ વાત મંભરની નથી. ભાષાનાં પુણ્ય લોકના અંત
સુધી જાય પણ, પણ પાછાં આવવાનું મુશ્કાર જણાવતા નથી. ભાષાનાં
પુણ્યની અદિ અંત કદર છે, ત્યાં લોકનાં છેડે અંત લાવેલ છે, પણ
પાછા વળી કર્તુપુરમાં અંત લાવેલ નથી.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—ભાષાનાં પુણ્ય વિષે આદિ અંત મૂળ પાકે કેટલી
રીતે દેવ છે?

ઉત્તર—આશાવાદી છાપેલ પાને ૫૫૬ મે—ભાષા સંબંધી થયે
લોકની પૃષ્ઠા દલી છે તં મૂળ પાક.

જાણજી મને! કિમદિવા, કિમદવા, કિમંટિવા, કિમત્તરનિવા!
લોકના! અમર જીવદિવા, મરીત્તનવા, વંચવંટિવા, લોગંતપાત્તનિવા
સ્વચ્છ ॥

અર્થ—અહો ભગવન! જાણાવી આદિ કહ્યાં છે, કહ્યાંસે ઉત્પત્તિ સ્થાન છે, જાણાકા સ્થાન કયા છે, જોર પર્યવસાન કહ્યાં છે? અહો ગૌતમ જ્ઞાપાવી આદિ જીવસે છે. શરીરસે ઉત્પત્તિ હુધ છે, વજ્રા સ્થાન છે, જોર લોકાંતમે પર્યવસાન છે. ॥

અર્થિયાં તો જાણનાં પુરુષગને લોકના અંતે કરવાપણું કહ્યું પણ જાણું વળવાનું કહ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૯૬ મું—જાણનાં પુરુષગ કર્તુપુટમાં ક્યારે પડે ને ક્યારે સંભળાય?

ઉત્તર—શ્રી નંદીજી સમયાં કહ્યું છે કે—પ્રોતેન્દ્રિય વ્યંજનાવચક્ર તે કાને કરી શબ્દ સંભળે—તે ઉપર બે દણત આપેલાં છે કે—વહિવોદગ દિઠ્ઠેજં ચલ્લગ દિઠ્ઠેજં એટલે પહિઓધક કહેતાં જોડવાનો દણંત, બીજો મઃલગ કહેતાં યાવવાનો દણંત.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—પહિઓધક દણંત તે શી રીતે?

ઉત્તર—જાણો—વહિવોદગ દિઠ્ઠેજં—કહેતાં જેમ કોર્પક પુરુષ સૂતો છે, તેહને તેવામાં કોઈક પુરુષે જોડાવ્યો જે હે દેવદત્ત! એમ જોડાવનાં થકાં તે પુરુષે જાગીને ઉત્તરમાં હું કહ્યું એમ કહે ત્યારે, શિષ્ય પૂછે છે કે—સ્વામી! તે પુરુષે હુંકારો દીધો તે શું એક સમયનાં તે શબ્દનાં પુરુષગને થકે? કે બે સમયનાં પુરુષગને થકે? કે ત્રણ સમયનાં, એમજાત સંખ્યાતા સમયનાં, કે અસંખ્યાતા સમયનાં તે શબ્દનાં પુરુષગને થકે? એમ શિષ્ય પૂછ્યે થકે, હવે શુર કહે છે—એક સમયનાં નહિ, બે સમયના નહિ, જાત સંખ્યાતા સમયના નહિ અસંખ્યાતા સમયના પ્રવિષ્ટ પુરુષગને થકે એમ શુરએ કહે થકે તોહી પણ શિષ્યને સમજણ પડી નહિ.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—બીજું મઃલગનું દણંત શી રીતે છે?

ઉત્તર—જ્યારે શિષ્યને પહેલા દણતથી સમજણ પડી નહિ ત્યારે હવે બીજું મઃલગ દણંત આપી સમજાવે છે.

મલ્લગ દિઠ્ઠેજં કહેતાં યાવવાનો દણંત કહે છે—જેમ કુંભારના ઘરનું સરાવણું નીંભારામાંથી તરતનું સદયું કોઈ તેમાંથી એક જળા નિંદુ મૂક્યું તે સમાઈ ગયું, એમ બે જળા નિંદુ, ત્રણ જળા નિંદુ એમ સંખ્યાત સદસ્ર અથે જળા નિંદુ મૂક્યાં તે પણ સમાઈ ગયાં; તે વારે સરાવણું પૂરું સિંભળને એક જળા નિંદુ માંહે કરે, એમ પા સરાવણું, અર્ધ સરાવણું,

તેમજ, અંતોમુદુરિપ્તવાણ, વિચાર દિયે અર્થકા નિશ્ચય કરનેમે
બી અસંખ્યાત સમયકા અંતર મુદ્દત્ લગે (એટલે અવાયનો કાળ પણ
અંતરમુદ્દત્તનેા કલ્પો.

અને, ધારવા સંસિદ્ધં વા કાલં, અસંસિદ્ધં વા કાલં. એાર યથા
નિશ્ચય ક્રિયા કોઇ અર્થ સંખ્યાત કાળ તક યાદ રહે કોઇ અસંખ્યાત કાળ
(સાગરપર્યોપમતક તથા જાતિ સ્મરણાદિ કર પરમવ તક) યાદ રહે. એટલે
ધારણાનેા કાળ, સંખ્યાત કાળ તથા અસંખ્યાત કાળ કલ્પો.

થેાં અવગ્રહણી એક સમયકી, હંદા એાર અગ્રાધી અસંખ્યાત સમયકે
અન્તર મુદ્દત્તકી, એાર ધારણાકી સંખ્યાત અસંખ્યાત કાળકી સ્થિતિ
જ્ઞાનના ॥ (શ્રી નંદીજી સૂત્રના પાને ૧૩૬ મેં.)

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—આગક ભાષા બોલે તે પોતે બોલે કે હું આ
ભાષા બોલું છું ?

ઉત્તર—શ્રી પ્રજવણાજી સૂત્રના ભાષા પદમાં કહ્યું છે કે—તેને મને
કરી બાલુવાનું જ્ઞાન અધુરું છે તથા સ્વતજ્ઞાનનો ક્ષયોપશ્ચય પણ મંદ છે.
તેથી તે બોલે નહિ કે હું છું બોલું છું. પરંતુ સંજી પથોદ્રિયપણાની
મનની પ્રવૃત્તિ પાકી થયેથી તથા અવધિ જ્ઞાનવંત તથા જાતિ સ્મરણ
જ્ઞાનથી જાણી શકે.

એમજ આદાર સંબંધી તથા માત્ર પિતા સંબંધી તથા સ્વામી
કુળ સંબંધી તથા રક્ષક સંબંધી એ ચારે બોલ ઉાર પ્રમાણે બાલુવા.

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—શ્રોતોદ્રિયનો વિષય કેટલો? કેટલે દૂરથી શબ્દ
સંભળાય ?

ઉત્તર—શ્રી પ્રજવણાજી સૂત્રનાં પદ ૧૫ મેં—ઈન્દ્રિય પદમાં કહ્યું છે કે—
શ્રોતોદ્રિયનો વિષય જ્યન્ય આંત્રુલનો અસંખ્યાતનો ભાગજને ઉત્કૃષ્ટો વિષય
બાર જોજનનો કલ્પો છે. તે અછિન્ન ઉદાણા વિનાના, શ્રોતોદ્રિયે ફરસેલા,
શ્રોતોદ્રિયમાં પ્રવેશ થયેલા એવા શબ્દો સાંભળવામાં આવે.

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—કોઇ કહે કે—હું અપર્યાપ્તિ ભાષા બોલું છું તે
અપર્યાપ્તિ ભાષા કઇ અને પર્યાપ્તિ ભાષા કઇ ?

ઉત્તર—શ્રી પ્રજવણાજી સૂત્રનાં પદ ૧૧ મેં બે પ્રકારની ભાષા કહી
છે. એક પર્યાપ્તિ અને બીજી અપર્યાપ્તિ તેમાં સત્વ અને મુષા એ બે ભાષા
પર્યાપ્તિ કહી છે અને મિશ્રને વ્યવહાર એ બે ભાષા અપર્યાપ્તિ કહી છે

(તો મુનિ પર્યાયા-સત્ય ભાષા અને અપર્યાયા-અવહાર ભાષા એ બે ભાષા બોલે.)

પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—ભાષાની ઉત્પત્તિ કયાંથી છે? કેટલા સમયના નીકળેલા પુદ્ગલ ભાષાપણે પરિણમે છે? કેટલા પ્રકારની ભાષા છે? અને કેટલી ભાષા બોલવાની ભગવંતની આજ્ઞા છે?

ઉત્તર—શ્રી પત્રવણાજી સૂત્રના ભાષા પદમાં કહ્યું છે કે—ભાષા શરીર થકી પ્રગટ થાય છે બે સમયમાં ભાષાનાં પુદ્ગલ નીકળ્યાં થકાં ભાષારૂપ પરિણમે છે. ચાર પ્રકારની ભાષા કહી છે—૧ સત્ય ભાષા, ૨ મૃયા ભાષા, ૩ સત્ય મૃયા ભાષા (મિશ્ર ભાષા) ૪ અને અસત્ય અમૃયા ભાષા (અવહાર ભાષા) ઉક્ત ચાર પ્રકારની ભાષામાંથી માત્ર સત્ય ભાષા અને અવહાર ભાષા એ બે ભાષા બોલવાની ભગવંતે આજ્ઞા દીધી છે.

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—શિશ્ય-શુન્ધાકરભાઈ જ્ઞાણજીવા જ્ઞાન ભણવડ વિષે આપ નિષેધ કરે છે?

ઉત્તર—શુર હે ભાઈ! અમારો એ ઉદ્દેશ નથી કે કોઈપણ શાસ્ત્ર ન ભણવું કે ન વાંચવું પણ સૂત્રના ન્યાયે પ્રથમ સ્વસમયનું જ્ઞાન મેળવી પછી પર સમયનું ભણપણું કરવું. સ્વસમયનું જ્ઞાન મેળવવું તે આત્મહિતને માટે છે. અને પર સમયનું ભણપણું કરવું તે લોકરંજનને માટે છે. ઘર્મોપદેશો લોકરંજનાય; કેટલાક ધર્મશુરો ઉપદેશ આપે છે તે સ્વપરના હિતને માટે આપે છે અને કેટલાક તો માત્ર લોકરંજનને માટે ઉપદેશ આપે છે. માટે સિદ્ધાંત એમ જણાવે છે કે—જેમાં તીર્થંકર મહારાજની વાણીરૂપ અર્થ રહેલ હોય તે શીખવા. ભુગ્નો શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રનાં પહેલા અધ્યયનની ૮ મી ગાથા.

ઋઠ જુષાણિ સિસિઝ્ઞા, નિરગાણિ ડવઝ્ઞ ૮

શુરની પાસેથી ત્યાગ કરવા યોગ્ય અને ગ્રહણ કરવા યોગ્ય એવી વસ્તુઓને સૂચવનારા સિદ્ધાંત કે જેમાં તીર્થંકર મહારાજનાં ભાષેકા, અર્થશુક્ત ગણધર મહારાજે શુદ્ધિમાં જે સૂત્ર તે શીખવાં; અને તીર્થંકરની વાણી વિનાના નિરર્થક શાસ્ત્રોને વર્જવાં.

અર્થ માસંદ અંદા, સુષં ગુત્વંદ ગળદરા નિઝં; સાસળસ દિવટાદ; તપ્રો સૌત્યં ડવંદ ૧ ઇતિ શ્રી અનુયોગ દ્વાદશ સૂત્ર.

આમ છતાં કેઇ વ્યાકરણિકને એકાંતપણે આથક કરે તે તેને નીચેના પ્રશ્નો પૂછી સૂત્રના આધારે જવાબ માગવો.

પ્રશ્નો—

પ્રશ્ન ૧ છું—સિદ્ધાંતમાં આર્ય ભાષા કેને કહી છે ?

પ્રશ્ન ૨ છું—એક પણ આર્ય ધર્મ સંમગીને છુપ મોડના અભિલાષી થાય એમ શી ભગવતીજી વગેરે સૂત્રમાં કહેલ છે, તે આર્ય ધર્મનાં શાસ્ત્ર કયાં ?

પ્રશ્ન ૩ છું—જે શાસ્ત્રમાં માંસાદાર, યુદ્ધાદિ કરવામાં ધર્મ યજ્ઞાદિ અર્થે પશુ વધદિકમાં ધર્મ માનના તથા પશુઓને યજ્ઞને અર્થે—તથા મનુષ્યોના ખોશકને અર્થે ઇશ્વરે પેદા કર્યા છે. એવા લખાણમાં શાસ્ત્રો તેને તમે કેવાં શાસ્ત્ર માનશો ? અને તે શાસ્ત્રની મર્યાદાને કઈ ભાષા માનશો ?

પ્રશ્ન ૪ છું—આર્ય ધર્મના પ્રવચનને કોણ ? અને આર્ય ભાષાના બોલનાર કોણ ?

પ્રશ્ન ૫ છું—દીક્ષા લીધા પછી ૧૧ જાગના ભજનારનાં નામ સિદ્ધાંતમાં આપ્યાં છે તેવી રીતે વ્યાકરણિક ભજનારનાં નામ ખુદ્ગી રીતે કયા સૂત્રમાં આપ્યા છે ?

પ્રશ્ન ૬ છું—વ્યાકરણ ભજનું એમ ખુદ્ગું કયા સૂત્રમાં કહ્યું છે અને વ્યાકરણ શાસ્ત્ર કેનું કહેલું સૂત્રમાં કહ્યું છે ?

પ્રશ્ન ૭ છું—જાગ ઉપગાદિક સૂત્રને ભજવે કરી સમજિતની પ્રાપ્તિ થાય. એમ સૂત્ર દ્વિતી સમજિત પામ એમ કહ્યું છે. તેમ વ્યાકરણ દિ ભજનની દ્વિતી શુ પ્રાપ્ત થાય ? સૂત્રના આધારથી કહેવું.

પ્રશ્ન ૮ છું—સૂત્રમાં કહેલી દશ દ્વિતીમાં વ્યાકરણ ભજનું કઈ દ્વિતીમાં છે ?

પ્રશ્ન ૯ છું—આઠ પ્રવચનના ભજનારને સૂત્રમાં આરાધક કહ્યા છે તેમ વ્યાકરણિક શાસ્ત્રના ભજનારને આરાધક કયા સૂત્રમાં કહ્યા છે ?

પ્રશ્ન ૧૦ છું—આઠ પ્રવચનમાં દ્વાદશાંગીને સમાવેશ થાય છે. એમ સૂત્રમાં કહ્યું છે, તેમ વ્યાકરણિકમાં કેટલા સૂત્રનો સમાવેશ થાય છે ?

પ્રશ્ન ૧૧ છું—એક વ્યાકરણ ભજો અને પ્રવચન બનવે નહિ અને એક પ્રવચન આરાધે અને વ્યાકરણ ભજો નહિ એ બંનેમ છનનના કોણે પાળી કહેવાય ?

પ્રશ્ન ૧૨ છું—સંસ્કૃત પ્રકૃતિમાં ભજનું જાગ પાપ કરી તથા દુષ્ટ કરી રહાય રહ્યું નથી એમ થી ઉત્તર પ્રવચનજી સૂત્રની દીક્ષામાં કહ્યું છે, અને

સૂત્રની સત્તાય કરવાથી સર્વ દુઃખથી મુક્ત થાય છે એમ સૂત્રમાં કહ્યું છે. તો સત્તાય કરવામાં કિંમતી અને આર્થ કંટાળુકારી કંઈ કહેયો ?

પ્રશ્ન ૧૩ મું—જે ભાષા યાપ થકી દુઃખ થકી રક્ષણ કરે નહિ તેવી ભાષાનાં શાસ્ત્રમાં આત્મલોગ આપવો અને રાત ને દિવસ તેવાંજ શાસ્ત્રનાં અભ્યાસમાં વળગ્યું રહેવું તે જિન આજ્ઞામાં કે જિનારા બહાર ?

પ્રશ્ન ૧૪ મું—ઉપયોગ સહિત ચારે ભાષા બોલતાં આરાધક કહ્યો તે ઉપયોગ કયો ? વ્યાકરણનું જ્ઞાન મેળવી વિભક્તિ સહિત શબ્દ કોષનું જ્ઞાન મેળવી બોલે તે કે—સમ્યક્ જ્ઞાન સહિત બોલવું તે કે—સંયમ સહિત બોલવું તે ? એ ઠેકાણે ઉપયોગ કોને કહ્યો છે ?

પ્રશ્ન ૧૫ મું—અસંજતી, અવિરતી ને અપચ્ચખાણીને ચારે ભાષા બોલતાં વિરાધક કહ્યો તે અન્ય તીર્થના અસંજતી લેવા કે ચોથા શુશ્રુષાવાળા પણ અસંજતી લેવા ?

પ્રશ્ન ૧૬ મું—ચોથા શુશ્રુસ્થાનવાળા અસંજતી, અવિરતી ને અપચ્ચખાણી કદા છે તે સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શનના ઉપયોગ સહિત ચારે ભાષાનું સ્વરૂપ બોલે તે આરાધક કે વિરાધક ?

પ્રશ્ન ૧૭ મું—પ્રથમ શુશ્રુસ્થાનવાળા અસંજતી, અવિરતી, અપચ્ચખાણી દહી સત્ય ભાષા બોલે ત આરાધક કે વિરાધક કહેવો ? કદાપિ કોઈ આરાધક કહે તો ત કયા પાઠથી ? અને વિરાધક કહેવાય તો વ્યાકરણાદિ બહેલા વિભક્તિ નાદિ સહિત શબ્દ શુદ્ધિથી બોલનારાની ભાષા નિરર્થક કદી શકાય કે કેમ ?

પ્રશ્ન ૧૮ મું—ગુરોમાં કહેલા વ્યાકરણને લગતા જે જે શબ્દો કદા છે, તે તે શબ્દો જેન સૂત્રને લગતા છે કે પ્રાક્ષણીયા શાસ્ત્રને લગતા છે ? એ જેન સૂત્રને લગતા છે, તો સૂત્ર પ્રમાણે તેવાં શાસ્ત્રો અસત્તાનાં કેમ જોરામાં આવતાં નથી ? અને પ્રાક્ષણીયા વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ કરવાની આજ્ઞા બગવતે કયા સૂત્રમાં કરમાયી છે ?

પ્રશ્ન ૧૯ મું—વૈયાકરણીય તરફથી પ્રથમ જે શ્લોક કહેવામાં આવ્યો છે તે કયા મુત્તને છે ? તે જોના સાધુને કેવી રીતે લાગુ થાય ? આડ પ્રવચન માતાના આરાધકને મેલ મળી દહી છે, તો તેને એ શ્લોકમાં કહેલા જ્ઞાનનો—અભ્યાસનો અભાવ દોષા છતાં તેને મોક્ષાદિ કૃત્તી પ્રાપ્તિ કેમ કદી ?

પ્રશ્ન ૨૦ મું—કોઈ એમ કહે કે—વ્યાકરણાદિ સમાસ, તદિત, પદ, નિર્દિષ્ટિ, વગેરે જ્યુષ્ઠી શબ્દ શુદ્ધ થાય છે ને તેથી ભાષા શુદ્ધિ, ને

તેથી હૃદય શુદ્ધિ, ને તેથી આત્મ શુદ્ધિ ને તેથી મોક્ષ ગતિ પ્રાપ્ત થાય ॥ આમ જોણતા પ્રત્યે કહેવું કે-જ્યન્ય નવ વર્ષની ઉમરવાળાને મોક્ષ ગતી કહી છે, અને શ્રી અંતગડજી સૂત્રમાં કેટલીક આર્યાઓ અંતગડ કેવળી થઇ મોક્ષે ગયાં છે તે જ્યાંને જ્યન્ય આડ પ્રવચન મળતા અને ઉત્કૃષ્ટા અગ્રપાર અંગના લક્ષનાર કહ્યા છે તો તેણે ઉપરનું જ્ઞાન કયારે મેળવ્યું હશે? અને તે જ્ઞાન વિના ભાષા શુદ્ધિ આદિ મોક્ષ ગતિની પ્રાપ્તિ થાય કે નહિ?

પ્રશ્ન ૨૧ મું—મુનિને સંસ્કૃત ભાષા અને પ્રાકૃત ભાષા લખવી પ્રશસ્ત કહી તે ગાથામા તંજ પ્રમાણે અર્થ નીકળે છે? કે-મહા રૂપે એવા વીથંકર ગદ્યધરે સ્વર મંડળમા એ ભાષા પ્રશસ્ત કહી ॥ એમ અર્થ નીકળે છે?

પ્રશ્ન ૨૨ મું—સ્વર શાસ્ત્ર મુનિને લખ્યાં કે કેમ? પાપ શાસ્ત્રમાં સ્વર શાસ્ત્ર ગણાય કે નહિ?

પ્રશ્ન ૨૩ મું—શ્રી અનુયોગદારજી સૂત્રની ગાથામાં જે ભાષા પ્રશસ્ત કહી છે તે મુનિને લખ્યા માટે કહ્યું છે કે ઉચ્ચારમાં પ્યારી હાગવાથી ભલીનેમાટે પ્રશસ્ત કહી છે?

જો મુનિને માટે પ્રશસ્ત હોય તો માગધી તથા અર્ધ માગધી ભાષાને કેવી કહેવી? ને (વે) તો તે શ્લોકમા કાંઈ જણાવ્યું નથી. માટે કેમ તેને અપ્રશસ્ત કહી શકાય?

પ્રશ્ન ૨૪ મું—શ્રી ઉત્તવાણજી સૂત્રનો પાઠ બતાવી, સાધુ સર્વ ભાષાના જાણ કહ્યા તે પાઠ સવ સાધુને હાથ થાય છે કે ગણધર્માદિ ચૈાદ પૂર્વને હાથ થાય છે?

પ્રશ્ન ૨૫ મું—એક વચન, દિ વચન, બહુ વચન આદિ તદ્વિત, સમાસ, રંધિ વગેરે તથા ધાતુ-સ્વર-વિસર્જિત વગેરે શ્રી પત્તવણાજી તથા શ્રી પ્રજ્ઞ વ્યાકરણજી તથા શ્રી આચારંગજી તથા શ્રી અનુયોગદારજી વગેરે સર્ગમાં કહેલા બાકરણનાં નિયમોથી ભાષા શુદ્ધિ કહી તો-તે નિયમોનાં શાસ્ત્ર જૈન શાસ્ત્રની શૈલીમાં છે કે હાલના વર્તમાન પ્રાદ્યક્ષીયા જ્ઞાનનાં જે વર્તે છે તેજ છે? તે ખુલાસાવાર જણાવવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—જૈન મુનિઓના જ્ઞાન માટે જૈન શાસ્ત્ર અને તેને લગતા શાસ્ત્રની જરૂર પડે કે-જૈન સૂત્રમાં જેનો નિર્વેધ કરેલો હોય તેની જરૂર પડે?

પ્રશ્ન ૨૭ મું—બ્રાહ્મણીયા જ્ઞાન પરંથી કેણ જ્ઞાન મેળવવું ધારતા હોય તો, શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં વ્યાકરણાદિ બ્રાહ્મણીયા જ્ઞાનના ચાત્રને મિથ્યાશ્રુત કહેલ છે તે કહેવાનું શું કારણ ?

પ્રશ્ન ૨૮ મું—સમશ્રુત બાળ્યા વિના મિથ્યાશ્રુતનાં ચાત્ર ભણવાની ભગવંતે કયે ઠેકાણે છૂટ આપી છે ?

પ્રશ્ન ૨૯ મું—જૈન મુનિઓને વ્યાકરણાદિ ચાત્રનું જ્ઞાન મેળવવાની આવશ્યકતા હોય તો વ્યાકરણાદિ ચાત્રનું જ્ઞાન મેળવવાને જૈન સૂત્રોમાં તત્ સંબંધી અધિકાર શા માટે ન હોય ?

પ્રશ્ન ૩૦ મું—જૈન મુનિઓને સૂત્રોમાં ઘણે ઠેકાણે અગ્યાર અંગ ભણવાના પાઠ ચાલ્યા છે તેમ વ્યાકરણાદિ ભણવાના ખુદ્દા પાઠ કયે ઠેકાણે ચાલ્યા છે ? અને એવા ખુદ્દા પાઠ નહિ હોવાનું કારણ શું ?

પ્રશ્ન ૩૧ મું—કોઇ કહે કે-હેમાચાર્યે, હૈમ વ્યાકરણ, શબ્દ કોર વગેરે ચાત્ર રચ્યાં છે. તો હેમાચાર્યને હમભગ સ્વાતંત્ર્યે વર્ષ થયાં છે તે પહેલાં ગણધર્માદિકના રચેલા તેવા પ્રકારના ચાત્ર હતાં કે નહિ ?

પ્રશ્ન ૩૨ મું—શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે-સમ્યક્ દ્રષ્ટિ મિથ્યાશ્રુત વાંચે ફણે તે સમશ્રુત કહેવાય માટે બ્રાહ્મણીયા વ્યાકરણાદિ ચાત્ર વાંચ્યાં ભણ્યાં તે જૈન મુનિને સમશ્રુત છે એમ કોઇ કહે તેને પૂછવું કે-પ્રથમ જૈન સિદ્ધાંતનું જ્ઞાન મેળવ્યા પછી કે તે પહેલાં ? અને શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં શ્રી સૂયંભદ્રગજ સૂત્રની દુટ્ટીમાં ભગવંતે પોતેજ સ્વસમય પડવીના પરસમય પડવણ કહેવાનું શું કારણ ?

ઉપરના પ્રશ્નોનો ઉત્તર જૈન સૂત્રના આધારે દેવામાં આવશે તો ચાહતા જમાનામાં વ્યાકરણાદિકના ભણવાવાળા વિષે ઘણા હોકાને જે ચંકાઓ ઉદ્ભવે છે તે ચંકાઓ ઉઠી જશે અને ભણવાવાળા તથા ભણાવવાવાળાને મુગમ મેઘ પડશે માટે પશિતજનો એ ઉપરના પ્રશ્નોનો સૂત્રના આધારે સમજાવવાનું જુલાસો કરી આપવો એજ સત્ પુરોનો ધર્મ છે. એજ વિનંતી-દંત્વર્ય.

હવેથી પરમપૂજ્ય શ્રી ગોધામજી સ્વામી તત્ શિષ્ય મુનિ શ્રી ચૈત્રનંદાજી દ્વારા શ્રી “પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા”-ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૩ ને સમાપ્ત:

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણિકોટ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૪ થો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

૪૨૨૨૨૨

ઉત્તરાર્દ્ધ ભાગ ૪ થો.

૪૨૨૨૨૨

પ્રશ્ન ૧ છું—શિષ્ય—અહો શુર દેવ ! આપણાં આચારાંગકિ સૂત્રે કઈ ભાષામાં હશે ?

ઉત્તર—શુર કહે—આ તારો પ્રશ્ન અતિ ગંભીર છે, પરંતુ તે જ્યારે તે બાબત બાજીવાને પ્રશ્ન કર્યું ત્યારે તે વિશે તને કાંઈ પણ ઉત્તર આપવો જોઈએ માટે સાંભળ.

એક વખત આગળ ઉપર માગ વાંચવામાં “જૈન કિનેચુ” પુસ્તક ૬ કુનો અંક ૪ થો આવ્યો હતો તેમાં તે ત્રિપત્રની ચર્ચાનું લખાણ હતું ખરું, તેમાં એમ જણાવ્યું હતું કે—જૈન સૂત્રની ભાષા પ્રાકૃત છે. તે સાબીત કરવાને મહા નિશિથ સૂત્રની સાથે આપી એક શ્લોક મૂક્યો હતો તે તને જણાવું છું. સાંભળ.

વાલ સ્ત્રી મંદ મૂર્ત્તિનાં, નૃગાં ચારિત્ર કાંક્ષિનાં,

અનુમદાર્ય તત્ત્વજ્ઞઃ, ત્રિદાનઃ પ્રાકૃતઃ કૃતઃ.

પ્રશ્ન ૨ છું—શિષ્ય—મહા નિશિથ સૂત્રની એવી ભાષા હશે ? કેમકે ઉપરનો શ્લોક તો સંસ્કૃત ભાષા જેવો સમજાય છે. અને મહા નિશિથની ભાષા સંસ્કૃત સમજાતી નથી માટે શું સમજવું ?

ઉત્તર—શુર—તારા કહેતા પ્રમાણે મને પણ સમજાય છે ખરું, પણ તેની તપાસ કરતાં “ગ્રાન્થ” એ પ નીચાના પહેલા પુસ્તકના અંક ૬ માં સાથે આપનાર પોને જણાવે છે કે—સદગુરુ શ્લોક એક ત્રિદાને કહ્યો છે. એ ઉપરથી એમ નિશ્ચય થાય છે કે, એ શ્લોક કોઈએ કલ્પિત કર્યો હોય એમ જણાય છે. માટે એ શ્લોક ઉપર આધાર રાખી સૂત્રની ભાષા પ્રાકૃત માની શકાય નહિ.

પ્રશ્ન ૩ છું—શિષ્ય—દલ્યાલ મંદિર સ્તોત્રના કર્તા સિદ્ધસેન જેમ વિદ્વાનોએ પણ સૂત્રની ભાષા પ્રાકૃત કહી છે, અને પ્રાકૃત ભાષાનાં સૂત્ર હોવાથી તેણે સંસ્કૃત ભાષામાં સૂત્ર રચવાને ધારણા કરેલી તે કેમ ?

ઉત્તર—શુર કહે—ને વાત કેટલાક લેખો વાંચતાં જણાય ■ ખરી, પરંતુ તે અભિપ્રાય સિદ્ધસેને તેમના શુર પાસે પ્રકટ કરવાથી તેમના શુરે

મોટા તિરસ્કાર સાથે તેને ગરુડ જુદાર મૂક્યા હતા. તેનું કારણ બીજું કંઈ નહિ પણ એજ જણાય છે કે સૂત્રની જાણ પ્રાકૃત નહિ હોવા છતાં પ્રાકૃત ભાષામાં સૂત્ર છે એમ માનવાથી પહેલો દોષ એ, અને બીજો દોષ એ કે—વ્યાકરણના પાઠગ્રામી, ચર વેદના જાણુ એવા મુધર્મ ગજુધરનાં શરેલાં મૂત્રને પ્રચલિત દરી સંસ્કૃતમાં બનાવવા એવું વ્યાકરણ જ્ઞાનનું અભિમાન અને સૂત્રનું—અર્ધમાગધી ભાષાનું અપમાન કરવાથી તથા ગજુધર મહારાજની આચારના કરવાના હેતુથી તેને ગરુડ જુદાર મૂક્યા હતા.

પ્રશ્ન ૪ થું—શિષ્ય—તો પછી સૂત્રની ભાષા ખરી કંઈ સમજ્યી ?

ઉત્તર—શુદ્ધ-ધણુ મૂત્રના ન્યાય એજ અર્ધમાગધી ભાષા સમજાય છે.

પ્રશ્ન ૫ થું—તો પછી મોટા મોટા વિદ્વાનો સંસ્કૃત ભાષાના પારગામી સૂત્રની ભાષાને પ્રાકૃત ભાષામાં કહે છે તેનું થું કારણ હશે ?

ઉત્તર—કોઈ કોઈ વ્યાકરણના ભગ્નેશ્વરનાં મગજમાં એમ કપાય છે કે સર્વોત્તમ સંસ્કૃત ભાષા છે, અને બીજો નંબરે પ્રાકૃત ભાષા છે. એટલે સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃત, પ્રાકૃતમાંથી માગધી, માગધીમાંથી અર્ધ માગધી ભાષા નીકળી છે. એટલે માગધી તથા અર્ધ માગધી ભાષાને ઉત્તરવી ગણી સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષાને માન્ય ગની મૂત્રની ભાષા પ્રાકૃત કહે છે.

પ્રશ્ન ૬ હું—શિષ્ય—કેટલાક એટલે મુખી કહે છે કે—કોઈપણ સૂત્રમાં શુનિને માગધી ભાષા ઉત્તરન મર્ગે બોલવી આશી નથી. તે ઉપરથી સૂત્રની જાણને એવા રૂપમાં બોલાવે છે કે—“મા, ગદી”—એટલે સૂત્રની વાણી માતા તુલ્ય માનનારા સૂત્રની ભાષાને કોઈ માગધી ભાષા કહે તે ભાષાને આજ રૂપમાં બોલાવે મા, ગદી કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—હે ભાઈ! આવી ભાષા કોઈ ટાણા માણસ તો બોલે નહિ. પરંતુ કોઈ વ્યાકરણના મટે-અભિમાને બોલે તો તે ભાષા તેનેજ બંધન કર્યા છે. કારણકે માનવીની માતા પ્રાકૃત અને પ્રાકૃતની માતા સંસ્કૃત છે એવી માન્યતાવાળા તે પોતાની માનેલી પ્રાકૃત અને સંસ્કૃતને કેથી આનયે ? તે વિચાર પહેલો કરવો જોઈએ.

જે અર્થકાર જેને દેવામાં આવે છે તે અર્થકાર તેની માતાને તથા તેની દીકરીને લાગુ પડે છે. માગધી ભાષાને મા-ગદી કહીએ તો માગધીની માતા પ્રાકૃત, પ્રાકૃતની માતા સંસ્કૃત, અને માગધીની દીકરી અર્ધ માગધી. તે તમામને કદી ગાળનો શબ્દ લાગુ થાય તો તેને કેટલા પ્રકારની આચારના લાગે તે પણ વિચારવું જોઈએ.

શાસ્ત્રકાર કહે છે કે કંઈ પ્રાણ પહેલે ત્યાંસુધી પણ તે ભાષા બોલવી નહિ. ન્યારે એવી ભાષા બોલવાને કેટલાક મતવાળા નિયેષ છે તો સિદ્ધાંતના માનવાવાળાએ સિદ્ધાંત સિવાય વ્યાકરણાદિ શાસ્ત્ર વગેરે ગમે તેવા શાસ્ત્રના યા તો ગમે તેવાં પંડિતોના દાખલા આપી સૂત્રની ભાષા પ્રાકૃત ઠરાવવી તે તદ્દન નકામુંજ છે.

પ્રશ્ન ૯ મું—શિષ્ય-ભાષાની ચર્ચા ઉઠાવનારે સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃત-પ્રાકૃતમાંથી માગધી વગેરે કહેત છે, તે વ્યાજબી છે કે કેમ ?

ઉત્તર—વ્યાજબી તો સૂત્રના આધારથી જો વાત સિદ્ધ થાય તે ભાદી વ્યાજબી ગેરવ્યાજબી તો, જેના મગજમાં કંઈક તે વ્યાજબી, અને પોતાના મતને વિરુદ્ધ પડે તે ગેરવ્યાજબી. કેમકે એક પંડિત કહે કે સંસ્કૃત ભાષા પહેલી છે અને પ્રાકૃતોદિ ભાષા તેમાંથી ઉત્પત્ત થઈ છે. બીજે પંડિત કહે કે પ્રાકૃત ભાષા પહેલી છે ને સંસ્કૃતોદિ તેમાંથી ઉત્પત્ત થઈ છે, હવે આમાં કોનું વ્યાજબી ને કોનું ગેરવ્યાજબી સમજવું ? તે તો આપણે વાંચનારની મુખતવારી ઉપર સખીયું.

પ્રશ્ન ૧૦ મું—શિષ્ય-પ્રાકૃત ભાષાજ પહેલી અને તેમાંથી સંસ્કૃતોદિ ભાષા નીકળી એવું વગી કોનું માનવું છે ?

ઉત્તર—શુદ્ધ-તેવું પણ વાંચવામાં આવ્યું છે ખરું. સાંજળો-આત્મારામજી પીતાંબરીના બનાવેલો “તત્ત્વ નિર્ણય પ્રાસાદ” નામનો ગ્રંથ સંવત્ ૧૯૫૮ની સાલમાં છપાયો છે. તેના પ્રથમ સ્તંભ પાને ૧૦૭-૧૧૭ મું છે કે:—

હંતર સાદેજ અપને રમ્યે સંક્ષિપ્ત દિંદુસ્થાનકે ઇતિહાસમેં લિખને હૈ કિ, દિંદુસ્થાનકો મૂળ ભાષા પુરાણી પ્રાકૃત હૈ

ફક્ત પ્રાકૃતના કાવ્યાલંકારકી દિષ્ટિથી કરનેવાલે લિખને હૈ કિ, પ્રાકૃત ભાષા પ્રથમ થી. તિસ્મેંદિ સંસ્કૃત બનાઈ ગઈ હૈ. બોર સંસ્કૃત થઈ ને ગાજ હૈ, સો બી થઈ ગાપન કરતા હૈ કિ, અસંસ્કૃત ગાપ્તો કોં જળ સમારડે રમ્યે, તિસકા નામ સંસ્કૃત હૈ

પ્રાકૃતેતિ સકલ વગજકંનૂનાં વ્યાકરણાદિભેરના દિત્ત સંસ્કારઃ સદ્ ઓ વચનવ્યાપારઃ પ્રકૃતિઃ । મત્ર મયે સૈવં વા પ્રાકૃતમ્ । “ આરિમ વપ્તે સિદ્ધં દેવામં બદ્ધમાગદા વાણી ” इत्यादिवचनादादाहूर्बर्हृवं प्राकृतं वाक्यरिक्तानिषु शेषं सकल भाषा निबन्धनमनं वचनमुच्यते । કેવ. નિર્મુક્ત ચત્ત મિરેક મુસ્ત્વં

उदेव च देशविशेषात् संस्कारकरणाच्च समासादित विशेषं सत् संस्कृतमुपर
भेदानामोति । अतएव शास्त्रकृता प्राकृतमाद्यौ निर्दिष्टं तदनुसंस्कृतादीनि । पाणि-
न्यादि व्याकरणोदित शब्दलक्षणेन संस्कारणात् संस्कृतमुच्यते । इत्यादि ॥

उत्सने ली बड़ी सिद्ध होवा है की, प्राकृत भाषा प्रथमथी तिस
भाषाओं समारके रचना करनेसे वेहोंकी संस्कृत रथी गथ. और नन वेहोंकी
संस्कृतको पिछली व्याकरणेसिं भांछ, तम शुद्ध संस्कृत उपलभ भय. इससे
बद सिद्ध हुआकी, वेहोंकी संस्कृतसे पहिले प्राकृत होने चाहिये.

और शुभर देशीय भजितव नमुभाछ द्विवेदी अपने रवे सिद्धांत
कार अंशमें विधाने हैं कि "उस द्विप्रजे भाषा शास्त्रीयोंमें बहुत भारी
अवग्रह पड़ता है. अतः, संस्कृत-मुधरी भाषा-ऐसा नाम पड़, तम इसमें
में मुधरी बद भावुम करना चाहिये. प्राकृतमेंसे, लोक भाषामेंसे मुधरी
अंगे हो तो प्राकृत प्राचीन भाषा होगी, और संस्कृत किसी भाषा
सार्वत्रिक भाषाकी भाषा नहीं अंगे बनना पड़ेगा. इसका मत ऐसा है,
कि प्राकृत भाषा प्राचीन तो भरी, और उसके भिन्नभाषाकी वेद भाषामेंसे
नहीं बना हुआ है. मंसकृत, परंतु संस्कृत सार्वत्रिक उपयोगमें नहि
आया है. निदानो तथा उक्त वर्ग के लोक संस्कृत ही जानते
हैं, और नही लोक भी वर्ग भत्यादि प्राकृत जानते हैं. इस उक्त पक्ष
के अनुगामी नहोता है, परंतु व्यास व्यास दुअरे पक्ष तर्क है.

अथ ११ मु—अहिंसा आत्मसामयमे त्रय दायवे प्राकृतभाषी
संस्कृत भवत्यु, नै पानामे अनिग्रह शुं नव्याये छे ? ते पत्र अनुर
होमि.

१-१—अहिंसा-आत्मसामयमे पाने सातना अपिआरभा पाना
बोले छे १-

हम में वे विम है, मा, जिनकी अंग और अनुमान दास
हम है. अतः उन भाके पुनःपुनः नै कथन है सा विमने के प्राकृत
और संस्कृत वेहोंके भाषा अनपि सिद्ध है. निदान प्राकृत भाषा तीन
तर्कमें है १ तब संस्कृत संस्कृत, २ तब नव अंगों संस्कृत संस्कृत
संस्कृत संस्कृत सिद्ध है. अतः ३ देशी, अंगों संस्कृत संस्कृत
अंगों सिद्ध है सिद्ध न है; किंतु अनपि सिद्ध है अंग है, निदान
हो संस्कृत सिद्ध है-अतः बद नहि बनना कि, नै अनेक होम है
हम अंग अंग, सिद्ध नव हो संस्कृत है (अनिग्रह निरुपपादा)

આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે સૂત્રમાં અનેક દેશોના શબ્દ રહ્યા છે, અને અર્ધ માગધી ભાષામાં પણ સર્વ દેશની ભાષા આવે છે. અને આત્મા-શબ્દોએ પણ તેજ શ્રેયમાં “અનુચિંશઃસ્તભઃ” માં પાને ૬૩૫ મેં લખ્યું છે કે—“અકારદ્વ દેશકી ભાષા એકત્ર મિત્રી દુષ્ઠ જોલી જાતી હૈ, સો અર્ધ માગધી ભાષા હૈ”

માટે સૂત્રની અર્ધ માગધી ભાષા છે એમ નિર્ણય થાય છે. કારણકે સૂત્રમાં સર્વ દેશની ભાષા રહેલી છે.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—ઉપરના લખાણનો મૂળ હેતુ શું છે ?

ઉત્તર—ઉપરના લખાણનો મૂળ હેતુ એમ નીકળે છે કે—કેટલાક વિદ્વાનો મૂળ ભાષા સંસ્કૃત અને તેમાંથી પ્રાકૃત નીકળેલી માને છે. ત્યારે કેટલાક વિદ્વાનો મૂળ ભાષા પ્રાકૃત અને તેમાંથી સંસ્કાર કરેલી સંસ્કૃત ભાષા માને છે ત્યારે કોઇ કોઇ વિદ્વાન જણે ભાષાને માન આપવા જૈન સૂત્રોને જણે ભાષામાં માને છે, અને વગી અર્ધ માગધી ભાષામાં પણ માને છે. માટે તેઓ કયા નિર્ણય ઉપર આવેલા હોય તે કાંઇ સમજાતું નથી.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—શિષ્ય—જૈન સૂત્ર, કોઇ માગધી ભાષામાં, કોઇ અર્ધ માગધી ભાષામાં તથા કોઇ પ્રાકૃત ભાષામાં માનતા સાંભળ્યા છે. પણ સંસ્કૃત ભાષામાં જૈન સૂત્રો છે એમ જોવાનારા જણ્યા નથી. તે શું સંસ્કૃત ભાષામાં કોઇ સૂત્ર માને છે ?

ઉત્તર—કેટલાક વિદ્વાનો દહીં દૂધમાં પત્ર રાખવાની પેઠે પોતાના વિકલ્પોના તરંગોને જાહેરાતમાં મૂકી પોતાના સૂત્રોને અપમાન થાય ત્યાં સુધીની હલ સૂચવે અને પોતાની પકિતાર્થને પ્રકાશમાં લાવે તે કેટલું યોગ્યનીય છે ? કેમકે આત્માશબ્દો જેવા વિદ્વાનો તેજ શ્રેયના “પેલા સ્તંભમાં” કહી ગયા છે કે—આદ્ય પૂર્વ પ્રથમ સંસ્કૃતમાં રચ્યાં હતાં ને ત્યાર પછી દશ પૂર્વધારીએ પ્રાકૃતમાં સૂત્ર રચ્યાં, અને જૈનનાં સૂત્ર પ્રાકૃતમાં છે, એમ તેઓ કેટલાક ટોચ કરી ગયા છે. પણ પોતે પોતાની ભાષાથીજ તથા તેમના મનાતા ગ્રંથોથી વિરૂદ્ધ પડે છે કે નહિ તેનું જાન રતું હોય એમ જણાતું નથી. કેમકે—કર્યાચ મંદિરના જનાવનારા સિદ્ધસેન દીનાકરે જ્યારે સૂત્રની ભાષાને જદલી અંગ્રૂતમાં સૂત્ર રચવા આગ્રહ કર્યો, ત્યારે તેના શુરૂએ તેને શા માટે નિરસકાર કર્યો હશે ? કેમકે જ્યારે આદ્ય પૂર્વ સંસ્કૃતમાં પૂર્વે રચાયાં હતાં તે પછી આ વિદ્વાનને સૂત્ર સંસ્કૃતમાં રચતાં શું હોય ઉત્પન્ન થયો કે જેને અગ્ર જહાર મૂરનામાં આંગ્યા ?

માટે જૈનનાં શાસ્ત્ર સંસ્કૃતમાં મૂળથીજ નથી, એમ આત્મારામજીના પોતાના બનાવેલા ગ્રંથથી તથા બીજા કેટલાક પૂર્વોચાર્યોના ગ્રંથોથી તથા મૂળ સૂત્ર ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૪ સુ—આત્મારામજીએ પોતાના બનાવેલા ગ્રંથમાં શું કહ્યું છે? તે પણ જાણવું જોઈએ.

ઉત્તર—સંસાર-આત્મારામજી કૃત “તત્ત્વ નિર્ણયપ્રાસાદ” ગ્રંથના પહેલા સ્તંભને પાને ૯ મેં કહે છે કે—જે અનંત તીર્થંકર અતીત કાળમેં હો ગયે હૈ, એર જે અનંત તીર્થંકર આગામી કાળમેં હોવેગે, તિન સર્વકે દ્વાદશાંગી રચનાકે તત્ત્વમેં કિંચિત્ માત્રભી અંતર નહિ; કિંતુ પુરૂષ ત્રિયોકે નામ, એર ગણ પચાદિ રચના ઇત્યાદિમેં અંતર હૈ, એર તત્ત્વરૂપ એક સરીખા હૈ; ઇસ વાસ્તે જો શ્રી મહાવીરજીકે સમયકી રચના શાસ્ત્રી હૈ, સોહી શ્રી ઋષભદેવજીકે સમયમેંથી. ઇસ વાસ્તે જૈન મતકે પુસ્તક સર્વ મતોકે પુસ્તકોસિં પુરાને સિદ્ધ હોતે હૈ.

વળી પાને ૯ મેં કહે છે કે—જૈન મત કે સર્વ સૂત્ર શ્રી મહાવીરજી સેદી પ્રચલિત હૈએ હૈ.

(એટલે જૈન મતના સર્વ સૂત્ર શ્રી મહાવીર સ્વામીથી આવ્યા આવે છે એમ તેઓ મૂયવે છે)

પાને ૮ મેં-વળી કહે છે કે—અપને મતકે પુસ્તકોંકા જેસા વૃત્તાંત પીતાથા, તેસાડી વિખનઅં, એર અપની કમ્પનાસેં કોઇ પાઠ ઉચ્ચ પુસ્તક નહિ હીય, એમદ્વાર્નશીયાંક શસ્ત્રામેં પ્રગટ હોખને મેં આતા હૈ.

જેમો આત્મારામજી એક વખત એમ કહે છે કે—ચૌક પૂર્વ સંસ્કૃતમાં રચા દત્તા, અન બીજી વખત એમ કહે છે કે—અનંતા તીર્થંકરથીજ તથા મહાવીરજીથીજ જૈન મત આવ્યાં આવે છે. કોઇ સૂત્ર પાઠ ઉચ્ચ પાઠકે કર્યા વિના જવં વૃત્તાંત દત્તા તવાજ લખયો છે. એટલે જૈન મતના જે વર્તમાન પુસ્તક છે તે સર્વ મતના પુસ્તકથી પુરાણાં (ગૂનાં) પુસ્તક છે એમ તેઓ સિદ્ધ કરી આવે છે.

પ્રશ્ન ૧૫ સુ—જૈનનાં પુસ્તકો જ્યારે અસત્યથી આવ્યાં આવે છે ત્યારે તે કય જાનના? તે કઈ જનુ જાનથી. માટે તેરિયે શું વામજયું?

ઉત્તર—જો તે સ્વભાવેજ સમજી શકાય તેવું છે કે જ્યારે અનંતા તીર્થંકરથી તથા મહાવીરજીથી એજ પુસ્તક અગાં આવે છે, એમ જ્યારે આત્મશું ત્યારે અસત્ય તીર્થંકરે “અહો માગધી” બાળાએ દ્વાદશાંગી

અરૂપણ કરી છે, એમ સૂત્ર પાઠે સાબીત કરી જાય છે. એમ અર્દ્ધ માગધી ભાષા સિવાય બીજી ભાષામાં જીનનાં સૂત્ર નથી. એમ કહેવું પણ કષ્ટુર કર્યા વિના ચાલશે નહિ.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—કોઈ કોઈ જીન સૂત્ર પ્રાકૃત ભાષામાં માને તેમાં શો વાંધો છે ?

ઉત્તર—પ્રાકૃત ભાષામાં જીન સૂત્ર માનીએ તો તેમાં અનેક દોષ ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૭ મું—પ્રાકૃત ભાષામાં સૂત્ર માનવાથી વગી દોષ ઉત્પન્ન થાય તેવું શું કારણ છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—પ્રાકૃત ભાષામાં જીન સૂત્ર દ્વાદશાંગી પ્રમુખ માનવાથી નીચેના દોષો ઉત્પન્ન થાય છે.

(૧) એક તો એ કે પ્રાકૃત ભાષા દેશી ભાષા છે. (અને જીન સાત્ર-જીન સૂત્ર દેશી ભાષામાં નથી પણ સર્વ ભાષામાં છે.)

(૨) પ્રાકૃત ભાષાના બોલવાવાળા મૂર્ખ લોક અને સ્ત્રી વર્ગ કહેલ છે. (જીન સૂત્રોના પ્રકાશકે મહાવિદ્વાન ગણધરાદિ આચાર્ય પ્રમુખ છે.)

(૩) પ્રાકૃત ભાષા અનાદિ સિદ્ધ છે. (આપણાં જીનસૂત્ર તીર્થંકર મહારાજ તથા ગણધર દેવધીજ પ્રગટ થાય છે અને તીર્થંકર મહારાજ ‘અર્દ્ધમાગધી’ ભાષાએજ અરૂપણ કરે છે, તે વાત સૂત્રથી સિદ્ધ છે.)

માટે જીનધર્મનાં સૂત્ર પ્રાકૃત ભાષામાં નથી એમ ઉપરનાં કેટલાક લેખોથી સાબીતી આવી મળે છે.

પ્રશ્ન ૧૮ મું—સંસ્કૃત-પ્રાકૃત-અને માગધી આ ત્રણ ભાષામાં પહેલી ભાષા કયું હશે ?

ઉત્તર—કોઈ કોઈ વિદ્વાન સંસ્કૃત ભાષાને પહેલી કહે છે એટલે મૂળ ભાષા સંસ્કૃત માને છે. તેમ કોઈ વિદ્વાન પ્રાકૃત ભાષા તેજ મૂળ ભાષા કહે ; તંમજ માગધી ભાષાને પણ કેટલાક વિદ્વાનો મૂળ ભાષા કહે છે.

પ્રશ્ન ૧૯ મું—કોઈ સંસ્કૃત ભાષાને વા કોઈ પ્રાકૃત ભાષાને પહેલી કહેનારાનું તો વાંચકમાં આશ્ચર્ય છે પરંતુ માગધી ભાષાને પહેલી ભાષા માનનારો કયો વર્ગ છે તે પણ જણાવશો ?

ઉત્તર—પ્રાણજ્ઞ મતવાળા સરસ્વતીના ઉપાસકો એમ કહે છે કે-
જ્યારે સરસ્વતી બાળ વયમાં હતા ત્યારે માગધી ભાષા બોલતા હતા,
એટલે માગધી ભાષા તે બાળ ભાષા છે, અને સંસ્કૃત ભાષા તે પ્રૈદ
ભાષા છે. અને કેટલાક એમ પણ કહે છે કે મૂળ ભાષા તો અપભ્રંશ છે,
કેમકે જે દેશમાં જે બીજકળી જે કુળમાં ઉપન વચ્ચે દોષ તે કુળનાં
બાળકો તેના કુળની મૂળ ભાષાનેજ બોલતા માટે છે, એમ પણ કે.કે
વિદ્યાન કહે છે.

એમ ભાષાના સંબંધમાં અનેક મતોદ રહ્યા છે, અનેક ટોળ,
અનેક ઝગડા થાયે છે, તે તો જ્ઞાની પુરૂષ વિના પાર પડે તેમ નથી.
માટે ગમે તે મૂળ ભાષા દોષ, તેનું કાંઈ આપણે પ્રયોજન નથી. પરંતુ
આપણે તો સૂત્રની કંઈ ભાષા છે, તે પ્રકાશ કરવાની જરૂર છે. અને તેજ
ભાષા માટે શાસ્ત્રના દાખલાથી નિર્ણય ઉપર આવવું, તેમજ સૂત્રના
આધારથી સૂત્રની ભાષાનો નિર્ધાર કરવો, તેજ જીવના અનુવાયીનું કર્તવ્ય છે.

પ્રશ્ન ૨૦ સુ—કોઈ એમ કહે કે-સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત એ બે ભાષા
ઋષિને બોલાવી પ્રચરત હતી છે, એમ અનુયોગદ્વાર અને કાણાંગ સૂત્રમાં
કહ્યું છે, માટે સૂત્ર પ્રાકૃત ભાષામાં છે, એમ સિદ્ધ થાય છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—જો તે બે ભાષાનેજ આપણે પ્રચરત માનીશું તો તીર્થંકર
મહારાજએ અર્ધ માગધી ભાષાએ પરિપક્વ સમક્ષ પ્રરૂપણા કરી છે, તે
ભાષાને આપણે પ્રચરત સિવાય કંઈ ભાષા કહીશું? આ ગંભીર સ્વાલનો
ઉત્તર વગર આનાકાનીએ આપવો બેધશે.

પ્રશ્ન ૨૧ સુ—પૂર્વપક્ષી-તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેત્રી ભાષા તો
પ્રચરતજ કહેવાય.

ઉત્તર—ઉત્તરપક્ષી કહે-તે ભાષા અહિં દાખલ નહિ કરવાનું શું
કારણ? તે તમારે જણાવવું બેધશેજ.

પ્રશ્ન ૨૨ સુ—પૂર્વપક્ષી-અમે આગળ જણાવી ગયા છીએ કે
સંસ્કૃતમાંથી પ્રાકૃત, પ્રાકૃતમાંથી માગધી, અને માગધીમાંથી અર્ધ માગધી
ભાષા નીકળી છે, માટે અર્ધ માગધીને પ્રાકૃત કહેવાને શું બાધક આવે?

ઉત્તર—ત્યારે ગણધર મહારાજને શો વાંધો આવ્યો કે તીર્થંકર
મહારાજની પ્રરૂપેત્રી ગણીને પ્રાકૃત નહિ કહેવાં અર્ધ માગધી ભાષા કહેવી
પડી? આપણે એવો મમત શા માટે પકડીએ કે સૂત્રની ભાષાને અર્ધ
માગધી ભાષા નહિ કહેવાં પ્રાકૃત ભાષાનીજ પકડ કરીએ. જ્યારે આપણે,

એમ માનીએ કે-ગમે- તે ભાષા કહેતાં બાધ નથી, તો જેમ તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેત્રી અર્ધ માગધી ભાષા કણુલ કરીએ છીએ તેમ સૂત્રની ભાષા પણ અર્ધ માગધી ■ એમ કહી નાખીએ એટલે બસ.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—પૂર્વપક્ષી-તીર્થંકરની વાણી અર્ધ માગધીમાં છે, એવું તો સિદ્ધાંતમાં છે, પણ કેાઇ સૂત્રમાં એવું નીકળતું નથી કે નૈન સૂત્ર અર્ધ માગધી ભાષામાં છે ?

ઉત્તર—ત્યારે પ્રાકૃત ભાષામાં નૈન સૂત્ર છે એમ કહો છો તે કયા સૂત્રના આધારથી ?

પ્રશ્ન ૨૪ મું—પૂર્વપક્ષી-અનુયોગદ્વારમાં તથા ઠાણાગ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે ઋષિને સંસ્કૃતને પ્રાકૃત એ બે ભાષા બોલવી પ્રચલિત છે. એ આધારથી એમ માનીએ છીએ કે સૂત્ર પ્રાકૃત ભાષામાં હોવાં બેઠ્યે.

ઉત્તર—એમ માનનારની સમજમાં તદ્વાચત છે. કેમકે સૂત્રમાં ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કહ્યું નથી. અને સૂત્રમાં જે પાઠ છે તેનો અર્થ પણ તે પ્રમાણે નથી.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—પૂર્વપક્ષી-અરે અર્થ શી રીતે છે તે કહો ?

ઉત્તર—સાંભળો-સૂત્ર પાઠ મુદ્દાં. બાણુવાગા ઇપેલ અનુયોગદ્વાર પાને ૩૧૭ મે-કહ્યું છે કે-ગાયા-

સંકપા વાયવા વેદ, મર્ગિર્દો દોતિ દોળિ વા;

સરમંદલંભિ ગિર્જંતે, વસત્વા હસિ માસિમા. ॥ ૧ ॥

અર્થ—ભાષા પાને ૩૨૦ મે-સંકપા-સંકેત એક સંસ્કૃત, બીજા પ્રાકૃત એ બલુતિ કહેતાં-ભાષા થી તીર્થંકર, ગલુધરે કહી, સ્વર મંડલ કહેતાં-વડભટ્ટિક સ્વર સમૂહે ગાઇ, તાનને વિરે પસંદ્યા બહી થી મદત ઋષિની ભાષી.

અહીં ઋષિને ઉપરની બે ભાષા બોલવી, એવો અધિકાર નથી. પરંતુ સાત સ્વરના અનેક લેહ બતાવ્યા છે. તેમાં તીર્થંકર ગલુધરે સંસ્કૃત અને પ્રાકૃત એ બે ભાષા સ્વર સમૂહે ગીત (ગાવા) તાનને વિરે પ્રચલિત કહી છે.

અર્ધ માગધી ભાષા, નૈન સિદ્ધાંત (ધર્મ પુસ્તક) સિવાય બીજે નહિ વપરાવાના હેતુથી તથા સ્વરચાત્ર લૅખિક પક્ષને લખને પાપ યાત્રમાં જાણાં છે, ઇત્યાદિક કસોણી અર્ધ માગધી ભાષા સ્વર મંડલમાં દાખલ કરેલ નથી.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—પૂર્વપક્ષી-ત્યારે ને ભાષા પ્રચરત કેમ કહી ?

ઉત્તર—તે ને ભાષા લૌકિક પક્ષે મધુરી હોવાને લીધે એટલે પ્રગટ-પણે સમજાવેથી દુનિયાએ ભલી માની, માટે ભગવતે પ્રચરત કહી. (એટલે ભલી કહી.) જેમ ઠાણંગઠાણે ૪ થે-એથાળાને ચાર પ્રકારનો તપ પ્રચરત કહ્યો છે, તેમ સંસ્કૃત ને પ્રાકૃત બન્ને ભાષા પ્રચરત બજાવી. તેથી સૂત્રની ભાષા પ્રાકૃત છે એમ સિદ્ધ થાતું નથી. સૂત્રની ભાષા અને અન્ય ભાષાને પટંતરે તો શાસ્ત્રથીજ જણાઈ આવે છે.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—પ્રાકૃત ભાષા સૂત્રની નથી—એટલે સૂત્ર પ્રાકૃત ભાષામાં નથી એમ સૂત્રથી સાબીત કેવી રીતે થાય છે ?

ઉત્તર—સૂત્રની ભાષા તો આત્માને હિતકારી કથાણુકારી સૂત્રમાં કહી છે તેમ પ્રાકૃતાદિ ભાષા કહી નથી.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—એવો કેાઈ દાખલો છે કે—સૂત્ર સિવાય પ્રાકૃતાદિ ભાષા હિતકારી નથી ?

ઉત્તર—સાંભળો—બાળુવાળા છાપેલ ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૬ ક્રો ગાથા ૧૧ મીના પહેલા પદમાં કહ્યું છે કે—

નચિતા તાયણ માસા, તેના માટે પાને ૨૨૧મે ટીકામાં કહે છે કે—

પ્રાકૃત સંસ્કૃતાદ્યાપદ્ માયા અથવા અન્યાઅપિ દેશ વિશેષાત્ નાના રૂપા માયા વા પાપેભ્યો દુઃલેભ્યો ન ત્રાયન્તે ન રક્ષન્તે.

પ્રાકૃત સંસ્કૃત આદિ ૫૩ ભાષા અથવા બીજી ૫૩ અનેક પ્રકારની દેશ ભાષા તે આ જીવને પાપ થકી-દુઃખ થકી મૂકાવા-રક્ષણ કરવા સમર્થ નથી, એમ કહ્યું છે. અને સૂત્રની ભાષા બોલતાં ઘણાં કર્મની નિર્જશ થાય છે એમ સૂત્રમાં કહેલ છે. માટે પ્રાકૃત ભાષાથી (એટલે છએ ભાષાથી) સૂત્રની ભાષા બીજી કહે છે.

પ્રશ્ન ૨૯ મું—સૂત્રની ભાષા કઈ છે ? અને તે ભાષાથી એટલે સૂત્રની ભાષાથી કેવા પ્રકારનો લાભ થાય છે ? તે પણ જણાવ્યો ?

ઉત્તર—સાંભળો—ભગવતીજી સૂત્રના બીજા શતકના પાંચમે ઉરેસે કહ્યું છે કે—“મવજે નાણે વ વિનાજે,” ઇત્યાદિ—એટલે સિદ્ધાંત વચનનું અવલુ દરવાથી અર્થાત્ સિદ્ધાંત વચન સાંભળવાથી જ્ઞાનાદિ દય, બોલની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને છેવટે મોક્ષ ફળની પ્રાપ્તિ પણ કહી છે.

વળી ભગવતીં યત્કં ૧ લે-ઉદ્દેશે ૭ મે-કર્તું છે કે—

પ્રગમનિ આરિયવચનં સુવચનં સોચા ધમ્મકામણ પુણ્ણકામણ મોક્ષકામણ
સગ્ગકામણ.

એક પણ આર્ય વચન સાંભળવેથી તે જીવ ધર્મનો કામી, પુણ્યનો
કામી, મોક્ષનો કામી, અને સ્વર્ગનો કામી થાય છે. એવાં મહા દુઃખદાયક
આર્ય વચન (સૂત્ર વચન) ભગવતે કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—ન્યારે આર્ય એવાં સૂત્ર વચન સાંભળવાથી મહા
લાભ કયો તો તેનો અભ્યાસ કરવાથી સૂત્ર ભણવાથી શો લાભ થાય?

ઉત્તર—સાંભળો-ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૨૮ મે-ગાથા ૨૧ મી-તેમાં
કહ્યું છે કે-ગાથા—

જોશુલ મહિ કંતો, સુણ્ણ ઝગાહહિ સમ્મથ ;

એગણ વાહિરેણ વ, સોમુત્તરુદ્ધિ નાયવો । ૨૧

અર્થ:—ભગવંત કહે છે કે યોત્તમ! જેને સૂત્રની રૂચિ ■ એટલે
સૂત્રનો રૂચિવંત તે અંગ ઉપાંગાદિ સૂત્ર ભણે અને તેવાં સૂત્ર ભણવે
સમક્રિતની પ્રાપ્તિ થાય છે.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—સૂત્ર ભણવાથી સમક્રિતની પ્રાપ્તિ ઉપરાંત કાંઈ લાભ
થાય ખરો?

ઉત્તર—સૂત્રના ભણવાવાળને પાંચ પ્રકારે અભ્યાસ કરતાં સજ્ઞાય
કહી છે. જુઓ ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૩૦ મું-ગાથા ૩૪ મી.

વાયણ પુચ્છણા કેવ, તદેવ પરિવટ્ટણા ;

જણુપ્પેહા ધમ્મકહા, સજ્ઞાઠ વંચહા મેવ ॥૨૪ ॥

અર્થ:—સૂત્રની વાંચણી લેવી, પ્રશ્ન પૂછવા, તેમજ વારંવાર પર્વટન
કરવું-ગરવું, અર્થની ચિંતવણા કરવી, ધર્મકથા કરવી, એ પાંચ
પ્રકારની સજ્ઞાય કહેવી કહી

પ્રશ્ન ૩૨ મું—સૂત્રની સજ્ઞાય કરવાથી શો લાભ થાય?

ઉત્તર—ઉપર કહેલ પાંચે પ્રકારની સજ્ઞાય કરવાવાળને બાર પ્રકાર
મહિલો દશમે અભ્યંતર તપ કયો છે અને સૂત્રની સજ્ઞાય કરવાથી શિવ
સર્વ સંસારથી મુક્ત થાયું કહ્યું છે.

વળી ઉત્તરાધ્યયનનો ૨૬ મા અધ્યયનની ૧૦ મી ગાથામાં કહ્યું છે કે—
સજ્ઞાણં વો નિરુપેણે, સંવદુક્કસં વિમોક્કણે. સંજ્ઞાણે વિવે અપરમાને એનારો

અર્થ હઃખ થકી મુક્ત થાય છે. તથા ગાથા ૨૧ મી માં કથું છે કે-
ગુરુ વંદિતુ સજ્ઞાયં, કુઝ્ઝા દુક્કલ વિમોક્સણં.-ગુરુને વંદના નમસ્કાર કરી સજ્ઞાય
કરે તે હઃખ થકી મુક્ત થાય છે. વળી વિશેષ માટે જુઓ ઉત્તરાધ્યયનનું
૨૯ મું અધ્યયન.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—ઉત્તરાધ્યયનના ૨૯ મા અધ્યયનમાં શું કથું છે ?

ઉત્તર—આગળનીયામાં અધ્યયનમાં એમ કથું છે કે—સજ્ઞાય
નાનાવરણિજ્ઞે કમ્મં સવેરે, સજ્ઞાય કરતા જાનાવરણીય કમ્મ ખપાવે. (ગાથ
૧૮/મો.)

પ્રશ્ન ૩૪ મું—સજ્ઞાય તો પાંચ પ્રકારે કહેલ છે તેમાં પહેલો એક
વાંચનાનો કયો છે તો વાંચનાથી શો લાભ થાય ?

ઉત્તર—વાયણાણં નિજ્ઞરં જળવર્દં સુયસ્સ અગાસાયણવાપ વટ્ટે
સુયસ્સય અગાસાયણા વટ્ટમાણે તિત્થવમ્મં અવલંબર્દં તિત્થવમ્મં અવલંબમાણે
મહાનિજ્ઞરે મહાવજ્જવસાણે મવર્દં.—

સૂત્રની વાંચણા લેતાં—અને દેતાં નિર્જરા ઉપરાંત, શ્રુતજ્ઞાનની
આશાતના ટાળે, સૂત્રની આશાતના ટાળતાં તીર્થ કરને ધર્મ અવલંબે,
તીર્થ કરના ધર્મનો આશ્રય લેતાં અવલંબતાં મોટી નિર્જરા મુક્તિ ગમત-
રૂપ હોય. (ગાથ ૧૯ મો.)

પ્રશ્ન ૩૫ મું—પ્રશ્નાદિક પૂછતાં શો શુભ ઉત્પન્ન થાય ?

ઉત્તર—પડિપુચ્છણવાણં સુતત્થ તદુમવાદેં વિસોદ્દેરે, કંસામોદ્દણિજ્ઞં
કમ્મં વોચ્છિવર્દં.

વારંવાર પ્રશ્નાદિક પૂછતાં સૂત્ર અને અર્થ બંને વાનાં નિર્મળ કરે,
સંશય રૂપ મિથ્યાત્વ મોહનીય કમ્મ છેલે. (ગાથ ૨૦ મો.)

પ્રશ્ન ૩૬ મું—સૂત્રનું પર્યટન કરવાથી વારંવાર ફેરવવાથી શો શુભ
ઉત્પન્ન થાય ?

ઉત્તર—પરિયટ્ટગયાણં વિજ્ઞણાં જળવર્દં વંજ્ઞણાર્થે ચ ઉપ્પાવર્દં
સૂત્રને પર્યટન કરતાં—ફરી ફરી—વારંવાર ગણતાં અક્ષર પામે, તથા
અક્ષરની લાંબ પામે. (ગાથ ૨૧ મો.)

પ્રશ્ન ૩૭ મું—સૂત્રની ચિતવણા કરતાં શું શુભ ઉપસાર ?

ઉત્તર—અગુપ્પેહાણં આટથ વજ્જામો સત્થ કમ્મવ્વગહીમો ઘણિય-
વેવણં વેવાઓ નિદિગ્ગરેણ વંધામો પઠેદ વિદ્ધકાઠઠિવામો રહ્મકાઠઠિરે-

શાઓ પકરેદ. તિજ્ઞાણમાશાઓ મદાણમાશાઓ પકરેદ, સદુપયેગમાઓ અપ-
 પમમાઓ પકરેદ, આટલેકમ્મ મિય સંવર્દ સિય નોવંવર્દ, સામાયેયાનેગ્રં ચળ
 કમ્મ મુગ્ગો મુગ્ગો ઉવજિગાર, અણાદયંચળંઅણવદગં રીદમદ્ધ વાઝરંત સંતાર-
 કંતારં સિપ્પામેવ કીર્તિવયર્દ.

અર્થઃ—મૂત્ર અર્થે ચિત્તવનાં આયુષ્ય વર્જને સાત કર્મની પ્રકૃતિ આકરે
 બંધને બાંધી દોષ, તે સિદ્ધિત્ર બંધન બંધ કરે, રીડે દાગની સ્થિતિ
 દોષ તે અટપ દાગની સ્થિતિ કરે, તીવ્ર ભાવ છે, તે મંદ ભાવ કરે, ઘણા
 પ્રદેશ દોષ તે અટપ પ્રદેશ કરે, આઉંખું કર્મ દહાચિત્ત બાંધે દહાચિત્ત બ
 બાંધે, શાના વેદનીય કર્મ વારંવાર બાંધે, જે દાગની આદિ અંત નથી
 એવો આર ગતિ રૂપ સંસાર અટવીને તે રીદ દૃઢ અર્થાત્ત જેની
 આદિ અંત નથી એવો આર ગતિ રૂપ સંસાર અટવીને માર્ગ તેને રીદ
 પાર પામે, એટલે એકી મુદતમાં મોટા દુઃખ મળે. (ગોલ ૨૨ મો.)

પ્રશ્ન ૩૮ મું—ધર્મકથા કરતો થકો છપ મું દુઃખ ઉપગમે ? "

ઉત્તર—ધર્મકહાણે નિગ્ગરં જળદદ્ધ ધર્મકહાણં વવવણ પમાવેદ,
 વવવણપમાવેણં કીંચે આગમેમમ્મ મહુણાદ્ધ કમ્મંનિવંધ.

ધર્મ કથા કહેતાં છવ નિર્જશ કરે—કર્મની કાય કરે, ધર્મ કથા
 કહે સિદ્ધાંત પ્રગટ કરે—સિદ્ધાંતનો પ્રભાવ વધારે, સિદ્ધાંત રીપાવતાં છવ
 આવતે ભવે—આવતા દાગને માટે શુભ કર્મ ઉપરામે—બાંધે. (ગોલ ૨૩ મો.)

પ્રશ્ન ૩૯ મું—મૂત્રની આશાધના કરવાથી મું દુઃખ થાય ? "

ઉત્તર—મુવસસ આરાહણાદ્ધ અન્નાણં સર્વેદ નવ સંકેલિસદ્ધ.—શુભ આ-
 શાધતાં અજ્ઞાનપણું દાગે, સંકલેશ (મદ્વીન) પ્રણામ ન થાય (ગોલ ૨૪ મો.)

કંત્યાદિ મહાદુઃખ કહ્યાં તે અવિહંત ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્ધ
 માગધી ભાગ્યે અર્ધ રૂપે દાદશાંગી વાણી આદિ સૂત્ર જે મણુધર મહારાજે
 તેજ સૂત્ર, તેજ ભાષાએ, તેજ અર્થને શુદ્ધતામાં લીધેલા, જે હાલ વતે
 તેજ સૂત્રની સજાય આદિ દરવાનાં દુઃખ કહ્યાં છે

આ ઉપદેશી એમ સિદ્ધ થાય છે કે—સંસ્કૃત પ્રકૃત આદિ ભાષાએ
 આત્માને કટ્યાણુકારી નથી. આત્માને કટ્યાણુકારી તો સૂત્રનીજ ભાષા કહી,
 માટે તે ભાષા બીજી નહિ પણ અર્ધ માગધી તેજ છે—જને તે વિષે શ્રી
 નંદીજ મૂત્ર તથા ઉવગણજ તથા સમવાયાંગજ વગેરે મૂત્ર સારો ખુલાસો
 આપે છે.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—આ વિષે નંદીજી સૂત્ર મું જણાવે છે ?

ઉત્તર—શાંભળો—નંદીજી સૂત્રનો સૂત્ર પાઠ:—

સે કિંતે સમ્મસુયં સમ્મસુયં જં હમં અરિહંતેહિ મગવત્તેહિ ઉપ્પગગાગદં-
સણધરેહિ—જાવ સચ્ચણ્હ સચ્ચદરસીહિ પાણિયંદુવાલસ્સંમં ગણીપિંદગં તં જહા
આયારો સુયગમો ઠાણં જાવ દિઠિવાડય-દ્ધેણ્યં દુવાલસ્સંમં ગણીપિંદગં તં જહા
આયારો સુયગમો ઠાણંજાવ દિઠિવાડયંદ્ધેણ્યં દુવાલસ્સંમં ગણીપિંદગં તિપ્પ-
કાલે અણંતા જીવા આણાપ વિગાહિતા ચાડરંત સંસારકંતારં અણુરારીયાદિમુ ૩
(હમ વ્રજ કાલ)—દ્ધેણ્યં દુવાલસ્સંમં ગણીપિંદગં તિપ્પકાલે અણંતા જીવા
આણાપ આરાહિતા ચાડરંત સંસારકંતારં દોરિંવદ્ધમુ. ૩

(એમ વ્રજે આશાના કહેવા) છતિ નંદી સૂત્ર.

અર્થ:—જુ અણુગાર મુધર્મ ગણુધર પ્રત્યે કહે ! હવે કિશું તે
સમ્યક્ શુભ ? શુર યોગ્ય—સમ્યક્ શુભ તે, જો, જો, અરિહંત ભગવંત
જોને ઉપજાયું છે કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શનના પારલુહાર, યાવત્ સર્વ પદાર્થના
ભણ, સર્વ પદાર્થના દેખલુહાર એવે તીર્થંકરે પ્રરૂપ્યે, બાર અંગ
આચાર્યને પેટી સમાન, તે જો, આચારંગ, સૂયંગલંગ, ઠાણંગ, યાવત્
દ્રષ્ટિવાદ, જો બાર અંગ તે આચાર્ય પી પેટી સરખા—તેને અતીત કાળે અનંતા
જીવ આશાવિરાધીને અતુર્ગતિ સંસાર અટવી પ્રત્યે પરિબ્રમણ કરતા હવા. એમ
વર્તમાનકાળે સંખ્યાતા જીવ અજ્ઞા અંડી વિરાધક પદ પામી, ચાર ગતિ સંસાર
રૂપ અટવીમાં પરિબ્રમણ કરે છે, તેમજ આવતે કાળે અનંતા જીવ પરિ-
બ્રમણ કરશે. અને જો બારે અંગ આરાધી ગયા કાળે અનંતા જીવ
અતુર્ગતિ સંસારને પાર પામ્યા—વર્તમાન કાળે સંખ્યાતા જીવ આજ્ઞા
આરાધી અતુર્ગતિ સંસાર અટવી ઉઠી છે—એમ આગામી કાળે અનંતા
જીવ દ્વાદશાંગી રૂપ જીનાજ્ઞા આરાધી ચારે ગતિ સંસાર રૂપ અટવી પ્રત્યે
ઉદ્ધવશે એમ નંદીજી સૂત્રમાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—ઉવવાઇ સૂત્રમાં શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં શ્રી તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેટી વાળી
જે દ્વાદશાંગી રૂપ તે કઇ ભ.પામાં છે તેનો ખુલાસો શ્રી ઉવવાઇ સૂત્રમાં
જણાવ્યો છે કે—સૂત્ર પાઠ:—

સચ્ચવસર સંજિવાઈયાપં પુણ રંત્તાપ સચ્ચ માસાણુગામિણીપ સરસ્સઈપ
જોયળ બીહારિણા સરિણં અદ્ધમાગદાપ માસાપ માવંતિ અરિહા ધમ્મંપીરકદેહ
સેસિ સચ્ચેસિ આયરિયં મળાયરિયાણં અગિલાપ ધમ્મં માદ્ધસદ્ધ સા વિપગં અદ્ધ.

માગદા માસા તેસિ સઘેસિ આચરિય મળાચરિયાણં અપ્પણો સ માસાણં પરિણાએ
એવં પરિણમંતિ.

અર્થ:—સર્વ અંશરની સમિ થયાયોગ્ય મેગરીને, સંપૂર્ણ રાગે
કરીને, સર્વ ભાષાને મગવી, ઘણી મીઠી એવી વાણીએ યોજન પ્રમાણે
સંભળાય એવે સ્વરે, અર્ધ માગધી ભાષાએ પરમેશ્વરે ધર્મકથા કહી
(ભાષણ કર્યું) તે અર્ધ માગધી ભાષા આર્થ અનાર્થ પોતપોતાની ભાષામાં
સમન્વય અને ઉવટે ઘણા જીવેને મહાકૃપાની પ્રાપ્તિ થઇ.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—શ્રી સમવાયાંગજી સત્તમાં શું કયું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—શ્રી સમવાયાગસૂત્રમાં ચોત્રીશ અતિથય અધિકારે
૨૨-૨૩ મા અતીથયમાં કહ્યું છે કે—મૂળ પાઠ—

મગધં વળં અદ્દમાગદાણ માસાણ ધમ્મ માદ્દસસદ્ ૨૨- તા વિવળં
અદ્દમાગદા માસા માસિગ્ગમાળી તેસિ સઘેસિ આચરિય મળાચરિયાણં દુપ્પય
વટપ્પય મિય પલ્લિ સરિનિવાણં અપ્પણ્ણો દિય નિવમ્મદ્ દેસમામણણ
પરિણમદ્ ॥ ૨૩ ॥

અથ ટીકા—અદ્દમાગદાણ પલ્લિ ૧ માહતાશીનાં વળાં માવાચિણેવાળાં
મધ્યે યા માગધા નામ માવા રસોજ ક્ષી માગધ્યા મિત્ત્યાદિ લક્ષણવતી અતયા-
મિત સ્વદીપ સમમ લક્ષણાર્દમાગધા સુચ્યતે ॥ સયા ધર્મારુપાતિ તસ્માદ્દવાતિ
કોમલરવાદિ દ્વાવિશઃ માસિગ્ગમાળીણિ મગવતા મિદ્દાયમાના આચરિયમળાય
રિયાણં આચારિનાર્થદેશોત્પત્તાનાં દ્વિવદા મનુપ્પયા અનુપ્પવદા ગવાદવઃ મૂળા બાટઘ્વાઃ
પદાવો પ્રામ્યાઃ પલ્લિણઃ પ્રતીતાઃ સરિસુવઃ ઉરવરિસર્પ્યાઃ મુગ્ધવરિસર્પ્યાથિતિ તેવાં
કિમાત્મન અનાત્મનઃ આરભીવથા આરભીવથેત્થર્થઃ માયા સયા માવાભાવેન પરિણા-
મિતીતિ સંકેપઃ કિ મૂળાસી માવથેત્થાહઃ દિત્તમપ્પુદયઃ શિવં મોક્ષઃ મુત્તે અવળ
કાલોદ્ભવમાનં વદાતીતિ દિત્તશિવમુલસંતિ વયોવિશઃ ॥૨૨॥ ૨૩ ॥ ઇતિ ટીકાથં—

એ પ્રમાણે મૂળ પાઠ તથા ટીકામાં કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—શિષ્ય—આપે મૂળ પાઠ તથા ટીકાથી અજ્ઞાનું પદ
તેમાં તેા સમજનારા સમજે પણ આરા જેવા થોડી જુદિયાગા કેડી રીતે
સમજી શકે ? માટે અમે સમજી શકીએ તેવી રીતે અજ્ઞાપયે.

ઉત્તર—સાંભળો—આચાર્ય:—શ્રી તીર્થકર જયવંત અર્ધ માગધી
ભાષા એ ધર્મ પ્રકૃષ્ટ છે. તે અર્ધ માગધી વાણી આદ્ય આદિ ૫૧ જાણ

અહિત એવી અર્ધ માગધી ભાષાએ અધિકતર પ્રકાશ કરતાં થકા આર્થ, અનાર્થ, રહેઠાં આદિ બે પગવાળા વર્ગને પ્રકાશ કરે છે, અર્થાત્ મનુષ્ય વર્ગ તમામ પોતપોતાની ભાષામાં સમજી શકે છે. તેમજ મૂળ વચ્ચે અટવીમાં રહેનારાં ચાર પગવાળા સિંહ, વ્યાઘ્ર, ગોમૃંગાળાદિ, તથા પશુ વર્ગ, તથા ઉપર અર્ધ, હાથપર અર્થાત્ નકુત્ર આદિ વર્ગ: સર્વ સમજી શકે છે. આપ આપણી વાણીમાં સુદૃઢ બુદ્ધિએ કરી સમજી શકિતમાં પ્રકાશ કરે છે. એવી અર્ધ માગધી ભાષાએ ભગવંતની વાણી આરાધક પદને દેનારી, મોક્ષ દ્વગને યોગ આપનારી થાય છે—અર્થાત્ આત્માને પરમ દિત ભણી કલ્યાણકારી થાય છે. ૨૨-૧૨૩-ઈતિ સમવાયંગ સૂત્ર ॥

માટે ભગવંતે પ્રરૂપેકાં બે દાદશાંગી મૂળ તેજ ગણુધર મહારાજે સૂત્રમાં છે. તેજ મૂળને “સમ્પ્રસુત” નંદીશુમાં કહેવું છે.—

इषोदयं दुवातस्संगं गाणेपिडगं चउदस्स पुविस्स समसुयं.

એ ઉપરથી જણાય છે કે ગણુધર મહારાજનાં સ્મેતાં, સૂત્ર અર્ધ માગધી ભાષામાં છે. નિઃસંદેહ:—

પ્રશ્ન ૪૪ મું—શિષ્ય-અહો મહારાજ! ભાષાના સંબંધમાં અનેક અનુભવ જોવામાં આવે છે, પરંતુ આપ દૃષ્ટા કરી પ્રથમ તો ભાષા કેટલે પ્રકારની અને કેવા સ્વરૂપની ને કેટલી અન કેવા પ્રકારે માનવી વગેરે સ્વરૂપ રહી બતાવે?

ઉત્તર—શુભ્ર-હાહા! ભાષા સંબંધીની વ્યાખ્યા માગીજ કરીને છે, અને તેનું સ્વરૂપ સમજવું આકર્ષ છે, તોપણ ને સંબંધે કેટલીક વાત પૂર્વે કહેવામાં આવી છે. અને કેટલીક વાત વિશેષ ભાષાના જેવી હોય તે પણ જણવવી જોઈએ, માટે ને વાત કહેવાની જરૂર જણાવાથી મારા ભંડુ જ્યાં જેટલી વાત આવી છે તેટલી વાતે જણી બતાવું ને સાંભળ—

“ઈતિ દિવેન્દ્ર” પુનઃ ૨ ફૂ-અંક ૪ થામાં-આ પ્રકારની ભાષા જુદી છે, તેના છ પ્રકારની ભાષા મુજબ કરી તે કહી છે અને ને ઉપરાંત સમ સંસ્કૃત, અને અર્ધ માગધી એ બે ભાષા બેગદી ૮ પ્રકાર ભાષાના સ્વરૂપ છે.

તથા સુજાત પ્રકાર પદ દેવનારી ૧૬૦૬માં-વાચસ્પાયાન-પૃષ્ઠ ૪૨૦-૪૨૧-૪૨૨, ને અર્ધ માગધી એ બે ભાષા પણ કહી છે. તે એના ૧૦ સ્વરૂપ છે.

ને પ્રાચીનસંસ્કૃતમાં બાર પ્રકારની ભાષા પલ્લ કહી છે. તે તમામ ભાષાનું સ્વરૂપ જાણવું જોઈએ.

તેમાં સંસ્કૃત ભાષાના ત્રણ પ્રકાર કહ્યા. સંસ્કૃત, સમસંસ્કૃત ને અધાસંસ્કૃત.

પ્રાકૃતના બે બેદ, પ્રાકૃત ને અતિપ્રાકૃત.

માગધીના પલ્લ બે બેદ, માગધી ને અર્ધમાગધી.

એટલી ભાષાનું સ્વરૂપ અસ્પષ્ટ જાણવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—શિથ-સંસ્કૃતના ત્રણ પ્રકાર શી રીતે સમજવા ?

ઉત્તર—ધાત્વજો-સંસ્કૃત ભાષાના બામવર્ગિક ૧૮ પુરુષ, કાવ્ય, દોષ વગેરે ધર્મોં શાસ્ત્ર સંસ્કૃતમાં છે. કે જેની ટીકા વિના સમજવું મુશ્કેલ પડે છે-સમસંસ્કૃત તે સંસ્કૃતમાં પ્રાકૃત ભાષાથી સરલપણે સમજાય તેવા અર્થ પલ્લ અને મદાસંસ્કૃત તે બેદનું સંસ્કૃત કહેવું છે તે સમજવું પલ્લનું કહીને દોષ છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—પ્રાકૃત ભાષાના બે બેદ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—પ્રાકૃત ભાષા તેના બે પ્રકાર છે. જેનું સૂત્ર વિના એટલે નીચેના ભાષાના અર્થના સમાવેશ વિના તેવીજ ભાષામાં કોઈ આચારે અપવચમાં બનાવેલા અર્થ તેને પ્રાકૃત ભાષા માને છે-અતિ પ્રાકૃત તે વ્યાકૃત દેશ ભાષા-જેવી કે હિન્દુસ્તાની, ગુજરાતી, મરાઠી વગેરે કહી છે, અને કેટલાક શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાને પણ પ્રાકૃત ભાષા કહે છે.

અન્યમતનાં શાસ્ત્ર જે યાત્રાવસ્થા સ્મૃતિ મિત્રાશ્રય ટીકામાં જે સ્તોત્ર છે તે સંસ્કૃત મૂળ લખેલ છે, અને નીચે અર્થ છે તે પ્રાકૃત મૂળ લખેલ છે.

ધર્મસિંધુ ગુજરાતી ભાષાંતરની પ્રસ્તાવના પાને ૧-૩-જે ગુજરાતી ભાષાંતરને પ્રાકૃત કહેવું છે. (અર્થનું નામ દરેક પાને મળે છે ધર્મસિંધુ: પ્રાકૃત ભાષાંતર સહિત) એ પ્રમાણે કહેવું છે.

મહાભારત (અઢારે પર્વ) ગુજરાતી ભાષામાં રચેલું છે. તેમાં આદિપર્વમાં ગાથા પત્રીવી નીચે પ્રમાણે લખેલ છે.

મહાભારત ઉપરથી લખ્યું, સારસાર નિરધાર;
પ્રાકૃત ભાષામાંથી રચેલું, પદ્યપદો વિસ્તાર.

પ્રભુનાં શુભ પ્રાકૃત ભાષામાં, સખેલા પત્ર અંબાનાય;
 જ્યમ ધી મુદતજી ઘરનું, પણ જાણજી ખવાય. ૨
 પ્રભુના પદને પ્રાકૃત સમજે, તે તો નગ્દે લાય;
 તે માટે શ્રોતા સાંભળવી, શ્રી હરીની લીલાય. ૩
 વગી સદ્ગતનંદની શિક્ષાપત્રીમાં શ્લોક ૬૫મે કહ્યું છે કે-
 સંસ્કૃત પ્રાકૃત ગ્રંથા, મ્યાસઘાપિ યથા મતિ ;

વિષ્ણુમતમાં જૈન શાસ્ત્રની શૈલીનાં શાસ્ત્ર વપરાતાં નથી, એ ઉપરથી
 એમ જણાય છે કે સંસ્કૃત પ્રાકૃત અંધનો અભ્યાસ કરવા સદ્ગતનંદજીએ
 તેમની શિક્ષાપત્રીમાં છૂટ આપી છે તે પ્રાકૃત અંધ ગુજરાતી દેશી ભાષા
 માટેજ છે એમ જણાય છે.

ઉપરના તમામ દાખલા ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે શુદ્ધ ગુજ-
 રાતી ભાષાને પણ પ્રાકૃત ભાષા કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૪૭ સુ—શિષ્ય—માગધી ભાષાના બે પ્રકાર શી રીતે ?

ઉત્તર—માગધી ભાષા તે—ઐદ્યધર્મનાં શાસ્ત્ર માગધી ભાષામાં છે.
 અર્ધ માગધી ભાષા તે—જૈન સૂત્ર અર્ધ માગધી ભાષામાં છે, જેની અંદર
 લોકના મહારાજની અર્ધરૂપે પ્રરૂપેથી વાણીનો પ્રભાવેશ ગણુધર્મ મહારાજે
 કરી ગદ્યપદ્યમાં ગુંથણા કરી છે તે.

પ્રશ્ન ૪૮ સુ—શિષ્ય—પ્રશન્નચક્રવર્તીના બાર પ્રકારની ભાષા શી
 રીતે કહી છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—છાપેલા બાખ્યાના—પ્રશન્નચક્રવર્તી પાને ૩૮૨ મેં
 સૂત્રપાઠ.—

દુવાલસ વિદ્યાય દોહ માસા, વયણેપિય દોહ સોલસ વિદે દવં અરદંત
 મણુનાય સમાવિસય સજણ કાલંમિય વત્તવં.

અથ ટીકા—દ્વાદશવિધા મવતિ માયા તથા ચ પ્રાકૃત સંસ્કૃત ભાષા,
 માગધ પિનાચ સૂસેનો ચ ; વદોજ મૂરિ મેરો દેશવિદેશાદમખંદઃ ૧ દ્યમેવ
 ચત્વિધા માયા ગદ્યપદ્યમેદેન મિચમામાના દ્વાદશવા મવતીતિ.

તદનંતર ઇહાં સોજ પ્રકારનાં વચન કહીને કહ્યું કે:—

અર્ધદુનુજાતં સમીક્ષિતં બુદ્ધાપર્માર્જોચિતં સંયતેન સંવમવંતા કાઠે ચાવ-
 સરે વરુવ્યં રૂઠી ટીકા :—

અથ: ભાષા-ભાષાના બારડો લેઈ ભણવા, વચન પુણુ દોઈ સોયે પ્રકારે ભણવો એવી પરે તીર્થેકરે અનુસાર દીધી છે. આલોચીને ચાલિત્રીયો અવસરે બોલવો.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—શિષ્ય-આ ઉપરના પાઠ ઉપરથી કોઈ એમ કહે કે-માગધી ભાષા મુનિને ઉત્સર્ગ માર્ગે બોલવી ચાત્રી નથી તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એમ કોઈ બોલે તેના જવાબમાં એટલું જ કહેવું બરાબ છે કે-તમોએ સૂત્રની ભાષાને પ્રાકૃત ભાષા માની છે. તો તે પણ ભણવું ફેરવવું, વારંવાર પઠન કરવું, પૂર્ણ શક્તિ ફેરવવી, ઉપદેશ કરવો વગેરે તમામ બધ પડશે. તમારાથી સૂત્રની સ્ત્રાય વારંવાર થાયેજ નહિ, તે ઉપરાંત વ્યાકરણ આદિ ભણી શક્યોજ ક્યાંથી ? તમારું વાક્ય તમનેજ બંધન કર્તા થયું.

સૂત્રને મતે તે છેએ ભાષા લૌકિક પદ્યની છે, અને લૌકોત્તર પદ્યની તો એક અર્ધ-માગધી ભાષાજ છે. માટે અર્ધ-માગધી ભાષાના મૂળ ઉત્સર્ગ માર્ગે વારંવાર ભણવું ફેરવવું ઉપદેશ પણ પોઠ માર્ગે કરવો અને તેનાં મહાકૃત પણ ભગવંતે કહ્યાં છે. માટે સૂત્રની ભાષા સિવાય સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, માગધી વગેરે છેએ ભાષા ઉત્સર્ગ માર્ગે બોલવી નહિ એમ મુનિ કહાપિ કોઈ અવસરે બોલવું પટે તો મુનિએ કાગ અવસરનો વિચાર કરીને આલોચીને બોલવું. એવી ભગવંતની આજ્ઞા છે. માટે અર્ધ માગધી ભાષાનાજ સૂત્રની ભગવંતે ઉત્સર્ગ માર્ગે આજ્ઞા આપી છે. અને મૂળ અર્ધ માગધી ભાષામાં છે. એમ આ ઉપરના પાઠથી સિદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—પૂર્વપક્ષી-ભગવંતે અર્ધ માગધી ભાષામાં પ્રફુલ્લ કરી, એવો તો સૂત્રનો પાઠ છે, પણ જ્યારે ગણપર મહારાજે સૂત્ર શ્રુત્વાં ત્યારે અર્ધ માગધી ભાષામાંજ શ્રુત્વાં એવો પાઠ કોઈ સૂત્રમાં જણાતો નથી તેનું કેમ ?

ઉત્તર—પ્રાકૃત ભાષામાં સૂત્ર ગણપર મહારાજે શ્રુત્વાં એવો કથા સૂત્રનો પાઠ છે તે કહેા ?

પ્રશ્ન ૫૧ મું—પૂર્વપક્ષી-એવો પણ પાઠ નથી.

ઉત્તર—તો શ્રુત્વાં સૂત્રમાં જે દોષ તે કપુરુ કરે. એકે અર્ધ માગધી ભાષામાં સૂત્ર શ્રુત્વાંનો પાઠ નથી, પણ સૂત્રના નવાથી સૂત્ર અર્ધ માગધી ભાષામાંજ છે, અને તીર્થેકર મહારાજના પ્રફુલ્લ વચન તેમાંજ રહ્યાં છે.

અને ભગવંતે અર્ધ માગધી ભાષાએ અર્થરૂપે પ્રરૂપેલી વાણી તેજ ગણુધર મહારાજે સૂત્રમાં શુચેલ છે.

પ્રશ્ન ૫૨ સુ—પૂર્વપક્ષી—એવું તમે સાબિત કરી આપશો ?

ઉત્તર—હા, શામાટે નહિ કરી આપીએ ખુશીથી કરીશું.

પ્રશ્ન ૫૩ સુ—પૂર્વપક્ષી—સૂત્રના ન્યાયથી સાબિત કરી આપો તે આમારે કષ્ટુર છે.

ઉત્તર—ત્યારે સાંભળો, ને એક વચ્ચે રહેજો. અનુયોગદ્વાર સૂત્ર આખુલાળા છાપેલ ખાને ૫૧૬ મે કહ્યું છે કે—ગાથા—

અત્યં માસદં અરહા, મુતં મંદ્યંતિ ગણદરા નિરળં;

સાસણસ્સ દિઅટ્ટાપ, ઠટ તિત્યં પવરદ. ॥ ૧ ॥

અર્થ—અર્થરૂપે સૂત્ર પ્રરૂપાં અરિહંત ભગવંતે, તે સૂત્રરૂપે (ગણપદ રૂપે) શુદ્ધાં નિપુણ એવા ગણુધર મહારાજે. શામાટે ? શાસનના હિતના અર્થે તેજ સૂત્ર વીર્યને વિષે પ્રવર્તે છે.

અહિંયાં તો એમ કહ્યું કે જે સૂત્ર અર્થરૂપે વીર્યંકર મહારાજે પ્રરૂપાં, તે સૂત્ર રૂપે ગણુધર મહારાજે શુદ્ધાં અને તેજ સૂત્ર ભગવંતનું શાસન રહેશે અર્થાત્ ભગવંતનું વીર્ય રહેશે ત્યાં સુધી પ્રવર્તશે અને હાલ જે પ્રવર્તે છે તે પણ તેજ સૂત્ર છે.

પ્રશ્ન ૫૪ સુ—પૂર્વપક્ષી—ભગવંતે અર્થરૂપે પ્રરૂપું અને ગણુધરે સૂત્ર શુદ્ધાં તે વાત તો ખરી છે, પણ ભગવંતે જે અર્થ, જે ભાષાએ પ્રરૂપા તેજ ભાષા તેજ અર્થ આ સૂત્રમાં કાબલ કર્યા છે એમ કેમ કહેવાય ?

ઉત્તર—શા માટે ન કહેવાય ? કેણ માગામારે (માગીયે) પંચ વરણાં કુલનો પુજ તેના હીકરા પાસે કર્યો અને તેના હીકરાએ તે કુલનો હાર શુદ્ધો નો કે હાર શુદ્ધનારનો ધર્મ એટલો વિશેષ છે કે જ્યાં જ્યાં કુલ નોઈએ ત્યાં તેવાં કુલ ગોઠવે. જ્યાં ગાંઠ વાગવી પડે ત્યાં ગાંઠ વાળે, જ્યાં જ્યાં જોવો પ્રકાર નોઈએ ત્યાં ત્યાં તેવાં કુલને ગોઠવે, એટલે તે કુલનો હાર કહેવાયો, પરંતુ કુલને હાર ગાંઠ જુદાં નથી.

એ ન્યાયે વીર્યંકર મહારાજે અર્ધમાગધી ભાષાએ જે અર્થરૂપે મૂત્રની પ્રરૂપણા કરી, તેજ અર્થ સૂત્રરૂપે ગણપદમાં શુદ્ધા, અને જ્યાં જોવો ભાવ નોઈએ ત્યાં તે ભાવ કાબલ કર્યો. કેણ કેણ કેકાણે નેનાં

અલંકાર પશુ ગોઠવ્યા, એટલે ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થ જોડવામાં તેની સંધિ મેળવવા ગણધર મહારાજે પશુ કેટલીક પૂર્ણ કરી હોય તે પશુ સૂત્રજ કહેવાય, જેવી ભાષા ભગવંત જોલે તેવીજ ભાષા ગણધર મહારાજ જોલવા સમર્થ છે, એમ ઠાણાંગ સૂત્ર તથા ઉવવાઈ સૂત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—ઠાણાંગ તથા ઉવવાઈ સૂત્રમાં શું કશું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—ઠાણાંગ સૂત્ર તથા ઉવવાઈ સૂત્રમાં નીચે પ્રમાણે કશું છે કે—

કુવાલમંડગિણો સમત્ત ગણિપિંડગધરા સન્વડ્વસર સંનિવાદ્ગા, સન્વ-
માસાડ્ગુગામિણો, અગ્નિજાગ્રિસંક્રાસા, ગિણા દ્વ અવિતહં વાગેરમાણા.—

અહિંયાં—ગણધર દેવને માટે કશું છે કે—બાર અંગના ગણનાર, સમસ્ત આચાર્યને સિદ્ધાંતરૂપ પટારો તેડુના ધરણુદાર, સર્વ અક્ષરના મેલણુદાર—એકઠા ઠરીને ઉચરવા સમર્થ, સર્વ ભાષા આર્ય અનાર્ય દેવતા દેવીના તથા સંસ્કૃત પ્રાકૃતાદિ ભાષાના પારગામી, રાગ દ્રેષ છુટ્યા નથી પણ છુટ્યા એકલા જિન વીતરાગ મરિણા છે, જિન વીતરાગની પરે યથા તત્થ જોલનારા. અર્થાત્ ઉત્તર પ્રત્યુત્તર કરનારા તથા યથા તત્થ ભાષાના જોલનારા એવા ગણધર મહારાજને કહ્યા છે.

એ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે ગણધર મહારાજે જે જે સૂત્ર શુંથ્યા છે તે વીર્યંકર મહારાજની પ્રરૂપેલી અર્દ્ધમાત્રથી ભાષાએ અર્થરૂપે તેજ તે સૂત્ર છે. કુલ અને કુલના હારના ન્યાયવત્—આ વિષે પંડિત લાલન પણ સારો અભિપ્રાય આપે છે.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—પંડિત લાલન આ વિષે શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—“જૈન ધર્મ પ્રવેશિકા.” જૈન ધર્મ પ્રકોતર—ચોજક લાલન—વીરાત્ ૨૪૩૧—સને ૧૯૦૫ માં—મુંબાઈ છપાયું છે.—તેના પાને ૨ ને—પાઠ ૩ જે—પ્રમાણુ ગ્રંથો—ભાગ ૧ લો—તેમાં સપાલન-૭ મે-લખે છે કે—જૈન ધર્મનું ‘મૂળ’ શું છે ? તેના જવાબમાં લખે છે કે—જૈન ધર્મનું મૂળ તેનાં સૂત્રો છે, તેમાં રહેલી બીજા જિન ભગવાન શ્રી મહાવીર સ્વામીએ કહી જતાવી, તે સાંભળીને તેમના શિષ્ય શ્રી મુખર્મ સ્વામીએ સૂત્રોમાં ગોઠવી. (એમ લાલનનું કહેવું છે.) અને ઠાણાંગ પશુ સૂત્રના જે લેહ કહે છે.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—ઠાણાંગ સૂત્રના જે લેહ કેવી રીતે જણાવ્યા છે ?

ઉત્તર—કાણાંગણ સૂત્રના કાણે ૨ જે-કેરો ૧ જે-એ પ્રકારના શ્રુત ધર્મ કહ્યા છે તે એ કે—

મુયયમ્ને દુવિદે પજ્જતે તં જદા મુત્તમુયયમ્મે ચેવ, અત્યમુયયમ્મે ચેવ.

અર્થ—શ્રુત ધર્મ જે પ્રકારે કહ્યા તે કહે છે. સં. જેહમાં અર્થ ગુણ્યા છે ગણુધરે, તે સૂત્રને શ્રુત ધર્મ કહીએ એટલે સૂત્ર પાઠ, મધ્યપરમાં જે ગુણ્યા છે તે. અ. અર્થ શ્રુત ધર્મ ત જે ભગવંતે અર્થ ભાષ્યો તે અર્થ શ્રુત ધર્મ. અત્યં માસદ્ અરહા, મુયં રચયંતિ ગણહરા નિક્કા. — વળી અનુયોગદ્વારમાં પણ તેજ પ્રમાણે જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—અનુયોગદ્વારજી સૂત્રમાં શું કહ્યું છે તે પણ જણાવ્યો ?

ઉત્તર—અનુયોગદ્વારજી સૂત્ર બાણુવાળા છાપેલ પાને બીજે કહ્યું છે કે—અર્થ થકી શ્રી તીર્થકરે—સૂત્ર થકી શ્રી ગણુધરે—પ્રરૂપ્યો એણે વચને સૂત્ર કર્તાએ આપણા મનની ઇચ્છા પરિહરી, ‘આપણા મનની ઇચ્છાયે’ કહેતાં શ્રી અરિહંતાદિકને આશાતના યાવ. (ઇતિ.)

વિચાર કરો કે ભગવંતે અર્દ્ધમાગધીમાં કહેલ તે ગણુધર પ્રાકૃતમાં કેમ કહે ? વળી ગણુધર આર વેદના પારગામી હતા છતાં સંસ્કૃતમાં સૂત્ર રચ્યાં નહિ તેનું શું કારણ ? અને સંસ્કૃતમાં સૂત્ર રચવા સિદ્ધસેને આગ્રહ કરવાથી તેને ગમ્મ જહાર મૂક્યા માટે તેનું પણ કારણ વિશેષ કારણ હોવું જોઈએ. એ ઉપરથી એમ ખુલ્લું જણાય છે કે સંસ્કૃત તથા પ્રાકૃતમાં ભાષામાં સૂત્ર રચતા ભગવંતની પ્રરૂપેલી આર્ષ અર્દ્ધમાગધી ભાષાને કારણે અપમાન લાગવા જેવું હોવું જોઈએ. આ વિષે આત્મારામજીએ પણ સારું લખાણ કયું છે.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—આત્મારામજી મહારાજ શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—એ વિષે પિતામહરી આત્મારામજી કૃત “જૈન તત્વાર્થ” ભાગ રજો-એ નામના અંકમાં “બારમો પરિચ્છેદ” તેના પાને ૩૨૩મે કહે છે કે—

એક વખત સિદ્ધસેનજીએ સર્વ સંધને એકઠો કરી કહ્યું કે, સર્વ આગમોને સંસ્કૃત ભાષામાં રચી દેવાની મને અભિલાષા ઉત્પન્ન થઇ છે. શી સર્વે ઉત્તર આપ્યો કે શું તીર્થકર અને ગણુધર સંસ્કૃત ભાષા બણુતા નહોતા ? તેઓએ તો અર્દ્ધમાગધી ભાષામાં આગમો રચ્યાં છે. વળી તમે આવી રીતની અભિલાષા રાખો છો તેથી આપને પાશંચિક વામનુ પ્રાપસિત લાગે છે, આપ પોતે સામોજ્ઞ રીતિ અનુસાર વિચાર

કેરી, આપ સમાન સમર્થ ગુરૂને જમિ વધારે કહેવા અસપર્ક છીએ. આ સાંભળી સિદ્ધસેને વિચાર કરી જળાંબુ કે ત્યારે તો હવે હું મેલન ધારણ કરી, બાર વર્ષનું પારાધિક પ્રાવધિન હર્ષ, શુભ રીતે અખચરિકા, રબે દરજાદિ તિમ રાખી, અવધૂત રૂપ ધાળુ કરી ફરીયા. એ પ્રમાણે કદી અસ્તનો ત્યાગ કરી અનેક નગરમાં ચિચરવા લાગ્યા. આ ઉપરના લખાણને આલિપ્તવિજયલ પુરના ટેકા આપે છે.

પ્રશ્ન ૬૦ સું—આ વિષય ઉપર આલિપ્તવિજયલ શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—તંમજ વળી “કેન” પત્ર-પુસ્તક પમું-મુંબાઈ-રવિવાર-તા. ૪થી ધોમદ અને ૧૬૦૭-અસાડ વદ ૧ વીર સંવત ૨૪૩૩ (બંક ૧૮મો) તેમાં પાને ૫મે-મુનિ વિચાર મુનિ મહારાજ શ્રી આલિપ્તવિજયનું આખ્યાન, (એ નામનો લેખ) તેમાં કોલમ ૨ ને કહ્યું છે કે—

સિદ્ધમેન ત્રિવાકર ચિકમના સમયમાં ચર્ચ ગવા તે બહુ ભલોડા હતા. વિદ્યાના ગર્વને લીધે તેમને ક્રૂર નવકારનાં પાંચ પદને સંસ્કૃત રૂપમાં ફેરવી નાખ્યા અને પીસ્ટાલીસે આગમ સંસ્કૃત બધામાં ફેરવી નાખવા હુજા દર્શાવી. માગધી બાવાને ન્યૂન ગણી સંસ્કૃતમાં ફેરવી નાખવાના તેમના નિશ્ચયને ગુરૂએ તેનો જ્ઞાન ગર્વ માન્યો અને તેમને સંઘ ગહિ-પૃથક કર્યા. (છંદિ)

એમ હોય તોજ ગણધર મહારાજ બીજી બાવાને હાથ નહિ ધરતાં બહુ માગધી બાવામાંજ સૂત્ર રચ્યાં એમ સિદ્ધ થાય છે. આ વિષે શ્રી ભગવતીજીની પ્રસ્તાવના સારા ખુલાસો આપે છે.

પ્રશ્ન ૬૧ સું—શ્રી ભગવતીજી સૂત્રની પ્રસ્તાવનામાં શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતીજીની પ્રસ્તાવનામાં પાને ૩-૪ થે કહ્યું છે કે આવીસમાં વીર્યંકર મહારાજે નૈસા કહા ઉનકે પાંચમે ગણધર આર્ષ મુધર્મ સ્વામીને શ્રી યમલુ સંઘ ઔર આપની સન્નતિકે કિયે સૂત્ર રૂપસે સંકલિત કિયા હે.-(છંદિ.)

એટલે જેમ સાંકળના કયાં જુદાં જુદાં દળાં તે તેને એક બીજામાં ગોઠવી સાંકળ બનાવી, પરંતુ સાંકળ ને સાંકળનાં કયાં જુદાં નાંદ. તેમ શ્રી ભગવંતની મિતમિત વાણીને ગણધરે સંકલિત કરી, સૂત્ર ગ્રંથમાં, તે ગણધરની સુધણને ભગવંતની વાણી જુદી નહિ.

પ્રશ્ન ૬૨ સું—શ્રી ભગવંતની વાણી અને ગણધરનાં રચેલાં સૂત્રને આગમમાં કેવી રીતે ગણવું ?

ઉત્તર—શ્રી અનુયોગદ્વારજી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—ભગવંતે અર્થરૂપે જે ગણધરને સૂત્ર આપ્યું તે ભવંતને “અત્તાગમ,” અને ગણધરને તે સૂત્ર “અનંતરાગમ,” અને તેમના શિષ્યો તે સૂત્ર “પરંપરાગમ.” તેમજ ભગવંતની પાસેથી અર્થરૂપે મળેલા સૂત્રને ગણધરે ગદ્યપદ્યમાં ગ્રંથગુણ કરી તે સૂત્ર ગણધરને “અત્તાગમ,” તેમના શિષ્યોને “અનંતરાગમ, અને તેમના પદ્મ શિષ્યોને એટલે શિષ્યના શિષ્યોને “પરંપરાગમ.” કે જે સૂત્ર દેવદિ હમા શ્રમણે લખાણમાં લીધાં અને અત્યારે પ્રવર્તે છે, તેજ પરંપરા આગમ છે, કે જેમાં સૂત્ર આગમ, અર્થ આગમ અને તદુલભા આગમનો સમાવેશ થાય છે.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—આ ત્રણ પ્રકારનાં આગમનો સમાવેશ સુત્રમાં કેવી રીતે લાગુ થાય છે ?

ઉત્તર—ગણધરે ગદ્યપદ્યમાં રચ્યું તે “સુત્રાગમ,” તેમાં ભગવંતના અર્થરૂપે અર્ધ માગધી ભાષામાં પ્રરૂપેલા ભાવને સૂચવ્યા તે “અર્થાગમ,” અને અર્થ ગર્ભિત સૂત્ર જે દ્વાદશાંગી વાણી પ્રમુખ તે “તદુલભાગમ.”

વિચારો કે ભગવંતે અર્થરૂપે પ્રરૂપેલું તે જંજુસ્વામીને “પરંપરાગમ” થયું. અને સુધર્મ ગણધરે સૂત્રરૂપે વાંચણી આપી તે જંજુસ્વામીને “અનંતરાગમ” થયું. જે તે સૂત્રની અંકર ભગવંતની અર્થરૂપ વાણી ન હોત તો તેને “પરંપરાગમ” કયાંથી કહેવાત ? અર્થાત્ નજ કહેવાત. પરંતુ તે સૂત્રમાં ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થ રહ્યા છેજ, તોજ જંજુસ્વામીને “પરંપરાગમ” હરશે અને બત્રીશ પ્રકારની અસંખ્યાય ટાળી સંખ્યાય કરવાવાગને “સુત્રાગમે, અત્યાગમે, તદુલભા ગમે.” એ ત્રણે આગમની આશાતવા ટળશે.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—અહિંયાં કેઇ એમ કહે કે આ સૂત્રમાં ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થ નથી તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તો પછી તેને એક સૂત્ર આગમજ રહ્યું, માટે તેને પ્રવિ-ક્રમણમાં “સુત્રાગમે, અત્યાગમે, તદુલભાગમે,” એ કહેવું નહાયું છે એટલું જ નહિ પણ તેનાથી એવી તો બાબજ થાયજ નહિ કે સૂત્રમાં તીર્થંકર મહારાજ આમ દલી ગયા છે. જે સૂત્રમાં તીર્થંકરની વાણી નથી, તો એ પ્રમાણે કહેવાથી જૂઠું દાગે એમ કહે માટે તીર્થંકરની વાણીના તથા સૂત્રના સદાગુ તથા આસ્તિકને આ વાત કદી રૂચવી નથી કે સૂત્રની અંકર ભગવંતની વાણી નથી અથવા ત્રણ પ્રકારનાં આગમ ન માનવાં. અર્થાત્ સૂત્રમાં એ તમામ વાત મોજુદ છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—સૂત્રમાં, કોઈ એવો દાખલો છે કે આ નિર્ધાર પ્રવચન-હાલ ને વર્તે ને તેજ સાચાં છે ?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો—આવશ્યક સૂત્રમાં ચોક્કસ કહ્યું છે કે—

उत्समाद् महावीर पञ्चवसगाणं इणमेव निर्गन्तं पावयणं सच्चं.

જયજયદેવ આદિ તીર્થંકરથી માંડી મહાવીર ચર્મ તીર્થંકર પર્યંત દ્વાદશાંગી સૂત્ર ને નિર્ધાર પ્રવચન તે સાચાં છે. એટલે મહાવીર દેવના શાસનના ઉઠા સુધી ને સૂત્ર રહેશે તે નિર્ધાર પ્રવચન કહેવાશે એમ સૂત્ર સાચી આપે છે. એટલુંજ નહિ પણ પહેલા તીર્થંકરના શાસનથી માંડી છેલ્લા તીર્થંકરના શાસનના ઉઠા સુધીમાં ને ને સૂત્રનો વિચાર જવાનો અધિકાર આપે છે, તે પણ કાળ માન સાથે ભગવતીજ સૂત્રમાં દાખલ કરેલ છે.

જો આ સૂત્ર ભગવંતનાં પ્રરૂપેકાં ન હોત તો તે પણ સૂત્રમાં દાખલ હોત, પણ તે વાત તો છેજ નહિ. માટે અંતર દૃષ્ટિથી વિચારીશું તોજ સમજાશે

પ્રશ્ન ૧૬ મું—પૂર્વપક્ષી-હાલ ને બત્રીસ સૂત્ર વર્તે છે તેજ તીર્થંકરનાં પ્રરૂપેકા અને ગણધરનાં શ્રુતિમાં અને તેમાં ભગવંતના પ્રરૂપેકા અર્થે છે એવી શી ખત્રી થાય છે ?

ઉત્તર—વાહ છ વાહ ! હવે એટલું સમજાય એટલે બસ છે ના ? ઠીક થયો સાંભળો—અનુયોગદ્વાર સૂત્ર બાળુચાળા છાપેલ પાને ૩૩૦ ને-કહ્યું છે કે—સૂત્ર પાઠ.—

अम्भुभो रसो जहा, अम्भु अतर निहयतो बलं किमस्ति जीव कोममि; जं निगवयणे भया, तिष्ठतज्जुषा मुणितवेति. ॥ ७ ॥

અથ ભાષા-પ્રક્ર કહેતાં એ છવ લોકને વિષે અમ્ભુત રસ અમ્ભુનગર અત્યન્ત આશ્ચર્યકારક વસ્તુ એ તો કહેવાયે શી જિન વચનથી કિમન્વ-દસિ કિસ્મું અનેરા છે એટલે નાસ્તીત્યર્થઃ કિસ્મા બહીજ કહેતાં ને બહી શી જિન વચનને વિષે અર્થ કહેતાં છવાદિક પદાર્થઃ સૂક્ષ્મ દૂશ તરિત અતિનિદ્રાદિક રૂપ તથા અતીતાનાગત વર્તમાન રૂપ ત્રિશક્તિ મુક્ત પક્ષિ મુલ્લિજર્જરિ બહીએ.

એટલે એવા અમ્ભુત રસ જિન વચન-અર્થને વિષે મુનિ ત્રણે કાલ રહ્યા છે, એમ કહ્યું. માટે વિચાર કયે કે તે અર્થ રૂપે સિદ્ધાંત નહિ તો બીજું શું કહીશું કે ત્રણે કાળ મુનિ જુલ્યા રહે ? અર્થાત્ ત્રણે કાલ મું

જુલ્યા રહે છે તેજ સૂત્ર આ, કે જેમાં ભગવંતની પ્રરૂપેલી અર્થ સહિત વાણી રહી છે તેજ આ સૂત્ર.

પ્રશ્ન ૬૭ સુ—સૂત્રનાં કેટલાં નામ છે ?

ઉત્તર—સૂત્રનાં દશ નામ છે.

પ્રશ્ન ૬૮ સુ—સૂત્રનાં દશ નામ કયાં કયાં ? અને કયા સૂત્રમાં કયાં છે ?

ઉત્તર—શ્રી જ્ઞાનયોગદ્વારસૂત્ર-આયુર્વાજા-છાપેત્ર પાને ૬૬મે-મી ગણધર મહારાજનાં રચેલાં સૂત્રનાં દશ નામ કયાં છે. તે ગાથા—

મુષ, મુત્ત, મંથ, સિદ્ધાંત, સાસન, આજાતિ, વચન, ઉચરસે ॥

પન્નવન, આગમેય, પદ્મહાપદ્મવામુચે ॥ ૧ ॥

અર્થ—મુત ૧, મૂત્ર ૨, મંથ ૩, સિદ્ધાંત ૪, સાસન ૫, આજાતિ ૬, વચન ૭, ઉપદેશ ૮, પ્રજાપના ૯ અને આગમ ૧૦. સૂત્રને વિષે એટલાં એ ૧૦ નામ પર્યાયવાળી જાણવાં.

પ્રશ્ન ૬૯ સુ—પહેલો જોત મુષ મુત કયો તે મુત કોને કહીએ ?

ઉત્તર—સામળો-જે પ્રમાણે સાપામાં કશું છે તે જણાવીએ છીએ.

(૧) મુષ મુત-મુરની ગમીપે સામળોએ તે મુત કહીએ. (તીર્થ) કરની સમીપે મગધર જે અર્થ રૂપે સામળમુ તે મુત. ॥ ૧ ॥

પ્રશ્ન ૭૦ સુ—દ્વીજ જોતે મુષ સૂત્ર કયું તે સૂત્ર શી રીતે કયું ?

ઉત્તર—દ્વીજે જોત સૂત્રનો કયો, તે અર્થના સૂચનના થકી મુત કહીએ. (ભગવંતે પ્રરૂપેલા અર્થને મગધરે મૂત્રમાં સૂચનના માટે રાખ કહીએ.) ॥ ૨ ॥

પ્રશ્ન ૭૧ સુ—ત્રીજે જોતે મંથ-મંથ કયો તે શી રીતે ?

ઉત્તર—(૩) ત્રીજે જોત મંથ-મંથનો છે તે વીખરવા અર્થના મંથના થકી મંથ કહીએ. (ભગવંતની અર્થ રૂપે નિહાળી છત્રી છત્રી વાળી તેને એછરી કહી મગધરે મુદ્ધે માટે મંથ કહીએ. ॥ ૩ ॥

પ્રશ્ન ૭૨ સુ—ચોથો જોત સિદ્ધાંતનો કયો તે શી રીતે ?

ઉત્તર—(૪) ચોથે જોતે સિદ્ધાંતને નિદ્રા કહેવાં પ્રમાણે નિદ્રા સિદ્ધાંત અર્થે તેને આજ કહેવાં નિશ્ચય કયો જાણનો પ્રજાપનો તેને પદ્મહાપદ્મ તેને સિદ્ધાંત કહીએ. ॥ ૪ ॥

પ્રશ્ન ૭૩ મું—પાંચમે બોલે શાસન કહ્યું તેનો યોગ્ય અર્થ ?

ઉત્તર—(૫) પાંચમે બોલે સાસન-શાસન તે મિથ્યાત્વ અવિરતિ કષાપાદિકે પ્રવર્તતા છત્રને શિખવાથી શાસન કહિયે તથા “પવર્ણ એકલો પાઠાન્તર” તેમનો એ અર્થ કહેતાં પ્રચલિત અથવા પ્રથમ જે વચન તે પ્રવચન કહિયે. ॥ ૫ ॥

પ્રશ્ન ૭૪ મું—છઠે બોલે આજ્ઞાસિ એટલે શું ?

ઉત્તર—(૬) છઠે બોલે આજ્ઞાસિ-આજ્ઞાસિ તે આજ્ઞાના અર્થે જાણી છત્રને આજ્ઞા દીધે તેલે કરી તે જાણી આજ્ઞાસિ કહિયે. ॥ ૬ ॥

પ્રશ્ન ૭૫ મું—સાતમે બોલે વચન તે શું ?

ઉત્તર—(૭) સાતમે બોલે વચન-વચન તે બોલવો તે જાણી વચન કહિયે એટલે વચન યોગ્ય એ જાણ. ॥ ૭ ॥

પ્રશ્ન ૭૬ મું—આઠમે બોલે ઉપદેશ તે શી રીતનો ?

ઉત્તર—(૮) આઠમે બોલે ઉપદેશ-ઉપદેશ તે દિવાદિત્રની પ્રવૃત્તિ નિવૃત્તિના ઉપદેશ દેવા થકી ઉપદેશ કહીએ. ॥ ૮ ॥

પ્રશ્ન ૭૭ મું—નવમે બોલે પ્રજાપના તે કેને કહિયે ?

ઉત્તર—(૯) નવમે બોલે વસવણા-પ્રજાપના તે યથાવસ્થિત છત્રાદિકે પદાર્થ પ્રરુપવાથી પ્રજાપના કહિયે. ॥ ૯ ॥

પ્રશ્ન ૭૮ મું—દશમે બોલે આગમનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—(૧૦) દશમે બોલે આગમેય-આગમ તે આચાર્ય પરંપરાએ આપ્યું આવે તે જાણી આગમ કહિયે અથવા આગૂ કેવળીનો વચન તે જાણી આગમ કહિયે. ॥ ૧૦ ॥

“સુતે”-સૂત્રને વિષે એટલા (દશ પ્રકારે) એકાદર્થે પદ્યોય શબ્દ જાણવા. એમ જાણનાં કહ્યું છે. અને મૂળ પાઠમાં પણ એજ પ્રમાણે છે. (ધર્મ)

ઉપરની ગાથા ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે જાગવતે અર્ધ માગથી જાણાએ અર્ધરૂપે પ્રરૂપેલી વાણી અને તેજ મહાધરે સુચેલા દ્વાદશાંગી આદિ સૂત્ર એકજ છે કે જે સૂત્ર હાલ વર્તે છે, તેજ સૂત્ર એજ છે. અને ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર પણ એજ સાબિત કરી આપે છે.

પ્રશ્ન ૭૯ મું—ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં શું કહ્યું છે તે જાણ

ઉત્તર—ઉત્તરાધ્યયનના ૨૮ માં અધ્યયનની ગાથા ૨૩ મીમાં કહ્યું છે કે—ગાથા—

સો દોહ અભિગમરૂઢ, સુવનાળ જેળ અત્યઓ દિઠં;

ફકારસમંગારં, પદ્મગં દિઠિવાડય ॥ ૨૩ ॥

અર્થ:—જેણે દ્વાદશાંગી પ્રમુખ સૂત્ર જ્ઞાન, ભગવંતનાં ભાષેલાં અર્થ થકી લીધા છે, તેને સમઠિતની પ્રાપ્તિની હથ રૂચિ મહિલી અભિગમ રૂચિ કહેવી.

અર્થાત્ ભગવંતનાં પ્રરૂપેલા અર્થ સુક્ત સૂત્ર ભણવાની રૂચિવાળાને સમઠિતની પ્રાપ્તિ થાય છે; માટે ભગવંતે તથા ગણધર મહારાજે ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રનાં અધ્યયન ૧ લે—ગાથા ૮ મીમાં કહ્યું છે કે—

જઠજુષાણિ નિલિજ્ઞા, નિરઠાણિ ડવજ્ઞપ;

અર્થ સુક્ત સૂત્ર શિખ્યાં એટલે જેને વિષે ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થ રહ્યા છે એવા સૂત્ર (દ્વાદશાંગી પ્રમુખ) શીખ્યાં. અને તે સિવાયના નિર્ણયક ભગવંતના ભાષ્યા અર્થ વિનાના (બ્યાકરણિક) તમામ વર્ગવાં. (ઇતિ)

એટલા ન્યાયે આચારાંગાદિ તમામ સૂત્ર શ્રી તીર્થંકર મહારાજે અર્દ્ધ માગધી ભાષાએ અર્થરૂપે પ્રરૂપેલા અને ગણધર મહારાજે તેજ ભાષામાં તેજ અર્થને ગોઠવીને ગુરૂએ તેજ સૂત્ર પોતાના શિષ્યોને વાંચવી રૂપે આપેલાં તેજ સૂત્ર પરંપરાયે ચાલ્યા આવતા ભગવંતના સત્યાવિસમી પાટે પૂર્વધારી એવા દેવદિ ક્ષમા શ્રમણે લખાણમાં લીધેલાં, તેજ ભાષાએ સૂત્ર અધ્યાપિ વર્તે છે, માટે આ સૂત્ર અર્થસુક્ત અર્દ્ધ માગધી ભાષામાં છે એમ માનો.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—પૂર્વપક્ષી—ઉપરના ન્યાયથી એમ તો સમજાય છે કે સૂત્રની અંદર તીર્થંકર મહારાજના પ્રરૂપેલા અર્થને સમાવેશ છે. પરંતુ ગણધર મહારાજે સૂત્ર ગુરૂના તે અર્દ્ધમાગધી ભાષાએજ ગુરૂના ॥ એવો મું દાખલો છે ?

ઉત્તર—અહો દેવાનાં પ્રિય ! દાખલા તો પૂર્વે આપ્યા તેજ, તે દાખલા જો તમે માન્ય કરતા હો, તો એ સવાલ કરવા જેવું કાંઈ પણ રહ્યું નથી; કેમકે જ્યારે તીર્થંકરના પ્રરૂપેલા અર્થ તેજ ગણધરે સૂત્રમાં ગુરૂના છે, અને તેજ અર્દ્ધ અર્દ્ધમાગધી ભાષામાં છે, માટે સૂત્ર પણ અર્દ્ધમાગધી ભાષામાંજ છે, એમ તો તમારે નિર્વિવાદે કબુલ કરવું પડ્યો. પરંતુ તે વિષે જ્યારે જાણનારી ઇચ્છાએ એ સવાલ મૂકતા હો તો

સાંભળો—સૂત્ર તમને તે પણ ખુલાસો કરી આપશે પરંતુ તે વિશે અમારું
એક પ્રશ્ન છે કે—હાલ જે બીજી સૂત્ર વર્તે છે, તેને તમે આર્યસૂત્ર કહેશો
કે તે સિવાય બીજું કંઈ કહેશો ?

પ્રશ્ન ૮૧ સું—પૂર્વપક્ષી—એકે બધાને હજાર વાર આર્યસૂત્રજ
કહેશું. તેમાં તમે શું કહેવા માગો તેમ છે ?

ઉત્તર—જો તમે આ સૂત્રને આર્યસૂત્ર કહેવા કબુલ કરતા હો તો તે
સાથે એટલો સ્વાસ્થ છે કે—આર્ય ભાષા કઈ ? અને આર્ય ભાષાના પ્રશ્નક
કેણ ? તથા આર્ય ભાષાના બોલનાર કેણ ? અને દેવતા કઈ ભાષા બોલે ?
અને કઈ ભાષા બોલતા વિશિષ્ટ સર્વોત્તમ ભાષા કહી ? તે કહે.

પ્રશ્ન ૮૨ સું—પૂર્વપક્ષી—તમેજ કહોની ?

ઉત્તર—સાંભળો—અમે કહીએ છીએ. ઉપવાઇછ તથા સમવાયાંગછ
સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—અદ્ભમાગદી માયાયે માસંતી ચરદા. અર્ધ માગધી ભાષાએ
અરિહંત ભગવંત ભાષા બોલે છે અર્ધાનુ પ્રરૂપે છે. એટલે અર્ધ માગધી
ભાષા ને છે તે આર્ય ભાષા છે એમ પત્તવણી સૂત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૮૩ સું—પત્તવણી શું જણાવે છે તે તો કહો ?

ઉત્તર—સાંભળો—પત્તવણી પદ ૧ લે કહ્યું છે કે—સેર્કિં તં માસારિયાઃ
માસારિયા જેળં અદ્ભમાગદાપ માસંતિ.—ગૌતમ કહે છે ભગવંત ! આર્ય ભાષા
કઈ ? ભગવંત કહે છે ગૌતમ ! જે અર્ધ માગધી ભાષાએ બોલે તે આર્ય
ભાષા. (ઈતિ.)

અહીં ભગવંતે અર્ધ માગધી ભાષા તેજ આર્ય ભાષા કહી છે.
સંસ્કૃત પ્રાકૃત ને આર્ય ભાષામાં ગણી નહિ તેનું શું કારણ ? તે ગંભીર.
દૃષ્ટિએ વિચાર કર્યો. તેમજ સૂત્ર સિવાય અર્ધ માગધી ભાષા આર્ય
ભાષામાં કઈ ગણ્યો ? તેના પણ વિચાર કર્યો.

આ પત્તવણી સૂત્રના પાઠ ઉપરથી સાબીત કરી આપે છે કે—
ઋષભદેવ અરિહંતે પોતે અર્ધ માગધી ભાષાને આર્ય ભાષા માનવાથી
પ્રાણીવિધિને અર્ધ માગધી ભાષાએજ પ્રકાશ કર્યો છે. અને તેની
મજબુતીને માટે આત્મારામજી પણ એમજ કહે છે.

પ્રશ્ન ૮૪ સું—આત્મારામજી શું કહે છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—આત્મારામજી પોતાના બનાવેલા “તત્ત્વ નિર્ણયપ્રાસાદ”;
ચતુર્થાંકાઃ સ્તંભઃ—પાને ૬૩૫ એ લખે છે કે—

“માર્ગાંવે” — જ્યાં અર્ધ માગધી ભાષા કરી ગોળને દે, એર જ્યાં પ્રાદીગીલિપિકે અક્ષર (૧૮) બેર પ્રવર્તે દે, અર્થાત્ વિજને દે, એ ભાષાર્થ. ૧ એર અક્ષર દેશી ભાષા એકત્ર મિત્રી હુણ બોલી જની દે, સો અર્ધ માગધી ભાષા, એમે નિર્ણય મુર્ધિર્ણમે વિખા દે. ૨ અને મુનિ ચારિત્રવિજય પણ એમજ કહે છે.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—ચારિત્રવિજય મું કહે છે તે પણ જણાવયો ?

ઉત્તર—“ભેન” પત્ર-પુસ્તક ૫ મું—મુંબાઈ સ્વીચાર તા. ૪ થી ઓગસ્ટ—સને ૧૬૦૭-અષાઢ વદ ૧-વીર મુંબર ૨૪૩૩ (અંક ૧૮ મે.) તેમાં પાને ૫ મે—“મુનિ ત્રિચાર.” મુનિ મહારાજ થી ચારિત્રવિજયનું વ્યાખ્યાન એ નામના લેખમાં કહ્યું છે કે—

ભેન ચારો અર્ધ માગધીમાં છે, તે પદની ટીકા આદિ પ્રાચીન સંસ્કૃતમાં છે. (૭નિ.)

આ ઉપરથી તથા સમવાયંગ સૂત્રમાં અતિશય અધિકારે ભેટાં એમ સિદ્ધ થાય છે કે તમામ વીર્યંકર મહારાજ અર્ધ માગધી ભાષાએજ પ્રરૂપણા કરે છે. અને તમામ વીર્યંકરના ગણધરો પણ અર્ધ માગધી ભાષાએજ સૂત્ર શુંયે, અને તેજ ભાષા આર્થ ભાષા હોવાથી સમદુષ્ટિરે, મનુષ્ય, વીર્યંકરને શુભ પદ્ધે પ્રગમે તે નિઃસંશય છે.

સૂત્ર અર્ધ માગધી ભાષામાં છે, અર્ધ માગધી ભાષા તેજ સર્વોત્તમ એષ્ટ અને આર્થ ભાષા છે, સર્વ વીર્યંકર મહારાજે તેજ ભાષાએ પ્રરૂપણા કરી છે, તેજ ભાષાથી ગણધર મહારાજે સૂત્ર શુંયં છે, અને તેજ ભાષા દેવતાએ પ્રસંહ કરી છે, ને તેજ ભાષા દેવતા બોલે છે. એમ ભગવતીજ સૂત્ર કહે છે.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—દેવતા અર્ધ માગધી ભાષા બોલે છે એવું ભગવતીજ સૂત્રમાં કયે ઠેકાણે કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—ભગવતીજ સૂત્ર ચતુક ૫ મે—ઉદ્યે ૪ થે—શ્રી ભગવંત પ્રત્યે જ્ઞાતમે પૂછ્યું છે કે—

દેવાણં મંત્રે કયસાપ માસાપ માસંતિ કયસ માસા માસિજ્જમાગી વિસિ-
સ્સંદ ? ગોપમા દેવાણં અદ્ધમાગદ્ધાપ માસાપ માનંતિ સા વિચરં અદ્ધમાગદ્ધા
આસા માસિજ્જમાગી વિસિસ્સંદ—

અથ દીકા-દેવાણંમિત્યાદિ ॥ વિસિત્સદ્ધિ ॥ વિશિષ્યતે વિશિષ્ટો
મયંતી તીર્થઃ ॥મદમાગદ્ધિ ॥ માયા કિલ પદ્ધિષા મવતિ યદાદ-માહુન
સંસ્કૃત માગધે, વિશ્વાચ માયા ચતૌરસેની ચ; ષ્ઠોત્ર મૂરે મેત્રો, દેવ વિશેષાદપ-
ન્નૈશઃ ॥ તત્ર માગધ માયા લક્ષણં કિચિન્ કિચિન્ માહુત્ર માયા લક્ષણં યસ્મા
મસ્તિ સાદ્ધં માગધ્યા રૂતિ ન્યુત્તરત્વાદમાગધીતિ ॥

સૂત્રપાઠાર્થ-ગૌતમ ભગવંત પ્રત્યે કહે છે પૂજ્ય ? દેવતા કઇ ભાષાએ
બોલે અને કઇ ભાષા બોલવા થકી વિશિષ્ટ એટ કહેવાય ? ભગવંત કહે છે
ગૌતમ ! દેવતા અર્ધ માગધી ભાષાએ બોલે, તે પણ અર્ધ માગધી ભાષા
બોલી થકી વિશિષ્ટ-એટ-સર્વોત્તમ હોય છે-અને દીકામા પણ જ્યેષ્ઠ પ્રમાણે
કહ્યું છે. અને વળી આત્માશમજી પણ પોતાના ગ્રંથમાં જ્યેષ્ઠ જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૮૭ મું-આત્માશમજી પોતાના ગ્રંથમાં મું જણાવે છે ?

ઉત્તર-આત્માશમજીએ પોતાના બનાવેલા “તત્ત્વ નિર્ણયપ્રાધાદ”
પાને ૧૦ મે કહ્યું છે કે-“આરિત્તવયને સિદ્ધં દેવાણં બદ્ધમાગદા ઘાળી.”

અહીં તો સૂત્રમાં તથા દીકા વગેરેમાં દેવતા અર્ધ માગધી ભાષાએ
બોલે છે જ્યેષ્ઠ કહ્યું, અને તેજ ભાષા વિશેષે એટ કહી માગધી ભાષા
મિશ્રિત કાંઇક કાંઇક પ્રાકૃત ભાષાને અર્ધ માગધી ભાષા દીકાકારે કહેલ છે.
વળી કોઇ આચાર્ય જ્યેષ્ઠ પણ કહે છે કે-અર્ધમા માગધી અને અર્ધમાં
ભાષીની પાંચ ભાષાનું મિશ્રણ (મિક્ચર) કરવાથી તેનું નામ અર્ધ માગધી
ભાષા અપાયેલ છે.

પ્રશ્ન ૮૮ મું-ચિખ્વ-આ વ્યક્તિ-હાલ પર્વતા નીન સૂત્રમાં ઉપર
કહેલી છએ ભાષા ૩ એવો કોઇ દાખલો છે ?

ઉત્તર-હા, છ, સાંમજો-આવા હેતુને એક લેખ “નીન સમાચાર”
પુસ્તક ૧ છું-અંક ૩૨ મે-પૃષ્ઠ ૪ મે-“સૂત્રની ભાષા કય ?” કો નામના
લેખમા જણાવે છે કે-

‘નીન સમાચાર’ ના અધિપતિ જ્યેષ્ઠ-અને કુંઠલાના બંડારમાં
અંતગત સૂત્રની જુની પ્રત છે તેને છેલ્લે પાને કોઇ વિદ્વાન મુનેએ સૂત્રની
ભાષા સંબંધી ઉદાહરણ સહિત લખેલ છે તે જગ્યાએ ચાંચીને સર્વને જાણ
યવા માટે લખાવેલ છે અને તે મૂળ ઉવાસ પ્રમાણે લખાવેલ છે.

“થી પ્રશ્ન બ્યાકરણ મે” “દુવાલસવિદા” ભાષા કહા ટે ત્યારે
અંકૃતાદિ-છ ભાષા અથ-પપ લેલમાં બાર-ભાષા લેલ કહે એ બિન-પ્રમાણ

હે. સો ઉદાહરણ કહે છે. ૧ પ્રાકૃત, ૨ સંસ્કૃત, ૩ અપભ્રંશ, ૪ પીસાચી, ૫ માગધી, ૬ સુરસેની. ૧ પ્રાકૃત કે ઉદાહરણ શ્રી દશવૈકલીમે ધમ્મો. ૨ સંસ્કૃત કે ઉદાહરણ મંગલ. અપભ્રંશ કે ઉદાહરણ ગુણે હિંસાહ અગુણે હિંસાહ અઠે શુભ શબ્દો અકાર નં એકાર હે ૪ પીસાચી કે ઉદાહરણ છિદાહિરોસ અઠે દોષ શબ્દોષકારને દંતિ સકાર હે. ધિરયુત્તેજસોક્કામી અઠે જશ શબ્દો સ. સો. તાલવીકુંદંતી સકાર હે. ૫ માગધી કે ઉદાહરણ પદમે મતે મહવણ લંતઅઠે શબ્દો અકારને એકાર હે. ૬ સુરસેની કે ઉદાહરણ સેગજાયર પિંદંચ અઠે સચ્ચા શબ્દ રે યકારને જકાર હે.

ઇત્યાદિક અનેક ઉદાહરણ સૂત્રાંમે હે યા તે છ ભાષાકા જ્ઞાન દોષ તો સૂત્રકા અર્થ શુદ્ધ હોય તબ જ્ઞાનંદ આવે.”

આ લેખ નીચે ગોંડલ સંઘાડાના મુનિ જાદવજી લખે છે કે—એટલું તો સિદ્ધ થાય છે કે, અર્દ્ધમાગધી અને બાકી પાંચ ભાષા મિશ્રજી હોવી જોઈએ. (ઇતિ.)

આ ઉપરના વાક્યને આત્મારામજીનું લખાણ ટેકા રૂપ થઇ પડે છે.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—આત્મારામજી શું જણાવે છે તે તો કહો ?

ઉત્તર—સાંભળો—ખીતાંબરી આત્મારામજીનો બનાવેલો—મંથમાળા-નંબર પમે. “શ્રી અજ્ઞાન તિમિર ભાસ્કર” (આવૃત્તિ બીજી) દ્વિતીય ખંડ (સંવત ૧૬૬૨માં છપાયેલો) તેના પાને ૧૭૫મે— કશું છે કે— જૈન મતકે શાસ્ત્ર નિઃકેવળ પ્રાકૃતમેહી નહિ હૈ કિંતુ ૫૬ ભાષામે હૈ. સંસ્કૃત ૧, પ્રાકૃત ૨, મૌરમેની ૩, માગધી ૪, પીસાચી ૫, અપભ્રંશ ૬.

તેમજ વળી ઉપરાર્થ સૂત્રમાં પણ એમજ કશું છે કે—સર્વભાસણુ જ્ઞાનિર્જાણુ એટલે ભગવંત, સર્વ ભાષાને મળતી, અર્દ્ધમાગધી ભાષામાં પ્રવૃપદા કરે છે, અને મળુધર પણ અર્દ્ધમાગધી ભાષાએ. સૂત્ર શુધે છે, એમ થકા અવિકાર તોના નિશ્ચય થાય છે કે—માગધી ભાષાનો ભાગ ધણો ને બીજી ભાષાનો ભાગ અત્ય મિશ્રજી હોવાથી અર્દ્ધમાગધી ભાષા કહેવાય છે. તેને પ્રાકૃત ભાષા કહેવી તે જૂઠું બરેલું છે. પ્રાકૃત ભાષાનો તો તેમાં અંદાજ માત્ર અભાવેલ થાય છે, તેથી આખી પ્રાકૃત ભાષા કસાવી દેવી તે સૂત્રને ભાષાકારી વચન ગણાય કે નહિ ? અવરજ ગણાય.

પ્રશ્ન ૯૦ મું—અર્દ્ધમાગધી ભાષા કેટલે ટેકાણે વપરાય છે ?

: ઉત્તર—અર્દ્ધભાગધી ભાષા અરિહંત ભગવંતે બાર જાતની પ્રખ્યાત મધ્યે પ્રરૂપેલ તે, તથા ગણધર મહારાજને ક્ષુત આપેલ તે, તેમજ ગૌતમાદિક ગણધર પ્રમુખના પૂછેલા પ્રશ્નોના ઉત્તર કરેલ તે તમામ અર્દ્ધભાગધી ભાષાએ અર્થરૂપે પ્રકાશેલ છે. શ્રી નંદીજી પ્રમુખ સૂત્રમાં કહેલી દ્વાદશાંગી વાણી કે જે તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેલી અને તેજ ગણધર મહારાજે અર્દ્ધભાગધી ભાષામાંજ સૂત્રરૂપે ગુચેત છે, તેજ આર્થ સુધર્મ ગણધરે આર્થ જંલુ અલ્પમારે વાંચનારૂપે આપેલ તેજ પરંપરાએ અદ્યપિ વર્તે છે, તે તમામ સૂત્ર અર્દ્ધભાગધી ભાષામાંજ છે.

પ્રશ્ન ૯૧ સુ—આર્થપલ્લું કેટલે કેટલે વપરાય છે?

ઉત્તર—ભગવંત પોતે આર્થ, ભગવંતનું તીર્થ આર્થ, ભગવંતની વાણી આર્થ, નિર્ઘંથ પ્રવચન આર્થ, ગણધરની ગુંથણી પલ્લુ આર્થ, કે જેમાં આર્થ અર્દ્ધભાગધી ભાષા વપરાણી છે તે, આર્થ ભાષાના બોલવા વાગા દેવતાદિક પલ્લુ આર્થ એ તમામ આર્થપલ્લું એક તીર્થંકર મહારાજની પ્રરૂપેલી અર્દ્ધભાગધી ભાષાને આધીનેજ છે. માટે ગણધર મહારાજે સૂત્ર આર્થ અર્દ્ધભાગધી ભાષામાંજ રચ્યાં છે. નિઃસંદેહ.

પ્રશ્ન ૯૨ સુ—ગણધરે અર્દ્ધભાગધી ભાષામાં સૂત્ર રચ્યા એવો, કોઈ ન્યાય યુક્ત પુરાવો છે?

ઉત્તર—સાંભળો—શ્રીસ્ત્રી ધર્મના ઇંચુએ જ્યારે ઇંગ્રેજીય ભાષા માન્ય કરી ત્યારે તેના પાદરીએ તેના ધર્મ પુસ્તકો બાઈબલ ઇંગ્રેજીય ભાષામાં રચ્યા. તેમજ મુસલમાનના પેગંબરે મુસલમાની ભાષામાં કુરાન બનાવ્યાં.—તેમજ બ્રહ્માના મુખથી ચાર વેદ નીકળ્યા છે. અને તે સંસ્કૃત ભાષામાં છે, જેમ માનનારા તેઓના આચાર્યે તેમનાં ધર્મ પુસ્તકો, સંસ્કૃતમાં રચ્યા, તેા પછી આપણા પરમાત્મા તીર્થંકર મહારાજે અર્દ્ધ-ભાગધી ભાષામાં સૂત્ર પ્રરૂપ્યાં—ઉપદેશ કર્યો જેમ માનીશું તેા ગણધર મહારાજે પલ્લુ અર્દ્ધભાગધી ભાષામાંજ સૂત્ર ગુચ્યાં જેમ માનવું તે વીર પરમાત્માએ જન્મ આપેલા વંશ વારસોની નિયાની છે, જે કુળમાં ઉત્પન્ન થાય તે કુળની ભાષા તેનાં બાળકો શીએ તે વારસાધિક છે.

પ્રશ્ન ૯૩ સુ—પૂર્વપણી—ઉપરના કેટલાક ન્યાય બોલાં જેમ તેા સમજાય ■ કે—ગણધર મહારાજનાં રચેલાં સૂત્ર અર્દ્ધભાગધી ભાષામાં છે પરંતુ હાલ જે સૂત્ર પ્રવર્તે છે તે ગણધર દ્વિત હોય જેમ સમજના નથી. દેવેન્દ્ર કામા કમલે લખતી વખતે બે કે ભગવંતના પ્રરૂપેલા અર્થ

તો સત્ય સ્યતાં મુગધા છે પરંતુ પ્રાકૃત ભાષામાં પ્રચલિત કાંઈ કેર સ્થા
હોય એમ જણાય છે. કેમકે પ્રાકૃત ગણદો તેમાં વધારે ભેદમાં આવે છે.

ઉત્તર—પૂર્વે પુણ્ય દાખલાથી જણાવી ગયા છીએ કે દાહનાં
વર્તનાં મૂલ્ય અર્ધમાગધી ભાષામાં છે ને તેમાં કાંઈ ભાષાનો સમાવેશ થતો
છે તે પણ જણાવવામાં આવી ગયું છે. દેવદિ શ્રામા મમજ પૂર્વજાની રજા
અને તે જુદું રાજા અને વિદ્વાન રજા. તેઓ મારી રીતે જણતા રજા
કે સિદ્ધમેન દિવાકર જેવા મહા વિદ્વાનને માત્ર પાંચ વડ નોકરનાં મંદીરમાં
કરનાથી તથા મુનેને સંસ્કૃતમાં ગવાના અભિપ્રાયથી મોટું ભેદમાં મોટું
પડ્યું હતું અને પાશ્વિત પ્રાચીનનો સ્વીકાર પોને જાનેજ કયો હતો.
તો પછી દેવદિ શ્રામા ધમજ જેવા મહાન પુરુષ એવી કેમ જુદા ખાતે
તે પ્રાકૃતમાં સૂત્ર રજા? અર્થાત્ નજ રજા. સૂત્રમાં તો સંસ્કૃત, પ્રાકૃત,
માગધી ભાષા વગેરે તમામ ભાષા છે પરંતુ કોઈ કોઈ કેટલાક પ્રાકૃત
ભાષાની જગદી ભેદમાં આવે તેથી જધા મૂલ્ય પ્રાકૃતમાં છે એમ કેમ
કહેવાય? નજ કહેવાય. જુદાગત એ માગધી ભાષા વધારે પ્રત્યક્ષ ભેદમાં
આવે છે જેથી યજ્ઞ વિદ્વાનો જીનના શાસ્ત્ર માગધી ભાષામાં છે એમ
પણ કહે છે.

પ્રશ્ન ૯૪ મું—જીનના શાસ્ત્ર માગધી ભાષામાં છે એવું કોણ માને
છે? તે પણ જાણીએ તો ખરા.

ઉત્તર—સાંભળો—જીનના શાસ્ત્ર માગધી ભાષામાં છે એમ શ્રીમદ્
શાયયંદ્ર ગ્રંથમાં કહ્યું છે, તથા “સનાતન સૈન” (માસિક) પુસ્તક ૧૭
અંક ૭મો—માર્ચ ૧૯૦૬ પૃષ્ઠ ૨૨— કહ્યું છે કે—

“કોન્ફરન્સમાં માગધીની સંજ્ઞવનતા” એ (નામના લેખમાં લખ્યું
છે કે—) આપણા પરમ પવિત્ર સિદ્ધાંતો મૂળ માગધી ભાષામાં લખાએલા
છે; ત્યારબાદ તેના ઉપર સંસ્કૃત શ્રેય અને ટીકાઓ થયાં છે; તથાપિ
આપણા મૂળ સિદ્ધાંતો તો માગધી ભાષામાં જ છે.—વળી પાને ૧૦મે પણ
કહ્યું છે કે—આપણા પરમોપકારી આગમની મૂળ ભાષા “માગધી” કહેવાય
છે, જો કે કેટલાક વિદ્વાનો તેને અર્ધમાગધી કે પ્રાકૃત પણ કહે છે.

પ્રશ્ન ૯૫ મું—સૂત્રની ભાષા જ્યારે અર્ધમાગધી છે તો માગધી
અને પ્રાકૃત ભાષા જુદી પડવી જોઈએ. તો સૂત્રની ભાષાથી માગધી અને
પ્રાકૃત ભાષા જુદી છે. એમ સૂત્રથી નિર્ણય થાય તેમ છે?

ઉત્તર—સૂત્રની ભાષા અર્ધમાગધી છે એટલે જ ભાષામાં પાંચ
ભાષાનો સમાવેશ થાય છે. અર્ધા ભાષા અને અર્ધા ભાષા. માગધી ભાષાનો સમાવેશ

અર્ધમાગધી ભાષા કહેવાયી છે, તો ઘણો ભાગ માગધીનો હોવાથી સૂત્રમાંથી જુદી કોઈકજ ઠેકાણે પડે. પણ સૂત્રની ભાષાથી અંસ્કૃત અને પ્રાકૃત ભાષા જુદી પડતી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—સૂત્રની ભાષાથી બીજી ભાષાઓ કેવી રીતે જુદી પડે છે તે તો જણાવો ?

ઉત્તર—અ.બુવાળા છાપેલ અનુયોગદ્વાર સૂત્ર પાને ૨૩મે-કહ્યું છે કે—

સે કિં તં આવસ્સયં તિદ્ધા સે વ્રત્ત માગધી માપામસિદ્ધ અથવા આવ-
સ્સયંતિ પ્રાકૃત શૈલીયે આવાસકં હમપણ થાદ. ઇતિ ભાષા-અને ટીકામાં આવ-
સ્સયંતિ પ્રાકૃત શૈલ્યા આવસકં. ઇતિ ટીકા.—

સૂત્રપાઠ	અંસ્કૃત.	પ્રાકૃત.
આવસ્સયં.	આવસકં.	આવાસકં (આવાસક).

તેમજ વળી અનુયોગદ્વારમાં જોજ પ્રકારનો બીજો દાખલો છે.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—અનુયોગદ્વારમાં બીજો દાખલો કેવી રીતે છે ?

ઉત્તર—આબુવાળા છાપેલ અનુયોગદ્વાર પાને ૩૪૩ મે-સકુલિ આ
શબ્દ વિષે નીચે પ્રમાણે છે.

સૂત્રપાઠ.	અંસ્કૃત.	પ્રાકૃત.
સકુલિઆ.	સકુલિકા.	સડલિખા.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—સૂત્રમાં માગધી ભાષા વિષે કોઈ શબ્દની સમજાતી છે ?

ઉત્તર—ભગવતીજી વગેરે સૂત્રમાં ‘સરસય’ વગેરે ‘શબ્દોને ખાટે-
ક્યાદવિધિ ભાષાંતર પાને ૨૨૩ મે-કહ્યું છે કે—

“સરિસવય” આ માગધી શબ્દ છે. “સરસવય” અને સર્વવ એ
બે અંસ્કૃત, શબ્દનું માગધીમાં “સરિસવય” એવું રૂપ થાય છે. સરસવય
એટલે સરખી ઉભારે અને સર્વ એટલે સરસા—

પ્રશ્ન ૯૯ મું—સૂત્રમાં કુલસ્ય શબ્દ કહ્યો છે તેનું શું સમજવું.

ઉત્તર—“કુલસ્ય” શબ્દ માગધી છે, “કુલસ્ય” (કલ્પી) અને “કુલસ્ય” એ બે સંસ્કૃત શબ્દોનું “કુલસ્ય” એવું એકજ માગધીમાં રૂપ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—સૂત્રમાં માસા શબ્દ કહ્યો છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—માસ (મહિનો) માપ (અડધ) અને માસ (તોલવાનું એક ઘટલુ) એ ત્રણે શબ્દોનું માગધીમાં “માસ” એવું એકજ રૂપ થાય છે. (ઇતિ શ્રાદ્ધવિધિ.)

આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે જૈનનાં સૂત્ર પ્રાકૃત ભાષામાં નથી. જો કે છે, તો અર્ધમાગધીજ ભાષામાં પણ માગધી ભાષાનો ભાગ ધણો હોવાથી માગધી ભાષાનું સ્વરૂપ વધારે આવે છે. અને તેમાં સંસ્કૃત પ્રાકૃત વગેરે ભાષા કિંચિત્ કિંચિત્ પણ જોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—સૂત્રમાં સંસ્કૃત શબ્દો છે ખરા ?

ઉત્તર—સૂત્રોમાં વંદામિ, ગચ્છંતિ, ગચ્છામિ, સંતિ, મહાવીર વગેરે શબ્દ સંસ્કૃત શબ્દો ઘણે ઠેકાણે જોવામાં આવે છે.—

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—મુસલમાની શબ્દો સૂત્રમાં છે ?

ઉત્તર—મુસલમાની શબ્દો પણ કોઇ કોઇ ઠેકાણે જોવામાં આવે છે. જેમકે—દો શબ્દ મુસલમાની છે. લોન્હ શબ્દ સૂત્રનો છે.—

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—આપણા સૂત્રમાં ઇંગ્લીશ ભાષાના શબ્દો હશે ખરા ?

ઉત્તર—ઇંગ્લીશ ભાષાના શબ્દો પણ કોઇ કોઇ ઠેકાણે હોય છે ખરા. જેમકે નકાર શબ્દ ને ઇંગ્લીશમાનો “No” જોવામાં છે અને સૂત્રમાં મો ફળદે સમયે એ અર્થ સમજવું નહિ. નો, નો નહિ શબ્દ સૂત્રમાં ઇંગ્લીશ જેવો વપરાયો છે એ દેશ વિરોધ-પેશાવી ભાષા જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—એવો કોઇ બીજો શબ્દ સૂત્રમાંથી ઇંગ્લીશનો નીકળે તેમ છે ?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો—ઉત્તરાધ્યયનના ૩૬ માં—અધ્યયનમાં—૫૬ મી ગાથામાં—સિદ્ધના અધિકારે પદ ત્રીજે કહ્યું છે કે—કદિ ચોરિ વરણાં, કિહાં ચરીરને છાડ્યું ? અને ઇંગ્લીશમાં ચરીરને “body” જોડિ શબ્દ કહેલ છે. આ ઉપરથી ઇંગ્લીશ ભાષાના પણ કોઇ કોઇ શબ્દ સૂત્રમાં હોય એમ જણાય છે.

એમ મુત્રમાં માત્રાપી બાપા સંધાને બીજી ઘણી બાપાઓનો સમાવેશ થવાથી જાગવંતે નેને અર્દમાત્રાપી બાપા કદી છે.

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—શ્રી ગુરુદેવ મદારાજે જે મૂત્ર ગુણવૃત્તમાં લીધાં છે તેજ મૂત્ર રંગદિં શમા થમણે લખાવૃત્ત લીધાં ॥ કે કાંઈ ફેરફાર કરવામાં આવ્યો હશે ખરો ?

ઉત્તર—રંગદિં શમા થમણે જે મૂત્ર લખ્યાં છે તે પ્રાકૃત બાપામાં નહિ પણ આર્થ અર્દમાત્રાપી બાપામાં જેવા ગુરુદેવ મદારાજે ગ્રંથ્યા છે તેજ મૂત્ર લખાવૃત્ત લીધાં છે તેમાં એટલો વિચેષ છે કે—લખની વખતે વિસ્તારવાળા અધિકારને સંકેતમાં લખ્યાં છે. ફેરફાર મૂત્રમાં એક બીજાની ભલામણ આપી દુઃકામાં સમાવેશ કર્યો છે, અને જે મૂત્ર પડેલા લખાણાં તેની સાદી પાછળના મૂત્ર લખાણાં તેમાં પણ બાપવામાં આવી છે, અને અવિતાનુવાદ એક ઠાણે વિસ્તારવાળી દેવાથી બીજે ઠાણે ભલામણ આપી દુઃકામાં સમાવેશ્યું છે. જો ભલામણ કરણ પાછળના ભક્ષ છવના બાપામને મારે—થારે લીધેના દિનને અર્થે ધાત્રાની બાપુધ્વની હકમાં ધારેલા લખાણની ફેરફાર પૂરી પાડવા મારેની દેવ એમ જણાય છે. પરંતુ મૂત્ર તો પૂર્વોક્ત પરંપરાને ધ્યાનમાં આવેલું ગુણે સત્ત્વરે હજુ તે લખાણમાં લીધું ને અર્દમાત્રાપી બાપામાંજ છે, પરંતુ પ્રાકૃતમાં નથી જે વાત સિદ્ધ છે.

અને યજ્ઞાવધાની પંદિત શ્રી શત્રુઘ્નદેવે આ વ્યવસ્થા-વર્વતા મુત્રનો કોષ કર્યો છે તેનું નામ પણ અર્દમાત્રાપી બાપાનો ચન્દ્ર કોષ આપેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—પૂર્વપક્ષી—આ વિષે હજી કાંઈક પણ વધારે જાણવાની જરૂર છે. માટે જાણવાયેલ્ય દેવ તો જણાવશે ?

ઉત્તર—અહીં વધારે જાણવાને માગતા હો તો સાંભળો—હવે તમને ઉપદેશ વાક્ય એટલુંજ કહેવાનું છે કે—શ્રી નંદીજીમાં ૧૪ પ્રકારના મૂત્ર કહ્યાં છે તે એકે—મૂત્ર ચાક—

સે કિં તે મુદનાળં પરોક્ષ્ઠં, મુદનાળં પરોક્ષ્ઠં ચત્તસ વિદં પળં
તંત્રદા અક્ષરમુયં૧, અળક્ષરમુયં૨, સન્નિમુયં૩, અસન્નિમુયં૪, સંગમુયં૫,
નિષ્ક્રમુયં૬, સાદ્યં૭, અળાદ્યં૮, સપઞ્ચવાસિયં૯, અપઞ્ચવાસિયં૧૦, ગમિયં૧૧,
અગમિયં૧૨, અંગવિઠં૧૩, અળંગવિઠં૧૪.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી અંથમાળા—મણુકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૫ મો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

૪૪૪૬૬૬૬

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૫ મો.

૪૪૪૬૬૬૬

પ્રશ્ન ૧ જી—કંઈ કેટલા પ્રકારના ?

ઉત્તર—ભગવતીજી ચતુકે ૨૫ મે ઉ. ૬૬—પાંચ પ્રકારના સાધુના કંઈ કહ્યા છે, એટલે પાંચ કંઈવાળા સંબંધી હોય.

પ્રશ્ન ૨ જી—સૂત્રમાં પાંચ પ્રકારના કંઈ કહ્યા છે તે કયા કયા ?

ઉત્તર—સ્થિતિકંઈ ૧, અસ્થિતિકંઈ ૨, સ્થવિર કંઈ ૩, જિનકંઈ ૪, ને કંઈપાતીત ૫.

પ્રશ્ન ૩ જી—સ્થિતિ કંઈવાળા કોણ ને કયારે હોય ?

ઉત્તર—સ્થિતિકંઈ પહેલા છેલ્લા તીર્થ કરના વારે હોય એટલે પહેલા છેલ્લા તીર્થ કરના સાધુ સ્થિતિ કંઈવાળા કહેવાય, તેના કાયદા કલ્પોની સ્થિતિઓ બાંધેલી હોય. આ સાધુને હંમેશાં જો ટંકના પ્રતિક્રમણ અવસ્થા કરવાં, પહેલા પહોરનો આહાર ચોથા પહોરે કંઈ નહિ, રાજપિંડ કંઈ નહિ, આધાકર્મી આહાર પોતાને અર્થે કે પરને અર્થે એટલે સરખી સમાચારીવાળાને અર્થે કરેલો આહાર કંઈ નહિ, સાધુ આર્યાના વસ્ત્રો મન વગેરે કંઈ પ્રમાણે વરતે તે સ્થિતિકંઈ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૪ જી—અસ્થિતિકંઈ કેને હોય ?

ઉત્તર—અસ્થિતિ કંઈ વચલા ગાવીશ તીર્થ કરના વારે તથા મહા-વિદેહમાં હોય. તેને જો ટંકના પ્રતિક્રમણ હંમેશા સ્થિતિ કંઈની પેઠે કરવાનાં નહિ પણ દોષ લાગે તેજ વળતે આલોચનારૂપ પ્રતિક્રમણ કરી લાગેલાં પાપને દૂર કરે. પહેલા પહોરનો આહાર ચોથા પહોરે કંઈ, રાજપિંડ કંઈ, આધાકર્મી આહાર પોતાના અર્થે કરેલો નહિ—પરને અર્થે કરેલો કંઈ વસ્ત્રના માનને તથા બહુ મૂલ્યનો પ્રતિબંધ નહિ. જેવું મળે તેવું લોભવે વગેરે કેટલીક બાજતના કાયદા કલ્પના પ્રતિબંધ રહિત હોવાને લીધે અસ્થિતિ કંઈ કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૫ જી—સ્થિતિ કંઈ અને અસ્થિતિ કંઈના ચારિત્રમાં શો તફાવત ?

ઉત્તર—સ્થિતિ દરખામાં પાંચે ચાલિત હાલે, અને અસ્થિતિ દરખામાં સામાયક, સુદમધ્યપરાય અને જ્યાજ્ઞાત ટ એ ૩ ચાલિત હાલે છે તે પર્યાપનીય અને પરિહાર વિશુદ્ધ એ ૨ ચાલિત ન હોય.

પ્રશ્ન ૬ થું—અસ્થિતિ દરખામાં ઉદાપર્યાપનીય અને પરિહાર વિશુદ્ધ એ બે ચાલિત નહિ હોવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એવી જાનારિ કાગની સ્થિતિ છે. જે જે નીચે દેવના વાગમાં જાયવા જે જે ક્ષેત્રમાં જે જે દરખની મહુતિ ગૂચમાં, હદી છે તેજ પ્રમાણે સદાકાગ પ્રત્યા હરે, તેનું બીજું કારણ જણાવું નથી.

પ્રશ્ન ૭ થું—સ્થવિર દરખી કેને કહેવાય ?

ઉત્તર—સ્થવિર દરખી ધાવીયે લીધે દેવના વાગે હોય. અંધારાગના બાંધાવાગાને જે જે દરખ તે સ્થવિર દરખી કહેવાય.

પ્રશ્ન ૮ થું—જિન દરખી કેણુ હોય ?

ઉત્તર—જિન-છામરથ નીચે દેવના જેવો આચાર પાળે તે જિન દરખી કહેવાય.

પ્રશ્ન ૯ થું—કરપાનીત કેણુ કહેવાય ?

ઉત્તર—કરપાનીત છામરથ નીચે દેવ તથા દેવગી જમવાન તે કરપાની જાયેલા હોય જાણે બીજા સામુન્વાની પિંડે તેમને કરપ કાલના ન હોય માટે કરપાનીત કાલકા કરકમ વરતીને માટે હોય, વાળને માટે નોંધ લીધે દેવ રાજા મમાન છે. બાકીના તમામ સમુ વરતીપ કે લીધ કરને માથે હોઈની આજ્ઞા નથી સ્વર્ગમાં છે, આમમ અપહારી તે. ઉદ્ધર અવરે ઈ, જિન દરખી જવાને નરક હોવા થેય તે અને તમામ કરપ રાજે નીચે દેવની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવાનું છે. માટે છામરથ લીધે દેવ તથા દેવગી જમવાન કરપાનીત હોય.

પ્રશ્ન ૧૦ થું—પ્રત્યેક વાગને કયા કરખમાં મળેલા ?

ઉત્તર—પ્રત્યેક વાગ પૂર્વાધિ જાલવાગ હોય તેને અર્ધ રાત્રી રોય કે હોઈ બાલિ રમરજ જાનવાગ હોય તે અંધારા વિરમવાગ હોય તેનો કરખ થણું કરી જિન દરખીને કાયને હોય.

પ્રશ્ન ૧૧ થું—સ્થવરજેનુદ કયા કરખમાં મળેલા ?

ઉત્તર—સ્થવરજેનુદ જે પ્રકારના હોય તે એક લીધે દેવ અને નીચે પૂર્વાધિ જાલવાગ તેમાં લીધે દેવ તે કરખનીત હોય અને પૂર્વાધિ

ચારિત્રનો કદમ જાવજીવ સુધીનો છે, અને પહેલા છેલા તીર્થંકરના સાધુને સામાયિક ચારિત્રનો કદમ ત્રણ પ્રકારનો એક જ દિવસનો, બીજો ચાર માસનો ને ત્રીજો છ મહિનાનો. એટલે પ્રથમ સામાયિક ચારિત્ર ઉચર્થા બાદ સાત દિવસે ચાર મહિને, અને છેવટે છ માસે તો અવશ્ય છે- હોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અદરાવતું ભેદજે, એ પહેલા છેલા તીર્થંકરના સાધુનો કદમ.

આ વિષે કાણંગજીને કાણે ૬૬-આણવાળા છાપેર પાને ૪૩૦ એ ટીકામાં કહ્યું છે કે:-

કપ્પ ટિર્કયાદિ ॥ કરસ્ય કરાણુકમાધ્વા ચારસ્ય સામાયિક વ્તેદો પસ્થાપનિયાદેઃ સિધિતિ મર્યાદા કરસ્યિનિસ્તત્ર સામાયિક કરસ સ્થિતિઃ સિજ્ઞાપર પિંડેયા ૧ ચાટગ્ગમેય ૨ પુરિસજેદેય ૩ કિર્કમ્પસ્તસ કરણે ૪ ચરતારિ અવદ્વિયાકપ્પા ॥ ૧ ॥ સામાયિક સાધુનાં અવશ્ય માવિન હરપર્થ જાચેલકુ ૧ હેસિય ૨ સપદિકમણેય ૩ રાયપિંડેય ૪ ॥ માસં ૫ વગ્ગોસવળા ૬ છપ્પે જળવદ્વિયા કપ્પા ॥ ૧ ॥ નાવદયં માવિન હરપર્થઃ

અહિંયાં સામાયિક ચારિત્રના જે લેહ પાડયા. એક અવસ્થિત કદમ-વાળા અને બીજા અનવસ્થિત કદમવાળા તેમાં અવસ્થિત કદમવાળા વચલા બાવીશ તીર્થંકરના સાધુનો સામાયિક ચારિત્રનો કદમ અવસ્થિત-કામનો ટીકામાં કહેલા ચાર બોલ સહિત અવશ્યનો કહ્યો.

અને બીજા અનવસ્થિત કદમવાળા સામાયિક ચારિત્રીયા પહેલા છેલા તીર્થંકરના સાધુ ટીકામાં કહેલા છ બોલ સહિત પણ અવશ્ય બાધિ નહિ-તેને સાત દિવસે-ચાર માસે-કે છેવટે છ માસે હોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અવશ્ય આદરવું ભેદજે, માટે એ બીજો લેહ કહ્યો.

જે પ્રમણે સામાયિક ચારિત્રની કદમ સ્થિતિના જે લેહ કહ્યા.

પ્રથ ૧૭ યુ—હોપસ્થાપનીય ચારિત્રની કદમ સ્થિતિ કેવે રીતે હોય ?

ઉત્તર—તે પણ ઉપરની ચાલવી ટીકામાં કહ્યું ॥ કે—

‘હોપસ્થાપનીય કરસ્યસ્થિતિઃ જાચેલ ૧ કુદેનિય ૨ સેગ્ગાપર ૩ રાયપિંડ ૪ કિર્કમ્પે ૫ દય ૬ જેટ ૭ પદિકમણે ૮ માસં ૯ વગ્ગોસવળ-કપ્પે ૧૦ ॥ ૧ ॥ આત્રા નિચ મૃતીયાધ્યયનવત્ જેવાનિ ॥

જે પ્રારંભે હયા બોલ કહિયા હોપસ્થાપનીય ચારિત્રની કદમ સ્થિતિ કહી. અને ત્રીજા અવશ્ય પ્રમાણે જાણવું કહ્યું તે ‘ચલ’ કરી આદરવેલિકા

સૂત્રમાં ત્રીજા અધ્યયનમાં સંધુ મુનિરાજને જાવન અનાયરણ કહ્યાં છે. તે વચ્ચેને ચાલવું એમ ટીકાકારનો અભિપ્રાય છે. દોષસ્થાપનીય ચારિત્રવાજાને વિશેષે કરીને કદપ હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૮મું—પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રની જે પ્રકારે કદપ સ્થિતિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—તે વિષે પણ ટીકામાં એ પ્રમાણે કહ્યું છે કે:—

નિઞ્વિસ માણ કપાદિદ નિઞ્વિદ્ધ કપ્યદિદતિ ॥ પરિહાર વિશુદ્ધિ કર્ત્ત્વં
 વહમાના નિર્ધિ સમાનકા ચૈ રસોઽમ્યુદસ્તે નિર્ધિદ્ધાસ્તેષાં યા સ્થિતિર્મયોદા સા
 તયા તત્ર પરિહારિય છમ્માસે તદ્વચ્ચુરિહારિયાવિછમ્માસે કપાદિઓ છમ્માસે
 ચે અદ્ધાર સવિમાસસિ ॥ ૧ ॥

આ વિષેનો વિશેષ ખુલાસો આ ચાલતા અધિકારમાં આમજ પર આવશે ત્યાંથી સમજી લેવું.

પ્રશ્ન ૧૯ મું—જિન કદપીની કદપ સ્થિતિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—જિન કદપીની કદપ સ્થિતિ ટીકામાં આ પ્રકારે કહી છે:—

તથા જિન કદપ સ્થિતિઃ ગચ્છન્નિઞ્વિદ્ધાયા પીરાગદેય ગદિય પરમ્પલા
 આગદ્ જોગ અભિગદે ઊર્ધ્વતિ જિગદ્ગદિય ચરિત્તિ ॥ ૧ ॥ દ્યવનારિદા
 આગદ્ જોગ અભિ ગદેનિ કાનાચિદ્ પિન્ડેવગાનામમેદે યોગ્યાનાં જામિમેદે
 વચ્ચેવ પ્રાદ્યનિયેવંચે મુદ્દીત વમાર્ચાં દ્યવર્થઃ

એ જિન કદપીનો અભિગદ વિશેષ જગ્યાએ આ વિષે વિશેષ જાણવા આવજ પર જણાવવામાં આવશે ત્યાંથી સમજી લેવું.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—સ્થવિર કદપીની કદપ સ્થિતિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—સ્થવિર કદપીની કદપ સ્થિતિ ટીકાકાર એ પ્રમાણે જણાવે છે કે:—

સ્થવિર કદપ સ્થિતિઃ સંવવ કરગુરુગોગ ઉગ્ગાનિગાવગ ૧ નાવ
 સંજ્જકનિદે સંદાટ ૧ મુર્જિત્વાને વચ્ચેદોને દિય નિમુચ્ચા ॥ ૧ ॥ દ્યવનારિદા સંવ
 કર્ત્ત્વ મિદ્ધેર્મદ્ધરિય સંવિનેનિ ॥

આ જ પ્રકારે ટીકામાં કાણુના કદપનું સ્વરૂપ જણાવ્યું.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—પંચમા અધ્યાયમાં કેટલા કદપ કહે છે ?

ઉત્તર—છ પ્રકારની કદપ સ્થિતિ કહી, તેમાં પાંચમાં આરાના અન્વેષણે તે ત્રણ પ્રકારની કદપ સ્થિતિ હોય છે. એટલે પાંચમાં આરામાં સામાયિક આશ્રિત, ઇંદોપસ્થાપનીય આશ્રિત, અને સ્થવિર કદપ એ ૩ કદપ હોયે અને પરિહાર વિશુદ્ધના એ કદપ અને જિન કદપ એ ત્રણનો આ કાળમાં વિષેઃ અર્થ છે.

પ્રશ્ન ૨૨ મું—એકલ વિહારીપણું કોઇ સાધુને અંગીકાર કરવું હોય તો તે થઇ શકે કે કેમ ?

ઉત્તર—તેનાં અનેક કારણો છે. (૧) એક જિન કદપી એકલ વિહારી (૨) બીજા પડિમાધારી એકલવિહારી તથા અભિમદધારી એકલ વિહારી. આ બંને સૂત્રના ન્યાયે એકલા વિચરી શકે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—જિન કદપી તથા પડિમાધારી એકલ વિહારીમ શો તદ્દાવન ?

ઉત્તર—જિન કદપીપણું જેને અંગીકાર કરવું હોય તેને પરિહાર વિશુદ્ધ આશ્રિત અંગીકાર કરવું જોઇએ. એટલે સ્થવિર કદપીમાંથી એટલે અંપ્રદાયમાંથી શુરની આરા માગી નવ જણા નીકળી એકને આચાર્ય સ્થાપે, ચાર જણા તપશ્ચર્યા કરે, ચાર વૈયાવચ્ચ કરે. એ પ્રમાણે છ મહિના સુધી તપશ્ચર્યા કર્યા બાદ તે વૈયાવચ્ચમાં જોડાય, અને વૈયાવચ્ચવાળા છ મહિના તપશ્ચર્યામાં જોડાય, અને તેમની હઠ પૂરી થયે આચાર્યજી તપશ્ચર્યામાં જોડાય. એ પ્રમાણે ૧૮ મહિનામાં પરિહાર વિશુદ્ધ આશ્રિતનો તપ કાળ પૂરો કરે.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—પરિહાર વિશુદ્ધ આશ્રિતનો શો અર્થ ?

ઉત્તર—ઇંદોપસ્થાપનીય આશ્રિતવાળા મનુષ્યમાં શ્લેષ્માને ઉત્કૃષ્ટી કરાવી કરવાની ઇચ્છા થયે પ્રથમ પોતાનો અભિપ્રાય શુરને જણાવી શુરની આરાએ ગચ્છે. પરિહાર-સ્નાન કરી આશ્રિત નીર્મળ કરવા નવ સાધુની મંડળી નીકળી સૂત્રમાં કદા પ્રમાણે ત્રણ ભાગે અદાર મહીનાનો તપશ્ચર્યાનો કાળ પૂરો કરે તે પરિહાર વિશુદ્ધ આશ્રિત કહીએ.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—પરિહાર વિશુદ્ધનો તપ કાળ કેટલો અને તે કેવી રીતેની તપશ્ચર્યા કરે ?

ઉત્તર—ઉચ્ચ કાળે જંઘન ૧ ઉપવાસ, મઝમ છઠ, અને ઉત્કૃષ્ટો અઠમ તપ કરી, સીતકાળે જંઘન ૨૪૬ મેઠ, અઠમ, અને ઉત્કૃષ્ટો ચાર ચાર

ઉપવાસ કરે. વર્ષા ઠાળે ૯૦ અક્રમે, ૫૦ ચાર, અને ઉત્કૃષ્ટા - પાંચ પાંચ
ઉપવાસ કરે. અને સર્વ ઉપવાસને પારણે આયંબીત કરે.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરનારને દીક્ષા-
કાળ અને વયકાળ કેટલો હોયો જોડો?

ઉત્તર—દીક્ષાકાળ ૨૦ વર્ષનો અને વયકાળ ઓછામાં ઓછો ઓચત્ર-
ત્રીસ વર્ષનો હોય તે પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરી શકે.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રનો કાળ અકાર માસનો નવે
જન્મનો પૂરો થયે પછી તે શું કરે?

ઉત્તર—કાંતો તે મચ્છમાં જાય, ગુરૂની આજ્ઞાને અનુક્રમી ઉત્કૃષ્ટી
કસળી એ વિચરે અને કાંતો જિન કદપી યદ્ય એકત્ર વિહારી પસે વિચરે
એટલે જિન શબ્દે છદ્મરથ તીર્થ કરે જો કદપ નામ આચાર પાળે પત્ર
તીર્થ કરની પંડે કદપાનીત કહેવાય નહિ, તેનો કદપ જુદો છે માટે જિન
કદપી કહેવાય.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—જિનાક્રિય કયા કયા તીર્થ કરને વારે હોય?

ઉત્તર—પદેશા ઉદેશા તીર્થ કરને વારે હોય. વચક્ષા જાવીય તીર્થ કરને
વારે ન હોય કારણકે જાગવનીજીમા કશું છે કે-પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર
પદેશા ઉદેશા તીર્થ કરને વારેજ હોય, વચક્ષા જાવીય તીર્થ કરના સાધુને
પદેશું વેશુ ને પાંચમું એ ત્રણ ચરિત્ર લભે ઉદેશાપર્યાયનીય અને પરિહાર
વિશુદ્ધ એ બે ચારિત્ર ન હોય, અને પદેશા ઉદેશા તીર્થ કરને વારે પાંચ
ચરિત્ર લભે એટલે કાંતો તીર્થ કરના દસત દીક્ષા હોય તે અપરા દસ
દીક્ષાના ચિન્હ હોય તેજ પરિહાર વિશુદ્ધ તથા જિન કાપીનાં
જ્ઞાત્ય કરી શકે.

પ્રશ્ન ૨૯ મું—પરિહાર વિશુદ્ધની રિધિ કેટલી?

ઉત્તર—પરિહાર વિશુદ્ધની રિધિ જપન્ય એક સમવની (પરિવામની
જલમે ૭ મે ગુરુ હમે ગવેલી ૧ સમવ વડી કાલ કરાઃ આત્રી) ઉપર
૨૬ વર્ષ કૃત્તી પૂર્ણિમાની એ એક છત્ર આત્રી.

જનુ છત્ર આત્રી જપન્ય ૨૦૦ વર્ષ ઉત્કૃષ્ટા રેણેડયા એ પૂર્વ કેક
એ પદેશા ઉદેશા તીર્થ કરના સાધુ આત્રી કશું.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રનું આંત્ર કેટલું?

૮૧૨—એક વચન (એક છુ) આથી જ્યંત્ય અંતર મુદ્દર્શન ઉપરું અર્થ પ્રાપ્ત થશે જેનું અટુવચન આથી જ્યંત્ય ૮૪૦૦૦ ધ્યાસી રત્નર વર્ષનું ઉત્કૃષ્ટ ૧૮ કોટિરોડ પ્રાપ્તનું જે પ્રમાણે અમરનીજીમાં શંભલાના અધિકારે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—જિન દરખીની ગતિ કય દોષ ?

ઉત્તર—જિનદરખીની ગતિ જલ્લી દોષ એમ જણાવું નથી. પણ પરિદારવિશુદ્ધ ચારિત્રની ગતિ ઉત્કૃષ્ટી આઠમા દેવલોક સુધીની અમરનીજીમાં કહી છે. તે ઉપરથી જિનદરખીની ગતિ આઠમા દેવલોક સુધીની કહેવામાં આવે છે. કારણકે—જ્યાં સુધી તે જિનદરખી જગ્યામાં રિચરે ત્યાં સુધી તે પરિદાર વિશુદ્ધ ચારિત્રીઓ ગણાય એ અપેક્ષાએ આઠમા દેવલોક સુધીની કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—જિનદરખીનો આચાર તો ઉચ્ચ છે છતાં આઠમા દેવલોક સુધીનીજ ગતિ કેમ દોષ ? પણ તેલોકે શંકા કરે છે કે તેની ગતિ તો મોક્ષનીજ દેવી એવે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—મોક્ષની ગતિ એકે દરખમાં ઉજ નદિ, એમ અમરવદજી સૂત્ર જણાવે છે પણ દરખાનીર્ગમજ ગતિ મોક્ષની કહી છે, તો જિનકરખી ગરુડમાં આખ્યા પછી રથવેશ દરખીમાંથી કુનુસ્થાનકની એટ્ટીને ચઢતા દરખાનીત-પણાના બાવને પાત્રીને કેવગણાન પ્રગટ કરી મોક્ષ બલ તેથી રીતે જિન-કરખીપણમાં બનવા સંભવ નથી—કારણકે પરિદાર વિશુદ્ધ ચારિત્રીયા (જિનદરખી) ને માટે કેટલાક એવી શંકાઓ ધરાવે છે કે તેને એવો ઉચ્છ્રક થાવ મટે છે કે ધ.કપું ચારિત્ર અમેજ પાત્રીએ ધીરે ઇત્યાદિ ઉચ્છ્રક બાવને કદાપી કેવગીએ નભવા દોષ તો કેમ ના કહી શકાય. એ એમ દોષ દોષ થી અમરનીજીના પરીશમાં ચલકના સાતમા ઉદેશમાં પાંચ પ્રકારના ચારિત્રની વ્યાખ્યામાં પરિદાર વિશુદ્ધ ચારિત્રની ઉત્કૃષ્ટી ગતિ આઠમા દેવ-લોક સુધીનીજ કહી છે. એ ઉપરથી જિનકરખીની ગતિ પણ આઠમા દેવલોક સુધીની કહેવામાં આવે છે. તત્તર કેવળી ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—જિનકરખી અને પડિમાધારી સાધુમાં શો તફાવત ?

ઉત્તર—જિનકરખી યજ્ઞવાળા હેતોપરયાપનીય ચારિત્રમાંથી પરિદાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર અંગીકાર કરીને પછી જિનકરખી થાય તે પણ ઉપર કહેલા અધિકારવાળા થાય, અને પડિમાધારી તો અમે ત્યારે પણ થઈ શકવા સંભવ છે. પડિમાધારી સાધુનો કદપ સવિસ્તર દશાશ્વતરકથ સૂત્રમાં કહેલ

છે ત્યાંથી જાણી લેવો. નેમનાથ ભગવંતે ગજમુકુમાર મુનિને બારમી સિંહુની પડિમા (પ્રતિજ્ઞા) અંગીકાર કરાવી છે. એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે—ચોવીથે તીર્થંકરના સાધુઓની પ્રવૃત્તિમાં સિંહુની બારે પડિમા અંગીકાર કરવાનું હોય છે.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—ગિનકંઠી અને પડિમાધારી સાધુની કરણીમાં શો તફાવત ?

ઉત્તર—જે પ્રમાણે દશાશ્રુતસ્કંધ સૂત્રમાં પડિમાધારી સાધુનો બાવીશ બોલ સહિત સવિસ્તર અધિકાર છે તેવો ગિનકંઠીનો જુદો અધિકાર હોય એમ જણાતું નથી, અને સૂત્રમાં દરેક ઠેકાણે સિંહુ, નિર્ધેય અને પ્રતિજ્ઞાધારી સાધુઓના નામથીજ બંનેને સાથે જોડાયા હોય એમ જણાય છે. તે ઉપરથી એમ પણ સંભવે છે કે ગિનકંઠી અને પડિમાધારી સાધુની કરણી ઘણે અંશે સરખી હોવી જોઈએ, અને તે એકલ વિહારી હોય છે.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—શ્રી ભગવતીજના બીજા શતકને પહેલે ભેદે અંધકણએ સિંહુની બારે પડિમાવહી છે. પણ એકલા વિચરવાનો અધિકાર આલ્યો જણાતો નથી તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત ખરી છે, પણ સૂત્રનો ન્યાય ભેદમાં એમ જણાય છે કે—પંડ, હજુર, તીર્થંકર મહારાજના હસ્ત દીક્ષિત ભગવંતની આજ્ઞા મુજબ ભગવંતની સાથે રહીને પડિમા વહી શકે, અને બાકીના માટે એ નિયમ જણાતો નથી તે તો સૂત્રના કદપ પ્રમાણે કરી શકે એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—કેટલા ગુણનો ધણી હોય તે એકલો વિચરી શકે ?

ઉત્તર—ઠાણાંગણ સૂત્રમાં ૮મે ઠાણે કહ્યું છે કે આઠ ગુણનો ધણી હોય તે એકલો વિચરી શકે—તે સૂત્ર પાઠ—

અઠ્ઠિં ઠાણેહિં સંપન્ને અળગારે અરિદર્દે પ્યલ્લ વિહાર પઠિમં ઉત્તમે પઞ્ચિત્તણં વિહરિત્તણં તંજહાસઠ્ઠી પુરિસજાપ ૧ સચ્ચે પુરિસજાપ ૨ મેહાલીગ્ગે સજાપ ૩ વદુમ્પુર પુરિસજાપ ૪ સત્તિમં ૫ અપ્પાદિગરણે ૬ વિદિમં ॥ ચીરિવ સંપન્ને ૮ ॥

સાચા અંક સ્થાન કે સહિત, અળગાર ચોખ્ખો હોય, એકલ વિહારની પ્રતિમા અંગીકાર કરી વિચરવાને તે કહે છે. અંકાવંત ૧, સંપન્ને ૨,

બુદ્ધિવંત ૩, બહુશ્રુત ૪, શક્તિવંત ૫, અદ્વાધિકરણી કોષાદિ રહિત ૬, સંતોષવંત ૭, વીર્યવંત ૮, એ આઠે જોત પુરુષ જાતિના લેવા

પ્રશ્ન ૩૭ મું—ઉપરના પાઠ અને ભાષ માં તે સમુચે વાત કહી પણ વિસ્તારથી તેનો અર્થ કાંઈ સમજી શકાય તેવા છે ?

ઉત્તર—ટીકાવાગાએ વિસ્તારથી જણાવ્યું છે પણ તે પાઠ આ સ્થળે જાખનાં શંકા વધી જવાથી ભાવાર્થરૂપે ટુકામા નીચે પ્રમાણે જણાવવામાં આવે છે.

ભાવાર્થ—આઠ શુદ્ધ યુક્ત સંપૂર્ણ અલગાર પ્રતિમાધારી એકલ વિદ્યારી સાધુ જિનકરણી યોગ્ય હોય તે એકલ વિદ્યારી પણ શામાતુમામ પ્રત્યે વિચરી શકે, તે નિશ્ચે પ્રતિમાવંત અભિચકુ ધારી એકલ વિદ્યારની પડિમા જિનકરણીની પડિમા માલિકાદિક ભિક્ષુની પ્રતિમા તેમની ઉપસંપદા, (તેમનો આચાર) અંગીકાર કરીને એકાકી પણ વિચરી શકે તે આઠ શુદ્ધનો ધણી હોય તે કહે છે.

(૧) શ્રદ્ધાવંત પુરુષ-તરવની શ્રદ્ધા, આસ્તિક, સમ્યક્ત્વ ચારિત્રવંત પુરુષ જાત, (સો જાત નહિ) (તમામ પદે એમ સમજવું)

(૨) સત્યવાદી-જેવું જોલે તેવું પાળે.

(૩) બુદ્ધિવંત, -શ્રુત મહત્ત્વ શક્તિ મર્યાદાવંત.

(૪) બહુશ્રુત, -જ્યન્ય નવ પૂર્વની ત્રીજી આચાર વસ્તુ સુધી અને ઉત્કૃષ્ટા કંઈક ઉજ્જા દશ પૂર્વ સુધી બળે.

(૫) શક્તિવંત, -સમર્થ-જિનકરણી તુલ્ય તપરથા, સત્યપણું, જ્ઞાન, (જ્ઞાન), એકલ વિદ્યાર અને જાગ, પાકમ ઇત્યાદિ જિનકરણીની બરાબર પટિવર્જે અંગીકાર કરી વિચરે.

(૬) અદ્વાધિકરણી, -અદ્ય અધિકરણુ નિષ્કલક કોષાદિ રહિત.

(૭) મુનિમંત, -અનુકૂળ પ્રતિકૂળ પરિસદ ઉપસર્ગ સહે, અથવા સંતોષવંત

(૮) વીર્યવંત, -શરીર તથા આત્મ શક્તિવંત

આ આઠ શુદ્ધનો ધણી હોય તે જિનકરણી તથા પડિમાધારી સાધુ એકલ વિદ્યારી પણ વિચરી શકે.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—આશોત્રે-આશાગમાં ઉપરના શુદ્ધ મુખ્ય એકલ વિદ્યારી સાધુ રોષા સંજય ખરા કે કેમ ?

ઉત્તર—સૂત્રનો ન્યાય ભેદમાં સંભવ નથી. જિનકટપી તથા પડિમાધરી વગેરે એકત્ર વિહારી મુનિઓને માટે જ્યાં જ્યાં અધિકાર ચાલ્યો છે તે ત્યાં માત્ર એકજ પાત્ર ચાલેલ છે. એટલે વચ્ચની મર્યાદા એકથી માંડી ત્રણ સુધી અગર નક્કી થાય તથા કટીબંધ એવ દાંડવા માટે આચારાંગ સૂત્રમાં કહેલ છે, પરંતુ પાત્ર તો એકજ કહેલ છે. આ ઉપરથી, એમ જણાય છે કે-જિનકટપી, વખતે કરપાત્રી હોય કે-એકત્ર પાત્રી હોય પણ પડિમાધરીને માટે ઘણું કરી એક પાત્રનો કટપ હોયો જોઈએ. આ ઉપરથી એમ નિર્ણય થાય છે કે-તેના પુરૂષો આ શ્રેણે આ કાળમાં હોવા સંભવ નથી.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—તો તેને માટે સૂત્રમાં કંઈ ખુલાસો છે જણે કે સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે એકત્ર વિહારી અમુક વખતેજ હોય ?

ઉત્તર—આચારાંગ સૂત્ર શ્રુત સ્કંધ બીજે અધ્યયન પાંચમે-ઉદ્યે ૧ લે-પાંચ જોલનો ધણી એકત્ર વિહારી થઈ શકે. તે એક વચ્ચ અને એક પાત્ર ધારી હોય. તે મુત્ર પાઠઃ—

જે જિમાંયે તરુણે ૧ જુગવં ૨ બલવં ૩ અવ્વાયંકે ૪ ચિર સંવયમે ૫ સેવગંવત્યંધરેજ્જાણો વિતિયં.—

અર્થઃ—જેજિ, જે નિર્વચ્ય સાધુઃ ત. તરુણે—જેનનવંત ૧ જુ. જુગવંત કહેતા ત્રીજા ચોથા આરાનો જન્મ્યો હોય તે ૨-૪. બલવંત-સમર્થ હોય ૩ જ. નિદોગી-રોગ રહિત ૪ ચિ. ચિરસંધયણુ—દંડકાય વૃત્તિ એટલે સાધુ વજ્રપ્રભનારાય સંધયણુનો ધણી ૫ એવા ૫ જોલ સહિત જે સાધુઃ સે. કે'તા તે ૬. એક વચ્ચ ધારે-રાખે-પહેરે પરંતુ જો. બીજું ન ધારે ન રાખે.

આ સંબંધી વધારે વિવેચન પરંપરાના વિસ્તારવાળા ટંકાનાં પર્યાયથી બાબતું. છઠ્ઠા અધ્યયને પણ ઉપર કહેલા પાંચ જોલના ધણીને એક પાત્ર રાખવું કટપે, એટલે એ (૫) જોલનો ધણી એક વચ્ચ ને એક પાત્ર રાખવા સમર્થ અન્ય સાધુ સાધવી કટપ પ્રમાણે રાખે.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—માત્ર એકજ પાત્ર હોણુ રાખી શકે ?

ઉત્તર—આચારાંગ શ્રુત સ્કંધ બીજે અધ્યયને ૬૬-ઉદ્યે પેકલે બાબુવાળા છાપેલ પાને ૧૬૨મે તરુણાદિ પાંચ જોલના ધણીને એક પાત્ર રાખવો કહ્યો છે તેમાં જિનકટપીકાદિ પ્રતિમાધર આથી કહ્યો છે. તત્ત્વ ટીકાઃ—

ત્રિનંદસ્યે કસ્તુર્યવા પ્રતિષ્ઠેતે પાર્યેતે તત્ત્વાપવાદેસ્તિ.

આનો પરમાર્થ એ છે કે જિન કંઈપી સાધુ તથા પડિમાધારી પ્રતિજ્ઞાવંત એક વસ્તુ કે એક પાત્ર રાખે તે પણ અપવાદ મોર્ગે રાખે ઉત્સર્ગે તે તેનો પણ નિવેધ.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—ઉપર કહેલા પાંચ બોલનો ધણી એકલ વિહારી થઇ શકે તેમાં બીજો બોલ જે ‘જુગવં’ કહ્યો તેનો શો અર્થ ?

ઉત્તર—તેનો અર્થ ટીકાકાર એ પ્રમાણે કરે છે કે—

‘જુગવં’ તિયુગં-મુપન-દુપ્પમાદિઃ કાલ વિશેષ સ્તત્ પ્રગત્તં વિશિષ્ટ ચલેદતુ મૂતં યસ્યાસ્ય સૌ યુગવાન્.

આનો પરમાર્થ એ છે કે—જુગવં યુગવાન યુગમાં જન્મેલો એટલે યુગ થપ્પે ત્રીજો થાયો આરો લેવો એટલે થાયો આરાનો જન્મેલો હોય તે એકલ વિહારીની જિનકંઈપી પ્રમુખની પ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી શકે. પાંચમા આરાના જન્મેલાનો એકંદર નથી.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—જિનકંઈપી પાંચમા આરામાં નહોત્ય એવો કોઇ દાખલો છે ?

ઉત્તર—એ વિષેનો પ્રથમ દાખલો સૂત્રના ન્યાયથી અપાઈ ગયો છે કે—પરિહાર વિશુદ્ધ ચાસ્ત્રિ, વીર્ય કરે થા વીર્ય કરના હસ્તરીક્ષિતના શિષ્યોથીજ અંગીકાર થાય છે. તે અપેક્ષાએ થાયો આરાનો જન્મેલો થાયો આરામાં અથવા પાંચમા આરામાં જિનકંઈપી એકલ વિહારી થઇ શકે. તે અપેક્ષાથી શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—ભરત શેત્રમાં પંચમ દાગમાં જંબુ સ્વામી પછે ૧૦ બોલ વિચેદ ગયા તે કહે છે.

૧ પરમાવધિજ્ઞાન, ૨ મનઃ પર્યવજ્ઞાન, ૩ કેવળજ્ઞાન, ૪ પુત્રાકનિર્વટે, ૫ આહારક લબ્ધિ, ૬ ક્ષાયક સમક્ષિત, ૭ જિનકંઈપી સાધુ, ૮ પરિહાર વિશુદ્ધ ચાસ્ત્રિ, ૯ સૂક્ષ્મસંપદાય ચાસ્ત્રિ, ૧૦ યથાક્ષાત્ ચાસ્ત્રિ.

એ દશ બોલ જંબુ સ્વામી પછી વિચેદ ગયા તેનું કારણ કે તે થાયો આરાના જન્મેલા પાંચમા આરામાં દયાની ધરાવના હોય ત્યંમુખી કહેવા સંભવ છે. પછી વિચેદ બાવ એમ શાસ્ત્રથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—એકલ વિહારી જિનકંઈપી અથવા પડિમાધારીજ હોય કે બીજા પણ હોય ખરા ?

ઉત્તર—બીજા હોવાનો સંભવ છે. પ્રત્યેક જુદા એકલ વિહારી હોય નંમિરાજ અંધિ કરકેડુ પ્રમુખ તેમજ દેહં અવધિજ્ઞાની વધા બંધિ સમુદ્ધ

જાનીને પણ એકલા વિચરવાનો સંભવ છે, પણ ઘણુંકરી તે પણ ત્રીજા ચોથા આરાના સંમેલા પૂર્વોક્ત ગુણના ધણીનેજ લાગુ છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—પૂર્વે કહેલા આઠ ગુણ તથા પાંચ બોલ તથા પ્રત્યેક ગુણાદિ વિનાના પંચમ કાગમાં કેણ એકલ વિહારીપણે વિચરી શકે કે કેમ?

ઉત્તર—સૂત્રમાં તે કહ્યું છે કે—કાંતો આઠ ગુણનો ધણી હોય તે એકલો વિચરી શકે અથવા આઠ અવગુણનો ધણી હોય તે એકલો વિચરે એટલે કાંતો આઠ ગુણ સવળા કે કાંતો આઠ ગુણ અવળા હોય તે એકલ વિહારી થઇને ફરે.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—એ વિષે સૂત્રમાં મૂળ પાઠે કંઈ કહ્યું છે?

ઉત્તર—સૂત્ર વિરૂદ્ધ એકલ વિહારીનાં દ્વયલો આચારાંગ સત્તના પાંચમાં અધ્યવનને પડેલે ઉદ્દેશે કહ્યા છે તે મૂળ પાઠે—

इहमेगैसिएग चरिया भवति से बहु कोदे, बहुमाणे, बहुमाप्, बहुलोभे, बहुद्वन्द्व, बहुनेद, बहुमदे, बहुमंकप्ये, आसवसकी पतिभोच्छले उद्विष कर्ष वरचमाने मामेकेह भद्रवत् अज्ञाण पमाय दोसेजं सततं मूढे धर्मगामि जायति (२७३)

અર્થ—જાણી આ મનુષ્ય લોકમાં કેટલાએક એકલા ઘણું ફરે છે, તેઓ બહુ ક્રોધી ૧, બહુ માની ૨, બહુ ખાવાથી ૩, બહુ લોભી ૪, બહુ વાદી ૫, બહુ દેખી ૬, બહુ પૂર્વ ૭, બહુ હુલાયનસારી, દિંસક અને ક્રોધી ૮, હોવા છતાં “હું” સૂત્ર ધર્મ માટે ઉજમાલુ બન્યો. (૩) એવો બાપદ કાગમાં થયા અને “૨”એ કેણ મને જાણી નહીં? એવી વીરલો આજા થઈને ફરતા થયા અજ્ઞાન અને પ્રમાદથી નિરંતર મૂક બની ધર્મન કંઈ પણ સમજતા નથી. (ભાષાનર પાને ૪૮ મિ-કલમ ૨૭૩ મી.)

ટીકા—આર કયાઈ લેણી જાન નહિં મર્યાદ,

આપ છાંડી મુરૂ ફોડી, એ આઠ ગુણ અનિદ. ૧.

આ પંચમ કાગમાં તે ઉપરોક્ત ગુણવળા એકલા ફરવાના પ્રાચ એવના કાગે છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—આ પંચમ કાગમાં એકલા ફરવાવાળા સાધુઓ કેવી કેવી પ્રવૃત્તિવાળા હોય છે? અને તેને કેવા દેવો ઉપજાવાય છે?

ઉત્તર—આ કાગમાં એકલા ફરવાવાળા આઠ અવગુણના ધણી દેવ અર્થે ઉપરોક્ત ક્રોધી પ્રવૃત્તિવાળા હોય તેજ એકલા ફરે અને તેજ માટે તેજ અધ્યવનન થયા હોય તેજ વિદેશી થઈને જાય છે કે—

(અભણ, અગીતાર્થ, અને સૂત્રાર્થમાં નિર્લેપ વિનાના મુનિને એકતા દરવામાં ઘણા દોષ થાય છે.) તે સૂત્ર પાઠ.

ગામાણુ ગામં દુરજ્ઞ માણસ દુઝઞાતં દુષ્પરિ કંઠં મવતિ અવિવ-
ત્સસિમિ વગુણો । (૨૦૪)

સદગાંધિ દળે ચોરઆ કુપ્પતિ માણસા । ઉભય માણેય જોરે મહતા
મોદેણ મુગ્ધાંત । સંસારા સદ્બો મુગ્ધો દુગ્ધો જના અજાણ તો અગસતો । એવં
તેમા દોડ । એવં કુસલસ દંસણાં (૨૦૫)

અર્થ—સામર્થ્યહીન (વય તથા જ્ઞાનની યોગ્યતાથી રહિત) મુનિ એકલો થઈને ગામે ગામ ફરતો તેનું તે ફરવું તથા જવું અમુક જગ્યાએ છે, ફેટલાએક મનુષ્યો પાત્ર વચ્ચેથી સારી શીખામણ આપતાં નામુશ થાય છે એવા અભિમાની પુરુષો (અજ્ઞાનથી) મહા મોહથી વિવેક વિહીન બની ગમ્મથી ભૂલા પડે છે. તેવા અભણ અને અતત્વદર્શી પુરુષોને અનેક આવી પડતી પીડાઓ ફર્લંધનીય થાય છે. તે મુનિઓ, એવું તમારા આટે નહિ બને એવું કુશળ પુરુષ (વીર પ્રભુનું) દર્શન છે. (૩૦૫)

પ્રશ્ન ૪૭ મું—ઉપરના લખાણથી ફેટલીક હકીકત એકલ વિહારી સંભળી અણવામાં આવી પણ અવિવત્સસિમિવગુણો એટલે સામર્થ્યહીન (વય તથા જ્ઞાનની યોગ્યતાથી રહિત) વગેરે લખાણ છે તો ઉક્ત પાઠનો સમભુતી પડે તેવો સવિસ્તર ખુલાસો દોષ તો જણાવ્યો.

ઉત્તર—ઘણા અર્થના ટંબાવાગા આચારાંગ સૂત્રમાં ઉપર લખેલા પાઠનો અર્થ ઘણા વિસ્તારથી કર્યો છે. તે વિશેષ સમભુતી માટે નીચેના લખાણથી જાણ્યો.

ઇલાં એક ચરને મુનિને અભાવ તેહને દોષ એહવો ભાવ કહે છે. અખટુશ્ચુત સાધુને ગામાણુ ગામં દુરજ્ઞ માણસ, ગ્રામાનુયાયે વિચરતાં એકાકી સાધુને, દુઝઞાતં, કુષ્ટ ગમન થાય ભાગ્ય અનુકૂલ પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગને ઉપજવે અરહન્ટકની પદે ભલો ન થાય, તથા દુષ્ટાદિ કંઠં, કુષ્ટ પરાક્રમનોં સ્થાનક એકાકીને મવંતિ અથ, એતા વગર એકાકી સ્થાન ન પામે, ચલભદ્રને અમર્યે વેરવાને ઘરે ગયા સાધુની પદે એમ સમસ્તને ન હોય, કિંતુ જેહવાને દોષ તે કહે છે. અવિવત્સસિમિવગુણો, અવિવંતસમિમિખૂણો કેતા અવ્યક્ત જે શુતે કરી અવ્યક્ત તથા વયે, કરી અવ્યક્ત શુતે કરી અવ્યક્ત તે કહિજો જેણે આચારાંગ સૂત્રાર્થ થકી પૂરો ભણ્યો.

ગચ્છ ગત ગચ્છને માટે સંક્રાં સાધુની જે રિયેનિ ગચ્છ નિર્ગતને નામ
 પૂર્વની ત્રીજી વલ્લુ ભળી ન દોષ તે ગુન અવ્યક્ત નમ્ર વયે કરી અવ્યક્ત
 તે કહીએ. જે ગચ્છ ગત માટે સોલે વર્ષ માટે વર્તે ગચ્છ નિર્ગત મરે
 વયે કરી અવ્યક્ત ત્રીય વર્ષ માટે વર્તે તે કહિયે છતાં અવ્યક્તની
 ચોભળી છે, શુભ અને વયે કરી જે અવ્યક્ત તેડને એક ચર્ચા ન કરે
 સંયમ આત્મા વિરાધના યાચ એ પડેલો ભાંગે. ૧ તથા ધુને કરી
 અવ્યક્ત વયે કરી વ્યક્ત તેડને પણ એક ચર્ચા ન કરે. અગીનાયંપણે
 સંયમ અને આત્માની વીરાધના યાચ એ બીજે ભાંગે ૨. તથા ધુને કરી
 વ્યક્ત અને વયે કરી અવ્યક્ત તેડને પણ એક ચર્ચા ન કરે
 બાલપણને ભાવે સર્વ લોકને પરામરનો હામ યાચ એ ત્રીજે ભાંગે ૩
 તથા જે શુભ અને વયે કરી વ્યક્ત તેડને ગુરુને આદેશે એક ચર્ચા કરે,
 પણ આદેશ વિના ન કરે. જેઠ ભળી આજ્ઞા વિના એકલાને તિલક થકા
 દોષ ઉપજે ૪. પરંતુ તે દોષ ગચ્છ ગતને સંભરે નહિ. ગુરુને આદેશે
 પ્રવર્તતા શુભ ઉપજે તેલે દોષ નહિ. વળી કર્પને વયે એક એક ગુરુને
 પણ વચન ન માને તે કહે છે. કિયુદી એક તપ સયમાનુષ્ટાન વિષે
 સિદ્ધતા પ્રમાટે સબલા હૂતા મિ. મિથુને વયસાવિ જો વૃદ્ધા, શ્રી ગુરુને
 ધર્મ વચને, એક અજ્ઞાનીને, ચોથા પ્રેર્ષા કુલ્પંતિ માણવા, કોધને વયે
 મહુએ, મનુષ્ય ધ્રમ કહે હું (મને) ધણા એટલા સાધુમાંહે તિરસ્કાર કરો
 કાં ઇમ ઇતો અનેશ પણ રહુ ઇમહીજ પ્રવર્તે છે તેડને શુ ન કહેવો
 ઇજુ પરેતે ઉન્નત માણેય, ઉત્તર અભિમાન વસે આપણુ પો મોટો માનતો
 જાહે નર મનુષ્ય મહવા મોહેજ મુક્ષાતિ, પ્રમગા મોહનીયને ઉદે સુંઝાય કાર્યા
 કાર્ય વિવેક વિઠલ યાચ મોહે મોહિત છતા માન પ્રમતે ચડયો અગિ કોપે
 કરી ગચ્છ થકી નિકલે તેડને આમાનુષ્યમે એકકીપણે હાંડતાં જે દોષ,
 તે કહે છે જે અવ્યક્ત એકાકી હિંડતાને સંવાહા, બાધા પીડા ઉપસર્ગ
 થકી ઉપની વહવે, ઘણી યાચ મુજજોર, વક્ષીર વાતવાર ડરાતિકમ્મા ઉલટતા
 દોહિડી, કેહવાને દુર્લભગમ અજાણતો, અજાણને અપાસતો, અલુદેખતાને
 (એટલે એકલચર્ચાના શુભ દોષના અજાણને અથવા અજ્ઞાનીને, અલુદેખતાને
 એટલે અલુસરદહતા ને અથવા સુધોહિન, સમ્યક્ દર્શન રહિનને એકલા
 ફેરવાનો નિષેદ જણાવ્યો.)

હવે મહાવીર પરમાત્મા કહે છે - કે-અર્થ તેમા હોડ, એટલે, એક
 ચર્ચા પ્રતિપત્ત, ને બાંધાનો દુરતિકમળીયપણુ; માહરે ઉપદેશે - વર્તતાં, તે

જુએ માં મહુવો'ણ્ય કુસલસ દંસળ. એ પૂર્વોક્ત કહ્યો તે શ્રી વર્ધમાન
સ્વામીનો દર્શન અભિપ્રાય બાબતો.

હવે આચાર્ય—શુર સમીપે શિષ્યને કેવી રીતે પ્રવર્તવું તે ચાલતા
અધિકારથી તથા ભાષાંતરની કવચ (૩૦૬ ક્રી તથા ૩૨૩ મી કવચથી બાબતું)

પ્રશ્ન ૪૮ મું—ઉપરની કહેલી બન્ને કવચમા શું કહ્યું છે? તે
જણાવશો.

ઉત્તર—ઉપરની કવચોમાં એકલા કરનાર સાધુને ઘણા દોષ કહ્યા
છે માટે મુનિએ હમેશા શુરની નજર આમળ રહીને શુરએ બનાવેલી,
નિઃસંગતાથી, શુરના બહુ માનપૂર્વક, અને શુર પરની ઘડાથી, શુર સમીપ
નિવાસ કરતાં થકાં યતનાપૂર્વક શુરના અભિપ્રાયને અનુસરીને માર્ગના
અવલોકન સાથે જીવ જીવને જોતાં થકાં બૂમંડળ પર ભમતા રહેતું એટલુંજ
નહિ પણ જતાં, આવતાં, બેસતાં, ઉઠતાં, વગેરે, અને પ્રમાજન કરતાં
સર્વદા શુરની આજ્ઞા લઇ વર્તવું. (૩૦૬)

હવે અધ્યયન પાંચમાના છઠ્ઠા ઉદેશમાં કહ્યું છે કે—કેટલાએક
જિનાજાથી વિપરીત પ્રવૃત્તિમાં ઉગ્રી વર્તે છે. કેટલાએક જિનાજાનું કુળ
પ્રવૃત્તિમાં નિરૂપી છે. એ બન્ને વાત હે મુનિ, તારે મ ધ્યાઓ, બ્રેમ
કુશળ (વીર પ્રમુ)નું દર્શન છે.

માટે જે પુરૂષ હમેશાં શુરની દૃષ્ટિમાં વર્તેલો હોય, શુર પ્રદર્શિત
મુદ્રિ સ્વીકારતો હોય, શુરનું બહુ માન કરતો હોય, શુર પર ઘડા ધરતો
હોય, શુર કુળાસ કરતો હોય, તે પુરૂષ કમોને જીનીને તત્ત્વ જોઇ શકે
છે અને જોવો મહા પુરૂષ કે જેનું મન લગાર પણ સર્વજ્ઞપરેશથી બહિર
જનું નથી તે કોઈનાથી પણ પસંદ ન થતા નિરાકંબનનારૂપ ભાવનાને
ભાવવા સમર્થ થાય ॥ (૩૨૩).

પ્રશ્ન ૪૯ મું—કોણ કહે છે કે—પોતાના બરાબર અગર પોતાથી
અધિક શુભવાળો સખાઓ ન મળે તો તે એકલો વિચરી શકે એમ
ઉત્તરાધ્યયનના ૩૨મા અધ્યયનની પાંચમી શાખામાં કહ્યું છે તેનું કેમ?

ઉત્તર—જે વાત ખરી છે, પણ તે કોના માટે સૂચકરે જે વાક્ય
મૂક્યું છે? તે પ્રથમ બાબતું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—જો તો એમ બાળીએ હીએ કે શુર કે કો
સરખા શુભવાળો કે અધિક શુભવાળો ન મળે તો પોતાની કોને પંચ
મહાવ્રત જોગીકાર કરી સાધુ બની એકલો વિચરી શકે.

ઉત્તર—એવો ભાવ એ અધ્યયનમાં કે એ ગાથામાં નીકળતો નથી. એ જત્રીસમા અધ્યયનની પાંચમી ગાથાથી કેાઈ ઉપર કદા પ્રભાણે એક વિદ્યારી જનતાને દસાવતા હોય તો તેણે પ્રથમની ગાથાએ પર દષ્ટિ કરી.

પ્રથ ૫૧ મું—પ્રથમની ગાથાઓમાં શું કશું છે ?

ઉત્તર—ત્રીજી ગાથાના પહેલાજ પદમાં કશું છે કે “તસ્મે સ મનો ગુરુ વિદ્ સેવા,” એને યોજીને માર્ગ સાધવો હોય, તેણે પ્રથમ વિધિએ કરીને ગુરુની સેવા કરવી અને ટીકાકાર પણ એજ જણાવે છે કે :—

“તસ્ય મોક્ષોપાય મૂતસ્ય જ્ઞાનસ્ય યથા:—પ્રથમ ગુરુ વૃદ્ધ સેવા જ્ઞાન પ્રાપ્તિ હેતુ: ગુરુવધ વૃદ્ધાથ ગુરુ વૃદ્ધા સ્તેષાં સેવા ગુરુ વૃદ્ધ સેવા તત્ર ગુરુષો થર્માવર્ગા વૃદ્ધા મુન પર્યાવામ્પાવે મદાન્ત સ્તેષાં સેવા જ્ઞાન દર્શન હેતુ મૂત હત્વર્થ:—

અર્થમાં તો પ્રથમ ગુરુ પાસે શિક્ષા લઈ ગુરુની વિધિએ સેવા કરવી, તથા વૃદ્ધ ગુરુની સેવા કરી યોજીને ઉપાય શિખે મેળવવો.

દવે ગુરુની ગેરહાજરીએ શિખે શું કરવું ? તે યોગી ગાથાના બીજ પાઠમાં જણાવે છે.

પ્રથ ૫૨ મું—યાથી ગાથામાં જાગવંતે, શું કશું છે તે જણાવો ?

ઉત્તર—યાથી ગાથામાં જાગવંત, એજ જણાવે છે—ગુરુની પ્રેરણાથીને ગિય જ્યાં મુખી એકલો રહે ત્યાં મુખી. સમગ્ર: કિવાનુજ્ઞાનારી જરફત: ભામ્વી વશા વજમારિતા: કર્ગા યનનુ રુદ્ધેનુ એકલ વિદ્યારી, માયુ વજ્જ: કરે એકલે છા અડમાદિ તથા કરે અને સાધુપણાની કિવાને વિરે કલ્પજન રહીને મદાવ વિરુદ્ધેનિગદ્ધ વુદ્ધિ:—માયુ નિનુગાર્થ વુદ્ધિ મદાર્થ રુદ્ધેનુ નિનુગાર્થ વીજાદિ તસ્મેનુ વુદ્ધિયંથ્ય સ નિનુગાર્થ વુદ્ધિ: પ્રાપ્તિ કલ્પજ મદાર્થ વિરે રુદ્ધેનુ યનોદિ મધ્વક નિરોપાદાર થર્માવાર વેરિદાદિ વિરુદ્ધ મુક રિરે વજ્જનુ રુદ્ધેનુ મુનિવાર થર્મે સ્તેવે જતેવ રિરિ રિદાપા ॥

એ ગુરુ જુદાજુદ વદાવે તત્તજ, એવા શિષ્યની, છતાં કરે એકલે એ શિષ્ય, મુકેનુ વજ્જનુનુ કલ્પ, રુદ્ધેનુ મધ્વકથીને એજ પંચાગ વજ્જનુ મુક કલ્પ કરેને વિરે રુદ્ધેનુ કર્યા એવા શિષ્યની સદ્ગતિના છતાં એજ રુદ્ધેનુ એજ શિષ્ય, રુદ્ધેનુ જ કલ્પ, તો તેને ગુરુનો પાંચમી ગાથામાં જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૫૩ સુ—પાંચમી ગાથામાં 'શું' કશું છે ? તે જણાવો.

ઉત્તર—પાંચમી ગાથામાં તે વિષે સારો ખુલાસો કર્યો છે. સાંભળો ગાથા નવા ભેજઝા નિડળં, સદાચં, ગુણા દિયંવા ગુણઓ સમંવા, एको वि पावाहं विवज्जयंतो, विहरेज्ज कामेसु असज्जमागो ॥ ૫ ॥

અર્થ :—નિપુલ સદાચો, શુભે અધિક અથવા સરિષો એકલો શિષ્ય હાલે નહિ તો, પાપે કરીને રહિત કામને વિષે અમનન માન, થકો એકલો વિચરે, એમ કશું છે.

અહિયાં તો સાધુપણમાંજ શુરની, ગેરહાજરી, એ સખાયા શબ્દે શિષ્યનેજ ગોતવો કહ્યો ॥ તે એકલા નહિ રહેવાને માટે ઝરણકે સાધુને એકલા રહેવાની, ભગવંતની આજ્ઞા નથી.

આનો પરમાર્થ એ છે કે :—અહિયાં સખાયા તરીકે શુર કહેલ નથી. સખાયાનો અર્થ તો શિષ્યજ થાય માટે સખાયા શબ્દે શિષ્યને બદલે શુરનો અર્થ કરવો તે ઉત્સુક પદ્મશું કહેવાય માટે જેને મુશિષ્યપણું ધારણ કરવું હોય તેણે સ્વછંદપણું છાંડી, શુરકેલ વાસ કરવે.

પ્રશ્ન ૫૪ સુ—ઉપરની પાંચમી ગાથા ઉપરથી એમ જણાય છે કે શુરની ગેરહાજરીએ પોતાના બસાબસ કે અધિક ગુણવાળો શિષ્ય ન મળે તો તે એકલો વિચરી શકે એમાં બાધક નહિ.

ઉત્તર—સૂત્રના આધારે એકલા વિચરનારને વાંધા છેજ નહિ. પાંચમી ગાથાના આધારે એકલા વિચરનારને માટે પણ ઘાતખું કશું છે કે—તને જે ભેળતો સખાચો ન મળે ને એકલું વિચરવું ધાય તો અહાર માથલા એક પણ પાપનું સેવન કરીશ નહિ અને કામ લોભમાં તારી વૃત્તિને દોડાવીશ નહિ તો ભલે એકલો વિચરજે નહિ તો છેડ સૂત્રના આધારે કોઈ પણ આચાર્ય યા સાધુના આશ્રયે વિચરી પોતાના સંબંધનો નિર્વાહ કરે પણ ઉદ્ધતાઈથી કે અહંભાવથી પોતાની મેળે સાધુપણું અંગી-કાર કરી, પોતાની મેળે સાધુ બની, એકલા વિચરવાની, અર્થાત્ આસ્છંદ-પણે એકલા કરવાની, ભગવંતની આજ્ઞા નથી.

પ્રશ્ન ૫૫ સુ—ભગવંતની આજ્ઞા શી છે ?

ઉત્તર—ભગવંતની આજ્ઞા શુરકેલ વાસ વસીને શિષ્યે શુરની અપાપ પ્રમાણે વર્તિ જનમાર્ગનો નિર્વાહ કરવા કહેલ છે અને શુરકેલ વાસે અણુવસતા સ્વછંદાચારીને, પણા અવગુણ કહેલ છે.

તે વિષે શ્રી સુયંગદાંગજી અધ્યયન ૧૪ મેં ગાથા ૪થી આશુવાગા છાપેલ પાને પા૧૧ મેં કહ્યું છે કે—

રસાણ મિછે મળુણ સમાર્હિ, અળો સિર્ણત કરંતિણજા ; ઉમાય માને
દવિયસ્સવિતંણિકસે બહિયાઆસુપજો ॥ ૬ ॥

અર્થ:—ચારિત્રવાન સાધુએ સર્વ કાળ ગુરુ પાસે રહેવો તે કહે છે. જ્યારે સુધી ગુરુની પાસે રહેવાની વાંચ્છા કરે જે મુક્તાધુ છે તે એવીજ સન્માર્ગરૂપ સમાધિની વાંચ્છા કરે એટલે પરમાર્થ થકી મનુષ્ય તેનેજ દહિયે કે જે ગુરુકુલ વાસે વસતો થકો પોતાના ભાવેલા અંગીકાર કરેલા સન્માર્ગના નિર્વાહ કરે, ગુરુકુલ વાસે જીવવસતો એટલે સ્વચ્છંદાચારી છતો સંસારનો અંત ન કરે ઉઠતો અનંત સંસારી થાય. સંસારની વૃદ્ધિ કરે એવું જાણીને સર્વ કાલ ગુરુ વાસે વસે ગુરુની સેવા કરે એમ મુક્તિ ગમન યોગ સાધુના આચારને અત્યંત દીપાવતો થકો જિન ભાષિત ધર્મને દીપાવે એવું જાણીને આસુમગ્ન એટલે જે પઠિત હોય તે ગચ્છ થકી બાહર નીકળે નહિ અર્થાત્ સ્વચ્છંદી ન થાય (એટલે સ્વચ્છંદપણે એકલો થઇ વીચરી શકે નહિ.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—કોઇ અહંભાવથી એમ બોલે કે આઠ ગુણમાં એકાદ ગુણ હોય અથવા બહુ સૂત્રી હોય તે એકલો વિચરી શકે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આ વાક્ય સરલપણાનું ગણાય નહિ. 'સૂત્રમાં' તો માડમે કાણે કહેલા આઠ ગુણનો ધણી હોય તે એકલો વિચરી શકે એમ કહ્યું છે, પણ પોતાના માનેલા એકાદ ગુણવાળાને માટે ખૂટ આપી નથી. બહુ સૂત્રી હોય તે, હું બહુ સૂત્રી છું એમ પોતાની જાણે બોલે નહિ એ તો આપછંદી, સ્વચ્છંદાચારી અભિમાનીનું વાક્ય હોય, બહુ સૂત્રીના મુખમાંથી અભિમાની વાક્ય નીકળે નહિ. બહુ સૂત્રીમાં કેવા ગુણો હોય છે અને કેવા ગુણવાળા બહુ સૂત્રી બને છે તે સૂત્રથી જાણવું જોઇએ.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—કાણાયાંગજી સૂત્રમાં કહેલા આઠ ગોણવાળો એકક વિહારી થઇ શકે તેમાં બહુ સૂત્રીનો ભાવ કહ્યો છે તો કોઇ એમ કહે કે ઉત્તરાધ્યયનના ૨૪માં અધ્યયનમાં ગાથા ૩ છમાંકહ્યું છે કે—આઠ પ્રવચન માતામાં દાદશાંગીને સમાવેશ થઇ જાય છે તો આઠ પ્રવચન માતા (પાંચ મુખત્રિ ત્રણ ગુમ્ફા) નું જાણપણું થયું એટલે દાદશાંગીનું જાણપણું થયું ગણાય એ અપેક્ષાએ બહુ સૂત્રીપણું કોઇ પોતાને વિષે માને તેનું કેમ ?

ઉત્તર—કોઇ એમ માને જે આ છત્ર પાસે અનંતા જ્ઞાન, દર્શનને ચારિત્રના પર્વવ છે તો કેવળજ્ઞાનના પર્વવ થયુ. આ છત્ર પાસે છે, એમ

માની હું કેવળી છું તેથી શું તેને કેવળી કહેવો ? અને જો જોમ માનીયે તો બધા છવને તેજ પ્રમાણે માનવા જોઈએ; તો પછી કેવળજ્ઞાન વિનાનો છવ કેજ કેણુ ? તો પછી સૂત્રકારને સંસારી છવોના લેહાનલેહ અને સંસારનું પરિબ્રમણ શાખાટે કહેવું જોઈએ ? તેમજ જ્યાં જ્યાં સૂત્રમાં મુનિનો દીશા લેવાનો અધિકાર આપ્યો છે ત્યાં તો સ્થવિરની પાસે જ્યન્ય આઠ પ્રવચન, માતા અને ઉત્કૃષ્ટ અગ્વાર અંગ અથવા દ્વાદશાંગીનું જ્ઞાન મેળવવાનોજ અધિકાર આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—તો પછી ચોવીશમાં અધ્યયનમાં આઠ પ્રવચનમાં દ્વાદશાંગીનો સમાવેશ થવાનું કહેવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—તે કારણ ન્યાયવાજું છે એનો પરમાર્થ એ છે કે—જેણે આઠ પ્રવચનની આરાધના કરી તેણે દ્વાદશાંગીની આરાધના કરી એટલે બાર અંગનો ધણી તો ઉત્કૃષ્ટી આરાધનાવાળો હોયજ અને તે મોક્ષગામી પણ હોયજ; તેના માટે તો કાંઈ ચંકા કરવા જોઈએ નહિ. પરંતુ જ્યન્ય પદે આઠ પ્રવચન માતાની ઉત્કૃષ્ટી આરાધના કરવાવાળાની અને દ્વાદશાંગીની આરાધના કરવાવાળાની બંનેની સરખી ભાવના હોવાથી આઠ પ્રવચનમાં દ્વાદશાંગીનો સૂત્રકારે સમાવેશ કર્યો છે તે ન્યાયયુક્ત છે પણ તેથી તે બહુ સૂત્રી કહેવાય નહિ. બહુ સૂત્રી તો ઉત્તરઅધ્યયનના ૧૧ માં અધ્યયનમાં કહેલા શુભવાળો સંપૂર્ણ સૂત્રનો પારખામી થાય તેજ કહેવાય અને ટીકના મતે જ્યન્ય નવમા પૂર્વની ત્રીજી આચાર વત્સુ અને ઉત્કૃષ્ટ દેશે ઉણું ચોઠ પૂર્વનું જ્ઞાન મેળવે તેજ બહુ સૂત્રી કહેવાય જોમ કાણાયંગલ સૂત્ર જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૫૯ મું—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બહુસૂત્રીના શુભ તથા જ્ઞાન નથી, અર્થાત્ બહુ સૂત્રી નથી અને પોતે પોતાની મેળે બહુસૂત્રીનું નામ ધરાવે તેને માટે સૂત્રકાર કાંઈ જણાવે છે ?

ઉત્તર—તેના માટે સૂત્રકાર સારો ખુલાસો આપે છે—સાંભળો—જે કોઈ અબહુસૂત્રી થકો બહુસૂત્રી નામ ધરાવે તો તેને મહામોહની ઈર્ષ્યાંધવાના સમવાયંગ સૂત્રમાં ત્રીસ સ્થાનક કહ્યાં છે તે માંહેણું એક સ્થાનક આ પણ કહ્યું છે તે આથા—

બનહુસ્પૃષ્ય જોફેદ, મુણ પવિ કત્યર્થ;

સજ્જાય વાયં વયદ, મહા મોહં વકુષદ ॥ ૨૬ ॥

ભાષા—અબદુ-શુત થકો અપરિત થકો જે દોષ શુદ્ધ કરી શામે કરી આત્માને પ્રવિકષે (પ્રસંગે) પોતાની જાણ કરે કે હું બદુશુત-વંત છું એમ કહે; વળી સ્વાધ્યાય વાદ વદે વિશુદ્ધ શાસ્ત્રનો હું પાકક છું એમ કહે તે મહા મોહની કર્મ બાધે.

અહિંયા તો ચોક્કસ કહ્યું છે કે—બદુસૂત્રી નથી ને બદુસૂત્રી નામ ધરાવે તે મહા મોહની કર્મ બાધે. મહા મોહની કર્મ મિથ્યાત્વના ઉદય વિના બંધાતું નથી માટે મિથ્યાત્વના ઉદયેજ અભિમાની વાક્ય નીકળે અને અભિમાની હોય તેજ એવા પ્રકારનું વાક્ય બોલે.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—પાંચ સુમતિ ત્રણ ગુપ્તિમાં ઉત્સર્ગને અપવાદ માર્ગ ખરે કે કેમ ?

ઉત્તર—પાંચ સુમતિ અપવાદ માર્ગમાં છે, અને ત્રણ ગુપ્તિ ઉત્સર્ગ માર્ગમાં છે.

પાંચ સુમતિ અને ત્રણ ગુપ્તિનું સ્વરૂપ જાણનાર અને તેજ પ્રમાણે વર્તનાર તેમજ બદુસૂત્રીના ગુણોને ધારણ કરનાર હોય તેજ બદુસૂત્રીનું નામ ધરાવી શકે છે માટે બદુસૂત્રી જનવાવાજાને ઉત્તરાધ્યયનના અગ્યારમાં અધ્યયનમાં કહેલા તમામ દોષને ટાળી તમામ ગુણ ધારણ કરવા બેઠે.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—બદુસૂત્રી જનવાને આકબીલ કરનારા કયા કયા દોષો હોય છે તે જણાવશો.

ઉત્તર—ઉપર, કહેલા અધ્યયનની બીજા ગાથામાં જણાવ્યું કે—

જેવા વિહોઈ નિવિઝે ચદે લુદે અગિમદે,

અમિસળં સહવદ, અવિળીણ અવહુસ્પુરે ॥ ૨ ॥

ભાષાંતર—અર્થ—જે સાધુ વિદ્યા સંહિત છે, બદ્ધંતર કરે છે, દસાદિમાં લુબ્ધ રહે છે, ઇન્દ્રિયોને અંકુશમાં રાખી શકતો નથી અને અતિ વાચાક છે, એવા સાધુ અવિનીત કહેવાય, તે બદુશુત ગણાય નહિ. ૨

પ્રશ્ન ૬૨ મું—અવિનીત અને અબદુસૂત્રી માટે ઉપર કહેલા પાંચ બોલ ઉપનાંત કાંઈ વિશેષ કશું છે ?

ઉત્તર—ગાથા ત્રીજીમાં શિક્ષા પ્રાપ્ત માટે કહ્યું છે કે—પાંચ બોલ-વાજાને જે પ્રકારની શિક્ષા લાગતી નથી—પ્રાપ્ત થતી નથી, તે પાંચ સ્થાનકનું નામ તર્વ ૧, કોષ ૨, પ્રમાદ ૩, ચેત ૪, અને આગસ-૫.

અને ૬૬ીથી ૯૫ી ગાથા સુધીમાં ઉપર કહેલા દોષ ઉપસંત,
અવિનીતપણાના દોષને લઈને, નિર્વાણ પદ પજુ મળી શકતું નથી તે
આવનીતપણાના ૧૪ બોલ વારંવાર કોષ કરે ૧ દીર્ઘ ઠાવ કોષ રાખે ૨,
મિત્રની શિખામણ માને નહિ ૩, શાસ્ત્ર જાણીને (જ્ઞાનને) મદ કરે ૪,
પારકાના છિદ્ર બોલે ૫, પોતાના મિત્ર ઉપર પજુ કોષ કરે ૬, પોતાના
ગાદ મિત્રનું પછવાડેથી જુડું બોલે ૭, અવિચારી ભાષા બોલે
૮, મિત્રાદિકનો દ્રોહ કરે ૯, અદંકાર કરે ૧૦, રસાદિમાં લુપ્ત રહે ૧૧,
હિન્દ્રિય નિમગ્ન ન હોય ૧૨, અસંવિભાગી હોય ૧૩, અપ્રીતિ કરે ૧૪.
એવો સાધુ અવિનીત કહેવાય.

ઉપર કહેલા દોષવાળા બદુસૂત્રીનું નામ ધરાવવા લાયક નથી.

પ્રશ્ન ૬૩ સું—કેવા શુભવાળો હોય તે બદુસૂત્રી કહેવાય અને
બદુસૂત્રીનું નામ ધરાવી શકે ?

ઉત્તર—ગાથા ૪થી તથા ૫ મીમાં કહ્યું છે કે—આઠ પ્રકારે સાધુ
શિક્ષારીય ગણાય છે. તે એ પ્રકારે કે—દ્વાસ્ય તજવાથી ૧, હિન્દ્રિય
નિમગ્નથી ૨, પારકી નિંદા ન કરવાથી ૩, અચીક વર્તવાથી ૪, આચાર
વિરૂદ્ધ ન વર્તવાથી ૫, અતિ લોભ ન કરવાથી ૬, કોષ ન કરવાથી ૭,
અને સત્ય ઉપર પ્રેમ રાખવાથી ૮, એ આઠ શુભવાળાને બદુસૂત્રીપણું
પ્રાપ્ત થાય છે તેની સાથે નીચે કહેલા વિનીતતા ગુણો પજુ હોવા જોઈએ.

પ્રશ્ન ૬૪ સું—નીચેના ગુણો કયા તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—સાંભળો. ગાથા ૧૦ થી ૧૩ મી સુધીમાં કહ્યું છે કે—નમ્ર
૧, અપરિવર્તિત ૨, આયુ (કપટ) રહિત ૩, કપુરૂલ રહિત ૪, કાઈને કોઈ
વચન ન કહે ૫, દીર્ઘશીની ન હોય ૬, મિત્રની શિખામણ માને ૭, શાસ્ત્ર
જાણીને (જ્ઞાનને) મદ કરે નહિ ૮, પારકી નિંદા કરે નહિ ૯, મિત્ર ઉપર
કોષ કરે નહિ ૧૦, ખરાબ મિત્રનું પજુ તેની પીઠ પાછળ જુડું લે લે નહિ
૧૧, કટહ (કપ્પાલ ટંકા) કરે નહિ ૧૨, સૂરની સદા સેવા-ભક્તિ કરે ૧૩,
તત્કાલિન હોય ૧૪ અને સ્વભાવે શાંત હોય ૧૫ એવો સાધુ મુવિની
કહેવાય.

ઉપરના શુભગુણ સાધુ સૂરકુલવાની હોય તેને બદુસૂત્રીના રંગો
તાણ થાય છે. તે ગાથા—

... શરે મુરકુલે નિષે, બોયવં. રવ. દાવવં;

... વિવંદે વિવંદ, સેલેસ્તં રપુ વરદદ ૮૧૬૬

અર્થ:—જે નિત્ય યોગ્યતાના ગુરુકુળને વિષે વસે છે, “જે સૂત્ર પઠનાદિમાં યોગ્યતાન ઉત્સાહી અને ઉપધાનવાન ઉત્કંઠીત છે, જેના વાણી અને કૃત્ય પ્રિય થઈ પડે એવાં છે, એવો સુવિનીત શિષ્ય શિક્ષાને યોગ્ય (આ સેવન શિક્ષા અને ગ્રહણ શિક્ષાને યોગ્ય અથવા વિદ્યા આપવાને લાયક) ગણાય છે. ૧૪

ઉપરના ગુણવાળો વિનીત શિષ્ય, ગુરુની પાસેથી જ્ઞાન મેળવી બહુસૂત્રી બને છે. માટે ૧૫ મી ગાથાથી ૩૦ મી ગાથા સુધીમાં કહ્યું છે કે આવા ગુણવાળો હોય તે બહુસૂત્રી કહેવાય છે, અને ૩૧ મી ગાથામાં પણ કહ્યું છે કે—“સુવસ્ત પુત્રા” જેઓ સિદ્ધાંતના જ્ઞાનમાં પૂરા છે, એવા બહુશ્રુત સાધુ સર્વ કર્મોના ક્ષય કરીને ઉત્તમ ગતિ (મોક્ષ) ને વિષે જાય છે.

પ્રશ્ન ૬૫ સુ—શિક્ષાનો અર્થ આ સેવન શિક્ષા અને ગ્રહણ શિક્ષા કયો તેમાં શું સમજાવું ?

ઉત્તર—આ સેવન શિક્ષા તે પાંચ મુખતિ ને ત્રણ ગુણિ તેનું સેવન કરવું. એટલે આઠ પ્રવચન માતાની સેવા કરવી યા સેવના કરવી તે આ સેવન શિક્ષા.

અને ગ્રહણ શિક્ષા તે પાંચ મહાત્મક અંગીકાર કરવા પાંચ મહાત્મતને ગ્રહવા તે ગ્રહણ શિક્ષા.

ગાથા ૩ ૯૫ થી ૧૪ મીમાં શિક્ષાનો અર્થ આ પ્રમાણે સમજાવેલ.

જે પ્રમાણે બહુસૂત્રીને માટે ઉત્તરશ્રવણના અંગીકારમાં અધ્યયનથી જાણી લેવું. ઇત્યર્થ:—

પ્રશ્ન ૬૬ સુ—સંપૂર્ણ સૂત્રનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાનો કાળ સૂત્રમાં કેટલો કહ્યો છે ?

ઉત્તર—અવધાર સૂત્રના ૧૦ મા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—

સોમ વાસ પરિવાગસ સમયે નિર્ગમ્યે કવદ્ સમ્ય મુવાણુર્વાઈ ॥૬૧॥

વીણ વર્ષની પ્રવલ્યાંશાળા નિર્મયને સર્વ સૂત્રનો અનુવાદ શીખવે કરવો. એટલે બહુસૂત્રી થવાનો કાળ ૬૦ વર્ષનો કહ્યો, અર્થાત્ વીણ વર્ષની સર્વાવવાળી સર્વ સૂત્રનો પારખામી થયે બહુસૂત્રી થવાની ઉમર શુદ્ધી આપણે જિનકરણીપણ અંગીકાર કરી શકે.

આનો જરખાઈ એ છે કે—ઉત્તરશ્રવણના ૧૧ મા અધ્યયનમાં કહેલા નિર્દેશના ગુણવાળો શિષ્ય ૨૦ વર્ષ સુધી ગુરુકુલ વાસ કરી શકે જાણી શકે,

જાટુસૂત્રી ૫૬ મેળવી, જિનકદથીપણું ધારણ કરી, એકલા વિચરવાની આજ્ઞા આગે. શરૂ આજ્ઞા આપે તો શરૂની આજ્ઞાએ એકલો વિચરે.

મ્ર ૬૭ સું—ઉપરના તમામ લખાણ પરથી એમ નિર્ણય થાય છે કે—એકલ વિહારીપણું તો જિનકદથી અને પડિમાધારી પ્રતિજ્ઞાવંત સાધુ-નેજ માટે નિમયેલ હોય એમ જણાય છે. તો તે શરૂની આજ્ઞાએજ એકલ વિહારીની પ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી શકે એવો કોઈ સૂત્રનો દાખલો છે ?

ઉત્તર—હા, સાંભળો—દાણાચંગલ કાલે ૭ મે બાળુવાળા છાપેલ પાને ૪૩૬ મે કહ્યું છે કે—

સાત પ્રકારે કારણ વિશેષે શરૂને પૂત્રી ગચ્છમાંથી નીકળેલો તેમાં સાતમું કારણ એ કહ્યું છે કે—

इच्छामिर्णं भवे एगलविहार पत्रिमं उव संपंजित्तणं निहरितप. इतिपाठ.

શિષ્ય શરૂ પ્રત્યે કહે કે ભગવન હું પાંચ છા કહે' છું એકલો વિહાર કરવાનો ભાવ અંગીકાર કરી વિચરું એમ કહ્યો શરૂ આજ્ઞા આપે ત્યારે વિહાર કરે. અથ ટીકા—

इच्छामिर्णं भवे एगलविहार पत्रिम मित्यादि पृच्छ ॥ इच्छामिर्णं भवत ॥
मर्माचार्य एकाकिनो गच्छनिर्भरत्वा त्रिजन कस्त्रिकादि तवायो विहारा विचरणं
तस्यया प्रतिमा प्रति पतिः प्रतिज्ञा सा एकाकि विहार प्रतिमा सामुपसंपचाह्वी
इत्य विदुर्मिति ॥

અહિંમાં તો જિનકદથી પ્રમુખ પ્રતિજ્ઞાધારી સાધુને શરૂની આજ્ઞાએ એકલા વિચરવાને ભગવંતે આજ્ઞા કહી, અન્યથા નિરેષ એટલે શરૂની આજ્ઞા વિના એકલા વિચરવાનો ભગવંતે નિરેલ કયો છે.

મ્ર ૬૮ સું—ભિક્ષુની પડિમા અંગીકાર કરનારને બાવીસ બોલ સહિત વિચરવું કહ્યું તે રી રીતે ?

ઉત્તર—દયાશુદ્ધ સ્કંધજ સૂત્રમાં અધ્યયન સાતમે કહ્યું છે કે—
एग मासीया भिक्षु पटिमा—એટલે એક માસની ભિક્ષુની પડિમા—પ્રતિજ્ઞા તેમાં એક દાતી અસની, એક દાતી પાણીની, ૨૨ બાવીસ બોલ-સહિત હોય તે ૨૨ બોલ કહે છે.

૧. પેહલે બોલે દેવના મનુષ્ય અને તિર્થંચના દીધા પરિચય કરે.

૨. બીજે બોલે, એક દાતી અસની, એક દાતી પાણીની. એક નીમિત્તે દીધેલ અથવા એક ભખતો હોય, તે પણ એક. ૫મ ઉભરા બાહિરે .

એક પગ ઉંબરા માંદિ હોય ઇત્યાદિ અભિચક્ષ, સહિત અજપાતી, પ્રમુખ એકવારે આપતા નેટલું મળ્યું તેટલું લીએ.

૩. ત્રીજે બોલે, એક દિવસના ત્રણ ભાગ કડપે તેમાં જે રાત્રીનો ચિંતવણા કરી હોય તે ભાગમાં ગોચરીએ ઉઠવું કડપે.

૪. ચોથે બોલે, છ પ્રકારની ગોચરી કરવી કડપે.

૫. પાંચમે બોલે, જિહ્વાં બાહ્યે તિહાં એક રાત્રી રહે, ન બેઠે તિહાં જે રાત્રી રહે ઉપરાંત તે ગામમાં રહે નહિ. રહે તો પ્રાયશ્ચિત આપે.

૬. છઠે બોલે, ચાર ભાષા બોલવી કડપે તે એક ભયવાની ૧, બીજી પંથાદિક પૂછવાની ૨, ત્રીજી સ્થાનકની આજ્ઞા માગવાની ૩, ચોથી પૂછવાનો ઉત્તર દેવો તેજ એ ચાર ભાષા બોલે.

૭. સાતમે બોલે, ત્રણ પ્રકારના ઉપાશ્રય કડપે તે વારી ૧, છત્રી ૨, વૃક્ષનું મૂળ ૩, અથવા જુના ખંડેર ૧, વૃક્ષ નીચે ૨; તથા સ્મધાન ભૂમી ૩, પણ સંભવે છે.

૮. આઠમે બોલે, એ ત્રણની આજ્ઞા માગવી કડપે.

૯. નવમે બોલે, એ ત્રણ સ્થાનકે રેહવું કડપે.

૧૦. દશમે બોલે, ત્રણ પ્રકારના સંધારા કડપે, પૃથ્વી, શીકા ૧, કાંસેભા ૨, ત્રણાદિકની પથારી તેવાર પાથરેલી હોય તે કડપે ૩.

૧૧. અધ્યારમે બોલે, એ ત્રણ સંધારાની આજ્ઞા માગવી કડપે.

૧૨. બારમે બોલે, એ ૩ સંધારા ભોગવવા કડપે.

૧૩. તેરમે બોલે, જે જગામાં પડિમાધારી સાધુ હોય તે કાંઈ સી પુરૂષ કુચીક સેવે તોહિ પણ બાહિર નીકળવું ન કડપે.

૧૪. ટ્રાદમે બોલે, જે જગામાહિ પડિમાધારી સાધુ હોય ત્યાં કાંઈ અગ્નિએ કરી બાળે તેદના ભય માટે નીકળવું તથા પેમવું ન કડપે.

૧૫. પંદરમે બોલે, કાટા શૂગાદિક પગમાં લાગે તે કાઢવા કડપે નહિ.

૧૬. ષોડશમે બોલે, અગ્નને પિપે છવ તથા ૧૪, ૫૮ તે કાઢી કડપે નહિ.

૧૭. સત્તરમે બોલે, વિદ્યાર કરતાં જિહ્વાં દિવસ આધારે ત્રિહિંમ સમ વિવિધ જગાએ વાંસો વતે.

૧૮. અઠ્ઠરમે બોલે, સંવત પૃથ્વી પ્રમુખ ઉપરે બેઠવું ન કડપે.

૧૯. એગણીસમે બોલે; સચીત રમ પ્રમુખે. ખરડવા . પગાલિકે
ગોચરી દરવી કંપે નહિ.

૨૦. વીસમે બોલે, હસ્તાલિક પાણીએ ધોવા નહિ ચોસા અર્થે.

૨૧. એકવીસમે બોલે, કુદ અશ્વાલિક દલિત પ્રમુખ સાદમા આવે
તંદના ભય માટે ભાગવું ખસવું ન કંપે.

૨૨. બાવીસમે બોલે, ટઃઢથી તડકે તડકેથી છઃયે સાત નીમિત્તે
આવવું જવું કંપે નહિ.

એ બાવીસ બોલ, સહિત પ્રથમ ભિયુની પડિમા આદરે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—ભિયુની બાર પડિમા આદરતા કેટલેક કાગ લાગે?
અને દરેક પડિમાનો કેટલો કાગ કહ્યો છે ?

ઉત્તર—એક માસીયા ૧, દો માસીયા ૨, ત્રીમાસીયા ૩, ચારમાસીયા ૪, પંદમાસીયા ૫, સતરાઈડીયા ૬, દોઢાસતરાઈડીયા ૭, તથા
સતરાઈડીયા ૧૦, અઢોસતરાઈડીયા ૧૧, એગણાઈડીયા ૧૨. આનો કાગ
કેટલોક ૨૬ મહિનાનો કહે છે. પણ તે વાત સંભવની નથી.

ભગવતીજીમાં ખંધકને પડિમા આદરવાના અધિકારે અર્થમાં કહ્યું
છે કે—પેલી એક માસની, બીજી એક માસની, ત્રીજી પણ એક માસની
ઈમ. થાવન સાતમી એક માસનો.

આનો પરમાર્થ એ છે કે—સાતે પડિમા એકેક માસની, તેમાં તદ્દા-
વત એટલે કે—પેલીમાં એક દાત બાતની એક દાત પાણીની, બીજીમાં બે
દાત બાતની, બે દાત પાણીની એમ દાતે ચડ્યાં સાતમીએ સાત દાત બાતની
સાતે દાત પાણીની, ૭, આઠમી, ૬ મી ને ૧૦ મી સાત દાત
દિવસની. એકમાં એકાદર ઉપવાસ-પાસરે આંગેક, નિરી ને બરેમ-લે જે મળે
તે ૧૧ મી ૭૪ ઉપવાસ કરી એક દિન શત્રી-બાક પહોરનો મમે ત્યાં
કાઉસગ કરે, ૧૨ મી આઠમ કરી ત્રણ દિવસમાં મમે ત્યારે એક શત્રી વર
પહોરનો રમવાનમાં જઈ કાઉસગ કરે એમ બાર પડિમાનો કાગ ૮ માસનો
થાય. એટલે શિયાળાને ઉનાળાના કાગમાં પડિમા પૂરી કરી, સુરની પ ને
આવી, સુર વાસ રહે એમ જણાય છે. તરવ દેવાના મગ્ધ.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—સાધુને એકલા નહિ વિચરવું એવું જુગલા સખદમાં
કહે કેમલે કહ્યું છે ?

ઉત્તર—વૃદ્ધકાંધ સૂરવા ૧ લા ઉદેશ્યા સધુને એકલા દરવાની
અમરતની મના છે. તે સૂર વાક—

નોકપ્પદ નિર્ગંથસ્સરા સ્વા વિચાલેવા મહિયા વિચાર મૂર્મિવા વિહાર મૂર્મિવા નિક્સ મિત્તપ્પવા પવિસિત્ત પ્પવા ૫૦ કપ્પદ સે અપ્પ વિદ્યસ્સ અપ્પદ્દ યસ્સ વા રાસવા વિચાલેવા મહિયા વિચાર મૂર્મિવા વિહાર મૂર્મિવા નિમત્તરવા પવિસિત્ત પ્પવા ॥૫૧॥

અહિંયાં તો સાધુને એકલા જવા આવવાનો કે વિહાર કરવાનો નિવેદ્ય કર્યો છે. પોતા સહિત બે ત્રણની વિચરવાની આરા છે.

તેમજ ૧૧ી, વ્યવહાર સૂત્રના ૪ થા ઉદ્દેશે પહેલા સૂત્રાથી '૧૦ મા સૂત્રા સુધીમાં કહ્યું છે કે-હેમંત અને ગ્રીષ્મ ઋતુમાં, એટલે શિયાળા ઉનાળાના આઠ માસમાં આચાર્ય ઉપાધ્યાય એ બે પદ્ધતિઓને પણ એક પોતે અને એક બીજા વિના વિહાર કરવો કદપે નહિ અને ચોમાસામાં પોતે સહિત ત્રણથી ઓછા રહેવું ન કદપે. અને ગણપદઉત્સવને શિયાળે ઉનાળે પોતા સહિત ત્રણથી ઓછે વિહાર કરવો ન કદપે અને ચોમાસામાં ચારથી ઓછે રહેવું ન કદપે, એમ કહ્યું છે.

આવા વિદ્વાન સાધુને એકલા રહેવું ન કદપે તો પછી સામાન્ય સાધુને એકલા રહેવાની આરા હોયજ કયાંથી? માટે વ્યવહાર સૂત્રમાં ૬ કે ઉદ્દેશે કહ્યું કે—

સેગામં સિવા જાવ સનિવેસં સિવા જામિનિ વગદાપ્પ અમિનિ દુવાસપ્પ અમિનિ સ્વમણ પવેસાપ્પ નોકપ્પદ્દ મહુ સુવસ્સ વક્ષા ગમસ્સ પ્પગાણિયસ્સ મિલ્હસ્સ વત્થપ્પ કિમં પુણમપ્પ સુવ્યસ્સ અપ્પા ગમસ્સ મિલ્હસ્સ ॥

અહિંયાં પુરુષ કહ્યું છે કે:-આમાદિકના ઘણા નિકાલ પૈસાર હોય તિહાં બહુ સૂત્રી ઘણા આગમના બાલુ સાધુને પણ એકાકીપણે રહેવો ન કદપે તો અદ્ય સૂત્રી અને અદ્ય આગમના બાલુને માટે શું કહેવો? અર્થાત્ તેવા સાધુઓને એકલા રહેવું કદપેજ નહિ એ ભગવંતની આજ્ઞા

પ્રશ્ન ૭૧ સુ—આ જમાનામાં એકલવિહારી સાધુ ઘણા જોવામાં આવે છે તો એકલવિહારી થવાનું શું કારણ?

ઉત્તર—એકલવિહારી સાધુ થવાનાં કારણો આ કાળમાં અનેક જોવામાં આવે છે.

૧ કેટલાક તો શરૂના છાંટેલા એકલવિહારી હોય છે.

૨ કેટલાક શરૂ કોટ્ટી થઈ શરૂથી વિમુખ વરતી શરૂના પ્રત્યનિક્ષ બની એકલા વિચરવાના હોય છે.

૩ કેટલાકે, શુરે 'કાળાંગત' થઈ ગયેલા એટલે શુરના - અભાવે શિષ્યાદિક ભેગવાઈ વિના પણ એકલા ફરે.

૪ કેાઇ કેાઇ શુર વિના એટલે માથે કેાઇ શુર ધારણ કર્યા વિના (સ્પુર્તિમની પેઠે) આપેજ ઉત્પન્ન થયેલા (પૂર્વાધિત જ્ઞાન વિનાના). પોતાની મેળે સાધુપણ અંગીકાર કરી આ દુનિયામાં કેાઇ સાધુ નથી. હુંજ સાધુ છું. એમ પોતાને વિષે માનનારા સાધુઓના યત્ન બની નિઃકેાનું ખીરૂં ધરાવનારા સાધુ શ્રાવકમાં ભેદ પાડનારા માત્ર જડ ક્રિયાના ટોળ વટેજ દુનિયામાં પૂજતા, એવા પણ ટોળવાણુ એકલા ફરનારા હોય છે.

૫ કેાઇ સમુદાયમાં રહ્યા છતાં-આચાર વહેવાર કે શક્તિની પ્રતિ-કુલતાને લઇને શુદ્ધ વર્તણૂંક ચલાવવા એકલા વિચરવું સ્વીકારે. એકલ-પણુના દોષે પોતે ભણતા ગદુ કાગળથી ઉચ્ચ કેાદિના એકલવિદ્યારીની ભાવનાયે વર્તે તોપણ સૂત્રના કથન પ્રમાણે જૂલ થઈ જાય. તે પણ પોતે વાળી શકે એવા ઉપયોગવાળા એકલવિદ્યારી કેાઇ પીરલા પણ કેાઇ કેાઈ ભેવામાં આવે છે.

૬ કેટલાએક સાધુના વેચે શ્રાવકપણુનું નામ ધરાવી એકલા ફરનારા અને સાધુપણે પૂજતા ભેવામાં આવે છે. પરંતુ તેઓની શક્તિ અને ચારિત્રી વિચિત્ર હોવા છતાં-એટલે સૂત્રથી વિરૂદ્ધ હોવા છતાં પણ માત્ર મહીનાંબરમાં અંભાઈ ગયેલા સૂત્ર સંબંધી એક અક્ષરનું જ્ઞાન નહિ હોવાવાળા પાસે એ કેાઈ સાધુઓની નિંદા કરનારા અથવા તેવા પ્રકારના ઉપદેશ દેનારા મળી આવે કે આજે કેાઈ સાધુ છેજ નહિ, આ કાગમાં સાધુપણું પાળી શકતું નથી. અત્યારે કેાઈ ખરો સાધુ ભેવામાં આવતો નથી. એવું અંતઃકરણમાં સફલ શખી અભિમાનથી કેાઈ સાધુને નમસ્કાર કરવો નહિ. સાધુને નમસ્કાર કરવાથી સમજાવતો નાશ થાય એવું માનનારા સમજડ ભેવાને કેાઈ નમસ્કાર કરે ત્યારે તેને હું શ્રાવક છું એમ કેમ જણાવતા નથી. તેમ તમને વાંઠવાથી તેના સમજાવતો નાશ નહિ થાય એવી શી ખાત્રીજ છે? વગી તમારી શક્તિ પ્રમાણે અને આધ્યાત્મિક આપ-વાથી પાપ થાયે એમ નહિ જણાવતા દાતારના ચેટણ લડી તેને પાપ વળગાડવું, ને પોતાની આલ્પજ્ઞા માટે દાતારને દુન્યાવશ એ કોના ધરનો ન્યાય છે? આજ શદ્દજાલ દુનિયામાં ન હેવ તો શી ખાત્રી આવે. ઇત્યાદિ સૂત્ર વિરૂદ્ધ વર્તણૂંક કરનારા અજ્ઞાન અને શક્તિ જાગીડેના શુરપંદે પૂજતાં નાસ્તિકો થણા જોને સમીને અને નાસ્તિક બનાવનારા માત્ર પોતાની આલ્પજ્ઞા ચલાવેનારા ટોળાંજુ એકલા ફરતા એકલવિદ્યારી.

પ્રશ્ન ૭૨ મું—પડિમાધારી સાધુને કેટલી ભાષા બોલવી કંપે?

ઉત્તર—દસાશ્વતસ્કંધ સૂત્રમાં પડિમાધારી સાધુને ચાર પ્રકારની ભાષા બોલવી કંપે એમ કહ્યું છે. તે એ કે-ભયતા-વસ્તુ માગતા બોલે? સહિ થપ ને પુછે ૨, આસા માગતા બોલે ૩, પુછ્યાનો ઉત્તર આપે ૪, એ ચાર પ્રકારનીજ ભાષા બોલે, ચિત્તાય બોલવું કંપે નહિ.

પ્રશ્ન ૭૩ મું—પડિમાધારી સાધુ જ્યાં જાય ત્યાં કેટલું રહે?

ઉત્તર—પડિમાધારી સાધુને કોઈ એમ જાણે ને આપણે પડિમા અંગીકાર કરી છે. એટલે આ પડિમાધારી સાધુ છે. એમ જાણે તો ત્યાં તે ગામમાં માત્ર એકજ રાત્રિ રહે ન જાણે ત્યાં એક રાત્રિ તથા બે રાત્રિ રહેવું કંપે. એક કે બે રાત્રિ ઉપરાંત વધારે રહે તો તેને છેલ્લે અથવા તપ પ્રાયશ્ચિત આવે એમ કહ્યું છે, જીવો દસાશ્વતસ્કંધ સૂત્ર.

પ્રશ્ન ૭૪ મું—પડિમાધારી સાધુ ઉપદેશ હઈ શકે કે કેમ?

ઉત્તર—પડિમાધારી સાધુને ઉપદેશ દેવાનું આશ્યું નથી. પણ પુછ્યાનો ઉત્તર આપે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૭૫ મું—આવકને પડિમામાં ઉપદેશ દેવાય કે નહિ?

ઉત્તર—દસાશ્વતસ્કંધમાં આવકની દસમી પડિમામાં કહ્યું છે કે-દસમી પડિમા અંગીકાર કરનાર આવકને કોઈ એકવાર અથવા વારંવાર પુછ્યે થકે-તેને બે ભાષા બોલવી કંપે. બે જાણતો હોય તો ભણે મું કંપે, અને ન જાણતો હોય તો કહે નથી જાણતો.

અને અચ્ચારમી પડિમા અંગીકાર કરે ત્યારે સાધુની પેઠે ત્રિશા પુનિર્મિત શુદ્ધિને ધરે જના એમ કહે કે-અમલો પાસક પ્રતિમા અંગીકાર કરનારને ત્રિશા કેદી-ત્રિશા આપો. એ પ્રમાણે વિચરતા કોઈ સાધુ જેણે એમ દેખીને કહે કે તમે કોણ છો? ત્યારે તે એમ કહે કે-હું અમલો પાસક પડિમાધારી આવકનું એમ કહું. અથવા કોઈ સાધુ ભણી વંજા નમસ્કાર કરે તો એમ કહે કે-હું પડિમાધારી આવક છું. માપુપણે પુછ્યા માટે જરૂર બેસ્યો રહે નહિ કે જરૂર બોલ્યો રહી જુકારો હોય નહિ. અર્થાત્ પડિમાધારી આવકને માટે ઉપર કહેલી ભાષા ચિત્તાર બોલ્યાનો અર્થકાર સૂત્રમાં તથા તેમના કાવચ એવામાં આવેલો નથી.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—પડિમાધારી આવકને સાધુની પેઠે મામિયામ બિંદુ અપરે બંદે જામ ચિદાર કરવાનું કયા મૂલમાં કહ્યું છે?

ઉત્તર—એ વિષે કોઈ સૂત્રમાં જોવામાં આવતું નથી તેણે ઉપાસક દશાંમ વગેરે સૂત્રોમાં જ્યાં જ્યાં આવ્યોએ અગ્યાર પડિમા આદરી છે ત્યાં તે પોતાનાજ ગામમાં રહીને છેવટે સંધારો કરીને પડિમા પુરી કરી છે. પોતાનું ગામ સુધી જીજે રથજે જવાનો અધિકાર જોવામાં આવતો નથી.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—પડિમાધારી આવક અગ્યાર પડિમા આદરી સાધુ માફક ઉત્કૃષ્ઠ અગ્યાર માસ વિચરી પાછો સંસારમાં આવી, ગૃહસ્થાશ્રમ જોગવે કે નહિ ?

ઉત્તર—તે વાતનો સિદ્ધાંતમાં કંઈ પુત્રાસે જણાતો નથી. પણ આવશ્યક નિયુક્તીમાં કહ્યું છે કે કેટલાક તો અંતર્મુદ્દર્ત પછી કેટલાક એક દિવસ પછી અને કેટલાક વાવન અગ્યાર મ.સ પછી (પડિમા પુરી કરીને યા પડિમામાં રહીને) કાંતો સંલેખણ કરીને સંધારો કરે યા દીક્ષા લે પણ ઘરમાં ન આવે, કેમકે ઘરમાં આવે તો લોકમાં જૈન માર્ગની લખુના યાપ અને પોતાની નિંદા થાય અને લોકો કહે કે હવે કરણી કરતા યાકી ગયા. તેથી જદ યદને ઘરમાં આવી બેઠા તેટલા વાસ્તે ગૃહમાં ન આવે એમ કહ્યું છે.

તેમજ ઉપાસકાદિ સૂત્રોમાં જ્યાં આવ્યોતો અધિકાર આપ્યો છે ત્યાં પડિમા આદરી અને પડિમાને અતે સંધારો કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—દસાશ્રુત સ્કંધ સૂત્રમાં આવકને પડિમા અંગીકાર કરવાનો કાળ જગન્ય, ૧-૨-૩ દિવસનો કહ્યો છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—એનું કારણ એમ જણાય ■ કે-આવકને અ.યુગની હલ્લ નજીકમાં આવી જણાય તો એક દિવસ યા બે દિવસ યા ત્રણ દિવસની પડિમા આદરી, સંધારો કરી પોતાના આત્માનું કુધારે એ હેતુ માટે જગન્ય ૧-૨-૩ દિવસનો કાળ મુખ્યો હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૭૯ મું—સાધુ જેમ પાંચ મહાવ્રત અંગીકાર કરતા પ્રાણાતિ, પાતાદિ પાંચે જોલનો નવે કોટિયે પચ્ચખાણુ કરે છે તેમ આવક સંધારો કરે ત્યારે પણ પ્રાણાતિ પાતાદિ પાંચે જોલનો સર્વથા નવે કોટિયે પચ્ચખાણુ કરે છે તેટલે સાધુ નહિ કેહતાં સૂત્રમાં આવક કેમ કહ્યા ?

ઉત્તર—સાધુપણું અને આવકપણું મોહની કર્મની પ્રકૃતિયોના ક્ષયે પથમ ઉપર છે. અગ્યાર પ્રકૃતિઓના ક્ષયોપશમથી આવકપણું અને પંદર પ્રકૃતિઓના ક્ષયોપશમથી સાધુપણું કહ્યું છે. માટે આવકને સંધારામાં પચ્ચખાણુ તો સર્વથા કહ્યા પણ પ્રકૃતિઓના ક્ષયોપશમ તો અગ્યારનોજ હોય, તેથી છેજ સમય સુધી આવકને ગૃહસ્થજ રહીને સૂત્રમાં જોવાન્યા છે.

પ્રશ્ન ૮૦-મું—શ્રી સાધુની કે શ્રાવકની પડિમા અંગીકાર કરી શકે કે નહિ ? તેમજ સાધવી, જિનકટપી હોય કે નહિ.

ઉત્તર—શ્રી જિનકટપી ન હોય એમ શ્રીની શિષ્ય ચૂર્ણિમાં કહ્યું છે તથા ઠાણાવંગજી ઠાણે ૮ મે આઠ ગુણોના ધણી હોય તે એકલો વિચરી શકે ત્યાં મૂળ પાઠમાં પુરિસ લાણ કહેલ છે એટલે પુરુષ જાત એકલવિદારીની પ્રતિજ્ઞા અંગીકાર કરી શકે પણ શ્રી જાતિને એ અધિકાર નથી. તેમજ શ્રાવકની પડિમા પણ શ્રી જાતિને અંગીકાર કરવાનો અધિકાર જણાતો નથી. સાધુ કે શ્રાવકની ઉત્કૃષ્ટી કરણી કરવાનો (પડિમા આદરવાનો) અધિકાર પુરુષ જાતિનોજ હોય, શ્રી જાતિનો હોય નહિ. પુરુષ જાતિને અધિકાર પ્રમાણે એકલા વિચરવાની ભગવંતની આજ્ઞા છે. શ્રી જાતિને એકલા (ત્રણથી ઓછા) વિચરવાની આજ્ઞા નથી.

પ્રશ્ન ૮૧ મું—ચાલતા જમાનાના એકલવિદારીની કોણ તમજ લઈને કહે કે—અમે તો અમુકની વર્તણૂંક પ્રમાણે વર્તીએ છીએ તે સૂત્રના ન્યાયે ભગવંતની આજ્ઞામાં કે આજ્ઞા બહાર ?

ઉત્તર—આ કાગળું એકલવિદારીપણું અને તેની વર્તણૂંક બે સૂત્રના ન્યાયે આજ્ઞામાં હોય તો તે આજ્ઞામાં નહિ તો આજ્ઞા બહાર.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—ઠાણાવંગજીના સાતમે ઠાણે સાતની નવ કલા તેમાં જમાડીને પહેલો નીહવ ગળ્યો છે, અને નીહવની મતિ ઉત્કૃષ્ટ નવમીએ સુપીની કદી છે છતાં જમાડી ઉંચા આચારનો પાળવાવાળો કિશ્કિમીય કેમ થયો ?

ઉત્તર—નીહવ બે પ્રકારના હોય છે, એક પ્રવચન નીહવ બીજે નિંદક નીહવ તેમજ પ્રવચન નીહવ હોય, તે નવ મોલેવમ સુપી ભર અને નિંદક નીહવ હોય તે કિશ્કિમીની સાથે તો જમાડી એવ પ્રકારનો નીહવ દેખાય કિશ્કિમી પણ દેવના થયો.

પ્રશ્ન ૮૩ મું—જમાડી ધ્યાના ચરિત્રનો પાળવાવાળો મુલમાં જણાયો છે છતાં તેની કિશ્કિમીની મતિ કેમ હોય ? જમાડીનું ચરિત્ર અનુકરણપદમાં લેવું કે વિનયિકપદમાં ?

ઉત્તર—મુલમાં નીહવને વંચન લાગળા કયા છે એટલે ઉત્કૃષ્ટ વચેન એટલે અદ્વૈતીયના દર્શનથી વચેનના નેને ભગવંતે ઓળંગ પ્રિય કદી કદી છે તે વિચાર કદિનું ચરિત્ર પણ મિથ્યા મુલપદમાં મુલમાં

દેસણ વાવણુગાને જોટલે મહાવીરના દર્શનથી પટેલાને અધર્મ પદ્મમાં
 ખળ્યા છે. તેનું ચારિત્ર જલે ચોખું ઢોલ પણ પ્રવચનના વિશદિક થવાથી
 મિથ્યા ભાવને પડી વળ્યાં જોટલે અમૃત જેવો દૂધપાક પુરીના લોજનમાં
 ફીંભર હેર બળે તે લોજન પણ મેરૂપજ થાય તેમ ચોખા ચારિત્રમાં
 મિથ્યાત્વ ભગવાથી ચારિત્ર પણ મિથ્યાત્વ થયું તે ચારિત્ર આશદિકમાં
 મળાય નહિ તેના મતના ચારિત્રના આશદિકપણને લઇને નવમીવેપક સુધી
 જાય, એમ નિહવને માટે કહ્યું છે છતાં જમાતી કિલમિતી થયો તે પણ
 ઉપરના ન્યાયે ચારિત્રનો વિશદિક કહેવાય.

પ્રશ્ન ૮૪ સુ—પ્રવચન નિહવ અને નિંદક નિહવમાં કનિષ્ઠ
 કોણ કહેવાય ?

ઉત્તર—કનિષ્ઠ તો જો મળાય પણ નિંદક નિહવનો આત્મા વિશેષ
 મલીનપણને પામિલો ઢોલો જોઇએ પ્રવચન નિહવ તો માત્ર સૂત્ર
 વચનનોજ ઉધાપ ઢોલ; પરંતુ નિંદક નિહવ પ્રવચનને ઉધાપવા સાથ
 પ્રવચન અને તેના પડપક કેવળી, ધર્માચાર્ય, ચતુર્વિંધ, સંધ (સંભગનારા)
 અને સાધુ જો સર્વથી માયા ભાવે વરવી કપટ સહિત અવજુવાદ બોલે,
 નિંદા કરે, પોતાની ભડાઇ કરે, હું કહું છું—હું પડ્યું છું તે ખરું છે.
 સૂત્રવચન ખોટાં છે જગેરે સૂત્ર વચન અને તેના પડપક તથા તેના સંભગનાર
 જગેરેની નિંદા કરે તેને ઉત્સાહવન તથા ભગવતીજ સૂત્રમાં કિલમિતીપણની
 જાવનને ભાવતો કહ્યો છે.

પ્રવચન નિહવની ગતિ નવમીવેપક સુધીની કહી છે અને નિંદક
 નિર્જીવની ગતિ કનિષ્ઠ માકનિષ્ઠ કિલમિતીપણની કહી છે અને ભગવતીજમાં
 અનંતો સંસાર પરિબ્રમણ કરવો કહ્યો છે.

હુડો—આચારે અધિકો કહ્યો, નિંદક નિર્જીવ જાણ;

પંચમ અંગે જાણીએ, છે પદ્મલે જણ કાણ. ૧

આનો પરમાર્થ જો છે કે સાધુ સાધવી આદિનો નિંદા અવહેલણા
 અપયસ જોલવાથી સુર્વાદિકથી ઉદ્ભવ જની મિથ્યા ભાવે વર્તવાથી જોટલે
 સુરૂં વચન તથા સૂત્ર વચન ઉધાપવાથી નિર્જીવપણું અને સુર્વાદિકનો નિંદા
 કરવાથી કિલમિતીપણું પ્રાપ્ત થાય છે.

પ્રશ્ન ૮૫ સુ—માયા સહિત નિંદાનું સ્વરૂપ શું ? તે સૂત્ર પાકથી
 જણાવશે.

ઉત્તર—સાંભળો—ઉત્તરાધ્યયનના ૩૬ માં અધ્યયનમાં ગાથા ૨૬૪ (વાડીલાલ મોતીલાલ વાણી) મી તેમાં કહ્યું છે કે—

નાળસ કેવલીર્ણં, ધમ્માયરિયસ્સ સંવસાહુર્ણં,
માર્દં અવળ્લવાર્દં, કિન્નિસિયં માવળં કુણ્દં.

અર્થ—શ્રુતજ્ઞાન કેવળી, ધર્માચાર્ય, ધર્મશુર ચતુર્વિધ સંઘ (સાધુ સાધવી શ્રાવક શ્રાવીકા) અને સાધુએ સર્વથી માયા સેવનાર, કપટ ભાવે રમનાર અથવા માયા સહિત એ સર્વના અવર્ણવાદ બોલનાર, નિંદા અવહેલણના કરનાર હોય તે કિલ્લમિધીની ભાવના કરનારો કહીયે—માયા સહિત નિંદા—એટલે પ્રપંચી નિંદા—એટલે નિંદા કરે પણ દુનિયાને વંચવા દુનિયામાં ભલે ગણાવા, કપટથી ભલે કે મને દાણે છે એટલે મારે કહેવું પડે છે એમ ભલે થાતો તથા અને નિંદા કરતો જાય તે માયા સહિત નિંદા કહેવાય તે કિલ્લમિધીની ભાવના ભાવનારો કહેવાય, મરીને કિલ્લમિધી-પણુને પામે.

પ્રશ્ન ૮૬ સું—નિર્જીવની શ્રદ્ધાવાળા સાધુ સાધવી શ્રાવક શ્રાવિકા ભગવંતની આજ્ઞામાં ગણાય કે નહિ ?

ઉત્તર—નિર્જીવ ભગવંતની આજ્ઞામાં ગણાય તો તેની શ્રદ્ધાવાળા ભગવંતની આજ્ઞામાં ગણાય—પરંતુ ભગવંતીજી વગેરે સૂત્રમાં નિર્જીવ અને તેની શ્રદ્ધાવાળાને મિથ્યાચારિક કહ્યા છે. અને અનંતો સંસાર વધારનારા કહ્યા છે. એ ઉપરથી નિશ્ચય થાય છે કે—નિર્જીવની શ્રદ્ધાવાળા ભગવંતની આજ્ઞાના આશયિક હોતા નથી. ભલે સૂત્રની વાતો કરે પણ તેનું નિશાન તો તેની શ્રદ્ધા ઉપરજ હોય તેથી તેની કહી હોય વારેલી હોવાથી તે આજ્ઞાના આશયિક થઈ શકતા નથી એમ સૂત્રના ન્યાયથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮૭ સું—એક માયા સહિત નિંદા કરનાર આચાર સારો પાળે—અને બીજાને પાસત્યાદિક કહી નિંદે, પોતાના આચારના ગરબે કરી છીંકાને પરાજયે ઝાંક એવો અને એક પાસત્યા આચાર થોડો પાળે પણ પોતાની જૂલને નિંદે, આત્માનો દોષ જાણે. આત્માને નિંદે—તે બેમાં—એક કોણ ?

ઉત્તર—ભગવંતીજી તથા ઉત્તરાધ્યયન વગેરે સૂત્રમાં માયા સહિત નિંદાના કરનારને મિથ્યાત્વી કહ્યા છે, અને પાસત્યા પોતાનો દોષ જોનાર પોતાના આત્માની નિંદા કરનાર સમક્ષી પણ હોય છે માટે નિર્જીવથી પાસત્યા ચરીવાનો ગણાય એમ સૂત્રના ન્યાયથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮૮ થું—નિહ્વ અને પાસત્યો આ બેમાં વિશેષ નુકસાની કોને ?

ઉત્તર—નુકસાની તો બન્નેને છે, પણ વિશેષ નુકસાની નિહ્વને જણાય છે. નિહ્વ કદિ ગતિનો આશયિક થાય પણ સમકિતનો તો વિશયિક હોય. નિહ્વ, નવગ્રીવેયક સુધી જાય પણ સમકિતની નાસ્તિ અને સંસરની વૃદ્ધિ હોય અને પાસત્યો ગતિનો વિશયિક હોય, પણ સમકિતનો આશયિક હોવા સંભવ, સાબ જ્ઞાતાછની, પાર્થનાથ ભગવાનની, બંનેને છ આપને પાસત્યાચારી કહેલ છે મરી બીજા દેવદોષે દેવાસાપણે ઉત્પન્ન થઈ છે પરંતુ સમકિતની આશયિક હોવાથી, દેવાસાનો ભવ પુરે કરી મદાવિદેહ દોષમાં ઉત્પન્ન થઈ મોક્ષ ભયે. એમ સૂત્ર દર્શાવે છે.

આનો પરમાર્થ એ છે કે—નિહ્વની યદા જટ થવાથી પોતે અભિ-નીવેશિક મિથ્યાત્વને સેવતો બીજા અનેક છવેને અભિનીવેશિક મિથ્યાત્વ પકડાવતો અને છવેને યદા જટ કરતો પોતા સદિવ અનેક છવેના આત્માને અપોગતિમાં નાખે અને પાસત્યો માત્ર પોતાનાજ આત્માની નુકસાની કરે, પોતાના કૃતબ્ધેને પોને નિદે પણ ખરે, અને યદા ઘોડખી હોય તો ઉપદેશ પણ ઘોડખો દીએ બીજા દોષો તેની દીક્ષા કરે તો પોતાના આત્માનો દોષ દેખે નિહ્વ સૂત્ર વચનને ઉપાધને તીર્થ'કરથી અથવા તીર્થ'કરના શાસનથી અથવા ગુર્ચિક્ષી વિદ્વ પદી નોખું તડું બાંધે તેમ પાસત્યો કરે નહિ. પાસત્યો શાસન છેડે નહિ, ને શાસન સાખું નોખું તડું બાંધે નહિ. શાસનમાં રહ્યો થકો અપવાદના અનેક પરિસદા સદ્દન કરે. નિહ્વને પ્રાયશ્ચિત્ત જણાવું નથી તે તો અંત સમે આસોરે પોતાનું કૃતબ્ધ મિથ્યા ભણે તોજ આશયિક થાય. પાસત્યાને સૂત્રમાં પ્રાયશ્ચિત્ત, આશુ' છે, પોતાના કૃતબ્ધેને ગુરુ પાસે આસોચવાથી અથવા પોતાના આત્મા સાથે આસોચવાથી અથવા પોતાનું પાપ પ્રગટ કરવાથી અથવા પોતાના કૃતબ્ધેને દૂર કરવાથી અથવા મુશિષ્વના થોગે પોતાનો પ્રમાદ છંડવાથી અથવા ગુરુની શિષ્યભણુ દારવાથી પાસત્યપણુ દૂર થાય છે. નિહ્વ એકજ નયને પકડવાથી ઉત્પન્નની પ્રકૃષ્ણ કરતો બેભાત્વકને વરતો મિથ્યાત્વપણને પડિવળતો કહ્યો છે. તેમ પાસત્યાને કહ્યો નથી. પાસત્યો સાતે નયનું સ્વરૂપ ભણતો અનેકાંત વાદને પ્રકૃષ્ણે ઘડ્યા છવેને સૂત્રની યદા કારવતો વખતે પોતાના આત્માને પણ વાગી મુધારા પર લાવી શકે વચેરે સૂત્રના ન્યાયે વિચારતા પાસત્યાથી નિહ્વને વિશેષ નુકસાની જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮૯ થું—નિહ્વ અને પાસત્યામાં કાપુષણની અસ્તિ સંભવે કે કેમ ?

ઉત્તર—નિહ્નવને ગુણઠાણું એક પહેલું જ હોય, એ અપેક્ષાએ સાધુ પણાનો સંભવ નહિ જેમ અભયીને નિશ્ચય નયે એકે ચારિત્ર હોય નહિ પણ વ્યવહારથી કેવળ ચરિયા રૂપ ચારિત્રની આરાધનાથી નવમીયેગની ગતિ કહી છે તેમ નિહ્નવને પણ વ્યવહાર ચારિત્રનો સંભવ નિશ્ચયથી, ચારિત્રનો સંભવ નહિ ઉત્તરશયનના ૨૮ મા અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે સમકિત વિના જ્ઞાન નહિ અને જ્ઞાન વિના ચારિત્રનો ગુણ નહિ. એ અપેક્ષાએ નિહ્નવને સમકિત નહિ તો ચારિત્રનો ગુણ કયાંથી હોય? અર્થાત્ નજ હોય, માટે નિહ્નવમાં એકે ચારિત્ર કે એકે નિયંત્ર લાભવા સંભવે નહિ.

અને પાસત્યાને સમકિતનો સંભવ હોય, માત્ર ચારિત્રની લીલાધને લધને પ્રમાણની બદલતાએ ચારિત્રમાં હોય લગાડે તેથી બહુમત અને પ્રતિ-સેવણા નિયંત્ર હોવા સંભવે બન્ને નિયંત્રે મૂલ્ય ગુણ ઉત્તર ગુણમાં હોય લગાડે તોપણ તે નિયંત્રે છોડે નહિ એ ઉપરથી પાસત્યાને છઠ્ઠા ગુણઠાણાનો સંભવ હોય.

૧૧ી પાસત્યાદિકને નીચીય સૂત્રમાં પ્રાચલિત કહેલ છે તો પ્રાચલિતિયાને સાધુ પણાની નારિત નથી. પ્રાચલિત લખ શુદ્ધ યાય તો ચે'કથુ' ચારિત્ર ગણાય અને પ્રાચલિત ન લે શુદ્ધ ન યાય તો મલીન ચારિત્ર કહેવાય. એ ઉપરથી ભગવતીયમાં આરાધિક સંયમી-વિરાધિક સંયમીની ગતિ જૂદી જૂદી કહી છે. પણ સંયમી તો બન્નેને કહેલ છે. બન્નેમાં સાધુપણું સાબિત રાખ્યું છે માટે પાસત્યામાં સાધુપણાની નારિત નથી.

પ્રશ્ન ૬૦ ગું—કોઇ એમ કહે કે-પાસત્યામાં સાધુપણું રહ્યું છે તો ગું બધા પાસત્યાને સાધુ માનવા?

ઉત્તર—પાસત્યાને સાધુ માનવા કે ન માનવા તે તો માનવાવાગાના મગજની વાતો છે અહિંયા તો પ્રશ્નકારના ઉત્તરમાં નિહ્નવ અને પાસત્યામાં સાધુપણાની અસ્તિ નારિત જણાવી અત્યારે કોઇ અપરમત ગુણ ઠાણાવાળો નથી બધામાં કોઇ નિશ્ચયથી કે કોઇ વ્યવહારથી છઠ્ઠા ગુણ ઠાણાવાળા પ્રવર્તે છે તેનામાં કેટલા અંશે સાધુપણું છે તે તો કેવળી ભગવાન બાણે છદ્મસ્તથી ઠાંધપણુ અભિપ્રાય આપી શકાય નહિ આપણે જેનામાં સાધુ-પણું માનવા હોઇએ તેનામાં કદી કેવળીની દૃષ્ટિમાં સાધુપણું ન હોય અને જેનામાં આપણે સાધુપણું ન માનવા હોઇએ તેનામાં કેવળીની દૃષ્ટિએ સાધુપણું હોય તો આપણા આત્માને કેટલી નુકસાની થાય? આ વિચાર એ પ્રથમ કરવામાં આવે તો પોતાના આત્માને જોજમમાં ઉતરવું યાય નહિ.

અમલવીજીમાં કહ્યું છે કે—જીવ તેર કાણે કરી કંઠા મોહની કાઈ વેદે ॥ તેમાં જ્ઞાન જ્ઞાનમાં અંતર દેખી, દર્શન દર્શનમાં અંતર દેખી, આશ્રિત આશ્રિતમાં અંતર દેખી, જીવને શંકા કંપા ઉપત્ત થાય, ખરાને ખોટા માને, ખોટાને ખરા માને તો મિથ્યાત્વ મોહનીનો ઉદય થયો એમ સૂત્ર વચન કહે છે.

કાંઈ પાસત્યા હો કે આચારી હો, કાંઈમાં થોડા શુભ હોય કે આજા શુભ હોય, તેનો લાભ કે હાનિનો લોગવટો તેનેજ લોગવવાનો છે; પરંતુ તેવી ખટપટમાં જો આપણે ઉતરીએ અને કાંઈ વખત ખરાને ખોટો માનવાની દૃષ્ટિ થઈ આવે તો ચોક્કસ માનવું કે પોતાનો પાવડો વરતજ ઉપડયો એવી નુકશાનીમાં શામાટે ઉતરવું જોઈએ. ભેંસના શિંમડા ભેંસને ભારે. જો તારામાં કાહાપણ હોય તો તું તારો પોતાનોજ વિચાર કર કે હો આત્મા! તારામાં તો કાંઈ દોષ નથી કે, પણ એમ તો જણાય છે કે દોષો કેલનેજ ભાજે. જેની આંખમાં કમળો દોષ તે જગતને પીગુંજ ભાજે. અને જોડે પણ એમજ કે આખી દુનિયા પીગી છે. એક કવિએ કહ્યું છે કે—

દુહો—દુર્જન કેરી આંખમાં, કમળા કેરી ચેતઃ,
પીગું દિસે પર વિષે, ચેતઃ તણે સંભેગ. ૧.

આ કહેવત ખોટી નથી. કોઠારમાં ઘઉં, બાર, બાજરો કે બંદી, જે ભરેલ હોય તેજ બાહિર નીકળે તેમ હૃદયમાં જે ખજાનો ભરેલો હોય તેજ પ્રકારના ઉગારો બાહિર નીકળે, જેણે લસણ ખાધું હોય તેને આંખનો જોડકાર કયાંથી આવે? કદી નજ આવે. તેમ દુષ્ટ જનોની દૃષ્ટિએ પાસત્યા પાસત્યાને પાસત્યાજ આખ્યા કરે, ભલે કાંઈ સાધુ શુભીયલ, સુધાચારી, જ્ઞાની કે આત્માર્થી હોય તોપણ, દોષીતની દૃષ્ટિએ તો દોષીતજ જોવામાં આવે, તેની પણ નિંદા કરવા ચુકે નહિ, પણ યાદ રાખવું કે નિંદાનું ફળ માફું છે. આ વિષે પૂર્વે ઘણું લખાણ થઈ ગયું છે. અહિંયાં તો માત્ર એટલું સમજવાનું છે કે—પોતાની દૃષ્ટિ દોષવાળી હોય તો દુનિયા દોષમય જોવામાં આવે અને નિર્દોષ દૃષ્ટિ હોય તો દુનિયા નિર્દોષજ છે. તમામ આધાર પોતાની દૃષ્ટિ ઉપરજ છે.

પ્રશ્ન ૯૧ થું—થું દોષીતને દોષીત ન કેહવો. એમ તમારું કહેવું ॥ ?

ઉત્તર—હા જી, સૂત્ર તો એમજ ફરમાવે છે કે આંખમાં આંખજો, કાંઈને કાંઈ ન કહેવો. શ્રીજી, સુવચનમાં સૂત્ર સુવચન, પં, લે, અધ્યયને

૧૩ મેં ગાથા ૫ થી તેમાં કહ્યું છે કે—દોષીતને પણ દોષીત કહેવામાં આવે તેનું ક્ષમા માફું છે તે વિષે ગાથા—

જે કોઈને હોઈ જગદ માસી, વિગતિયંજે ડંડીર પૂજા; એવેસે
દંડપદં ગદાય, અવિગતિષ્ઠ ઘાસતિ પાવકમ્મી ॥ ૫ ॥

અર્થ:—જે કોઈ યાચ તે જગતાર્થ ભાગી હોય, જગતાર્થ ભાગી એટલે જેમાં જેવો દોષ હોય, તેને તેવો કહે. અર્થાત્ કાણુને કાણો કહે, ખોટાને ખોટો કહે, કુઠાને કુઠો કહે, પાંગળાને પાંગળો કહે, કોડીને કોડી કહે. (એટલે જેવા દોષવાળો હોય તેવો દોષ પ્રગટ કરે) એવો પ્રગટ નિષ્કુરભાવ કરનાર હોય, જે ઉપચમાવેલો એવો જે કલહ તેને વળી ઉડીરે એ પુરુષને જે ક્ષમા યાચ તે કહે છે. તે પુરુષ જેમ કોઈ આંધળો પુરુષ ભાડી પ્રકાશ કરીને માર્ગને વિષે ભતો થકો અનેક કંટક ચતુષ્પાદાદિકે કરી પીડાય તેમ અકોવિંદ એવો જે કલહકારી, પાપ કર્માચારી છુર તે પણ ચતુર્ગતિક સંસાર મંહે કુઝ પામે. ૫

અથ ૬૨ મું—જગતાર્થ ભાગીની મૂળ પ્રકૃતિ કેવી હોય તે સંખેપે કાંઈ સૂત્રમાં કહ્યું છે ? હોય તો જણાવશે.

ઉત્તર—તેજ સૂત્રમાં તેજ અધ્યયનમાં ગાથા ૨-૩-૪ થીમાં સૂત્રાત્ર પ્રથમજ કરી મળા છે કે—સમાધિવાત મગો સર્વતા, સરવાદ મેવં ફરસંવચંતિ ॥૨॥ અઃ જીહ્વા ભાષાના ઉપડા ને પદમાં કહ્યું છે કે—

અર્થ:—સમાધિ એટલે સમગ્ર દર્શનાદિ ધર્મ, ધાન એટલે તેને ભજનરંગે થકો. અર્થાત્ સમાધિની ધાનને કરનાર કરામદિપણને લીધે વિશ્વરૂપને પ્રેર્યા સ્વચ્છંદે વચાનથા એટલે જેમ તેમ બોલે થી સર્વરૂપા પ્રકરને ક્રિયાશીલ અને કુમારનો ઉપદેશ કરતા એ રીતે પ્રવર્તતા કાલિ પદમાં અધ્યાત્મના સિદ્ધિવાતર એવા શુદ્ધ જે મદાનુભાવ તે પ્રત્યે ૫૫ કોટિ વચન બેઠે.

અથ ૬૩ મું—જેવા સ્વચ્છંદચારી પિત્રને કારે તેમ બોલે તેને સૂત્રમાં કું કન કહ્યું છે ?

ઉત્તર—૧૩૨ કહેલા અધ્યયનની ૩ છ, ૪ થી ગાથામાં કહ્યું છે કે—

તિલ્લિલં ને જનુકાર્ણ, જે જાન સ્વચ્છંદે રિવાગેશ્વા, મદ્ધાવિદ
દેવ સ્વરૂપર્ણ, જે જનુકાર્ણ શુચંદેશ્વા. ૧૩૩ જેવાં પુરા સચિંત વર્ણિ,

આચાર્ય મઠે સત્સંચયિતા, અસાદુઓ તેદહ સાદુમાળી, માવણિ વસંતિ
અનંતવાર્ત. ॥ ૪ ॥

અર્થ—તે સ્વામી પુરૂષ તે વિશોધિત શુદ્ધ નિર્દોષ માર્ગ તેને
આચાર્યની પરપણા થકી ઉત્થાપિને કહે, એટલે જે પોતાના બાવે એટલે
સ્વછંદ બોલે, તે અદાછંદપણા થકી ધણા ગુણા જે જ્ઞાનાદિક તેના
આ સ્થાન થાય કેમકે એ સ્વામિતિ વેશ મિથ્યાત્વના બાવ થકી કરીને
જે જ્ઞાન શંકા એટલે શ્રી જિનાગમને વિષે શંકા લાગીને મૃષા બોલે,
સ્વકલિપત જેવો રૂચ તેવો બોલે તેણે કરીને ધણા ગુણોના આ સ્થાન
એટલે કુમાજન થાય ॥ ૩ ॥ જે કોઈ પુછે જે તમે કેળી પાસેથી ભણ્યા
છો તે વાદે પોતાના આચાર્યનું નામ ગોપનીને બીજાનું નામ કહે, તે
નિશ્ચે થકી આત્માર્થ જે જોશનો અર્થ તેનં વચે છે એતારવા તે મુક્તિને
ન પામે. પરમાર્થ થકી તે અસાધુ થકો પદ્મ આ જગતને વિષે પોતામાં
સાધુપણું કરી માને તથા બીજાઓને કહીને પોતામાં સાધુપણું મનાવે તે
માયાવી સાધુ આ સંસારને વિષે અનંત ઘાત પામે એટલે અનંતકાળ
પર્યંત સંસારમાં પરિભ્રમણ કરે ॥ ૪ ॥

પ્રશ્ન ૯૪ મું—ઉપમારી ગુરુ, આચાર્યાદિકની નિંદા અવહેલણા કરે
તેને ખપ્પટ પાડે તેનું શું ફળ ?

ઉત્તર—તે મહા મોહની કર્મ બાંધે એમ સમવાયંજ સૂત્રમાં ૩૦
મહા મોહનીના સ્થાનકમાં કહ્યું છે. બુદ્ધો ગાથા ૨૪ મી, ૨૫ મી.

આયરિય ટવજ્ઞાવર્હિ, સુયં વિગયંચ ગાદિય;

સે વેવ સિસર્હં થાલે, મહા મોહં પકુબ્બર્હં ॥૨૫॥

બાણા:—જેણે આચાર્ય ઉપાધ્યાયે શ્રુત શાસ્ત્ર તથા 1વનય ચારિત્ર
અદિ વાક્યો શિખાક્યો તેહીજ આચાર્યને ખોસે નિંદે બાળ અજ્ઞાની તે
મહા મોહનીય કર્મ કરે. ૨૪.

આયરિય પુવજ્ઞાવાણં, સમ્મં નો પહિતવ્વહ;

અપ્પહિ પૂવ્વણં ચદ્દે, મહા મોહં પકુબ્બર્હં ॥૨૫॥

બાણા:—જે કોઈ આચાર્ય ઉપાધ્યાયને શુન દાનાદિકના મહા-
ઉપકારીને સમ્યક પ્રકારે તર્પણ નહીં. (ગાંઠે નહિ-ઉપસંઠો ચાલે) ઉપકાર ન
કરે, તથા તે આચાર્યની પૂજા સત્કાર ન કરે, એવો સ્તબ્ધ અભિમાની
તે મહા મોહનીય કર્મ કરે. ૨૬.

વેળી ઠાણાં ઠાણે ૫ મેં-ઉદ્યે ૨ ને અંરિહંતે ૧, અંરિહંતે પડ્યો ધર્મ ૨, આચાર્ય ઉપાધ્યાય ૩, ચતુર્વિધ સંઘ (સાધુ સાધવી, શ્રાવક શ્રાવિકા) ૪, અને બ્રહ્મચર્યાદિ પાળી દેવતા થયેલ ૫, એ પાંચને અવર્ણવાદ બોલનાર-નિંદા કરનાર તે દુર્લભ બોધીપણને પામે છે; એટલે તેને સમક્ષિત્તી પ્રાપ્તિ થતી નથી. અને એ પાંચના ગુણ ગ્રામ બોલનારો જીવ મુલભ બોધીપણ પામે ॥ એટલે સુખે સુખે સમક્ષિત પામે.

બહુ વિચાર કરતાં આ કાગમાં આરા જીવ મુલભ બોધીપણને પ્રાપ્ત થાય તેવા જીવ ભાગ્યેજ નીકળતા હશે; પરંતુ પહેલા પદને લઈ ચતા તો બહુધાયે સાંભળોએ છીએ. કારણકે બ્યારે શુર જેવા ઉપકારી પુરુષને હિસાબમા નહિ ગણતાં મિથ્યાભાવે વર્તે તો બીજાને માટે તો કેહેવુંજ શું એજ દુષ્કમ કાગની ખુબી છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—આ દુષ્કમ કાગના મ્હાત્મ માટે તેમજ શુર શિષ્યના સંબંધે કાંઈ સૂચ કરાવાયે છે ?

ઉત્તર—અરે ભાઈ સૂત્રમાં તો ઘણુંએ કહ્યું છે. જ્ઞાની પુરુષે કેહેવામાં કાંઈ ખામી રાખી નથી, પણ જીવને સવગ્રું પ્રગમવું બહુ મુશ્કેલ છે; હવે આ પંચમ આરાને માટે કાચાખંજળના ૭ મે કાણે આગમથેતી માટે જ્ઞાની પુરુષ જણાવી ગયા છે કે—આજુવાજા છાપેલ પાને ૪૫૬ મેથી ભૂજ પાંચ-

સતર્હિ ઠાળેહિં ડગાદં દુસ્સં જાળેજ્જા ટંચહા અકાલે વરિસદ કાલેજ વરિસદ અસાપુ પુજંતિ સાપૂજ પુજંતિ ગુરુહિં જ્ઞામિચ્છં પઢિવલો મળોદુહયા વદુહયા ટીકા ડગાદંતિ ॥ અવતીર્ણા મવંગાદાંવા પ્રકર્ષ પ્રાપ્તા મિતિ અકાલોડવર્ષા અસા-ધવોડસંયતા ગુરુતુ માતા વિનૃ ધર્માચાર્યેષુ ॥ મિચ્છં ॥ મિથ્યાભાથ વિનય બંદ મિત્યર્થઃ પ્રતિપત્ત આમ્રિતઃ મળોદુહયંતિ ॥ મનસો મનસાવા દુઃસ્થિતા દુઃસ્થિ તર્લ દુઃસ્થ કારિત્વંવા દોહકત્તંવા દુઃસ્થેત્વપિ વ્યાહ્યેવ નિતિ ॥

ભાષા—સાત સ્થાનકે ઓગાડ આકરો દુષ્કમમાં કાગ ભજવો તે કહે છે. ૧ અકાળે મેઘ વરસે, ૨ કાળે ન વરસે, ૩ અસાધુની પૂજ થાય ૪ સાધુની પૂજ ન થાય, ૫ શુર સાથે લોક મિથ્યાત્વ પ્રતિપત્ત છે ખોટા ચાલે છે, ૬ મનનાં દુઃખ ઘણું, ૭ વચનનાં દુઃખ ઘણું. (એ પાંચમા આરાનો ભાષ.)

પ્રશ્ન ૬૬ મું—પાંચમાં આરા તો બધા સરખા હોય તથાપિ આ પંચમા આરાને ઓગાડ આકરો દુઃખમાં કાગ કેમ કહ્યો ?

ઉત્તર—આ અવશ્યર્થિણિને હું ઇચ્છામશ્યર્થિણી કહેવું છે તે અનંતકાળે આવે તેમાં આવેલો પાંચમો આદેશ દુઃખમ આદેશ તે પશુ આકરો. દુઃખમ આદેશ કે જેમાં ધાર્મ્ય વરસાદ વરસે નહિ, દુઃખકાળ ઘણા પડે, અકાળે વરસે સાધુના વેશે અસાધુ પૂલવ, સારા અને આત્માર્થી સાધુ શીઘ્રપ, ખટપટી અને નિંદકો મનાય, શુદ્ધ અથવા શુદ્ધી અધિક ઉપકાર કરવાવાળા-રક્ષા કરવાવાળા હિતચિંતક તેનાથી કપટ ભાવે વર્તે પોતાનો સ્વાર્થ સાધી મિથ્યા ભાવે વર્તનારા-અર્થ ત્યાં વાંકાના બોલનારા-નિંદા અવહેલણાના કરનારા-શુદ્ધ-ઉપકારીના મનને દુઃખવનારા-ખોટા મનના ધણી, મોટે મીઠું મીઠું જોઢી પાછળથી વાલી નાખનારા-અથવા કઠોર વચને દુઃખ દેનારા એવા માઠાં મન વચનના ધણી એકાંત અશાંતિના ઉત્પન્ન કરનારા, શુદ્ધ ઉપકારીના મનને વચનને દુઃખવનારા એવા છાવે આ દુઃખાદ પંચમકાળમાં ઘણા હોય, એજ આ કાળની ખુબી. આવા પ્રકારની પ્રવૃત્તિ જ્ઞાની પુરૂષે જાણીને આ પંચમ આશાનું નામ જોગાદ દુઃખમાં કાળ કહ્યો.

પ્રશ્ન ૬૭ શું—શુદ્ધ-ઉપકારીને મને કરી વચને કરી દુઃખવનારા-માઠા મનના ધણીને શું કહી મળે ?

ઉત્તર—આ દુઃખ કાળમાં શુદ્ધી મિથ્યાભાવે પડી વર્તનારા મને કરીને વચને કરીને દુઃખ દેનારા-શ્રી કાશ્યાપજીના ૭ મે કાલે-આનુવાગ્ય છાપેલ પાને ૪૫૭ મે કહ્યા છે, તે જણાવે છે.

ગુરુ દિં જ્ઞો મિચ્છં વડિવલો મજો દુદયા વદ દુદયા-ટીલાઃ-ગુણુ માતા પિતૃ ધર્માચાર્યેષુ ॥ મિચ્છં ॥ મિથ્યાભાવં વિનય ધંશ મિત્યર્થઃ પ્રતિવજ્જામિતઃ ॥ મજો દુદયંતિ ॥ મનસો મનસા વા દુઃસિતા દુઃસ્થિતત્વં દુઃસમારિષં વા દોદક્ષત્વં વા દર્શં વદ દુદયેત્થપિ વ્વારુથેષ મિતિ ॥

ભાષાઃ—શુદ્ધ સાચે લોક મિથ્યાત્વ પ્રતિપક્ષ છે, ખોટા આવે છે, મનનાં દુઃખ ઘણાં, વચનનાં દુઃખ ઘણાં.

એવા વિનય સહિત, શુદ્ધના દોહી, માઠા મનના ધણી, કઠોર વચનના બોલવાવાળા, અંદરો અંદર બેદના પાડવાવાળા, કાનુક દરાવનારા, “ઉદ્દેપ્પેદિ,” ઉદ્દેખવેલી એવા સાધુને મોટે કાશ્યાપજીના પાંચમા કાશ્યાપે “પારંચિત” રોપના ધણી કહ્યો છે. એટલે ભગવંત કહે છે કે-એક દુદ્ધ સ્વભાવીને પાસાંચિત કરતાં આજ્ઞા અતિક્રમે નહિ.

પ્રશ્ન ૬૮ શું વાચ્ય દંડવાર્થ નિરૂદ્ધ એ વાક્યનો ભાષાઈ શું ?

ઉત્તર—મિથ્યાત્વે કરી વ્યાપ્ત એટલે નહિ દર્શન અર્થાત મિથ્યાત્વે કરી નહિ થયું છે. સમ્યક્ત્વ જેનું તેને વાવળું હંસનું એટલે વ્યાપ્ત દર્શન કહીએ, તેના ધરનારા એવા નિન્હવ એટલે ભગવંત શ્રી વીતપ્રદોષ સ્વયંને ઉચાપનારા સમજવા.

પ્રશ્ન ૯૯ મું—યથાછંદનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—યથાછંદ એટલે પોતાની ઇચ્છાએ પ્રવર્તે, ગુરૂની ઇચ્છા પ્રમાણે આવે નહિ તે અહ્યાછંદા-યથાછંદા સાધુ સાધવી સમજવા.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—પાસત્યા કેટલા પ્રકારના? અને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—પાસત્યા બે પ્રકારના તે એક દેશથી પાસત્યા, બીજે સર્વથા પાસત્યો.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—દેશથી પાસત્યો કેને કહીયે?

ઉત્તર—દેશથી પાસત્યો તે સમ્યાંતર પિંડ, સમો આણેલો પિંડ, નિત્યપિંડ તથા અગ્રપિંડ કહીયે તે.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—સર્વથા પાસત્યો કેને કહીયે?

ઉત્તર—સર્વથા પાસત્યો તે કેવલ લિંગધારીજ હોય તે સર્વથા પાસત્યો સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—ઉત્સન્ના કેટલા પ્રકારના અને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—ઉત્સન્ના બે પ્રકારના તે એક દેશ ઉત્સન્નોને બીજે સર્વોત્સન્નો.

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—દેશ ઉત્સન્નો તે કેને કહીયે?

ઉત્તર—દેશ ઉત્સન્નો તે આવશ્યક સજાયાદિક કરે નહિ અને એ કરે તો અધિક્ષા બોધા કરે.

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—બીજે સર્વોત્સન્નો તે કેને કહીયે?

ઉત્તર—બીજે સર્વોત્સન્નો તે રૂપ બધકાલને વિષે પીડ કલમ નિષ્કારણ વાવરે તથા સ્થાપના પિંડ લોગવે, સંચારો પ્રતિ લેખે નહિ અને પાપરોજ સમો તે સર્વ થકી ઉત્સન્નો કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—કુશીલિયા કેટલા પ્રકારના ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—કુશીલિયા ત્રણ પ્રકારના તે ૧ જ્ઞાન કુશીલ બીજે દર્શન કુશીલ ૨ ત્રીજે આરિત્ર કુશીલ ૩ હવે જ્ઞાન કુશીલ તે આઠ પ્રકારે જે

કાલે, વિષુવે, બહુ માને ભણવું કહ્યું છે છતાં તે જાણે વિરાધે ૧, બીજે દર્શન દુરીત તે નિસ્સંકિયં નિઃકંખીયં ઇત્યાદિક આઠ પ્રકારે દર્શના ચારને વિરાધે તે, ૩ ત્રીજે ચારિત્ર દુરીત તે પશ્ચિદાણુ જોત જુતા ઇત્યાદિક આઠ ચારિત્રાચાર વિરાધે તથા મંત્ર જંત્ર અને તંત્ર કહે તે ચારિત્ર દુરીત સમજવો.

પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—સંસતો કેટલા પ્રકારે અને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—સંસતાના બે ભેદ તે બેક સંકલીષ્ટ ૧, અને બીજે અસંકલીષ્ટ ૨.

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—સંકલીષ્ટ અને અસંકલીષ્ટ સંસતાનું સ્વરૂપ શી રીતે ?

ઉત્તર—૧ પહેલો સંકલીષ્ટ સંસતો તે પાંચ આધારને વિષે આસક્ત રોધ, ત્રણ ગારવે કરી પ્રતિબદ્ધ હોય, કેઈ ગૃહસ્થ ગૃહસ્થણી અને તેના છોકરા છોકરીની ચિંતા કરે, અને તેઓના દુઃખે દુઃખી અને તેના સુખે સુખી થાય તે—બીજો અસંકલીષ્ટ સંસતો તે કોઈ પાસત્યો મળે તો પોતે પણ તેના જેવો બની જાય, અને સંવેગી મળે તો તેની જોડે સંવેગી જેવો બની જાય. એવી રીતે જેવો મળે તેની સાથે રક્તીક મલિની પેઠે અથવા તેલની પેઠે તેવો થઈ જાય તે અસંકલીષ્ટ સંસતો કહેવ છે. ઇત્યલં.

ઈતિ શ્રી પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાલજી સ્વામી. તત્ શિષ્ય મુનિ શ્રી ગોહનલાલજી કૃત શ્રી “ પ્રશ્નોત્તર ગોહનમાળા ”—ઉત્તરાર્ધ—ભાગ પાંચે સમાપ્ત.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મહાકોટ ૮ ભા.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

ઉત્તરાર્ધ ભાગ છ કો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

૪૯૯૯

ઉત્તરાર્દ ભાગ ૬૭૦.

પ્રશ્ન ૧ જી—શિષ્ય—શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી મૂવના ૬ મા અધ્યયનની ૪૪ મી ગાથામાં કહ્યું છે કે—માસ માસખમણના પારણમેા કરનાર ભાગ (અજ્ઞાની) હાથની આણી ઉપર રહે તેટલું જમે તોપણ શુન આખ્યાન ધર્મની સોજમી કળાએ આવે નહિ. તે સોજમી કળા કય? અને સોજ કળાનું સ્વરૂપ શી રીતે છે તે કૃપા કરીને જવાવયો?

ઉત્તર—અહો ભદ્રિક-મહાનુભાવ!!! આ પ્રશ્ન ઘણું ગહન છે, આમાં ઘણું રહસ્યો રહેલાં છે, અને વિદ્વાન જનોને પણ એકદમ સમજવું ભદ્રુંજ સુરકેલ છે, તોપણ જેટલું મારા જ્ઞેયામાં, વાંચવામાં, વિચારવામાં અને જાણવામાં આવ્યું છે તે તારી પાસે રજુ કરું છું. જો આ એક ભાગત ખરી રીતે સમજવામાં આવશે તો ઘણા પ્રશ્નકારોના ખુલાસાનું સમાધાન આ સાથેજ થઈ જવા ધારું છું.

શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના અધ્યયન ૬ મામાં શ્રુત આખ્યાત ધર્મની સોજ કળા કહી તો શ્રુત આખ્યાત ધર્મ તો સમકિત ધર્મ કહેવાય તે સમકિત ધર્મની સોજ કળા છે.

પ્રશ્ન ૨ જી—તે સોજ કળા કય?

ઉત્તર—મારા ધર્મશુર, ધર્માચાર્ય, મહાન પંડિત, પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામીની હાથપેથીમાંથી પોતાના હસ્ત લિખિત અક્ષરનું સૂત્ર આખ્યાત ધર્મનું લખેલ પાનું શ્રી વિમળનાથ ભગવાનના સ્તવનનું મળી આવવાથી મારી પોતાની કેટલીક ચંકાઓનું સમાધાન થઈ ગયું. અને મને પણ ખાતરીજ છે કે—આ સોજકળાનું સ્વરૂપ જેના જાણવામાં આવશે તેની કેટલીક ચંકાઓનું સમાધાન થઈ જશે એમ આશા રાખું છું.

પ્રશ્ન ૩ જી—શ્રી વિમળનાથ ભગવાનના સ્તવનમાં જે સોજ કળા જણાવી છે તે સ્તવન સહિત જણાવયો?

ઉત્તર—સાંભળો—જે પ્રમાણે પાનામાં લખ્યું છે, તે પ્રમાણે જાહેર કરીએ છીએ.

II રાગ—અષાઢત II

વિભગ વિભગ થઈ જેહની, સોળે સુખ કરી;	
તેહ ઠહું વિસ્તારથી, સુલુએ મન ધારી.	વિં ૧
ચેતનની જે ચેતના, કળા તેહને ઠહીયે;	
અક્ષર ભાગ અનંતમે, પ્રકાશે લહીયે.	વિં ૨
પ્રથમ કળા તે એ કહી, વગી બીજી બાણે;	
જયા પ્રવૃત્તિના ભેગથી, પરણામે આણે.	વિં ૩
અપૂર્વ ઠહું સુદગર થકી, હણીએ ઘન અંધી;	
બીજી કળા એવરો, લહસે શિવ પંથી.	વિં ૪
અનિવૃત્તિ આત્મ આદરે, કળા મિથ્યા વેચે;	
દુરિય કળા જે પામશે, તે શિવપુર પહોંચે.	વિં ૫
સમકિત થહા જે થઈ, અરહા ઉપદેશે;	
કળા કારણ સુલુ બાણીને, પરિચય જે કરશે.	વિં ૬
એ કળા કહી પાંચમી, હવે છડી બાણે;	
વિરતિ કદે દેશે કરી, વગી સંવરિત આણે.	વિં ૭
સર્વાકાશ પ્રદેશને, અનંત સુલુ કરીયે;	
તેહ ભરોબર મનના, પચાંચ લહીયે.	વિં ૮
સંજમ ધાનક જે ઘન, એ દોઠા વિતરામે;	
ભાષ્ય કટપ માટે કહો, તે બલુએ રામે.	વિં ૯
એહ થકી પત્ર મે ઘણા, ચારિત્ર પચાંચ;	
મગટપણે ત્યારે થયા, ત્યારે સુનિપદ પાયા.	વિં ૧૦
કળા કહીએ સાતમી, આઠમી હવે કહીયે;	
જેહ યોગીશ્વર ધ્યાનમે, આત્મપદ લહીયે.	વિં ૧૧
નવમી કળા તે કહી, જેહથી રસ ધાતી;	
સુલુ ચેત્રી સુલુ સંકમે, તિથિતિ બાધા ધાતિ.	વિં ૧૨
એહ કારણ પાંચે કરી, સુલુ એણે વરિયા;	
તે યોગીશ્વર બાણે, જે ભવોદધિ તરિયા.	વિં ૧૩
દશમી કળા એ વગી, જમે વેદ વિકાસ;	
ધ્યાન શુકલ આલંબને, એહ ધ્યાનકા ચારા.	વિં ૧૪

- એકાદશમી જે કળા, પ્રગટી એવ જોઈ;
તવ આતમ અલોભતા, કરવા સ્થિર હોઈ. વિં ૧૫
- દ્વાદશમી જાગી જદા, કરવા નોથ પ્રકાશ;
ધન ઘાતિનાં ક્ષય ભણી, દુઝો આતમ ઉદાસ. વિં ૧૬
- તે રસ આખ્યો તેરમી, જેહવો કદીએ ન આખ્યો;
જેહની આપમાં કો નહિ, ઇમ આગમે ભાંખ્યો. વિં ૧૭
- લોકા લોક તે આપમે, એક સમયમે ભાંસ્યો;
એહવા વિમલ જે સેવસો, તુમે વિમલ તો યાચો. વિં ૧૮
- ચલના ત્યાગે ચૈદમી, કળા પ્રગટી કદીયે;
શૈલેશી ધન શૈલની, પરિકરણ એ કદીયે. વિં ૧૯
- રૂપે યોગ યોગીધરા, ધ્યાના રંભ ધરંતા;
પરમ મહોદય સાધતા, કર્મ ખેરું કરંતા. વિં ૨૦
- પંદરમી પ્રગટી યદા, લહી ભાવ અજોગી;
સકલ કર્મનાં ક્ષય થકી, યાયે નિજ ગુણ લોગી. વિં ૨૧
- શામાનંદન સિદ્ધ મેં, સોજે સંપૂર્ણ કદીયે;
કળા કુશળ કરત ભક્ષતો, સેવા શિવ સુખ લહીયે. વિં ૨૨
- મુખ્ય કળા કદી સોગ એ, આગમ અનુસારે;
તેહ અનંત અનંત છે, ભણો ગુ વિચારે. વિં ૨૩
- કળા સંપૂર્ણ સોગ જે, કદીએ તેહને ધર્મ;
સર્વ થકી તે જીવરે, ક્યો પ્રગટ એ મર્મ. વિં ૨૪
- તેહ વગી ઉત્તરાર્ધે નમે, કલો તેહ સંજંધ;
તેહ તણા અનુસારથી, ક્યો કળા પ્રજંધ. વિં ૨૫
- ધર્મ કલો કળા કલો, કલો ચેતન કોઈ;
લોક નહ એ નીનમેં, ગુણધર ગુણી હોઈ. વિં ૨૬
- ઇન્દ્ર ચિંધ કળા જે કેળવે, કળાવંત કલંત;
તે વળી પદ દર્યાવુને, પામે મહાન મહંત. વિં ૨૭

॥ દર્શિ થી વિમલજન સ્તવન ॥

પ્રત્યેક વૃત્ત—સિધ્ધ-લોક સમજ સકે તેહી રીતે સોગ કળા મનુષ્યે
દુઃખમાં લખી જણવે તો જાદુ ઉપયોગી થાય.

દ્વિતીય—સાંભળો-જાણો વિચારો સોગ કળા.

કળા-૧ લી-ચેતનની ચેતના-અંશરનો અનંતનો ભાગ ઉઘાડો તે.
 કળા-૨ છ-યથા પ્રવૃત્તિ કરણ-ચક્રતાં પરિણામની ધારા અંતો
 કોડકોડની હૃદમાં આવે.

કળા-૩ છ-અપૂર્વ કરણ-ગંઢી ભેદ કરે તે.

કળા-૪ થી-અનિવૃત્તિ કર્તુ-મિથ્યાત્વ દાળે.

કળા-૫ મી-શુદ્ધ ચક્રા-સમકિતની પ્રાપ્તિ.

કળા-૬ ઠી-દેશ વિરતિપણું પામે.

કળા-૭ મી-સર્વ વિરતિ ચારિત્ર શુભ પ્રગટે.

કળા-૮ મી-ધર્મ ધ્યાનની ધારા પ્રગટે.

કળા-૯ મી-શુભ એળી-ક્ષપક એળીએ ચડે.

કળા-૧૦ મી-અવેદી ઘણ-શુકલ ધ્યાનની ધારાએ ચડે.

કળા-૧૧ મી-સર્વથા લોભનો ક્ષય થાય-આત્મ ભવેતિ પ્રગટે.

કળા-૧૨ મી-ધનપાતી કર્મનો ક્ષય થાય.

કળા-૧૩ મી-કેવળજ્ઞાનનો પ્રકાશ થાય.

કળા-૧૪ મી-ચૈતેયી કરણ-યોગ કુંઘન ધ્યાન.

કળા-૧૫ મી-ભાવ અભેગી-સકળ કર્મનો ક્ષય.

કળા-૧૬ મી-સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિ-સંપૂર્ણ સોળે કળા.

થી ઉત્તરધ્યયન છ સૂત્રના અધ્યયન ૬ માની ગાથા ૪૪ મી ના ઉલ્લા પદમાં ૧૬ કળાનો સંગ્રહ છે; તે ઉપરથી કોઇ વિદ્વાન પુરૂષે ઉપર કલા પ્રમાણે સોળે કળાનું સ્વરૂપ યથા તથા કહી બતાવ્યું, તે અહિંયાં પ્રગટ કરવામાં આવ્યું છે.

પ્રથમ ૫ સું-અત્યાર સુધી તો કોઇ જોમ માને છે કે-કેવળ જ્ઞાન પ્રગટે જોતલે સોળે કળા પ્રગટી અને કેવળની પહેલી કળા કોઇ સમકિત માને છે, અને કોઇ અંશરનો અનંતનો ભાગ ઉઘાડો જે છે તે માને છે. તો તે વિષે સું સમજવું.

ઉત્તર-ઉપર કહેલી સોળ કળામાં તો સંપૂર્ણ સોળે કળા ઉઘાડી તો સિદ્ધની કહી છે. અને કેવળ જ્ઞાનનો પ્રકાશ તો તરમી કળાએ થાય છે. સમકિતની પ્રાપ્તિની કળા પાંચમી કહી છે. એ અપેક્ષાએ કેવળની નવમી કળા થાય છે. કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયે પણ અધ્યાત્મી ચાર કર્મ, યોગની પ્રવૃત્તિ

ઉત્તર—શ્રી નંદીજીમાં સર્વ જીવને અસરનો અનંતમો ભાગ જે ઉઘાડો કર્યો છે તે જુદા જ્ઞાનનો ઉઘાડો કર્યો છે અને જુદાના જે ભેદ કર્યા છે એક સમજૂતી અને બીજું મિથ્યાજ્ઞાન. તેના પશુ અનેક ભેદ કર્યા છે તે આગળ પર કહેવરો. પરંતુ અત્તવીનું જુદા અનાદિ અનંત કંઈ છે અને ભવીનું જુદા સાદિસાંત કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—જલવી તથા જલીના જુદા વિષે સૂત્રમાં મૂળ પાઠમાં શ્રી રીતે કંઈ છે તે જણાવો ?

ઉત્તર—શ્રી નંદીજી સુત્ર બાણુવાળા છાપેલ પાને ૨૬૮ થી ૩૦૪ સુધીમાં એ વિષે પછો અધિકાર છે. ત્યાં કંઈ છે કે-મૂળપાઠ—

મયસિદ્ધિવત્સ મુયં સાદ્યંસપજ્જવસિયં ચ અપસિદ્ધિવત્સ મુયં અણાદ્યં અપજ્જવસિયં.

ભગ્યસિદ્ધિકનો જુદા જ્ઞાન છે તે સાદિ અંત છે. તે જગારે મિથ્યાત્વ શ્રીયીને સમજૂતી આવે ત્યારે આદિ છે. અને કેરળ જ્ઞાન ઉપર ત્યારે જુદા જ્ઞાનનો અંત છે તે ભગ્યી આદિ છે અને અંત પશુ છે. થોડા ૩ ભાંગા નથી, મિથ્યાત્વ અનાદિ છે પશુ ભગ્યને અંત છે. (અ શબ્દથી એમ પશુ સંભવે છે કે-એકેક ભગ્યજીવોનું જુદા અનાદિ અનંત પશુ છે. એટલે મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવસિદ્ધિવાનું જુદા જ્ઞાન આદિ અંત સહિત છે. અને સંસારસ્થ ભવસિદ્ધિવાનું જુદા અજ્ઞાન આદિ અંત સહિત છે. એમ જે ભાંગા પશુ સંભવે છે.) અને અતઃ સિદ્ધિવાનો મતિ જુદા અનાદિ અનંત છે.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—અતઃજીવના જુદા જ્ઞાન વિષે શાસ્ત્ર કાંઈ વિશેષ જણાવે છે ?

ઉત્તર—અતઃજીવના જુદા જ્ઞાન ઉત્કૃષ્ટાનો વિચાર શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં કર્યો છે તે અત્ર જણાવીએ છીએ.

(જઘન્ય તો અસરનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો કર્યો તે, અને ઉત્કૃષ્ટો તે) અતઃજીવના જુદા જ્ઞાન તે ૧૦ પૂર્વ કાંઈ એક ઉઘાડો ભણે તે ઉઘાડો કેમ ભણે તે કહે છે. જે દસ પૂર્વ જગ્યાનો ધગ્યી નિશ્ચય સમક્તિ પામીને પાછો પડે તોપશુ તે શુકલ પશી યાવ, (અને ધગ્યો ઠાગ રહેતો) દેશે ઉઘાડો અર્ધપુઠાલ સંસારમાં રહે અને દસ પૂર્વ ભણે તે તો નિયમા ભગ્યજીવજી હોય.) અને અતઃજીવના-દસ પૂર્વ ઉઘાડો ભણે તે અમક્તિ દુરસ્થા વિના પાછો પડે તે કુશ્વપશીપશુ રહે તે ભણી

અસબ્ય છે તે કૃષ્ણપક્ષી ।મથા દિ છે તે માટે દશ પૂર્વ પુર્ગા. ન બને કાંઈ એક ઉણા ૧૦ પૂર્વ બાજે પાછો પડે અનાદિ સંસારમાંથી રહે.

પ્રશ્ન ૧૩ સુ—સર્વ જીવને અક્ષરનો અનંતનો ભાગ ઉઘાડો કહે છે તેનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં તે વિષે વિષે પ્રમાણે કહ્યું છે તે સૂત્રપાઠ.

સવ્યાગાસપર્ણસેદિ અણંતગુણિયં વજ્રવક્ષરં નિષ્પજ્જદ, સત્ત્વગીર્ણં વિયળં અક્ષરસ્ત અણંત માગો નિચ્ચુમ્બાદિઓ, જદ પુણ સોવિ આવરિત્ત્વા તેજં જીવો અજીવતં પાવિત્ત્વા મુદ્દ, વિમેહસમુદ્દ હીદ પમા ચંદમુરાણ સે તં સાદ્યં સપજ્જવાસિયં, સે તં અણાદ્યં અપજ્જવામિયં.

હવે અક્ષરની અવગાહના કહે છે. ૧ સર્વ જે આકાશ છે તેહના જે પ્રદેશોનું પ્રમાણ છે તે સર્વ આકાશના પ્રદેશોને અનંત શુભાક્રીને તેહના જેટલા પ્રદેશ હવે તેટલા અગુરુ લઘુ પર્યાય કરીને બ્યંજન અક્ષર ૧ નિપજે છે. સર્વ આકાશ પ્રદેશોને અનંત શુભા ક્રીને ત્યારે તેહના પ્રદેશ અનંત શુભા હવે તે માટે તેહના જે પ્રદેશોના અનંત અગુરુ લઘુ પર્યાય હોઇ તે બધી સર્વ આકાશના પ્રદેશોથી અનંત શુભા હોય.

પ્રશ્ન ૧૪ સુ—વળી શિષ્યે પૂછ્યું. સ્વામી એકલા આકાશના પ્રદેશોના જેટલા અગુરુ લઘુ પર્યાય હવે તેહનોજ સર્વ પિંડે જૂલ ક્રીને એટલાજના એક અક્ષરના પર્યાય હવે ?

ઉત્તર—ગુરુ બોલ્યા—અહો શિષ્ય ? તિમંજ વળી ધર્મોસ્તિ શાપાક્રિના પલ્લ પર્યાય મધ્યે એકલા ક્રીને તો અક્ષર નીપજે છે તે મધ્યે બ્યંજન અક્ષર ઇન્દ્રો નીપજે છે તોહિ પલ્લ સર્વ પર્યાય ન બાજે એટલે તે શુભ જ્ઞાનના અનંત પર્યાય હવે તોહિ પલ્લ છદ્મસ્થ ન દેખે ન બાજે, કેવળી બાજે દેખે છે. તે સર્વ જીવોના મતિ જ્ઞાન, શુભ જ્ઞાનનો અનંતનો ભાગ નિત્ય સદૈવ દાખેજ બદલ્ય તો ઉઘાડો હવે રહે, અને જે સર્વ જીવના પ્રદેશ છે તે સર્વ જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીય અનંતી વર્ગીજા કરીને વીંટાણા છે તો જે સ્વભાવપલ્લ ચેતન્યપલ્લ આવરી ન શકે તે બધી જે જ્ઞાનાવરણીયાદિક આઠ કર્મ છે તેહ ઘડી એક અક્ષરનો અનંતનો ભાગ જીવ કર્મ ઘડી ઉઘાડો સદા છે, ઉપરાંત સર્વ જીવને કર્મ વીંટયો છે. જે વળી તેટલો પલ્લ તે જીવ જ્ઞાનાવરણીય પ્રમુખ આઠ કર્મો કરીને આવરે તો તે જીવપણથી શ્રીશ્રી અજીવણે, પામે એટલે જીવ શ્રીશ્રી અજીવ માય તે તેહની પરે તે દર્શાવ કહે છે તે (જમ) આકાશને મતિ

ધણા આશલાને મેદનો સમુદે કરીને આવ્યાદિત દુવે તોદિ પવ ચંદ્રમાની સૂર્યની પ્રભા તેજ રહે. ઉપરે અને નીચે અધકાર ન હોય તિમ જીવીને અજીવ ન થાય ને એ આદિ છે અને અંત પણ છે તે બન્ની આદિક સપર્થવસિક કહીયે, તે એ આદિ નથી, અંત નથી તે માટે ને અનાદિક અપર્થવસિક કહીયે. ઇતિ બાપા—

પ્રશ્ન ૧૫ મું—જેને અનાદિ અનંત મિથ્યાત્વ હોય, જે જીવને આદિ અંત સદિત મતિ મુન અજ્ઞાન હોય તેજા જીવોને કોણ પદ વખત પાંચ જ્ઞાન માંદેહું જ્ઞાન સંભવે ખરું કે કેમ ?

ઉત્તર—શ્રીનંદીજીમાં તો તમામ જીવને અજ્ઞાનો અનંતનો બ્રહ્મ ઉધાટો. કહ્યો તે અજ્ઞાન શબ્દે તો મુન જ્ઞાન લક્ષુ જોડતે બન્ધ સિદ્ધિ થા જીવનું મુન જ્ઞાન તો આદિ અંત સદિત કહ્યું અને અમરજીવ જીવનું મુન અજ્ઞાન અનાદિ અનંત કહ્યું. તે ઉપરથી એમ જણાય છે કે-તેને જ્ઞાનનો સદાય અભાવજી હોયો જોયો. જ્યાં સમકિત નથી ત્યાં જ્ઞાન નથી. એ વાત નિશ્ચય છે. સત્તાએ સમકિત અને જ્ઞાનના અભાવવાગાને કદિએ કરીને કેવળ જ્ઞાનદર્શન રૂપ સિદ્ધિ સ્વરૂપી કહી સદાય નહિ.

અભયીને આઠે કર્મનું જે આવણુ રહેલું છે તે તેના મતિ મુનદિ અજ્ઞાનરૂપી કાર્મિકને આવણુ કર્મ છે તેની પર્થાવને પ્રગટ થયા કે નહિ, વગેરે અધિકાર વિસ્તારથી આગળ પર કહેવાયો.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—શ્રીનંદીજી સૂચના બન્ધ સિદ્ધિમ. જીવનું મુન આદિ અંત સદિત કહ્યું તો, અભયની દારના બન્ધ જીવ પણ કારમ્મ બોજ નહિ જવાવાગાનું મુન આદિ અંત સદિત કેમ કહેવાય ? એ તે બન્ધો તેને લાગુ થાય તો બોજ જવાવાગાને તેમાં તદ્દાવન થો સમજવો ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્નનાનો તર્ક ખરો છે પણ સૂચની રચના સ્થિત છે સૂચનાં જ્યાં જ્યાં બોજમાદિકે પૂરેલા પ્રશ્નમાં અને અમરજીવ અનંત ઉત્તરમાં બોજ જવાવાગા બન્ધ જીવનાજ ઉત્તર આપે છે, અને બન્ધ સંકેત પડે છે ત્યાં બન્ધને અમરજીવજ બોજ પડે છે, તેમાં સંકેતરૂપ બન્ધ જીવની વ્યવસ્થા આવતી નથી. ક્રિયામવ સંકેત સૂચનાં પદ દરેક અને સદમા સમવાયમાં અમરજીવ અને અમરનું નામ મુનું પડ્યું છે પણ રજમા સમવાયે કહેલા કથા જીવ છે તે સૂચકરે મોટાના સૂચી અનાદીકમા સમવાયે બંધે જવાળું બન્ધ જીવ કહ્યું તેદે કેદેકેદ

અંકુલીશે પ્રકૃતિવાળા મોક્ષ પ્રાપ્તિ થવા યોગ્ય 'ભવ્ય' જીવને તારી-ભુદા પાડી બાકીના કદિ મોક્ષ નહિ જવાવાળાનો ભાંગો ગર્ભિતપણે સતાવીશમાં સમવાયળે જણાવ્યો. પણ 'બુદ્ધ' નામ આપ્યું નહિ એ શાસ્ત્રકારની પુત્રી. તેમજ અહિંયાં મોક્ષ પ્રાપ્તિ યોગ્ય ભવ્ય જીવનું શ્રુત આદિ અંત સહિત કહ્યું, અને કૃષ્ણ પક્ષી આદિ અંત સહિત મિથ્યાત્વવાળા ભવ્ય જીવનાં શ્રુતનો ભાંગો બકાતનો રાખ્યો હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૭ મું—શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં કહેલા સર્વ જીવને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો જે કહ્યો તે અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડાની સોજ કળામાંની પહેલી કળા કહી છે તો અમલીને તે કળા ઉઘાડી છે, તો સિદ્ધની સોજ કળા માંહેલી તે પહેલી કળા છે તો સત્તામાં સોજે કળાવાળો સિદ્ધ સમાન અમલીનો આત્મા કેમ ન હોય? અર્થાત્ હોયે જોઈએ. જો એમ હોય તોજ સર્વ જીવ સિદ્ધ સમાન છે એમ કહેવાને માંધો નથી એમ કોઈ કહે તેનું કેમ?

ઉત્તર—પ્રશ્નકારનો તર્ક તો બહુ સારો છે. પણ સૂત્ર શું જણાવે છે તેનો વિચાર કર્યો જોઈએ. આ સંબંધી કેટલુંક લખાવું થઈ ગયું છે. તોપણ પ્રશ્નકારને વિચારવું જોઈએ કે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના નવમા અધ્યયનની ૪૪મી ગાથામાં સોજ કળાનો શબ્દ આપ્યો છે તે સોજ કળા કેવી કહી છે? અને તે સોજ કળા કેને કેને લાગુ કરી છે? તે એ કેવળનાં જાગૃતામાં આવી તો ગયું હશે? જો તેનું સ્વરૂપ સમગ્રદિષ્ટી થવા તથ્ય સમજવામાં આવશે તો થતા તર્કનું સમાધાન થવાને જરા પણ વિલંબ નથી. જે સોજ કળા સૂત્રમાં કહી છે તે તો સૂત્ર અખ્યાત ધર્મની કહી તે, તે ધર્મ અમલીને નથી.

વીતરાગ પ્રત્યક્ષ સમ્યક્તા જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ જે ધર્મ તે સૂત્ર અખ્યાત ધર્મ કહેવાય છે. તેની ભગવંતે સોજ કળા કહી છે. અને કરેક કળાનું સ્વરૂપ જુદું જુદું કહ્યું છે તે કરેક કળા મોક્ષ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય ભવ્ય જીવનેજ લાગુ છે. અને તે સોજે કળા સત્તામાં તેજ ભવ્ય જીવને સદી છે. તેજ ભવ્ય જીવો સોજે કળાનો પ્રકાશ કરી મિથ્યાતાને પ્રાપ્ત કરી સિદ્ધ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૮ મું—તો શું અજાણ્યને આ કહેલી સોજ કળા માંહેલી જોડે કળા નથી એમ સમજવું?

ઉત્તર—નિશ્ચય નયે તો સૂત્ર આખ્યાત ધર્મની કહેલી સોજ કળા-
માંની એકે કળા કહી શકાય નહિ. પણ વ્યવહારનયે એ કળા ઉપાડી
સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૧૬ સુ—તે એ કળા કઈ ? ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જે અભિનય ને અશરનો અનંતમે ભાગ ઉપાડો છે તે
મિથ્યાત્વ મુતનો ઉપાડો છે તેથી ચૈતન્યપલ્લ—ચૈતન્યની ચૈતના પ્રગટ
હાય છે, તે પહેલી અને બીજી કળા—યથા પ્રવૃત્તિકરણની—જે મિથ્યાત્વનું
પહેલું શુદ્ધરૂપાન રહેલું છે તે મિથ્યાત્વની શુદ્ધ કરણીના શુભોને અવકાશી
ઉચ્ચ ભાવનાની કરણી કરે—અને તેથી આગળ વધે તો સૂત્રાખ્યાત ધર્મનું
ચારિત્ર વ્યવહારથી અંગીકાર કરે, શુદ્ધ આચાર પાળે, ભેંતાગીય,
મુહૂર્તાદીસ છત્રું દોષ રહિત નિર્દોષ આધારાદિક વહોરે, સિદ્ધાંતમાં કદા
પ્રમાણે કેવળ ચરિયા એકંત ચારિત્ર (સમ્બદ્ધ જ્ઞાન દર્શન વિનાનું) અને
શ્રીનંદીજી સૂત્રમાં કદા પ્રમાણે ઉલ્લેખિત દશ પૂર્વ (નવમા પૂર્વની ત્રીજી
આચાર વત્તુ) મુખીનું જ્ઞાન મેળવી, શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં કદા પ્રમાણે
“અસંજય ભવિષ્ય દવ દેવાણુ” અસંજયપણે વ્યવહાર ચારિત્રની આગધના
કરી નવમૈવેયક મુખી ભવ. અને યથા પ્રવૃત્તિ કરણના યોગે વ્યવહાર
ચારિત્રના ભણે અકામ નિર્જરાએ કરી કોઈ વખત અંતો કોડાકોડીની હંદ
મુખી નાવી જાપ પણ અંતો કોડાકોડ મુખી પહેચે નહિ, સમ્બદ્ધ જ્ઞાન
દર્શન રૂપી ઘણુ વિના જેમ આંધળો પુરૂષ નમરીના દરવાજાની નજીક
આવી પાછો ફરે ને અટવીમાં બટકે તેમ સંસાર રૂપ અટવીમાં અસંખ્ય
જીવ પરિભ્રમણ કરે, પણ ગંડી લેદ કરવા રૂપ અર્પૂવ કરણની ત્રીજી કળા
પ્રગટ કરી શકે નહિ. માત્ર વ્યવહારથી પ્રથમની એ કળા ખુદેલી કહેલી
હોય તો કહી શકાય, અને નિશ્ચેથી તો શુત આખ્યાત ધર્મની એકે કળા
અભવીને ખુદેલી નથી એમ સંભવે છે. જો એમ હોય તો સત્તામાં પણ
શુત આખ્યાત ધર્મની કળા હોય નહિ મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન સિવાય
અશવીને નથી, સુતના ન્યાય પ્રમાણે સત્તામાં પણ એજ છે ને પ્રગટપણે
કેવળીની દ્રષ્ટિએ પણ એજ છે. એમ યથા દાખલાથી અનુમતાય છે તત્ત્વ
કેવળી ગમ્વ.

પ્રશ્ન ૨૦ સુ—સૂત્ર આખ્યાત ધર્મની જે સોજ કળા કહી તે
અભવીને નથી. માત્ર ભવીનેજ માટે કહી છે એમ જવારે કહેવામાં આવે. છે-
ત્યારે ભવીમાં અને અભવીમાં કોઈ પ્રકારનો મોટો-તફાવત હોયો એવું

કે તે તદ્દાવત સૂત્રના આધારથી જાણવામાં આવે તો એ કેણ હુલ્લ કહી શકે? માટે એવો કેણ સૂત્રનો મન્જુત દાખલો છે?

ઉત્તર—હા, છ, સાંતળો—શ્રી સમવાયાંનુ સૂત્રમાં—છીયશ્ચ સમવાયાંગે કથું છે કે—તો મૂળ પાઠ—

અમવસિદ્ધિયાજં જીવાજં મોહનિજ્જસ કમ્મસ્મ છવીસં કમ્મં સર્વં-
કમ્મા પં ૦ તં ૦ મિહચમોહનિજ્જં સોલસ કમાયા ફત્થીનેદે પુરિસેવેદે નંપુમ્પેદે
હાસં જરતિ રતિ મમં સોગો દુગંછા ॥

અર્થ—જેને અનાદિ અનંત અજગ્ગપત્રો સિદ્ધિ નિપત્ત છે. (એટલે
શાશ્વતો સ્વભાવ છે જંહનો) તે અસંખ્ય તિદ્ધ દહિયે તેક છાને મોહનીય
કર્મ થાયો તહની મૂળ ૨૮ પ્રકૃતિ છે. તે માંથી અસંખ્ય છાને છવીસ
કર્મના અંશ કર્મની પ્રકૃતિ સત્તા કમ પછે રહે તે કહે છે. મિથ્યાત્વ
મોહનીય ૧, અને સોળે કથાય અનંતાનુગંધી કોથ, માન, માયા, લેસ ૪,
એમ અપ્રત્યાખ્યાની ૪, પ્રત્યાખ્યાની ૪, સંજ્ઞવાન ૪, સર્વમંદ્રી ૧૬ કથા
અને મિથ્યાત્વ મોહનીય લેગવતા ૧૭ પ્રકૃતિ, ત્રી વેદ ૧૮, પુરુષ વેદ
૧૬, નપુંસક વેદ ૨૦, હાસ્ય ૨૧, અરતિ ૨૨, રતિ ૨૩, ભય ૨૪, શેક
૨૫, દુગંછા ૨૬. (એ છવીસ પ્રકૃતિ અસલીને સદાય સત્તામાં છે. સમગ્ર
મોહનીય અને ૧ મથમોહનીય ૨ એ બે પ્રકૃતિ મૂલેથીજ સત્તામાં નથી.)

પ્રશ્ન ૨૧ શું—અસલીને જ્યારે બે પ્રકૃતિના અભાવે મોક્ષ નથી
એમ સાબળીએ છીએ તા ભવ્ય છાવને મોક્ષ હોય એમ કહેવામાં આવે છે.
છતાં, બધા ભવ્ય છાવ મોક્ષ નહિ ભવ્ય તેનું શું કારણ? મોક્ષ નહિ જ્યાં
વાળા ભવ્ય છાવ અને અભવ્ય છાવમાં ચો તદ્દાવત?

ઉત્તર—અજગ્ગને જેમ મોહનીય કર્મની છવીસ પ્રકૃતિ સત્તામાં કહી
છે તેમ સત્તાવીસમાં સમવાયાંગે નીચે પ્રમાણે કથું છે.

વેયગ સમ્મત વંપોવરયસર્પ મોહનિજ્જસ કમ્મસ્સ સત્તાવીસં ઉત્તરાય
હીજો સતંકમ્મંસા પં ૦ ॥

અર્થ—વેદક સમ્યક્ત્વનો બંધ તેક થકી જેહ ઉપરંક છે—વેગજ
હુવો છે. એહવા પ્રાણીને મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ અઠાવીસ છે તે માંકિ
સત્તાવીસ ઉત્તર પ્રકૃતિ સત્તાપછે કહી. સોળ કથાય ૧૬, નવનો કથાય
એવં ૨૫ થઇ, મિથ્યાત્વ મોહનીય મિથ્ય મોહનીય એવં ૨૭ પ્રકૃતિ
સત્તાએ હુવે એક સમ્યક્ત્વ મોહનીય ન હોય.

પ્રશ્ન ૨૨ મું—અહિંસા કેઈ વેદક સમકિતના બંધારે? ઉપરાંકનો-
વેગનાનો અર્થ શાયક સમકિતનો કરે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જો શાયક સમકિત માનીએ તો સાને પ્રકૃતિનો અભાવ
હોય, અને અહિંસા તો એક સમકિત મોહનીય વરણને સત્તાવીસે પ્રકૃતિ
સત્તામા ઠહી. માટે અહિંસા વેદકનો અર્થ બીજો સમજાય છે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—મૂળ પાઠમાં તો વેદક સમકિત કહ્યું છે અને વેદક
સમકિત તો શયોપયમ સમકિતના હેતુ સમયે અને શાયક સમકિતના
આગલે સમયે હોય. માટે મૂળ પાઠ વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—અહિંસા વેદક સમકિત લેવાનું નથી પણ સમકિતમાં વેદવાનું
લેવાનું છે. એટલે સમ્પત્તિ વેદગિત્તં એવો પાઠ આગળ આવશે એટલે
સમ્પત્તિ વેદનીય-સમકિતમા વેદવાપણું જે સમકિત મોહનીય એવો અર્થ
વેદક સમકિતનો થાય છે. એટલે સમકિત મોહનીયના બંધ થકી ઉપરાંકો
અગ્રણી કે જેને સમકિત મોહનીયનો બંધ નથી. એવા જીવને સમકિત
મોહનીય ટળી ૨૭ સત્તાવીસ મોહનીય કર્મની ઉત્તર પ્રકૃતિ સત્તામાં હોય,
એમ સત્તાવીસમું સમવાયંગ સૂચવે છે.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—સત્તામાં છઠ્ઠીય પ્રકૃતિવાગાને તો અભવી ખુશ્લા
કદા છે. તો સમકિત મોહનીય વરણને સત્તાવીસ પ્રકૃતિ જેને સત્તામાં
હોય તેવા જીવ કયા બહુવા ?

ઉત્તર—અકૂલીશમા સમવાયંગે બંધ જીવના સંબંધે જે પાઠ કહ્યો
તે પાઠનો સંબંધ બેતાં સત્તાવીસમાં સમવાયંગમાં કહેલા જીવ
“સંસારસ્થ બંધ જીવ સમજાય છે. કારણકે સમકિત મોહનીય અને મિશ્ર
મોહનીય વર્જિતને તો અભવ્ય જીવ કદા છે તો એક સમકિત મોહનીય
વર્જિતનો બાંગો અનગ્રહી લુહો હોયો બેઠ્યો. કેમકે બંધ જીવને
અકૂલીશમા સમવાયંગે અકૂલીશ પ્રકૃતિ સત્તામાં કહી છે તે ઉપરથી એમ
જણાય છે કે-ત્રણ કાળમાં મોક્ષ નહીં જવાવાળા બંધ જીવને વચ્ચે
બાંગો જણાય છે. અને તે વિષે અકૂલીશમું સમવાયંગ વિશેષ સાબીની
કરી આપતું હોય એમ પણ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—શ્રી અકૂલીશમાં સમવાયંગે શું કહ્યું છે ? તે તો જણાવો ?

ઉત્તર—સાંભળો—અકૂલીશમા સમવાયંગનો મૂળ પાઠ બાધુતાના
છાપેલ સમવાયંગે પાને ૭૬ મે—

મવસિદ્ધિયાણં જીવાણં અત્યેગદ્યાણં મોહાણિજ્જસસ કમ્મસસ અઘાકોઠં
કમ્મંસસાસંતકમ્મા પં. તં. સમ્પત્તવેયણિજ્જં, મિચ્છતવેયણિજ્જં, સમ્પમિચ્છત
વેયણિજ્જં, સોલસ કસાયા, ણવ ણોકસાયા.

બાધા-જેને સિદ્ધિ-મુક્તિ થવાની છે તે ભવ સિદ્ધિકા તે જીવે
કેટલાએકને થોથા મોહનીય કર્મની અગ્રવીશ કર્મના અંશ-કર્મની પ્રતિ
સત્તાયે કહી તે કહે છે. સમ્યક્ત્વ વેદનીય-સમ્યક્ત્વ મોહનીય ૧, મિચ્છાત્વ
વેદનીય-મિચ્છાત્વ મોહનીય ૨, સમ્યક્ત્વ મિચ્છાત્વ વેદનીય એટલે મિષ્ટ
મોહનીય ૩, સોગ કપાથ-અણુતાનું બંધીયાદિક-કપ કહેતાં સંસાર તેજ
આપ કહેતા લાભ હોય જે થકી તે કપાય ૧૬, કપાય સરીખું કપ દે-
હાસ્થાદિક નવનો કપાય કથા ૯ સર્વ મળી ૨૮ પ્રકૃતિ મોહનીય કર્મની
(મુક્તિ ગમન યોગ ભવ્ય જીવને) હોય.

આનો પરમાર્થ એ છે કે-અહિંયાં અત્યે ગયાજું કેતાં કેટલાએક
ભવ્ય સિદ્ધિયા જીવને ૨૮ પ્રકૃતિ સત્તામાં કહી તે બાકીના ભવ્ય જીવે
એથી તદ્વાત હોયો જોઈએ, મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિ તે અગ્રવીશ છે,
જીવે ભવ્ય અભવ્ય જીવનો પટાંતરો દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિમાં
વધો છે, તે અભવ્યમાં તે સમ્યક્ત્વ મોહનીય ૧ અને મિષ્ટ મોહનીય
૨ એ બે પ્રકૃતિનો તદ્દન નિષેદ કર્યો. હવે ભવ્ય જીવમાં બે વર્ગ રહ્યા-
એક ત્રણ કાળમાં મુક્તિ નહિ જવા યોગ્ય સંસારસ્થ ભવ્ય જીવ ૧, અને
બીજા મુક્તિ પ્રાપ્ત યોગ્ય ભવ્ય જીવ ૨. આ બેમાં અત્યેગયાણુંના પાંચ
ઉપરથી એક જણાય છે કે-કેટલાક ભવ્ય જીવને ૨૮ પ્રકૃતિ સત્તામાં છે,
જાણે મોહનીયે આગરેજું સમક્ષિત પણ કોઈ વખત કાયોપશમ ભાવે
એને કાયોપશમ સમક્ષિત પ્રગટે તે તેમાંથી કાયક સમક્ષિત થાય અને એક
પણ ભવ્ય માટે અગ્રવીશ પ્રકૃતિની સત્તાનો ભંગો મોક્ષ જવાવાળા ભવ્ય
જીવને કહો.

અને સમક્ષિત મોહનીય વર્જિતે અત્યાવીશમે સમપાલગે મત્તાવીશ
પ્રકૃતિ સત્તામાં કહી તે મોક્ષ નહિ જવાવાળા ભવ્ય જીવ આથી કહી દેવ
એમ જણાય છે. મિષ્ટ મોહનીય સત્તામાં હોવાથી ભવ્યપણું સાનેવ રાખ્યું.
અને સમક્ષિત મોહનીય નહિ હોવાથી મુક્તિ અટકી.

પ્રશ્ન ૨૬ મું-સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને મિષ્ટ મોહનીય કહી તેમાં
સમક્ષિતનો ભંગ તો જ્યાં, તેમાંથી કોઈ વખત મિષ્ટ સમક્ષિત થવ તો
મિષ્ટ સમક્ષિતનો મુલ્ય અર્થ મુલ્યના સંસારમાં રહેવાનો કોણ છે એવો

મિથ સમક્તિવાળો થોડો ગુણ ઠાણે જઈ ગુણ મેલીયે ચડી છેવટે અર્થ પુરુષમાં અવસ્થ મોક્ષ ભવ માટે આ વિશે શું સમજવું ?

ઉત્તર—અશબ્દને સમક્તિ મોહનીય કે મિથ મોહનીય બેમાંથી એકે નથી માટે તેને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન કે કેવળના પર્યવ હોવાનો સભર નથી. એમ કેટલાક ન્યાય પરથી જણાય છે તે સંજયે આગળ પર જણાવવામાં આવશે.

હવે બે પ્રકારના જગ્ય જીવમાં સુક્તિ પ્રાપ્ત થોગ્ય જગ્ય જીવને સત્તામાં સમક્તિ મોહનીય છે તો સમક્તિ પણ છે તો કેવળજ્ઞાન અને તેના પર્યાય પણ છે તે પ્રમટ થયે મોક્ષ પણ છે.

સંસારસ્થ જગ્ય જીવને સત્તામાં સમક્તિ મોહનીય નથી—એટલે મોહનીયે આપણું પણ સમક્તિ નથી એટલે સત્તામાં સમક્તિ નથી તો કેવળ જ્ઞાન કે તેના પ્રયોગ પણ નથી એટલે તેને મોક્ષ પણ નથી. હવે જે મિથ મોહનીય સત્તામાં છે તેના માટે જે પ્રશ્ન ઉઠયો છે તે બતાવતી છે. અને તેના ખુલાસો પણ થવો જોઈએ.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—કેવળના પ્રશ્નો ખુલાસો ન્યાય પૂર્વક થાય તો વિશેષ સમજાવીમાં આવે, માટે સંસારસ્થ જગ્ય જીવને મિથ મોહનીય સત્તામાં છે તેના માટે શું સમજવું ? તેના ખુલાસો મો કોણ સમજી શકે તેમ જણાવો.

ઉત્તર—સંસારસ્થ જગ્ય જીવને મિથ મોહનીય સત્તામાં છે તે મિથ્યાત્વ મોહનીયની સહચારી છે. અને સુક્તિ પ્રાપ્ત થોગ્ય જીવને મિથ મોહનીય જે સત્તામાં છે તે સમક્તિ મોહનીયની સહચારિણી છે. બંનેની મિથ મોહનીયમાં આટલો તફાવત છે. મિથ્યાત્વ સહચારિણી મિથ મોહનીયમાંથી મિથ સમક્તિ કોણ ઠાણે થાય નહિ એ તો સત્તામ મિથ્યાત્વ મોહનીયની સાથે સદાશય રહે.

સમક્તિ સહચારિણી મિથ મોહનીય જે છે તે કોણ જગ્યા મિથ્યાત્વ મોહનીયના દગ મેળા પડયાથી મિથ સમક્તિ થાય. અને તેમાંથી કોણ જગ્યા સમક્તિ પામે ને મોક્ષ પણ ભવ, અને કોણ જગ્યા મિથ સમક્તિ પામી અંતરૂપિ રહી પાપો પડી મિથ્યાત્વથી દૂર, પણ અર્થ પુરુષમાં અવસ્થ મોક્ષ ભવ, એમ સી જગ્યાની જગ્યા સ્વરૂપમાં રહેલ છે. એટલે સમક્તિ સહચારિણી મિથ મોહનીય મોક્ષ પ્રાપ્ત જગ્યા

જીવને છે, અને મિથ્યાત્વ સદચારિણી મિથ્ર મોહનીય પ્રમાણે બન
જીવને છે. તેને ત્રણ સ્તરમાં મોક્ષ નથી.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—આ વિષે સરેલાઈની સમજાવ તેવો કોઈ ન્યાર છે?

ઉત્તર—હા, જી, સાંમજો-મિથ્ર મોહનીય વિષે વિશેષ સમજાવી
સમક્ષિત સદચારિણી મિથ્ર મોહનીય પ્રમાણની સંધ્યા તુલ્ય છે, અને
મિથ્યાત્વ સદચારિણી મિથ્ર મોહનીય સાંજની સંધ્યા તુલ્ય છે પ્રજાતની
સંધ્યા ઉપર સૂર્યનો ઉદય અવરોધ હોય, અને સાંજની સંધ્યા ઉપર
અવરોધ અંધકારજ પ્રસરે. એ ન્યાયે જે પ્રકાશના ભવ્ય જીવનું સુમનસું.

સૂર્ય સમાન તો સમક્ષિત છે જોતે વખતની સંધ્યા સમાન જે
પ્રકાશનાં મિથ્ર સમક્ષિતવાળા ભવ્ય જીવો છે.

તેમાં શત્રિના અંધકાર સમાન અભવ્ય જીવો છે, જેમ શત્રિમાં
સૂર્ય નથી, તેમ અભવીને સમક્ષિત રૂપી સૂર્ય નથી.

જોતે સંધ્યામાં સૂર્ય નથી પણ પ્રમાણની સંધ્યા વિકલ્પ થયે જેમ
સૂર્યનો ઉદય થાય તેમ મિથ્ર સમક્ષિતવાળા મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવને
સમક્ષિત રૂપી સૂર્યનો અવરોધ ઉદય થાય, અને સંસારસ્થ ભવ્ય જીવ
મિથ્ર મોહનીયવાળા સંજની સંધ્યા તુલ્ય પ્રકાશ યોગ વખત રૂપ કોઈ
વખત ઠરે પણ ભૂમિ તો મિથ્યાત્વ રૂપ અંધકારનીજ છે.

અને મુક્તિ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય ભવ્ય જીવ તે દિવસ સમાન છે,
દિવસમાં જેમ સૂર્યને આંધાકાર કરનારા વાદળનાં ઢગ હોય છે તેમ
સમક્ષિત રૂપી સૂર્યને આંધાકાર કરનાર મોહનીય કર્મનાં ઢગ હોય છે, તે
ઢગ ખરયાથી જેમ હજાર કિરણો જાગૃત્યમાન મહા તેજસ્વી સૂર્ય પ્રકાશ
ઠરે છે તેમ સમક્ષિત રૂપી સૂર્ય પ્રકાશિત થાય છે.

જ્યાં સમક્ષિત ત્યાં કેવળ અવરોધ હોય છે. મોટા બાસડીવાળા
ચંત્રમાં સમુદાય કેવળમાં ૧૧ ગુણસ્થાન કહ્યાં છે, તેમાં ૪યા ગુણગુણથી
ગણના કરી છે. એ અપેક્ષાએ જ્યાં સત્તામાં સમક્ષિત હોય ત્યાં જ્ઞાનના
પર્યાય પણ અવરોધ હોય.

સિદ્ધમાં જે દ્વાયક સમક્ષિત છે તો કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શન અને
તેના પર્યાય કહ્યા છે. અને ચારિત્ર નથી તો ચારિત્રના પર્યાય કહ્યા નથી.

એ ન્યાયે—મુક્તિ પ્રાપ્ત યોગ્ય ભવ્ય જીવને—અમૂલીય પ્રકૃતિ સત્તામાં
કદી તે જીવને ધી સમવાયાગજી સૂત્રમાં કહ્યાં પ્રમાણે 'સમક્ષિત' મોહનીય
સંત્તામાં છે તો ધી ભગવતીજી સૂત્રમાં કહેલાં જ્ઞાને દર્શન ચારિત્રના પર્યાય

પણ સત્તામાં-છે. અને જ્યાં સમકિત મોહની સત્તામાં નથી ત્યાં જ્ઞાન-દર્શન (દર્શનમાં કેવળ દર્શન) ને ચારિત્ર પણ સત્તામાં નથી. એમ સિદ્ધાંત શાસ્ત્રી આપે છે.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—મિથ્ર સમકિતને માટે સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને સાંજની સંજાનો દાખલો આપ્યો તે જો કે છે તો હીક પણ આમાં સૂર્યનું મિથ્રપણું રહેતું નથી તો મિથ્યાત્વની સાથે મિથ્રપણું કાયમનું હોય તેનું સમકિતનું અંશરૂપ મિથ્રપણું હોવું જોઈએ તો તે વિષે કોણ દાખલો આપી સમજાવ્યો ?

ઉત્તર—સાંજનો-અર્ધિયાં અમાવાસ્યાનાં અંધારારૂપ તો અમથી છે, પડવે ને દિવસે ચંદ્રની જોડે કળા ખુદ્દી હોય તે રૂપ સંસારસ્થ ભવ્ય જીવનું મિથ્ર સમકિત લેવું, મિથ્ર ભાગ ઘોટો અંશ માત્ર ચંદ્રોદયનો દેખાવમાં ન આવે તેવો અને અંધકારનો વિશેષ ભાગ હોવાથી મિથ્યાત્વ સહ્યારિણી મિથ્ર મોહનીય પ્રકાશમાં ઠહિ ન આવે તેરી કળાવાળા જીવ સંસારસ્થ ભવ્ય જીવ લેવા. અને બીજાના ચંદ્રથી પુનમના ચંદ્ર તુલ્ય સમકિત મોહનીય અને મિથ્ર મોહનીયની સત્તાવાળા મુક્તિ પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય ભવ્ય જીવ લેવા.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—શિષ્ય-શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં ખંધકને અધિકારે સૂત્ર પાઠે સર્વ જીવના અનંતા જ્ઞાન પર્યવ, અનંતા દર્શન પર્યવ, અનંતા ચારિત્રના પર્યવ ઇત્યાદિક કહેલ છે તો અલવીને પણ જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્રના પર્યવ હોવા જોઈએ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—પ્રથમ એક વાત ધ્યાનમાં રાખવી કે-સૂત્રમાં જ્યાં જ્યાં અધિકાર વ્યાખ્યા છે, જ્યાં જ્યાં જ્ઞાતમાદિકે પ્રશ્ન પૂછ્યા છે, જ્યાં જ્યાં ભગવંતે ઉત્તર આપ્યા છે ત્યાં ત્યાં ભવ્ય જીવનેજ ઉદ્દેશીને કહેવામાં આવેલ છે. દારજુકે ભવ્ય જીવની બહુલતાને વધને અભવ્યને ગૌણતામાં રાખી ભવ્ય જીવનીજ અધિકતા બતાવી છે, તોપણ ડીકાર અને ભાષ્ય વાગ્યાંએ આપણી ચંદાઓના સમાધાન માટે જાતેનું સ્વરૂપ જૂદા જૂદા રૂપમાં જેમ ઘટે તેમ જણાવના ગયા છે. અને કેટલીક જાગ૨ આપણે સમદ્રિષ્ટી જોઈશું તો સૂત્ર આપણને તરતજ ખુદાસો કરી આપશે તે ક્યારે કે " મનજ્ઞ મૂકી પરી " પોતાનો મનત્વ-જક્ષ-હંકાર, પરી મૂકે-અલગ કરે તો, અને સૂત્ર પર મદદ હોય તો તરતજ પરી-બાબત સમજવામાં આવી જાય. અર્ધિયાં લોક-ભાષા-ઉપર કે અન્ય શાસ્ત્રોના,

એક દેશી પુરાવા ઉપર અથવા એકાંતવાદ ઉપર દ્રષ્ટિ રાખવાની નથી. પણ અનેકાંત એવા સૂત્ર વચન અને તેનાં રહસ્યો ઉપર આધાર રાખે તે સહેલાઈથી તમામ બાબત સમજવામાં આવી જાય.

હવે જે પ્રશ્ન મૂકવામાં આવ્યું છે કે—સર્વ જીવના જ્ઞાનાર્હિત્ય અનંતા અનંતા પર્વાવ છે એમ શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં જણાવે છે. તે વાત ભગવતીજી સૂત્રમાં છે ખરી પણ સર્વ જીવ માટે નથી; પણ એક જીવ માટે કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—તે વિષે શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં શી રીતે કહ્યું છે તે મૂળપાઠથી જણાવ્યો ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતીજી સૂત્રનાં ચતુઃ ધીને ઉદ્દેશે ૧ લે ખંધકજ્ઞના અધિકારે, ખંધકજી પ્રત્યે ભગવંત મહાવીરે જીવના ચાર લેહ દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ ને ભાવના જણાવતાં દશ્વર્ણ એગેજીવે દ્રવ્ય થકી એક જીવ, ક્ષેત્ર થકી અસંખ્યાત પ્રદેશમય અસંખ્યાત પ્રદેશ અવગાહન, કાળ થકી સર્વ કાળ, અને ભાવ થકી નીચે પ્રમાણે મૂળ પાઠ—

માવડળં જીવે અનંતા નાણપજ્જવા, અનંતા વંસળપજ્જવા, અનંતા ચરિત્તપજ્જવા, અનંતા ગુરુયલહુયપજ્જવા, અનંતા અગુરુયલહુયપજ્જવા । નતિ પુણ સે અંતે. ॥

બાબુવાળા છાપેલ ભગવતીજી પાને ૧૫૭-૧૫૮ મે ટીકામાં કહ્યું છે કે—

નાણપજ્જવંતિ ॥ જ્ઞાનપર્યાયા જ્ઞાનવિશેષા સુદ્ધિકૃતા ॥ વિભાગપરિચ્છેદા અનંતાગુરુત્તરપર્યાયા બૌદ્ધારિકાદિ શરિરાણ્યાશ્રિત્ય ક્ષેત્રેણ કાર્મ્મણાદિ દ્રવ્યાણિ જીવસ્વરૂપાશ્રિત્યેતિ ॥

ભાવા—ભગવતી, જીવને અનંતા જ્ઞાનના પર્વાવ, અનંતા ક્ષેત્રના પર્વાવ, અનંતા ચારિત્રના પર્વાવ, અનંતા ગુરુ લઘુ પર્વાવ એવારિકાદિ શરીર આશ્રયીને, અનંતા અગુરુ લઘુ પર્વાવ તે અનંતા કાર્મણ દ્રવ્ય અથવા જીવ સ્વરૂપ આશ્રયીને નહિ વળી તેનો અંત એવાવતા તેહનો અંત છે નહિ. ॥

અર્થમાં તે સમુચ્ચય જીવ આથી એકજ જીવની પાસે ઉપર કયા પ્રમાણે પર્વાવ કહેલ છે. તે ટીકામાં જાણ્ય જીવની સારી વધારે છે. અનંતા જાણ્ય જીવે એક જાણ્ય જીવ શરીરમાં કંકરાની માફક કઈ અવનામાં જાયે ?

માટે ભવ્ય જીવનાજ જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રના પર્યાવ કહ્યા હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૩૨ સુ—તો પછી અભવ્ય જીવ પાસે ઉપર કહેલી જ્ઞાનાદિકની પર્યાય શામાટે ન હોય ? તે પણ જીવ છે ને મૂળપાઠમાં જીવની પર્યાય કહી જો તો અનંતા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રના પર્યાય અભવ્ય જીવને પણ હોય એમ કેટલાકનું કહેવું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ટીકાકાર એમ જણાવે છે કે—જ્ઞાનની પર્યાયને માટે બુદ્ધિએ કરીને વિકાસ પરિવેશ કરવા એટલે જીવના સંબંધે જ્ઞાનના પર્યાય માટે જેને જ્યાં ઘટે ત્યાં તેની પર્યાય લેવી. એક જીવને સમુચ્ચય જ્ઞાનદર્શન ચારિત્રના પર્યાય કહ્યા તે ભવ્ય જીવ આથી અને જો સર્વ જીવ આથી કહ્યા હોત તો પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યાં હોત. પણ સમુચ્ચય પાઠ જ્ઞાન સંબંધી હોવાથી ભવ્ય કે અભવ્યને જે જે જ્ઞાન લાસતાં હોય તેની પર્યાય તે પ્રમાણે ગણવી.

પ્રશ્ન ૩૩ સુ—સર્વ જીવ આથી જ્ઞાન સંબંધે સુ કહ્યું છે ? તે સૂત્ર પાડથી જણાવ્યો ?

ઉત્તર—શ્રી કાણ્ડાંગજી સૂત્રના કાલે ૮ મે—આજીવાગા છાપેક પાને ૫૨૦ મે કહ્યું છે કે—

અદ્વિવિદા સમ્વર્ત્તવા પળતા તં જહા આભિષેવોદિય નાળો જાવ કેવલ નાળી મહમજાળી સુચમજાળી વિમંગનાળી.

ભાષા:—આઠ પ્રકારે સર્વ જીવ કહ્યા તે કહે છે. મતિજ્ઞાની ૧, યાવત્ કેવળનાળી ૫, મતિ અજ્ઞાની ૬, ક્ષુત્ત અજ્ઞાની ૭, વિમંગજ્ઞાની ૮.

અહિંયાં સર્વ જીવ કહ્યા તેમાં ભવી અભવી ને સિદ્ધના જીવ મળી તમામનો સમાવેશ થયો. તેમાં પાંચ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યાં તે કાંઈ બધે ઉકાલે આઠે બોલ લાગુ થાય નહિ પણ ઉપર કહેલા ત્રણ ત્રણ સ્થાનમાં જે બોલ ઘટે તે લાગુ કરવો. તે એ રીતે કે—ભવ્ય જીવમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન આઠે બોલ લાગે એ આઠેની ભજના. અભવ્ય જીવમાં જ્ઞાન પાંચ માંહેલું એકે નહિ અને અજ્ઞાન ત્રણમાં બેની મતિ અજ્ઞાન ને ક્ષુત્ત અજ્ઞાનની નિયમા અને વિમંગની ભજના. હવે સિદ્ધમાં એક કેવળજ્ઞાનની નિયમા.

પ્રશ્ન ૩૪ સુ—શ્રી ભગવતીજીમાં બીજા સપ્તકે જીવને સમુચ્ચયે જ્ઞાનના પર્યાવ કહ્યા તેમ જ્ઞાન સપ્તકમાં અજ્ઞાનનો સમાવેશ યાવ એવું

કોઈ સૂત્રમાં કહ્યું છે ? એ જ્ઞાનમાં અજ્ઞાનનો સમાવેશ થાય તો અભવેને અજ્ઞાનના પર્વત લાગી થાય.

ઉત્તર—શ્રી પદ્મવલ્લભના ઉપયોગપદ્ધતિમાં એ પ્રકારના ઉપયોગ કદા છે. એક સાકાર ઉપયોગ ને બીજો મલ્લકાર ઉપયોગ. સાકાર ઉપયોગ તે જ્ઞાનનો ઉપયોગ, અને મલ્લકાર ઉપયોગ તે દર્શનનો ઉપયોગ. હવે જ્ઞાન ઉપયોગના આઠ બોલ તે પાંચ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન અને દર્શન ઉપયોગના ચાર બોલ તે ચાર દર્શન. એ ઉપયોગના બાર બોલ કદા છે, તેમાં આઠ જ્ઞાનના ખુશ્કી રીતે કદા છે. આ સંબંધે વિશેષ સમજુતી આવશ્યક પર જણાવવામાં આવશે.

તે પ્રમાણે જ્ઞાન અજ્ઞાન વગેરે સૂત્રમાં કદા છે તે પ્રમાણે તેના પર્વાવતી વહેંચણી કરી લેવી એટલે શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં કદા પ્રમાણે જ્ઞાનના પર્વત પાંચ માંહેના અભવમાં એકેના ન લાગે. ત્રણ અજ્ઞાનના પર્વત લાગે. ભવમાં આઠેના પર્વત લાગે અને સિદ્ધમાં એક રેખા જ્ઞાનના પર્વત લાગે.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—દર્શનના અનંતા પર્વત કદા તે શી રીતે ?

ઉત્તર—શ્રી માતૃંગ સૂત્રના કાળે ૮ મે-ભાગ્યવાનના છાપેક અને ૧૧૧ મે આઠ પ્રકારના દર્શન કદાં છે. સમ્યક્ દર્શન ૧, મિથ્યા દર્શન ૨, સમા મિથ્યા દર્શન ૩, અમુદર્શન માત્ર કેવળ દર્શન ૭, અને કામ દર્શન ૮. એ આઠ પ્રકારના દર્શનમાં-ભગ્ય જીવમાં આઠે દર્શન લાગે. અજ્ઞાન જીવમાં ત્રણ દર્શન ન લાગે. સમ્યક્ દર્શન ૧, સમા મિથ્યાદર્શન ૨, અને કેવળ દર્શન ૩, એ ત્રણ દર્શન વર્જિત પાંચ દર્શન લાગે. અને તે ભવમાં. અભવ (સિદ્ધ) માં સમ્યક્ દર્શન ૧ અને કેવળ દર્શન ૨ ને નેષ દર્શન લાગે.

હવે દર્શનના પર્વત આશ્રી પદ્મ જેમાં એ બોલ લાગે તેમાં પર્વત લેણ ભવમાં આઠે દર્શનના પર્વત હોય, અભવમાં સમ્યક્ દર્શન ૧, સમા મિથ્યા દર્શન ૨, અને કેવળ દર્શનના પર્વત ન હોય, માતૃંગ મિથ્યા દર્શન ૩ પર્વત દર્શનના પર્વત લાગે, અને સિદ્ધમાં સમ્યક્ દર્શન અને કેવળ દર્શનના પર્વત હોય એ પ્રમાણે દર્શનના પર્વત સમજવલ.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—જીવને કારિત્વના અનંતા પર્વત કદા તે અભવે, કારિત્વ અનંતિ કદા અનંતિવેશ મુતી ભવ છે. એ ભવેકને કારિત્વના પર્વત હવે એકે.

ઉત્તર—અહિંમાં પ્રથમ આપણે જોટલું બાલુવુંજોઇએ કે—પૂર્વોક્ત કલા પ્રમાણે અભવી ને સમ્યક્ જ્ઞાન, સમ્યક્ દર્શન નથી તો ચારિત્ર હોય કે કેમ ? તે સંબંધી સૂત્ર શો ખુલાસો આપે છે તે પણ ખાસ કરીને બાલુવું જોઇએ.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—ચોક્કસ ચારિત્ર પાઠ્યા વિના નવમૈવેયકે ભય નહિ, ચારિત્રનો આશયક હોય તેજ નવમૈવેયકે ભય એમ જ્યારે સૂત્ર દ્વિમાયે ૩ અને અભવીની ગતિ પણ નવમૈવેયક સુધી કહી છે તો પછી તેમા ચારિત્ર છે કે નહિ ? એ સવાલ ઉઠેજ શાનો ?

ઉત્તર—તે વિષે ધણું લંગાણુવાળું લખાણ છે પણ હાલ તો હું કાજ ચાકથી જણાવવાની જરૂર છે. તે પણ સૂત્ર પાઠથી સહેલાઈથી સમજી શકાય તેવી રીતે શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજી સૂત્રના ૨૮ મા અધ્યયનની ગાથા ૨૯ મી તેમાં શું જણાવે છે તે સાંભળો—

નરિષ્ઠ ચરિત્તં સમત્તવિહુર્ણં, દંસણેજ્ઞ ઉભયલ્લં;

સમત્ત ચરિત્તાર્દ, જુગલં પુલ્લ ચ સમત્ત ॥ ૨૯ ॥

ભાવાર્થ—સમ્યક્ત્વ વિના ચારિત્ર નથી, સમ્યક્ત્વથીજ ચારિત્ર પ્રાપ્ત થાય ■ અથવા સમકિત હોય તો પણ ચારિત્ર હોય અને ન પણ હોય જોટલે સમ્યક્ત્વમાં ચારિત્રની ભજના છે. સમકિત અને ચારિત્ર બંને હોય તેમાં પહેલું સમકિત હોય.

હવે વિચારો કે—અભવીને સમકિત તો છેજ નહિ તો પછી ચારિત્ર તો હોયજ ક્યાંથી ? ઉપરનો પાઠ ચોક્કસ જણાવે છે કે સમકિત વિના ચારિત્ર હોયજ નહિ.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—તો પછી અભવી નવમૈવેયક સુધી ભાગ છે અને ચારિત્રનો આશયક હોય તેજ ભય છે, તેના માટે શું સમજવું ?

ઉત્તર—તેના માટે શ્રી ભગવતીજી સૂત્રના ચલક ૧ લે ઉદ્દેશે બીજે ચોદ બોલની ઉત્પત્તિની પૃચ્છા ચાલી છે તેમાં પહેલાજ બોલમાં મૂળપાઠ તથા ટીકા તથા ભાષામાં બાણુવાળા છાપેલ પાને ૫૮ મે તથા ૫૯ મે કશું છે કે—

અસંત્રય મવિયદલ્લ દેવાર્ણં જહજ્ઞેર્ણં મવળ યાર્ધીમુ ઉદ્ધોષેર્ણં ઉચરિમ-
મેવેજ્ઞપસુ.

અય ટીકા-॥ અસંયમ મવિય દ્રવ્ય દેવાળંતિ ॥ રૂઢ પ્રજ્ઞાપના ટીકા
 લિસ્યેતે, અસંયતાશ્ચરણપાળિનામ શૂન્યા મન્યાદેવત્વયોગ્યા, અતएव દ્રવ્યદેવાઃ
 સમાસશ્ચેવં, અસંયતશ્ચ તે મન્યદ્રવ્ય દેવાશ્ચેતિ અસંયત મન્યદ્રવ્ય દેવા સત્ત્વે
 અસંયત સમ્યગ્દૃષ્ટયઃ કિલત્સેકે, યતઃ કિંચોક્તં-અણુવચ મહત્ત્વદ્વિ ય મત્તરો
 કામ નિજરાણ્ય । દેવાઽયં વિવંચહ સમ્પદિઠીય જો જીવો ॥ ૧ ॥ પૃથ્વાસુહ,
 યતોમીપામુત્કૃષ્ટત ઉપરિમ ઐવેયકે પૂષપાત ઉક્તઃ, સમ્યગ્દૃષ્ટોનાં તુ દેશવિરતના-
 મપિન તત્રાસૌ વિચતે, દેશવિરત શ્રાવકાણામચ્ચુતા દૃઢુમગમનાત્, માપ્યે
 નિહવા સ્તેપા મિદૈવ મેદંનાભિધાનાત્, તસ્માન્મિથ્યાદૃષ્ટયદ્વાડમન્યા મન્યા વા
 અસંયત મન્યદેવાઃ શ્રમણગુણધારિણો નિશ્ચિલસામા ચાત્યંનુદ્યાનમુક્તા દ્રવ્યવિદ્
 ધારિણો ગૃહ્યન્તે, તેઘાસિલ કેવલક્રિયા પ્રમાવતપ્તવોપરિમઐવેયકેપૂત્પદ્યન્તેતિ ન
 સંયતાશ્ચતે સત્યપ્પનુદ્યાને ચારિત્ર પરિણામ શૂન્યત્વાત્ નનુ કથંતે મન્યા ; મન્યા
 વા શ્રમણગુણધારિણો મવન્તી ! ત્યજોચયતે, તેવાંદિ મહામિથ્યાદર્શન મોદ
 પ્રાદુર્ભવે સત્યપિ ચક્રવર્તિ પ્રમૃત્યનેક મૂષતિ પ્રવર પૂજા સત્કાર સન્માન દાનત્
 સાધૂન સમવલોક્યતદર્થ પ્રમજ્યા ક્રિયાકલાપાનુદ્યાનમ્પતિ શ્રદ્ધા જાયતે, સ્વયમ
 યયોક્ત ક્રિયાકારિણ इति..

માયા-અહમંતે અસંયમ મવિય દ્રવ્ય દેવાળં ।

અર્થ-હે ભગવન ! આશિત્ર પરિણામ થકી શૂન્ય મિથ્યાદૃષ્ટિ જન્ય
 અથવા અમન્ય નિઃકેવળ ક્રિયાના કરણદાર દ્રવ્ય સિંગધારી બ્રહ્મા +
 (તે ક્યાં ઉપજે ?) શ્રી ભગવંત કહે છે હે ગોતમ ? અસંયતિ અનિત દ્રવ્ય
 દેવને જન્ય થકી ભગવનપતિને વિષે ઉપજવો કહ્યો, ઉત્કૃષ્ટ થકી ઉપરિ
 ઐવેયકે એટલે નબળે ઐવેયકે ઉપજે.

અર્થમાં તે અભવીને ઘાકળા મિથ્યાદૃષ્ટિ, દ્રવ્ય સિંગધારી, આશિત્ર
 પરિણામ થકી શૂન્ય, મહા મિથ્યાદર્શન મોદે કરી સહિત, તેની પ્રવર્તના, ક્રિયા
 કરણ, અનુદ્યાન નિઃકેવળ ક્રિયાના કરણદાર દ્રવ્ય સિંગધારી કહ્યા

દ્રવ્ય અને અમન્યની રૂઢિમૂળના આધારે તદ્દન ભુત્રીજ જન્યુત્પન્ન
 તે અપેક્ષાએ શ્રી ભગવંતીજ મુત્રમાં કહેલા જ્ઞાન, દર્શન આશિત્રના મર્ધ
 ધંત્ય જ્ઞાનની અપેક્ષાએ જન્ય જનના કરે અને સકાર મજાકાર ઉપયોગમાં
 કહેલા અઠ જ્ઞાનની અપેક્ષાએ જન્ય અમન્ય જનના કરે એટલે જ્ઞાનના મર્ધ
 જન્યને હાથ ધાય, અને અમન્યને અજ્ઞાનના મર્ધવ હાથ ધાય હંતેમંતે..

પ્રશ્ન ૨૬ મું—કેાઇ ઠેકાણે જ્ઞાન અને અજ્ઞાનના પર્યાય જુદા પાડવા છે? એ અજ્ઞાનના પર્યાય જુદા ન હાવ તો શ્રી ભગવદ્ગીતામાં બીજા શબ્દે સમુદ્યે જ્ઞાનના પર્યાય કહ્યા છે તમા અજ્ઞાનના પર્યાય સમાઇ જાય અને એ અજ્ઞાનના પર્યાય જુદા પડે તો અભવનો ભાગે પણ જુદો પડે. માટે પર્યાય સંબંધી જ્ઞાન, અજ્ઞાનનો સૂત્રથી દેાડખેા ખુલ્લો દેાવેા નેઇએ.

ઉત્તર—સાંભળેા—શ્રી ભગવદ્ગીતા સૂત્રના શબ્દ ૮ મે ઉદેશે બીજે, આજુવાળાં છાપેલ પાને ૫૬૩ મે સૂત્રપાઠ—

एदसिर्णं भेते ? आभिर्ण बोदिय नाज पउअवाणं सुवनाज पउअवाणं, उदिनाजपउअवाणं, मणपउअवनाज पउअवाणं, केवलनाजपउअवाणं कवेर कवेरे जाव विसेसादिया वा ? मोयमा ? सव्वरथोवा मणनाजपउअवा, उदिनाजपउअवा-अर्णत्तगुणा, सुवनाजपउअवा अर्णत्तगुणा, आभिर्णबोदियनाजपउअवा अर्णत्तगुणा केवलनाजपउअवा अर्णत्तगुणा ॥

ભાષા—હવે પર્યાય અરૂપ બહુત્વ કહે છે. એજીર્ણભિવારિ એ એ નેજીં વાક્યાવકારે, હે ભગવન! આભિર્ણ બોધિક જ્ઞાન (મતિજ્ઞાન) પર્યાયને, તથા સુતજ્ઞાન પર્યાય, તથા અવધિજ્ઞાન પર્યાયને, તથા મનપર્યાય જ્ઞાન પર્યાયને, તથા કેવલજ્ઞાન પર્યાયને (એ પાચમાં) કુલુ કુલુ થરી દેાડા દુવે ? ઇતિ. પ્રશ્ન—ઉત્તર—હે ગૌતમ ! ઇહાં પાતાના પરાયની અપેક્ષાએ અરૂપ બહુત્વ ભાવેા. પણ પરપર્યાયની અપેક્ષાએ કપતાને તુારપણા માટે ભાવેા ૦ ઇહાં સર્વથી દેાડા મન પર્યાયના પર્યાય તેને મનામાત્ર વિષયપણા થરી, તેથી અવધિ જ્ઞાનના પર્યાય અનન્ત શુણ્ણ મનાપર્યાય જ્ઞાન અપેક્ષાએ અવધિ જ્ઞાનને દ્રવ્ય પર્યાય થરી અન્તે શુણ્ણ વિષય માટે ૨, તથી સુતજ્ઞાન પર્યાય અનન્ત શુણ્ણ એને ફરી અફરી દ્રવ્ય વિષય ખજે કરી અન્તે શુણ્ણ વિષયપણા માટે ૩, તેહથી આભિર્ણ બોધિકજ્ઞાન (મતિજ્ઞાન) પર્યાય અનન્તશુણ્ણ એને કહ્યા અણુકહ્યા દ્રવ્યવિ વિષયપણું કરી અનન્તશુણ્ણ વિષયપણા માટે ૪, તેથી કેવલજ્ઞાન પરાય અનન્ત શુણ્ણ સર્વ દ્રવ્ય પરાય વિષયપણા માટે ૫.

૦ પરપર્યાય અને પરપર્યાય વિષે વિસ્તારથી ભજુવાને માટે જુએ આજુવાળું છાપેલ ભગવદ્ગીતા અને ૧૦૭૦ થી તેમાં વિસ્તારથી અજુ.પુ. સે.

કેવળજ્ઞાનના પર્યાય માટે છેવટ ટીકામાં કહ્યું છે કે—

મત્યજ્ઞાનાપેક્ષયા સ્ફૂટતરમિતિ, તતો પિ કેવલજ્ઞાનપર્યવા અનન્તગુણઃ
સર્વોદ્ધા માવિનાં સમસ્ત દ્રવ્યપર્યાયાણા મનન્ય સાધારણાત્રમાસેનાવમાસનાદિતિ ॥

પ્રશ્ન ૪૦ મું—પ્રાચ્ય જ્ઞાનના પર્યાય કહ્યા તેમ ત્રણ અજ્ઞાનના
પર્યાય જુદા જુદા કહ્યા છે ? હોય તો બતાવો ?

ઉત્તર—એજ ચાલતા અધિકારે લાભ્યમાં કહ્યું છે કે—હવે ત્રણ
અજ્ઞાનના પર્યાયનો અરથ બહુત્વ કહે છે.

एएसिणं भंते ! मद्भणानपज्जवार्णं सुवअणानविभंगानापज्जवार्णं
कपरेकपरे जाव विसेसाहिया वा गोयमा ? सव्वत्योवा विभंगानापज्जवार्णं, सुव-
अणानपज्जवा अणंतगुणा, मद्भणानपज्जवा अणंतगुणा.

માયા—एएसिणं भंते, એ એહને હો ભગવન ? મતિ અજ્ઞાન પર્યાયને
શ્રુત અજ્ઞાન પર્યાયને, વિભંગ જ્ઞાનપર્યાયને એ પુનઃ કુણ કુણ થકી યોગ્ય
હોવે, ધણા હોવે, બરાબર હોવે, વિશેષાધિક હોવે ? ઇતિ પ્રશ્ન—ઉત્તર—હે
જ્ઞાનમ ? સર્વથી યોગ્ય વિભંગ જ્ઞાનના પર્યાય (અનંતા) પ્રેવેયકના સાગ્રી
પૃથિવિતાંદ્ર બાણે તેહ બળી, તેહથી શ્રુત અજ્ઞાનના પર્યાય અનંત ગુણ,
(એહની ભાવના મિથ અરથત્વેકદસ્યે—મિથ અરથત્વા ભાધમા આ પ્રમાણે
॥ કે—શ્રુત અજ્ઞાનને શ્રુત જ્ઞાનની પદે ઓધે કરી સમસ્ત મૂર્ત અમૂર્ત
દ્રવ્ય સર્વ પર્યાય વિવધપણે કરી અવધિજ્ઞાન અપેક્ષાએ અનંત ગુણ વિવધ
પણા માટે) તેહથી, મતિ અજ્ઞાન પર્યાય અનંત ગુણ. (એહની ભાવના
પણ મિથ અરથ બહુત્વથી બળુથી—મિથ અરથ બહુત્વમાં કહ્યું છે કે—
મતિ અજ્ઞાન પર્યાય અનંતગુણ શ્રુતજ્ઞાન કહ્યા વસ્તુ વિષે થયે
પ્રવર્તે માટે.)

આ પ્રમાણે મુતપાડે જ્ઞાન અને અજ્ઞાનના પર્યાય તદન જુદાજ
કહ્યા છે. તે પ્રમાણે થી ભગવનીજી મુતમાં બધેકને અધિકાર નથી ત્યાંતો
એહલા જ્ઞાનનાજ પર્યાય કહ્યા ॥ તે ઉપરથી કેટલાકનું એમ માનવું થય
છે કે—તે બધા જગનાજ સમબધ છે. અને એ જ્ઞાનને સાકારાપેયોતમાં
ગણે તે અંત જ્ઞાનની અપેક્ષાએ ત્રણ અજ્ઞાનનો તેમજ લભાવેરા માય તે
જ્ઞાન અને અજ્ઞાન બંનેના પર્યાય લેતું પડે ખરડ.

અને બધા અજ્ઞાનની જ્ઞાન અજ્ઞાનની સ્થિતિ માટે જુદાજ સ્થિતિ
જુદાજ માટે અજ્ઞાન તો ?

પ્રશ્ન ૪૧ મું—ભવ્ય અભવ્યના જ્ઞાન અજ્ઞાનની સ્થિતિ માટે સૂત્રમાં શો ખુલાસો છે તે જણાવસો ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સૂત્રમાં શ્લોક ૮ માં ઉદ્દેશે બીજે બાબુવાળા છાપેક પાને ૫૮૬ તથા ૬૦ માં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાનની સ્થિતિ કહી છે તેમાં મતિ અજ્ઞાન અને શુભ અજ્ઞાન માટે ટીકામાં કહ્યું છે કે—

અજ્ઞાની મદઅજ્ઞાની, મુયઅજ્ઞાનીજં પુચ્છા ? ગોચમા ? અજ્ઞાની મદઅજ્ઞાની મુયઅજ્ઞાની ય તિવિદે પળેતે તેજહા અજાદર વા અપગગ્ગસિર (અમ વ્યાનાં) ૧ અજાદર વા સપગગ્ગસિર (અવ્યાનાં) ૨ સાદર વા સપગગ્ગસિર (પ્રતિપતિતસમ્યાદર્શનાનાં) ૩.

શ્રી પદ્મવલ્લુજી સૂત્રના ૧૮ માં પદે પણ એ અધિકાર ટીકામાં છે.

ભ.વ-અણાણી મધઅણાણી મુયઅણાણીજં પુચ્છા ? ગોચમા અજ્ઞાની મધઅણાણીય મુયઅજ્ઞાનીય તિવિદે પં. તં. અનાદિ અનંત એ ભંગો અભવ્યને હુવે ૧ અનાદિ સાન્ત ભંગો ભવ્યને હુવે ૨ સારી સાન્ત એ ભંગો સમ્યક્ત પરિવર્તમાને હુવે ૩.

આટલા દાખલે ભવ્ય અને અભવ્યમાં જ્ઞાન અને જ્ઞાનના પર્યાયમાં તફાવત કહ્યો, ભવ્યમાં જ્ઞાન અને અજ્ઞાન સત્તામાં અને પ્રગટપણે બન્ને કહ્યાં છે તે અપેક્ષાએ બંનેની પર્યાય ભવ્યમાં લાગે. અને અભવ્યમાં તેા એકજું અજ્ઞાનજ કહેલું છે અને પર્યાય પણ અજ્ઞાનનાજ કહ્યા છે તેા પછી કેવળજ્ઞાન કે કેવળ જ્ઞાનના પર્યાય હોવાજ કયાંથી ?

શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં ખધેકના અધિકારે સિદ્ધને અનંતા નાવુ. પલ્લવા-અનંતા દંશણ પલ્લવા કહ્યા છે તેા સિદ્ધમાં કેવળજ્ઞાનને કેવળદર્શન છે. તેમ એ અભવ્યમાં જ્ઞાન દર્શનના પર્યાય લાગુ કરીએ તેા સૂત્રના ન્યાય પ્રમાણે મતિ શુભ અજ્ઞાન અને વિભંગની અપેક્ષાએ અવધિ દર્શન એ રૂપ જ્ઞાન દર્શનના અનંતા પર્યાય કહ્યા છે તે લાગુ થાય.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—કદાચિ કોઈ લોક રૂઢીએ વા કોઈ અંચાદિકના આધારે સર્વ જીવ સરખા છે. સર્વ જીવની યાત્રે અનંતા અનંતા જ્ઞાનદર્શનના પર્યાય રહ્યા છે, એમ કહી સર્વ જીવને સિદ્ધ સમન માને તે વાઃ કોઈ અપેક્ષાએ મળે ખરી કે કેમ ?

ઉત્તર—કોઈ અપેક્ષાએ ન મળે, અને કોઈ અપેક્ષાએ સર્વ જીવનું સરખાપણું છે એમ કહી શકાય.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—કોઈ અપેક્ષાએ સર્વ જીવનું સરખાપણું મનાય? તે
:ન્યાય યુક્ત જણાવશે?

ઉત્તર—અસંખ્યાત પ્રદેશમય જીવદ્રવ્ય (દ્રવ્યઆત્મા) સર્વ જીવો
સરખો છે.

તે દ્રવ્ય આત્મા કેવળ સ્વરૂપી છે એમ કહી શકાય. કેવળ નામ
સંપૂર્ણ, કેવળ નામ કેવળજ્ઞાન, કેવળ નામ નિઃકેવળ-એકજ સ્વરૂપ એમ
કેવળના ત્રણ લેહ થાય છે. તેા દ્રવ્ય આત્મા તમામ જીવો પહેલે ને ત્રીજે
ભાગે સરખો છે. બીજો ભાગે દ્રવ્ય આત્માની ઋદ્ધિને છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—કોઈ એમ કહે કે-એ ત્રણે ભાગે તમામ જીવ હોય
એમ કહેવાને શો વાધો છે? ઋદ્ધિએ તમામ જીવ સરખા છે.

ઉત્તર—એ ઋદ્ધિએ તમામ જીવ સરખા હોય તો સિદ્ધને કેવળ
જ્ઞાનને કેવળ દર્શન ક્યાં છે તે પ્રમાણે અલબ્ધ જીવને નહિ કહેતાં માત્ર
અજ્ઞાનજ કહેત્ર છે, તેનું શું કારણ? માટે વિચારો કે સર્વ જીવોના દ્રવ્ય
આત્મા સરખો છે, તમામના અસંખ્યાતા પ્રદેશ પણ સરખા છે. અને
ઋદ્ધિમાં તફાવત છે. માટે ત્રણ લેહ સર્વ જીવની વહેંચણુ થતા ભગજી
અલબ્ધ જીવ અને સિદ્ધના જીવ એમ ત્રણ લેહ અનંત જ્ઞાની પુરૂષે પાડ્યા
તે સૂત્રમાં દાખલ થયા, માટે ત્રણે લેહના જીવમાં જ્ઞાન અજ્ઞાનના પચાસ
પણ ભિન્ન ભિન્ન રીતે જ્યાં જેને ઘટે ત્યાં સૂત્રદાતા સમજાવ્યા છે.

અર્થમાં એક રહસ્ય રહેલ છે કે-તે સમજૂદિથી શ્વેતાજનોએ
સમજવાનો છે.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—એ રહસ્ય શું છે તે તો જણાવો?

ઉત્તર—સામગ્રી, ભગવતીજના યાત્રક ૩ જે-ઉદ્યો પહેલે-ત્રાપત્રી
ત્રાપત્ર છાછાના પારણાના કરનાર મૂલમાં જેની પણામ પ્રવજર્ગ કહી છે.
સાઠ દબાર વર્ષ સુધી છઠને પારણે એકવીસ વાર રખેલા ચોખાને પાત્રીમાં
સંતોળી રસવિનાના ચોખાના કુચાનું પારણું કરી તેના ઉપર છા ત્રણ કર્ણ
જીવનીને અંતે પારોપત્રમન સંધારી કરી સુતો ત્યાંસુતી બાગવતપત્રી કહીને
મૂલમાં બોલાવ્યો છે તેનું શું કારણ? તે બહુનું એપ્રએ.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—ત્યારે કોઈ કહે કે-તેનું કારણ એમ હોવું એપ્રએ કે-તેની
કરણી મિથ્યાજના થતી હતી, કાચા પાત્રીથી ચોખા પે તો, નીચા પાત્રીમાં
સ્વાદ રસના વનેરે કેટલીક કિંચ મિથ્યાજની કરણીને અનુપત્રી હોઈને
હીંપે તેને બાગવતપત્રી કહેવા હોય એમ જણાય છે.

ઉત્તર—એવી ક્રિયા તો જૈન ધર્મમાં સંસારી જીવો વળાયે કરે છે તેને શું મિથ્યાત્વી માની લઈશું? પોતપોતાના અભિપ્રાય પ્રમાણે ક્રિયા કરે તેમાં દૃષ્ટિનો સંબંધ નથી. દૃષ્ટિ તો અંતર જાવની છે. બાજ તપસ્વી કહેવાનું કારણ અંતરની શ્રદ્ધા ઉપર છે. તેની અંતર્ગત શ્રદ્ધા એવી છે કે—તમામ આત્મા શિવ સ્વરૂપી છે, તમામનો આત્મા શરણો છે, બધા ઇશ્વર રૂપ છે, બધામાં ઇશ્વરની સત્તા છે. અર્થાત્ સત્તાએ તમામ આત્મા શરણો છે, તેમાં કંઈ સોદ બાજ છેજ નહિ. એવી દૃષ્ટિથી તે તમામને પ્રણામ કરતો, ધરતીએ ચાલના ત્યાન પ્રમુખને અને આકાશમાં ઉડના હામડા પ્રમુખને અથવા મનુષ્યાદિક જે સન્મુખ મળે—તેને અર્થાત્ ઉચ્ચ નીચા કે ધરતી પર જે દૃષ્ટિએ પડે તેને નમસ્કાર કરતો અને એમ માનતો કે મારો ને તમારો તમામનો આત્મા શરણો છે. આ દૃષ્ટિને લઈને તને બાજ તપસ્વી કહ્યો હોય એમ જણાય છે.

જો મહાવીરની શ્રદ્ધા એ પ્રકારની હોય તો તેમના અનુયાયીએ કેમ તમામને નમસ્કાર કરતા નથી? ભરે! કેટલાક સાધુ બાર્ધા કે શાવક પોતાની માન્યતાથી વિરૂદ્ધ હોય તો પગે પવ્થ લાગતા નથી, ઉચ્ચ વિમુખ વદન કરી ચાલ્યા બાજ છે તો તેમને શું આત્મા શરણો નથી માન્યો? મહાવીરે તે જ્ઞાન કેમ આપ્યું નથી કે સર્વનો આત્મા શરણો છે, માટે કોઈથી અછકાઈ શક્યતી નહિ. જૈન હો કે બૃજ હો, મનુષ્ય હો કે દેવ હો, પશુ હો કે પક્ષી હો, નર્કના જીવ હો કે સ્વર્ગના જીવ હો, ત્યાગી હો કે ભોગી હો, સિદ્ધ હો કે સંસારી હો, બૃજ હો કે બ્રહ્મચર હો, તમામના જીવ સિદ્ધ સ્વરૂપી છે માટે તમામ નમસ્કાર કરવા યોગ્ય છે. એમ કોઈ સૂત્રમાં ભેવામા આવતું નથી, માટે તામડી તાપસની માન્યતા અજ્ઞાનપણની સૂત્ર દ્વારા જણાવી છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—જૈન ધર્મમાં ઉપર કહેલી માન્યતાવાળા એમ માં આવે છે તેને શું જૈન ધર્મના શાસ્ત્રનું જ્ઞાન નહિ હોય?

ઉત્તર—જો જૈન ધર્મના શાસ્ત્રનું પૂરતું જ્ઞાન હોય તો તે આત્માના સ્વરૂપને સમજી શકે પણ બૃજ મનનાં શાસ્ત્રો આ એકાંકે કે દોઃશૂદ્ધિની જાણ ઉપર વધારે આધાર દોષ તેવાઓનો આત્મા અમિત બદ્ધ ઉચ્ચ સૂત્રથી વિરૂદ્ધ બનતાં જોઈએ હોય. કદાપિ કોઈ જૈન શાસ્ત્રના કદ જુદા હોય પણ કેટલીક જાણના અભિપ્રાયને લઈને દોઃશૂદ્ધિની જાણ ક્રમિકે પોતાના વિચારોને મજબુત કરી હું કહું છું તેજ ખરું છે એવી ૫૩૨ પણ થાય છે કે કંઈ સૂત્રોનું જાણી જામવતો પ્રાચીન યદુ રાજા નહિ.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—કોણ એમ કહે કે—મર્ત્યુવની પામે જાતની અનંત મહિત્તિ હોય છે માટે મર્ત્યુવ પામે અનંતુ કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શન હોય છે એવું જોઈએ. તો જાણીને પણ મનમાં કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શન અવરૂપ હોય તેમ કેમ?

ઉત્તર—મર્ત્યુવના મંત્રામાં જે જે જ્ઞાતિ મૂલ દ્વારા ધિગ્ન બનતી છે તે પ્રમદપણે બધા જુવને ડોળીનેજ મંત્રને છે, બને બધા મંત્રાનીની જાણનામાં કોણ કોણ કેમલે તુરો જામે પાડનામાં જાણે છે, પણ સમુદાયે લેલમા બધા જુવની જાણનાને જાણને અમરૂપ જુવને જોણનામાં જાણી કેરતાક જાણે બધા જુવના આગેવાનપણને જાણે જાણકારે સમયે જાણે ને પ્રમદ કર્યા છે.

દાખલા તરીકે શાગીપાનનો (મીઢિનો) એક કોણર બરેલો છે, તે શાગી-ત્રી પંખડી ડચી કમેડના ચાખાની વખતુલી છતાં તેમાં જોણતાએ કોણ કોણ કમેડનો કણ, ચોખા વિનાનો અંદર હોય છે, તેમાં બીજા રૂપે પણ ચોખા હોતો નથી એટલે તેમાં બીજક છેજ નહિ. કેમકે મીઢિ જેવીજ મીઢિ હોય, તે રૂપ જાણી અને ચોખારૂપ બીજક સહિત જે મીઢિ છે તે રૂપ બધા જુવ સમજવા.

જો સત્તામાં અભવીને કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શન હોય તો તેના બીજકરૂપ સમજૂત અવરૂપ સત્તામાં હોયું જોઈએ; જ્યાં સત્તામાં સમકિત ત્યાં સત્તામાં કેવળજ્ઞાન અને જ્યાં સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન ત્યાં સત્તામાં સમકિત અવરૂપ હોય. સમકિત વિના કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ જ્ઞાન વિના સમકિત હોય નહિ. એટલે સત્તામાં સમકિત હોય અને કેવળ જ્ઞાન ન હોય તથા સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન હોય ને સત્તામાં સમકિત ન હોય એવો કોણ પણ જુવ નીકળે નહિ, બસે સદુચારી છે.

કેવળ જ્ઞાનનું બીજ સમકિત છે અને સમકિત એ કેવળ જ્ઞાનનું ઉત્પાદક છે. દાખલા તરીકે વડના બીજમાં વડ સમાયેલો છે અને વડ એ બીજ સહિત છે. તેમ સમકિતમાં કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શન રહેલું છે, સમકિત પ્રાપ્ત થયા પછી તેજ ભવે અથવા ત્રીજે ભવે, અથવા પત્તર ભવે, છેવટ અર્ધ પુરુષને પણ કેવળ જ્ઞાન રૂપ વૃક્ષ પ્રમદ થાય. તે જો સત્તામાં સમકિતરૂપ બીજક હોય તો સત્તામાં રહેલું કેવળ પ્રમદે માટે બીજક વિના વૃક્ષ નહિ અને વૃક્ષ વિના બીજક નહિ. સત્તામાં બસે જામન હોમાન છે, એકની નાસ્તિએ બીજની નાસ્તિ, એકની અસ્તિએ બીજનું અસ્તિત્વ

બીજી ન્યાય-કુટ્ટી વિમા ઇંદુ નહિ, અને ઇંદી વિના કુટ્ટી નહિ, એ સિદ્ધાંત અનુદિ સિદ્ધ છે. તેમ જે જીવની પાસે સત્તામાં કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન હોય તે જીવને સત્તામાં અવરૂપ સમ્યક્દર્શન પણ હોય. એક હોય ને એક ન હોય એવો કોઈ જીવ હોયજ નહિ જો હોય તો સત્તામાં જાણે હોય, અને ન હોય નો સત્તામાં જાણે ન હોય. માટે જીવી કે જાણવીને જો સત્તામાં સમ્યક્દર્શન નથી તો સત્તામાં કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન પણ નથી. જો જાણવીને સત્તામાં કોઈ કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન માનવું હોય તો સત્તામાં સમ્યક્દર્શન અવરૂપ માનવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—ત્યારે કોઈ કહે કે—શ્રી સમવાયગણ સૂત્રમાં જાણવીને જે પ્રકૃતિઓ સમ્યક્જ્ઞાનનીય અને મિથ્યજ્ઞાનનીય હોય નહિ માટે જાણવીને સમકિત તો ત્રણ કાળમાં ફરશે નહિ, એમ તો સૌ કોઈ કબુલ કરે તેમ છે. અને શ્રી ભગવતીજી સૂત્ર વગેરેના કેટલાક તાબલાથી સિદ્ધ થાય છે પણ કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન રૂપ સર્વનો આત્મા ક્ષો છે માટે સત્તામાં કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન હોય એમ કેટલાકનું માનવું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જો પ્રકારે માનવું સૂત્રના ન્યાયે યુક્ત નથી. સર્વ જીવના આત્મા અસંખ્યાત પ્રકેરે સરખા છે, અક્ષરનો અનંતમો ભાવ હવે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ સર્વ જીવનો ઉપાટો છે તે અપેક્ષાએ પણ સરખો છે. સર્વ જીવનો અનંતી શક્તિ કહેવામાં આવે છે તે પણ અપેક્ષાવાળી છે ભવ્ય અને અભવ્ય જીવની કદિમાં અનંતો તફાવત છે, અભવ્ય નિગોદનું શુદ્ધ જે હોય તેથી નારદી, તિર્થંક, મનુષ્ય અને દેવતાનું શુદ્ધ અનંત ગણ અધિક હોય, તેમજ જાણવીને વિભગ જ્ઞાન અથવા કેવળ ચરિતાર્થ શુભોત્તર જાણે જાણવીના આત્માની અનંત શક્તિ કદી સકાય નેમાં લબ્ધિવાદિક શુભોત્તરો સંભવ નથી.

ભવ્ય જીવના આત્માની અનંત શક્તિના બેઠ પણ અનેક છે, નિગોદમાં રહેલા ભવ્ય જીવ અને તે સિવાયની બીજી ગતિમાં રહેલા ભવ્ય જીવોના શુદ્ધ જ્ઞાનથી માંડી ત્રણ અજ્ઞાન અને પાંચ જ્ઞાનની અનેક પ્રકારની લગ્નિઓની પ્રાપ્તિના ઉપર કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન સુખીમા આત્માની શક્તિના અનેક વિકલ્પો થાય છે. માટે આત્માની અનંતી શક્તિના સંભવમાં ભવ્ય જીવ અને અભવ્ય જીવ વચ્ચે અનંત અંતર છે.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—ત્યારે કોઈ કહે કે—તો પછી જાણવીને કેવળજ્ઞાનના અવરૂપ કેવળ દર્શનના અવરૂપ કઈનો બંધ કેવી રીતે હોઈ શકે ? કારણકે—

બીજો મત એમ પણ જણાવે છે કે-મિથ્યાત્વની કશીમાં વિભંગ જ્ઞાનને દોષ કોઈ મતવાળા સંપૂર્ણ જ્ઞાન માની કેવળ જ્ઞાન કહેવે છે. એમ શ્રી ભગવતીજ સૂત્રમાં શિવરાજ કવિના અધિકારથી જણાઈ આવે છે તો તે કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શનરૂપ વિભંગ જ્ઞાનને કેવળ જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મના દગનું આવરણ થયેલું તે મિથ્યા ભાવનું માનેલું અથવા અસવીને સત્તામાં રહેલું વિભંગ જ્ઞાનરૂપ કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શનનું આવરણ કરે એટલે તે પ્રગટ થવા કે નહિ. પણ વીતરાગ પ્રણીત કેવળ જ્ઞાન દર્શન અભવીને સૂત્રના ન્યાયે ઢોવા સંભવ નથી.

સર્વ જીવ કેવળ સ્વરૂપે સરખા છે એ એક જાતની દુનિયાની બોલાવણી છે, અથવા તો જીવનું ચેતન્ય સ્વરૂપ અસંખ્યાત પ્રદેશમય દ્રવ્યાત્મા ઇત્યાદિક કેટલાક કારણો ભવ્ય અમન્યના સરખાપણાના લઈને સર્વ આત્મા કેવળ સ્વરૂપી માનેલ છે પરંતુ વીતરાગ પ્રણીત-જીવ આખ્યાત કર્મની કહેલી સોગ કળામાંની ભવીને કહેલી કેવળ જ્ઞાન દર્શનરૂપ કળા અભવીને હોય નહિ. તેનું કારણ, કેવળ જ્ઞાન દર્શનનું બીજક સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન અભવીને મૂળ સત્તામાં છેજ નહિ. ‘મૂળો નાસ્તિ કુલઃશાખા’ મૂળ નહિ તો વૃક્ષ કે શાખા હોયજ ક્યાંથી? બીજ નહિ તો વૃક્ષની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી હોય? માટે કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શનનું મૂળ બીજક સમ્યક્ જ્ઞાનને સમ્યક્ દર્શન છે. તે ન હોય તો કેવળ જ્ઞાનાદિ નજ હોય એમ શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજ સૂત્રના ૨૮ મા અધ્યયનમાં જણાવે છે કે-સમકિત વિના જ્ઞાન નહિ, જ્ઞાન વિના ચારિત્રનો શુભ નહિ, ચારિત્રના શુભ વિના મૈત્ર નહિ, એટલે જીવન મુક્ત નહિ. અર્થાત કેવળ નહિ-કર્મથી મુક્તિપણ નહિ અને મૈત્ર વિના નિર્વાણ નહિ. તો અભવીને સમકિતરૂપ બીજક નથી. એમ જો સૂત્ર સાક્ષી આવતું હોય તો આપણે અવશ્ય કણુલ કરવું પડશે.

પ્રશ્ન ૫૨ મું—શ્રી કાશ્યાંગજ સૂત્રમાં પહેલુંજ કાણું મંડતા પહેલાજ બોલમાં “એગે માયા” એકજ આત્મા કહેવ છે. એ ઉપરથી સિદ્ધ અને તે સિવાયના બીજ તમામ જીવોનો આત્મા સરખો કરે છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—જો વાત ઠીક છે. સિદ્ધનો દ્રવ્યાત્મા અને સર્વ જીવનો દ્રવ્યાત્મા એકજ સ્વરૂપી છે. સરખો છે, તમામના અસંખ્યાત પ્રદેશ પણ સરખાજ છે. એટલે અસંખ્યાત પ્રદેશમય દ્રવ્યાત્મા તમામ જીવનો સરખો છે તે સરખાઈપણને લઈને શ્રી કાશ્યાંગજ સૂત્રમાં મંડતા પહેલાજ બોલ

સંશ્લેષ નયની અપેક્ષાએ "એમે આયા" એકજ આત્મા-એકજ એવ છે. એટલે હોકમાં રહેલા તમામ એવને એકજ ભેદ કહેતા; તમામ છાં વેદમાં લક્ષણે સરખા છે. તમામ છાં તમામ આત્મા અસંખ્યાત પ્રકારે રૂપ દ્રવ્યાત્મા એ સરખા છે, એકજ સ્વરૂપી છે એટલે તમામ છાંનું સારું સ્વરૂપ છે. આ અપેક્ષાએ કદાપિ કોઈ સિદ્ધ સમાન તમામ આત્મા છે એમ માનવું હોય તો તેમ માનવાને જશ પત્ર વાંધે નથી. આ કથા આત્માને કોઈ કેવળ સ્વરૂપે સર્વ આત્મા સરખો છે એમ માની શ્રીમાં કેવળ જ્ઞાનમય છે. જેમ એમે આયા તેમ એમે નાણે કાલુષ્ય મૂલ્યમાં પણ કહેલ છે તે ઉપરથી કોઈ આત્મા એજ જ્ઞાન છે એટલે આત્મા કહે છે જ્ઞાન કહો એટલે આત્મા એજ કેવળ જ્ઞાન એમ સંશ્લેષ નયની અપેક્ષાએ કહી શકાય. પરંતુ વ્યવહાર નયની અપેક્ષાએ મુલ્યમાં અને ભેદ જણાવ્યા છે જેમ એમે આયા તથા એમે નાણે કહી છાંને અને જ્ઞાનને એક ભેદ જણાવ્યો તેમજ તેજ સૂત્રમાં બીજે કાણે છાંના લે ભેદ કદા જે સિદ્ધ ને સંશયી. એમ વ્રીજે કાણે જાણ્ય અત્યંત મિદ્ધના છાં એમ પ્રભુ ભેદ પણ કહી જતાવ્યા. એમ ભેદાન ભેદ છાંનું એવના અને ભેદ, અનેક જાંગા, અનેક સ્વરૂપ, અનેક પ્રકાર, અનેક જાદિએ કહી સહિત કહેક આત્મા જુદા જુદા પણ કદા છે. મિદ્ધને આમાં જાણ છે અને જાણીતા તમામ એવને સકર્માં કદા છે મિદ્ધને કાલુષ્યજન્યને એકજ ભેદ છે અને સકર્માં એવના અનેક ભેદ છે કર્મજન્ય મુલ્યને અનેક ભેદ છે તેમ તેની જાદિમાં પણ અનેક તારતમ્યના સંભવ છે આત્માના જાદિના કાળાજ ઉપરથી જણાઈ આવશે.

દરે એમ આપનાં દિગ્ગંજ અને અનેક બેઠ કળાઓ તેમ જાન્ય પણ કનેનાં કદી જાન માટે એકજ બેઠ યાકાપાપીય તે જાન ઉપર એ. ગુરુ એક જિંદ કદી તેના પણ અનેક બેઠ બેઠવે જાનના આકરે કદ પણ કદા છે. એમ કદેક વાગુના છવને આશીને જાન.કિઠી કાઢીને પણ અનેક બેઠ કદા છે તે મુજ જાનથી મમકવમાં આવે ને, માટે એક વગે નદે બન. કનેકન એક મુવના આપરે કદેક છવને એકબેઠે નવજી નિદેવ અને અવદાવનું કવુષ બાપી અવાં નિદેવની કદા દેવ ના નિમંત્રા નિવાર કવેક અને કવાં અવદાવની અવુ કદા અવદાવને અવદાવ કદેક, એ જિવ નિદેવનો નેલી છે.

[illegible]

ઉત્તર—તાત્ સખેથી આગળ ઉપર લખાણ સમજીવીપૂર્વક જણાવવામાં આવશે. પરંતુ અહિંયાં તે આપણે એટલું જ જણવાનું છે કે— સર્વ જીવની સમુદ્ધે કદિ જે કહેવામાં આવી હોય તે જુદા જુદા જીવની પૃષ્ઠામાં જે જીવને જે જોડ લાગુ થતો હોય તેજ જોડ લાગુ કરવોજોઈએ. એમ કદિ હોય નહિ કે એક અમુક જીવને જે જોડ કહેા હોય તે સર્વ જીવને લાગુ થાય એવો ન્યાય સૂત્રનો હોય નહિ. કાળલા તરીકે જીવ અને મિદનું સ્વરૂપ જણવા વિના સિદ્ધ સમાન આત્મા છે એમ માની અભવ્યને સિદ્ધ સમાન ગણી સિદ્ધની બરાબર અસવીને ક્ષાયક સમકિત, કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન સત્તામાં માનવાં તે કેમ થઈ ? માત્ર અસંખ્યાત પ્રદેશાત્મક દ્રવ્યઆત્માની એકતાને લઈને અભવ્ય અને સિદ્ધને તમામ કદિએ સરખા ગણવા અને મોહનોએ આવરેલ એવું પણ સમકિત જેને સત્તામાં નથી એટલે સમવાચાંગ સૂત્રમાં કદા પ્રમાણે અભવીને સમકિત મોહનોય અને મિધ્યાત્વ મોહનોય જે પ્રવૃત્તિ મૂળેથીજ સત્તામાં નથી તેને સત્તામાં સમકિત અને કેવળજ્ઞાન સત્તામાં માની સિદ્ધની બરાબર અભવી ગણવો. તે સૂત્ર કેમ કણુક કરે ? દ્રવ્યાત્માની સાથે બીજી લઘિઓ—બીજી શુદ્ધો સત્તામાં સરખા હોય તેજ તેને બરાબર ગણાય, એવો સૂત્રનો ન્યાય છે. જેમ શ્રી કાલુગજી સૂત્રમાં એકજ આત્મા કહેા છે તેમજ શ્રી ભગવદીજી સૂત્રમાં આઠ આત્મા કદા ॥ તેનો પશુ યોતાજનોએ કાથે વિચાર કરવો ઉચિત છે.

પ્રશ્ન ૫૪ યુ—શ્રી કાલુગજીમાં એકજ આત્મા કહ્યો અને શ્રી ભગવદીજીમાં આઠ આત્મા કદા છે તેનું યુ કારણ ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવદીજી સૂત્રમાં કહેલા આઠ આત્મામાં પ્રથમ કહેલો દ્રવ્યાત્મા અસંખ્યાત પ્રદેશમય સિદ્ધનો અને સર્વ સંસારી જીવનો સરખો ગણી રીક લેલ કાલુગજી સૂત્રમાં કહ્યો.

અને શ્રી ભગવદીજી સૂત્રના ૧૨ મા શ્લોકના ૧૦ મા ઉદ્યે આઠ આત્મા કદા તે પહેલા દ્રવ્ય આત્માને આદીને બાકીના સાત આત્મા શુદ્ધ રૂપે છે એટલે દ્રવ્ય આત્મા જે શુદ્ધમાં પ્રવર્તે તે શુદ્ધના નામથી આત્મા જોગણાય છે. દ્રવ્ય આત્મા જ્યારે ક્ષાયમાં પ્રવર્તે ત્યારે ક્ષાય આત્મા કહેવાય છે, અને જોગમાં પ્રવર્તે ત્યારે જોગાત્મા કહેવાય, એમ સાકાર મહાકાર (જ્ઞાન દર્શન) માં પ્રવર્તે ત્યારે ઉપયોગ આત્મા, એમ જ્ઞાન આત્મા, દર્શન આત્મા, ચારિત્ર આત્મા અને વીર આત્માનું સ્વરૂપ જણવું. એટલે જેમાં દ્રવ્ય આત્મા પ્રવર્તે તે રૂપનો આત્મા કહેવાય તેની સંખ્યાત્રીને

મોટે ધી બગવતીજી મૂવના ઉપર કહેવા ૧૨ માં મુદતના ૧૦ માં કીટક
અનુવાદમાં બાપુજીના છાપેલ પાને ૧૦૫૮-૧૦૫૯માં બહુ અલ્પ નિ
કહેલ તે તે નીચેના પાકથી ભરવું.

મનુરાદ-કનિષ્ઠો મગવત્તાત્મા પ્રશ્નઃ ૧ ગૌઃ દ્વાયત્મા (સર્વ
જીવાનામ્) કૃપાયાત્મા (સકૃપાયાનામ્) મોગાત્મા (મોગિનામ્) ઉત્તે
ગાત્મા (સર્વજીવાનામ્) જ્ઞાનાત્મા (સમ્યગ્દર્શિનામ્) દર્શનાત્મા (સર્વદર્શન
ચારિત્રાનામ્) (સર્વચરિત્રીનામ્) વિર્વાત્મા (સર્વવિર્વાચિનામ્)

ઉપરના પાકમાં એમ કહે છે કે-ગોત્તમ સ્વામીએ ભગવંતે અને
પૂછ્યું છે કે-અહો ભગવંતે ! આક આત્માનું સ્વરૂપ કેવી રીતે છે તે
આપ જણાવશે ? ભગવંતે કહ્યું છે મે તમ ! સાંભળ-દ્રવ્ય આત્મા સર્વ
જીવને દોષ ૧, કૃપા આત્મા સકૃપાચીને દોષ ૨, મોગ આત્મા મોગીને
દોષ ૩, ઉપયોગ આત્મા સર્વ જીવને દોષ ૪, જ્ઞાન આત્મા સમ્યક્ દર્શ
જીવને દોષ ૫, દર્શન આત્મા સર્વ જીવને દોષ ૬, ચારિત્ર આત્મા સર્વ
વિરતિને દોષ ૭, વીર્વ આત્મા સર્વ સંધારીને દોષ ૮. ॥

પ્રશ્ન ૫૫ મું-સમુચ્ચયે સર્વ જીવમાં કેટલા આત્મા હોય ?

ઉત્તર-સમુચ્ચયે સર્વ જીવમાં આઠે આત્મા હોય.

પ્રશ્ન ૫૬ મું-ભવ્ય જીવમાં કેટલા આત્મા હોય ?

ઉત્તર-સમુચ્ચયે ભવ્ય જીવમાં આઠે આત્મા હોય.

પ્રશ્ન ૫૭ મું-અભવ્ય જીવમાં કેટલા આત્મા હોય ?

ઉત્તર-જ્ઞાન આત્મા ૧ કેવળ દર્શન આત્મા ૨ ચારિત્ર આત્મા ૩
વરજીવને બાકીના છએ (દ્રવ્ય આત્મા ૧ કૃપા આત્મા ૨ મોગ આત્મા ૩
ઉપયોગ આત્મામાં સાકાર મહાકાર બન્ને ૪ દર્શન આત્મામાં ચક્ર
અચક્ર, અવધિદર્શન એ ૩ બોલ ૫ અને વીર્વ આત્મા ૬ એ ૭
આત્મા હોય.

પ્રશ્ન ૫૮ મું-નોભવ્ય નોઅભવ્ય-એટલે સિદ્ધમાં કેટલા
આત્મા હોય ?

ઉત્તર-સિદ્ધમાં, દ્રવ્ય આત્મા ૧, ઉપયોગ આત્મા (કેવળ સર્વ
કેવળ દર્શન આત્મા) ૨, જ્ઞાન આત્મા (કેવળ જ્ઞાન આત્મા) ૩, દર્શન
આત્મા (કેવળ દર્શન આત્મા) ૪, એ ચાર આત્મા હોય. અને બીજી
અપેક્ષાએ એક દ્રવ્ય આત્માને બીજી સાકારને મહાકાર આત્મા ઉપયોગ

આત્મા બેઝ આત્મા હાલે. ત્રીજી અપેક્ષાએ એક દ્રવ્ય આત્માજ હાલે. (કૃપાય આત્મા ૧ બેઝ આત્મા ૨ ઉપયોગના ૧૨ બોલ માંડેકો કેવળ જ્ઞાન કેવળ દર્શન વરણને બાકીના ૧૦ બોલે ઉપયોગ આત્મા ૩, કેવળ જ્ઞાન વરણને ૪ જ્ઞાન સહિત જ્ઞાન આત્મા ૪, કેવળ દર્શન વરણને ૩ દર્શન રૂપ દર્શન આત્મા ૫, ચારિત્ર આત્મા ૬, ને વીર્ષ આત્મા ૭ એ પ્રકારના સાત આત્મા ન હાલે. અને સમુચ્ચયે કોઈ પૂછે તો સિદ્ધમાં ચાર આત્મા હાલે. તે સંબંધી તરત સમજી શકાય તેવી રીતે નીચેના યંત્રથી જાણવું.

આદ્ય આત્મા.	દ્વિતીય આત્મા.	કૃપાય આત્મા.	બેઝ આત્મા.	ઉપયોગ આત્મા.	જ્ઞાન આત્મા.	દંશ્ય આત્મા.	ચારિત્ર આત્મા.	વીર્ષ આત્મા.
સ્વામી.	સર્વ જીવને.	સમજાવાને.	સમજીતને.	મર્વ જીવને.	સમજીત દર્શિને.	સર્વ જીવને.	ભાવથી મર્વ વિગતીને.	સર્વ મ સારીને.
જાણ્ય જીવમાં.	હાલે.	હાલે.	હાલે.	હાલે.	હાલે.	હાલે.	હાલે.	હાલે.
અજાણ્ય જીવમાં.	હાલે.	હાલે.	હાલે.	અજાણ્ય કે દર્શન હાલે.	.	કેવળ દર્શન નહિ કે દર્શન હાલે.	ભાવથી .	હાલે.
તેજાજ્ય તેજાજ્ય સિદ્ધમાં.	હાલે.	.	.	કે. જા. કે. દ. આથી હાલે.	કેવળ જ્ઞાન હાલે.	૧ કેવળ દર્શન હાલે.	.	.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—શિશ્ય—આત્મા તો પરમાત્મા અને પરમાત્મા તો આત્મા કહેવાય છે. એ અપેક્ષાએ અજાણીનો આત્મા સિદ્ધ સમાન ગણાય કે નહિ ?

ઉત્તર—આ ભાષા દુનિયામાં બોલવા રૂપે વરણાય છે ખરી અને આપણે પણ ભોક્ષીએ છીએ. પરંતુ તેનો પરમાર્થ કોઈ રૂપે તો ઉત્તર દેવામાં વિચાર કરવો પડે છે. આવી એકજ ભાષા નહિ પણ અનેક ભાષા વપરાય છે તે જાણજી પર જાણવામાં આવશે. અન્ધારે તો સાક્ષી વખતે વિચાર કરવો જોઈએ.

જેમ થી ભગવતીજ સૂત્રમાં આઠ આત્મા કહ્યા છે તેમ પ્રયોગમાં ત્રણ પ્રકારના આત્મા જણાવ્યા છે. તેમાં પહેલો બહિરાત્મા ૧, બીજો અંતરાત્મા ૨, ત્રીજો પરમાત્મા ૩, જેમ ત્રણ પ્રકારના આત્મા કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૬૦ સુ—બહિરાત્માનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જે વસ્તુ આત્માની છે તેની સાથે રમણતા નહિ કરતાં અન્ય પૌદ્ગલિક વસ્તુમાં નિરંતર જેનો ઉપયોગ રહ્યા કરે છે, તેની જ રમણતામાં રમે છે, સદાકાળ તેનાજ ઉપર પ્રીતિ ભેદાયેલી છે, આત્માની કંઈ કંઈ વસ્તુ છે તેનું જ્ઞાન ચોતાને નથી. એવા પહેલા બીજાને ત્રીજા શુદ્ધ સ્થાનવાળા જીવોને બહિરાત્મા કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૬૧ સુ—બીજો અંતરાત્મા કોને કહેવો ?

ઉત્તર—જેણે આત્માનું સ્વરૂપ જાણ્યું છે, આત્મભાવમાં જેની રમણતા રહ્યાં કરે છે, રત્નત્રયની આરાધના માટે જેની તીવ્ર અભિલાષા રહ્યાં કરે છે. પુદ્ગલપર જેની તીવ્ર અભિલાષા હોય નહિ, એવા શુદ્ધ સ્થાનથી બારમા શુદ્ધસ્થાન સુધીના પ્રણામ જેના શુદ્ધ એવીએ યજ્ઞ હોય તેવા જીવોને અંતરાત્મા કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૬૨ સુ—પરમાત્માનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—પરમનામ ઉત્કૃષ્ટો આત્મા છે જેનો તેને પરમાત્મા કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૬૩ સુ—અસંખ્યાત પ્રદેશમય દ્રવ્ય આત્મા તો સર્વનો સરખો છે છતાં પરમાત્માનો ઉત્કૃષ્ટો આત્મા કેમ કહેવાયો ?

ઉત્તર—ઉત્કૃષ્ટી ઋદ્ધિને ઘર્ષને ઉત્કૃષ્ટો આત્મા કહેવાયો. એટલે ઉત્કૃષ્ટી આત્મશક્તિ પ્રગટ કરી પરમાત્મપદ (સિદ્ધપદ) પ્રાપ્ત કરવાનાં સાધનો મેળવી આત્માની અનંત શક્તિને દર્શાવનાર કર્મપુદ્ગલના ધનને તોડી, મોહનીયાદિ ઘાવી કર્મનો નાશ કરી, લોભલોકનો પ્રકાશ કરવાની શક્તિ જે આત્માની પ્રગટ થયેલી હોય અર્થાત્ સિદ્ધપદની પ્રાપ્તિને નજીક હોય તેને અથવા સિદ્ધપદને પ્રાપ્ત થયા હોય તેને પરમાત્મા કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૬૪ સુ—પરમાત્મા શબ્દમાં નીતની દૃષ્ટિએ કોઈ પ્રકારનું બીજું શક્ય સમાવેશું છે ?

ઉત્તર—તેમાં એવા પ્રકારનું શક્ય રહેલું છે કે—જેમાં સંસારાચી 'તીર્થ' કરનો સમાવેશ થઈ જાય છે. તે એવી રીતે કે—'પરમાત્મા'.

આ, અશરોને આંકડાના રૂપમાં ગોઠવી તેનાં સરવાળો લેશે તે (૨૪) નો સરવાળો આવશે તે ધ્યાનીશને એક 'પરમાત્મા' પદમાં ધ્યાનીશ તીર્થ કરેનો સમાવેશ કરી માત્ર સાડા ચાર અશરમાં જ નાની પુરૂષે ગોઠવળી કરી દોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૬૫ સુ—સિધ્ધ-ઉપરના ત્રણ આત્માનું સ્વરૂપ જણાવ જણાવું. તેમાં જાણીને માટે તો સમજાય તેવું છે પણ અજાણીને માટે શું સમજવું? તેનો જવાબ અધર રહ્યો છે. તે પણ જણાવશો?

ઉત્તર—ભાઈ! તેનો પ્રશ્નસો તો વિદ્વાન પુરૂષો સમજી ગયા છે. એવો કેવળ હાથો પુરૂષ દોષ છે, ગોળને ખોળ સરખા મળે? દિવસને રાત્રિ અને રાત્રિને દિવસ માને? અનાદિ અનંત કૃત્તુપદ્ધતિનાં છવને શુકલપદ્ધતિનાં છવની મળનામાં જાની પુરૂષોએ લીધા નથી તો અજાણીને સિદ્ધતા સ્વરૂપમાં મળવા તે તો ૦૦૦૦૦૦૦૦ કયાં સિદ્ધ પરમાત્માનો આત્મા અનંત જ્ઞાનમય કેવળ સ્વરૂપી અને કયાં અનાદિ અનંત અજ્ઞાનમય અભય છવનો આત્મા, કયાં આકાશને કયાં પાતાળ, કયા સદ્મ અગ્નિજ્વેલમય સૂર્યનો પ્રકાશ અને કયાં અમાવાસવનો અધકાશ. અનાદિ અનંત મિથ્યાદષ્ટિ એવા ત્રણે કાળમાં પ્રથમ શુશ્રુષાન નિવાળી, બદ્ધિરાત્માના ધણી અજાણીનો આત્મા પરમાત્માની પંક્તિમાં દાખલ કરવો અર્થાત્ સિદ્ધની ભેટ-મુકવો-સિદ્ધનો અને અજાણીનો આત્મા સરખો મળવો તે સૂત્રના ન્યાયે બંધ બેસતો નથી.

પ્રશ્ન ૬૬ સુ—કેવળ એમ કહે છે-થી આચાર્યશ્રી સૂત્રમાં કયું ઉકે-આવા સે નાળે, નાળે સે જાવા. એટલે આત્મા એજ જ્ઞાન અને જ્ઞાન એજ આત્મા કહેલ છે. અજાણીનો આત્મા જ્ઞાન રૂપ કેમ ન કહેવાય?

ઉત્તર—ખુદીથી કહેવાય, શા માટે ન કહેવાય? શ્રી પત્તજ્ઞાન સૂત્રનાં ઉપયોગ પદમાં સર્વ છવને જે ઉપયોગ કહ્યા છે, એક સાહાર ઉપયોગ ૧ બીજો મજાહાર ઉપયોગ ૨. સાહાર ઉપયોગ તે જ્ઞાનનો ઉપયોગ અને મજાહાર ઉપયોગ તે દર્શન ઉપયોગ.

સાહારઉપયોગમાં એટલે જ્ઞાન ઉપયોગમાં પાંચ જ્ઞાન અને પણ અજ્ઞાન કહ્યા છે. એટલે જે જાહેને જ્ઞાન ઉપયોગ કહેલ છે, અને મજાહાર ઉપયોગ એટલે દર્શન ઉપયોગ તેમાં ચાર દર્શન કહ્યાં છે, જે અપેક્ષાને જ્ઞાન ઉપયોગમાં અજ્ઞાન મળેલ છે, એટલે અજ્ઞાનને પણ જ્ઞાન કહેલ છે તો શ્રી 'આચાર્યશ્રી' સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે જાવા સે નાળે, નાળે સે જાવા.

આત્મા તે જ્ઞાન, અને જ્ઞાન તે આત્મા. આ શબ્દ સર્વ જીવને લાગુ થાય તેમ છે.

પ્રશ્ન ૬૭ સુ—ઉપરનો શબ્દ સર્વ જીવને લાગુ કેવી રીતે થાય ?

ઉત્તર—સિદ્ધ અને સંસારી સર્વ જીવમાં જ્યાં જ્યાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન મળેલા જે જે બોલ લાગુ થાય તે સાકારોપયોગના એટલે જ્ઞાન ઉપયોગના લેવા.

સિદ્ધમાં સાકારોપયોગ કહ્યો છે તે કેવળ જ્ઞાન આત્મી, અને બન્ધ જીવમાં સાકારોપયોગ કહ્યો છે તે પાંચ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન આત્મી. ને અસંબંધે સાકારોપયોગ તે ત્રણ અજ્ઞાન આત્મી. એટલે દરેક આત્માને જ્ઞાન છે અને જ્ઞાન સહિત દરેક આત્મા છે. એટલે આત્મા તેજ જ્ઞાન અને જ્ઞાન તેજ આત્મા. આ શબ્દ સાકારોપયોગે કહેલા આઠ જ્ઞાન મળેલા જ્ઞાન વડે આત્મા તેજ જ્ઞાન અને જ્ઞાન તેજ આત્મા કહેલ છે. તે વાત સત્ય છે. સાકારોપયોગ અને મણીકારોપયોગ બહાર એટલે જ્ઞાન ઉપયોગ અને દર્શન ઉપયોગ બહાર એક પણ આત્મા નથી, આ વાત સિદ્ધાંતથી સત્ય છે.

સિદ્ધને કેવળ જ્ઞાન ને કેવળ દર્શન નિયમા, બન્ધ જીવને પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાનની અને ચાર દર્શનની વાજન્ય, અને અમલ જીવમાં સદાય જે અજ્ઞાનની નિયમા અને વિભાજને ચાર દર્શનની બાજન્ય એમ સિદ્ધાંત સાક્ષી આપે છે.

પ્રશ્ન ૬૮ સુ—ચિત્ત-બદ્ધ દ્રવ્યમાં, જીવ દ્રવ્યના દ્રવ્ય ગુણને પર્વાવનું સ્વરૂપ શી રીતે છે તે કુઠામાં જણાવો ?

ઉત્તર—અસંખ્યાત પ્રદેશમય જીવ તે જીવ દ્રવ્ય છે. એવા જીવ દ્રવ્ય લોકમાં અનંતા છે, દરેક જીવનું ચૈતન્યપણ તે જીવનો ગુણ છે, દ્રવ્ય અને ગુણનું ચૈતન્યપણ છે. દ્રવ્ય ગુણને આત્મીને લક્ષણ અને પર્વાવ કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૬૯ સુ—જીવનો ગુણ ચૈતન્ય કહ્યો તે તો ઠીક છે. મો નંદી જ મૂલમાં પડે સાંભળ્યું છે કે-જીવનો અક્ષરનો અનંતનો ભાવ ઉશરો ઠીક છે તે ચૈતન્યપણનો છે. એટલે જીવનો ગુણ ચૈતન્ય છે તો જીવનું કફરું શું ?

ઉત્તર—શ્રી ઉગ્રાધ્યક્ષનજી સૂચના ૨૮ માં અધ્યવનમાં-૧૦ મી-૧૧ મી અક્ષરમાં કહ્યું છે કે-પ્રથમ દર્શની આધારના ઉપદેશ કે પદ્યથી લેઈ

ચીવો ઉવમોગલક્ષ્ણો ; નાળેણં દંસણે ચેવ,
 મુદ્દેણ ય દુદ્દેણ ય ॥ ૧૦ ॥ ઉપસા ૩ ૫૯.
 નાળં ચ દંસણં ચેવ, ચરિત્તં ચ તથો તદ્દા ;
 ચીરિયં ઉવમોગો ય, યથં જીવસ્સ લક્ષણં ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—જીવનું લક્ષણ-ઉપયોગ ૧, જ્ઞાન ૨, દર્શન ૩, મુખ ૪, દુઃખ ૫, જ્ઞાન ૬, દર્શન ૭, આચર ૮, તપ ૯, વીર્ય ૧૦, ને ઉપયોગ ૧૧, એટલા પ્રકારે જીવનું લક્ષણ કહ્યું.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—જીવનું પહેલું લક્ષણ ઉપયોગ કહેવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—સર્વ જીવમાં આકાર ઉપયોગ અને મહાકાર ઉપયોગ રહ્યો છે, માટે પહેલું ઉપયોગ લક્ષણ કહ્યું.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—બીજું જ્ઞાન લક્ષણ કહ્યું તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—સમ્યક્ જ્ઞાન અને મિથ્યા જ્ઞાન બે પ્રકારનાં જ્ઞાન રહ્યાં છે. માટે સર્વ જીવમાં બે પ્રકારના જ્ઞાનને લક્ષણે બીજું જ્ઞાન લક્ષણ કહ્યું.

પ્રશ્ન ૭૨ મું—ત્રીજું દર્શન લક્ષણ કહ્યું તે શી રીતે ?

ઉત્તર—દર્શન બે પ્રકારનાં-સમ્યક્ દર્શનને મિથ્યાદર્શન-આ બે દર્શન સર્વ જીવમાં હોવાને લીધે ત્રીજું લક્ષણ દર્શનનું કહ્યું.

પ્રશ્ન ૭૩ મું—ચોથું મુખ લક્ષણ અને પાંચમું દુઃખ લક્ષણ કહ્યું તે શી રીતે ?

ઉત્તર—સર્વ જીવમાં મુખ ને દુઃખ રહેલ છે. માટે મુખ દુઃખ બે પદ્ય જીવનું લક્ષણ છે.

પ્રશ્ન ૭૪ મું—છઠું જ્ઞાન લક્ષણ બીજીવાર કહ્યું તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—જ્ઞાની પુરૂષે બીજીવાર કહ્યું હશે તેનું સ્વરૂપ પદ્ય બીજુંજ હોય તેથી બે ઉપરથી બેમ જણાય છે કે-સર્વ જીવ પાસે જ્ઞાન લક્ષણ રહ્યું છે, પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન બે અઘા મહેલા ને જ્ઞાનમાં વહે તે લક્ષણવાળો જીવ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૭૫ મું—સાતમું બીજીવાર દર્શન લક્ષણ કહ્યું તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—અધુ દર્શન ૧, અવધુ દર્શન ૨, અવધિ દર્શન ૩ અને કેવળ દર્શન ૪, આ ચાર દર્શનમાં સર્વ જીવનો સમાવેશ થયેલ છે માટે જીવનો દર્શન લક્ષણ બીજીવાર કહ્યો.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—આક્રમું ચારિત્ર લક્ષણ કહેવ છે તે પણ શી રીતે?

ઉત્તર—ચારિત્ર એવને હોય છે, અલગવને હોતું નથી; માટે ચારિત્ર એ એવનું લક્ષણ છે. આયા સામાર્ય, આયા સામાર્યસ મહે. આશ્ર સામાયિક અને આત્મા એજ સામાયિકનો અર્થ, તે ચારિત્ર આત્માને લખને સામાયિકને સામાયિકનો અર્થ કહ્યો. (સાળ ભગવતીય). સામાયિક એ ચારિત્રનો લેહ છે અને ચારિત્ર એ એવનું લક્ષણ છે.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—નવમું એવનું લક્ષણ તપ કહ્યું તે શી રીતે?

ઉત્તર—તપનો અધિકારી એવ છે માટે બાહ્યાભ્યંતર તપ એ એવનું લક્ષણ છે.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—દશમું વીર્ય ને એવનું લક્ષણ કહ્યું તે શી રીતે?

ઉત્તર—વીર્ય એ આત્માની શક્તિ આત્માનો ઉત્સાહ તે એવને હોય છે માટે વીર્ય એ એવનું લક્ષણ છે, અથવા બાળ વીર્ય ૧ પંડિત વીર્ય ૨ બાળ પંડિત વીર્ય ૩ એ ત્રણે વીર્ય એવમાં લાગે.

પ્રશ્ન ૭૯ મું—અગિયારમું, બીજીવાર એવનું લક્ષણ ઉપયોગ કહ્યું તેનું શું કારણ?

ઉત્તર—સૂત્રમાં ઉપયોગના બાર લેહ કહ્યા છે. પાંચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન અને ચાર દર્શન મળી બારે બોલ એવના લક્ષણના કહ્યા છે. પહેલામાં સમુચ્ચયે કહ્યા છે ને બીજીવાર તેનો તે બોલ આવે તે વિસ્તારથી સમજાવો.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે એવનું લક્ષણ જણાવ્યું એટલે એવના ક્રમ શુભને લક્ષણનું સ્વરૂપ દુઃકમાં જણાવ્યું.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—એવના પર્યાય જે કહેવામાં આવે છે તે શી રીતે સમજવા? અને તેનું સ્વરૂપ શું સમજવું?

ઉત્તર—એવના પર્યાય સંબંધી કેટલીક હકીકત પૂર્વે આવી ગઈ છે. પર્યાય એ પ્રકારના છે. એક સ્વપર્યાય ને બીજી પરપર્યાય. સ્વપર્યાય પોતાને આશ્રીને છે અને પરપર્યાય બીજાને આશ્રીને છે. તે ભગવતીય સૂત્ર તથા પત્રવલ્લાહના પર્યાય પદથી જાણી લેવું.

પ્રશ્ન ૮૧ મું—એવના લક્ષણ સંબંધી ૧૧ બોલ કહ્યા તેમાં પહેલો બોલ ઉપયોગનો કહ્યો તે સિદ્ધમાં કેટલા ઉપયોગ લાગે?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં સાતર ઉપયોગ અને મૂલ્યંકાર ઉપયોગ બંને લાગે.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—જન્ય જીવમાં જે માહેલા કેટલા ઉપયોગ લાભે ?

ઉત્તર—જન્ય જીવમાં પણ ઉપર કહેલા બને ઉપયોગ લાભે.

પ્રશ્ન ૮૩ મું—અજન્યમાં કેટલા ઉપયોગ લાભે ?

ઉત્તર—અજન્યમાં પણ બને ઉપયોગ લાભે.

પ્રશ્ન ૮૪ મું—બીજે બોલ જ્ઞાન લક્ષણનો જે કહ્યો તેમાંના સિદ્ધમાં કેટલાં જ્ઞાન લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—જે પ્રકારનાં જ્ઞાન માહેલા સિદ્ધમાં એક સમ્યક્ જ્ઞાન લક્ષણ લાભે, મિથ્યા જ્ઞાન લક્ષણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—જન્ય જીવમાં જે પ્રકારનાં જ્ઞાન લક્ષણ માહેલાં કેટલાં જ્ઞાન લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—જન્ય જીવમાં સમ્યક્ જ્ઞાન લક્ષણ અને મિથ્યા જ્ઞાન લક્ષણ બન્ને જ્ઞાન લક્ષણ લાભે.

પ્રશ્ન ૮૬ મું—અજન્ય જીવમાં જ્ઞાન લક્ષણના જે બોલ માહેલા કેટલા બોલ લાભે ?

ઉત્તર—અજન્ય જીવમાં સમ્યક્ જ્ઞાન લક્ષણ ન હોય. એક મિથ્યા જ્ઞાન લક્ષણ હોય.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—ત્રીજે બોલ જે પ્રકારનાં દર્શન લક્ષણનો કહ્યો તેમાંનાં સિદ્ધમાં કેટલાં દર્શન લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં એક સમ્યક્ દર્શન લક્ષણ લાભે, મિથ્યા દર્શન લક્ષણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—જન્ય જીવમાં જે દર્શન લક્ષણ માહેલાં કેટલાં દર્શન લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—જન્ય જીવમાં બન્ને દર્શન લક્ષણ લાભે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—અજન્ય જીવમાં જે માહેલાં કેટલાં દર્શન લક્ષણ લાભે.

ઉત્તર—અજન્યમાં એક મિથ્યા દર્શન લક્ષણ લાભે. સમ્યક્ દર્શન લક્ષણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૯૦ મું—ચોથું મુખ લક્ષણ અને પાંચમું કુઃખ લક્ષણ જીવનું કયું તે માહેલાં સિદ્ધમાં કેટલાં લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—અભવ્યમાં ત્રણ દર્શન લક્ષણ લાભે, એક દેવજ દર્શન લક્ષણ ન લાભે.

પ્રશ્ન ૯૯ મું—આક્રમ્ય ચારિત્ર લક્ષણ કહ્યું તે સિદ્ધમાં હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં ચારિત્ર લક્ષણ ન હોય. પાંચ ચારિત્ર માંહેતું એકે ચારિત્ર સિદ્ધમાં ન લાભે.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—અભવ્ય જીવમાં ચારિત્ર લક્ષણ હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—અભવ્ય જીવમાં પાંચ પ્રકારનાં ચારિત્ર લક્ષણ લાભે

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—અભવ્ય જીવમાં ચારિત્ર લક્ષણ લાભે કે નહિ ?

ઉત્તર—અભવ્ય જીવમાં ચારિત્ર લક્ષણ ન લાભે. અભવ્યમાં પાંચ માંહેતું ભાવથી એકે ચારિત્ર લક્ષણ ન હોય. વ્યવહારથી સામાયિક તથા હેટોપસ્થાપનીય ચારિત્ર લાભવા સંભવ હોય પણ પરિણામે ચારિત્ર શૂન્ય કહેવું છે. માટે ચારિત્ર લક્ષણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—નવમું તપ લક્ષણ કહ્યું તે સિદ્ધમાં હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—નિદ્રામાં તપ લક્ષણ નથી. બાર પ્રકારનાં તપ માંહેતો એકે તપ ન લાભે. તથા બાળ તપ, પંડિત તપ, અને બાળ પંડિત તપ ન લાભે.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—અભવ્ય જીવમાં તપ લક્ષણ હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—અભવ્ય જીવમાં બાર પ્રકારનાં તપ લક્ષણ લાભે. તથા બાળ તપ, પંડિત તપ, અને બાળ પંડિત તપ પણ લાભે સકામ નિર્જરા, અકામ નિર્જરા, અને લાભે તે અપેક્ષાએ.

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—અભવ્યમાં તપ લક્ષણ હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—અભવ્યમાં એક બાળ તપ લક્ષણ હોય, બાકીના તપ લક્ષણ ન હોય. વ્યવહારથી પ્રજાજન મુખની ઇચ્છાએ કદી બારે પ્રકારના તપ કરે પણ નિત્યથી અકામ નિર્જરા હોય. દરમી સમગ્રિતના થરની હોય પણ નિત્ય હોય હોય તે તે કરમી અકામ નિર્જરામાં બધ.

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—દશમું વીર્ય લક્ષણ નિદ્રામાં હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં વીર્ય લક્ષણ ન હોય. બાળ વીર્ય, પંડિત વીર્ય, બાળ પંડિત વીર્ય, એ ત્રણ માંહેતું એકે વીર્ય લક્ષણ સિદ્ધમાં ન હોય. અથવા વીર્ય કષ્ટે આત્માને ઉત્સાહ, આત્માની સક્તિ ફાલવથી તે દશમું સિદ્ધમાં ન હોય. કદાચ કેમ જા-માની અવંત શક્તિને હવે આત્મ વીર્ય સક્તિ માનવું હોય તે ના નહિ. પણ ફાલવક રૂપે તે નહિ.

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—ભવ્ય જીવમાં વીર્ય લક્ષણ હોય કે નહિ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવમાં ત્રણે પ્રકારનાં વીર્ય લક્ષણ લાભે. ત્રણે પ્રકારનાં આત્માની શક્તિ-આત્માનો ઉત્સાહ ફેરવવા રૂપ લક્ષણ ભવ્ય જીવમાં હોય.

પ્રશ્ન ૧૦૭ મું—અભવ્ય જીવમાં વીર્ય લક્ષણ લાભે કે કેમ?

ઉત્તર—અભવ્યમાં એક જાગ વીર્ય લક્ષણ લાભે. નિશ્ચયથી જ લક્ષણ ન હોય, વ્યવહારથી ત્રણે વીર્ય લક્ષણ લાભે અથવા આત્માનો ઉત્સાહ-આત્માની શક્તિ ફેરવવા રૂપ વીર્ય લક્ષણ અભવ્યમાં લાભે.

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—શિષ્ય-હે સ્વામીન! અહિંયાં અગિયારમા ઉપધ્યાન લક્ષણના ત્રણ પ્રશ્ન, અને તે સિવાયના બીજા બાણવા યોગ્ય પ્રશ્નો બકાત રહેતા આ ભાગ પૂર્ણ થયો તો હવે બકાત રહેલા પ્રશ્નોને પ્રુઠાસા બાણવાની જણાવો. તો આપ કયા સ્થળે જણાવશો?

ઉત્તર—હે, વત્સ! તારે ઉપરની હકીકત સવિસ્તર બાણવાની જરૂર હશે તો આ પછીના આવતા ભાગમાં તમામ અધિકાર આસ મનન કરીને બાણવા યોગ્ય અને ભવ્ય જીવોને સમજવા યોગ્ય બકાત રહેલા પ્રશ્નોના પ્રુઠાસા કરવામાં આવશે ત્યાંથી તમામ હકીકત બાણી લેવી. ઇત્યદ-
ૐ શાન્તિ-શુભંભવતુ. ॥

ઈતિ શ્રી પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી. તત્ શિષ્ય મુનિ શ્રી મોહનરાવજી કૃત શ્રી “પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા” ઉત્તરાર્ધ-૬ કો-ભાગ સમાપ્ત.

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રત્યોત્તર મોહનમાળા.

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૭ મો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનભાણા.

❖❖❖❖

उत्तरार्द्ध भाग ७ मे.

4-2-2-1

પ્રશ્ન ૧ હું—અગિયારમું ઉપયોગ લક્ષણ તે બાર પ્રકારના ઉપયોગ
મંદિરા સિદ્ધમાં કેટલા ઉપયોગ લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—સિદ્ધમાં કેવળ જ્ઞાન ૧ અને કેવળ દર્શન ૨ એ બે ઉપાયો વ્યક્ત થાને. દશ વ્યક્ત ન થાએ.

મત્ર ૨ જી—અવ્ય જીવમાં જાર માંહેલા કેટલાક ઉપયોગ સમજાવે!

ઉત્તર—સમ્યક જાણવાં જોઈએ તો પ્રશ્નના ઉપયોગ દર્શાવવાને.

પ્રશ્ન ૩ જી—મનમાં હવેમાં કેટલા ઉપયોગ લક્ષણ લાભે ?

ઉત્તર—અમ્ર-અમ્ર પાંચ જાન પ, અને ડેવન કર્કન ૬, એ ૭
 ઉપરેમ લક્ષ્મી વચ્ચેને જાડીના ત્રણ અક્ષરન ૩, અને ત્રણ કર્કન ૬. એ
 ૭ ઉપરેમ લક્ષ્મી લાગે.

૩૫૨ ૩૨૩ાં છાનનાં લક્ષણમા અમલીને મુદ્દિ પ્રાપ્ત થતા વેળા
એકે દુષ્ણ સ્વભાવ ન્યાયે જોતામાં આવતું નથી.

પ્રશ્ન ૪ મું—કેણ એમ કહે કે-અભણીને મોણ નથી એમ શાથી જુદાંએ મુલ દામ જણાવ્યું છે તેમાં એક તર્ક શો છે કે-કાળ અવતો છે, કાળને છેડા આવે તમ નથી. અભણીને મોણ નહિ જવાનો મન કેમનો? એ તમાં જે અભણી લેથી કાળ વધારે હોય તો જાણના શેકા કાળમાં દેલ અવ તો ના કેમ કહી મારાવ?

૨૧૧—આ પ્રકારે શ્રી ભગવાન, આને આજે એમ થાશે.
 કેવળે દેવતા કામનું કાલ નાહ, એટલે આત્માને મોક્ષ અવસ્થામાં આ
 દેવતાનું કામ કાલ નાહ. અને વિદ્વાંસ એમ અભ્યાસે છે કે-મોક્ષ ૧૧,
 ૧૨, ૧૩, ૧૪, અને ૧૫, ૧૬, ૧૭, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૧, ૨૨, ૨૩, ૨૪, ૨૫, ૨૬, ૨૭, ૨૮, ૨૯, ૩૦,
 ૩૧, ૩૨, ૩૩, ૩૪, ૩૫, ૩૬, ૩૭, ૩૮, ૩૯, ૪૦, ૪૧, ૪૨, ૪૩, ૪૪, ૪૫, ૪૬, ૪૭, ૪૮, ૪૯, ૫૦,
 ૫૧, ૫૨, ૫૩, ૫૪, ૫૫, ૫૬, ૫૭, ૫૮, ૫૯, ૬૦, ૬૧, ૬૨, ૬૩, ૬૪, ૬૫, ૬૬, ૬૭, ૬૮, ૬૯, ૭૦,
 ૭૧, ૭૨, ૭૩, ૭૪, ૭૫, ૭૬, ૭૭, ૭૮, ૭૯, ૮૦, ૮૧, ૮૨, ૮૩, ૮૪, ૮૫, ૮૬, ૮૭, ૮૮, ૮૯, ૯૦,
 ૯૧, ૯૨, ૯૩, ૯૪, ૯૫, ૯૬, ૯૭, ૯૮, ૯૯, ૧૦૦, ૧૦૧, ૧૦૨, ૧૦૩, ૧૦૪, ૧૦૫, ૧૦૬, ૧૦૭, ૧૦૮, ૧૦૯, ૧૧૦,
 ૧૧૧, ૧૧૨, ૧૧૩, ૧૧૪, ૧૧૫, ૧૧૬, ૧૧૭, ૧૧૮, ૧૧૯, ૧૨૦, ૧૨૧, ૧૨૨, ૧૨૩, ૧૨૪, ૧૨૫, ૧૨૬, ૧૨૭, ૧૨૮, ૧૨૯, ૧૩૦,
 ૧૩૧, ૧૩૨, ૧૩૩, ૧૩૪, ૧૩૫, ૧૩૬, ૧૩૭, ૧૩૮, ૧૩૯, ૧૪૦, ૧૪૧, ૧૪૨, ૧૪૩, ૧૪૪, ૧૪૫, ૧૪૬, ૧૪૭, ૧૪૮, ૧૪૯, ૧૫૦,
 ૧૫૧, ૧૫૨, ૧૫૩, ૧૫૪, ૧૫૫, ૧૫૬, ૧૫૭, ૧૫૮, ૧૫૯, ૧૬૦, ૧૬૧, ૧૬૨, ૧૬૩, ૧૬૪, ૧૬૫, ૧૬૬, ૧૬૭, ૧૬૮, ૧૬૯, ૧૭૦,
 ૧૭૧, ૧૭૨, ૧૭૩, ૧૭૪, ૧૭૫, ૧૭૬, ૧૭૭, ૧૭૮, ૧૭૯, ૧૮૦, ૧૮૧, ૧૮૨, ૧૮૩, ૧૮૪, ૧૮૫, ૧૮૬, ૧૮૭, ૧૮૮, ૧૮૯, ૧૯૦,
 ૧૯૧, ૧૯૨, ૧૯૩, ૧૯૪, ૧૯૫, ૧૯૬, ૧૯૭, ૧૯૮, ૧૯૯, ૨૦૦, ૨૦૧, ૨૦૨, ૨૦૩, ૨૦૪, ૨૦૫, ૨૦૬, ૨૦૭, ૨૦૮, ૨૦૯, ૨૧૦,
 ૨૧૧, ૨૧૨, ૨૧૩, ૨૧૪, ૨૧૫, ૨૧૬, ૨૧૭, ૨૧૮, ૨૧૯, ૨૨૦, ૨૨૧, ૨૨૨, ૨૨૩, ૨૨૪, ૨૨૫, ૨૨૬, ૨૨૭, ૨૨૮, ૨૨૯, ૨૩૦,
 ૨૩૧, ૨૩૨, ૨૩૩, ૨૩૪, ૨૩૫, ૨૩૬, ૨૩૭, ૨૩૮, ૨૩૯, ૨૪૦, ૨૪૧, ૨૪૨, ૨૪૩, ૨૪૪, ૨૪૫, ૨૪૬, ૨૪૭, ૨૪૮, ૨૪૯, ૨૫૦,
 ૨૫૧, ૨૫૨, ૨૫૩, ૨૫૪, ૨૫૫, ૨૫૬, ૨૫૭, ૨૫૮, ૨૫૯, ૨૬૦, ૨૬૧, ૨૬૨, ૨૬૩, ૨૬૪, ૨૬૫, ૨૬૬, ૨૬૭, ૨૬૮, ૨૬૯, ૨૭૦,
 ૨૭૧, ૨૭૨, ૨૭૩, ૨૭૪, ૨૭૫, ૨૭૬, ૨૭૭, ૨૭૮, ૨૭૯, ૨૮૦, ૨૮૧, ૨૮૨, ૨૮૩, ૨૮૪, ૨૮૫, ૨૮૬, ૨૮૭, ૨૮૮, ૨૮૯, ૨૯૦,
 ૨૯૧, ૨૯૨, ૨૯૩, ૨૯૪, ૨૯૫, ૨૯૬, ૨૯૭, ૨૯૮, ૨૯૯, ૩૦૦, ૩૦૧, ૩૦૨, ૩૦૩, ૩૦૪, ૩૦૫, ૩૦૬, ૩૦૭, ૩૦૮, ૩૦૯, ૩૧૦,
 ૩૧૧, ૩૧૨, ૩૧૩, ૩૧૪, ૩૧૫, ૩૧૬, ૩૧૭, ૩૧૮, ૩૧૯, ૩૨૦, ૩૨૧, ૩૨૨, ૩૨૩, ૩૨૪, ૩૨૫, ૩૨૬, ૩૨૭, ૩૨૮, ૩૨૯, ૩૩૦,
 ૩૩૧, ૩૩૨, ૩૩૩, ૩૩૪, ૩૩૫, ૩૩૬, ૩૩૭, ૩૩૮, ૩૩૯, ૩૪૦, ૩૪૧, ૩૪૨, ૩૪૩, ૩૪૪, ૩૪૫, ૩૪૬, ૩૪૭, ૩૪૮, ૩૪૯, ૩૫૦,
 ૩૫૧, ૩૫૨, ૩૫૩, ૩૫૪, ૩૫૫, ૩૫૬, ૩૫૭, ૩૫૮, ૩૫૯, ૩૬૦, ૩૬૧, ૩૬૨, ૩૬૩, ૩૬૪, ૩૬૫, ૩૬૬, ૩૬૭, ૩૬૮, ૩૬૯, ૩૭૦,
 ૩૭૧, ૩૭૨, ૩૭૩, ૩૭૪, ૩૭૫, ૩૭૬, ૩૭૭, ૩૭૮, ૩૭૯, ૩૮૦, ૩૮૧, ૩૮૨, ૩૮૩, ૩૮૪, ૩૮૫, ૩૮૬, ૩૮૭, ૩૮૮, ૩૮૯, ૩૯૦,
 ૩૯૧, ૩૯૨, ૩૯૩, ૩૯૪, ૩૯૫, ૩૯૬, ૩૯૭, ૩૯૮, ૩૯૯, ૪૦૦, ૪૦૧, ૪૦૨, ૪૦૩, ૪૦૪, ૪૦૫, ૪૦૬, ૪૦૭, ૪૦૮, ૪૦૯, ૪૧૦,
 ૪૧૧, ૪૧૨, ૪૧૩, ૪૧૪, ૪૧૫, ૪૧૬, ૪૧૭, ૪૧૮, ૪૧૯, ૪૨૦, ૪૨૧, ૪૨૨, ૪૨૩, ૪૨૪, ૪૨૫, ૪૨૬, ૪૨૭, ૪૨૮, ૪૨૯, ૪૩૦,
 ૪૩૧, ૪૩૨, ૪૩૩, ૪૩૪, ૪૩૫, ૪૩૬, ૪૩૭, ૪૩૮, ૪૩૯, ૪૪૦, ૪૪૧, ૪૪૨, ૪૪૩, ૪૪૪, ૪૪૫, ૪૪૬, ૪૪૭, ૪૪૮, ૪૪૯, ૪૫૦,
 ૪૫૧, ૪૫૨, ૪૫૩, ૪૫૪, ૪૫૫, ૪૫૬, ૪૫૭, ૪૫૮, ૪૫૯, ૪૬૦, ૪૬૧, ૪૬૨, ૪૬૩, ૪૬૪, ૪૬૫, ૪૬૬, ૪૬૭, ૪૬૮, ૪૬૯, ૪૭૦,
 ૪૭૧, ૪૭૨, ૪૭૩, ૪૭૪, ૪૭૫, ૪૭૬, ૪૭૭, ૪૭૮, ૪૭૯, ૪૮૦, ૪૮૧, ૪૮૨, ૪૮૩, ૪૮૪, ૪૮૫, ૪૮૬, ૪૮૭, ૪૮૮, ૪૮૯, ૪૯૦,
 ૪૯૧, ૪૯૨, ૪૯૩, ૪૯૪, ૪૯૫, ૪૯૬, ૪૯૭, ૪૯૮, ૪૯૯, ૫૦૦, ૫૦૧, ૫૦૨, ૫૦૩, ૫૦૪, ૫૦૫, ૫૦૬, ૫૦૭, ૫૦૮, ૫૦૯, ૫૧૦,
 ૫૧૧, ૫૧૨, ૫૧૩, ૫૧૪, ૫૧૫, ૫૧૬,

મહારાજે ને ૬ નંબરે એવું જણાવ્યું છે કે ૧૯૧૧ ને ૪૩
સરખાં સરખાવી એકે એ ફોર્મને નીચે મુજબના શબ્દો રૂબ રૂબ મૂકવામાં આવે

સત્તામાં નથી, માટે તે ત્રણ કાગમાં મોક્ષ નહિ જાય, એમ કેવળીએ બોલ્યું અને ગણધર દેવે સૂત્રમાં દાખલ કર્યું. સૂત્રને કેવળીના વાક્ય માનનારા શ્રદ્ધાળુને તો સૂત્ર વચન અવરથ કળુક કરવું પડ્યોજ.

પ્રશ્ન ૫ મું—શિષ્ય-કોઈ કોઈ વખત, કોઈના મુખમાંથી એવાં વાક્ય સાંભળીએ છીએ કે-જનમીના ભરી યાવ અને ભરીના અભરી પણ યાવ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આ વાક્ય આકાશ કુમુદવત છે. કોઈ પ્રકારની ક્રિયાથી કે કોઈ કરણીથી કે કોઈ પ્રકારના પરિણામથી અભરી કે ભરીપણું પ્રાપ્ત થતું નથી, પણ આ ભગવતીજી સૂત્રના ૧૨ માં ચતુકના બીજા ઉદ્દેશે જ્ઞાતીગ્રાહ્યે પૂછેલું પ્રશ્ન ૪-ભવતિદ્વિવચનં મંડે જીવાણં કિં સમાવ ઓય પરિણામ ઓય ?” ત્યારે ભગવંતે ખુલ્લું કહ્યું છે કે-“જ્યંતીં સમાવમોય યો પરિણામઓય.” એટલે ભવ્ય કે અભવ્ય છૂબ પરિણામમાં યત્ના નથી પણ સ્વભાવેજ દદા છે. માટે અભવ્યના ભવ્ય ન યાય અને ભવ્યના અભવ્ય ન યાય-એવો જ્ઞાનાદિ સ્વભાવ છે.

પ્રશ્ન ૬ ઠું—શિષ્ય-અભવીને જ્ઞાન નથી તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મને બંધ કેવી રીતે યાય ? અને બંધ યાય તો આવરણ કેને કરે ?

ઉત્તર—અભવીને સમકિત નથી એમ તો સૂત્રથી સિદ્ધ થાય છે તો વિચારવાનું કે-તે મોહનીય કર્મ તો બંધે છે. અને મોહનીય કર્મમાં દર્શન મોહનીય એ સમકિતવતું આવરણ છે. તો સમકિત વિના થેતું આવરણ કરે ? તં જો આવણા સમજવામાં આવશે તો જ્ઞાનાવરણીયનું સંહારથી સમજી શકાશે.

પ્રશ્ન ૭ મું—શિષ્ય-તો તે કૃપા કરી સમજાવો કે-અભવીને સમકિત નથી ને તે દર્શન મોહનીય કર્મ બાધે છે તો તે આવરણ કેને કરે ?

ઉત્તર—દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિમાં અભવીને જ પ્રકૃતિ નથી, પણ એક મિથ્યાત્વ મોહનીય સત્તામાં જ તેને દર્શન મોહનીય કર્મનું વિશેષ આવરણ થાય કે જેથી મિથ્યાત્વને નિર્મળ થવા દે નહિ, પણ વિશેષ મહીન કરે કે જેથી મિથ્યાત્વની નિર્મળ કરણી થવા દે નહિ. મિથ્યાત્વની નિર્મળ કરણી સમકિતને નજીક કરે છે. તામસી તાપસ તથા પૂરણ તાપસના ન્યાયે આ કરણી માર્ગનુસારીની ગણાય છે. તે દર્શન મોહનીયના આવરણે ગાઢ મિથ્યાત્વ મોહનીયના પ્રભાવે પ્રગટ થવા દે નહિ. જેમ જેમ તે પ્રકૃતિ પાતળી પડતી જાય તેમ તેમ સમકિત નહિ

પણ સમકિતની જે કરણી કે જે અભવીને નવઐવેયક મુખી હઈ બાવ છે તેથી કરણી કરી નવઐવેયક મુખી બાંધ 'પણ' શુદ્ધિમાં તો પહેલું જ રહે તે શુદ્ધિમાં ત્રણ કાગમાં હટેજ નહિ, જે અભવીને મૂળ શુદ્ધ.

તેજ ન્યાયે જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું સમજી લેવું. અભવીને સત્તામાં સમકિત નથી. તેથી પાંચ જ્ઞાન માહેલું જ્ઞાન પણ નથી; છતાં જ્ઞાનાવરણીય કર્મ દોને આવરણ કરે છે? આ ગંભીર પ્રશ્નનો ઉત્તર સહેલાઈથી સમજી શકાય તેવો છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—અભવીને ન્યારે જ્ઞાન નથી ને જ્ઞાનાવરણીય કર્મને બંધ થાય છે તે કેને આવરણ કરે છે? તે સહેલાઈથી સમજાય તેવો શાસ્ત્રોક્ત ન્યાય હોય તો બતાવશો?

ઉત્તર—સાંતળો—અભવીને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બંધાય છે તે અભવીને સત્તામાં રહેલાં ત્રણ અજ્ઞાનને વિશેષ આવરણ કરે છે કે—જેથી મિથ્યત્વનું જ્ઞાનને પ્રમથ થવા દે નહિ. એટલે મતિ મૂલ અજ્ઞાનને દબાવી દે. બધા જ્ઞાનાવરણીય કર્મ આ પ્રકારે બાંધે છે. તે દશ પ્રકારે લોગવે છે. એમાં મોનોદિશાદિ પાંચ ઈદ્રિયનું આવરણ કરે તથા પાંચ ઈદ્રિયના વિજ્ઞાનનું આવરણ કરે, જે દશ પ્રકારે લોગવે. અથવા પાંચ પ્રકારે પણ લોગવે તે મતિ જ્ઞાન કે પાંચ જ્ઞાન માહેલાં કોઈ પણ જ્ઞાનને પ્રમથ થવા દે નહિ (આ એવું તો બધું જીવને લાગુ છે.) અભવીને જ્ઞાન નથી પણ નવ પૂર્વજીવી શુદ્ધ આચાર વર્તુ મુખીનું જે તેને પૂર્ણ જ્ઞાન હોય તે જ્ઞાન આવરણ થાય, તે જ્ઞાન પ્રમથ થવા દે નહિ.

પ્રશ્ન ૯ મું—ક્યાંપિ કોઈ એમ કહે કે—જેને કેવળ જ્ઞાન કેવળ દર્શન વગર નથી તો તેને તત્ત્વ સંબંધી આવરણ શાનું?

ઉત્તર—તેમ પણ સંબંધે ખરું. આ વાત કોટી નાખતા જેથી નહીં અભવીને સમકિત નથી તો સમકિતને આવરણ કરનાર મિદનનીવ એટલે સ્વભાવનું મિદનનીવ-મિથ્ય મિદનનીવ જે પ્રકૃતિ પણ નથી એટલે અભવીને જે જે પ્રકૃતિ ચર્ચાને રૂઢ પ્રકૃતિ મિદનનીવ કર્મની સત્તામાં કરી તે એવું છે સ્વભાવનું મિથ્ય મિદનનીવ છે.

કોટી એવું કહેવાને વાંધા નથી કે—એમ અભવીને સમકિત નથી તેમ તેને અવરણ દર્શન મિદનનીવ કર્મની જે પ્રકૃતિ પણ નથી. તેમજ જે ન્યાયે અભવીને કેવળ જ્ઞાન દર્શન નથી તો તેને આવરણ કરનાર કોઈ રૂઢ પ્રકૃતિ કેવળ દર્શનનીવ કર્મ પણ નથી, એમ કોઈ કહે છે. જે ન્યાયે જે એવું કહે સંબંધે ખરું.

પ્રશ્ન ૧૦ મું—કદાચે કોઈ જોમ કહે કે-છ પ્રકારે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે તે પાંચ પ્રકારે લોગવે. તેમાં અલગીને પાંચ માંહેકું એકે જ્ઞાન નથી તો તેના આવરણનું કર્મ કેવી રીતે લોગવે ?

ઉત્તર—તેના ઉત્તરમાં કોઈ જોમ કહે કે-જ્ઞાનાવરણીય કર્મ જે છ પ્રકારે બાંધેલું હોય તે તેજ પ્રકારે તેજ પ્રમાણે લોગવે એવો નિયમ નથી. એટલે અલગીને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં નથી અને તેને કેવળ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધ્યું તેથી જોમ ન હતી શક્ય કે કેવળ જ્ઞાન નથી માટે કેવળ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ન હોય એવો નિયમ નથી. કર્મ તો ગમે તેવા પ્રકારે બાંધે ને ગમે તેવા પ્રકારે લોગવે. શ્રી ભગવતીજ સૂત્રમાં કહ્યું છે કે-જીવ જે પ્રકારે કર્મ બાંધે તે પ્રકારે લોગવે અને અનેરે પ્રકારે પણ લોગવે. સૂત્રમાં જ્ઞાનીના અવર્ણવાદાદિ બોલવે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ બાંધે અને લોગવવા આશી પાંચ તથા દશ પ્રકાર કદા. અહિંયાં જ્ઞાનીના અવર્ણવાદ બોલવાદિ છ કારણ તે ગુન્હો કયો કહેવાય. તે હંકરૂપ જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મ વિપાક ઉદયમાં લોગવે ત્યારે તે કર્મથી જુટયો ગણાય.

અહિંયાં કોઈએ કેવળીની આચારના ઠરી કેવળજ્ઞાનાવરણીય કર્મ ઉપાભ્યું તેથી તે કેવળજ્ઞાનનેજ આવરણ કરીને લોગવે અને બીજી રીતે ન લોગવે એવો નિયમ નહિ, પણ જ્ઞાનના આવરણ તરીકે ગમે તે પ્રકારે લોગવે. જેમ વેદનીય કર્મની ઉપરાજ્યવાગા વેદનીય કર્મ લોગવીને જુટે અને જપ તપાદિક કષ્ટ સહન કરવે પણ જુટે. જોમ કર્મબંધનાં કારણ, કર્મનો બંધ અને કર્મનું લોગવવું તેના અનેક ભેદ છે.

જેમ ગુન્હો, ગુન્હાનો કરનાર, અને શિક્ષાના અનેક ભેદ છે, તેમ કર્મ સંબંધી પણ ભલુવું.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—આ સંબંધે કોઈ ન્યાયથી સમજાવશો ?

ઉત્તર—સંભળો-જે માણસે એક ભતનો ગુન્હો કયો, બંનેને સરખી શિક્ષા કરી, દશ દશ હજાર રૂપિયા દંડ કયો. એક માણસ જુદા પાત્ર હોવાથી દંડ ભરીને જુટ્યો, બીજા માણસની પાસે તો જુદા નથી. (શિક્ષા કરનારને જોમ ન હોય કે તેના ઘરમાં જુદા પાત્ર હોય તોય તે પ્રકારનો દંડ કરવો. તેણે તો ગુન્હો પ્રમાણેજ દંડ કયો પણ દંડ ભરવાની સત્તા નથી તો કાષ્ઠા ગુજ્જ જેલ લોગવવી પડે. એટલે અનેરી રીતે પણ શિક્ષા લોગવાય છે.

તે ન્યાયે જાણી અને અજાણી ને જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ થાય છે, તો જાણીને પાંચ જ્ઞાન સત્તામાં છે તે તો તે કર્મ લોગવી શકે, પરંતુ અજાણીને પાંચ જ્ઞાન માંહેલું જ્ઞાન સત્તામાં નથી, અને તદાવરણીય કર્મ કેવી રીતે લોગવવું ? તે ઉપરના ન્યાયે તથા સૂત્રના ન્યાયે અનેરી રીતે પણ લોગવે એટલે અજાણીની જે ઋદ્ધિ છે, મતિ-શુદ્ધ અને વિશંગ અજ્ઞાન તેને આવરણ કરે તેનો પ્રકાશ થવા દે નહિ.

પ્રશ્ન ૧૨ સું—સૂત્રમાં જ્ઞાનાવરણીય કહ્યું છે પણ કોઈ કોઈએ અજ્ઞાનાવરણીય કહ્યું હોય એમ જણાવું નથી તો અજ્ઞાન ને જ્ઞાનાવરણીય કેમ લાગુ થાય ?

ઉત્તર—જેમ દિવસને વાદળનાં દળ આવરણ કરે છે તેમ રાત્રિનાં અંધકારને પણ તેજ દિવસના પ્રકાશને આવરણ કરનારાં વાદળનાં દળ આવરણ કરે છે. દિવસના પ્રકાશરૂપ તો જાણ્ય જીવના જ્ઞાન રૂપ પ્રકાશ તેને જ્ઞાનાવરણીય રૂપ વાદળના દળ વડે આવરણ થવાથી જ્ઞાનાવરણીયરૂપ આવરણ થયું કહેવાય છે, તેમજ અજાણીને આઠ જ્ઞાન માંહેલાં ત્રણ અજ્ઞાન રૂપ રાત્રિના પ્રકાશને પણ તેજ જ્ઞાનાવરણીયાદિક વાદળનાં દળ આવરણ કરી રાત્રિના અંધકારરૂપ અજ્ઞાન રૂપ અંધકારને વિશેષ વધારે છે. એટલે જે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહેવામાં આવે છે તે આઠ પ્રકારના જ્ઞાનને આવરણ કરે છે. ત્યાં કોઈ અજ્ઞાનાવરણીય કર્મ જુદું પાડવાની જરૂર નથી, એમ સૂત્રના ન્યાયથી જણાય છે.

જ્ઞાનરૂપી દીપક હોય ત્યાં સુધી પ્રકાશ રહે અને તે દીપકને આવરણ થાય એટલે અંધકાર પ્રસરે—અર્થાત્ અંધકાર વધે, પણ જે મકનમાં દીપકજ ન હોય તેમાં તો સદાય અંધારુંજ હોય. એ ન્યાયે જાણ્ય અજાણ્યના જ્ઞાન અને અજ્ઞાન વિષે સમજી લેવું.

રાત્રિ સમાન અજાણ્યને તારાના પ્રકાશ સમાન મતિ, શુદ્ધ જ્ઞાન (આઠ જ્ઞાનમાં ત્રણ માંહેલાં સદાય હોય) ચંદ્રમા સમાન વિશંગ જ્ઞાન (ચંદ્રમાના પ્રકાશની દાની વૃદ્ધિ હોય, કોઈ વખત ન પણ હોય) અને જ્ઞાનાવરણીયાદિક કર્મ દળનાં વાદળાંના પડ વડે અજાણ્ય રૂપી રાત્રિને વિષે અચ્છાદિત હોવાથી ચંદ્ર અને તારાના પ્રકાશને બંધ પાડી રાત્રિના અંધકારને વિશેષ મજબૂત કરે છે. એટલે જ્ઞાનાવરણીય કર્મ જેમ જાણ્ય જીવના જ્ઞાનને આવરણ કરે છે, તેમ અજાણ્ય જીવના અજ્ઞાનને પણ આવરણ કરે છે. એ અપેક્ષાએ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો બંધ જાણ્ય અજાણ્ય

બંનેને હોવા સંભવ છે. સૂત્રમાં ભવ્ય અને અભવ્યને આઠે કર્મોને બધે કહ્યો છે.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—શિષ્ય કોઈ એમ કહે કે—અજ્ઞાન કંઈ વસ્તુ નથી. પણ જ્ઞાનને કર્મોનું આવરણ થયું. જ્ઞાનની સત્તા દેખાઈ ગઈ, સત્તામાં જ્ઞાન છે. છતાં જ્ઞાનનો પ્રકાશ થવા દે નહિ તેનું નામ અજ્ઞાન. અજ્ઞાન ખસે તો જ્ઞાન પ્રગટ થાય, અજ્ઞાન ન ખસે ત્યાંસુધી તે અજ્ઞાની કહેવાય. પણ સત્તા એ તો જ્ઞાન તમામ જીવની પાસે છે. તેથી તમામ જીવ સિદ્ધ સમાન કહેવાય તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જ્ઞાનનું આવરણ એજ અજ્ઞાન, અજ્ઞાન કંઈ જુદું નથી. એમ કહી અશ્વત્થીને જ્ઞાન તો છે પણ તેનું આવરણ થવાથી અજ્ઞાન કહેલ છે, પણ સત્તામાં જ્ઞાન છે. તેથી સિદ્ધનો આત્મા ને અશ્વત્થીનો આત્મા મરણો છે, સિદ્ધ સ્વરૂપી છે. સિદ્ધ સમાન છે. આમ કેટલાકનું બોલવું થાય છે ખરું પણ સૂત્ર શું કહે છે તે ઉપર પુરતું ધ્યાન રાખવું.

આવરણ તે કર્મોનું છે અને કર્મો તે તો રૂપી વ્યાપ્તીયા પુનઃગત છે. જ્ઞાન અને અજ્ઞાન અરૂપી છે. સાખ થી અજવતીજ સૂત્રના ૧૨ મા શબ્દના પાંચમા ઉદેશાની જ્યાં રૂપી અરૂપીનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે ત્યાં આઠ કર્મોને રૂપી કહ્યાં છે, અને ઉપયોગના ૧૨ બેઠને અરૂપી કહ્યાં છે તેમાં પાંચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, અને ચાર દર્શન એ બારે બોલે અરૂપી કહ્યાં છે ખાટે કર્મો અને અજ્ઞાન બંને જુદા છે. છતાં કર્મોનું આવરણ એજ અજ્ઞાન એમ જ્ઞાનનું તેજ અજ્ઞાન છે, એટલે અશ્વત્થીને સત્તામાં અજ્ઞાનજ છે, તેને જ્ઞાન માનો, કર્મોના આવરણને અજ્ઞાન કરાવવું તે સૂત્ર વચનથી વિરૂદ્ધ થાય છે.

ભવિને એમ પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાનને કર્મો આવરણ કરે છે તેમજ અભવિનાં ત્રણ અજ્ઞાનને કર્મો આવરણ કરે છે. ખાટે અજ્ઞાન એજ અભવિની મૂળ સત્તા છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—જીવ પાસે જનન હોય તો જીવપણું ઉડી શકે નહીં જ્ઞાનદર્શનના પર્વાય સર્વ જીવને સરખા છે.

ઉત્તર—જીવપણું સામેલ રાજકને માટે જનન. દગ્ગન કે તેના પર્વાય કદા નથી, પણ અજ્ઞાનનો અનંતનો ભાગ ઉપર છે, તેથીજ જીવપણું જણાયું છે. એમ થી નંદીજી મૂલ સાચી વ્યવે છે. ભવ્ય જીવને અનંતનો ભાગ કદાચ તે કુદ જ્ઞાનને, અને અભવ્યને, જનન અજ્ઞાનને

કહ્યો છે. જુઓ શ્રી નંદીજી સૂત્ર બાણુવાળા છાપેક પાને ૨૯૮ ને- થી ૩૦૪ સુધી.

જે અભવ્ય ને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉઘાડો કહ્યો છે તે મિથ્યાત્વ શ્રુતનો ઉઘાડો છે. અને ભવ્યને માટે જેને સત્તામાં જ્ઞાન હોય તેને સમશ્રુતનો અને અજ્ઞાન હોય તેને મિથ્યાશ્રુતનો ઉઘાડો હોય તેથી ભવ્ય અભવ્ય તમામ જીવનું ચૈતન્યજ્ઞ-ચૈતન્યની ચૈતના પ્રગટ થાય છે.

અને પર્યાય જે છે તે તો જીવ દ્રવ્યની ઝડિ છે. તેમાં પણ જે જીવની પાસે જે ઝડિ હોય તેની પર્યાય સૂત્રમાં કહી છે. તેમાં પણ જે જીવની પાસે જ્ઞાનની ઝડિ હોય તે જીવને જ્ઞાનની પર્યાય અને અજ્ઞાન હોય તેને અજ્ઞાનની પર્યાય કહી છે. તેમાં પણ સ્વપર્યાય પરપર્યાય વગેરેનો અધિકાર ભગવતીજી તથા પત્રવણીજી વગેરે સૂત્રોમાં ખુલાસાથી જણાઈ છે. અને કેટલીક બીના પ્રથમ લખાણમાં આવી પણ ગઈ છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—શિષ્ય-કોઈ એમ કહે કે-જીવને અજ્ઞાન કે મિથ્યાત્વ કહેવામાં આવે છે. તેનું કારણ એ છે કે-જ્ઞાનને કર્મનું આવરણ આવે છે. તેનું નામ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ કહેવાય છે. અને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તેજ અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ કહેવાય છે, અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ કાંઈ બીજું વસ્તુ નથી. આ ઉપરથી અભવીને એકજું મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. તે જ્ઞાન અને સમકિતને, જ્ઞાનાવરણીય અને મોહનીય કર્મના આવરણથી મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન કહેવાયું. પણ સત્તામાં પાંચે જ્ઞાન છે, અને સમકિત પણ સત્તામાં છે, એ એકજું મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન જુદું હોય તો જ્ઞાનાવરણીય દર્શનાવરણીયની પેઠે મિથ્યાત્વાવરણીય અજ્ઞાનાવરણીય કર્મ જુદું હોય; તે તો કોઈ ઠેકાણે જોવામાં આવતું નથી. માટે આવરણ એજ અજ્ઞાન, અને જેના ઉપર આવરણ મળે તે સત્તામાં છે એમ કોઈ કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! આ પ્રકારના પ્રશ્નો ખુલાસો હમણાજ અપાઈ ગયો છે. શ્રી ભગવતીજી સૂત્રના બારમા યાગમાં કર્મને રૂપી કહેલ છે. અને અજ્ઞાનને અરૂપી કહેલ છે. મિથ્યા દૃષ્ટિ અને સમકિત દૃષ્ટિ બંને અરૂપી છે અને મોહનીય કર્મને રૂપી કહેલ છે. જ્ઞાન અને અજ્ઞાન અરૂપી છે અને તેને આવરણ કરનાર કર્મ કે જે જ્ઞાનાવરણીય (પાંચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાનને આવરણ કરનાર) તે રૂપી છે. એટલે અજ્ઞાન અને જ્ઞાનાવરણીય

કર્મ ખેલે જુદાં છે જોમ થી ભગવતીજ સૂત તથા પદ્મવલ્લભ સૂત વગેરે સૂત્રોથી નિર્ણય થાય છે.

સમકિતને મોહનીય કર્મનું આવરણ થવાથી મિથ્યાત્વ અને મતિ ક્ષુભાદિ પાંચ જ્ઞાનને આવરણ થવાથી અજ્ઞાન વગેરે કરેલા પ્રથમ ઉપર પૂરતું ધ્યાન રાખજો.

ઉપરોક્ત કહ્યા પ્રમાણે સમકિતને મોહનીય કર્મનું આવરણ થયું તે મિથ્યાત્વ. તો મિથ્યાત્વને કાનું આવરણ લાગ્યું? કે દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ કહી છે તેમાં પહેલીજ મિથ્યાત્વ મોહનીય કહી ને પછી સમકિત મોહનીયને મિથ્ય મોહનીય કહી. ત્રણેને મોહનીય કર્મનું આવરણ કર્યે તો પ્રત્યક્ષરૂપા વિચારોને ધક્કો લાગ્યો. કારણકે—પ્રત્યક્ષરૂપા મોહનીયને અને મિથ્યાત્વનો એકજ અર્થ કર્યો છે. અને સૂત તો ત્રણેને મોહનીયનું આવરણ કહે છે, માટે ત્રણે વસ્તુ જુદી છે; તેમાં વળી અભવીને જો વસ્તુની નાસ્તિ કહી છે, તો મિથ્યાત્વને પણ મોહનીયનું આવરણ છે અને જુદું પણ છે. સમકિતને ને તેને કાંઈ પણ સંબંધ નથી, ત્રણે પ્રકૃતિ જુદીજ છે.

પ્રશ્ન ૧૬ સુ—ત્યારે કોઈ જોમ કહે કે—અભવીને સમકિત તો નથી. તે વાત કશુંદ છે. પણ સત્તામાં પાંચે જ્ઞાન તો છે તેને આવરણ થવાથી અજ્ઞાન કદાં છે, અજ્ઞાન બીજી વસ્તુ નથી. કારણકે—અજ્ઞાનાવરણીય કર્મ જુદું કશું નથી.

ઉત્તર—અત્યારે અભવીને સમકિત નથી, જોમ જો નિર્દય થતું હોય તો પછી જ્ઞાન હોયજ ક્યાંથી? “ ના દંડનીત નાળ ” જો શ્રી ઉત્તરાધ્યયનજ સૂત્રનું વાક્ય ■ કે—સમકિત વિના જ્ઞાન હોયજ નહિ. વળી શ્રી ભગવતીજ સૂત તથા શ્રી પદ્મવલ્લભ સૂત્રમાં સાકાર ઉપયોગને જ્ઞાન ઉપયોગ કહ્યો છે, અને જ્ઞાન ઉપયોગમાં પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન મળી—આઠેન જ્ઞાનના ઉપયોગમાં ગણ્યાં છે. તો જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે આઠેને આવરણ કરે છે, ને તે આઠે આત્માનો ગુણ છે, આઠે અરૂપી છે, અને જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે તો રૂપી છે. માટે આવરણ તો આઠે જ્ઞાનનું પણ પાંચ જ્ઞાનનું આવરણ કહેવાથી મતિ ક્ષુભ અને અવધિ જ્ઞાનના પેટામાં મતિશુદ્ધ અને વિભંગનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એટલે આવરણના સંબંધે પાંચ જ્ઞાનમાં ત્રણ અજ્ઞાનનો સમાવેશ થઈ જાય છે. એટલે પાંચ જ્ઞાન અને ત્રણ અજ્ઞાન જો આઠે ને જ્ઞાનાવરણીય કર્મનુંજ આવરણ છે, અજ્ઞાનાવરણીય

પ્રશ્ન ૧૮ અં—કેઇ કહે છે—અભવીને ઈસમવામાંથી સૂત્રમાં કદા પ્રમાણે સમકિત મોહનીય અને મિથ્ય મોહનીય સૂત્રમાં નથી, તેથી તેને સમકિત અને કેવળ જ્ઞાન સૂત્રમાં છે એમ સિદ્ધ થાય છે. કારણકે સમકિતની પ્રાપ્તિને માટે દર્શન મોહનીયની પ્રકૃતિનો હયોપચયમ તથા હય યવાથી સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે એટલે દર્શન મોહનીયનો નાશ થયે જો સમકિત મોહનીયે તો અભવીને દર્શન મોહનીયની જે પ્રકૃતિ સમકિત મોહનીય અને મિથ્ય મોહનીય મૂળમાં જ નથી એજ તેનો નાશ. માટે અભવીને સૂત્રમાં સમકિત છે. અને સમકિત છે તો કેવળજ્ઞાન પણ છે. જો જે વસ્તુ સૂત્રમાં છે તો તેનો આત્મા પણ સમકિત સ્થિત કેવળ સ્વરૂપી છે, માટે તે સિદ્ધ સમાન છે.

ઉત્તર—પ્રશ્નકારે શુદ્ધિની યત્ન તો ભારે દરી છે. આ વિષેનો દેટલોક ખુલાસો પ્રથમ અપાઇ ગયો છે, તોપણ અન્ય જીવોને સમજવાને માટે એટલુંજ કહેવું બસ છે કે—અભવીના સંબંધમાં કેઇ જે પ્રકૃતિનો હય આનંદ હોય અને સમકિતની સિદ્ધતા પણ તેજ કારણથી આનંદ હોય તો પછી અભવીને મિથ્યાત્વ હોવુંજ ન જોઇએ. કારણકે સમકિત મોહનીયનો અને મિથ્ય મોહનીયનો નાશ યજ્ઞાગ્રાને પ્રથમ મિથ્યાત્વ મોહનીયનો નાશ થાય છે. મિથ્યાત્વ મોહનીય સામેત રહે અને સમકિત મોહનીયને મિથ્ય મોહનીયનો નાશ થાય એવું ત્રણ કાળમાં કેઇ પણ જીવને બને નહિ. સમકિતની પ્રાપ્તિવાગાને અનંતાનુગ્રાહીની ચોકડી અને મિથ્યાત્વ મોહનીયનો પ્રથમ હય, ઉપચય કે હયોપચયમ અવસ્થ થાય. તે સંબંધે વિશેષ સમજાવતી એજવધી હોય તો જીવો પૂર્વાર્દ ભાગ પહેલાનું પ્રશ્ન આઠમું જોઇ નિર્ણય કરવો.

સમવાચાંગ સૂત્ર તો ખુલા શબ્દમાં અભવીનું ચોકડું નામ પાડીને સમકિત મોહનીય અને મિથ્ય મોહનીય વચ્ચેને મિથ્યાત્વ મોહનીય સ્થિત છત્રીયા પ્રકૃતિ સૂત્રમાં કહે છે. એટલે મોહનીયના આવરણવાળી પણ જે પ્રકૃતિ સૂત્રમાં નથી તો પછી સમકિત કે જ્ઞાન સૂત્રમાં હોયજ કયાંથી ? સૂત્રમાં કેઇ કેડાંજો અભવીને સમકિત કે જ્ઞાનની વ્યાખ્યા સૂત્રમાં આવતી નથી તેનું શું કારણ ? અને જ્યાં જ્યાં અભવીની વ્યાખ્યા આવે છે ત્યાં તો મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન સિવાય સૂત્રમાં કે તેની પર્યાયમાં બીજી વાત આવતીજ નથી. તેમજ સૂત્ર વ્યાખ્યાત ધર્મની જોગ કળા માહેલી એક પણ કળા જ્યારે અભવીને સૂત્રમાં નથી તો પછી સમકિત કે કેવળની આશા હોયજ ચોની ?

અપર્યવ વસિતનો અર્થ છપાલો નથી પણ ભગવતીજમાં તેજ પ્રકારના અધિકારમાં અનાદિ અપર્યવ વસિતનો અર્થ અલભ્ય આશી કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—ભગવતીજના ૩૦મા શતકમાં લભ્ય અલભ્ય વિષે કંઈ ? ખરું ?

ઉત્તર—શ્રી ભગવતીજના ૩૦મા શતકમાં સમોસરજુના અધિકારે ૪૭ જોડની વ્યાખ્યા કહી છે તેમાં ભવી અભવી વિષે ખાસ કરીને ભરુવા મેલું છે. સાંભળો:—

સમુચ્ચય જીવમાં જોડ ૪૭ લાગે. તે એ પ્રકારે કે—સમથેજીવનો લેદ ૧, લેશ્યા ૮, પક્ષ ૨, દષ્ટિ ૩, જ્ઞાન ૬, અજ્ઞાન ૪, સંજ્ઞા ૫, વેદ ૫, કથા ૬, જોગ ૫, ઉપયોગ ૨, સર્વ મળી ૪૭ જોડ સમથે કહ્યા. તેમાં અલેશી ૧, કુકલપક્ષી ૨, સમદષ્ટિ ૩, સમામિથ્યાત્વ દષ્ટિ ૪, જ્ઞાન ૭ ૧૦, નો સના વડિતા ૧૧, અવેદી ૧૨, અકથાથી ૧૩ અને અજોગી ૧૪, એ ૧૪ જોડમાં—એકજા સમદષ્ટિ તથા એકજા લભ્ય લાભે—બાકીના જોડમાં સમદષ્ટિ હોય ત્યાં એકજા લભ્ય લાગે. અને સમદષ્ટિ વિનાનામાં લભ્ય તથા અલભ્ય બેડ લાભે

સમદષ્ટિ ૧ અને ૬ જ્ઞાન. એ સાત જોડમાં લભ્ય એકજા લાભે. મિથ્યાદષ્ટિ ૧, કુજ પક્ષી ૨ અને અજ્ઞાન ૪-૬. એ ૬ જોડમાં લભ્ય તથા અલભ્ય બેડ લાભે. આ પ્રમાણે ભગવતીજમાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—પણવણી લભ્ય અલભ્ય વિષે મું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—શ્રીપણવણી સૂત્રના પદ ૧૮ મા કાયસ્થિતિ પદમાં કહ્યું છે. કે-લભ્ય સિદ્ધિયાની કાયસ્થિતિ અજુપ્તએ સપલ્જ વસિયે કહી છે. એટલે લભ્ય સિદ્ધિ યા જીવની આદિ નથી પણ અંત છે. તે મોક્ષ પ્રાપ્ત લભ્ય જીવ આશી સમથે જોડમાં કહેલ છે. મોક્ષ જીવ એટલે લભ્યપણું મળી જાય, નોલભ્ય નોઅત્મજના ભાંગમાં ભળે—અને અલભ્ય સિદ્ધિયાની કાયસ્થિતિ અજુપ્તએ અપલ્જ વસીયે, એટલે અલભ્યની કાયસ્થિતિ અનાદિ અનંત છે. આદિ અંત રહિત છે.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—લભ્ય અલભ્યમાં ગુણગુણ કેટલાં લાભે ?

ઉત્તર—મોટા બાસડીયામાં કહ્યું છે કે-લભ્ય સિદ્ધિયામાં જીવના લેદ ૧૪-ગુણગુણ ૧૪-એજ ૧૫-ઉપયોગ ૧૨-લેશ્યા ૬-અને અલભ્ય સિદ્ધિયામાં-જીવના લેદ ૧૪-ગુણગુણ ૧ પહેલું-એજ ૧૩ (આદારને આદારકનો મિલ એ ભે નહિ) ઉપયોગ ૬ (૩ અજ્ઞાન ૩ દર્શન)-લેશ્યા ૬-

અન્યમાં આદે ગુણકાણું કહ્યું છે, અને અભવ્યમાં એક પહેલું જ ગુણ્યું
કહ્યું તે અર્થાદિ અનંત ભિન્નતાને લઈને એટલે ત્રણ કાળમાં પહેલું
ગુણકાણું દોષ નહિ.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—અન્ય અભવ્યમાં ચરીમ અચરીમ વિષે કયી રીતે?

ઉત્તર—પ્રગવણા પદ ઉચે—ચરીમ અચરીમ વિષે અર્થાદે મું છે
કે—ચરીમ તે જગ્ગુ જીવને અચરીમ તે સિદ્ધતા જીવ અને અભવ્ય જીવ
જાતે હોય અને ત્રણ બેઠ કરીએ તો, જગ્ગુ જીવ ચરીમ-અભવ્ય જીવ
અચરીમ-અને સિદ્ધતા જીવનો ચરીમનો અચરીમ તેનો અભવ્યજીવ
કરીએ તે અચરીમ સર્વથી થોડા અભવ્ય આથી ૧ તેથી અચરીમ
નો અચરીમ અનંતગુણ સિદ્ધતા જીવ ૨ તેથી ચરીમ અનંતગુણ જગ્ગુ
જીવ આથી ૩.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—ચરિમ અચરીમનો અર્થ મું ?

ઉત્તર—ચરીમ એટલે જેનો ઉદો આને તે, અને અચરીમ જેની
વેળે ઉદો ન આવે તે. એટલે જગ્ગુ જીવને ચરીમ કયા તે મુજિ કાને
વેળે તેને ઉદો આવી ગયો, જગ્ગુજીવ મરી ગયું, અને અભવ્યનો ઉદો
નથી કાને આવ્યો, અને સિદ્ધતા તપી જગ્ગુજીવ કે તપી અભવ્યની
કાને નોંધીમના અચરીમ કયા છે, અને અભવ્યનો ઉદો તપી તેમ
સિદ્ધતાને પત્તુ કદો તપી માટે જાણેને અચરીમ પત્તુ કયા છે.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—કોણ કહે કે-જગ્ગુ, અભવ્ય અને સિદ્ધતા તરફ
તે જગ્ગુ પત્તુ અભવ્ય જીવની મુજિ અનંતી છે-સિદ્ધતા અને અનંતી તપી
જગ્ગુ અભવ્ય અનંતતા પત્તુ છે માટે તમામ જીવ પાને અનંતી મુજિ કે
તેમ કેવું ?

ઉત્તર—જગ્ગુ તે એક જાતિના વાક્ય છે-કાણે કહે કે અમામ અનંત
અને અનંતતા કેવું મું તે જાણના કારણે નહિજ કોણે કાપવ્ય
કે-કદે જાણના કદે ને જાણના કાવચને પત્તુની પ્રગતીને જાણના કદે
કે-કદે જાણના કદે જાણના કાવચ નહિ કોણે કોણના ને કોણના જાણના કદે
જગ્ગુ કોણના કદે નહિ, અને જાણના કદે, અનંતતાને પત્તુ અનંતતાની
કદે, અનંતતા છે એવું કહે જાણના કદે જગ્ગુ કદે અનંતતાને પત્તુ છે
અને અનંતતાને અનંતતા કદે, તે કદે અનંતતાની કદે છે. કેવું
એવું કહે કે-કદે કોણના કદે કદે અનંતતાને પત્તુ અને ને પત્તુ અનંતતા
એવું જાણના કદે અનંતતાને કદે કદે કદે, તે એક નહિ પત્તુ અનંતતા

મનુષ્ય સરખા કહી શકાય. તેથી સર્વ મનુષ્ય શહેનશાહ બની જાય ખરા ? શહેનશાહ અને ધીજાં મનુષ્યોની પુણ્યપુણ્ય યદિમાં જનતા તફાવત છે. ક્યાં ચક્રવર્તિની યદિ ને શક્તિ, ને ક્યાં, એક ઠીંગડું લઈને માગી ખાનારની યદિ અને શક્તિ.

સિદ્ધ અને નિર્ગોહના જીવ સરખા છે અને જન્મેની જનતાં શક્તિ પણ સરખી છે. તો તે નિર્ગોહનાં કુઃખ શા માટે સહન કરે છે ?

પ્રશ્ન ૨૯ મું—ત્યારે કોઈ જોમ કહે કે—નિર્ગોહના જીવની જનતાં શક્તિ તો છે પણ કર્મે કરીને આવરેલી છે તેથી તેની શક્તિ દબાઈ ગઈ છે. કયું છે કે—

કર્મ સંગ જીવ મુંડ હૈ, પાવે નાના રૂપ ;

કર્મ રૂપ મગ કે શુદ્ધિ, ચૈતન સિદ્ધ સ્વરૂપ. ૧

તે જ્યારે પ્રકાશમાં આવશે ત્યારે તે જીવ પણ સિદ્ધની શક્તિને પ્રાપ્ત થશે. તેમ સર્વ જીવને માટે સત્તામાં શક્તિ જનતાં છે અને તે પ્રગટ થયે પ્રકાશમાં આવશે ત્યારે તે પણ સિદ્ધ સમાન થશે. માટે સર્વ જીવ સત્તાએ સરખા છે.

ઉત્તર—આ શબ્દ બધા ભવ્ય જીવને માટે છે. અને તમામ ઉપદેશ પણ ભવ્ય જીવને લઈનેજ છે. ભવ્ય જીવને માટે સિદ્ધની શક્તિના તમામ બોલ લાગુ થવા સંભવ છે. અને કદેક શાસ્ત્રક્રમે પણ આત્માને પરમાત્માની ઉપમા આપે છે—સિદ્ધ સમાન ગણે છે તે ભવ્ય જીવની પાસે સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ સત્તાએ રહેલી છે તેને લઈનેજ સિદ્ધ અને આત્માની સરખામણી થાય છે. એક દિગંજર મતનો ગ્રંથ હસ્ત લિખિત ॥ તેમાં સ્વેચ્છા છાપા દોહરા વગેરે વળી બાળતો કિમતી લખેલી છે. તેમાં ભવ્ય જીવને ઉદ્દેશીનેજ સિદ્ધની શક્તિના તમામ ગુણો લખ્યા છે તેની વાનકી રૂપે થોડું લખાણ નીચે આપવામાં આવે છે. સાંભળો—

છપય છંદ.

જિન ધર્મ વિનુ જીવ, તોહિ શિવ પંથ ન સહે ;

જિન ધર્મ વિનુ જીવ, આપ પર કો નહિ જુએ ;

જિન ધર્મ વિનુ જીવ, મર્મ નિજ કો નહિ પાવે ;

જિન ધર્મ વિનુ જીવ, કર્મ ગતિ કિટ ન આવે ;

જિન ધર્મ વિનુ જીવ તોહિ, કેવલ પદ કિતહું નહીં ;

બજ હો સંભાલિ ચિર ઝાલ, હું અગિલાંદે 'ચેતો' કહી.

જોન . . . ધર્મ કો, જીવ, આપ પરકો સગ બને ;
 જોન ધર્મ કો, જીવ, બંધ અરૂ મોક્ષ પ્રછાને ;
 જોન ધર્મ કો, જીવ, હોય નિહ ચે જૈરાગી ;
 જોન ધર્મ કો, જીવ, સ્યાદ વાદી પરત્યાગી ;
 જોન ધર્મ કો, જીવ જગ, અજરામર પદવી લહે ;
 જોયા અનંત સુખ જોગવે, સુ આચારિજ ઇદિ વિધિ કહે. ૨

જો અરિહંત સો જીવ, જીવ સગ સિદ્ધ બણી જો ;
 આચારિજ કુનિ જીવ, જીવ ઉવચ્ચય ગુપી જો ;
 સાધુ પુરૂષ સગ જીવ, જીવ ચેતન પદ રાજો ;
 સો તેરે ઘટ નિકટ, દેખિ નિજ મુદ્ધ બિરાજો ;
 સગ જીવ દરબને એકસે, કેવળ આંત સરૂપમય ;
 તરસ ધ્યાન કરહું હો ભવ્ય જન, ત્યોં પાવહું પદવી અખય. ૩.

સંવેધા.

એક જીવ દ્રવ્યમેં અનંત ગુન વિષમાન,
 એક એક ગુનમેં અનંત શક્તિ દેખી ચે ;
 આંતકોં નિહારીયે તો પારથાકો કયોંકી નાંહી,
 લોક એ અલોક સર્ગે યાદિમેં વિસેખીયે ;
 દર્શનકો ઓર જ્યોં વિલોકીયે તો વહુ જોર,
 છડોં દ્રવ્ય ભિન્ન ભિન્ન વિષમાન પેખીયે ;
 ચારિતસોં વિસ્તા અનંત કાલ મિર રૂપ,
 એસેદી અનંત ગુન જોયા સર્ગ લેખીયે. ૪.

છપેય.

શમ દોષ અરૂ મોક્ષ, નાંદિ નિજમાંદિ નિરખત ;
 દર્શન આન ચારિત, મુખ આનમ રસ ચખત ;
 પર દર્વજોં ભિન્ન ચિન્દ, ચેતન પદ મડિત ;
 વેદત સિદ્ધ સમન, મુદ્ધ નિજ રૂપ અખડિત ;
 મુખ અનંત શિદિ પદ વસન, સો નિશ્ચયે સમ્બક મહત ;
 લેવા વિચ્છન જનિક જન, શીશિનંદ ઇદિં વિધિ કહત. ૫.

આ પ્રકારે લખામ શાસ્ત્રમાં સિદ્ધ અને જીવ સંબંધીના મુખ્યશાસ્ત્ર
 અમેરાનપદ્ધત્ જગ જીવનું જ કણુ છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—સર્વ જીવના સમયે મુક્તિલાભમાં અસલી ગણાય કે કેમ ?

ઉત્તર—સમયે જીવની પૃથ્ઠામાં ઘણે જાગે જનુગતાએ લયી જીવની જ વ્યાખ્યાનો સંલવ છે અને અસલીની વ્યાખ્યા ગોણુડામાં જોવામાં આવે છે. વિચારો કે સર્વ જીવની શક્તિ અને સત્તા સરખી માનીએ તો અસલીને પણ મોક્ષ હોવો જોઈએ. તેમ તો કોઈ સૂત્રમાં જણાવ્યું નથી કે અસલીને મોક્ષ હોય. તો પછી અસલીને મૂળ સત્તામાં મહત્ત્વ વધારવું છે કે તેને ત્રણ ઠાગમાં મોક્ષ નથી, તેને સિદ્ધની શક્તિની પંદ્રિમા દેવી રીતે મૂકી શકાય ?

પ્રશ્ન ૩૧ મું—શિષ્ય-અસલીને મોક્ષ નથી એમ તો તો કહ્યું છે કે પછી સૂત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે જીવ જીવને તો મોક્ષ હોય, તો પછી સર્વ જીવ જીવને સિદ્ધ સમાન ગણવાને માટે શું સમજવું ?

ઉત્તર—મોક્ષના અધિકારી જીવ જીવ જીવ, જીવ જીવને જ મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે અને સિદ્ધ સમાન જીવ જીવ ગણાય છે. પણ ધી ભગવતી જી સૂત્રમાં-જયંતીગાથાએ પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં સર્વ જીવ જીવ મોક્ષ જીવે પણ જીવને વિરુદ્ધ નહિ પડે, ભગવંતને આમ કહેવાનું કારણ એમ જણાય છે કે-ધી સમવાયંગ જી સૂત્રમાં કહેલા ત્રણ લેહમાંના જાતેગવાગં જીવને જ મોક્ષની પ્રાપ્તિની શક્તિ અને સત્તા કહી છે. અજીવ અને સંસારસ્થ જીવ જીવને આત્મ પ્રદેશે શક્તિ કે સત્તા છે જ નહિ. મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાની શક્તિ તેની પાસે છે જ નહિ તો પછી સિદ્ધની સાથે સદૃશ્યમાંથી કેવી શા કામગીરી ?

હવે તમારે આપણે એમ માનીએ કે-જીવ માત્ર કર્મને સંજોગ મૂક બની અનેક પ્રકારનાં જીવ જીવ કરે છે-પણ તે જ જીવ જીવે કર્મ રૂપ મળતી છુટો થાયે-કર્મરૂપ મળતી શુદ્ધિને પામશે ત્યારે તે જીવ જીવ સિદ્ધ સ્વરૂપી છે. આ વાક્ય તો કોઈને માન્ય છે, કર્મ મળતી શુદ્ધ થયેલા-કર્મથી દૂર થયેલા તે જ સિદ્ધ સ્વરૂપી કહેવાય, આ વાક્ય મોક્ષ પ્રાપ્ત જીવ જીવને જ લાગુ છે. પણ ગાંઠ કર્મો દરી લેવાયેલાને ત્રણ ઠાગમાં કર્મનાં દગ ત્રુટવાનાં નથી-જોની પાસે સત્તાએ પણ મોક્ષનાં સાધનો નથી ત્રણ ઠાગમાં મુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાની શક્તિ કે સત્તા નથી એવા જીવને જીવે સિદ્ધ સ્વરૂપી કહેવા અને જીવ જીવને વાક્યો પર લક્ષ્ય એવી સૂચવવાને વાક્ય આપે એવી જાણનાં મોક્ષની તે સિદ્ધિઓનું કામ નથી.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—કોઈ એમ કહે કે-સિદ્ધ સ્વરૂપી આત્મા છે એ જીવજીવનું વાક્ય છે તે જીવ જીવને લગતું વાક્ય કેમ કહેવાય ?

ઉત્તર—જેનીઓ સિદ્ધ સ્વરૂપી આત્માને માને છે તે કેતા પ્રકારના આત્માને ઉદેશીને માનતા હશે તે સ્વરૂપ જાણ્યા વિના લોક પ્રગટનું વાક્યોને અનુસારે જોશલા સાંભળીએ છીએ.

પ્રથમ પંથીઓ તમામ જીવને પ્રથમ રૂપ માને, વિષ્ણુ પંથીઓ તમામ જીવમાં વિષ્ણુની સત્તા માને, ખુદા પંથી તમામ ખુદાની પેઠા માને, અને ઇશુ પંથી તમામ ઇશુના સુંપડાં માને, કોઈ કહે ભગવાન કરે તે ખરું, ઇશ્વરને એમજ ગમતું હશે, એ જાણી ઇશ્વરની માયા છે, જધારાં ઇશ્વરનો અંશ છે, તમામ જીવમાં ઇશ્વરની સત્તા છે, ઇશ્વર વિના એક પાંદડું ચાલતું નથી, ઇશ્વર, ઇશ્વરની મરજી પ્રમાણે ગમે તેમ કરે, એ જાણી ઇશ્વરની માયા છે, એ જાણી હરિની લીલા છે, ખુદા પક્ષએ ગમે તેમ કરે, એવા લોક પ્રવાહનાં ઘટાં વાક્યોમાં જેનીઓ પલ્લુ તટાટા જોવામાં આવે છે. અને એથી વિરુદ્ધ વાક્યોના અવાજ કોઈના કર્ણપુટ પર પડે ત્યારે નવાઈ જેવા પલ્લુ લાગે છે અને તેવાં વાક્યો સાંભળવાને કેટલાક અરૂચી પલ્લુ ધરાવે એ જાણી સૂત્ર વચનની શ્રદ્ધાની ખામી છે.

ગમે તેમ હો, આ લેખકને કોઈ સાથે સંબંધ નથી. પોતપોતાના મતને અનુસારે પોતાની માન્યતા સુચન ગમે તેમ જોલે; લૌકિક વાજ્ય બંધ પાડ્યા પડે નહિ—અટકાવ્યા અટકે નહિ. માટે સૈદ્ધાંતિકોને સૂત્રના શ્રદ્ધાળુને તો સૂત્રનોજ આધાર છે અને સૂત્ર વચન કહે તેજ સત્ય છે.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—શ્રદ્ધાળુ-ભવ્ય, અભવ્ય, અને સિદ્ધ ભગવંતના સંબંધમાં ઘણા હાખલા દલીલો અને ન્યાય હુક્તિથી જે આપે જણાવું તેમાં મારી ઘણી શંકાઓનું સમાધાન થઈ ગયું છે તોપણ આ સંબંધમાં કોઈ પણ વિશેષ જણાવવા જેવું હોય તો જણાવયો ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! કેટલીક એવી બાબતો હોય છે કે-તે પ્રશ્ન ઉપરથીજ વિચારો ઉદ્ભવે છે. જ્યારે કોઈ પણ જાણવાની ઇચ્છાએ છેવટું પ્રશ્ન કર્યું તો તે નિરર્થક ન જવા દેવાને માટે કોઈ પણ યોગ્ય ઉત્તર દેવો જોઈએ તો જે આ ચાલતો વિષય ભવ્ય, અભવ્ય અને સિદ્ધની કદિના સંબંધનો છે તે સંબંધે જાણવા યોગ્ય જે ન્યાય છે તે જણાવું છું. એક ચિત્તે સાંભળો.

સમયે સંસારમાં જીવની રાશી રૂપ, સમયે પત્યરની ખાણ. તેનાં જે જે ભેદ, જગ્ય જીવ અને અભવ્ય જીવ રૂપ, શુદ્ધ પત્યર અને કોઈ સાના પત્યરની ખાણ. કોણસા રૂપ તો અભવ્ય જીવ, અને શુદ્ધ પત્યર રૂપ.

ભવ્ય જીવ. કોણસાની 'ખાણુમાં રત્ન પાકે નહિ તેમ અભવ્ય જીવમાં સમકિત કે કેવળ રૂપ રત્ન નથી. શુદ્ધ પત્થરની ખાણના જે લોહ છે, કોઈ ખાણમાં રત્ન પાકે, કોઈ ખાણમાં રત્ન ન હોય. જે ખાણમાં રત્ન પાકે તે રૂપ તેા ભવ્ય સિદ્ધ થા મોક્ષ પ્રાપ્ત થેઃઅ રત્નવાળી પત્થરની ખાણ અને સસારસ્થ ભવ્ય જીવ રૂપ (રત્ન વિનાની) શુદ્ધ પત્થરની ખાણ. સમકિત અને કેવળ જ્ઞાન રૂપ રત્ન, શુદ્ધ પત્થરની ખાણ રૂપ મોક્ષ પ્રાપ્ત થેઃઅ ભવ્ય જીવમાં સત્તાએ રહેલ છે, તે રત્ન સહિત પત્થર અનાદિની ખાણથી જુદો પડ્યે કારીગરના થોડે મેડ સહિત રત્નને સરાલે ચકાની અનેક પ્રયોગો વડે મૂળ સત્તાએ રહેલા રત્નનું તેજ પ્રગટ કરે કે તેની કિંમત કોઈ કરી શકેજ નહિ, અને તે રત્ન અત્રને પતિ સિરાય કોઈ ખરીદી શકે નહિ.

તેમ ભવ્ય જીવની પાસે રહેલું સમકિત, મોહનીય કર્મના આચ્છાદને લેપે કરીને અવરણેયું-તેજહીય ચયેયું સમકિત રત્ન તે ક્ષયોપશમ ભાવના પ્રયોગ રૂપ સરાલે ચેટલું જેમ જેમ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિનું આવરણ ખસતું જાય તેમ તેમ સમકિત રત્ન ઉજ્જવળ થતું જાય એટલે સમ્પદ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રને તપના પ્રયોગ વડે શુદ્ધ ક્ષાયક સમકિત, ક્ષાયક જ્યાખ્યાત ચારિત્રના પર્થવો આત્મ પ્રદેશની સાથે સત્તામાં હતા તે પ્રગટ થઈ કેવળ જ્ઞાન ને કેવળ દર્શન રૂપે પ્રકાશમાં આવ્યા. તે પ્રકાશ રૂપ દર્શનીને સાથે હઈ અસંખ્યાત પ્રદેશમય દ્રવ્ય આત્મા ક્ષાયક સમકિત, કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન ત્રય રત્નના તેજે કરી પ્રકાશિત જીવ દ્રવ્ય રૂપ મહારત્ન, લોકના અમ્મ ભાગે નિવાસની શિવ મુંદરીએ આ રત્નને ખરીદી પોતાના નિવાસના મહેલમાં અનંતા નાના મહેલા-લોકોલોક પ્રકાશિત રત્નોની સાથે તે પલ્લુ અલોકના તળે-લોકાંત રૂપ સંઘના દુકમાં-લોકોએ દાખલ કરી એક સ્વરૂપી બનાવી દે. આ રત્નો બધાં એકજ સ્વરૂપી ભવ્ય જીવ રૂપી એકજ ખાણના, તે જેમ જેમ ભવ્ય જીવો-ભવ્ય જીવ રૂપી ખાણમાંથી નીકળતા જાય તેમ તેમ તે શુદ્ધ ચયેયું મહા તેજસ્વી રત્નો સિદ્ધ સ્વરૂપે મોક્ષ પદે લોકોને દાખલ થતાં જાય. આવાં રત્નો બીજી જે પ્રકારની ખાણમાં નથી તેમજ કોઈ કાળે નીકળવા સંભવ પણ નથી.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—અવો બીજે કોઈ દાખલો હોય તો તે પણ જન્મ-વરો કે જેથી વિશેષ સમજાવી શાય ?

ઉત્તર—બીજે ન્યાય પણ જાણવા જેવો યાદ આપવાથી કહી સંભ-
જાણું છું તે એક ચિતે સાંભળો—અભવી રૂપ પુરૂષ, અને ભવી રૂપ સ્ત્રી
પુરૂષ ત્રણ કાળમાં પુન કૃપાની પ્રાપ્તિ કરી શકે નહિ, તેમ અભવી ત્રણ

કાળમાં મુક્તિ રૂપ કુળ-મોક્ષ કુળ મેળવી શકે નહિ. સીમાં પુત્ર કુળની પ્રાપ્તિ રહી છે તેમ ભવ્ય જીવમાં મોક્ષ કુળ રહ્યું છે. વંધ્યા સીને પુત્ર કુળની પ્રાપ્તિ થાય નહિ, તેમ સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને મોક્ષ કુળની પ્રાપ્તિ થાય નહિ. બીજી સીયોની જાતિમાં પુત્ર કુળની પ્રાપ્તિ રહી છે. પણ પ્રાપ્ત થયા વિનાની જાળાવળી, તથા વિધવા સી પુરૂષના સમાગમ વિના, તથા દોગીઝ સી, તથા પુરૂષના સંગે રહી છતી પુરૂષમાં બીજકની હાની તથા કોઈ પ્રકારના વિકારદિકને લઈને પુત્ર કુળની પ્રાપ્તિ કોઈ કોઈ સીમાં હોતી નથી, તેમજ મોક્ષ કુળ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવને મોક્ષ કુળની પ્રાપ્તિનાં સાધનોના અભાવે, તથા ભવસ્થિતિ પરિપક્વ થયા વિના મોક્ષ કુળ પ્રાપ્ત થતું નથી. અને કેટલીક સીએને પુરૂષના સમાગમે તરતજ પુત્ર કુળની પ્રાપ્તિ થાય છે, તેમ કેટલાક ભવ્ય જીવને મોક્ષ કુળનાં સાધનો મળવાથી તરતજ મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે. કેટલાક ભવ્ય જીવે, ભવસ્થિતિ પરિપક્વ થયે તથા ગંઠી ભેદ થયે પણ યથાતથ્ય સાધનના અભાવે છેવટે અર્ધ પુરૂષત્વમાં પણ સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન આરિત્રાદિ સાધનો મેળવી મોક્ષ કુળને પ્રાપ્ત કરે છે.

મોક્ષ કુળની પ્રાપ્તિની ખાણ તો મનુષ્યજ છે. મનુષ્યની ખાણમાંથીજ મોક્ષ કુળ મળે છે. મનુષ્ય ભવ એજ મોક્ષનું દ્વાર છે. મોક્ષનાં સાધનો મનુષ્ય ભવમાંજ મળવાનાં છે માટે મનુષ્ય ભવ પ્રાપ્ત થયે મુક્તિનાં સાધનો મેળવવા પ્રમાદ કરવો નહિ.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—મોક્ષની ઇચ્છા ભવ્ય જીવનેજ થાય કે અમત્યને પણ થાય ખરી ?

ઉત્તર—હું મેથાં મોક્ષની ઇચ્છા કરનારા અવસ્થા ભવ્ય જીવ કે અમત્યને મોક્ષ કુળની ઇચ્છા થાયજ નહિ એ વાત ચેલસ છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—કોઈ અમત્યના સાંભળવામાં એમ આવે કે નમસ્તીને મોક્ષ નથી તો તેને કાચકો કેમ ન પડે—તેને ખોટું કેમ ન લાગે ?

ઉત્તર—હું ભવ્ય હૃદય કે અમત્ય હૃદય ? એવો ઇલાપોદ ભવ્યને થાય અમત્યને થાયજ નહિ. તો પછી તેને કાચકો એવો ? જેને મોક્ષની ઇચ્છાજ ન હોય તેને તે સંબંધી વિચારજ ન હોય. જેને મોક્ષની જાત અમત્યજ ન હોય તેને કાચકો કે ખોટું ભાગવાપણું હોયજ ક્યાંથી ?

પ્રશ્ન ૩૭ મું—હું ભવ્ય હૃદય કે અમત્ય હૃદય એવો વિચાર અમત્યને ન થાય એવો કોઈ આશ્રોજા જાણતો છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો—ભાષુવાગા છાપેલા શ્રી આચારંગજી સૂત્રના અધ્યયન પાંચમે-ઉદ્દેશે પાંચમે-રીકામાં તથા ભાષામાં કહ્યું છે કે—અમલીને એવો વિચાર થાય નહિ કે હું ભરી હોઇશ કે અમલી હોઇશ ? એવો વિચાર અમલીને ન હોય.

આ ઉપરથી એમ નિશ્ચય થાય છે કે ભરી અમલીનો જેને વિચાર થાય તે ભરી હોય.

હત્યાદિ ભરી અમલીનો પટંતરો અનેક રાખવાથી જણાઇ આવે છે.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—શિષ્ય—અમલી નવ પૂર્વનું યા અગર અંગનું જ્ઞાન મેળવે એમ શાસ્ત્રથી નિર્ણય થાય છે. તો શાસ્ત્રમાં ભરી અમલીની વ્યાખ્યા આવે ત્યાં શ્રી શી રીતે કરે ? પોતે વ્યાખ્યા કેવી રીતે આપે ?

ઉત્તર—જેમ બ્યવહારથી સૂત્રજ્ઞાન મેળવે તેમ બ્યવહારથી ભરી અમલીની વ્યાખ્યા પણ આપે પણ નિશ્ચયથી અમલીને એમ ન થાય કે હું ભરી હોઇશ કે અમલી હોઇશ ? એવો વિચાર ન થાય. કારણકે—નિશ્ચયમાં મિથ્યાત્વ મોહનીયની આંતરિક પ્રજગતા છે. તેથી તેનું જ્ઞાન તે અજાનરૂપે ગણાય છે. એટલે જિનોઽત્ત વસ્તુનું સ્વરૂપ તદ્દરૂપ જાણી શકે નહિ.

પ્રશ્ન ૩૯ મું—સર્વ જીવ સરખા છે, સર્વ જીવ સિદ્ધ સમાન છે, સર્વ આત્મા જ્ઞાનવાન છે. સર્વ આત્મા ઋદ્ધિ શક્તિએ સરખા છે. એમ ભવ્ય અભવ્યને સિદ્ધના જીવને કોઇ અપેક્ષાએ સરખા કહી શકાય કે કેમ ?

ઉત્તર—જૈન સૂત્ર અનેકાંત છે, જેમાં અનેક રહસ્યો રહેલાં છે, કોઇ અપેક્ષાએ ભવ્ય અને અભવ્ય સરખા ગણાય, કોઇ અપેક્ષાએ ભવ્ય અને સિદ્ધ સરખા ગણાય, કોઇ અપેક્ષાએ ભવ્ય અભવ્ય અને સિદ્ધના જીવ પણ સરખા ગણાય છે. અને કોઇ અપેક્ષાએ જુદા પણ ગણાય છે. ખરેખર

પ્રશ્ન ૪૦ મું—ભવ્ય અને અભવ્યના જીવ કઇ અપેક્ષાએ સરખા ગણાય ?

ઉત્તર—અમલીને ૨૬ પ્રકૃતિ રૂપ અને સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને ૨૭ પ્રકૃતિરૂપ મોહનીય કર્મની એટલે જ્ઞાનાવરણીયાદિક આડે કર્મની નિવડ ગાંઠને લઇને અસંખ્યાન પ્રદેશમય દ્રવ્ય આત્માની સાથે ભવિ અજ્ઞાન, યુત અજ્ઞાન અને વિશંગ જ્ઞાન તથા મિથ્યા દૃષ્ટિના અનંતા અનંતા પર્યાયરૂપ અનંતી ઋદ્ધિના જળે અનંતી શક્તિવાળા આ જીવ પણ ગણાય છે.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—ભવ્ય અને સિદ્ધના જીવ કઇ અપેક્ષાએ સરખા ગણાય ?

પ્રશ્ન ૪૩ મું—શિષ્ય—શ્રી કાશ્યાપ સૂત્રના બીજે કાણે જે પ્રકારનો ધર્મ કહ્યો છે એક સૂત્ર ધર્મ, અને બીજે ચારિત્ર ધર્મ. સૂત્ર ધર્મને માટે ઉત્તરાધ્યયનના નવમા અધ્યયનમાં ૧૬ કળા કહી તેમ ચારિત્ર ધર્મને માટે સૂત્રમાં કંઈ કહ્યું છે? હોય તો કૃપા કરી જણાવયો?

ઉત્તર—જેમ સૂત્ર આખ્યાત ધર્મની ઉત્તરાધ્યયનમાં સોળ કળા કહી તેમ શ્રી જ્ઞાનાંશુ સૂત્રના દશમા અધ્યયનમાં ચતિ ધર્મ સાધુ ધર્મ એટલે ચારિત્ર ધર્મને બીજના ચંદ્રમાથી પૂનેમના ચંદ્રમા મુખીની ચડતી કળાની પેઠે કહેલ છે. એટલે પૂનેમનો ચંદ્ર સોળે કળાએ પૂર્ણ હોય છે. બીજના ચંદ્રની પેઠે ચારિત્રની કળા ચાત્રકરે પ્રગટ થતી કહી, તે ચારિત્રના પરિણામની ધારાએ ચડતી કળાએ છેવટના ચારિત્રના ચુલ્કું ફળ જે મોક્ષ પ્રાપ્ત થતાં મુખીમાં સોળે કળા પ્રગટ થતા જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—ચારિત્રની સોળ કળાનું સ્વરૂપ શી રીતે છે તે જણાવયો?

ઉત્તર—તે વિષે દિગંબર મતના અંશમાં એક સવૈયા છે. તેમાં—સોળે કળાનું સ્વરૂપ આવી જાય છે, તે નીચે પ્રમાણે છે.

સવૈયા એકમીસા.

મિતવાર્ગંઠ મેદ મયો અંવકાર નાસિ મયૌ,
સમ્યક્ પ્રકાશ લયૌ મ્યાંનકલા માસી હૈં ;
અનુમત માલ ધરે મહાવ્રત બંગી કરે,
મેળિધારા પડિ કેહ પ્રકૃતિ વિનાશી હૈં ;
મોહકો પસારો ઢારિ માંતિયા મુકર્મ ટારિ,
લોદ્ધાલોકકો નિહારિ મયો મુક્ત રાસી હૈં ;
સર્વહુ વિનાસ કર્મ મયો મહાદેવ પર્મ,
વંદૌ મવિતાદિનિત લોક વ્રમવાસી હૈં. ૧

મિથ્યાત્વ વિધ્વંસન ચતુર્દશીમાં કહ્યું છે કે—જ્યારે સમકિત સહિત ચારિત્રની કળા પ્રગટ થવાની હોય ત્યારે પ્રથમ અનંતાનુભવીની ચોકડી સહિત મિથ્યાત્વનો ગંઠી લોદ થાય અને જ્યારે ગંઠી લોદ થાય ત્યારે મિથ્યાત્વ રૂપ અંધકારનો નાશ થાય. જ્યારે મિથ્યાત્વ રૂપ અંધકાર ખસે ત્યારે સમાકતનો પ્રકાશ અને જ્ઞાનની કળા પ્રગટે. એવા જીવને પછી જેમ જેમ ચારિત્રવરણીયની મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિએ ખસતી જાય તેમ તેમ ચારિત્રના ચુલ્ક રૂપ કળાએ ખીલતી જાય; એટલે પ્રથમ સમકિતની પ્રા-

સુધા બાદ અલુપ્તની ભાવના થાય; પંચી મહાત્મનું અંગીકાર કરે, પંચી અપ્રમત્ત થઈ શ્રેણીની ધારાએ ચડે, જેમ જેમ શુભ શ્રેણીએ ચડતો જાય તેમ તેમ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિનો વિનાશ થતો જાય, અને જ્યારે મોહનીય કર્મની અક્રાવીએ પ્રકૃતિને ખપાવી મોહ રૂપી મહા મહતો છૂટ કરે ત્યારે તેની સાથે જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય અને અંતરાય એ ત્રણ કર્મની પ્રકૃતિનો એટલે આરે કર્મનો—બન ઘાતી કર્મનો નાશ કરે, ઘાતીય કર્મનો નાશ થયો કે એકજ સમયમાં કેવળ જ્યોતી પ્રગટે. લોકલોક પ્રકાશિત અનંત સુખની રાશીનો ભુક્તા થાય, અને છેવટે સર્વ કર્મનો નાશ કરી પરમ પદ જે મોક્ષ પદને મેળવી મહાદેવની પદવીને પામે અને લોકના અગ્ર ભાગે નિવાસ કરે. એ પદ પ્રાપ્ત કરવાને માટે અહો ભગ શ્રવો ! તમે પણ નિત્ય વંદન કરો અને તેવા શુભને પ્રગટ કરી તે પદને મેળવો.

પ્રશ્ન ૪૫ સુ—ચારિત્રની સોજ કળા સૌ કોઈ સમજી શકે તેવી રીતે જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો—ચારિત્રની પહેલી કળા, અનંતાનુભૂતીની ચોક્કસ ગંઠી લેઈ કરે તે ચોક્કસ ખપાવે. આ ચોક્કસ ચારિત્રને આવરણ કમળી અને સમકિતને અટકાવનારી હોવાથી તેનો નાશ થયે પહેલી કળા પ્રગટે.

કળા ૨ જી—ખીજી કળાએ મિથ્યાત્વ ટાળે—અજ્ઞાન રૂપી અંધકારનો નાશ કરે.

કળા ૩ જી—સમકિતનો પ્રકાશ કરે બીજના ચંદ્રની પેઠે ત્રીજી કળા પ્રગટે.

કળા ૪ થી—ચોથી કળાએ, આત્મિક જ્ઞાન પ્રગટે.

કળા ૫ મી—પાંચમી કળાએ, અલુપ્ત-દેશ વિશતિ શાવકપણું પામે.

કળા ૬ ટી—છઠ્ઠી કળાએ, મહાત્મત-ચારિત્ર શુભ પ્રગટે.

કળા ૭ મી—સાતમી કળાએ, અપ્રમત્તપણે ધર્મ ધ્યાનની ધારા પ્રગટે.

કળા ૮ મી—આઠમી કળાએ, શ્રેણીધારા-શુભ્રેણી-સરક શ્રેણીએ ચડે.

કળા ૯ મી—નવમી કળાએ, શુભ ધ્યાનની ધારા પ્રગટે.

કળા ૧૦ મી—દશમી કળાએ, અવેદી થઈ સર્વ લોકનો ત્યાગ કરે.

કળા ૧૧ મી—સર્વ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિનો નાશ કરે.

કળા ૧૨ મી—જારમી કળાએ, ધનયાત્રી, કર્મનો નાશ કરી આત્મ જ્યોતિ પ્રગટાવે.

કળા ૧૩ મી—તેજમી કળાએ, લોકલોક પ્રકાશક કેવળ જ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રગટે.

કળા ૧૪ મી—ધોદમી કળાએ, શુદ્ધ સાચક જ્યાપ્યાત્ર ચારિત્રના બળે-શૈલેશી કરણ પ્રગટ કરે, અટોલવૃત્તિ પારણ કરે.

કળા ૧૫ મી—પત્તરમી કળાએ, યોગ રૂંધન શુકલ ક્યાનનો ધાગ પ્રગટવે ભાવ અયોગી.

કળા ૧૬ મી—સર્વ કર્મનો નાશ કરી મોક્ષપદની પ્રપિને લોકલોક નિવાસ. સંપૂર્ણ સોળે કળાએ અખંડ જ્યોતિ પ્રગટે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—ઉપર કહેલી સોળ કળા માંડેલી બન્ધ છવમાં કેટલી કળા લાલે ?

ઉત્તર—બન્ધ છવમાં સમથ સોળે કળા લાલે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—બન્ધ છવમાં કેટલી કળા લાલે ?

ઉત્તર—સમકિત મુજબ ચારિત્ર ધર્મની અભવીમા બેકે કળા ન લાલે, કારણકે મિથ્યાત્વ મોહનોય અને ચારિત્ર મોહનોયની ૨૬ પ્રકૃતિ સત્તામાં અભ્યર્થિત-ભાદિ અંત રહિત કાળ દોષને લીધે અભવીને બેકે પજુ કળા પ્રગટ થવા સંભવ નથી. એમ સમવાયાગ અને નંદી સુત્રના નિશ્ચયી જણાય છે, તરવ કેવળી બન્ધ.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—ચિત્ત-તમામ છવ સિદ્ધ સ્વરૂપી છે તમામ છવની પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે એમ બેકે પજુ જ્યારે કહે છે ત્યારે બીજે પજુ એમ જણાવે છે કે-બન્ધ છવનેજ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે. આ બેકે પજુથી ભુટો ત્રીજે પજુ કોઈ છે કે-ઉપરના બેકે પજુની નિશ્ચયી બજા છે ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્ન ધર્મો મંજીર છે. આમાં ધર્મો મંજીર ૫૦ છે. એકે મંત્ર એમ જણાવે છે કે-સર્વ છવની પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે ત્યારે બીજે મંત્ર એમ પ્રકાશે છે કે-બન્ધ છવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી, મોક્ષ પ્રાપ્ત બન્ધ છવની પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે ત્યારે મંત્ર પજુ ધોડાપું કહી જણાવે છે કે-કોઈ પજુ છવની પાસે મૂળ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી. મૂળ સત્તામાં તે સર્વ છવ પાસે કર્મ છે પજુ કારણ તદ્દિ છવ અભાવિનો અભાવી છે, જ્ઞાન પામે નથી. સ.ખ. હૃદયસ્થાવર. ૩૨

માં અધ્યયનની અર્થે કાલસ સમુલ્લેખ. અર્થે કાળ અનાદિ કાળને મૂળ સહિત-મૂળ તે અજ્ઞાનાદિ તે સહિત છે. જ્ઞાન તો શુદ્ધ મનને ઉપર વળે તે ગાથાથી જાણવું. માટે સર્વ જીવ પાસે સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન નથી આ પ્રમાણે ત્રીજા પક્ષનું જોવું છે.

પ્રશ્ન ૪૯ મું—શિષ્ય—આ વગી ઈદં તૃતીયં ત્રીજું તડું કયાંથી જાણ્યું? કે કોઈ પણ જીવ પાસે મૂળ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી, નર્મજ મૂળ સત્તામાં જ્ઞાનજ નથી, અનાદિ કાળનું અજ્ઞાનજ છે. આ તો ચાકરા પ્રશ્નોત્તરના બે પક્ષથી આ ત્રીજો પક્ષ તો તદ્દન જુદાજ અભિપ્રાયનો જણાય છે. માટે અહો શુદ્ધ દેવ! આપ કૃપા કરી ખરો અભિપ્રાય શું છે તે જણાવવા અને ઘણા ભવ્ય જીવોની ચાંકાનું સમાધાન કરવા આવિયને ફરી હાથ ધર્યો?

ઉત્તર—ભાઈ! તારી ચાંકાના સમાધાન માટે મેં બે ભાગમાં વલ્લુ વિસ્તારથી લખાણ કરી ભવ્ય જીવોના હાથમાં મૂકવા તૈયાર કરેલ દાખાના પુસ્તક સંકાર તપાસતાં જુના-જુલું-અસલના જુના લખાણવાળાં પાંચ પાનાં કેવળ જ્ઞાનની ચર્ચાનાં નીકળી આવતાં જોવામાં આવ્યું કે આ લખાણ બે પક્ષથી તદ્દન જુદાજ રૂપનું છે. તેમાં પણ પહેલા પક્ષથી તદ્દન વિરૂદ્ધ છે અને બીજા પક્ષથી થોડું વિરૂદ્ધ છે. પહેલો પક્ષ સર્વ જીવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન માને છે, ત્યારે ત્રીજો પક્ષ કોઈ પણ જીવ પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નહિ માનતાં એકલું મિથ્યાત્વજ માને છે. વચ્ચે બીજા પક્ષને મોટા પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવ સિવાય સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી, એમ માનવું છે.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—શિષ્ય—ત્યારે પહેલા પક્ષે અભવ્યને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં માનેલું તેને આપે ઘણાં સૂત્રોના દાખડાથી સિદ્ધ કરી આપ્યું અને ઘણા ભવ્ય જીવોની ચાંકાનું સમાધાન કર્યું. પરંતુ આ ત્રીજા પક્ષની બાબતમાં પણ જરા ધ્યાન દેવા જેવું છે કે-સરી કે અસલી કોઈ પણ જીવ પાસે સત્તામાં જ્ઞાન નથી. એટલે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી. સર્વ જીવ અજ્ઞાનાદિ એટલે મિથ્યાત્વ સહિત મૂળ સત્તાના છે, માટે ત્રીજા પુરૂષનો પક્ષ લઈ આપને પ્રશ્ન કરું છું. તેનો મને ખુલાસો કરી આપશો તો વલ્લુ જીવો ઉપર ઉપકાર થશે.

ઉત્તર—શુદ્ધ—હા ભાઈ! તારી ધમ્મજાએ-ઉપકાર જુદાએ-તારા આંતરહૃદને લઈને ઘણા ભવ્ય જીવોના હિતને અર્થે તારા કથનને ધ્યાનમાં લઉં છું માટે આ, હો, પાનાં, તે વાંચ અને ત્રીજા પુરૂષનું શું કહેવું છે તેના

પ્રશ્નોકર અને મારી જુદી પ્રમાણે શાસ્ત્રોક્ત તને જુઠાસો કરી આપું તે
ધ્યાનમાં લઇ લખ્યું હોવાને સમજાવ એટલે બસ.

પ્રશ્ન ૫૧ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પુરૂષ કહે છે કે-જો કોઈ સર્વ જીવ
પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન માનવું હોય તો અભિવ્યક્તિને પણ કેવળ જ્ઞાન
સત્તાએ હોય. એમ માનવાવાળાને અભિવ્યક્તિને અર્થ જણાવે છે કે-અભિવ્યક્તિ
એટલે કેવળ જ્ઞાનને અધોગત્ય જે લાગી અભિવ્યક્તિ જીવને પૂર્વે કેવળ ઉપજ્યું
નથી, હમણા ઉપજતું નથી, આગામી કાલે પણ ઉપજ્યે નહિ તો સત્તાએ
કેવળ જ્ઞાન કહે તે અસત્ય. લખ્યું જીવ કેવળ જ્ઞાન પામવાને યોગ્ય છે.
લખ્યું જીવ પૂર્વે કેવળ જ્ઞાન પામ્યા, હમણા પામે છે. ને આગળ પણ લખ્યું
જીવ કેવળ પામશે. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આ વાતમા વાધો નથી. અભિવ્યક્તિને માટે તે વાત ઠીક છે,
કે તેને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી એટલે ત્રીજો કાળમા કોઈ પણ અભિવ્યક્તિને
કેવળ ધ્યાન નહિ. પરંતુ જે લખ્યું જીવ કેવળ જ્ઞાન પામવાને યોગ્ય છે
તે ત્રીજો કાળમા બધે ત્યારે કેવળ જ્ઞાન પામે, ત્યારે તે કેવળ જ્ઞાન ક્યાંથી
આવ્યું ? તે વિચાર કરવો જોઈએ.

ત્યારે ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે-કોઈ જીવ પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન
નથી અને અનાદિનું સર્વ જીવ પાસે સત્તામાં મિથ્યાત્વ છે. અજ્ઞાન છે. તો
કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું ક્યાંથી ? મું આત્માથી કેવળ જ્ઞાન જુદું છે ? અને
જો જુદું હોય તો પછી સૂત્રકારને જીવ લખ્યું પાસે અવંતા જ્ઞાન દર્શન
આસ્તિકાદિકના પર્ચયો કહેવાની શી જરૂર ? માટે જેમ સર્વ જીવ પાસે મૂળ
સત્તાએ અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ શહેલ છે તેમ મોક્ષ પ્રાપ્ત લખ્યું
જીવની પાસે મૂળ સત્તામાં કઈ અવસાયેલ સમકિત અને જ્ઞાન-કેવળ જ્ઞાન
પણ સત્તામાં શહેલ છે, જે વસ્તુ સત્તામાં હોય તે વસ્તુ પ્રગટ થાય પણ
ત્રીજો પુરૂષના કદા પ્રમાણે સત્તામા કેવળ જ્ઞાન નથી તો સમકિત પણ
નથી, તો સમકિત ક્યાંથી આવ્યું ? કે જેને કેવળ જ્ઞાનનો પ્રાપ્ત કર્યો. માટે
જે જીવને સત્તામાં સમકિત છે તેને સત્તામા કેવળ પણ છે. માટે જે જીવને
સમકિતનું આવરણ મિથ્યાત્વ અને કેવળનું આવરણ અજ્ઞાન છે એટલે
ધ્યાની કઈ છે તે અસવાચી-દૂર વચાથી તે વસ્તુ પ્રકાશમાં આવે છે. માટે
માનો કે મોક્ષ પ્રાપ્ત લખ્યું જીવને સત્તામાં સમકિત અને કેવળ જ્ઞાન બસ
શહેલ છે. વિદ્યેય જુઠાસાને માટે વાંચી આ સંબંધીનો પ્રથમનો અધિકાર.

પ્રશ્ન ૫૨ મું—સર્વ લખ્યું જીવ કેવળ પામશે તેના ઉત્તરમાં ત્રીજો
પક્ષ લખે છે કે-સર્વ લખ્યું જીવ કેવળ નહિ પામે, જે લાગી લખ્યું

માંદીથી પામશે તેહને સદ્ગુરુને ભેગ મળશે ને સમ્યક્ત્વાદિક મત પચ્ચખણ કરશે તે પામશે તેહનો દષ્ટાંત-વંધ્યા સ્ત્રી અને ગર્ભ ધરવા યોગ્ય સ્ત્રીનો દષ્ટાંત આપી વંધ્યાવત્ અભવી અને ગર્ભ ધરવા યોગ્ય ભવ્ય જીવનો દષ્ટાંત આપ્યો છે. તેમાં ભવ્ય જીવને સદ્ગુરુ સાધુનો યોગ મળે સમ્યક્ત્વાદિક મત પચ્ચખણ કરવાથી કેવળ જ્ઞાન પામે, અને બીજી સ્ત્રી વંધ્યા નથી ગર્ભ ધારણ કરવા યોગ્ય હોય તેને ભરવારનો યોગ ન મળે તો ગર્ભ ન ધરે, પુત્ર ન પ્રસવે, તેમ ભવ્ય જીવને સદ્ગુરુનો સુસાધુનો યોગ ન મળે તો સમ્યક્ત્વાદિક મત પચ્ચખણ કરવા ન પામે તો કેવળ જ્ઞાન ન પામે, જો ભવ્ય જીવનું દષ્ટાંત તે માટે ભવ્ય જીવને શ્રીમુસાધુનો યોગ મળ્યાથી કેવળ જ્ઞાન પામે પણ સત્તાએ કહે છે તે સૂત્ર વિરૂદ્ધ. ભવ્ય જીવ કેવળ જ્ઞાન પામવાને યોગ્યતા કહીએ છીએ સિદ્ધાંત. ॥ આમ ત્રીજો પણ કહે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ભગવતીજીના બારમા ચતકના બીજા ઉદેશમાં જ્યંતીગાઈને પૂછેલા પ્રશ્નમાં કે સર્વ ભવ્ય જીવો સિદ્ધ થશે ? ત્યારે ભગવતે કહ્યું કે “દંતા જયતિ” સર્વ ભવ્ય જીવ સિદ્ધ થશે-સિદ્ધ થશે, અને ભવ્ય જીવો વિરહની પૃષ્ઠામાં ના પાડી. આનો હેતુ ત્રીજા પક્ષને જણાવ્યો નથી.

કેવળ જ્ઞાન ભવ્ય જીવ માંદીથી પામશે તેમાં શું આશ્ચર્ય ? આશ્ચર્ય તો જ્યંતીગાઈના પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં છે.

ભારે ત્રીજા પક્ષના કહેવા પ્રમાણે ભવ્ય જીવને માટે જેને સદ્ગુરુને ભેગ મળશે ને સમ્યક્ત્વાદિક મત પચ્ચખણ કરશે તે કેવળ જ્ઞાન પામશે તે તો ઠીક પણ અયોગ્યાને ક્યા સદ્ગુરુને ભેગ મળ્યો અને જ્ઞાન હરના જેને સમક્ષિ સદિગ મત પચ્ચખણ પાળ્યા ? ને કેવળ જ્ઞાન ક્યારે કેવળ થયું ? તે પણ વિચારવું ભેગજો. સદ્ગુરુને ભેગ તો અભવી દયા સંસારરથ ભવ્ય જીવને પણ બને છે ને શુદ્ધ મત, નિયમ, પચ્ચખણ પણ પામે છે ને આગમક પદ મેળવી નાનૈરેવક મુખી પણ આવે છે, પરંતુ કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થતી નથી. તેનું મૂળ કારણ તો સમક્ષિનો અજ્ઞાન એજ છે. સત્તામાં સમક્ષિ ન થાય તેને કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ શક્ય કઈ ? કહેવા પ્રમાણે “કેવળી આત્મજ કહી મયો કેરો” કેવળી એવા સદ્ગુરુ મળવાથી પણ અજ્ઞાન વધે કેસ કહે છે. સૂત્રના ન્યાય પ્રમાણે જ્યંતી પણ સદ્ગુરુપદ્ધાનું મત પાડી આગમક પદ મેળવી નાનૈરેવક મુખી થશે પણ સંસાર થશે નહિ તો કેવળની આગમ શી ? મૂળ સત્તામાં સમક્ષિ નથી, તો કેવળ જ્ઞાન ક્યા કઈ ? સમક્ષિ કે કેવળ

કસંધી આપનું નથી; એ તો આત્માની જોડિ છે તે પણ ભવ્ય જીવનેજ સત્તામાં રહી છે, તે બધારે આત્મ જગ દેશરથે ત્યારે કર્મના આગરણ નુસરે છતાંમાં રહેલી વસ્તુ કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થયે માટે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન ભવ્ય જીવ-મે'શ પ્રાપ્ત થવા યોગ્યતા આત્મપ્રદેશે પર્યાય રૂપે રોલ છે.

અભવ્યને વંધ્યા સ્ત્રીનું અને ભવ્યને ગર્ભ પારણ કરવાવાળી સ્ત્રીનું દેશન આપું તે સામાન્ય રીતે ઠીક છે, પણ અભવ્યને વંધ્યા સ્ત્રીનું દેશન લાગુ થાય નહિ. વંધ્યા સ્ત્રીનું દેશન તો સંસારસ્થ ભવ્ય જીવનેજ લાગુ થાય. વળી વંધ્યા રૂપે ગર્ભાળી સ્ત્રીને પણ કોઈ વખતે દવાદિકના પ્રયોગે ઘણા દાણે પણ ગર્ભ પારણ કરે છે, માટે અભવ્યને વંધ્યા સ્ત્રીના દાખલો લાગુ થવા સંભવ નથી. આ વિષેની વધારે હકીકત અભિજ્ઞાને માટે જીઓ-આ પહેલાના ભાગનું લખાણ.

પ્રશ્ન ૫૩ મું—સિધ્ધ-ત્રીએ પણ કહે છે કે ભવ્ય જીવ મુસાધુનો યોગ મળ્યાથી કેવળજ્ઞાન પામે, પણ સત્તાએ કહે છે તે સૂત્ર વિરુદ્ધ. ભવ્ય જીવ કેવળ પામવાને યોગ્યતા રહીએ છતિ સિદ્ધિ.—આના ઉપર અનુયોગ દ્વારની વૃત્તિને દાખલો આપે છે કે-શ્રી અનુયોગદ્વારે.

ઉપ્પલ જ્ઞાન દંસમેત્રાદિ ડરલે દયામતા વગમે માહાદર્શ મંડલ પ્રમાવ સદ્ગુણ સદાવરણ વગમાશ્મિ ચાકિજ્ઞાન દર્શન પરવિયઃ સ ॥

એ અનુયોગદ્વારની વૃત્તિ મધ્યે કશું છે. કેવળ ઉપજ્યું કેની પરે? આદર્શ મંદગની પરે. જેમ લોકોનો આરસો ઘડીને સરાલો ચડાવે ત્યારે તેજ નીસરે જેમ એ આરસો તેજને યોગ્ય લોકો તે, ભવ્ય જીવ તે લોકોનો આરસો પડે ત્યારે તેજ પ્રગટે તેમ ભવ્ય જીવ સમકિત, મત પચ્ચખાણ તથા તપ તપે કર્મ સુધ કરે તો કેવળ જ્ઞાન ઉપજે, પણ કુંભારના ટપકાને સરાલો ચડાવે તો તેજ ન નીસરે તેમ અભવ્ય જીવને કેવળ ન ઉપજે. એ ભવ્ય જીવ કેવળને યોગ્યતા કહ્યા. જે લોકોનો આરસો ન થયો, સરાલો ન ચડ્યો તે મંદિથી તેજ ન નીસરે એ આરસો વિના મોડું ન દીસે. કોઈ કહેયે જે લોકોમાં તેજની સત્તા હતી તે અસત્ય. જે ભણી તે લોકોના કટકા રહીએ તો તેજ ન રહે, એ તેજને યોગ્યતા છે, પણ સત્તા એ તેજ નથી. શ્રી મૂત્ર મધ્યે ભવ્ય જીવ અસત્ય જીવ કહ્યા છે. શ્રી ત્રિદાંતે, સર્વ જીવ પાસે કેવળ જ્ઞાન સત્તાએ કશું નથી. તો આપણે કશાંથી કહીએ. ભવ્ય

છે તે માટે ભગ્ય જીવને યોગ્યતા કહી છે.—અભગ્ય કદા આ પ્રશ્નને ત્રીજા પક્ષનું જોણવું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ઉપરના બધા લખાણ ઉપરથી ત્રીજા પક્ષનો અભિપ્રાય એમ જણાય છે કે—સર્વ જીવ પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી, અને ભગ્ય જીવ કેવળ જ્ઞાન પામવાને યોગ્યતા વાળો છે પણ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન ભગ્ય જીવને પણ નથી. તો કહેવાનું કે ભગ્ય જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં નથી. તો પ્રગટ થયું ક્યાંથી ?

અનુયોગદ્વારની વૃત્તિનું જે દર્શાવ આપ્યું છે, તેમાં તો કહ્યું છે કે—આદ્ય મંડળને આવરણ થવાથી જેમ તેની પ્રમા દેખાય નહિ. અતઃજ ખસે તો પ્રમા દેખાય તેમ તટાવરણી કર્મના આવરણથી કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી શકે નહિ. પરંતુ કર્મનું આવરણ ખસે તો કેવળ જ્ઞાનનો પ્રગટ થાય. તો સત્તામાં સર્વ જીવને નહિ પણ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભગ્ય જીવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે તો કર્મનું આવરણ ખસવાથી કેવળ પ્રગટ થાય. અને જો એમ ન હોય તો એટલે કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં ન હોય તો જીવને આકે કર્મનું આવરણ કયું છે તો તે કર્મ કેને આવરણ કયું ? કાણ પણ જીવને આવરણ હોવું જોઈએ.

સૂત્રના ન્યાય પ્રમાણે સમક્રિતને આવરણ મોહનીય કર્મનું છે અને કેવળ જ્ઞાનને આવરણ ચાર ધાની કર્મનું છે, તેમાં પણ મુખ્યત્વે મોહનીય કર્મ કહેવું છે.

જગી ભગવતીજીમાં જીવને અનંતા જ્ઞાનના પર્યંત અનંતા કર્મના પર્યંત અનંતા ચરિત્રના પર્યંત ઈત્યાદિક કહેવું છે તે પર્યંતો ક્યાં રહે દર્શો ? એટલે પણ વિચાર ક્યાં વિના ભગ્ય જીવને પણ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી, એ વાક્ય કેવા પ્રકારનું કહેવાય ? ભગવતીજી વગેરેમાં જીવની સ્વપર્યંત પરપર્યંત વગેરે કહેવું છે તો જ્ઞાન વિષય સ્વપર્યંત કયું કહેશે ? અને જો ભગવતીજીમાં કદા પ્રમાણે જ્ઞાન, કર્મ, ચરિત્રાદિક જીવની પર્યંત-જગત પર્યંત કયુલ કરશે તો તે કહેવું જીવને સત્તામાં રહેલું છે. ભગ્ય કે ભગ્ય જે જે બોલે છે તે જ્ઞાન કર્મનાદિકના પર્યંતના પ્રેર સત્તામાં મહત્ત્વા એટલે, લાગુ કરવા જોઈએ.

આખું જીવનનો અર્થ એમ કરીએ કે કેવળ જ્ઞાન પામવા યોગ્ય ભગ્ય જીવને કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થાય—અર્થાત્ ઉપજા થાય એ વાત તે સરને પ્રગટ છે, પણ ભગ્ય જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં ન હોય તે કહેવું શક્ય ક્યાંથી ?

લોહાનો અને સરાવનો જે હાખલો. આપવામાં આવ્યો છે તે સંબંધી એટલું જ સમજવાનું છે કે-જે લોહાનો આસો બન્યો અને તેજ નીકળ્યું તે લોહામાંથી નીકળ્યું કે સરાવમાંથી આવ્યું? લોહાના કકડા કર્યે તેમાંથી તેજ ન નીકળે પણ સરાવના ઘસારાથી કાટનો નાથ થઈ અંદરના રહેલા તેજસ્વી પુષ્કળો ઝગશે.-હાખલા તરીકે, અરણીમાં અગ્નિ રહેલી છે પણ અરણીના કકડા કર્યે અગ્નિ નીકળે નહિ, પણ તેનો સરપથો કર્યે અંદરોઅંદર ઘસવાથી અગ્નિ પ્રગટ થાય છે-ગીજો હાખલો, ચક્રમક્રમાં અગ્નિ છે, પણ ચક્રમક્રના કટકા કર્યે અગ્નિ નીકળતી નથી, પરંતુ ચક્રમક્રને લોહાના કટાના ઘસારે ચક્રમક્રમાંથી અગ્નિ પ્રગટ થાય છે. તે અરણી તથા ચક્રમક્રમાં સત્તામાં અગ્નિ ન હોય તો નીકળે કયાથી? ખાટું માને કે જેમ અરણીમાં અને ચક્રમક્રમાં અગ્નિ સત્તાએ રહેલી છે, તેમજ લોહામાં પણ આદર્શ બનવાનાં તેજસ્વી પુષ્કળો રહ્યાં છે. તે ઉપરના ન્યાયે સરાવના ઘસારાથી આદર્શ બને, તેજસ્વી પુષ્કળોના ઉપરનો કાટ ખસી જવાથી તે ચળછીમાં આવે.

તેજ ન્યાયે ભગ્ન છૂર પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે, પણ કર્મ રૂપી કાટ એટલો હોવાથી તે પ્રકાશમાં આવતું નથી પણ જ્યારે આત્મા શક્તિવાન થાય છે ત્યારે આપોઆપ ગંડી ભેદ કરી-એટલે અનાદિની મિથ્યાત્વની ગંડીને તોડી સમઙ્ગિન રત્નને પ્રગટ કરે છે તે સમઙ્ગિન સદ્ગિન એટલે-જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રને તથા રૂપ સરાવના પ્રયોગે કર્મ રૂપી કાટને દૂર કરી છૂવળી પાસે-આત્મા પ્રદેશની સાથે જે રહેલા કેવળ જ્ઞાનના પર્યવો તેને પ્રકાશમાં લાવે એટલે જે કેવળ જ્ઞાન કર્યે કરીને અવસરેલું તે પ્રકાશમાં આવ્યું.

સમઙ્ગ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર અને તપના પ્રયોગથી અને સાધુજ્ઞાન યોગથી કાંઈ નવું કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય ॥ એમ નથી પણ જે છૂવળી પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે. તેને પ્રગટ કરે છે. હાખલા તરીકે પૂરુંદમાં સોનું તો રહેલું છે. પણ બધી પૃથ્વીમાં સોનું નથી, પણ જે પૃથ્વીમાં સોનું છે. તે પણ માટી મિશ્રિત પૃથ્વીનાજ સ્વરૂપે રહેલું હોય છે. તેને તેના ચોખ્ખો અનેક પ્રકારનાં દારનાં પ્રયોગે અગ્નિનો બહુભો કરી સોનાની સાથે તારૂં બળેલી પૃથ્વીનો બલીનગને બાગો દૂર કરી સોનાને મોનાપટ્ટાના રૂપમાં પ્રગટ કરે છે તે ન્યાયે છૂવળે લાગેલાં કર્મ જે કેવળ જ્ઞાનને આરેલો કર્મ દળને જાણ તપાદિ અગ્નિના પ્રયોગ જે કર્મ રૂપ મેજને બાગી આત્માને નિર્ભય કરી કેવળ જ્ઞાન રૂપ સદ્ગિને પ્રગટ કરે છે.

ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રનું 'અઘ્રવીયમ્' અધ્યયન - પણ એમજ નહીં છે કે-માત્ર શ્રુતાદિ જ્ઞાન વડે જે જાણેલું છતાં છતાં નવ પદાર્થનું સ્વરૂપ તેને સત્યપણે જાણીને જાણી અને જોડીને જોડી શ્રદ્ધાથી જેને શ્રદ્ધાદર્શન એટલે સમકિત પ્રાપ્ત થયું. અને તે સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન વડે નવ કર્મને આવતાં અટકાવનારું જે ચારિત્ર તેને પ્રગટ કરી તપ રૂપ અગ્નિ વડે કેવળને આવરેલા કર્મ રૂપ મેલને બાળી આત્મ જ્યોતિ રૂપ કેવળ જ્ઞાનને પ્રગટ કરે છે. એટલે આત્માના મૂળ શુદ્ધ આત્માનો મૂળ દશાવ આત્માની મૂળ સત્તા આત્માની મૂળ ક્રિદિ જે કેવળ જ્ઞાન તેને પ્રગટ કરવાના એ પ્રયોગ છે. તેથી એમ માનવાનું નથી કે તે પ્રયોગ વડે નવ કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય. કેવળ તો મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છતાં સત્તામાં જે એમ ચોક્કસ માને.

મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છતાં પાસે સત્તામાં અઘ્રવીયે પ્રકૃતિ મોક્ષની કર્મની કહી છે તેમ અભવીને કહી નથી, અભવીને છવીયજ પ્રકૃતિ સત્તામાં કહી છે. આ સમવાયોગજના ૨૬ મા-૨૭ મા-અને ૨૮ મા-સમવાયનું રહસ્ય જાણ્યો તો કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિના ઉપાયની સમજણ તરતજ પડી આવશે, કે કેવળનું બીજક જે સમકિત જે જીવને સત્તામાં હોય તેને કેવળ પણ સત્તામાં હોય. એટલે જેમ બીજકમાં વૃક્ષ હોય તેમ સમકિત રૂપ બીજકમાં કેવળ હોય એ નિઃસંશય છે.

મત્ર ૫૪ મું—શિષ્ય—ત્રીજો પક્ષ છ દ્રવ્યનું સ્વરૂપ જણાવતાં કહે છે કે-આઠ કર્મ તે ઉદય ભાવે છે, છતાં તે અનાદિ પારિણામિક ભાવે છે, કેવળ જ્ઞાન તે ક્ષાયક ભાવે છે, અને સંસારી છતાં ત્રણ ભાવે છે. ઔદયિક ૧, ક્ષયોપશમિકર ૨, પારિણામિક ૩, સર્વ સંસારી છતાં ક્ષાયક ભાવ આવ્યો નથી તો કેવળ જ્ઞાન કયાંથી? અને ઉપજ્યા વિના સત્તાએ કયાંથી? જે કોઈ સર્વ જીવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન કહે છે તે સૂત્ર વિરૂદ્ધ પણ ભાવ છતાં કેવળ જ્ઞાનને ચેતનતા છે એ સત્ય. આ પ્રમાણે ત્રીજા પક્ષનું કહે છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—કેવળ જ્ઞાન તે ક્ષાયક ભાવે છે તે વાત સત્ય છે. પણ કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પહેલાં ક્ષાયક ભાવ જીવને આવે છે કે-પડી? જીવને ક્ષાયક ભાવ તો કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પહેલાં થાય છે તે મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય જીવને જ થાય છે તે સંસારી પણ છે. સંસારી જીવમાં ત્રણ ભાવ કહ્યા છે. તેમાં ક્ષયોપશમ ભાવ પણ કહ્યો છે. અને ક્ષયોપશમ ભાવમાં ક્ષાયક ભાવ પ્રગટ થાય છે તે ઉદય ભાવમાં રહેલા આઠ કર્મનો પ્રતિબિંબ

કેટલીકનો ક્ષય કરીને ક્ષાયક ભાવમાં આવે છે તે બાજમા યુગ સ્થાનક સુધીના છવેને શુદ્ધ ક્ષાયક ભાવ પ્રગટ થયે અંતર મુદૂર્નમાં ધનપાતિ કર્મનો નાશ કરી કેવળ જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરે છે. તે સર્વ સંસારી જીવ આશ્રી નહિ, પણ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવ આશ્રીનેજ એ જોડ લાગુ છે. -જ્યારે ત્રીજા પક્ષનું કહેવું એમ થાય છે કે-સર્વ સંસારી જીવને ક્ષાયક ભાવ આવ્યો નથી. તો કેવળ જ્ઞાન કયાથી ? અને ઉપજ્યા વિના સત્તાએ કયાંથી ? આ વાક્ય જો માન્ય હોય તો, જેને ક્ષાયક ભાવ આવે તેને કેવળ જ્ઞાન પ્રગટે. અને જેને કેવળ જ્ઞાન ઉપજ્યું તેને ઉપર કદાં પ્રમાણે સત્તામાં હવું તો ઉપજ્યું, આ ત્રીજા પક્ષનું લખાણ સમિતી કરી આપે છે. સર્વ જીવની પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી એમ તો બીજા પક્ષનું મૂળથીજ કહેવું છે. સર્વ જીવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન છે તે તો પહેલા પક્ષનું કહેવું છે તેને એ સૂત્ર વિરૂદ્ધ કહેવા હો તો બીજા પક્ષને તે સંબંધી કાંઈ વાંધો નથી. બીજો પક્ષ તો મૂળથીજ મોક્ષ પ્રાપ્ત ભવ્ય જીવનેજ કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં માને છે. અને જેને સત્તામાં છે તેનેજ કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે. અને જેને સત્તામાં હોય છે તેજ ભવ્ય જીવ જેમાં કેવળ જ્ઞાનની ચેતન્યતા છે એટલે તેનેજ કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થાય છે એ વાત સત્ય છે.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પક્ષ લખે છે કે-કેટલાએક શ્રીનંદીજ સૂત્રનો દાખલો આપી સર્વ જીવને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉધાડો માને છે તે કેવળ જ્ઞાનનો અનંતમો ભાગ ઉધાડો છે, તે માટે જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તાએ છે તે અસત્ય. એમ કહી પોતાનો અભિપ્રાય જણાવતાં કહે છે કે-જીવને અક્ષરનો અનંતમો ભાગ ઉધાડો તો શુદ્ધ જ્ઞાનનો છે, એ તો જીવિત પક્ષ આશ્રી છે પણ કેવળ જ્ઞાન આશ્રી નથી. તેનું કેન ?

ઉત્તર—એ વાત કીક છે. બીજા પક્ષનું પણ એજ પ્રમાણે કહેવું છે ને તે વિષે પૂર્વે ઘણું લખાણ કરવામાં આવ્યું છે. ત્યાંથી વિશેષ ખુલાસો મળી આવશે.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે-શ્રીસિદ્ધાંતે પત્તરજી સૂત્રે ૫૬ ૧૮ મે-કેવળ જ્ઞાન નવું ઉપજ્યું કહ્યું છે. તે પ્રીછો કેવલ નાળીયું પુચ્છા સાદણ જપ્ત વસિષ્ઠ. કેવળ જ્ઞાન તો સારી કહ્યું છે, અપર્યવસિત આવ્યું ન જાય. તે માટે સર્વ જીવને કેવળ જ્ઞાનની સત્તા કહે છે તે સૂત્ર વિરૂદ્ધ. ॥ શ્રી કથા શુદ્ધ ખંધે કેવલ નાળા વાસે જસમુવત્ત પુલ્કે સમુવત્તદ્. પૂર્વે નથી ઉપજ્યું કેવળ જ્ઞાન, તે સમુદ્ધ ઉપજે. ચિત્ત સમાધિ રાખ

કેવળ ઉપજે સાધુને, એ શ્રી દયા શ્રુત અંધને પાંચમે અધ્યયને છે. એ પ્રમાણે ત્રીજા પક્ષનું કહેવું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—કેવળ જ્ઞાન નવું ઉપજવું જે માને તેણે એટલું જવાબ-
વાની જરૂર હતી કે તે અમુક કંઠાણેથી આવ્યું. શ્રી પત્રવણાજીના ૧૮મા પદમાં
કેવળ જ્ઞાનની સ્થિતિમાં સાદ્દે અપજ્વલસિએ કેતાં આદિ છે ને અંત
નથી. એટલે કેવળ જ્ઞાન જે જીવને ઉત્પન્ન થાય તે એક જ વાર થાય પણ બીજા
જ્ઞાનની પેઠે તેના ભાંગા નહિ—તે આવ્યું જાય નહિ—બીજા જ્ઞાન આવ્યાં
જાય, કેવળ જ્ઞાન આવ્યું જાય નહિ, માટે તેને પ્રથમ ઉત્પન્ન થયું કહેવાય
પણ જો જીવની પાસે સત્તામાં ન હોય તો ઉત્પન્ન થાય ક્યાંથી ? જીવને
આઠ કર્મનું આવરણ કહ્યું છે તેમાં કેવળ જ્ઞાનાવરણીય કર્મે કોને આવરણ
કયું ? નંદીજીમાં કહેવા પ્રમાણે શ્રુતજ્ઞાનનો અનંતભો ભાગ ઉધારો છે.
એમ તો ચર્ચામાં કણુજ કયું છે તો શ્રુતજ્ઞાનનો બાકીનો તમામ ભાગ
કોને આવર્યો ? જો મનિ શ્રુતજ્ઞાનને મતિશ્રુત જ્ઞાનાવરણીય કર્મે આવર્યો
હોય તો પાંચે જ્ઞાનને પાંચે જ્ઞાનાવરણીય કર્મે આવર્યો હોય એમ કહે
અને એમ હોય તોજ તદ્દજ્ઞાનાવરણી કર્મ કહેવાય. માટે જે જીવને
મતિશ્રુત જ્ઞાન સત્તામાં છે તેને કેવળ જ્ઞાન પણ સત્તામાં છે એમ
સમકિતને મોહનીય કર્મનું આવરણ છે પણ સત્તામાં સમકિત છે તોજ
સમકિત મોહનીય કહેવાણું. મોહનીયે આવરેલું પણ સત્તામાં સમકિત
■ તો સમવાયંગજીમાં તેને ભવ્ય જીવ ભગવંતે કહ્યો છે. એટલે જે
જીવને સત્તામાં સમકિત હોય તે જીવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન પણ આવરણ
હોય. સમકિતના પણ જ્ઞાનની પેઠે ઉત્પન્ન થવાના ભાંખા કહ્યા છે. હવે
સમકિતને પણ કેવળ જ્ઞાનની પેઠે આદિ સહિતને અંતરહિત ભાંગેલા થયું
થાય છે. માટે સમવાયંગજીમાં ભવ્ય જીવને અડાવીયે મોહનીય કર્મની
પ્રકૃતિ સત્તામાં મૂળ પડે કહેલ ■ એટલે ભવ્ય જીવને સત્તામાં સમકિત
■ તેમ ભવ્ય જીવને જ્ઞાનાવરણીય કર્મના આવરણે પણ આવરણવાળું જ્ઞાન
સત્તામાં છે. તો અવરણેલું કેવળ જ્ઞાન પણ સત્તામાં છે અને જો સત્તામાં
છે તોજ વસ્તુ પ્રાપ્ત થાય છે. સમકિતને મોહનીયનું સર્વથા આવરણ
અસે તો સાચક સમકિત પ્રગટે અને જ્ઞાનનું સર્વથા આવરણ ખસે તો
કેવળ જ્ઞાન પ્રગટે. કેવળ જ્ઞાન નવું ઉપજવું નથી પણ સત્તામાં છે
તે પ્રાપ્ત થાય છે, તેને ઉત્પન્ન થયું કહેવામાં આવે છે.

સમકિત ભવ્ય જીવને સત્તામાં છે તોપણ ઉત્પન્ન થવાના કાળને
અપૂર્વ કારણ કહેલ છે એટલે જીવે કેલ્ય કાળે પૂર્વે કયું નહોતું તેવું કારણ

સમકિતની પ્રાપ્તિનો ઉપાય પહેલાંજ કયોં જોટલે સમકિત પણ કોઇ કાળે ઉત્પત્તિ નહિ થયેલું તે જોમ પહેલું ઉત્પત્તિ થાય છે. અને ક્ષાયક સમકિત જોમ આપ્યું જતું નથી તેમ કેવળ જ્ઞાનને માટે પણ લેવું. કશાદ્યુત ખંધનેા દાખલો આપ્યો છે, તે પણ ક્ષાયક સમકિતની પેઠે કેવળ જ્ઞાન તે પૂર્વે ઉત્પત્તિ થયેલા હોવાજ નથી, જ્યારે થાય ત્યારે પહેલાંજ થાય. કેવળ જ્ઞાન ઉત્પત્તિ થવાવાગાને પહેલું ક્ષાયક સમકિત ઉત્પત્તિ થાય છે અને ક્ષાયક સમકિત તેજ કેવળ જ્ઞાનને પ્રગટ કરે છે. કેવળનું બીજક સમકિત છે માટે જો સમકિતને સત્તામા માનવામાં આવશે તો કેવળને પણ સત્તામાં માનવું જોઇશે. ભલે મોક્ષ પ્રાપ્તિ ભવ્ય જીવને જો જોડ લાગુ થવાને માનતા હોય તો પણ શાસ્ત્રને બાધક નથી. પણ કોઇ જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાંજ નથી, કેવળ જ્ઞાન નવું ઉપજે છે. આમ માનનારાને સૂત્ર વચનનો વિરોધ તો નહિ થતો હોય કે ?

પ્રશ્ન ૫૭ થું—શિષ્ય—ત્રીજો પણ કહે છે કે—જીવ તથા કર્મ અનાદિ છે. જોમ ન કહેવાય કે જીવ પૂર્વે પડી કર્મ, તથા કર્મ પૂર્વે પડી જીવ જોમ નથી, જીવ અને કર્મ અબુલ્લુપુન્વી કહ્યા છે, તે પાઠ—

ભગવદીજ સૂત્ર ચતુઃ પહેલે ઉદ્દેશી ૬ કે—રોહો અણુગારે શ્રી અમલુ ભગવંત મહાવીરને પૂછ્યું છે કે—

પૂર્વિ મંતે લોમે પછામજોમે પુર્વિ અજોમે પછાલોમે ? રોહા લોપ્ય અલોપ્ય પુર્વિવિતે પછાપિતે દોષેતે સાસવામાવા અણાણુ પુર્વેવ સા રોહા. પુર્વિ-મંતે ઝીવા પછા અઝીવા

પુર્વિ અઝીવા પછા ઝીવા ? જોહ્ય લોપ્ય અલોપ્ય તોહ્ય ઝીવાય અઝીવાય દર્શ કમ્માઈ. કુકડી અને ઇંડાનું પ્રશ્ન કયું છે, પુર્વિ મંતે કુકુડી પછા અંદર ? ઇમ પૂછ્યો— અણાણુપુન્વી સાસવામાવા જો મંથ્યે ઇમ કયું છે કુકડીને દર્શાવ માંડયો છે. જે ભલી કિમ કહેવાય જે કુકડી બાગગલી હવી ને પડી ઇંડાં ઉપજે, જો ઇંડું ન હોય તો કુકડી કિમ હોય ત માટે જો શાસ્ત્રતા ભાવ શ્રી મહાવીરજીએ કહ્યાં છે તે માટે કર્મ અને જીવ જો અનાદિના છે. અને કેવળ જ્ઞાન તો શ્રી ભગવંતજીએ જીવને સાદિ અપાત્તવસિત કહ્યું છે તે માટે જે કોઇ સર્વ જીવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન કહે છે તે સૂત્ર વિરુદ્ધ ॥ આ પ્રમાણે ત્રીજો પણ લખે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જેમ ત્રીજે પક્ષે જીવ અને કર્મ અનાદિનાં કથાં છે તેમ
રોહા અજુગારે અનાદિના કેટલા બોલે કથા છે તે પણ અજુગારા એક
કથા. તેમ નહિ જાણવામાં માત્ર, લોક અને અલોક, જીવ અને અજીવ
એમ કર્મનું કદી કુકડી ને ઈંડાનું પ્રશ્ન જાણી શાશ્વતા ભાવ કદા
પહેલું પછી કહેવાય નહિ. ઇત્યાદિક કહ્યું અને જીવ ને કર્મ જાણે અનિવ
માની, કેવળ જ્ઞાનને સાદિ અનંત માની સત્તામાં જીવને કેવળ જ્ઞાન નથી
એમ જણાવ્યું. પણ રોહા અજુગારે કેટલા પ્રશ્ન પૂછ્યા છે? તેમાં કદા
સંબંધી પ્રશ્ન પૂછવામાં આવેલ છે કે નહિ? અને જો પૂછવામાં આવ્યું
હોય તો તેની આદિ કદી છે કે અનાદિ કહેલ છે? અને અનાદિ કહેલ
હોય તો જીવ ને જ્ઞાન ઉત્પત્તિ થયા પહેલાં તે ક્યાં હતું? કેમકે ઉત્પત્તિ
થયા પછી તો સાદિ અનંત કહેલ છે. અને રોહા અજુગારના પ્રશ્નમાં
પાંચે જ્ઞાનને લોકના અંત સાથે પૂછતા અનદિ કહેલ છે, શાશ્વતા કહેલ
છે, અણાણ્ય પૂર્તી કહેલ છે. માટે જીવની પાસે જેમ સત્તામાં કર્મ કથાં છે
તેમજ જ્ઞાન, અજ્ઞાન, દર્શન વગેરે પણ કથાં છે માટે રોહા અજુગારને
જે હાખલો ત્રીજા પક્ષે આપ્યો છે તે તો તેઓની માન્યતાને વિરુદ્ધ પડે
તેવો છે.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—શિષ્ય—રોહા અજુગારે કેટલા પ્રશ્ન પૂછ્યા છે? ને
કેવા પ્રકારનાં ને પાંચે જ્ઞાન અનાદિ કેવી રીતે કથાં છે? વગેરે કુદ્ધમાં
કદી બતાવયો તો મોટો ઉપકાર થયો અને ઘણા જીવોની સંમતી
ફર થયો.

ઉત્તર—ગુરુ—હે ભાઈ! આ વાકું કરેલું પ્રશ્ન ઘણુંજ અવર્જ છે,
પણ તારે, બ્યારે બાણવાની ઇચ્છા થઈ ત્યારે તને તથા ભગ્ન જીવોને
બાણવાને માટે ખુલાસો કરી આપવો જોઈએ. સાંભળો—

ભગવતીજીના પહેલા શતકના દ્વિતીયામાં—રોહા અજુગારે (૮૧૫૨)
છયાસીસે ને બાવન પ્રશ્ન પૂછ્યા છે. તેની આશ્નાય નીચે પ્રમાણે છે.

પૂર્વં મંતે લોણ પચ્છા અલોણ પૂર્વં અલોણ પચ્છા લોણ ?

હે ભગવંત! પહેલો લોક ને પછી અલોક કે પહેલો અલોક ને
પછી લોક? ૧ એમ જીવને અજીવની પૃચ્છા ૨ અવસિદ્ધિયા ને અસિદ્ધિ
સિદ્ધિયાની પૃચ્છા ૩ સિદ્ધિ ને અસિદ્ધિની પૃચ્છા ૪ સિદ્ધા ને અસિદ્ધાની
પૃચ્છા ૫ કુકડી ને ઈંડાની પૃચ્છા ૬ લોકાંત ને અલોકાંતની પૃચ્છા ૭
એ ૭ મૂળ પ્રશ્ન પૂછ્યાં છે.

કંઠ

હવે એક લોકના અંત સાથે ૧૩૦ લોકની પૃથ્ઠા કરી છે તેની વિગત.-
 પૂર્વે મંતે લોચંતે પઠા સપ્તમે ડવાસંતરે ? એમ સાત પૃથિવીના આકાશની
 પૃથ્ઠા ૭-એમ લોકના અંતને સાતેતલુ વાત ૭-લોકાંત ને ઘનરાત ૭-
 લોકાંત ને ઘનેદધી ૭- લોકાંતને સાતે પૃથિવી ૭ એમ લોકાંતને સર્વ
 દ્વીપ ૧-લોકાંતને સર્વ સમુદ્ર ૧-લોકાંત ને અરવશેત્રાદિ સાત વાત ૭-
 લોકાંત ને દંડક ૨૪-લોકાંત ને અસ્તિકાષ ૫-લોકાંત ને સમયાદિકાગ ૧-
 લોકાંતને કર્મ ૮- લોકાંતને લેરેયા ૬-લોકાંત ને દૃષ્ટિ ૩-લોકાંત ને દર્શન
 ૪-લોકાંતને જ્ઞાન ૮ (પોંચ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન)-લોકાંત ને સંજ્ઞા ૪-
 લોકાંત ને ચંદ્રીર ૫-લોકાંત ને ભોગ ૩-લોકાંત ને ઉપયોગ ૨-લોકાંત ને
 દ્રવ્ય ૬-લોકાંત ને છવ અણુવનાં પ્રદેશ ૨-લોકાંત ને છવ અણુવના પચાસ
 ૨-લોકાંત ને ત્રણ કાગની પૃથ્ઠા તે અગ્નિના કાગ, વ્યનામતકાગ, ને
 સવ્યદાકાગ ૩-એવં ૧૩૦ લોક લોકના અંત સાથે મળુવા. ૫ઠી એક
 લોક મુકવો ને ૧૨૬ લોક સાતમીના આકાશ સાથે મળુવા. ૫ઠી એક
 લોક મુકવો ને સાતમીના તલુવા સાથે ૧૨૮ લોક મળુવા. ૫ઠી એક
 લોક મુકવો ૧૨૭ લોક સાતમીના ઘનવા સાથે મળુવા. એમ અણુ
 દાહો એક લોક છાંડવો ને ઉપલા સાથે ભેડવો. એમ અણુ
 પૂર્વે મંતે અનાગમદ્વા પઠા સમ્યદ્વા પૂર્વે સપ્તદ્વા વત્તળ અનાગમદ્વા ?
 એ પ્રશ્ન દોઢે અણુગારે પૂછવા તે સર્વનો જવાબ અગવતે આપ્યો
 પૂર્વે પેતે પઠા પેતે દોવિએ સાસવા માવા અનાણુ પુર્વાદ પારોદા નો અણુ પુર્વાદ
 પહેલું પલુ તે, ને પછે પલુ તે, બન્ને યાસ્તવા આવે તે, પહેલું ૫ઠી
 કાંઈ ન કરીએ. હે દોહા ! એ બધા લોક અણુલ પૂર્વે છે અણુપૂર્વે નથી.

હવે ઉપાસીસે બાવન પ્રશ્નની અક્ષરો નીચે પ્રમાણે છે-૧૩૦ પ્રશ્ન
 તેમાં એક પટેલો ઉમેરવો એટલે ૧૩૧ થયા. તેને ૧૫ ગુણ કરીને
 ત્યારે ૮૫૧૫ થાય. તેમાં ૧૩૦ અલોકના અંત સાથેના લોગવીએ
 ત્યારે ૮૬૪૫ થાય. અને ૭ પ્રશ્ન મૂળના લોગવીએ ત્યારે ૮૬૫૨,
 પ્રશ્ન કુલ થયા. ઇતિ દોહા અણુગારે પૂછેલા ૮૬૫૨-છપાનીને બાવન
 પ્રશ્નની સમજણ.

હવે ધીવીયો દંડના છવની સાથે કર્મ, દૃષ્ટિ, દર્શન, જ્ઞાન,
 અજ્ઞાન, ઉપયોગ, પ્રદેશ અને પચાસની પૃથ્ઠામાં સર્વ લોક અલોકના
 યાચતા કરા તે પટેલો ૫ઠી કરા નથી. તો કેવળ જ્ઞાન ૫૫ સમ્યદ્વા
 ઉ એમ ઉપરના પ્રશ્નો લાગીત થાય છે.

હવે ત્યાં સત્તામાં સમકિત, શ્રુત જ્ઞાન લાભે ત્યાં સત્તામાં કેવળ જ્ઞાનની નિયમા હોય, અને જે જીવને સત્તામાં મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન હોય ત્યાં કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં હોયજ નહિ એમ સૂત્રથી સિદ્ધ થાય છે. માટે સર્વ જીવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન માનવું તે, અને સર્વ જીવને એટલે કોઈ પણ જીવ પાસે સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી, તે બંને પક્ષ અરસપરસ વિરૂદ્ધ છે. એકાંત પક્ષે બંને પક્ષવાળા સૂત્રથી પણ વિરૂદ્ધ જણાય છે. માર્કુકે-એક પક્ષ ત્યારે અલગીને પણ સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન માને છે ત્યારે તેના સામેના ત્રીજો પક્ષ (વિરૂદ્ધ પક્ષ) અલગીને તો શું પણ સર્વ જીવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી એટલે કોઈ જીવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન નથી. ત્યારે આ બંને પક્ષથી જુદાજ પ્રકારનો વ્યક્તિ વર્તેલ, બીજો પક્ષ એમ જણાવે છે કે-ત્યાં સત્તામાં સમકિત ત્યાં સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન પણ હોય, અને સત્તામાં સમકિત ન હોય ત્યાં કેવળ જ્ઞાન પણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૫૬ શું-શિષ્ય-ત્રીજો પક્ષ કહે છે કે-“તથા કેટલાએક કહે છે જે શ્રીઆચાર્ય સૂત્ર પ્રથમ શ્રુતપંથ-અધ્યયન પથ-લોકસાક્ષ અધ્યયનને પાંચમે ઉદ્યે એવો પાડ છે કે-જે આપા સે વિજ્ઞાયા, જે વિજ્ઞાયા સે આપા. આપા કહેતા આત્મા તે જ્ઞાન, જ્ઞાન તે આત્મા. આત્મા કહી જ્ઞાન સિદ્ધ નહિ તે માટે કેવળ જ્ઞાન સર્વ જીવ પાસે છે. આમ કહે છે એ પ્રશ્ન ? તેનો ઉત્તર પ્રીછયો-જે એ અધ્યયન માર્ગે તો સર્વ જીવને કેવળ જ્ઞાનની પૂજા નથી. અત્ર તો જીવની દિશા ન કરવી તે અધિષ્ઠા છે તે દિશિત દિશીએ છંદ. જે તું જોઈને પરિતાપવું માને છે તેજનું વં તથા જોઈને ઉપદ્રવવું પ્રાણ થકી શુભાવવું વાંછે તે તુંજ. જિમ જીવને દુઃખ ઉપજે તિમ જોઈને પણ ઉપજે તું જાણ, ઇમ જાત્રી સ્થું કશું તે કહે છે જાગૃ વેગં વદિ કુદ્ધ ગ્રીવી. એટલે જીવ શુભ સાધુ જોઈને પુરોહિત પ્રતિયોષે કરી પ્રતિજીવ જે સર્વ જીવને આપણ: તુલ્ય કરી જાણે ઇમ જે જીવે તે સાધુજ, અનેરો જોઈવો ન થાય, તમ્હા જિવે કારણે હજારને આપણુ સમું કુંજ થાય. જિવે કારણે જીવને આમ હજુ નહ અનેા પાકે હજુવે નહિ હજુરને અનુચેદ નહિ. તથા મનુર્વ વેગં કહેપ પરીભ્રમવતું કેવે. અન્નાગ્રેમં આત્માએ. એટલે સ્થું કશું ? જે જોઈને ઉદે અનેા જીવને પીણ ઉપચરિયે પરી આપણુવે લોકાચરીયે ઇંસુ જાત્રી કોઈ જીવને હજીએ નહિ. હવે નિઃકારિ હજીની ઇમ કહે છે. આત્મા અને જે શુભ દુઃખાગિર્ત જીવવું તે જુદા છે.

જે આત્મા તેજ બાણનાર છે. જે બાણનાર છે. તેજ આત્મા છે. કિંવા જે જ્ઞાન વડે બાણી શકાય છે. તે જ્ઞાનજ આત્મા છે. એ જ્ઞાને અનુસરીને તદ્દપ આત્મા બોલાય છે. એ રીતે જે જ્ઞાન અને આત્માનું એકપણ માને તેજ ખરો આત્મવાદી છે. ને તેવા પુરુષનું જ યથાર્થ સંવેદન સુધાન કહેલું છે. (૩૨૧)

આ કલમ એકાંત સભ્ય જીવનેજ ઉદ્દેશીને છે. અને આ પહેલાની કલમ પણ સભ્ય જીવને લાગુ થતી છે.

આત્મવાદી કોણ કહેવાય કે જે આત્મા અને પુરુષગંતી વહેંચવું કરી શકે તે, અને તેજ આત્મવાદી-સભ્ય જીવ યથાર્થ સમ્યક્ જ્ઞાન દર્શન, ચારિત્રનું ફક્ત રીતે પ્રતિપાલન કરી સત્તામાં રહેલા કેવળ જ્ઞાને પ્રગટ કરે છે.

અમ ૬૦ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પણ કહે છે કે-શ્રી ભગવતી સુત્ર ચતુઃ ૧૨ મે-ઉદ્દેશે ૧૦ મે-આત્મા આઠ પ્રકારના કહ્યા છે. તેનાં નામ-દ્રવ્ય આત્મા ૧, ક્ષાય આત્મા ૨, ભેગ આત્મા ૩, ઉપયોગ આત્મા ૪, જ્ઞાન આત્મા ૫, દર્શન આત્મા ૬, ચારિત્ર આત્મા ૭, વીર્ય આત્મા ૮. દ્રવ્ય આત્મા સર્વ જીવને ૧, ક્ષાય આત્મા કોઈને ન પણ હોય ૨, ભેગ આત્મા સંયોગિને ૩, ઉપયોગ આત્મા સર્વ જીવને ૪, જ્ઞાન આત્મા સમ્યક્ દૃષ્ટિને હોય ૫, દર્શન આત્મા સર્વ જીવને ૬, ચારિત્ર આત્મા વિરતિને ૭, વીર્ય આત્મા સર્વ સંસારી જીવને હોય ૮. શ્રી ભગવતી સુત્રે ચતુઃ ૧૨ મે-૩. ૧૦ મે-પૃષ્ઠા છીધી તે વિસ્તાર તો સૂત્રથી ભેગે થોડો અત્ર લખીએ છીએ-જેને દ્રવ્ય આત્મા તે જીવત્વ, તત્ત્વ ક્રાપાત્મા સ્વાત્મ અસ્તિ ઇત્યાદિ પૃષ્ઠા છે. જેને દ્રવ્ય આત્મા છે તેને ક્ષાય આત્મા છે? તેના ઉત્તર થી ભગવતે કહ્યો છે--ત્વસ કસાયા નિવ મતિ સિવ નંતિ, એ સર્વ સૂત્ર પાઠથી બળજી.

અમ્સ દવિયાયા તમ્સ વાળાયા મવળાવ-કુવે વૃત્તિ-અમ્સ દવિયાયા તમ્સ વાળાયા મવળાવ અમ્સ પુત્ર નાળાયા તમ્સ દવિયાયા નિવર્ત અતિવિ વમ્સ વીવમ્સ દ્રવ્યાત્મા તમ્સ જ્ઞાનાત્મા સ્વાદૃશિત વધા સમ્યગ્દૃષ્ટીનો સ્વાત્મા નિવર્ત નિવર્ત દૃષ્ટીના નિવર્તે મન્ના. વમ્સ જ્ઞાનાત્મા તમ્સ દ્રવ્યાત્મા નિવર્ત નિવર્ત વધા નિવર્તે.

એ માથે એમ કહ્યું છે એ જેને દ્રવ્યાત્મા હોય તેને જ્ઞાન આત્માની સંજના એ બધી સમકિત દિદિને જ્ઞાન હોય મિથ્યા દિદિને જ્ઞાન ન હોય તે માટે, અને સર્વ જીવ સમકિત દિદિ નથી તો કેવલ જ્ઞાન સર્વ જીવને કેમ સ્વીકારે, ધી સૂત્રે તો જ્ઞાન નવું ઉપજે છે.

આયા મંતે ! જાણે બ્રહ્મજાણે ! યોગમા ! આયા સિય જાણે સિય અજાણે, જાણે પુણ નિયમ જાણે. એ સૂત્ર આત્મા જ્ઞાન સમ્યક્ત્વેસતિ.

અજ્ઞાન મિથ્યાત્વને એ જે આત્માને હોય. સમકિત દિદિને જ્ઞાન હોય, મિથ્યા દિદિને અજ્ઞાન હોય-જ્ઞાનના ૩ લેદ. ઉપશમ ભાવે જ્ઞાન તે અતિ સ્મરણ જ્ઞાન-ઉચ્ચત્ત મોહનિજ્ઞા, સરદ પોરાણિયં જાદું. ઇતિ વચનાત્ અતિ સ્મરણ જ્ઞાન તે ઉપશમ ભાવે કહ્યું છે, શુદ્ધ જ્ઞાન ક્ષયોપશમ ભાવે છે, કેવલ જ્ઞાન ક્ષાયક ભાવે છે. એ જ્ઞાનાધિકાર : ॥ એટલે જ્ઞાન નવું ઉપજવું કહ્યું છે.

અને સમકિતના ૩ લેદ. ઉપશમ સમકિત ૧, ક્ષયોપશમ સમકિત ૨, ક્ષાયક સમકિત ૩, ઉપશમ સમકિત તે ૭ પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય તિવારે ઉપશમ સમકિત તે એ સાત પ્રકૃતિ ૪ ચાર ક્ષાય અનંતાણું જુદી કોય, માન, માયા, લોભ એ ૪ સમકિત મોહનીય ૫ મિથ્યાત્વ મોહનીય ૬ સમામિથ્યાત્વ મોહનીય એ ૩ એ ૭ પ્રકૃતિનો ઉપશમ થાય તિવારે ઉપશમ સમકિત પામે, એ ૭ પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ થાય તિવારે ક્ષયોપશમ સમકિત પામે, એ ૭ પ્રકૃતિનો ક્ષાયક ભાવ થાય તિવારે ક્ષાયક સમકિત પામે એ સમકિત જીવને નવું હોય. સત્તાએ સર્વ જીવને સમકિત નથી.

તથા ચારિત્ર તે દેશ વિદિતિ તથા સર્વ વિદિતિ તે ક્ષયોપશમ ભાવે છે. સર્વ જીવ પાસે સત્તા એ નથી. એ બધી બં ૨૦ ૧૨ ઉં ૧૦ મે-

અસ્ત દવિયાયા તસ્ત ચરિયાયા મયજાણુતિ । યતઃ સિદ્ધસ્યઽવિરતસ્ય ચાં દ્રવ્યાત્મરસે સતાપિ ચારિત્રાત્મા નાસ્તિ વિરતીનાં અસ્તીતિ મજ્જનેતિ અસ્ત પુનઃ ચરિયાયા તસ્ત દવિયાયા નિયમં અભિચિતિ ચારિત્રિજાં જીવત્વાં વ્યવિચારિત્વાદિતિ. ॥

જીવ પાસે જ્ઞાન સમકિત ચારિત્ર એ ૩ ત્રણે નવાં છે. સૂત્રે વિસ્તાર ધણી છે તેથી બધાને પણ અનાદિનું જીવ પાસે મિથ્યાત્વ દિદિને અજ્ઞાન એ સંસારી જીવ પાસે અનાદિનાં છે. એ ઐત્થિક ભાવે છે પણ ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, ક્ષાયક ભાવે નથી તે માટે જીવ પાસે સત્તાએ કેવલ જ્ઞાન નથી તે બધાનું સ્વીકારે આ પ્રમાણે વીળ પશનું લખવું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ત્રીજા પછે જે ભગવતીજીના ૧૨ મા ચતુર્થા ૧૦ મા ઉદ્યાના અધિકારમાં આઠ આત્મા વિશે જણાવ્યું અને છેવટમાં લખે છે કે—જ્ઞાન સમક્ષિતને ચારિત્ર એવને નવું ઉપજે છે, સર્વ એવ પાસે સત્તાઈ નથી. એવ પાસે જ્ઞાન સમક્ષિત ચારિત્ર એ ૩ ત્રણે નવાં છે. મૃત્યુદિ જે જે લખાણ લખ્યું છે તેમાંનું આઠ આત્મા સંબંધીનું કેટલુંક પહેલા પૃષ્ઠે ઉત્તર દેવા સંબંધીનું પૂર્વે લખાણ ગયું છે. પણ ત્રીજા પૃષ્ઠને માટે જે કહેવાનું છે તે જણાવીએ છીએ.

બ્યારે ત્રીજો પૃષ્ઠ લખે છે કે—જેને દ્વ્યાત્મા હોય તેને જ્ઞાન આત્માની ભજના જે ભણી સમક્ષિત દષ્ટિને હોય મિથ્યા દષ્ટિને જ્ઞાન ન હોય તે માટે સર્વ એવ સમક્ષિત દષ્ટિ નથી તો કેવળ જ્ઞાન સર્વ એવને કેવી રીતે કળીએ? શી સૂત્રે તો જ્ઞાન નવું ઉપજે છે.

તેના ઉત્તરમાં—જે આઠ આત્માની બ્યાખ્યા છે. તે તો વર્તમાનગણને આશીને પુષ્પ સમયની છે. દ્વ્યા આત્માની સાથે ઉપરના સાત બેઠ માટેથી જે બોલ પ્રવર્તતો હોય તે રૂપ આત્મા ગણાવે છે. એવને સત્તાઈ જ્ઞાનને સમક્ષિત બને હોય તો પણ કર્મના આવરણે સત્તા દ્વ્યાઈ જણી પ્રતઃ થઈ શકે નહિ, કારણકે મોહનીય અને જ્ઞાનાવરણીયના આભણે અજ્ઞાનજ કહેવાય તે આવરણ ખસે તો સત્તામાં રહેલી વસ્તુ સમક્ષિત બને જ્ઞાન પ્રવટ થાય તેને નવું ઉત્પન્ન થયું કેમ કહેવાય? એમાં કોટલું ઠાણ છે કે—એવને કેઈ કાળે આવરણ ખસ્યું નહોતું તેથી પ્રવટ થયું નહોતું. તે પ્રવટ થયેલું તેને નવું ઉત્પન્ન થયું કેઈ માનવું હોય તો ભલે જુ વસ્તુ માં સત્તામાં વસ્તુ નજ હોય તે પ્રવટ થાયજ નહિ. અમીને સત્તાઈ સમક્ષિત કે જ્ઞાન છેજ નહિ તો તેનું મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાન ભણી અવર્તન કહેવું છે. અને ભણીને સત્તામાં છે તોજ કેવળ જ્ઞાન પ્રવટ થાય છે માટે ભણીના આત્માને જ્ઞાન અજ્ઞાન બંને બેઠ લાગુ છે. અને અજ્ઞાન આત્માને કોટલું અજ્ઞાનજ લાગુ છે.

હવે ત્રીજા પછે જે બળિ સમય જ્ઞાન ઉપચય બાપે કયું છે. અને હવે જ્ઞાનના વચ્ચે અવરણની પહેલી ગાથાના ઉપચય જે પદ જ્ઞાની જ્ઞાની છે. પણ બળિ સમય જ્ઞાન તો બળિ જ્ઞાનનો બેઠ છે તો અવરણ કાઢી જ્ઞાન તે જ્ઞાનના બાપે કયા જે.

હવે ભગવતીજીના ૬ મા ચતુર્થા ૩૧ મા કીર્તિ-અરોધા કેરની અરિસ્ટે બળિ, કુન્ડ, અર્ચન અને અત્તરવંદ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિને માટે કાઢી

જ્ઞાનના આવરણના ક્ષયોપશયથી ચારે જ્ઞાન મોખાં મોખાં ઉપજી યાતું
કહ્યું છે. અને કેવળ જ્ઞાનને માટે કેવળ જ્ઞાનાવરણીયનો ક્ષય થયે કેવળ
જ્ઞાન ઉપજે એમ કહ્યું છે. તથા જ્ઞાતાત્ત્વમાં મેલ કુમારને પણ તદાવરણીય
કર્મના ક્ષયોપશયે ભવિતિ સ્મરણ જ્ઞાન ઉપજ્યું કહ્યું છે. તે પણ મતિ જ્ઞાનના
ક્ષયોપશય ભાવે છે. એમ કેટલાક સૂત્રના ન્યાયથી ભવિતિ સ્મરણ જ્ઞાન
ક્ષયોપશય ભાવે છે પણ ઉપશય ભાવ સંભવતું નથી.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—શિષ્ય—તો પછી નમિ શાસ્ત્રિના અધિકારે મંહાત્તમ
કહ્યું છે કે—ઉવવંત મોહવિગ્નો, સદા પોરાણિયં જાદું. ૧ મોહનીય કર્મનો
ઉપશાંત થયે પૂર્વની ભવિતિ સાંભરી. અહિંયા તો ઉપશય ભાવે ભવિતિ સ્મરણ
જ્ઞાન પ્રાપ્તું જણાય છે. અને આપ ક્ષયોપશય ભાવે કહે છે તો આ બે
પદ વિષે શું સમજતું ?

ઉત્તર—અહિંયાં મોહનીય કર્મનો ઉપશાંત કહ્યો તે વેદ બામી કહે
હોય એમ જણાય છે. એટલે એક દહાર શાળીઓના ઉપરથી મોહ ભાવ
ઉતરી જવાથી વેદનો ઉપશય થયે અને તદાવરણી કર્મ એટલે ભવિતિ
સ્મરણને આવરણ કરનારું કર્મ ભવિતિ જ્ઞાનાવરણીય તેનો ક્ષયોપશય થવાથી
ભવિતિ સ્મરણ જ્ઞાન પ્રગટ થયું. ક્ષયોપશય ભાવે દષ્ટિ કે ત્રણ અને જ્ઞાન
૪ ચાર કક્ષાં છે. તો સમજિત અને જ્ઞાન (કેવળ વરણ) સર્વ ક્ષયોપશય
ભાવે છે. માટે નમિશાસ્ત્રિ અહિંને મોહનીયનો ઉપશાંત એ કહ્યો તે વેદ
બામી સંભવે છે. કામલા વરીકે—અનુત્તર વિમાનના દેશના ઉપશય ભાષી
છે, ક્ષયોપશય ભાષી છે. અને ક્ષાયક ભાષી પણ છે છતાં ઉપશાંત મોહી
કહ્યા છે. તે વેદ બામી કહેલ છે. તેમ નમિશાસ્ત્રિ અહિંને માટે પણ ભાષી લેવું.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—શિષ્ય—ત્રીજો પણ કહે છે કે—સમજિત જીવને નહું
દેખ સત્તાએ સર્વ જીવને સમજિત નથી. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ત્રીજો પણ એમ તો કહે છે કે—જ્ઞાત પ્રવૃત્તિનો ઉપશય
થાય ત્યારે ઉપશય સમજિત પામે, ને જ્ઞાત પ્રવૃત્તિનો ક્ષયોપશય થાય
ત્યારે ક્ષયોપશય સમજિત પામે, અને એ જ્ઞાને પ્રવૃત્તિને ક્ષયક ભાવ
(ક્ષય) થાય ત્યારે ક્ષયક સમજિત પામે. તો ક્ષય ઉપશય કે ક્ષયોપશય તે
સમજિતને લેવો કે સમજિતને આવરણ કરનાર મોહનીયની પ્રવૃત્તિને લેવો ?
આવરણ કરનારી પ્રવૃત્તિને લઈશું તો તે પ્રવૃત્તિએ કેને આવરણ કર્યું ?
નો સમજિતને આવરણ કરનારી તે પ્રવૃત્તિ દરેક તો સમજિત જીવને જ્ઞાતમાં
છે એમ દરેક સમજિતને અનાદિ કાળનું આવરણ હતું તેથી તે પ્રગટ્ય

કોઈ કાળે આવેલું હતું નહિ તેથી જનાદિ મિથ્યાત્વને ભાંગે હાથ પસે પણ જ્યારે સાતે મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિનું આવરણ ખસ્યું એટલે જે જાણપટલ દૂર થયે સૂર્ય પ્રકાશમાં આવે તેમ સમક્ષિત પ્રગટ થાય જ સમક્ષિત પૂર્વે કોઈ કાળે પ્રગટ થયું ન હતું તે પ્રગટ થાય છે એ ખરું નવું ઉત્પન્ન થયું માનવું હોય તો ભલે. પણ સત્તામાં નથી એવું કહી શકાય નહિ.

સર્વે જીવને સત્તાએ સમક્ષિત નથી તો ભરી જીવને સમક્ષિત ૧૫થી પ્રગટ થયું ? સમવાયંગજીનું ૨૮ સું. સમવાયંગ ચોક્કસ જ્યારે છે કે કેટલાક બધા જીવને મોહનીય કર્મની અગ્રાવીએ પ્રકૃતિ સત્તામાં છે એ આ ઉપાધી કેટલાક બધા જીવને અગ્રાવીયા પ્રકૃતિ સત્તામાં નથી એમ પણ કહે અને ૨૭ સત્તાવીશમાં સમવાયંગે સમક્ષિત મોહનીયથી એટલે સમક્ષિત મોહનીયથી ઉત્પન્નને એક સમક્ષિત મોહનીયજીવને સત્તાવીશ પ્રકૃતિ સત્તામાં કહી છે. અને ૨૬ માં સમવાયંગે ખુણું નામ પાડી મું છે કે—અભ્યસિદ્ધિ થા જીવને સમક્ષિત મોહનીય ૧ અને મિત્ર મોહનીય ૨ એ બે પ્રકૃતિ વચ્ચે છે અગ્રાવીયા પ્રકૃતિ સત્તામાં છે.

તો વિચાર કરો કે—અગ્રાવીને જનાદિ અનંત મિથ્યાત્વ કેમ સ્વીકારે તેને સમક્ષિત કેવળ ને મોક્ષ પ્રાપ્ત થાયજ નહિ ? અને ભરી જીવને જનાદિની પણ મિથ્યાત્વ ખને અને સમક્ષિત પામી કેવળી થા મિત્ર બધા તેનું મુજ કાળનું ચોખન કર્યો તો બધા જીવની પાસે મોહનીય જાતેનું પણ સમક્ષિત સત્તામાં છે, અને અગ્રાવીને સત્તામાં નથી. એક જ્યારે મુજમાં મુજ પાડે જ્યારે છે છતાં સર્વે જીવને સત્તામાં સમક્ષિત નથી એમ માનવું તે મુજ વચનને ઉચાપના એવું છે.

જીવ ત્રીજે પણ જ્યારે કહે કે—ચારિત્ર સર્વ જીવ પામે જનામે જનામે તો જીવને ચારિત્રાવરણીય કર્મની જરીમ પ્રકૃતિ સત્તામાં કહેવું મું કાળ ? જીવે અગ્રાવી સર્વ જીવને ચારિત્રને આગળ કાળની પ્રકૃતિ સત્તામાં છે એમ સમવાયંગ મુજ બોલે છે. તો જનાર્થ ચારિત્ર. જરીય દેવ તોજ તેને આગળ કાળ મોહનીય કર્મની જરીય પ્રકૃતિ મોહનીય કદી જનાવી. તે આગળ ખને તો ચારિત્ર પ્રગટ થાય તેને ચારિત્ર જડ જનાર્થ છે.

જીવ સર્વે કાળ સમક્ષિત જીવને એ કે પ્રભુ જાય છે. એમ જે કહે છે તે કે અગ્રાવી જાય જાની છે. કાળકે—અગ્રાવીજીવ

બીજા શબ્દે પહેલા ઉદ્યો-અધિકારના અધિકારે દરેક જીવને જ્ઞાનના પર્થવ, જ્ઞાનતા દર્શનના પર્થવ, જ્ઞાનતા ચારિત્રના પર્થવ, જ્ઞાનતા શુદ્ધ હૃદય પર્થવ, જ્ઞાનતા અશુદ્ધ હૃદય પર્થવ, ભગવંતને કહેવાનું શું કારણ ? સમયે જીવની પાસે સત્તામાં જે વસ્તુ રહી છે તે ભગવંતે લાંબ જીવને જાહેર કરેલ છે. એટલે જીવ જીવને ભગવંતે એમ જણાવે છે કે-આટલા પ્રકારની ઝલિ તો તમારી પાસે સત્તામાં છે પણ કર્મો દ્વારાને અવશયેકી હોવાથી તે પ્રકારમાં જાવી શકતી નથી તેને તમે ઉડાણુ ક્રમ બદલ વીર્ય પ્રવૃત્તિના પ્રકાર વડે પ્રગટ કરો કે તમને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર સર્વથા નિરાવરણ થશે કે કેવળજ્ઞાનને આવરણ તુટતાં તરતજ કેવળજ્ઞાનની જ્યોતિ પ્રગટશે અને આઠે કર્મનું સર્વથા આવરણ ખસવાથી આ જીવ નિરાવરણી થઈ મોક્ષને પામશે.

માટે જીવ જીવ પાસે સત્તામાં જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને કેવળ જ્ઞાન ને કેવળ દર્શન, અને મોક્ષપદની પ્રાપ્તિનો ઉપાય તે સર્વ જીવ જીવને સત્તામાં રહેલ છે.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—શિષ્ય-ત્રીજો પણ કહે છે કે-શ્રી પત્તરજી સુત્ર ૫૬ ૧૮ અંકાર મે-

મિથ દિટોજં મેંતે મિથ દિટીતિ કાલ બો કેવલિરં દોદ ! ગોયમા મિથદિટી તિવિદેવજતે સંજહા અણાદપ અવજ્ઞ વસિણ અણાદપ સરજ્ઞરણિણ સારણવા સવજ્ઞવસિણ.

એ મધ્યે એમ કહ્યું જે મિથ્યાત્વ દહિ જીવ અનાદિના છે. પહેલો જાંગો અભિવ્યનો છે. બાકી જે જાંગો અભિવ્યના છે. સમક્રિત પામવાને દ્વારી મિથ્યાત્વ પામે. સમક્રિત દ્વારીને સમક્રિત નવું છે.

હવે- અણાણીજં મેંતે પુચ્છા ગોયમા અણાણી તિવેદે ૫૦ સંજહા અણાદપ અવજ્ઞ વસિણ અણાદપ સરજ્ઞ વસિણ સારણવા સરજ્ઞ વસિણ.

એ અજ્ઞાન, જીવને અનાદિનું છે. જ્ઞાન જીવને નવું ઉતરે છે. એવં મદ અણાણી વિ મુણ અણાણી વિ. એ મિથ્યાત્વ તથા અજ્ઞાન જીવને અનાદિ છે.

અણાણીજં મેંતે જામિતિ કાલમો કેવલિરં ૫૦ અણાણી દુવિ દે ૫૦ હં ૫૦ સારણ અવજ્ઞ વસિણ સારણ સરજ્ઞ વસિણ.

સાંધએ અપજ્ઞ વસિએ તે કેવલ જ્ઞાન આશી, સાં સં પામીને અજ્ઞાની થાય તે આશી. એ બે ભેદ દેખાડયા પણ જ્ઞાન અણખે અપજ્ઞ વસિએ નથી કહ્યું તે માટે જ્ઞાન તે સાદિ છે. પણ અનાદિ નથી.

સમ્મ દિઠ્ઠિયં મંતે સમ્મ દિઠ્ઠિયિ કાલઓ કેવલિરં હોહ ગોયમા સ્મ દિટી દુવિહે પં ૦ તં ૦ સાદ્દણ અપગ્ગ વસિણ ૧ સાદ્દણ સપગ્ગ વસિણ. ૨

એ બે ભેદ. સાદિ અપજ્ઞ વસિત તે સિદ્ધાન્તે ક્ષાયક સમ્મિત આખું જાય નહિ. સાદિ સપર્થવસિત તે સમકિત પામીને મિથ્યાત્વ થયે તે આશી એ બે ભેદ એ મધ્યે એમ કહ્યું જે સમકિત સાદિ છે. એટલે જે જીવ પામે તે નવું પામે પણ અનાદિ નથી. ૨

સંજણં મંતે સંજણિ કાલઓ કેવલિરં હોહ ? ગોયમા જહણેણં દંદં સમયં નક્કીલેણં વેલ્લણા પુલ્લ કોહી.

એ ચારિત્ર સાદિ કહ્યું, અનાદિ ન કહ્યું.

અસંજણં તિવિદે પં ૦ તં ૦ અગાદ્દણ અપગ્ગ વસિણ અગારહણ સપગ્ગ વસિણ સાદ્દણ સપગ્ગ વસિણ.

એ મધ્યે અવિરતિ અનાદિની કહી. વિરતિ આદરવી તે નથી છે. તથા થી ભગવતી શાસ્ત્ર ૮ મે-ઉવેચે ૨ બીજે-કેવળ જ્ઞાન મનુષ્યને ઉપજે પણ ૨૩ દંડને વિષે કેવળ જ્ઞાનની ના કહી છે. અને સિદ્ધાન્તે પાને કેવળ જ્ઞાન સદાય હોય તે માટે સર્વ જીવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન કહે છે તે મૂળ છે. સર્વ જીવને કેવળ જ્ઞાન સત્તાએ નથી એ સૂચનો નવ લખ્યો છે.-આ પ્રમાણે ત્રીજા પક્ષનું કહેવું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—સર્વ જીવનું મૂળ સ્થાન સૂર્યમ નિગોહ છે તે અનાદિ છે તેમાં કાલ્ય અને અતીત્ય જીવ પણ અનાદિના છે. માટે કાલ્ય અને અતીત્ય મિથ્યાત્વ અજ્ઞાન અને અવિરતિ અનાદિનાં છે. તેમ ભગવતીજીમાં ૧૬૪ અણુચારણ્ય અધિકારે પણ પાંચ જ્ઞાન ત્રણ દષ્ટિ અને જીવની પાસે રહેલા જ્ઞાન, દર્શન ને ચારિત્રના પર્વાંશ પણ અનાદિના દરેક જીવની સાથે અનાદિ રહ્યા છે. એટલે જે જે જીવને જે જે યોગ લાભને હોય તે તે મેલ અનાદિના તે જીવની કાલેને તરુણે પશું જ્યાં છુટી જાય સમ્મિત કે ચારિત્રના પર્વાંશ પ્રવલ થયા નથી-પ્રકારમાં આગ્રહ નથી ત્યાં છુટી તે જીવ અનાદિ મિથ્યાત્વનેજ તરુણ, અજ્ઞાનને અવિરતિનોજ તરુણ અને અનાદિ કાલ્ય જીવને વલ્લવલ્લી કર્યા અને ત્યારે તે જીવને જે પણ પ્રવલ થાય તે વસ્તુની રિધિ ત્યાંથીજ તરુણ માટે જ્ઞાન સમ્મિતને અવિરતિ

આદિ કહી છે. એટલે સત્તામાં રહેલી વસ્તુની સ્થિતિ જણી નથી તેનું કારણકે જે સમયે જે જીવને જે વસ્તુ પ્રગટ પહે પ્રકાશમાં આવતી હોય-પરિભ્રમણમાં આવતી હોય અને જેના તાણામાં જીવ પ્રવર્તતો હોય તેજ ખાતાનો તે જીવ ગણાય. અને એકેના તાણામાંથી જૂરી બીજના તાણામાં જાય ત્યારે તેના ઘરનો જીવ ગણાય, માટે દરેક જીવનું માતૃ સ્થાનક-શરી ભગવતીજીમાં વનસ્પતિ કહેલ છે. એટલે દરેક જીવનું મૂળ ઘર નિગોહ છે. તો અનાદિ નિગોહ ને અનાદિ અજ્ઞાનનો ભાગો સૂત્રમાં કહે તેનું શું આશ્ચર્ય? તેમાંથી પણ જ્યારે અકામ નિર્મલજે ઉઠી આવે ને પોતાની આત્મ શક્તિ-આત્મ શ્રદ્ધિ-આત્મ હૃદય જે અવરાધ ગયેલી-દમાડ ગયેલી હતી તેને આત્મા પોતે પોતાની સત્તામાં રહેલી વસ્તુને પ્રગટ કરે ત્યારે અજ્ઞાન ખસે એટલે જ્ઞાન પ્રગટ થાય. મિથ્યાન્ય ખસે એટલે સમકિત પ્રગટ થાય. અર્થાત્ જ્ઞાનાવસ્થીય જે જ્ઞાનને આવરણ કરનાર કર્મ તે ખસે એટલે જ્ઞાન પ્રગટ થાય, અને મોહનીય કર્મનું આવરણ ખસે ત્યારે સમકિત અને ચારિત્ર પ્રગટ થાય. એટલે જીવની ખાસે સત્તામાં જ્ઞાન દર્શનને ચારિત્રના પર્વવો રહેલા હોય એવા ભવ્ય જીવનેજ સત્તામાં રહેલી વસ્તુ પ્રગટ થાય છે. માટે ભવ્ય જીવને સત્તામાં જ્ઞાન સમકિત ચારિત્ર કેવળ જ્ઞાનને કેવળ દર્શન અને તેના પર્વવો સત્તામાં છે તે પ્રગટ થાય છે. નવા કથાંકથી આવના નથી.

પ્રશ્ન ૬૪ શુ-શિષ્ય-ત્રીજે પક્ષ લખે છે કે-શ્રી જીવાભિગમે-

एषत्तिर्गं भंके आभिनि बोहिय णाणीं, सुयजाणी उहीणाणी, मण पञ्जवणाणी, केवलणाणी, मद अणाणी, सुयअणाणी, विभंग णाणीं, कयरे कयरे अप्पा वा बहु यावा तुरुळावा विमेमाही यावा ? गोपया सत्त्व योवा जीवा मण पञ्जवणाणी, उहिणाणी अमंसेज्जगुणा, आभिनि बोहिय णाणी, सुयजाणी एष दोवि तुरुळा विसेसादिमा विभंग णाणी अमंसेज्जगुणा, केवल णाणी अर्णत गुणा मद अणाणी सुय अणाणीय दोवि तुरुळा अणउगुणा.

એ અરૂપ બહુત્વ મધ્યે કેવળજ્ઞાનીથી મતિ શ્રુત અજ્ઞાની અનંત ગુણ કલા. તે માટે સર્વ જીવની ખાસે કેવળ જ્ઞાન સત્તાએ નથી, જો સર્વ જીવ ખાસે કેવળ સત્તાએ હોય તો કેવલીથી અજ્ઞાની અનંત ગુણ કેમ કહે ? તે માટે સર્વ જીવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન નથી. ભવ્ય જીવ કેવળ જ્ઞાનને યોગ્ય છે અને અમલ્ય જીવ કેવળ જ્ઞાન પામવાને અયોગ્ય એમ જાણવું.-આ પ્રમાણે ત્રીજે-પક્ષ લખે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—કેવળ કહેતાં આઠ જોડના અંદાજ મહત્ત્વમાં પૃથક્ સમજ, અનંતાના ત્રણ જોડમાં કેવળીયી મતિ શ્રુત અજ્ઞાની અનંત ગુણ કદા તે નિજોડના છવ આશ્રી સિદ્ધના છવથી નિજોડના છવ અનંત ગુણ કદા ॥ તેને બે અજ્ઞાનજ લાભે તે આશ્રી.

અને બે સત્તા આશ્રી ગળીએ તો મોક્ષ જવાવાગા ભગ્ય છવથી ત્રણ કાળમાં મોક્ષ નહિ જવાવાગા કે જેને સત્તામાં સમકિતજ નથી એજ અભગ્ય અને ભગ્ય છવ અનંત ગુણ છે. તો સત્તામાં રહેલા કેજ જ્ઞાનથી પણ મતિ શ્રુત અજ્ઞાની અનંત ગુણ હોય.

ભગ્ય છવ કેવળ જ્ઞાનને યોગ્ય છે એમ તો ચોક્કસુ લખે છે તો પછી ભગ્ય છવને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં છે એમ કહેતાં થો વાધો આવે? જે વસ્તુ સત્તામાં હોય તેજ વસ્તુ પ્રગટ થાય.

દાખલા તરીકે—જે કે સર્વ મનુષ્ય રાજ યોગ્ય હોતા નથી પણ રાજ યોગ્ય મનુષ્યના અવ્યંતર ગુણ અને ચિહ્ન જુદાજ હોય છે. જેમ દેવગતિને પ્રાપ્ત યોગ્ય મનુષ્ય ભગ્ય દ્રવ્ય હેવ ગણાય ॥ તેમ સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત યોગ્ય છવ ભગ્ય સિદ્ધિયા ગણાય છે. તેનામાં સત્તાએ સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય ગુણ અને લક્ષણ પણ હોય છે.

ભગ્ય છવ અને અભગ્ય છવની યોગ્યતાજુને માટે શ્રીસમવાધાનજ સૂત્રનું ૨૬મું-૨૭મું-ને ૨૮મું-સમવાધનજ ચોક્કસુ જણાવે છે કે-સત્તામાં જેને સમકિત મોહનીય અને મિશ્ર મોહનીય નથી તે અભગ્ય છવ તેને સત્તામાં સમકિત અને કેવળ જ્ઞાન પણ નથી. અને જેને એક સમકિત મોહનીય સત્તામાં નથી એવા ભગ્ય છવને સત્તામાં સમકિત અને કેવળ જ્ઞાન પણ નથી. અને જેને અમુલીયે પ્રકૃતિ સત્તામાં છે એવા ભગ્ય છવને સત્તામાં સમકિત છે ને કેવળ જ્ઞાન પણ છે. એમ સૂત્રના ન્યાયથી સાબીત થાય છે. વિશેષ જુલાસાને માટે જુઓ પકેઝાંનો લખાયેલો ભાગ ૬૬૦.

એક પણ એમ જણાવે છે કે-સર્વે છવ સિદ્ધ સમાન છે માટે સર્વે છવને સત્તામાં કેવળ જ્ઞાન છે. ત્યારે બીજે પણ એમ કહે છે કે-જે છવને મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાનું છે એવા ભગ્ય છવને કેવળ જ્ઞાન સત્તામાં હોય બીજા છવને ન હોય. મોક્ષ પ્રાપ્ત ભગ્ય છવ સિરાય બીજા પાસે સમકિત રૂપ બીજક નથી માટે. ત્યારે ત્રીજે પણ ચોક્કસુ લખે છે કે સર્વે છવને સત્તાએ કેવળ જ્ઞાન નથી. કેવળ તો છવને નવું ઉત્પત્ત થાય છે.

હવે આમાં સત્ય વાત કઈ છે ? તે તો કેવળી મહારાજ સ્વીકારે તે સત્ય કહેવાય. પણ હરેક પક્ષવાળા પોતપોતાની બુદ્ધિને અનુસાર સૂત્રોના દાખલાથી પોતાનો પક્ષ સાબીત કરતા ગયા છે તે ત્રણે પક્ષના દાખલા દલીલોને ન્યાય બહુજ દાગળથી આ ચાલતા બંને ભાગમાં દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. તો વાચક વગોએ ત્રણે પક્ષનો અનુભવ કરી જે વાત ન્યાયમાં આવે તેનો સ્વીકાર કરવો જાણીને માટે કેવળી ભગવંતને સમત્ત છે. કેવળી ભગવંત કહે તે સત્ય એમ કહી વિરમવું.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—શિષ્ય—સૂત્રમાં ચોઠ છવ ઠાણું કયાં છે છનં અંધાકારે શુભરથાન કયાં તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! પ્રશ્ન ઘણું સાફ છે. તેનો ખુલાસો સૂત્રકારે તેજ ઠેકાણે આપ્યો છે. બને અંધાકારે પણ તેનાજ આધારે શુભરથાન કયાં હોય એમ જવાબ છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—સૂત્ર મું કહે છે તે જવાબો ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! સાંભળ-શીસમવામાંજ સૂત્રમાં ચોઠમે સમવાયને કહ્યું છે કે—

કમ્મ વિસોદિ મમ્મણે વટુણ વડદલ ઓવદાળા ૧૦ તં ૦ મિષ્ઠ વિદ્ધી સાસાયણ સમ્મદિદ્ધી, સમ્મા મિષ્ઠ વિદ્ધી, અવિરય સમ્મદિદ્ધી, વિરવાવિરપ્પ, પમણ સંજણ, અપ્પમણ સંજણ, નિમદ્ધી-અનિમદ્ધી વાવે, મુદુમસંપરાણ ઉવમમણ વા, સવણ, ઉવસંત મોદેવા સોળ મોદે, સમોગી કેવલી અમોગી કેવલી.

(લાલાજીવાળા છાપેલ સમવાણાંમાં કહ્યું છે કે)

ભાવાર્થ—જ્ઞાનાવસ્થાવાદિ કર્મ વિશુદ્ધિ માર્ગ કે આથી વડદલ છવકે રથાનક કહે છે અર્થાત્ વડદલ શુભરથાન કહે છે. ૧ વિપરીત દષ્ટિવાળા સો મિથ્યા દષ્ટિ, ૨ બદલ સમ્યક્ષણ સ્વાદ રૂપ શુભમે પ્રવર્તે સો સાસ્વાદાન દૂસરા શુભ રથાન, ૩ કુષ્ઠ સમ્યક્ત્વ યોર કુષ્ઠ મિથ્યાત્વ સો મિથ્ય શુભ રથાન, ૪ વિરતિ રહિત સમ્યક્ દષ્ટિવાલે યોધે શુભ રથાન મેં છે. ૫ કુષ્ઠ વિરતિ કુષ્ઠ અવિરતિ સો વિરતા વિરતી, ૬ કુષ્ઠ પ્રમાદ મુદ્ધા વિસરી પ્રવૃત્તિ પડી છે સો પ્રમત સંયત, ૭ પ્રમાદ રહિત સો અપ્રમત સંયત, ૮ બનંતાનુબંધી યોક વ લીન મેહનીય દન સાગમ કમ્ય કરતા હુણ કપક એટ્ટીમે ચડે વ ઉપયમ એટ્ટીમે ચડે સો નિર્વદ્ધ ભાદર, ૯ ચારિત્ર મેહનીયલી ૨૧ પ્રવૃત્તિમે કિત્તીક પ્રવૃત્તિ દવદમ વ

ચિત્તનેકકા ક્ષય કરે સો અનિયત્તિ જાદર, ૧૦ માત્ર-સુદમ સંભવકા લેત
રહ જાવે સો સુદમ સંપરાય, ૧૧ મોહનીય કર્મકી ૨૮ પ્રતિબેદ
સર્વથા ઉપશમ કરના સો ઉપશાંત મોહનીય, ૧૨ ઉચ્ચી ૨૮ પ્રતિબેદ
સર્વથા ક્ષય કરના સો દીલુ મોહનીય, ૧૩ મન, વચન વ કાયાકે મુખ
યોગ ચક્ષુ કેવળ જ્ઞાન વ કેવળ દર્શન સંપન્ન સો સયોગી કેવળી
ઐર ૧૪ મનાદિ તીનો યોગ રહિત સો અયોગી કેવળી.

અહિંયાં તો એમ કહ્યું છે કે-જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મચિત્ત મર્ત
કે આશ્રી ચઉદહુ જીવકે સ્થાનક કહે હેં અર્થાત્ ચઉદહુ ગુણસ્થાન કહે
એટલે આઠે કર્મની વિશુદ્ધિ કરવાનો માર્ગ હોવાથી આ કહે

જોવને ગુણનું સ્થાનક કહ્યું છે, એમ સૂત્ર પાઠ જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—પહેલું ગુણસ્થાન મિથ્યા દર્શિતું કહ્યું છે તે
મિથ્યાત્વમાં ગુણ શું? અને મિથ્યાત્વમાં કર્મની વિશુદ્ધિ કેવી રીતે
કરી શકે?

ઉત્તર—દેહ જીવની મૂળ ભૂમિ તો મિથ્યાત્વનીજ હોય છે તે
ભૂમિમાં રહેલા જીવોને માર્ગાનુસારી કરણીનો ગુણ પ્રગટવે એટલે મિથ્યા
દર્શિની કરણીમાં પણ શીઘ્ર સંતોષાદિ સરવતા વિનયાદિ અનેક કુળો
હોવાથી પહેલું મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન કહ્યું.

પહેલા ગુણસ્થાનકે રહેલા કોઇ કોઇ જીવો પણ અનેક પ્રાણીના
ક્રિયાદિ કરણીના બળે અજ્ઞામ નિર્જ્ઞાના યોગે પણ કર્મોના જોને પાતળ
પાડી અતો કોણ કોણીને નજીક આવનાં મંડી લેત કરી સમજિતના મંડુક
થાય છે. મામકીનાપણના ન્યાયે. આટલા માટે પહેલું મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાન
કહેવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—સમજિતની પ્રાપ્તિ થવાવાળા જીવને અગાઉથી શું
શું મુદ્દ ઉપજ થાય કે અમુક ગુણવાળા જીવ અગાઉ સમજિતના
અધિકારી હોય?

ઉત્તર—આ વિષે શ્રી પ્રકરણ-સ્તોત્ર-ભાગ ૨ નો ૮૧૬ પૃષ્ઠનો
છે. તેમાં પૃષ્ઠ ૧૭૭ થી ૨૨૫ માં પૃષ્ઠ સુધીમાં શ્રી સમજિતના સુદ
સ્વ ભાગ્યવશેષ સદિગ જાણે છે. તેમાં પૃષ્ઠ ૧૭૮ મેં જીવની મૂળ
વિશિષ્ટ સ્વરૂપ જણાવ્યું છે. તેમાં કહ્યું છે કે—

સંસ્કૃતી જીવ, તે જેની આદિ પણ ન પામીએ અને અંત ૧૪
૫૪૨૨, તેને અગાઉ અંત નથીયે. એટલે જેની આદિ અંત નથી

એવો ચતુર્થતિ બ્રમણ રૂપ સંસાર. તેજ જાણીએ એક ધોર કાંતાર એટલે જ્ઞાનક અટવી, તેને વિષે એકનીવાદિક આડે કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના વિષાક વેદવાના પરવશપણા થકી એ જીવ બ્રમણ કરે છે. સર્વ જીવોની મૂળ સ્થિતિ એવી છે કે અનાદિ નિગોદ જે સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાવ નતિ નિગોદ, તેમાં જાણ સંપાત્ત કનકોપલ ન્યાયે અનાદિના રહે છે, એ સર્વ જીવોની મૂળ સ્થિતિ છે, તેમાં અંશુકને અસંખ્યાતમે ભાગે શરીર હોય, અને બસો છપ્પ આવલિકાનું આયુ હોય, એટલે રોગ રહિત મનુષ્યના એક શ્વાસોન્નિશ્ચ માંહે સત્તર ભવ આજેડા કરે, એમ કેવળ તુલ્ય આયુષ્ય વેદતાં દુર્લભ ભવ રૂપે અનાદિ નિગોદમાં ગય ઉપચય એટલે ત્યાંજ જન્મ મરણ કરવા રહે છે, એ રીતે સર્વ સંસારી જીવોને. નિગોદમાં ભટકતા અનંતાનંત પુણ્ય પરાવર્તન વીતી ગયા.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—જ્યારે નિગોદમાં અનંતાનંત પુણ્ય પરાવર્તનકાળ કાલ્યો ત્યારે જીવને સમક્ષિતની પ્રાપ્તિ થતા ચોગ્ય ક્યારે થયો ગણવો ?

ઉત્તર—જ્યારે જીવ નવઘાટી જોડાંધીને આવે એટલે સૂક્ષ્મ નિગોદજીમાંથી અંધવસાવની તારનશ્વતાએ કોઈ જીવ કોઈ વખત હલુકમી એટલે કર્મ ધસાતો જોડાં કર્મવાળો થાય, એટલે સૂક્ષ્મ નિગોદમાંથી બાહર નિગોદમાં આવે, ત્યાં ઉદન લેદનાદિ અકામ નિર્જરાના ચોગ્ય પૃથિવ્યાદિ પાંચે સ્થાવર કાષમાંથી ભેદિદિયાદિક વિકલેદિયાદિકમાં તથા અસંસી પચેદિદિપલ્લ પ્રાપ્ત થયે અનેક પ્રકારના દુઃખ સંકટો સહન કરતાં અકામ નિર્જરાને ચોગ્ય ઉપર હલેકી નવ ઘાટી જોડાંધી સંસી પચેદિદિપલ્લ પામે. એમ અનેક પ્રકારનાં શુભાશુભ કર્મના ચોગ્ય શુભાશુભ ગતિ નારકી, નિર્ધન્ય, મનુષ્ય અને દેવતાના ભવ રૂપ ચાર ગતિ રૂપ ચક્રવાગમા ભવ બ્રમણ કર્યા કરે છે, ને કચો પલ્લ સમક્ષિત પ્રાપ્ત થવું મહા દુર્લભ કશું છે.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—શિષ્ય—જ્યારે આપ કહો છો કે જીવ અનંત ચક્ષિતને ધણી છે તો પછી તેને ભવ બ્રમણ શા માટે કરવા પડે ?

ઉત્તર—હે ભાઈ! તારું કહેવું ખરું છે અને જીવ અનંત ચક્ષિતને ધણી છે એ વાત પણ સત્ય ■ પણ જ્યાં સુધી જીવ રાગદ્રેવના બંધને બંધાયેલો છે ત્યાં સુધી તેના ઉપર આઠ કર્મરૂપ ચતુર્થો દુમલા કર્યા કરે છે કે જેથી તેના બંધનથી મુક્ત થવાને ચક્ષિતવાન થઈ શકતો નથી.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—અનંત ચક્ષિતવાન જીવને કર્મના બંધનમાં આરવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—‘ સમ્યક્ત્વં સર્વપ સ્તવ ’ પાને પંદરા મેં કહ્યું છે કે-કર્મ-બાંધ બાંધવાના ચાર હેતુ છે, મિથ્યાત્વ અવિરતિ, કપાય અને યેષ એ ચારે હેતુની પ્રબલતાયે કર્મસ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટી બાંધે છે.

ત્યાં સર્વ કર્મનો ઉત્પાદક પોષક મોહનીય કર્મ છે, જેમ કણ્ઠી મુરઘી અને મુરઘીથી ઈંડું તેમ મોહનીય કર્મથી આઠે કર્મ બાંધે, આઠે મળી મોહનીય કર્મની પુટી કરે, માટે મોહનીય કર્મની મુખ્યતા કહી મોહનીય કર્મને રાજપદની ઉપમા કહી, તે મોહનીય કર્મની અમૂલીય પ્રકૃતિમાં મિથ્યાત્વ મુખ્ય કર્મ પ્રકૃતિ છે, સમસ્ત સંસારમાં સર્વ જીવોને સમસ્ત દુઃખનો હેતુ એક મિથ્યાત્વ છે. તે મિથ્યાત્વ મોહનીય એક વાર્ત્ત બાંધ્યું ઉત્કૃષ્ટો સિત્તર કોણ કોણી સાગરોપમ મુખી વિપાક આપે, તેહને વિપાક અત્યંત મદિરા પાનની ધુમિ સરીખો છે, જેમ મદિરાનું પાન કરનાર પુરૂષ મિત્રને યત્રુની બુદ્ધિયે મારવા દોડે અને યત્રુને હસી હસીને મળવા દોડે.

તેમ વીજ મોહના ઉદયથી જીવને અજીવ જાણે અને અજીવે જીવ જાણે તથા ધર્મને અધર્મ જાણે, અધર્મને ધર્મ જાણે, માર્ગને ઉન્માર્ગ જાણે, ઉન્માર્ગને માર્ગ જાણે, સાધુને અસાધુ જાણે, અસાધુને સાધુ જાણે, સુજાતને અસુજાત જાણે, અસુજાતને સુજાત જાણે, એ દશ પ્રકારે મિથ્યાત્વ વિપાક આપે.

પ્રશ્ન ૭૨ મું—અહિંયાં મોહનીય કર્મને રાજપદની ઉપમા આપી તો તે મોહનીય કર્મ જીવ ઉપર શી સત્તા દેશરવે ?

ઉત્તર—દિગંબર મતનાં ભગવતીદાસે ગુરૂ શિષ્ય અતુર્કશીમાં કહ્યું છે કે:-

શિષ્ય પ્રશ્ન—દોહરા—

ઠહોં દિવ્ય ધુંનિ શિષ્યમુંનિ, આયો ગુરુકે પાસ;
પુત્ર સુંનહુ દફ બિનલી, અચરિતકી અરદાસ. ૧

આજ અચંમો મેં સુંન્વો, ફક નગર કે નીચ;
રાજા રિપુમેં વિપરણો, રાજ કરે સવ નીચ. ૨

નીચ રાજ જહાં ફરે, તહાં મૂપે થક દીન;
અવનોં જોર ચહે નહી, ડનદીકેં આવીન. ૩

511

[illegible]

2000 年 12 月 1 日 星期一

ていねい、うまい、あつち、

Index

[illegible]

અહિયુ પુત્રપુત્રી કાયા કુશલિલા સર્વે મોહને તથા પદમે, મેલ
કાશ્યપે કાંકાપર્વે મેલુજને નાપમેલ મેલ પેલ્યાની સુલા કમાડે, તે

જીવ જ્યારે પોતાની સત્તા દેશરે ત્યારે મોદાદિ સર્વ કર્મદેને મુક્તિ આપોઆપ નિજ સ્વરૂપને પ્રગટ કરે. અર્થાત્ મિથ્યાત્વ દાની સ્વરૂપ પ્રગટ કરે.

પ્રશ્ન ૭૪ મું—જીવને સમક્ષિતની પ્રાપ્તિ યથા પડેલાં શા શા મુજી કામ થાય ?

ઉત્તર—‘સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ સ્તવ’માં પૃષ્ઠ ૫૮૪ મેં કહ્યું છે કે—કર્મની પ્રકૃતિ રિયાત રસ અને પ્રદેશ બંધના પરવશપણે અનંતાનંદ પુદ્ગલ પરાવર્તન યથા જન્મ મરણાદિ રૂપ, બીજા કાંતારમાં ભયે, જોષ ભમતાં ભમતાં કોઈક વારેં દુર્લભ મનુષ્ય ભવાદિ સામગ્રી યોગ પ્રાપ્તે, પણ મિથ્યાત્વની પ્રબળતા હેતુએ અથવા પાંચ કારણના પરિપાક રિતા ક્યાંય પણ સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ ન થઈ, કેવળ ભવપુર્ણ થયેલ અહિં પ્રશ્ને યોગ બિંદુ અંધમાં કહેલી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિની શ્રેણી લખીએ છીએ.

જે ભવ્ય જીવ છે તેને ભવ્યતાના ઉદયે કરી અકામ નિર્જરા જે કર્મ ખપાવતાં પાંચ કારણની અનુકૂલતાએ કરી જે પુદ્ગલ પરાવર્તન દેવ સંસાર રહે, તેવારે ધર્મ શબ્દ સામાન્યે સદેહે, જે ધર્મ શબ્દ સાંત્રગવા સન્મુખ નિર્વિવેકપણે હોય તેને અવશ્ય સન્મુખી ભાવ કહીએ પણ તથા ત્રિષ આદર પીપાસા કાંઈ હોય નહિ પણ સહજ મળે તેા વિમુખ નહિ.

પ્રશ્ન ૭૫ મું—જ્યારે જીવ ધર્મ શબ્દ સાંત્રગવા સન્મુખ થયે ત્યારે તે માર્ગાનુસારી થયો કે કેમ ?

ઉત્તર—માર્ગાનુસારી થયો નથી પણ જે જીવને જે પુદ્ગલ પરાવર્તન કાળ સંસાર રહ્યો હોય તે જીવ માર્ગાનુસારી થવાને સન્મુખ થયો કહેવાય. તે વિષે તેજ ઉપર કહેલા આવતા અધિકારમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

પછી ત્યાંથી સંસાર પરિબ્રમણ કરતો જીવ ઉચ્ચ ભાવમાં આવે, તેવારે દોઢ પુદ્ગલ પરાવર્તન રહે. માર્ગ અવેષણા, માર્ગ અવશ્ય, માર્ગ સન્મુખ, માર્ગાનુસારી, માર્ગ પ્રાપ્તિ ઇત્યાદિક નામ અહિંથી આવે ભાવ, ધર્મ લણી ધસે, જિનોહત માર્ગાનુ અવશ્ય હોય, કોઈક રીતે રૂચિ, યાચ, પણ તીવ્ર ભાવે અવેષણા ન હોય એને માર્ગ પતિત કહિયે, એટલે માર્ગ પડયો કાંઈ ભાવે એવી રૂચી થઈ પડે.

સંસાર પારબ્રમણ કરતાં એક પુદ્ગલ પરાવર્તન રહે તેવારે જિત માર્ગાનુસારીપણું શુદ્ધાશુદ્ધની અવેષણા માત્ર હોય, જે રીતે કરતાં અહિં ધર્મ ચોવનકાળ આવે ન્યાય સંપત્ત વિભાવ પ્રમુખ પાંત્રીય શુદ્ધ પામે,

મિત્રાદિક દષ્ટિ પામવાનો અવસર હોય, એને આર્ગાનુસારી કહીએ. અહિં
ષટ્ દર્શનની શિષ્યતા બાજે, જિનોડત માર્ગે વ્યવહારે પ્રવર્તે, અહિંથી
મિત્રાત્વ મંદ પડયું, તેથી વ્યવહારે દ્રવ્ય ધર્મ પણ પામે, પણ સમ્યક્ત્વ
પ્રાપ્તિ ન થાય, અહિં પહેલા ત્રણ અનુષ્ઠાનની પ્રગતિ હોય, સર્વ ક્રિયા
કરે તે જેની બીજા અનેક જીવ ધર્મ પામે, પણ પોતાને ન હોય, તે
ક્રિયાનું જ્ઞાન સ્વર્ગાદિક થાય, પણ નિર્જ્ઞાન અર્થે ન થાય.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—જે જીવને એક પુણ્યક પરાવર્તનકારક સંસાર રહ્યો,
ત્યારે તે જીવ આર્ગાનુસારી થયો તે જીવને સમકિતની પ્રાપ્તિ ક્યારે થાય ?

ઉત્તર—સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ-પાને પદપમે કહ્યું છે કે:-

ઇહાં ચરમ પુણ્યક પરાવર્તનમાં મિત્રાત્વની મંદતા થાય ત્યારે
સમ્યક્ત્વ પામવાના કારણ ત્રણ કરણ છે, તેનાં નામ એક યથા પ્રવૃત્તિ
કરણ ૧, બીજો અપૂર્વ કરણ ૨, ત્રીજો અનિવૃત્તિ કરણ ૩, તેમાં ઇહાં
પ્રથમ કરણનો અવસર છે તે કહે છે. એ સમ્યક્ત્વ શુદ્ધ પામતાં મુખીમાં
સર્વ સાધારણ આઠ દષ્ટાંત કહ્યાં છે તેમાં યથા પ્રવૃત્તિ કરણ કરતાં બે
દષ્ટાંત લાગે.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—તે આઠ દષ્ટાંત કેવી રીતે કહ્યાં છે તે જણાવો ?

ઉત્તર—તે દષ્ટાંતની આવશ્યકોપદ ગાંધા તે અંધમાં નીચે પ્રમાણે
કહી છે.—ગાંધા-

પદ્મજય ગિરિ સરિડવલા, પિવીભિઆ પુરિસવહજરગદ્દીઆ; કોદ્વ જલ્લવ
છાગિઅ, સામા ફયલામ વિઠંવા. ૧

એ ગાંધાનો અર્થ કહે છે. એક પાલાનું દષ્ટાંત, બીજું પર્વતથી
નદી પ્રયાત સ્થાને રહેલા પાલાનું દષ્ટાંત, ત્રીજું પીપીલિયા તે કીડીનું
દષ્ટાંત. ચોથું ત્રણ પંથી પુરુષનું દષ્ટાંત, પાંચમું જ્વર અહિતનું દષ્ટાંત,
છઠ્ઠું મદન કોદ્રવનું દષ્ટાંત, સાતમું મલિન જલ દષ્ટાંત, આઠમું સમગ્ર વસ્ત્ર
દષ્ટાંત. એ આઠ દષ્ટાંત સર્વે સમ્યક્ત્વનો લાભ થતાં મુખીમાં લાગે.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—યથા પ્રવૃત્તિ કરણ કેવી રીતે હોય ? ને તેનો અર્થ જો ?

ઉત્તર—અહિં સમ્યક્ત્વ પામતા કરણ ત્રણ છે, તેમાં પહેલું યથા
પ્રવૃત્તિ કરણ તે ‘અનતિ કમ્ય કરોતીતિ’ યથા પ્રવૃત્તિ, એ બ્યુત્પત્તિનો
અર્થ:-યથા કેતાં જેમ અનાદિની વ્યાલ છે તેમની તેમ પ્રવૃત્તિનું કરણ કેત:
જીવ પરિણામનું પ્રવર્તન છે, જ્યાં તેને યથા પ્રવૃત્તિ કરણ કહીયે, એટલે

અનાદિનું, જે ચાલુ પરિણામ છે તે પ્રવર્તન-કાર્ય નથી, અનાદિ ચાલે પ્રવર્તે છે, પણ કારણ પરિપાકના ભેરથી મિથ્યાત્વની મંદતા થાય. તેથી પાલાને દર્શાવે જેમ પૂર્વે ભયો ધાન્યનો પાલો તેમાં થોડું ધાન્ય નાખીએ અને ઘણું ધાન્ય કાઢીએ તે વારે તે પાલો કાળાંતરે ખાડી થાય તેમ કર્મ રૂપ ધાન્યે કરી સમસ્ત આત્મ પ્રદેશ રૂપ પાલો ભયો છે તે પાલો છત્રને અનાભોગથી એટલે ઇચ્છા વિના સહેજે અકામ નિર્જરાથી ઉદન લેદનાદિકથી અશુભ વિપાકવસરે મિથ્યાત્વ તથા અનંતાનુબંધી કપાયની મંદતાથી થોગે કર્મ વિપાકે બહુ વ્યાપક ન હોય તે વારે કષ્ટ માફક નિર્જરા ઘણી થાય, અને મિથ્યાત્વ કપાયની મંદતા માટે નવાં કર્મ પક્ષ ઘણાં બાંધે નહિ, માંડ વીર્ય માટે પ્રદેશ રસ પણ થોડું અકલ્પ કરે એટલે ઘણી નિર્જરા થાય અને બંધ અરૂપ થાય તેથી કર્મ સ્થિતિ રૂપ ધાન્યનો પાલો ઘટાડે. (જે પાલાનું પહેલું દર્શાવ કહ્યું)

પ્રશ્ન ૭૬ સુ—બીજું દર્શાવ નદીના પાવાણુનું શી રીતે છે ?

ઉત્તર—જેમ પર્વતથી નદી ધારા પડે ત્યાં નીચે રહેલો પાવાણુ તે નદીની જળધારા પડવાથી અરહોપરહો યોગાય અથડાય, તે પાવાણુ યોગના ધંચનાને થોગે ઘસાઇને ગોલઘાટમાં આવે, દૂરસમાં મુંહાલો થાય એ રીતે સહેજ સ્વભાવે કોઇક ઘાટમાં આવે પણ કોઇએ એનો વિચારપૂર્વક ઘાટ કર્યો નથી.

તેમ છવ તે પાવાણુ રૂપ, નદી પ્રવાહ તે કર્મોદય પ્રવાહે પચનો અકામ નિર્જરાથી પૂર્વોક્ત ન્યાયે નિર્જરાએ કરી કોઇક ધર્મ પ્રવૃત્તિ યોગ ઘાટમાં આવે. (આકારમાં આવે)

એ દર્શાવે કરી એક આયુકર્મ વર્જિતે બાકી સાતે કર્મની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ યોગ્ય બંધ પરિણામને ઘટાડે, તથા પૂર્વ બંધ હોય તે પણ નિર્જરે, તેવારે સિતેર કોડકોડી મિથ્યાત્વ બાધતો હોતો તે પરિણામ ટળીને પચે. પમને અસંજ્ઞાનમે ભાને ન્યૂન એક કોડકોડીની સ્થિતિ બંધના પરિણામ રાખે, તથા પૂર્વબંધ હોય તે પણ સર્વ સ્થિતિ ધરીને એક કોડકોડીની સ્થિતિ રેવ રહે, એ રીતે એક આયુકર્મ મૂકી બાકી સાતે કર્મની સ્થિતિ ઘટાડી નાખે.

એટલા મુખી જે છવના પરિણામની યોગ્યતા ઘણે એનું નામ રથ પ્રવૃત્તિ કરણ કંડીએ એ કણુ છવ સંસારમાં ભમતાં ભમતાં અનંતરાર કરે, પચે. પચને અસંજ્ઞાનમે ભાને એટલી એક કોડકોડી સાતરોપચત્તી

સાતે કર્મની શેષ સ્થિતિ રહી ત્યાં મુખી થયા પ્રવૃત્તિ કરણ કહીએ, આગલે અંથી દેશ આપ્યો ખરો પણ જે કરણ યોગ્ય પરિણામે આગળ ન જવાય છેતિ પ્રથમ કરણ. (જે દેશાંતે કરી કહ્યું)

પ્રશ્ન ૮૦ મું—બીજું અપૂર્વકરણનું સ્વરૂપ શી રીતે ?

ઉત્તર—બીજું અપૂર્વકરણ તે જે પહેલા સંસાર પરિણામણ કરતાં દેશાપી એવું, કરણ જે છવ પરિણામ વિશેષ તે પામ્યો નથી માટે અપૂર્વ કરણ કહીએ. એ અપૂર્વકરણ પરિણામે ઘન નિવડ રાગ દેષ પરિણામથી જે અંથી તેને લેદવા માટે, જે લેદે તે અધ્યવસાયને અપૂર્વકરણ કહીએ.

પ્રશ્ન ૮૧ મું—ત્રીજું અનિવૃત્તિકરણ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—ત્રીજું અનિવૃત્તિકરણ તે જે અધ્યવસાય દ્વારા પ્રાપ્તિ વિના વિવર્તે પડે નહિ, એટલે પૂર્વે આપ્યો જે અપૂર્વકરણ રૂપ પરિણામ તે પાછો બાપ નહિ તેને અનિવૃત્તિકરણ કહીએ, તે અનિવૃત્તિકરણ રૂપ પરિણામે કરી છવ સમ્બંધત્વ પામે તે ત્રીજું કરણ.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—ઉપરના કહેલા ત્રણ કરણ વિષે વિશેષ સમજના જેવું હોય તો તે પણ જણાવો ?

ઉત્તર—સમ્બંધત્વ સ્વરૂપમાં—૫૪ ૫૮૭ મે—કરણ વ્યાખ્યાની સાખ આપી જણાવે છે કે—

આયુષ્યને સાતે કર્મની અંતિમ-ઉદ્ગી કોણકોણી સ્થિતિ અંદરોપમને અસંખ્યાતમે ભાગે ન્યૂન રહે, બાકી સર્વ આપી બાપ. એ હવે કંઈ ગંદી કંઈ સ્થાનક છે. તે ગંદી કેવી છે ? તો કે, અત્યંત દુઃખે લેદવા યોગ્ય, કર્કશ, વક્ર, ગૂઢ, ગુપ્ત કોઈ, અદિરાદિ કહીશું કાષ્ટના માંડની પર જેવી તેવી રીતે લેદાય છેદાય નહિ; એ ઉપમાએ અનાદિનું છવને કર્મજનિત ઘન-નિવડ રાગદેષ પરિણતિ સંબંધ રૂપ અંથી તે વગરનું કુંલેંય છે. જ્યાં ગંદી છે ત્યાંમુખી આવે તેને પ્રથમ થયા પ્રવૃત્તિકરણ હોય. ૧૧૧૧

પછી અંથી સમર્થન કરતાં સામર્થ્યવંત ઘડ અંથી લેદતાં બીજું અપૂર્વકરણ હોય. ૧૧૨૨

તથા પછી અનિવૃત્તિકરણ તે સમ્બંધત્વ અવરણ પ્રાપ્ત મન્યપણે આગળ કહ્યું જેણે છવે, એટલે સમ્બંધત્વ અવરણ પામવું જેના મુખ આગળ રહ્યું છે તે છવને ત્રીજું કરણ હોય. ૧૧૩૧

(આનો પરમાર્થ એમ જણાય ॥ કે-પહેલે કરજે ભરિષ્ઠ
પરિપક્વ, ત્રીજે કરજે ગંડી લેહ, અને ત્રીજે કરજે સમક્રિતા સંતુ
થયો. એમ સંભવે છે.)

પ્રશ્ન ૮૩ મું—શિષ્ય-ઉપર કહ્યા પ્રમાણે એ રીતે ધ્યાનને પા
તથા નહીનો પત્થર એ એ દર્શાવે કોણક જીવે યથા પ્રવૃત્તિ કરજે અર્થ
કોડા કોડી સાગરોપમની સાતે કર્મની શેષ સ્થિતિ કીધી, એટલે મુખ્ય
પ્રાપ્તિનો નિશ્ચય થયો ?

ઉત્તર—શુદ્ધ કહે-અહિં સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિનો નિશ્ચય થયો નથી ત
પણ કાંઈક ઉણી એક કોડા કોડી સ્થિતિ શેષ સાત કર્મની કીધી તે પ
અભવ્ય અથવા હર્તવ્યત્વાદિક દ્રવ્યને લીધે હાહા દતિ .એવે રાત્રે
પરિણામમય અંથી દેશ ગત જીવ પણ અંથીને અણુલેહતો થકો હે ના
તાહરેં ફર્શન જે શ્રી સુખે કહેલું સમ્યક્ત્વ તે પામી શકે નહિ. કેમ કે
યથા પ્રવૃત્તિ કરણ શુદ્ધિ તો અસંભવ પણ આવે એવું આવરૂપક વૃત્તિ
કહ્યું છે કે અભવ્ય પણ કોણક અગમ નિર્જન કરતો અંથી દેશ મુખ
આવે ત્યાં અરિહંતની શુદ્ધિ દેખીને અથરા અન્ય કોણ પૌદ્ગલિક શુદ્ધિ
છવ્છાએ પ્રવર્તમાન થકો ચારિત્ર લે ત્યાં માત્ર શુદ્ધ સામાયિકનો લાભ
તેને હોય, પણ શેષ દર્શન સામાયિકાદિક પામે નહિ, એમ સંસારમ
ભમતા થકાં વ્યવહારરાશીયા જીવ પ્રાપ્તે બ્યાંસુધી ચરમાવર્ત ચરમકરણ
પામે ત્યાંસુધી અનંતીનાર અંથી દેશ સુધી આવી પાછા. પહે (પર
અભવી તથા હર્તવી-સંસારસ્થ ભવ્ય જીવને ગંડી લેહ થાય નહિ.)

પ્રશ્ન ૮૪ મું—ગંડી લેહ થવાની રીત કઈ છે ? કેવા પ્રકારે ગંડી
લેહ થવાય છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપ-પૃષ્ઠ પદ્મ માં કહ્યું છે કે-જીવ જે રીતે
અંથી લેહે તે રીત કહે છે.

અહિં અંથી દેશ પામ્યા પછી કોઈ જીવ અપૂર્વકરણ કરે તે પંથી
જે વટેમાર્ગ તથા પીપીલિકા જે કીડી તેને ન્યાયે દર્શાવે કહી દેખાડે છે.

જેમ અહિં કોણક ત્રણ મનુષ્ય છે, તે સ્વભાવ ગમને કરી સહેજે
નિપ્રયોજને અટવી પંથે જાય છે તે જાતાં જાતાં ઘણી અટવી ચોરખી
ગયા પછી ઠાગ અતિક્રમવે કરી ભય પામ્યા, એટલે અસૂર વળને
અટવીનો પંથ તેથી દરવા લાગ્યા, એટલામાં તુરત જે ચાર માલી
લાગ્યા પછી તે ત્રણ મનુષ્યે માર્ગને સુખે હુંકડા બે ચોરને દેખીને

તે ત્રણમાંથી એક તો માર્ગે થકી પાછો નિરત્યો, એટલે પાછો નારી
 ઝયો, તથા બીજાને તો તે ચોર લોકોએ મહણ કીધો એટલે પકડી લીધો,
 અને ત્રીજો મનુષ્ય તે ચોરાને સમયક પ્રકારે આતકર્યો, એટલે પોતાનું
 સળવીય દોરવી ચોરાને હવ પ્રહત કરી પુરપત્યે પહોંચ્યો એટલે ઇચ્છિત
 સ્થાનકે નિર્ભયપણે પહોંચ્યો. એ દષ્ટાંત સમયકરત પ્રાપ્તિમાં ઉપનય બાવે
 ઉગારે છે.—

ભવ જમણુ રૂપ તો જાટવી તેમાં મનુષ્ય તે ત્રણ ઉત્કૃષ્ટ જાતના
 સંસારી જીવ, અને ઈર્મ સ્થિતિ તે મોટો કીર્મ માર્ગે કહીએ. તથા અંથી
 દેશ તે ભવનું સ્થાનક વગી રાગ અને દ્રેષ રૂપ બે ચોર જાણવા. એ
 ત્રણમાંથી દુર્ભવ્ય અથવા અભવ્ય જીવ તે તો પાછા ભાગ્યા (નારી ગયા).
 તથા અચરમકરણી અથવા અપરિપક કારણી તો અંથી દેશેજ રહ્યો, અહીં
 અંથી દેશે ભવ્ય અથવા અભવ્ય ઉત્કૃષ્ટો સંજ્ઞાત અસંજ્ઞાત કાગ મુખી
 રહે પછી ભવ્યને રોષ અર્ધ પુરપત્ય પરાવર્તન સંસાર રહ્યો હોય તો
 અંથી ભેદે અધિક સંસારી પાછો ફરે. અહિં અંથી દેશે ભવ્ય અથવા
 અભવ્ય રહ્યા થકા દ્રવ્ય છુટ સિત્ત દશ પૂર્વ મુખી પામે તથા દ્રવ્ય અસ્તિત્વ પામે.

પ્રશ્ન ૮૫ સું—કોઈ જોમ કહે કે અભરીને પૂર્વનું જ્ઞાન ન હોય
 તેનું કેમ ?

ઉત્તર—પાને ૫૮૬ મે-કહ્યું છે કે-અભવ્ય પૂર્વ સુત ન પામે, કેટલાક
 અંથોને અનુસારે તથા જુદા પરંપરાએ પણ અભવ્યને પૂર્વ સુત ન હોય,
 તથા કોઈક અંથને અનુસારે લખિ દશ પૂર્વ સંપૂર્ણને પૂર્વ લખિ કહીએ,
 તે અભવ્યને ન હોય પણ રોષ હોય, પગી બહુ સુત કહે તે અર્થ. પૂરે
 પૂરાં દશ પૂર્વ તથા અધિક યાવત ચોદ પૂર્વ મુખી જે ભણે તે નિયમા
 સમ્યક્ત્વી હોય, કેમકે કદાચ ભાષ્યમાં કહ્યું છે કે-ચતઃ ચતુર્દશ વસય અભિજ્ઞ,
 વિયમા સમ્પત્ત સેસણ મયણા ॥ इति ॥ ત માટે ઉત્કટ કારણુ થોએ બીજો
 મુરૂપ તો અંથી દેશેજ ટકી રહ્યો, તથા ત્રીજો ચરમ કરણી પ્રાપ્ત ભવ્ય
 સમ્યક્ત્વ વંત વીર્યોદ્ઘાસ વધને રાગ દ્રેષ પરિણતિ રૂપ અંથી ભેદીને
 સમ્યક્ત્વ દર્શન રૂપ નગરેજ પહોંચે જોમ ત્રણે કરણનો ઉપનય જોડે.

પ્રશ્ન ૮૬ સું—ચોધું પીપીલિકાનું દષ્ટાંત શી રીતે છે ?

ઉત્તર—ઉપરના ચાલત્રા અધિકારે-પીપીલિકાનું દષ્ટાંત સમજાવે છે:-
 જોમ ક્ષિતિ જે પૃથ્વી તેના ઉપરે સહજ સ્વભાવે ઘીડી ફરે છે, ગમન કરે
 છે, પણ તેમાં કોઈની પ્રેરણા નથી, હવે તેમાં એક ઘીડી તો ફરતી ફરતી

ચાલું જે ખીલો અથવા ભીંત પ્રમુખ ત્યાં મુખી આવીને વગી પછી ફરી જાય, તથા કોઇક કીડી તે ચાલું જે ખીલો ભીંત તે ઉપર ચઢ્યા બંધે તે ચડીને ચાલુંના ઉપર બેંચી રહે, તથા વગી કોઇક કીડી ચાલું ઉપર ચડીને ઉડી જાય. તથા કોઇક કીડી ખીલાથી અધનય પાંત્રી ઉતરે, એ મુદંગી જે કીડી તેનું દર્શાવે બાજવું.

હવે એનો ઉપનય ઉપમાન દેખાડે છે, ક્ષિતિ ગમન એટલે કીડીનું પૃથિવી ઉપર ફરવું, ખીલાના મૂળ મુખી આવવું તે પ્રથમના યથા પ્રવૃત્તિ કરણ સરખું છે, તથા કોઇક કીડી ખીલે ચડી તે સમાન બીજું અપૂર્વ કરણ છે, તથા કોઇક કીડી ખીલે ચડીને તે ખીલાથી ઉડી જાય તે સદૃશ જીવને ત્રીજું અનિવૃત્તિ કરણ કહીએ.

ચાલું જે ખીલો ત્યાંજ ટકી રહેવું તે અંથી દેશે રહેવું એટલે અંથી ગત જીવનું કોઇ કાળ મુખી ત્યાં રહેવું હોય, તે સરખું છે, તથા તે ખીલા રૂપ ગંડી દેશથી બોસરે એટલે પાછું ફરે તે ફરી કર્મ સ્થિતિની વૃદ્ધિ કરે ફરી ઉત્કૃષ્ટી કર્મ સ્થિતિ વધારે.

એ જે દર્શાવે કહ્યા તેણે કરી કોઇ સંજો પર્વાપ્તિ પર્વોદ્ગમ જન્મ જીવ મુક્તિ જાવા યોગ્ય હોય, જેને માત્ર અર્ધ પુણ્યલ પરાવર્તન યેન સંસાર બાકી રહ્યો હોય, એવો એટલે લક્ષણે પૂરણ જે જીવ હોય તે જીવને કરે તે આગળ કહે છે.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—અર્ધ પુણ્યલમાં આવેલો જીવ શું શું કરે?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત લક્ષણવંત જીવ તે અંથી દેશ મુખી આવે, ત્યાં પરિણામ નિર્મલતાની વૃદ્ધિ હોય તે કહે છે. પૂર્વે કોઇ વારે પામ્યો નથી એવું જે પરિણામ તેને અપૂર્વ કરણ કહીએ તે અપૂર્વ કરણ કેવું છે જે નિવડ આકરી અત્યંત કઠીણ એવી પૂર્વોક્ત રૂપ જે અંથી તેને લેદહને વળ સરખું છે, તેને ઘાએ કરીને વિહિત એટલે કર્યો ૩ હુદ અંથીના લેદ જેણે, તથા જૂત તે જીવ પ્રતિજ્ઞા વિશુદ્ધમાન પરિણામની નિર્મલતા વધતે થકે અંતર્મુદ્ધર્ત માત્રમાં પૂર્વોક્ત અનિવૃત્તિ કરણે ગયો એટલે અંથી લેદ કરતાં અંતર્મુદ્ધર્ત લાગે ત્યાં ચડતે પરિણામે અંથી લેદ કરી અનિવૃત્તિ કરણે જાય. અહિં અપૂર્વ કરણની વિશુદ્ધતા થકી અનિવૃત્તિ કરણની નિર્મલતા વિશુદ્ધતર છે, માટે અપૂર્વ કરણ અને અનિવૃત્તિ કરણની મિત્રતા થઈ. (૫૬ પદ-૦૩.)

પ્રશ્ન ૮૮ મું—અપૂર્વ કરણમાંથી અનિવૃત્તિ કરણે ગયો જીવ શું કરે?

ઉત્તર—અનિવૃત્તિ કરજો તથા થકો છુત્ર જે કરે તે કહે છે. તે છુત્રને ત્યાં અનિવૃત્તિ કરજો અતિ વિશુદ્ધ પરિણામના જોરથી મર્યાદા મોહનીયના પુંજની સ્થિતિ બે થાય. તેમાં પહેલી સ્થિતિ અંતર્મુદૂર્ત વેદ એટલે એક અંતર્મુદૂર્તમાં ખાલી જાય, એટલી સ્થિતિનાં મિથ્યાત્વ મોહનીય નામા કર્મના દલીલાં તે મોટી સ્થિતિ જે કોણકોટી સાગરોપમમાં પડ્યોપમના અસંખ્યાતમા જાગે ન્યૂન છે તે સ્થિતિમાંથી નગ્ન જેવી છે, એટલે બીજી પડ્યોપમને અસંખ્યાતમે જાગે ન્યૂન એક કોણકોટી સાગરોપમ પ્રમાણ હતી તેમાંથી અંતર્મુદૂર્ત પ્રમાણ વેદ નીચી જેથીને શૂદ્ધી દીધી. બાકી રોષ રદી તેનો મોટો પુંજ અગ્રગો શખ્યો એટલે ન્દાની સ્થિતિ તથા મોટી સ્થિતિને વચમાં આંતરો પડ્યો તે વારે એ એક સ્થિતિની વચમાં જે ખાત્રી જમા રદી તેને અંતર કરજુ કહેજે, જેમ અર્ધ અનિવૃત્તિ કરજુના જોરથી અંતર કરજુ કરે.

મશ્ન ૮૬ થું—અનિવૃત્તિ કરજુમાંથી છુત્ર અંતર કરજુમાં આવે ત્યારે થું કરે ?

ઉત્તર—પૃષ્ઠ પદ્મમે-૩૫ છે કે-પ્રથમ સ્થિતિ જન દલિપાને અંતર્મુદૂર્તમાં ખપાવે અને મોટી સ્થિતિમાંથી આવનાં દલિપાને ઉપચારાવે વિશ્વભિન ઉદય કરે અંતર્મુદૂર્ત ઉદય ન આવે એવાં કરે.

એટલે અનિવૃત્તિ કરજો જે કાર્ય કરે. એક તો મિથ્યાત્વ સ્થિતિના જે ભાગ કરી અંતરોપજુ કરે અને બીજું અંતર્મુદૂર્ત વેદ પ્રથમ છુત્ર સ્થિતિને ખપાવે એટલે અનિવૃત્તિ કરજુનો કાગ પૂરો થાય તે વારે અગ્ર અંતર કરજુમાં પડે, દોઝી જાય, પ્રવેશ કરે, તે વારે ત્યાં અંતર કરજુને પ્રથમ સમયે છે નાથ ! તમારે મજાદે ક્ષાંતિશક્તિથી પરી વિચિત્ર તો નહીં પણ સામાન્યપણે અપમાદીન ઉપચાર નામા સમકિત પામે તે રીતે રીતે પામે તેની ઉપમા કહે છે, જેમ મુખદ દોષ તે રજુને મિથે રેરીને છુત્રાથી પરમાનંદ પામે, તેમ અનાદિના જે શય દેવ રૂપ મો. ૧ શુ તત્ત્વજનન શરૂ કર્મ સ્થિતિશક્તિ અનંત નુબંધિયા આર રેરીને છુત્રાથી પરમાનંદ સરખું સમકલ્પ છુત્ર પામે.

એટલે અનાદિ કાગને સંસાર વ્યક્તમાં જામતો રોડ છુત્ર, મિથ્યાત્વ મોહનિયાર્થ કર્મને અપાત્રીને તે થયા પ્રવૃત્તિ કરજો કરીને કર્મ ખપાવે તેનું દહન પૂર્વોપજ નહીંના પ્રવાહનો પવાજુ, તેના દહતે ખપાવે. પરી પૂર્વે કાર્ય વારે એવી નથી એવી જે શય દેવ પરિવૃત્તિથી મિથ્યાત્વ

અથી તે અંથીને શી રીતે લેદે ? કે ગિરિવર જે પર્વત તે લેખે
વળ બળવાન છે, તેમ અપૂર્વ કરણ પરિણામ રૂપ ઉચ વળ ધરે તે
છવ અંથી લેદતો અંતર મુહૂર્ત કાગમાં અનિવૃત્તિ કરશે ગમે,
અનિવૃત્તિ કરશે ગમે થકો જે કરે તે કહે છે.

પ્રતિ સમયે એટલે સમય સમય પ્રત્યે વિશુદ્ધમાન પત્કિ
ત્યાં બહુલાં કર્મોને ખપાવે, તે વળતે જે મિથ્યાત્વનાં દલિયાં ઉપ
તેને હાય કરે અને જે ઉદય ન આવ્યાં ઉદયાભિમુખ ન થયાં તે
ઉપશમાવે, એટલે ઉદીરણાદિક કરણ બળે પણ વિપાકાદય અથવા
જે મહ શકે નહિ તેને ઉપશમાવ્યા કહીએ. એમ અહિં અનિવૃત્તિ
કેટલાંક મિથ્યાત્વનાં દલિયાં ખપાવ્યાં, અને કેટલાંક ઉપશમાવ્યા
મિથ્યાત્વ સ્થિતિના જે ભાગ કરી વચમાં અંતર કર્યું.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—અંતર કરણ કયાં પછી 'શુ' થયું ?

ઉત્તર—અંતર કરણ કરતાં જે થયું તે કહે છે. પૃથ્ - પદ્મ
કોણક પંથી જન શ્રીમ્મ કાગમાં મધ્યાહ્ન સમયે નિર્જળ વનમાં હો
પટેલા કિરણને પરિતાપે પટેલા લગા અજડ તાપે કરી અતિ વ્યાધુક
હોય, તેને કોઈ શીતલ સ્થાનક મળે વળી ત્યાં કોઈ બાવલા કં
રસ છાંટે તે વારે તે પંથી ચાલા પામે કેવો આનંદ મમ હોય ?

તેમ અહિં બધા છવ રૂપ પંથી અનાદિ કાગનો સંસાર રૂપ
શ્રીમ્મ કાગે જન્મ મરણાદિ રૂપ નિર્જળ વનમાં કયાય રૂપ ઉચ
પીડયો રાગ ચોકાદ રૂપ લૂ અજડ એટલે લુખ તેણે કરી
(હમ થયેલો) અને તૃષ્ણા રૂપ મોટી પીપાસા તેણે કરી પરામર્થ
જાવ્ય પંથી તે અનિવૃત્તિ કરણ રૂપ શુદ્ધ સરલ માર્ગ પામી દૂરથી
કરણ રૂપ રીંગત સ્થાનક કેળી હર્ષવંત મોકો થયી ત્યાં પહેલો
ગેરચીજ જે બાવલા ચંદન તેને જે રસ તેની પદે રીંગત અતિથય
ઉચ્છેદ અનિવૃત્તિ કરણ પરમ સુખ ચાલા કરણ એવું તે અનિવૃત્તિ
અંત અને અંતર કરણને પ્રથમ સમયે વનસારવત શીતલ સંસાર
તે વારે અનંતાનુમંથી તથા મિથ્યાત્વ રૂપ પરિતાપ સર્વ મરી
જન તૃષ્ણા પીપાસા મરી જાય. અહિં અનાદિ કાગનું પરમ શુદ્ધ
દુઃખદાયક રૂપ એવા મિથ્યાત્વનું કુલ અંતમુદ્ગર્જન સુધી રહે માત્ર
રૂપ) અનિવૃત્તિ પ્રથમ કુળાંત અહિં થયો. (એટલે ઉપશમા સમયે
અંતમુદ્ગર્જનની સ્થિતિનું) પ્રથમ પ્રાપ્ત થયે અનાદિ મિથ્યાત્વનો
અંત થયો.)

પ્રશ્ન ૬૧ સુ—અથાદિ અનાદિ મિથ્યાત્વનો અંત આવ્યો ત્યારે મિથ્યાત્વ કેવા પ્રકારનું સમજવું ?

ઉત્તર—અહિં પૃષ્ઠ ૫૬૨મે-કર્ણુ છે કે-અહિં સિદ્ધાંત ચૈત્રીમાં નિદાએ શુદ્ધ દોષ પ્રાપ્તિ તથા વિરહ આશ્રી ચાર ભાંગા કહ્યા છે નામ કહે છે. ૧ અનાદિ અનંત, ૨ અનાદિ સાંત, ૩ સાદિ આંત, ૪ સાદિ અનંત.

એ ચાર ભાંગાનો અર્થ કહે છે, જેને મિથ્યાત્વાદિક અનાદિનું છે. ને તે દેહ દિવસ મટયે પણ નહિ, એવા અભવ્યાદિકને અનાદિ અનંત પ્રથમ ભાંગો ૧, અને જે ભવ્ય જીવે પ્રથમ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત કર્યું. તે ૨ તે જીવે અનાદિના મિથ્યાત્વનો અંત આવ્યો. તે માટે તેને અનાદિ અંત બીજા ભાંગો ભણવો ૨ ; તથા જે જીવ સમ્યક્ત્વ પામી વળી સમ્યક્ત્વ વમન કરી મિથ્યાત્વે મથા તે વારે મિથ્યાત્વની આદિ શરૂ, પછી દ્વિતીય કાળ મિથ્યાત્વે ફરી વળી શુભ સામગ્રીના યોગથી ફરી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત્યે તે વારે મિથ્યાત્વનો અંત થયો એ ત્રીજા સાદિ સાંત નામા ભાંગો ૩, તથા ચોથા સાદિ અનંત નામા ભાંગો તે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વાદિક પ્રથમ બાવે જેને જે શુભ પ્રગટ થયા તે શુભ તેને દોષ પણ મિથ્યાત્વની દોષ, કેમકે અંધી લોક કર્યા પછી જે મિથ્યાત્વ દોષ, તે તો સાદિ સાંત ભાંગેજ દોષ, માટે જેને સમ્યક્ત્વાદિક ક્ષાયિક શુભ પ્રગટયા તે સાદિ, અને શુભ આવ્યા ભવ્ય નહિ તે અનંત, એટલે ભવ્ય મિથ્યાત્વની ત્રણ ભાંગા દોષ, અને અભવ્ય મિથ્યાત્વની એકજ અનાદિ અનંત ભાંગો ૪. ૪ યદુક્તા:—ગાથા—

મિચ્છત્તમમઘ્વાજં, સમજાહ મર્જત ચેમુણેયસં ॥

મઘ્વાજં સમજાહ, સપચ્ચલસિયંતુ સમ્મયે ॥ ૧ ॥

અર્થ:—અભવ્યને મિથ્યાત્વ અનાદિ અનંત આવે દોષ, અને સમ્યક્ત્વને અનાદિ સપચ્ચલસિય ભાંગે મિથ્યાત્વ દોષ. છનિ.

પ્રશ્ન ૬૨ સુ—શિષ્ય—સમકિત કેટલા પ્રકારનાં ?

ઉત્તર—સમ્યક્ત્વ સ્વરૂપમાં સમ્યક્ત્વના ૧૫ ભેદ કહ્યે છે. તેનાં નામ ૧ વત્ત રૂચિ સમ્યક્ત્વ, ૨ દ્રવ્ય સમકિત, ૩ સ્વર સમકિત, ૪ નિસ્ય સમકિત, ૫ અવકાશ સમકિત, ૬ નિસ્ય સમકિત, ૭ ઉપદેશ સમકિત, ૮ કાલ સમકિત, ૯ રાસ્ય સમકિત, ૧૦ દીપ્ત સમકિત, ૧૧

अथोपशम समिति, १२ उपशम समिति, १३ शासक समिति, १४
आयुर्वेदान समिति, १५ वेदक समिति, ये १५ प्रजातानां समिति इति।

પ્રશ્ન ૯૩ મું--પહેલું તરફ રૂંચ સમજાવે છે તે શ્રીએ !

ઉત્તર—એ હે પરમેશ્વર ! તારા પ્રકાશના જે જીવાદિ આપણે
તેને જિને તારા રૂચિ હોય અર્થાત્ પરમાર્થ જુદિ હોય, સારા રોગ રહિ
અને સારા જુને સંપત્તિ એવા અસ્ફુટ દેને આખું જે તારા તે તાર
હે, સિદ્ધિ રૂચ પરમાર્થ જુદિ, તદ્દપ આગમમાં કમું છે. તરોત સર્વ
નિઃકંઠ, કંઠોત્તરે પરદેશ. " હંત્યાદિ રૂચ રૂચ.

શ્રીજિનેશ્વર ભાષિન જીવા જીવાદિક તરફને વિષે જે સમ્પત્તિ મદ્દાન-
નિમિત્ત પ્રદીપ તેને તત્ત્વ રૂચિ કહીએ. તે તત્ત્વ રૂચિ મદ્દાન મિષ્ટાલ
દળના સ્વરૂપે મદ્દાનને જાણિ સમરજીવિક નિમિત્તે ઈશ્વારોદય કરનાં રસથી
અદેશ પેટાળી મેળે તત્ત્વ મદ્દાન પામે તે નિમિત્ત સમ્પત્તિ કહેવાય.
જ્યેષ્ઠ શ્રીમદ્દાન ઉપામના કરનાં સિદ્ધાન્ત વાગી સાંભળનાં જે પામે તે
કર્મજીવિક મદ્દાન કહીએ. ઇત્યાદિક લક્ષ્ય જે તરફરૂચિ તે એક વિષ
સમ્પત્તિ કહેવું. ૧૧ ૧ ૧

અ. ૩૮ નો સંપર્ક સ્વરૂપ-પાને ૫૬૩ થી જાણી લેજ.

કચ્છના કુલ મુ —બીજી પ્રવાસ સમજિત કોને કહીએ ?

૩૫૫-એ કહ્યું ? તાતં જગતનો પરમાર્થ છે શુદ્ધ તેનો અર્થ
 ૩૫૬-તે જગત જગત છે તદ્દત્ત રૂપિ છે, કેમકે જે સાત પ્રેય અજ્ઞાન
 ૩૫૭-પરમેશ્વરના ચતુર્થ ધર્મના સ્વરૂપે જગતના અર્થને જાણવું કહે તકિ. મારે
 ૩૫૮-જેમકે જગતના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને
 ૩૫૯-જેમકે જગતના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને
 ૩૬૦-જેમકે જગતના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને
 ૩૬૧-જેમકે જગતના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને
 ૩૬૨-જેમકે જગતના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને
 ૩૬૩-જેમકે જગતના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને
 ૩૬૪-જેમકે જગતના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને
 ૩૬૫-જેમકે જગતના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને જાણવું છે તેના અર્થને

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

इस प्रकार - एक ही क्षण में, दो भिन्न भिन्न चीजें मिलीं.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

અમા, ભંગ, પ્રમાણ, નિશેષ પ્રમુખ સંપ્રદાય શૈલી પૂર્વક બાણે, સદે તે
ભાગ્ય જીવને ભાગ્યવત સમ્યક્ત્વ કહીએ. ॥ ૩ ॥

પ્રશ્ન ૯૬ મું—ચોથું નિશ્ચય સમકિતનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રરૂપ શુદ્ધ શ્રદ્ધા લાભથી રમણના પૂર્વક
સ્વતંત્રપરુષ આત્માનું જે શુભ પરિણામ તેને નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કહીએ. એટલે
આત્માનેજ નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કહીએ, કેમકે આત્માને આત્માના શુભ તે
દ્વંદ્વ જૂદા નથી, પરિણામે અનન્ય છે—એક છે શુભ શુદ્ધી બાવે અસંદેહ
રહ્યા છે, કેમકે અસંદેહ પરિણામે પરિણમ્યો જે આત્મા તે તદ્વચ્ચ રુપજ કહેવાય.
ચતુર્થ યોગ શાસ્ત્રે:—

આત્મેવદર્શનજ્ઞાન, ચારિત્રાપ્યયથામતે;

યસ્તદાત્મેવસ્વગુણેઃ, શરીર મથિતિષ્ઠતિ. ॥ ૧ ॥

પ્રાથે અપ્રમત્ત સાધુને નિશ્ચય નય સમ્યક્ત્વ પૂર્ણ કહેવાય છે કેમકે
એવું બધું તેવોજ ત્યાગ ભાવ છે, અને શ્રદ્ધા પણ તકનું રૂપ છે. માટે
સ્વરુપોપયોગી જીવને આત્મા તેજ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર છે. કારણકે આત્મા
સ્વતંત્રપાત્મક અલેક બાવે શરીરમાં રહ્યો છે, માટે સ્વતંત્રથીને શુદ્ધોપયોગે
વર્તતા જીવને નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કહીએ. ॥ ૪ ॥

પ્રશ્ન ૯૭ મું—પાંચમું વ્યવહાર સમકિત કેને કહેવું ?

ઉત્તર—વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ તે, જે પ્રભુ ! તારા શિદ્ધાંતને વિષે
સમ્યક્ત્વના હેતુ જે મિથ્યાત્વનું સંસ્તર પરિચય પ્રમુખ જે અતિચારાદક
રૂપ છે. તેના ત્યાગથી થાય. તથા દેવ ગુરુ ભક્તિ બદુમાન યોગે સાધનોત્તરિ
હેતુએ થાય.

ચતુર્થ ગુણસ્થાન વિચાર મંદે:—

દેવે ગુરુવ સંધેવ, સદ્રકિ જ્ઞાસનોત્તરિ ॥

અવગો પિ કરોત્યેવ, દિશતિસ્તુર્બેગુણાલયે ॥ ૧ ॥

અર્થ:—દેવ ગુરુ તથા શ્રી સંઘ નેની બદુમાન સદ્વિત ભક્તિ કરે
જ્ઞાસનોત્તરિ કરે, અવિરતિ ગુરુ કાચે રહ્યો થકો પણ અન્યોઃ૧ વિધિ
આર્ગે નિરતિચાર સમ્યક્ત્વ પ્રવૃત્તિ સદ્વિત હોય તેને વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ
કહીએ. ॥ ૫ ॥

પ્રશ્ન ૯૮ મું—છઠું નિશ્ચય સમકિત કેને કહેવું ?

ઉત્તર—અહિં પાને પદ્ય મે-શિષ્ય પૂછે છે કે નિર્ગા કેં કહે જે સમ્યક્ત્વની પ્રાપ્તિ કેવી રીતે થાય ? તેવારે ગુરુ દર્શાવે અર્થિત સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિનો ઉપાય કહે છે:-

અહિં પાંચ દર્શાવે કહ્યાં છે, તેમાં જલનું તથા વસ્તુનું અને કૌણી એ ત્રણ દર્શાવે આગળ પુલ તથા સાવનાવસરે કહી જતારશે અને માર્ગને તથા જલરનો એ બે પ્રસૂત છે તે કહે છે:-જેમ કોઈક પંથી માર્ગથી જાય થયો પછી વીજ કોઈના ઉપદેશ પામ્યા વિનાજ ભ્રમતો ભ્રમતો પોતાની મેળે સહેજે માર્ગે ચડે, અને કોઈક પંથ જાણે થયેલો પંથી તથા વિષ સાવના ઉદયથી કોઈ સજ્જનનો યોગ ન મળવાથી માર્ગ પામેજ નહિ ત્યાનો ત્યાંજ રહે. અને ત્રીજે પુરુષ વીજને પૂછી માર્ગ પામે

તેમજ વળી જલરનું દર્શાવે કહે છે:-જેમ કોઈકને તાપ જલર આગે તે કોઈને ઔષધ કયાં વિનાજ પોતાની મેળે જતો રહે, અને કોઈને તો ઔષધ ચુકું ખાગારિ (દોશદિક) પ્રયોગ કરવાથી જલર જાય છે, તથા કોઈને તો અસાધ્ય જલર કોઈ રીતે જાણ નહિ, એ રીતે એ બે દર્શાવે સમ્યક્ પ્રાપ્તિ વિશે ભેદમાં તે આવી રીતે:-

કોઈક ગુરુત પછી કાશાદિક કારણ પરપાકવંત અર્માર્જિત માર્ગ કમળી એવો અથ્થ જીવ તે સહેજે આપો આપ વિચાર તે થકે સમ્યક્ પામે તે નિશ્ચય સમ્યક્ત્વ કહીએ. ॥ ૧ ॥

મ્રમ ૬૬ મું—સાતમું ઉપદેશ સમકિત કોને કહીએ ?

ઉત્તર—કોઈક જીવ પૂર્વોક્ત કાશાદિક યોગ્યતાવંત હોય પણ સાતમું એને ઉપદેશ મળતો અનાદિની જૂલ મટાડી દેવ શુરુ થઈ સદૃશ્ય જે સમ્યક્ત્વ પામે તેને ઉપદેશ સમ્યક્ત્વ કહીએ. ॥ ૭ ॥

મ્રમ ૧૦૦ મું—આઠમું કારક સમકિતનું શું લક્ષણ ?

ઉત્તર—હે નાથ ! જે જેમ મધાર્ય આપે ત્રિધિ માર્ગ તમે પ્રારંભે તે તેમજ આટલે અનનિકમતો થકો એટલે તમારી આજ્ઞા કહિત આગમીજ નેહી પૂર્વક દેવો રજિએ દાન, પૂજા, યજ્ઞ, નિવમાદિક કરે તેને માર્ગ સમ્યક્ત્વ કહીએ. ॥ ૮ ॥

મ્રમ ૧૦૧ મું—નવમું દેવક સમકિત કોને કહીએ ?

ઉત્તર—દેવક સમ્યક્ત્વ, તે હે નાથ ! તમારું માર્ગને વિષે જે જે માર્ગ હોય, તે જિનેજા માર્ગ કલ્યાણી કલ્યાણ રહે, શુદ્ધ સદાસને, કૌણી

ધર્મ પ્રવૃત્તિ કરેના દેખીને દુઃખ માને, પરંતુ પોતે મારે કર્મો માટે દિવાનુશાનાદિક કરી ચક્રે નહિ તેને શાયક સમ્બંધ કહીએ. ॥ ૬ ॥

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—દશમું દીપક સમકિત કોને કહીએ.

ઉત્તર—દીપક સમકિત વંત, ૨૨મું-પોતે તે મિથ્યાદિ અત્યંત દુર્ભાગ્ય હોય, પણ અંગારામિદિકાચારની પરે ધર્મ કપાદિકે કરી આદિ ચાન્દ્ય સામાપિકાવના અનુદાનના અગ્રિયે કરીને એટલે હંલ રચના વિશેષે કરી પર જે બીજા ભવ્ય ભદક છોયો હોય તેને ધર્મે કરી દીપાવે, એટલે અન્ય જીવોના ઘટમાં પ્રકાશ કરાવે, પરંતુ પોતાને અંતરગ પરિજ્ઞામે સદા ન હોય એવાને કે પ્રભુ તારા સમય જે સિદ્ધાંત તેના બાબુ પુરૂષો દીપક સમ્બંધ કહે છે. અહિં શિષ્યે પ્રશ્ન હતું જે પોતે મિથ્યાત્વી મિથ્યાત્વે વાસિલ અંતઃકરણવાગાને સમ્બંધી કેમ કહે છે? તે વારે શુદ્ધ દેહે છે—દે શિષ્ય, જો મિથ્યા પરિજ્ઞામી છે તોપણ આગલા પ્રાણીઓને ધર્મ પમાડવાને હેતુ થાય છે, અથવા શાસનોત્પત્તિ કરે છે, માટે કારણે કાર્યને ઉપચાર કરી સમ્બંધ કહીએ, સમ્બંધનો હેતુ છે માટે સમ્બંધ કહીએ, શ્લોક સિદ્ધાંતિ:—વિદિયાણુ ઠાળે પુણ, કારણ નિહ રોય મંત્રુ સદ્દર્શન ॥ નિચ્છ દિલી દીવદ, જંતવે દીવમં તંત્રુ ॥ ૧ ॥ અર્થ:—વિદિલ એટલે નીપજાનું છે હતું છે આગમાનુસારે ધમાનુદાન જેણે તે કારક સમ્બંધ કહીએ; અને શાયક સમ્બંધ તં શુદ્ધ સદ્દેહા રૂપ દ્વિયા થાય તેને કહીએ, વગી પોતે મિથ્યા દિલ યકો પરને વત્ત દીપાવે, પરને સમ્બંધ પ્રકાશ કરે તેને દીપક સમ્બંધ ઉપચારે કહીએ. ॥ ૧૦ ॥ ઇતિ સમ્બંધ ૨૨૩૫.

અહિં અત્તનીને દીપક સમકિત હતું તેનું દર્શાવ કહે છે. જેમ દીપક ઘર તથા દીવીને માથે દીપક હોય તે બીજાને પ્રકાશ કરે પણ નીચે પોતાને તે અધારૂં હોય. હવે જે પ્રકાશ છે તે તેનો નથી પણ દીપકનો છે પટે તો દીપકનો ધરનાર છે. તેમ અત્તની તે દીપક ધરનાર, અને વ્યવહારથી અદિત્ર અને અગિયાર અંગાદિક જ્ઞાન રૂપ દીપકના પ્રકાશ વડે કોઇ ભવ્ય જીવ તેના ઉપદેશથી મોક્ષ પામે પણ પોતાને તો મિથ્યાત્વજ હોય. ભવ્ય જીવને જે પ્રકાશ થયો તે અત્તનીના ધરનો નહિ પણ મહાસીરના ધરનું એટલે વીધું કરના ધરનું જે સત્ર જ્ઞાન તેનો પ્રકાશ થયો. કારણકે ભવ્ય જીવને સત્તામાં જ્ઞાન રહ્યું છે તે જ્ઞાન વડે સન્મુખ થયેલા જ્ઞાનને આકર્ષણ કરી ખેંચે અને સમ્બંધ ભાવે પ્રગભાવે. અને અત્તનીને સત્તામાં જ્ઞાન નથી, મિથ્યાદિ છે તેથી તેનું શુદ્ધ પણ અજ્ઞાનમયજ છે એટલે અત્તનીનું

જુન અમલીને પ્રાપ્ત ન કરે, પણ જાજી છત્રને પ્રાપ્ત કરે તો જિને
કર્મ ૩—

244

અભયની અને દીપા ઘર, હોનું મુખ્ય નંબર)

અન્ય જગને પ્રજાપ કહે, જાણ અધિરે માંડી.

प्रश्न १०३ मुं क्षयोचशम समस्ति हेरक्षा गुह्यं न गुपी रेत?

૬-૨—મધ્યસ્થ સ્વરૂપમાં પાને ૧૧૧ મે-૧૪૫ છે ૩-૪૧૧૪૫
મધ્યસ્થ મે.સા મુદ્રાપાત્રી માંડીને સારખા અપ્રમત મુદ્રાપાત્ર મુદ્રિત
રો. ૧૫ જન્મ દુઃખો ન પામિયે. ॥ ૧૧ ॥

३४ १०४ मुं—उपराग समस्त केतव्य गुणगुण गुणी केतव्य

૧૮૦—જિજ્ઞાસુ મનુષ્યને તે યોગ્ય ગુણગણાણી માંડી આપે તો
 ૧૮૧—સુધી યોગ્ય, અર્થાત્ યોગ્ય ગુણગણાણી માંડી અગિયારમાં ૩૫૨
 ૧૮૨—જેના નિમિત્તે ગુણગણાણી યોગ્ય, પણ અન્ય ગુણ રચાતે ન હોય. ૥ ૩૫ ૥

४४ १०४ भुं—सायक सभत्रि। केउता। सवुअमा। सपी।

કુલ - ૩૪૭૨ સરવસ્વતી અધિવાસ મુલકોએ હોય, એનો કામ
પ્રમાણ પૂરે એ રીતે ગણના કર્યો ની મુજબનું પ્રમાણ હોય. || ૧૨ ||

ସଂ. ୧୦୯ ମୁ. ୩୩୫ ପାଠ୍ୟ ପ୍ରଣାଳୀ ବିଷୟରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇଛି।

[illegible]

ਅੰ. ੧੦੦ ਯੁ. ੨: ੩੨੨ ਅਮਰਿਕਾ ਤੇ (ਸ) ੧੧੫: ੧੫੫ ਪਾਠੀ ੬: ੧੧

[illegible]

46. $\frac{1}{2} \times \frac{1}{2} = \frac{1}{4}$ of the area is shaded.

$$x^2 - 2x + 1 = (x-1)^2$$

2011年11月11日 星期五 11:11

第一、二、三、四、五、六、七、八、九、十、十一、十二、十三、十四、十五、十六、十七、十八、十九、二十、二十一、二十二、二十三、二十四、二十五、二十六、二十七、二十八、二十九、三十、三十一、三十二、三十三、三十四、三十五、三十六、三十七、三十八、三十九、四十、四十一、四十二、四十三、四十四、四十五、四十六、四十七、四十八、四十九、五十、五十一、五十二、五十三、五十四、五十五、五十六、五十七、五十八、五十九、六十、六十一、六十二、六十三、六十四、六十五、六十六、六十七、六十八、六十九、七十、七十一、七十二、七十三、七十四、七十五、七十六、七十七、七十八、七十九、八十、八十一、八十二、八十三、八十四、八十五、八十六、八十七、八十八、八十九、九十、九十一、九十二、九十三、九十四、九十五、九十六、九十七、九十八、九十九、一百

此乃一奇事也，其詳見前卷。

અર્થ:-પૂર્વેક્રિત લબ્ધ છવ જેવારે શ્રંથી લેદ કરી સમ્યક્ત્વ પામે ત્યાર પછી અંત કોણકોણીનો સ્થિતિ બંધ છે, તેમાંથી પૃથક્ત્વ પડ્યોપમ એટલે બેથી માંડીને નવ પડ્યોપમ સુધી ઝોણી કરે, એટલે કોણક બે પડ્યોપમ સ્થિતિ ઝોણી કરે, કોણક ત્રણ એમ યાવત કોણ નવ પડ્યોપમ જેટલી સ્થિતિ અંત કોણકોણીમાંથી ઝોણી કરે, ત્યારે દેશ વિરતિ શુદ્ધ સ્થાનકનો ક્ષયોપશમ થાય એટલે ભાવથી દેશ વિરતિ ત્યારે થાય.

તથા ચરણ ને સર્વ વિરતિપણું તેના ક્ષયોપશમ તો ને સ્થિતિયે દેશ વિરતિ શુદ્ધ પ્રાપ્ત થયું છે તે સ્થિતિમાંથી પણ સંખ્યાતા સાગરોપમની સ્થિતિ ઝોણી કરે, એટલે સર્વ વિરતિવંત સ્થિતિ બાધે તો અંત કોણકોણી નવ પડ્યોપમે ન્યૂન ને દેશ વિરતિની સ્થિતિ છે, તેથી પણ સંખ્યાતા સાગરોપમ ઝોણી બાંધે, એવા અધ્યવસાયે કથાયની મંદતા દોષ ઇતિ તત્ત્વં. ત્યાર પછી સંખ્યાતા સાગરોપમ અપવાથી ઉપશમ એળી પડી વર્જે, તેવાર પછી પણ સંખ્યાતા સાગરોપમની સ્થિતિ અપવાથી ક્ષયક એળી પડી વર્જે. ઇતિ ભાવ.

ઇતિ શ્રી ધર્મ પુણ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી. તત્ત્વ ચિન્ધ મુનિ શ્રી મોહનદાસજી દ્વવ “શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા” ઉત્તરાદ-૭ મે ભાગ-અમામના

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૮ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૮ મો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

૨૨૭૮૬

ઉત્તરાર્દ ભાગ ૮ મો.

૨૨૭૮૬

પ્રશ્ન ૧ હું—સમકિતની પ્રાપ્તિ થવાવાળા છુંને અંગાડીથી શું કરું
ઉત્પત્તિ થાય કે અમુક ગુણવાળા છું અવરથ સમકિતના અધિકારી હોઈ?
ઉત્તર—હિમંતર મતના એક અંધમાં હજીયું છે કે—

સંવેધો-૩૧ સો—

મોખિત નિકંદ હોઈ કર્મ બંધ મંદ હોઈ,
મકટૈ મક્કાસ નિજ આનંદકે કંદકો;
હિતકો દિઠાવ હોઈ વિનૈકો વદાવ હોઈ,
ઝપઝે અંકૂર ગ્યાન દુતીયાકે ચંદકો;
સુગતિ નિવાસ હોઈ દુર્ગતિકો નાસ હોઈ,
અપને ઉચ્છાદ દાદ કરે મોહ કંદકો;
મુલ મરપૂર હોઈ દોષ દૂલ દૂર હોઈ,
ચાલે ગુન બંદક હૈ સમ્યક મુહંદકો. ૧

અહિંયાં એમ જણાવે છે કે—સમકિતની પ્રાપ્તિ થવાવાળા છુંને
પ્રથમ ભવસ્થિતિને પરિપક્વ થાય, એટલે અંતે કોડાકોડીની અંદર આવે,
તેને કર્મનો મંદ બંધ હોય એટલે એક કોડાકોડ સાંગદોષમની અંદરનો
તે પણ મંદ બંધ હોય એથી અધિક બંધ ન હોય. એવા છોડે સદા
આનંદમાંજ રહે, સમકિત સન્મુખ થયેલા છોડેને હિતનો દ્રોહ હોઈ,
એટલે પોતાના ને પરના હિતાચેતક હોય; જેમ સસવાના અવિરતપરું
હિત મેઘકુમારના છોડે હાથીના ભવમાં ચિંતયું, એવા છોડેને હમેશાં
વિનયની વૃદ્ધિ હોય ભરડા ન અકડાઈ ન હોય. એવા સરસ છોડેને બીજાના
અંદ્રમાની પેરે સમ્યક્ જ્ઞાનરૂપ અંકુરો પ્રગટે અને સુગતિમાં વાસ થાય
દુર્ગતિમાં જાય નહિ. ઉત્સાહ સહિત પોતાનો આત્મા મોહનીય કર્મની
અનાદિ કંડમાંથી મુક્ત થવા સંવેગરૂપ અગ્નિ વડે સાત પ્રકૃતિનું હનન
કરે—એટલે અનંતાનુબંધીને એક જ ને દર્શન મોહનીયની ત્રિક ૩ એ
સાત પ્રકૃતિ મૂળ મોહનીય કર્મની, સમકિતને આવરણ કરનારી-અભાવનારી

સમકિતને પ્રગટ થતાં અટકાવનારી હતી તેનો નાશ કરી આત્મિક સુખને પ્રગટ કરે અર્થાત્ અપૂર્વ સુખને અનુભવતો હોય અને હુંજને દૂર કરે. સ્વ્યાદિ ગુણોવાળા જીવને સમકિતની પ્રાપ્તિ થાય છે. એમ આ છંદમાં જણાવ્યું છે. અને સેધવિજય નામના જૈન મુનિએ પણ સમકિતની પ્રાપ્તિ માટે સારૂ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨ જી—શિષ્ય-સેધવિજયજીએ સમકિતની પ્રાપ્તિ માટે શું કહ્યું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો-સેધવિજયજીએ ભાવ પૂબનું સ્તવન કહ્યું છે તેની બીજી ને ત્રીજી ગાથામાં કહ્યું છે કે—

સમકિત ઠાર ગભારે પેસતાંજી—એ ટેક—

અયુ વર્જિત સાતે કર્મનીજી, સાગર કોડકોડી હેલજી ;
યિતિ પદમ કરલે કરીજી, વીરજ અપૂરવ મોઘર તેજીજી. સમ૦ ૧

ભુંગજ ભાંગી આદિ કષાયનીજી, મિથ્યા મોહની સાંકગ સાયજી;
બાર ઉપાડયાં સમ સમવેગનાંજી, અનુભવ ભુવનમાં બેડા નાયજી. સમ૦ ૨

અહિંયાં એમ જણાવે છે કે—આડિયા કર્મ વશજીને સાત કર્મની સ્થિતિ એક કોડકોડ સાગરની અંદર આવે ત્યારે તે જીવને પહેલું યથા પ્રવૃત્તિ કરવું થયું કહેવાય. એટલે પદમ કરલે અતો કોડકોડમાં આવે. સ્વાસ્થ્યની આત્મિક વીર્ય યજ્ઞિત દોરવવા અપૂર્વ કરવું પ્રગટ કરી—તે રૂપ મોઘર મુઘાર વડે આદિ કષાય જે અનંતાનુભવીની શોકડી રૂપ ભુંગજને ભાંગી મિથ્યાત્વ મોહની રૂપ સાંકગને તોડી, સમ સમવેગ રૂપ બાર-કમાડ ઉઘાડી સમકિત રૂપ ગભારામાં પેરી—અર્થાત્ સમકિત પ્રગટ કરી આત્મ સ્વરૂપને અનુભવ કરે.

એટલે સમકિતની પ્રાપ્તિ થવા પહેલા ઉપર કહેલા ગુણો પ્રાપ્ત થવા એકઠા. જન દિગંબર મતમાં પણ સમકિતની ઉત્પત્તિ વિષે સારો ખુલાસો આપવામાં આવ્યો છે.

પ્રશ્ન ૩ જી—શિષ્ય-સમકિતની ઉત્પત્તિ વિષે દિગંબર મતમાં શું જણાવે છે તે કૃપા કરી જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો—શ્રી “જૈન ગ્રંથ-સ્ત્રાવક”-સ્ત્રાવ ૩, ૧-સ્ત્રામી કર્તિકેયાનુમેક્ષા-અયધમ્મોનુમેક્ષા (દિગંબર-ગ્રંથ) પાને ૧૧૬મે-સમકિતની ઉત્પત્તિ વિષે કહ્યું છે કે—

चतुर्गति मव्यः संज्ञी, सु विगुहः जाग्रतर्षासः;
संसार तटे निवृत्तः ज्ञानी प्राप्नोति सम्यक्त्व. ॥ ३ ॥

ભાવાર્થ—ઐયા છવ સમ્યક્ત્વ કું પાવે હું. પ્રથમ હી ભવ્ય છવ દોય. ભર્તે અભવ્ય કે સમ્યક્ત્વ હોય નાહી. જનુરિ યથાર્થ હી ગતિ તિ સમ્યક્ત્વ ઉપજે હે તહાં ભી મન સહિત સેની (સંજી) કે ઉપજે હે, જનુરિ કે ઉપજે નાહી. તહાં ભી વિગુહ પરિણામી હોય, શુભ લેશ્યા સહિત હોય, અશુભ લેશ્યા મેં ભી શુભ લેશ્યા સમાન ત્રિપાથનિકે સ્થાનક હોય તિનિહું વિગુહ ઉપચાર કરી કહિયે સંકલેશ પરિણામનિ વિષે સમ્યક્ત્વ ઉપજે નાહી. જનુરિ જાગતા કે હોય, સૂતા કે નાહિં હોય. જનુરિ પ્રાપ્ત પૂર્ણ કે હોય, અપ્રાપ્ત અવસ્થામં ઉપજે નાહી. જનુરિ સંસારકા વડે ભડકે નિકટ આયા હોય, નિકટ ભવ્ય હોય, અર્ધ પુરંગમ પરાવર્તન કાળ પહલે સમ્યક્ત્વ ઉપજે નાહી. જનુરિ જ્ઞાની હોય, સાકાર ઉપયોગવાન હોય નિરાકાર દર્શનાપયોગ મેં સમ્યક્ત્વ ઉપજે નાહી. ઐસં છવ કે સમ્યક્ત્વ ઉત્પત્તિ હોય હે. ॥

પ્રશ્ન ૪ શું—સમકિત દષ્ટિની શુદ્ધતા માટે શાસ્ત્ર કાંઈ જણાવે છે?
ઉત્તર—ઉપર કહેલા અધિકારમાં તેજ પાને પ્રથમ કશું છે કે—

સમ્યક્દર્શન શુદ્ધઃ, રહિતઃ મથારિ સ્પૂન લોપેઃ;

જેને શુદ્ધ સમ્યક્ દર્શન હોય તેને મથારિ સ્પૂન હોય હોય નહિં. (એટલે સમ્યક્ દષ્ટિ છવ મોટકા લોપો રહિત હોય) તે મથારા મંચરૂં જાણજી કરે નહિ, પરદારા ગમતી ન હોય, સાત વ્યસન મથેલા કાંઈ પણ વ્યસનનું સેવન કરે નહિ, વિદ્યાપ્રધાતિ ન હોય, દુનિયામાં કાંઈ અપાપ લોભે તેણું કરવ્ય સમ્યક્ દષ્ટિ છવ ન કરે.

પ્રશ્ન ૫ શું—સમકિત દષ્ટિનું લક્ષણ શું? તેની ઓળખાણ શી રીતે થાય?

ઉત્તર—દિગંજર મતમાં સમકિત દષ્ટિનું લક્ષણ—તેની ઓળખાણ આ પ્રમાણે કરી છે. સાંભળો—દિગંજર મનના એક લખેલ પ્રશ્નમાં—ઓ જિન ધર્મ પરીક્ષીમાં—વ્યવહાર સમ્યક્ત્વ લક્ષણ—તેથી પ્રમાણે કહેલ છે.

છાપેા છાંદ-

છટ્ટી દ્રવ્ય નવ તત્ત્વ, મેરજાકો તથ જાનિ,
દોષ જટારહ હરિત, લેશ્યાકો જાગનિ;

સંજ્ઞા સદિત સુસાવ, હોય નિર્મલ નિરાગી,
મત અવિરોધ ગરંથ, સાદિ માને પરત્યાગી;
કેવલ આશિત ધર્મધર, ગુનધાનિક વૃક્ષ મરમ,
મૈયા નિહાર વિવશાર યદ, સમ્યક્ લલન જિન ધરમ. ૧

ધર્મસ્થિ ઠાવાદિ ■ દ્રવ્ય, જીવા જીવાદિ નવ તત્ત્વ, તેના સર્વ
લેહને સારી રીતે જાણે; અને જાદાર દોષ રહિત દેવને દેવપણે માને,
અંધમ મુક્ત રાગ દ્વેષ રહિત નિર્મલને સાધુ માને, ધર્મને વિરોધ ન પડે
તેવા થયો માને, જાદીનો (ધર્મને વિરુદ્ધ પડે તેવાનો) ત્યાગ કરે, અને
કેવળીએ પડપેલા ધર્મનો સ્વીકાર કરે, અને જોડે શુદ્ધ સ્વામના ધર્મનો
જાણુ હોય. તેને બ્યવહારથી સમજિતનું લક્ષણ જિન ધર્મ અંજીનીનું જાણવું.
ઉપરના લક્ષણે બ્યવહારથી સમજિતી જીવને જોગજવા.

પ્રશ્ન ૬ કું—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બ્યારે બ્યવહારથી સમ્યક્ત્વ
લક્ષણ કહું ત્યારે નિશ્ચયથી સમજિતી કેમ જાણીએ? તેનું શું લક્ષણ?

ઉત્તર—શ્રી દિગમ્બર મતમાં—જિન ધર્મ પચીસીમાં નિશ્ચે સમ્યક્તાનું
લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહું છે.

છાંદ: છંદ

રાગ દોષ અરુ મોહ, નાદિ નિજ માંદિ નિરસત,
દર્શન ર્થાન ચારિત, મુખ આતમરસ વસત;
પર દ્રવ્ય છો નિમ, વિન્દુ વેતન પદ મંદિત,
વેદત સિદ્ધ મમાન, શુદ્ધ નિજરૂપ અસંદિત;
સુક્ષ્મ અનંત નિદિ પદ વસત, સોનિતવે સમ્યક્ મદત,
મૈયા વિવલન મલિક જન, શ્રી જિનંદ રૂદિ વિભિ કદત. ૧

જેને નિશ્ચયથી સમજિતની પ્રાપ્તિ થઇ હોય એવા જીવો રાગ, દ્વેષ
અને મોહની દૃષ્ટિએ જોયે નહિ. અર્થાત્ તેનો વાસ પણ પોતાના આત્મામાં
થવા દે નહિ. દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર રત્ન ત્રય પડે શુદ્ધ આત્મ રસને
ચાખે, આત્મ દ્રવ્ય અને પુત્રગત દ્રવ્યની નિજગા માની જ્ઞાનમય વેદન્ય
પદને વિષે પોતાની વૃત્તિ જોડેલી છે. સિદ્ધ સમાન મુખને વેદતાં શુદ્ધ
આત્મ સ્વરૂપની જ્યોતિને અખંડિતપણે પ્રગટાવનાર, જ્યાં અનંત મુખનો
વાસ ■ તે પદને આપનાર મહા મહિમાવંત નિશ્ચય સમજિત

છે, એ વિધિ શ્રી જિનેન્દ્ર ભગવતે બબ્બ જીવને ઉદ્દેશીને કરી છે, એમ વિચક્ષણ બબ્બ જીવે નિશ્ચે સમકિતનું લક્ષણ સમજાવું.

આનો પરમાર્થ એ છે કે—જિનેન્દ્ર દેવે કહેલાં તત્ત્વોને વ્યવહારથી જાણે ને સર્વદે તેને વ્યવહારથી સમકિત અને નિશ્ચયથી જાણે સર્વદે તેને નિશ્ચયથી સમકિતનું લક્ષણ માનવું.

પ્રશ્ન ૭ મું—જેને નિશ્ચય સમકિત પ્રાપ્ત થાય તેને વ્યવહારથી કશી કશાની જરૂર ખરી કે કેમ ?

ઉત્તર—તે વિષે નચેના સંવેદનામાં ચોકખું કંઈ છે. સાંભળો—

સંવેદો—૨૩ સો—

જાકૈ નિસર્વે પ્રગટમયે ગુન, સમ્યક્ દર્શન આદિ અગાર;
તાકૈ હિ હૈર્ ગર્વે વિકલતા, પ્રગટ રહી કરની વિવહાર;
જહાં વિવહાર હોઈ તહાં નિશ્ચે, હોય ન હોય ડમૈ પરકાર;
જહાં વિવહાર પ્રગટ ન દીધું, તહાં ન નિશ્ચે ગુન નિરપાર. ?

જેને નિશ્ચેથી સમ્યક્દર્શનનો શુદ્ધ પ્રગટ થાય છે એટલે જેને આત્મ અનંત એવું ક્ષાયક સમકિત પ્રાપ્ત થાય છે તેના હૃદયમાં વિકલતા રહેતી નથી. તેને કોઈ જાતની જમણા રહેતી નથી મુખ દુઃખ આગ્યે પોતાનું પૂર્વકૃત કર્મનું ફળ માને—જેને નિશ્ચય સમકિત પ્રગટ થયું હોય તેને શુદ્ધ વ્યવહાર કશી જાકી રહી છે તે કશી કરવા પ્રયત્ન કરે. તે કશીમાં પ્રવર્તે ત્યારે સિધ્ધે પ્રશ્ન કંઈ કે—જ્યાં શુદ્ધ વ્યવહાર કશી હોય ત્યાં નિશ્ચય સમકિત માનવું ? શુદ્ધ કહે હે ભાણે ! જ્યાં શુદ્ધ વ્યવહાર કશી હોય ત્યાં નિશ્ચે શુદ્ધ હોય અને ન પણ હોય એમ બંને પ્રકાર રહ્યા છે, પરંતુ જ્યાં શુદ્ધ વ્યવહાર પ્રગટપણે ન દીસે ત્યાં નિશ્ચય શુદ્ધ-નિશ્ચય સમકિત હોયજ નહિ. એમ આ સંવેદો જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—સમકિતીની રીતિ કેવી હોય ?

ઉત્તર—સમકિત દૃષ્ટિની રીતિ પ્રવૃત્તિ નીચે પ્રમાણે હોય.

દોહરો—

શત્રુ મિત્ર દો સમ હૈં, નહિ પુરૂષવસે પ્રીત ;
આપ સમ જાણે અવર, એ સમકિતની રીત. ૧

પ્રશ્ન ૯ મું—આવકમાં કેવા શુભો હોવા જોઈએ, અને કેઈ શુભવાળાને આવક માનવા ?

ઉત્તર—“સૈન ગ્રંથ રત્નાકર”-રત્ન ૩ ૨૧-સ્વામી કાર્તિકેયાનુગ્રેષા-
અથ ધર્મનુગ્રેષા-(દિગંબર ધર્મ) પાને ૧૧૬મે-આવક સ્વરૂપ-નીચે
પ્રમાણે કહ્યું છે.

સમ્યગ્દર્શન શુદ્ધઃ, સંહિતઃ મવાદિ સ્થૂળ દોષેઃ;
મતપારી સામાયિકઃ, પર્વજની પ્રાશુકા દારી. ૧
રાત્રિ ભોજન વિરતઃ, મૈથુન સારથ્ય મર્જ્યજઠઃ ૫;
કાર્યાનુભેદ વિરતઃ હરિણ દાર વિરતઃ ૫. ૨

ભાવાર્થઃ—સમ્યગ્દર્શન એ શુદ્ધ બુદ્ધિ એટલા ૧, મત આદિ સ્થૂળ
દોષ નિર્મલ સંહિત દર્શન પ્રતિમામાં ધારી ૨, પાંચ બલુમન, ત્રીન શુદ્ધમન,
ચાર ચિદામન એટલા બાર મનનિ સંહિત મનધારી ૩, તથા મામયિક
મતી ૪, પર્વજની ૫, પ્રાશુકાદારી ૬, રાત્રિ ભોજન ત્યાગી ૭, મૈથુન
ત્યાગી ૮, આરંભ ત્યાગી ૯, પર્વિમલ ત્યાગી ૧૦, કાર્યાનુભેદ વિરત ૧૧,
અરુઠ દિલ્લદાર વિરત ૧૨, ઇસ પ્રકાર આવક ધર્મકે ૧૨ બેદ છે.

ભાવાર્થઃ—પદ્ધતિ એટલે તો પચ્ચીસ મલ (મિથ્યાત્વ) દોષ સંહિત
શુદ્ધ અવિરત સમ્યગ્દર્શી છે. બહુરિ ગ્વારદ બેદ પ્રતિમાનો મનનિ ક
સંહિત દોષ સો મતી આવક છે.

પ્રશ્ન ૧૦ મું—આ સાંભળી વિશેષ કંઈ બલુવા બેય છે ?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો-ગિંબરી બગોતીદાસે પુરૂષ પચ્ચીનીમ
આવક ધર્મનું વર્ણન કયું છે તેમા કહ્યું છે કે—

સંવેષા-૩૧ ૨૫-

મિથ્યા મત રીત દારી મયો અનુવ્રત પારી,
પક્ષ દસ બેદ મારી દિરદે વદતુ છે;
સેવા કિનરાજકી છે વદ સિરતાજકી છે,
માલિક મુનિરાજકી છે વિરતમ વદ તુ છે;
વિસંકે નિદારી રીતે મોલકે અમલ દીનિ,
દંદીનકો બીતિ ચિત વિરતા ગદતુ છે;
દયા માલ સદા મેર નિવરતા મન્યમ વે,
વાપ મલ વંદ દેર મુનિકો વદતુ છે. ૧

અર્થ:—સમક્રિત પ્રાપ્ત થયેલા જીવો મતધારી આવક હોય છે. જ્યારે મત અંગીકાર કરે ત્યારે જેટલા મિથ્યાત્વના રીત રીતના હોય તેને દૂર કરી મતધારી આવક થાય એટલે અણુવત, શુભવત, ને શિશુવતને ધરનાર હોય. તેના દૃઢ્યમાં અધ્યાર પ્રતિજ્ઞાની ભાવના રજા કરે એવે આવક જિનસાજ દેવનીજ સેવના કરે એટલે તેમના પ્રરૂપેશ ધર્મની સેવા કરે અને તેમનાં વચનનેજ શીર ચડાવે, અર્થાત્ તેમની આજ્ઞાનેજ શીરતાજ સમાન મસ્તક ચડાવીને ચાલે. અને હંમેશાં મુનિરાજની મંત્રિત ચિત્તમાં આહુના કરે, વિષય ઠપાવનો ત્યાગ કરનાર અને લોભન વ અપ્રીતિ ધરાવનાર એટલે જીવના ઇદ્રિયનો લોભુષીન ન હોય, ક્રિતેદ્રિય થકો ચિત્તની વૃત્તિનેસ્થિર કરનાર હોય, સદાય તમામ પ્રાણી પર કૃપા ભાવ રાખે અને તમામ જીવને પોતાના મિત્ર માને, મિત્ર ભાવે તમામને પ્રદાન કરે એટલે સર્વને નમી ચાલે કોઈથી કઠોરપણે ન વરતે, એવી વૃત્તિવાળા હોય તેજ આવક કહેવાય. તેજા શુભવાળા આવક હોય તે પાપ ધર્મ હરનારા થાય છે એમ મુનિવરો કહે છે.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—મુનિ ધર્મ માટે શું કહ્યું છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—મુનિ ધર્મ માટે પછુ એજ અધિકારે નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે
સાંભળો—

સૂત્ર-૩૧ સા-

દહિ કૈ કરમ અથ લહિકૈ પરમ મગ,
ગદિ કૈ પરમ ધ્યાન ગ્યાનકી લગનિ હૈ;
સુખ નિજરૂપ ઘેરે પરસોં ન પ્રીત કરૈ;
વસત સરીરપે અભિસ્ત ઝાંઝોં ગગનિ હૈ.
નિર્ધૈ પરિનામ સાદ્ધિ અપને ગુન આરાવિ,
અપની સમાધિ મધિ અપની જગની હૈ;
સુદ ટાયોગી મુનિ રાગ દોષ મણ મુનિ,
પરસોં લગન નાંદિ આપને મગની હૈ. ૧

અર્થ—અદિયાં મુનિ સ્વરૂપ જણાવે છે કે-કર્મને દારા નગ કર્મ કર્મને બાગીને, પરમ માર્ગ-મોક્ષ માર્ગનો પથ જેલે લીરો છે, ધર્મ ધ્યાનને મૂકી જેને જ્ઞાનની લગની લાગી છે, પોતાના સુદાતમ સ્વરૂપને ધારણ કરનાર, પર જે પુરુષ સાથે પ્રીતિ નહિ કરનાર, શરીરમાં વસ્ત્રમાં

યથા પશુ પોતાના આત્માને કર્મ મળે લેવાના નહિં દેતાં આકાશની પરે અલિપ્ત નિર્મળ રાખે છે. નિશ્ચય પરિણામ જે આત્મ સ્વરૂપ તેને સાધી જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર સતતત્વ જે આત્માનો ગુણ તેને આરાધી, પોતાની આત્મ સમર્પિતને વિષેજ પોતાના જોગને જોડવા છે. એવા શુદ્ધ ઉપયોગી મુનિ, રાગ અને દ્વેષને દૂર કરી એક આત્મ વિચાર શિવાય બીજામાં નહિં લાગતાં આપે આપમાંજ મગ્ન રહે છે. ઇતિ મુનિ સ્વરૂપ.

પ્રશ્ન ૧૨ મું—કોણ કહે કે-પંચમ કાળમાં કોણ સાધુ છેજ નહિ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જો પંચમ કાળમાં કોણ સાધુ નથી તો ચાલક પશુ નથી તે! સમક્રિતીને માટે પશુ હોય તે ખરું એમ પશુ કોઈનું માનવું થાય પશુ આપણે સૂત્ર સામી દ્રષ્ટિ કરીએ તો ભમવડીજીમાં ભમવડે કહ્યું છે કે—મારું શાસન એકવીસ હજાર વર્ષ સુધી ચાલ્યો. તો તે કોના ઉપર ચાલ્યો તેનો પહેલો વિચાર કરવો જોઈએ. સૂત્રના ન્યાયે તો પંચમા આરાનાં છેડા સુધી ચારે તીર્થ પ્રવર્તવાં કહેલ છે.

જને દિગંબર મતના અભિપ્રાયે તો પંચમ સમયમાં સાધુપણું સાબીત રાખી યાવકપણાની નાસ્તિ જણાવે છે. તો પછી ઉપરોક્ત ભાવાના બોલવા-વાળા પ્રશ્નકારના પ્રશ્ન વિષે મું સમજવું ? તે વિચાર તો ધ્યાતાએજ કરવાનો છે.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—દિગંબર મતમાં પંચમ સમય માટે મું કહ્યું છે તે તો જણાવો.

ઉત્તર—સંમતિ—દિગંબર મતના—એક લખેલા પુસ્તકમાં—મિશ્યાન-વિશ્વંસન ચતુર્દશીમાં—પંચમ સમય વર્ણનમાં—કહ્યું છે કે—

સંવેદા-૩૧ સા-

શીતરાગ દેવસા તો વસત વિદેહ સેત,
તિવ જું કદાવે સિવ લોક મધિ લહિયે;
આચારિક ટલકાપ મુહુર્તે ન કોઝ રહ્યાં,
સાધુ હુવતા મુ પતો દડિન મે કદીર્ઘ;
આવક પુનિત સોગો વિષમાંન રંદા નાદિ,
સમ્યક કે સંત કોઝ ઝીવ સરદ હીયે ;

સાત્ર કે સરવા વામેં જુધિ અતિ તુઠ રહી,
પંચમે સમેમેં કહો કેસે પંચ ગદીયે. ?

અર્થ—વીતરાગ દેવ તે તો મહા વિદેહ ક્ષેત્રમાં વસે છે, અને સિદ્ધ ભગવંત શિવ લોકમાં—મોક્ષમાં બિરાજે છે, આચાર્યજી તથા ઉપાધ્યાયજી બન્નેમાંથી કોઇપણ છતાં નથી, અને સાધુ છે પણ તે દક્ષિણમાં ઠહેવાય છે, વળી શ્રાવક તો કોઇ અત્યારે અહિં વિદ્યમાન છેજ નહિ, અને સમક્ષિતી જીવ તો કોઇ સાધુપણમાં બાળ્યેજ સમક્ષિતે, શાસ્ત્રની શ્રદ્ધામાં જુદી પહોંચતી નથી કારણકે જુદી અતિ તુઠ રહી; તો હવે આ પંચમ સમયમાં—પંચમ કાળમાં કહો કયા પંચમે શ્રદ્ધો? કયા પંચમે ચાલવું? એમ બંધ્ય જીવ પોતાના આત્માને પૂછે છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—તેનો ઉત્તર શું મળ્યો? ને કહેલું આપ્યો? તે જણાવ્યો

ઉત્તર—તેનો ઉત્તર બહુજ સારો મળ્યો અને તે ઉત્તર પોતાના આત્માએજ આપ્યો. સાંભળો—

અર્થેયા-૩૧ સા-

તુંહિ વીતરાગ દેવ રાગદેવ યારિ દેસિ,
તુંહિ તો કહાનૈ સિદ્ધ અષ્ટ કર્મ નાસવૈ ;
તુંહિ તો આચારિજ હૈ આર્ચૈ જો પંચાચાર,
તુંહિ ડવક્ષાય જિન વાંનીકે પ્રકાસવૈ ;
પરકો મમત ત્યાગ તુંહિ હૈ રિપરાજ,
શ્રાવક તુંહિજ મત વ્રકાદશ માસવૈ ;
સમ્યક્ સુમાવ તેરો શાસ્ત્રપુર્નાવ તેરો વાંની,
તુંહી નૈવા ગ્યાંની નિજ રૂપકે નિવાસવૈ. ?

અર્થ—જ્ઞાન આત્મા દ્રવ્ય આત્માને કહે છે કે હું બંધ્ય જીવ ! તુંહી પોતેજ વીતરાગ દેવ છે, તારા આત્માને તું રાગ દેવ રહિત દેવ તો તું પોતેજ વીતરાગ છે, અને તારો દેહ તેજ વિદેહ ક્ષેત્ર છે એમ માન. અને અષ્ટ કર્મનો નાશ કર તો તું પોતેજ સિદ્ધ છે. પંચાચાર ને આચાર-અંગીકાર કર તો તુંજ આચાર્ય છે, અને જિન વાણીનો પ્રકાશ કર એટલે તુંજ ઉપાધ્યાય છે, પર જે પુણ્ય તેહનો મમત ત્યાગ તે તુંજ શ્રાવક-સાધુ છે. અને વ્રકાદશ મત અંગીકાર કર તો તું પોતેજ

જ્યારે છે. હે આત્મા તારો ગુણ સંવસાવ ને છે તેજ સમક્ષિત છે, અને ત્વસ ગુણમાંથી ને વાળી નીકળે છે તે શાસ્ત્ર દર્શક છે, અને જો તારા દર્શકો નિવાસ કરીને રહે તો તું પોતેજ જ્ઞાની છે. અર્થાત્ ઉપદેશીત ગુણને પ્રકાશ કરે તો હે આત્મા તારી પાસે જ્યાં ગુણો રહેલા છે અને તે ગુણો અધિકારી પણ તુંજ છે. એમ જાણ્યું હોવાને વિચરવાને માટે જો ઉપદેશ છે.

પ્રશ્ન ૧૫ ગું—ત્યારે જાણ્યું હોય, ઉપદેશ તમામ ગુણો અધિકારી છે તો તે સર્વ ગુણને પ્રગટ કરી મોક્ષને કેમ મેળવી શકતો નથી ?

ઉત્તર—તે વિષે દિગંબર મતના સિખિત-મિથ્યાત્વ અતુલશીખાં-કદ્દ છે કે—

અવૈયા—૩૧ સ્ત્રા—

મિથ્યા માવ નાસ હોય સર્વ જ્ઞાન માસ હોય,
મિથ્યા કે મિલાય સૌ અશુદ્ધતા અનાદિકી ;
મિથ્યા કે સંજોગ સેજો મોક્ષકૌ વિજોગ રહે,
મિથ્યા કે વિજોગ નીત જાનં મરજાદિકી ;
મિથ્યાકી મગનતાસીં સંકટ અનેક સહૈં,
મિથ્યાકે મિટાયે મવ માવદ્ હે આદિકી ;
એસી મિથ્યા રીતકી જે પ્રીતકાં નિવારે સંત,
કરં નિજ પ્રકટ સક્તિ તોરી કર્મો દિકી. ૧

અર્થ:—ત્યારે મિથ્યા જાણના નાશ થાય ત્યારેજ આત્માને જ્ઞાનનો વસ્ત્ર થાય છે એટલે જાણ પાસે જ્યાં ગુણો અનાદિ મિથ્યાત્વ રહેલું છે ત્યાં ગુણો જ્ઞાનનો પ્રકાશ થઈ શકે નહિ. મિથ્યાત્વનો મેળાપ થયાથી તેનો સંસ્કર થયાથી આત્મા અનાદિ કાળનો અશુદ્ધતાને પામી મલીન બની ગયો છે. અનાદિના મિથ્યાત્વના સંજોગને લઈને આત્માને મોક્ષનો વિજોગ રહે છે. મિથ્યાત્વનો વિજોગ થાય, તેનો નાશ થાય ત્યારેજ આત્મા પોતાના સ્વરૂપની મરમદ બાળી શકે. પણ જ્યાં ગુણો આત્મા મિથ્યાત્વની મગનતામાં રહે ત્યાં ગુણો જન્મ, જરા ને મરણના-સંસારમાં પરિભ્રમણ કરવાનાં અનેક દુઃખો-અનેક સંકટો સદન કરે છે. સંકટો ક્યારે દૂર થાય કે જ્યાં મિથ્યાત્વને દૂર કરે ત્યારે પોતાના જાણના આદિનો ભાર લઈ થાય છે આ પ્રમાણે મિથ્યાત્વની રીતને જાણીને તેની પ્રીતિને ત્યજીને તેનાં સં

નિર્ધારે એવા સંત-સાધુ સુનરાજ પોતાના આત્માનું સ્વરૂપ પ્રગટ કરી પોતાની શક્તિ વડે કર્મનાં દલને તોડીને જે અનાદિનાં કર્મ હતાં તેની આદિ લાવી થોડા કાળમાં સુક્ષિતને હુંકરી મૂકે-એવો આત્મા શક્તિવાન છે. પણ મિથ્યાત્વના ભેદે તેનું બળજેર ચાલતું નથી. તેથી ઉપરના કુલો પ્રગટ કરી મોક્ષ મેળવી શકતો નથી. પણ ભવ્ય જીવ જ્યારે પોતાની શક્તિ દોરવશે ને મિથ્યાત્વનો મૂળમાંથી નાશ કરશે ત્યારે મોક્ષ મળતાને વિશંબ નથી.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—એમ સાંભળીએ છીએ કે-આચારાંગ સૂત્રમાં ૧૬ છે કે-સમક્ષિત દષ્ટિ પાપ કરે નહિ. તો આનંદાદિક દશ આવક લભ તુંગીયા નગરીના આવક આદિનો અધિકાર ઉપાસક દશાંગ તથા ભગવદીશ વગેરે સૂત્રોમાં ઘણું કેટલાંક કહેલ છે કે-દશ હજાર ગાયોનું એક ગોપુત્ર તેવા ચારથી આઠ ગોકુલના ઘણી એટલે સૂત્ર પાઠે ઘણી ગાયો, શ્વેતી ભેંસો, ઘણાં છાતી-ગરુડ, ઘણા હાસ દાસી, અને તેને અંગે થતાં ઘણા આદાર પાણી જેને ત્યાં નિષ્પત્ત થતાં તો ત્યાં શું આરંભ નહિ થતો દોષ ? શું આવા વૈભવવાગાને પાપ નહિ લાગતું હોય ? આવા વૈભવમાં થના પાપના આધકારી કોણ ? જે તે આવકો પાપના અધિકારી હોય તે તેનામાં સમક્ષિત માનવું કે કેમ ? અને જે સમક્ષિત અને આવકપૂર્ણ સાંભળ મહેતું હોય તો ‘સમ્મત વંસી વફરે પાવં’ નો અર્થ શું છે તે જણાવશે ?

ઉત્તર—‘સમ્મત વંસી ન કરે પાવં’ માત્ર આ ચાલ ઉપરથી એવો અર્થ કરવામાં આવતો હતો કે-સમક્ષિત દષ્ટિ અદારમું પાપ-મિથ્યા હસન ગત્ય કે જેનાથી સમક્ષિતનો નાશ થાય તેનું પાપ સમક્ષિત દષ્ટિ કરે નહિ અને માત્ર સંસ્કાર ‘સત્ય પ્રકાશ’ માં પણ એમ અર્થ હાજર કર્યો છે. ત્યાર બાદ એક વિદ્વાન પંડિતના મુખથી સાંભળવામાં આવ્યું કે-એક પાપ નહિ પણ અદારે પાપ સમક્ષિત દષ્ટિ કરે નહિ. એમ આચારાંગ સૂત્રમાં ૧૬ છે. તે ન્યાય જેનાં એમ જણાય ■ કે-સમક્ષિત દષ્ટિ અદાર પાપ મહેતું કેઈ પણ પાપ કરે નહિ એમ સ્વ પાઠથી સાંભળવામાં છે.

પ્રશ્ન ૧૭ મું—આચારાંગ સૂત્રમાં સમક્ષિત દષ્ટિ આવા પાપ કેઈ પણ પાપ કરે નહિ એવો મૂળ પાઠથી ખુલાસો કરી આપશે ?

ઉત્તર—સંભવે, આચારાંગ સૂત્ર અવધન ત્રીજું-ઉદ્ધિ ભેદે તેમાં ૧૬ છે કે-આચારાંગ—

આદંબુ કુદ્દિંચ દહમ્મપાસ, મૂતેહિં જાળે પાટે ભેદ સાથં ;

તમ્હા સિધિજો પરમંતિ ઇષા, સંમતર્દસી જકરેતિ પાવં. ૧

અતિ વિદ્યો-પદિત જનો-જ્ઞાની પુરૂષો, આ જગતમાં ઉપજાયેલા અને વૃદ્ધિ પામેલા જીવોને જેથીને એમ વિચારે કે-સર્વ પ્રાણી જન્મ, શાતા-મુખની પ્રતિ લેખણા-મવેવણા કરે છે. તેટલા માટે સમકિત દિદિ જીવ મોક્ષના અર્થ માટે એટલે મુક્તિ મેળવવા માટે કોઈ પણ પ્રકારનું પાપ કરે નહિ. અર્થાત્ અદાર પ્રકારનાં પાપ આપેનું કોઈ પણ પાપ સમકિત દિદિ મોક્ષને અર્થે કરે નહિ.

પ્રશ્ન ૧૮ મું—આ સંબંધી કાંઈ વિશેષ ખુલાસો છે ખરો ?

ઉત્તર—હા, જી, જાંભળો—આચારાંગ સૂત્રના પહેલા અધ્યયનમાં દરેક ઉદ્દેશે કહ્યું છે કે—આ સંસારમાં રહેલા પ્રાણીઓ જ કારણે હિંસા કરે છે. તે જીવિતજીવ શખવા માટે ૧, કીર્તિ પ્રથંસા અર્થે ૨, માન માટે ૩, પૂજા-પાપૂજા જાણવા મેળવવા માટે અર્થાત્ પૂજવા માટે ૪, જન્મ અશ્વધી મુકાવા માટે એટલે મોક્ષ માટે ૫, અને ચારીરિક માનસિક દુઃખ ટાળવાને માટે ૬, એ જ કારણ કહ્યાં તેમાં પાંચ કારણ તો સંસાર અવસ્થામાં રહેલાં છે, અને એક કારણ મોક્ષને માટે-ધર્મ જુદિએ રહેલ છે. માટે તેજ અધ્યયનમાં કહ્યું છે કે—તંસે અદિયાપ. તંસે અવોદિપ. એટલે પાંચ કારણે હિંસા કરનારને અહિંત બાળી સાથ, અને નરકાદિક ગતિ જવું હજી છે. અને મોક્ષને અર્થે-ધર્મને અર્થે હિંસા કરવાથી સમકિતને નાસતી થવા સાથ અજોદિએ એટલે ફરી સમકિત પ્રાપ્ત થવું કુર્લબ કહ્યું છે.

અને પ્રશ્ન વ્યાકરણમાં અર્થ, કામ, ને ધર્મ અર્થે હિંસા કરનારને અપરાધમાં ગણી માફાં કૃત્ય કહ્યાં છે.

અને ભગવદ્ગીતાના નવમા શ્લોકે જુમા ઉદ્દેશે અયોધ્યાએ વિભંજ જ્ઞાને કરી પાખંડ ધર્મને સારંથીને સપરિચક્તી બાપુયો—(વીતરાગ ધર્મને સંસારંથી નિપરિચક્તી ધર્મ બાપુયો) તેથી સમકિતની પ્રાપ્તિ સાથ વિભંજમાંથી અવધિ જ્ઞાન અને છેવટે કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થઈ.

વગેરે દાખલાથી જણાય છે કે-સમકિત દિદિ મોક્ષ અર્થે-કે ધર્મ અર્થે અદારમાંનું એક પણ પાપ કરે નહિ, એમ આચારાંગની ગાથા વિદ્યેર કરીને સૂચવે છે.

પ્રશ્ન ૧૯ મું—આ વિષે ચાલતા જમાનાનો કાંઈ દાખલો છે ખરો ?

જવાબ તો તે પણ બતાવશે.

ઉત્તર—જી, હા, સાંભળો—“ નવજીવન ” તંત્રી: મોહનદાસ કરમચંદ
ગાંધી. પુસ્તક રજુ—અંક ૧૮મો—અમદાવાદ—સંવત ૧૯૭૬ના માસર ૪
૯ સવિવાર—તા. ૨ બનેવારી ૧૯૨૧માં—મૂળ પૃષ્ઠ રજુ—ચક્રતા અંકિ ૧૨
૧૩૮ મું—કોલમ રજુ—(મહાત્મા ગાંધી પોતે ભાષણમાં (નાગપુરની કોલેજ
૨૦ હજાર માણસ મળેલાં તેમાં) જણાવે છે કે—

મારે પોતાને માટે તો એજ ધર્મ છે કે હિંસા કરીને મારે સત્ય
મળતું હોય તો તે નથી જોઈતું, મોક્ષ મળતો હોય તો તે પણ નથી
જોઈતો, ઇશ્વરની ભક્તિ પણ હિંસા કરીને થતી હોય તો મારે તેવી ભક્તિ
નથી જોઈતી. તમારે માટે આ ઠરાવમાં જતાવ્યા છે તેવાં ચંતિતં અને
સુચ્યાઈનાં સાધનોજ ચોગ્ય છે. તેવાં સાધનોથીજ તમારી પર રહેલ
અન્યાયોને દુરસ્ત કરી શક્યો.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—શ્રી આચારંગજીના મુતસ્કંધ ૧ લે-અં ૧ લે ઉંડે
૧ લે તેને વિષે દ્રવ્યદિશીને ભાવદિશી કહી તે શી રીતે સમજવી ?

ઉત્તર—પૂર્વ ૧, પશ્ચિમ ૨, ઉત્તર ૩, દક્ષિણ ૪ એ ચાર દિશી
કહી. ઇશાન ૧, અગ્ની ૨, નૈરૂત્ય ૩, વાયવ્ય ૪ એ ચાર વિદિશી કહી
૮ આડ અને દિશીને વિદિશી વચ્ચે એક એક ગણતા આડ અર્ધાંશ
એવાં ૧૬ ઉર્ધ્વ ૧ અને અધો ૨ એ બે મળીને ૧૮ દિશી થયે તે દ્રવ્ય
દિશી ૧૮ કહી છે.

અને ૧૮ ભાવ દિશી કહી છે તે પણ આ પ્રમાણે છે—૧ કર્મજીવ
મનુષ્ય, ૨ અકર્મજીવિ મનુષ્ય, ૩ છાપત અંતર દીપાનાં મનુષ્ય, ૪
સમર્થિત મનુષ્ય એ ચાર જાતનાં મનુષ્ય અને ૧ બેઈદિ ૫, ૨ તેઈદિ, ૧
૩ ચારાંકી ૭, ૪ ને તિર્થચપથોદિ ૮, એ આડ થયા. ૧ પૃથ્વી ૬,
૨ પાણી ૧૦, ૩ અગ્નિ ૧૧, ૪ ને વાયરો ૧૨ એ બાર થયા ૧
અવગીજ ૧૩, ૨ મૂલગીજ ૧૪, ૩ અંધગીજ ૧૫, ૪ ને પર્વગીજ ૧૬
એ ચાર વસ્તુપતિના મળી સોળ થયા. દેવતા ૧૭ અને નારી ૧૮ એ
બે મળી ૧૮ આદિ ભાવદિશી કહી. તેમાં જીવ ગતાગતિ અનંતકાળથી રહે છે.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—આકૃતિને—જાતી પ્રીતિને પાપ કરે તે કહી રીતે શું ?

ઉત્તર—શ્રી આચારંગજી મૂલના પિતા શુભ ૧૩૬માં પંચમ
અધ્યવનન: ૩૮૨ ઉદ્યે કયું છે કે—જે આકૃતિને—જાતીને કીધું કર્મ કરી
જાતીને પાપ કર્મને સમજાવે જાતી શર પાસેથી દગ પ્રેરે
પ્રવાસન કરે તે જે તે કહે કહીને કર્મ બધાવે—તે પાપ ૧૩૬
કહે એમ કયું છે.

અર્થ

‘ પ્રશ્ન ૨૨ મું—આચારોગ્રંથમાં ‘છ બોલમાં જીવની ઉત્પત્તિ’ સદાય કદી છે તે છ. બોલ કયા ?

ઉત્તર—આચારોગ્રંથ સૂત્રના બીજા શુદ્ધ રક ધના પહેલા અધ્યયનના ૮મા ઉદ્દેશમાં. કહ્યું છે કે—

સે મિક્તૂવા ૨ જાવ સમાળે સેઝંજુણ જાળેજા આમડાગંવા પૂતિ વિળા ગંવા મહુંવા મઝંજવા સવિવા સોલંવા પુરાણં પર્યપાળા અણુપરસ્યા પરથ પાળાજાયા પરથ પાળા સેવુડાં પરથ પાળા વુલકા પરથ પાળા અગરિતા પરથ પાળા અવિદ્યાયા ણો પદિગોદેજા ઇતિ પાઠ-અથ ભાષા—

તે સાધુ જે જાણેછ આમડાગં કહેવાં કાયા પાન, અરણિક તંદુલ જે ઇત્યાદિ એ અશ્વાદ્યા તથા પુષ્પ પિત્તાગ કહ્યો ખલ તથા મધુ, મધ પ્રસિદ્ધ એ અશ્વાદ્યા તથા સર્પિ કહેતા વૃત એ પુરાણો * ચલિત રસ તથા ખોલ કહેતા મધને નીચલો કીટા એ પુલ્ક પુરાણો કિલ્કી કારણે જોઈ તેા હુપ્પ તે પુલ્ક ન લેવો. હવે એ પૂર્વેકિત સઘનાઈ અશ્વાદ્યા કદા તે કિસ્થા ભગી અશ્વાદ્યા કદા તે કહે છે, આમડાગં, તથા પૂતિ પિત્તાગ, મધુ, મધ, નવ (નવાંતાળ) પુરાણો વૃત અને ખોલ એને વિષે પાલ્ય કહેવાં જીવ અણુપ-સૂયા ઉપના ઇંદાં જીવ કદિ પામ્યા, ઇંદાં જીવ અણુપ-કાંત ગયા નથી કિંતુ છે જે ઇંદાં જીવ અપરિવૃથા કહેવાં પરિવૃથા નથી. ઉપજતા કહિયે ઇંદાં જીવને વિદ્યસ્થા વિલુકા નથી તિલિ કારણે એટલાં વાતાં સાધુને લેવાં ન કપે. ઇતિ ભાષા, પાનું ૬૭ મું—બાણુવાળા છપાયેલમાં—ટીકામાં પણ એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—સાધુને શુદ્ધ એવણિક દોષ રહિત ઉપાશ્રય મળવો સુલભ કિંવા દુર્લભ ?

* “ સાલિશ્રામ નિષ્કટુ ભૂષણમ્ ” અર્થાત્ શુદ્ધનિષ્કટુ રત્નાકર-નગરી ઉમેા ટમેા ભાગ (વેચકોપયુક્ત સમસ્ત પદાર્થ નામ ગુણ દોષ) ગુણ-ખેમરાજ શ્રી કૃષ્ણરાસે શ્રી વંકટેશ્વર છાપખાનામાં સાં. ૧૯૬૧ માં ૧૨૧૬ પૃષ્ઠનો ગ્રંથ છાપેલો છે તેમાં પાને ૬૬૯ એ જગ્યા વૃત્ત સંબંધી નીચે પ્રમાણે ઉલ્લેખ છે.

“ ટમ્ ગન્ધપુરાણસ્વાદ્ય વર્ણસ્થિતંઘૃતનુ ; લક્ષારસનિમંત્રીતં, પ્રપુરાણનતઃ પરમ્.”

દશ વર્ષકા રખા દુગ્ધા ઓર ઉમે અધવાળા તથા લામ દે સંગડી સમાન લાલ રંગકા એસાડી ધીકો પુનના વૃત્ત કહતે હું—મતાંનરે—
“ વર્ણદૂર્ધ્વ ભવેદાઝર્વ, પુરાણવિદોનનુ ” લાગમિથમે એક વર્ષ વીત જાને પર ધીકો પુરાણ કદા દે

કિન્તર—આચાર્યશ્રી સુ. ૨ જે-અ. ૨ જે-ઉ. ૩ જે-પા. જે ૧-
આપને આદ્યાર પાત્રી શુદ્ધ નિર્દોષ મળે એ સુર્તિ છે. પરંતુ ઉપાધ્યક્ષ સંબંધે
શ્રી ૧૪૭ દોષ નક્કી એવો ઉપાધ્યક્ષ મળે એ સાધને કુર્તિ છે કારણ:-

પ્રશ્ન ૨૪ મું—ધર્મ સંબંધે કપટ સહિત ઠગપી ઠગ થી શું રક્ષા મેળે!

ઉત્તર—મુખ્યભાગ મુ. ૧-મધ્યમન રહે-ઉદેશી ૧લે માપ: ૧મી

ब्रह्म निरूपणजे किमे बरे, जहावेच अंजित मायधनसो।

ॐ इह मावानि भिरज्जु, भागंता गट्ठापणतयो ॥ ९ ॥

અર્થ.—પાપુશના છાપેત પાને ૧૦૮મે-૬૫મે શિખર કહે છે કે, ૬
 ૫. ૧૨૬ કેટલાએક દરેની નિષ્કરિયુદી તથા નપર્યાના કન્નાર કેમપ એ
 ને જેને મોપ કેમ ન હોય તે કહે ગુરુ કહે છે કે, અર્થપિ તે પશ્ચિમ
 નપર્યાન અર્થના આગા મરી અપ કપમુચિત નમ સર્વ આગા પરિત
 કહે, ગુણ કૃતિત કીપુ મે, શરીર અંમને એવા છતાં પાપપાનાની પ્રવચ
 અર્થને કિયે છે. જગી અર્થપિ માત્ર માત્ર પામવુ કરી માસને અંતે અંત
 ૧૨૬ ને આ સહાયને કિંમ આગા સહિત અંમેય કહે, ઉપવચનને
 કપવચન કહે, ગુણ કૃતિત ને આનન્દિત કામિ અનંતા મર્જાદિત ગુણ પને
 ૧-૬ આગા ૬૫ મે આગા પરિતમન-૫ કહે, એમ ઉપવચની તાથા અર્થાત છે.

[illegible]

3-4. 이 두 가지 경우, 각각 100%의 이익을 얻을 수 있다. 그러나 이 두 가지 경우, 각각 100%의 이익을 얻을 수 있다. 그러나 이 두 가지 경우, 각각 100%의 이익을 얻을 수 있다.

$$a_n = \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n a_k = \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n \frac{1}{k} = \frac{1}{n} \left(1 + \frac{1}{2} + \frac{1}{3} + \dots + \frac{1}{n} \right)$$
[illegible]

1. 在 1950 年 10 月 1 日以前，
 2. 在 1950 年 10 月 1 日以后，

છો ? ત્યારે શુન્ય નામ જોડાયે-જોડાયે, માની-છત્રી, તેને મહત્ત્વ મળે.
ને તે મહત્ત્વથી જનનથી વર જ્ઞાનને પામશે. એમ કહ્યું છે.

મથ ૩૦ મું—જે કોઈ સંજ્ઞા લખાવિને વિષે મા હરે તેને છું ૧૧

[illegible]

५४ ११ गु - १५ भावसद्विज "तथापि कामी तेन सु ६१"

[illegible]

이제 모든 것을 잊고, 이 세상에 다시 태어난 것 같아, 이 세상에 다시 태어난 것 같아, 이 세상에 다시 태어난 것 같아.

1. 1945년 8월 15일 광복을 맞아 우리 민족은 오랜 억압과 고통에서 벗어나 자유와 독립을 얻었다. 그러나 이 시점에서 우리 민족은 여전히 분단 상태에 처해 있으며, 남북 간의 긴장 관계가 지속되고 있다.

一、二、三、四、五、六、七、八、九、十、十一、十二、十三、十四、十五、十六、十七、十八、十九、二十、二十一、二十二、二十三、二十四、二十五、二十六、二十七、二十八、二十九、三十、三十一、三十二、三十三、三十四、三十五、三十六、三十七、三十八、三十九、四十、四十一、四十二、四十三、四十四、四十五、四十六、四十七、四十八、四十九、五十、五十一、五十二、五十三、五十四、五十五、五十六、五十七、五十八、五十九、六十、六十一、六十二、六十三、六十四、六十五、六十六、六十七、六十八、六十九、七十、七十一、七十二、七十三、七十四、七十五、七十六、七十七、七十八、七十九、八十、八十一、八十二、八十三、八十四、八十五、八十六、八十七、八十八、八十九、九十、九十一、九十二、九十三、九十四、九十五、九十六、九十七、九十八、九十九、一百。

1. 在 \$x\$ 轴上取点 \$A_1, A_2, \dots, A_n\$, 使得
 $|OA_1| = |OA_2| = \dots = |OA_n| = r$
 2. 以 \$O\$ 为圆心, \$r\$ 为半径作圆, 交 \$y\$ 轴于 \$B_1, B_2, \dots, B_m\$.
 3. 连接 \$OA_i, OB_j\$, 则 \$\angle A_iOB_j\$ 即为所求角.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—શિષ્ય-પાંચ સમવાયનાં નામો અને તેનું સ્વરૂપ શું છે તે કૃપા કરી જણાવયો ?

ઉત્તર—અહો મહાનુભાવ ! સાંતળો-પાંચ સમવાયનાં નામો-૧ કાગવાદી, ૨ સ્વભાવવાદી, ૩ નિયત તે બબીતન્યવાદી, ૪ કર્મવાદી, ૫ ઉદ્ધમવાદી. એ પાંચ વાદી બાજુવા.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—પ્રથમ કાગવાદીના મતનું સ્વરૂપ જણાવયો ?

ઉત્તર—સાલજો-કાગવાદીના મતવાગાઓ એવી પ્રરૂપજા કરે છે કે-આ લોકમાંથી સર્વે પદાર્થો કાગને વશ છે એટલે સર્વ પદાર્થનો કર્તા કાગ છે જેમકે પ્રથમ જીવ સૂરીમાં જન્મ લીએ છે ત્યારે બાળક હોય છે પછી કાગ કંમે વૃદ્ધિ પામતા યુવાન વૃદ્ધ થાય છે. જેમ સ્ત્રી યોગ્ય ઉંમરે ગર્ભ ધારણ કરે છે અને તેજ સ્ત્રી વૃદ્ધ થયે પુરૂષનો સંયોગ છતાં ગર્ભ ધારણ કરી રાખી નથી. વળી જન્મતા કેય કાળા અને વૃદ્ધ થયે કેય શ્વેત થાય છે. ઇત્યાદિક કાગ પૂર્ણ થયે મૃત્યુ પ્રાપ્ત કરે છે. જેમ મનુષ્યમાં કાગની સત્તા છે તેમજ સ્થાવરમા પણ જાણવું. વનસ્પતિનો કાગ પરિપક્વ થયે અંકુશ કુટે, પાદડાં ફુલ અને ફળની પ્રાપ્તિ પામે છે અને રસવંત થાય છે. અન તેજ ફળાદ કાગ પૂર્ણ થયે સડી બાય છે એ સર્વ કાગની લીલા છે. શીત કાળે તાલ, ઉષ્ણ કાળે તડકો, વર્ષા કાળે વૃદ્ધિ ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી પ્રવૃત્તિ છે. કાળે વીર્યંકર ચક્ષુરતિ વશુદેવ, બળદેવ નવ વર્ષ થયે જીવ કેવલ જ્ઞાન પામે અને અયોગ્ય કાળે ચિત્ત કહેલ છે. કાગ પરિપક્વ થયે મોક્ષ મળે છે, એટલા માટે સર્વમાં શ્રેષ્ઠ કાગ છે. માટે કાગજ કર્તા છે. ઇત્યાદિકની પ્રરૂપજા કાગવાદી કરે છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—સ્વભાવવાદીના મતનું સ્વરૂપ કેવું છે તે જણાવયો ?

ઉત્તર—સ્વભાવવાદીના મતવાગાઓ કહે છે કે-કાગથી કંઈ થતું નથી અને જે થાય છે તે સર્વ સ્વભાવથીજ થાય છે જુઓ કે જીને ટાલી કે મુછે વાળ ઉગતા નથી, હથેલીમા વાળ ઉમતા નથી, વંજાને પુત્ર પ્રાપ્તિ થતી નથી એ સ્વભાવજ છે. વનસ્પતિ અનેક જાતની છે અને વરસાદ જે વરસે છે તેને વનસ્પતિ મહણ કરી પોતપોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે પરિવૃત્તિ થાય છે. પક્ષી આકાશમાં ઉડે, મીન જળમાં ચાલે, મોરના પિંછાનો રંગ, કોયલનો મધુર સ્વર, ગૃહજનો દરકશ સ્વર, સર્પના મુખમાં ઝેર, મનુષ્ય વિપદારક મત્થર છુટે, લાકડું તરે, સૂર્ય-બાલ્યવ્યમાન, ચંદ્ર શીતળ, ધર્મસ્તિ-ધાયના ગુણ અલબ્ધ સહાય, અધર્મસ્તિનો સ્થિર-સ્વભાવ, આકાશનો વિકાસ, કાગનો વર્તન, જીવનો ઉપયોગ, પુષ્પલોનો ગલન, મીલન, બબીનો મો...

જવાનો સ્વભાવ, અશ્વનીને સંસાર પરિભ્રમણ. પુરૂષ પુત્ર જન્મે નહિ. ઇન્દ્રિયો
જે જે સ્વભાવ ॥ તે તે સ્વભાવે યથા કરે છે, માટે પોતપોતાનું
સ્વભાવેજ બને ॥ અને સ્વભાવ વીના કંઈ પણ બનતું નથી એવી
પ્રત્યક્ષા સ્વભાવવાદીની છે.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—નિયતવાદીના મતનું સ્વરૂપ શી રીતે મળે છે ?

ઉત્તર—નિયતવાદીના મતવાગાની એવી પ્રત્યક્ષા છે કે—જેકંઈ યથા
હોય તેકંઈ યથા કરે છે. વિચારો કે વસંત ઋતુ માંહે આમૃતવૃક્ષને કેટલો
ઘોર લાગે છે પરંતુ કેટલોક ઘોર ખરી નાથ છે અને કેટલીક ખડકી
કેટલાક આંત્રોલીયા અને છેવટે જેટલી કેરીઓ થવાની હતી તેટલીજ રાખ
છે. ગમે તેટલો પ્રયાસ કર્યો પણ હોણ્હાર હોય તેજ હુવે. જુઓ દારાનો
તારૂ નેમ પ્રભુએ કહેલ છતાં શ્રીકૃષ્ણે મહાન પ્રયાસ કર્યો છતાં દારાને
દાહ લાગ્યો અને પોતાનું મૃત્યુ પોતાને યસે જરૂર કુંવરને હાથે કુદરતે
વનમાં થયું. વળી મદોદરી તથા વિભિષણ વગેરેએ શાવજીને ઘેરોજ
સમજાવ્યો પરંતુ પરશુરામા દુષણથી અને વામુદેવને હાથે સ્વયંકેજ મૃત્યુ
થવાનું હતું તો તેજે કાંઈની શીખ નજ માની અને છેવટે વામુદેવને હાથેજ
મૃત્યુ થયું. માટે જે યવાનું હોય તે યાય છે માટે મિથ્યા કોઈ કંઈ
નથી એવી પ્રત્યક્ષા નિયતવાદી કરે છે.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—કર્મવાદીનું સ્વરૂપ શું છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—કર્મવાદી ત્રણે મતને જુદા ઠરાવવા પોતાના મતની સિદ્ધિ
શી બતાવે છે કે—સર્વ પ્રાણી કર્મને વશ છે અને કર્મ પ્રમાણેજ જાય
છે. વિચાર્યો તો નમજાવે કે પંડિત, મૂર્ખ, શીમાન, ગરીબ, રાજ, રાં. મુરૂપ
કરૂપ, મુખાગી, કુર્બાગી વગેરે કર્મથીજ યાય છે. સર્વ મનુષ્યો સાજ
દેવા છતાં એક કર્મ સંયોગે દાયાને હોદે બેસે અને એક ઘરે ઘર ભીત
માને, એક પ.કાળીએ બેસે અને એક તેનોજ બાર વહન કરે. એને
કર્મીત દુઃખ-કર્મીત વસ્તુ મળે અને એકને અત્તનો એકદાહો પણ ન મળે
અર્થાત્ પ્રભુને અંતરાય કર્મના ઉપર આધાર પાળી ન મારે. મનોરથ
પ્રભુ ત્રી વેદે અવતાર, કેવી કર્મની વિચિત્રતા. મીનાને કવચ, રાજ
સરમજ અને પાંચ રણ વગેરે રખડવા, શ્રીકૃષ્ણને જન્મના કોઈએ જાણે
નહિ મરના દેવાસઃ પણ કોઈ ન મરના માટે કર્મ સંયોગેજ મુખ કંઈ
અનુભવ મે. દેવો વટેજ એકેલીપણું જાવતું પર્વતીપણું પ્રાપ્ત થાય છે.
બાર તરિકા પરિભ્રમણ કરવાનાર કર્મજ છે. એટલે સર્વોપરિ કર્મ
કર્મની છે અને તે દેવો દેવોએ મિથ્યા મળે છે એવી કર્મવાદીની પ્રત્યક્ષા છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—ઉવમવાદીના મતનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—ઉવમવાદી ગર્વમાં આવી કર્મવાદીને ધિક્કારી બોલવા લાગ્યા કે કર્મ તો રહે છે પરંતુ મારું જોર કેટલું છે તે તો સાંભળો. સર્વ કાર્યની સિદ્ધિ ઉવમ વડેજ છે. જેમકે પુરૂષની ૭૨ કળા, સ્ત્રીની ૬૪ કળા ઉવમ વડેજ આવડે છે. અજ્ઞ વસાબૂવલુ ઉવમથીજ પ્રાપ્ત થાય છે. ઉવમ વડેજ ધરતી માંહેથી હીરા, માણેક, સોનું, રૂપું જાદિ નીકળે છે. સ્ત્રી પુરૂષના સંયોગ રૂપ ઉવમે પુત્ર પ્રાપ્તિ થાય છે અને તે પુત્ર પૃથ્વી પર સહેલ પ્રાણીઓનો ઉવમ વડેજ ઉદ્ધાર કરે છે. ગિફ્ટી ઉવમ કરે તો દૂધ પીએ. ઉવમે ચેટલી વગેરે અત્ત પાકે. ઉવમે શાવલુને મારી સ્ત્રીનાંજને પાછી લાવ્યા, ઉવમ વડે અભુત મારી દ્રઢ પ્રહારી વીગેરેએ મોક્ષ મેળવ્યું હતું. ઉવમે સર્વ ઉવમે મોક્ષ માટે દરેક કાર્યમાં ઉવમની પ્રવચન જરૂર છે.

એ પ્રમાણે પાંચ મતવાળા માહોમાંહે ઝગડામાં પડી સ્વદૃષ્ટ બૂક છે. અને એ પાંચે એક એક જોલ માનવાવાળા ધિરાણથીજ છ એવો જૈન સિદ્ધાંતનો અભિપ્રાય છે.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—શિશ્ય—કહિ દોષ એમ કહે કે—મંત્રીઓ કર્મનેજ કર્તા માને છે માટે તે કર્મવાદીમાં બળે કે કેમ ? તેને શું કહેવું ?

ઉત્તર—ગુરુ—હે શાઇ, જિન શાસ્ત્ર એકાંતવાદી નથી, તે તો અનેકાંત છે, સ્વાદ્વાદ છે, કર્મનો કર્તા પણ આત્મા છે અને આત્મા વડેજ સર્વ કામગીર સિદ્ધિ થાય છે અને મહાવીર પરમાત્માએ પણ ઉત્પન્ન, ક્રમ, જગ, ચીર્વ, પુરુષાકાશને પ્રાક્રમ વડેજ સર્વ કાર્યના સિદ્ધિ કરી છે, મેનોએ કર્મવાદી નર્મ પણ પોત પોતાના આત્મ વડે કરેલા કર્મથી મુખ્ય દુઃખાદિ દુઃખ લોભવાજ છે વગેરે જિન શાસ્ત્રનું સાત ઢોલ તો એકાંતવાદમાં નહિ જાગ પાંચ સમવાયનું સ્વરૂપ જાણી જ્યારે જ્યાં જેનો જરૂર ઢોલ ત્યાં તેની આજ્ઞા કરે પણ એકાંતવાદમાં ઉતરે નહિ. એકાંતવાદની પક્ષક કરે નહિ. સમદર્શિયા સમ્યક પ્રકારે અનેકાંત સ્વાદ્વાદ અને સત્ય સ્વરૂપજ પ્રકાશે. ઉત્તર—

પ્રશ્ન ૪૧ મું—ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ મત છે, તેનું શું સ્વરૂપ ?

ઉત્તર—ઉપર મુજબ જે કાઝ, સ્વભાવ, નિવર, પૂર્વકર્મ અને ઉવમ જે પાંચ સમવાય કહ્યા તે પાંચ સ્વભાવમાંથી અને પાંચ પરમાત્માનાં એમ ૧૦ જોડ થયા. જે દશ શાસ્ત્રતા અને દશ અશાસ્ત્રતા એમ ૨૦ જોડ. જે વીશને નવ વર્ણો જે ૧ જુવ, ૨ અજુવ, ૩ પુવ, ૪ પાવ, ૫ આશવ, ૬ સંવર, ૭ નિર્વર, ૮ જથ, અને ૯ શોધ જે વચન

સાથે શુભતાં વીધ નવા એકસો ને એશી થયા ૧૮૦- એટલે ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ મતનું સ્વરૂપ સમજવું. ક્રિયાવાદીના મતવાળા-એક આત્માને પુન્ય પાપરૂપ ક્રિયા લાગે છે એમ માને છે. તેથી કરી ઇકલોક પરલોકના આસ્તિક છે. તે માટે સદાય ક્રિયાના વખાણ કરે છે. ક્રિયાવાદીઓ એક ક્રિયા માંહીજ રમ્યા પમ્યા રહે છે અને જ્ઞાનાદિ શુભોને ઉત્થાપન કરે છે એવું ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ મતનું સ્વરૂપ હતું.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—અક્રિયાવાદીના ૮૪ મતનું સ્વરૂપ શી રીતે છે?

ઉત્તર—ઉપર મુજબ પાંચ સમવાય કહ્યા તે અને છઠો છઠાઈ ઉક્ત થયો છે “લોક” એ છ પોતા આત્મા, અને એ છ પરમાત્મા એવાં ૧૨ થયા. એક બાર ને પુન્ય અને પાપ એ બે તર વરણ ને એવા સાત તર સાથે શુભતાં બાર સતા ૮૪ મત થયા. એ મતના પુન્ય અને પાપને માનના નથી. તેનું કારણ એ પુન્ય પાપની ક્રિયા તે સિવાય વસ્તુ કોય તેહનેજ લાગે છે, અને આ જગતમાં સર્વ પદાર્થ જગતમાં છે તો એકને ક્રિયા કેમ લાગે માટે પુન્ય પાપ વરણ જાત તરજ લાગે. આ નાસ્તિક મની બાળવા.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—અજ્ઞાન વાદીના ૬૭ મતનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—અજ્ઞાન વાદી એકનું કહે છે કે-૧ છવ છતા છે, ૨ છવ અછતા છે, ૩ છવ છતા અછતા બને છે, ૪ છવ છતા છે પરંતુ કોઈય નહિ, ૫ છવ અછતા છે પણ કહેવાય નહિ, ૬ છવ છતા અછતા નહિ છે પરંતુ કોઈય નહિ, ૭ છવ છતા પણ નહિ અછતા પણ નહિ. એ જાત રીતે અજ્ઞાનવાદી ચિંતન કહી બતાવે છે. એ જ્ઞાનને નવ તર સાથે જુદાના જુદા નવા પ્રશ્ન ૬૩ અને એકમાં ૧ સાંખ્યમતી, ૨ શીવમતી, ૩ વૈશ્ણવમતી, ૪ સિદ્ધાંતમતી એ ચાર મત કોઈ કોઈ પક્ષને મદદ કરીને તે નાસ્તિક મતના એકલે સદગત ૬૭ મત થયા.

અજ્ઞાન વાદી એમ કહે છે કે-જ્ઞાન એટલું છે કેમકે જ્ઞાન વિષયો ૨૫ જે, વિગતમાં પ્રતિપક્ષીની ખોળી ચોંટાવવા કરી પડે છે એટલે જ્ઞાન હોય છે, જ્ઞાન જ્ઞાનને પગલે પગલે પાપને કર લાગે છે એટલે એ જ્ઞાન જ્ઞાનના કારણે જ જ્ઞાન રહે છે. તે માટે અને અજ્ઞાનીજ જ્ઞાન વિષયો ૨૫ જે નહિ અને જ્ઞાનના પદ નથી, વિગત કરના નથી, કે જે જ્ઞાન જ્ઞાન હોય નહિ, પણ પુન્ય સમજના નથી એટલે અજ્ઞાન જે જ્ઞાન. કે જે જ્ઞાન નહિ, એટલે અજ્ઞાન વાદીની માનવા છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—વિનયવાદીના ૩૨ મતનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—વિનયવાદી એમ કહે છે કે-૧ સૂર્યનો વિનય, ૨ રાજાનો વિનય, ૩ જ્ઞાનનો વિનય, ૪ વૃદ્ધનો વિનય, ૫ માતાનો વિનય, ૬ પિતાનો વિનય, ૭ ગુરુનો વિનય, ૮ ધર્મનો વિનય એ આઠને માનવડે જણા બાંધે ૧, વચનથી શુભચામ કરે ૨, કાયાથી નમસ્કાર કરે ૩, અને માનપૂર્વક ભજિત કરે ૪. એ આઠ ચોક જત્રીશ ૩૨ લેઈ વિનયવાદીના જાણવા.

એ વિનયવાદી એમ માને જે સર્વ માહે વિનયજ એટ છે માટે સર્વને નમતા રહેવું, આપણે તો સર્વ એકજ છીએ, કોઈના પક્ષને નિહવો નહિ. એક અનાભિચ્છદિક મિથ્યાત્વી જેવો જાણવો. ઇતિ વિનયવાદી મત-

એ પ્રમાણે ક્રિયાવાદીના ૧૮૦ મત અક્રિયાવાદીના ૮૪ મત અને અજ્ઞાનવાદીના ૬૭ મત, ને વિનયવાદીના ૩૨-મત એવં ૩૬૩ મતનું સ્વરૂપ જણાવ્યું.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—શિષ્ય-પૂર્વ અને ઉત્તર દિશા પવિત્ર કહી-ધર્મક્રિયા પણ એ બે દિશા સન્મુખ રહીને કરવા કહેવ છે તેનું શું કારણ ? અને બે દિશા નિષેદવાનું પણ શું કારણ ?

ઉત્તર—ઠાણાંગણે-૨ જે-ઉદેશે ૧ લે-કહ્યું છે કે-પૂર્વ અને ઉત્તર એ બે દિશાએ દીશ દેવાદિક ૧૮ જોડ જાવત્ સંચારે પ્રમુખ કરતા કદા. તે બે દિશા વ્યવહારથી, શુદ્ધ જણાય છે. પણ દક્ષિણ અને પશ્ચિમ એ બે દિશા “નેઃકપથ” એવો પાઠ નથી માટે નજ કડપે એવો નિષેદ જણાતો નથી. પણ વ્યવહાર શુદ્ધિને માટે પૂર્વ અને ઉત્તર એ બે દિશા જ્યારે સૂત્રકારે ધર્મક્રિયાને વિષે શુદ્ધ ગણી સ્વીકારી તેમાં કાંઈ રહસ્ય હોવું જોઈએ. તેનો વિચાર કરતાં એમ હોવું જોઈએ કે-ધ્યાન કોણ અને વાચન્ય કોણમાં તીવ્ર કર મહાશબ્દને સહાય વાસ હોય છે તેમાં પણ વિશેષ કદીને પૂર્વ અને ઉત્તર દિશાની વચમાં રહેલી ધ્યાન કોણ તેને વિશેષ પવિત્ર ગણી છે. લોકોત્તર પક્ષમાં ધ્યાન કોણે શ્રીમધ્વસ્વામીના વાસ કહે છે, અને લૌકિક પક્ષે ધ્યાન કોણમાં મહાદેવનો વાસ કહેવ છે. ઇત્યાદિ દારણીને લઈને પૂર્વ અને ઉત્તર દિશા ઉત્તમ ગણેલ છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—૬૧૦ ૬૧૦ ૨ જે-ઉં ૩ જે-સાધુને સામાયિક કહી તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—બે પ્રકારની સામાયિક કહી છે, સાધુની અને સાવકની તેમાં સાધુની સામાયિક સર્વચિસ્તીની, અને સાવકની દેશ વિગતીની, એ પ્રમાણે કહેવ છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—ઠાં ૬૦ ૬૦ ૨ જે-ઉં ૪ થે-કેવળી આરાધના પ્રકારની કહી તેમાં અંતક્રિયા, અને કંપાતિતની કહી તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—કેવળી આરાધના જે પ્રકારે કહી તેમાં એક અંતક્રિયા મોક્ષની અને બીજી કંપાતિત તે ઐવેયક તથા અનુત્તર વિમાને ઉપર સૂત્ર કેવળી પ્રમુખ આચારી જાણવું.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—ઠાં ૬૦ ૬૦ ૩ જે-ઉં ૧ લે-ત્રણ પ્રકારની વિકૃત્ત કહી તેમાં બાહિરલા પુદ્ગલ અથવા લીધે પણ વિકૃત્ત કરે એમ કહ્યું એ ૭૦ મં ૬ જે-ઉં ૬ મે-દેવતાના અધિકારે કહ્યું છે કે-બાહિરલા પુદ્ગલ લીધા વિના વીકૃત્ત ન કરે તેનું કેમ ? તથા ૭૦ મં ૭ જે-ઉં ૬ મે-અસંબુદ્ધ અણુગારના અધિકારે પણ એમજ કહ્યું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—વૈકોચ સમુદ્ધાત કરે તે પુદ્ગલ લઈને કરે, અને વૈકોચ સમુદ્ધાત વિના વૈક્રિય કરે તે પુદ્ગલ લીધા વિના કરે. તર્ક-બાહિરલા પુદ્ગલ કે અર્યંતરના પુદ્ગલ લીધા વિના વિકૃત્ત કરે તે કેમ ? અર્થવાગ્માએ કેવળી ગમ્ય કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪૯ મું—ઠાણંગીનાં અને ઠાણે-ઉં ૧ લે-કહ્યું છે કે-દેવતા પોતાની વાકોવેદી દેવી સાથે પરિચારણા કરે અને ભગવતીજીમાં ના જીતે કેમ ?

ઉત્તર—ભગવતીજીમાં જે વેદ વેદવા આથી ના કહી છે, અને ઠાણંગીમાં કહ્યું તે દ્વિચારિક પરિચારણા કરે. જા. સૂ. ૨ જે-ઉ. ૫ મે-પોતે વિકોવેદી દેવી સાથે પરિચારણા ન કરે. એક સમયે જે વેદ વેદ નહિ એ અપેક્ષાએ ના કહી.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—લોકાતિક કેવળા ઈલા મનુષ્ય લોકમાં કયું કયું વખતે આરાધના હોય ?

ઉત્તર—ઠાણંગીમાં જે ઉં-ઉં ૧ લે-કહ્યું છે કે-લોકાતિક દેવતા ત્રિધર્મ કરે દેવતા જન્મ વખતે, દીક્ષા વખતે, જ્ઞાન વખતે, એ ત્રણ વખતે આ મનુષ્ય લોકમાં આવે.

પ્રશ્ન ૫૧ મું—ઠા. ૬૧ ૩ જે-ઉ. ૧ લે પોતાવાગ્માને સર્વાર્થ મિત્ર વિમાને ઉપરવાનું કહ્યું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—તે સદુ આથી જાણવું. એટલે સાધુ ધારીદારો ઉપર કરે તેને શ્રીદેવતા સર્વમાં પોતે કહે છે.

પ્રશ્ન ૫૨ મું—દા. ઠા. ડા. રજા-ઉ. રજા-શિષ્યને મહાત્મત આરોપવાની ત્રણ ભૂમિ કહી તે ઉત્કૃષ્ટી છ માસ, મધ્યમ ચાર માસ, ને જન્ય સાત અહોરાત્રિ-સાત દિન મહાત્મત આરોપણ કાળ કયો તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—પહેલા છેલ્લા તિર્થંકરના વારે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કહેલ છે. તે શિષ્યને પ્રથમ સામાયિક ચારિત્ર અદરાવે પછી જન્ય સાત દિવસે, મધ્યમ ચાર માસે, ઉત્કૃષ્ટ છ માસે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અદરાવે. એટલે એ ત્રણ ભૂમિકાએ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રનું આરોપણ કરે.

પ્રશ્ન ૫૩ મું—શિષ્ય-બાવીશ તિર્થંકરને વારે એ કદપ ખરો કે નહિ ?

ઉત્તર—બાવીશ તિર્થંકરના વારે તથા મહાવિદેહમાં એ કદપ નથી. ત્યાં તો એકલા સામાયિક ચારિત્રનોજ કદપ છે. અને પહેલા છેદતા તિર્થંકરના સાધુને પહેલું સામાયિક ચારિત્ર અદરાવી પછી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અદરાવે.

પ્રશ્ન ૫૪ મું—શિષ્ય-આમ બે લોક ચવાનું શું કારણ ?

ઉત્તર—ક.રણને હેતુ તો કર્તા પુરુષના અંગમાં રહ્યું. પણ પરંપરાએ ચાલની પ્રવૃત્તિને અનુસાર વિચાર કરતા એમ જણાય છે કે—આ સ્થિતિ અનર્હિની છે. એટલે પહેલા છેદતા તિર્થંકરનો કદપ સરખો અને વચલા બાવીશ તિર્થંકરનો કદપ સરખો. પહેલા તિર્થંકરના સાધુને સરસ અને જડ કદા છે, બાવીશ તિર્થંકરના સાધુને સરસ અને પ્રસાવંત કહેલ છે, અને ચરમ તિર્થંકરના સાધુ વાંકાને જડ હોય છે. એટલા માટે પહેલા છેદતા તિર્થંકરના સાધુનો કદપ કાંઈક સખ્તાઇવાળો હોવા સંભવ છે. બેદરકારી મનુષ્યોને માટે કાંઈકા ઠલમો વગેરેની શક્તિ વવારે હોય એ સ્વભાવિક છે.

હવે પહેલું સામાયિક ચારિત્ર અદરાવી પછી ત્રણ ભાગે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અદરાવાનું કારણ એમ જણાય છે કે—સામાયિક ચારિત્ર અદરાવ્યા બાદ સાધુનું પ્રતિક્રમણ અને આહારાદિક વહોરવાનો આચાર વહેવાર સામાન્ય રીતે જાણે તોતેને સાત દિવસે વડી દીક્ષા આપે એટલે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અંગીકાર કરાવે. અને સાત દિવસમાં પ્રતિક્રમણાદિક ન આવડે તો ચાર મહિને અને ચાર મહિનામાં પણ ન આવડે તો છેવટ છ મહિને તો અવશ્ય છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રનું આરોપણ કરવુંજ બેગ્રંથે, એક કારણ બે.

અને બીજું કારણ એમ પણ જણાય છે કે—દિક્ષાએ પહેલી દીક્ષા લીધી હોય અને બાપે પાછળથી દીક્ષા લીધી હોય તો આપનું વડીવપણું

રાખવાને માટે દિકરાને થોભાવે, અને ત્રણ ભૂમિકામાંથી ગમે તે ભૂમિકાએ વડીલનું વડીલપણું રાખી બંનેને સાથે છેદોપસ્થાપનીયનું આરોપણ કરાવે.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—શુરૂ છેદોપસ્થાપનથી છે ને સિધ્ધ સામાયિક ચારિત્રિયો છે તો આહાર પાણીને માટે કેમ કરે ?

ઉત્તર—બન્ને કદમવાળાનો આહાર પાણીનો સંબંધ જુદો હોય, છેદોપસ્થાપનીયની નિશાનો આહાર સામાયિક ચારિત્રિયાને લેવો કદરૂપે અને સામાયિક ચારિત્રિયાની નિશાનો આહાર છેદોપસ્થાપનીયાને ન કદરૂપે અર્થાત્ સામાયિક ચારિત્રિયાની સિધ્ધ પણ છેદોપસ્થાપનીયને ન કદરૂપે.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—કાં ૧૦ કાં ૪ થે-કે ૨ જે-એસાળાના શિષ્યનો ચાર પ્રકારે તપ કર્યો તેમાં ચોક્કસ તપ કર્યો તે કેમ ?

ઉત્તર—તેનાં મત આથી તેણે ચોક્કસ કર્યું હોય એમ સમજાય છે. અને અરિહંતનાં મતે તો બાર પ્રકારનો તપ કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૫૭ મું—કાં ૧૦ કાં ૪ થે-કે ૩ જે-ચાર પ્રકારે લોકમાં અધિકાર થવાનું અને ચાર પ્રકારે ઉદ્યોત થવાનું કર્યું તેમાં અરિહંતનો નિર્વાણ બન્ને એકાંગીમાં કર્યો છે એટલે પેલા ચાર લોકમાં અરિહંતનો વિરહ પડે ત્યારે લોકમાં અધિકારનું કર્યું, અને બીજા ચાર લોકમાં અરિહંતના નિર્વાણે ઉદ્યોત કર્યો તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ત્રીજે કાણે પણ, અરિહંતદેવ નિર્વાણ પધારે તે વખતે લોકમાં અધિકાર થવું કર્યું છે, અને હંડાં પણ કર્યું તે તો જ્ઞાનરૂપીપાત્ર ત્રણ લોકના પ્રકારના અભાવે અધિકાર કર્યું. અને અરિહંતના નિર્વાણે ઉદ્યોત કર્યો તે તો દેવતાના જવા આવવા આથી જાણવો.

પ્રશ્ન ૫૮ મું—લોકમાં અધિકારના ને ઉદ્યોતના ચાર ચાર જોડ કર્યા તે કયા કયા ?

ઉત્તર—કાણાંગણના એથે કાણે ત્રીજે ઉદ્યોત-ચાર સ્થાનકે લોકમાં અધિકાર થાય છે તે એ કે-૧ અરિહંત દેવનો વિરહ પડે ત્યારે, ૨ અરિહંત દેવનો પ્રરૂપેલો ધર્મ વિરોધ જાય ત્યારે, ૩ પૂર્વમત એક પૂર્વ વિરોધ જાય ત્યારે, અને ૪ યોગ્ય અસિદ્ધ વિરોધ જાય ત્યારે. એ ચાર કારણે લોકમાં અધિકાર થાય.

હવે ચાર કારણે લોકમાં ઉદ્યોત થાય તે કહે છે. ૧ અરિહંત દેવનો જન્મ થાય ત્યારે, ૨ અરિહંત દેવ પ્રવચ્ચાં દીપે ત્યારે, ૩ અરિહંતને

કેવળ જ્ઞાન દર્શન ઉત્પત્ત થાય ત્યારે, ૪ અને અરિહંત દેવ નીર્વાણ થાય ત્યારે. એ ચાર કારણે લોકગમ ઉલ્ભવ થાય.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—કાં ૬૦ ૬૦ ૪ થે-ઉં ૪ થે-ચાર પ્રકારે મનુષ્યનું આવશ્યું બાંધે કહ્યું. તે પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિવાદિક મનુષ્યનું આવશ્યું બાંધે છે તે ચાર માંહેલા કયાં કારણે ?

ઉત્તર—ચારે ગુણિને વિષે ઉત્પત્ત થવાના ચાર ચાર પ્રેરણા છે. તે મનુષ્યને આશ્રીને સંબંધે છે.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—કાં ૬૦ ૬૦ ઉં ૪ થે-ચાર પ્રકારે દેવતાનું આવશ્યું બંધાય એમ કહ્યું તેમાં સરાગ સંબંધી દેવતાનું આવશ્યું બાંધ્યું કહ્યું છે તે બ્રહ્મારમે શુભ કથાનકે સરાગ સંબંધ નથી તથા તે વીનરાગ સંબંધ નથા બ્રહ્માખ્યાત વ્યારિત કહ્યું છે અને બ્રહ્મારમે શુભકાર્યે કાગ કરી અનુભવ વિમાને ભય છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—અદ્વિંબા સરાગ સંબંધેનું તે સકથાપનું વ્યારિત સમજનું. સકથાય તે સરાગ સંબંધી કહેવાય, અને ઉપરામ કથાય તથા દીર્ઘ કથાય વીનરાગ સંબંધી હોય. વીનરાગ તે આવશ્યાના અવલંબે છે-વીનરાગ સંબંધીને આવશ્યાનો બંધ નથી. પરંતુ અનુભવ વિમાનમાં અવશ્યાના બ્રહ્માખ્યાત શુભકાર્યે કાગ કરનારા વીનરાગ સંબંધીને આવશ્યાનો બંધ તે નીચના શુભકાર્યે પ્રથમ પડેલો હોય છે, તે કાગ કરી અનુભવ વિમાને અર્થ ઉપજે. ઇત્યર્થ.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—એગાદિકના ભયથી સાધુને ધ્યાનાસામાં વિહર કરવો કયે કે કેમ ?

ઉત્તર—કાળાંજાળના પમે કાળે-બીજે ઉદયે-કદુ છે કે-ધ.અ.ભા.સા. સાધુએ વિહાર કરવો નહિ, પણ ભવના કારણથી વિહાર કરવો કદા. એ નાં ભય સાત પ્રકારના સત્તમે કાર્યે કદા તે તેમાં મરણનો ભય પણ કદા છે. તે એક છે છે તે મરણનો ભય ઉપજાવતો છે, માટે એકદમ કારણથી ભયના બીજ કદાં પણ પ્રકરના ર.અ.કિ.કના ભયથી ધ.અ.ભા.સા. વિહાર કરવાની અગત્યની આવશ્યકતા છે.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—વર્ષાકાળનું ખાન કેટલું અને તેમાં અધુએ કે રીતે વર્ષાનું ?

ઉત્તર—કાળાંજાળના પંચમે દ.કે-બીજે ઉદયે એ કદા-ધ.અ.ભા.સા. વિહાર છે. એમાં પંચ પંચ કારણે સાધુને વિહાર કરવો. કદા છે તે

પર્યાયમાં કનુ' છે કે-વર્ષાકાળના જમન્ય ૭૦ દિન, મધ્યમ ચાર માસ અને ઉત્તર ૭ માસ કદા છે. તેમાં નવ ગ્રોહ પ્રમાણે વસવું. ઉત્તારી ૩૧ ૧, નવ વીર્યનો ત્રાસ ૨, પીઠ કૃતમાદિક એકવા ૩, ઉચ્ચરભિજ જામન એકવા ૪, લોચ કરવો ૫, નવા શિખને રીશા ન રેવી ૬, પુરંજ ગુદા રાજ હોદિ નાળીને નવા ગુદે ૭, ચેર કાને ભેળએ તેથી નમક ઉપચરણ એકવા ૮, અડી ગાઉ જાતા અડી ગાઉ આવતા એ સવા ભોગ ઉપચરણ ન જાવું ૯, આ પ્રમાણે વર્તવું. અને કાશને જાવું પડે તેલ કાશજી પચ કદા છે.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—હા. કા. પમે-ઉ રમે-પાંચ પ્રકારના અણુનીય રેત્ર ૫ કદા છે તેમા રાજપિંડ મુંગમાણે-સાધુને રાજપિંડ ભોગવો-જમનો નિર્ભયે. કે તે રાજપિંડ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—શાસ્ત્રમણના જાનુ અર્થના દશમાં કનુ' છે કે-રાજપિંડ તે-અકલ્પ્યાર્થિક રાજાને જમવાનો એ પિંડ તે રાજપિંડ સાધુઓ ને નિર્ભય બીએ અર્થે-રાજામાર્ગે કર્યો છે તે રાજાનો પિંડ વર્જ્યો. અન્યની ભજન (૧૫ કે ૨૦ રાજપિંડને ભજિત આદાર પણ કહે છે. એટલે આદારના મન સમાન પ્રમાણ આદાર-રિતિ ઉત્પત્ત કરે તેવો આદાર વર્જ્યો) અને એમ પણ કનુ' છે કે-ઉપર કહેલા રાજાના પરનો અદ્ધ વિષ રાજપિંડ ને આર આદાર ૪ જ વજ્ર ૫ પાત્ર ૬ કંબલ ૭ પાવપુત્રજી ૮ એ જામે જગ રાજપિંડમા ગળ્યા છે. તો એમ પણ અર્થ થાય કે-કોટા રાજાના અભિષેક સમયમા એ આઠ ગ્રોહ સાધુને લેવા વર્જ્યો હોય એમ જાનુર ૧-અભિષેક આદાર તો રાજાના સાધુને વર્જિત છે, પણ નેમીધર સવતારમા જ જાનુકારી એકદમ મહારાજાને જમવાના શિક્ક કેમલીયા શાકુ વંદિયાં કે આ કૃત્યને એમ જણાય છે કે મહાવીરના સાધુને રાજપિંડનો નિર્ભય દેવ ભેગ જણાય છે. વિદેક જાનુવારી કહે તે જાનુ.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—અદ્ધ દિશ જામિતના રિધિક્ષાર્થિક પરતીનો ભોગ જાવું કે કેવો ?

ઉત્તર—હા. કે. પર્વત-કે રજ-અદ્ધ દિશ જામિતના ભાગ કહી. જેને દુરંદાસ, અગ્નિ-ગોમ, અન્ન-અર્ધ-ગાન, કંજમડન, રિધિક્ષાર્થિક ૫૦૦. અને ૫૦૦ રિધિક્ષાર્થિક ૫૦૦ રિધિક્ષાર્થિક ૫૦૦ કહે છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—જાનુને જાવન મહાજાને કેમલી ભેગલી અદ્ધ ૧૦ કે ૧૦ ?

ઉત્તર—હા. હા. પમે-ઉ. ડાંગે-ચારિત્રિયાને પાંચ નેશાના સ્થાનક-
આધાર ભૂત કહ્યા છે, તે એ કે-છવકાષની નેશાએ સંધુને સંયમ પાળે,
એટલે સંયમને છવકાષનો આધાર ૧, બીજો મરુતનો આધાર ૨, રાજનો
આધાર ૩, ગૃહસ્થનો આધાર તે ઉપાસ્યવિકનો દાતાર ૪, ચરીર નીરોગી
હોય તો તે પણ આધાર ૫. એ પાંચની નિશાથી સંયમ શુદ્ધ અને સારી
રીતે પળે છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—નારકી દેવતાનું અવધિ કેવી રીતે હોય ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૬-નારકી, જ્યોતિષીનું અવધી ત્રોધું હોય,
અવનપતિ અને વ્યંતરનું અવધિ ઉચો હોય, વૈમાનિકનું અવધિ નીચું
(હિંકું) હોય. એ ભવ પ્રત્યય આથી ભાસવું.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—પ્રતિક્રમણ કેટલા પ્રકારનાં-કયાં કયાં કારણે પ્રતિ-
ક્રમણ કરવું જોઈએ ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૭-છ પ્રકારનાં પ્રતિક્રમણ કથાં છે. તે એ કે-
૧ ઉચ્ચાર કાર્ય નીવારીને-પરઠીને ધરિવાવડી પડિકમવીતે ધરિવાવડીનું
પડિકમણું, ૨ એમ પાસવણનું પડિકમણું, ૩ દેવરીસાઇનું પડિકમણું, તે
સ્વરૂપકાગ, ૪ ભવ છવનું જે મહાત્મવ ઉચ્ચારૂપ સાવચ જોગથી નીવર્તવું
તે પડિકમણું, ૫ જે કાંઇ ચિપરીત આચરું તે મિથ્યા કરવું તે એટલે
મિથ્યાહુત દેવું તે પણ પ્રતિક્રમણ, ૬ સુગા ઉકા પત્રી સાધુ ધરીયાવડી
પડિકમે-તથા સ્વમામાદી આશ્રવ સેવાનો કાઉસગ ૪ ચાર લોગસનો
કરવો-લીકામા ધરીયાવડી તથા બાઉક માઉકનો કાઉસગ કરવો કહ્યો છે)

પ્રશ્ન ૬૮ મું—સામાયિક ચારિત્રની અને ઉદ્દેશ્યાપનીયની કદપ
સ્થિતિમાં શો વક્ષાવ ?

ઉત્તર—હા. હા. ૬૮-સામાયિક ચારિત્રિયાની કદપ સ્થિતિ એ
પ્રકારે કહી છે, તે અવસ્થિત કદપચાળા, અને અનવસ્થિત કદપચાળા તેમાં
૧ સેન્યાતર પિંડ, ૨ ચાર મહાત્મા, ૩ પુરૂષ જોષ્ટ-એટલે સાધવી પાંદે,
૪ વંદરાને વાંદણા દેવી. એ ચાર અવસ્થિત કદપ તે બાવીસ તિર્થકરના
સંધુને અવસ્થ કરવાનો કદપ અને અનવસ્થિત કદપ તે અચેત તથા
પરમાણુપેત ૧, ઉદેશક ૨, સપડિકમણ ૩, રાજપિંડ ૪, માસકદપ ૫,
પર્યવણ ૬. એ ૭ અનવસ્થિત કદપ તે પહેલાં છેડા તિર્થકરના સંધુને
એ કદપ અવસ્થ હોય એમ નહિ. તેનો કદપ જથ્થા સાત દિનનો, મધ્યમ
ચાર માસનો, ને ઉત્કૃષ્ટો છ માસનો કહ્યો છે, માટે અનવસ્થિત કહ્યો.
એ સામાયિક ચારિત્રિયાનો કદપ કહ્યો.

હવે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રિયાનો કટપ-૧ અચેત, ૨ ઉદેશક, ૩ સેન્યાંતર, ૪ રાજપિંડ ૫ કૃતીક્રમ વાંદનાદિક, ૬ પાંચયામ, ૭ પુરૂષ એક, ૮ પ્રતિકમણ, ૯ માસ કટપ, ૧૦ પર્યુવણા કટપ. એ દશ બોલ અસરના છે. એ સામાયિક ચારિત્રને છેદોપસ્થાપનીયની કટપ સ્થિતિ કહી.

પ્રશ્ન ૬૯ સુ—હાં હાં ૭ મે-મહાલીનાથ ભગવંત પોતે સહિત સાત જણે દીક્ષા લીધી, છ રાજાને સાતમાં પોતે. અને શ્રી જ્ઞાનાનંદ મહાલીનાથે દીક્ષા લીધા પછી છએ રાજાએ દીક્ષા લીધાનું આશ્ચર્ય છે. અને અંહિયા ભેળી કીધી તે કેમ?

ઉત્તર—મહાલીનાથ ભગવંત પોતે સહિત સાત જણે દીક્ષા લીધી કહ્યું પણ સાતે સાથે દીક્ષા લીધી કહ્યું નથી પણ સાતેના સંકેતને લઈને મહાલીનાથ ભગવંતની માથે દીક્ષા લેવા સ-મુખ થયા માટે સાતે સાથે જ ગણાય.

પ્રશ્ન ૭૦ સુ—વિકથા કેટલા પ્રકારની?

ઉત્તર—હાં હાં ૭ મે-સાત વિકથા કહી તે. એ, કે-૧ સ્ત્રી કથા, ૨ ભત્રીયા, ૩ દેશકથા, ૪ રાજકથા, ૫ મિત્રકાણ્ડીકથા-તે સાંભળનારના હયાની પલાળણહારી માતા પુત્ર વિશેજે કાફલે રસ સહિત-કરુણ શબ્દથી વિકાસ કરે, હા પુત્ર-હાવત્સ ઇત્યાદિ. ૬ ઠી-વિકથા-કર્ચન ભેદની તે કુતીર્ધિના જ્ઞાનાદિકની પ્રથમ સાંભળીને આગલાને મોહ ઉપજે, સમજાતો ભેદ પામે. તે પણ વિકથા. ૭ સાતમી ચારિત્ર ભેદની-તે હમણા ચારિત્ર છે નહિ. સાધુને પ્રમાદના બહુલ પણ થકી અતિચાર પ્રભાં લાગે, જો અતિચારના શુદ્ધતા કરનાર જે આચાર્ય અને પ્રાચલિતનાં લેનાર જે શાપુ-એ બેટુ આજ નથી, અને તીર્થ તે તો જ્ઞાન કર્યને પ્રવર્તે છે તે ભગ્ની જ્ઞાન કર્યને વિશે ચલ્ન કરવો. ઇત્યાદિક સાંભળતાં ચારિત્રની પ્રદા ભવ. તે માટે તે પણ વિકથા કહીએ, એ સાતમી વીકથા. ૧૧ ૭ ૧૧

પ્રશ્ન ૭૧ સુ—આચાર્ય ઉપાધ્યાયના કાંઈ અતિશય ખરા કે કેમ?

ઉત્તર—હાં હાં ૭ મે-આચાર્ય ઉપાધ્યાયના સાત અતિશય કહ્યા છે. તેમાં પચસમે કાલે પાંચ અતિશય કહ્યા છે તે હાં હાં ૫ મે-૭૦ ૨ જે-આચાર્ય ઉપાધ્યાયના પાંચ અતિશય કહ્યા ૧ તે, એ, કે-૧ અને ૨ સાધુ પાસે પત્ર પૂજાવે, ૨ ઉપાધ્યાયમાંથી ઉચ્ચારાદિકનીવારે તથા પચસમે શુદ્ધ કરે, ૩ અન્નેશની વેશવચ કરે અથવા ન કરે તેમની ઇચ્છા. ૪ ઉપાધ્યાયમાંથી એકાંત સ્થાન કે ધ્યાન જપાદિક કરવા દયા વિના સાધવા રહે, એક શત્રી જે શત્રી રહે, ૫ તેમજ બાહ્ય પત્ર એકાંત

જગ્યાએ એક બે રાત્રી રહે એ પાંચ કારણે આચાર્યને પ્રવર્તતા રોષ નહિ અનેરો આસા નહિ. વિશેષ ભાષ અધિકાર વાંચવાથી જણાયે.—અને સાતમે કાણે બે વધારી—૬૪૦ અતિશય—ઉપકરણ અતિશય, તે રોષ સાધુથી પ્રધાન અને ઉચ્ચા વસ્ત્ર રાખે, ૭ સાતમે ભક્ત પાન અતિશય—તે આદાર પાળી સરસ દૂધ સાકરાદિ પ્રધાન આદાર જમાડવો. મુંઠર આદાર સૂત્રાર્થ સ્થિર રહે શિષ્યને બિનવકારી શુરૂની પુખ્ત અને બહુ માન યાચ. દાનના દાવારને પણ થકા વધે આચાર્યને પણ બળ છુદ્ધિ વધે. ઇત્યાદિ શુરૂ ઉપજે માટે ભક્ત પાન અતિશય સાતમે જણવે. ૭ ॥

પ્રશ્ન ૭૨ મું—આચાર્ય વસ્ત્ર પાત્રાદિકનો સંગ્રહ કરે કે કેમ ?

ઉત્તર—હા. હા. ૭મે—આચાર્ય વસ્ત્ર પાત્ર મેળવે, રક્ષણ કરે, સંગ્રહ કરે, એમ કહ્યું છે. એક વૃદ્ધ સાધુ પાસે સાંભળ્યું ॥ કે સૂત્રમાં સંગ્રહ સ્થાન કહ્યું છે એટલે સૂત્રમાં એકી સાથે હજારો સાધુના સંધારા ચાક્યા છે તેના વસ્ત્ર પાત્ર રક્ષણ વગેરે હજારો ઉપગરણનું સંગ્રહસ્થાન હોવું જોઈએ, બે સંસારીના હાથ પડે તો તેના ગેરઉપયોગ યાચ. સંધારાવાળા સાધુના જંગ ઉપગરણ શુરૂ પાસે પાછા લાવી સોંપવાનું સૂત્રમાં ચાક્યું છે. માટે ઉપર વિરે કાંઈક હોવું જોઈએ.

પ્રશ્ન ૭૩ મું—ત્રીભ આરાને છેટે ત્રણ દંડ કહ્યા તે હકાર, મહાર, ને ધિક્કાર. તો ઋષભદેવને વારે કયા પ્રકારનો દંડ વર્તેતો હશે ?

ઉત્તર—કાણુંમઠાણે ૭ મે—સાત પ્રકારની દંડ નીતિ કહી છે. તેમાં ત્રણ તો હકારાદિક કહી તે. અને ચોથી અપરાધી પ્રત્યે કોપે કરી—મળપ્રથ એમ કહેવું તે ૪, અને એટલી ભૂમિકા થકી બાહિર મળપ્રથ ૫. એ બે ઋષભદેવને વારે હતી. અને છઠી ભાક્ષીમાંથી નાખવું ૬, ને સાતમી નારીકાદિકનું છેદવું ૭. એ બે ભરત મહારાજને વારે હતી.

વળી કોઈ એમ પણ કહે છે કે—પત્તર કુલગર થયા તેમાં પહેલાં પાંચ કુલગર સુધી હગાર, બીજા પાંચ સુધી મહાર, ને ત્રીજા પાંચ સુધી ધિક્કાર. અને ચોથીથી માંડી સાતમી સુધી ભરતને વારે હતી. તત્તર કેવળી ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૭૪ મું—હા. હા. ૧૦મે દશ અંગેરા થયા કહ્યું છે તે તેમાંના મહાવીરને વારે કેટલા થયા ?

ઉત્તર—છ અંગેરા મહાવીરને વારે અને ૨૧ર અંગેરા ૨૩ ધિર્ધંકરને વારે સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૭૫ મું—શિશ્ય—સાંભળવા પ્રમાણે તો (૫), મહાવીરને વારે અને (૫) તેવીસ નિર્ધારના વારામાં થયા છે તે કેમ ?

ઉત્તર—એમ કેટલાક કહે છે ખરા પણ સૂત્રમાં તે સંબંધે કુદાચે નથી. સૂત્રમાં તો હય અચ્છેરાના નામ ક્યાં છે, પણ કોના કોના વારે થયા તે કહ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—સૂત્રમાં શી રીતે કહ્યું છે ?

ઉત્તર—હા. હા. ૧૦મે-આણુવાળા છાપેટ્ટે પાને ૫૬૧મેથી-ચથ બે નીચે પ્રમાણે કહી છે. ગાથા—

દસ અચ્છેરગા પળતા તંજહા, ઉવસગર ગર્મ્મહરણર દરથી તિવંર જના
વિયે પરિસાધ; કણ્ઠસ્સ અવરકંકાપ, ઉત્તરણં વંદમુરાણં ॥૧॥ હરિવંશ કુરુ
વ્વત્તી૭, ચમરુપ્પાઓવટ, અઠસય સિદ્ધા૯, અસ્સંજણ મુપ્પા૧૦, દસ વિવંર
તેણ કાલેણ ॥૨॥

ભાષા:—હય અચ્છેરા થયા તે કહે છે. ઉપસર્ગ ૧, શ્રીવીરે ગર્ભાપહાર ૨, શ્રી તીર્થેંકર મહી ૩, અમાવિત પર્બદા પચ્ચખાવુ કોપી ન કીધું ૪, કૃપ્પા અમર કંકાચે ગયા ૫, ચંદ્રમા સૂર્ય પોતાને વિમાને ઉડાવ ૬, હરિવંશ કુરુ ઉપત્તિ મુગલીયા નરકે ગયા ૭, ચમરોત્પાત ૮, એકસો ૧૦ એક સમે સિદ્ધા ઋષભદેવને વારે ૯, અસંજલીની પૂજા થઈ ૧૦ એ ૧૨ અનંત કાળે ઉપજે. (આ પ્રમાણે મૂળ પાક તથા ભાષામાં કહેલ છે)

પ્રશ્ન ૭૭ મું—ઉપર કહ્યા પ્રમાણે હય અચ્છેરા સમયે ક્યાં તેમ કહ્યું અચ્છેર અને કોને વારે થયું ત કાંઈ અનુક્રમે વાચતા સમજવામાં આવતું નથી તો સૌ કોઈ સમજી શકે તેવી રીત જણાવશો ?

ઉત્તર—સાંભળો-૧પહેલું-૨ બીજું-૪ ચોથું ૬ છઠ્ઠું ૮ આઠમું ૧૦ દશમું એ ■ મહાવીરને વારે થયા અને ૩ ત્રીજું મહીનાથને વારે પોતાનું. ૫ પાંચમું નેમનાથના વારે ૭ સાતમું હરીવંશની ઉત્પત્તિ થઈ કહી ૧૦માં તીર્થેંકરને વારે અને ૯ નવમું પહેલા તીર્થેંકરને વારે એ ૪ ચાર મહાવીર પહેલા થયા છે.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—અહિંયા કોઈ કહે કે-અસંજલીની પૂજા તો ધારીય જિનના વચલા ૯ નવ આંતરામાં થયેલ છે ને તમે મહાવીરના વચના કેમ ગણો છો ?

ઉત્તર—એમ કેટલાક કહે છે. પણ સમગ્રીજીમાં તો ૯ નર અંતરામાં કાળિક સૂત્ર વિષે મયાનું કહ્યું છે પણ અસંજતીની પૂજનું અવેરું કહ્યું નથી.

અસંજતીની પૂજા અનંત કાળે થઈ તેની મેગવણી કરવાને માટે દાખલા તરીકે મહા નશીત સૂત્રના પાંચમાં અધ્યયનમાં કમળ પ્રમા અધિકારે ૭ સાત અવેરું કહ્યા છે તેમાં છેલ્લું અસંજતીની પૂજનું સાતમું અવેરું કહ્યું છે તે અનંતી ધ્યાવીસી પહેલા થયેલ છે. એટલે તે છેડા ધ્યાવીસમાં 'ધર્મસીરી' તીર્થંકરના નિર્વાણ પછી તેમના સાતનમા અસંજતીની પૂજા ચાલી છે. અને અસંજતીપણે જે જે પુનઃજા તે કમલ પ્રમાનું અધ્યયન વાંચવાથી સમજાયે કે અસંજતીની પૂજનું અવેરું આ પ્રકારે કહ્યું છે.

તેમ આ છેલ્લા તીર્થંકર મહાવીરના શાસનમા પણ સંવત્ર ગુરુ વહિત અસંજતીધારી જતીઓ વગેરે પૂજવા તથા તે સર્વ દશમાં અવેરુમા અસંજતીની પૂજામાં ગણ્યા છે.

ગણ અનંતી ધ્યાવીસીએ ચરમ તીર્થંકરના શાસને અસંજતીની પૂજા થઈ તેમ આ ધ્યાવીસીએ પણ ચરમ તીર્થંકરના શાસને અસંજતીની પૂજા અનંત કાળે થઈ. ગણેના વખતની અસંજતીની પૂજાનો અધિકાર સરખોજ મળી આવે છે.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—આ ધ્યાવીસીમાં મહાવીરને શાસને અસંજતીની પૂજાનો કોણ પ્રમાણિક દાખલો છે ?

ઉત્તર—હા, છ, કાંમળો-ગુટેરાપણ સવેગીએ પાતાના ૧૫૬ મુદ્રપતિ વચ્ચા અંધમા અસંજતીની પૂજા પંચમ કાળે માની છે.

તેમજ સંધ પડક કરતાં છત્ર વહામસરિએ પણ અસંજતીની પૂજા આ પાંચમાં આશામાં પ્રમુદ થયેલી છે અમ કહ્યું છે.

માટે મહાવીર સ્વામીના વારે અર્થાન્ તેમના શાસને ૧ છ અને તે પહેલા ૪ થાક અવેરુ- મગી ૧૦ દસ અવેરુ આ ધ્યાવીસીમા કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—પહેલું અવેરું દીર્ઘમદેવને વારે થયું છે ને મહાવીરનું પહેલું કેમ કહ્યું ?

ઉત્તર—એ તો મહાધર મહારાજની શુંવણમાં (૫૯ પદમાં) એમ લેસતું આવ્યું તેમ શુંવણ કહી તેણે અનુક્રમે ગાથામાં કહ્યા કમાને લેવાનું નથી પણ સૂચના આપે એમ અનુક્રમે આવે તેમ કહે.

પ્રશ્ન ૮૧ મું—અનુક્રમે અગ્નિ, કેવી રીતે લેવા ?

ઉત્તર—(૧) ગાયામાં કહેલું હતું ‘અપમદેવ સ્વામીના’ વારે ઉત્તરે અવધેલુના ૧૦૮ એક સમે સિદ્ધ થયા તે, પહેલું અગ્નિ.

(૨) ગાયામાં સાતમું હરી વંશની ઉત્પત્તિનું ૧૦માં તીર્થે અને રે ચમું તે બીજું.

(૩) ગાયામાં ૩મું મહોનાથ ભગવાન સ્ત્રી વેદે થયા તે ત્રીજું.

(૪) ગાયામાં પાંચમું નેમનાથને વારે શ્રીકૃષ્ણ અમર કંઠાએ (૫:૩૧ ખંડમાં) ગયા તે ચોથું. એ ચાર મહાવીર પહેલાં થયાં.

(૫) ગાયામાં બીજું શ્રીમહાવીરના ગર્ભસાહચર્યનું તે પાંચમું. આ મહાવીરના વારાનું અગ્નિ પહેલું. (૧)

(૬) ગાયામાં આઠમું ચમરેદ્ર પહેલાં દેવલોકે સર્વેદ્રની આસાન કરવા ગયા તે છઠું. આ મહાવીરના દિક્ષા લીધા પછીના છઠ્ઠાસપ્તમી બીજું. (૨)

(૭) ગાયામાં ચોથું—શ્રીમહાવીરને કેવળ પ્રાપ્ત થયે છતાં સમીક્ષાવર્ણ દેવતાની પ્રખ્યાત મન પચ્ચખાલુ વિના ગઇ તે સાતમું.—(૩)

(૮) ગાયામાં છઠું—ચંદ્રમાં સૂર્ય મહાવીરને વાંદવા મુગ્ધા રૂપે આગ્રા તે આઠમું. (૪)

(૯) ગાયામાં ૧૬મું—ગોશાએ શ્રીમહાવીરના સમીક્ષામાં એ સાતને બાળ્યા. મહાવીર ઉપર તેમણે લેશા મૂકી, ઉપસર્ગ કર્યો તે અગ્નિ નવમું.—(૫)

(૧૦) ગાયામાં ૧૦મું—નસંજતીની પૂજાનું છેલ્લું ઇચમું અગ્નિ શ્રીમહાવીરના શાસને પંચમ આરામ થયું. (૬)

એ મહાવીરના શાસનમાં ૬ અને ૪ તે પહેલાના મતી ૧૦ અગ્નિ આ ચંદ્રવીશીમા થયા, તે સૂરના ન્યાય પ્રમાણે કહી બતાવ્યાં.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—ઉપાધ્યાયિક પુજાથી સૂરમાં કંઈ લાભ જતાયો છે ?

ઉત્તર—હા. હા. ૧૦મે-૬મ પ્રકારની વિશુદ્ધિ કહી તેમાં ઉપાધ્યાયિક પુજા થતી સંજમની નિરમળાઈ કહી છે. (છવીસ દ્વિતીયામાં કહેલ છે)

પ્રશ્ન ૮૩ મું—નિઝાવિન કઈ કુટુંબ નહીં ?

ઉત્તર—હા. હા. ૧૦મે-૬મ પ્રકારના બળ કયાં તેમાં નવમું નવ બળ કહેલ છે. તેથી અનેક બળનું ઉપસાગ્રહ નિઝાવિન કઈ તે કહેલું છે. (છવીસ)

પ્રશ્ન ૮૪ મું—હા. હા. ૧૦મે-દશ નગરી કહી તેમાં વારંવાર પેશવું નહિ એમ કહ્યું. અને ભગવંતે સાધુને તેજ દેશમાં વિચરવું કહ્યું છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—મૂળ પાઠમાં તથા ટીકામાં એ પ્રમાણે કથું છે. ત્યાં એમ જણાવે છે કે-તરૂણી સીધાદિકાં જોવામાં આવે માટે વારંવાર પેશે નહિ. આગમાંથી જે ત્રણ વાર ૧ એક માસમાં આવે એમ નીશીય ગુર્ણિમાં છે.

પ્રશ્ન ૮૫ મું—છામસ્ત અને કેવગીમાં શો તફાવત ?

ઉત્તર—હા. હા. ૧૦મે-દશ સ્થાનકે છામસ્ત સર્વ ભાવ ન જાણે ન દેખે. ૧ ધર્માસ્તિકાવ, ૨ અધર્માસ્તિકાવ, ૩ આકાશાસ્તિકાવ, ૪ જીવ શરીર પ્રતિબંધ, ૫ શબ્દ, ૬ ગંધ, ૭ વાયુ, ૮ પરમાણુ, ૯ આ જીવ જિન યાશે કે નહિ યાવ, ૧૦ આ જીવ સર્વ દુઃખનો અંત કરશે અથવા નહિ કરે. એ દશ જોલ છામસ્થ ન જાણે ન દેખે, પણ કેવગી મહારાજ જાણે ને દેખે. ઇત્યર્થ—

પ્રશ્ન ૮૬ મું—હા. હા. ૧૦મે-દશ સ્થાનકે, જીવ આગમીય કામે બાદ કસ્યાવુદારી કર્મ ઉપરાંતે કહ્યું, તેમાં જોગ વાદિયાએ કહ્યું તે શું ?

ઉત્તર—સિદ્ધાંત, જોગને વહીવે જાણે. તપસ્થા કરે તે-તથા ઉત્સાહપણ વહીવ ને સમાધી યોગ તેહને કરવે. વગી જિન ખર્મ રીપાવતા કસ્યાવુપણ ઉપરાંતે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—હા. હા. ૧૦મે-દશ પ્રકારના કસ્ય વૃક્ષ કદમાં કે તેમાં પાંચમે જોલે જ્યોતી તે અગ્નિ કહી, અને ત્યાં અગ્નિનો અસ્તિત્વ કદ છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જુગગીવાના રોત્રમાં અગ્નિનો અભાવ છે માટે અગ્નિ પ્રકાશ કરણ હાર વૃક્ષ જાણવાં.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—હા. હા. ૭મે પ્રચયના નીનવ સ્થાન પહેલો નીનવ જમાલીને ગણ્યો છે, ને તેને ઉપજવાનો કહી તે કેમ ? તે તો ક્ષત્રીકુંડ ગામમાં ઉપન્યો છે.

ઉત્તર—નીનવપણ સાવધાં નગરીયે પામ્યે: કહે નીનવ કહી જાનો પણ નીનવપણનો જન્મ થયો માટે નીનવ નગરી સાવધાં કહી.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—હા. હા. ૫મે-તથા ભગવંતે કે દેવે-જે-... એનું કદા તેનું સ્વરૂપ શી રીતે ?

ઉત્તર—પ્રથમ પાંચ હેતુનો પાઠ જણાવે છે.—

પંચ હેતુ પંચ સંતો હેતુ ન જાણતિ હેતુ ન પાસતિ હેતુ ન બુદ્ધતિ હેતુ નામિગચતિ હેતુ મત્ત્રાણ મરણં મરહ. ॥

અર્થ—પાંચ હેતુ પ્રજ્ઞા ભગવતે તે જેમ છે તેમ કહે છે. હેતુ તે ચિહ્ન જેમ અગ્નિનું ચિહ્ન ધુમ્ર તેમ જે જે કારણનું જે જે ચિહ્ન તેને હેતુ કહીએ. તે હેતુને ન જાણીએ કેતા ન જાણે, ન પાસમાં કેતા ન રહે. ન યુગ્મમાં કેતા તે હેતુના તરવ ન સર્જાવે, નામિ ગચ્છામ કેતા તે હેતુના સન્નિપાત ન થાય અર્થાત્ તે હેતુને ન જોઈએ એ ચતુર્વિધ હેતુનો અભવ જ્ઞાન મરણે મરે પણ પાંડિત મનુષ્ય ન હોય.

પ્રશ્ન ૯૦ સુ—આ હેતુ કોને લાગુ છે ? તે સ્પષ્ટાર્થથી જણાવશે ?

ઉત્તર—આ પ્રથમ હેતુ એક વચને મિથ્યાત્વી આશ્રી છે. જેમ કોઈ એક મિથ્યાત્વી દેવ આયુષ્ય લોગવતા છ મહીના બાકી રહે ત્યારે પરભવનું આયુષ્ય બાંધે અને મરણના ચિહ્ન જાણી બચવા માટે, સમગ્રજીવ ધારી મિત્ર દેવને પૂછે કે હું મરણથી કેમ બચું ? ત્યારે સમગ્રકલ્પી દેવ તેને સમજાવવાને અર્થે ઇદ્ર મહારાજ પાસે મોકલે અને તે દેવ ભવ પત્ર ખરે પરંતુ એટલું ન જાણે કે મૃત્યુ કોઈને મૂકતું નથી; છતાં હું ઇદ્ર પાસે કેમ જાઉં છું એ હેતુને જાણતો નથી. ઘણા દેવોના મરણ કાળ નજરે લેવા છતાં પોતાના મરણ કાળ રૂપ હેતુને દેખતો નથી. વળી આયુષ્ય પૂર્ણ થયે ચારે ગતિના જીવોને તે સ્થાનક અવસ્થા છોડવું જોઈએ. એ હેતુને સર્જાવતો નથી. એટલે એ હેતુ રૂપ તરવની શક્તિ નથી. તથા મરણ કાળને નજીક આવેલા જાણી શાંતીથી આત્મધ્યાન તથા શૈશ્વધ્યાનમાં નહિ ઉતરતાં મરણ સન્નિપાત ઉભો રહે તો લાવ થતીત કરે. છતાં તે હેતુ સન્નિપાત થઈ શકતો નથી. એ ઉપર કહેલા ચારે જોડના સ્વરૂપને જોગવા વીના ઇન્દ્રે મરણી વખતે અતીતતા મુર્ચ્છા લાવ શાખી જ્ઞાન મરણે મરે પણ ન સમજે કે એવા મરણો આ જીવે અનંતી વાર કયાં પરંતુ કાર્પ સિદ્ધ થયું નહિ. એ પાથે જોડના સ્વરૂપને સમજશે નહિ.

પ્રશ્ન ૯૧ સુ—આ વિષે કોઈ બીજો ન્યાય હોય તો પણ જણાવશે ?

ઉત્તર—સાંભળો—કોઈ એક મિથ્યાત્વી મોટા મેગવવાનો કામી છે છતાં સારંભને સપરિમદ રૂપ ધર્મમાં રચ્યો પચ્યો રચ્યો ચક્રો અત્યારંભ સપરિમદ રૂપ હેતુ ધર્મને જાણતો નથી. સારંભને સપરિમદ રૂપ ધર્મથી કર્મ બંધન થાય છે તે હેતુને દેખતો નથી. સારંભને સપરિમદ રૂપ

અર્થથી દોષ પ્રકારે-કર્મની નિર્ભેદતા થતી નથી. અને ઉલટા કર્મ બધાય છે. એ હેતુના તત્ત્વને સર્વદેહો નથી. આરંભને સપરિચ્છ રૂપ ધર્મથી જાણાતી વૃદ્ધિ થાય છે. અને અણ્વારંભ અપરિચ્છ રૂપ ધર્મથી ભવ ધરીત થાય છે. અથવા મોક્ષ પળ મળે છે. છતાં સારંભને સપરિચ્છ રૂપ ધર્મમાં મોક્ષ શાખતો થકો અને અણ્વારંભ અપરિચ્છ રૂપ ધર્મના સન્નુષ્ઠ નહિ થતાં અજ્ઞાન મરણે મરે છે-હતિ કા. કા. પમે-એક વચને પ્રથમ હેતુ સ્વરૂપ કહ્યું.

પ્રથમ ૬૨ મું—બહુ વચને પ્રથમ હેતુ શી રીતે છે તેનું સ્વરૂપ જણાવ્યો ?

ઉત્તર—બહુ વચને પ્રથમ હેતુ-તે પાઠ-

વંચ હેતુ વં ૦ વં ૦ હેતુના નિજાનદ જાવ હેતુના અજ્ઞાન મરણે મરદ. ॥

આ હેતુ બહુ વચને મિથ્યાત્વી આથી છે. અર્થ:-ધણા મિથ્યાત્વી દેવો હેતુને ન જાણે, હેતુને ન દેખે, હેતુના તત્ત્વને ન સર્વદે, હેતુના સન્નુષ્ઠ ન થાય, એટલે હેતુને ન ખેડે. એ ચારે જોણના અજ્ઞાન અજ્ઞાન મરણે મરે. દુષ્ટાંત એક વચનની પેરે કેવું પડુ આંડી ધણા મિથ્યાત્વી દેવો કેવા દિલીધાર્થમાં પળ એક વચન પ્રમાણે બહુ વચને ધણા મિથ્યાત્વીઓ કેવા લાડીનું સર્વ એક વચન પ્રમાણે બહુવું. સાખ કા. કા. પમે-તથા જા. ય. (૫) મે—

પ્રથમ ૬૩ મું—ત્રિતીય હેતુ સ્વરૂપ એક વચન આથી જણાવ્યો ?

ઉત્તર—ત્રિતીય હેતુ પાઠ-

વંચ હેતુ વં ૦ વં ૦ હેતુ જાણદ, હેતુ પાસદ, હેતુ મુક્તદ, હેતુ અમિતવદ
હેતુવચનમરણે મરણે મરદ. ॥

અર્થ:-પાંચ હેતુ પ્રકૃતિના ભગવંતે તે જેમ છે તેમ કહે છે. હેતુ જાણદ કેતા હેતુને જાણે, હેતુ પાસદ કેતા હેતુને દેખે, હેતુ મુક્તદ કેતા હેતુના તત્ત્વને સર્વદે, હેતુ અમિતવદ કેતા હેતુના સન્નુષ્ઠ થાય. અર્થાત્ હેતુને ખેડે, આ ચારે જોણના સ્વરૂપ રૂપ હેતુને જોગણના છતાં છઃમરણ મરણે મરે. આ એક વચને અર્થ કહ્યો.

પ્રથમ ૬૪ મું—ત્રિતીય હેતુ સ્વરૂપ બહુ વચન આથી જણાવ્યો ?

ઉત્તર—ત્રિતીય હેતુ પાઠ-બહુવચને-

વંચ હેતુ વં ૦ વં ૦ હેતુના જાણદ જાવ હેતુના છઠમત્ત્વે મરણે મરદ.

હવે જાણવચને અર્થ છે. ધણા જણ હેતુને જાણે જાણે જાણે આરે જોવાના સ્વરૂપ રૂપ હેતુને જોવાખાના છતાં છામસ્ત મરણે મરે છે.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—દ્વિતીય હેતુ સ્વરૂપ, જોવાચને તથા જાણવચને વિશેષાર્થગી જાણવચો ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્ન એક વચને તથા જાણવચને-ચતુર્થ શુભસ્થાનચાળ અવૃત્તિ સમ્યક્ષદ્ધિ આશ્રી છે. એક અચના ધણા અવૃત્તિ સમ્યક્ષદ્ધિચાળ જીવો કેવળીના વચનોને હેતુ રૂપ જાણે છે. જેમકે રાજાશી નગરીના મહારાજા શ્રેણીકે જાગવંત મહાવીરને પ્રશ્ન કર્યો કે હું મરીને ક્યાં જઈશી ત્યારે જાગવંતે કહ્યું કે નરકે જઈશ ત્યારે શ્રેણીકે કહ્યું કે શું કાર્ય કરશી નરકે ન જવાય ? ત્યારે જાગવંતે કહ્યું કે એક મતનો કરનાર નરકે જાવ નહિ. પણ હું ચતુર્થ શુભસ્થાને રહેલો જીવ છો માટે તારાથી કેહ પ્રશ્નનું મત થઈ શકયો નહિ. ત્યારે શ્રેણીક રાજાએ જાગવંતના વચન રૂપ હેતુને સત્યતા રૂપે જાણ્યો. તેમ એક અચના ધણા ચતુર્થ શુભસ્થાનચાળ જીવો કેવળીના વચનોને હેતુ રૂપ જાણે. તથા અંતર અશુભકે કરીને કેવળીના વચનોને હેતુ રૂપ રેખે (અર્થે), તથા કેવળીનાં વચનોના તત્ત્વને હેતુ રૂપ વિશેષ સર્જકે. તથા કેવળીનાં વચનોની સન્મુખ થાય ખરા પરંતુ ચતુર્થ શુભસ્થાનને લહી છામસ્ત મરણે મરે પણ કેવળી મરણ ન હોય.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—આ વિશે દ્વિતીય અર્થ હોય તો તે પણ જાણવચો ?

ઉત્તર—સાંભળો—એક વચને તથા જાણવચને ચતુર્થ શુભસ્થાને રહેલા જીવો જ્ઞાનદર્શન સહીત સાધુજીની શુદ્ધ કરણી કેવળજ્ઞાનને પ્રશ્ન કરાવનારી હેતુ રૂપ જાણે, તેમજ અંતર અશુભકે હેતુ રૂપ રેખે, તથા તેનાજ તત્ત્વને શુદ્ધ હૃદયથી સર્જકે, તેજ કરણીના સન્મુખ થવાની ઇચ્છા છે પણ થોથા શુભસ્થાનને લહીને થઈ શકે નહિ. તેથી છામસ્ત મરણે મરે, પણ કેવળી મરણ નજ હોય. સાંખ કા. કા. (૫) એ-તથા લ. ય. પચે-

પ્રશ્ન ૬૭ મું—તૃતીય હેતુ સ્વરૂપ જોવાચન આશ્રી શી રીતે છે તે જાણવચો ?

ઉત્તર—તૃતીય હેતુ પાઠ —

પંચ અહેટ ૫૦ તં ૦ અહેટ નવાળાદ, અહેટ ન પાસદ, અહેટ ન વુસદ, અહેટ નાભિગવદ, અહેટ વડમત્ય મરણં મરદ. ॥

અર્થ:—પાંચ અહેટ પ્રરૂપા જાગવંતે તે જેમ છે તેમ કહે છે. “અ” નામ નહિ હેતુ તે અહેટ, એટલે હેતુ કહેતાં ચિહ્ન તે વડે કરીને

નથી બાલુવાની જરૂર જેને, કારણકે અરધિ જ્ઞાનાદિકે બાલુ છે તેને ચિહ્ને કરી બાલુવાની જરૂર નથી. પણ જે વસ્તુથી મોક્ષ મળે તે વસ્તુ ન બાલુ, તેમજ દર્શને કરી ન દેજે, જસ વસ્તુને ન સર્વિદે, તેના સન્નિપ્ત ન થાય-એટલે તે સ્વરૂપને ન પહોંચે. એ ચારે બોલને અભાવે છદ્મસ્ત મરણે મરે. એ એકવચને અર્થ ઠહ્યો.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—તુલીય હેતુ સ્વરૂપ, બહુવચને સી રીતે છે ?

ઉત્તર—તુલીય હેતુ પાઠ—બહુવચને—

• પંચ બહેડ પ૦ તં૦ બહેડના નયાણદ્વાર બહેડના ચતુર્મથ મરણે મરદ.

આનો અર્થ ઉપર પ્રમાણે લેવો. ઉપર જેમ એકવચને અર્થ ઠહ્યો છે તેમજ બહુવચને એટલે ધણા આથી પણ એજ પ્રમાણે અર્થ બાલુવો.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—તુલીય હેતુ સ્વરૂપ, એકવચને તથા બહુવચને વિશેષાર્થથી જણાવ્યો ?

ઉત્તર—આ પ્રશ્ન એકવચને તથા બહુવચને અવધ્યાદિક જ્ઞાનવાળા આથી બાલુવો. કેાઇ, એક અથવા ધણા છવે છદ્મ સુદરથાને રહેલા અવધ્યાદિક જ્ઞાનવાળા જેમ ગૌતમ સ્વામી ભવકાને જુઝી લાભ્યા અને તેજ ભવકાને માર્ગમાં આવતા કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયે થકે કેવળીની પ્રખ્યાતમાં જતાં ગૌતમ સ્વામીએ પાછો જાણતા માંડયો. ત્યારે ભગવતે કહ્યું કે તેમને તેમની પ્રખ્યાતમાં જવા યો. ત્યારે ગૌતમે પૂછ્યું કે હું તેને કેવળ જ્ઞાન થયું ? ભગવતે હા પાડી. આ વાત સાંભળી ગૌતમને ખેદ થયો કે હું આવા ગુર્જને સમભરી લાવું તેને કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય. પણ મને કેવળ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થતું નથી. આમ અવધ્યાદિક જ્ઞાન ટોચા છદ્મ ખેદમાં ઉતર્યા; પણ તેમણે ત્યારે શમદેવ ક્ષય કીધો. ત્યારે કેવળ જ્ઞાન પ્રગટ થયું, એ જાણને બાલુવા નથી. ભગવત ઉપર સારાય ટોચાથી એ જાણને રખતા નથી. કેાઇ ઉપર રાગ રાખવો નહિ એ તત્ત્વને સર્વિદન નથી. દામ દેવરૂપી વૈરીને છવી વીતરખ દશા પ્રાપ્ત કરવી તેના સન્નિપ્ત થતા નથી. એ ચારે બોલના અભાવે છદ્મસ્ત મરણે મરે.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—આ વિશે દ્વિતીયાર્થે હોય તો તે પણ જણાવ્યો ?

ઉત્તર—એક વચને અથવા બહુ વચને એટલે એક અથવા ધણા અથવા જ્ઞાનિયોને હેતુ એટલે ચિહ્નની જરૂર નથી; કારણકે અરધી જ્ઞાનવડે બાલુ છે, અને અરધી દર્શનવડે રણે તે. પણ સર્વિદ ન બાલુ એટલે કેવળ પરિવરૂપ જાણને બાલુવા નથી, એજ જાણને રખતા નથી, એ જાણ.

તત્ત્વને સર્વહતા નથી, એ ભાવના સન્મુખ થતા નથી એટલે એ જાને પહોંચતા નથી. એ ચારે બોલના અભાવે છદ્મસ્ત મરણે મરે. પણ કેવળી મરણ ન હોય. સાળ ઠા. ઠા. ૫, મે તથા ભ. સ. ૫, મે.

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—અતુર્થ હેતુ સ્વરૂપ, એક વચને શી રીતે છે તે જણાવશે ?

ઉત્તર—અતુર્થ હેતુ પાઠ-પંચ હેટ ૫૦ તં ૦ અહેતુ જાણદ, અહેતુ પાણ, અહેતુ ગુણદ, અહેતુ અભિગવદ, અહેતુ કેવલી મરણં મરદ.

અર્થ—પાંચ અહેતુ પ્રકૃત્યા ભગવતે તે જેમ છે તેમ કહે છે અહેતુ એટલે ચિહ્ન વિના જાણે, ચિહ્ન વિના દેખે, ચિહ્ન વિના તત્ત્વને સર્વહે, ચિહ્ન વિના સન્મુખ થાય અર્થાત્ પાર પામે, એ ચારે બોલે હેતુ વિના કેવળી મરણે મરે એ એક વચને કેવળી આથી કશું.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—અતુર્થ હેતુ સ્વરૂપ, બહુ વચને શી રીતે છે ?

ઉત્તર—બહુ વચને—અતુર્થ હેતુ પાઠ-પંચ અહેતુ ૫૦ તં ૦ અહેતુ જાણદ જાવ અહેતુના કેવલી મરણં મરદ.

આને અર્થ ઉપર પ્રમાણે લેવો. ઉપર જેમ એક વચને કેવળી આથી કશું છે તેમજ બહુ વચને ઘણા કેવળી જાણવા. આ બન્ને પ્રશ્ન એક વચને તથા બહુ વચને કેવળી આથી જાણવા.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—અતુર્થ હેતુ સ્વરૂપ, એક વચને તથા બહુ વચને વિશેષાર્થ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—એક તથા ઘણા કેવળીને એટલે તેરમાં ચૌદમાં ગુણધાન વાળા જીવોને ચારે બોલે હેતુ એટલે ચિહ્નની જરૂરીયાત નથી. જેમકે—જંભુદ્રીપ એક લાખ જોજનના થાળીને આકારે વાટણ આકારે ગોળ છે અથવા લગ્ન સમુદ્ર સુગ્રીને આકારે જંભુદ્રીપને ફરતો છે, તેમજ પાવત્રી ખંડ લગ્ન સમુદ્રને ફરતો છે, ને માતકી ખંડને ફરતો કાળોદધી સમુદ્ર છે, ને તેને ફરતો પુષ્કર દ્વીપ છે. વગેરે દ્વીપ સમુદ્ર અસંખ્યાવાનું રાજ્ય હેતુપદિક છદ્મસ્ત જીવોને જાણવા છે, પરંતુ કેવળી મહારાજને એ હેતુની જરૂર નથી. કેમકે કેવળી મહારાજ માપેણ અને અમાપેણ નહીં અને દૂરનું સર્વ એક સમયમાં જાણે કેણે છે અને કેવળી મરણે મરે છે. સાળ ઠા. ઠા. ૫, મે-૩. ૧લે-તથા ભગવતીજ શતક (૫) મે—

પ્રશ્ન ૧૦૪ સુ—અહીંનાં હેતુ પાંચ કહ્યા છે ને વ્યાખ્યા ચાસી આવે છે તો તે વિષે શું સમજવું ?

ઉત્તર—હેતુ તો મૂળ જે પાંચ કહ્યા છે તેજ છે. પેલો ભણવાનો ૧, બીજો દેખવાનો ૨, ત્રીજો છુટવાનો ૩, ચોથો સન્મુખ થવાનો ૪, ને પાંચમો તત્ત્વ મરણે મરવાનો ૫. આ પાંચ હેતુ, એક વચને ને બહુ વચને ચાર બોલ ઉપર ઉતાર્યા છે, તેમાં પેલો બોલ હેતુના અભણનો-મિથ્યા દૃષ્ટિનો, અજ્ઞાન મરણે મરવાનો ૧,-અને બીજો બોલ હેતુના ભણનો અવૃત્તિ સમક્ષિત દૃષ્ટિનો છામસ્ત મરણે મરવાનો ૨,-ત્રીજો બોલ છકા શુદ્ધસ્થાનવાળા અવધિ સ્થાનીને તેને ચિહ્નદિ હેતુએ ભણવાની જરૂર નહિ પણ મોક્ષ સાધનનું સ્વરૂપ ન બલે દેખે ઇત્યાદિ છામસ્ત મરણે મરવાનો ૩,-અને ચોથો બોલ હેતુ વિના-ચિન્હ વિના ભણનારા કેવળી મહારાજનો કેવળી મરણે મરવાનો ૪. એ ચાર બોલ ઉપર પાંચ હેતુની વ્યાખ્યા ભગવતે જણાવી છે. ઇત્યર્થ:—

પ્રશ્ન ૧૦૫ સુ—આવકને કોઈ કેકણે ધર્માચાર્ય કહ્યા છે ?

ઉત્તર—હા. હા. હથે-ઉ. ડાળે-ચાર પ્રકારના ધર્માચાર્ય કહ્યા છે, તેમાં ટીકામારે તથા ભાષ્યમાં પ્રતિબોધક આવકને ધર્માચાર્ય કહ્યા છે. જુઓ-આણવાળા છાપેલા કાણાંગનાં પાને ૨૮૨માં મધ્યે.—

પ્રશ્ન ૧૦૬ સુ—હા. હા. હથે-ઉ. ડાળે-તથા શયપ્રવેશી સૂત્રમાં કહ્યું છે કે-મનુષ્ય લોકમાંથી મનુષ્યની ગંધ દેવતાને ચારસે પાંચસે જોજન ઉંચી જાય છે; માટે દેવતા આવતા નથી એમ કહ્યું. અને પત્તરણા પદ ૧૫મે-પ્રાણેન્દ્રિયનો વિષય નવ જોજનનો કહ્યો તેનું કેમ ?

ઉત્તર હા. હા. હથે-ઉ. ડાળે-ટીકામાં નવ જોજનનો વિષય જે કહ્યો છે તે ઉદારીક ચરીર આથી કહ્યો છે-જગી ઓતેન્દ્રિયનો વિષય ૧૨ જોજનનો છે ને વિમાનને વિષે દેવતા ઘંટાનો નાદ લાખ જોજન છેટેથી સાંસણે ઊં માટે ૧૨ જોજન કહ્યું તે ઉદારીક આથી સંભવે છે.—

પ્રશ્ન ૧૦૭ સુ—હા. હા. ૧૦મે-છામસ્ત દસ બોલ સર્વ આવે ન બલે ન દેખે કહ્યું તેમાં દશમે બોલ, આ છામ સર્વ દુઃખનો અંત કરશે અથવા નહિ કરે એવું ન બલે ન દેખે કહ્યું. અને ભગવદ્ગીત સ. ૧૪મે-ઉ. ૭મે-અનુત્તર વિમાનનાં દેવતા ત્યાં રહ્યા થકા ભગવંત તથા ગોતમનાં સિદ્ધ થવાનાં ભાષ્ય બદલે દેખે કહ્યું છે. તે કેમ ?

ઉત્તર—તેજે ડેઝાણે ભગવંતીજીમાં કથું છે. કે-અનુંતરે સિદ્ધિ
દેવના અરથ જ્ઞાનનાં વિશિષ્ટ લાવથી મનોદ્વંધની વર્જણા બાણે દેરે તે
વર્જણા ન દેને એટલે એમ બાણે જે એ સિદ્ધિ થયા છે-વર્જ:-

પ્રશ્ન ૧૦૮ મું—જિન જનકિ પણ જિન સરીખા વગેરે દાન મે
અનુષ્ઠનેજ હાણુ માય કે બીજા સાપુએને હાણુ માય ખરી ?

ઉત્તર—હા. હા. ઉત્તર-ઉ. જયે-ચોલીસમાં શીમહાપીર ભગવંતને
૨૭૦ વ્રતમેં, ચોદ પૂર્તિ જિન નથી પણ જિન સરીખા-કેવળો સરીખ
(તુન કેવળો), સર્વ અપુર અની પાની-સર્વ અપુરના અનુભવના અનુ
જિન કેવળોની પરે અવિનય-સત્ય વ્યાપરણ પ્રમતનાં ઉદ્દેનાર, એકદે
કેવળો ૧૪ ચોદ પૂર્તિમાંની અપદા મળે, એમ કથું છે. અને તેમજ
અનુપર ૧૧ અપાર કથા છે. આ ઉપરથી ચોદ પૂર્તિને પણ અનુપાર
મળે જાય છે.

અને જ્ઞાનર્થ સૂચમાં પણ મીઠાવતંત મહાપીર દેવના સમને સાવના
અવિગતે પણ અવિજ્ઞા જિજ્ઞાસા વગેરે સર્વ સાગર કથા છે.

અને હા. હા. ૪૧-ગાલીસમાં અવિષ્ટ નેમિ ભગવંતને મારમેં ૪૧.
ચોદ પૂર્તિ જિન નથી પણ જિન સરીખા, સર્વ અપુર અનીપાની વગેરે
કેવળ કથા વગરને વગરને ચોદ સરખા કથા છે.

આ જ્ઞાનર્થ એમ જણાય છે કે અનુપરના વ્રતમતના ગેર
વ્રતમતના વ્રતમતના મીઠા માપુના કોણ છે ખરે એમ જણાય છે.

જો કો વ્રતમત મુજબ કો વ્રતમતના રતમી, તત્ત્વ વિગત મુજબ
વ્રતમતના ૧૨૭ વ્રત વગેરે વ્રતમતના મીઠાવતંતનાં કેવળ-અનુ ૬ મીઠાવતંત

શ્રીમદ્ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણુકો ૯ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૯ મો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

૪૪૪૪૪૪

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૯ મો.

૪૪૪૪૪૪

પ્રશ્ન ૧ હું—સમોસરણુ એટલે શું ?

ઉત્તર—સમોસરણુનો અર્થ કેટલાક એવો કરે છે કે જ્યારે તિર્થેક સહારાજને કેવગદાન ઉત્પન્ન થાય ॥ ત્યારે તગડા ગડની રચના થાય છે એકે જોજન પ્રમાણમાં રૂપાનો ગડ ને સોનાના કાંગરા સોનાનો ગડ ને રત્નના કાંગરા, રત્નનો ગડ ને મણિ રત્નના કાંગરા. ચારે દીસે વીંચ વીંચ હુબર પગથીયાં વગેરેની રચના થાય છે. મધ્ય ભાગે ફટક રત્નના સિંહાસન ઉપર ભગવંત બીરાજી ઉપદેશ આપતા. અને વગી કેટલાક તો ત્યાંથી કદે ॥ કે ભગવંતને તે વખતે માથે મુગુદાદિ તમામ અલંકારો યોજી જાની આવતા. વગેરે વાતો સાંભળીએ છીએ પણ સૂત્રમાં તે પ્રમાણે જોવા આવતું નથી.

પ્રશ્ન ૨ હું—સૂત્રમાં શું કહ્યું છે ? જે વાત સૂત્રમાં હોય તે સત્ય ગણાય.

ઉત્તર—સૂત્રમાં તો એમ કહ્યું છે કે—જ્યાં જ્યાં સમોસરણુની જગ્યા થાયેલ છે ત્યાં ત્યાં તિર્થેકર યા સાધુને ઉતારવા સંબંધી દલીલો આવે છે. અને ભગવંતીજીમાં ખંધડના અધિકારે ભગવંતને વજ્ર, મુગુદ, આભરણ, શોભા, અલંકાર સહિત ગણધર દેવે સૂત્ર પાઠે કર્યા છે. મારે ત્રગદાદિકની વાત બધે જોવાની નથી પણ જ્યારે તિર્થેકરને કેવગદાન ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે અમુક વૃક્ષની નીચે થાય ॥ તે વૃક્ષને કેવગદાન કહેવામાં આવે છે. સમગ્રવંચી સૂત્ર જાણુ તરફથી છપાયેલું છે તેમ જાને ૨૩૩ મે કહ્યું છે કે—

વગીસાં પળુરં, વેદમદ રહોય વર્ડમાગમ્સ; વિષો બળે અમોલો, જોજીનો સહરકેર્લ. ॥

તેમ અર્થમાં—જગ્યામાં જગ્યા છે કે—૩૨ ધનુષ પ્રમાણે જેવ વૃક્ષ જે રૂપે પૃથ્વી પિટાજટ ત્રિદાં બિલી ભગવંત વર્ડમાગ રચામી જગ્યામાં કદે એટલે નીચે અધિક વૃક્ષ અને ઉપરે સાદરજ.—

એટલે અચોક્ક વૃક્ષ અતિશયના પ્રભાવે જાની આવે તે નીચે પુઠવી શિલાપટ ઉપર બેસી ભગવંત ઉપદેશ આપે એમ કહ્યું છે. અને જ્યાં જ્યાં ભગવંતના ઉપદેશનો અધિકાર ચાલ્યો છે ત્યાં પૃથ્વી શિલાપટ ઉપર બેસીનેજ ચાલ્યો છે, તે ન્યાય પૂર્વક છે. ભાટીની વાત મંચકારાએ વધારીને કરેલી હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૩ જુ—સૂત્રમાં ભગવંતને બેસવા માટે કટક રત્નનું સિંહાસન જાની આવે છે એમ કહ્યું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—ઉવવાઈ સૂત્ર તથા સમવાયંગજીમાં અતિશય અધિકારે કહ્યું છે કે-ધર્મચક્ર ૧, છત્ર ૨, ચામર ૩, સિંહાસન કટક રત્નમય અથવા આકાશની પેઠે નિર્મળ સફેદ પાદપીઠ સહિત સિંહાસન ૪, અને ધર્મચક્ર ૫, એટલા વાના સહાય આકાશ મત-આકાશને વિષે ચાલે છે. એમ કહ્યું છે. પણ ભગવંતના પરિભ્રમમાં આવે છે એમ કહ્યું નથી.

પ્રશ્ન ૪ જુ—આ વિષે સૂત્રના મૂળ પાઠમાં શું કહ્યું છે તે જણાવશે ?

ઉત્તર—મૂળ પાઠમાં એકથું આકાશમત કહ્યું છે તે સાંભળો—
સમવાયંગજીમાં ૩૪ અતિશયમાં—

આગાસગયં વર્ક ૬, આગાસગયં છત્રં ૭, આગાસિયાઠ સેયવરચામરાજો ૮
આગાસક્કાલિયામયં સવાયવીઠ સિંહાસનં ૯.

અર્થ:—આકાશમત વર્તિચક્ર ૬, આકાશમત વર્તિછત્ર ૭, આકાશોન્મેષ વર-પ્રધાન ચામર ૮, આકાશને વિષે નિર્મળ સફેદ પાદપીઠ સહિત સિંહાસન ૯,—આ જ્યાં જોઈ આકાશમાં વિશા પુદ્ગલનાં ભગવંતના અતિશયને લઈને જાની આવે છે. વાદળાની માફક, પણ એક કોઈને વિદારે નહિ, છત્રછંદા કરે નહિ, ચામર વિંચાય નહિ, અને સિંહાસન બેસવાને કામ આવે નહિ, ભગવંતને બેસવાને તો પુઠવી શિલાપટજ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૫ જુ—તિર્થંકરને બે પડખે યજ્ઞ ચામર વિંચે છે એમ સમવાયંગજીમાં અતિશય અધિકારે સાંભળ્યું છે તે કેમ ?

ઉત્તર—હમણાના થોડાક વર્ષ પહેલાં જાણુ તરફથી સમવાયંગ સૂત્ર છપાયેલું છે તેમાં એવો પાઠ છે ખરો. પણ અસલનું જુનું ધણા વર્ષનું લખેલું સમવાયંગ સૂત્ર જોતાં તેમાં એવો પાઠ કે અધિકાર નથી. એ ઉપરથી એમ જણાય છે કે-કોઈએ એ પાઠ નવો દાખલ કર્યો છે.

પ્રશ્ન ૬ કું—એવી શી સાળિવી મળી આવે છે કે-એ પાઠ તો દાખલ કર્યો છે ?

ઉત્તર—ભગવંતના ૩૪ અતિશય કહ્યા છે તેમાં ૧૬ ઓગણીશમે- અને ૨૦ વીસમે-એ બેય અતિશય ભુની પ્રતમાં ભુટા કહ્યા છે, તે પૂર પાઠ આ રીતે છે.

અમળુજાણં સહ ફરિસ રસ રુવ ગંધાણં અવકારિસો મવહ ૧૯ મળુજાણં સહ ફરિસ રસ રુવ ગંધાણં પાડખાવો મવહ. ૨૦

એટલે ખોટા શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધનો અભાવ હોય, એ ૧૬ મો.-મનોહર, શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધનો પાડખાવ હોય એટલે મગટ થવા પછું હોય એ ૨૦ મો. એ પ્રમાણે ભુની પ્રતમાં ભૂટા કહ્યા છે.

પ્રશ્ન ૭ મું—બાણુવાળા છાપેલા સમવાયંગમાં શી રીતે છે ?

ઉત્તર—બાણુવાળા છાપેલા સમવાયંગમાં ઉપર કહેલા બેય અતિશય લેગા કરીને ૧૬ ઓગણીશમે એક અતિશય કસબો છે, અને બેકબો અતિશય નવો દાખલ કર્યો છે તે બહુવાનીએ છીએ.

ઝમઝો પાસિચળં અરહંતાણં મગવંતાણં દુવે જરફા કઢગ લુદિય મીનર મુયા ચામરુકેવળં કરંતિ ૨૦ એ નવો પાઠ દાખલ કર્યો છે.

અને બાખ્યવાળાએ અસલ પ્રમાણે દાખલ કરી, નવા પાડની સખ માટે વાચનાંતર કઢી સિદ્ધાંતના મતથી નવો પાઠ ભુટો પાડ્યો છે. તે એ પ્રમાણે છે કે-ખોટા શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધનો અભાવ હોય એ ૧૬ મો.-મનોહર શબ્દ, સ્પર્શ, રસ, રૂપ, ગંધનો પાડખાવ હોય. સિદ્ધાંત મૂળ મતિએ—વળી વાંચનાંતર કૃષ્ણ શરૂ પ્રમુખ ધૂપ ઉખેલે બિંદુ પડે એ મક્ક હમા ચામર ઉખેલે ૨૦ એ પ્રમાણે બાખ્યમાં કહ્યું છે.

વિચારો કે-ભગવંતની પાસે દેવતા ધૂપ ઉખેલે તથા આમર જિંઝેવી સાવધ ક્રિયા કોઈ કાળે બને જરી કે ? કહિ નહિ. તેટલાજ માં બાખ્યવાળાએ બન્ને ભાગ ભુટા પાડી વાચનાંતર કરી એ નવો પાઠ દાખલ કર્યો છે એમ ભુટો ભાવ બહુવાની દેખાડ્યો.

હવેવાઈ મૂત્રમાં સમોસરજનો સંપૂર્ણ અધિકાર છે તેમાં સ્ત્રી માથા વિચર સંબંધી કે ધૂપ ઉખેલવા સંબંધી તથા સિદ્ધાંતને લેસર સંબંધી વગેરે સ્તરપદે દાખલ અધિકાર છેજ નહિ. પણ મધ્યા નમરીના હેટાન દેવમાં પૂર્વ કદ નામના વક્ત્ર, તે નામના વનમાં અચોક્ક ૨૪૭૧ ૧૪૧૧

૩૯૫ :

કયો ? અને તે ? અચોક્ક વૃક્ષની નીચે પૂંદરી / સિંહાપટ્ટ સિંહાસનને આકારે ચળવેલ છે. આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે, ભગવંત પૃથ્વી શિક્ષાપટ્ટ ઉપર અચોક્ક વૃક્ષની નીચે બેસી ઉપદેશ દેતા હોય એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—એવો કોણ, સૂત્ર પાઠે ઉવાડો દાખલો છે કે—ભગવંતે પુરવી શિક્ષાપટ્ટ ઉપર બેસી ઉપદેશ દિધો ?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો—શ્રી દશામુતકથે સૂત્રના પાઠમાં અધ્યયનમાં શ્રી ગણધર મહારાજે ખુદ્ધું જનાનું છે કે—શ્રી ભગવંત મહાવીર દેવ પુરવી શિક્ષાપટ્ટ ઉપર બેસી ઉપદેશ દેતા. એમ મૂળ પાઠથી સિદ્ધ થાય છે. ભુજો નીચેના પાઠ—

વાળીત્વગ્રામ નગરને ઇયાન કોમિ દ્વિવિદ્યાસ નામા ચૈત્યવન કલ્પો, છત્તયતુ રાજા તેની ધારણી રાણી થી.

एवं सर्वं समोक्षणं भागिवर्यं जाव पुदवी निजा पट्टए सामि समो सदे परिता निगया धम्मो कदिओ.

એમ સર્વ સમોક્ષણનો અધિકાર કહેતા ચાવન પૃથ્વી શિક્ષાપટ્ટ ઉપર શ્રોમહાવીર સ્વામી સમોક્ષી-બીરાજી આવેલી પરિખદા પ્રત્યે ધર્મ-ઉપદેશ કહ્યો.

આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય છે કે—કાંઈ પણ અહંકાર વિના પૃથ્વી શિક્ષાપટ્ટ ઉપર બેસી ભગવંત મહાવીર દેવ ઉપદેશ દેતા એ વાત સત્ય છે.

પ્રશ્ન ૯ મું—આટલાં કોણ એમ કહે કે—ત્રયગામઠ આદિ જે સમોક્ષણની રચના તિર્થંકર મહારાજના અતિથયથી થાય છે તે કાયમને માટે નહિ પણ ત્યાં મિથ્યાત્વીનું જોર હોય ત્યાં જગન્નથ ત્રણ વાર, મગ્ધ સાડ વાર, અને ઉત્કૃષ્ટ બાર વાર આખી છાંદગીમાં થાય, તેનું કેમ ?

ઉત્તર—આ વાત કોણ સિદ્ધાંતમાં નથી. ચોત્રોથ અતિથયની વાત સમવાયંગજી સૂત્રમાં થી છે તે તો કાયમને માટે જણાય છે પણ નગરાગદની કે કૃતક રતના સિંહાસન ઉપર બેસવાની કે ભગવંતને માથે સુગટ કાને કુંડળ વગેરે અહંકારની ચોલા વગેરેની પ્રયત્નાળા જેમ તેવી રીતે ભગવંતના મહાત્મ્યની વાતો કરે પણ જે વાત સૂત્રમાં ન હોય તે વાત પ્રમાણમાં આવે નહિ. ‘વગી જે આ હુનીઆમાં ઉત્કૃષ્ટ પદે ત્યાગી ગણાતા હોય તેને અહંકારી ધટનાં કરવી તે’ પણ સૂત્રના ન્યાયે—તે વિદ્વજ ગણાય. માટે સિદ્ધાંત કહે તે સત્ય.

પ્રશ્ન ૧૦ સુ—શ્રીમત્તવીજીનાયના ઉદેશા કેટલા ?

ઉત્તર—શ્રીમત્તવીજીના મૂળ ચતુક ૪૧, અંતર ચતુક ૬૪, સર્વ ચતુક ૧૩૮.—તેના ઉદેશા પ્રથમ દશ દળદર દના તે વિગેરે બના ૬૩ ૧૬૨૫ રદ્યા.—સર્વ પ્રશ્ન ૩૬૦૦૦ દળદર કદ્યા છે.

પ્રશ્ન ૧૧ સુ—ભગવતીજી સ. ૧લે-૩. બીજે-નારડીનો સંસ્કર સંચીડણ કાગ ત્રણ પ્રકારે કદ્યો તે ચી રીતે ?

ઉત્તર—નારડીનો સંસ્કર સંચીડણ કાગ ત્રણ પ્રકારે કદ્યો તે-શુન કાગ ૧, અશુનકાગ ૨, મિશ્રકાગ ૩, સંચીડણ તે તેજ ભવમાં રહેતું-શુનકાગ તે પૂછયા સમયના નારડીના જીવ તે સર્વ ચીને ગત્યાંગને પામ્યા એકે બાકી રહે નહિ તે શુન્યકાગ ૧, અશુન્યકાગ તે-પૂજા સમાના નારડીમાંથી એકે ચચ્યો નથી તેમજ એકે નવો આચ્યો નથી તે અશુન્યકાગ ૨, મિશ્રકાગ તે-પૂછયા સમાના નારડીમાંથી ચચયા માંડયા-બીજા આવી ઉપજે છે પરંતુ પૂછયા સમય માંહેલો એક પલ્લુ રહે ત્યાંમુથી મિશ્રકાગ ૩.

હવે તેહનો અટપા બહુત્વ કહે છે.—સર્વથી થોડો અશુન કાગ તે પૂછયા સમાના નારડીનાં જીવ તેમાંથી ચચ્યા નથી, બીજા નવા ઉપજ્યા નથી એટલે પૂછયા સમાના જેટલા હોય તેટલાજ રહે તો ૧૨ સુદુર્ રહે, પછી અવશ્ય ચચે ઉપજે, તે બધી સર્વથી થોડો અશુનકાગ ૧-તેથી મિશ્રકાગ અનંત શુણે તે પૂછયા સમા માંહેલો એક નારડી રદ્યો છે ત્યાંમુધીમાં પૂછયા સમાના નારડીમાંથી જે ચચેલા તે ગત્યાંતર કરી પણ આવે ત્યાંમુધીમાં અનંત કાગ નીકળે તે આશી અનંત શુણે મિશ્રકાગ કદ્યો ૨-તેથી શુનકાગ અનંત શુણે તે પૂછયા સમાના નારડી સર્વદા નીકળી વનસ્પત્યાદિકને વિરે પહોંચ્યા ત્યા અનંત કાગ રહે, તે બધી શુનકાગ અનંત શુણે. ૩ ।

પ્રશ્ન ૧૨ સુ—કેટલાક કહે છે કે-આકાશમાં જે વાદળનો જમાવ સાય છે તે વાનું દળ છે એટલે વાઉકાવનો તે જમાવ છે. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જાગ. સ. ૩જે-૩. જયે-તેમાં વાઉકાવ અને વદળા- (બગાહકા) જુદા કદ્યા છે. વાદળને વાયરાનું દળ કહે છે તે એટું કારણકે-વાનું સ્વરૂપ અને વાદળનું સ્વરૂપ જુદું કહ્યું છે. વાયરો એક દિશી ચાલે અને બગાહકા-વાદળા સર્વ દિશી ચાલે. અને વાયરો વાઉકાવનો

જીવનો સમુદ્ધ છે. અને જગાદક્ષ જે વાદ્યા તે અપ્પકારનો સમુદ્ધ છે. માટે જોતે જુદા છે, અને જોતેની કાય પજુ જુદી છે.

પ્રશ્ન ૧૩ મું—પ્રાણાતિપાત-પાપરચાનક કયા કર્મને ઉદે દોષ ?

ઉત્તર—પ્રાણાતિપાત મોહની કર્મને ઉદે દોષ. સાખ ભ. સ. ૧૨મે-ઉ. ૫મે-ટીકામાં મંડાત્રાજ-સમિતિ પાને ૫૭૨મે-પેત્રી પુંઠીમાં કદ્યુ છે કે—

‘વાણાદવાદ’ સિ પ્રાણાતિપાત જનિતં સજ્જનકંવા વારિત્ર મોહનીયં કર્મોદ-વારાત્ પ્રાણાતિપાત દ્વા.

પ્રાણાતિપાતને ઉત્પત્ત કરનાર વ્યારિત્ર મોહનીય કર્મ છે. અને વ્યારિત્ર મોહનીય તે મોહની કર્મનો બીજો લેહ છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—કિલ્લિવિપલ્લું કયા પાપને ઉદે પ્રાપ્ત થાય છે ?

ઉત્તર—ભ. સ. ૧૨મે-ઉદેયે (૫)મે-માયાના ૧૫ નામ દદ્યા છે તેમાં ૧૦મું નામ કિલ્લિસે કહેલ છે. અને તેની ટીકામાં-મમિતિ પાને ૫૭૩મે-પટેલી પુંઠીમાં કદ્યુ છે કે-કિલ્લિવલ્લ-કિલ્લિવલ્લો મલનિમ વિલિષ્ણ દેવેતે.

કિલ્લિવિમાં ઉત્પત્ત થવાનું મૂળ કારણ માયા છે, મયા વેજ કિલ્લિવિમાં ઉત્પત્ત થવાય છે. એમ ઉપરના પાઠથી જણાય છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—મીલમળનીજી તથા ઉત્તરાધ્યયનમાં નિંદા કરવાવાળાને કિલ્લિવિમાં ઉત્પત્ત થવાનું કદ્યુ છે તે કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત પવ સત્ય છે ત્યા પવુ જોતે વાત જે માયા અને અવર્જવાદના યોગવાવાળા કિલ્લિવિપજીને પાને છે. એનો પરમ.ધં દ્ય છે કે-નિંદાના કરનારને માયા સેવથી પડે II અને માયા વહાલીજ નિંદા અને ઉ એટલે માયામાં નિંદાનો સમાવેશ કરી માયાનેજ કિલ્લિવિપદ્ મણેક છે.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—જનમનીજી સ ૫મે-ઉ. ૧૬મે-કવચ સમુદ્ધમ. તથા કાલોદ્ધી સમુદ્ધમાં દલિજ અને ઉત્તર દિયે ઉ-સર્વિષ્ટી તથા અ-સર્વિષ્ટી કાગ વરતે છે. ને પૂર્વ તથા પશ્ચિમે અવતરકર્ષિષ્ટી-ઉત્તરકર્ષિષ્ટી કદ નથી. આ ઉપરથી જગચર જુગડીયા રહે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જુગડીયાનું આવપું જોગમાં મોપું વરવના અજંજલાત્તમાં જામનું છે, ને જગચરનું આવપું વપુમાં વપુ પૂર્વકેડીનું જે તે ઉપર

જળચર ભુગલીયા નથી, અને જળાશિગમ સૂત્રમાં પણ જળચર ભુગલીયા નથી એમ કહ્યું છે.

હવે સવલુ સમુદ્ર તથા કાલોદધીમાં દક્ષિણ અને ઉત્તર દિગે કાળ ઇશ્વરવતની સનધે ઉત્સર્પિણી તથા અવત્સર્પિણી કાળ વર્તે છે. અને પૂર્વ અને પાશ્વિમે મહા વિદેહ ક્ષેત્રની સનધે તે કાળ નથી, કારણકે મહા વીદેહમાં ઉત્સર્પિણી અવત્સર્પિણી કાળ નથી માટે તેની સનધે સમુદ્રમાં પણ તે કાળની ના કહી હોય એમ જણાય છે. તત્ત્વ દેવગી ગમ્ય.

પ્રશ્ન ૧૭ સુ—ભગવતીજી સ. ૬મે-ઉ. ૩૩મે-જમાત્રીનાં અધિકારમાં જમાત્રીને કિલિવધી દહ્યો. ને તેની ગતી પણ કિલિવધી દેવનીજ કહી-૭૩ દેવલોકે ૧૩ સાગરની સ્થિતિ કહી. ને ૬૮ ૬૮ ૭મે-જમાત્રીને પહેલે નીહવ દહ્યો, ને નીહવની ગતી ઉવવાઇજના પ્રશ્નમાં નવમૈવેવક મુખીને કહી છે. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—સમજવા પ્રમાણે એમ છે કે-ઉવવાઇ સૂત્રમાં જે ગતિ કહી છે તે પ્રવચનના નીહવ આત્રી કહી છે. અને જમાત્રી તો સૂત્ર જણ ઉદાપવે પ્રવચનનો નીહવ, અને ભગવંતથી વિરુદ્ધ વર્તવે કિલિવધી. જે બન્ને હોવાને લઈને જમાત્રી નિંદક નીહવ હોવાને લીધે તેની ગતિ કિલિવધી કહી છે.

પ્રશ્ન ૧૮ સુ—ભગવતીજી સ. ૫મે-ક. ૮મે-નારદ પુત્ર અનુચારે નીવંડી પુત્ર અણગારે ભંતે કહીને જોશાચ્યા છે. અને નીવંડી પુત્રે નામ પુત્રને પ્રશ્ન પૂછ્યા છે. તેનો ખુલાસો નહિ થતાં નીવંડી પુત્રે પોતેજ સેમે ખુલાસો કર્યો છે. ને ત્યાં નારદ પુત્ર નીવંડી પુત્રને ૫મે લાગ્યા છે. તે અદ્વિયાં મોટું કાળ સંભવે ?

ઉત્તર—જા બન્ને ભગવંતના શિષ્ય છે. તેમાં પહેલા નારદ પુત્રને વખાણ્યા છે ને પછી નીવંડી પુત્રને વખાણ્યા. એ જોતાં નારદ પુત્ર મોટા છે. વળી નીવંડી પુત્રે નારદ પુત્રને ભંતે કહીને જોશાચ્યા છે તે પણ મંત્રજ છે, માટે નારદ પુત્ર મોટા છે. પણ જા પ્રશ્ન નીવંડી પુત્ર પામેલે કાર્યું માટે જાન અપેક્ષાએ નારદ પુત્રે નીવંડી પુત્રને નવમૈવક કર્યો હોય એમ સંભવે છે.

પ્રશ્ન ૧૯ સુ—ભગવતીજી સ. ૮મે-ઉ. ૬મે-પુત્રી કપ્ય જોઈતી સરીર પ્રયોગ બંધે કાળથી કેટલો કાળ હુવે ?

ઉત્તર—સર્વ ભંધ એક સમય, દેશ-ભંધ જંગલમાં ખુલ્લો, સર્વ ગદ્યો વીન સમય ઉભાં ઉત્કૃષ્ટ બાવીસ હજાર વર્ષ એક સમય ઉભો એમ તિથેય પંચેદી મુખી કવું. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ જે જેની હોય તે કેવી તેમાં એક સમય ઉભો હોય.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—પુલાક ભવનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—પુલાક ભવ તે એક ન્યાસોન્યાસમાં સાગરતર ભવ કરે તે નિગોડના શુભ આશી સંભવે છે. પરંતુ બીજાને માટે બહુ સૂત્રી કહે તે ખરું.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—ભગવતીજ સ. ૧લે-ઉ. ૪થે-છઠ્ઠમથ મનુષ્યને દેવગ સંજમ, દેવગ સંવર, દેવગ બ્રહ્મચર્ય, દેવગ પ્રવચન કહ્યા તે શું ?

ઉત્તર—દેવગ નામ એકંત સમજવું, અહિંયાં દેવગ નામ સંપૂર્ણ સમજવો નહિ-દેવગીનો અર્થ કરવો નહિ. તેની ગતિ ઉત્કૃષ્ટ નરભવેષક કહી છે.

પ્રશ્ન ૨૨ મું—ભગવતીજ સ. ૧લે-ઉ. ૬ઠે-સ્નેહકાવ વરસવા આશી-ઉર્ધ્વ, અપી, ને ત્રીજો વરસે છે એમ કહ્યું છે તો તે ૧૪ થોડ શાન્દોક આશી સમજવું કે બીજી દ્વીપ આશી સમજવું ?

ઉત્તર—તે કાંઈ મૂળ પાઠમાં ખુલાસો નથી, પણ અર્થાકાર તથા ટીકાકારના લખાણ ઉપરથી બીજી દ્વીપમાં વરસવાનું સમજાય છે.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—સ્નેહકાવ શત્રી ને દિવસ સદાય વરસવા કરે છે તેથી દેટલાકનું માનવું એમ થાય છે કે-શીત રૂપમાં દિવસનો પહેલો અને ચોથો પહેર, અને બીજામાં અરધો અરધો પહેર સાધુજીને માથે જોડવા વિના બહાર નીકળાય નહિ. એટલે માથે પ્રથમ હાથનું એ હાથ વિના સાધુ સાધવીથી બહાર નીકળાય નહિ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ પ્રવૃત્તિ દેટલાક ગ્રંથમાં છે ખરી પણ સૂચના નાથે એ પણ વર્તનારને માટે યલ્પા સચાલો ઉભા થાય છે.

(૧) જેમ શત્રીમાં સ્નેહકાવ વરસવાથી બહાર માથે જોડવા વિના નીકળવું નથી તેમ જો દિવસને માટે યોગ્ય તો ટીકાકારનાં મત પ્રમાણે દિવસમાં પહેલા અને ચોથા પહેરે બહારનહિ. ચોથાના અર્થે નીકળાય નહિ. તેમજ-(૨) સાધુથી પહેલા અને ચોથા પહેરે વિદર પણ થાય નહિ. (૩) માથે જોડવાનો પ્રસંગ જપવાદ માર્ગે થાય છે. પણ બાહ્યસંકેતનું વર્ણન અને વિહાર કરવો અવશ્યક માર્ગે નથી. (૪) ટીકાકારનાં મત

પ્રમાણે તો તેવી કેટલીક ક્રિયા દિવસનાં વચગાં તે પદોરખાંજ દોરીએને પણ તે પ્રમાણે જોવામાં આવતું નથી.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—આ સંબંધે કાંઈ સૂત્રથી ખુલાસો મળે તેમ છે?

ઉત્તર—સૂત્રમાં તે વિષે ગ્રાણ ખુલાસા છે. સાંખ્યો—

(૧) દયવૈકલિક સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—સૂર્ય ઉગ્યા પહેલાં આદારાદિકની ધ્રુવતા કરવી નહિ તો પછી સૂર્ય ઉદય થયે આદારાદિક કદાપિ. (૨) વૃદ્ધતેજસ્ય કહ્યું છે કે—સૂર્ય ઉદય થયા પછી સાધુને આદારની વૃત્તિ ખુલે છે. (૩) મિત્ર ઉગતા વિહાર કરવાનું પણ આશ્યું છે—તેમ વેદુરવાનું (આદારાદિકની) પદ આશ્યું છે. (૪) આદારાદિક (અવેશ્ય પ્રમુખ) દિવસ ઉગ્યો છે એમ જાણીને વોહયું અને પછી બહાર નીકળતાં જણાણ કે એ સૂર્ય ઉદય થયાં પહેલાં ચોહારાણું છે એમ જાણે તો પરકવી કે એમ કહ્યું છે. (૫) દિવસ ઉગ્યા પછી મસ્તકે ઓઢે યા બાધે તો પ્રાચાશ્વત કહેલ છે. એમ વિહારમાં પણ કહેલ છે.

આટલા દાખલે એમ જણાય છે કે દિવસ ઉગ્યા પછી સ્નેહકાય કારણે ઓઢવાની ગરૂર જણાતી નથી. કારણકે રાત્રી જિવસ સ્નેહકાય પડે છે. સૂત્રમાં કહ્યું છે કે—તગાવ કુવાદિક ન ભરાય, ખાંડા ખાતોથીય ન ભરાય તેવો સૂક્ષ્મ અપકાય જેવો વરસાદ પડે છે પણ પડતાંજ વરસ વિશ્વંશ (વિનાશ) પામે છે એમ ભગવતીજમાં મૂળ પાઠમાં કહ્યું છે. તે પછી દિવસ ઉગતાંજ સૂર્યની ગરમીવડે અધરથીજ પડતા વિનાશ પામે એમ સંભવે છે તોજ આદાર વિહારાદિકની ભગવંતે મના કરી નથી.

વળી શ્રી આચારાંગજી તથા શ્રી દયવૈકલિકજી આદિ સૂત્રમાં વરસાદ, ધુંવર, મેઘરવો, પ્રમુખ વરસવાથી સાધુને આદારાદિ અર્થે જનું વરજેલ છે પણ સ્નેહકાય માટે વરજેલ નથી. અને રાત્રીયે તો સર્વજ વરજેલ છે તેનું કારણકે રાત્રીમાં જીવાદિકની જલ્તા ન થાય માટે, પણ શરીરાદિ કાણે જવું પડે તો માથે ઓઢીને જવું તે સ્નેહકાયનું વરજનું કાય છે, માટે અપવાદે ઓઢીને નીકળવું થાય છે. જોકે ઓઢે અગર ન ઓઢે તોપણ શરીર ઉપર કે વચ ઉપર પડતાંજ વિનાશ પામે. પણ વ્યવહાર બળવાન કરવા માટે સાધુને વ્યવહાર રાત્રે બહાર નીકળવાનો નથી (એ ચિહ્નથી) અપવાદ માર્ગે દેહ ચિંતા ટાળવા માટે માથે ઓઢી બહાર નીકળવું એ શુદ્ધ વ્યવહાર છે પણ દિવસને માટે માથે ઓઢીને આદારાદિ અર્થે બહાર નીકળવાનું કાંઈ સૂત્રમાં આશ્યું હોય એમ જોવામાં આવતું નથી. તત્ત્વકેવળી ગરૂર—

પ્રશ્ન ૨૫ મું—પ્રશ્ન ક્યાં સુધી કરીએ ?

ઉત્તર—એથી ખાંડી નવ સુધીને પ્રશ્ન કરેલ છે. પણ ભગવતીજી સં ૧૨ મે-૬૦ ૬ મે-પ્રશ્નને એક ઉપસંત સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા સુધી મળ્યા છે. તથા સં ૧૮ મે-૬૦ ૧ પહેલે યજુને પણ પ્રશ્ન કર્યા છે.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—નારદી તથા દેવતામાંથી, અવધ લઇને નીકળે તે તિર્થંકરજ નીકળે કે અનેરા પણ નીકળે ખરા ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સં ૧૩ મે-૬૦ ૧-૨-અર્થાકાસ્વાગાએ એકલા તિર્થંકરજ કર્યા છે તેનું કારણ ૧ લી-૨ જી-૩ જી એ ત્રણ નરકમાંથી અવધ લઇને નીકળે ને તિર્થંકર પણ પહેલી ત્રણ નરકનાંજ નીકળ્યા થાય.

૧. વળી સંખ્યાતા વિસ્તારવંત તથા અમંજ્યાતા વિસ્તારવંત નરકાવાસામાંથી પણ સંખ્યાતાજ અવધી નામી તથા અવધી દર્શની નીકળે એમ કહ્યું છે. તે પણ તિર્થંકર આશોજ કહ્યું છે. એમ દેવતામાં પણ પહેલા દેવલોકથી સર્વાર્થ સિદ્ધ વિમાન સુધીનાજ નીકળ્યા. સંખ્યાતાજ અવધી જ્ઞાની અવધી દર્શની કર્યા છે તે પણ તિર્થંકર આશીજ કર્યા છે.

પણ અનેસને સંભવ રહે છે, કારણકે અવધી જ્ઞાનની ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિ ૬૬ છાસક સાગરની કરી છે. જે વાર અનુવર વિમાનમાંથી લઇને આવે અથવા ત્રણવાર બારમા દેવલોકમાંથી આવે તે અપેક્ષાએ તિર્થંકર વિના પણ અવધી જ્ઞાન લઇને આવવા સંભવ છે. પરંતુ બહુગતીએ તે તિર્થંકર-નુંજ સ્વામીત્વ છે અને લાભવા આથી અન્યને સંભવ.

પ્રશ્ન ૨૭મું—જીવ ઉપજવા જતા કેટલા સમાની વિગ્રહ ગતિ કરે ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સં ૧૪ મે-૬૦ ૧ લે-એકેંદ્રીવરજી ૧૯ દંડક-વાળા ૧-૨-૩ સમાની વિગ્રહ મળીએ કંપલે અને એકેંદ્રી ૪ સમાની વિગ્રહ ગતિએ ઉપજે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—તો પછી ભગવતીજીનાં સં ૭ મે-૬૦ ૧ લે-કહ્યું છે કે—જીવને ઉપજવા જતા ત્રણ સમા અણુહારકનાં ચોથે સમેનીવમાં આહાર લિએજ એટલે ૧૯ દંડકવાળા વધારેમાં વધારે જે સમા અણુહારિક રહે અને એકેંદ્રીય ઉત્કૃષ્ટા ત્રણ સમા અણુહારિક રહે પણ ચોથા સમે તો નિયમા આહાર કરે એમ કહ્યું. અને ઉપર કર્યા પ્રમાણે ચોથા સમે વિગ્રહ ગતિને કર્યો તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ચોદમા સતકમાં ત્રીજે સમે-ચોથે સમે વિગ્રહ ગતિએ ઉપજવા આથી કરેલ. એ અપેક્ષાએ અણુહારકના તો સાતમા

કલા પ્રમાણે જ થાય. ૧૯ ઇંડકવાળા વિચક ગતિએ બમ્-તો-ત્રીજે. ૨૦ ઉપજે-તેને બે સમાની-વિચક ગતિ અને-ત્રીજે સમે-આહાર લે તેને ૩ સમા અણાહારિકના થયા. અને એકેદ્રી ૪ સમાની વિચક ગતિએ-ઉપરે તેને ૩ સમા અણાહારિકના હોય.

અહિંઆં વિચક ગતિએ ઉપજવા આશ્રી કરું છે પણ વિચક ગતિના સમય ૩ કે ૪ દણા નથી. ચૌદમા સતકનો અને સાતમા સતકનો અનિ-પ્રાય સરખો અને મળતો જણાય છે. પરંતુ અંધવાગા ૪ સમા અણાહારના એટલે ચાર સમયની વિચક ગતિ માની પાંચમો સમય ઉપજવાનો કહે છે. અને કેટલાક નીકળવાનો પહેલો સમય અને વિચક ગતિના ત્રણ સમા ત્રણ પાંચમો સમય ઉપજવાનો કહે છે.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—ભગવતીજી સતક ૧૫ મે-ગોશાગાએ પોતાના મન નુસારે કાગની કવચના કહી બતાવી તે રીતે છે ?

ઉત્તર—ગોશાગાએ મહાવીર પરમાત્મા પ્રત્યે કરું છે કે-અમારા મને ત્રણ પ્રકારના કાગનું માન છે તે યથા દર્શાવે-ગંગા નદી નીકળી ત્યાંથી તે સમુદ્રમાં ભગી ત્યાં મુખીમાં ૫૦૦ જોજનની લાંબી છે, અને અર્ધ જોજનની પહોળી છે, અને ૫૦૦ ધનુષની ઉંડી છે. એવી સાત ગંગાએ

એક મહા ગંગા થાય. સાત મહા ગંગાએ એક સારી ગંગા થાય માત્ર મુદ્રી ગંગાએ એક મુન્યું ગંગા થાય. સાત મુન્યું ગંગાએ એક લોહી-લાલ ગંગા થાય. સાત લોહીલાલ ગંગાએ એક એવંતી ગંગા થાય. સાત એવંતી ગંગાએ એક પરમાવતી ગંગા થાય. એવેદર્વ ગંગા ૧૧૭૬૪૯ નદીઓ થાય તેની ૨૧

સર્વ ગંગાનું માન	ગંગાના નામ.
મૂળ ગંગા ૭ સાતે	એક મહા ગંગા થાય
૪૯	સારી ગંગા
૩૪૩	મુન્યું ગંગા
૨૪૦૧	લોહીલાલ ગંગા
૧૬૮૦૭	એવંતી ગંગા
૧૧૭૬૪૯	પરમાવતી ગંગા એક થાય

આદર વાતુકા જે છે તે મરિયા ને વર્ષે એકેદ્રી ૨૪ કાગના નુસારે ઉજ નીચે નિર્દેશ થય તેને ૮ "૨૨" "૪૬" "૬૦" એવા ત્રણ કાગ ને

એક “મહા કર્પ” કિંતુ છું. એવા ચોરાણી લોખ મહા કર્પે-એકે “મહા માનસ” એ નામનો કાળ થાય છે. આ પ્રમાણે અમારે કાળનું માન છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—ગોસાળે પોતાના બપોંતર કેવી રીતે જણાવ્યા છે ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલા, એવા કાળમાં બધાંયતા સર્વ જીવોના સમુદાય માંદેથી નું પ્રથમ નીકળી (માહા માનસના ત્રણ લેહ ને ઉપદેશો-મધ્યમે-અને હેઠલે એવા ત્રણ લેહ માંદેલા પ્રથમના) ૧ ઉપદેશ માહા માનસમાં દેવપણે ઉપજ્યો. ત્યાંથી ચવી-૨ બીજા બંને સંજો ગર્ભજ મનુષ્ય થયે. ત્યાંથી ચવી-૩ ત્રીજા બંને વચલા માહા માનસમાં દેવપણે ઉપજ્યો. ત્યાંથી ચવી-૪ ચોથા બંને સંજો ગર્ભજ મનુષ્ય થયે. ત્યાંથી ચવી-૫ પાંચમે બંને હેઠલા માહા માનસમાં દેવપણે ઉપજ્યો. ત્યાંથી ચવી-૬ છઠા બંને સંજો ગર્ભજ મનુષ્ય થયે. ત્યાંથી ચવી-૭ સાતમે બંને પૂનઃ ઉપજા માહા માનસમાં દેવ થયે ત્યાંથી ચવી-૮ આઠમે બંને સંજો ગર્ભજ મનુષ્ય થયે. ત્યાંથી ચવી-૯ નવમે બંને પૂનઃ વચલા માહા માનસમાં ઉપજ્યો. ત્યાંથી ચવી-૧૦ દશમે બંને સંજો મનુષ્ય ગર્ભજ થયે. ત્યાંથી ચવી-૧૧ અગ્યારમે બંને વળી હેઠલા માહા માનસમાં દેવ થયે. ત્યાંથી ચવી-૧૨ બારમે બંને સંજો ગર્ભજ મનુષ્ય થયે. ત્યાંથી ચવી-૧૩ તેરમે બંને પાંચમા જાત નામના કર્પમાં ઉત્પન્ન થયે. અને ત્યાંથી ચવી-૧૪ ચૌદમે બંને દ્વિતીય કુળમાં “ઉદાયનકેંડયાવન” નામે કુમાર થયે. ત્યાંથી મેં સાત પ્રોઠ પ્રદાર કર્યા.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—ગોસાળે સાત પ્રોઠ પ્રદાર કેવી રીતે કર્યા ?

ઉત્તર—ગોસાળે કહે છે કે-મેં ૧ પેલો પ્રોઠ પ્રદાર કરી એનજીય શરીરમાં ૨૨ વર્ષ રહ્યો. ૨ બીજો પ્રોઠ પ્રદાર-મહાકાશના શરીરમાં ૩૧ વર્ષ રહ્યો. ૩ ત્રીજો મંડીતના શરીરમાં ૨૦ વર્ષ રહ્યો. ૪ ચોથો પેદના શરીરમાં ૧૬ વર્ષ. ૫ પાંચમે ભારતીયના શરીરમાં ૧૮ વર્ષ. ૬ છઠો જીર્ણ ગોતમ પુત્રના શરીરમાં ૧૭ વર્ષ. અને ત્યાર પછી હોયો ૭ સાતમે પ્રોઠ પ્રદાર કરી ગોસાળા અગ્રણી પુત્રના શરીરમાં ૧૬ વર્ષ રહ્યો. એમ સર્વ મળી ૧૩૩ વર્ષ સાત પ્રોઠ પ્રદાર કર્યા તે નું પિતે સમજ્યે. એ પ્રમાણે ગોસાળાએ પોતાના મતાનુસારે કાળ, માન તથા પ્રોઠ પ્રદાર વગેરેનું સ્પષ્ટ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—પ્રોઠ પ્રદારને કયું મું ?

ઉત્તર—પ્રોઠ પ્રહાર એટલે એક શરીરમાંથી નીકળી બીજાના મૂર્તક શરીરમાં પ્રવેશ કરી તેમાં રહેવું એમ એક જાતિમાં સાત વાર (મનુષ્ય જાતિમાં) પ્રવેશ કરવાનું કલ્પિત કહી બતાવ્યું. પ્રોઠ પ્રહાર તો વનસ્પતિમાં જ થાય છે એમ ભગવંત મહાવીરનું કહેવું છે. તે ભગવંતના મુખથી તરત છોડના સાત પ્રોઠ પ્રહારે તલ્લના દાણાની ગોશાળે વાત સંભળી પોતાને વિષે કલ્પિત સાત પ્રોઠ પ્રહાર બેસતા કરી એમ જણાવ્યું કે-તમારો ચેલો જે ગોશાળો મખલી પુત્ર મરી ગયો તેના શરીરમાં મેં સાતપ્રોઠ પ્રોઠ પ્રહાર કર્યો છે. એટલે એમ જણાવે છે કે-જે ચરમ તિર્થંકર ધાર તે સાત પ્રોઠ પ્રહાર કરે. અને તે આઠ ચરમની પ્રરૂપણા કરે, એટલે તેમના વખતમાં આઠ ચરમ થાય.

પ્રશ્ન ૩૩ મું.—ગોશાળે આઠ ચરમ પ્રરૂપ્યા તે કયા કયા ?

ઉત્તર—ગોશાળે આઠ ચરમ પ્રરૂપ્યા તે એ કે-૧ પહેલું-ચરમપાલુ ૨ બીજું-ચરમગીત, ૩ ત્રીજું-ચરમનાટક, ૪ ચોથું-ચરમઅંજલી કર્મ તે અહરથ પ્રત્યે હાથ જોડવા ત, ૫ પાંચમું-ચરમપુષ્કલાવર્ત, ૬ છઠ્ઠું-ચરમ મહામેધ, ૭ સાતમું-ચરમ સ્ત્રીચાનક ગંધ દસ્તી, ૮ આઠમું-ચરમ મહા સ્ત્રીહા કંટક સંશ્રામ. એ પ્રકારના આઠ ચરમ ચોરીશમાં જિનના વારે પ્રવર્તે. એવી પ્રરૂપણા ગોશાળો કરે છે.

પ્રશ્ન ૩૪ મું.—ગોશાળે ચરમપાલુ પ્રરૂપ્યા તે શી રીતે ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—ગોશાળે ચરમપાલુના બે લેહ બતાવ્યા છે. ૧ ચારપાલુ ને ૨ ચારઅપાલુ. તેમાં ચારપાલુ કયા તે ૧-માથની પીઠ ઉપરથી પડતું પાણી, ૨ બીજું-પાણીનું હાથે મથન કર્યું તે પાણી, ૩ ત્રીજું-મુખના આતાપથી થયેલું ઉષ્ણ પાણી, ૪ ચોથું-પર્વત તથા નીઝરણામાંથી પડતું પાણી. આ ચાર જાતના પાણી ગોશાલામતિએને લેવા કહે-અને ચાર અપાલુ તે-૧ માથ કળ્યા તથા માટી વગેરેના ભાજન પોવાનું પાણી, ૨ આંના અંબાડાદિકનું પોવણું પાણી, ૩ ત્રીજું લીલોતરી જે મુગદૂધી-ઉડદદૂધી વગેરે ફળીયોને પાણીમાં ઝાંઝી બાહર કાઢે તે પાણી, અને ૪ ચોથું જે મુદ્દ પાણુ તે ૭ માસ શુદ્ધ ખાદિમ (મિવા) ખાવ તે ૭ માસમાં પ્રથમ બે માસ પૃથ્વી સંધારો કરે, ૫મી બે માસ કાષ્ઠ સંધારો કરે, ૬મી બે માસ હાલ સંધારો કરે એમ છ માસ કરતા તેની છેડી રાત્રિએ બે રેવણા પ્રગટ થાય તે પૂર્ણભદ્ર અને માગ્ધીભદ્ર તે રેવ શરીરને સ્તીત્ર-મીત્ર

હાથનો સ્પર્શ કરે ને જો તે દેવના સ્પર્શને લગુ' બલે' તો આશીર્વાદ નામે કર્મ ઉપરાંતે અને જો બલો ન બલે તો તેના શરીરમાં અગ્નિકાય પ્રગટે અર્થાત્ તેના શરીરમાં હાલ ઉત્પન્ન થાય. અને તે પીડા સહન કરી પછી સિદ્ધ ગતિ પ્રત્યે ગમન કરે. અર્થાત્ મોક્ષ લાય એને થોથો અપાણુ દદ્યો છે. એ ચાર ભાવીના અપાણુ અકાદ્યનિક છે, એમ ગોશાયાનું કહેવું છે. આ પ્રમાણે ચાર પાણુ અને ચાર અપાણુની વીધી ગોશાયા મતની સુમત્યવી. સાખ બ સ. ૧૫માંની.

પ્રશ્ન ૩૫ સુ—ભગવતીજના ૧૫માં સતકમાં—ગોસાલેગં મંત્રલિ મુત્તેણં તાદ્ધિ પળિય મુમિય ઉવાસાદં ॥ ભગવંત ગોશાયા સાથે છ વર્ષ મુખી પ્રતિ ભૂમિમાં વિચર્યાં કર્યું છે તો પ્રણીત ભૂમિ કઈ ભૂમિને કહી ?

ઉત્તર—ટીકામાં કહ્યું છે કે—‘પળિય મુમિય સિ’ ॥ પ્રણીત મૂનેસરમ્વ પ્રણિત મૂમૌ વા મનોજ મૂમૌ વિદ્યતયા નિવિ યોગઃ ॥

તેની ભાષા—પ્રણીત ભૂમિને લખને છ વર્ષ ગોશાયા સાથ વિચર્યાં બીજો અર્થ—પ્રણીત ભૂમિ અર્થાત્ મનોજ (અહી) ભૂમિને છ વર્ષ ગોશાયા સાથે રહ્યા.

આ પ્રકારે અર્થ “પ્રભોત્તર સંજ્ઞમાળા” માં થોથા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં પૃષ્ઠ ૧૭મે—આત્માશમજીએ ટોક્કર ડોર્નલને ઉત્તર આપેલ છે. આ પુસ્તક સંવત્ ૧૬૭૨માં છપાયેલ છે. તેમાં આ પ્રમાણે લખ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩૬ સુ—ભગવતી સં ૧૮ મે—ઉં ૧ લે ભવ્ય સિધાને જીવ પદે એક વચને, બહુવચને ચરીમ કીધા. અને અભવ્ય સિધાને સર્વને એકવચને ને બહુવચને અચરીમ દદ્યા તે કેમ ?

ઉત્તર—ભવ્ય જીવ મુક્તિ જવા આથી ભવપણું ચરમ એકવચને, ને બહુવચને સપગાઈ ભવ્ય સિધાં જીવ સીઝયે હતિ વચનાત્ જ્યવીનાં અધિકારે પુછ્યાસમાના સર્વ ભવ્ય જીવ સિદ્ધ થયા આથી ચરમ કહ્યા અને અભવ્ય ને ભવ્યપણાં અભાવથી અભવ્ય જીવ એકવચને ને બહુવચને અચરમ કહ્યા.

પ્રશ્ન ૩૭ સુ—હાલ જે શકેલ છે તે પૂર્વે દોણુ દયા ને દવારે થયેલ ?

ઉત્તર—ભગવતીજ સં ૧૮ મે—ઉં ૨ જે વીરમા મુનીમુનિ સ્વામીનાં વારે. હધીજીપુર નજરે કરવતે થોડો. જીવ મુનિમુનિ અરિહંત

પામે એક દહાર ને આઠ વાલોતર સાથે દિશા લીધી. જાર વડે દિશા પાળી. જોઈ પૂર્વનું જ્ઞાન મેળવી એક ભાગનો સંચારો કરી કાગ ધી સંકેત થયા.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—ભગવતીજીના ૧૬ મા સત્રકે—પાંચમા ઉદ્યે કપું કે ચક્રે ભગવંત મહાપીરને આઠ પ્રશ્ન પૂછી, સાતમા દેવલોકના મંડલ દેવને આવતા જાળી ભેખાંત યથા એકદમ ભાગ્યા તે મંગલત કયા ?

ઉત્તર—તે મંગલત દેવ પલ્લુ પૂર્વ ભવે કશીલાગુર નગરમાં મંડલ ગાથા પતી હતા તેજે પલ્લુ મુનિમુનન સ્વામી પામે દિશા લીધી ૬વી ને તે સાતમા દેવલોકે ઉત્પન્ન થયા હતા. કારતક ચેકના ભવમાં મંડલ ગાથાપતી સાથે કોઈ પ્રકારની વીરૂદ્ધતાને લઈને દેવતાના ભવમાં મંડલ દેવનું તેજ સહન નહિ થઈ ચક્રવાથી ચક્રેકને ભવખાંત યથા ભાગવું થયું, તે ઉપર કહેલા મંગલત તેજ પોતે.

પ્રશ્ન ૩૯ મું—ભગવતીજી સં ૧૮ મે—ઉદ્યે ૪ થે એવો પાક છે કે—

જાવ હયાળં મંતે વરા અંધગ વળિહ્નો જીવા તાવ હયા પરા અંધગ વળિહ્નો જીવા ! હંતા ગોયમા જાવ હયાવરા અંધગ વળિહ્નો જીવા તાવ હયા પરા અંધગ વળિહ્નો જીવા સેવં મંતેતિ ॥૨॥

આનો અર્થ શી રીતે સમજવો ?

ઉત્તર—ટીકા—જાવ હ્યેત્યાદિ યાવતઃ વરાતિ અર્વાન્ માવવર્તિતઃ ગુરુ-
વકાવેસયા અલ્પાયુષ્કાદિત્યર્થઃ અંધગ વળિહ્નોતિ અંહિપા જુક્ષાસ્તેષાં વળદ્યસ્તદામ-
યત્વેનેત્યંહિપ વળદ્યો વાદર તેજસ્દાયિકાદિત્યર્થઃ અન્યેત્વા હુરંબકા અમકાચકાઃ
સૂક્ષ્મ નામકર્મોદયા એ વળદ્યસ્તે અંધક વળદ્યોજીવાઃ તાવહ્યતિ તત્તરિમાણઃ
પરંતિપરાઃ પ્રકૃષ્ટા સ્થિતિતો દીર્ઘાયુષાદિત્યર્થઃ इति પ્રશ્નઃ હંતેત્યાદ્યુત્તર મિતિ ॥

ભાવાર્થઃ—વરા કેં અમ ભાગવર્તિ આયુષ્યની અપેક્ષાએ અલ્પ-
યુષવંત અંધગવંકેં વૃક્ષની અગ્નિના બાદર તેજસ્કાયિકાદિ જીવો છે.

વળી કેટલાક આમ પણ કહે છે. અંધંકેં અપ્રકાશક સૂક્ષ્મ નામ કર્મના ઉદયથી જે અગ્નિના જીવ તેના પરિભ્રમણે પરા કેં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ-
વાળા તેજસ્કાયિકાદિ જીવો છે. અથવા જેટલા સૂક્ષ્મ અગ્નિના જીવ છે તેટલા ઉત્કૃષ્ટાયુષના ધરણુદાર અગ્નિના જીવ છે એ બન્ને સરળા ॥ માટે—

અને પ્રશ્નોત્તર મહિ રત્નમાળાના પાંચમા ભાગમાં ૪૫ મા પ્રશ્નમાં કહ્યું છે કે—અવરાકેં અપરાણો છે. તેનો આયુષ્ય એવા અલ્પ આયુષ્યના

જાણી, અધમ કે ને એટલાં આંધળાં વેન્દિયું. એટલે અગ્નિનાં જીવોઃ એ અર્થે જોનો ભાષાર્થ એમ સમજવો કે—એટલા બાદર તેજસ્કાંધનાં જીવોઃ અથવા આયુષ્યવાળા હોય, તેટલા સૂક્ષ્મ અગ્નિનાં જીવો ઉત્કૃષ્ટો સ્થિત વાળા હોય? એ પ્રમાણે પૂછતા ભગવંતે હા પાડી કે એટલા અથવા આયુષ્યવાળા બાદર અગ્નિનાં જીવો હોય તેટલાજ સૂક્ષ્મ અગ્નિનાં જીવો ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળા હોય એ પ્રમાણે પરમાર્થ સમજવો.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—ભગવતીજ સ. ૧૮ મે ઉ. ૫ મે નારદી કે ભગવંતે? અનંતરે નીકળીને જે ભવ્ય (પ્રાપ્ત થવા યોગ્ય) પચેન્દ્રિય તિર્થંથ યોનીને વિષે ઉપજે તેહ કિયા આકાશ પ્રતેવેરે?

ઉત્તર—હે ગૌતમ! નારદીનું આકાશું વેરે તિર્થંથ પચેન્દ્રિય આકાશું આગળ કીધું રહે. ઇત્યર્થ—ઈહા તર્કે નારદી તિર્થંથમાં ઉપજે અને નારદીનું આકાશું કેમ વેરે? સમાધાન વાટે વેરેલા તથા ઉપજતા સમયથી તાલવનું આકાશું પ્રાણ અપ્રાપ્ત થતાં મુખી વેરક સત્તામાં પૂર્વ ભવનું આયુષ્ય વેરે, જ્યાં મુખી પુર્વથી લેરયા અનુભવે ત્યાં મુખી. એમ યોગીયે કંઠકની વક્તવ્યતા ત્યાંથી સમજવી.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—દેવતા હ્રગઃ આભરણાદિકની વિભૂષા કરી શરીર અલંકૃત કરે તેહને વૈકિય કયું કહેવાય કે નહિ?

ઉત્તર—ભગવતીજ સ. ૧૮મે-ઉ. ૫મે-મે પ્રકાશના દેવ કયા ઉ એક વૈકિયવંત-અને બીજા અકિયવંત. તિહાં વૈકિયવંત દેવને અલંકૃત મનુષ્યનું દર્શાવ કયું છે. એટલે વસ આભરણાદિકે શરીર અલંકૃત કરે તે પણ દેવતાએ વૈકિય કયું કહિયે. અને ભવ્ય ધારણીય શરીરવાળા દેવતા મૂળ સ્વરૂપે હોય તે અવૈકિયવંત કહેવાય.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—પૃથ્વીકાવના જીવ પ્રાણુતિપાત્તિ પાપ કરે?

ઉત્તર—ભગવતીજ સ. ૧૯મે-ઉ. ૩મે-ગૌતમ સ્વામીએ પૂછ્યું કે હે ભગવંતે! પૃથ્વીકાવ પ્રાણુતિપાત કરે એટલે જીવની દિસા કરે? મૃત્યુવાદ યોગી? અથવા અદારે પાપસ્થાનક કરે? ભગવંતે કહે હંતા યોગમા પ્રાણુતિપાતના કારક કહિયે. મમ ભવનું મિત્રાદર્શન સદ્વચનના પદ્ય કાંઈ કહિયે. ઇહાં તર્ક-પૃથ્વીના જીવને વચનાદિકનો અભાવ છે છતાં વચનાદિકને અભાવે મૃત્યુવાદ કયું તે કેમ? ઉત્તર-અવિરતીને આધીને અદારે પાપ સ્થાનકના સેવનાર કહેવાય. તેમાં મૃત્યુવાદ પદ્ય આવી મયું.

પાસે એક હજાર ને-સાઠ વાણીતર સાથે દિક્ષા લીધી. બાર વર્ષ દિક્ષા પાળી. ચૌદ પૂર્વનું જ્ઞાન મેળવી એક માસનો સંચારો કરી કાઝ કરી ચક્રક થયા.

પ્રશ્ન ૩૮ સુ—ભગવતીજીના ૧૬ માં સતકે—પાંચમા ઉદ્યો કહ્યું કે ચક્રક ભગવંત મહાદેવને આઠ પ્રશ્ન પૂછી, સાતમા દેવલોકના ગંગાદેવને આવતા બાણી લેખાંત થઈ એકદમ ભાગ્યા તે ગંગાદેવ કયા ?

ઉત્તર—તે ગંગાદેવ પશુ પૂર્વે ભવે હથીલાપુર નગરમાં ગંગાદેવ ગાથા પતી હતા તેણે પશુ મુનિમુનત સ્વામી પાસે દિક્ષા લીધી હતી ને તે સાતમા દેવલોકે ઉત્પન્ન થયા હતા. કારણકે ચેકના ભવમાં ગંગાદેવ ગાથાપતી સાથે કોઈ પ્રકારની વીરહતાને લઈને દેવતાના ભવમાં ગંગાદેવનું તેજ સહન નહિ થઈ ચક્રવાથી ચક્રકેને ભવખાંત થઈ ભાગવું થયું, તે ઉપર કહેલા ગંગાદેવ તેજ પોતે.

પ્રશ્ન ૩૯ સુ—ભગવતીજી સં ૧૮ મે—ઉદ્યો ૪ થે એવો પાઠ છે—

જાવ હયાણં મંતે વરા અંધગ વળિહ્નો જીવા તાવ હયા પરા અંધગ વળિહ્નો જીવા ? હંતા ગોવમા જાવ હયાવરા અંધગ વળિહ્નો જીવા તાવ હયા પરા અંધગ વળિહ્નો જીવા સેવં મંતેતિ ॥૨૥

આનો અર્થ શી રીતે સમજવો ?

ઉત્તર—ટીકા—જાય હ્યેત્યાદિ યાવંતઃ વરતિ અર્વાગ્ માર્વાર્તિવઃ જાતિ વક્રાપેક્ષયા અત્યાયુક્ટાદિત્યર્થઃ અંધગ વળિહ્નોતિ અંદિવા કુક્ષાસ્તેર્વા વળિહ્વસ્તગ્રમ્યત્વેનેત્યંદિપ વળિહ્વો વાદર તેજસ્કાયિકા इत्यर्थः अन्येत्वा હુરંધકા અમકાકકા મૂદમ નામકમોદયા યે વળિહ્વસ્તે અંધક વળિહ્વોમીવાઃ તાવહ્યતિ તારારિમાનાઃ વર્તિતારાઃ મરુદા સ્થિતિનો લીર્વાયુવ इत्यर्थ इति પ્રશ્નઃ હંતેત્યાયુવર મિતિ ॥

ભાવાર્થઃ—વરા કેં અમ ભાગવતિ આયુધ્યની અપેક્ષાએ આપત મુવવંત અંધમવંકેં વૃક્ષની અમિના બાદર તેજસ્કાયિક છયો છે.

વળી કેટલાક આમ પણ કહે છે. અંધકેં અમકાકક સમ નામ કર્મના ઉદયથી જે અમિના છવ તેના પરિભ્રમણે પરા કેં ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વગર તેજસ્કાયિક છયો છે. અથવા જેટલા સમ અમિના છવ છે તેટલો ઉત્કૃષ્ટાયુવના ધરણુદાર અમિના છવ છે એ બન્ને સરખા છે માટે—

બને પ્રમોત્તર મળિ રત્નપ્રાપ્તા પાંચમા ભાગમાં ૪૫ માં પ્રશ્નક કહ્યું છે કે—અવરાકેં અવરાયો ॥ જેનો આશુવ એના આપ નામકાક

જાણી, અર્થમ કે જે એટલાં આપણાં વેદિયો. એટલે અગ્નિપ્રાચીનાં જીવો. એ અર્થ એનો ભાવર્થ એમ સમજવો કે—એટલા બાદર તેજસ્કાંચનાં જીવો. અર્થ આયુષ્યવાળા હોય, તેટલા સૂક્ષ્મ અગ્નિપ્રાચીનાં જીવો ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ વાળા હોય. એ પ્રમાણે પૂછતા ભગવંતે હા પાડી કે એટલા અર્થ આયુષ્યવાળા બાદર અગ્નિના જીવો હોય તેટલાજ સૂક્ષ્મ અગ્નિના જીવો ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્યવાળા હોય એ પ્રમાણે પરમાર્થ સમજવો.

પ્રશ્ન ૪૦ મું—ભગવંતીજ સ. ૧૮ મે ઉ. ૫ મે નારદી કે ભગવંતે ? અને તરે નીકળીને જે ભવ્ય (પ્રાસ યથા યોગ્ય) પથેન્દ્રિય તિર્થંથ યોગીને વિષે ઉપજે તેહ કિયા આકાશ પ્રતેવેદે ?

ઉત્તર—હે ગૌતમ ? નારદીનું આકાશું વેદે તિર્થંથ પથેન્દ્રિયું આકાશું આગળ કીધું રહે. ઇત્યર્થ—ઈહાં તર્ક નારદી તિર્થંથમાં ઉપજે અને નારદીનું આકાશું કેમ વેદે ? સમાધાન વાટે વેદેતા તથા ઉપજતા સમયથી તામવનું આકાશું પ્રાણ અપ્રાસ યતાં સુધી વેદક સત્તામાં પૂર્વ ભવનું આયુષ્ય વેદે, ત્યાં સુધી પુર્વથી હેરયા અનુભવે ત્યાં સુધી. એમ યોગીયો કંઠકની વક્તવ્યતા ત્યાંથી સમજવી.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—દેવતા હુગડા આભરણાદિકની વિબૂધા કરી શરીર અલકૃત કરે તેહને વૈકિંચ કહ્યું કહેવાય કે નહિ ?

ઉત્તર—ભગવંતીજ સ. ૧૮મે-ઉ. ૫મે-એ પ્રકારના દેવ કહ્યા છે એક વૈકિંચવંત-અને બીજા અકિંચવંત. તિહાં વૈકિંચવંત દેવને અલકૃત મનુષ્યનું હાંત કહ્યું છે. એટલે વજ્ર આભરણાદિકે શરીર અલકૃત કરે તે પણ દેવતાએ વૈકિંચ કહ્યું કહિયે. અને ભવ્ય ધારણીય શરીરવાળા દેવતા મૂળ સ્વરૂપે હોય તે અવૈકિંચવંત કહેવાય.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—પૃથ્વીકાચના જીવ પ્રાણાતિપાતાદિ પાપ કરે ?

ઉત્તર—ભગવંતીજ સ. ૧૯મે-ઉ. ૩મે-ગૌતમ સ્વામીએ પૂછ્યું કે હે ભગવંતે ! પૃથ્વીકાચ પ્રાણાતિપાત કરે એટલે જીવની હિંસા કરે ! મૃચાવાદ મોલે ? ભગવંતે અદારે પાપસ્થાનક કરે ? ભગવંતે કહે હંતા મોલમા પ્રાણાતિપાતના કારક કહિયે. ઇમ ભગવંતે મિથ્યાદર્શન સંસ્થાનાના પણ કારક કહિયે. ઇહાં તર્ક—પૃથ્વીના જીવને વચનાદિકનો અભાવ છે. ઇહાં વચનાદિકને અભાવે મૃચાવાદ કહ્યું, તે કેમ ? ઉત્તર—અવિરતીને આશીને—અદારે પાપ સ્થાનકના સેવનાર કહેવાય. તેમાં મૃચાવાદ પણ આવી મળે.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—પૃથ્વીઆદિકને વિષે એક શરીરે કેટલા છવ ઈંચો ને એકી સાથે કેટલા આહાર લીએ ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સ. ૧૯મે-ઉ. ૩જો—પૃથ્વીઆદિક ચાર બ્રોતરે વિષે એકે શરીરે એકે છવ ઉપજો ને એકે છવ આહાર કરે, અને વનસ્પતિને વિષે અનંતાં વનસ્પતિ કાઢ્યા એકઠા મળીને સાધારણ દરીઃ આંધે એકઠા મળી સાધારણ શરીર આંધીને ત્યાર પછી આહાર કરે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—પૃથ્વીકાય છવનું શરીર કેવડું ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સ. ૧૯મે-ઉ. ૩જો—પૃથ્વીકાયના છવના શરીર માટે કશું છે કે-ચક્રવર્તિ રાજાની ચંદનનો વાટનાર હાસી, તરણી ભરવંતે તે તિલક વજ્રમય સિંહાસને માગીને પિંડ મૂકી તિલક વજ્રમય જોડવટ ઉપરવટણા લઈ પીચી પીચી એકઠો કરે. ઇમ એકવીશ વાર હળી પીટે તથા 'ગાયત્રી' કોઈ એક પૃથ્વી કાયિક સિંહાસને તથા ઉપરવટણા પ્રતે લાગ્યા, કેટલાએક નથી લાગ્યા. કેટલાએક સંઘટ્યા, કેટલાએક નથી સંઘટ્યા. કેટલાએક પરિતાપ પામ્યા, કેટલાએક પરિતાપ નથી પામ્યા, કેટલાએક ઉપદ્રવ્યા, કેટલાએક ઉપદ્રવ્યા નથી. અને કેટલાએક પીરયા (વટાણા) કેટલાએક નથી પીરયા. એકવી પૃથ્વીકાયના છવનાં શરીરની અવગાહણા સૂક્ષ્મ (ઝીંકી) બાણવી. એમ ભગવતીજીમા કહ્યું છે અને તેના હુઃખને માટે પણ એક અધિકારે તથા આચારાંગણમાં ત્રાસદાયક ન્યાય આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—પૃથ્વીકાયનો સ્પર્શ કરવાથી તે કાયને કાંઈ ફળ થાય ખરું ?

ઉત્તર—ભગવતીજી સ. ૧૯ મે ઉ. ૩ જે કહ્યું છે કે પૃથ્વીકાય આક્રમ્યો-સંઘટ્યો. ચક્રો કેટલી વેદના લોગવે ? તેના ઉત્તરમાં ભગવતે જણાવ્યું છે કે-એમ કોઈએક પુરૂષ તરણો, ભરવંતો, જરા છર્ણ મહાકીર્ણ પુરૂષને બેહુ હાથની સુડી લીકીને-ઉપાડીને જોરથી મસ્તકને વિષે આડછે મારે તે જરા છર્ણ પુરૂષને જેવી વેદના હોવે તેથી અધિક જનિત જરા મહા વેદના લોગવે. તેમ અપકાવ, તેઉકાવ, વાઉકાવ, ને વનસ્પતિકાવને સંઘટવા યશ પછુ એવીજ વેદના હુવે એમ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—મનુષ્યો કોશ કોલાણી પાવકાદિક યજ્ઞ વડે પૃથ્વીને ખજે ત્યારે પૃથ્વીકાયના છવને કેટલી વેદના થાવી હશે ?

ઉત્તર—શ્રી આચારાંગણના પહેલાજ અધ્યયના ચર્યાતમાં કહ્યું છે કે-એમ કોઈ પુરૂષ આંખે આંખળો, ધાને જહેરો, ચોટે-સુગો, નેના હાથ

‘યંગ વગેરે’ અવયવો. કોઈ પણ હંલાવી ચલાવી શકે તેવા નથી, તેવા પુરુષને જોડી સાથે જત્રીય ‘પુરુષોએ જત્રીય અભિપ્રાયના સ્થાનકે ભાલાએ કરીને લેદે અને જત્રીય ‘પુરુષો’ ખડગે કરી છેદે. તેને કેટલી વેદના યાવ ? એ દર્શાવે પૃથ્વીકાયના જીવને જોથી પણ અતિશય અધિક વેદના યતી કહી છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—અહિંમાં કોઈ જોવો સપાલ કરે કે દરેક સૂત્રમાં પહેલી સ્થાવર કાયની દયા જતાની તેમ પ્રથમ મનુષ્યની દયા કેમ જતાવી નહિ ? સર્વકાયમાં મનુષ્યની કાય જહુજ ઉચી ને ચડીબાવી છે છતાં તેનું રક્ષણ નહિ જતાવતાં પહેલું પૃથ્વ્યપાદક પાંચ સ્થાવરનું રક્ષણ મેનસૂત્રોમાં કાખલ કર્યું તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—હે ભાઈ ! સગવડે તો દરેક સૂત્રમાં જો કાયના જીવની દયા પાગવી, તેનું રક્ષણ કરવું જોમ પોકારી પોકારીને કરવું છે. પરંતુ પહેલા સ્થાવર કાયની દયા પાગવાનું જતાવવાનું કારણ જોમ જણાવે કે—જો પ્રાણી પ્રથમ ઝીણા અને નાના જીવોને દયા જોગખયો તેની દયા પાગવા શીખયો તે મોટા જીવોનું અવરણ રક્ષણ કરયેજ. વિચારો કે સાજાનું રક્ષણ કરનારા હબરો માણસો નીકળયો પરંતુ કોઈપણ આધાર વિનાના શોક-કંગાળ કશાનાં પ્રાણીનું જેટલા રક્ષણ કરનારા નીકળી આવે છે ? તેના ખ્યાલ કરવો. ફુનિયામાં જેટલા મનુષ્યની રક્ષા કરનારા નીકળયો તેટલા તિર્થંચ જાતિના રક્ષણ કરનારા નાહ નીકળે, જેટલા પશુ પરી વગેરે પચેદ્રિય જાતિના રક્ષણ કરનારા નીકળયો તેટલા કિટ્ટી મંકોટ્ટી માખી માકડ અછર વગેરેની રક્ષા કરનારા નહિ નીકળે, અને જેટલા વિગલેદ્રિ જીવની રક્ષા કરનારા નીકળયો તેટલા પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ ને વનસ્પતિના જીવની રક્ષા કરનારા તેની દયાના પાગનારા નહિ નીકળે.

માટે મહાવીર પરમાત્માએ પહેલા અનાથ પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવા તેની દયા પાગવાનું જતાવ્યું છે. જો ઇતર પ્રાણીઓનું દયા પાગવાનું શીખયો તો મનુષ્યની દયા પાગવા શીખયો.

વિચારો કે—મનુષ્યોની દયા માટે જેવી કાયદા કોરટો છે તેવી બીજા પ્રાણીઓને માટે કય કોરટ જોગવામાં જાવી છે ? જોવી જોક તો જગાવો. મહાવીર પરમાત્માએ તો નાના મોટા, મુદ્દમ જાદર, ત્રણ સ્થાવર, મનુષ્યથી માંડી જોકેદ્રિય સુખીના છએકાયના રક્ષણને માટે જાડે પહેર જુદા રહે તેવી કોરટ ન્યાયમાર્ગની ખડી દરી છે. અને તેના અખડાપાર પજુ ન્યાયના આસને બેઠેલા તમામ પ્રાણીઓના રક્ષણનું અને તેના રિતનું વિંતવન અહર્નિશ કર્યા કરે છે. અને સુનેદવાસને શાઓગ્ર-કાયદા મુજબ—

ન્યાયપૂર્વક, શિક્ષા આપી પાપથી મુક્ત કરે છે. હિંસાચંદ્રાચાર્યની બે ઇચ્છાઓના પ્રાપ્તિની દાદ સાંભળનારી અને અદ્વૈત-હિંસાક્રાંતિના આપનારી છે અને સાચી કોરટ તો એક મહાવીર પરમાત્માની જ છે તે ખરી છે.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—કોણ કહે કે—જ્યારે ગોશાળાએ તેજુવેશ્યાથી ને સાધુને બાળ્યા અને ભગવંત પાંડ ઉપર તેજુવેશ્યા મૂકી ત્યારે ભગવંત તો કેવળી હતા કે તેમનાથી કાંઈ ન થઈ શકે પણ બીજા સાધુઓ જલે શું તેજુવેશ્યાદિક દુષ્ટિ ન હતી કે કાંઈપણ પરાક્રમ ન કરી શક્યા ?

ઉત્તર—અંધુઓ ! એજ મહાવીર પરમાત્માએ બતાવેલી-મહાવીરના ધરની દયા. મહાવીર જ્યારે હિંસર્ય હતા ત્યારે ગોશાળા ઉપર મૂકી વેશ્યાવણ તાપસની તેજુવેશ્યા તેને દૂર કરવાને ભગવંતે ગોશાળાને બચાવણ અનુકંપા અર્થે શીતલ લેશ્યા મૂકી અને ગોશાળાને બચાવ્યો. પરંતુ આ વખતે તો ભગવંત કેવળી છે, એમ કહી ભગવંત માટે તો અટકાવ એપ્રત્યે, પણ બીજા હિંસર્ય અનિઓને માટે દુનિયા કરપના કરે કે હું ગોશાળા જેટલી પણ શક્તિ બીજામાં નહોતી ? આ સવાલને માટે તે ભગવંત પોતેજ કહી ગયા છે કે—ગોશાળાને તેજુવેશ્યા છે, તેથી અનંત ગુણી સામાન્ય સાધુને હોય, તેથી અનંત ગુણી સ્થિતર ભગવંતને હોય, તેથી અનંત ગુણી તેજુવેશ્યા અસ્થિત ભગવાનને હોય. પણ તમે પોં સાંધી ક્ષમા કર્યા છે. આ મહાવીરના ધરની દયા. સાખ ભ. સ. ૧૧મું.

પ્રશ્ન ૪૯ મું—ભગવાનીજી ચતક ૨૫મું-ઉરેયે ૩ જે-તથા કાગુંગુણ ૧૦ મે કાણે-ચાન મેણી કહી તેનું સ્વરૂપ શી રીતે છે ?

ઉત્તર—ચાન મેણી (મહેશની પંક્તિ) આ પ્રમાણે કહી છે.—૧ રજુ આચાર્ય, ૨ એકોત્તેવંશ, ૩ ત્રિપાવંશ, ૪ એકાદખા, ૫ દ્વીપાખ, ૬ ચક્રાચાર્ય, ૭ અર્ધચક્રાચાર્ય. એ સાનમા—

૧ રજુ આચાર્ય તે જે વટે કરી જીવ ઉપદેશોનારિથી અપીવોડાવિને તિરે રજુ અર્ધચક્ર ઉપરો તેને રજુ આચાર્ય કહીએ.

૨ એકોત્તેવંશ (વકા) તે જે વટે કરી જીવને પુત્રવત રજુ અર્ધચક્ર ઉપરો તેને રજુ અર્ધચક્ર કહીએ કરી ઉપરો તેને એકોત્તેવંશ કહીએ.

૩ ત્રિપાવંશ (વકા) તે જેને તિરે બે ચાર વકા કરે એ ઉપદેશો અર્ધચક્ર ઉપરો તેને ચારવંશ કહીએ કરી ઉપરો તેને રજુ તે અર્ધચક્ર ઉપરો તેને અર્ધચક્ર કહીએ ત્રિપાવંશ ને રજુ અર્ધચક્ર ઉપરો તેને રજુ અર્ધચક્ર કહીએ.

દિશાને વિષે જાણ તેથી અધોદિશે વાવવ્ય કુલે ત્રણ સમય ત્રંસનાડી મંધે અથવા બહાર પણ હોય.

૪ એક તાખા તે જે વડે કરી છવ અથવા પુરુગત નાડીના વામ પડખાથી નાડીમાં પેઠા તે વડે કરીનેજ જાણે. વળી તેના વામ પડખાથી ઉપજે તે એક તાખા વામાદિ પડખા ચિહ્ન છે જેનું એવી દિશીને વિષે લોકનાડી છે લક્ષણ જેનું એવા આકાશના ભાવથી આ બે ત્રણ ચાર વડે કરી સહિત ૬ પણ હોય વિશેષને આશીર્વાદ છે માટે લેઈ કરી કહી છે.

૫ દ્વીધાખા તે નાડીનાં વામ પડખાથી નાડીને વિષે પ્રવેશપણે કરીનેજ જાણે એજ નાડીનાં કશિણ પડખાને વિષે જે વડે કરી ઉપજે તે દ્વીધાખા નાડીનો બહાર જૂન વામ કશિણ છે, ચિહ્ન જેનું એવી આકાશની મેળીયોનું સ્વરૂપપણું છે તેથી.

૬ ચક્રવાળા તે મંડળથી જેણે કરી મંડળે પરિભ્રમણ કરીને. પરમાણુ આદિ ઉપજે તે ચક્રવાળા.

૭ અર્ધ ચક્રવાળા તે ચક્રવાળાના અર્ધ ચક્રાકાર. ઇતિ ૭ મેળી. વળી કાણુંજાળના ૭મે-કાણે પણ ૭ મેળીયો કહી છે તેની ટીકામાં-એતાલકેતે વક્રાવા લોક પર્યંત પ્રવેશ પેશા: સંભાવ્યતે ચક્રવાળા અર્ધ ચક્રવાળાદિના ગતિ વિશેષજી જાણી મુકતાનિ. ઇતિ ૭ મેળી સ્વરૂપ:—

પ્રશ્ન ૫૦ મું—શ્રીભગવતીજીના ૩૪મા સતકે-કંદિયે ૧લે-વિગ્રહ ગતિનો અધિકાર કહ્યો છે તે શી રીતે છે ?

ઉત્તર—એક સમયે ઉપજે તે રૂણ ગતિએ ઉપજે જેમકે ભરત દોત્રની પૂર્વ દિશાનો કોઈ છવ પશ્ચિમ દિશે ઉપજવા જાય-તે એક સમયે ઉપજે ત્યાં વિગ્રહ શબ્દ કહેવો નહિ. ૧

બે સમયનો વિગ્રહ તે જ્યારે ભરત દોત્રની પૂર્વ દિશાથી નરકને વિષે પશ્ચિમ દિશે ઉપજવા જાય ત્યારે એક-સમયે હેઠા જાય બીજે સમયે ત્રીજા ઉત્પત્તિ સ્થાનને પામે. ૨

ત્રણ સમયનો વિગ્રહ તે જ્યારે ભરતના અગ્નિ કુલમાંથી પીડગી કોઈ છવ નર્કને વિષે વાવવ્ય કુલમાં ઉપજવા જાય ત્યારે ચાવ. ૩

ચાર સમયનો વિગ્રહ તે-એકેત્રીયને હોય તે જતાવે છે. ત્રસનાડીની બહાર અધો લોકને વિષે વિદિશાથી એક સમયે દિશા. પ્રત્યે જાય-બીજે

સમયે લોક મધ્યે ત્રસનાડીમાં પ્રવેશ કરે-ત્રીજે, ચુમળે ઉંચા જાય-ચોથે સમયે ત્રસનાડીમાંથી નીકળીને દિશામાં ઉત્પત્તિ સ્થાનને પામે. ૪

પાંચ સમયનો વિગ્રહ તે-એક સમયે ત્રસનાડીની બહાર મધ્યે લોકને વિષે વિદિશાથી એક સમયે દિશામાં આવે-ત્રીજે ચુમળે લોકમધ્યે ત્રસનાડીમાં જાય-ત્રીજે સમયે ઉંચા જાય-ચોથે ચુમળે ત્રસનાડીમાંથી નીકળીને બહાર દિશામાં જાય-પાંચમે સમયે વિદિયે ઉત્પત્તિ સ્થાનને પામે. ઇત્યર્થ:-

પ્રશ્ન ૫૧ મું—શ્રી ભગવંત મહાવીરે ૪૨ વર્ષની પ્રવજ્ઞામાં રાજ્ઞી નગરીમાં કદપતા ૧૪ ચોમાસા કર્યા કહેવામાં આવે છે ને ચોદાગીવામાં પહેલું ચોમાસું બહી ગામનું ને બીજું ચોમાસું વાણીજ ગામનું કયું તે અપેક્ષાયે ચોદ ચોમાસા મળતા નથી તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જોડવાળાએ એક એક ચોમાસા જુદા પાડીને એકી રાજે ચોદ ચોમાસા રાજઞીના કહ્યા. એ ઉપર ચોદાગીવામાં કહ્યા પ્રમાણે પહેલું બહી ગામનું ને બીજું વાણીજ ગામનું લેવાનું નથી. ત્યારે શી રીતે લેવું ? તેના જુદાસાને માટે ભગવતીજના ૧૫ મા સતકમાં કહ્યું છે કે-ભગવંતનું પહેલું ચોમાસું બહી ગામમાં અને બીજું ચોમાસું રાજઞીજે કહ્યું અને ત્યાંથી ગોશાળાનું મળવું થયું. તે રાજઞીનું બીજું ચોમાસું દિક્ષા લીધા પછીનું અને રાજઞીના ચોદ ચોમાસામાંનું પહેલું ચોમાસું જ ગણતરીએ દિક્ષાના ૪૧ મા વર્ષનું ચોદમું ચોમાસું રાજઞીનું થયું. અને ૪૨ બેંતાળીશમા ચોમાસે ખાવાપુરીમાં નિર્વાણ થયા. ઇત્યર્થ:-

પ્રશ્ન ૫૨ મું—લૌકિક દેવતાના વિમાન સંખ્યાતા યોજનના છે કે અસંખ્યાતા યોજનના છે ?

ઉત્તર—અસંખ્યાતા યોજનના છે, એમ ભગવતીજમાં કહ્યું છે, સાખ-“જૈન ધર્મ પ્રકાશ” પુસ્તક ૪૦ મું-અંક ૩ જો.

પ્રશ્ન ૫૩ મું—ભરત ક્ષેત્રથી મેરૂ પર્વત ઉત્તરે છે તેમ ઐરવત ક્ષેત્રથી અને પૂર્વ પશ્ચિમ મહાવિદેહથી કઈ દિશાએ છે ?

ઉત્તર—તેની પશ્ચિમ ઉત્તરે છે. તે સૂર્યના ઉદ્યાસ્તની અપેક્ષાએ દિશા બાલુરી. એમ પંચમાંગમાં કહ્યું છે. (સાખ ઉપગ્રા અંકની)

પ્રશ્ન ૫૪ મું—ભરતમાં, ઐરવતમાં અને પૂર્વ પશ્ચિમ મહાવિદેહમાં દિવસ રાત્રી સંખ્યા હોય કે નાના મોટા હોય ?

ઉત્તર—દિવસ શત્રીનું માન જપે સરખું હોય તે મૂર્ખના મંદગની અપેક્ષાએ બાળવું. એમ ભગવતીજીમાં કહ્યું છે. (સાખ ઉંઝાંકની)

પ્રશ્ન ૫૫ અં—પાંચ ઇંદ્રિયોમાં કામી કેટલી છે ને બોગી કેટલી છે ?

ઉત્તર—જ્ઞાન, આંખ બે કામી ૩ ને કાયા, ઇન્દ્રિય ને નાસિકા એ ત્રણ બોગી છે એમ ભગવતીજીમાં કહ્યું છે. (સાખ ઉપકા અઠની)

પ્રશ્ન ૫૬ અં—શિષ્ય-ઉપરના પાંચ જોડને કામના શુભ કહ્યા છે ને અઢિયાં બે જોડ પાડવા તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ ને દુરસ. એ પાંચે કામના શુભ છે એટલે કામને-વિષયને ઉત્પત્ત કરનારા છે. અને બે જોડ પાડવાનું કારણકે જ્ઞાન જે છે તે શબ્દ સાંભળવાને અને આંખ રૂપ જોવાને સન્નુખ થાય ૩ માટે બેને કામી કહેલ છે. અને રસ ઇન્દ્રિયને, ગંધનાસિકાને અને રૂપથી કાયાને બોગ આવે છે માટે એ ત્રણને બોગી કહેલ છે. પણ બે પાંચે કામના-વિષયના ઉત્પત્ત કરનારા છે માટે કામ શુભ કહ્યા છે

પ્રશ્ન ૫૭ અં—શ્રી પત્તવણા પદ ૧ છં તેમાં પદ્મંદુ કંઠ, લહમુષ્ક કંઠમાં પ્રત્યેક છાંદ કહ્યા તેનું શું કારણ ? લોક પ્રસિદ્ધ તે સાધારણ કંઠ છે તો અનંતાને જોડ ઉઘાટો છે ને પ્રત્યેક કહ્યું તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ બે નામની ઠોણ પ્રત્યેક વનસ્પતિ સમજાય છે. એ બે જોડની સાથે બીજા પક્ષ જોડ કહ્યા છે. કુંદળીક નામા વનસ્પતિ ૩, કુશુંબક નામા વનસ્પતિ ૪, એટલે પદ્મંદુ કંઠ ૧ ને લહમુષ્ક કંઠ ૨ મળી એ ચાર જોડ સાથે કહ્યા છે ને એ સર્વમાંથી પ્રત્યેક છાંદ બાળવા એમ કહ્યું છે. તો ઉપરના બે જોડ પક્ષ પ્રત્યેક વનસ્પતિનાંજ સમજાય છે.

વળી આચારાંગ સુત્રના બીજા સુત્રકોષમાં અંક ૧૬ મે-ઉંઝાંક ને-કલમ (૮૬૮-૮૬૯) માં લહમુષ્કનાં વન કહ્યા છે, તે આંખની પેડે ઇન્દ્રિય ઉપું, પતિકા કરેલું સાધુને લહમુષ્કના વનમાં જઈ લહમુષ્ક લેવું-જોગવનું કારણ કહ્યું છે. તો તે ઉપરથી એમ સંભવે છે જે આંખની પેડે તે પદ્મ તેરીજ બાતની ઠોણ પ્રત્યેક વનસ્પતિ હોય એમ જણાય છે, એ સાધારણ હોય તો અનંતાંક કહવ

એમ સાંભળ્યું ૩ કે—દક્ષિણ દેશમાં લહમુષ્ક રજા થાય છે ને તે આંખા જેવા હોય છે.

પ્રશ્ન ૫૮ અં—દેવલોકમાં અપકાવ ક્યાં મુખી હોય ?

ઉત્તર—પત્રવણા પદ બીજે-બારમા દેવલોક સુધી અપકાયની ઉત્પત્તિ થઈ છે. એટલે બારમા દેવલોક સુધી વાવડી હોય અને વાવડીમાં અપકાય હોય.-ત્રીકામાં નવઐવેયકાદિમાં વાવડી તથા જળનો અભાવ થયો છે.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—બાહર વનસ્પતિકાય ક્યાં ક્યાં ને કયે ઠેકાણે હોય ?

ઉત્તર—બાહર વનસ્પતિકાય અષો લોક આશ્રી ધનોદધી પ્રમુખમાં થઈ, અને ઉર્ધ્વ લોકે બારમા દેવલોક સુધી કહેલ છે, જ્યાં જલં તથા રવં જ્યાં જળ ત્યાં વનસ્પતિકાય હોય એટલે સર્વ ઠેકાણે જળને આશ્રીને વનસ્પતિકાય થઈ છે. સાખ પત્રવણા પદ ૧ લે અને ત્રીછા અસંખ્યાતા શીપ સમુદ્રમાં પણ બાહર વનસ્પતિકાય લાભે.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—ત્રણ વિગલેંદ્રી (બેઇદ્રી ૧ તેરેદ્રિ ૨ ને ચારેંદ્રી ૩) ક્યાં ક્યાં હોય ?

ઉત્તર—ત્રણ વીગલેંદ્રી, તિર્થંચ પચેંદ્રી એ ચાર આશ્રી ઉર્ધ્વ અને અષો લોકે દેશ ભાગે થયા છે. તે ઉર્ધ્વ એટલે સુધી. અષો-અષો બારમા વિજય આશ્રી કહેલ છે. અને ત્રીછા અસંખ્યાતા શીપ સમુદ્ર તથા રવં જળ સ્થાનકે આશ્રી પણ સંભવે.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—દેવલોકની વાવડીમાં પોરા પ્રમુખ હોય કે નહિ ?

ઉત્તર—દેવલોકમાં છુદ પ્રાણી ન હોય. માટે દેવલોકની વાવડીમાં પોરાનો સંભવ નહિ.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—પત્રવણા પદ બીજે-દેવતાને ધીમા દાંતને કાગાંય, શીધા છે તો દેવતાને દારકા હોય નહિ ને દાંત કેમ થયા ?

ઉત્તર—દેવતાને દારક, માંસ, લોડી હોય નહિ પણ દેવતાને રોષ પુગલની વસ્તુ બધી હોય, તેનું સર્વત્ર અંગોપાંગ અખંડ અને ચોત્તનક હોય. દાંત દેશ પિનાના મનુષ્ય પણ ચોત્તનક નથી. અચોત્તનક મનુષ્ય છે, અને દાંત કેશનાના ચોત્તનક ગણાય છે, તેમ દેવતામાં બે ભાંગા નથી. એક ચોત્તનકનોજ ભાંગો છે. અને સર્વાંગ વૈકલ્યા પુદ્ગલનુંજ બનેલું દેવ છે.

પ્રશ્ન ૬૩ મું—શ્રી પત્રવણા પદ ૩ જે-જીવ આશ્રી સર્વથી દેવ અગ્રાદારી, તેથી અદારિક અસંખેજ શુભ થયા તો વનસ્પતિના છા તો યદ્યદ યદી અનંતા છે. તો અનંત શુભ આકર્ષિક કેમ ન થયા ?

ઉત્તર—૧ એક, વીમલ મનિવાળા, ૨ બીજા કેવળ સમુદાયના, ૩ ત્રીજા અષોની, અને ચિદ્દ એ અનુદારિક હોય. હવે વનસ્પતિ

સમય સમય ચલે ને સમય સમય ઉપજે, અનંતા ચલે ને અનંતા ઉપજે. દરે ને વાટે વેહેતા વનસ્પતિનાં છવ હોય તેથી અસંખ્યાત શુભા છવ તરયાળે હોય તે આહારિક હોય માટે અસંખ્ય શુભા કહ્યા.

પ્રશ્ન ૬૪ મું—શ્રી પદ્મવલ્લુ પદ (૫) મે-જ્ઞાન્ય અવગાહના અને મજમ અવગાહનાના બેઈદિને બે જ્ઞાનને બે અજ્ઞાન કહ્યા, અને ઉત્કૃષ્ટિ અવગાહનામાં જ્ઞાન નથી એમ કહ્યું. ને સ્થિતિ આથી જ્ઞાન્ય સ્થિતિનાં બેઈદિને કહત બે અજ્ઞાનજ કહ્યા, અને મજમને ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિવાળાને બે જ્ઞાનને બે અજ્ઞાન કહ્યા તે કેમ? અહિંયાં જ્ઞાન્ય અવગાહનામાં બે જ્ઞાન કહ્યા, ને જ્ઞાન્ય સ્થિતિમાં જ્ઞાન ન કહ્યા તેનું શું કારણ?

ઉત્તર—જ્ઞાન્ય સ્થિતિવાળા બેઈદિ અપર્યાપ્તામાં મરે તેને જ્ઞાન ન હોય, ને મજમ તથા ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિવાળા અપર્યાપ્તામાંથી પર્યાપ્તા અવસ્થા પ્રાપ્ત્ય તેને અપર્યાપ્તા વેણાચે કોઈ કોઈ છવને બે જ્ઞાન લાભે. અને એક સમયથી ઉપરાંતનાં ને ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિના નીચેનાં તે મજમ સ્થિતિવાળા જાણવા. અને જ્ઞાન્ય તથા મજમ અવગાહના અપ્રયાસા વખતે હોય પણ પર્યાપ્તા વખતે ન હોય તે ભણી બે બોલમાં બે જ્ઞાન કહ્યા છે. ને એક સમયજ સ્થિતિ ઉપરાંતના મજમ અવગાહનાવાળા જાણવા. પર્યાપ્તો થવાવાળા અપર્યાપ્તાને સમકિત હોય, પણ અપર્યાપ્તોજ મરે તેને સમકિત ન હોય. અર્થાત્—

પ્રશ્ન ૬૫ મું—જુગતીયા તિર્થંચ મનુષ્યને સમકિત ત્રીય હોજ અંદેલા દેટલા હોતમાં લાભે?

ઉત્તર—આ પ્રશ્નનો ઉત્તર પૂર્વાર્દના પહેલા ભાગમાં પાંત્રીયમા પ્રશ્નમાં આવી ગયો છે તેપણુ વિશેષ સમજાવીને માટે સાંભળો—

શ્રી પદ્મવલ્લુ પદ ૫ મે ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિના તિર્થંચ મનુષ્યને બે જ્ઞાન ને બે અજ્ઞાન કહ્યા છે. તે આથી દેટલાકનું કહેવું એમ છે કે—પાંચ દેવ કુરં, પાંચ ઉત્તર કુરંના પ્રયાસમાંજ સમકિત લાભે. કારણકે તિર્થંચ, મનુષ્યની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ ત્રણ પદ્યની કડી છે. ને ત્રણ પદ્યની સ્થિતિ તે બેજ હોતમાં છે માટે. ત્યારે બીજે પદ્ય એમ કહે છે કે—

શ્રી ભગવતીજ સતક ૨૪ મે—યમ્યાનં અધિકારે દેવતામાં વૈમાનિક દેવનું આઉષ્ઠ્યં જાંઘરાવાળા જુગતીયાને બે જ્ઞાન અને બે અજ્ઞાન કહ્યા છે, ને ત્રીયે હોતમાં જુગતીયાની ગતી વૈમાનિકમાં બીજા દેવલોક સુખીની કડી છે, માટે ત્રીયેના પર્યાપ્તામાં સમકિત લાભે. વળી પદ્મવલ્લુ પદ ૫ મે મજમ

સ્થિતિના તિર્થંચને ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યા છે. તેમજ મગ્ગ સ્થિતિના મનુષ્યને પાંચ જ્ઞાન કહ્યા છે ને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યા છે. તે અહિંઆં મગ્ગ સ્થિતિ સંખ્યાતા વર્ધવાળાનીજ લેવી. કેટલાક કારણે મગ્ગ સ્થિતિ ઉત્પન્ન થયાના એક સમય ઉપરાંતથી તે ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિમાં એક સમય ઓછો હોય ત્યાં સુધીની ગણાય છે પણ અહિંયાં તે ન ગણું. કારણકે—જુગળીયામાં એક પદ્ય તથા બે પદ્યોપમના તથા ત્રણ પદ્યોપમમાં એક સમોદીન ને મગ્ગ સ્થિતિ ગણતાં તિર્થંચમાં ત્રણ જ્ઞાન ને મનુષ્ય પાંચ જ્ઞાન ગણવાં જોઈએ અને અવધી જ્ઞાન તથા મનઃ પર્યવ જ્ઞાન તથા કેવળ જ્ઞાન કોડ પૂર્વનાં આઉળા ઉપરાંતને હોય નહિ. માટે જુગળીયામાં ત્રીશે ક્ષેત્રનાં તિર્થંચ મનુષ્ય પર્યાસામાં બેજ જ્ઞાન હોય.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—અહિંઆં કોણ અપર્યાસા જુગળીયામાં પણ સમજી ગણે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—અહિંઆં પત્તર કર્મ જૂમીનાં મનુષ્ય, જુગળીયાનું આડિયું બાંધ્યા પછી કોણ જીવને ક્ષાયક સમકિત પ્રાપ્ત થાય ને મરીને જુગળીયામાં ઉત્પન્ન થાય. ત્યાં અપર્યાસામાં કોણ સમકિત ગણે છે. એ લેખે જુગળીયામાં સાડે બોલમાં (અપર્યાસા ને પર્યાસામાં) સમકિત માને છે. પણ તે જ્ઞાન કેવળી ગમ્ય છે, બહુ સૂત્રી કહે તે સત્ય. પણ સૂત્ર કાંઈક બીજું સ્પષ્ટ જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—ઉપરના પ્રશ્ન વિષેના ઉત્તરમાં આગણા ભર્યાં મનુષ્યમાંથી ક્ષાયક સમકિત લઈને આવેલ જુગળીયાને અપર્યાસાને પર્યાસામાં સાડે બોલમાં સમકિત માનતાં, સૂત્રના મતે કાંઈ વાંધા આવતા સંભવ છે ?

ઉત્તર—જો ક્ષાયક સમકિતી કર્મ જૂમિનો મનુષ્ય મરી જુગળીયામાં જાય તો જુગળીયા મરીને દેવતા થાય અને ત્યાંથી કર્મ જૂમિમાં મનુષ્ય થઈ મેરુ જાય તો ચાર ભવ થાય. અને ઉત્તરમધ્યવનના રહ મા અધ્યવનમાં પડેલાજ બોલે કશું છે કે-ક્ષાયક સમકિત પ્રાપ્ત થયે તે જીવ તેજ ભવે મેરુ જાય. તે ભવે મેરુ ન જાય તો ત્રીજો ભવ તો જોગમેજ નહિ. એમ સૂત્ર પણ ક્ષાકપું જણાવે છે. એટલે મનુષ્યપણામાં દાવજ સમકિત થામેકો તે ભવમાં મેરુ ન જાય તો દેવ ગતિમાંજ જાય એટલે બીજે ભા દેવ ગતિને, ને ત્યાંથી મનુષ્યપણાને ત્રીજો ભવ કરે ને મેરુ જાય, એટલે ત્રીજો ભવ તો જોગમેજ નહિ એ વાત સિદ્ધ છે. માટે ઉપરનો નવજ જુગળીયાના અપર્યાસામાં ક્ષાયક સમકિતનો બેલતો આવતો નથી. વળ કેવળી ગમ્ય—

પ્રશ્ન-૬૮ મું—ચરીમ અચરીમ તે કેવું ?

ઉત્તર—પત્રવળા પદ ૪ જે-અર્થાકારે-ચરીમ તે ભવ્ય છવ, ને અચરીમ તે સિદ્ધ ને અભવ્ય છવ કહ્યા છે. ને નો ચરીમ, નો અચરીમનો ત્રીજો ભાગો કરે તો ત્રીજા સાત્રામાં સિદ્ધના છવ બાદવા એટલે અચરીમ અર્થથી ઘોડા તે અભવ્ય ૧, તેથી નો ચરીમ, નો અચરીમ અનંત ગુણ સિદ્ધના છવ ૨, તેથી ચરીમ અનંત ગુણ ભવ્ય છવ આથી ૩.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—પત્રવળા પદ (૫) મે-તિર્થંચ પર્થોદ્રિયની ઉત્કૃષ્ટો અવગ્રાહણમાં ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન કહ્યા ને ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિમાં જે જ્ઞાન ને જે અજ્ઞાન કહ્યા તે કેમ ?

ઉત્તર—ઉત્કૃષ્ટી અવગ્રાહણવાળા દુઃખર ભ્રમનનાં મત્ત ઢોલ છે, ને ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિવાળા તિર્થંચ ભુગમીવા ઢોલ છે. માટે ઉત્કૃષ્ટી અવગ્રાહણવાળા મત્ત ને ત્રણ જ્ઞાન ને ત્રણ અજ્ઞાન ઢોલ. અને ઉત્કૃષ્ટી સ્થિતિવાળા તિર્થંચ ભુગમીયાને જે જ્ઞાન ને જે અજ્ઞાન ઢોલ.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—જળચરમાં ભુગમીયાનો ભેદ ઢોલ કે નહિ.

ઉત્તર—જળચરમાં ભુગમીયાનો ભેદ નથી. તેનું આકૃષ્ટ કોઈ પૂર્વનું જી માટે.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—પત્રવળા પદ ૬ જે-તિર્થંચ પર્થોદ્રિને ઉપજવા આથી આક્રમી દેવલોક મુખી નિરંતર કહ્યા તે કેમ ? અને મનુષ્યને પણ ઉપજવા આથી નિરંતર સભ્યેગુણોગુણવચનંતી કહ્યું તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—દેવમાં તિર્થંચ પર્થોદ્રિ, જલન પનિથી ખંડીને આક્રમી દેવલોક મુખી ઉપજે માટે નિરંતર કહ્યા છે. તેમજ મનુષ્યને ઉપજવા આથી દેવતામાં સર્વ ઠેકાણે બાવવા.

પ્રશ્ન ૭૨ મું—મનુષ્યની સંખ્યા ૬૬ જોગલુચીય બાંકની કડી તે શી રીતે ?

ઉત્તર—પત્રવળા પદ ૧૨ મે-મનુષ્યનાં જર્થે લગા જમ-૨ થડે સંખ્યાના કોડાકોટી જોગલુચીય રચાનકનાં કહ્યા. તે ત્રણ જમલ ૫૧ ઉપર અને ચાર જમલ ૫૬ હેઠા. અથવા છડા વર્ષ-પંચમ્મ વર્ષ સ્વપાદ ચક્રુપ થાય તેટલા-તથા એક એકડો છનું ચાર ગાંડીએ તેટલા મનુષ્ય છે. હરે જમલ ૫૬ તે આટલી સંખ્યા એટલે આટલો દેવેલોક આ ૬ ઉપર ને આ ૬ હેઠા લગીચ બાંકમ.લી એટલે જોગલુચીય બાંકે સમજવા-અથવા છડ વર્ષને પાંચમા વર્ષે જર્થે ગુલુવા-ને-એટલે જેન. વડે પ્રથમ વર્ષ ૬.

બીજો વર્ગ ૧૬. એમ ત્રીજો વર્ગ ૨૫૬. એમ ચોથો વર્ગ ૪૦૯૬. એવે
વર્ગ કરવો, ને છઠો વર્ગ પણ કરવો, ને છઠાને પાંચમા વર્ગ સુધે સુવર્ત
એમ સુત્રોશ આંક આવે. (એ આમના લીંબડી સંપ્રદાયના હીરાણ મહાપ્રજ
કૃત પત્રવણના ચંત્રમાં છે.)

પ્રશ્ન ૭૩ મું—શ્રી પત્રવણ સૂત્રના બીજા સ્થાન પદમાં તે-
ઉકાવના અધિકારે લોકમાં ઉપજવા આશ્રી દોસુ ઉત્કૃષ્ટવાદેમુતિરિયજોર રોર,
નો ચો અર્થ ?

ઉત્તર—આ વિષે દલપતના પ્રશ્નમાં કહ્યું છે કે—તે ઉકાવના ૩ પ્રાર્થના
અવિઠા ૧ બદાયુ ૨ અભિમુખ ૩. અવિઠા તે વિષમાન તે ઉકાવપત્રે રાને
છે તે ૧ અભિમુખ નામ ગોત્ર તે સમુદાય કરવાં તે ઉકાવપત્રે ઉપનામ
પણ ઉપજવા સાદ્દમાં થવા તે ૨ બદાયુ તે જાનેરી જત કાયમે છે પણ
તે ઉકાવનું આઉપું બાંધું છે તે ૩ એકવા કામ કયાં છે ? અરી કોપર્થ
૩ પ્રકારના તે ૧ ચાર કપાટ
લોકાંત લગે ઉચા નીચા તિમ્બા
જપ લાખ એજન પહોળા તેમાં
૨ જાનના તેડ તે બદાયુ તે ૧
અભિમુખ નામ ગોત્ર એ ૨
દુવે, દેવ કપાટાંતશ રથા તેમાં
૧ બદાયુડીજ દોવે એ પર-
માર્થ બહુવે. ઇતિ-

બદાયુ ૧	બદાયુ ૧ અભિમુખ નામ ગોત્ર ૨	બદાયુ ૧
બદાયુ ૧ અભિમુખ નામ ગોત્ર ૨	અવિઠા ૧ બદાયુ ૨ અભિમુખ નામ ગોત્ર ૩ રૂવે.	બદાયુ ૧ અભિમુખ નામ ગોત્ર ૨ એ તે ઉકાવ
બદાયુ ૧	બદાયુ ૧ અભિમુખ નામ ગોત્ર ૨	બદાયુ ૧

પ્રશ્ન ૭૪ મું—ઉપરના અ-
ધિકારને માટે વિગત સમજ
કરીને તેનું કાર્ય છે ?

ઉત્તર—લોકાણના છાપેત્ર પાને ૧૧૪-૧૧૫ મે- કાજ પામ
નૈય કુલોદયમાં લખ્યું છે કે—વડાં પર બાહર તે ઉકાવ અપર્ણિત કે હીન
સેર હેર દે હીને ૧ એક અવિ ૨ બદાયુ ૩ અભિમુખ. હવે મેં એ
સ્પષ્ટિત જર ને અનંતર બાહર અપર્ણિત તે ઉકાવપાને ઉપત્ત દુસ કો
એક જાડી કદબા ૨ એ પૂર્વ જર વિમામદિ બાહર અપર્ણિત તે ઉકાવને
અનુચ્છ બાંધ દીધા તે ઉપર અનુચ્છ દદના. બીજા એ પૂર્વ જર ત્રણ
હવે બાહર અપર્ણિત તે ઉકાવેશ અનુચ્છ નામ વા ગોત્ર જ. હીરાવન વાગે
જેને અભિમુખ કદબા હવે મેં એક જાડી બીજા અનુચ્છ દદના એ બાહર
અપર્ણિત તે ઉકાવેશ એ પૂર્વ બાહર નહિ દે હવે કિયે ઉપર વડાં મહત્ત

કીચે હે. પરંતુ અભિયુષ અપના પૂર્વ ભવકા આયુષ્ય છોડકર અપર્પણ તેડકાયમે આવે વે પૂર્વોક્ત ઉર્ધ્વ કપાટમે તથા તિર્થક્ લોકમે આવે હુવે તેડકાયપને કહના. ઇનેને પૂર્વ ભવકા આયુષ્ય છોડા હે પરંતુ જહાંલમ દોનોં ઉર્ધ્વકપાટ વ તીર્થે લોકમે પ્રવેશ નહી કીયા હે જહાં લગ ઉનકો. પૂર્વ ભવપનાકી કહના.

પ્રશ્ન ૭૫ સુ—પરિત અને અપરિતનો શો અર્થ ?

ઉત્તર—પરિતના ૨ લેહ—સંસાર. પરિત અને કાય પરિત. તે માંહી જે છત્રને અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન સંસાર સીલવો રહ્યો તે તો સંસાર પરિત અને અર્ધપુદ્ગલ ચક્રી સાધિક સંસાર તે અપરિત કહીયે. તથા કાય પરિત તે પૃથગ્યાદિક પાંચ કાયનાજ ભવ કરે પણ વનસ્પતિના ભવ ન કરે તે તો કાય પરિત કહિયે. અને જેહને હજી લયે વનસ્પતિના ભવ કરવા છે તેહને કાય અપરિત કહિયે. પત્રવજ્ઞા પદ ૧૮ મે છે એમ દલપતના પ્રશ્નમાં કહ્યું છે. તથા પત્રવજ્ઞા પદ ૩ જે—અર્ચાકારે પરિત જે પ્રકારના કહ્યા છે—૧ એક ભવપરિત તે દેશે ઉજો. અર્ધપુદ્ગલમાં આવે તે. ૨ અને બીજો કાય પરિત તે પ્રત્યેક શરીરી છત્ર ભણવો.

પ્રશ્ન ૭૬ સુ—પાંચે ઇદ્રિયોનો જથ્થ ને ઉત્કૃષ્ટો વિષય કેટલો હોય ?

ઉત્તર—પત્રવજ્ઞા પદ ૧૧ માં કહ્યું છે કે—પાંચે ઇદ્રિયોનો જથ્થ વિષય અંશુલના અસંખ્યાતમાં ભાગનો હોય. અને ઉત્કૃષ્ટો—શ્રોતેદ્રિયનો ૧૨ બાર ભોજનનો, ચક્ષુ ઇદ્રિયનો સાખ ભોજન ગાંઝેશ, શાણેદ્રિયનો, રસેદ્રિયનો અને સ્પર્શેદ્રિયનો એ ત્રણેનો નવ ભોજનનો હોય. એમ પત્રવજ્ઞાજીમાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૭૭ સુ—સી અનુત્તર વિમાને ભય કે નહિ ?

ઉત્તર—સી અનુત્તર વિમાને ભય. સાખ પત્રવજ્ઞા પદ ૧૩ માની.

પ્રશ્ન ૭૮ સુ—પુકર દીપમાં વસતા મનુષ્યો કેટલે દ્વરથી સૂર્યને દેખે ?

ઉત્તર—પુકર દીપના મનુષ્યો ૨૧૭૪૫૩૦ ચોજવથી સૂર્યને દેખે. સૂર્ય પછુ એટલો પ્રકાશ કરે. પત્રવજ્ઞા પદ ૧૫ મામાં કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૭૯ સુ—તિર્થેય વૈક્રિય શરીર કરે તો કેવડું કરે ?

ઉત્તર—તિર્થેય વૈક્રિય શરીર કરે તો શત પૃથક્ત્વ ચોજનનું કરે. શત પૃથક્ત્વ એટલે બસોથી નવસો સમજવા. સાખ પત્રવજ્ઞા પદ ૧૨ માની.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—ચક્રવર્તીનું સ્ત્રી રત્ન કેટલા હંકમાંથી બાંધીને શરૂ ?

ઉત્તર—સાતમી નરક, તેડ, વાડ, પાંચ અનુત્તર વિમાનના રેડ અને મુગલિક મનુષ્યને તિર્યંચ સિવાય બધા હંકમાંથી બાંધીને શરૂ એમ પત્તનજ્ઞાની ટીકામાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૧ મું—વિવાહર તીર્થો ક્યાં મુખી બાવ ?

ઉત્તર—વિવાહર તીર્થો નંદીશ્વર દ્વીપ મુખી બાવ, એમ પત્તનજ્ઞાની ટીકામાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૨ મું—કુંચુઆની ઇલ કેવડી હોય ?

ઉત્તર—કુંચુઆની ઇલ પૃથક્ત્વ અંશુલની લાંબી હોય તે અંશુલ તેનાં બાવવા. (પત્તનજ્ઞા).

પ્રશ્ન ૮૩ મું—મનરૂપી કે અરૂપી ?

ઉત્તર—દૃશ્ય મન રૂપી છે, બાવ મન અરૂપી છે. (પત્તનજ્ઞા).

પ્રશ્ન ૮૪ મું—આધ્યાત્મિક છવ જે પૃથ્વીમાં બાર ચોક્કસનો ઉપદેશ થાય છે અને જેના મૃત્યુ પામવાથી તેની ઉપરની ચક્રવર્તિની સેવા ઉપદેશ સરીસના પડેલા ખાણમાં પડીને દટાઈ બાવ છે તે છવ કેટલી ઉચિત્વાચી થાય ?

ઉત્તર—આધ્યાત્મિક સર્પ પંચેન્દ્રિય હોય એમ પત્તનજ્ઞાણમાં કહ્યું છે. (ઉપરના નવ પ્રશ્ન “શ્રી ભીમપત્તન પ્રકાશ” પુસ્તક ૪૦ મું-અંક ૩ ને ૪૦-૪૧ ના અંકમાંથી ઉતાર્યા છે.)

પ્રશ્ન ૮૫ મું—જમાલીના અધિકારમાં જમાલીએ કાલનિકાંત માં કાલનિકાંત કરવાથી બીમાર થવાનું કહ્યું છે તો કાલનિકાંત આદાર કેમ સમજવો ?

ઉત્તર—આનો અર્થ એમ જણાય છે કે-મુધાનો કાલનિકાંત કરવા પડી તથા વસ્તુ વિવિધતાથી વસ્તુનો કાલનિકાંત થવા પડી અદ્યતન કરવાથી આને તો વિષમપત્તન પ્રત્યે તો બીમાર થવાનો કંઈક સમજવો ?

પ્રશ્ન ૮૬ મું—કિવર્ણજી સૂરમાં કહ્યું છે કે-જ્યન્મ સત્ત્વ કાંઈ જાણ્યું નથી ત્યારે ત્યારે જાણ અને જિહ્વાની જ્યન્મ અવગતના એ કાંઈ જાણ્યું નથી કહ્યું તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જાન કાલનિકાંત કરેલા સીધે તો જ કાલનિકાંત અવગત અને જાણે જાણ કાંઈ જાણ થઈ તો એ કાલ ને બાવ અંગતેષ્ઠ થઈ કાલનિકાંત—

પ્રશ્ન ૮૭ મું--શ્રી નંદીભાં મતિ જ્ઞાનનાં ચાર ભેદ કહ્યા તે ૧ દૃશ્યથી, ૨ શ્રોત્રથી, ૩ કાગથી ને ૪ ભાવથી. એ ચારે બોલે મતિ જ્ઞાન ઉપરથી કરીને બાણે, પણ તેજે નહિ, એમ કહ્યું. અને શુદ્ધ જ્ઞાન એ ચારે ભેદ ઉપયોગ યુક્તે બાણે તેજે એમ કહ્યું. તેનું કેમ ?

ઉત્તર--તે પરાશ તેજે છે--એમ ધર્મ રૂપી અણુમારને મૂલ જ્ઞાનથી પરાશ દીધા તેમ.

પ્રશ્ન ૮૮ મું--ત્રીભ દેવલોકના દેવતાની જન્ય સ્થિતિ બે સાગરની ઉત્પત્તિનના ૩૬ માં અધ્યયનમાં કહી છે. અને ત્રીભ દેવલોકે એક પદમલેશ છે. એટલે ત્રીભ, યોધા ને પાંચમા દેવલોકે એક પદમલેશ કહી છે. અને ૩૪ અધ્યયનમાં લેશાની સ્થિતિમાં એમ કહ્યું છે કે--તેનુલેશાની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ હોય તેથી એક સમય અધિક પદમલેશાની જન્ય સ્થિતિ હોય. તો તેનુલેશાની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ બે સાગર ને પદ્યોપમને અસંખ્યાતમે ભાગ અધિક કહી છે. તો ત્રીભ દેવલોકે પદમલેશાની જન્ય સ્થિતિ બે સાગરને પદ્યોપમને અસંખ્યાતમે ભાગ અને એક સમય અધિક હોય, અને સ્થિતિ જન્ય બે સાગરની ને ઉત્કૃષ્ટિ સાવ સાગરની કહી છે. તો જન્ય સ્થિતિના દેવતા અને તેની લેશામાં તદ્દાવત રહે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર--ત્રીભ દેવલોકે લેશા તો પદમ કહેવી. પણ તેનુલેશાની ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિની અપેક્ષાએ ત્રીભ દેવલોકના પહેલા પ્રતરમાં બે સાગરને પદ્યોપમને અસંખ્યાતમે ભાગ અધિક મુખીની સ્થિતિ તેનુલેશાની હોવાને સંભવ છે. પહેલા પ્રતરે જન્ય સ્થિતિ બે સાગરની ને ઉત્કૃષ્ટિ બે સાગરની અને એક સાગરના ૧૨ ભાગ કરીએ તેમાના પાંચ ભાગની અધિક કહી છે તે અપેક્ષાએ બે સાગર ગાંઠેરી જન્ય સ્થિતિમાના પહેલા પ્રતરે બહુજ થોડા હોવાને લીધે ત્રીભ દેવલોકે તેનુલેશા અવેધી નથી એમ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૮૯ મું--ત્રીભ દેવલોકે--પ્રતર કેટલા ? અને દરેક પ્રતરમાં કેટલા દેવોના આયુષ્યની સ્થિતિનું પ્રમાણ કેવી રીતે છે ?

ઉત્તર--ત્રીભ દેવલોકે પ્રતર ૧૨ બાર છે. તેમાં પહેલા પ્રતરના દેવોની જન્ય સ્થિતિ બે સાગરની ને ઉત્કૃષ્ટિ બે સાગર ઉપરાંત એક સાગરના ૧૨ ભાગમાંના પાંચ ભાગની એમ દરેક પ્રતરે પાંચ પાંચ જન્ય સ્થિતિના ૧૨ ભાગમાં પ્રતરે સ્વતઃ સાગરની બોલ દેવલોકે ઉત્કૃષ્ટિ સ્થિતિ કહી છે.

પ્રશ્ન ૬૦ મું—ખંધકજીએ બારમી પદિમા આદરી તેને ત્રણ ત્રણ માંહેલો શુભ ઉત્પત્તિ ન થયો તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—ઉત્કૃષ્ટ પરીસદ્ધ સદે તેહને ત્રણ-શુભ માંહેથી એક પણ શુભ ઉત્પત્તિ થવા કદ્યું છે—મહામને ત્રણ શુભ માંહેલી ભાજના છે. ખંધકજીને કદાપી કોઈ શુભ ઉત્પત્તિ થયો હશે પણ તે સંબંધે કાંઈ સિદ્ધાંતમાં કદું નથી. પણ અનંત કમની નિર્જરા થઈ એજ મોટો શુભ ભાવેલો જો આરાધિક થયા એથી વિશેષ શુભ ચો ભવેલો ? એજ મોટો શુભ છે.

પ્રશ્ન ૬૧ મું—સૂક્ષ્મ માર્યા મરે નહિ તો તેની કિયા કેમ હાવે ?

ઉત્તર—સૂક્ષ્મ માર્યા મરે નહિ પણ તેના પચ્ચખાણુ ન હોય તો તેની અમતની અપેક્ષાએ તથા ઔદારિક શરીરની પાંચ કિયા હાવે તે અપેક્ષાએ પ્રાણાતીપાતની કિયા લાગવા સંભવ છે. અને દેવતા નારાજીને પણ એજ પ્રમાણે ભગવતીજી થતક ૮ મે—ઉદેશે ૬ ઠે—તથા સુધયધંચજીજી બીજા શ્રુતસ્કંધમાં દરેક જીવને અમતની કિયા લાગવી કહી છે.

પ્રશ્ન ૬૨ મું—ચક્રવર્તિ તમિશ્ર સુદામાં ને ખંડ પ્રયાત સુદામાં ૪૬—ઓગણુ પચાસ—માંડલા ૫૦૦ પાંચસે ધનુષ્ય પ્રમાણુ કરે છે તે ક્યા આંશુલતા ધનુષ્ય સમજવા ?

ઉત્તર—“ શ્રી જૈન ધર્મપ્રકાશ ” પુસ્તક ૪૦ મું—અંક ૩ જે-જે સંવત્ ૧૬૮૦—પૃષ્ઠ ૮૦ મેથી પ્રશ્નોત્તર લખ્યા છે તેમાં ઉપરના પ્રશ્નના ઉત્તરમાં લખ્યું છે કે—ચક્રવર્તિ ઉત્સેધાંજુગના ૫૦૦ ધનુષ્ય પ્રમાણુ માંડા કરે એમ ક્ષેત્ર સમાસમાં કહ્યું છે. ઇતિ

પ્રશ્ન ૬૩ મું—રાત્રિનું પ્રતિક્રમણ કરનારને છડો આવરવક ને પચ્ચ ખાણુનો કહ્યો તો તે ઠેકાણે ચેના પચ્ચખાણુ કરવા ?

ઉત્તર—રાત્રિનું પ્રતિક્રમણ કરનાર (થાવક) ને પચ્ચખાણુનો ઉચ્ચાર કરતાં પહેલાં સચિત્તાદિ ચાલ નિયમ લેવા ભેદ છે. (શ્રાદ્ધવિધિ)

પ્રશ્ન ૬૪ મું—રાત્રિના પ્રતિક્રમણમાં છેવટનો કાઉસગ્ગ ચેનો કરવો ?

ઉત્તર—આર પ્રકારના તપની ચિંતવણુનો કાઉસગ્ગ કરવો.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—કાઉસગ્ગમાં તપની ચિંતવણુ કેવી રીતે કરવી ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલા “શ્રી જૈન ધર્મપ્રકાશ” માં પ્રશ્નોત્તરમાં લખ્યું છે કે—સવારના રાઈ પડિક્રમણમાં છૂપ આવરવકનો આરંભના ને કાઉસગ્ગ કરવાનો છે તેમાં તે દિવસે શું તપ કરવો તે ચિંતવવાનું છે તે ચિંતવ

વાની રીત ન આવડવાથી ઘણા બાઇબો ને ખંડેનો તો ચાર લોગરસનો કાઉસગમ કરે છે; પરંતુ એ ચિંતવન કાંઈ કઠણ નથી. માત્ર તે જાણવા તરફ લક્ષ્ય જણાતું નથી. તે ચિંતવન શી રીતે કરવું તે આ નીચે જણાવવામાં આવેલ છે.

“શી મહાત્મીર ભગવંતના શાસનમાં ઉત્કૃષ્ટ છ માસ તપ થઇ શકે છે. ભગવાન મહાત્મીરે તેટલો તપ કરેલો છે. હે ચેતન! તું કરી શકીશ?” આનો જવાબ મનમાંજ ચિંતવવો કે ‘તેટલી શક્તિ નથી.’ પછી એક દિવસ ઉઠો છ માસી તપ કરીશ? બે દિવસ ઉઠો છ માસી તપ કરીશ? એમ એકેક દિવસ ઉઠો યાવત્ પાંચ માસનો તપ કરીશ? ત્યાંસુધી ચિંતવવું ને તેનો જવાબ પણ ઉપર પ્રમાણેજ ‘શક્તિ નથી’ એમ ચિંતવવો. પછી ચાર માસી તપ કરીશ? ત્રણ માસી તપ કરીશ? બે માસી તપ કરીશ? માસ ખમણ કરીશ? એમ ચિંતવી જવાનમાં પણ પૂર્વ પ્રમાણેજ ‘શક્તિ નથી’ એવો ચિંતવવો.

પછી એક દિવસ ઉઠું માસખમણ કરીશ? બે દિવસ ઉઠું માસ-ખમણ કરીશ? એમ ચિંતવવું. એનો જવાબ ‘શક્તિ નથી’ એમ ચિંતવવો. પછી ૧૪ દિવસ ઉઠો માસખમણને બદલે ૧૬ ઉપવાસની ૩૪ ભક્તની સંજ્ઞા છે, તેથી ૩૪ ભક્ત કરીશ? ૩૨ ભક્ત કરીશ? એમ બે ભક્ત જેટલે એક એક ઉપવાસ ઘટાડતા યોગ્ય ભક્ત (એક ઉપવાસ) સુધી આવવું. જવાનમાં પોતે અગાઉ વધારેમાં વધારે જેટલો તપ કર્યો હોય ત્યાંથી ‘શક્તિ છે, પ્રણામ નથી’ એમ ચિંતવવું. અને ત્યાં સુધી ‘શક્તિ નથી’ એમ પ્રથમ પ્રમાણેજ ચિંતવવું.

ત્યાર પછી ‘અભિક્ષ કરીશ? નીવી કરીશ? એકાસણું કરીશ? બેઆસણું કરીશ?’ એમ ચિંતવી જવાનમાં શક્તિ છે, પ્રણામ નથી એમ ચિંતવવું. ત્યાર પછી ‘અવકૂ કરીશ? પુરિમકૂ કરીશ? સાઠ પોરસી કરીશ? પોરસી કરીશ? નવકારસી કરીશ? એમ ચિંતવવું. તેમાં તે દિવસ જે તપ કરવો હોય તેની અગાઉ ‘શક્તિ છે, પ્રણામ નથી’ એમ કહેવું. અને કરવો હોય તે તપ વખતે ‘શક્તિ છે, પ્રણામ પણ છે’ એમ ચિંતવી કાઉસગમ પાડવો. છેવટ નવકારસીમાં તો એવો જવાબ ચિંતવીનેજ કાઉસગમ પાડવાનો છે. આ જાળગ બરાબર વિચારી રજાવ તો તેટલું ચિંતવન કરવાં ચાર લોગરસથી વધારે વળગ લાગતો નથી. હંતિ—

પ્રશ્ન ૬૬ મું—માણસો પચ્ચખાણ નહિ કરતા કેટલાક અવિરતિ
પણામાંજ લાલ માને છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એટલું પચ્ચખાણ કેટલું ચારિત્ર છે. ચારિત્રનું રૂપ
ઘણું મોટું છે. મન વચન કાયાના વ્યાપાર ચાલતા ન હોય, તેણે
અવિરતિથી નિગોદિયા વગેરે જીવની પેઠે ઘણો કર્મબંધ અને બીજા મુદ્દા
રોપ થાય છે.

એકેદ્રિય જીવો બીજાકુલ આકાર કરતા નથી, તેણે તેમને ઉપ-
વાસનું રૂપ મળતું નથી, એ અવિરતિનું રૂપ બલવું. એકેદ્રિય જીવો જ
વચન કાયાથી સાવધ વ્યાપાર કરતા નથી, તેણે તેમને ઉત્કૃષ્ટથી અનંત
રૂપ મુખી તે કાયામાં રહેતું પડે છે, એનું કારણ અવિરતિ બલવું.

પ્રશ્ન ૬૭ મું—શુભાદિકની હાજરી હોય તો વંદના કરવી તે કે
(શાદ વિધિ) ઠીક પણ તેમની ગેરહાજરીએ શી રીતે કરવું ?

ઉત્તર—શાદ વિધિમાં કહ્યું છે કે—જો ભોગવાઈ હોય તો સમુદ્ધે
મોટી અથવા ન્હાની વંદના કરવી. ભોગવાઈ ન હોય તો સમુદ્ધે નામ
જલણ કરીને નિત્ય વંદના કરવી.

પ્રશ્ન ૬૮ મું—શ્રાવકને સમગ્રાય કરવાનો કાંઈ નિયમ હોયો કેમ
કે-કેમ ?

ઉત્તર—શાદ વિધિમાં કહ્યું છે કે—શ્રાવકને નિત્ય ત્રણસો શ્રાવકો
સમગ્રાય અવરજ કરવી.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—ગ્રંથચારીને નાગરવેલનાં પાન ખવાય કે કેમ ?

ઉત્તર—શાદ વિધિમાં તો કહ્યું છે કે—ગ્રંથચારી શ્રાવકે તો તે કાંઈ
વિચારની વૃદ્ધિ કરનારા હોવાથી—નાગરવેલના પાન જરૂર ખાવાં નહિ ભોજને
તો જી ત્યાગી-ગ્રંથચારીને તો ખવાયજ કયાંથી ? અર્થાત્ નજ ખવાય.

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—સોન કપાચ, જે નવ નોડપાચ મળી ૨૫ રૂપ
જી. તેમાં નવ નોડપાચ કરી તેનું શું કારણ ? તેમાં કપાચ શબ્દ કેમ મળે ?

ઉત્તર—નવ, કપાચ નથી પણ કપાચ ઉત્પન્ન થવાના નવે કારણ છે.
આટે તેને નોડપાચ કહ્યું પણ અકપાચ ન કહેવાય. ઈત્યર્થ—

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—ચંદ્રમાને શરૂનું આવરણ થતાથી ચંદ્રવદન શબ્દ
છે તો મુરંજક થઈ મહુનું આવરણ કેવી રીતે થયું શું ? ચંદ્ર અને

સૂર્યને એટલી જોજનનું આંતરું ॥ સૂર્યે નીચો અને ચંદ્ર ઉચો છે. વળી ચંદ્રવિમાનથી શહુનું વિમાન ચાર આંગુલ નીચું છે એમ સાંભળ્યું છે. તો સૂર્યને કેના આવશ્યકથી ગૃહણ થાય ?

ઉત્તર—ચંદ્રમાના વિમાનને એટલે ચંદ્રમાને શહુ એટલે શહુનું વિમાન આવરે છે એટલે તેની નીચે આકું આવે છે એટલે ચંદ્રગૃહણ કહેવાય છે. તેમ સૂર્યને કેતુ નામનો ગૃહ આવરે ॥ એટલે સૂર્યગૃહણ થાય છે.

પ્રશ્ન ૧૦૨ સુ—ધરિયાવહીના મિચ્છામિ ડુક્કડં કેટલા ?

ઉત્તર—ધરિયાવહીના મિચ્છામિ ડુક્કડં ૧૮ ૨૪ ૧ ૨૦ થી આવશ્યક સૂત્રમાં કહ્યા છે. તે વિષે એક કવીએ કહ્યું છે કે—

સંવેધો એકતીસો.

ખાંચસેં તેસઠ લેલ જીવનાં કહ્યા જીવુંદ,
તેને અભીહયાદિક દશ ગુણા કહીયે,
રાગ દ્રેષ ગુણા કરી કર્જુ ભોગ ગુણાધરી,
અતિતાદિક કાગ ત્રણ ગુણા અનુચરીયે.
લાખા અંક તેને સિદ્ધ આદિ ૫૮ યાજ ગુણા,
કરવ અવરથ ગુનિ પાપ પરહરીયે;
અદ્યા દશ લક્ષપર ચૌવીશ હજાર ધર,
એકસો ને વીશ મિષ્ટા હુકુત ઉચરીએ.—૧

પ્રશ્ન ૧૦૩ સુ—જીવને જ્યન્ય ઉપયોગ કેટલાને કય વખતે હોય ?

ઉત્તર—જીવને જ્યન્ય ઉપયોગ એક હોય—સાકાશપયોગે સીકે ત્યારે થી ઉવવાઈ ઉપાંગમાં કહેલ છે. (સાખ-જીનધર્મ પ્રકાશ-પુઠ ૪૦ અં ૩ જ્ઞે.)

પ્રશ્ન ૧૦૪ સુ—દેવતાને નિદ્રા આવે કે નહિ ?

ઉત્તર—દેવતાને નિદ્રા ન આવે. સાખ રાખસેળીની ટીકા (સાખ-જીન૦).

પ્રશ્ન ૧૦૫ સુ—જીવ ઉપજતી વખત પ્રથમ સમયે કયા ચેત્રથી આહાર લેય ?

ઉત્તર—જીવ પ્રથમ સમયે કાર્મણ કાય યોગથી આહાર લેય, પછી શરીર બંધાતા સુધી ઔદારિક મિશ્ર અથવા વૈકિય મિશ્ર કાય યોગથી આહાર લેય. (સાખ-જૈનધર્મ પ્રકાશ-પુસ્તક ૪૦ સુ-અંક ૩ બે.)

પ્રશ્ન ૧૦૬ સુ—પાંચ સમ્યક્ત્વ ક્યાં કહ્યાં છે ?

ઉત્તર—અનુયોગ દ્વારમાં ત્રણ સમ્યક્ત્વ કહ્યાં છે. તે બીજા બે સમવાયંગમાં કહ્યાં છે. (સાખ-જૈનધર્મ પ્રકાશની ઉપલા અંકની.)

પ્રશ્ન ૧૦૭ સુ—સમૂર્ણિય મનુષ્ય એક સમયે કેટલા ઉપજે ?

ઉત્તર—એક સમયે એક પણ ઉપજે, અને અસંખ્યાતા પણ ઉપજે એમ શ્રી અનુયોગદ્વારમાં કહ્યું છે. (સાખ-જૈનધર્મ પ્રાં. ઉપલા અંકની.)

પ્રશ્ન ૧૦૮ સુ—જીવ ગર્ભમાં મરે તો શુભ ભાવે મરે તો કેટલા દેવલોક સુધી જાય, અને અશુભ ભાવે મરે તો કેટલી નરક સુધી જાય ?

ઉત્તર—જીવ ગર્ભમાં શુભ ભાવે મરે તો આકાશ દેવલોક સુધી જાય અને અશુભ ભાવે મરે તો ત્રીજી નરક સુધી જાય. એમ શ્રી જીવાભિગમમાં કહ્યું છે. (સાખ-જૈનધર્મ પ્રાં ની ઉપલા અંકની.)

ઇતિ શ્રી પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાલજી સ્વામી તત્ શિષ્ય મુનિ શ્રી મોહનલાલજી દ્વારા શ્રી “પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા”-ઉત્તરાર્ધ-ભાગ ૬ મો સમાપ્ત

શ્રીમદ્ પુણ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મળુદે। ૧૦ મે.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ત્વ ગિરિ
મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

~~~~~

શ્રીપ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા:
ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧૦મો.

श्री प्रश्नोत्तर मोहनभाणाः

◆◆◆◆◆

उत्तरार्द्ध भाग १० मे।

→ ←

પ્રશ્ન ૧ હું—શિષ્ય-કોણ કોણ લોકો જીવી શકાશે? કે જે
તેન સૂત્રોમાં જોવા લેજો: કે જેનના સાધુઓ આગળ માંસાહારી
કર્મજ્ઞો જે કે તે પ્રવૃત્તિ નથી પણ કેટલાક સૂત્રના પાઠ ઉપરથી
જાણી કે કેમ જાણી તેનના સાધુઓને તે ખાતાની છુટ આપી
જેમ જાંચનારાઓને શંકા ઉત્તરે એવું કાંઈ કારણ છે ખરું?

ઉત્તર—હે બાપા! જીન સૂચના પાડતી તો અનેક યદના ડે. તે
 વદાય કે મમં તો બાળનારાજ બાપી શકે; પરંતુ સૂચકારનો અભિપ્રાય
 બાળના ગિના રૂપના અભાવ અને અર્ધદગ્ધ-અર્ધકચરા અથવા બાપી
 કે અમદાવાદના દ્વાયમાં સૂચો જ્યાંથી તેઓનાં વાંચવામાં એવા શબ્દો બા
 કે તેઓ અર્થનો અનર્થ કરી નાખે. પણ સાધુનો આચાર વહેવાર કે તે
 રાજ અગાધનું સ્વરૂપ બાળના ગિના-ગિન ધર્મ અને તેમના રૂપ બા
 નાજીઅનનું વદાય નમજના ગિના માત્ર પાક વાંચવાંજ હેતુ ગારકે
 રિપ્તકે ક્યાં ગિના માત્ર પાતાનીજ જુદીને આચાર દોડાવી એકાદમ અર્થ
 માત્ર બાળના દ્વિમત્ર ધરાયે અને બાપી ઉડે કે-બાળના સાધુનો પંચ
 દારી દવા, એમ કેટલાક ઉચિત્તમ જ્ઞાનવાળા-શુદ્ધ મત્તવગિના, માત્ર અર્થ
 નાજીઅના રૂપથી પાતાની માનવના સિદ્ધ કરી બતાવે. પણ એમ બાપી
 વર્તે કે-જીનના વાપુને તો માત્ર એકેદ્વિવના અર્થના પુત્રતાનોજ આકાર કે
 વદાય રૂપ —એવો કેવો શામલો છે કે જીન સાધુઓ એકેદ્વિવના
 અર્થના પુત્રતાનોજ આકાર કરે છે?

[illegible]

કલ્પ નથી. કારણકે મનુષ્યના મૃત્યુ શરીરમાં (મકામો) આડ પરાચુના પછી અસંખ્ય સમુદ્ધિમ મનુષ્યની ઉત્પત્તિ સૂત્રમાં કહી છે. અને તિર્થંચના કલેવરમાં તાવરણા માંસ જેવા અસંખ્ય જીવોની ઉત્પત્તિનો સંભવ છે. માટે તેને અડકવાનો અધિકાર નહિ તો તેના માંસ ખાવાનો અધિકાર હોયજ કયાંથી ? અર્થાત્ નજ હોય. માટે અહિંઆં એકેન્દ્રિયના અચીત અને કાશુક પુદ્ગળના ભોજ-ભોગી-જમવાવાળા કહ્યા છે. અને ભગવતીજમાં પણ સોમિલના અધિકારે એજ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩ જી—ભગવતીજમાં સોમિલના અધિકારે શું કહ્યું છે તે પણ જણવું જોઈએ ?

ઉત્તર—જીએ, ભગવતીજ ચતક ૧૮ મે-ઉં ૧૦ મે-મહાવીરને સોમિલે પ્રશ્ન પૂછ્યા તેના ઉત્તરમાં તથા નિરાવલિકા પુરીયા ઉપાંગે પાશ્વ-નાથને સોમિલે પ્રશ્ન પૂછ્યા તેના ઉત્તરમાં તથા સાતાજીના ૫ મે અધ્યયને થાવરયા અણુમારને શુકદેવ સ્વ-ચાસીએ પૂછેલા પ્રશ્નના ઉત્તરમાં એ ત્રણ સૂત્રની સાથે—

સરિસવા તે મંતે ! કિં મક્સેયા અમક્સેયા ! સોમિલા ! સરિસવા મક્સેયાવિ અમક્સેયાવિ ॥ સેકેનદ્રેણં મંતે ! ઇયં વુચ્છદ સરિસવા મક્સેયાવિ અમક્સેયાવિ ! સે જુણં તે સોમિલા ! મંમણ્ણપ્પમુ દુવિદા સરિસવા પણ્ણતા, સંઝહા મિત્તસરિસવાય, પણ્ણ સરિસવાય, તત્થળં એતે મિત્ત સરિસવા ॥ ટિવિદા પણ્ણતા સંઝહા—સહજાયયા, સહબદ્ધિયા, સહપંસુકીલિયા, તેણં સમણાણં ગિમ્મંથાણં અમક્સેયા ॥ તત્થળં એતે પણ્ણ સરિસવા તે દુવિદા પણ્ણતા, સંઝહા—સત્થ પરિણયાય, અસત્થ પરિણયાય; તત્થળં એતે અસત્થ પરિણયા તેણં સમણાણં ગિમ્મંથાણં અમક્સેયા, તત્થળં એતે સત્થ પરિણયા તે દુવિદા પણ્ણતા, સંઝહા—પ્પસણિજ્ઞાય અણેસણિજ્ઞાય ॥ તત્થળં એતે અણેસણિજ્ઞા તેણં સમણાણં ગિમ્મંથાણં અમક્સેયા ॥ તત્થળં એતે પ્પસણિજ્ઞા તે દુવિદા પણ્ણતા, સંઝહા—જાતિયાય અજાતિયાય ॥ તત્થળં એતે અજાદયા તેણં સમણાણં ગિમ્મંથાણં અમક્સેયા ॥ તત્થળં એતે જાદયા તે દુવિદા પણ્ણતા, સંઝહા—લઘ્ઘાય અત્થલઘ્ઘાય, તત્થળં એતે અત્થલઘ્ઘા તેણં સમણાણં ગિમ્મંથાણં અમક્સેયા, તત્થળં એતે લઘ્ઘા તેણં સમણાણં ગિમ્મંથાણં મક્સેયા, સે તેણદ્રેણં સોમિલા ! ઇયં વુચ્છદ જાથ અમક્સેયાવિ ॥ ૧ ॥ ઇયં માસાવિ જથ્થં ર્મ્મણાણર્ત—માસા ટિવિદા પણ્ણતા સંઝહા—કાઠ માસાપ, અત્થ

માસાય, ધળમાસાય, તત્થળં જેતે કાલ માસા તેળં સાવળાદીવા આસાઢ પગ્ગ-
 વસાળા દુવાલસ પળગ્ગા તંજહા-સાવળે જાવ આસાઢે. તેળં સમળાળં ગિળંગાળં
 અમવસેયા. ॥ તત્થળં જેતે અત્થમાસા તે + મુવળગ માસાય, રૂળમાસાય, તેળં
 સમળાળં ગિળંગાળં અમવસેયા; ॥ તત્થળં જેતે ધળગ માસા તે દુવિહા પળગ્ગા,
 સંજહા સત્થ પરિણાય અસત્થ પરિણાય, एवं જહા ધળગ સરિસવા જાવળે તેવ
 દ્વેળં જાવ અમવસેયાવિ ॥૨॥ एवं કુલ્લયાવિ માળિયજ્જા. જવરં હમગામર્ચ ॥
 હરિથિ કુલ્લયાય ધળગકુલ્લયાય. હરિથિકુલ્લયા તિવિહા પળગ્ગા તંજહા કુલ્લ કમ્મિ-
 યાહયા (કુલ્લવડુ), કુલ્લમાટયાહવા, કુલ્લધૂયાહવા. ॥ તે સમળાળં ગિળંગાળં
 અમવસેયા ॥ તત્થળં જેતે ધળગ કુલ્લયા एवं જહા ધળગ સરિસવા । સે તેનકે
 જાવ અમવસેયાવિ. ॥ ૨ ॥

પ્રશ્ન ૪ થું—ઉપદા પાઠનો પરમાર્થ શું છે ?

ઉત્તર—ઉપરનો પાઠ ત્રણ સૂત્રના હાખલે એમ જણાવે છે કે-ધાન
 સરસવ, ધાન માસા (અહ) ધાન ઠળથી. (વગેરે ધાનની અતિ) કાષ્ઠ
 નિર્દોષ સાધુને લેવા જોગ કટપતિ વસ્તુ એકેન્દ્રિયના અચિત્ત થયેલા પુણ્ય
 તે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે ભક્તિયવા તે ખાવા કટપે. બાકીના બોલનો નિરેષ
 ખાવા કટપે નહિ. તો માંસ ખાવો કટપેજ કયાંથી ? અર્થાત્ નજ કટપે.

પ્રશ્ન ૫ થું—કોણ અહિંઆ તર્ક કરે કે-સાધુને મિત્ત સરિસવા અને
 તેના ત્રણ લોક અભખ્યેવા ઉપરના પાઠમાં કહ્યા, તો તે સિવાયના ભખે
 કેતા ખાવા કટપે કે કેમ ?

ઉત્તર—સાધુને તો સર્વ જીવ મિત્ર છે. ‘આત્મવત્ સર્વજીતાની’
 સર્વ જીવને પોતાના આત્મા બરાબર માને છે તેને પોતાના શરીરના અથવા
 સ્વયમ ધર્મના રક્ષણાર્થે એકેન્દ્રિયના અચિત્ત પુણ્ય તે ત્રણ અહારક
 તદ્દાભ્યુત્ત-જેવો લધ્યો તેવો અરસનિરસ-સારો નરસો જેવો મળે તેવો
 ગાદાને ઉગ્રજુ દેવાની માફક, શરીરરૂપ ગાદીમાં સયમાદિક ગુણોના નિભાવ
 કરવા શુદ્ધ કાષ્ઠક નિર્દોષ આહારરૂપ ઉગ્રજુ હઈ મોક્ષ સાધન કરાવનાર
 સાધુઓ તે વગી માંસાહારી હોય ખરા કે-ના ના કહિ હોય નહિ. તેના
 સાધુ તે વગી એવો અમશ્ન આહાર કરે ? કહિ કરે નહિ.

પ્રશ્ન ૬ થું—મિત્ર અરિસવાના ત્રણ લોક જે કહ્યા કે-સાથે જનમ,
 સાથે વૃદ્ધિ પામ્યા અને સાથે ક્ષિણ કરી એ ત્રણે મિત્ર સરિસવા સાધુને

જાણે ચોગ્ય નહિ તો તે સિવાય માટે શું સમજવું? તેનો ખુલાસો થયો નથી; પરંતુ ઉપલા કહેલાં ત્રણે અગ્રણ્યો રહેલો રહેલો છે; માટે તેને ખુલાસો થયો એવું છે?

ઉત્તર—તેનો ખુલાસો એ છે કે—માનનાં ત્રણ અંગ સહિત સરખા જાયા—જનમ્યાનો કરણાવ છે, જેહનો તે સહજાવવા. એટલાં અંગ અહિંત સરખા જનમ્યા, વૃદ્ધિ પામ્યા, ને ક્રિયા કરતાવ તે મિત્ર સરિસવા. એટલે સર્વ અર્થે તિર્થંથ મનુષ્યને અડી ૧ અડી મીલા ૨ કેસ દોમ નમ ૩ એ ૩ અંગ જાપના, માંસ ૧ લોહી ૨ મત્સ્યવિજે-માયનો લેયા ૩. એ ૩ અંગ માતાના, તેમા અમલ ભરીને ખાવા ચોગ્ય માંસ ને લોહી ૨ તે તે સ્વાધુને અમલ કહેવાય ખાવા ચોગ્ય નહિ. એણે સૂત્રે ગર્ભજ મનુષ્ય તિર્થંથનો માંસ રૂપિરનો નિષેધ કર્યો—સર્વંથા વરજ્યો.

પ્રશ્ન ૭ મું—એણે સૂત્રે સહજવાદિ ત્રણ બોલ કહ્યા છે તેના રૂપિર થોડું જન્યા એમ કહે તો તે સિવાયના સર્વત્રને માટે શું સમજવું?

ઉત્તર—તેનો ખુલાસો ઉપર આવી તો ગયો છે. તોપણ એમ જણો કે સાથે જન્મેલા, સાથે વૃદ્ધિ પામેલા, સાથે ક્રિયા કરેલા અમલ કહ્યા તો તેનો ભક્ષ કેવી રીતે થાતો હશે? અને તે સિવાયનાનો ભક્ષ ખુલ્લો રહ્યો? એમ પણ કહિ દોષ નહિ. માટે એનો અર્થ એમ સમજો જે—સહજવા તે આદ્યારિક શરીર મધ્યે, માંસ અને રૂપિરાદિક સહ કહેતા સંધાતે, જ્યાં કહેતા જનમ્યા ૧ તે જ બોલ સહિત વૃદ્ધિ પામ્યા ૨ તે જે બોલ સહિત ક્રિયા શીખી ૩ એ ત્રિદુષ્ણે માંસ રૂપિરાદિકે સહિત જનમાદિક ત્રણ-વાના પામ્યા. અને બીજા ત્રણ એ જે સહિત જન્મ પામ્યા—ઉપનાં, વૃદ્ધિ પામ્યાં. તે માટે સર્વ તિર્થંથ મનુષ્યની એક સરખી અવસ્થા તે માટે એ સર્વ મિત્ર સરિસવા તે અમલકેવા-ન લખતા એટલે સર્વ માંસ ખાવાનો નિષેધ કહ્યો.

પ્રશ્ન ૮ મું—અહીંયા કેણે એવો અર્થ કહે જે, સાધુને એવી પ્રવિણતા દોષ કે—મુજ સંધાતે જન્મ દોષ તેહને ન ખાતા તે સિવાયના ચોક્કા રહ્યા; તેનું કેમ?

ઉત્તર—સાધુને તો આગલા પાછલા ને સાથે જન્મેલા કેણે અમિત્ર નથી, સર્વ મિત્રજ છે. સાથે જનમ્યા તે ન ખાતા એમ કહ્યો નો ચોપરમાય? સંધાતે જન્મ્યાની ખમર કેમ પાળીયે? સંધાતે જન્મ્યાં તે ન ખાતા તો સંધાતે ન જન્મ્યાં તેનું માંસાદિક ખાવું અને એમ તો

કહિ ન હોઈ તે માટે એ અર્થ ખોટો. માંસ રૂધિર સહિત જન્મ્યાં-ઉપન
વૃદ્ધિ પામ્યાં તે સર્વ મિત્ર ભજવા નહિ એટલે ત્રસજનને માંસાદિ
વર્જ્યો એ સુદ્ધ સૂત્રાર્થ જણવો.

પ્રશ્ન ૯ સુ—એણે સૂત્રે સર્વથા દહાવ કીધો જે સાધુને સર્વથા
માંસનો નિપેદ તો તેને વિષે દ્વધાદિકનું શું સમજવું ?

ઉત્તર—દ્વધાદિક તે પછી ઉપન્યા પછુ લોહી માંસની પેઠે સહજ
માંહી ન કહેવાય, માટે દ્વધનો નિપેદ નહિ. લોહી માંસનો સર્વથા નિપેદ
ધાન સરસવાદિક સચિત અચિતાદિ ઘણા જોતનો ટાળો કીધો વત્સપતિ
માંહી પછુ કાચી સચીતાદિકને ટાળી પછુ માંસનો તો સર્વથા
નિપેદ કર્યો.

કુલ્લથા પછુ ન ખાવા સરસવની પેરે. ધાન કુલ્લથા (કળથી) ને ધાન
સરસવની પેરે ભજેવા અભજેવા કહેવું. અને સર્વથા કુલ્લથા અભજેવામાં
મતુષ્ય તિર્થંચનો ભાંગો સરિસવા મિત્રની પેઠે કહેવું. તિર્થંચ ભતિમં
પછુ ગાય પ્રસુખના કુલ (ગોકુલ) દહા છે ને તેમાં સર્વ પશુભતિને
સમાવેશ થઈ જાય છે; માટે ધાન કુલ્લથા સિવાય અભજેવા કુલ્લથામાં
મતુષ્ય તિર્થંચના કુલ્લથાનો માંસ સર્વથા વિપેદ કર્યો.

માસામાં, ધાન માસાના ભજેવા અભજેવાના ભાંગો જણાવ્યાં અને
જીભ લેહે માસા તે બાર માસ તથા સોના રૂપાના તોલા તે પછુ અભજેવા
કહ્યા છે. તેમ ઉપલબ્ધથી માસીના પતિ માસા તે પછુ અભજેવા જણવા.

ઉપરનો અધિકાર ભગવંત મહાવીરે જ્ઞાણુના મતને-તેના શાસ્ત્ર
ન્યાયને આગળ કરીને સોમિકને ઉત્તર આપેલ છે. પછુ ભગવંતના મતે
તો ધાન ભતિ-એકેદ્રિયના વનસ્પત્યાદિકના અથેત પુણ્ય-શાશ્વત નિર્ભય
મુનિને લેવા યોગ્ય જ કદપતિ વસ્તુનો આહાર કરવો કરવે; તે જણાવું
અને બાકીના અકદપનિક વસ્તુનો નિપેદ પછુ જણાવ્યેલ.

પ્રશ્ન ૧૦ સુ—કોઈ કહે કે જીનના સાધુને મરીરા માંસ ખાવાની
તેમના શાસ્ત્રમાં આજ્ઞા આપી છે; એમ અગ્રેજી આચારાંગના તર્જુમાના
વાંચનારા આજ્ઞેપો કરે છે, તથા અદ્ય બુદ્ધિવાળા પછુ આચારાંગાદિકના
ભાવાંતરે વાંચીને પછુ એજ પ્રમાણે જોડે ॥ તો તેને માટે કાંઈ સૂત્ર
પાડ્યું ખુલાસા છે ? જે આવા પ્રકારના જીન સૂત્રથી તથા અન્ય શાસ્ત્રથી
ખુલાસો કરવામાં આવશે તો ખોટો ઉપકાર થશે અને ઘણા લોકોની
ચંકાઓ ફર થશે.

ઉત્તર—આ જિવે ઉપર સૂત્ર પાઠથી જણાવી ગયા હીએ કે જીન સાધુને ધાનની જાતિના અન્નને પુરુષ સિવાયનો આહાર નિષેદ છે; તો પણ પુરુષી રીતે મહિરા માંસનો સાધુને નિષેદ છે; એમ જાણવાની ઇચ્છા ધરાવનારા માટે નીચેના દાખલા ટાંકવામાં આપ્યા છે સાંભળો—

બાળુવાળા છાપેલા સૂચકાંગ સૂત્રના બીજા શુત્રકર્ધ-બીજા અધ્યયને-પાને ૭૫૬ મે-બોલ ૭૨ મે-સાધુના અધિકારમાં-સાધુ કેવા હોય? તે શુદ્ધ જણાવતા મૂળ પાઠમાં કહ્યું છે કે—

“અમઝ મંસા સસીળો” ઇતિ મૂળ પાઠ-અર્થ ॥ દીપિકા ॥—
અમઘ માંસા શિનઃ મઘમાંસં નાચંતીતિ ॥ (પાને ૭૬૫ મે) તથા પાને ૭૬૩ મે-અર્થ-મા કહ્યું છે કે—(અમઝમંસા સસીળો કે) માઘ માંસના પરિત્યાગી હોય.

વળી, સાધુને માટે-શ્રી પ્રશ્નબાકરણમાં-ચોથા સંવરદ્વારની પાંચમી જાવનામાં-સાધુએ પ્રણીત-સ્નિગ્ધ-મદીષ્ટ-વિવધવિકાર વધે તેવો આહાર કરવો નહિ તેમાં પણ કહ્યું છે કે-મદુ મઝં મંસસઝગગ વિગદ પરિવત્ત-એટલે મધુ, મઘ, માંસ વગેરે વિવધનો ત્યાગ કરે, અહિંયાં પણ મઘ માંસનો ત્યાગ કરવો કહ્યો છે.

પ્રશ્ન ૧૧ મું—અહિંયાં કોઈ કહે કે-ચોથા મહામત્તની પાંચમી જાવનામાં મઘ માંસ નિષેધના લંભજ દૂધ, દહીં, લૂત, નવનીત (માખણ), તેલ, બોલ, ખાંડ, સાકર, મધુ, મધ, ખાસ, ખજક, એ સર્વ બોલ વરજ્યા છે. તેનું કેમ?

ઉત્તર—તેના માટે સૂત્રકરે જાંગા જણાવ્યા છે, ઉપર કહેલા બોલમાં ચાર બોલનો તો સર્વથા નિષેદ છે બાકીના બોલને માટે જાંગા પટેજ તેજ અધિકાર મૂળ પાઠથી જણાવ્યા છે.

૧. પ્રથમ બોલે—પ્રણીત સ્નિગ્ધ બોજન વરજ્યો કહ્યો તે વિચેરે કરીને પ્રણીત તે ચાર પ્રકારની મહા વિવધ તે તો સાધુ જમેજ નહિ, સાધુને લેવો દરપેજ નહિ. એ પ્રથમ અધિકાર જાણવો.

૨. બીજો બોલે—કોઈ મના અજુમારની પરે તપ વિચેરે વરગર. કેતા તર્જે ખીસાદિક ખજક પ્રમુખ બારે વિવધનો ત્યાગ કરીને આહાર કરે; એટલે ચાર મહા વિવધનો તો કુચેધીજ સર્વથા ત્યાગ હોય, બાકીનો તપ વિચેર જાણવો. એ બીજો અધિકાર.

૩. ત્રીજે બોલે—આધુ. કદમતી, વિગય લીએ તો નદનં. કહેતા કંઈપણદિક વધારવાને અર્થે ન લીએ. નવહુસોં કહેતા અતિ ઘણો ન લીએ, નસાદેં સુવ્યાહીકં કહેતા આક સુપાદિકે (ઉકારાદિકે) કરી અધિક ન લીએ, નસયં કહેતા ઘણો ઘણો ઠાંચી ઠાંચી ન જમે માટે તદ્દા મોતજં વજામે જાતિ માતાપ્ મવતિ. કહેતા જેમ સંયમની યાત્રાનો નિર્વાહ થાય તેહને અર્થે અર્થાદાએ લીએ. એ ત્રીજે અધિકાર એમ કહ્યું.

પ્રશ્ન ૧૨ સું—અહિંયાં કોઈ કદી એમ સમજે છે કે—જે મહિરદિક ચાર મહા વિગય છે પણ તે મહિરથી ચોડી ચોડી લેવાતી હોયે તો શું? ઇતિ શંકા—

ઉત્તર—તેહ સંદેહ નિવારવાને અર્થે—નિશ્ચય નિમિત્તે ચક્રો અધિકાર તીર્થકર મહારાજ કહે છે.

૪. ચોથે બોલે—નય મવતિ વિષ્ણમો મંસણાય ધમ્મસ્સનયં ન લીએમ સર્વથા મવહ કહેતા હોય થાય જે મદી વિષ્ણમોં કહેતા વિષ્ણમ ચિકિત્સા પહું મંસણાય ધમ્મસ્સં કહેતા વીતરાગની આજ્ઞાનો તથા ધર્મનો વિષે થાય ભંગ થાય, તો વિગય કેમ લીયે? અર્થાત્ એમ હોય તો શકુ સર્વથા ન લીએ. એ ચોથો અધિકાર કહ્યો.

પ્રશ્ન ૧૩ સું—ઉપર કહેલી વિગયમાં એવી કય કય વિગય છે કે જે વિગય લોગવવાથી વિષ્ણમ ચિકિત્સાપહું પામે?

ઉત્તર—ચાર મહા વિગય માંથી વિષ્ણમ ચિકિત્સાપહું તથા વિષ્ણ જલિષ્ટપહું ઉપજાયે. તેમાં પણ મહિરા અને માંસ તો પ્રત્યક્ષ પ્રસિદ્ધ રીતે છે. વળી સૂત્રની સામે પણ ના કહી. મુરંવા મેરગંવાવી ઇત્યાદિ ૧૦ ગાથા એ મહિરા વારયું. મહિરા પીધે ઉન્માદપહું વધે ૧. લુચતા ૨, મૃષા ૩, ચિકિત્સા ૪, જલિષ્ટાપહું વધે ૫, તથા આચાર્યાદિકને આરાધિ ન શકે ૬, ગૃહસ્થાદિક ભક્તે તો દિલેનદે ૭, વળી શ્રી ભગવંતે તીર્થકરની આજ્ઞાને ભંગ થાય ૮, સંવસ્થા પહું પણ આરાધિ ન શકે ૯ ઇત્યાદિ ઘણા અવશ્યુષ મહિરાના સૂત્ર માંથી કહ્યા છે. ૧ અમવા માંસ છે તે નરકના આડવાનો હેતુ છે, તથા સહજથા મિત્ર સરિસવા અજાણેયવા, તથા ઉત્તરાધ્યયનમાં—તથા આદ્રકુમારના અધ્યયનમાં માંસ ખાવાવાગાને મહિંસક, અજ્ઞાની મૃષાવાદિ તથા અસાધુ કરાણે.

પ્રશ્ન ૧૪ સું—ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં માંસના ખાવાવાગાને કેમ કર્યા છે ને તેને શું કય કયું છે તે જણાવ્યો?

ઉત્તર—સાંભળો—ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૫ એ-આથા ૬-૧૦ મી.

દિસે થાલે મુસાવાદ, માફ્તલે વિમુખે સદે;
 મુંજમાણે મુરં મંસં, સેવ મંચંતિ મસઈ ॥ ૯ ॥
 કાયસા થયડા મતે, વિલે ગિદ્દેવ દાત્તિમુ;
 હુદલો મલં સંચિવદ, સિમુના મોઝ મટિયં ॥ ૧૦ ॥

અસાની માલસ દિસા કરે છે, મુસાવાદ (જુદું) બોલે છે, કપટ આદરે છે, પારદી નિંદા કરે છે, કમગાજ રમે છે, કદ માંસ સેવે છે—લોગવે છે—ખાપ છે, અને જોમ માને છે કે આ બધું હું જાહુ સાફ કરું છું. ॥૯॥ જોવો માલસ મન, વચન અને કાયાથી ઉન્મત્ત બન્યો થકો સ્ત્રીઓમાં ગુરૂ રહી જેમ નજીસીયાં માટી ખાપ છે, માટીમાં રહે છે અને માટીમાંજ સૂકાઈને મરે છે. તેમ રાજ દેવ કરીને બંને પ્રકારે (મનથી અને કાયાથી) પાપ બાંધે છે—કર્મ મગ જોડું કરે છે.

મદિરા માંસ ખાવાવાગાને ઉપર પ્રમાણે કહેલ છે. તેમજ સાતમા અધ્યયનમાં માંસાહારીને બોધકાના દુષ્ટાતે નરક ગતિનું ફળ કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—સાતમા અધ્યયનમાં માંસાહારીને માટે શું કહ્યું છે તે સ્પષ્ટરૂપે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—સાંભળો—ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના ૭ મા અધ્યયનની ગાથા ૬ ઠી તથા ૭ મી—તેમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. ગાથા—

શ્વેતી વિસય ગિદ્દેવ, મહારંમ પરિગદે;
 મુંજમાણે મુરં મંસં, પરિવૂદે પરં દમે. ॥ ૬ ॥
 અયદ્ધાર મોદય, તું દિલે ચિવસોણિવ;
 બાઉયં નરદ કંલે, જહા પમેં વ વલદ. ॥ ૭ ॥

સ્ત્રીઓમાં અને ખાવા પીવામાં ફક્તી પડેલો, મહા આરંભ અને મહા પરિશ્રમમાં મુંજાયેલો, મદિરા માંસ વાપરનાર—ખાનાર, બીજાઓપર જીલમ ગુજારનાર, અપયશવર્ધક આહાર કરનાર, પેટસડું અને ક્રોધથી લાલચોળ જનતો માલસ કસાઈખાનામાં કાપવા માટે મચાવેલા બકરાની માફકની માફક નરકે જવાનીજ તૈયારી કરે છે.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—મદિરા માંસના લોગી શું નરકમાં જાય છે ? જોવો નરકમાં ગયાનો કાળલો સૂત્રપાઠથી જણાવ્યો ?

ઉત્તર—સાંજળો-ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ૧૯ મે-ગાથા ૧૬-૭૦-૭૧
માં મહિરા માંસના લોગવવાવાળા નરકે ગયેલા ને પરમાધામિએ તે
હુઃખ આપે છે ? તે નિચેની ગાથાઓમાં જણાવે છે.

તણાઈ તંબ લોહાઈ, તઓચાઈ સીસગાનિય;
પાહુઝ કઠકલંતાઈ, બારસંતોસુ મેલં. ॥ ૬૯ ॥
તુદંપિયાઈ મંસાઈ, સંઢાઈ સોલગાનિય;
સ્તાનિઝમિસ મંસાઈ, અભિવજા ફેગિસો. ॥ ૭૦ ॥
તુદંપિયા મુરાસીહ, મેર ઓય મહુનિય;
પાદમોમિ જલંતીઓ, વસામો રહિરાનિય. ॥ ૭૧ ॥

માંસ મહિરા વાપરનારને નરકમાં આવી શિક્ષા થાય છે:-પરમાધામિ
લેહે છે કે તને માંસ, માંસના કટકા તથા માંસના તળેલાં સોડા (સિંચ)
પસંદ પડતાં હતાં (તને તળેતું-સેકેતું-જૂંજૂતું-સંરકારેતું માંસ (પૂર્વજને)
પ્રિય હતું કેમ ? એમ કહી કહીને-ઉઠેરીને કહેતા કે-) માટે હવે તેને
જાણો હે-એમ કહીને તેઓ તે નરકમાં પડેલા જીવના શરીરમાંથી
માંસના કટકાં કાપીને આગમાં સેકી લાલચોળ બનાવીને તેને ખવડાવે એ
અથવા તેા લાંબાનું, લોહાનું, કલાઈનું, કે સીકાનું તપાવેલ અને ધ્રુવનું
૧૪ જોર વાપરીને બલાતકારે પીવડાવે છે, એ વખતે નરકનો જીવ ભરત
કદીનો પાટે છે ત્યારે તેને (પરમાધામિએ તરફથી) કહેવામાં આવે છે કે
તને ભાગ જાનવી મહિરા તથા મધ પસંદ પડતાં હતાં, માટે તેના બદ-
લામાં હે, તારૂં જ લોહી તપાવીને તને પીવડાવીએ છીએ, એમ કહીને
તેનું કવચામ આપે છે.

૬૧૯ કલા પ્રમાણે મહિરા માંસ અને મધના લોગવવાવાળાને
નરકમાં મહિરા મહા દુઃખ પ્રાપ્ત થવાનું કહ્યું. તેમજ મુખંદાન સૂચક
કાંડના આગામી લાખુને જણાવે તથા અંતેથી (સમકિત રીતે) પણ
સૂચક તુલ્ય કલા છે.

અથ ૧૩ સું--મુખંદાન સૂચકમાં, માંસ ખાવાવાળાને કલા કલા
અથ ૧૩ કલા કલા કલા કલા છે તે જણાવેલાં.

કલા-કલા-મુખંદાન મુખંદાન કલા અધ્યયન ૧ કે કલા
મુખંદાન અધ્યયન કલા છે કે કલા ૩૦ થી--

અજોગરૂવં રૂદ્ર સંજયાળં, પાવંતુ પાળા નય સંજકાઠં;

અગોદિદ દોદૃદિતં અસાદુ, વયંતિ જેવા વિપદિસ્તુળંતિ ॥૩૦॥

અર્થ:—જોદદર્શની પોતાના ધર્મનું રક્ષણ, આદ્રકુમાર પ્રત્યે દેખાડીને તેને દહેવા સાચા છે, અહો આદ્રકુમાર! તું અમારા ધર્મ માન્ય કર? જોહવું કહે થકે, હવે આદ્રકુમાર તેમને કહે છે કે, અહો શાકય દર્શનીઓ? (અજોગરૂવં રૂદ્ર સંજયાળં કે) અહીં તમારા દર્શનને વિષે ને પૂર્વે જોજન આથી વચન હતું તે, સંવત્પણને અચોગ્ય છે કારણકે, અહિંસાને અર્થે પ્રવર્તમાન, સમિતિ અને શુભિયે કરી સદિત, જોવા સાધુ હોય, તેને ભાવ શુદ્ધિ કૃતદાષિની યાવ જો વાન ખરી છે, પરંતુ તમારી વક્તવ્યતાયે, ખલ અને પુરુષની વ્યક્તિ પણ ને ન જાણે તેનેજ ભાવ શુદ્ધિ કહી. જો કારણેજ જોદ્ર મનિઓ ખજપિંડીની છુદિયે પુરુષને વિનાશ કરીને તેના ગુરુને માંસ ભક્ષ્ય કરાવે; તે અત્યંત અપુરુષ છે, તેજ કહે છે. (પાવંતુ પાળાનય સંજકાઠં કે) માળી જોદ્રે જીવ, તેના વિનાશરૂપ પાપ કરીને, પ્રકરેં રસ શુદ્ધ થકા વહી તેનેજ પુરુષ જોદ્રે માટે (અગોદિદ દોદૃદિતં અસાદુ કે) જો પાપ, અજોધીનું કારણ છે તેથી તે જોહુને અસાધુ જાણવા, તે જોકે કાણ? તે કહે છે. (વયંતિ જેવા વિપદિસ્તુળંતિ કે) જોકે તો ને ખજપિંડીની છુદિએ પુરુષને પથાવે, અને તે માંદે પાપ નથી જોમ કહે, અને બીજે ને તેમનું જોવું વચન અંગીકાર કરે, જો જોહુને ભક્ષ્ય નથી. જોથી ભાવ શુદ્ધિએ મોક્ષ નથી.

યે एवं पूर्वोक्तं वदन्ति येष तेभ्यः शृण्वन्ति तयोर्द्वयोपि असाध्वेतर
अज्ञानावृत मूढजन भावशुद्धया शुद्धिर्नैवास्तित्यर्थः ॥३०॥ इति हस्तिनावा.
(બાબુવાજા ડાવેલ પાને ૬૨૬-૩૦ મેં.)

પ્રશ્ન ૧૮ મું—માંસાહાર નિષેદ વિષે મુખ્યમંત્રીને બીજે દાખડે છે? હોય તો તે પણ જણાવશો?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો—માંસમંડીને માટે મદાવીર પરમપ્રમાણ શિષ્ય આદ્રકુમાર મું કહે છે. ગાથા—

ધૂમં રરર્ચં રૂદ્ર આરિદાજં, ઠાદિઠ ચલે ચ રણ્ણરણ્ણ;

સં લોજ સેતેજ ઉવરકહેલા, સપિપ્પર્ચ્યં વરંતેમસં ॥૩૧॥

સં મુંજનાજા વિસિત્તેવમૂનં, વટકહિન્નામો વયં રણ્ણં;

રૂપેશ વાદંતુ અરક્ષકમ્, અચારિયા વાક રહેમુ પિદ્ધ ॥૩૨॥

અર્થ:—વગી પંથુ આર્દ્રકુમાર તે કુમતિના મતની વાંત કહે છે કે, (ધૂલં કે૦) મહોટી કાયાએ ઉપચિત માંસ ચોક્ષિત ચુકત એવો, (ઝામં કે૦) ઉરણો (બરો-ચેટો) તેને (ફદ કે૦) આ શાક્યના શાક્યને વિષે સંપન્ન ભક્તિને અર્થે (મારિયામં કે૦) વિનાશીને મારીને (ઊઠિઠ મતં ચ વગ્નરણ કે૦) ઉદિષ્ટ લોચન કંથીને (તં લોપ તેલેણ ઉવરકહેવા કે૦) તે માંસને છુટા અને તેક સાથે પચાવીને, (સપિપ્તલીયં વગરંતિ મંસં કે૦) પિપ્પલી સક્રિય માંસ કરે ॥ ૩૩ ॥ એવું માંસ કરીને પછી શું કરે? તે જો છે, (તં મુંત્ર વાગ્યી સિતંવમુંતં કે૦) તે માંસ, પ્રત્યુત એટલે ઘણું જમતાં થકાં લોગામં શકં એમ કહે ॥ ૩૪ ॥ કે, (મરુવનિપ્વામોવયં રણં કે૦) અર્થે એની પાપરૂપ રને કી લેખણ નથી. (ફલ્યેવમાદંસુ જગજ્ઞપદ્મં કે૦) એવું વચન કહે, તે જાતે ધર્મી ભાગ્ય, કારણ કે, તે કૃષ્ણપદ્મ આકરે છે. (જનારિયાવાહ રસેમુગિદ્ધા કે૦) તે જનામારી જાત, એટલે જાતની રસ મુદી થકાં એવાં વચન કહે છે. ૩૩૩

અર્થમાં તો માંસ ભક્તિને જનાર્થ, જાગ, જાતની, મુદી, જાતે જારી વગેરે કદીને જાતાળ્યા અને એવા ધર્મને પણ જનાર્થ ધર્મ કહે.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—માંસ ભક્તિ વિષે વિશેષ કાંઈ ભાગ્યના જેવું છે?

ઉત્તર—તેજ જાગતા અધિકારે કદી મી માથામાં કદી ॥ ૩૫ ॥

એ જાગે મુંબંતિ તદ્વગ્નારં, સેવતિ તે વાચવજાળ માળા।

જગ ન જગ કુમના કરેલી, જામાનિ જમા મુશ્વાડ નિઠા. ૩૫

અર્થ:—જો તે જાનાશીને એનો વિષય કહે છે. (જેવાનિ મુતિ તદ્વગ્નારં કે૦) જે રસ મુદી છતાં તથા પ્રકારે ભક્તિને જામે, (મિંતિ તે જાગવજાળ માળા કે૦) તે જાતની પુરો નિઃકેવળ પાપનું નાશ કરે છે. (જગ ન જગ કુમના કરેલી કે૦) જે કૃષ્ણ એટલે પકિત હોય તે માંસ ભક્તિ કરીને એવું મત પડુ ન કરે તથા (જાવાનિરવા મુશ્વાડનિઠા કે૦) ભક્તિ કરેલું કેવ નથી એવી જાગવજાળ પાપી પણ મોઢે નહિ કિં જાગવા જાગે શું કદીને કદી ॥ (માગુજાગા છાંવિત પાને ૬૪૬ મ)

૩૬ ૩૭ મું—જાગવજાળ વિષે કીજાકાર કાંઈ જાગારે છે?

ઉત્તર—કી જાગવજાળ કીજાકાર નહિ પ્રમાણુ કદી છે. જાગવજાળ ૩ જાગા ૩૪૬૬ મુશ્વાડન અને કદીને કદી ॥ ૩૬ ॥

ટીકા—શ્વેતચ્ચ તેષાં મહતેઽનર્થયિતિ (જેવાનીત્ય.ડિ) એવાપિ રમ ગૌરવ
ગુહ્યાઃ શાકયોપદેશવર્તિનસ્તથા મદારં સ્યૂચોર્મં સસ્કૃતં ધૃત ઊવળ મારવાદિ
સંસ્કૃતં નિશ્ચિતં ભુવતેઽભંતિ તેઽનાર્થાઃ પાપં કસ્તવમગ્ના નિર્વિવેકિનઃ સેવંતે
આદદતે તથા ચોક્તં । િસામૂલમબેધ્યમાસ્વદમયં ધ્યાનસ્ય રોહસ્વયદ્.

શીમાસં રુષિતાવિતં કૃષ્ણિદુર્ગં પૂર્વાદિકં ॥

શુભા સ્વપ્નમયં નિર્ઠાત મહિનં સમિઃ સદા નિદિતં,

કો ધુન્કે નરકાય શક્તસમો માંસં સદામદુદ્ ॥ ૧ ॥

હિંસાના મૂળ હેતુમૂળ, અપવિત્ર, રોદ્ર ધ્યાનના ખાસ સ્થાનકરૂપ,
અનિબળક, દોઢીથી અડાએકા, કીડાથી બરપુર, કુર્મથી, પડવાળા, વીર
અને દોઢીથી ઉત્પન્ન થતા, અત્યંત મહિન અને સારા માણસોએ
હંમેશ નિહિત કરેલા, એવા માંસને શક્ત સરખો કુર થઇને તેમાં વસેલા
જીવનો દોઢી બની જે નરક જવા ચક્રોડો હોય તેજ ખાય, ખીજો દોષ
આયે ? વળી—

॥ અવિચ ॥ માંસ મહાભિતાડપુત્ર, મસ્ય માંસ મિહાસ્વહં ।

પત્ન્યાસ્ય માંસત્વં, મવદંતિ મનીષિણઃ

॥ ૨ ॥

હું અહીં જેનું માંસ ખાઉ છું તે મને પહેલા લોકમાં ભક્ષ્ય કર-
નાર છે, એ રીતે બુદ્ધિવાનો માસ શબ્દના એ અશ્વરોનો અર્થ કરે છે.
(માંસ મને તે ખનાર છે) તથા—

યોઽતિ મસ્ય ચ તન્માંસ, મુમયોઃ પદવતાંતરં,

પદસ્ય ક્ષણિકા તૃષ્ણિ, રન્વઃ પ્રાણે નિગુઙ્ગયતે

॥ ૩ ॥

જે માંસ ખાય છે, અને જેનું માસ ખાય છે, એ બેની સ્થિતિમાં
જે તફાવત છે તે જુલો જવારે ખાનારને માંસ ખાતાં ક્ષણિક-યોગા વખતની
તૃષ્ણિ મળે છે, ત્યારે બીજો હંમેશને માટે પ્રાણ નિગુઙ્ગય થાય છે. (અર્થ ટીકાર્થઃ—)

આ રીતે માંસ ભક્ષ્યમાં પ્રજ્ઞા દોષ રહેલા છે, એમ બદલીને શું
કરવું તે સરકાર બતાવે છે કે માંસ ભક્ષ્યથી થતાં ખરાબ વિપાક અને
તેથી અલગ રહેતાં થતા કાયદાને અલગનાશ નિપુણ પુરૂષો મનથી માંસ
ખાવાની આમલિયા થયું કરેજ નહિ.

માંસ ખાવું તો દૂર રહું, પણ “માંસ ભક્ષ્યમાં દોષ નથી” એવું
વચને યોગ્ય પણ હોડહોડી જુદું છે.

માંસ ભણવૃત્તી અજગા રહેતાં આ દુનિયામાં આપણી પ્રથમ શ્રેણી છે, અને પેટી દુનિયામાં સ્વર્ગ અને મુક્તિ મેળવી શકાય છે.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—કોઈ કહે કે—માંસ ભણી તૈયાર મળેલા માંસને ખાવ તેને દોષ જણાતો નથી કારણકે પાપ તો હિંસાના કરનારને લાગે છે. તૈયાર મળેલું ખાનારને દોષ ચાલે ?

ઉત્તર—શ્રી આચાર્યજી સૂત્રના ભાષાંતરમાં (પરિહાર્ય મીમાંસાદુ ભાષાંતર. તેમાં પાને ૨૬ મે થી ૩૨ મા પૃષ્ઠ મુખી માંસાહાર સંજોગીના કેટલાક પ્રવાસા હજ્યા છે. તેમાં ઉપરની બાબત માટે લખ્યું છે કે—

સૂયંજાંગ સૂત્રના પહેલા અધ્યયનના બીજા ઉદ્દેશાની ટીકામાં એવું લખ્યું છે કે—

“કેટલાએક એવું કહે છે કે જેમ બીજાની મારફત (અથવા અમુક હર્થયાર મારફત) અગ્નિ પકડી મગાવતાં આપણે બળી ભતા નથી; તેમ બીજાએ જીવને મારીને તૈયાર કરેલા માંસને ખાતાં કયો દોષ નથી.

પરંતુ આ તેમની યેલાઈ ભરેલી વાત સાંભળવા લાયક નથી કારણકે બીજાએ જીવને મારીને તૈયાર કરેલું માંસ ખાતાં પણ તેમાં ખાનારની અનુમતિ (મંજૂરી) કાયમ ઠરે છે, અને તેના લીધેજ તેથી કર્મ બંધ થાય છે. જે માટે લોકમાં પણ એવું કહેવાય છે કે—

અનુમંતા વિશ સિતા, સંદર્શ કયં વિક્રયી;

સંસ્કર્તા ચોપ મોક્ષાચ, વાતક શાષ્ટ વાતકાઃ ૧.

મંજૂર રાખનાર, મારનાર, સાચવનાર, ખરીદનાર, વેચનાર, સંધનાર, ખાનાર, મરાવનાર એ આઠે જણ વાતક છે.

જેજી મુજબ સ્થાનાંગ સૂત્રના ૬૪માં ઠાણામાં એવું કહેવામાં આવ્યું છે કે જ્યાં માંસ વગેરે પડેલાં હોય ત્યાં સ્વાધ્યાય (સૂત્ર પાઠ) નહિ કરવે. ત્યાં ૬૪ પ્રકારના ઔદારિક અસ્વાધ્યાય જણાવ્યા છે તે એ કે—દાઝાં, માંસ, લોટી, અશુચિ (મગમૂત્ર) મશાણુમૂમિ, ચંદ્ર ચંદ્રણ, સૂર્ય ચંદ્ર ઉદગાપાત, રાજ વિચલ અને ઉપાશયના અંદર પડેલું (પર્યેદિપતું) મૃત કલેવર.

એ વગેરે અનેક પ્રકારના સિદ્ધાંતમાં રહેલાં વચનો વાંચવાથી જેની સદા પવિત્ર થઈ હશે તે પુરૂષ એવુંજ માનશે કે “માંસાહિનું ભણવું ન દેવું” જેજી વાત સિદ્ધાંતને અનુસરતી છે, તેમાં લગભર શક નથી. (પ્રતિ પરિહાર્ય મીમાંસાચી)

પ્રશ્ન ૨૨ મું—ઉપર કહેલા તમામ પ્રશ્નોના ઉત્તરથી એમ તો નિર્ણય થાય છે કે—જૈન સાધુઓને મદિરા માંસ ખાવાનો નિવેદ છે એ વાત તો ચોક્કસ છે. પણ આચાર્ય સૂત્રના બીજા મુતરકંઠના પહેલા પિંડવણા અધ્યયનમાં કેટલાંક સંગ્રહ સાધુને “માસ અને મજા ખાવાનાં શંકાગા શબ્દો દોવાથી હરમન જેકાળી જેવા વિદ્વાને પણ પોતાના કરેલા અપાશંગ સૂત્રનાં અંગેણ તર્જુમામાં એજ વાત દાખલ કરી છે કે આગળપર જૈનના સાધુ માંસાહારી હતા. એમ ઘણાં લોકોને આરા શંકાગા પાક ઉપરથી શંકાઓ ઉત્પન્ન છે. તેના નિર્ણયને માટે “પરિહાર્ય મિમ્મસા” માં કેટલુંક તો લખાણ થઈ ગયું છે; તોપણ હજી વિશેષ ખુલાસા માટે અને સૂત્રોનાજ આધારથી જો ખુલાસો કરવામાં આવે તો મોટો ઉપકાર થાય. માટે આવા શંકાગા પાક માટે વિશેષ જાગ્રુતા યોગ્ય અને યતી શંકાઓનું સમાધાન થાય તેવું પ્રયત્નમાં લાવ્યો ?

ઉત્તર—જૈનના સાધુ માંસાહારી નથી એમ ઉપરના લખાણ સૂત્રોના મૂળપાઠથી ભેદકક કહી બતાવેલ છે. મદારીર પરમાત્માએ માંસાહારીને માટે—અનાય, બાળ, અજ્ઞાની, મૂઢા, અનાચારી વગેરે શબ્દોથી જણાવે છે. આથી ત્યારે તેમના સાધુને માસાહિક ખાવાની આજ્ઞા ફરમાવેજ ક્યાંથી ? એટલે પછી વિચાર કર્યા વિના—હા. હર્મન જેકાળીએ પોતાના કરેલા સ્વયમયંત્ર સૂત્રના અંગેણ ભાષાંતરના ૩૭૨ મા “પેજમાં જગજ્ઞ મંતાતિગો” આ પાઠથી સર્વથા ખુલ્લી રીતે મધમાંસ બસણને નિવેદ પાડવામાં આવેલો છે. છતાં પણ કેવી ભૂલ થઈ બધ છે કે—“પ્રાચીન મુનિઓ માસાહારી હતા.”

શ્રી નંદીજી સૂત્રમાં જમવંત મદારીરે યોગ્યું કયું છે કે—સમયુત્ત મિથ્યાદિના હાયમાં આવે—મિથ્યાદિદિ વાંધે તેને મિથ્યાયુત્ત થઈ પ્રત્યે; એમ ઉપરનો દાખલો સખીતી કરી આપે છે. તેમજ—ટાકટર દોર્નલે પણ ઉપાયક દયાંતના અંગેણ તર્જુમામાં—જમવંતીજી સૂત્રના પંદરમાં યટાબ જમવંત મદારીરને રેવતી માથા પવનોએ પેરાવેલા પાકના અર્થમાં પણ ચોટી ભૂલ ખાધી છે. તે આગળના લખાણ ઉપરથી જાણી આવ્યો.

પ્રશ્ન ૨૩ મું—કેઈ એમ કહે કે—ચિટેવણા અધ્યયનમાં ચોપે ઉંચે ૩૬ છે કે—જ્યાં માંસ મજાહિકના જમણવાર દોષ ત્યાં સાધુ વેરાવને માટે બધ તર્જુ કેમ ?

ઉત્તર—અપાશંગ સૂત્રના ચિટેવણા અધ્યયનના ચોથા ઉંચેનો મૂળ પાઠ બધ પ્રમાણે છે—

સે મિત્રસ્તુ વા (૨) જાત વવિદ્યે સમાજે સૈગર્જન પુનઃ જાગૃજ્ઞા મંસા
વા, મચ્છાદયં વા, મંસસત્તં વા, મચ્છસત્તં વા, આદ્યેનં વા, પદ્યેનં વા, દિગ્દે
વા, સમેલં વા, દીરમાણં સંપેદાણ, અંતરાસેમગ્ગા મહુગાણા મહુગેવા મહુદરિ
મહુઓસા મહુડવયા મહુડરિંગ પળગ-વગમદ્વિય-મહ્ઠડાસંતાગગા, મહવે ક
સમણ-માદળ-અતિદિ-કિદળ-વર્ણામગા ટવાગતા ટવાગમિ સ્મંતિ, તત્ત્વાદ્ય
વિત્તી, જો પળ્લસસ ણિક્કસમણ પવેતાણ, વાયગ પુચ્છળ પરિવટ્ટનાણુદેશણ, વપ્પા
ણુઓગ ચિંતાણ, સેવંણચ્ચા તદ્દપ્પગારં પુરેમંસાદિંવા વચ્છાસંસદિંવા સંતત્તિ
દિયાણો અમિસંધારેજ્ઞા ગમ્મણાણ. ॥ ૫૬૧ ॥

(મુનિએ જમણવારમાં ન જતું) આ નામના હેડિંગ નીચે લાખાંતરમાં
લખે છે કે—

મુનિએ મૃદસ્થના ઘરે (મૃદસ્થમાં તમામ ધર્મવાગાનો સમાવેશ
થાય છે). બિક્ષાર્થે જતાં તેને ત્યાં એવું જણાય કે અહિં માંસ, મસ
કે મધચાણું વિવાહ લોજન, મૃતક લોજન, યા પ્રીતિ લોજન છે અને તેને
ત્યાં કોઈ લઈ જતું હોય, તોપણ જો માર્ગમાં બીજ, વનસ્પતિ, કાર, પાણી
કે ઝીણા છવજંતુ ઘણા હોય અથવા ત્યાં ઘણાંએક (સાક્યાદિક) શ્રમણો,
બ્રાહ્મણો, વટેમાર્ગીઓ, રોકે બિહુકો કે ભાટ ચારણો આવેલા કે આવના
હોય અને તેથી ત્યાં બહુ ભીડ થવાની હોય જેથી ચતુર મુનિને ત્યાં જવું
વળતું મુશ્કેલી ભરેલું થઈ પડે અને પડન પાડન કે ધર્મોપદેશ અટકી
પડવાના જણાય; તો તેવા સ્થળે તે મુનિએ જવાનો હંસાદો નહિ કરવે. (૫૬૧)

અહિંયાં માંસાદિકની સંખ્યાની વિશેષ વા તે રસ્તે જવાની ભગવતે
સાધુને ના કહી છે.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—શિષ્ય—ઉપરના અધિકારને માટે તો વાંધો નથી;
વાંધો તો (૫૬૨ મી કલમ વગેરે) છ કલમનો છે.

ઉત્તર—કઈ કલમનો વાંધો છે ને છ કલમો કઈ છે? તે કહે.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—શિષ્ય—આચાર્યજી સૂત્રના લાખાંતરમાં પરિહાર
મીમાંસા-એટલે-સંકિત સૂત્રની વિચારણા. (ઉપોદ્ધવાદ) ની ચતુર્થાદ્ય
“પિટેષણ” નામના પહેલા અધ્યયનમાં (કલમ-૫૬૨-૫૬૫-૬૦૭-૬૧૬-
૬૩૦-અને ૬૩૧) એ ૬ કલમને તકરારી ગણી તેમાં વાંધો ઉઠાવ્યો છે,
તેનું અનુક્રમે સમાધાન થયું એમ છે?

ઉત્તર—૫૬૨ મી કલમમાં યો વાંધો જણાવે છે ?

પ્રશ્ન ૨૬ મું—શિષ્ય-૫૬૨ મી કલમમાં કેટલાક એવો વાંધો થયે છે કે-જ્યાં માંસ મૃદાદિક વપરાતા હોય એવી સંખ્યીમાં-એવા જમણવારમાં સાધુએ શિક્ષાર્થે જવું પણ ખર્ચ માટે આ સંખ્યી મું સમજવું ?

ઉત્તર—ખરો અંધુઓ ! સમદ્રષ્ટિથી વિચાર કર્યો તો તરતજ સમજી શક્યો કે-જ્યારે સાધારણ જને સાદી સંખ્યીમાં ભગવંતે સાધુને તે રસ્તે પણ જવાનો નિષેદ કર્યો છે. તો પછી જ્યાં માંસ મૃદાદિક વપરાતા હોય તેવી સંખ્યીમાં જવાની આજ્ઞા કેમ કરે ? તે પ્રથમ વિચાર કરવો જોઈએ. માટે ૫૬૨ મી કલમનો અર્થ એવો જોઈએ તેવો સમજી શક્યા હોય એમ જણાવું નથી.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—સાદી સંખ્યીમાં ભગવંતે મું દુરમાન્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો-જ્યાં સંખ્યી હોય એટલે જ્યાં જમણવાર હોય ત્યાં સાધુને ઇરાદાપૂર્વક જાવું નહિ તેના સૂત્રા નીચે પ્રમાણે છે.

(૧) કલમ (૫૪૫ મે) બે માઉની દુકમાં પણ સંખ્યી-જમણવાર હોય તો તે આમમાં ઇરાદાપૂર્વક લોભન લેવા માટે ન જાવું.

(૨) કલમ (૫૪૬ મે) જે દિશે સંખ્યી હોય તે દિશાએ સાધુએ નહિ જતાં એથી ઉલટી દિશાએ આહારાદિક વડોરવા જવું.

(૩) કલમ (૫૪૭ મે) ગ્રામ, નગર, પુરપાટણદિકને વિષે સંખ્યી હોય તો સંખ્યીને મનમાં ધારીને તે નિમીત્તે ત્યાં જવું નહિ. કારણકે કેવળી ભગવાને કહ્યું છે કે-“સંખ્યીમાં જવાથી કર્મ બંધાય છે.”

(૪) કલમ (૫૪૮ મે) જે મુનિ સંખ્યીમાંથી લોભન લેવા માટે સંખ્યી તરફ જશે. તો આધાર્મિકાદિક દોષ-મુખા દુષ્ટ આહારમાં દુષ્ટાઈ પડશે. તે સિવાય જગ્યા વગેરેના ઘણા દોષો ઉત્પન્ન થતાં કહ્યું છે.

ઉપર કહેલા ચાર સૂત્રા-ચાર કલમો પિટૅપણા અધ્યયનના નીચે ઉદેશમાં-ભાષાન્તરમાં કહેલ છે.

(૫) કલમ (૫૫૦ મે) જે મુનિ સંખ્યી લોભન કરશે તેના દોષ વખત તે આહારથી વિકીપા ઉત્પન્ન થવાથી સૂત્રાદિક દુઃખપ્રતિષ્ઠાદેરે જાતે થવાનો સંભવ માટે કેવળી ભગવાન જણાવે છે કે સંખ્યી લોભન કર્મ બંધનો હેતુ છે.

(૬) કલમ (૫૫૧ મે) સંખડીમાં ઘણાં સ્ત્રી પુરુષો ગૃહસ્થોના તથા અન્ય ત્યાગીઓના મેળાવડા મળેલા હોય કે તે સાથે મુનિ એકઠો મળી જવાથી કદાચ મદિરા પાનમાં ફસાઈ પડે-ઉન્મત બને-સીઓ પર તે મુર્છાઈ અથવા સ્ત્રીઓ તેના પર મુર્છાઈ, વખતે તેમાં ફસાઈ પણ જાય વગેરે વસ્તુ દોષો ઉત્પન્ન થવા સંભવ છે; માટે નિર્મથ સંજતિએ પૂર્વ સંખડી કે પશ્ચાત સંખડીમાં ભોજનાર્થે-શિક્ષાર્થે જવાનો ઇરાદો નહિ કરવો.

(૭) કલમ (૫૫૨ મે) કોઈ મુનિ પૂર્વ સંખડી કે પશ્ચાત સંખડી થતી સાંભળીને ત્યાં ઉત્સુકતા ધરી ચાલ્યો જાય તો ત્યાં નિર્દોષ આહાર તે વાપરી શકવાનો નથી, કિંતુ ત્યાં દૂષિત આહાર વાપરીને હોષપાત્ર થાય. માટે મુનિએ સંખડીમાં નહિ જવું. કિંતુ શિક્ષાના સમયે ભુડા ભુડા કુટોમાં જઈને પવિત્ર આહાર મેળવી તે વાપરવો.

(૮) કલમ (૫૫૩ મે) જે ગામ કે રાજધાનીમાં સંખડી થતી હોય ત્યાં તેના માટે મુનિએ જવાનો ઇરાદો ન કરવો. કેમકે કેવળશાનીએ બોલ્યા છે કે તેમ કરતાં કર્મબંધ થાય છે.

(૯) કલમ (૫૫૪ મે) સંખડીમાં ઘણાં માણસની બીડામીડમાં સાધુ જાય તો એક બીજાના અગોપાંમને તથા ઉપગરણને આફળે કોઈ લાકડી, હાડકા, મૂઠિ, પથ્થર, ઠાંકરા વગેરેથી પ્રહાર કરે. અથવા કોઈ મુનિના ચરીર પર ટાકું પાળી ફેંકે અથવા કોઈ ધુજ નાખે, કદાપી આહાર મળે તોપણ અશુદ્ધ મળે, કાતાર બીજાને હેતા-બીજાને મગવાનું છતાં વચમારેથી મુનિ તે આહાર ખંડાવી લે વગેરે અનેક દોષ સંભવે છે. માટે નિર્મથ મુનિએ તેવી સંખડીમાં ભોજન લેવાના ઇરાદાથી કદિ નહિ જવું.

ઉપરના પાંચ સૂત્રા-પાંચ કલમો પિટેપત્રા અધ્યયનના ત્રીજા ઉદ્દેશમાં કહેલ છે. બીજા ને ત્રીજા ઉદ્દેશના મળી સંખડીના ૬ સૂત્રા-૫ કલમોમાં જવાનું નિર્વેધ્યું. સાદા જમણમાં પણ સાધુ જાય નહિ.

(૧૦) કલમ (૫૫૫ મે) યાયા ઉદેશે કશું કે-સાધુ આર્થા મેળવી તથા યજ્ઞ સ્થાપના એવા પ્રગરની સંખડી આવે કે-જ્યાં માંસ મત્સ્ય કે અન્નિ રજ્યથી મદિરા પ્રમુખ હોય માંસના તથા મચ્છના ખત્તા હોવાને સુકવેણા હોય તથા માંસ મદિરાદિક લાઇ જતા લાવના વસ્ત્રામાં વેરાપેણા દેવદ્યો ઇન્દ્રાદિકને લીધે સ્થાપના ઘણાં જીવજંતુઓ તેની અંધને સડને વચ્ચે હોય તથા વીજ, વનસ્પતિ વગેરે વેરાપેણા હોય, કાયા પાણી, ખાદી વગેરે સ્થાપના અવગણ હોય તથા શ્રમજી માદગ્ન (અન્યનિર્ધાન) નિમુષ વગેરે

ઘણા માણસોનું અકિરણ-બીડ ઘટ્ટી દોષ. સાધુને જ્યાં આચરામાં ઘટ્ટી અરેલી બરેલું થઇ પડે અને પહલ પાઠનાદિક ધર્મ ઉપદેશ તથા ધ્યાનાદિ આટલી પડવાના જણાય તેવા સ્થળે-તેવા સંખડીવાળા રહેને મુનિએ જવાનો ઇરાદો નહિ કરવો.

પૂર્વે કહેલી ૯ સાદી સંખડી અને ૧૦ મીમાંઆદિશ્યાળી અધ્યેય સંખડીમાં તથા તેવા સંખડીવાળા રહેને પણ મુનિને જવાનો નિવેદ બજાવતે ક્યો છે.

મ્રમ ૨૮ મું—શિખ-કોઇ દોષ (૫૬૨ મી કલમ ઉપશ્ચી) મંદ્ર મત્સ્યદિક વપરાતા દોષ તેવી સંખડીમાં સાધુ બોચરી બાથ બેવો બાથ જણાવેલ છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—મ્રમના પાઠનો અને ૫૬૨ મી કલમના પાઠનો વિચાર કર્યો તો તેમાં અનેક શક્યો રહેલા છે. અધ્યેય સંખડીમાં જવાની બજાવતે ચોક્કસી મના કરી છે; તેવી સંખડીમાં જવાની આજા કેમ આપે ? ને ખામ વિચાર કરવા જેવું છે. તે મૂળ પાઠ ઉપશ્ચી વિચાર કરવામાં આવ્યો તો તથા આમણા પાછણા સંખંધનો વિચાર સાથે કરવામાં આવ્યો તો ઉપર કહેલા ૧૦ બેલની પેઠે આ ૧૧ ગો ચોક્કસ તેની સાથે મળતાજ છે.

મ્રમ ૨૯ મું—આ પાઠ કેવો રીતનો છે ને બાયાન્નરમાં છું કહ્યું છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—જુઓ મૂળ પાઠ અને બાયાન્નર બીંધે મળાવે છે—

તે મિશ્નુ વા [૨] માદા વર પુનું પિંડવાવ વદિવાવ વદિંમવા તેસેઝ પુન જાણેઝા, મંતાદર્શ જાવ સોમેર્શ વા શીરમાર્શ વેરાવ અંતગમે માવા કાવેઠ જાવ અપગાંતાજમા, જો જરવ વદ્યે સમગ માદવા જાવ રેવમનિવતે, જરવ-દુખ્ખા વિતી, વળ્લમ મિવલમળ વહેસાવ વ૦રસા રાયગ પુરુષગ વદિદુપ્પા જુપેદાવ ધમાણુ ઓગ ચિંતાવ, સેર્શ જસા તદુ વ્યારાં જુરેઝવદેવ વદ્દા હંભ-ટિવા સંસદિવડિયાવ અમિતંથારેઝ મમળાવ [૫૬૨]

પણ જો તેવા માંદ્ર મત્સ્ય કે મદમખન, વિવદ જો જન, મુનિ જો જન વા પ્રીતિ જો જનમાં મુનિને કોઇ તેવી કનુ ૧૫૫, અને મુનિને આર્થમાં કરી વનસ્પતિ, જગ કે જુવજેતુ વદિ ૫૬૫ તેમજ ૧૦૬૬-પ્રાણજાલિકની બહુ બીડ પણ નહિ દોષ કોઈ મુનિને ત્ય કનું આરંભ મુલમ દોષ, અને પહલ પાઠનાદિક પણ કનું રહે, તે તેવ સ્થળે ૧૩૧૬ ચોક્કસ મુનિએ જિજ્ઞાસું કનું પણ અર્થ. (૫૬૨)

ભાષાન્તરવાળો નીચે-કુટનોટમાં લખે છે કે-૧ મુનિ રસ્તે ચાલી થાક્યો હોય યા માંદગીથી ઉઠ્યો હોય યા દુર્ભિંસ હોય વીગેરે કારણેજે માંસાદિક ત્યાગ કરવા સમર્થ મુનિએ ત્યાં જવું એમ ટીકાકારે જણાવ્યું છે. અને પરંપરાના ટીપામાં એમ જણાવે છે કે-અભિસંચારેજ ગમનાળ કેમ મનમાં દિ ચિંતવે જવા લાગી, નિર્દોષ સંખડી જાણીને જાય પણ તથા દાષ્ટ્યનિક આહાર લીએ. ઇલાં મંદાદિક લેવા નથી ઠણા. ઇત્યર્થ:

પ્રશ્ન ૩૦ મું—આ કલમમાં સંખડીમાં જવું જણાવે છે તેનું શું કારણ ?

ઉત્તર—અર્થિયાં સંખડીનેા અર્થ એમ થાય છે કે—જ્યાં જમણવાર હોય ત્યાં સંખડી ગણાય. પંઠાને પણ સંખડી ગણાય અને સુરીયામસ્તમાં જ્યાં માણસો જમવા બેસતા હોય ત્યાં પણ સંખડી ગણાય. જ્યાં માંસ દિકના પકવાન થતા હોય એટલે જ્યાં પઠો હોય તેનાથી અંતરાસેનમ્બ એટલે પંઠાના અંતરે-પંઠાથી જુદો ને માર્ગ એટલે પંઠાથી અલગ માણસોને હાલવા ચાલવાના રસ્તે—એટલે રાજ રસ્તે—માંસ મદિરાદિક ન પડયા હોય, માંસ મચ્છના ખળા ન હોય, રસ્તામાં પાણી છંટાણું ન હોય, કાચી માટી પથરાણી ન હોય, તેમ બીજા છવજંતુઓનું (ખરામ વસ્તુ ન અસાવે તેની ગંધ વિના) આવવું ન થયું હોય, તેમજ ઘણાં શ્રમણ માહણ્યદિક રાંકા, સિખારા પ્રમુખની બીડ પણ ન હોય, અર્થાત્ રસ્તાને વિરે જમણવાર પણ ન હોય. તેવી સંખડીના માર્ગે યઇને સાધુ લિહાર્યે જાય, તથા અન્ય ક્યજે બીજા કોઇ સાધુ ઉત્તર્યા હોય તેની પાસે વાંચણી દેવા તથા પ્રશાદ પૂછવા, તથા લીધેલી વાંચના સંલગાવવા—પરિવટન કરવા તથા સૂત્રાર્થ વિચારવા, અથવા ધર્મ ધ્યાનની ચિંતવના કરવા, અથવા એજ સાધન કરવા કે ધ્યાન ધરવા જવાને ભગવતે આજ્ઞા આપી છે કે ઉપર કહેલી સંખડીના માર્ગે યઇને ગમન કરે.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—શું સંખડીમાં વહોરવા ન જાય ?

ઉત્તર—ના છ, સંખડીમાં વહોરવા નજ જાય. સાદી સંખડીમાં વહોરવા ન જાય તો જ્યાં માંસ મત્સ્ય મદિરાદિ વપરાતા હોય તેવી સંખડીમાં જવાનું હોય ક્યાંથી ? અને જગત આજ્ઞા આપે પણ કેમ ? કદિ ન આપે. અરે સંખડીની દિશા તરફ જે જવાની મના કરે તે આવી અયોગ્ય સંખડીમાં જવાની આજ્ઞા આપે ખરા ? ના, ના, કદિ આજ્ઞા ન આપે.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—તો પછી સંખડીના રસ્તે થઈને જવાનું કેમ થાય ? તે દિશા જવાની તો ભગવંતે ના કહી છે અને પૃથ્વીની દરમિયાં ચોક્કસ કંઈ છે કે—પૂર્વ દિશા સંખડી હોય તો સાધુએ પશ્ચિમ દિશા ભિક્ષાર્થે જવું, પશ્ચિમ દિશા સંખડી હોય તો પૂર્વ દિશાએ જવું, દક્ષિણ દિશા હોય તો ઉત્તર દિશા જવું અને ઉત્તર દિશા સંખડી હોય તો દક્ષિણ દિશા ભિક્ષાર્થે સાધુએ જવું. આમ ચોક્કસ કંઈ છે છતાં મંચાદિ વપરાતા એવી સંખડીના રસ્તે થઈને જવાનું કેમ કહ્યું ?

ઉત્તર—તે કહેવાનું કારણ એમ જણાય છે કે—સાધુને ગૌતમી વગેરે ઉપર કહેલા કારણે આ રસ્તા સિવાય બીજો રસ્તો નથી, અગર બીજો રસ્તો બહુ દૂરમાં હોય અને સંખડિવાળો રસ્તો સરક ને નજીકનો હોય, અથવા બીજો રસ્તો કોઈપણ કારણે જવા ભેગ ન હોય ત્યારે ઉપર કહેલા અયોગ્ય સંખડિવાળા રસ્તે જવાની ભગવંતે આજ્ઞા આપી હોય એમ સમજવું. પણ સંખડિમાં ભિક્ષાર્થે જવાની તો ઉપર કહેલી ૧૧ રે કહ્યો ચોક્કસ ના કહી છે.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—ઉપરની સંખડિની ઉપરની દરમિયાં ટીકાવાળાની તથા ટંગાવાળાની માન્યતા મુજબ માસાદિકી સંખડિમાં સાધુ વહોરવા આપ પણ માસાદિ જોડાઈ નહિ—હીએ નહિ. પણ બીજી વસ્તુ લેવાને યોગ્ય આવે ?

ઉત્તર—જો બાધ આવતો હોય તોજ ભગવંતે બધી દરમિયાં મન્ય કરી છે. ભગવંતે તો સાદિ સંખડિ અને અયોગ્ય સંખડિમાં જવાની ના કહી છે. એવો પાક આ છેઃકી દરમિયાં નીકળી આવે છે કે—તે સંખડિમાં જવાનો—પ્રવેશ કરવાનો ને નીકળવાનો પાક નથી, પણ સાધુએ પોતાના ઉપાશ્રયથી સંખડિવાળા રસ્તે નીકળવાનો ને પાગ વગી તે રસ્તે પ્રવેશ કરવાનો પાક છે. ‘વગ્ગસ ભિલસનણ પવેસાદ’—પ્રત્યક્ષ સાધુએ નીકળવું અને પ્રવેશ કરવો. આ પાક પંઠાવાળી સંખડિને છાત્ર ન થાય; કારણ કે પંઠાની અંદર પેઠા વિના નીકળવું કયાથી ? જહિં તો પહેલું નીકળવું કયું અને પછી પ્રવેશ કરવો કર્યો, તે તો રસ્તાને માટે હાય કાય છે.

વગી, એવી અયોગ્ય સંખડિ કે જેમાં મંત્ર અંગાદિ રંધાત હોય, વપરાતા હોય, ત્યાં જાય મત્સ્યનાં જમ્યાં હોય, ત્યાં દુર્ગંધ પુટી રહેલી હોય એવી સંખડિમાં જાણના, પુણ્ય, પરિવ્રજા, અભ્યુદય, ધર્મકથા કે સર્મધ્યાનની વિગતવાર કેવી રીતે થઈ શકે ? મૂવની વચનાદિ પાંચ પ્રકારની

સંભાવ કરવાનું આ સ્થળ ગણાય કે કેમ? તેનો વિચાર પહેલો કે
 બેમનો. દાણાંગણના દરમિયાને કાંઈ ઔદારિક સ્તરીર સંબંધી દગ પ્રકાર
 અસંભાવ કરી છે તેમાં લોહી, માંસ વગેરેની અસંભાવ કરી છે. માટે જ્યેષ્ઠ
 સંખડિમાં સૂતની વાંચનાદિ પાંચ પ્રકારની સંભાવ માટે કાંઈ પણ દગ
 કરવા યોગ્ય આ સ્થળ નથી. માટે એ પાંચ કારણ માટે સંખડિના માટે
 થઈને-તે રસ્તે થઈને “વ્રજસ્સ વાવળ, પુલળ, પરિવટગા, જળપેદાષ, વગના
 જોગ ચિંતાઈ” પ્રસાવાન સાધુ, પ્રસાવાન સાધુ પાસે વાંચના લેવાદિ પાંચ
 કારણે જાય. અને તે કામથી નિર્વર્તન થયે પાછા તેજ સંખડિના રસ્તે
 પ્રવેશ કરી-તે રસ્તે થઈને ઉપાશ્રયમાં પ્રવેશ કરે. ઈત્યર્થ:-

આનો પરમાર્થ એ છે કે-૧૧ કલમોએ, જ્યાં સંખડિ એટલે
 જમણવાર હોય તે સંખડિમાં અને પ્રથમની ૧૦ કલમોમાં તે રસ્તે પણ
 જવાનો નિષેધ કર્યો છે. અને છેવટની ૧૧ મી એક કલમે ઉપર મેલ
 કારણે તે રસ્તે જવા આવવાની ભગવંતે આજ્ઞા આપી. સીરાયનો નિષેધ
 (આટલા દાખલે ૫૬૨ મી કલમનું સમાધાન થયું કે જીન સાધુ માંજ
 મત્સ્ય કે મહિરાદિ વાપરે નહિ, અને એવા જમણવાર હોય ત્યાં નિશ્ચય
 જાય પણ નહિ.)

પ્રશ્ન ૩૪ સુ-કોઈ કહે છે કે-આચાર્ય સૂતના પિંટેપણા અથ-
 વનમાં જોયે ઉદ્યે-છેવટના અધિકારે ભાષાતરમાં-કલમ (૫૬૫) મી તેમ
 કહ્યું છે કે-સાધુએ માંસાદિક વહોરીને ખાધું તેનું કેમ?

ઉત્તર-આ કોઈએ એવો પાઠ જણાવે નથી કે કોઈ સાધુએ માંસ
 વહોરીને ખાધું, પરંતુ કોઈ સાધુ આ પ્રકારનો સંકલ્પ કરે તેને કોલપાત્ર
 વ્યવસ્થા છે. સૂતપાઠે માયાનું સ્થાનક સેવે માટે સાધુને એમ કરવું નહિ-
 એમ ભગવંતે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૩૫ સુ-આ વિષે સૂતપાઠ સું મહે છે તે જણાવો?

ઉત્તર-સાંભળો-સૂતપાઠ-

નિવસાગા જામેગે પ્વ માર્દસુ સમાજે વા વસમાજે વા, ગામાણુ ગાર્મ
 દ્વૈજ્જમાજે, "પુકાપ સ્વત્તુ જવં ગાંધે સંનિરુદ્ધાપ જો મહાલપ, સેદંતામવંતારો
 માહિરગાજિ ગામાજિ નિવસાધરિયાપ વયદ" [૫૬૪]

૪૬૫જાથી ચિત્રાચક્ર કરનારા કે આશ્રયથી કરનારા સુનિએ
 નવા આગ સુનિએને એમ કહે કે “હે પૂજ્ય સુનિએ, આ ગામ મહં

ન્યાનકડું છે, અને અદ્ધિ (જુલકાદિકથી) વણાં ઘરે રોકાયેલાં છે. માટે આપ જીન ગામે બિશા માટે પધારો.” તો મુનિએ તેમ સાંભળી આમાંતરે વ્યાધ્યા જવું. (૫૬૪) પછી પોતે શું ચિંતવે? તે કહે છે.

સંતિ તત્ત્વેગતિવસ્ત મિત્તુસ્ત પુરેસંધુયા વા વચ્છાસંધુ વા વા પરિવ-
સ્યંતિ, સંજ્ઞા, ગાદાવતિ વા, ગાદાવતિર્ણાનો વા, ગાદાવતિવુલા વા, ગાદાવ-
તિપૂવાઓ વા, ગાદાવતિ મુણ્ણાઓ વા, ઘાઈ વા, દાઘીઓ વા, કમ્મકરુ
વા, કમ્મકરીઓ વા, તદ્દગ્ગારાદં કુલારં પુરેસંધુયાણિ વા વચ્છા સંધુયાણિ વા
‘પુચામેવ મિત્તસામરિયાય અણુપવિસિસ્સામિ, અવિય હત્ય લમિસ્સામિ પિંદં વા,
લોયં વા, સોરંવા, દધિવા, નવળીયં વા, ધયંવા, મુલંવા, તેલ્લંવા મહુંવા, મજ્ઞં
વા, મંસંવા, સંકુલિયા, કાણિંયં વા, વૂયંવા, સિહરિણિ વા, સંપુન્નામેવ મુચાવેષા,
પદિગ્ગદં સંભિહમ સપમજ્ઞિય, તત્તોવચ્છા મિત્તુહં સદ્ધિં ગાદાવતિજુલં પિંદ-
વાય પઢિયાય વવિસિસ્સામિ નિવ્વસ મિત્તસામિ વા। માદ્દણં કાસે। ણો પવં
કરેચ્છા। સે તત્ત મિત્તુહં દિં સદ્ધિં કાલેણ અણુપવિસિત્તા તત્તિયરે તિયરે દિં
જુલે દિં સામુદાણિયં વવિસિયં વિતિયં પિંદવાયં પઢિગાદેષા આહારં આહારેજ્ઞા ૫૬૫

કોઈ ગામમાં મુનિના પૂર્વપરિચિત તથા પશ્ચાત્પરિચિત સગા વહાલા
વહેતા હોય જેવા કે-ગૃહસ્થો, ગૃહસ્થબાનુઓ, ગૃહસ્થપુત્રો, ગૃહસ્થપુત્રીઓ,
ગૃહસ્થ પુત્રવધુઓ, ધાઈઓ, દાસ, દાસીઓ અને ચાકરો કે ચાકરીઓ; તેવા
ગામમાં જતાં જો તે મુનિ એવો વિચાર કરે કે હું એકવાર બધાથી પહેલાં
(જે બીજો ગામ વહોરવા ગયા છે તે આગળ પહેલા) મારા સગાઓમાં
બિશ્વાર્થે જઈશ, અને ત્યાં મને અન્ન, પાન, દૂધ, દહીં, માખણ, ધી, ગોળ,
ચેદ, મધુ, મધ માંસ, તિલપાપત્રી, ગોળવાળું પાણી, શુદ્ધી કે શીખંડ
મગચે તે હું સર્વથી પહેલાં ખાઈ પાવો સાફ કરી પછી બીજા (આવેલા
એમાન) મુનિઓ સાથે ગૃહસ્થના ઘરે બિશ્વા લેવા જઈશ, તો તે મુનિ
કોય પાત્ર થાય છે, માટે મુનિએ એમ નહિ કરવું, કિંતુ બીજા મુનિઓ
સાથે વખતસર જુદા જુદા કુળોમાં બિશ્વા નિમિત્તે જઈ કરી ગામમાં મળેલો
નિર્દુષ્ક આહાર લઈ વાપરવો. ૫૬૫

આને પરમાર્થ એ છે કે-ગામડામાં વસતા એકજા સાધુની એ
ચિંતવણા જણાય છે. આજ સાધુ હોય તો નના ગામડામાં વધાર (એક
એ દિવસ ઉપવાંત) રહે નહિ, અથવા તો સ્થિરતાસ રહે નહિ, તેમ શુદ્ધ
સાધુનો એવો વિચાર થાય નહિ કે-વિહાર કરીને આવેલા મુનિને ઊગ કરીને

ખીન્ને ગામ મોકલે, અને પોતે અયોગ્ય વસ્તુ લેવા કે ભોગવવાનો મંત્રકર
કરે, એવો સંભવ હોય નહિ. માટે ઉપરનો અધિકાર સ્વેચ્છાચારિનો જણાયે.

પ્રશ્ન ૩૬ સુ—આ અધિકાર વિષે ટીકાકારનો ચો! અભિપ્રાય પડે
છે? તે જણાવયો?

ઉત્તર—આ ઉપરના કહેલા અધિકારમાં મત્ર માંસના સંબંધે જાણ-
ન્તરમાં—કુટુંબોટમાં જણાવ્યું કે—વળતે કેઈ અતિપ્રમાદિ ગૃહ હોવાથી મત્ર
માંસ પણ ખાવા ચાહે માટે તે લીધા છે એમ ટીકાકાર લખે છે.

સૂત્રના મૂલ પાઠે તો એવા પ્રકારની ચિંતવણ કરી હોય એમ
જણાય છે તથાપી ટીકાકારના મત પ્રમાણે હોય તો પણ એ જાણ્યાર કુંદ
સાધુનો તો નથી, અને ટીકાકારના અભિપ્રાયે પણ તે સાધુ એકલો
કરે છે, વળી તેને અતિ પ્રમાદિને ગૃહિ કહ્યો. અને મૂળ પાઠમાં તે
તેને ચોકખો માયાના સ્થાનને સેવનારો અને તે કૃતવ્ય કરવા યોગ્ય નથી;
એમ ભગવંતે ખુદ્દા શબ્દોમાં કહ્યું છે; માટે તેની ચિંતવણ હો કે ઉપર
કહેલા પત્ર જોલમાંના ગમે તે પ્રકારના આહાર માહેલો આહાર કરેલો
હેાય તોપણ તે દોષને પાત્ર છે; કારણકે—એ કૃતવ્ય હીણાચારિનો છે.
અયોગ્ય આચારના ધર્મીનેજ અયોગ્ય ચિંતવણ અને અયોગ્ય વિચાર
થાય. તેના માટે આ ચાલતા અધિકારમાં ટખાવાગાએ હીણાચારીના ૪
લક્ષણ જણાવ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૩૭ સુ—આ સંબંધે હીણાચારીના ૪ લક્ષણ કવી રીતે
જણાવ્યાં છે?

ઉત્તર—પરંપરાના આચારાંગના ટખામાં ઉપર કહેલા અધિકારના
સંબંધે એમ જણાવે છે કે—એક સાધુ, જંગમદિક ગણખીણપણે એકિલુકિ
દેશને વિષે રહેતાં ત્યાં માસકર્ય વિહારી એવા ખીજા સાધુઓ વિહાર કરતાં
પ્રાદુર્યા વરીકે આવ્યા, તે પ્રત્યે માયાવિયો લિખાગો રસનો લોકપી માટે
તેને વિપ્રતારણ ભણી તે એમ કહે.

(૧) હીણાચારીનાં ૪ લક્ષણમાં પ્રથમ તો સાધુને વિપ્રતારણ-વંચણ-
ચેતરવાને જ્યાં આહાર ન મળે ત્યાં મોકલે, ખીન્ને ગામ ભટકાવે.

(૨) પૂરે સંસ્યા પછા સંસૂવાને ઘરે જવો ચિંતવીને તત્ર મદિત
માંસાદિક ચાર મહાવિગય લીએ.

(૩) તે વળી લોગવે-રસલોલપીપણે, ગૃહીપણે શુદ્ધ આહાર લીએ
તે. પણ હુદ્દ આહારજ જણાય.

(જ) પહે તે સાધુ જાટણને પાછા ફરી આવ્યા પડી તે માથાની, માથા ફરી-દપટ ફરી-પોતાની આવા દાંડવા માટે ગામ મધ્યે તેડી જાય.

એ ૪ મોટા અવશ્ય માટે દીવાચારીના કર્તવ્ય સર્વ સાધુને માટે ન પડે; નવનીત, મધુ, મહિરા, માંસ, એ ચારે એણે લેવા ચિંતન્યા તે રસસેાલુપીપણે, તેમ મુત્રાધુને એ સર્વ નિરોધ ર. માયાવીપણે -માયા દેખવી સાધુ સંધાને વિપ્રતાપત્ની કરી સાધુને વચ્ચે ૩ ઇત્યાદિક કર્તવ્ય વીનતાગના સાધુને ન હોય એ તે. દીવાચારીનું કર્તવ્ય.

માંસાદારને માટે જે (૫૬૫) મી કલમ નીચના કાયદાને માટે લાગુ કરવામાં આવી છે તે કોઈ વાને ધરાવતી નથી. કોઈ દીવાલારીનું અપેક્ષા કર્તવ્ય હોય તે આખી સમાજને લાગુ કરવા પામે તે કેમ હજુર થાય ? માટે એ કલમની ચંકા તદન ખોલી છે.

પ્રશ્ન ૩૮ મું—શિખ-બાચાસંગજીના બાબાન્તરમા યજ્ઞવાલ્કી દત્ત-
મમાં (૧૯૭) મી કલમ હાજલ દેદી છે તે તેમાં મું કદુ છે ?

ઉત્તર—તે કલમમાં છ બિલમાં સદાય જીવની ઉત્પત્તિ સંબંધી બધિદાર છે. તેનો ખુલાસો-સાનખા જાપના રૂર મા પ્રદામાં બની મરે. છે અને મધ ને મદિશ વિષે વધારે સમજુની જ્ઞાનગ ૫૧ દરેવામ. બાવડે ત્યાંથી સમજી લેવું.

મમ ૩૬ થું—શિષ્ય—આવાશંમળના આવાનતરમા નિવિદ્યાર્થી મીમાંસા
શકિત સૂત્રની વિવાદગ્રામાં કલમ (૬૧૬) મીમાં. છું કથું છે કે જેને સકિત
(તકવારી) કલમમાં દાકવી પડી છે ?

ઉત્તર—અદિયાં એ સુત્રાના એ સ્થાનના અધિકારી હેતુનાં એવી
 રાંઠા પસાય છે કે માંમ અભ્ય મિલાણના અર્થે સપુત્રે ૧૩૨૫ રૂ. અર્થ
 તે વસ્તુ ખપતી ટોલી બોટલે એમ હેતુનાં રાંઠા ૩૨ છે.

મમ ૪૦ મું—આ સંદેશ બરી છે કે બેગીની સુખ પાડે શું બંધને
 છે? અને જે શક્તિ પાડે દેશ તો તેને પુજાનો મુવન આપવો કયો
 નોંધે.

ਦਿਤਾ—ਦੰਗੇਰ—ਦੁੱਤ ਘੜ—ਜੇ ਕਾਫ਼ਾਨਾ—ਦਿੱਤ ੨੫ ਰੁਪਏ ੬.

[illegible]

મુનિએ માંસ કે મત્સ્ય ભુજાતા જોઈ અથવા પદોણાને માટે પૂરીઓ તેલમાં તળાતી જોઈ તેના સાડા ગૃહસ્થ પાસે ઉઠાવળા ઉઠાવળા દોડી તે ચીજો માગવી નહિ અગર માંદગી લોગવનાર મુનિના સાડા (ગરમ પૂરીઓ) ખપતી હોય તો જુદા વાત છે. (૬૧૯)

અહિંયાં ભાવાન્તરવાળાએ માંસ મત્સ્યનો કાંઈ ખુલાસો કર્યો નથી; તેથી ભાવાન્તર વાંચવાવાળાને ભ્રમભ્રામાં પડવું થાય તે સ્વાભાવિક છે અને ઘણાં લોકો શંકાશિલ થાય; માટે અહિંયાં જણાવવા જરૂર પડે છે કે-માંસ શબ્દે કોઈ પશ્ચિંદ્રિય જીવનો માંસ ન લેવો; તેમજ મન્ય શબ્દે મત્સ્ય-માંછલા પણ ન લેવા, પણ જન્મે વનસ્પતિનીજ ભાતી છે એમ પરંપરાના આચારાંગજના ટંકામાં ખુદશી રીતે જણાવે છે અને બીજા સૂત્રો પણ તે વિષે પુરતી સાક્ષી આપે છે.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—પરંપરાનો ટંકો તો ઘણું કરી પાયશ્વંદ સૂચિજનો કરેલો છે ને તે તો મહા વિદ્વાન તરિકે ગણાઈ ગયા છે ને તેમનો કરેલો ટંકો પણ પ્રામાણિક ગણાય છે; માટે તેમણે મંસંવા મચ્છંવા શબ્દોનો એ અર્થ કર્યો છે ને તે વિષે કાંઈ વિશેષ ખુલાસો જણાવે છે ?

ઉત્તર—સામજો—ઉપર કહેલા નવમા ઉદેશ્યામાં મંસંવા કહેતાં-મંસ તે ગીર-વનસ્પતિનો ગીર અને મચ્છંવા કહેતાં-મન્ય ને આકારે વનસ્પતિ કારેલા દોડી પ્રમુખ. પવતા તળતા દેખીને તથા તેલમાં પુડતો પ્રમુખ તળતા પથળા દેખીને સધુ ઉઠાવળો ઉઠાવળો આવીને જાહે નહિ-માગે નહિ એ ઉત્સર્ગ માર્ગ જણવા, અને અપરાધ માર્ગે એટલો વિશેષ જંગિલાનાદિકને અર્થે જોઈએ તો દર્શાવિત માર્ગે અન્યથા માર્ગે નહિ. અહિંયાં માંસ મન્યશબ્દો શબ્દે વનસ્પતિ જણવી. લોક પ્રસિદ્ધ નામ કહેતાં તેવો અર્થ કરનાં સૂત્ર મુ' મલે નહિ. સાધના 'અમચર્માણી અમચરિવા' ઇતિ વચનાત્ આ પ્રમાણે પરંપરાના ટંકામાં કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૪૨ મું—આ વિષે કાંઈ અધિક જણવા જેવું છે ? હોય તો તે પણ જણાવ્યો ?

ઉત્તર—જે મંસ મન્ય મિત્રાગુને અર્થે માર્ગા એવો સંદેહ ઉપ-જાહે તેનો પ્રમુખ-મુલની સામે તો મંસ શબ્દે વનસ્પતિનો ગીરદળ-મર્ત કહેતા પ્રમુખ તળતા દેવ તે. મન્ય શબ્દે નંદુલ પર્વાવ નામ, તંદુલ તે દેખાનું નામ છે. અનુયોગકાર મુ' જુગ તંદુલ પર્વ મંદુલ મરુત પત્રાવઃ પ્રથમ પડે. દેખાની વડી પાપડી તે પણ તળાય છે. મંસંશબ્દે પ્રમુખના

દળ તથા ગીર તે મંસ-ગીર ઠડીએ. સાખ પત્તણા પક પહેલે વિંટ મંસ
 ફડાહં યમાદ્ હવંતિ યમ જીવસ્સ. મચ્છંવાં મચ્છને આકારે કારેલા ડાડી
 પ્રમુખ તથા મચ્છને નામે વનસ્પતિ મુરિજ્જમાર્ગં તગતાં પેદાદં દેખીને
 અથવા સેલગૂંચાં તેજ પ્રધાન પુડલો માણસાણં પ્રાહુવાને અર્થે એટલે એ
 પ્રકારની વનસ્પતિ ત્રીજો પુડલો એ ૩ ઉવલદિજ્જમાર્ગં તગતા-પચતા
 પેદાણં દેખીને જોસણં ૨ ઉતાવળો ઉતાવળો ઉવસં કમિત્તં આવીને સહેજ
 બાવે-સ્નાદે કમાસેજ્જાઝ માએ નહિ. જળતથ ગિલાણ જીસાણં ગિલાણના
 પ્રયોગ માટે એટલે ગિલાણ મંદવાડિયાને અર્થે તળુ તાબુ માએ એ
 ત્રણે ગિરાદિક હલુવાં તળ્યાં એટલે લાગે તે માટે પણ ગિલાણ મંદવાડિયાને
 માંસ માછલા સહદે નહિ-પચ્ચે નહિ; માટે અહિંયા માંસ માછલાનો અર્થ
 લાગુ થાય નહિ. જે માંસ, માછલાનો અર્થ કરે છે તે એકાંત સૂચ વિરૂદ્ધ
 જોલે છે. મંસ મત્સ્યનો અર્થ વનસ્પતિનોજ કરવો, એ તગતાં દેખી
 ગિલાણાદિક માટે માગવાનો સંભવ; પરંતુ માંસ તો ધુમ્પીજ નિષેદ છે.
 અને મત્સ્ય તે અજનું નામ હોય એટલે મત્સ્યને નામે અજ હોય. તંદુલ
 મચ્છ તથા મત્સ્યને આકારે વનસ્પતિ પણ હોય તે કટોલા કટોલા પ્રમુખ
 બીજ પણ કંટાવાળી વનસ્પતિ મત્સ્યને આકારે હોય તે તળી તાવી નીલી
 તથા સૂડી વનસ્પતિ તથા પુડલો ગિલાણ ઘરડા મંદવાડિયાને અર્થે માગી
 લીએ એ અર્થ શુદ્ધ છે. એ (૬૧૯) મી કદમનો પુલાસો કર્યો.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—શિખ્ય-શ્રી આચારાંજ સૂત્રના બાપાન્તરમા 'પરિહાર્ય
 મીમાંસા' માં-શંકિત સૂત્રની વિચારણામાં-શંકાવાળી કલ્પમામાં (૬૩૦) મી
 કલ્પ જે શંકાવાળી મૂંઝી છે કે-જેની અંદર એવો પક છે કે-મંત્રગં મચ્છગં
 મોચા અદિવાઈ કંટણ ગદ્યાયસેતં જાવ પરિદ્રવેજ્જા એટલે માંસ માંસ બખેબ
 અદિયં અદિયં પકવેબ એમ કહેવામાં આવે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—અહિંયાં પ્રથમના અધિકાર ઉપર વિચાર કરતાં વનસ્પતિની
 જાતિમાં ઘણી વસ્તુ નાખી દેવા યોગ્ય હોય અને યોગી વસ્તુ ખવા યોગ્ય
 હોય તેવી વસ્તુ સાધુએ લેવી નહિ. તે વાત (૬૨૮) મી કદમમા જણાવેલ
 છે; તેમજ આચારાંજલ સૂત્રની બીજી આશુત્તિમાં-(૬૨૯) મી કદમમાં એજ
 બાવ જણાવ્યો છે કે—

સે મિત્સૂ ચા (૨) સેઝં પુણ જાજેજ્જા, વદુ અદિયં મંહેવા, મચ્છંવા
 વદુ કંટગં;—અર્થે સત્તુ વદિગાદિતાંતિ અપે સિયા મોચન જાવ, વદુ

ધમ્મિપ્પ-તદ્દુષ્પગારં बहु अद्विगं मंसं मच्छंवा बहु कंटगं लामं मीतं जाव रे
पडिगाहेज्जा । ६२९

વગી જાહુ ઠગિયાવાળું (પનચ વીગેરે દુગ્ધેનુ દગ્ધ) ગર્ભે મા બ
કાંટાવાળી મત્સ્યાકારની વનસ્પતિ જે લેવાથી થોડું ખાવાનું વાને અને બ
કાંડવું પડે છે તે પણ ગ્રહણ નહિ કરવા. (૬૨૯)

હવે ઉપર કહેલી વસ્તુ સાધુ ગ્રામ્યરીયે ગયા છતાં ને દોષ નિર્મલ
કરે તે સંબંધે નીચેના પાઠમા જણાવે છે.

સે મિત્તસૂવા (૨) જાવ સમાણે સિયાણં પરો बहु अद्विगं मंसं
मच्छेण उवणिमंतेज्जा ॥ આઠસંતો સમણા, અમિકંસસિ बहु अद्विगं मंसं पडि
गाहेचए ? ” દુષ્પગારં ગિમ્બોસં સોચ્ચા ગિસમ્મ સે પુગ્ગા મેવ આઝેપ્પગા,
“ આઠસો-તિવા મણિતિવા, ણો સ્વત્તુ મે કપ્પદ સે बहु अद्विगं मंसं पडिगाहे
चए । अमिकंससि मे दाउं, जावइयं तावइयं पोग्गलं दलयाहि, मा अद्विपाईं । ”
સે સેવં વદંતસ્સ પરો અભિદ્દુ અંતો પડિગાહગંસિ बहु अद्विगं मंसं परिमरए
णिदद्दु दलएज्जा; तदुष्पगारं पडिगहगं परहत्थंसिवा पर पायंसिवा बन्धुए
वणएसणिज्जं लामे संते जाव णो पडिगाहेज्जा । સે આહચ્ચ પડિગાહિપ્પ સિવા,
સંણો “હિ” તિ વણ્ણ, ણો “અણહિ” તિ વણ્ણ । સે-ત નાયાપ્પ દ્વગં-
મવકમેજ્જા, (૨) અહે આરામંસિવા અહે ઉવસ્સયંસિવા અપ્પંડપ્પ જાવ બન
સંતાણપ્પ મંસગં મચ્છગં મોચ્ચા અદ્વિપાઈં કંટપ્પ ગહાય સે ત નાયાપ્પ દ્વગં-
મવકમેજ્જા । अहेज्जामयंडिलंसिवा जाव पमज्जिय (२) परिट्वेज्जा । ६३०

કદાચ મુનિને દોષ નિર્મલ કરે કે “હે આયુષ્મન્ શ્રમણ, તમને
ઠગિયાવાળું પુદ્ગલ લેખ્યે છીએ ? ” આડું વાક્ય સાંભળી મુનિએ ટાનજ
જવાબ આપવા કે “હે આયુષ્મન્ યા લહેન ! મને જાહુ ઠગિયાવાળું
પુદ્ગલ-ગર્ભ નથી લેખ્યું; અગર તમે મને તે દેવા ચહાતા હો તો ભેટકું
તેના અંદર પુદ્ગલ-ગર્ભ છે તેટલું આપો, ઠગિયા નહિ આપો ” એમ
કયા છતાં પણ ગૃહસ્થ પોતાના વાસણમાથી તેવું જાહુ ઠગિયાવાળું પુદ્ગલ-
ગર્ભ લાવીને આપવા માંડે તો તે મુનિએ તેનાજ હાથમાં કે વાસણમાં
રહેવા દેવું, ચહણુ નહિ કરવું. અગર કદાચ ગૃહસ્થ તે મુનિના પાત્રમાં
ઝટ નાખી દે તો મુનિએ તે ગૃહસ્થને કશું નહિ કહેવું, કિંતુ તે આકાર
દષ્ટ એકાંત સ્થગમા જઈ જીવજંતુ વિગેરેથી રક્ત બાગ કે ઉપાશયની
અંદર ભેટીને તે લોખંડી ઠગિયા અને કાંટા નિર્જીવ સ્થિતિમા પુંજ
પ્રમાણે પરકવી આવવા. (૩૩૦)

અહિંવાં મૂળ પાઠ ઉપરથી કે મૂળ ભાષા-તર ઉપરથી કોઇને સમજવા જેવું કે ભટકવા જેવું નથી તેમજ એકદમ કોઇએ અભિપ્રાય પણ આપી દેવા જેવું નથી. પાઠમાં કહેલા શબ્દોનો અર્થ લોક પ્રસિદ્ધ ભાષામાં વપરાતો ને છે તે પ્રમાણે ગ્રહણ નહિ કરતાં વનસ્પતિની અતિમાંજ તે શબ્દો સહિત લાગુ થાય છે.

પ્રશ્ન ૪૪ સુ—શિષ્ય—અહિંવાં મૂળ પાઠ પ્રમાણે સાધુના પાત્રમાં આવેલી વસ્તુ તેમાંથી ખાધી શું ને પરઠી દીધી શું તેનો ખુલાસો તો થવો જોઈએ ?

ઉત્તર—તેનો ખુલાસો બહુ સારો છે સાંભળો—સાધુ ગૃહસ્થના ઘરે વહેરવા ગયા, દાતારે ચાક, અઘાણું કે મારખાનું આમંત્રણ કર્યું. તેમાં કોઈ કાંટા ફગીયા કે કળીયા-ગોટલા કે છોડીયા વગેરે ખાતાં ચવાય તેવા ન હોય અને ગળે જટકે તેવા પદાર્થો હોય તે સહિત દાતાર વેરાવે તો પ્રથમ સાધુ ના પાંડે કે તે સ્વીજ લેવા જોય નથી; પરંતુ જો તમારે મને તે વસ્તુ દેવી હોય તો તેમાંથી કળીયા, ગોટલા, છોડીયા કે કાંટા વગેરે ખાવામાં—ચાવવામાં ન આવે તેવા પદાર્થો કાઢી નાખીને જકત રહેલો મંદ શબ્દ તેનો ગીર-દળ-મર્લ વેરાવો. તેમ કહેવા છતાં કોઈ દાતાર ઉતાવળે થઈ એમને એમ સાધુના પાત્રમાં નાખી દે તો ગૃહસ્થને તિરસ્કાર નહિ કરતાં-કમઠો નહિ દેતાં સાધુ પોતે ગોટલા છોડીયા-કળીયા વગેરે કાઢી નાખી ખાવા યોગ્ય કુણી વસ્તુને ખાઈ બચ અને બાકીની વસ્તુ પરિઠવે. દાખલા તરીકે—કેરીના અઘાણામાં ગોટલા-છોડીયાં હોય, ખારેક, ચુંદાના અઘાણામાં કળીયા હોય અને કોઈ એવી સ્વીજ હોય કે-જેમાં કાંટા પણ હોય તેમાંથી ખાવા યોગ્ય વસ્તુને છાપ અને પરિઠવવા યોગ્ય વસ્તુને પરિઠવે; એવો અધિકાર હોવા છતાં તેને અવગં રૂપમાં અર્થ કરી સાધુને અભક્ષ્ય વસ્તુ ખાવાનો આદેશ મૂકે તો મહા નુકસાનીનું કર્તવ્ય છે.

પ્રશ્ન ૪૫ સુ—સૂત્રમાં મૂળ પાઠે અહિંવં, મંદ ને મરઘ એ ત્રણ શબ્દો ને દલા છે તેનો અર્થ તો પચેદિયના શરીર સંબંધીમાં બધા તે ઉપરથી ધણું હોડો અવગા વિચાર ઉપર બધા અને ચંકાચિત્ત અને તેના અમાધાનને માટે ઉપર જણાવ્યા મુજબ વનસ્પતિના સંબંધમાં એ ત્રણે બોલ જો શાસ્ત્રોક્ત દાખલાથી સમજીની કરી આપો તો શબ્દોમાં ચંકાચિત્ત સમાધાન થાય માટે તે પ્રગટ કરવા જરૂર છે.

ધમ્મિપ્પ-તદ્દપ્પગારં વહુ અદ્વિયં મંસં મચ્છંવા વહુ કંટમં લામે સંતે જાવ ણો પડિગાદેજ્ઞા । ૬૨૯

વળી બહુ કળિયાવાળું (પનસ વીગેરે કુળોનું દળ) ગર્ભ યા બહુ કાંટાવાળી મત્સ્યાદિરની વનસ્પતિ જે લેવાથી થોડું ખાવાનું બને અને બહુ છાંડવું પડે છે તે પણ ગ્રહણ નહિ કરવા. (૬૨૯)

હવે ઉપર કહેલી વસ્તુ સાધુ ગોચરીયે ગયા છતાં ને કોઇ નિમંત્રણ કરે તે સંબંધે નીચેના પાઠમા જણાવે છે.

સે મિલ્લુ વા (૨) જાવ સમાણે સિયાણં પરો વહુ અદ્વિયમ મસેણ મચ્છેણ ઉવળિમંતેજ્ઞા “આવસંતો સમણા, અભિકંસસિ વહુ અદ્વિયં મંસં પડિગાદેવ્વ?” એવપ્પગારં ણિગ્ગોસં સોચ્ચા ણિસમ્મ સે પુગ્ગા મેવ આણેવ્વજ્ઞા, “આવસો-તિવા મણિતિવા, ણો સત્તુ મે કપ્પદ સે વહુ અદ્વિયં મંસં પડિગાદેવ્વ । અભિકંસસિ મે દાહં, જાવદ્વયં તાવદ્વયં પોગ્ગલં દલયાદિ, મા અદ્વિયાદિ ।” સે સેવં વદંતસ્સ પરો અભિદ્દુ અંતો પડિગાદ્દગંસિ વહુ અદ્વિયં મંસં પરિભરણ ણિદ્દુ દલવ્વજ્ઞા; તદ્દપ્પગારં પદ્ધિમ્મદ્દમં પરહરથંસિવા પર પાયંસિવા અક્કામુપં જ્જણેસણિગ્ગં લામે સંતે જાવ ણો પડિગાદેવ્વજ્ઞા । સે આહચ્ચ પડિગાદિપ્પ મિયા, સંણો “દિ” તિ વવ્વજ્ઞા, ણો “અણદિ” તિ વવ્વજ્ઞા । સે-ત માયાપ્પ દ્વેવં-મવજ્જમેવ્વજ્ઞા, (૨) અદ્દે આરામંસિવા અદ્દે ઉવસ્સવંસિવા અપ્પંદપ્પ જાવ બન્ન સંતાણપ્પ મંસમં મચ્છમં મોચ્ચા અદ્વિયાદિ કંટપ્પ ગદ્દાય સે ત માયાપ્પ દ્વેવં મવજ્જમેવ્વજ્ઞા । અદ્દેવ્વજ્ઞામથંહિલંસિવા જાવ પમગ્ગિય (૨) પરિટ્ટેવ્વજ્ઞા । ૬૩૦

કદાચ મુનિને કોઇ નિમંત્રણ કરે કે “હે આયુષ્મન્ શ્રમણ, તમને કળિયાવાળું પુષ્પમ જોઇએ છીએ?” આરું વાક્ય સાંભળી મુનિએ તત્તજ જવાબ આપવા કે “હે આયુષ્મન્ યા બહેન ! મને બહુ કળિયાવાળું પુષ્પમ-ગર્ભ નથી જોઇતું; અગર તમે મને તે દેવા ચક્રાતા હો તો જોડો તેના અંદર પુષ્પમ-ગર્ભ છે તેટલું આપો, કળિયા નહિ આપો” એમ કથા છતાં પણ ચૃદસ્થ પાતાના વાસકુમાંથી તેવું બહુ કળિયાવાળું પુષ્પમ-ગર્ભ લાવીને આપવા માટે તો તે મુનિએ તેનાજ હાથમાં કે વાસકુમાં કહેવા દેવું, ચક્રણ નહિ કરવું. અગર કદાચ ચૃદસ્થ તે મુનિના પાત્રમાં ત્રે નાખી દે તો મુનિએ તે ચૃદસ્થને કશું નહિ કહેવું, કિંતુ તે આરામ દળ એવાંત દ્વયગમા જઇ જીવજંતુ વિગેરેથી સ્વિત ભાગ કે ઉપાધવની અંદર લેવીને તે લોકની કળિયા અને શંકા નિર્જીવ સ્થિતિમાં પુણ્ય પ્રમાણે પરકી આચ્ચા (૩૩૦)

ઉત્તર—સાંભળો-પત્રવણી સૂત્રમાં પહેલા અધ્યયને-લાલાવાળા છાપેલ પાને (૫૧, મે-૧૧ મી-૧૨ મી-આયામાં કહ્યું છે કે—

પુસ્તકલં કાલિય, ત્રંચ સડ સેહુ ચાલુકં;
 ઘોસાલયં પટોલં, તિંદુયં ચેવ તિંદૂસં. ॥ ૧૧ ॥
 મિંટ મેસ કદાદં, યવાદ્ હવંતિ યગ ઝીવસ;
 પત્તેય પત્તાદંસ, કેસર મકેસરં મિંજા. ॥ ૧૨ ॥

અર્થ:—પુષ્પ ફળ (કોહલા) કાલિંગકા (તરણુજ) તુમ્બા, તુમ્બે, ચીમટે, (પરણુજ) ઘાસડે, (તોસા) પટોલ, તિંદુક-ટીંગડ, ટીકસા ઇનકા બિંટ, મંસ-મિશ-દળ-મર્જ) વડપર કે કડકા-છાલ, ઇનમે ટીનોકા એક છાલ કહ્યા હું. ઇનકે પાન કેસર મેસેડી કેસરા વિના મિંજા ઇનમે પ્રત્યેક છાલ જાનના ॥ ૧૧ ॥ ॥ ૧૨ ॥

હ્યો, અહિયાં તો વનરપતિના ઠગીવાને અક્રિય; તેમજ વનરપતિના ઝીર-દળ કે ગર્જને મંસ કહિને સૂત્રકારે ખુદ્દી રીતે જણાવ્યું છે—તેમજ વૈવક શાસ્ત્ર “શાલિંગામ નિર્મદુ ભૂષણામ” માં પાને ૮૭૩ માં કાલિંગાને સુજશતિમાં-૮૭૫ ને-માંસ ફળ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—જેમ ઉપરની બે બાબતનો ખુલાસો કર્યો તેમ જો મચ્છ-મત્સ્ય વિષેનો ખુલાસો થાય તો વધારે સારું; કારણકે કેટલાકનું કહેવું જોમ થાય ॥ કે-મચ્છ શબ્દનો અર્થ મત્સ્ય સિવાય બીજો કોઈ થાતો નથી અને કોઈ કોપમાં પણ બીજો અર્થ નીકળતો નથી; માટે મચ્છનો અર્થ કોઈ સૂત્રમાંથી વનરપતિમાં નીકળી આવે તો ઘણું લોકોને તત્ સંબંધી શંકા ફર થાય.

ઉત્તર—જો કોઈ જોમ કહેતું હોય કે-કોઈ કોપમાં મચ્છનો અર્થ બીજો થતો નથી તો શીમાન હેમચંદ્રાચાર્યના પ્રસિદ્ધ કોપમાં-જનુક જાતની વનરપતિનાં નામ છે તેમાં નીચે સુજન નામો આપવામાં આવ્યાં છે. “તિકા રિદા કટુર્મત્સ્યા પત્રાંયી રુકુલાદની.” આ છ નામોની અંદર યોગ્ય નામ મત્સ્યા બોલે છે. (પરિહાર્ય મિમાંસા.)

જેમ આચાર્યમાં કહેલા બે શબ્દમાં મસ ને અક્રિય, ને મચ્છ ને ફેટ્ટ શબ્દ લાગુ છે; એટલે મંસ, તે વનરપતિના દમમાં જેમ ઠગીવાનો સંભવ તેમ મચ્છ શબ્દે તેથી જાતની-તેવા આકારની ઘણું શંકાવાળી વનરપતિ દશ વેકાતિકામાં કહી છે.

ઉત્તર—સાંભળો—પત્રવણાજી સૂત્રમાં પહેલા અધ્યયને—લાગવાવાળા છાપેક પાને (૫૧, મે-૧૧ મી-૧૨ મી—આધામાં કહ્યું છે કે—

પુસ્તકલે કાલિંગ, હુંવ તત્ત સેતુ વાલુકં;
 ઘોસાલયં પગેલં, તિદુયં ચેવ તિદૂસં. ॥ ૧૧ ॥
 વિંટ મંસ કડાહં, યયાદ્ હવંતિ યગ્ ઝીવસ્ત;
 પતેય પત્તાઈસ, કેસર મકેસરં મિંજા. ॥ ૧૨ ॥

અર્થ:—પુષ્પ ફળ (કોહલા) કાલિંગડા (તરણુજ) તુમ્બા, તુકડે, ચીકડે, (પરણુજ) ઘાસડે, (તોસા) પટોલ, તિંદુક-ટાંબૂર, ટીકસા ઇંનકા જિંટ, મંસ-ગિશ-(દળ-ગર્જ) વડપર કે કડકા-છાલ, ઇંનમેં લીનોડા એક જ કહા હૈ. ઇંનકે પાન કેસર વેસેદી કેસરા વિના મિંજા ઇંનમેં પ્રત્યેક જીવ જાનના ॥ ૧૧ ॥ ॥ ૧૨ ॥

હોયે, અહિયાં તો વનસ્પતિના ઠગીયાને અક્રિય; તેમજ વનસ્પતિના ઝીર-દળ કે ગર્જને મંસ કહિને સૂત્રકારે ખુદશી રીતે જણાવ્યું છે—તેમજ વૈવક શાસ્ત્ર “શાલિંગામ નિષંદુ ભૂપણામ” માં પાને ૮૭૩ માં કાલિંગાને સુજશતિમાં—વડણુજ ને—મંસ ફળ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—જેમ ઉપરની જે જાળતનો ખુલાસો કર્યો તેમ જો મચ્છ-મત્સ્ય વિષેનો ખુલાસો થાય તો વધારે સારું; કારણકે કેટલાકનું કહેવું જોમ થાય છે કે—મચ્છ શબ્દનો અર્થ મત્સ્ય સિવાય બીજો કોઈ થાતો નથી અને કોઈ કોઈમાં પણ બીજો અર્થ નીકળતો નથી; માટે મચ્છનો અર્થ કોઈ સૂત્રમાંથી વનસ્પતિમાં નીકળી આવે તો થણું લોકોને તત્ સંજોથી શંકા દૂર થાય.

ઉત્તર—જો કોઈ જોમ કહેતું હોય કે—કોઈ કોઈમાં મચ્છનો અર્થ બીજો થતો નથી તો ધીમાન્ હેમચંદ્રાચાર્યના પ્રસિદ્ધ કૌપમાં—અમુક જાતની વનસ્પતિનાં નામ છે તેમાં નીચે સુજન નામો આપવામાં આવ્યાં છે. “વિકા રિદા કટુર્મલ્લા વગ્ગાં શકુલાદનો.” આ જ નામોની અંદર યજુર્ નામ મલ્લા એવું છે. (પરિહાર્થ મિમાંસા.)

જોમ આચાર્યમાં કહેલા જે શબ્દમાં નસં ને અટિયં, ને મચ્છ ને કંટણ શબ્દ લાગુ છે; એટલે મંસ, તે વનસ્પતિના દળમાં જોમ ઠગીયાનો સંજવ તેમ મચ્છ શબ્દે તેથી જાતની—તેજા આધારની થણું શંકાવાળી વનસ્પતિ દયા વૈજ્ઞાનિકમાં કહી છે.

શબ્દોનો અર્થ વનસ્પતિ કેવે કરવો જોઈએ. એમ જણાવીને તેમજે મુન્
ધાનુનો ખાવાનો અર્થ કાયમ રાખી બાકીના શકે ભરેલા શબ્દોના નીચે
મુજબ અર્થ આપ્યા છે.

મૌસ—(પનસ વગેરે) ફોળાનું ગર્ભ.

મત્સ્ય—એ નામની વનસ્પતિ.

ખરિય—ફળના અંદર રહેલાં ગોટલાં કે ઠગિયા.

પુર્જીલ—ગર્ભ માસો કે મર.

કંટક—ફળમાં રહેલાં કાંટા.

ટીકાકારે આ સૂત્રને અપવાદ તરીકે ગણીને સદરહુ શબ્દોનો ટીક
પ્રસિદ્ધ અર્થ કાયમ રાખી મુન્ ધાનુનો અર્થ ખાવાનો નહિ પણ બાહ્ય
પરિભોગનો કેવળો છે. (ભાષાન્તર કર્યા પોતાનો અભિપ્રાય જણાવે છે કે—)

અમે ભાષાન્તરમાં ટીકાને અનુસરતો અર્થ આપ્યો છે; છતાં ભાષાવ-
ભેદકારના અર્થ સાથે પણ અમારે વાંધા જોઈ નથી. વધુ ખુલાસા માટે
જુઓ શબ્દાર્થ વિવેક.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—શબ્દાર્થ વિવેકમાં શું કહ્યું છે? તે જણાવશો?

ઉત્તર—પ્રસ્તાવના વગેરે પૃષ્ઠ (૪૦)મે-શબ્દાર્થ વિવેકમાં કહ્યું છે કે—

જે વાક્ય સંબંધે આ ચર્ચા ઉઠેલી છે તેને માટે ટીકાકાર એમ
જણાવે છે કે—માંસ શબ્દનો ઉત્સર્ગમાં-ગર્ભ અથવા ફળ અર્થ સમજવો.
પરંતુ કોઈ આપત્ત કાળમાં અન્ન, પાણીનો અભાવ હોય અને કોઈ સાધુ
રોગીષ્ઠ થયો હોય, સંવર માર્ગમાં સ્થિર ન રહી ચક્રતો હોય, ધર્મની
દેહના યત્ની હોય, પોતાની સારી સ્થિતિ ઉપર ઉત્સાહિને આધાર હોય
અને પોતાના રોગનું નિવારણ કરવા કોઈ મહાન વૈદ્યનો આશ્રય હોય, તેવે
પ્રસંગે બાહ્ય વિવેચન અર્થે જેમ વાઘ આદિના તેલ વપરાય છે, તે પ્રમાણે
અપવાદ માર્ગે વાપરવાનું ટીકાકાર કહે છે. આ જગેએ કોઈ એમ પ્રશ્ન
કરે કે આજ પુસ્તકના ભાષાન્તરમાં ત્યારે મત્સ્ય-માંસના અર્થમાં વનસ્પતિ
તથા ગર્ભ એવા ગણેલા શા માટે નથી વાપરવામાં આવ્યા? તેનું સમાધાન
એ છે કે-પ્રથમ તો આ વાત લાંબો વખત ચર્ચા ચર્ચાવે છે, તેમજ ટીકા-
કારના બાહ્ય ઉપયોગ અર્થે, અમુક સંબોગેએ વાપરવાના અભિપ્રાયને અનુ-
સરી આ જાળન ખાસ પૂર્વણી દાખલ કરવાની હોવાથી અમેએ પાઠમાં
હતા તેવા મૂળ શબ્દોજ સંજોગ છે, માટે માત્ર તે ઉપરથીજ વાંચનારે કશું
ધોરણ બાંધી બેસવાનું નથી. શાસ્ત્રોમાં કહેલું છે કે—

તેમજ “શબ્દ ચિંતામણી” (સંસ્કૃત-ગુજરાતી શબ્દ કોશ) માં એકલા મચ્છ કે મત્સ્ય શબ્દનો અર્થ માંછડું મત્સ્ય થાય છે, પણ તે શબ્દને અંગે બીજાં નામો પણ જોવામાં આવે છે. જેમકે—

મત્સ્ય ગંધા—વનસ્પતિ જળપીપર.

મત્સ્યંઢી—એક જાતનો જોળનો ચિકાર. (સાકર)

મત્સ્ય પિસા—વનસ્પતિ કટુ રોહિણી, કડુ.

મત્સ્યાક્ષી—૧ એક જાતની ધો, ૨ વનસ્પતિ મરાઠી, ૩ વનસ્પતિ પ્રાકૃત.

મત્સ્યાંગી—એક જાતની વનસ્પતિ.

મત્સ્યાદની—જળપીપર.

અને ગુજરાતી શબ્દકોશમાં મચ્છનો અર્થ માંછડું, ૨ આક્રમક જે ધનુષ જેવાય છે તે મચ્છ તણાવે એમ કહેવાય છે, ૩ દશ અવસ્થામાંનો એક.

એમ મત્સ્યને અંગે જોડાયેલા બીજા ઘણા શબ્દો જોવામાં આવે છે. વૈદિક શાસ્ત્રમાં પણ મનુષ્ય તિર્યંચ-પશુ, પક્ષી અને જળચરના ત્રણે વનસ્પતિના ઔષધીઓનાં ઘણાં નામો જોવામાં આવે છે.

અથ ૪૮ સુ—આ વિષે ટીકાકાર શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—આચાર્યગદ્યા ભાષાન્તરમાં પૃષ્ઠ ૧૩૫ મે—(૬૩૦) મી કલમ કુટનોટમાં એમ જણાવે છે કે—

અહીં ટીકાકાર લખે છે કે મુનિને કોઈ તેવી જાતની વ્યાધી વધેલી હોય તેને મટાડવા વૈદ્યના કહાથી મુનિ કહાય માંસ કે મત્સ્યને શરીર પર ચાખીને તે વ્યાધીને મટાડે તેના માટે આ સૂત્ર છે અને અહીં બુદ્ધ ધાર્મિક અર્થ ખાવું નહિ કરતાં શરીર પર લગાડવું એવો કરવો; અગર છે સૂત્રના અભિપ્રાયે આ સૂત્રનું વ્યાખ્યાન કરવું. દશ વૈકાળિકની ટીકામાં હરિલાસરિએ માંસ અને મત્સ્ય શબ્દો તે નામની વનસ્પતિ સમજવી એવી વ્યાખ્યા પણ કરી છે.

અથ ૪૯ સુ—આ વિષે બાળવબોધમાં શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—આચાર્ય સૂત્રના મૂળ ભાષાન્તરમાં એક ચીટી દાખલ કરી છે તેમાં ૧૧મ ૬૨૯-૬૩૦ પેઠે જરૂરી ખુલાસો એ હેડિંગમાં લખ્યું છે કે—

અહીં બાળવબોધકાર જણાવે છે કે—આ ઉત્સર્ગ સૂત્ર છે; મટે ઉત્સર્ગ માર્ગે માંસ-મત્સ્ય શબ્દનો અર્થ લોક પ્રસિદ્ધ નહિ હોવો. પણ તે

શબ્દોનો અર્થ વનસ્પતિ રૂપે કરવો જોઈએ એમ જણાવીને તેમણે મુન્ન
ધાતુનો ખાવાનો અર્થ કાયમ રાખી બાકીના શક બરેલા શબ્દોના નીચે
મુજબ અર્થ આપ્યા છે.

માસ-(પનસ વગેરે) ફળોનું ગર્ભ.

મત્સ્ય-એ નામની વનસ્પતિ.

અસ્થિ-ફળના અંદર રહેલાં ઘોટલાં કે કળિયા.

પુર્નઙ્ગ-ગર્ભ ગાભો કે ગર.

કંટક-ફળમાં રહેલાં કાંટા.

ટીકાકારે આ સૂત્રને અપવાદ તરીકે ગણીને સદરદુ શબ્દોનો લે.ક
પ્રસિદ્ધ અર્થ કાયમ રાખી મુન્ન ધાતુનો અર્થ ખાવાનો નહિ પણ બાહ્ય
પરિભોગનો ઠેરવ્યો છે. (ભાષાન્તર કર્તા પોતાનો અભિપ્રાય જણાવે છે કે—)

અમે ભાષાન્તરમાં ટીકાને અનુસરતો અર્થ આપ્યો છે, છતાં જાગ્રાવ-
બોધકારના અર્થ સાથે પણ અમારે વાંધા જેવું નથી. વધુ ખુલાશા માટે
જુઓ શબ્દાર્થ વિવેક.

પ્રથમ પદ મું—શબ્દાર્થ વિવેકમાં મું કહ્યું છે તે જણાવ્યો.

ઉત્તર—પ્રસ્તાવના વગેરે પૃષ્ઠ (૪૦)મે-શબ્દાર્થ વિવેકમાં કહ્યું છે કે—

જે વાક્ય સંબંધે આ અર્થ ઉઠેલી છે તેને માટે ટીકાકાર એમ
જણાવે છે કે—માંસ શબ્દનો ઉત્તર્થમાં-ગર્ભ અથવા દાગ અર્થ સમજવેલ
પરંતુ કોઈ આપણું કાગમાં અસ, પાળીનો અભાવ હોય અને કોઈ સાધુ
રાગીલ થયો હોય, સંવર માર્ગમાં સ્થિર ન રહી શક્યો હોય, પર્મની
હેલના થતી હોય, પોતાની સારી સ્થિતિ ઉપર ઉત્તરિને આધાર હોય
અને પોતાના રાગનું નિવારણ કરવા કોઈ મહાન વેદનો આમદ્દ હોય, તેવે
પ્રસંગે બાહ્ય વિદેષન અર્થે જેમ વાક્ય અઢિના તેજ વપરાય છે, તે પ્રમાણે
અપવાદ માર્ગે વાપરવાનું ટીકાકાર કહે છે. આ ક્યોએ દોષ એમ કહ
કરે કે આજ પુસ્તકના ભાષાન્તરમાં ત્યારે મત્સ્ય-માંસના અર્થમાં વનસ્પતિ
તથા ગર્ભ એવા શબ્દો શા માટે નથી વાપરવામાં આવ્યા તેનું સમજાવન
એ છે કે—પ્રથમ તો આ વાન હાંવો વખત કયાં અર્થાર છે, તેમજ ટીકા-
કારના બાહ્ય ઉપયોગ અર્થે, અમુક સંજોગે વાપરવાનું અભિપ્રાયને અનુ-
સરી આ બાબત ખાસ પૂરવળી દાખલ કરવાની હોવાથી અમેએ તેમાં
હતા તેવા મુજ શબ્દોજ રાખેલા છે, માટે માત્ર તે ઉપરદોષ જાણવો કે
ધારણ બાંધી બેસવાનું નથી. શાસ્ત્રોમાં કહેવું છે કે—

શક્તિ મહો વ્યાકરણોપમાન-ક્રોસાસવાયવાદ વ્યવહારતથા.

અર્થ—વ્યાકરણથી, ઉપમાનથી, ક્રોસથી, આપ્ત વાક્યથી અને વ્ય-

હારથી અર્થ મનાય. માટે વર્તમાનકાળના નૈન-વૃદ્ધ વ્યવહારીઓ જે અર્થ કહે તે માન્ય રાખવો; એ સમ્ય જીવનું કર્તવ્ય છે. મત્સ્ય માંકને બાદ્ય પરિભોગને અર્થે પણ પરંપરાથી નિવેધ આપ્યો આવે છે, માટે પરંપરા અને વૃદ્ધ વાક્યોને માન આપી અર્થ જલણ કરવો એ આસ્તિક પુરોધાનું કર્તવ્ય છે. એક શબ્દના અનેક અર્થ થાય છે તે આજ્ઞાસ્થને કેળવાયેલો તેમજ અમલ વર્ગ જધા સારી રીતે સમજે છે. શ્રી ભગવતીજ સૂત્રમાં વનસ્પતિનાં વિચિત્ર નામો આવે છે—અશ્વત્થી અશ્વકર્ણી, સિંહકર્ણી, મંડુકી, ઐરાવત્પી વીગેરે ઘણાં નામો બીજા વીર્યજ્ઞાનાં નામને મળ્યાં આવે છે. વગેરે વગેરે (શબ્દાર્થ વિવેક.)

પ્રશ્ન ૫૧ સું—અહિંયાં એક સવાલ ઉઠે છે કે અહિંયં શબ્દે હાડકાને બદલે કળિયાનો અર્થ લાગુ કર્યો તે સૂત્રપાઠથી જેમ મંસ દબે વનસ્પતિનું દળ-ગીરા-ગર્ભ સાબીત કરી આપ્યું તેમ અહિંયં શબ્દે હાડકાં નહિ પણ કળિયા. એમ સૂત્રપાઠથી નિર્ણય કરી આપો તેમ છા ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો—અહિં શબ્દે હાડકા, અને અહિંયં દબે કળિયા સૂત્રપાઠથી જણાવીએ છીએ.

(૧) ભગવતીજ સ. ૨ જે-ઉ. ૫ મેં—તુંગીયા નગરીના આવક કેવા છે—અહિં મિંજ પેમ્માણુ રાગ રણા. હાડ અને હાડનીમિંબા ધર્મના ઉપર પ્રેમરૂપી રાગે કરીને રંગાણા છે.

(૨) ભગવતીજ સ. ૨ જે-ઉ. ૧ લે—અંધકજીનું શરીર કેવું કષ્ટ છે—નિમ્મંસે અહિં ચમ્મા વળદે. માંસ વિનાના અસ્થિ-હાડકાને અર્થ તે બધાણા છે.

(૩) સાતા અ. ૧ લે—મેઘકુમારનું શરીર—અહિં ચમ્મા વળદે. લોહી માંસ રહીત કકડી ભુખા હાડકા વ અર્થથી બદ.

(૪) અનુતરોપવાઇમાં—ત્રીજા વર્ગના પેલે ઉદરો-ધના અનુતારનું શરીર—નિમ્મંસં અહિં ચમ્મા ઊરણા. માંસ રહિત અસ્થિકા-હાડકા ચામડે કરી ભટાપેલા છે.

(૫) હા. હા. ૩ જે-ઉ. ૪ થે—તઓ પિત્રિયંના પત્રગા તં૦ અહિં મિંજા, કેસ મંસુરોમનદે—અહીં કહેતાં હાડકા, હાડકાની મિંબા ને કેસાહિએ તણુ બાપના અંગ કહ્યા છે.

(૧) શાળાંગકાણે ૪ ચે-ઉ. ૨ જે—ચણારિ ધંમા ૧૦ તં૦ સેલ ધંમે, અદ્ધિ ધંમે, દારુ ધંમે, તિગ્ગિ સત્તયા ધંમે—તેમાં હાડકાના ધંભ સમાન માન કર્યું.

(૭) શાળાંગકાણે ૧૦ ચે—દગ્ગવિદે ભોરાલિય અસગ્ગાદ્દપ્પ પળ્લે—
અદ્ધિ, મંસે, સોગિય ઇત્યાદિ.

દશ પ્રકારે ઔદારિકની અસગ્ગાય કરી છે તે એ કે—હાડકાં ૧, માંસ ૨, લોહી ૩, અશુચિ (મળમૂત્ર) ૪, મચ્છાલબ્ધિ ૫, ચંદ્ર અદ્ધલ ૬, સૂર્ય અદ્ધલ ૭, ઉત્કાપાત ૮, રાજ વિગ્રહ ૯, અને ઉપાસ્યના અંદર પડેલું મૃત-દેવેવર ૧૦. આ દશ બોલમાં પડેલો બોલ અદ્ધિ શબ્દે હાડકા કહે છે.

(૮) પ્રથમ બ્યાકાણના પહેલા અધ્યયનમાં—આશવદ્વારમાં—વિવિધ કારણે હિંસા દરે તેમાં અદ્ધિ મિત્તા હરી-હાડ ને હાડની મીઠા અર્થે હિંસા કરનારા કહેલ છે.

(૯) તથા તેજ પ્રથમ બ્યાકરણ સૂત્રના પહેલા અધ્યયને—નારડીને—અદ્ધિ દ્વાર નદ્દ રોમ વગિચ્ચ, હાડકા, સ્નાયુ, નખ, રોમ સહિત કહેલ છે.

(૧૦) શ્રી આચાર્ય સૂત્રના ભાષાન્તરમાં દશમા અધ્યયનમાં (બીજા મુનસ્કથેના પહેલા અધ્યયનમાં) પિટેપલ્લા અધ્યયને શરૂઆતમાં—કલમ (પર ૪ મી) તેમાં કહ્યું છે કે—સાધુને કદિ કોઈ જીવજંતુવાળો આહાર મળે ને તે શુદ્ધ ન થાય તેવું હોય તો પરિહરવાના પાંચ સ્થાનક કહ્યાં છે તેમાં બીજું સ્થાનક અદ્ધિ રાત્રિ સિવા, હાડકાની રાત્રિ-હાડકાના ઢગડામાં પરિહરે કહેલ છે.

એ દશ દાખલે સૂત્રની સાક્ષીએ-સૂત્રના મૂળ પાઠે અદ્ધિ શબ્દે હાડકા કહ્યાં.

પ્રથમ પર મું—અદ્ધિ શબ્દે હાડકા કહ્યા; એટલે અદ્ધિનો અર્થ જેમ હાડકા બતાવ્યા તેમ અદ્ધિનો અર્થ કળિયા થાય છે, એવો દાખલો કોઈ સૂત્ર પાઠથી જણાવે તેમ હો? એ અદ્ધિનો અર્થ કળિયા સૂત્ર પાઠથી સાબીત થાય તો (૬૩૦) મી કલમની ચંકા દૂર થાય.

ઉત્તર—સાંભળો—શ્વજાતિકના ધોવણમાં ‘અદ્ધિય’ શબ્દે કળિયા હોય તો તે પાણી સાધુને લેવું દરે નહિ. તે સૂત્ર પાઠ—

શ્રી આચાર્ય સૂત્રના પિટેપલ્લા અધ્યયનના આઠમા ઉદ્યે કલમ (પર ૬ મી) તેમાં કહ્યું છે કે—

શક્તિ મહો વ્યાકરણોપમાન-ક્રોશસિવાક્યાર વ્યવહારતઃ.

અર્થ—વ્યાકરણથી, ઉપમાનથી, કૌલથી, આપ વાક્યથી અને વ્યવ-

હારથી અર્થ મનાય છે. માટે વર્તમાનકાળના જેન વૃદ્ધ વ્યવહારીઓ જે અર્થ કહે તે માન્ય રાખવો; એ સવ્ય જીવનું કર્તવ્ય છે. મત્સ્ય મંથને! બાહ્ય પરિભોગને અર્થે પણ પરંપરાથી નિવેધ આપ્યો આવે છે, માટે પરં-પરા અને વૃદ્ધ વાક્યોને માન આપી અર્થ ગ્રહણ કરવો એ અસ્તિક પુરુષોનું કર્તવ્ય છે. એક શબ્દના અનેક અર્થ થાય છે તે આજકાલને કૅળવાયેલો તેમજ અજણ વર્ગ બધા સારી રીતે સમજે છે. શ્રી ભગવતીજ સૂત્રમાં વનસ્પતિનાં વિચિત્ર નામો આવે છે—અશ્વત્થી અશ્વકર્ણી, સિંહકર્ણી, મંડુકી, ઐરાવણી વીગેરે ઘણાં નામો બીજાં વીર્યચેનાં નામને મળ્યાં આવે છે. વગેરે વગેરે (યજ્ઞર્થ વિવેક.)

પ્રશ્ન ૫૧ મું—અહિંયાં એક સવાલ ઉઠે છે કે અહિંયં શબ્દ હા-કાને બદલે કળિયાનો અર્થ લાગુ કર્યો તે સૂત્રપાઠથી જેમ મંથ રજે વનસ્પતિનું હળ-ગીરા-ગર્ભ સાબીત કરી આપ્યું તેમ અહિંયં શબ્દ હાકાં નહિ પણ કળિયા છે એમ સૂત્રપાઠથી નિર્ણય કરી આપો તેમ છો ?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો—અહિં શબ્દ હાકાકા, અને અહિંયં શબ્દ કળિયા સૂત્રપાઠથી જણાવીએ છીએ.

(૧) ભગવતીજ સ. ૨ જે-ઉ. ૫ મેં—તુંગીયા નગરીના શાવક કેવા છે—અહિં મિંજ પેમાણુ રાગ રતા. હાક અને હાકનીમિંજા ધર્મના ઉપર પ્રેમરૂપી રાગે કરીને રંગાણા છે.

(૨) ભગવતીજ સ. ૨ જે-ઉ. ૧ લે—અંધકજીનું શરીર કેવું કહ્યું છે—નિર્મસે અહિં ચમ્મા વગદે. માંસ વિનાના અસ્થિ—હાકાકાને અર્થ તે બધાણા છે.

(૩) સાતા અ. ૧ લે—મેઘકુમારનું શરીર—અહિં ચમ્મા વગદે. લોહી માંસ રહીત કકડી જુવા હાકાકા વ અર્થથી બદ.

(૪) અનુતરોવવાઇમાં—ત્રીજા વર્ગના પેલે ઉદયે—ધના અનુપારનું શરીર—નિર્મસે અહિં ચમ્મા ઊરણા. માંસ રહિત અસ્થિકા—હાકાકા આમડે કરી વગાયેલા છે.

(૫) કા. કા. ૩ જે-ઉ. ૪ થે—તઓ પિનિયંગા પત્તરા સંઠ અહિં મિંજા, કેસ મંપુરોમનદે—અહીં કહેલાં હાકાકા, હાકાકાની મિંજા ને કેસાહિંએ તણ બાપના અંજ કહ્યા છે.

(૬) ઠાણાંગઠાણે ૪ થે-ડ. ૨ જે—વગરિ થંમા ૫૦ તં૦ સેઠ થંમે, અટ્ટિ થંમે, દારુ થંમે, તિણિ સલયા થંમે—તેમાં હાડકાના થંબ સમાન માન કર્યું.

(૭) ઠાણાંગઠાણે ૧૦ જે—દસવિદે ઓરાલિય અસગ્ગાદય પળલે:— અટ્ટિ, મેસે, સોણિય, ઇત્યાદિ.

દશ પ્રકારે ઓઠારિકની અસગાય કહી છે તે એ કે—હાડકાં ૧, માંસ ૨, લોહી ૩, અશુચિ (મળમૂત્ર) ૪, મચાણબૂમિ ૫, ચંદ્ર અહણ ૬, સૂર્ય અહણ ૭, ઉત્કાપાત ૮, રાજ વિગ્રહ ૯, અને ઉપાગ્રથના અંદર પડેલું મૃત-કલેવર ૧૦. આ દશ બોલમાં પડેલો બોલ અટ્ટિ શબ્દે હાડકા કહે છે.

(૮) પ્રથમ વ્યાકરણના પહેલા અધ્યયનમાં—આયજ્ઞાશ્વા—વિવિધ કારણે દ્વિસા કરે છે તેમાં અટ્ટિ મિત્રા હરી-હાડ ને હાડની મીઝા અર્થે દ્વિસા કરનારા કહેલ છે.

(૯) તથા તેમ પ્રથમ વ્યાકરણ સૂત્રના પહેલા અધ્યયને—નારદીને—અટ્ટિ પહારુ નદ સેમ વડિગ્રથ, હાડકા, સ્નાયુ, નખ, રોમ સહિત કહેલ છે.

(૧૦) શ્રી આચારાંગ સૂત્રના સામાન્તરમાં દશમા અધ્યયનમાં (બીજા મુતસ્કંધના પહેલા અધ્યયનમાં) પિટેષણા અધ્યયને શરૂઆતમાં—કલમ (૫૨૪ મી) તેમાં કહ્યું છે કે—સાધુને કદિ કોઈ છવજંતુવાળો આહાર મળે ને તે શુદ્ધ ન થાય તેવું હોય તો પરિકલ્પવાના પાંચ સ્થાનક કદમાં છે તેમાં બીજું સ્થાનક અટ્ટિ શાંતિ સિયા, હાડકાની શક્તિ—હાડકાના દગડામાં પરિકલ્પે કહેલ છે.

એ દશ કાળકે સૂત્રની સાક્ષીએ—સૂત્રના મૂળ પાઠે અટ્ટિ શબ્દે હાડકા કહ્યા.

પ્રથમ ૫૨ મું—અટ્ટિ શબ્દે હાડકા કહ્યા; એટલે અટ્ટિનો અર્થ જેમ હાડકા બતાવ્યા તેમ અટ્ટિવેનો અર્થ કળિયા થાય છે, એવો દાખલો ૧૧૪ સૂત્ર પાઠથી જણાવો તેમ છો? જો અટ્ટિવેનો અર્થ કળિયા સૂત્ર પાઠથી સાબીત થાય તો (૬૩૦) મી કલમની ચાંકા દૂર થાય.

ઉત્તર—સાંકળો—ફોનિકના પાવણમાં ‘અટ્ટિય’ શબ્દે કળિયા હોય તો તે પાળી સાધુને લેવું કદપે નહિ. તે સૂત્ર પાઠ—

શ્રી આચારાંગ સૂત્રના પિટેષણા અધ્યયનના આઠમા ઉદ્યે કલમ (૫૨૪ મી) તેમાં કહ્યું છે કે—

સે મિવત્તુ થા (૨) જાવ વનિદે સમાને સેગ્ગં પુત્ર પાળગ જાતં જાનંત્રા
તંત્રદા; અંબ પાળગં વા અંવાઢ પાળગં વા, કવિદ્ર પાળગં વા, માતુડિંગ પાળગં
વા, મુદિયા પાળગં વા, દાદિમ પાળગં વા, સગ્ગૂર પાળગં વા માનિર પાળગં
વા, કરીર પાળગં વા, કોત્ર પાળગં વા, આમત્તમ પાળગં વા, ચિન્ના પાળગં વા,
આળતરં વા તદ્વપ્પગારે પાળગ જાતં સ અદિયં સઠ્ઠુયં સચીવમં અસંચર મિસુ-
પદિમાળ છઠ્ઠેગ થા, દૂમેગ વા, ચાતમેગ વા, આચીન્નિયાગ પર્વીડિયાગ અદ્દુ
દલ્લપ્પગા, તદ્વપ્પગારં પાળગ જાતં અદ્દમુયં લામે મંને જો પડિગાદેગા । ૫૨૨

આંખાના ધોવણનું પાણી તે આંખાનું પાણી, અંબાડમ તે અંબેડના
ધોવણનું પાણી, કોઠના ધોવણનું પાણી, બીજેરાના ધોવણનું પાણી, કાષ્ટનું
પાણી, દાડમનું પાણી, ખમ્બૂરનું પાણી, નાગિયેરનું પાણી, કેળાનું પાણી,
બોરનું પાણી, આંખગાનું પાણી, આંખડીનું પાણી, તથા બીજીજ બાનું
બીજનું હરેક પાણી, અદિયં-કુલિયા-કળિયા સહિત, છાત્ર કે બીજ સહિત
હોવાથી મૃદસ્થ સાધુને માટે વાંસની છાબડી કે કપડાં તથા વાળાથી બનેલું
વાસણ (ચારણી) કે સુધરીનોધર તેમાં મળીને કુલિયા બીજાદિક ટાળીને મુનિને
આપવા માટે તેા મુનિએ તેવું પાણી અગ્રામુક બાણીને ન લેવું.

ફળાદિક ધોવાથી પાણી તેા અચેત છે, સાધુને કદ્યે તેવું છે, પણ
કળિયા કે બીજ વગેરે તેમાં હોવાથી તે અશ્વરૂપનિક છે, માટે તે પાણી
કદ્યે, અદિયાં અદિયં શબ્દે કળિયાજ કહે. ઉપર કહેલા ૧૨ પ્રકારનાં ફળાં
કળિયા કે બીજજ હોય તેમાં હાડકા ન હોય, ફળ પોતા-ફળના ધોવણનું
પાણીમાં અદિયં શબ્દે કળિયા બલુવા એ પ્રથમ દાખલો.

(૨) બીજો દાખલો—દશ વૈકલ્પિક મૂલના પાંચમા અધ્યયનના
પહેલા ઉદેશાનો—બહુ અદિયં પુગ્ગલં ઘણા કળિયાવાળાં ફળ કહ્યાં છે.

(૩) ત્રીજો દાખલો—થી પત્રવણાણના પેલા પદમાં વૃક્ષના અધિકારે
પગદિગાર, વહુ બીયગાય. ॥ સે કિંતં પગટિયા ? પગટિયા અખેગ વિદા પ. ૧.
જિંવ લંબ જંબુ વગેરે.

અદિયાં એક કળિયાવાળા અને બહુ બીજવાળાં અનેક વૃક્ષ કહ્યાં
અને એક કળિયાવાળા વૃક્ષ લોંગટા, આંબે, ભાંજુ વગેરે ઘણાં કહ્યાં છે.

ઉપરના ૩ ત્રણ દાખલે વનસ્પતિની ભતિમાં અદિયં શબ્દનો અર્થ
કળિયા ત્રણ મૂલની સાથે કહી બતાવ્યા.

પ્રશ્ન ૫૩ મું—અદિયાં એક સવાલ ઉઠે છે કે જ્યારે કુળના ધોરણે પાણીમાં ઠગિયા દોરાથી તે પાણી કદપે નહિ તેમજ ગાળીને ઠગિયા પ્રમુખ ઠાડી નાખીને પાણી વોરાવે તો તે પણ સાધુને કદપે નહિ. તો ૬૩૦ મી કલમનો અર્થ વનસ્પતિના દળના ગીરનો કે મર્લનો ફરાવીએ તો સાધુ એમ કેમ કહે કે મને ઠગિયા ઠાડી નાખી આપો. સાધુના કહેવાથી અગર સાધુની નજરે કોઈ ઠગેયાવાળી ચીજમાંથી ઠગિયા પ્રમુખ ઠાડીને વોરાવે તો ખપે કે કેમ?

ઉત્તર—અદિયાં તો એટલુંજ સમજવું બસ છે કે—કોઈ પણ ઠગિયા બીજા વગેરે સચેત વસ્તુને સંગે ગમે તે ચીજ દોય તે સાધુને લેવી કદપે નહિ. માંસાદિકનો તો સર્વથા નિષેધજ છે માટે ૬૩૦ મી કલમનો જ્યાં પ્રશ્ન ઉડ્યો છે; ત્યાં તેના ઉત્તરમાં અગ્રેએ ચાકપું જળાંબુ છે કે—શાક, અથાણું કે મુરખો કોઈ ઠગવાળી—મર્લવાળી ચીજનું નિરૂપણ થયેયું દોષ તે પણ વનસ્પતિની જાતિનું દોષ તેમાં કદી અકૃષિ શબ્દે ઠગિયા પ્રમુખ દોષ પણ તે વસ્તુ અચેત—સાધુને ખપે તેવું લેવા યોગ્ય દોષ પણ ઠગિયા પ્રમુખ પરિઠવવાની ઉપાધી વધવાના સુબળે અથાણું પ્રમુખ વોરાવનાર દાવારને સાધુ ચાકખા શબ્દમાં કહે કે—હે ભાઈ! હે બહેન! જે તમારે તે વસ્તુ વોરાવવા છાંડા દોષ તો તેમાંથી ગેટલાં, છેડિયા, ઠગિયા કે કાંટા વગેરે ઠાડીને મને પુદ્ગલ વોરાવો એવો ચાકખો પાક છે (એજ સુનિની ભાષા સુમતિ.)

દુનિયાની યોગજાણીમાં કદી અયોગ્ય શબ્દ દોષ તો તે શબ્દ સાધુ નહિ વાપરતા યોગજાણો શુદ્ધ ને સરલ શબ્દ વાપરે. દાખલા તરીકે કાઠિયાવાડમાં એક જાનની વનસ્પતિનું શાક થાય છે તેનું નામ એવું વિચિત્ર છે કે એ નામ વરજુમાં કે એટલું જાણમાં તે નામનું શાક સ.ભ.ન્યુ દોષ તો ઉત્તમ જ્ઞાતિ તો તે નામનો વિસ્ફારજ કરે, પરંતુ જ્યારે સાવકાજાજ પડે તે નામનું શાક સાધુને વોરાવવા આમંત્રણ કરે અને સાધુ વારે પણ ખરડા પણ ઉપયોગવંત સાધુ દોષ તો એમ કરે નહિ કે—એટલે તેનું નામ લઈ માગે નહિ. એવું શાક કયું? તે સાલળો—નોગડોગનું શાક એ બાનો લોડ પ્રસિદ્ધ અર્થ કરીએ તો ‘નોગ’ એટલે નોગીયો અને ‘ડોગ’ એટલે પુંસ (ઉદરની જાતિમાં નોજિયા જેવી પુંસ થાય છે.) એ જાતે પંચેદિની જાતિ છે; તેનું શાક સાધુને ખીજકુલ ખપે નહિ—પરંતુ તે જાતે ન.મ.ની નોગડોગ એ નામની વનસ્પતિનું શાક કાઠિયાવાડમાં વપરાય છે ને સાધુ પણ ખાય છે. ન્યાયે ૬૩૦ મી કલમમાં વપરાયેલા શબ્દનું સમજ

પ્રથમ પદ મું—ઉપાસના લખાણથી હજી મી કામના ને મળે
અર્થ નો ભગવદ્ ગમભણે પરંતુ એ મળ્ય મળદના અર્થ મટે પડે
તો સમજવું છે નો પત્ર કાંઈ વિશેષ જલ્પના જેવું હોય નો તે પત્ર જવાબે

ઉત્તર—મચ્છ એટલે મત્સ્યનો અર્થ જગત્પર પર્વદિવ છાને થય
છે, અને એ નામની કે એના આકારની વનસ્પતિને પત્ર અર્થ થય છે.
સાધુને પર્વદિવ જાનિના માંગનો નો મર્ત નિરેદજ હોય છે નો જો
મચ્છના ભાગી હોયજ ક્યાંથી? મચ્છના ખાનાશ નો ફોળી, નાળી, બીડ
શોરી, ગાપરી જોરે મન્યર્થ પ્રજાજ હોય છે. સાધુને નો માંમ મચ્છ વજ
શના હોય નો રસને નિકળવાની મના છે નો તેને જણ કરવાનું તે હોયજ
ક્યાંથી? પણ મચ્છ શબ્દ સાધુના પરિભાગમાં વપરાયો છે તે વનસ્પતિને
જાણીને વપરાયો છે. જેમ મત્સ્યને કાંટા કયા છે તેમ વનસ્પતિના કેટલાક
જાનના ફળને પણ કાંટા થાય છે, કેટલાક ફળને અંદર કાંટા થાય છે ને
કેટલાક ફળને બાહર કાંટા થાય છે. જલદેગમાં ‘દુરજન’ નામના ફળ થય
છે ને તે નાળીયેર જેવડા ભેટા ને ઘણા કાંટાવાળા થાય છે દટ્ટેશ્વરિ
સૂત્રના પાંચમાં અધ્યયનમાં અણ્મીસનામાં વૃક્ષના ફળને ઘણા કાંટા કહ્યો
છે એમ ઘણા કાંટાવાળા ફળની જાતિ હોય છે, તેમાં કેટલાક ફળ મત્સ્યને
નામે યા મત્સ્યને આકારે પણ હોય છે અને તેવા પ્રકારના શબ્દો પણ
સૂત્રમાં તથા અન્ય શાસ્ત્રોમાં વપરાય છે. રાખતા તરીકે—

(૧) શ્રી પ્રશ્નવ્યાકરણ સૂત્રના ચોથા સંવરદ્વારમાં મચ્છંદી કહી છે.
તો શું મચ્છની ઈડી તે ઈડું સમજવું? સૂત્રમાં તો મત્સ્યંડી શબ્દ સ્પષ્ટ
કહી છે. તેમ “શબ્દ ચિંતામણિ” (સંસ્કૃત—શુભરાત્રી શબ્દકોષ) માં મત્સ્યંદી
આ શબ્દનો અર્થ એક જાતનો મોગનો વિકાર કહ્યો છે.

મચ્છંડી તે કાંઈ માછલાથી ઉત્પન્ન થયેલી નથી. પણ વનસ્પતિની
જાતિમાં ઇંછુ ચેરડીથી નિષ્પન્નેલી, અને ચેરડી તે લાંબી મચ્છને આકારે
હોય છે હંડે મચ્છના સરીખું પૂછડું તેમાં વળી કાંટા પણ હોય તે માટે
ચેરડીને ઉપમા વાચક મચ્છ કહીએ તે મચ્છથી ઇંડ કહેતાં ઉપનિ તે
તે મચ્છંડી સાકર તે છુરું તથા શુદ્ધ ઉચ્ચ સાકરનું નામ મચ્છંડી એટલે
ચેરડીના રસની ઉત્પત્તિ હોવાથી તેને મચ્છંડી કહી છે. તે માછલાંથી ઉત્પન્ન
થયેલી નથી, એ વાત એકસ છે.

(૨) મત્સ્યગંધા—વનસ્પતિ, જલપીપર અનેવેવક શાસ્ત્રમાં માછલીના જેવી ગંધવાળી વનસ્પતિ કહી છે.

(૩) મત્સ્ય પિતા—વનસ્પતિ કટુરુચિક્ષી, કડુ કહેલ છે. પરંતુ શબ્દ પ્રમાણે અર્થ દરીએ તો મત્સ્યનો પિતા તે પલ્લુ મત્સ્યજ કહેવાય, તેમ નહિ કહેતાં વનસ્પતિની જાતિ કહી.

(૪) મત્સ્યાક્ષી—૧ એક જાતની ઘો ૨ વનસ્પતિ મરાઠી ૩ વનસ્પતિ જ્ઞાણી ૪ સોમલતા કહેલ છે, પણ મત્સ્યની આંખ કહેલ નથી. મત્સ્યાક્ષી શબ્દ વનસ્પતિની જાત કહેલ છે.

(૫) મત્સ્યાંગી—એક જાતની વનસ્પતિ કહેલ છે.

આચારાંગજીની ૬૩૦ મી કલમમાં કહેલા અક્રિયં તે હાડકાં નહિ પણ હળિયા, મંસ શબ્દે પચ્છિદ્રિય તો મંસ નહિ પણ વનસ્પતિનો ગીર-દગ-ગર્ભ વગેરે દ્રવ્યની જાંઠનો કુણો ભાગ અને મચ્છ શબ્દે તેવા નામની કે-તેવા આકારની કે તેવા ગુણવાળી વનસ્પતિની જાત કહી.

મચ્છને આકારે વનસ્પતિ હોય તેનું નામ પણ મત્સ્ય કહેવાય ઉપમાવાચક શબ્દ ઉત્તરાધ્યયન અધ્યયન ત્રેવીશમે ગાથા ૧૯ મે સમા ગયા વહુ સત્ય, વાસંદા કોડગા મિયા; ધણાં પાખંડી કૌતક જોવાને આવ્યા મિયાઠ મૂગ સરખા. મૂગ ફલ મૂગા: તે કાંઈ મૂમ નથી પણ મૂગ સરખા અવિનય વંત અને ધર્મના અજાણ માટે મૂગ કહીને જોવાવ્યા. તેમ જત્ર પણ મચ્છને આકારે તથા વર્ણે તથા નામે વનસ્પતિ હોય તેને મચ્છ કહેવામાં આવે એવો શાસ્ત્રનો નિયમ છે. તેનો વિશેષ ખુલાસો આગળ ૫૧ આવશે.

પ્રશ્ન ૫૫ મું—સિન્ધ-કેટલાક લોકો એવી સંકા ધરાવે કે—ભગવંત મહાવીરને મેદી ગામમાં લોટીજડવાડો થયો વિશેષ વ્યાધીને લઇને સિંહાં અણુમારને શુરભક્તિએ દિલગીર યત્નાથી તેને શાંત કરવા દેવલી ગાથા પાત્રને ત્યાં ગોઠવ્યા ને ભગવંતે જણાવ્યું કે—જે કપોત યરીરનો પાક મારા માટે કરેલો છે તે લઈશ નહિ, આપાકર્મ માટે અને મંજીર કડએ કુકુડમંસએ જેટલે કુકુડના માંસનો પાક તે મારા માટે લેજે, અર્થાત્ તે પાક ભગવંતે વાપર્યો ને આરામ આવ્યો. આ પ્રકારે દુનિયામાં વાત ચાલે છે ને કેટલાક લોકો આશ્રયે પણ કરે છે, માટે ...

કાંઈ જોત શાસ્ત્રથી યા અન્ય શાસ્ત્રથી એવો ખુલાસો થવો જોઈએ કે નહીં
વર્ગને તરતજ શંકાનું સમાધાન થઈ જાય. માટે દૃષ્ટા કરી-મારી જાણ
ધ્યાનમાં લઈ ઉપરની શંકાનું સમાધાન કરવા તસ્તી લેશે.

ઉત્તર—હે ભાઈ ! આ પ્રશ્ન ઘણો ગંભીર છે. શ્રદ્ધાવાનને તો એવી
શંકા કદિ થાય નહિ કે મારા ભગવાન કુકડાના માંસને પાક ખાય; પરંતુ
શબ્દ છાજને લઈને સૂત્રમાં કોઈ કોઈ એવા શબ્દો રહેલા જોવામાં આવે કે
સૂત્રના રહસ્યને નહિ જાણનારા જ્ઞાતા. જોનારે શંકા ઉત્પન્ન થાય તે
સ્વાભાવિક છે; પરંતુ વાચક વર્ગને એક જાણુ જોવાનું નથી તેને જેટલું કારણ
વસ્તુને સ્વભાવ તમામ વિચારવાનું છે. જેમ આચારાંગ સૂત્રના મૂળ પાઠમાં
જાઠિયં મંસ મચ્છ-(૬૩૦) મી કલમને મૂળ પાઠને અર્થ સૂત્રના ન્યાયથી
વનસ્પતિનેજ લાગુ થયો છે તેમજ આ શબ્દને માટે પણ તેજ રીતે સમજી
લેવાનું છે. જે શબ્દ તદાકાળે વનસ્પતિના સ્વરૂપમાં વપરાતો હતો તે શબ્દ
આ કાળે પંચેન્દ્રિયના શબ્દમાં વપરાતો બહીને શંકા ઉત્પન્ન થાય પણ
જોત ધર્મના સાધુ માંસભક્ષી નથી એ સંજોગે પ્રથમ ચોક્કસ ખુલાસો થઈ
ગયો છે તો પછી ખુદ અરિહંત ભગવંત પોતે તેવો અયોગ્ય વસ્તુને
પાક જોમજ કેમ ? કદિ ન જો.

પ્રશ્ન ૫૬ મું—આ વિષે મૂળ પાઠમાં શી રીતે કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો-ભગવતીજી સતક ૧૫ મું-મૂળ પાઠ-આ રીતે છે
શ્રી ભગવંત મહાવીર કહે છે કે—

તં ગચ્છહજં તુમં સીદ્ધા ! મિંદિય ગામં જયરં રેવતીંદ ગાહાવર્ણીંદ મિંદે
તત્થણં રેવતીંદ ગાહાવર્ણંદ મમ અદ્ધાપ દુવે કવોવ સરીરા ઉવક્કલિયા વેરિંનો
અદ્ધો અત્થિ ॥ સે અળ્લે પારિયાસિ મઝ્ઝાર કહપ્પ કુકુહ મંસપ તમાહરોદિ
વેળં અદ્ધો ॥ ૧૪૯ ॥

શ્રી ભગવંત કહે—અહો સીદ્ધા ! તું મિંદિય ગામ નગરમે રેવતી
ગાયા પતિની કે ગૃહ જા, વહાં પર રેવતી ગાયા પતિનીને દો કોયલ
શરીર મેરે લિયે જનાયે હૈ; ઇસકા યહાં મતલબ નહિ હૈ અર્થાત્ વહ
મત લાના પરંતુ જો અન્ય કે લિયે માખીર (વાયુ વિશેષ) કે ઉપરમાને
કે લિયે કુકુડ માંસ જનાયા હૈ ઉસે લાના+૧૪૯.

આ પ્રમાણે લાલાજી તરફથી છપાયેલ ભગવતીજીમાં લખેલ છે.
અને + ચોક્કસની કૃતનોટ આગળપર લખવામાં આવશે.

પ્રશ્ન ૫૭ થું—આ વિષે ટીકાકાર થું જણાવે છે ?

ઉત્તર—ટીકાકાર આ પ્રમાણે જણાવે છે—

દુષ્ટે કવોયા इत्यादि श्रूयमानमेवार्थं के चिन्मन्यने । अन्तेरङ्गः ।
 કવોતકઃ પશ્ચિ વિશેષઃ સદ્ દ્વીકલે વર્ણસમ્પન્ન । ને કવોને કુપ્પાંદ ઉપ્પેદ્યોત્તદે
 તેવને કારીરે વનસ્પતિ ઝીવ દેદસ્યાન્ કવોતક કારીરે સ્વચ્ચ કવોતક કારીરે દ્વ
 ધૂમર વર્ણ સાધમ્પન્ન એને કવોતક કારીરે ૨ કુપ્પાંદ કલે જુવને કુપ્પાંદ મંચુને
 ॥ તેદિનો અંટોચિં । યદુ પાવરવાન્ । પરિભાસિણ્ણિ । પરિભાસિણ્ણ દસુતન વિચ્ચરં ।
 મગ્ગાર વદ્ધપ્પ इत्यादि श्रूय केचिन् श्रूयमाण मेवार्थं मन्यते ॥ અન્તેરંગઃ કાર્યો
 રોધાયુ વિશેષઃ સદુપ દામનાથ કૃત્તં મંચુત્તં મગ્ગાર કૃત્તં અરો વાદુ માંત્રાંગોરિણ
 નિદામિધાનો વનસ્પતિ વિશેષ સ્તેન કૃત્તં ભાવિત્તં યદુ તથા કિં નદિય્પદ । કુકુ
 માસકં બીજાત્તકં કટાદં ॥ આદરાદિણિ । નિરવધાદિણિ ।

અર્થમાં ટીકામાં એમ જણાવે છે કે—જિ કપિતક કારીરે મરીખા બેદં
 કપિત પાંખીના કારીરે કારણા વરણુવાગા ને કુપ્પાંદ કૃત્ત તે કોડાના કૃત્ત-
 કોટવે ભુરા કોડાના કૃત્તને પાક ખાસ ખાટે કદેલો ને તે ખાટે ન કાર્ય
 તે લણ્ણ નહિ, અને તેમના ધરને વિષે અન્યને ખાટે વયુ દાસવને
 બીજેશનો પાક કાર્યો છે તે ખાસ ખાટે લાવકં એમ સિદ્ધા જણાવને
 ભગવતે કહ્યું છે, એવો ભાવ ટીકામાં જણાવ છે, તથા એમ પણ જણાવ
 છે કે—જિશસિકા નામની વનસ્પતિ અને બીજેશના નર્મ લદે કદેલો
 કોપધીનો પાક તે નિર્વચ દોવાથી ખાટે અદ્ધાર કરવા યોગ્ય ॥ ને લાવક
 ઉત્પદ્ય—

પ્રશ્ન ૫૮ થું—આ ઉપરના શંકાવાગા વાક્ય ખાટે—કપિત-પ્રજ્વલ-
 ને કુકુક માંસ અ વલ્લુ શબ્દ ખાટે કોપ વિપરીત અર્થ તો કહ્યું નહ
 નાં અને ને કહ્યું તોય તો કેવી રીતે કરે છે ? અને તેનો ખુલાસો કે
 રીતે શમકવો ? તે તમામ પ્રશ્ન કારણ કદર છે

ઉત્તર—તો સાંકળો—મુવનું રદરથ તો સમદરિય બોલે જ કો
 તો કોવું જા.મ તેવું લખે તે ઉપર લાંબો વિચાર નહિ કાનુ જા. વ. ૬. ૬૦.
 વાક્યનું સમજાવું કરવું.

રોડર રોડરવે ઉપરના કાવ્ય મુવનું કિન્દર. જા. કાવ્યોત્ત ૨૬
 તેમાં કોડાવાગા અધિકાર ખાટે કો કમવનીય મુવનું ૧૫ જા. ૬. ૬૦
 આખું ઉપરનામાં કાવ્યક કહ્યું છે, તેમાં ઉપરની વલ્લુ જા. ૬. ૬૦

જન્યુ' છે ૩-૨૨નીએ એ કપોન પડીને કરેલો પાં તે પ્રકારી ને
મારે ન કરે પણ નિહાળીએ મારેલા કુરનો એ પાડ કરેલો છે તે મા
કરે. બાવો અર્થ ક્યો છે.

સંવત ૧૯૭૪ ની સાલનું અમારું ૭ સાત ઠાણનું ચાખમું કી
ચાલમુખર હતું, ત્યારે ત્યાંના ન્યાયાધીશ પાસેથી દંડિતરા ઉપામત દંડાંએ
નજીમી વંચાણાં અગતીજના પગરમા અગત્યાં ઉપરની બીના અગત
ન્યાયાધીશ કુંવરશી ભાઈને યંઠા ઉત્પત્ત મેવાથી તે વાતવના અપાવન
મારે જુની કીકનેવીમાંથી રોપન કરતાં અજાણું ૩-૩૫૧નો અર્થ બીજો
અને કુરનો અર્થ અર્થ કાગું થાય છે; માટે બીજો પાડ અપાવત માટે
અનાનેરો ન લેવો અને કોળા પાડ લેવો, તે નિર્દેશ છે; માટે આ અર્થ
અગત્ય છે, એમ તેમનું રહેતું થયું હતું. આ મુજબ સાગળી જુની કીકનેવી
કાળો ને જુની અગત્ય પડને માછીનમાં યંધી લીધેલા છે ૩ એથી તે મા
અગત્યને યંઠા ઉપત્ત થાય નહિ. વિશેષ અમળુતિને માટે જુને
અગત્યના અપગતીજના પાડે ૨૧૨૩ મે ન ચાકીરાળી કુરનો.

અમ અમ મું—આગાજીનાના અપગતીજમા કુરનોમાં હું કહું કે
તે અગત્યની ?

કવર—કેવળા ચાલના અધિકારની કુરનોમાં કીમ અગત્યની ૩.
અમ અમ કીકના અર્થ, કીકના કીને આગાવચાલે બીજો પાડ અગત્ય
કીકના અર્થ અગત્યમાં પાડાને કીને અગત્ય વિચારે એવ કુરનો અગત્ય
અર્થ કીકના વિચ અગત્ય, આગાવચા કીકના પાડુ વિશેષ અર્થ કરે છે
કીકના કે અગત્ય કે કીકના અગત્ય કુરનો, એવ કીકના અગત્ય કીકના અગત્ય
કીકના અગત્ય કે કીકના કીકના અગત્ય વિશેષ એ અગત્ય મુજબ

અગત્ય કીકના કીકના અર્થ બીજો, અને કુરનોમાં અર્થ કીકના કીકના
અગત્ય. અમ કીકના કીકના અર્થ—અને આગાવચાલે અર્થ પાડુમાં કીકના
અગત્ય કીકના કીકના અર્થ અગત્ય

અમ કીકના કીકના કીકના અર્થ કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના
કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના
કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના
કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના

કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના
કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના કીકના

પણ એજ જણાવ્યું છે કે-કપોત શબ્દ-ભૂરા કણતરના વશજે એટલે ધૂસર વર્ણે કુખમાં ફગા-ભરૂં દોહણું કહ્યું છે. કહેવત પ્રમાણે-બાર કોપી બાપા બદલે, તરૂંવર બદલે શાખા; કોઇ દેશમાં કોઇ વસ્તુને કેમ રૂપમાં બોલાવે ને કોઇ દેશમાં તેની તે વસ્તુને બીજા શબ્દમાં બોલાવે; માટે નામ ઉપર આધાર નહિ રાખતાં વસ્તુ ઉપર વિચાર કરવો જઇએ.

કેટલાક કપોત વર્ણે બીજીસને કહે છે, અને કેટલાક કપોત વર્ણે દોહલાને કહે છે પણ એટલું તો ચોક્કસ છે કે ભગવંતના અર્થે કહેલો પાક તો લેવો નિષેદ છે. હવે માંજીર કુકકુડ માંસને માટે તે પાક લેવાનો નિષેદ નથી. ભગવંતે તે પાક લેવાની આજ્ઞા આપી છે અને તે પાક ભગવંતે. આહાર્યો પણ છે; પરંતુ આ બે શબ્દને માટે ઉપરના તમામના અભિપ્રાયથી કાંઇક બીજુંજ સ્વરૂપ જોવામા આવે છે.

પ્રશ્ન ૬૧ સુ-માંજીર કહ્યે કુકકુડ માંસનો દેવલી ગાથા પત્નીએ ને પાક કહેલો તે પાક ભગવંતને કષ્ટપતો કહ્યો તે સંબંધ પૂર્વે કહેલા નોખા નોખા અર્થ, નોખા નોખા અભિપ્રાય જે કહેવામાં આવ્યા છે તેથી જૂદો અર્થ કાંઇ થાય છે ખરો ? તો તે પણ જણાવો ?

ઉત્તર-માંજીર કહ્યે-માંજીર નામ બીરહી-બીરહીનામની વનસ્પતિના ફળ-બીરહીના ફળમાં રહેલા ગર્ભને બીરહીનો ગર્ભ કહેવામાં આવે છે, ને તે ઉદરની ઔષધીમાં વપરાય છે તે, અને કુકકુડ એટલે કુકકુડવેલ વનસ્પતિની જાતિમાં કહેલ છે તેના ફળનો ગર્ભ તે પણ ઉદરના રોગપર ઔષધીમાં વપરાય છે, એટલે બીરહીના ને કુકકુડવેલના ફળના ગર્ભનો કહ્યે નામ કહેલો પાક તે દેવલીએ પ્રથમ લેડા માટે કહેલો (જે વૃદ્ધ વાક્ય છે) તે પાક મારે કષ્ટે એમ ભગવંતે કહ્યું.

વૃદ્ધો પૂર્ણપર કહેતા આવ્યા છે કે-ભગવંતે સિંહા અણગારને કહ્યું કે-મારા અર્થે કહેલો પાક જે દો કપોત ફળનો તે ન લઉંશ. બીરહી અને કુકકુડવેલના ફળનો ગર્ભ (માંજ) નો પાક જે તેના લેડા માટે કહેલો છે તે લાવજે. સિંહા અણગારે તે પાક માગતા દેવલીએ કહ્યું કે, મહારાજ તે પાક ચર્ક રહ્યો છે. ત્યારે સિંહા અણગારને ભગવંતે ધરાવ્યા પ્રમાણે કહ્યું કે-તે પાક ઘણાના પડખે ચોટયો છે તે ભગવંતને કષ્ટે છે, માટે તે લે-રાવેલ દેવલીને આશ્ચર્ય થયો કે એક તો ભગવંતના અર્થે કહેલો પાકનું રહસ્ય હુંજ જાણું છું, બીજું ઘણામાં રહેલો પાક હું જાણતી નથી, આ જોતે વાત તમે સાચી જાણી ? તમે જ્ઞાન વડે જાણી કે તપના પ્રભાવે કોઈ દેવના

પ્રશ્ન ૧૪ સુ—કુકુડ શબ્દ વનસ્પતિની ભતિમાં ઔષધીમાં વૈધક શાસ્ત્રમાં કદ્યો હોય તે તે પણ જણાવયો ?

ઉત્તર—સાંભળો—ઉપર કહેલા વૈધક ગ્રંથમાં નિચે પ્રમાણે છે—

પાને ૪૫૬ મે—ગુજરાતીમાં—કુકુડવેલ કહી છે.

પાને ૪૬૫ મે—વનસ્પતિની ભતિમાં—(લાલ મુર્ગા) કહેલ છે. હિંદીમે—

પાને ૫૫૧ મે—હિંદી ભાષામાં—લાલમુરગા—એ એક જાતની ઔષધી છે. (વનસ્પતિની ભતિ છે.)

પાને ૬૫૫ મે—ગુજરાતીમાં—અરિકા—તૈલંગ ભાષામાં કુકુડ કહેલ છે.

પાને ૮૫૦ મે—ઓડીગણ નામની શાકની વનસ્પતિમાં—કુકુટ, કુકુટ—નામ કહેલ છે.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કપોત, માંજીર અને કુકુડ ત્રણે તિર્થંચ પંચદ્રિયનાં નામે વનસ્પતિની ભતિમાં ઔષધીરૂપે વૈધક શાસ્ત્રમાં કહેલ છે. તે ઉપરાંત વૈધક શાસ્ત્રમાં મનુષ્ય તિર્થંચનાં નામની ઔષધીઓ વનસ્પતિની ભતિમાં પુનઃ કહેલ છે; તેમજ શ્રી પદ્મવજ્રાણ સૂત્રમાં પણ વનસ્પતિના અધિકારે મનુષ્ય તિર્થંચ અને બીજા હાલવા ચાલવા ત્રસ જીવોનાં નામે વનસ્પતિઓ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૬૫ સુ—પદ્મવજ્રાણ સૂત્રમાં મનુષ્ય તિર્થંચ અને ત્રસ જીવનાં નામે વનસ્પતિ કઇ કઇ કહી છે તે જણાવયો ?

ઉત્તર—સાંભળો—શ્રી પદ્મવજ્રાણ સૂત્રમાં પદ્મ પહેલે વનસ્પતિના અધિકારે મનુષ્ય તિર્થંચ વગેરે ત્રસ જીવોનાં નામ કહ્યા છે તે.

(૧) વૃક્ષની ભતિમાં—પુત્રં જીવ—પુત્રં જીવ તે—પુત્રનો જીવ કહેવાય અને પુત્ર શબ્દ મનુષ્યની ભતિમાં હોય.

(૨) ભાગદક્ષ—નામ વૃક્ષ—નાગ તે સર્પ ભતિમાં હોય છે. એ એગડિયાની ભતિમાં કર્ણુ—હવે જાડુ બીજાની ભતિમાં કહે છે.

(૩) માતલિંગ—જાગેરાને કહેલ છે ને માત્ર તે મનુષ્ય તિર્થંચને હોય.

(૪) ચિસ્તેય—ચિસ્તેયને કહેલ છે ને તેને અર્થ જિઝારી પણ થાય. એ વૃક્ષની ભતિમાં ચાર નામ કહ્યાં—હવે શુદ્ધાની ભતિ કહે છે.

(૧) ગુચ્છા—ગુચ્છી—વનસ્પતિ છે અને પુરુષનું નામ પણ હોય છે.

(૨) માતલિંગાય—માતલિંગી—વનસ્પતિ. બાકી પૂર્વવત—

કહેવાથી જાણે છે. ? સિંહાએ કહ્યું કે ભગવંતના કહેવાથી જાણું કે રેવતીએ તે પાક શુદ્ધ નિર્દોષ વહેરાવ્યો તે વખતે રેવતાનું મનુષ્ય બને પરીત સંસાર કર્યો. વિજયગાથા પતિની ચેર.

ઉપર પ્રમાણે વૃદ્ધોનું કથન ચાલ્યું આવે છે ને તે વાત નવા પત્રુ ગાથે છે. વૈષ્ણ લોકોને પૂછતાં ઉપરની એ ચીજો ઉદરના રોગ કે અગ્નિર દવા છે, માડાની બાધિ, લોહખંડવાટો, દાઘજ્વર વગેરે વગુરૂંને મટાડનાર છે, અને જડરાને પ્રદિપ્ત કરનાર છે ને વાયુને ખડાકાના જે એટલે તેમના પાક ઘેડાના ઉપયોગમાં પણ વધારે આવે છે, એવો જો લોકોનો મત તેના મદદારીર ભગવાનને માટે આ પાત્ર સાચીત માધ્યમ છે.

પ્રશ્ન ૬૨ મુ—જેમ માઝર કડએ અને કુકુડ મંડનો મળે જનરપતિની જાનિમા બીડાડીનો અને કુકુડવેડનો ઓપપીનો કયો તેમ કોઈ શાસ્ત્ર જનરપતિમા ઓપપીના અધિપતિમાં કોઈ ઉઠાણે નીકળે છે ?

ઉત્તર—હા, જી, સામગ્રી—“શાન્તિમામ નિયંત્રુ મુપમુમ” જે નમત. પૈયા માધમા પાને દહત એ-ખડખરાલી નામની ઓપપીમા-૨૪ નામ કયા ૭ તેમા-કોપાન વેળા, અને કોપાન વંકા, એ તે નમતે જનરપતિની ઓપપી કી છે.

માટે કોપાન શાસ્ત્રે કોપાન પડી, માઝર શાસ્ત્રે નિપાત્રી અને કુકુડ શાસ્ત્રે કુકુડ પડી એ અર્થ નક્કી થીયું, એ વર્તુ વર્તુ ઓપપીની જનરપતિ આગળ પૈયા માધમા કડલી ૪, માટે લાગમાં આજ શાસ્ત્રમા કયો કોપપી કોપને પડી વગળા કર્યા વિના અધિપતિ આપી દેવા નહીં.

પ્રશ્ન ૬૩ મુ—માઝર અત્ર બીડાડીનો એકજ અર્થ થાય છે ને તે જ નામના ને-કી જનરપતિની જાનિમા કોઈ વૈષ્ણ શાસ્ત્રમાં કી છે ?

ઉત્તર—માઝરે “શાન્તિમામ નિયંત્રુ મુપમુમ” પૈયા નમતમાં પાત્ર ૧૧ ને-૧૩ નામના કોપ ૬૧૦ નામના અર્થે ઓપપીનું નામ છે.

પાત્ર ૧૧૧ ના નિપાત્ર નામની જનરપતિને-માઝર-૬૬૬ છે.

પાત્ર ૬૬૬ ના-૭૭૭-૮૮૮-૯૯૯ છે.

પાત્ર ૮૮૮ ના-૯૯૯-૧૦૦૦-૧૦૦૧ છે.

પાત્ર ૧૦૦૧ ને-૧૦૦૨ નામના નિપાત્ર નામની જાનિમા પૈયા ૪ કહે છે.

પ્રશ્ન ૧૪ સુ—કુકુડ શબ્દ વનસ્પતિની ભતિમાં ઔષધીમાં વૈદક શાસ્ત્રમાં કહ્યો હોય તો તે પણ જણાવયો ?

ઉત્તર—સાંભળો—ઉપર કહેલા વૈદક ગ્રંથમા નિચે પ્રમાણે છે—

પાને ૪૫૬ મે—ગુજરાતીમાં—કુકુડવેલ કહી છે.

પાને ૪૬૫ મે—વનસ્પતિની ભતિમાં—(લાલ મુર્ગા) કહેવ છે. હિંદીમે—

પાને ૫૫૧ મે—હિંદી ભાષામે—લાડમુરગા—એ એક બાની ઔષધી છે. (વનસ્પતિની ભતિ છે)

પાને ૬૫૫ મે—ગુજરાતીમાં—આરડા—તૈલંગ ભાષામાં કુકુડ કહેવ છે.

પાને ૮૫૦ મે—ઓટીયલુ નામની શાકની વનસ્પતિમાં—કુકુડ, કુકુડ—નામ કહેવ છે.

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કપોત, માંજીર અને કુકુડ ત્રણે તિર્થનાં પંચેદ્રિયનાં નામે વનસ્પતિની ભતિમાં ઔષધીરૂપે વૈદક શાસ્ત્રમા કહેવ છે. તે ઉપરાંત વૈદક શાસ્ત્રમા મનુષ્ય તિર્થનાં નામની ઔષધીઓ વનસ્પતિની ભતિમાં પુરુષ કહેવ છે; તેમજ શ્રી પદ્મવલ્લાહ સૂત્રમા પણ વનસ્પતિના અધિકારે મનુષ્ય તિર્થ અને બીજા હાલતા ચાલતા ત્રસ જીવોનાં નામે વનસ્પતિઓ કહેવ છે.

પ્રશ્ન ૧૫ સુ—પદ્મવલ્લાહ સૂત્રમાં મનુષ્ય તિર્થ અને ત્રસ જીવોનાં નામે વનસ્પતિ કઈ કઈ કહી છે તે જણાવયો ?

ઉત્તર—સાંભળો—શ્રી પદ્મવલ્લાહ સૂત્રમાં પદ્મ પહેડે વનસ્પતિના અધિકારે મનુષ્ય તિર્થ ત્રસ જીવોના નામ કહ્યા છે તે.

(૧) વૃક્ષની ભતિમાં—પુત્રં બીજ—પુત્રં જીવ તો—પુત્રનો જીવ કહેવાય અને પુત્ર શબ્દ મનુષ્યની ભતિમાં હોય.

(૨) વાગસ્વસ્વ—નામ વૃક્ષ—નામ તો સર્પ ભતિમા હોય છે. એ યોગક્રિયાની ભતિમાં કપુરું—હવે બહુ બીજાની ભતિમાં કહે છે.

(૩) મારહિત—જાતેસને કહેવ છે ને માત્ર તો મનુષ્ય તિર્થને હોય.

(૪) નિસ્તેય—નિસ્વાને કહેવ છે ને તેનો અર્થ બિઝાડી પણ થાય. એ વૃક્ષની ભતિમાં ચાર નામ કહ્યાં—હવે શુદ્ધાની ભતિ કહે છે.

(૧) શુદ્ધા—નુહસી—વનસ્પતિ છે અને પુરુષનું નામ પણ હોય છે.

(૨) મારહિત—માતૃભિંગી—વનસ્પતિ. બાકી પૂર્વવત—

- (૩) કુંત્યુંમરિ-કોયમીર-કુંત્યું તે હાલતા ચાલતા ગ્રીવાં દરે
 (૪) વિલ્પલિમા-પિંપટીય વનરપતિ પિપિલિકા કિડીને સ્ત્ર
 (૫) વિલ્લી-વલ્લી-વનરપતિ બિલાડીને પશું વલ્લી કો છે
 (૬) પરાવળ-વનરપતિ છે ને એસવણ મંદના હાથીનું નામ
 (૭) ગય મારિણિ-વનરપતિ છે-ગય નામ હાથીનું છે.

શુદ્ધમની ભત્રિમાં—(૧) ચંદ્રુ કીવ-વનરપતિનું નામ .
 રાતા મમોદા હાલતા ચાલતા ત્રસ ભત્રિમાં પણ થાય છે.

વેલડીની ભત્રિમાં વનરપતિનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે:—

- (૧) વાગલોયા-વાગલિકા-વાડવાંશુલિકા જાડમાં અધર કાકી
 છે તે પક્ષીની ભત્રિનું નામ છે. અહીં વનરપતિની ભત્ર કાકી
 (૨) વસ્ત્રીય-વનરપતિ બિલ્લી-બીલાડીનું નામ છે.
 (૩) વિરાલી-વનરપતિ-બિરાલી-ચાહે બીલાડી પણ થાય
 (૪) ગોવાલો-ગોવાળો, વનરપતિ-અને ગોવાલબીનું નામ
 (૫) કાગલિ-વનરપતિ-અને કાગડીનું નામ પણ થાય

ત્રણ ભત્રી વનરપતિમાં (૧) અરુણ-અર્જુન-વનરપતિનું નામ
 છે અને અર્જુન એ પાંડુ પુત્ર-પાંડવનું નામ છે.

હરી ભત્રી વનરપતિના અધિકારે નીચે પ્રમાણે નામ છે:—

- (૧) મરઘાર-મંઘાર-એ નામની વનરપતિ છે અને માંઘાર
 બીલાડી પણ થાય છે. (૨) મંદુકી-મંડુકી નામની વનરપતિ છે અને
 મંડુકી-દેડકીનું નામ પણ છે. (૩) પાસક દયાંચ સૂત્રમાં-આવુંદર
 મત આદરતા મંડુકીનું શાક ખાવાનો આગાર રાખ્યો છે. તે તે
 વનરપતિનું શાક આવક ખાય, પણ દેડકીનું શાક ખાયજ નહિ એમ
 બાલુવું. (૩) મરઘાર-એ નામની વનરપતિ છે. અને અલ્પ ચાહે
 બોલો-બોલો પણ થાય છે.

દુવે સમયે વનરપતિમાં (૧) વરવજગી-અપકર્જી. (૨) નિદર
 -સિંદરજી-આ બન્ને કંદમૂળની ભત્રિ-આપારજ વનરપતિનાં નામ
 અસ્વના કે સિંદના ઝાન નથી પણ તે નામની વનરપતિ કહી છે.

સાલિ-નિરાલી, એવા નામની સાધારણ વનસ્પતિ છે. અને નિરાલીને
યે નિલાડી પણ યાચ છે.

તેમજ શ્રી આચારાંગજી સૂત્રમાં પિટેપણા અધ્યયને-આકને ઉદ્યો-
ગના પોષણ દ્વારા છે તેમાં કોત્ર પાળગંજા-કહેલ છે, એટલે દોઢ નામના
ગ દ્વારા છે. અને દોઢ શબ્દ ઉદરની ભૂતિમાં ધુલ યાચ છે. તેમ નોગવેજ
નામની વનસ્પતિ પણ યાચ છે. અને નોગ, દોઢ એ નામનાં ભુજબર
ચોદિષ છવ છે. અને તે નામની વનસ્પતિ પણ કહેલ છે. તે વનસ્પતિનું
દેલે નોગકોળ નામની વનસ્પતિનું ચાક દાલ કાઢવાયાદમાં વપરાય છે.

આ પ્રમાણે વનસ્પતિની ભૂતિમાં મનુષ્ય વિષય નામ રહ્યાં છે તે
પ્રપાકથી જણાયાં. તેમજ વૈદ્યક શાસ્ત્રમાં વનસ્પતિની ભોજપીઘોનાં નામ
આપ્યાં છે, ત્યાં પણ મનુષ્ય વિષય અને દેવોનાં નામ પણ આપ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૬૬ મું—વૈદ્યક શાસ્ત્રમાં મનુષ્ય વિષયવાદિકનાં નામે ભોજ-
પીઘો કેવી રીતે ને કઇ કઇ ને કયા શાસ્ત્રમાં કહેલ છે તે તમામ સ્વરૂપ
જણાવો ?

ઉત્તર—સાંજો-વૈદ્યક શાસ્ત્ર “શાલિમામ નિષંદુ ભૂપદ્મ” અર્થાત્
દક્ષિણંદુ રત્નાકાન્તર્જિતો-૭ મિ ૮ મિ બ્રમ (વેલોપવુકર સમસ્ત પાર્શ્વ
પ્રમ શુભ દોષઃ) મુંબાઇ-એમરાજ શ્રી કુચ્છરાસે રેંકેટપર છાપખાનામાં
વિત ૧૬૬૧ માં એ અંથ ૧૨૧૬ પૃષ્ઠને છપાએલો છે તેમાંનું કેટલુંક
ભોજપીઘો શબ્દનું ટાંચણ કરેલ છે, તે અંથમાં આટલા પ્રકારની ભાષામાં
ભોજપીઘોનાં નામ આપેલ કર્યાં છે.

(૧) હિન્દી ભાષા, (૨) બંગાળી ભાષા, (૩) મહારાષ્ટ્ર ભાષા, (૪) ગુજરાતી
ભાષા, (૫) કર્ણાટકી ભાષા, (૬) તૈલંગ ભાષા, (૭) અંગ્રેજી ભાષા,
(૮) લેટીન ભાષા, (૯) ફારસી ભાષા, (૧૦) અરબી ભાષા. એ દસ
ભાષામાંનું કેટલાક શબ્દનું ટાંચણ નિચે પ્રમાણે આપવામાં આવ્યું છે.

પાને ૬ ટે-૭ મે-કસ્તુરીનાં નામ-મૂચ નાનિકા, અંટલ, મૂચ નામી,
મમર, મૂચ, મૂચી, નાનિક, બાર્બરી, રથામા, કામા-મા, મુચંડલ, કુરં-
પનિ, મુચર ભાષામાં કસ્તુરી-મંચ ભાષામાં મૂચ નામી.

પાને ૧૧ મે-મંથ બાર્બરી બીર-કપૂર વર્ડમાં, એ એક બેચેરીનું
નામ છે.

પાને ૨૮ મે-વનસ્પતિ નામ દર્શિત કહેલ છે.

પાને ૪૦ મે—ચેલાસને-કપિનામા, કપિતૈલ, કપિરા, ચિદ, કપિ, કપિજ, કપિ ચંચલ કહેલ છે. (કપિને અર્થ વાંદરો પણ થાય છે.)

પાને ૪૨ મે—લર્વાગને દેવકુચુમ કહેલ છે.

પાને ૪૮ મે—એલચીને મલિલા, કન્યા-કુમારી, કુમારિકા પૃથ્વી કાન્તા, ગર્ભસમ્ભવા, બાળા, બગરતી, ગન્ધાળી ગર્ભ આર મદેલા (આટલાં નામ એલચીનાં કહેલ છે)

પાને ૫૧ મે—ચવુકબારાને કોલ કહેલ છે. (અને કોલ ધુસને પણ કહે છે.)

પાને ૫૩ મે—નાગકેસરને-નાગ કહેલ છે.

પાને ૬૭ મે—શુજરાતી ભાષામાં-ગોરો ચંદન-હીંદી ભાષાને-ગોલોચન (એ ગાયના મસ્તકનું પિત છે.) ઔષધી છે, એમ કહ્યું છે.

પાને ૮૫ મે—શુજરાતી ભાષામાં-મોરમાંસી એ એક ઔષધી છે.

પાને ૧૦૬ મે—શુજરાતી ભાષામાં-આંગળા-તામિલ ભાષામાં-અંક કહેલ છે.

પાને ૧૧૭ મે—ચવકને કોગ કહેલ છે.

પાને ૧૧૮ મે—શુજરાતી ભાષામાં-ગજપીપર-અને મરાઠી ભાષામાં મોરવેલી કહેલ છે.

પાને ૧૧૯ મે—સર્પહંડા, સર્પાંગી, પાર્વતી, લંબદંતા, શુવનેત્રા એ ઔષધીનાં નામ છે.

પાને ૧૨૧ મે—શુજરાતીમાં-ચિત્રા, સંસ્કૃતમાં-ચિત્રક, રક્તચિત્રક હિંદી ભાષામાં ચિતા લાલચીટા-અંગ ભાષામાં-ચિતા એ એક જાતની વનસ્પતિની ઔષધી કહી છે. તેજ પાને ચિતા નામની વનસ્પતિને-માર્ગર-કહેલ છે.

પાને ૧૨૩ મે—શુજરાતીમાં-શુવાદાણા-ફારસી ભાષામાં શુત કહેલ છે.

પાને ૧૮૭ મે—ભાલકાંગણીને-પ્રાક્ષી-કહેલ છે.

પાને ૧૮૯ મે—શુજરાતીમાં-દારૂડી-દિંદીમે-સત્યાનાસી-કહેલ છે.

પાને ૨૨૪ મે—શુજરાતીમાં-અણીજી-સંસ્કૃતમાં-અહિદેન, નાગદેન, ભુજંગદેન-દ્રોણમાં એપિથમ્ કહેલ છે.

પાને ૨૪૭ મે—શુજરાતીમાં-નાગરવેલ-પાન-મરાઠામાં-નાગવેલ-અરબી ભાષામાં-કાન કહેલ છે.

પાને ૨૫૩ મેં—ગુજરાતીમેં—બિથો-બિથુ-હિંદીમેં—એક બંગાલમેં
એક કહેલ છે.

પાને ૩૨૦ મેં—ગુજરાતીમેં—ગરણી-હિંદીમેં—સદેઃ કોયલ, નીલી
કોયલ-મરાઠીમેં—ગોકર્ણી—તેના નિવરણમાં—પાને ૩૨૧ માં કહ્યું છે કે—કોયલ
સદેઃ યૌર નીલે કૂલોંકે લેલસે દો પ્રકારકી હે. ચહ ખેત, જાગ યૌર
ઉપવનોંમે હોતી હે પતે છોટે ગુલાબકી સમાન હોતે હે ઇસપર ફની
લંબી બાવી હે.

પાને ૩૨૨ મેં—ઇલાહી, ચકાણી—એ નામની વનસ્પતિની ઔષધી છે.

પાને ૩૩૩ મેં—ગુજરાતીમેં—કઉચો, લેરવની ચોમના બી સંસ્કૃતમેં—
કપિ કમ્બુ, આત્મ ગુપ્તા, મકંટી, ચુખ, ગાગ્ર ભગા, વાનરી, લાંગડી,
બદરી, ગુરુ, વરાહિકા, વનશુકરી ઇત્યાદિ નામ છે.

પાને ૩૩૫ મેં—મોંસ રોહિણી—એ વનસ્પતિનું નામ છે.

પાને ૩૬૫ મેં—ગુજરાતીમેં—કાંસડો,—મરાઠીમેં—કમ્મ કહેલ છે.

પાને ૩૭૬ મેં—ચંતાવરીનાં નામ—મહારાષ્ટ્રીના, બહુમુગ, નારાયણી,
મહાપુરુષ હંતા, ચતપદી, વૈષ્ણવી, વાસુદેવ પ્રિયકરી, મહોદરી, ફૂળિજિહવા,
બહુપુત્રીકા. (એટલા ચંતાવરી વનસ્પતિનાં નામ છે.)

પાને ૪૦૬ મેં—ગુજરાતીમેં—એખરો—સંસ્કૃતમેં—કેલિકિણ્ણ—તે માંપજુ
લાલ કેલિકિણ્ણ અને ચેત કેલિકિણ્ણ—એખરાને કહેલ છે.

પાને ૪૧૬ મેં—પ્રસારણ વેદ્યને (નારી) કહેલ છે.

પાને ૪૧૭ મેં—સંસ્કૃતમેં—સારીવા-ગુજરાતીમેં—કપરી, કાળી વેદ્ય-
તેનું નામ જિહવા કહેલ છે.

પાને ૪૨૬ મેં—શિવલિંગી, હંશરી, સ્વચંબૂ, દેવી, ચંડ, શિવચણી
એ એક જાતની વેલીનું નામ છે.

પાને ૪૨૭ મેં—દેરી, ગોકર્ણી, મરાઠીમેં—મોસ્લેલ, કહેલ છે.

પાને ૪૨૮ મેં—ગુજરાતીમેં—પીતુડી—સંસ્કૃતમેં—કાકમાળી—તેનાં નામ
વાયસી, કાકા, વાયસા હવા, કાકમાતા, ચુંદરી, કાકિની. એ વનસ્પતિની
જાત છે.

પાને ૪૩૦ મેં—ગુજરાતીમેં—અયેડી—સંસ્કૃતમેં—કાકજંવા, કાકનાસિકા,
કાકા, કાકનાસા, કાકજા, કાસી, નવીકાન્ત, કાકી,

પાને ૪૩૪ મેં-ગુજરાતીમેં-હંસરાજ કાગી હાંડવીમેં-સંસ્કૃતમેં-
-હંસપાદી, ગોધાપદી, -હિંદીમેં-હંસપગી-તેનાં નામમાં કીરમાતા.

પાને ૪૩૬ મેં-મત્સ્યાક્ષી વાલિકા મત્સ્યગન્વા મત્સ્યાદનીતિવ ॥ અર્થ:-
મત્સ્યાક્ષી, વાલિકા, મત્સ્યગન્વા, મત્સ્યાદની વિવરણમાં કહ્યું છે કે-મત્સ્યાક્ષી
અર્થાત મછેલી કે કુપ છેટે છેટે હોતે હૈ, પતે ઉડક કે પતેાં કે સમાન
હોતે હૈ, કૂત-સફેદ ઓર પીલે રંગ કે હોતે હૈ, ઇસમેં મછલી કે સમાન
અંધ આતિ હૈ.

પાને ૪૪૦ મેં-સર્પાક્ષી-એક જાતની વનસ્પતિ છે.

પાને ૪૪૭ મેં-માક્ષી વયસ્યા મત્સ્યાક્ષી મુરસા મજ્જાચારિણી ॥ અર્થ:-
પ્રક્ષી, વયસ્યા, મત્સ્યાક્ષી, મુરસા, પ્રજ્ઞાચારિણી (મત્સ્યાક્ષી, સરસ્વતી, મુર-
એષા કપોતવેગા, દિવ્યતેજ, મહોપધિ, સ્વાધમ્બુવી, સૌમ્યલતા, મુરદા,
પ્રજ્ઞકનકા, મંડુકમાતા, મંડુકી, મેધ્યા, વીરા, ભારતી, વરા, પરમેષ્ઠિની,
દિવ્યા, શારદા, કપોતવંકા; સૌમ્યવંદી) એ ખડ ભરામીનાં નામ છે-
ગુજરાતીમાં-પ્રાક્ષી-ખડભરામી-સંસ્કૃતમાં પ્રાક્ષી, પ્રજ્ઞામંડુકી-હિંદીમેં-પ્રક્ષી
બંગાળમેં-પ્રક્ષીશાક-મરાઠીમેં-પ્રાક્ષી. (આ પ્રમાણે ખડભરામીનાં નામ
કહ્યા છે.)

પાને ૪૪૮ મેં-“પ્રાક્ષી”ના શબ્દમાં-ગુજરાતિ ભાષામાં-ખડભરામીને
પ્રાક્ષી-પિલા પ્રાક્ષી કહેલ છે.-

પાને ૪૫૬ મેં-ગુજરાતીમેં કુકડવેસ્ય-(વનસ્પતિ છે)

પાને ૪૫૬ મેં-ગુજરાતીમેં-લોપાચારી-સંસ્કૃતમેં-ગોખિલવાક.

પાને ૪૬૪ મેં-ગુજરાતીમેં-ઉદરકની-સંસ્કૃતમેં-મૂપાકર્ણી-હિંદીમેં-
મૂપાકાની-બંગાલમેં-ઉદરકાનીપાના-મરાઠીમેં-ઉદરકાની (એ પત્ર વનસ્પતિની
જાત છે.)

પાને ૪૬૫ મેં-ગુજરાતીમેં- મોરશિખા-સંસ્કૃતમેં-મયૂરશિખા-
હિંદીમેં-મોરશિખા (લાલમુર્ગ) બંગાલમેં-મયૂરશિખા-મરાઠીમેં-એર. (એ
એક જાતની વનસ્પતિની જાતમાં ગોખી છે.)

પાને ૫૦૧ મેં-હિંદી ભાષામેં-લાલમુર્ગ-એ એક જાતની ગોખી છે.

પાને ૫૮૭ મેં-સોપારીને-કપીતન, કહેલ છે.

પાને ૬-૭ મેં-ચારોલીને-રાજતન કહેલ છે.

પાને ૬૧૧ મેં-જ્ઞાનામને-પારવતી, કહેલ છે.

પાને ૬૨૫ મેં-કાલુકલિયાને-પાર્વતી, કહેલ છે. :

પાને ૬૩૧ મેં-પીપગાને-અધ્યત્મ, અમશન, ચૈત્યદુમ, બોધિતરૂ, કૃષ્ણરાસ, ચૈત્યવૃક્ષ, નાગબન્ધુ, દેવાત્મા, કપીતન, બોધિદુમ, કુંજરાશન, પવિત્રક, બોધિવૃક્ષ, યાત્રિક, વિમ્, મંગદ્ય, સત્ય, ગુચિદુમ, ધનુર્દશ, એવા એવા પીપગાના નામ કહેલ છે.

પાને ૬૩૨ મેં-ગુજરાતીમેં-પારસપીપજો-તેને-હિંદીમેં-મજ્જંડ-અંગાળી બધામેં-અજશુદી-કહેલ છે.

પાને ૬૪૨-૬૪૩ મેં-અધકર્ણ-અજકર્ણ-એ નામનાં વૃક્ષ કહ્યાં છે.

પાને ૬૪૪ મેં-અધપુત્રી-અજવલ્લભા-એવા નામનાં વૃક્ષ કહ્યાં છે

પાને ૬૪૫ મેં-ગુજરાતીમેં-કડાયો-સંસ્કૃતમેં-અર્જુન-તેને પાર્થ, પાંડવ, કૌતેય, કૃષ્ણ સાધવિ, વીર, વીરવૃક્ષ, અર્જુન વૃક્ષ એ નામ.

પાને ૬૫૩ મેં-ભાવજને-ગોમુખ, કહેલ છે.

પાને ૬૫૫ મેં-ગુજરાતીમેં-અરિહા-તૈલંગ ભાષામેં-કુકુડ કહેલ છે.

પાને ૬૫૬ મેં-પુત્ર છત્ર-એવું વૃક્ષનું નામ છે.

પાને ૬૬૩ મેં-ખાખરાને-પ્રક્ષવૃક્ષ કહેલ છે.

પાને ૬૭૩ મેં-સામને-કોલકલ કહેલ છે.

પાને ૬૮૦ મેં-ખીજડાનાં વૃક્ષને-મંગરૈયા, સુમસ, લક્ષ્મી, પવિત્રા, ખાપ નાથિની, (એવાં એવાં નામથી બોલાવેલ છે).

પાને ૬૯૬ મેં-ધાતુની ભાવમાં-ગુજરાતી ભાષામાં-સીમુ-તેને-સંસ્કૃતમાં-નાગ, સીસક કહેલ છે.

પાને ૭૧૨ મેં-મોરશુધાને-મધુર ગ્રીવક, મધુરક કહેલ છે.

પાને ૭૧૭ મેં-ગોદારને-સંસ્કૃતમાં-નાગસત્વ કહેલ છે.

પાને ૭૨૧ મેં-અધકને-અલિ, બક્ષરસ, કહેલ છે-અને લેટિન ભાષા-મેં-સકકર કહેલ છે.

પાને ૭૨૪ મેં-મલ્લુચકને-સંસ્કૃતમાં-મનઃશિલા, નાગવિહિસ, નાગ માતા, કહેલ છે.

પાને ૭૨૮ મેં-ધાનની ભાવમાં-ભુવારને-પ્રેમીન ભાષામાં-કોલકલ બલગેરી, કહેલ છે.

પાને ૮૦૪ મેં-ઉડડને-અલિ કહેલ છે.

પાને ૮૫૦ મેં—હિલમોચી નામની વનસ્પતિમાં—મંત્ર્યાંગી—મંત્ર્યાદી
જળપ્રાણી, પ્રાણી—હિંદીમેં—કુરુકુલ—તેનાં કુવાદિ કહેલ છે.

પાને ૮૫૦ મેં—ઓટીયણ નામની યાકની વનસ્પતિમાં—કુકુટ, કુકુટ-
એવું પણ નામ છે.

પાને ૮૫૫ મેં—ગોશીકા યાકને—ગોચિહવા કહેલ છે. (શ્લોકમાં)

પાને ૮૬૪ મેં—ગુજરાતીમાં—કડવી તુલસી—તેને રાજપુત્રી, નૃપાત્મજ
કહેલ છે.

પાને ૮૬૬ મેં—ગુજરાતીમાં—તાંસતિ—એ નામની વનસ્પતિ યાકની
તેને બંગ ભાષામાં ચંચા કહેલ છે.

પાને ૮૭૦ મેં—ગુજરાતીમાં—ચિલડાં, રાજગરાં, કોડીબા—કંઈ
તમાં—મૃગેન્વાર. મૃગાક્ષી, મૃગાહની, કપિલાક્ષી, મૃગેશ્વણ, ચિત્રા, મૃ-
ચિર્લિટા, દેવી એવાં નામ શ્લોકમાં ક્યાં છે.

પાને ૮૭૩ મેં—કાલિંગાને—ગુજરાતીમાં—તડખુચને—માંમળ
કહેલ છે.

પાને ૮૮૬ મેં—ભીંડાને—ચતુષ્પદ કહેલ છે.

પાને ૮૯૩ મેં—ગુજરાતીમાં—ગુવાર—સંસ્કૃતમેં—ગોરાળી કહેડે.

પાને ૯૦૦ મેં—લસણને—શ્લેષ્મકન્દ કહેલ છે.

પાને ૯૧૦ મેં—રતાળુને—લોહિત, લોહિતાણુ કહેલ છે.

પાને ૯૧૧ મેં—દસ્તિકર્ણ—ગજકર્ણ—એ કંઈનાં નામ છે.

પાને ૯૧૩ મેં—મદિપકન્દ, ભૈંસકન્દ—કહેલ છે.

પાને ૯૧૪ મેં—દસ્તિકન્દ, ગજકન્દ, નાગકન્દ, કોળકન્દ, કહેલ છે.

પાને ૧૫ મેં—ગુજરાતીમેં—વારાહી કન્દ—સંસ્કૃતમેં—વારાહી કન્દ
મરહીમેં—કુરુકન્દ—ગુજરાતીમાં સુનરીવા—તેનાં નામમાં—વારાહી, શૂભી,
કોડકન્દ, વિવરમેન કાંતા, વરાહી, કૌભારી, ત્રિનેત્રા, જાગપુત્રી, કન્દ-
સુરકન્દ, શ્વેતકન્દ, પ્રાણીકન્દ, વરાહકન્દ, સુરકન્દ (એ બધા કન્દને
નામ છે.)

પાને ૯૧૬ મેં—ચિણ્ણકન્દ, ધરત્રીકન્દ કહેલ છે.

પાને ૯૧૬ મેં—ચંડાળકન્દ કહેલ છે.

પાને ૯૨૦ મેં—લક્ષ્મણ, પુત્રકન્દ, પુત્રદા, નાનિની પ્રવાહી કન્દ
નામ કહેલ છે.

પાને ૯૨૫ મેં—શુભરાત્રીમેં—મીંદડાની ભડી—તેના નામમાં ભૂમિ
છત્ર કહેલ છે.

પાને ૧૦૧૧ મેં—એરંડના તેલને—અંડા તેલ, અંડીકા તેલ કહ્યા છે.

પાને ૧૦૨૮ મેં—જેવડા અર્ક, કહ્યા છે તે વનસ્પતિ છે.

પાને ૧૦૨૯-૧૦૩૦ મેં—સદેહ અંડા અર્ક, લાવઅંડા અર્ક—
એ વનસ્પતિની ભતિ છે. (એરંડ જણાવ છે.)

પાને ૧૦૩૨ મેં—કોવત્રીકા અર્ક—એ વનસ્પતિની ભાત છે—પુપુ-
ચીકા અર્ક—એ ગુજાયા ચત્તોડીકા અર્ક, સદેહ પુપુચીકા અર્ક કહ્યા છે

પાને ૧૦૩૬ મેં—કાકનાસાકા અર્ક—વનસ્પતિની ભતિનો એ અર્ક.

પાને ૧૦૩૭ મેં—મરોડીકા અર્ક—એ વનસ્પતિના નામનો અર્ક.

પાને ૧૦૩૮ મેં—પ્રાણીકા અર્ક—શુદ્ધિ વર્દક, ઈસકો છ મદીને
સેવન કરીને કવિ હો ભાત છે. ૧૧.

પાને ૧૦૫૧ મેં—ગાંડ દેશમેં—મત્સ્યંડીકા શુક કહેને છે.

પાને ૧૦૫૪ મેં—સાક્ષને—મીનાંડી, મત્સ્યંડીકા કહેલ છે.

પાને ૧૧૦૮ મેં—વૃક્ષાંકિકામેં સ્ત્રી, પુરુષ યોગ નપુંસક. એ દીન
લેલ છે.

પાને ૧૧૧૨ મેં—ઘોષપી ઉત્તુ વીર્ક, શીત વીર્ક, કહી છે.
(ભૂમી આધી.)

પાને ૧૧૮૮ મેં—અપપુષ્પી નામની વનસ્પતિનું નામ પિતુ ચિહ્ન
છે. શુભરાત્રીમાં અપાકુલી કહી છે.

પાને ૧૧૬૬ મેં—એકવીર, મહાવીર, સૂરીર, વીર એને શુભરાત્રીમાં
—એકલકટો—એ નામનું વૃક્ષ કહેલ છે.

પાને ૧૧૬૮ મેં—અમરગાંધ—અરુતને—અમરગાંધી, દિંદીને—
અમરગાંધી—એ નામનાં વૃક્ષ કહેલ છે.

પાને ૧૧૬૮ મેં—અજમથા, ખરપુષ્પા, કાવરી, પુનિખપુરિય,
જામખર્દ, પ્રાકરી, તેને શુભરાત્રીમેં—ગરબત્રી—અંદુતમાં—અજમથા—
દિંદીમેં—તિલવન—મરપીમેં—કાનદેડી, કહેલ છે.

પાને ૧૨૦૪ મેં—ગોણી, રુપંડી, ગોણી તેને હ
રુખયો કહેલ છે.

પાને ૧૨૦૪ મેં—ગુજરાતીમાં પાનાજી તુંબડી—અંસ્કૃતમે—પાનાજી તુંબી,—મરાઠીમે—નામ તુંબી—તથા દેવી, દિવ્ય તુંબી, કહેલ છે.

પાને ૧૨૧૦ મેં—ગુજરાતીમે—મામેજવો—અંસ્કૃત તથા બંગલી બાપામે—નામજિદ્દા કહેલ છે.

પાને ૧૨૧૩ મેં—ગુજરાતીમે—ગુમખશં—અંસ્કૃતમે—મહાપુત્રી—હિંદીમે—સતપુત્રી તોરણ,—અંગ્રાજમે તથા મરાઠીમે—સાતપુત્રી કહેલ છે.

શ્રી આચારાંગ સૂત્રના પિરેષણા અધ્યયમાં 'મંત્ર મત્સ્ય' વિષે શંકા-શિક્ષક કદમો તથા શ્રી ભગવતીજી સૂત્રમાં કપોત, માર્ગર, અને કુકુડ શબ્દ માટે ખોટી શક્યો જે ઉદાહરણ છે તેને દૂર કરવાને પ્રથમ પુનઃ લખાણ થઈ ગયું છે. તથાપિ આ છેવટના ચાલતા પ્રશ્નમાં વૈષ્ણવ શાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે જેટલા તકરારી શબ્દો છે તેનું સમાધાન આજ પ્રશ્નના ઉત્તરમાં થઈ જાય છે. કારણ કે જે શબ્દો સૂત્રમાં કહ્યા છે તેજ શબ્દો વનસ્પતિની જાતિમાંથી નીકળી આવે છે, માટે શંકાશિક્ષક જનોએ ઉપરનું તમામ લખાણ મનન કરીને વાંચવું અને શંકાને દૂર કરવી. શુદ્ધ પવીત્ર આત્મા જીતના સાધુ ઉપર ખોટો આક્ષેપ મુકવાના અઘોર પાપના (કર્મ-બાંધના) બોળમાંથી બચાવવાને માટે ખાતર કરીને આ ઉદ્દેશ કરવાની જરૂર પડી છે.

આટલા લખાણ ઉપરથી એમ તો ખાતરી થઈ હશે કે—જીતના સાધુ પૂર્વે માંસાહારી હતા નહિ, અને અત્યારે પણ નથી આ વાત ચોક્કસ છે.

જીતના સાધુ જે માંસાહારી હોય અને મૃત તેનું કુરમાન કરવું હોય તો પછી તેજ સૂત્રો તેજ ધર્મના મુનિઓ તેને નિરોધ કેમ કરી શકે?

પ્રશ્ન ૬૭ મું—કયા સૂત્રમાં, અને કોણ મુનિએ માંસનો નિરોધ કરેલો છે એવો નામવાર કોઈ દાખલો છે?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો ઉત્તરાધ્યયન મૂવના ૧૩ મા અધ્યયનમાં ૩૨ મી ગાથામાં ચિત્તમુનિએ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તિને કહ્યું છે કે—હે રાજા! જે તું કામ લોગ છાંડવાને અસમર્થ હો તો, અઝાઈ કમ્માઈ કરો હિરણ્ય; આર્થ કર્મ કર એટલે મહિમા માંસનો ત્યાગ કર. મહિમા માંસનો ત્યાગ કરીશ તો હે રાજા! તને સમક્ષિતી પ્રાપ્તિ થશે, અને સમક્ષિતી પ્રાપ્તિ થયે ધર્મને વિષે દંડ સદીને સર્વ જીવ ઉપર અનુકંપા લાવી (ચિકારાદિ નહિ કરીશ તો) તું ન્યાય માર્ગે ચાલીશ તો મનુષ્યદેહ મૂકવા પછી તું વૈદિક શરીરવાળો; ચક્રિતવાન ખોટો દેવતા થાઈશ. એમ મુનિએ કહ્યું છે.

અહિંયાં આર્થે કર્મને માટે માંસાદિનો ત્યાગ ગર્ભિતપણે જણાવ્યો છે. જ્યાંમુખી માંસાદારમાં શુદ્ધિપણું હોય-જેને માંસાદારની ટેવ પડેલી હોય છે તેના કોઠામાં ક્ષયનો વાસ થઈ શકતો નથી તેમજ ત્યાંમુખી સમક્ષિતની પ્રાપ્તિ પણ યાત્રી નથી તોપણી ધર્મનું તો પ્રતિપાલન કરી શકેજ ક્યાંથી ? માંસાદારીને બધા શુભેલી નાસ્તિ છે.

પ્રશ્ન ૧૮ મું—સમક્ષિતે છુવ માંસાદારી ન હોય એવે કોણ દાખલો છે ?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો—“ જૈન યંચ રત્નાકર ”-રત્ન ૩ રા-સ્વામી-કર્તૃકેયાનુપ્રેક્ષા અથ ધર્મનુપ્રેક્ષા-પાને ૧૧૬ મેં કહ્યું છે કે—

સમ્પાદર્શન શુદ્ધઃ, રહિતઃ મળાદિ સ્પૃહ લોભે ;

સમ્પાદર્શન હે શુદ્ધ બલકે જૈસા મધમાંસાદિ સ્પૃહ દોષ રહિત હોય છે. એટલે સમક્ષિતછે છુવ દોષ તે મદિરા માંસાદિ જોતા જોતા દોષોથી રહિત દોષ. એટલે મદિરા માંસ ખાય નહિ, પરદારા ગમન કરે નહિ, અર્થાત્ સાત બચન માહેણું કોઈ બચન સેવે નહિ. ફનિરામાં નિંદાય તેણું કાર્ય સમક્ષિતી કરે નહિ. માંસાદારથી થતી નુકસાની તેણું સ્વરૂપ બલુનારા સમક્ષિત છુવો તેણું સેવન કદિ કરે નહિ. તોપણી સાધુને માટે સવાલ ઉઠેજ યાનો ? સાધુને તો જ્યાં મદિરામાંસ વપરાતો હોય તેવે રસ્તે પણ જ્યાની ભગવંતની આજ્ઞા નથી.

પ્રશ્ન ૧૯ મું—માંસાદારથી શું નુકસાન થાય છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—સાંભળો—‘હિચિશ્ચા’ પૃષ્ઠ ૪૭ મેં—લખ્યું છે કે—માંસ ખોરાકથી જે ભયકર બચાક થાય છે. તે ક્ષણમાં લેવા ભ્રમ છે. ઠા, યી, એલ, નીકોદસ, એમ, યી, કહે છે કે—“માંસ ખોરાક કૃત્રિમ જુરસો ઉત્પન્ન કરે છે, એ કૃત્રિમ જુરસાના પરિણામે માલુસ વિવધ કુબ્ધ બને છે-એથી યાક ઉત્પન્ન થાય છે. યાક દૂર કરવા જુરસાની જરૂર પડે છે. અને જુરસા માટે તે માલુસ પાછે માંસ ખાય છે, અને પરિણામે ગોળ કુંડળામાં કૃષ્ણ કરે છે, અને વિનાશનું કામ વાદળાં કરે છે.” આ પ્રમાણે માલુસને વામસી વૃત્તિનો બનાવનાર એ (માંસ) ખોરાક મનુષ્યનું મનુષ્યપણું હીનથી લે છે અને નિર્દયતાને બીજી કુદરત જેવી બનાવી દે છે.

એથી વધારે—માંસ ખોરાક (૧) યકાં કરદો ઉત્પન્ન કરે છે, (૨) માલુસને વામસી વૃત્તિનો બનાવી નીતિ બ્રહ્મ કરે છે, (૩) અને યાસ્ય ન્યાયે ગીતનો પણ નિગાક કરે છે.

પ્રશ્ન ૭૦ મું—માંસાહારીની ગતિ કઈ થાય? આ વિષે કય કાંઈ જણાવે છે?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો— શ્રી ભગવતીજી સૂત્રનું આશુ નવમો ઉદ્દેશો—તેમાં ગૌતમ ગણપદે નૈરિક (નારકીનું) આયુ તથા તે કાર્મણ શરીર પ્રયોગમંધ-બાંધવાનું કારણ પૂછતાં શ્રી મહાવીર ભગવે માંસાહારને પણ તેનાં કારણ તરીકે ખુદ્દી રીતે જણાવેલ છે, તે સંબંધ આ રીતે છે:-મૂલપાઠ-

નેરહયાટય કમ્મા સરિરપ્પબોગ મંથેજ મંથે ॥ પુચ્છં ॥ તોયના, તં રંમયાણ, મહાપરિગ્ગહયાણ, પંચિદેવ વહેજ, કુળિમાદારેજં, નેરહયાટય કપ્પ સરિરપ્પબોગ ણામાણ કમ્મસ્સ ઉદયેજં નેરહયાટય કમ્મા સરિરજાવ પબોગંસી

ગૌતમ પૂછે છે કે હે ભગવન, નરક યોગ્ય આયુ તથા કર્મ શરીર પ્રયોગ શી રીતે બંધાય?

એના ઉત્તરમાં ભગવાન કહે છે કે હે ગૌતમ, મહાઆરંભ, તપ પરિશદ, પચેન્દ્રિય છવેનો વધ, અને માંસાહાર. એ ચાર કારણોથી જ નરકનું આયુષ્ય તથા કાર્મણ શરીર પ્રયોગ બાંધે છે. અને તેના દ્વારા નરકમાં જાય છે.

અર્થમાં ભગવતીજીમાં એકામું કહ્યું છે કે-માંસનો આહાર અને ખરી નરકમાં જાય છે. તેમજ કાળાંત્ર સૂત્ર પણ એજ જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—કાળાંત્ર સૂત્રમાં માંસાહાર વિષે શું કહ્યું છે તે પણ જણાવશો?

ઉત્તર—સાંભળો—કાળાંત્ર સૂત્ર-કાલે આયે-માંસ ભશીને ના ૧૨ કહ્યું છે તે મૂલપાઠ-

‘મટ્ટિં ટાળેદિ ત્રીશ નેરહયાણ કમ્મં વહરેનિ તંત્રશ મહારંમયા મહાપરિગ્ગહયાણ પંચિદેવ વહેજં કુળિમાદારેજં’ રૂઝિ.

॥ જુનિમ કાલરમ્મુ મોતાવેઃ મસિદ્ધ વ્વ ॥

માન્ય રીતનો જીવ નરકને વિષે ગુપજવાનું કમ ઉગરે છે. તે કહે છે. મહા આરંભ કરવા મટ્ટી, મહા પરિશદ મટ્ટી, પચેન્દ્રિય છવેનો વધ કરવો, અને માંસ ભજવું કરવાની. એ ચાર કારણે જ નરકમાં જવાનું કર્મ ઉપજાઈ નેઈ માંસાહાર કહેવું જિ. તેમજ ઉચ્ચ સૂત્ર પણ એજ

પ્રશ્ન ૭૨ મું—માંસાહારી વિષે ઉત્તરમાં સૂત્ર મું જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉત્તરમાં સૂત્રમાં પણ માંસ ભક્ષણ કરનારને નરક મતિની પ્રાપ્તિનું વર્ણન કરેલું છે તે સાંભળો—સૂત્રપાઠ -

‘ચરોઽદિ ટોળોઽદિ જીવા જેરહયણાં કમ્મં પકરોઽદિ, જેરહયણાં કમ્મં પકરેણા, ઇરહયણાં ઉલ્લસજ્જેતિ તેજઙ્ગા મહારેમવાણ મહાપણિગદ્ધવાણ પંચિદિય વહેજે કુણિમહારેણ ॥’ इति.

આ સ્થાનકે એવ નરકમાં જવાનું કર્મ ઉપરાંત છે, નરકમાં જવાનું કર્મ કરીને નરકમાં ઉપજે છે તે કર્મ કયાં ? તે કહે છે. મોટા આરબના કરનાર મોટા આરબો કરી મહા પરિશ્રમના મેગવનાર, પંચદિવ એવના વધના કરનાર, અને માંસ ભક્ષણના કરનાર.

ઉપર કહેલા ત્રણ સૂત્રમાં નરકે જવાના ચાર કારણોમાં બે મું કારણ માંસ ભક્ષણનું જણાવ્યું છે

તેન સૂત્રોના પાઠક તેન સાધુ થા આવક, ભગવંત મહાવીરના વચનાનુસાર વર્તનારા પોને સારી રીતે ભવનારા, સૂત્ર વચનને આજગ કરી ચાલનારા ચારે મતિના ઉપત્તિના સ્થાનકના તથા મોક્ષ મતિની પ્રાપ્તિના તમામ ઉપાયોના ભજ્ય મુકેયો મરિશ માંસનું સેવન કરી નરક મતિને સ્વીકાર કેમ કરે ? અર્થાત્ કરી ન કરે. સાધુની મતિ તો મોક્ષની કે દેવ-લોકની જ હોય છે અને યાવતની મતિ પણ દેવલોકની કહી છે, માટે તેન મર્મના સાધુ ત્રણ કારણમાં પણ માંસાહારી હોયજ નહિ, આ વાત સિદ્ધાંત છે.

મધ માંસાદિ અયોગ્ય વસ્તુના ભક્ષણના નિરેધર વચનાનુસાર જેમનું અંતઃકરણ સંચાયતું હોય છે તેવા નરકાદિ દુર્ગતિમાં નહિ જનાર મોક્ષાર્થી એવો મધ માંસ ભક્ષણ કર્યા વગરજ નિર્દોષ સાદા અને સાત્ત્વિક ખોરાકથી જ પોતાના જીવનને નિર્વાહ કરી શકે છે. બાકી જેઓ એકની જ દેશના દાસ થઈને તેનું (માંસનું) ભક્ષણ કરે છે તેઓ એ બાબતથી કર્મબંધ કરી નરકમાં પડી પરમાપાત્રીના દાસી ભવંકર દુઃખો ભોગવે છે.

પ્રશ્ન ૭૩ મું—કોઈ એક કહે કે મનાબની બદ્ધિમાંથી બનાવેલા ખોરાકને માટે અનેક જીવોનો વિનાશ કરવો પડે છે તેવા પરિણામને શ્રેષ્ઠ મોટા જીવનો વિનાશ કરી પણ જીવને ખોરાકના કામમ્મ ચારે તેમાં મું જોણું પાપ લાગે. આ બદ્ધિપ્રાપ્ત અર્થાત્ ખરા છે કે ખોટો ?

પ્રશ્ન ૭૦ મું—માંસાહારીની ગતિ કઈ થાય? આં, વિ શ્રી કોઈ જણાવે છે?

ઉત્તર—હા, જી, સાંભળો— શ્રી ભગવતીજી સૂત્રનું આશુ દી નવમો ઉદ્દેશો—તેમાં ગૌતમ જલધરે નૈરવિક (નારકીનું) આયુ તથા તે કાર્મણુ શરીર પ્રયોગઅર્થ-આધવાનું કારણ પૂછ્યાં શ્રી મહાવીર ભગ્ને માંસાહારને પણ તેનાં કારણ તરીકે ખુદ્દી રીતે જણાવેલ છે, તે સંબંધ આ રીતે છે:—મૂલપાઠ—

જેરહયાતય કમ્મા સરિરપ્પબોગ વંચેગ મેત્તે ॥ પુલ્લંઠા ॥ ગોચના, રંમયાપ, મહાપરિગ્ગહયાપ, પંચિદિય વહેળ, કુળિમાહરેળ, જેરહયાતય ક્કપ્પ સરિરપ્પબોગ જામાપ કમ્મસ્સ ડદયેળં જેરહયાતય કમ્મા સરિરજાવ વમોગ સંધે ગૌતમ પૂછે છે કે હે ભગવન, નરક યોગ્ય આયુ તથા કાર્મણુ શરીર પ્રયોગ શી રીતે બંધાય?

એના ઉત્તરમાં ભગવાન કહે છે કે હે ગૌતમ, મહાઆરંભ, મહા પરિગ્રહ, પચ્ચિદિય જીવોનો વધ, અને માંસાહાર. એ ચાર કારણોથી જ નરકનું આયુષ્ય તથા કાર્મણુ શરીર પ્રયોગ બાંધે છે. અને તેના ઉપર નરકમાં જાય છે.

આદિયાં ભગવતીજીમાં ચોક્કસ કહ્યું છે કે—માંસને આહાર કરનાર નરકમાં જાય છે. તેમજ કાણાંગ સૂત્ર પણ એજ જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૭૧ મું—કાણાંગ સૂત્રમાં માંસાહાર વિષે શું કહ્યું છે તે પણ જણાવો?

ઉત્તર—સાંભળો—કાણાંગ સૂત્ર-કાણે યોધે-માંસ ભક્ષીને નરક કહ્યું છે તે સૂત્રપાઠ—

‘વટ્ટિં ટામેદિં જીવા જેરહયાતય કમ્મં વક્કરેતિ સંજહાં મદારંમયા મહાપરિગ્ગહયાપ પંચિદિય વહેળં કુળિમાહરેળ’ં’ હિતિ.

॥ કુળિમ હન્દમ્નુ માંસાર્યઃ મસિદ્દ એવ ॥

ચાર સ્થાનકે જીવ નરકને વિષે ઉપજવાનું કર્મ ઉપજે છે. તે કહે છે. મહા આરંભ કરવા થયી, મહા પરિગ્રહ થયી, પચ્ચિદિય જીવોનો વધ કરવાથી, અને માંસ ભણ્ણ કરવાથી. એ ચાર કારણે જ નરકમાં જવાનું કર્મ ઉપજાવે તેમાં માંસાહાર કહેલ છે. તેમજ ઉપજાવે સૂત્ર પણ એજ જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૭૨ સુ—માંસાહારી વિષે ઉપવાધ સૂત્ર સું જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉપવાધ સૂત્રમાં, પણ માંસ ભક્ષણ કરનારને. નરક. ગતિની. પ્રાપ્તિનું. વર્ણન કરેલ છે તે સાંભળો—સૂત્રપાઠ ~

અર્થાદિ ઠાળેદિ જીવા જેરદ્યતાય કમ્મં પકરેતિ, જેરદ્યતાય કમ્મં પકરેતા, પરંદપ્પુ ઉવવડ્ઝેતિ તંજહા મહારંભવાય મહાપભિગહવાય વંચિદિય વહેજં કુળિમહારણં ॥ રૂતિ.

આ સ્થાનકે છપ્પ નરકમાં જવાનું કર્મઉપરાંત છે, નરકમાં જવાનું કર્મ કરીને નરકમાં ઉપજે છે તે કર્મ કયાં તે કહે છે. મોટા આરબના કરનાર મોટા આરબે કરી મહા પરિવ્રજના મેગરનાર, પંચેદ્રિય છવના વચના કરનાર, અને માંસ ભક્ષણના કરનાર.

ઉપર કહેલા ત્રણ સૂત્રમાં નરકે જવાના ચાર કારણોમાં ચોથું કારણ માંસ ભક્ષણનું જણાવ્યું છે.

જેન સૂત્રોના પાઠક જેન સાધુ થા આવક, ભગવંત મહાધીરના વચનાનુસાર વર્તનારા પોને સારી રીતે જાણનારા, સૂત્ર વચનને આગ્રહ કરી આજ્ઞાના ચારે ગતિના ઉપતિના સ્થાનકના તથા મોક્ષ ગતિની પ્રાપ્તિના તમામ ઉપાયોના ભણુ પુરવો મહિશ માંસનું સેવન કરી નરક ગતિનો સ્વીકાર કેમ કરે? અર્થાત્ કરી ન કરે. સાધુની ગતિ તો મોક્ષની કે દેવ-લોકનીજ હોય છે અને આવકની ગતિ પણ દેવલોકની કરી છે; માટે જેન ધર્મના સાધુ ત્રણ કારણમાં પણ માંસાહારી હોયજ નહિ, આ વાત સિદ્ધાંત છે.

મધ માંસાદિ અયોગ્ય વસ્તુના ભક્ષણા નિવેધર વચનામુજથી જેમનું અંતઃકરણ સંત્યાપક હોય છે તેવા નરકાદિ દુર્ગતિમાં નહિ જનાર મોક્ષાર્થી છવો મધ માંસ ભક્ષણ કર્યાં વગરજ નિર્દોષ સાદા અને સાત્ત્વિક ખોરાકથી જ પોતાના છવનનો નિર્ગોહ કરી લે છે. બાકી જેઓ છવની લાલચાના દાસ થઇને તેનું (માંસનું) ભક્ષણ કરે છે તેઓ ને બાબુથી કર્મબંધ કરીને નરકમાં પડી પરમાપાત્રીના હાથે ભરંકર દુઃખો ભોગવે છે.

પ્રશ્ન ૭૩ સુ—કોઈ એમ કહે કે જનાજની ભતિમાંથી જનાવેલા ખોરાકને માટે અનેક છવોનો વિનાશ કરવો પડે છે તેનાં પરિભ્રમણમાં એક મોટા છવનો વિનાશ કરી ઘણા જણને ખોરાકના કામમાં આવે તેમાં હું જોઈું પાપ હોય. આ અભિપ્રાય અમારો ખરો છે કે ખોટો ?

ઉત્તર—આ અભિપ્રાય, તમારો તદ્દન ખોટો છે. મોટા એવેને હજી નારના દુરાચારમાં કોઈ પણ જણની દયા રહેતી નથી, તેનું દુઃખ ડોરે અને નિર્દય બને છે. માંસાહારીઓ પોતાના ખોરાક માટે ચિત્તારી અને છેલ્લે તે હિંસકોને રેખી ધણી જણા એવો કલ્પનાત યજ્ઞ ગ્રાસ પામી નાથ ભાગ' રે છે. પોતાના લાગ જવ્યાથી પણ વિખુટા પડે છે. કોઈ જણ વધોને હજી પડે તે તે વખતે તે જણ કંપી ચાલે છે. હિંસકોને એટલો વિચાર થયે નથી કે—જ્યારે હું પ્રાણુ જવાના કષ્ટમાં આવી પડું ત્યારે મારા પ્રાણુ જવાવવાને એટલો હું પ્રયત્ન કરું અને હું જેમ મરણના ભયથી ધક્કા પાડું છું તેમ તેનીજ રીતે બીજા એવોને કેમ ન હોય? એટલો વિચાર પણ ધાતકી જનોને આવે નહિ. એક એ—અને બીજું એ કે—માંસનો ખોળા હાથથી હિંસકેનાર, દુષ્ટ વિચાર ઉત્પન્ન કરનાર અને મંદો તથા ધર્મી, જન સેરી હોય છે. માંસાહારી લોકોને તાર, મરડો વગેરે રાગો વારંવાર આવે છે. પ્રાણીખોરાક વિચાર ઉત્પન્ન કરે છે; તપી તે ખાનાર—માંસાહારી વિષય સુખ અને દુરાચારની બને છે વગેરે માસ લોકોને ધણી દોષો ઉત્પન્ન થાય છે માંસ લક્ષીઓ અજ્ઞાનતાને કારણે દર્દી ઉપમાં જતવાની પડે જાય છે. અખને એકજ જીવનું પાપ સાને તેઓએને કાંઈ પણ શાસ્ત્રનું જ્ઞાન હોય એવું જણાતું નથી. શાસ્ત્રમાં તો આજીવું રખું છે કે—માંસની અંદર જ વ્યવસ્થા—૪ જીવની ઉત્પત્તિ થાય છે.

પ્રશ્ન ૭૪ મું—એનું વળી કયા શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તેનો જણાવો ?

ઉત્તર—આત્મગો-સંજ્ઞાપ્ત અગ્નિ આદિ ગેત શાસ્ત્રના કહ્યું છે કે—

આમાતુવ વજાતુવ, વિરજવ માળાતુ મંગ વેધીનુ;

મનસ દિવ દવસામો, મનિતોવ નિમોવ બીવાળી ॥ ૬ ॥

અર્થ—અત્રિયે નહિ પશુપેલા-કાયા નથા પશુપેલા-પાશ માંન નથા અત્રિયે પશુપા આચ-અનુભવ વિજ્ઞાના સાત અંગર સંકિત અર્થે સુધી માંસ વેદે ત્યાં સુધી તેના નિર્વેલકેવા (કીનુમા કીનુ-નારિક-નકારવા-અર્થ-અથા અર્થ) એક દેશ છે અમ કહેતું છે, આ અમાતુ મંગ મન અન અન અન-અન-અન-અન-અન કહ્યું છે કે-અત્રિયેવાડે નિરુત્તર જીવિતે ઉત્પત્તિ કરિત.

અર્થ ૭૫ મું—ગેત મન અને અન-અન અનના શાસ્ત્રમાં સી કી કી કી કી ? તે જાણુ અર્થ-અર્થ ?

ઉત્તર—અત્રિય અન-અન-અન અનના અન-અનમાં જીવિતે દર્શન કરે છે તે અર્થે અર્થ-અર્થ.

મઝે મહું મિવંસંવિ, નવનીવંમિવ વડચ્ચપ;

ઉદ વડંતંતિ અસંસા; સન્વમા તત્થ જંતુણો. ॥ ૧ ॥

અર્થ.—હા, મધ, માંસ ને માખણમાં તે વર્ણા અસંખ્યાતાં એવ ઉપજે છે. સૂક્ષ્મ શરીરવાળા છે મોટે દેખાય નહિ અને અન્ય મતના નગ-પહણ અંચમાં કહ્યું છે કે—મધ માંસ મધુનિ વ, નવનીત વહિર્દેવે; ઉત્તર્યંતે વીપધંતે, સુદમાજંતુ રાસય. ॥ ૧ ॥

અર્થ.—મધ, માંસ ને મધુ (મધ) એ ત્રણેને વિષે નિત્ય કહેતાં સદાયે અને નવનીત તે માખણ છાંયેથી અગરું ક્યાં પાટી એ ચારે પદાર્થને વિષે સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ (તદ્વશ્વ) એવોની રાસી ઉત્પન્ન થાય છે અને વિનાશ પામે છે, અર્થાત્ જ્યાં મુખી તે પદાર્થ રહે ત્યાં મુખી તેમાં અસંખ્યાસંખ્ય એવોની ઉત્પત્તિ અને વિનાશ-થય ઉપચય થયા કરે છે (એમ પુરાણ સારમાં કહ્યું છે).

અહિંમાં માંસને વિષે પણ અસંખ્યાસંખ્ય એવની ઉત્પત્તિ કહી છે. અનાજના એવની સંખ્યા કરતાં માંસમાં ઉત્પન્ન થતા એવોની સંખ્યા, ઉપર કહેલાં શાસ્ત્રોના ન્યાયે વધી જવાથી માંસ લક્ષણમાં વિશેષાવિશેષ પાપ રહેલું છે. વળી માંસનો ખોરાક નીચમાં નીચે ગણાય છે, કનિષ્ઠમાં કનિષ્ઠ કહેવાય છે. સર્વ ધર્મવાળાએ માંસ લક્ષણને નિવેદ્ય છે. આ ખોરાક નેત્ર સાધુને સર્વથા નિપેદ્ય છે, અને હિતમ વર્તના મનુષ્યે, પણ આવા અલક્ષ્યલક્ષથી વિમુખ રહે છે. આવા અયોગ્ય ખોરાકના અધિકારી તેા નરકગામી અનાય વૃત્તિવાળા જ હોય છે. આ વિષે નેત્ર સિદ્ધાંતોના પુષ્કળ દાખલા અપાઈ ગયા છે. તેમજ અન્ય શાસ્ત્રમાં પણ માંસ લક્ષણના કરવા વાગાને મહા માહાં ક્રૂર કહ્યાં છે.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—અન્ય શાસ્ત્રમાં માંસ લક્ષણ વિશેં કું કહ્યું છે? તે જણાવશે?

ઉત્તર—સાંભળો—માંસ લક્ષણના કરવાવાગાને—મહાભારતમાં કહ્યું છે કે

વાવંતિ પમુરોમાણિ, પમુગત્રેણ મારતઃ

તાવદ્વર્ષ સહસ્રાણિ, પચ્યતે નરકે નરઃ ॥ ૧ ॥

શ્રી કૃષ્ણભાષ્ય—હે ભારત! જે માંસાહારી પશુનો વધ કરે છે, તે પશુનાં શરીરમાં જેટલાં રૂપાં હોય તેટલા સદસ વર્ષ લગે તે પશુવધ નરકને વિષે પથે છે, એટલે પશુનાં જેટલાં રૂપાં હોય તેટલાં હજાર વર્ષ સુધી નરકના મહાક્રૂરને ભોગવે.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—કોઈ એમ કહે કે એમ પશુવધ કર્યા વિના તૈયાર મળેલા માંસને ખાઈએ તને તો નરકમાં જવું ન થાય કે ના ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલા ચાલતા અધિકારમાં તે પણ જણાવ્યું છે કે-

તિલ સર્વેષ માત્રંતુ, યો માંસં મક્ષતે નરઃ;

તે યાતિ નરકં ધોરં, યાવદ્દંદ્રદીવાકરૌ. ॥ ૨ ॥

લીલ અને સરસ જોટલું પણ માંસ કદાપિ કોઈ નર ખાય તો તે ખાનાર મનુષ્ય ધોર નરકને વિષે ભય, અને જ્યાં સુધી ચંદ્રમા અને સૂર્ય તથા અર્થાત્ જ્યાંસુધી ચંદ્રમા સૂર્ય રહે ત્યાંસુધી તે માંસાહારી નરના કુખ લોભવે. એમ મહાભારતમાં કહ્યું છે. (પુરાણ સાર.)

અને માંસાહારી ઘણા કાળ સુધી નરકના કુખ લોભવીને કરી મનુષ્યભવમાં આવે તો કેવો થાય ? તે જણાવે છે.

જ્ઞાત્યુરો દરીદ્રઃ, પરકર્મોષ શ્રીવિનઃ;

કુકુલેષ્વેવ જાયંતે, એ નરા માંસ મક્ષકા. ॥ ૩ ॥

અર્થ—માંસાહારી છવ નરકનાં કુખ લોભવીને કરી મનુષ્યપદ્ધતિ પામે તો તે આપ આપુલ પામે, કારણ થાય, પારકા કર્મો છવન મળે, અને નીચ કુળમાં ઉત્પન્ન થાય; જે નર માંસનું ભક્ષણ કરે તે નરક ગતિ-નરકનાં કુખ ઉપરાંત મનુષ્યનો ભવ પામે તોપણ કુખી સ્થિતિને પામે, અને તે ઉપરાંત છવના વધ કરનારને વિશેષ દુઃખ કહ્યું છે.

સાંભળો પ્રાણી છવના વધ કરનારને પૂર્વે કદા ઉપાંત વિદ્યે દુઃખ નીચે પ્રમાણે અતિદાસ પુરાણમાં કહ્યું છે.

સ્વજાતુ નિક્કા રોગી, વિષસુ રંપિર ભવાઃ

વામનઃ વામન વંદો, જાયંતે સ મર્મોમયે. ॥ ૪ ॥

અર્થ—શત્રુ આત્મનું પામે, નિકર તે ઘેરો-ગાંઠો-ખાવરો કાચ સહ્ય શત્રુ રહે, આપણો થાય, બહેરો થાય, ખલ થાય, વામનો થાય, કુટ્ટો-કેટીયો થાય, નડુંલક થાય એટલાં વાનાં છવ-દંડાના પ્રભાવે પ્રાણી વધેલે અપેક્ષા જ્યાં જ્યાં ઉત્પન્ન થાય ત્યાં ત્યાં તે પ્રભાવે પામે અર્થાત્ માંસાહારી પ્રાણીવધકોને ઉપર પ્રમાણે દુઃખ પ્રાપ્ત થાય એમ શાસ્ત્ર જણાવે છે. (પુરાણ સાર.)

પ્રશ્ન ૭૮ મું—માંસાહારીને ખાટે જ્યારે ઉપરોક્ત દુઃખ કહ્યું છે એટલા ત્યાંનીને ખાટે શાસ્ત્રમાં શું દુઃખ કહ્યું છે ?

૧- ઉત્તર—સાંભળો-મહાસાંભેતમાં. માંસનાં ત્યાગીને- માટે નીચે પ્રમાણે
કથું છે.

યાવ જીવં ચ યો માંસં, વિપવત્ પરીવર્જયેત્;

વિશોષો યગવાનાદ, સ્વર્ગલોકેસ્ય સંસ્મરેતે. ॥ ૧ ॥

અર્થ—શીકુંબુ ભગવાન વિચિત્ર પ્રત્યે કહે છે કે-હે વિચિત્ર! જે
મનુષ્ય જીવિતપર્યંત માંસ ને વિષ સમાન ભક્ષી તેને ત્યાગ કરે તે મનુષ્ય
સ્વર્ગલોકમાં જાય છે અર્થાત્ તે પુરુષને વાત સ્વર્ગમાં યાય છે. જો માંસ
ત્યાગનું ફળ કથું. (પુણ્યસાર.)

પ્રશ્ન ૭૬ મું—કોઈએ પેકું માંસ ખાધું હોય અને પછી ત્યાગ
કરે તેને કષ્ટ ફળ ખરું કે કેમ?

ઉત્તર—જેમ અધિકારે નીચે પ્રમાણે કથું છે. સાંભળો-

યો મજયિત્તા માંસાનિ, પથ્યાવપિ નિવર્તેત્;

યમસ્થામિ સ્વાપેદ્, જ્ઞોપિ સ્વર્ગાને નામુવાત્. ॥૨॥

અર્થ—અજ્ઞાનપણે કોઈએ પેકું માંસ ખાધું હોય અને પછી તે
માંસથી નિવર્તે તો યમ સ્વામી જે વિષ્ણુ ભગવાન જેમ કહે છે કે-તે
પણ સ્વર્ગને પામે. (પુણ્યસાર.)

માંસ ભણવથી ભગમો પડેલાં આ દુનિયામાં આપણી પ્રસંગા યાય
છે. અને પડેલી દુનિયામાં સ્વર્ગ અને મુક્તિ મેળવી શકાય છે, જેમ
શાસ્ત્રાર નજીવે છે.

આચાર્યમ સૂત્રના આચાર્યમાં-પરિહાર્ય મિમાંસામાં ચાને (૧૧) ને-
કથું છે કે-

કુત્સા દુઃસ વરંશા મતિષ્ટાં માંસાશિનાં દુર્ગતિ,

વે કુર્મતિ મુખોદબેન વિરતિ માંસાદવ સ્વાદસાદ;

સરીર્ષાણુ રદુવિતે મદદત્ત સંભાવ કાર્યવિતે,

મત્યેવદ્દ મોગ પર્યમતિષુ સ્વર્ગાવશ્યેદુ ચ.

માંસ ખાડ્યોની દુઃખમય અને કટુતા જનક દુર્ગતિ (દુઃખસઃ તપા
નરક પ્રાપ્તિ) થવી સાંભળીને જે ભાગ્યશાળી પુરુષો હિંચક પડી મંદ
ભણાણો ત્યાગ કરે છે, તેઓ નીચાની વહીને લાંબુ આયુષ્ય પૂર્ણ કરી
જગતના જન્મમાં સુખી થઈને અને મુક્તિશાળી કુટુંબમાં જન્મીને અને
અનુક્રમે સ્વર્ગ તથા મોક્ષ મેળવી.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—કોણ જોમ કહે કે જામે પશુવધ કર્યા વિના તૈયાર મળેલા માંસને ખાંડએ તને તો નરકમાં જઈ ન થાય કે ના ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલા ચાલતા અધિકારમાં તે પણ જવાળું છે કે-

તિલ સર્વથ માત્રંતુ, યો માંસં મક્ષતે નરઃ;

સે યાંતિ નરકં ધોરં, યાવચ્ચંદ્રદીવાકરો. ॥ ૨ ॥

તીલ અને સરસવ જેટલું પણ માંસ કદાપિ કોણ નર ખાય તો તે ખાનાર મનુષ્ય ધોર નરકને વિશે જાય, અને જ્યાં સુધી ચંદ્રમા અને સૂર્ય તપે અર્થાત્ જ્યાંસુધી ચંદ્રમા સૂર્ય રહે ત્યાંસુધી તે માંસાહારી નરકના દુઃખ લોગવે. એમ મહાભારતમાં કહ્યું છે. (પુરાણ સાર.)

અને માંસાહારી ધણા કાળ સુધી નરકના દુઃખ લોગવીને કહી મનુષ્યભવમાં આવે તો કેવો થાય ? તે જવાબે છે.

જ્વલાયુષો દરીદ્રશ્ચ, પરકર્મોપ જીવિનઃ;

કુકુલેષ્વેવ જાયંતે, મે નરા માંસ મક્ષકા. ॥ ૩ ॥

અર્થ—માંસાહારી જીવ નરકનાં દુઃખ લોગવીને કહી મનુષ્યભવ પામે તો તે અદ્ય આધુન્ય પામે, દારૂદ્ર યાય, પારકા કર્મે જીવન જાળે, અને નીચ કુળમાં ઉત્પન્ન થાય; જે નર માંસનું ભક્ષણ કરે તે નરક ગતિ-નરકનાં દુઃખ ઉપરાંત મનુષ્યનો ભવ પામે તોપણ દુઃખી સ્થિતિને પામે, અને તે ઉપરાંત જીવના વધ કરનારને વિશેષ દુઃખ કહ્યું છે.

સાંભળો પ્રાણી જીવના વધ કરનારને પૂર્વે કદા ઉપરાંત વિશેષ દુઃખ નીચે પ્રમાણે અતિહાસ પુરાણમાં કહ્યું છે.

સ્વરુપાનુ વિકટા રોગી, વિચલુર્વધિર સ્તલઃ;

વામનઃ પામન પંદો, જાયતે સ મયોમવે. ॥ ૪ ॥

અર્થ—ચોડું આઉંખું પામે, વિકલ તે ઘેલો-ગાંડો-બાવરો થાય, સદાય રોગી રહે, આંધળો થાય, જહેરો થાય, ખલ થાય, વામનો થાય, કુદી-કોદીયો થાય, નપુંસક થાય, જેટલાં વાળાં જીવહંસાના પ્રભાવે પ્રાણી વધકો ભવોભવ ત્યાં જ્યાં ઉત્પન્ન થાય ત્યાં ત્યાં તે પ્રમાણે પામે. અર્થાત્ માંસાહારી પ્રાણીવધકોને ઉપર પ્રમાણે દુઃખ પ્રાપ્ત થાય એમ શાસ્ત્ર જણાવે છે. (પુરાણ સાર)

પ્રશ્ન ૭૮ મું—માંસાહારીને માટે, બ્યારે ઉપરોક્ત દુઃખ કહ્યું છે માંસના ત્યાગીને માટે શાસ્ત્રમાં શું દુઃખ કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—મહાભારતમાં, માંસના ત્યાગીને ખોટે નીચે પ્રમાણે
હજી કહ્યું છે.

યાવ જીવં ન યો માંસં, વિપવન્ પરીવ્રજયેત્ ;

વિસીદ્યે મગવાનાદ, સ્વર્ગ્યોદ્યેસ્ય સંસિદ્યતે. ॥ ૧ ॥

અર્થ—શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન વિચિત્ર પ્રત્યે કહે છે કે—હે વિચિત્ર ! જે
મનુષ્ય અવિતપર્થ ત માંસ ને વિષ સમાન ભાગી તેના ત્યાગ કરે તે મનુષ્ય
સ્વર્ગલોકમાં જાય છે. અર્થાત્ તે પુરુષનો પાત્ર સ્વર્ગમાં યાય છે. જે માંસ
ત્યાગનું હજી કહ્યું. (પુરાણ સાર.)

પ્રશ્ન ૭૬ શું—કોઈએ પેશું માંસ ખાધું હોય અને પછી ત્યાગ
કરી તેને કંઈ હજી ખરું કે ઠેમ ?

ઉત્તર—જેમ અધિકારી નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. સાંભળો—

યો મજ્ઞયિત્વા માંસાનિ, પથ્યાદપિ નિવર્તેત્ ;

યમસ્તામિ સ્વાપેદ્, રતોપિ સ્વર્ગતે મામુપાવ. ॥૨॥

અર્થ—જ્ઞાતાપદ્યે કોઈએ પેશું માંસ ખાધું હોય અને પછી તે
માંસથી નિવર્તે તો યમ સ્વામી જે વિષ્ણુ ભગવાન એમ કહે છે કે—તે
પણ સ્વર્ગને પામે. (પુરાણ સાર.)

માંસ ભણવથી જગમાં રહેતાં આ દુનિયામાં આપણી પ્રશંસા યાય
છે. અને પહેલી દુનિયામાં સ્વર્ગ અને મુક્તિ મેળવી શકાય છે, એમ
શાસ્ત્રકાર જણાવે છે.—

આચારાંગ સૂત્રના શાપાંતરમાં—પરિકાર્ય મિમાંસામાં પાને (૩૧) એ—
કહ્યું છે કે—

કુત્સા દુઃસ વર્ષસાન્તિષ્ઠાનાં માંસાદિનાં દુર્ગતિઃ ;

યે કુર્યંતિ શુભોદયેન વિરતિ માંસાદન સ્વાદરાત્ ;

સદીર્ઘાણુ રદ્ધિતં મદરુચા સંખાલ્ય ચાસ્યંતિલે,

મત્સ્યેદ્રદ્ધ મોગ વર્ષમતિષુ સ્વર્ગવર્ગેષુ ચ.

માંસ ખાડ્યોની દુઃખામય અને કડ્ડા જનકે દુર્ગતિ (દુરવસ્થા તથા
નરક પ્રાપ્તિ) થતી સાંભળીને જે શાસ્ત્રશાસ્ત્રી પુરુષો હિંસક પછી માંસ
ભણવનો ત્યાગ કરે છે, તેઓ નીચેની રહીને લાંબુ આયુષ્ય પુરું કરી
વળગા જન્મમાં મુખી થઈને અને જુદિયાગો કુટુંબમાં જન્મીને અને
અનુક્રમે સ્વર્ગ તથા મોક્ષ મેળવશે.

મથ ૭૭ સુ—કોઈ એમ કહે કે એ પશુવધ કર્યા વિના તેણે
મળેલા માંસને ખાઈએ તને તો નરકમાં જવું ન થાય કે ના ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલા આલતા અધિકારમાં તે પણ જણાવ્યું છે કે-

તિલ સર્પ માર્જંતુ, યો માંસં મણ્ણતે નરઃ;

તે યાતિ નરકં ધોરં, યાવંદ્રદીવાકરૈઃ ॥ ૨ ॥

તીલ અને સરસવ જેટલું પણ માંસ કદાપિ કોઈ નર ખાય તો તે
ખાનાર મનુષ્ય ધોર નરકને વિષે જાય, અને જ્યાં સુધી ચંદ્રમા અને સૂર્ય
તપે અર્થાત્ જ્યાંસુધી ચંદ્રમા સૂર્ય રહે ત્યાંસુધી તે માંસાહારી નરકના કુખ
લોગવે. એમ મહાભારતમાં કહ્યું છે. (પુરાણ સાર.)

અને માંસાહારી ઘણા કાળ સુધી નરકના કુખ લોગવીને કહી મનુષ્યવધ
અશક્યમાં આવે તો કેવો થાય ? તે જણાવે છે.

શ્વશ્વાયુરો દરીદ્રશ્ચ, પરકર્મોપ ઝીવિનઃ;

કુકુલેષ્વેષ જાયંતે, યે નરા માંસં મણ્ણકા. ॥ ૩ ॥

અર્થ—માંસાહારી એવ નરકનાં કુખ લોગવીને કહી મનુષ્યવધ
પામે તો તે અશ્વ આયુષ્ય પામે, કારંદ્ર શાવ, પારકા કર્મે એવન મામે,
અને નીચ કુળમાં ઉત્પન્ન થાય; જે નર માંસનું ભક્ષણ કરે તે નરક ગતિ-
નરકનાં કુખ ઉપરાંત મનુષ્યનો ભવ પામે તોપણ કુખી સ્થિતિને પામે,
અને તે ઉપરાંત એવના વધ કરનારને વિશેષ દુઃખ કહ્યું છે.

સાંભળો પ્રાણી એવના વધ કરનારને પૂર્વે કદા ઉપરાંત વિશેષ
દુઃખ નીચે પ્રમાણે અતિદાસ પુરાણમાં કહ્યું છે.

શ્વશ્વાયુ ચિકિત્સા રોગી, વિષશ્ચુર્ધિર સ્તનઃ;

વામનઃ વામન વંદો, જાયતે સ મરોમયે. ॥ ૪ ॥

અર્થ—શ્વેતુ આડખું પામે, ચિકિત્સ તે ઘેઘે-માટે-માવરો શ્વ
સલાય રોગી રહે, આંધળો થાય, જડરો થાય, ખલ થાય, વામનો શ્વ,
કુરી-કેડીયો થાય, નપુંસક થાય. એટલાં બાતં એવદાંસાના પ્રમાણે પ્રાણી
વધેલા ભવેતવ જ્યાં જ્યાં ઉત્પન્ન થાય ત્યાં ત્યાં તે પ્રમાણે પામે. અર્થાત્
માંસાહારી પ્રાણીવધકોને ઉપર પ્રમાણે દુઃખ માત્ર થાય એમ થાય
જણાવે છે. (પુરાણ સાર.)

મથ ૭૮ સુ—માંસાહારીને માટે અ્યારે ઉપરોક્ત દુઃખ કહ્યું છે
માંસના ત્વાગીને માટે આજમાં શું દુઃખ કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—અદાઓનુમાં માંસના ત્યાગીને 'ખાટે' ખીંચે 'પ્રમાતે' ૧૭ ૧૬ ૧૭.

દાવ ઝીંચે જ મોં મારી, વિષવત્ પરીચરેવેત્;

વિસોદો મગવાનાદ, સ્વર્ગચોદેશ્ય સંગિચરેતે. ॥ ૧ ॥

અર્થ—ધીરુજી અજવાન વિચિટ્ર પ્રત્યે કહે છે કે—કે વિચિટ્ર ! જે અનુપ્પ લુપિતપર્થિત માંસ ને વિષ સમાન બાત્રી તેને ત્યાગ કરે તે મનુષ્ય સ્વર્ગલોકમાં જાય ॥ અર્થાત્ તે પુરુષનો જાન સ્વર્ગમાં યાય છે. એ માંસ ત્યાગનું ફળ કહ્યું. (પુરાણસાર.)

પ્રશ્ન ૭૬ મુ—કોઈએ પેયું માંસ ખાધું ટોપ અને પછી ત્યાગ કરે તેને કંઈ ફળ ખર્ષે કે કેમ ?

ઉત્તર—એજ અધિકાર નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. સાંભળો—

યો મહાચિત્તા માંવાનિ, વધાદવિ નિરુત્તે;

યમસ્વામિ સ્વાચેદ્, શોપિ સ્વર્ગતિ નામુપાત્. ॥૨॥

અર્થ—અજાનપણે કોઈએ પેયું માંસ ખાધું ટોપ અને પછી તે માંસથી નિવર્તે તો યમ સ્વામી જે વિષ્ણુ અજવાન એમ કહે છે કે—તેદ પશુ સ્વર્ગને પામે. (પુરાણસાર.)

માંસ બહુવધી અજગ્રાં રહેત્રાં આ દુનિયામાં આપણી પ્રથંસા યાય છે. અને પહેલી દુનિયામાં સ્વર્ગ અને મુક્તિ મેળવી શકાય છે, એમ શાસ્ત્રાર જણાવે છે.—

આચારાંમ સૂત્રના અપાંતરમાં—પરિહાર્ય મિખાંસામાં યાને (૩૧) મે— કહ્યું છે કે—

જુસ્તા દુઃસ વરંવરા મતિષ્ટનાં માંસાલિનાં દુર્નતિ,

યે કુચંતિ કુબોદયેમ શિશિ માંસાદન સ્વાદસત્;

સદીર્પાપુ રદ્ધિતં ચદરુષા સંયાજ્ય ચાસ્યંતિતે,

મત્તેજદ્રદ મોગ મર્મપતિપુ સ્વર્ગપર્ણેષુ ચ.

માંસ ખાડ્યોની દુઃખમય અને કડ્ડલા જનક દુર્નતિ (દુરસ્થતા તથા નરક પ્રાપ્તિ) થતી સાંભળીને જે જાગૃતાગી પુરુષો દ્વિન્નવ પછી માંસ બહુવધે ત્યાગ કરે છે, તેઓ નીરાગી રહીને લાંબુ આયુષ્ય પુર્ણ કરી જગના જન્મમાં મુખી પર્મિદ અને ભુદિયાગી કુટુંબમાં અંવાસ્ય અને અનુક્રમે સ્વર્ગ તથા ગોક્ષ મેળવશે.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—કોણ એમ કહે કે-જ્યે પશુવધ કર્યા વિના નૈસર મળેલા માંસને ખાઈએ તને તો નરકમાં જવું ન થાય કે ના ?

ઉત્તર—ઉપર કહેલા ચાલતા અધિપતિમાં તે પણ જવાનું છે કે-

તિલ સર્વપ માત્રંતુ, યો માંસં મસને નરઃ;

તે યાંતિ નરકં ધોરં, યાવંચંદ્રીવાકરૌ. ॥ ૨ ॥

તીલ અને સરસવ જેટલું પણ માંસ કદાપિ કોણ નર ખાય તો તે ખાનાર મનુષ્ય ધોર નરકને વિશે ભય, અને જ્યાં મુખી ચંદ્રમા અને મર્મ તપે અર્થાત્ જ્યાંમુખી ચંદ્રમા સૂર્ય રહે ત્યાંમુખી તે માંસાહારી નરકના દુઃખ લોગવે. એમ મહાભારતમાં કહ્યું છે. (પુરાણ સાર.)

અને માંસાહારી ધણા કાળ મુખી નરકના દુઃખ લોગવીને કહી મનુષ્યભવમાં આવે તો કેવો થાય ? તે જણાવે છે.

સ્વાયુષો દરીદ્રશ્ચ, પરકર્મોપ ઝીવિનઃ;

કુકુલેષ્વેવ જાયંતે, યે નરા માંસ મસકા. ॥ ૩ ॥

અર્થ—માંસાહારી જીવ નરકનાં દુઃખ લોગવીને કહી મનુષ્યપદ પામે તો તે અદ્ય આયુષ્ય પામે, દારદ્ર થાય, પારકા કર્મે જીવન પામે, અને નીચ કુળમાં ઉત્પન્ન થાય; જે નર માંસનું ભક્ષણ કરે તે નરક ગતિ-નરકનાં દુઃખ ઉપશંત મનુષ્યનો ભવ પામે તોપણ દુઃખી સ્થિતિને પામે, અને તે ઉપશંત જીવના વધ કરનારને વિશેષ દુઃખ કહ્યું છે.

સાંભળો પ્રાણી જીવના વધ કરનારને પૂર્વે કદા ઉપશંત વિશેષ દુઃખ નીચે પ્રમાણે અતિહાસ પુરાણમાં કહ્યું છે.

સ્વરૂપાસુ વિકલા રોગી, વિચક્ષુર્બધિર સ્તલઃ;

વામનઃ પામન પંદો, જાયતે સ મવોમરે. ॥ ૪ ॥

અર્થ—થોડું આઉંનું પામે, વિકલ તે થેલો-માંસો-ખાવરો થાય સદાય રોગી રહે, આંધળો થાય, બહેરો થાય, ખલ થાય, વામનો થાય, કુદી-કોદીયો થાય, નપુંસક થાય. જોટલાં-વાનાં જીવ-હંસાના પ્રભાવે પ્રાણી વધકો ભવોભવ જ્યાં જ્યાં ઉત્પન્ન થાય ત્યાં ત્યાં તે પ્રમાણે પામે. અર્થાત્ માંસાહારી પ્રાણીવધકોને ઉપર પ્રમાણે દુઃખ પ્રાપ્ત થાય એમ શાસ્ત્ર જણાવે છે. (પુરાણ સાર)

પ્રશ્ન ૭૮ મું—માંસાહારીને માટે, જ્યારે ઉપરોક્ત દુઃખ કહ્યું તે માંસના ત્યાગીને માટે શાસનમાં શું દુઃખ કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો—મહાશંકરેતમાં માંસમાં ત્યાગીને-માટે ખીચે પ્રમાણે
કૃત્ય કર્યું છે.

યાવ જીવં ચ યો માંસં, વિપવત્ પરીરક્ષયત્;

વિહીષો મગવાનાદ, સ્વર્ગલોકેસ્ય સંસ્થિતે. ॥ ૧ ॥

અર્થ—શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન વિચિત્ર પ્રત્યે કહે છે કે-હે વિચિત્ર! જે
મનુષ્ય અવિતપર્યંત માંસ ને વિવિધ સમાન ભણી તેના ત્યાગ કરે તે મનુષ્ય
સ્વર્ગલોકમાં જાય ॥ અર્થાત્ તે પુરૂષનો વાત સ્વર્ગમાં થાય છે. એ માંસ
ત્યાગનું કૃત્ય કર્યું. (પુરાણ સાર.)

પ્રશ્ન ૭૬ મું—કોઈએ પેલું માંસ ખાધું હોય અને પછી ત્યાગ
કરે તેને કંઈ કૃત્ય ખરું કે કેમ?

ઉત્તર—એજ અધિકારે નીચે પ્રમાણે કર્યું છે. સાંભળો—

યો મક્ષયિત્વા માંસાનિ, પચ્યાદપિ નિવર્તતે;

યમસ્વામિ સ્વાચેદં, સ્તોપિ સ્વર્ગતિ નામ્નુવાત્. ॥૨॥

અર્થ—જાણનારે કોઈએ પેલું માંસ ખાધું હોય અને પછી તે
માંસથી નિવર્તે તો યમ સ્વામી જે વિષ્ણુ ભગવાન એમ કહે છે કે-તે
પણ સ્વર્ગને પામે. (પુરાણસાર.)

માંસ ભક્ષણથી ભજનમાં રહેલાં આ દુનિયામાં આપણી પ્રથંકા થાય
છે. અને પહેલી દુનિયામાં સ્વર્ગ અને સુહૃદ મિત્રની શકાય છે, એમ
શાસ્ત્રકાર જણાવે છે.—

આચારાંગ સૂત્રના આપાંતરમાં—પરિહાર્યં મિમાંસામાં પાને (૧૧) ને—
કર્યું છે કે—

કૃત્વા દુઃસ વરંવરા મતિષ્ટાં માંસાશિનાં કુર્નાતિ,

યે કુર્વંતિ શુભોદયેન ચિરં માંસાદન સ્માદરાત્;

સદીર્ઘાં રદ્ધિતં મદરુચા સંચાલ્ય ચાસ્થંભિતે,

મર્ત્યેન્દ્રિય મોગ મર્મયતિષુ સ્વર્ગપરર્ગેષુ ચ.

માંસ ખાડેઓની દુઃખમય અને કડ્ડા જનક દુર્ધર્મ (દુરવસ્થા તથા
નરક પ્રાપ્તિ) થતી સાંભળીને જે ભાગ્યશાળી પુરૂષો દિગ્મય પછી માંસ
ભક્ષણનો ત્યાગ કરે છે, તેઓ નીરાગી રહીને લાંબુ આયુષ્ય પુરું કરી
જગતા જન્મમાં સુખી ધર્મિષ્ઠ અને શુદ્ધિશાળી દુરુન્નમ અવસ્થા અને
અનુક્રમે સ્વર્ગ તથા મોક્ષ મેળવશે.

પ્રશ્ન ૮૦ શું—કદાપિ કોઈ એમ કહે કે—યજ્ઞાદિ અર્થે પશુવધ તથા માંસાદિક ભક્ષણ કરવાનો નિષેદ નથી. તેનું કેમ ?

ઉત્તર—દરેક ધર્મ દયાનો ઉપદેશ કરે છે—હિંસાનો નિષેધ કરે છે—હિંસા માટે તિસ્તર બતાવે છે. હિંદુ ધર્મમાં, દયા, દાન ને દમન એને સુસલમાન ધર્મમાં ખેર-ખેર ને જાંઘળી, કહેલ છે, એમ સૌ કોઈ બહે છે. છતાં તેજ ધર્મના ઉપદેશકો અમુક અમુક નિમિત્ત બતાવીને હિંસાની છુટ આપે અરે! હિંસાનો આદેશ કરે તે કેવી સંતાપજનક વાત? આ કેવળ સ્વધર્મની હલકાઈ કરાવવાનું કામ નહિ તો બીજું શું? અહિંસાના પાયા ઉપર ચલાયલા ધર્મો ધર્મ ખાતરજ હિંસા કરવાનું ફરમાવે એવું શું કોઈ વિચારવાન મનુષ્ય માંની શકશે? શું એવા ફરમાન કાઢી બતાવનાર બનેને શુભ સ્વાર્થ છાનો રહેશે.

બન્યું છે એમ કે-કેટલાંક ઉપદેશકોએ અજ્ઞાનતાથી, ધર્મ પુસ્તકોનો મર્મ જરાબર નહિ સમજવાથી, અર્થનો અનર્થ કર્યો છે અને કેટલાક ઉપદેશકોએ માંસ મદિરાની લાલચથી બીભચો તે ખાય અને શુદ્ધ ખાવ તેથી પોતાની હલકાઈ કહેવાય-નિંદા યાય અને માન-દ્રવ્ય આદિ મળતું બંધ થાય તેમ સમજીને-ધર્મપુસ્તકોમાં પાછળથી અમુક શબ્દો ઉમેરી દીધા હોય તો ના કેમ કહી શકાય?

ધર્મ અર્થે હિંસા (હાખણ તરીકે યજ્ઞ, બકરી ઇત્યાદિ) કરવા સંબંધમાં તે ધર્મો ખુદ પોતે શું મત આપે છે તે હું તમને કહીશ. આપણા કેટલાક બ્રાહ્મણ બંધુઓ અશ્વમેધ, ગોમેધ, અન્નમેધ વિગેરે યજ્ઞોની દિમાયત કરે છે તે સંબંધમાં શ્રીમદ્ ભાગવત કે જે તેમનું પવિત્ર પુસ્તક ગણાય છે, અને માણસ મરી ગયા પછી તેના કપાળ અર્થે જે પુસ્તક વંચાવવામાં આવે છે, તેમા જે દલીલ છે તે ખાસ ભણવા યોગ્ય છે.

પ્રશ્ન ૮૧ શું—ભાગવતમાં શું કહ્યું છે? તે જણાવો?

ઉત્તર—શ્રીમદ્ ભાગવત પુતાણ કે જે પ્રમાણભૂત પુસ્તક ગણાય છે તેના ૪ સ્કંધના ૨૫ મા અધ્યયનના ૭-૮મા શ્લોકમાં કહ્યું છે કે:-

પ્રત્વીન બદ્ધો નામના રાજાએ પોતાની યજ્ઞગ પરિપૂર્ણ કરવા કહ્યું કર્યું કરી દબરો પશુઓને મારવાં તે જોઈ તે પ્રમાણે ન કરવા એ નારદજીએ તે રાજાને કહ્યું કે-

મો મો પગાવને રાગન્, પશુન્ વશ્યવશાંચરે;

સંશા રિત વ્ ઝીર્વમંચાન્, નિર્ધૂમેન સદ્સચઃ.

एते त्वां क्षमतीहति, स्मरती वेदसं संबुः ।

मपरेत मयः कृटी, छिदं'पुलिपु मन्मदा.

ભાવાર્થ—“હે શશ્વન્ ! તેં યજ્ઞમાં હજારો પશુઓને માર્યા છે, તે સઘળાં તારી પાટ જોઇ રહ્યાં છે, અને તને વારંવાર સંજાળે છે સખળ તું મરી જાય ત્યારે તેઓ તને તેવાંજ હથિયારો વડે ઠાપશે.” આ પ્રમાણે કહી ન્યાસદળએ પ્રાચીન બહોં શબ્દોને પશુઓ નજરે દેખાડ્યાં, તે જોઇ એ રાજાએ ભયભિત થઇ કહ્યું કે “હવેથી હું તે પ્રમાણે નહિ કરું.”

(હિતશિક્ષા.)

આ પ્રમાણે હિંદુ ધર્મ સાચના યોદ્ધામાં યોદ્ધાં પુસ્તક શ્રીમદ્ ભાગવતમાં કહેલું છે તા તેનું ઉલ્લેખ કરી યજ્ઞ નિમિત્તે તથા બીજી કોઇપણ પ્રકારની દેવ નિમિત્તે હિંસા કરવી એ કોઇપણ સમજી માણસને યોગ્ય નથી. આ વિષે શિવ પુરાણમાં પણ કહ્યું છે.

મ્મ ૮૨ શુ—શિવ પુરાણમાં શુ કહ્યું છે? તે જાણવું જોઇએ.

ઉત્તર—સંભળો—ઉપરના વ્યાજ્ઞતા અધિકારે કહ્યું છે કે—આ ઉપરાંત શિવપુરાણ નામનો શ્રદ્ધ શ્રીમદ્ ભાગવત તથા ભારતના વારણરૂપે છે. તેમાં યજ્ઞ અર્થ થતી હિંસા તથા માંસ કંદણ સંબંધે, તેમજ હરકોઇ પ્રકારની જીવ હિંસા સંબંધે, પદેપદે નિયમ દર્શાવે છે. તે ટાંકવાથી અત્રે વિશેષ ઉંબાણ થવાનો ભય રહે છે. (આચાર્યગ્રંથ ભાષાંતર-સંગ્રહાર્થે વિવેક.)

સ્વામીનારાયણની શિક્ષાપત્રીમાં પણ શ્રી સંકેતનંદજીએ તે વિષે સારી શિક્ષા આપી છે.

મ્મ ૮૩ શુ—સંકેતનંદજીની શિક્ષાપત્રીમાં શુ કહ્યું છે? તે મજી જાણવો?

ઉત્તર—સંભળો—શ્રીમદ્ સંકેતનંદજી પોતાની શિક્ષાપત્રી સંવત ૧૬૫૫ માં છપાએલી છે તેમાં શ્લોક ૧૧ મેં—કહ્યું છે કે—

कस्यापि प्राणिनो हिंसा, नैवकार्वात्र मामकैः;

तूष्म सूक्ष्म, मनुजानां दे, रपि बुद्ध्या, कदाचन. ૧૧

અર્થ—“હવે તે વર્તવાની રીત કહિયે. જે—અમારા જે સર્વજીવી તેમજ કોઇ જીવ પ્રાણિમાત્રની પણ હિંસા ન કરવી અને જીવોને તો ઝીણા એવા નૂં, માકડ, આંચક, આદિક જીવ તેમની પણ હિંસા કરારેખ ન કરવી. તેમજ શ્લોક ૧૨ મેં—યજ્ઞાદિ અર્થે પણ હિંસાનો નિયમ કર્યો છે.

સહજનંદશ પોતાની શિક્ષાપત્રીમાં કહે છે કે-શ્લોક-

દેવતા વિતૃયાગાર્થ, મપ્યજાદેશ્ય દિસનમઃ

નક્ત્યમર્હિસૈવ, ધર્મઃપ્રોક્તોઽસ્તિયન્મહાન. ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—અને દેવતાને પિતૃ તેનાં યજ્ઞને અર્થે પણ બકરા મૃતક શશલાં માછલાં આદિક કોઈ જીવની હિંસા ન કરવી. કેમ કે અહિંસા તેજ મોટો ધર્મ છે. એમ સર્વ ગ્રાંથમાં કહ્યું છે. તેમજ પત્રમાં શ્લોકમાં માંસનો પણ સર્વથા નિવેધ કર્યો છે.

સહજનંદશ પોતાની શિક્ષાપત્રીમાં કહે છે કે-શ્લોક-

ન મશ્યં સર્વથા માંસં, યજ્ઞ શિષ્ટમપિ કચિત્;

ન પેયંચ સુરા મધ, મપિ દેવ નિવેદિતમ્. ॥ ૧૫ ॥

અર્થ—માંસ સર્વથા ખાવું નહિ, અને જે માંસ યજ્ઞનું હોય તેણે તોપણ અથવા આપતકાગ્રમાં પણ ક્યારેય ખાવું નહિ. અને ત્રણ પ્રાણી સુરાને અગિયાર પ્રકારનું મધ તે દેવતાનું નૈવેદ્ય હોય તેપણ ન પીવું. વળી શ્લોક ૨૨ મે-કહે છે કે-

દેવતાયૈ મવેદ્યસ્યૈ, સુરા માંસ નિવેદનમ્;

યતુરોઽજાદિ દિસાચ, ન મશ્યં તન્નિવેદિતમ્. ॥ ૨૨ ॥

અર્થ—અને જે દેવતાને મુશ માંસનું નૈવેદ્ય યાતું હોય અને જે જે દેવતાની આગળ બકરા આદિક જીવની હિંસા થતી હોય તે દેવતાને નૈવેદ્ય ન ખાવું. (ઇતિ શિક્ષાપત્રી.)

પ્રાણીવધ અને માંસાહાર-માંસ ખેરાક નિવેધના હિંદુ ધર્મના પવિત્ર પુસ્તકોમાંથી પુસ્તક નીકળી આવે છે તેમજ મુસલમાન, પારસી અને અન્ય વગેરેના ધર્મ પુસ્તકોમાં પણ પ્રાણી હિંસા ને માંસ ખેરાક વિશે સખ્ત મનાઈ કરેલી જોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૮૪ મું—મુસલમાન ભાઈઓના ધર્મ પુસ્તકોમાં પ્રાણી હિંસા અને માંસાહારનો નિવેધ કેવી રીતે કર્યો છે તે જણાવો ?

ઉત્તર—મુઝબીહ-મુસલમાનોના “આઈને અકબરી”માં લખેલું છે કે-અકબર જાદશ્વદ્ધ ૬૨ સુકકારથી સચિત્તરે, મદજુને દિવસે, તીર રોજા જમીનને દિવસે, અને આખા હરજરીન તથા આખા માસમાં બીલકુલ માંસ ખાતે નહિ તેવીજ રીતે અજ્ઞ પત્ર કોઈ મુસલમાન “શાહેક શરીખ” ખાતે “દરહીટ” માં પાને છે તો તુરતજ માંસ ખાવું છાંટી દે છે.

વગી શવજી વેરા જેઓ લોટીઆ વેરા-કહેવાય છે, તેઓ બીજાક
માંસ ખાતા નથી; તેથી તેઓ-નગોશીઆ અથવા નમાંગીઆ-કહેવાય છે.
તેઓની વસ્તી પડોદરામાં પણ છે; તેમજ તેમના ધર્મ પુસ્તકમાં ફરમાવેલું
છે કે-ફલા સજ બલ્લુ ગુતૂન કુમ મદાવરલ હયવાનાત ॥ અર્થ-તું પશુ-પક્ષી-
ઓની કબર તારા પેટમાં કરીશ નહિ અર્થાત્ તેમને ખારીને ખાઈશ નહિ.

કુશને સરીફના-નુરાઅન-આમ-ની આવડ ૧૪૨ માં-અસ્લા-
તાફલાએ સાફ ફરમાવેલું છે કે-જ મિનલ મન મામે હમૂ કર્તુ જ ફર્તા ॥
કુલૂમિમ્મા રજક કુમુસ્લા હો ॥

અર્થ:-અસ્લાએ ચોપગાં બાનવરોમાંથી કેટલાંક બાર ઉપાડરા માટે
પેદા દીધાં છે અને આવા માટે જમીનને લગતી બનરપતિ તથા અનાજ
ઉત્પન્ન કર્યું છે તે તમે ખાઓ-વગી તેજ રૂસા-અન-આમમાં લેજેલું છે
કે-તમે ન ખાઓ-લોટી અને કુલ્લરનું માંસ, ઘાથી ખાવામાં આવે તેનું
માંસ અથવા બીજા કોઈ પ્રાણીના ખાવાથી ભરે તેનું માંસ

ખારી ઉઠને દિવસે ખારી ન ખાવા વિષે કુશનમાં મુસાદ્દલની
૩૬ મી આયાતમાં અસ્લાતાફલાએ ખુદ ફરમાવેલું છે કે-ખાસ અમર લોટી
મને પહોંચશે નહિ પણ બેક પસલેજારી પહોંચશે. (આચારાંગના
આવાન્તરમાં ચપ્પાઈ વિષે જાને ૩૮ મેં).

મમ ૮૫ થું-ઉપરની હકીકત માટે બીજા કોઈ દાખલા છે ?

ઉત્તર-‘હિત ચિલા’માં-પૃષ્ઠ ૨૪-૨૫ મેં-૩૬ છે કે-

કુશન કહે છે કે-“માંસ અમર લોટી અને પહોંચશે નહિ. પસ-
લેજારીજ માત્ર અને પહોંચશે.” (મુસાદ્દ ૬૦)

શમામિન્ શામ્મલિન્ ફિલ્લ અરેવલા વૈરન

શતીરોવજનાદીએ ફૈસલાઅમૂનઅવસાલજૂન્

“અને જે પશુ પૃથ્વી ઉપર ચાલે છે-અને જે ઘસી પાડતી જાય
જે ઉડે છે તે બીજું કોઈજ નહિ પણ તમારા જેવા લોકો છે.”-
(કુશન-નુરઆન આમ)

માટે પેર્મજર દર્જાત મદમદ નબીસારોબના ખલીફા હકમરઅમરી
સાહેબે ફરમાવ્યું છે કે-“તું પશુ કે પક્ષીની કબર તારા પેટમાં કરીશ નહિ”

મુસલમાન બાઈબો ખારી કંઈ કરે છે. તેના માટે હિતચિલા ૧૮
૩૩-૩૪-મે-૩૬ છે કે-

મુસલમાનમાઈજો બકરી ઇંદ કરે છે પણ વાગ ઇંદ કેઈ કરું નથી. શંક બીચારાં બકરા ! આટલાં બધાં પગુ-પગીઓ અને માનવેમાંથી દયાળુ અદ્વાતાદ્વાએ તમનેજ પોતાના ભણ મટે ચોખી કદાવ્યાં ? નહિ, નહિ, એ દયાળુ દેવનાં નામ ઉપર હે ! મુસલમાનમાઈજો તમે ખોટું ઇંદ ચલાવ્યો નહિ. તમે તે સાહેબનો દુકમ બરાબર સમજ્યા કોચીય કરે.

ઇબ્રાહીમ પેગમ્બર જ્યારે ઇમાનમાં આવ્યા ત્યારે તેમના ઇમાનની પરીક્ષા કરવા સાફ અદ્વાએ તેમને કહ્યું કે—“તારી વહાલામાં વહાલી સ્ત્રીજનો લોગ આપ.” તે ઉપરથી ઇબ્રાહીમ પેગમ્બરે પોતાના એકના એક છોકરા ઇસમાઇલને મારવા તૈયાર કર્યો અને જેવો તે પોતાની આંખે પાટો બાંધી તેને છરી વટે મારવા બંધ છે તેવોજ અદ્વાએ તે છોકરાની જગ્યાએ ઘેટું (ફૂંજો) લાવી મૂક્યું. આમાં હકીકત એવી છે કે, અદ્વાનો વિચાર ઘેટાંનો લોગ લેવાનો ન હતો પણ ઇબ્રાહીમનો પોતા ઉપરનો પ્રેમ કેટલા દરજ્જે છે તે જોવાનો હતો, તેણે તો ઘેટાંને પણ સજીવન કર્યું હતું.

હિંદુ ભાઈઓમાં પણ એવીજ કયા ચાલે છે કે, સમાગમ્ય દેવ કેલેરા કુંવરને ખાંડળીઆમાં ઘાતી ખાંડયો હતો, પણ ઇશ્વરે તેને સજીવન કર્યો હતો. આ સર્વ દાખલામાં ઇશ્વરનો હેતુ માંસ ખાવાનો નહિ પણ ભક્તોની ઠસોટી કરવાનોજ હોવો જોઈએ.

ઇંદ દરનારા ભાઈઓએ મન સાથે એટલોજ વિચાર કરવો જોઈએ કે જ્યારે આપણે ઇંદનો, વહેવાર ઉપર કહેલા બનાવને લીધે કરીએ છીએ, ત્યારે ઘેટાંનો નહિ પણ ઇબ્રાહીમની માફક પોતાની વહાલામાં વહાલી સ્ત્રીજનો લોગ આપવો જોઈએ. શું તે આપણાથી બની શક્યે ?

કુરાનમાં સૂરા ઉલમાયદ સિખરા ૪, મંજર ૨, આયાત ૩માં લખ્યું છે કે—“મક્કામાં તેની હદ સુધીમાં દોઢએ જનાવર મારવું નહિ અને દોઢ ભૂલથી મારે તો તેને બદલે પોતાનું પાણેલું જનાવર મૂકી દેવું અથવા તો બે રાહા માણસો જે હીમત કરાવે તેટલી ગિમતનું ખાણું ગરીબોને ખવરાવવું.” જો હિંદુ એ નાપાક ન હોત તો ધર્મ શેત્રમાં તેની ખાસ મના ચા માટે દોઢ શકે ? (હિત શિક્ષાં.)

પ્ર ૮૬ સુ—મુસલમાન કેને કહિયે તેનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—મુસલમાન વાકો કહો, માન મુશ્કે મીર; જે માનનો તખર કરે—માનને મુસલમાન મસલે તેને મુસલમાન કહીએ.

પ્રશ્ન ૮૭ મું—પીર કોને કહીયે, પીરનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—પીર તાકો જાળીવ, જાને વરકી પીટ. જે પારકી પીડા બાલો તેને પીર કહીએ. દિસનગરનીમાં કનુ ડી કુ-કુદા પીર જોયે વર પાર ન વિચારી દે. ॥ જે પારકી પીડાનો વિચર ન કરે તેને પીર કેમ કહીએ ? અર્થાત્ જે દુનિયામાં પીરપત્રે પૂજાય તે પશ્ચીકાના બાલુ હોય. કોઈ પણ જીવને દુઃખી દેખી જેનું દુઃખ કંપી જાયે તે પીરપત્રાની પદવીને લાપક હોય અને સર્વ જીવ ઉપર દયાવાન હોય તેજ પીર કહેવાય.

પ્રશ્ન ૮૮ મું—અટલા કોને કહીએ ?

ઉત્તર—જન્મા લાહ જુસાવતા, જન્મ જરા જોર મરણ, આ દુનિયામાં જન્મ જરા ને મરણનો લા લાગી રહી છે તે પક્ષીતાને છુત્રાવી જન્મ જરા ને મરણના હાથમાંથી નીકળી અખંડ મુખની પ્રાપ્તિ મેળવે તેને અટલા કહીએ.

પ્રશ્ન ૮૯ મું—ખુદા કોને કહીએ ?

ઉત્તર—જુદા જુનથી ઉપરે, દાર જુને દીવ સરળ. દયાહિન જોવા અ-ધર્મીઓના હાથથી કપાતા પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કરે-તેને મરણના ભયથી ભયાયે, તથા નિરપનાયિ પ્રાણીઓની દાહ સભ્યે-તેની અરજ સાંભળે, અને તેને અભય પહોં સરણ આપે જોવા દયાળુ દેવને ખુદા કહીએ.

પ્રશ્ન ૯૦ મું—ફકીર કોને કહીયે અને ફકીરનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—ફકીર અને ફકીરનું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.

ફકીર ફકીરી કહન હે, જેથી દૂર ખજુર;
થટે તો ચાએ પ્રેમ રસ, પટે તો ચકના ચુર. ૧
ફાફા ફત ફસાક દિલ, આશન દદ ગંભીર;
ફિકિરી ફારી કફની કવે, તિસકો કહી ફકીર ૨
મન મારે તન વશ કરે, જોને સકલ શરીર;
દયારૂપ કથની કથે, તાકો નામ ફકીર. ૩

પ્રશ્ન ૯૧ મું—કાળને કલમા શું કહે છે ?

ઉત્તર—કાળ, જો, ઉપદેશક ધર્મ ગુરુ કલમાના વાંચવાર-કલમાનો પદનાર તેને કલમા કહે ડી કે-

કાળ કલમા મત પદો, કલમા તમકુ જોલે;
સાહેબ દાતલુકા દિસાબ-માગે, તો જી મારે કયું છોડે. ૧

મુસલમાનભાઈઓ બકરી ઇદ કરે છે 'પણ વાઘ ઇદ કેઈ કરું નથી. રાંક બીચારાં બકરાં ! આટલાં બધાં પશુ-પક્ષીઓ અને માનવોમાંથી દયાળુ અટલાતાટલાએ તમનેજ પોતાના લક્ષ મટે શોધી કઢાડ્યાં? નહિ, નહિ, એ દયાળુ દેવનાં નામ ઉપર હે ! મુસલમાનભાઈઓ તમે ખોટું કંઈ ચલાવ્યો નહિ. તમે તે સાહેબનો હુકમ બરાબર સમજવા કોશીલ કરો.

ઇબ્રાહીમ પેગંબર જ્યારે ઇમાનમાં આવ્યા ત્યારે તેમના ઇમાનની પરીક્ષા કરવા સાડ અટલાએ તેમને કહ્યું કે—“તારી વહાલામાં વહાલી ચીજનો લોગ આપ.” તે ઉપરથી ઇબ્રાહીમ પેગંબરે પોતાના એકના એક ઓકરા ઇસ્માઇલને મારવા તૈયાર કર્યો અને જેવો તે પોતાની આંખે પડ્યો બાંધી તેને છરી વડે મારવા જાય છે તેવોજ અટલાએ તે ઓકરાની જગાએ પેટું (હમ્મો) લાવી મૂક્યું. આમાં હકીકત એવી છે કે, અટલાનો વિચાર ઘેટાંનો લોગ લેવાનો ન હતો પણ ઇબ્રાહીમનો પોતા ઉપરનો પ્રેમ કેટલા દરજ્જે છે તે જોવાનો હતો, તેણે તો ઘેટાંને પણ સજીવન ર્યું હતું.

હિંદુ ભાઈઓમાં પણ એવીજ કથા ચાલે છે કે, સમાજમાં કે કેલેરા કુંવરને ખાંડણીઆમાં ઘાતી ખાંડયો હતો, પણ ઇશ્વરે તેને સજીવ ર્યો હતો. આ સર્વ કાબલામાં ઇશ્વરનો હેતુ માંસ ખાવાનો નહિ પણ ભક્તોની કસોટી કરવાનોજ હોવો જોઈએ.

ઇદ દરનારા ભાઈઓએ મન સાથે એટલોજ નિચાર કરવો જોઈએ છે કે જ્યારે આપણે ઇદનો તહેવાર ઉપર કહેલા જનારને લીધે કરીએ છીએ, ત્યારે ઘેટાંનો નહિ પણ ઇબ્રાહીમની માફક પોતાની વહાલામાં વહાલી ચીજનો લોગ આપવો જોઈએ. શું તે આપણાથી બની શકે?

કુશનમાં સૂરા ઉશમાયદ સિપારા ૪, મંજલ ૨, આયાત ૩ થી લખ્યું છે કે—“મજામાં તેનો હદ મુખીમાં કોઈએ જનાર મારવું નહિ અને કોઈ બુલથી મારે તો તેને બરકે પોતાનું પાળેતું જનાર મૂકી દે” અથવા તો એ દાલા માફક જે હીમન કસવે તેટલી ગિમનનું પાર્ક મરીઓને ખરવાવું.” એ હિંદુ એ નાપાક ન હોય તો પાર્ક ફેરવનાં તેની ખાત્ર મના યા માટે કોઈ શકે? (હિન સિદ્ધા.)

પ્ર ૮૬ મું—મુસલમાન કેને કહિયે તેનો અર્થ શું?

ઉત્તર—મુસલમાન લોકો જદો, માન મુગટે મીઠા જે માનનો ભર દરે-માનને મુજબે-મુજબે તેને મુસલમાન કહીએ.

પ્રશ્ન ૮૭ સું—પીર કેને કહીએ, પીરનો અર્થ શું ?

ઉત્તર—પીર તાકો જાળીવ, જાને વરકી વાંદ. જે પારડી પીડા બાજે તેને પીર કહીએ. કિસનઆવનીઆ કહું છે કે-કદા પર જોવે વર પાર ન વિચારી દે. ॥ જે પારડી પીડાનો વિચર ન કરે તેને પીર કેમ કહીએ ? અર્થાત્ જે દુનિયામાં પીરપત્રે પૂજ્ય તે પરપીડાના બલુ હોય. કોઈ પત્ર જીવને દુઃખી દેખી જેનું દૃઢ્ય ક'પી ;આવે તે પીરપત્રાની પદવીને લાપક હોય અને સર્વ જીવ ઉપર દયાવાન હોય તેજ પીર કહેવાય.

પ્રશ્ન ૮૮ સું—અદ્વા કેને કહીએ ?

ઉત્તર—અજ્ઞા સાદ જુસાવતા, જન્મ મરા મૌર મરણ, આ દુનિયામાં જન્મ જરા ને મરણની લા લાગી રહી છે તે પદ્ધતિને જુઝાવી જન્મ જરા ને મરણના દાહમાંથી નીકળી અખંડ મુખની પ્રાપ્તિ થેતવે તેને અદ્વા કહીએ.

પ્રશ્ન ૮૯ સું—ખુદા કેને કહીએ ?

ઉત્તર—જુદા જુદાઈ ઉચરે, દાદ મુને દોવ સરળ. દયાહિન એવા અ-ધર્મીઓના દાધથી કપાતા પ્રાણીઓનો ઉદ્ધાર કરે-તેને મરણના બપથી બચાવે, તથા નિરપરાધિ પ્રાણીઓની દાદ સૂજે-તેની અરજ સાંભળે, અને તેને અભય પદનું સરજું આપે એવા દયાળુ દેવને ખુદા કહીએ.

પ્રશ્ન ૯૦ સું—ફકીર કેને કહીએ અને ફકીરનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—ફકીર અને ફકીરનું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.

ફકીર ફકીરી કઠન દે, જેથી દૂર ખજુર,
થટ તો થાજે પ્રેમ રસ, પડે તો થકના ચુર. ૧
ફકીર ફત ફરાક દિલ, આશન દદ ગંજીર,
ફિકિરી ફારી કફની કરે, તિસકો કહી ફકીર. ૨
મન મારે તન વશ કરે, જોજે સકલ શરીર,
દવાદપ કચની કચે, તાકો નામ ફકીર. ૩

પ્રશ્ન ૯૧ સું—કાજીને કલમા શું કહે છે ?

ઉત્તર—કાજી, એ, ઉપદેશક ધર્મ ગુરુ કલમાના પાંચનાર-કલમાના પદનાર તેને કલમા કહે છે કે-

કાજી કલમા મત પડો, કલમા તમકુ બોલે;
સાહેબ હાલકુકા હિસાબ માગે, તો જીર મારે કયું ઊડે. ૧

પ્રશ્ન ૯૨ મું—અબ્બો! મું ઉપદેશ છે ?

ઉત્તર—અબ્બ-ગકરા-મુસલમાનને ઉપદેશ કરે છે કે-

અબ્બ મુસલમાન અવલકા, આપ કરે ઉપદેશ;
શીર કાટયા સો કટાઉગા, દેખો દાદી કેય. ૧

પ્રશ્ન ૯૩ મું—મુસલમાન અને કાફરમાં શો તફાવત ?

ઉત્તર—મુસલમાન અને કાફરવચ્ચે હૃદયના દિલનો તફાવત હોય તે જણાવે છે.

મોંમ દીલ મુસલમાન, ઃકલ દીલ કાફર;
કાફર મારે છવકું, એ સબ ખુદાકા મુસાફર. ૧

મુસલમાનનું દીલ મોંમ કેતા મીલુ જેવું નરમ હોય, અને કાફરનું દીલ કઠલુ હોય. છવને મારે તે કાફર કહેવાય. ખરે મુસલમાન હોય તે તો સર્વ છવ ખુદાના મુસાફર છે એમ માને. અર્થાત્ દુનિયાપર રહેલા તમામ પ્રાણી માત્ર ખુદાની બોલાઈ છે, ખુદાના બાલનમાં છે એમ માને તેનું રક્ષણ કરવું.

પ્રશ્ન ૯૪ મું—ગકરી ઇંદને દિવસે કેવી રીતે વર્તવું ?

ઉત્તર—ગકરી ઇંદને દિવસે મુસલમાન બાહબોને કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ કે તે દિવસે ખેરીયાઈ કરવી જોઈએ એટલે ખેરીયાઈનો અર્થ દાન દેવાનો કહેવાય, અને દાનમાં ગ્રેહ દાન તે અભયદાન કહેવાય છે માટે સર્વ છવને અભયદાન આપવું તેજ ખરી ખેરીયાઈ છે માટે ગકરી ઇંદને દહાડે કેવી રીતે વર્તવું તે તે કહેલ છે.

ગકરી ઇંદને દહાડલે, યધએ ગરીબ કંગાલ;
આપ સબ જલ્લે અબ્બ, તે ખુદાકા બાળ. ૧

ત્યારે ગકરી ઇંદનો દિવસ આવે ત્યારે પોતે ગરીબ અને કંગાલ બની જાવું, આનો પરમાર્થ એ છે કે-તે દિવસે પોતાનું હૃદય મોંમ (મીલુ) જેવું નરમ અને સરલ બનાવી દેવું જરા પણ માન કે અભિમાન નહિ રાખતાં પોતાના બસબર સર્વ છવને જાણી એમ માનવું કે જેમ હું એ ખુદાનો બાળક છું તેમ આ અબ્બ વગેરે સર્વ પ્રાણી ખુદાના બાળક છે મારે મારો ધર્મ-મારો મુસલમાન ધર્મ 'ખેર-ખેર ને-બંદગીનો છે. એમ જાણી સર્વ પ્રાણીઓને પોતાના બસબર માની સર્વ છવ ઉપર મહેર લાવી દેવા

લાવી-તેનું રક્ષણ કરવું-સર્વ. જીવને અમર્યદાન દેવું તેજ જીવની ખરી અંદગી કરી કહેવાય. અને આ પ્રમાણે વર્તે તોજ ખરો મુસલમાન કહેવાય એમ કુરાનનું ફરમાન છે. અને દાદનું વાક્ય પણ ખાસ કરીને ધ્વાનમાં લેવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૬૫ થું—દાદનું વાક્ય થું છે તે પણ જણાવશો ?

ઉત્તર—દાદ એક જગદી નેતા ગણાઈ ગયો છે તેના કેટલાક વાક્યો અનુભવીઓ ગૃહજી કરે છે. તે એમ જણાય છે કે—

દાદ એક દયા વિના, બગીચા વક્ષજી બહાર,

સરોવરમાં નીર નહિ, પછી મર ઉચી બાંધે પાગ. ૧

દયા વિના વક્ષજી, જીવ, આતુરી કે જ્ઞાન અથવા દોષ પ્રકારની કિરા વગેરે કાંઈ પણ ફગીબૂત ચર્તા નથી. સત્તે ઉચી ને મજબુત પાગનું વગાવ દોષ પણ તેમાં પાણી ન દોષ તો તે વગાવ નકામુંજ ગણાય, તંમ દયા વિના સર્વ નકામુંજ બાજીવું.

સર્વ ધર્મ સત્ય અને અદ્વિતિયા બોધનેજ મીખરે મુકે છે અને તે ઉપદેશની સફળતા ઉપરજ પોતાના ધર્મના વિશ્વધનો આધાર માને છે. તેમાં પણ સર્વ ધર્મ દયાને પ્રધાન પદ આપે છે. તમાં પણ વિદેરે કરીને જીન ધર્મનો મુગપાયો દયા ઉપરનોજ છે. અને શાસ્ત્રાર પણ સુખ્યત્વે કરીને જ્ઞાની પુરોને જ્ઞાનનો સાર પણ દયાજ જણાવી છે.

પ્રશ્ન ૬૬ થું—જેન સુત્રોમાં દયા માટે જ્ઞાનીને થું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સામ્યો-મુખ્યગ્રંથ સૂત્રના અધ્યયન પહેલે-ઉદેશે ૪ થે આયા ૧૦ મી-તમાં કહ્યું છે કે—

एवं तु माणिजो सारं, जंन हिंसर्हं निषण्णं;

अहिंसा समवं जेव, एतावत्तं विषाणिमा. ॥ ૧૦ ॥

“જ્ઞાની પુરુષના જ્ઞાનનો સાર એ છે કે—દોષ પણ જીવને હજી નહિ અને જીવ દયા એજ પ્રધાન એવું વિવેકવત દેવ તે બોલે.” અને વેદ પણ એજ જણાવે છે કે—

अहिंसा परमो धर्म, सुखा हिंसा परमोदयः;

अहिंसा परमं दान, अहिंसा परमं तपः ॥ ૧ ॥

“અહિંસા એજ મોટો ધર્મ છે, એજ દય છે, એજ મોટું દાન છે અને એજ મોટો તપ છે.” (દ્વિતિયકાંડ)

આ પ્રમાણે હિંદુ ધર્મ અને મુસલમાન ધર્મમાં પ્રાણી હિંસા અને માંસાહારના નિષેદ સાથે અહિંસા ધર્મનું સ્વરૂપ બતાવ્યું. તેમજ પાશ્વરી ધર્મમાં પણ પ્રાણી વધ તથા માંસાહારનો નિષેદ કરવા સાથે તેમના ધર્મ પુસ્તકમાં સખ્ત મનાઇ કરેલી જોવામાં આવે છે.

પ્રશ્ન ૯૭ મું—પાશ્વરી ભાઈઓના ધર્મ પુસ્તકમાં શું કહ્યું છે? તે જણાવો?

ઉત્તર—સાંભળો—પાશ્વરી ભાઈઓના 'ચાહુનામા' નામનાં પુસ્તકમાં લખેલું છે કે—

એત.

નીસ્ત ઝંઢ પુરોને જાનવર જી,
ચનીન અસ્તદીને ઝર ફુસ્તનેકુ.

અમારો જરથોસ્તી ધર્મ એવો નેક છે કે પશુઓને મારીને ખાઈ નહિ, અને જનાવરોનો શિકાર કરવો નહિ. પાશ્વરીઓના ધર્મ પુસ્તક ઇજ્ઞનેના ૬૨ માં તથા ૩૩ માં હામાં લખેલું છે કે— (અવસ્તા ભાષા).

મજદાઓ અકામરોદ્દેઈઓ ગેઓશ મરે દાન ઓર આલશ ઓલર્ગી જીઓતુમ ॥

અર્પીઅ મનજ્ઞા ન દેન તો ગેઓજ્ઞા વાશતરાદ અવેશતમ મનુદ્દેઈઅજતે વિશપે—જેજતેમ શરાશમ જીવીયા અડ અંવાનો ॥

તેઓ ગોરૂપદો (ચાપમાં જનાવર) ને ખરાબી આપવામાં—તેને મારવામાં ખુશી ભરેલી છાંદગી કહે છે, અથવા કાપવાને કે ખાવાને હુકમ આપે છે તેઓને હોરમજ્ઞદે (પાશ્વરીઓના પરમેશ્વરે) મારવા કહેલું છે. (અથવા તેના પુરા લોકોને દૂર રાખવા કહેલું છે) જે માણસો નેક ફરમાનેને કબુલ નહિ રાખતાં, ગોરૂપદો (ચાપમાં જાનવર) ની પરવર્ધી (ચારા—પાણીથી સંભાળ) નું કામ જુગ (તે જનાવરોને કાપી ખાવાના) વિચારથી કરે છે તેઓ કયા મતને (પુન્ય પાપના ઇનસાફને દિવસે) દહાડે પોતાના છુટકાશ માટે અથો મરદો પાસે દાદ માગતા રહેશે અર્થાત્ તેઓને કોઈ દાદ નહિ આપે. આ સીવાય જમીયાદયસ્તના પદ મા ફકરામાં તેમજ જરથોસ્ત નામા વીગેરે તેમનાં ધર્મપુસ્તકોમાં પશુ હિંસા કરવાની તથા માંસ ખાવાની સખ્ત મનાઇ કરેલી છે, તેઓ પોતાના પરવરદીગારને પશુપાલક-પશુપ્રેમી એવી 'સંજ્ઞાથી હજી પણ યાદ કરતાં

આપણે સાંભળીએ છીએ કુટુંબ જે-કે દેરીનેશીલા નામનાં પુસ્તકમાં લખેલું છે કે પારસીઓના હદીમ (અસલી) ધર્મગુરુઓ પોતપોતાનો જોરાક હંમેશાં હંમેશાં ફગફગાદિકનોજ શખડા પ્લેટી નામનો પ્રખ્યાત તત્ત્વજ્ઞની પોતાના ૧૧ માં પુસ્તકમાં લખે છે કે જરથોસ્ત અગ્રજરૂજ પહાડની શુક્રામાં ખુશ તાલ્લાની બંદગી અને યોગ જાનને સાડે વીસ વર્ષ સુધી ગુંથાએલો હતો, અને પોતાનું શુદ્ધસન માત્ર પનીર રૂપનો જોરાક ખાઈને કરતો. વધારે જુના વખતની વાતો ન ચોપતાં હાલ તુરતજ મુળ્ય સમાચારના તા. ૨૫ જુલાઈ સને ૧૯૦૨ ના અંકમાં છપાએલો એક ફકરો જે બાજી પાઠાના જોરાક સંબંધે છે તે વાંચવાની અમે સલામત કરીએ છીએ. (આચારંગજીના ભાષાંતરમાં-ચુદાર્થ વિવેક-પાને ૩૬ મેં.)

પ્રશ્ન ૬૮ મું—પારસી ભાઈઓના ધર્મપુસ્તક સંબંધે વિશેષ કંઈ જાણવા જેવી ધીના છે ?

જવાબ—હા, સાંભળો—‘હિતશિક્ષા’ નામના પુસ્તકમાં પાને ૨૫-૨૬ મેં નિચે પ્રમાણે કહ્યું છે

પારસી ભાઈઓનાં ધર્મપુસ્તક ઇજરને મધ્યે કહ્યું છે કે—

“જેઓ ઇનિયાની પેદાશ ઉપર કયા લાગતા નથી તેઓ વગર દયાના ‘દેવો’ તથા દોષખી આદમીઓ છે.”

તેમજ વળી તે ભાઈઓનાં જરથોસ્તનામામાં લખ્યું છે કે—

વફુ યતન મીયારંદ કસકુ દરેદ ।

ન બાગુસ કંદા કે વાસદ વરેદ ॥

“હદી કોઇપણ જાનવર મોટું અથવા વૃદ્ધ થયું હોય તેને અથવા નાનાં બચ્ચાંને અથવા કોઇ પ્રકારના જીવતા પ્રાણીને મારવાની સાદ મનાઇ છે.

જેમ જીનધર્મના શાસ્ત્રમાં જીવ જવાની ઉલ્લી ઘડીએ સુમાપના માગવાનો રિવાજ તેમ પારસીના ધર્મશાસ્ત્રમાં પણ તે પ્રમાણે મારી માગવાનું કહેલું છે.

‘હિતશિક્ષા’ પાને ૩૫ મેંથી ૩૭ મુધીમાં કહ્યું છે કે—

પારસી ભાઈઓ આપણા હિંદુભાઈઓને ઘણી બાજુમાં આચાર વિચારમાં મજતા આપે છે. તે પણ હિંદુધર્મ જેવો નેક ધર્મ છે. જીન ધર્મની માફક તેમાં તો એટલે મુધી કહેલું છે કે, “ઓ જરથોસ્ત ! તારા જીવ જવાની ઉલ્લી પણ આવી લાગે ત્યારે તું મને આશપડે ! અને તે

શામે જાતી ખાતી નખામ પોતાને આપણે તે કાંઈ સ્ત્રી તરફ
બોલવાને, પાણીમાં કંદેનામાં નખામ પાણીએને, જમીન પર વખતે નખા
માત્રીએને દવામાં કાંઈ નખામ માત્રીએને તથા જમીનમાં તથા માત્રી-
એને આપણે. (આપણા માત્રી) નો કું અને દોષ (નર્ત) નો
જગતીય " આપા એક ધર્મમાં દિવાની દીવાનને કે પચાવતી દોષને
સંજ્ઞા કેમ દોષ? અમોજગતને અમુક કામે કર્યા માટે અન્યાર હોય
હોય કે ને કામેમાં પશુ રજા એ એક કનું. અને એ કામગીરી " પશુરજ
જરૂરની દીન " એમ કહેવાયું. પાણી ધર્મમાંનો ને દિવા અને મંદ
જાણની તરફમાં દોષ તો દર મનીનાના જમન, મોટા, મોટા અને
સામ એ ગાંઠ દિવસમાં, જમન માસના જમનના દિવસમાં અને કાલ
મૃત્યુથી ૩ દિવસ ગુપ્તી પાણી કાંઈએ માંસથી ખામ દૂર રહે છે તે
કારણ શું? જરૂરનાના જમનમાં ગુરનારખ બાદમાંનો પૌત્ર જાણ
જાણ-દૂગ અને શાક સિવાય બીજું કંઈજ ખાતો નહિ, અને કાંઈ
પરદેશમાંની જુગરની જોઈને કાંઈજનીમ, પીથોગેરામ, ખોટો, ખુટો,
આદિ મદાપુરો પજ માંસ જોરાક ખાતા નહિ. હંસનને પ્રજાત મુસાફ
સર જોઈને માત્રમ લખે છે કે, " મેં કાંઈ અને પરદેશમાં મેં
કાંઈથી સાંભળ્યું છે કે, જરૂરનાના બાપ પાસે એક ગાય હતી, તે
આટો ઉપરથી ખરી પડેલાં માંસ સિવાય બીજું કંઈજ ખાતી નહિ અને
આ ગાય ને દૂધ આપતી તે સિવાય બીજો જોરાક જરૂરનાના બાપ
કંઈજ લેતો નહિ.

આ ઉપરથી જણાયે કે, પારસી ધર્મ નેકીના રસ્તે છે; પરંતુ પાછળથી કેાઇએ ખોટી બેંતો પુસ્તકોમાં ઉમેરી અને ખોટો ઉપદેશ કરી મંસાહાર પુસાડી દીધેલો. વિદ્વાન પારસી ગૃહસ્થો આ મત કબુલ રાખે છે.
(દ્વિતીય શિક્ષા)

પ્રશ્ન ૬૬ અું—પ્રાણી હિંસા અને માંસ ખોરાક નિયેધ વિષે અત્રે જના “બાઈબાલ” માં કંઈ કહ્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો-અંગ્રેજના “બાઇબલ” ના પ્રકરણ ૨૦ મામાં કહેતું છે કે-તું હત્યા કરતો નાહ-પ્રકરણ ૨૨ મામાં કહેતું છે કે-

અને તું મારી તરફ પવિત્ર રહેજે-વગડાનાં પશુને મારી તેનું કોઈ પણ જાતનું માંસ ખાતો નહિ.

બાપબલના પહેલા જોનીસીસમાં લખેલું છે કે:—

પૂજી ઉપર જે જાણ પાડે તથા જેને તેને મેં આપેલાં છે તેનેા તું ખેલાઈ તરીકે ઉપયોગ કરજે. વળી દુઝીયા અર્થાત્ ૮ આયન ૧૫ મામાં પણ કહેલું છે કે:—

ત્યારે તમે તમારા દાથ (પ્રાર્થના માટે) લાંબા કર્યો ત્યારે હું (ઉપર) મારી આંખો તમારા તરફથી બીજી બાજુ ફેરવીશ અને તમે પ્રાર્થના ઉપર પ્રાર્થના કર્યો તોપણ હું મ્હાન નહિ અપુ; કારણકે તમારા દાથ (પ્રાર્થને આરવાથી) લોટીલોટાણુ છે. (આચારાંગનું આપંતરમાં શબ્દાર્થવિશેષ પાને ૭૩ મેં) (તથા દિન સિંહમાં પણ પ્રાણી હિંસા અને આંસાહારના નિષેધ વિષે પણ લખાણ છે)

“દયા” એ જૈન તોડકોનો મુદ્દા લેખ છે. આના અપિત્ર માર્ગને વિષે-અર્થાત્ જીવા લખને પણ સહેજ કિલ્લામના થાય ત્યાં જૈનીપણું યોગ્ય નથી; એવું જૈનોના આગમોનું પ્રમાણ છે, તો પછી તે માર્ગમાં પ્રવર્તતા સાધુ મુનિશાજ પિતાના દેહને અર્થે મત્સ્ય માંસવાગા આહાર ગૃહણ કરે એવી આન્યતા કરવી એ જૈન સિદ્ધાંતો પર પણ મૂકવા જેવું છે અને જૈન સાધુને મિટું કશુંક આપવા જેવું છે.

ઉપર જણાવેલા દિંદુ ધર્મના તેમજ મુસલમાન, પારસી અને અમિજ ધર્મના અને તેમના ધર્મ શાસ્ત્રના દાખલા આપી, પ્રથમ આપેલા જૈન ધર્મના સૂત્રોના આંસાહાર નિષેધના દાખલાને આ બધા દાખલા ખરી રીતે આંસાહાર નિષેધને પુષ્ટી કરતા થવા સાથે જૈન ધર્મના સૂત્રના દાખલાને ટોકા આપનારા થાય છે અને આ ઉપરથી વાચક વર્તને ખાસ કરીને ધટા લેવાનો છે કે—આવા સાધારણ ધર્મમાં ત્યારે આંસાહારનો નિષેધ કારકાર જણાવે છે ત્યારે દયાના મોખરે શહેલો એવો જૈન ધર્મ કે તેમાં વળી આંસાહારની સાધુ કે આવકને છુટ ઢોપજ ક્યાંથી? અર્થાત્ સ્વમામાં પણ નજ દોય એ વાત ચોક્કસ માનવી.

અ્યાં માંસનો ત્યાગ ત્યાં મદિરાનો ત્યાગ તો સાધેજ સમજી લેવો. જૈન સૂત્રોમાં મદિરા ને માંસ જન્મેનો સાધેજ નિષેધ કર્યો છે. આ જન્મે વસ્તુ શાસ્ત્રમાં અયોગ્ય અને અપવિત્ર ગણેલ છે; તેમજ લોક વ્યવહારમાં પણ તે વસ્તુનો કારકાર નિષેધ કરવામાં આવે છે. તેમાં પણ જૈન સૂત્રોમાં મદિરા માંસના લોગીને નરકની માડી ગતિ ખુદાઈ રીતે કહી છે અને તેના ત્યાગના કરનારા ઉત્તમ ગતિના અધિભારી થાય છે એમ પણ દરેક શાસ્ત્ર જણાવે છે.

૩૪ ૧૦૦ મું—અદિમાં એ સંગત ઠલો શાવ છે ?—એવ વર્ષે
સાધુને માટે એન સૂચેમાં (પર) બાલન બોલ અનઃસીર્ગ—અન-મ-અસી-
મ્લેત છે તેમાં અસિા માંસ વગેરે કેરતાઃ યાગે એવામાં બાલન નથી
તે તે વિષે મું અમજવું ?

ઉત્તર—સૌ કલ્પેશ્વરિય મૂલમાં ત આ અધ્યયનને વિષે કહ્યું
અન્યને જે નામ પોતા જાણવા એમ નહિતે અનાયીકું કહેવ છે તે
જેનું પ્રાણના જીવન પડને વિષે “રાજવિદે” કહેવ છે. તે રાજવિદ્ય-
અર્થે, જાણવ. મળવ અને જાણવું આ ચાર પોતાનો અભિપ્રાય
છે. રાજવ કે પિત્ર રાજાને આદાર અને આદારમાં જે આદાર રાજા સમન
કેવડે પ્રમાણ આદાર તે “રાજવિદ” “વિદ્યાનાં યજ્ઞે રાજ વૃત્તિ રાજી”
એ કે જા, કેમકે રાજવિદ રાજા કદા છે તેના ધર્મ અર્થ મામ છે જ
જેનું અર્થ કદા જા ચાર પોતા સાધુને આચારગીય કહે તેા ધર્મ વિદ્યા
અર્થે. જાણવ એવમ કાઈ કાઈ આદારનું બેસને અપારે આદરવા
જનવની કલમ કામ ત્યારે જાણ મહાન દેવતાના અર્થે પ્રમા-
ણ અન્યને જે કમ ન કાઈ અર્થે વિદ્યાનાં કામને. આદે આ એવ
કેવડે જે “રાજવિદ” અનાયીકું કહેવામાં આગે છે તે મદિરા, અપ,
અપ, અને અનાયીકું મદિરા મળે છે. અને આ ચાર પાત્રને સુખ
અપ કહેવ કહેવ ન, અપરિણામ સાધુને આપવાનો નિર્ણય છે.

[illegible]

1. 1945년 8월 15일 일제 패망 후
 2. 1945년 9월 2일 미군정 수립
 3. 1948년 8월 15일 대한민국 정부 수립
 4. 1948년 9월 1일 조선민주주의인민공화국 수립
 5. 1950년 6월 25일 한국전쟁 발발
 6. 1953년 7월 27일 휴전협정 체결
 7. 1954년 12월 19일 유엔 안전보장이사회 결의 제839호 채택
 8. 1958년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제1153호 채택
 9. 1961년 5월 16일 군사혁명위원회 수립
 10. 1961년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제1270호 채택
 11. 1965년 6월 11일 유엔 안전보장이사회 결의 제1325호 채택
 12. 1968년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제1381호 채택
 13. 1970년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제1433호 채택
 14. 1975년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제1503호 채택
 15. 1978년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제1565호 채택
 16. 1980년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제1625호 채택
 17. 1985년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제1699호 채택
 18. 1990년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제1761호 채택
 19. 1995년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제1821호 채택
 20. 2000년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제1991호 채택
 21. 2005년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제2044호 채택
 22. 2010년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제2106호 채택
 23. 2015년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제2161호 채택
 24. 2016년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제2270호 채택
 25. 2017년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제2321호 채택
 26. 2018년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제2367호 채택
 27. 2019년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제2429호 채택
 28. 2020년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제2484호 채택
 29. 2021년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제2539호 채택
 30. 2022년 12월 17일 유엔 안전보장이사회 결의 제2594호 채택

1. 1950年10月，在...
 2. 1951年1月，在...
 3. 1952年2月，在...
 4. 1953年3月，在...
 5. 1954年4月，在...
 6. 1955年5月，在...
 7. 1956年6月，在...
 8. 1957年7月，在...
 9. 1958年8月，在...
 10. 1959年9月，在...
 11. 1960年10月，在...
 12. 1961年11月，在...
 13. 1962年12月，在...
 14. 1963年1月，在...
 15. 1964年2月，在...
 16. 1965年3月，在...
 17. 1966年4月，在...
 18. 1967年5月，在...
 19. 1968年6月，在...
 20. 1969年7月，在...
 21. 1970年8月，在...
 22. 1971年9月，在...
 23. 1972年10月，在...
 24. 1973年11月，在...
 25. 1974年12月，在...
 26. 1975年1月，在...
 27. 1976年2月，在...
 28. 1977年3月，在...
 29. 1978年4月，在...
 30. 1979年5月，在...
 31. 1980年6月，在...
 32. 1981年7月，在...
 33. 1982年8月，在...
 34. 1983年9月，在...
 35. 1984年10月，在...
 36. 1985年11月，在...
 37. 1986年12月，在...
 38. 1987年1月，在...
 39. 1988年2月，在...
 40. 1989年3月，在...
 41. 1990年4月，在...
 42. 1991年5月，在...
 43. 1992年6月，在...
 44. 1993年7月，在...
 45. 1994年8月，在...
 46. 1995年9月，在...
 47. 1996年10月，在...
 48. 1997年11月，在...
 49. 1998年12月，在...
 50. 1999年1月，在...
 51. 2000年2月，在...
 52. 2001年3月，在...
 53. 2002年4月，在...
 54. 2003年5月，在...
 55. 2004年6月，在...
 56. 2005年7月，在...
 57. 2006年8月，在...
 58. 2007年9月，在...
 59. 2008年10月，在...
 60. 2009年11月，在...
 61. 2010年12月，在...
 62. 2011年1月，在...
 63. 2012年2月，在...
 64. 2013年3月，在...
 65. 2014年4月，在...
 66. 2015年5月，在...
 67. 2016年6月，在...
 68. 2017年7月，在...
 69. 2018年8月，在...
 70. 2019年9月，在...
 71. 2020年10月，在...
 72. 2021年11月，在...
 73. 2022年12月，在...
 74. 2023年1月，在...
 75. 2024年2月，在...
 76. 2025年3月，在...
 77. 2026年4月，在...
 78. 2027年5月，在...
 79. 2028年6月，在...
 80. 2029年7月，在...
 81. 2030年8月，在...
 82. 2031年9月，在...
 83. 2032年10月，在...
 84. 2033年11月，在...
 85. 2034年12月，在...
 86. 2035年1月，在...
 87. 2036年2月，在...
 88. 2037年3月，在...
 89. 2038年4月，在...
 90. 2039年5月，在...
 91. 2040年6月，在...
 92. 2041年7月，在...
 93. 2042年8月，在...
 94. 2043年9月，在...
 95. 2044年10月，在...
 96. 2045年11月，在...
 97. 2046年12月，在...
 98. 2047年1月，在...
 99. 2048年2月，在...
 100. 2049年3月，在...
 101. 2050年4月，在...
 102. 2051年5月，在...
 103. 2052年6月，在...
 104. 2053年7月，在...
 105. 2054年8月，在...
 106. 2055年9月，在...
 107. 2056年10月，在...
 108. 2057年11月，在...
 109. 2058年12月，在...
 110. 2059年1月，在...
 111. 2060年2月，在...
 112. 2061年3月，在...
 113. 2062年4月，在...
 114. 2063年5月，在...
 115. 2064年6月，在...
 116. 2065年7月，在...
 117. 2066年8月，在...
 118. 2067年9月，在...
 119. 2068年10月，在...
 120. 2069年11月，在...
 121. 2070年12月，在...
 122. 2071年1月，在...
 123. 2072年2月，在...
 124. 2073年3月，在...
 125. 2074年4月，在...
 126. 2075年5月，在...
 127. 2076年6月，在...
 128. 2077年7月，在...
 129. 2078年8月，在...
 130. 2079年9月，在...
 131. 2080年10月，在...
 132. 2081年11月，在...
 133. 2082年12月，在...
 134. 2083年1月，在...
 135. 2084年2月，在...
 136. 2085年3月，在...
 137. 2086年4月，在...
 138. 2087年5月，在...
 139. 2088年6月，在...
 140. 2089年7月，在...
 141. 2090年8月，在...
 142. 2091年9月，在...
 143. 2092年10月，在...
 144. 2093年11月，在...
 145. 2094年12月，在...
 146. 2095年1月，在...
 147. 2096年2月，在...
 148. 2097年3月，在...
 149. 2098年4月，在...
 150. 2099年5月，在...
 151. 2100年6月，在...
 152. 2101年7月，在...
 153. 2102年8月，在...
 154. 2103年9月，在...
 155. 2104年10月，在...
 156. 2105年11月，在...
 157. 2106年12月，在...
 158. 2107年1月，在...
 159. 2108年2月，在...
 160. 2109年3月，在...
 161. 2110年4月，在...
 162. 2111年5月，在...
 163. 2112年6月，在...
 164. 2113年7月，在...
 165. 2114年8月，在...
 166. 2115年9月，在...
 167. 2116年10月，在...
 168. 2117年11月，在...
 169. 2118年12月，在...
 170. 2119年1月，在...
 171. 2120年2月，在...
 172. 2121年3月，在...
 173. 2122年4月，在...
 174. 2123年5月，在...
 175. 2124年6月，在...
 176. 2125年7月，在...
 177. 2126年8月，在...
 178. 2127年9月，在...
 179. 2128年10月，在...
 180. 2129年11月，在...
 181. 2130年12月，在...
 182. 2131年1月，在...
 183. 2132年2月，在...
 184. 2133年3月，在...
 185. 2134年4月，在...
 186. 2135年5月，在...
 187. 2136年6月，在...
 188. 2137年7月，在...
 189. 2138年8月，在...
 190. 2139年9月，在...
 191. 2140年10月，在...
 192. 2141年11月，在...
 193. 2142年12月，在...
 194. 2143年1月，在...
 195. 2144年2月，在...
 196. 2145年3月，在...
 197. 2146年4月，在...
 198. 2147年5月，

[illegible]

મુનિએ ચક્રવર્તિ પ્રમુખ ધર્મિયો, રાજાઓ, ઠાકોરો, સરદારો, કે રાજવંશી લોકો, જેઓ શહેરમાં કે શહેર બાહર રહેતા હોય ત્યાં રત્ને પ્રયાગ કરતા હોય તેમને ત્યાંથી નિમંત્રણ છતાં યા નહિ છતાં આહાર મહલ ન કરવે. (૫૬૦) આ પછુ રાજપિંડ સાધુને લેવો ન કરવે.

ત્રીજે ભાંગે-રાખનો અભિષેક થતો હોય તે અર્થે આહાર નિષ્પત્ત થતો હોય તે પછુ રાજપિંડ સાધુને લેવો ન કરવે.

ચોથે ભાંગે-દશ વૈકલિકમાં રાજપિંડનાં અર્થેમાં રાજ ચક્રવર્તિ વાસુદેવાદિકને જમવાને અર્થે ક્રીધો તે આહાર પછુ રાજપિંડ કહ્યો એવો ભલિષ્ઠ આહાર મહાવીરના સાધુને લેવો કરવે નહિ, પણ વચલા તિર્થ કરના સાધુને લેવો નિષેદ જણાતો નથી. કારણકે-નેમનાથ ભગવાનના અધુ આ જાણુમારે ધીકુષ્ઠ મહારાજને જમવાના સિંહકેશરીઆ લાડુ વફોર્યા છે. આ અપેક્ષાએ અનાચીર્ણ રાજપિંડ મહા વિગય કરે છે. અને મદિરા માસાદિક મહા વિગય સર્વ તિર્થ કરના સાધુને નિષેધજ હોય, કારણકે-ને ચારે મદિરા, માંસ, મધ અને માખણ. મહા વિકારના કરવાવાળા માટે નવ વિગયમા ચાર મહા વિગય પ્રધાન વિગય હોવાથી તેને રા પિંડમાં ગણેલ છે.

હવે નવ વિગય કઇ કહી છે તે જણાવે છે. કાણંમજીના નવમાં કાણાને વિષે નવ વિગય કહી છે, નવ વિગયો પલ્લવાતંચ્રહા સરં ૧, દર્દિ ૨, જવળીયં ૩, સર્પિ ૪, તિર્લં ૫, ગુલં ૬, મહુ ૭, મલં ૮, મંસં ૯. એ નવમે કાણે નવ વિગય કહી. તે મધ્યે ચાર વિગય તો મહા વિગય તે મદિરા ૧, માંસ ૨, મધુ ૩, ને માખણ ૪. તે મહા વિગય તે મહા વિદૂતિ મહા વિકારની કવજુદારી તે માટે ન લેવી. વહી મદિરા માંસ મદિરા ચાર વિગય કહી તંજે કરીને મહા વિગય માટે રાજપિંડ તે માટે તે પછુ અબાદ્યા-અનાચીર્ણ. વગી બીજા પછુ અવગુણ હયે તે તો વિતરાજ જાણે. પછુ આ ચાર વસ્તુનો નિષેદ જણાવે છે.

પ્રશ્ન ૧૦૨ મુ—માંસના નિષેદની તો પ્રમુખ બધાખ્યાં કરી તેમ મદિરાના નિષેદ વિષે સૂત્રમાં કાંઈ જણાવ્યું છે.

ઉત્તર—સૂત્રમાં બધાં બધાં માંસનો નિષેદ આપ્યો છે ત્યાં, સાથે મદિરાનો પણ નિષેધ કર્યો છે. અને મદિરા ન પીવા માટે સાધુને નોખે જોય ધી દશ વૈકલિક સૂત્રના (૫)માં અધ્યયનના બીજા ઉદેશની ૩૮ મી ગાથાથી ૪૩ મી ગાથા સુધીમાં આપેલ છે. તે નીચે પ્રમાણે છે.

સુત્ર વા મેઘાં મળી, ચર્ત્ર વા મળત કંઈ;
 સમયે ને રિતે મિલન, તમે વારણ મળ્યો. ૧૮
 વીંધા વગરડ લેગો, નયે કોઈ વિકાસ;
 તમ વગરડ રોમરું, નિર્વોદ્ય મુનેડ્યે ૧૯
 વરૂં મુદિવા તમ, માયા મોમંચ મિતુનો;
 અવધોવે અનિચ્છાનં, અવધંચ મમાનુયા ૨૦
 નિરતુ વિમ્બો વ્રદા લેગો, જગ વચ્ચેરિ દુર્મર્મ;
 તારિમો મરણં લેવિ, નારાદેઈ સંવરં. ૨૧
 આચરિય નારાદેઈ, સમને આચિ તારિમો;
 મિદિષા વિનં મરણંતિ, વ્રેજ જાનંતિ તારિસં. ૨૨
 વર્ષ તુ મગુન બેટી. ગુણાનં ચ વિવચડ ;
 તારિમો મરણં લેવો, નારાદેઈ સંવરં. ૨૩

આવાર્થ:-પેતાનો આત્મા વસ કરીને, જે સંજ્ઞાના રાજવૃદ્ધારને
 વિતરાગની ધિખામણના માનવાવાળા સાધુ, હાથનો હાથ, આટાનો હાથ
 મદુડાનો હાથ, તે સ્ત્રીવાચ અજુરીનો રસ તાડ વસનો રસ (તાડી) કેવલીની
 સાક્ષીએ કરી છાનો તથા પ્રગટ પલ્લ એવો હાથ પીએ નહિ
 ॥ ૧ ॥ બીજા કોઈ સાધુ મુજને બાણતા નથી, એમ બાણીને પૂર્વોક્ત હાથ
 પીએ તો તેને ચાર કડીએ (કેમકે મહિરા પોવાની તિથંકરની આગા નથી,
 માટે તિથંકરનો ચાર કડીએ.) તે મહીરા પીનારને કેટલા પ્રમારના હોય ઉત્પન્ન
 થાય તે કેવો !!! ને હું કહું છું તે સાંભળો !!! પ્રથમ તો નિવડ મારા
 (બાણી ન રાકાય તેવું કપટ) કરે ॥ ૨ ॥ વલી લોગુલા તૃષ્ણા તેની વૃદ્ધિ
 થાય. જુહું બોલે, ધર્મથી બ્રહ્મ થાય, મહીરા પીયે તેને કુષાધુ કડીયે તે
 દ્રવ્યે વેશધારી સાધુની હનીઆમાં અપકીર્તિ થાય ને તેને મુક્તિની મતિ
 પલ્લ ન હોય. ॥ ૩ ॥ તે પૂર્વોક્ત સાધુ સંવરને આરાધે નહિ સાધુનો
 આચાર પાળે નહિ વળી મરણાંત સુખી વિજ્રમ ચિત્ત વડે કરી જેમ ચાર
 પારકા ધનને તાકે તેમ મહિરાને ઇચ્છતો ચકો નિત્ય પ્રત્યે ઉદ્વેગ ચિત્તમાં
 બમે તે દુર્બુદ્ધિનો ધણી પેતાના કર્મે કરી ધણીજ દુઃખની અવસ્થા
 પામે ॥ ૪ ॥ તે દ્રવ્ય વેશધારી સાધુ, આવાર્થ ઉપાધ્યાયને, તથા બીજા

સાધુને આરાધે નહિ, તેહની શિખામણુ પણ માને નહિ. તેહવે મદિરાને પીનાર દુષ્ટ આચારનો ધણી બાણીને ગૃહસ્થી પણ તેહની નિંદા કરે. ॥ ૫ ॥ એ પૂર્વેકિત પ્રમાદાદિક અવગુણના સ્થાનકનો સેવણુહાર, અનેશના ઈદ્રશ્ય અવગુણનો દેખણુહાર વિનયાદિક ગુણનો વર્જણુહાર તેહવે વેષ આરી સાધુ મરણાંત લગે પણ સાધુપણને આરાધે નહિ. (એ પૂર્વેકિત મદિરાના અવગુણ બાણીને સાધુ પીએ નહિ. ॥ ૬ ॥

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું-અહિંયાં કેાઇ કહે કે-શ્રી જ્ઞાતાત્મના પાંચમા અધ્યયનમાં સેલગરાજ ઋષીએ માંદગી વર્ષતમાં મદિરાપાન દેહની દવારૂપે વાપરેલ છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર-સેલગરાજ ઋષીને શરીરે પિત્તત્વરની વ્યાધી હતી છે. અને તેને માટે વૈદે નિષે પ્રભાણે ઉપચાર કરવા કહ્યું છે.

ઉપર મેસજ્ઞેનં મત્તપાણેરિં તિગિચ્છ આરટેહ, મજ્જ પાળયંચ સે ડરદિસંતિ અહિંમાં ઔષધ તે કોઈ વસ્તુ, લેવડ તે ધણી વસ્તુ લેહવીને નિપજવેલી તથા ભાત પાણી હળવે આહાર પાણીએ કરી વેઈ કરે. વ પુન : મત્તજ પાનનો ઔષધીના પાણીનો મર્દન કરવનું કહે. તથા મત્તજ ચખ્ડે દીલે મર્દન કરવાનું, ઔષધવાનું, મસજવાનું અને પાણુ ચખ્ડે પીરાનું ઔષધીનું પાણી તે બતાવે તેમ કરવા કહે. એટલે શરીરમાં તથા દીલે પીત્તત્વરનો થતો દાહ તે ટાળવાને માફક આવે એહવે એટલે ઉપરની ત્વચાની થતી બળતરા ટાળવાને માટે મરદન કરવાની દવા-ઔષધી. અને અભ્યંતરનો-કેહાનો દાહ-બળતરા-મટે તેના માટે પીવાની દવા. એહવે ઔષધ લેવધ કાદખનિકે તે વૈદે કહ્યો. પણ મજ્જ પાળંગ તે મદિરાપાન અહિં લેવો નહિ. મદિરાપાનથી તો ઉલટી બળતરા વધે-દાહ-પીત્ત ત્વરને વિશેષ બળવાન કરે પણ મટાડે નહિ. વળી સૂત્રમાં સાધુને કારકાર મદિરા પીવાનો નિવેધ છે. મદિરા સાધુને અકાદખનિક કહેલ છે.

૧. શ્રી દશવૈકલિક સૂત્રના પાંચમા અધ્યયનના ૭૦ીમ ઉદ્યે ગાથા ૩૮મીથી ૪૩ સુધીમાં એકંત મદિરા પીવાનો સાધુને નિવેધ કર્યો છે.

૨ શ્રી દશવૈકલિકના ત્રીજા અધ્યયને રાજપિંડ અનાયીર્ણ કહેલ છે અને રાજપિંડ તે મહાવિગવમા મદિરા કહેલ છે, તે સાધુને અનાયીર્ણ.

૩. શ્રી આચારાંગજીનાં પિટેરણા અધ્યયનમાં ૮ મે ઉદ્યે મદિરામાં સદાય જીવની ઉત્પતિ કહી છે માટે પણ સાધુને લેવું કહેવું નહિ.

૪ શ્રી ઠાણંગળના પાંચમે ઠાણે-ઉદ્દેશે બીજે-સાંખ્યિંડ લોગવતા અનુદ્યાતિમ દોષ તે મોટો લાગવો કહ્યો છે. એટલે મહિરાદિક મહાવિષ્ણુ લોગવતા મહાદોષ કહ્યો.

૫. સૂત્રમાં ઘણે ઠેકાણે માંસની જરાજરં મહિરાને ગળી મહિરા માંસના સરખા દોષ ગણ્યા છે અને મહિરા માંસના લોગવવાનાગાને મહી ગતિ પણ સરખીજ કહી છે તેના દાખલા પૂર્વે ઘણા લખાઈ ગયા છે.

આ વખતે જ્યારે વૈષ્ણુ દવાનું કશું ત્યારે તો મહા વૈરાગ્યવાન હતા વળી પાંચમે મુનિઓ પણ મહા વૈરાગ્યવાન સાથેજ તો કહિ વૈષ્ણુ દોષો મહિરા પાન જતાવે 'તો તે કણુલ દહિ કરેજ નહિ મંદુક રાજ્યે પણ વૈષ્ણુને પ્રયમથીજ જણાવ્યું છે કે કામુક નિર્દોષ મુનિને કંપે તેથી દસ કરવી, અને મુનિએ પણ નિર્દોષ જાળી દવા શરૂ કરી છે, માટે મહિરાપાન નિર્દોષમાં ન ગણાય તે તો સ્વદોષજ છે મુનિને સદાય અકરપનીય છે માટે મજાજ પાત્ર શબ્દે મહિરા પાન કંઈ સમજવું નહિ પણ મર્દન કરવાનું દવાનું પાળી અથવા મર્દન કરવાની તથા પીવાની દવા વૈષ્ણુ જતાથી.

મજાજ શબ્દનો અર્થ સ્નાન મંજન પણ થાય છે. જુઓ આજ જ્ઞાના મૂત્રના પહેલા અધ્યયનમાં મેઘ કુમારની માતા વરસાદ મપે ટાકલે પુરી કરવા આવી નિહાં મજામાળી કીવો પાઠ છે. તેના અર્થમાં સ્નાન કરવી હતી. એમ મહેલ છે. એટલે મજાજ શબ્દનો અર્થ સ્નાન મંજન મર્દન શરીર કરવાનો થાય છે. એટલે સેવક રાજાજીને શરીર લગાડાની મર્દન કરવાની દવા મૂત્રના ન્યાયથી સાબિત થાય છે આ ઉપરાંતી સૌકો રાજા જીએ મહિરાપાન કયું નથી એમ સૂચ સાચી આપે છે.

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—મહિરા માંસને નિવેધ તો તમામ શાસ્ત્રમાં તમામ ધર્મમાં કર્યો છે એ વાત તો સૌ ઠાણ કણુલ કરી શકે પણ મધ અને માખણ તો નિવેધ કરવામાં આવે છે તેનું શું શાસ્ત્ર ?

ઉત્તર—મધ અને માખણનો નિવેધ કરવામાં આવે છે તેનું મંત્રીર કરણ કે કષ્ટજ પ્રકારનું દેવું એટલે જોન શાસ્ત્રમાં જોમ નિવેધ કરવામાં આવેલ છે તેમ જન્ય શાસ્ત્રમાં પણ વિગત નિવેધ કરવામાં આવેલ છે તે એટલે સુપ્રસિદ્ધ મહિરા અને માંસની સાથે મધ અને માખણને મર્દન છે.

૧. જોનશુરમાં ઠાણંગળમાં મહિરા, માંસ, મધ, અને માખણને મર્દન કરવામાં આવેલ છે.

૨. ચારે મહાવિગયને રાજપિંડમાં ગણી દશવૈકલિક સૂત્રમાં રાજપિંડ અનાયીર્ણ કહેલ છે.

૩. શ્રી સમવાયંજલસૂત્ર તથા દશામુતસ્કંધ સૂત્રમાં સમગ્રા દેવમાં કહ્યું છે કે-રાયવિંદ મુંજ માળે સનલે ૫ તેના અર્થમાં રાજપિંડ તે ચાર મહાવિગય લોગવે તો સનળો મોટો દોષ લાગે એમ કહ્યું છે, અને ક્ષણાંજલમાં અલ્પધાતિમ મોટો દોષ કહેલ છે.

૪. લાલાવાળા છાપેલા દશામુતસ્કંધમાં પાને ૪થે લખ્યું છે કે-રાયવિંદ મહાપરાક્રમી આહાર માસ મહીશદિ (આદિ ચળે મધ, માખણ) લોગવે તો સનલ દોષ લાગે એમ કહ્યું છે.

૫. આચારાંગ સૂત્રમાં પિટ૫લ્લા અધ્યયનમાં-ઉદેચે ૮ મે-મધ અને મદિશમાં સદાય ત્રસ લવની ઉત્પત્તિ મુજેથીજ-તે વસ્તુ ઉત્પત્તિ થઈ ત્યાંથીજ તદ્વસ્તુ ત્રસ લવની ઉત્પત્તિ કહી છે તે વસ્તુ સાધુને લેવા યોગ્યજ નથી.

મસ ૧૦૫ મું-આદિમાં કોઈ એમ કહે કે-તે સૂત્રે તો એમ કહ્યું છે કે-મધ, મદિશ, વૃત અને જોગ. એ ચાર જુના થયે ત્રસ લવની ઉત્પત્તિ થવા કહેલ છે માટે તાજું- નવું મધ દોષ તેમાં લવની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી દોષ? અથવા ઉનું કવેલું મધ તો નાદોરજ કરે તે ખાસમાં દોષ નથી એમ કહિ દોષ કહે તેનું કેમ?

ઉત્તર-એમ કહે તેને કહેવું કે-તો પછી મદિશમાં લવની ઉત્પત્તિ તાજામાં માન્યો કે જુનામાં? મધને મદિશ બેલે બોલ સહચારી છે, અને બેલે મુગથીજ ચલિત રસ છે, મુગથીજ વિલુકા છે, મુગથીજ ત્રસ લવની ઉત્પત્તિ કહી છે તેમાં લવ વિલુકાજ નથી એમ મુગપાકમાંજણાય છે અને વૃત તથા જોગ એ બે જોડમાં પુરાણ શબ્દ લખેલ છે. અને વૃત પુરાણને માટે વેદક શાસ્ત્રમાં “શાંતીગ્રામ નિષંદુ ભૂષણમ” અર્થાત્ બૃહત્નિષંદુ રત્નાકરાન્તર્ગતો-૭ મો ૮ મો જામ. (વેદકોપયુક્ત સમસ્ત પદાર્થ નામ ગુણ દોષઃ) આ ગ્રંથ ૧૨૧૬ પૃષ્ઠનો છપાયેલો છે. તેના પાને ૬૬૬ મે કહ્યું ૥ કે-

ઉપગમ્ય પુરાણંસ્વા, દ્વય વર્ષ સ્થિતં વૃત્તયઃ
ઝહારણ નિર્મસીતં, વપુરાણ મતઃ વરમ્ ॥

દશ વર્ષકા રખા હુવા ઔર ઉઝ ગંધવાગા તથા લાખ કે રંગરી સમાન લાલ રંગકા એસેફી ધીકા પુરાના વૃત કહતે હૈ । દશ વર્ષે અધિક રખે હુવે ધીકા પ્રપુરાના વૃત કહતે હૈ.—માતાન્તરે-વર્ષા દૂર્લભ મહેરાજી, પુરાણ તન્નિ દોષનુત્-ભાવ મિશ્રમે એક વર્ષ બીત જાને પર ધીકા પુરાના કહા હૈ.

નૈન સુત્ર—“ઉપાશક દશાંગ” માં—આલુંદણ આવડે શ્રી મહાવીર દેવ પાસે વૃત આદરતા-સારદ્વણ ગોપય મહેળં અવસેસં ઘય વિહિં પચ્ચત્તાવિ. શરદ ઋતુ-આશ્વિન-આસો કાર્તિક માસનું નિષ્પત્ત યથેક્ષુ ગાયનું વૃત-બી અપે, ઉપરાંત વૃતના પચ્ચખાલુ-આ ઉપરથી એમ નિશ્ચય થાય ॥ કે-એક વર્ષ ઉપગાંતનું ધી પુરાણું ગણાય છે અને તેમાં લાલ રંગની છાંયાપડે ત્યારે તે ધી વિલુકું—અલિલ રસ યથેક્ષુ ગણાય, તેમાં ત્રસ લવની ઉત્પત્તિ શાસ્ત્રકારે કહી. એટલે જુના ધીમાં અને જુના ખોજમાં ત્રસ લવની ઉત્પત્તિ કહી છે, તેમ મધ અને મદિરામાં પુરાણાને શબ્દ લાગુ થતો નથી. તેમાં તો સુખેથીજ ત્રસ લવની ઉત્પત્તિ કહી છે.

અને નગપડલ શંકમાં તો ખુશી રીતે લવની ઉત્પત્તિ જણાવે છે—

મઘ માંસં મધુનિચ, નવનીતં વદિકૃતે ;

ઉત્પદ્યંતે વીપદ્યંતે, સૂક્ષ્મા જંતુ રાસય. ૧

મઘ માંસ અને મધને વિષે નિત્ય નામ મૂળમાંથીજ સદાયે અને નવનીત એટલે માખણમાં છાસથી બાફીર નિકળ્યા પછી (થોડા વખતમાં આંતર્યુદ્ધતને આંતરે) સૂક્ષ્મ તદ્વવસ્થાલવની રાસીનું અસંખ્યાસંખ્ય લવની ઉત્પત્તિ અને વિનાશ એટલે ઉત્પન્ન થવું અને અવધું એમ અથ ઉપચય થયા કરે તે વસ્તુ રહે ત્યાં સુધી.—અહિયાં તો મઘ માંસ ને મધ એકજ દરજ્જાના મૂલ્યથીજ કહા છે.

એટલાજ માટે મધના ખાવાવળાને માથે મહા પાપ મૂક્યું છે—

સસ પ્રામેષુ યત્વાપં, અગ્નિના મસ્ર સાત્ કૃતે ;

તત્વાપં જાયતે પાર્યઃ, મધુ નિંદુચ મણ્ણે. ૨

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન પ્રત્યે અર્જુને પ્રશ્ન કર્યું કે મધ ભક્ષણમાં કેટલું પાપ છે ? ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ મહારાજે ઉત્તર આપ્યો છે કે—કે પાર્યં કે અર્જુન ! સાંભળ—સાત ગામ અગ્નિએ બાળીને ભસ્મ કરે, તેમાં જેટલું

પાપ લાગે તેટલું પાપ મધના એક બિંદુનું બક્ષણ કરે તેને લાગે. એટલું પાપ મધ બક્ષણમાં કયું છે. માટે પ્રાણીએ તો મધ ખાવુંજ નહિ. કારણકે તેની ઉત્પત્તિ પણ કનિષ્ઠ પદાર્થથીજ થાય છે.

મેદ મુત્ર પુરિષા યૈઃ, રસાપૈ ચૈદિતં મધુઃ .

છદિં લાલા મુલ્લ માવૈઃ, ન મધં પ્રાણૈ મધુઃ ૩

અર્થો, મુત્ર, વિરા આદિ અપવિત્ર રસ, તથા રસચાણી અને પ્રવાહી દરેક સ્ત્રીજ, ઉલટી-વમન થયેલી વસ્તુ અને મુખની લાગ વગેરે અશુભ અને અપવિત્ર કનિષ્ઠ વસ્તુને માખીઓ મુખમાં લઈ મધનો વધારો કરે છે મધના પુડાને વધારે છે અર્થાત્ અપવિત્ર વસ્તુથીજ મધ અને માટે પ્રાણીઓ મધ ખાવું નહિ.

અહિંયાં પ્રાણકુ શબ્દે જૈનના સાધુ અને આવક પણ ગણાય છે, માટે જૈનધર્મમાં મધ ખાવાનો નિષેધ છે.

પ્રશ્ન ૧૦૬ મું—જૈનધર્મમાં જો મધુ શબ્દે મધ ખાવાનો નિષેધ હોય તો ભગવતીજીમાં શ્રી મહાવીર મધરાણું લોજન જમ્યા છે અને શ્રી દશવૈશલિકમાં તેવું લોજન જમવાની સાધુને છૂટ આપી છે, એમ કાંઈ કહે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જો સમજીતિ વિનાનું બેઠવું છે, ચાત્રમાં તે પ્રમાણે છેજ નહિ શ્રી ભગવતીજીના શ્લોક ૧૫ મે—ભગવંત મહાવીરની દિક્ષાના ખીજ ચોમાસે શાજાડી નગરીમાં ચોથા માસખખણે ચોમાસું પુરું થયે કાર્તિકી પુનમના પડવે વિહાર કરી કોઠલાગ સન્નિવેશમાં ગયા ત્યાં બહુલ પ્રાણકુને ત્યાં કાર્તિક ચોમાસીની પ્રતિપદા-પડવાને દિન ચોત્સવને કારણે પ્રાણકુને જમડવા માટે-મહુલવ સંજુતેર્ગ પરમપ્પેજ્ઞ—મધુવૃત સહિત (એટલે ખાંડ, ઘી સહિત) વિપુલ પરમ અન્ન (હીર) કરીને પ્રાણકુને જમાડયા બાદ ભગવંતનું ત્યાં પધારવું થયું અને ભગવંતને પણ મધુ વૃત સુકત હીર પ્રતિહારી વગેરે.

અહિંયાં મધુ શબ્દે મધ નહિ પણ ગગપણવાળી સ્ત્રીજ ખાંડ-પ્રાંડર અને ઘી સહિત હીર સમજવી. ખીરમાં મધ હોય નહિ પણ ખાંડ હેય એટલે ખીરમાં ખાંડ ઘી નાખવાનો રિવાજ હોય છે.

અહિંયાં કાંઈ કહે કે-હીર શબ્દ કયાંથી નિકળ્યો ? તેનો ઉત્તર એ કે-ભગવતીજીની લખેલ યીકામા કયું છે કે-તેન પરિમણેજિતિ । પરિમાત્રેન હોરવા એટલે પરમ અન્ન હીરને કહેલ છે.

[illegible]

二、一、三、五、七、九、十一、十三、十五、十七、十九、二十一、二十三、二十五、二十七、二十九、三十一、三十三、三十五、三十七、三十九、四十一、四十三、四十五、四十七、四十九、五十一、五十三、五十五、五十七、五十九、六十一、六十三、六十五、六十七、六十九、七十一、七十三、七十五、七十七、七十九、八十一、八十三、八十五、八十七、八十九、九十一、九十三、九十五、九十七、九十九、一百。

1947年11月15日 星期四

1. 이 때, 주어진 수열의 항을 a_n 이라 하면, $a_1 = 1$, $a_2 = 2$, $a_3 = 3$, $a_4 = 4$, $a_5 = 5$, $a_6 = 6$, $a_7 = 7$, $a_8 = 8$, $a_9 = 9$, $a_{10} = 10$, $a_{11} = 11$, $a_{12} = 12$, $a_{13} = 13$, $a_{14} = 14$, $a_{15} = 15$, $a_{16} = 16$, $a_{17} = 17$, $a_{18} = 18$, $a_{19} = 19$, $a_{20} = 20$, $a_{21} = 21$, $a_{22} = 22$, $a_{23} = 23$, $a_{24} = 24$, $a_{25} = 25$, $a_{26} = 26$, $a_{27} = 27$, $a_{28} = 28$, $a_{29} = 29$, $a_{30} = 30$, $a_{31} = 31$, $a_{32} = 32$, $a_{33} = 33$, $a_{34} = 34$, $a_{35} = 35$, $a_{36} = 36$, $a_{37} = 37$, $a_{38} = 38$, $a_{39} = 39$, $a_{40} = 40$, $a_{41} = 41$, $a_{42} = 42$, $a_{43} = 43$, $a_{44} = 44$, $a_{45} = 45$, $a_{46} = 46$, $a_{47} = 47$, $a_{48} = 48$, $a_{49} = 49$, $a_{50} = 50$, $a_{51} = 51$, $a_{52} = 52$, $a_{53} = 53$, $a_{54} = 54$, $a_{55} = 55$, $a_{56} = 56$, $a_{57} = 57$, $a_{58} = 58$, $a_{59} = 59$, $a_{60} = 60$, $a_{61} = 61$, $a_{62} = 62$, $a_{63} = 63$, $a_{64} = 64$, $a_{65} = 65$, $a_{66} = 66$, $a_{67} = 67$, $a_{68} = 68$, $a_{69} = 69$, $a_{70} = 70$, $a_{71} = 71$, $a_{72} = 72$, $a_{73} = 73$, $a_{74} = 74$, $a_{75} = 75$, $a_{76} = 76$, $a_{77} = 77$, $a_{78} = 78$, $a_{79} = 79$, $a_{80} = 80$, $a_{81} = 81$, $a_{82} = 82$, $a_{83} = 83$, $a_{84} = 84$, $a_{85} = 85$, $a_{86} = 86$, $a_{87} = 87$, $a_{88} = 88$, $a_{89} = 89$, $a_{90} = 90$, $a_{91} = 91$, $a_{92} = 92$, $a_{93} = 93$, $a_{94} = 94$, $a_{95} = 95$, $a_{96} = 96$, $a_{97} = 97$, $a_{98} = 98$, $a_{99} = 99$, $a_{100} = 100$, $a_{101} = 101$, $a_{102} = 102$, $a_{103} = 103$, $a_{104} = 104$, $a_{105} = 105$, $a_{106} = 106$, $a_{107} = 107$, $a_{108} = 108$, $a_{109} = 109$, $a_{110} = 110$, $a_{111} = 111$, $a_{112} = 112$, $a_{113} = 113$, $a_{114} = 114$, $a_{115} = 115$, $a_{116} = 116$, $a_{117} = 117$, $a_{118} = 118$, $a_{119} = 119$, $a_{120} = 120$, $a_{121} = 121$, $a_{122} = 122$, $a_{123} = 123$, $a_{124} = 124$, $a_{125} = 125$, $a_{126} = 126$, $a_{127} = 127$, $a_{128} = 128$, $a_{129} = 129$, $a_{130} = 130$, $a_{131} = 131$, $a_{132} = 132$, $a_{133} = 133$, $a_{134} = 134$, $a_{135} = 135$, $a_{136} = 136$, $a_{137} = 137$, $a_{138} = 138$, $a_{139} = 139$, $a_{140} = 140$, $a_{141} = 141$, $a_{142} = 142$, $a_{143} = 143$, $a_{144} = 144$, $a_{145} = 145$, $a_{146} = 146$, $a_{147} = 147$, $a_{148} = 148$, $a_{149} = 149$, $a_{150} = 150$, $a_{151} = 151$, $a_{152} = 152$, $a_{153} = 153$, $a_{154} = 154$, $a_{155} = 155$, $a_{156} = 156$, $a_{157} = 157$, $a_{158} = 158$, $a_{159} = 159$, $a_{160} = 160$, $a_{161} = 161$, $a_{162} = 162$, $a_{163} = 163$, $a_{164} = 164$, $a_{165} = 165$, $a_{166} = 166$, $a_{167} = 167$, $a_{168} = 168$, $a_{169} = 169$, $a_{170} = 170$, $a_{171} = 171$, $a_{172} = 172$, $a_{173} = 173$, $a_{174} = 174$, $a_{175} = 175$, $a_{176} = 176$, $a_{177} = 177$, $a_{178} = 178$, $a_{179} = 179$, $a_{180} = 180$, $a_{181} = 181$, $a_{182} = 182$, $a_{183} = 183$, $a_{184} = 184$, $a_{185} = 185$, $a_{186} = 186$, $a_{187} = 187$, $a_{188} = 188$, $a_{189} = 189$, $a_{190} = 190$, $a_{191} = 191$, $a_{192} = 192$, $a_{193} = 193$, $a_{194} = 194$, $a_{195} = 195$, $a_{196} = 196$, $a_{197} = 197$, $a_{198} = 198$, $a_{199} = 199$, $a_{200} = 200$, $a_{201} = 201$, $a_{202} = 202$, $a_{203} = 203$, $a_{204} = 204$, $a_{205} = 205$, $a_{206} = 206$, $a_{207} = 207$, $a_{208} = 208$, $a_{209} = 209$, $a_{210} = 210$, $a_{211} = 211$, $a_{212} = 212$, $a_{213} = 213$, $a_{214} = 214$, $a_{215} = 215$, $a_{216} = 216$, $a_{217} = 217$, $a_{218} = 218$, $a_{219} = 219$, $a_{220} = 220$, $a_{221} = 221$, $a_{222} = 222$, $a_{223} = 223$, $a_{224} = 224$, $a_{225} = 225$, $a_{226} = 226$, $a_{227} = 227$, $a_{228} = 228$, $a_{229} = 229$, $a_{230} = 230$, $a_{231} = 231$, $a_{232} = 232$, $a_{233} = 233$, $a_{234} = 234$, $a_{235} = 235$, $a_{236} = 236$, $a_{237} = 237$, $a_{238} = 238$, $a_{239} = 239$, $a_{240} = 240$, $a_{241} = 241$, $a_{242} = 242$, $a_{243} = 243$, $a_{244} = 244$, $a_{245} = 245$, $a_{246} = 246$, $a_{247} = 247$, $a_{248} = 248$, $a_{249} = 249$, $a_{250} = 250$, $a_{251} = 251$, $a_{252} = 252$, $a_{253} = 253$, $a_{254} = 254$, $a_{255} = 255$, $a_{256} = 256$, $a_{257} = 257$, $a_{258} = 258$, $a_{259} = 259$, $a_{260} = 260$, $a_{261} = 261$, $a_{262} = 262$, $a_{263} = 263$, $a_{264} = 264$, $a_{265} = 265$, $a_{266} = 266$, $a_{267} = 267$, $a_{268} = 268$, a_{2

$\frac{1}{2} \times 7 = 3\frac{1}{2}$ $\frac{1}{2} \times 2 \times 7 = 7$ $\frac{1}{2} \times 6 \times 7 = 21$ $\frac{1}{2} \times 8 \times 7 = 28$ $\frac{1}{2} \times 9 \times 7 = 31\frac{1}{2}$

• ၁၄ နှစ် ဖြစ်လျှင်၊ နိမ့်ပါးစွာ ရှိပါသည်။

40 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

1. 1990년대 이후에 들어와서, 2000년대 초반에는 주로 경제 성장에 대한 관심이 높았으나, 2008년 금융위기 이후에는 경제 성장에 대한 관심이 상대적으로 줄어들고, 사회적 안정과 복지에 대한 관심이 높아졌다.

[illegible]
$$\begin{aligned}
 & \text{where } \mathbf{A} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}, \quad \mathbf{B} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}, \quad \mathbf{C} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix} \\
 & \text{and } \mathbf{D} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 1 \end{bmatrix}
 \end{aligned}$$
$$f(x) = \frac{1}{x^2} = x^{-2} \quad \text{for } x \neq 0$$
$$10. \quad \frac{1}{x^2} = x^{-2} \quad \frac{d}{dx} x^{-2} = -2x^{-3} = -\frac{2}{x^3}$$

$\frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} \right) = \frac{1}{4}$

$$x_1, \dots, x_n \in \mathbb{R}^n, \quad x_i = (x_{i1}, \dots, x_{in})^T, \quad i = 1, \dots, n.$$

$\alpha = 1 - \beta_{\alpha} = 0.05$

$$+12 \quad \text{for } 2 \leq n \leq 2000 \quad \text{and } 1 \leq k \leq 1000 \quad \text{and } 1 \leq l \leq 1000 \quad \text{and } 1 \leq m \leq 1000$$

મધુ-૧ મધ, ૨ મધ, ૩ ગુણનો રસ, ૪ મીઠા રસ, ૫ ચાન્દી, ૬ માન્દીનું શુભાશુભ કર્મ, ૭ દૂધ.

મધુ-૧ વિષ્ણુના કનના પેઢમાંથી પેદા થયેલો એક રાક્ષસ, ૨ તે નામનો એક દેવ, ૩ વસંત જનુ, ૪ યેવ માસ, ૫ એક ભત્રીજા માટે, મટુડાનું માદ, ૬ અયોગ વૃષ્ટ, ૭ બેડીમધ, ૮ એક ભત્રીજા પત્ની, ૯ અર્ધિ બેદ.

મધુ-મીઠું, મધુર-સ્વુ-છર-ની ભોવધિ 'નર્મ કેવ'—ગુજરાતી શબ્દ કોષમાં મધુ વિશે કહ્યું છે કે—

મધુ-૧ મધપૂરાનું મધ, ૨ ફલનું મધ, મકાન, ૩ અમૃત, ૪ મોડાનું માદ.

મધુ-૧ મધ, દારૂ, ૨ વધનું જનુ.

મધુ-મિઠું, મળ્યું.

ઉપર કહેલી ઉપામ વસ્તુનો સમાવેશ મધુ શબ્દમાં થાય છે; માટે મધુ શબ્દના ઉપર કહેલા અર્થમાં જોઈતા સાધુને મધ, મધ-દારૂ વગેરે વસ્તુ અસંપન્નીય છે અને કહેલી વસ્તુ કસપનીય છે; પરંતુ અંસ, મદિરા, મધ અને માખણ (છાસથી અલગ થયેલું) આ ચારે પદાર્થનો તો સૂત્રમાં સર્વથા નિવેદ છે, જેન મુનિને આશ્ચર્ય છે, ખાવા જોમ નથી.

મધ ૧૦૮ મું—એક વાત માદ ભાવે છે કે—ઉત્તમ દેવ દેવીના ઉપા-શોકે ઉત્તમ કોમમાં ઉત્પન્ન થયેલા-આર્ધ નામ ધરાવનારા, દેવ દેવીને નામે પેદાં જોડાણનો લોગ આપી પોતે હાથીત વસ્તુની માગણી કરે છે, તો શું દેવ દેવી તેવો લોગ માગતા હશે? અને તેવો લોગ આપનારને હાથીત વસ્તુ મળતી હશે?

ઉત્તર—હે ભાઈ! એ તો એક ભત્રીજા બ્રમણ છે. દુનિયામાં એવી એક ભત્રીજી અજ્ઞાનતા છે. ઉત્તમ દેવ દેવી કંઈ નિર્દય પ્રજાગ્રી હોય નહિ કે મરીજ અને રાંક બિચારા થેડાં જોડાણનો લોગ માગે અને કદાપિ નીચ ભત્રીજા દેવતા એવો નીચ લોગ માગે જોમ કદાપિ કંઈ માને તો તે વાત પણ જોડી છે. શું પોતાનો ભક્ષ લેવાને પોતે અસંકલ્પવાન છે કે ખીજ પાસે લોગ માગે? એ તો અંસાહારીઓએ પોતાનાજ ભક્ષ માટે દેવ દેવીનાં નામને આગળ કરી પેદાં જોડાણનો વધ કરી તેનો લોગ પોતેજ લીએ છે.

એ એમ ન હોય તો કેમ કે'ઈ દેવ દેવીએ સિંહ, વાઘ કે ચિત્રા દીપડને
લોગ ન માગ્યો? એવો લોગ કે'ઈ દેવ માગનાર નીકળ્યો હોત તો લોગના
આપનારને ખબર પડત કે દેટલી વંચીએ સો થાય છે? વાઘનો લોગ
આપતા પોતાનો લોગ અપાઈ જાય એમ સૌ કે'ઈ સારી રીતે જાણી શકે
છે; માટે સંક ખીચારા ઘેરાં બોલકાને નામે દેવતા દેવી કમાય છે અને તેના
અધર્મિ-પાપિષ્ઠના આશ્રય રહેલા દેવ દેવી પણ નિંદાને પાત્ર થઈ વચીતાર
છે ને તે પણ દુર્ભાગના ઘાતકી ગણાય છે. જુઓ અતિથ પુરાણમાં કહ્યું છે—

ન સિંહો નંચ શાર્દૂલો, ન વ્યાઘ્ર શરમો નચ;

મજા પુત્રો વર્ણિ દયાત્, દેવો દુર્બલ ઘાતક- ૧

કે'ઈ સિંહનું, શાર્દૂલનું, વાઘનું, અષ્ટાપદનું, ચ શબ્દે કે'ઈ દીપડનું,
ચિત્રાનું બલીદાન આપતું નથી અને દેવ પણ તેનું બલીદાન માંગતા નથી.
બલીદાનના દેવાવાળા અબાપુત્ર-ઘેરાં બોલકાનું બલીદાન દે છે અને દેવ દેવી
પણ તેવા ગરીબનું બલીદાન માગે છે. આ ઉપરથી એમ જણાય છે કે,
દેવો પણ દુર્ભાગની ઘાતને ઇચ્છે છે.

એમ સુસલમાન ભાઈએ બકરી ઇંદ કરે છે પણ કે'ઈ વાઘ ઇંદ
કરતું નથી; તેમ હિંદુ કોમમાં દેવ દેવીને ઘેરાં બકરાનું બલીદાન દેવાય છે
પણ સિંહ વાઘનું બલીદાન કે'ઈ માગતું નથી કે દેતું નથી. આનો હેતુ
એમ જણાય છે કે—માંસાહારી લોકોએ પોતાના ગૃહીપજ્વાને લઈને દેવ
દેવીઓને નામે-અમુક દેવી અમુક લોગ માગે છે એમ પોતપોતાની ઇચ્છા
માફક ગરીબ બિચારા ઘેરાં બોલકાનો વધ કરી યા તેનો હવન હોમ કરી
હવનનું માંસ પવિત્ર ગણી માંસાહારીઓ પોતાના ગૃહીપજ્વાને લઈને પોતાની
ઇચ્છાને તૃપ્તિ કરે છે, પણ તેનું ફળ તો કનિષ્ઠ સમજવું. અજ્ઞાની લોકો
કે જેને ધર્મ અધર્મ-પૂન્ય કે પાપનું જ્ઞાન હોતું નથી તેવાઓ પણ કે'ઈ
પુત્રાદિકની ઇચ્છાએ કે કે'ઈ ચરીર સુખની ઇચ્છાએ પણ પર્વોદ્દિય છોરોનો
વધ કરી પુત્રાદિક સુખને માગે છે. —હહહ!!! કેવી અજ્ઞાનતા?

એજો દુનિયાનું અજ્ઞાન, આપ સ્વાર્થ સાધવા કારણ;

હુટે પરના પ્રાણ.—એ ટેક.

દેવી પાસે બેટો માગે, અબ સુતને સાટે;

બપના પુત્ર ખીજાયા આટે, ગંગા પારકા દાટે.—જોજો ૧

હવને સાટે હવન આપે, આપ જયવાને માટે;

દેવ દેવી કે'ઈ આડા નાવે, પરશવ કે'ઈ શિર દાટે.—જોજો ૨

ગરીબ મુખને ધરણે ટોણ, કરે પ્રાણીનો નાથ;
 મુખ તો મળવું દૂર રહ્યું, પછી હોય નરકમાં વાથ.—એનો ૩
 શેર અનાજની બોજરી માટે, કરે અનેક છવ હાથ;
 ગરીબ વનચર કેશ ત્રાસે, પડે નરકની ખાથ—એનો ૪

છપ્પછંદ.

મારેમા ગરીબકું તો આપ માર આવેમા,
 ખાધમા હરામકા તો હેરાની મિલેમા;
 ચંદા બોર સગ સો તો સાહેબસેં હરતા હેં,
 તેરી કહાં શુંબસ મળે બાંધ કે બોલાવેમા.
 કહે હરદાસ હસો ન દિસાળ દરો,
 જમકે હજુર કયુ બોલ બીન પાવેમા-૧

હતિ થી પરમપૂજ્ય શ્રી ગોપાલજી સ્વામી તત્ત્વ શિષ્ય મુને શ્રી
 મોહનલાલજી કૃત શ્રી " પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા "-ઉત્તરાર્દ-પાઠ ૧૦ મે
 સમાપ્ત: ॥

જાતકાલપતિ રાજગુરુ સિદ્ધ

૧૧૭૭

૧૧૭૭

૧૧૭૭

આમઃ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી ગ્રંથમાળા—મણિકે ૧૧ મો.

પરમ પૂજ્ય શ્રી ગોપાળજી સ્વામી તત્ શિષ્ય

મુનિ શ્રી મોહનલાલજી કૃત.

૧૧૭૭૧૧૧૧

શ્રીમશ્વોત્તર મોહનમાળા.

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧૧ મો.

શ્રી પ્રશ્નોત્તર મોહનમાળા.

ઉત્તરાર્ધ ભાગ ૧૧ મો.

પ્રશ્ન ૧ હું—કેટલાક કહે છે કે-જૈન ધર્મ વેદ ધર્મમાંથી નીકળ્યો છે. કેટલાક કહે કે જૈન ધર્મમાંથી જૈન ધર્મ નીકળ્યો છે. અને કેટલાક એમ પણ કહે છે કે-જૈન ધર્મ જાતમે ચલાવ્યો છે. આ વિષે શું સમજવું?

ઉત્તર—જૈનધર્મ અનાદિ છે. કાંઈ પણ ધર્મમાંથી જૈનધર્મ નીકળ્યો એવી કલ્પના કરવી તે આકાશ પુષ્પવત્ છે. વેદ વગેરે દરેક ધર્મનાં શાસ્ત્રોમાં જૈનધર્મની શાસ્ત્રો મળી આવે છે. આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે વેદ વગેરે રચાયેલાં શાસ્ત્રોથી પહેલાનો જૈનધર્મ અનાદિથી ચાર્યો આવે છે એમ ઘણા પ્રકારની સાબીતી મળી આવે છે.

પ્રશ્ન ૨ હું—વેદ પહેલાનો જૈનધર્મ છે એવી શાક્ષી વેદમાંથી નીકળી આવે તો વેદ પહેલાનો જૈનધર્મ છે એમ એકે અવાજે કહુવ કરવું પડે માટે એવો કાંઈ વેદ ધર્મનો દાખલો હોય તો પ્રગટ કરી બતાવ્યો?

ઉત્તર—સાંભળો—જૈનધર્મની પ્રાચીનતાની શાક્ષી “સનાતન જૈન” પુસ્તક ૧ હું—ડીસેમ્બર ૧૯૦૫-અંક ૫ મો-જૈનની પ્રાચીનતા અને સમીચીનતા અર્થે, અન્ય દર્શનોનાં શાસ્ત્રોપરથી કેટલીક શાક્ષીઓ અર્ધિ મૂકીએ છીએ.

શ્રી ઋગ્વેદમાં—આ પ્રમાણે કથું છે.

ૐ ત્રૈલોક્ય પ્રતિષ્ઠિતાનાં, ચતુર્વિંશતિ તીર્થંકરાણાં;

ઋષભાદિ વર્દ્ધમાનાન્તાનાં, સિદ્ધાનાં શરણં પ્રપચે. ॥

અર્થ:—ઋષભથી વર્દ્ધમાન પર્યંત જે ‘સિદ્ધ’ ત્રિલોકમાં પ્રવિષ્ઠ (માન) પામે છે, અને ચૈત્રીય તીર્થોની સ્થાપના કરનાર છે તે સિદ્ધોનાં શરણુને પ્રાપ્ત થાઉં છું; અર્થાત્ તે ઋષભાદિ સિદ્ધ મને બચાવો.

ઉપર પ્રમાણે ઋગ્વેદમાં-ઋષભદેવથી માંડી વર્ધમાન સ્વામી (મહાવીર સ્વામી) મુખીના ચૈત્રીય તીર્થંકરની સાક્ષી આપે ॥ ને તેઓ સિદ્ધ થયા એવી સામીતી કરી આપે છે. આ ઉપરથી એમ સિદ્ધ થાય ॥ કે-વેદ પહેલા ચૈત્રીયો તીર્થંકર થઈ જ્યાં જોણે, તેમજ વ્યાખ્યા વિલાસમાં પણ ઉપર કહેલા વેદમાં મહાવીરનું નામ દાખલ કર્યું છે.

પ્રશ્ન ૩ મું—બ્યાખ્યા વિલાસમાં શી રીતે કહ્યું છે ?

ઉત્તર—બ્યાખ્યા વિલાસ અંથ-વીર સંવત ૨૪૪૫ માં છપાયું છે તેમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

ૐ પવિત્રં નમ્રમુપ વિપ્રસાંમદે યથા નમા (નમ્રમે) આતિરેષાં વીરાઃ इत्यादि
વગી બ્યાખ્યા વિલાસમાં યજુર્વેદને કાખલો આપ્યો છે તેમાં ઋષભદેવ
અરિહંતનું નામ છે.

પ્રશ્ન ૪ મું—યજુર્વેદમાં શી રીતે કહ્યું છે.

ઉત્તર—યજુર્વેદ ૨૫ અધ્યાય ૧૯ મો મંત્ર—

ૐ નમો અર્હતો ઋષમો ૐ ઋષમ પવિત્રં પુરુહૂત મધરં યજેતુ નમ્રં
પરમં માદ સેસ્તુતં વરં શત્રુઃ કવંતં પશુરિદ્ર માહુ રિતિ સ્વાહા રીર્ષાપુસ્તાયુ વલાયુ
ર્ષા શુભ જાંતયુ. ॥ (બ્યાખ્યા વિલાસ.)

તેમજ યજુર્વેદમાં-અરિહનેમીનું નામ પણ જણાવ્યું છે.

પ્રશ્ન ૫ મું—યજુર્વેદમાં અરિહનેમિનું નામ કેવી રીતે જણાવ-
વામાં આવ્યું છે ?

ઉત્તર—યજુર્વેદના ઉપર કહેલા ૨૫ માં અધ્યાયમાં—

ૐ રણ રણ અરિષ્ટનેમિઃ સ્વાહાઃ વામદેય જ્ઞાન્ત્યર્યમનુ વિષીયતે ।
સોડંમાઠં અરિષ્ટનેમિઃ સ્વાહાઃ (આ અરિષ્ટનેમી જૈનધર્મમાં ખાવીયમાં
તીર્થંકર થઈ ગયા છે. (બ્યાખ્યા વિલાસ.)

વગી ઋગ્વેદમાં પણ અરિષ્ટનેમિનું નામ જણાય છે.

પ્રશ્ન ૬ મું—ઋગ્વેદમાં અરિષ્ટ નેમિ વિષે શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—ઋગ્વેદ અષ્ટક ૧ અ. ૬ વર્ગ ૭૬—

ૐ સ્વસ્તિ ન દંત્રો વૃદ્ધ મ્વા સ્વસ્તિ નઃ પૃથા વિધવેદાઃ સ્વસ્તિ નત્તા
હ્યો અરિષ્ટનેમિઃ સ્વસ્તિનો વૃદ્ધસ્પતિર્દવાતુ इत्यादि.

(બ્યાખ્યા વિલાસ.)

ઉપરનાં વેદના કાખલાથી નિર્દેશ થાય છે કે વેદ રચાય પહેલા
જૈનધર્મ મોલુઃ હતો તોજ જૈનધર્મના તીર્થંકરાનાં નામ તેમાંથી નિકળે
છે, તેમજ પુરાણમાં પણ જૈનના તીર્થંકરાનાં નામ મળી આવે છે.

પ્રશ્ન ૭ મું—પુરાણમાં તીર્થંકરાનાં નામ કેવી રીતે મળી આવે છે ?

ઉત્તર—“સંનાર્તિનિ જિન” પુસ્તિક ૧: છું—જન પ મિ—જીન
પ્રાચીનના વિષે પ્રથમ, જેના દાખલાથી જણાવ્યું છે. પુરાણના દાખલાથી
જણાવે છે. પ્રભાસ પુરાણને વિષે કહ્યું છે કે—

રૈવતાદ્રો જિનો નેમિ: યુગાદિ વિમલાચલે;

ઋષીણા શ્રમા દેવ, મુક્તિ માર્ગસ્ય કારણમ્. ॥

અર્થ:—શુદ્ધ રૈવત નામના પર્વતમાં યુગના આદિયુગ નેમિનાક
નામવાળા જિનદેવ ઋષિઓના આશ્રમથી મુક્તિ માર્ગ (રીતિ) અપ
વેતાનું પુરાણ છે. વગેરે તેમજ વગી યોગવાણિશમાં પણ. રામચંદ્રના
હિંગારો જિનદેવ સંબંધી જણવા જેવા છે.

પ્રશ્ન ૮ મું—રામચંદ્રજીએ યોગવાણિશમાં શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—છત્રીશકલરી શ્લોકવાળા યોગવાણિશમાં પ્રથમ વૈરાગ્ય પ્રકરણ
છે. તેમાં અહંકાર નિષેધાદિ વિષે વણિષ્ટ અને રામ સંબંધમાં આપ કહ્યું છે.

રામ ઉવાચ.—

નાહં રામો નમે વાચ્છા, માવેદુ વ નમે મનઃ;

શાન્તિમારણાતુ મિચ્છામિ, ચારમ ન્યેવ જિનો યથા.

અર્થ:—રામે કહ્યું—નથી હું રામ કે નથી મારી કર્મોદિકમાં ઇચ્છા
અને માફ મન ભાવ પદાઓમાં નથી. જિન દેવની પેઠે પેતાના આત્મામાં
શાન્તિ પામવા ઇચ્છું છું.

(રામચંદ્રજી જૈનના વીરમાં તીર્થે કરના શાસનમાં થયા છે, અને
તેમણે જિન દેવ જેવી દિક્ષા ધારણ કરી મોક્ષપદ લીધું છે.) ઉપરના
શ્લોકથી પણ સાબીત થાય છે કે—રામચંદ્રજીના વ્રતમાં પણ જૈનધર્મ
હોતો, અને નગર પુરાણમાં પણ અહંત મુનિ વિષે લખ્યું છે.

પ્રશ્ન ૯ મું—નગર પુરાણમાં શું લખ્યું છે ?

ઉત્તર—નગર પુરાણમાં કહ્યું છે કે—શ્લોક—

દશ મિર્મા જિતૈ વિષે: , યત્કલં જાયતે કૃતે;

મુનિમર્દન્ત મક્તસ્ય, તત્કલં જાયતે કલૌ. ॥

અર્થ:—સંત્યયુગમાં દશ પ્રાણીઓને લોખન દેવાથી જે દશ થાય છે
તેમજ દશ કળિયુગમાં અહંત ભક્ત મુનિને લોખન દેવાથી પણ થકે છે.
વગી પ્રભાસ પુરાણમાં પણ જૈન સંબંધી કહીકત છે.

મ્રમ ૧૦ મું—મ્રમાસ પુરાણમાં જૈન ધર્મથી શું લેખ છે ?

ઉત્તર—મ્રમાસ પુરાણમાં—અસદૃશ સ્વરને વિશે કહ્યું છે કે—

જૈના પદ્ધતિએવ વાતુનિ ડમ્બં નિકુપયન્તિ ।

અર્થ—જૈની લોક એક જ વસ્તુ (ઇશ્વર) માં કુતર લોકનાત્મનું નિરૂપણ કરે છે અર્થાત્ એક પરમાત્માને કર્તા અને લોકના માને છે—વળી હનુમાન નાટકમાં પણ જૈનશાસનમાં અર્હંત વિશે કહ્યું છે.

મ્રમ ૧૧ મું—હનુમાન નાટકમાં અર્હંત વિશે શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—હનુમાન નાટકમાં જૈન શાસનમાં અર્હંત વિશે નીચેનાં શ્લોકોમાં ૫૬ કથનનું સ્વરૂપ જણાવતા કહે છે કે—

યથેવઃ સમુપાસતે શિવ, હતિ પ્રસન્નિ વેશાન્તિનોઃ ।

સૌદા વુદ્ધ હતિ યમાળ પટલઃ કર્ણોતિ યૈવાચિકાઃ ॥

અર્હમિત્યેવ જૈન શાસન રત્નાઃ કર્ણોતિ યૈવાચિકાઃ ॥

સોયેવો વિ વિદ્વાન્નુ વાવિહત વક્રે મૈત્રોષવ વાચઃ યમુઃ ॥

અર્થ—જેથી રીતે શૈવ લોક શિવ (મહાદેવ) બાળી ઉપાસે છે, વેશાન્તિ લોક જેને પ્રભુ (આપડ પરમેશ્વર) બાળી પાસે છે, ભાધરેવ બાળી જેને પૂજે છે, પુનઃ મમાય (યુજિત શાસ) માં યનુર નેવાચિક લોક જેને કર્તા કહે છે, તથા જૈનશાસનના પ્રેમવાળા લોક જેને અર્હંત માને છે, અને મિત્રાંશક જેથી કર્ણરૂપ વર્ણન કરે છે. તે ત્રણ લોકના સ્વામી પ્રભુ ઇશ્વર તમારા લોકોના સ્વીકૃત રૂપ (કામના સિદ્ધિ) તે પુરે—વળી મનુસ્મૃતિમાં મુન્યની બાદિના કરનાર પદેજા બિન કદા ॥

મ્રમ ૧૨ મું—મનુસ્મૃતિમાં શી રીતે કહ્યું છે.

ઉત્તર—મનુસ્મૃતિમાં નીચે મુજબે કહ્યું છે કે—૧૦૮૦—

દર્શન સર્વ શીરાણા મુદામુદ મયરજનઃ ।

મીનિ વિત્તવ કર્ણોષો, મુન્યસૌ મયમો જિઃ ॥

અર્થ—નીચેના માર્ગને દર્શાવતા દર્શન, રેવ અને રેવથી નમરસાન પામવાવાળા અને મુન્યની બાદિમાં ત્રણ પ્રકારની નીનિત કરનાર પદેજા બિન કદા.

કર્ણરૂપિને પણ બિનરેવ પાટે ઉપા નાંખવાનો અર્થ

પ્રશ્ન ૧૩ મું—અર્જુનને જિતવે માટે શું કરે ?

ઉત્તર—અર્જુનને વૈરાગ્ય પ્રસન્નતામાં રાખે છે કે—

પ્રતો શાંતિયુ રાજ્યે વિચારમા, દેશાર્જવતી દમી;

નિશાંતુ દિવો વિશુદ્ધચત્તના, મૌનીય વચ્ચઃપથા ॥

અર્થ—રાણી પુરુષોમાં પ્રિયતામાં (શ્રી) નું અર્ધા દરીસને ધર્યાસાથે
(જેનું) વામાંગ ગૌરી શ્રી છે એના) શિવજ થોભે છે. નિરસના (વીરરાગીએ)
મા નેત્રે તપાયો છે સ્ત્રીઓનો મંગલ એના જિનદેવની વિશેષ કેળવેલો.

પ્રશ્નમાં પુરાણમાં કયમદેવ ભગવાને જીનધર્મ ચત્રાવળા સંગ્રહી
જાણાયું છે.

પ્રશ્ન ૧૪ મું—પ્રશ્નમાં પુરાણમાં કયમદેવ ભગવાને માટે શું કર્યું છે ?

ઉત્તર—“તત્ત્વનિર્ણય પ્રકાશ”-પૃષ્ઠ ૫૦૧ મે-૩૫ છે કે-પ્રશ્નમાં
પુરાણમાં નીચે પ્રમાણે કર્યું છે કે—

નામિસ્તુ જનયેત્યુત્તમ મહુ દેવ્યાં મહાશુનિ;

ઋષમં ક્ષત્રિય ઉદેષ્ટં, સર્વશ્રુતિસ્ય પૂર્વજં. ૧

ઋષમાદ્યામતો ઝષો, શીર પુત્ર મનામયઃ;

અભિધિચ્ય મરતંરાગ્યે, મદ્યામયઃ સાશ્રિતઃ. ૨

હદદિ હદ્યાકુ કુલ મંચોદ્રવેન નામિતુતેન મહુદેવગ મંદન મદાદેવેન
દયમેળ દય પ્રકારો ધર્મઃ સ્વયમેવા ચીર્ણઃ કેવલ જ્ઞાન જાવાચ પ્રવર્તિતઃ ॥

અને શિવ પુરાણમાં પણ કયમદેવ ભગવાને માટે કર્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૫ મું—શિવ પુરાણમાં કયમદેવ ભગવાને માટે શું કર્યું છે ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત શ્રવણમાં-શિવ પુરાણમાં નીચે પ્રમાણે જણાવે છે.

કૈલાસે પર્વતે રમ્યે, વૃષભોય જિનેશ્વરઃ;

ચક્રાર સ્વાવતારેયઃ, સર્વજ્ઞઃ સર્વગઃ સિવઃ ॥ ૧ ॥

તેમજ ૨૬૬ પુરાણમાં પણ કયમદેવ ભગવાને માટે કર્યું છે.

પ્રશ્ન ૧૬ મું—૨૬૬ પુરાણમાં કયમદેવ ભગવાને માટે શું કર્યું છે ?

ઉત્તર—સાંભળો-૨૬૬ પુરાણમાં કયમદેવ ભગવાને માટે ઉપરના
શ્રવણમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે.

પરમાત્માન માત્મનં, સ્વસ્ત્વેવલ નિર્મલમ્ ;

નિરંજનં નિરાકારં, કૃષ્ણમેતુ મહા કૃષિમ્. ૧

અને નાગ પુરાણમાં કૃષ્ણભદેવ સ્વામી માટેનું લખાણ છે.

પ્રશ્ન ૧૭ સુ—નાગ પુરાણમાં કૃષ્ણભદેવ સ્વામી માટે શું કથું છે ?

ઉત્તર—કૃષ્ણભદેવ ભગવાન (આદિનાથ ભગવાન માટે નીચે પ્રમાણે કથું છે. સાંભળો.

અદ્ય પશ્યેતુ તીર્થેષુ, યાત્રાયાં યત્કર્મ મથેન્ ;

આદિનાથસ્ય દેવસ્ય, સ્મરણે નારિ તદ્ભવેન્. ॥ ૧ ॥

અહીં નીચેની યાત્રામાં જેટલું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે તેટલું ફળ આદિનાથદેવ-કૃષ્ણભદેવ ભગવાનના સ્મરણથી થાય છે. (ઇતિ તત્ત્વ નિર્ણય પ્રાસાદ.)

પ્રશ્ન ૧૮ સુ—શ્રી કૃષ્ણભદેવ ભગવાનથી જેન ધર્મની પ્રશ્નિ થઈ જોવો કેાઇ દાખલો છે ?

ઉત્તર—હા, છ, સાંભળો—શ્રી માલપુરાણમાં અધ્યાય ૭૩ મે-ગાથા ૧૧ મી-૧૨ મીમાં-કથું છે કે—

પ્રથમં કૃષ્ણમો દેવો, જૈન ધર્મ મર્ચર્વહઃ ॥ ૧૧ ॥

પૃથ્વાકા સહસ્રાભિ, શિષ્યાણા પારિતો દુનિઃ ;

જૈન ધર્મસ્ય વિસ્તારો, કરોતિ જગતિશ્ચક્રે. ॥ ૧૨ ॥

અર્થ—પ્રથમ કૃષ્ણભદેવ જૈન ધર્મને પ્રવર્તાવનાર અભિચાર દ્વારા શિષ્યો સાથે જગતમાં જૈન ધર્મને ફેલાવશે.

આટલા દાખલે વેદ અને પુરાણમાં જૈન ધર્મ શ્રી કૃષ્ણભદેવ ભગવાનથી તે અધ્યાપી ગયાયો જાય છે; એટલે શ્રી કૃષ્ણભદેવ સ્વામીથી શ્રી મહાવીર સ્વામી સુધીમાં મહાવીર તીર્થગતી પ્રશ્નિ અનુક્રમે-જનો વચ્ચેના તિલકપરણ ઉત્તમાદ મહાનોર વજ્રસમાગ ઇત્યાદિ જન ધર્મ પ્રવર્તાવનારા દેવા છે; એટલે જે પ્રમાણે જૈન સૂત્રોમાં શ્રી કૃષ્ણભદેવ ભગવાનથી શ્રી મહાવીર દેવ પર્વત જૈન ધર્મના પ્રવર્તક કહેલ છે તેમજ વેદ પુરાણમાં પણ કહેલ છે.

પ્રશ્ન ૧૯ સુ—કેટલાક જોય કહી કે-જૈન ધર્મ જૈનને ચક્ર છે. એટલે જોતમથી જ જૈન ધર્મ પ્રવર્તી છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—વાંચકે વર્ગોને ઉપરના વેદ પુરાણના દાખલાથી ખાત્રી થઈ હશે કે—જૈન ધર્મ શ્રી ઋષભદેવ ભગવાનથી આવ્યો આવે છે અને ગૌતમે જૈન ધર્મ ચલાવ્યો નથી પણ જૈન ધર્મના ચોવીશમા તીર્થંકર શ્રી મહાવીર સ્વામીની પાસે દિશ્ય લઈ ગૌતમ શ્રી મહાવીરના શિષ્ય થયા છે એમ શ્રી માલપુરાણ સાક્ષી આપે છે.

પ્રશ્ન ૨૦ મું—શ્રીમાલ પુરાણમાં ગૌતમ મહાવીરના શિષ્ય થવા તે સંબંધે શું લખ્યું છે તે જણાવો?

ઉત્તર—સાંભળો—શ્રીમાલ પુરાણના અધ્યાય ૭૩ માં—^૨લોક ૧૨૧મે કહ્યું છે કે—

ગૌતમો પિતૃતો રાજન્, ગતો કાશ્મિર કેતતઃ;

મહાવીરા દીક્ષયા ચ, ઘટે જૈનં મને પ્સિતમ્. ॥૧૨૧॥

અર્થ:—હે રાજન! ગૌતમ પણ કાશ્મિર ગયો અને મહાવીર પાસેથી દીક્ષા લઈ મનને ખારેલો જૈનધર્મ ધારણ કર્યો.

પ્રશ્ન ૨૧ મું—ગૌતમે મહાવીર પાસે ક્યારે દિક્ષા લીધી?

ઉત્તર—તે વિષે અધ્યાય ૭૪ મે—૧૧મી પ્રમાણે પુછા કરી છે સાંભળો—^૨લોક—

કિં યુગે ચ મહા વીરો, જૈન ધર્મં ચ કારહઃ

ગૌતમશ્ચ કદા તસ્માદ, દીક્ષા જમાહ વાદવ. ૧

અર્થ—માંધાતા વિશિષ્ટ પ્રત્યે કહે છે—હે મહારાજ! કયા યુગમાં મહાવીર જૈનધર્મ કરતો હતો અને ગૌતમ તેની પાસેથી ક્યારે દિક્ષા અહણ કરતો હતો?

તેના ઉત્તરમાં વશિષ્ઠી કહે છે. ॥ વશિષ્ઠ ઉવાચ. ॥

દ્વિસદસા ગતા રાજ, જહ્વાઃ કઠિયુગે યદા;

સદા ગાતો મહાવીરો, દેશે કાશ્મિરકે નૃપ. ૨

ગૌતમો પિતૃદા તત્ર, ચારિતું જૈન ધર્મક્રમ,

શ્રિયા વાક્યેન સંતુષ્ટો, જગામ ચી નિકેત નાત્. ૪

અર્થ:—વશિષ્ઠ કહે છે રાજા! કઠિયુગનાં જ્યારે જો હજાર વર્ષ મયાં ત્યારે કાશ્મિર દેશમાં મહાવીર ઉત્પન્ન થયો અને જૈનધર્મ ધારણ

શિવપુરાણમાં ઉપર પ્રમાણે જૈન ધર્મની વ્યાખ્યા છે ખરી અને જૈન ધર્મને સનાતન ધર્મ માન્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૬-અં—શિવપુરાણ અને શ્રી માલપુરાણમાં કહેલા ગૌતમ અને જૈનધર્મમાં કહેલા ગૌતમ એક છે કે જૂદા છે ?

ઉત્તર—પુરાણે પુરાણના ગૌતમની વ્યાખ્યા મળતી નથી તો પણ જૈનધર્મના ગૌતમની વ્યાખ્યા પુરાણ સાથે મળેજ ક્યાંની ? પુરાણવાળાએ ગાયના વધને આરોપ મૂકેલા અને અહુરવા સ્ત્રીવાળો ગૌતમ કહ્યો છે, અને જૈનધર્મના ગૌતમ વિષે યાજ્ઞમાં એથી બીજાજ વ્યાખ્યા છે. આ ગૌતમ તો યજ્ઞસાધ્ય એટલે શ્રીપાદ પદવીના ધણી હતા, તે સ્ત્રી પરણ્યા હતાજ નહિ. સન્યાસમત પાગતા હતા, અખંડ બ્રહ્મચારી હતા, પોતે ત્રણ ભાઈ સહિત અગ્યાર શ્રીપાદ પદવીવાળા-અપાપા નગરીમાં યજ્ઞાર્થે મળેલા તેમણે મહાવીરને કેવળ ઉત્પત્ત યયાને બીજે દિવસે તે જ નગરીના પરિઘ અગ્રણી ભણીને તેમની સાથે વિવાહ કરતા તથા તેમના દરેકના હૃદયનો સંસય દૂર થતા વેદવાક્ય પ્રમાણે જૈને અહંતે ભણી અગ્યારે જણા પોતપોતાના શિષ્યોના ગુમાસ્ટીસેના પરિવાર સહિત મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી તેમાં પહેલા શિષ્ય ઉદ્ભૂતિ, કે જે ગૌતમનાં નામથી જાગ્યાપ ॥ અને મહાવીરના ચાહ ફળાર શિષ્યોના પરિવારમાં જેમણે અગ્રપદ ભોગવ્યું અને ઉવટે મોક્ષપદ મેળવ્યું તે ગૌતમ જૂદા અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ ત્રણ જૂદા.

ઉપરના વેદ અને પુરાણના દાખલાથી એટલું તો સિદ્ધ થયું કે—જૈનધર્મ જગમદેવ ભગવાનથી ચાલ્યો આવે છે, અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમે પણ મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી છે ને આ શાસન પણ મહાવીરનું ચાલે છે, માટે જૈનધર્મ ગૌતમે ચલાવ્યો આ વાત કસિપ ॥

પ્રશ્ન ૨૭ અં—કોણ એથી કસપના ઠરે છે કે—જૈન ધર્મ બૌદ્ધ ધર્મમાંથી નીકળ્યો ॥ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત તો કસપના માત્ર છે પ્રથમ વેદ પુરાણના દાખલાથી સિદ્ધ કરી આપ્યું છે કે—જૈન ધર્મ શ્રી જગમદેવ ભગવાનના વખતથી ચાલ્યો આવે છે, પરંતુ તીર્થંકર મહારાજશ્રીના બંધારણ પ્રમાણે દરેક તીર્થંકર ચાર તીર્થનું સ્થાપન કરનારા તેમની ધર્મની આદિના કરનાર કહેવાય છે; એટલે યજ્ઞ ગયેલા તીર્થંકરના શામનમાં કાંઈ લીલ યા દેરફાર થઇ ગયેલો હોય તે જ્યારે તીર્થંકરને કેવળ સ્થાન ઉત્પત્ત સાથે ત્યારે યજ્ઞ

પ્રશ્ન ૨૪ મું—શિવ પુરાણમાં ગૌતમ વિષે શું કહ્યું છે? શ્રીજી પુરાણમાં અને શિવ પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ તે એક જ કે બુદ્ધ છે?

ઉત્તર—શ્રી માતૃપુરાણમાં કહેલા ગૌતમ તે અહત્યાચારી અને બ્રાહ્મણોએ તેને ગૌ હત્યારો કરાવવાથી તેનો-તિરસ્કાર કરવાથી તે એટલે અહત્યા સહિત મહાવીર પાસે દિક્ષા લીધી એમ શ્રી. માતૃપુરાણમાં કહ્યું છે; તેમજ શિવપુરાણમાં અહત્યાચારી ગૌતમને ઋષિઓએ ગૌ હત્યારો કરાવ્યો જ ખરો પણ મહાવીર પાસે દિક્ષા લીધાનો કે-જેન ધર્મ સ્વીકારવાનો કાંઈ પણ હેવાલ છેજ નહિ તો જા એમાં કંઈ વાત સત્ય માની? તે તો વાંચક વર્ગનું કામ છે. અને તો જે વસ્તુ જોવામાં આવે તે રહ કરી વાંચક વર્ગની પાસે મુદ્દીએ અને તેનો વિચાર પણ તેમનેજ કરાવ્યો છે. શ્રી માતૃપુરાણમાં ઉપરની હકીકત છે; તેમ શિવપુરાણમાં જ્ઞાન સંહિતામાં-અધ્યાય ૫૩ મે-૫૪ મે-ગંગા મહાત્મ્યમાં જુઓ.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—શિવપુરાણમાં જેન ધર્મ વિષે કંઈ કહ્યું છે.

ઉત્તર—શિવપુરાણ જ્ઞાન સંહિતા અધ્યાય ૨૧ માં-તેમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

મુળં મહિન વશં ચ, કુંઠિં પાત્ર મમન્વિતં;
દયાનં પુષ્પિક હાલે, ચાલ્યન્તે પદે પદે. ॥ ૨ ॥
વન્ય વુલં તથા હસ્તં, શિષ્યનાજં મુન્યે મદા;
ખર્મંતિ ત્વાદરત્નં, નમસ્ત્યમ્યિનં દરે. ॥ ૩ ॥

અર્થ —ઉપરના જે શ્લોકોને અર્થ શિવપુરાણના ભાષ્યનામાં આ પ્રમાણે લખ્યો છે. માથે મુઠા જેને, મહિન વચરાગો, કાદમવ પાત્રપુત્ર, હાથમાં પૂંજણી હાથ તેને વચરાગ દહાવો. મુખ ઉપર વચ્ર બાંધેલો, ધર્મ ખર્મ એ રીતે ભાવનું કરતો એવો સનાતન ધર્મ ઋષિ, મતિ, આચાર તથા ઉપાધ્યાય એ રીતે એ નામ પ્રસિદ્ધ છે.

વળી તેજ અધ્યાયના શ્લોક ૨૫ મે-શ્લોકાર્થ છે.પેલા પાને ૧૪ મે-નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે.

દમ્પે પાત્રં દયાનાથ, મુરે વચસ્ય ચારકાઃ ;
મહિના મ્યેવ વામાનિ, વાચંતોસા સાવિનઃ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—હાથમાં પાત્ર હાથે શ્લોકે નાનું વચ્ર બાંધીને મેથાં ૧૪ પદોને દેડ વાચન સંગ (એવ જેવના મુનિ કહ્યા છે.) ૨૫

શિવપુરાણમાં ઉપર પ્રમાણે જૈન ધર્મની વ્યાખ્યા છે. જરી અને જૈન ધર્મને સનાતન ધર્મ માન્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૬ થું—શિવપુરાણ અને શ્રી માલપુરાણમાં કહેલા ગૌતમ અને જૈનધર્મમાં કહેલા ગૌતમ એક છે કે નહીં છે ?

ઉત્તર—પુરાણે પુરાણના ગૌતમની વ્યાખ્યા મગની નથી તેા જરી જૈનધર્મના ગૌતમની વ્યાખ્યા પુરાણ સાથે મળેજ ક્યાંયે ? પુરાણમાં ગાયના વધનેા આરોપ મૂકેલો અને અદ્વૈતા શ્રીવાળો ગૌતમ કહ્યો છે, અને જૈનધર્મના ગૌતમ વિષે શાસ્ત્રમાં એથી બીજા વ્યાખ્યા છે. આ ગૌતમ તેા શુંકાચાર્ય એટલે શ્રીપાદ પદવીના ધણી દગ, તે શ્રી પરદશ દતાજ નદિ સન્યાસજાત ધાગના દગ, અર્થાત્ પ્રજાધારી દગ, એને ત્રણ જાણ સહિત અગ્રાર શ્રીપાદ પદવીવાળા—અપાપા નમરીમાં ચડાઈ મળેલા તેમણે મહાવીરને દેવગ ઉપજા થવાને બીજું દિવસે તેજ નગરીના પરિઠ આગળ જાણીને તેમની સાથે વિવાહ કરના નથા તેમના દરેકના દુહધનો શંભય દર થતા ચેરવાકય પ્રમાણે જૈને અદ્વૈતે જાણી અગ્રાર જણા પાતપાતાના શિષ્યોના ગુમાસ્ટીમંના પરિવાર સદિન મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી તેમાં પડેલા શિષ્ય ઉદ્ધુનિ, કે જે ગૌતમના નામથી જોગખાસ છે અને મહાવીરના વ્યાર દબ્બર શિષ્યોના પરિવારમાં જોમણે અગ્રપદ જોગબધું અને એવે મેશપદ મેશબધું ને ગૌતમ નહીં અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ પણ નહીં.

ઉપરના વેદ અને પુરાણના દાખલાથી એટલું તો સિદ્ધ થયું કે—જૈનધર્મ જગત્કેવ જગવાનથી ચાર્યો આવે છે, અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમે પણ મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી તે ને આ દાખલ પણ અદ્વૈતનું ચાહે છે, માટે જૈનધર્મ ગૌતમે ચલાવ્યો. આ વાત કહિયા છે.

પ્રશ્ન ૨૭ થું—કોમ એવી કડખા કરે તે કે—જૈન ધર્મ ને ક ધર્મમાંથી નીકળ્યો છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જો જાત તો કડખા માત્ર છે પ્રથમ વેદ પુરાણના દાખલા સિદ્ધ કરી આવ્યું છે કે—જૈન ધર્મ કદી જગત્કેવ જગવાન થવાનું ચાર્યો આવે છે, પરંતુ તીર્થંકર મહાતમાજેના અગ્રપદ મળે છે. તીર્થંકર ચાર તીર્થંકર શ્યામન જગના તેમજ ધર્મનું જાણિત કરવા કહેવાય છે, એટલે કહી શકેલા તીર્થંકરના અગ્રપદ વાટ દેવે—કેવે—કેવે શકેલા હોય તે જાણે તીર્થંકરને કેવલ જગત્કેવ જગત્કેવ નહીં.

પ્રશ્ન ૨૪ મું—શિવ પુરાણમાં ગૌતમ વિષે શું કહ્યું છે? શ્રીમદ્ પુરાણમાં અને શિવ પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ તે એક છે કે બુદ્ધ છે?

ઉત્તર—શ્રી માત્રપુરાણમાં કહેલા ગૌતમ તે અહંત્યાવાળા અને પ્રાણલોએ તેને ગૌ હત્યાદો કરાવવાથી તેનો—તિરસ્કાર કરવાથી તે ગૌતમે અહંત્યા સહિત મહાવીર પાસે દિશ્ન લીધી એમ શ્રી. માત્રપુરાણમાં કહ્યું છે; તેમજ શિવપુરાણમાં અહંત્યાવાળા ગૌતમને ઋષિયોએ ગૌ હત્યાદો કરાવ્યો છે ખરો પણ મહાવીર પાસે દીશ્ન લીધાનો કે-જેન ધર્મ સ્વીકારવાનો કાંઈ પણ હેવાણ છેજ નહિ તો આ જેમાં કંઈ વાત સત્ય માની? તે તો વાંચક વર્ગનું કામ છે. અમે તો જે વસ્તુ જોવામાં આવે તે રજુ કરી વાંચક વર્ગની પાસે મૂકીએ અને તેનો વિચાર પણ તેમનેજ કરાવો છે. શ્રી માત્રપુરાણમાં ઉપરની હકીકત છે; તેમ શિવપુરાણમાં જ્ઞાન સંહીતામાં—અધ્યાય ૫૩ મે-૫૪ મે-ગંગા મહાત્મ્યમાં જુઓ.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—શિવપુરાણમાં જેન ધર્મ વિષે કંઈ કંઈ છે.

ઉત્તર—શિવપુરાણ જ્ઞાન સંહિતા અધ્યાય ૨૧ મે—તેમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

મુળં મલિન વસ્ત્રં ચ, કુંડિ પાત્ર સમન્વિતં;
દયાનં પુષ્પિક દાણે, ચાલયન્તે પદે પદે. ॥ ૨ ॥
વત્સ વુક્તં તથા હસ્તં, શિવ્યમાણં મુખે સદા;
ધર્મેતિ વ્યાદ્યતંતે, નમઃશ્રુત્યમ્બિને હરે. ॥ ૩ ॥

અર્થ—ઉપરના જે સ્ત્રીકને. અર્થ શિવપુરાણના ભાષા-તરમાં આ પ્રમાણે લખ્યો છે. માથે મુંડો જેને, મલિન વસ્ત્રવાળો, કાદમય પાત્રપુજા, દાણમાં પૂંડળી લઈ તેને વરંવર દક્ષાવતો મુખ ઉપર વસ્ત્ર બાંધેલો, ધર્મ ધર્મ એ રીતે ભાવણ કરતો એવો સનાતન ધર્મ ઋષિ, મતિ, આચાર્ય તથા ઉપાધ્યાય એ રીતે એ નામ પ્રસિદ્ધ છે.

વળી તેજ અધ્યાયના સ્તોત્ર ૨૫ મે—સ્તોત્રાર્થ છે.પેશ પાને ૬૪ મે-૬૫ મે પ્રમાણે લખ્યું છે.

દ્યુતે પાત્રં દયાનાથ, નુદે વસ્ત્રવ્ય ચારકા;
મહિના ન્દેવ ચામોદિ, ચાર્ગ્યનોજા માવિજઃ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—દાણમાં પાત્ર લઈને ઝીડે નાનું વસ્ત્ર બાંધીને મેશં ૧૫ પદીને દેડું એવના સગાં. (એવ: જેવના મુને કહ્યા છે.) ૨૫

શિવપુરાણમાં ઉપર પ્રમાણે જૈન ધર્મની વ્યાખ્યા છે ખરી અને જૈન ધર્મને સનાતન ધર્મ માન્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૬-અં—શિવપુરાણ અને શ્રી માલપુરાણમાં કહેલા ગૌતમ અને જૈનધર્મમાં કહેલા ગૌતમ એક છે કે જૂદા છે ?

ઉત્તર—પુરાણે પુરાણના ગૌતમની વ્યાખ્યા મળતી નથી તો પછી જૈનધર્મના ગૌતમની વ્યાખ્યા પુરાણ સાથે મળેજ ક્યાંથી ? પુરાણવાળાએ ગાયના વધનો આદેશ મૂકેલો અને અહુર્યા સોવાળો ગૌતમ કહ્યો છે, અને જૈનધર્મના ગૌતમ વિષે શાસ્ત્રમાં એથી બીજુજ વ્યાખ્યા છે. આ ગૌતમ તો શંકરાચાર્ય એટલે શ્રીપાદ પદવીના ધણી હતા, તે સો પરવ્યા હતાજ નહિ. સન્યાસવ્રત પાળતા હતા, અખંડ બ્રહ્મચારી હતા, પોતે ત્રણ ભાઈ સહિત અગ્યાર શ્રીપાદ પદવીવાળા-અપાપા નગરીમાં યજ્ઞાર્થે મળેલા તેમણે મહાવીરને કેવળ ઉત્પત્ત ચલાને બીજે દિવસે તેજ નગરીના પરિર આબ્યા બાણીને તેમની સાથે વિગાદ કરતા તથા તેમના દરેકના હૃદયનો શંસય દૂર થતા વેદવાક્ય પ્રમાણે જૈને અહુતે જાણી અગ્યારે જણા પોતપોતાના શિષ્યોના યુમાલીસેના પરિવાર સહિત મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી તેમાં પહેલા શિષ્ય છંદ્રભૂતિ, કે જે ગૌતમનાં નામથી ઓળખાય છે અને મહાવીરના ચૌદ હજાર શિષ્યોના પરિવારમાં જેમણે અગ્રપદ ભોગવ્યું અને છેવટે ગ્રાહ્યપદ ભોગવ્યું તે ગૌતમ જૂદા અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ પણ જૂદા.

ઉપરના વેદ અને પુરાણના દાખલાથી એટલું તો સિદ્ધ થયું કે—જૈનધર્મ જીવમદેવ ભગવાનથી ચાલ્યો આવે છે, અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમે પણ મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી છે ને આ શાસ્ત્રન પણ મહાવીરનું ચાલે છે, માટે જૈનધર્મ ગૌતમે ચલાવ્યો આ વાત કલ્પિત છે.

પ્રશ્ન ૨૭ અં—કોણ એવી કલ્પના કરે છે કે—જૈન ધર્મ બૌદ્ધ ધર્મમાંથી નીકળ્યો છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત તો કલ્પના માત્ર છે પ્રથમ વેદ પુરાણના દાખલાથી સિદ્ધ કરી આપ્યું છે કે—જૈન ધર્મ શ્રી જીવમદેવ ભગવાનના વખતથી ચાલ્યો આવે છે; પરંતુ તીર્થંકર મહાત્માઓના અધારણ પ્રમાણે દરેક તીર્થંકર ચાર તીર્થંત્ર સ્થાપન કરનારા દોરાથી ધર્મની આદિના દરનાર કહેવાય છે, એટલે થઈ ગયેલાં તીર્થંકરના શાસ્ત્રમાં કાંઈ દીન યથા દેરદાર થઈ ગયેલો હોય તે જગદે તીર્થંકરને કેવળ જ્ઞાન ઉત્પત્ત સાથે ત્યારે થઈ

પ્રશ્ન ૨૪ મું—શિવ પુરાણમાં ગૌતમ વિષે શું કહ્યું છે? શ્રીમદ્ પુરાણમાં અને શિવ પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ તે એક જ કે ભુદા છે?

ઉત્તર—શ્રી માત્રપુરાણમાં કહેલા ગૌતમ તે અહર્યાવાળા અને બ્રાહ્મણોએ તેને ગૌ હત્યારો કરાવવાથી તેનો-તિરસ્કાર કરવાથી તે એકલે અહર્યા સહિત મહાવીર પાસે દિક્ષા લીધી એમ શ્રી માત્રપુરાણમાં કહ્યું છે; તેમજ શિવપુરાણમાં અહર્યાવાળા ગૌતમને ઋષિઓએ ગૌ હત્યારો કરાવ્યો છે ખરો પણ મહાવીર પાસે દિક્ષા લીધાનો કે-જેન ધર્મ સ્વીકારવાનો કાંઈ પણ હેવાલ છેજ નહિ તો આ બેમાં કંઈ વાત સત્ય માનવી તે તો વાંચક વર્ગનું કામ છે. અમે તો જે વસ્તુ બેવામાં આવે તે રજુ કરી વાંચક વર્ગની પાસે મૂકીએ અને તેનો વિચાર પણ તેમનેજ કરાવો છે. શ્રી માત્રપુરાણમાં ઉપરની હકીકત છે; તેમ શિવપુરાણમાં જ્ઞાન સંહીતામાં-અધ્યાય ૫૩ મે-૫૪ મે-ગંગા મહાત્મ્યમાં ભુજો.

પ્રશ્ન ૨૫ મું—શિવપુરાણમાં જેન ધર્મ વિષે કંઈ કહ્યું છે.

ઉત્તર—શિવપુરાણ જ્ઞાન સંહિતા અધ્યાય ૨૧ માં-તેમાં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

મુળં મલિન વસ્ત્રં ચ, કુંડિ પાત્ર સમન્વિતં;
દધાનં પુષ્પિક દાઢે, ચાલયન્તે પદે પદે. ॥ ૨ ॥
વન્ધુ યુક્તં તથા દસ્તં, શિષ્યમાણં મુક્તે સદા;
ધર્મેતિ વ્યાદન્તર્તનં, નમસ્કૃત્યમિત્તં દરે. ॥ ૩ ॥

અર્થ—ઉપરના જે સ્ત્રોકનો અર્થ શિવપુરાણના ભાષાન્તરમાં આ પ્રમાણે લખ્યો છે. માથે મુંડો જેને, મલિન વસ્ત્રવાળો, કાદમય પાત્રગુણ, દાઢમાં પૂંજી તથા તેને વસ્ત્ર દલાવતો મુખ ઉપર વસ્ત્ર બાંધેલો, ધર્મ ધર્મ એ રીતે બાવજુ કરતો એવો સનાતન ધર્મ ઋષિ, મતિ, આચાર તથા ઉપાધ્યાય એ રીતે એ નામ પ્રસિદ્ધ છે.

જગી તેજ અધ્યાયના સ્ત્રોક ૨૫ મે-સ્ત્રોકાર્થ છાપેલા પાને ૧૪ મે નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે.

દ્વન્ધુ પાત્ર દધાનાથ, મુંડે વસ્ત્રમ્ મારકાઃ ;
મલિના દ્વેવ વામાંયિ, પાશ્વર્વનોશ માયિગઃ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ—દાઢમાં પાત્ર લઈને મુંડો નાનું વસ્ત્ર બાંધીને મેકાં ૫૪ પદેડીને દેડું લાલનું સર્પ (એવું જેવળા મુનિ કહ્યા છે.) ૨૫

શિવપુરાણમાં ઉપર પ્રમાણે જૈન ધર્મની વ્યાખ્યા છે અને જૈન ધર્મને સનાતન ધર્મ માન્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—શિવપુરાણ અને શ્રી માતપુરાણમાં કહેલું છે અને જૈનધર્મમાં કહેલા ગૌતમ એક જ કે જુદા છે ?

ઉત્તર—પુરાણે પુરાણના ગૌતમની વ્યાખ્યા મગની નથી જૈનધર્મના ગૌતમની વ્યાખ્યા પુરાણ સાથે મળેજ ક્યાંથી ? પુરાણમાં માયના વધને આરોપ મૂકેલો અને અહર્યા સ્ત્રીવાળો ગૌતમ અને જૈનધર્મના ગૌતમ વિષે શાસ્ત્રમાં એથી બીજાજ વ્યાખ્યા ગૌતમ તો શંક્રાચાર્ય એટલે શ્રીપાદ પદવીના ધણી હતા, તે સંદેહના નહિ. જન્યાસમત ધાતતા હતા, અર્થક પ્રસથાપી હતા, જાણ સહિત અગ્યાર શ્રીપાદ પદવીવાળા-અપાપા નગરીમાં મળેલા તેમણે મહાવીરને કેવળ ઉત્પન્ન થવાને બીજે દિવસ નગરીના પરિર આબ્યા જાણીને તેમની સાથે વિરાદ કરતા તથા દરેકના હૃદયનો સંસય દૂર થતા વેદવાક્ય પ્રમાણે જૈને અર્હંત અગ્યારે જણ પોતપોતાના શિષ્યોના સુમાક્રીસેના પરિવાર મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી તેમાં પહેલા શિષ્ય ઉદ્ધમૂતિ, કે જે નામથી 'લોગખાષ' છે અને મહાવીરના ચાદ હજાર શિષ્યોના પાસે જેમણે અગ્રપદ લોગબુધ અને છેવટે મોક્ષપદ મેગબુધ તે ગૌતમ અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ પણ જુદા.

ઉપરના વેદ અને પુરાણના હાખગ્રાથી એટલું તો સિદ્ધ જૈનધર્મ જગત્તદેવ ભગવાનથી ચાડ્યો આવે છે, અને પુરાણમાં ગૌતમે પણ મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી છે ને આ શાસ્ત્રન પણ ચાલે છે, માટે જૈનધર્મ ગૌતમે ચલાવ્યો આ વાત કલ્પિત છે.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—કોણ એવી કલ્પના કરે છે કે-જૈન ધર્મ ધર્મમાંથી નીકળ્યો છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—એ વાત તો કલ્પના માત્ર છે પ્રથમ વેદ પુરાણના સિદ્ધ કરી આપ્યું છે કે-જૈન ધર્મ શ્રી જગત્તદેવ ભગવાનના ચાડ્યો આવે છે, પરંતુ તીર્થંકર મહાજાનલોના બંધારણ પ્રમાણે તીર્થંકર વાર તીર્થંત્ર સ્થાપન કરનારા દોરાથી ધર્મની આદિના કહેવાય છે; એટલે યજ્ઞ યજેણ તીર્થંકરના શાસ્ત્રનામાં કાંઈ દીડ પ

ગયેલા તીર્થંકરની મૂળ પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે પોતાના શાસનને પ્રચલીત કરી તમામ ધોરણ નવું સ્થાપન કરે. મહાવીર તીર્થંકરે ઋષભદેવ ભગવાનની નકલ લઇને પૂર્વે થઇ ગયેલા બાવીશ તીર્થંકરનાં બાંધેલા ધોરણમાં-અર્થાત્ ત્રેવીશમા પાર્શ્વનાથ તીર્થંકરના ચાલતા શાસનમાં જે પ્રવૃત્તિ ચાલતી હતી તેમાં કાંઇક સુધારો વધારો કરી પોતાનું શાસન મજબુત કર્યું; તેથી તે ધર્મની આદિના કરનારા કહેવાય પણ જૈન ધર્મ તો ઋષભદેવ ભગવાનના વખતથીજ આદ્યો આવે છે તેને ને જોદ્ધ ધર્મને કાંઇ પણ સંબંધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—જોદ્ધ ધર્મ મહાવીર પહેલાંનો તો ખરો ના?

ઉત્તર—મહાવીર પહેલાંનો કહિ કોઇ કહેતું હોય તો મહાવીરને કેવળ જ્ઞાન ઉત્પત્તિ યથા પહેલાંનો કહિ હોય શકે પણ ઘણું કરી જન્મે ચાલતા સમયમાં થોડાક આંતરે એક બીજાની હૈયાતિમાં યથા હોય એમ જણાય છે. જેમ ગોશાળે મહાવીરના કેવળ પહેલાં બે વર્ષ અગાઉ કેવળ થક ધારણ કરી અર્ધ જિન યથો તેમ જોતમ જુદ્ધ એથી પણ અગાઉ યથો હોય તો તેમ જનવા સંભવ છે. એટલે જોદ્ધ ધર્મનું સ્થાપન મહાવીરે ચાર તીર્થનું સ્થાપન કર્યા પહેલાં કર્યું હોય એમ કહિ કહેવું હોય તો કહી શકાય અને ત્યારે મહાવીરને કેવળ જ્ઞાન ઉત્પત્તિ થયું ત્યારે તેમણે ચાર તીર્થનું સ્થાપન કર્યું અને જૈન ધર્મ ઇ મૂળ પ્રવૃત્તિ ચલાવી; તેથી તે જોધર્મથી નીકળ્યો કે જોદ્ધ ધર્મનો કાટો માનવો તે કલ્પિત છે.

પ્રશ્ન ૨૯ મું—મહાવીરને જુદ્ધ એક અરસામાં હતા એમ માનવું સંભવિત છે?

ઉત્તર—સાંભળવા પ્રમાણે મહાવીર અને જુદ્ધને એક બીજાને અમેલન થનેલ અને પાંચ સ્થાવરકાય સંબંધીની ચર્ચા થયેલી હતી. જુદ્ધનું કહેવું એમ હતું કે હુનિયાને પાંચ સ્થાવરકાય ઉપર નિર્ભર રહેલો છે. અને તમે તેનો ત્યાગ કરાવો છો તે વાત ધરીત નથી. મહાવીરે ઉત્તર આપ્યો કે-પાંચ સ્થાવર અને છઠી વ્રથ કાવના આરંભનો તો મિથા-વૃત્તિથી નિર્વાદ દરવાજાના સાધુને અવરજ ત્યાગ દોવોજ જોઇએ. અને જે જુદ્ધસ્થા ધર્મમાં રહેલા હોય તંત્ર વ્રથકાવનો આકુરીને (પ્રસાદપૂર્વક) કિંમત દરજનો તો ત્યાગ દોવજ પરંતુ પાંચ સ્થાવરકાયને ખાટે જુદ્ધસ્થાધર્મને તેના પરિણામમાં આવતી વસ્તુ ત્રિવાવનો ત્યાગ કાતરીથી છીએ. આ પ્રશ્નને થી મહાવીરે જુદ્ધને ઉત્તર આપ્યો છે, એમ સાંભળવામાં આવ્યું છે. એ એ પ્રશ્નને દોષ તો જાહેરો ધર્મ સર્વાત્ર દોષો જોડે. અને તેની સ્પષ્ટીકરણ ખાટે “જૈનેશ્વર કિંચિદ્ જૈન” એ નામના પુસ્તકમાં તે વિષે

(જૈન અને બૌદ્ધ વિષે) સારા ખુલાસા આપ્યા છે, તેપુસ્તક આખું વાંચવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૩૦ સુ—તે પુસ્તક કયારે અને કેના તરફથી બહાર પડ્યું છે. અને તેમાં શી શી હકીકત છે તે જણાવશો?

ઉત્તર—“ જૈનેતર દષ્ટિએ જૈન ”—આ પુસ્તક જમર વિજયજી તરફથી રચનામાં આપ્યું છે. છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર સાહ-કાશાભાઈ હરપતભાઈ-મધ્યરાજાએ—સંવત ૧૯૭૬ માં છપાવી બહાર પાડ્યું છે. તેની ‘ પ્રસ્તાવના ’ માં પ્રશ્ન ૧૩ જે-પ્રથમ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા જણાવ્યા બાદ જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મની તારતમ્યજ્ઞ જણાવી છે. અને તે સંબંધે મોટા મોટા વિદ્વાનોના અભિપ્રાય કાળક્રમ કરવામાં આવ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૧ સુ—પ્રથમ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા વિષે શું લખ્યું છે. તે તે જણાવો?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત પુસ્તક-પૃષ્ઠ ૧૩ જે-મિં કલુકાકલ જોધપુરી-માહે રિચંબર-સને ૧૯૦૬ અને ભાનુચારી સને ૧૯૦૫ (ધી ધિએસોફિસ્ટ) પત્રના અંકમાં લખે છે કે—“ જનધર્મ ” એક એકા પ્રાચીન ધર્મ કે કિ-જિસકી ઉત્પત્તિ તથા ઇતિહાસકા પત્તા લગાના એક બહુતહી ફર્કલ વાત હૈ ઇત્યાદિ.

પ્રશ્ન ૩૨ સુ—જૈન અને બૌદ્ધ વિષે શું લખ્યું છે?

ઉત્તર—જર્મનીના-ડૉ. જોહનસ હર્ટલ તા. ૧૭-૬-૧૯૦૮ ના પત્રમાં કહે છે કે—“ મેં અપને દેશવાસિયોકો કિખાડકા કિ-કેમેં ઉત્તમ નિયમ, ઔર ઉચે વિચાર, જન ધર્મ ઔર જૈન આચાર્યોમેં હૈ. જૈનકા સાહિત્ય બૌદ્ધોસેં બહુત બકકર હૈ ઔર જ્યેં જ્યેં મેં જન ધર્મ ઔર ઉસકે સાહિત્યકો સમજતા હું ત્યેં ત્યેં મેં ઉનકો અધિક પસંદ કરતા હું ” ઇત્યાદિ.

પ્રશ્ન ૩૩ સુ—આ વિષે બીજા કોઈ અભિપ્રાય છે ખરા? કોય તે તે પણ જણાવશો.

ઉત્તર—ઉપરોક્ત પુસ્તકમાં-પાને ૧૩ મેથી-લખે છે કે-પેરિસ (ફ્રાંસની રાજધાની) ના ડૉ. એ. ગિરનાટ પોતાના પત્ર તા. ૩-૧૨-૧૯૧૧ માં લખે છે કે—“ મનુષ્યોકી તરફકે વિષે જૈન ધર્મકા ચરિત્ર બહુત લાભકારી હૈ, યહ ધર્મ બહુતહી અસલી સ્વતંત્ર સારા બહુત મુદ્યવા તથા પ્રાસજ્યોકે મતોસે બિજા હૈ તથા યહ બૌદ્ધ કે સમાન નાસ્તિક નહૈ હૈ. ” ઇત્યાદિ ॥ જગી નીચેનો લેખ જણવા જેવો છે.

ગયેલા તીર્થ'કરની મૂળ પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે પોતાના શાસનને પ્રચલીત કરી તમામ ધોરણ નવું સ્થાપન કરે. મહાવીર તીર્થ'કરે ઋષભદેવ ભગવાનની નકલ લઇને પૂર્વે થઇ ગયેલા બાવીસ તીર્થ'કરનાં બાંધેલા ધોરણમાં-અર્થાત ત્રેવીશમા પાર્શ્વનાથ તીર્થ'કરના આસત્ર શાસનમાં જે પ્રવૃત્તિ ચાલતી હતી તેમાં કાંઇક સુધારો વધારો કરી પોતાનું શાસન મજબુત કર્યું; તેથી તે ધર્મની આદિના કરનારા કહેવાય પણ જૈન ધર્મ તો ઋષભદેવ ભગવાનના વખતથીજ આદ્યો આવે છે તેને ને જોદ્ધ ધર્મને કાંઈ પણ સંબંધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૮ સુ—જોદ્ધ ધર્મ મહાવીર પહેલાંનો તો ખરો ના?

ઉત્તર—મહાવીર પહેલાંનો કદિ કોઈ કહેતું હોય તો મહાવીરને કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પહેલાંનો કદિ હોય શકે પણ ઘણું કરી જન્મે આવતા સમયમાં થોડાક આંતરે એક બીજાની હૈયાતિમાં થયા હોય એમ લાગી શકે છે. જેમ ગોશાળે મહાવીરના કેવળ પહેલાં બે વર્ષ અગાઉ કેવળ થક ધારણ કરી ચર્મ જિન થયો તેમ ગોતમ બુદ્ધ એથી પણ અગાઉ થયો હોય તો તેમ જનવા સંબંધ છે. એટલે જોદ્ધ ધર્મનું સ્થાપન મહાવીરે ચાર તીર્થનું સ્થાપન કર્યા પહેલાં કર્યું હોય એમ કદિ કહેવું હોય તો કહી શકાય અને ત્યારે મહાવીરને કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું ત્યારે તેમણે ચાર તીર્થનું સ્થાપન કર્યું અને જૈન ધર્મની મૂળ પ્રવૃત્તિ ચલાવી, તેથી તે જોધમાંથી નીકળ્યો કે જોદ્ધ ધર્મનો કાટો માનવો તે કલિપત છે.

પ્રશ્ન ૨૯ સુ—મહાવીરને બુદ્ધ એક અરસામાં હતા એમ માનવું સંભવીત છે?

ઉત્તર—સાંભળવા પ્રમાણે મહાવીર અને બુદ્ધને એક બીજાને અભિજ્ઞાન થયેલ અને પાંચ સ્થાવરકાય સંબંધીની ચર્ચા થયેલી હતી. બુદ્ધનું કહેવું એમ હતું કે હુનિયાને પાંચ સ્થાવરકાય ઉપર નિર્ભર રહેલો છે. અને તમે તેનો ત્યાગ કરાવો છો તે વાત ઘટીત નથી. મહાવીરે ઉત્તર આપ્યો કે-પાંચ સ્થાવર અને છઠી ત્રણ કાયના આરંભનો તો ત્રિશા વૃત્તિથી નિર્ભર કરવાવાળા સાધુને અવરજ ત્યાગ હોવોજ જોઈએ. અને જે ગૃહસ્થ ધર્મમાં રહેલા હોય તને ત્રણપ્રાયનો આકુટીને (ધરણપૂર્વક) ક્રિયા કરવાનો તો ત્યાગ હોવજ પરંતુ પાંચ સ્થાવરકાયને માટે ગૃહસ્થાશ્રમીને તેના પરિભ્રમણ આવવી વસ્તુ સિવાયનો ત્યાગ કરાવી શકીએ. આ પ્રમાણે ચી મહાવીરે બુદ્ધને ઉત્તર આપ્યો છે, એમ સાંભળવામાં આવ્યું છે. આ એ પ્રમાણે હોય તો જોનેનો ધર્મ સર્વત્ર હોવો જોઈએ. અને તેથી અત્રિની માટે “જૈનેતર કદિએ જૈન” એ નામના પુસ્તકમાં તે વિષે

(જૈન અને જૌદ વિષે) સારા ખુલાસા આપ્યા છે, તેપુસ્તક આખું વાંચવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—તે પુસ્તક ક્યારે અને કેના તરફથી જાહેર પડ્યું છે. અને તેમાં શી શી હકીકત છે તે જણાવશો?

ઉત્તર—“ જૈનેતર દ્રષ્ટિએ જૈન ”—આ પુસ્તક અમર વિશ્વવિદ્યાલય તરફથી રચનામાં આવ્યું છે. છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર શાહ-પ્રમોદભાઈ દક્ષપતભાઈ-અરૂણગાજી-સંવત ૧૯૭૬ માં છપાવી જાહેર પાડ્યું છે. તેની ‘પ્રસ્તાવના’ માં પ્રશ્ન ૧૩ મે-પ્રથમ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા જણાવ્યા બાદ જૈન અને જૌદ ધર્મની તારતમ્યના જણાવી છે. અને તે સંબંધે મોટા મોટા વિદ્વાનોના અભિપ્રાય દાખલ કરવામાં આવ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—પ્રથમ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા વિષે શું લખ્યું છે. તે તો જણાવો?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત પુસ્તક-પૃષ્ઠ ૧૩ મે-મિ. કલુકાવલ્લ ભોપુરી-ભાઈે ડિસેમ્બર-સને ૧૯૦૬ અને બાબુવારી અને ૧૯૦૫ (પી થિઓમોહિસ્ટ) પત્રના અંકમાં લખે છે કે—“ જનધર્મ ” એક જૈન પ્રાચીન ધર્મ કે કિ-વિશ્વકી ઉત્પાત્ત તથા ઇતિહાસકા પત્તા લખાના એક જાહનદી ફર્જન વાન કે ઇત્યાદિ.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—જૈન અને જૌદ વિષે શું લખ્યું છે?

ઉત્તર—જર્મનીના-ટો. બોદનસ હર્ટલ તા. ૧૭-૬-૧૯૦૮ ના પત્રમાં કહે છે—“ મેં આપને રેસવાસિયોકો કિખાડમા કિ-કેવં ઉત્તમ નિયમ, બોર ઉને વિચાર, જન ધર્મ એર જૈન આચાર્યોમે દે. જૈનકા સાહિત્ય બોદોસે જાહુત બકાર કે જો.૧ જ્યોં જ્યે. મે જન ધર્મ બોર ઉસકે સાહિત્યકો સખજતા હું ત્યો મે ઉત્તો અધિક પસદ કરતા હું ” ઇત્યાદિ.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—આ વિષે બીજા દોર્ધ અભિપ્રાય છે ખરા? દોષ તો તે પડ્યું જતાવશે.

ઉત્તર—ઉપરોક્ત પુસ્તકમાં-પાને ૧૩ મેથી-લખે છે કે-૧૯૧૦ (માંસની શાકધાની) ના ટો. એ ગિજનાદ પોતાના પત્ર તા ૨-૧૨-૧૯૧૧ માં લખે છે કે—“ મનુષ્યેષી તરફી કિયે જૈન ધર્મકા ચન્નિ જાહુત લાભકારી કે, મદ ધર્મ જાહુતી અસહી સ્વર્ગ સાકા જાહુત મુઃસરન તથા પ્રાસન્નકે મતોસે ભિન્ન કે તથા મદ બૈદ કે સમાન નરિક નહીં દે. ” ઇત્યાદિ. જયી નીચેના લેખ અલુશા જેવો છે.

ગયેલા તીર્થ'કરની મૂળ પ્રવૃત્તિ પ્રમાણે પોતાના શાસનને પ્રચલીત કરી તમામ ધોરણ નવું સ્થાપન કરે. મહાવીર તીર્થ'કરે ઋષભદેવ ભગવાનની નકલ લઈને પૂર્વે થઈ ગયેલા બાવીશ તીર્થ'કરનાં બાધેલા ધોરણમાં-અર્થાત્ ત્રેવીશમા પાર્શ્વનાથ તીર્થ'કરના ચાલતા શાસનમાં જે પ્રવૃત્તિ ચાલતી હતી તેમાં કાંઈક સુધારો વધારો કરી પોતાનું શાસન મજબુત કર્યું; તેથી તે ધર્મની આદિના કરનારા કહેવાય પણ જૈન ધર્મ તો ઋષભદેવ ભગવાનના વર્ણતથીજ આદ્યો આવે છે તેને ને જોદ્ધ ધર્મને કાંઈ પણ સંબંધ નથી.

પ્રશ્ન ૨૮ મું—જોદ્ધ ધર્મ મહાવીર પહેલાંનો તો ખરો ના?

ઉત્તર—મહાવીર પહેલાંનો કદિ કોઈ કહેવું હોય તો મહાવીરને કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પહેલાંનો કદિ હોય શકે પણ ઘણું કરી જન્મે ચાલતા સમયમાં થોડાક આંતરે એક બીજાની હૈયાતિમાં થયા હોય એમ લાગ્યા છે. જેમ જોશાએ મહાવીરના કેવળ પહેલા બે વર્ષ અગાઉ કેવળ ચંદ્ર ધારણ કરી ચર્મ જિન થયો તેમ જોતમ જુદ્ધ એથી પચુ અગાઉ થયો હોય તો તેમ જનવા સંભવ છે. એટલે જોદ્ધ ધર્મનું સ્થાપન મહાવીરે ચાર તીર્થનું સ્થાપન કર્યા પહેલાં કર્યું હોય એમ કદિ કહેવું હોય તો કહી શકાય અને જ્યારે મહાવીરને કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયું ત્યારે તેમણે ચાર તીર્થનું સ્થાપન કર્યું અને જૈન ધર્મ ઇ મૂળ પ્રવૃત્તિ ચલાવી; તેથી તે બોધમાંથી નીકળ્યો કે જોદ્ધ ધર્મનો કાટો માનવો તે કદિપત છે.

પ્રશ્ન ૨૯ મું—મહાવીરને જુદ્ધ એક અરસામાં હતા એમ માનવું સંભવીત છે?

ઉત્તર—સાંભળવા પ્રમાણે મહાવીર અને જુદ્ધને એક બીજાને અંમેશ્વન થયેલ અને પાંચ સ્થાવરકાય સંબંધીની ચર્ચા થયેલી હતી જુદ્ધનું કહેવું એમ હતું કે હુનિવાને પાંચ સ્થાવરકાય ઉપર નિર્માણ શેઠો છે. અને તમે તેનો ત્યાગ કરાવો છો તે વાત ઘટીત નથી. મહાવીરે ઉત્તર આપ્યો કે-પાંચ સ્થાવર અને છઠી ત્રય કાયના આરંભનો તો તિષ્ઠાવૃત્તિથી નિર્વાહ કરવાવાળા સણુને અવશ્ય ત્યાગ હોયોજ જોઈએ. અને જે ગૃહસ્થા ધર્મમાં શેઠો હોય તને ત્રયગ્રામનો આધુડીને (મરાઠાપૂર્વક) કિંકા કરવાનો તો ત્યાગ હોયજ પરંતુ પાંચ સ્થાવરકાયને માટે ગૃહસ્થાધર્મને તેના પરિતોષમાં આવડી વસ્તુ સિવાયનો ત્યાગ કરાવીય હોયે આ પ્રશ્નને ત્રી મહાવીરે જુદ્ધને ઉત્તર આપ્યો છે, એમ સાંભળવામાં આવ્યું છે. એ એ પ્રમાણે હોય તો જાહેરો ધર્મ સર્વાત્ર હોયો જોઈએ. અને તેથી સણિનીને માટે “જૈનેશ્વર કદિએ જૈન” એ નામના પુસ્તકમાં તે વિષે

(જૈન અને બૌદ્ધ વિષે) સારા ખુલાસા આપ્યા છે, તેપુસ્તક આખું વાચવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—તે પુસ્તક ક્યારે અને કેના તરફથી બહાર પડ્યું છે, અને તેમાં શી શી હરીફત છે તે જણાવયો?

ઉત્તર—“ જૈનેતર દ્રષ્ટિએ જૈન ”—આ પુસ્તક અમર વિશ્વવિદ્યાલય તરફથી રચનામાં આવ્યું છે. છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર શાહ-કાદ્યામાઈ દલપતભાઈ-અરૂણાગાજી-સંવત ૧૯૩૬ માં છપાવી બહાર પાડ્યું છે. તેની ‘ પ્રસ્તાવના ’ માં પ્રશ્ન ૧૭ મે-પ્રથમ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા જણાવ્યા બાદ જૈન અને બૌદ્ધ ધર્મની તારતમ્યના જણાવી છે. અને તે સંબંધે મોટા મોટા વિદ્વાનોના અભિપ્રાય કાબજ કરવામાં આવ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—પ્રથમ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા વિષે શું લખ્યું છે, તે તો જણાવો?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત પુસ્તક-પૃષ્ઠ ૧૩ મે-મિ. કનુલાલ જોષી-માહે દિસંબર-સને ૧૯૦૬ અને જાન્યુઆરી સને ૧૯૦૫ (ધી ચિએસોફિસ્ટ) પત્રના અંકમાં લખે છે કે—“ જનધર્મ ” એક ઐત્રા પ્રાચીન ધર્મ હૈ કિ-જિસદી ઉપાત્ત તથા ઇતિહાસકા પત્તા લગાના એક બહુતહી ફર્સલ વાત હૈ ઇત્યાદિ.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—જૈન અને બૌદ્ધ વિષે શું લખ્યું છે?

ઉત્તર—જર્મનીના-ડૉ. જોહનસ હર્ટલ તા. ૧૭-૬-૧૯૦૮ ના પત્રમાં કહે છે કે—“ મેં અપને રેસવાસિયોકો ડિપાર્ટમેન્ટ કિ-ફ્રોમે ઉત્તમ નિયમ, ઐસ ઉચે વિચાર, જન ધર્મ એર જૈન આચાર્યોમે હૈ. જૈનકા સાહિત્ય બૌદ્ધોસે બહુત બડકર હૈ ઐર જ્યો જ્યો મેં જન ધર્મ ઐસ ઉશકે સાહિત્યકા સમજતા હું ત્યો ત્યો મેં ઉનકો અધિક પસંદ કરતા હું ” ઇત્યાદિ.

પ્રશ્ન ૩૩ મું—આ વિષે બીજા કોઈ અભિપ્રાય છે ખરા? કોય તો તે પણ જતાવયો.

ઉત્તર—ઉપરોક્ત પુસ્તકમાં-પાને ૧૩ મેથી-લખે છે કે-પેરિસ (ફ્રાંસની રાજધાની) ના ડૉ. એ. ગિરનાટ પોતાના પત્ર તા ૩-૧૨-૧૯૧૧ માં લખે છે કે—“ મનુષ્યોંદી તરફકે વિષે જૈન ધર્મકા ચારિત્ર બહુત લાભકારી હૈ, યહ ધર્મ બહુતહી અસલી સ્વતંત્ર સાદા બહુત મુશ્વરાન તથા પ્રાદ્યજોકે મતોંસે ભિન્ન હૈ તથા યહ બૌદ્ધ કે સમાન નાસ્તિક નહીં હૈ. ” ઇત્યાદિ ॥ ૧૧ી નીચેનો લેખ જાણવા જેવો છે.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—નીચેના લેખમાં શું કહ્યું છે?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત ગ્રંથ પૃષ્ઠ ૧૪ મે-લખે છે કે—

શ્રીયુગ ન્યુરામ પ્રેમીદાસ અનુસારિત હિંદી લેખથી—

૧ “જૈન ધર્મ હિંદુ ધર્મસે સર્વથા સ્વતંત્ર છે. ઉસકી સાથે કાંઈ સંબંધ નહીં છે.

૨ પાર્શ્વનાથજી જૈનધર્મકે આઠ પ્રચારક નહિ થા, પરંતુ ઇસા પ્રથમ પ્રચાર કામમહેરજીને ક્રિયા થા. ઇસકી પુણીકે પ્રમાણેંકા અમાર નહિ.

૩ ભૈરવજીએ મહાવીરજીકે નિમંત્રણ (જૈનયોગ) નાથા મંત્ર કરતે દે, સ્થાપક નહિ કહતે હૈ. પ્રત્યાહિ.

૪ પૃષ્ઠ ૧૮ મે-ઉપરોક્ત ગ્રંથમાં પણ જાણવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—શા વિષે જાણવા જેવું શું છે? તે જણાવો.

ઉત્તર—ઉપર ગ્રંથ પાને ૧૮ મે-નીચે પ્રમાણે લખે છે.

અરબનાસ સરકાર એમ. એ. જી. એલ. સિખિત “જૈન ઇસ્ટન ધર્મ” જૈન હિંદીની સાથે ૧૨ ભાંક ૬-૧૦ માં છપાવેલ છે તેમાં જાણવું છે કે—

૧ “૧૬ અગ્રહી તરફ પ્રમાણ પ્રમાણિક હો ચુકા હૈકિ જૈનધર્મ ભૈરવ ધર્મની સાથા નહિ હૈ. ઉન્હોને કેવળ પ્રાચીન ધર્મકા પ્રચાર ક્રિયા હૈ.

૨ જૈનધર્મને જીવનની જોડી વિસ્તૃત આવૈચર્યા હૈ પૈસી આર કિની મી કમંતર નહિ હૈ. પ્રત્યાહિ.”

૪ જા. એમ. મંથના પાને ૨૦ મે-જૈન અને જોષ વિરોધ પદોત્તર સાચી રીતે કમાવો હૈ.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—જૈન અને જોષ વિષે શો પદોત્તર જણાવો છે?

ઉત્તર—પૃષ્ઠ ૧૬ મે-મી ૨૦ માં લખે છે કે—

૪૨૧ ના. ના. કામુદેવ ગોવિન્દ આપડે જી. એ. ઉન્હોર વિચારી અંતર જાનના અંતરના અંતર હૈ.

૪૨૨ ના. ના. કામુદેવ ગોવિન્દ આપડે જી. એ. ઉન્હોર વિચારી અંતર જાનના અંતરના અંતર હૈ.

૪૨૩ ના. ના. કામુદેવ ગોવિન્દ આપડે જી. એ. ઉન્હોર વિચારી અંતર જાનના અંતરના અંતર હૈ.

પૃષ્ઠ ૨૫ મેથી—વામુદેવ નરહર ઉપાધ્યાયના બીજા લેખમાં જૈન અને જૌદ સંબંધી કેટલીક હકીકત લખેલી ॥ ને તેમાં જૈન ધર્મના વિવિધતા જણાવી છે.

પ્રશ્ન ૩૭ થું—ઉપાધ્યાયજી થું જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉપાધ્યાયજી પોતાના બીજા લેખમાં સાર રૂપે પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૨૫ મેથી ૨૮ માં સુધીમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે કે—

ધર્મા પંડિતો સાચક લેખો લખતા રહ્યા છે, જોય કરવાને બીજકુલ દારણ નથી. દારણ જૈનધર્મની યોગ્યતા જોતા તેના ઉપર અનુવિધાસ શાખવાને બીજકુલ દારણ જણાવું નથી. સાધારણપણે સંસ્કૃત ભાષાના કથા પ્રાચીન હોય છે. જૈનધર્મના કથા તેનાથી પણ પ્રાચીન છે. જૌદના કથા નિવિવાદપણે સાધન મનાય છે, ત્યારે જૌદના કથા કરતા વિશેષ કરી ઉત્તરીય જૌદ કથા કરતાં જૈનધર્મનું ધારણ ધર્મજી સુદં જણાય છે. જૈનધર્મના કથાની જે વાસ્તવિક યોગ્યતા છે તેનું તેમાં પ્રકારનું ૨૫૨૫ લોકોના સમક્ષ મૂકવું અમત્યનું છે. (તે વિષે પૃષ્ઠ ૨૬ મે-વિશેષ જણાવ્યું છે.)

પ્રશ્ન ૩૮ થું—પૃષ્ઠ ૨૬ મે-જણાવ્યા યોગ્ય શી બીના છે ?

ઉત્તર—ઉપરના વાક્યના લખાણમાં ઉપાધ્યાયજી લખે છે કે—જૈન સંબંધી યોગ્યજોગ કરતા જૈનધર્મના સંસ્થાપક છે:કા નીચેના “મહાવીર” નામની ખરેખર કોઈ વ્યક્તિ નથી પણ જૈનધર્મના અનુયાયીઓમાંની આ એક વ્યક્તિ છે. તેનું નિરાકરણ સમુદિતક થઈ શકે તેથી માહીતી ઉપરથી થઈ છે આ પ્રમાણે અનેક સુકિત પ્રમુકિત જતારી જૈનધર્મના નામક મહાવીરની અને જૌદધર્મના નામક શંતમની સ્પર્ધા પ્રકારથી વિવિધતા જણાવી અંતમાં લખ્યું છે કે મહાવીરના ચરિત્રનું વિવિધતા કરવાનું દારણ જોટણું કે જૈનધર્મની ઉત્પત્તિ સુદ ધર્મમાંથી ન હોયને સંસ્કૃત સ્વર્ગ છે. અને નિઃશક કરી જખતે ઉપયોગી થયે, ઉત્પત્તિ જૈનને કોઈક જોવરને જૌદની યાખા તરીકેનો અત, અનેક પ્રમાણોથી અસ્તે અસ્તે જણાવ્યો છે. પ્રો. લેક્ચર પણ જૈન કરતા જૌદને પ્રાચીન કરવાના પ્રમાણે: આમાં છે તે યોગ્ય થયેલા નથી. + + +

પ્રશ્ન ૨૯ થું—આ સંબંધે વિશેષ કંઈ જણાવ્યું છે ?

ઉત્તર—ઉપરના વાક્યના અધિ:શબ્દ પૃષ્ઠ ૨૭ થી લખે છે કે—

૧. જોનાના સંકેત (પાપ વિષે) અસત્ય નિરૂપણ કરેલું નથી પણ સત્યરૂપે જ થયેલું છે કેમકે—સૂક્ષ્મ નિગોદના, પૃથ્વી, જળ, આદિ પાંચ રથાવરના, બેઈદ્રિય, તેરેદ્રિય, ચારેદ્રિય અને છેવટ સંમૂર્ણન પચેદ્રિયના જીવોને મન હોતું નથી, છતાં પાપનો બંધ તો થાય છે; તેથી પાપનું બંધન કેવળ આશયથી જ થાય છે તેમ નથી, પણ મિથ્યાત્વ આદિ આદિના ચોંચે આશય વિના પણ પાપ બંધાય છે; તેથી તે વિષયનું ખંડન અયોગ્યપણે થયેલું નથી, એમ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. સંપ્રાહ્લક (પતિ કુટનોટનું ટાચણ).

વળી જેન વિષે બોલોએ કરેલી જૂલ પણ હર્મન જેટાબીએ ખુશ્તી કરી છે.

પ્રશ્ન ૪૪ મું—બોલોએ જેન વિષે કયા પ્રકારે જૂલ કરેલી છે ?

ઉત્તર—જેન વિષયે બોલોએ કરેલી જૂલ પૃ. ૪૭ માં—“આતુર્થમ” પાર્શ્વનાથને લાગુ પડે છે તંને મહાવીર ઉપર આરોપિત કરવામાં જૂલ કરેલી છે. બોલોની આ જૂલ દ્વારા મહાવીરના સમયમાં પણ પાર્શ્વનાથની શિષ્યો વિદ્યમાન હતા.

વળી બીજી જૂલ—પૃ. ૪૮ માં—નાતપુત્રને અગિયેસન કહેલ છે પણ મહાવીરનો એક મુખ્ય શિષ્ય જે મુધર્મા હતો તે અમિવેરચાવન હતો; તેથી શિષ્યનું ગોત્ર ગુરૂને લગાડી બેવડી જૂલ ચલાવી મહાવીરના શિષ્ય મુધર્માની સાક્ષી આપે છે.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—બોલ પહેલાં જેન ધર્મ ચાલ્યો આવે છે એમ કેટલીક સાબીતી તો થાય છે, પણ વિશેષ દાખલા મળે આવે તો વધારે મજબુતીને માટે જણાવશે ?

ઉત્તર—હા. હર્મન જેટાબીની લેનસુત્રોની પ્રસ્તાવનામાં બીજા ભાગમાં પૃ. ૫૦ મે-લખે છે કે—

જે દ્વ ધર્મને પ્રાદુર્ભાવ થયો ત્યારે નિવ્રઘાનો (તેનોનો) સંપ્રદાય એક મિત્રા સંપ્રદાયરૂપે મળાનો હોયો. બેઈએ, કેમકે બોલ પિટીયાં-એ નિવ્રઘામાંના કેટલાકને વિરોધી અને કેટલાકને અનુયાયી થયેલા જુનેયેશ છે, પણ નિવ્રઘાનો એક જનીન સંપ્રદાય છે એમ સૂચના માત્ર પણ નથી આ ઉપરથી અનુમાન કરી શકીએ છીએ કે-નિવ્રઘ જુદાના જન્મ પહેલાં ઘણા દંતઃ દંતથી અસ્તિત્વ ધરાવતા હશે,

શિવપુરાણમાં ઉપર પ્રમાણે જૈન ધર્મની વ્યાખ્યા છે ખરી અને જૈન ધર્મને સનાતન ધર્મ માન્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—શિવપુરાણ અને શ્રી માતૃપુરાણમાં કહેલા ગૌતમ અને જૈનધર્મમાં કહેલા ગૌતમ એક છે કે નહીં છે ?

ઉત્તર—પુરાણે પુરાણના ગૌતમની વ્યાખ્યા મળતી નથી તે પછી જૈનધર્મના ગૌતમની વ્યાખ્યા પુરાણ સાથે મળેજ ક્યાંથી ? પુરાણવાળાએ ગાયના વધનો આરોપ મૂકેલો અને અહંદવા સીવાણો ગૌતમ કહ્યો છે, અને જૈનધર્મના ગૌતમ વિષે શાસ્ત્રમાં એથી બીજુલું વ્યાખ્યા છે, આ ગૌતમ તે શંકરાચાર્ય એટલે શ્રીપાદ પદવીના ધણી હતા, તે સો પરવ્યા હતાજ નહિ. સન્યાસજાત પાગતા હતા, અખંડ ધણચારી હતા, પોતે ત્રણ ભાઈ સહિત, અગ્યાર શ્રીપાદ પદવીવાળા—અપાપા નગરીમાં યસાર્યે મળેલા તેમણે મહાવીરને કેવળ ઉત્પન્ન થવાને બીજે દિવસે તે જ નગરીના પરિર વ્યાખ્યા ભણીને તેમની સાથે વિવાહ કરતા તથા તેમના દરેકના દુહયનો શંસથ દૂર થતા વેદવાક્ય પ્રમાણે જૈને અહંતે ભણી અગ્યારે જણા પોતપોતાના શિષ્યોના સુમાત્રીસેના પરિવાર સહિત મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી તેમાં પહેલા શિષ્ય છંદ્રભૂતિ, કે જે ગૌતમનાં નામથી જોગખાવ છે અને મહાવીરના ચૌદ હજાર શિષ્યોના પરિવારમાં જેમણે અશ્વપદ જોગખ્યું અને છેવટે મેક્ષપદ મેળખ્યું તે ગૌતમ ન્હાલ અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ પણ ન્હાલ.

ઉપરના બેદ અને પુરાણના દાખલાથી એટલું તો સિદ્ધ થયું કે—જૈનધર્મ જલમદેવ ભગવાનથી ચાલ્યો આવે છે, અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ પણ મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી છે ને આ શાસન પણ મહાવીરનું ચાલે છે, માટે જૈનધર્મ ગૌતમે ચલાવ્યો આ વાત કદિયત છે.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—કોણ એવી કદમના કરે છે કે—જૈન ધર્મ ગૌદ ધર્મમાંથી નીકળ્યો ॥ તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જે વાત તો કદમના માત્ર છે. પ્રથમ બેદ પુરાણના દાખલાથી સિદ્ધ કરી ચાલ્યું છે કે—જૈન ધર્મ શ્રી જલમદેવ ભગવાનના વખતથી ચાલ્યો આવે છે; પરંતુ તીર્થંકર મહાદામ્બર્યોના નિધારણ પ્રમાણે દરેક તીર્થંકર ચાર તીર્થનું સ્થાપન કરવારા હોવાથી ધર્મની આદિના કરનાર કહેવાય છે; એટલે થઇ ગયેલા તીર્થંકરના શાસનમાં કાંઇ દીકર થયા દેરદાર થઇ ગયેલો હોય તે બ્યારે તીર્થંકરને કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય ત્યારે થઇ

જેનોના સંકેત (પાપ વિષે) અમૃત્ય નિરૂપણ કહેતું નથી પણ થયેલું છે કેમકે-સમ્મ નિર્ગોદના, પૃથ્વી, જળ, આદિ પંચ, બેદ્રિદ્રિય, તેરેદ્રિય, ચૈરેદ્રિય અને છેવટ સંમૂર્ણ પચેદ્રિયન મન હોતું નથી, છતાં પાપનો જંધ તો થાય છે; તેથી પાપનું જન્મ આશયથીજ થાય છે તેમ નથી, પણ મિથ્યાત્વ જ્ઞાતિ થોગે આશય વિના પણ પાપ જંધાય છે; તેથી તે વિચરનું ખંડ થયેલું નથી, એમ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. સંપ્રદાયક દેવોદત્તનું દાંચણું).

વળી જૈન વિષે બૌદ્ધોએ કરેલી બૂલ પણ હર્મન જેકોબીએ ખુદતરી કરી છે. પ્રશ્ન ૪૪ મું—બૌદ્ધોએ જૈન વિષે કયા પ્રકારે બૂલ કરેલી છે?

ઉત્તર—જૈન વિષયે બૌદ્ધોએ કરેલી બૂલ પૃ. ૪૭ માં—“આનુર્થમ” થને લાગુ પડે છે તંને મહાવીર ઉપર આરોપિત કરવામાં બૂલ છે. બૌદ્ધોની આ બૂલ દ્વારા મહાવીરના સમયમાં પણ પાશ્વનાથના વિદ્યમાન હતા.

વળી બીજી બૂલ-પૃ ૪૮ માં-નાતપુત્રને અગ્નિવેસન કહેલ છે પણ તેને એક મુખ્ય શિષ્ય જે મુખમાં હતો તે અગ્નિવેશવાન હતો; તેથી ગોત્ર શરૂને લગાડી એવી બૂલ ચલાવી મહાવીરના શિષ્ય મુખમાંની આપે છે.

પ્રશ્ન ૪૫ મું—બૌદ્ધ પહેલાં જૈન ધર્મ ચાલ્યો આવે છે એમ સાબીતી તો થાય છે, પણ વિશેષ દાખલા મળી આવે તો વધારે રીતે માટે જણાવ્યો?

ઉત્તર—હો. હર્મન જેકોબીની જૈનસૂત્રોની પ્રસ્તાવનામાં બીજા પૃ. ૫૦ મે-લખે છે કે-

બૌદ્ધ ધર્મનો પ્રાદુર્ભાવ થયો ત્યારે નિગ્રથોનો (જેનોનો) સંપ્રદાય તો સંપ્રદાયરૂપે ગણાતો હાવો. જોઈએ, કેમકે બૌદ્ધ પિટકોમાં-જે માંના કેટલાકને વિરોધી અને કેટલાકોને અનુયાયી થયેલા વર્ણવેલા નિગ્રથોનો એક નવીન સંપ્રદાય છે એમ સૂચના માત્ર પણ નથી પરથી અનુમાન કરી શકીએ છીએ કે-નિગ્રથે જુદાના જન્મ પહેલાં માંના કાંઈક અસ્તિત્વ ધરાવતા હશે;

શિવપુરાણમાં ઉપર પ્રમાણે જૈન ધર્મની વ્યાખ્યા છે અને જૈન ધર્મને સનાતન ધર્મ માન્યો છે.

પ્રશ્ન ૨૬ મું—શિવપુરાણ અને શ્રી માલપુરાણમાં કહેલા ગૌતમ અને જૈનધર્મમાં કહેલા ગૌતમ એક છે કે જુદા છે ?

ઉત્તર—પુરાણે પુરાણના ગૌતમની વ્યાખ્યા મળતી નથી તો પત્રી જૈનધર્મના ગૌતમની વ્યાખ્યા પુરાણ સાથે મળેજ દેખાતી ? પુરાણવાગાએ ગાયના વધનો આરોપ મૂકેલો અને અદ્વૈતના શ્રીચણે ગૌતમ કહ્યો છે, અને જૈનધર્મના ગૌતમ વિષે શાસ્ત્રમાં એવી વીજીત વ્યાખ્યા છે. આ ગૌતમ તો શંકરાચાર્ય એટલે શ્રીપાદ પદવીના ધણી હતા, તે સ્ત્રી પરણ્યા હતાજ નહિ. સન્યાસવ્રત પાળતા હતા, અખંડ વ્રતધારી હતા, પોતે તણ ભાઈ સહિત, અચ્ચાર શ્રીપાદ પદવીવાળા-અપાપ નગરીમાં વસાઈ મળેલા તેમણે મહાવીરને કેવળ ઉત્પત્ત થયાને વીજે દિવસે તેજ નગરીના પરિર આગળ જાગીને તેમની સાથે વિવાહ કરવા તથા તેમના દરેકના હૃદયને શંકસ દૂર થતા વેદવાક્ય પ્રમાણે જૈને અદ્વૈતે જાગી અચ્ચારે જળા પોતપોતાના શિષ્યોના સુમાશીરોના પરિવાર સહિત મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી તેમાં પહેલા શિષ્ય ઉદ્ભવનિ, કે જે ગૌતમનાં નામથી જાણખાય છે અને મહાવીરના ચેદ દત્તર શિષ્યોના પરિવારમાં જેમણે અશ્વપદ લોગબુ અને ઉવટે શેષપદ લોગબુ તે ગૌતમ જુદા અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ પણ જુદા.

ઉપરના જેદ અને પુરાણના દાખલાથી એટલું તો સિદ્ધ થયું કે-જૈનધર્મ જયમદેવ ભગવાનથી વ્યારયો આવે છે, અને પુરાણમાં કહેલા ગૌતમ પણ મહાવીરની પાસે દિક્ષા લીધી છે ને આ સાચન પણ મહાવીરનું વ્યારે છે, માટે જૈનધર્મ ગૌતમને વ્યારાવ્યો આ વાત કહિયત છે.

પ્રશ્ન ૨૭ મું—કોણ એવી કહયના કરે છે કે-જૈન ધર્મ જાદ ધર્મમાંથી નીકળ્યો છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—જે વાત તો કહયના આવે છે. પ્રથમ પેદ પુરાણના દાખલાથી સિદ્ધ કરી આપું છે કે-જૈન ધર્મ સ્ત્રી જયમદેવ ભગવાનના વખતથી વ્યારયો આવે છે, પરંતુ તીર્થંકર અદ્વૈતાચાર્યોના જયમદેવ, કેવળે દરેક તીર્થંકર વ્યાર નીચેનું રચાવન કરવાના નિવારણ થઈને આવે. ૧૨૦૨ કહેવાય છે; એટલે સજ જયેલા તીર્થંકરના રાજવત્સ દાદ દેવ હા રેજીવ થઈ ગયેલો હાથ તે જ્યારે તીર્થંકરને કેવળ રાજન ઉત્તેજ થયે રહે રહે

(જેન અને જોદ વિષે) સાચા જુદાસા આપ્યા છે, તેપુસ્તક આપું વાચવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૩૦ મું—તે પુસ્તક કયારે અને કેના તરફથી બહાર પડ્યું છે. અને તેમાં શી શી હરીફત છે તે જણાવશો?

ઉત્તર—“ જૈનત્તર દિગ્ગે જૈન ”—આ પુસ્તક અમર વિજયજી તરફથી રચનામાં આવ્યું છે. છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર શાહ-ઝાઘાસાઈ દહપતભાઈ-મરચગાજી-સંવત ૧૯૭૬ માં છપાવી બહાર પાડ્યું છે. તેની ‘ પ્રસ્ત.વના ’ માં પ્રદ ૧૩ મે-પ્રથમ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા જણાવ્યા બાદ જૈન અને જોદ ધર્મની તારતમ્યતા જણાવી છે. અને તે સંબંધે મોટા મોટા વિદ્વાનોના અભિપ્રાય ઠાખવ કરવામાં આવ્યા છે.

પ્રશ્ન ૩૧ મું—પ્રથમ જૈન ધર્મની પ્રાચીનતા વિષે શું લખ્યું છે. તે તો જણાવો?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત પુસ્તક-પૃષ્ઠ ૧૩ મે-મિં ૪૯૪૭૭ નેપપુરી-માહે દિગ્ગે-સને ૧૯૦૬ અને બાંધુવારી સને ૧૯૦૫ (પી થિઓસોફિકલ) પત્રના અંકમાં લખે છે કે—“ જનધર્મ ” એક ઐશ્વ પ્રાચીન ધર્મ હે કિ-નિસદ્ધી ઉપાત્ત તથા ઇતિહાસકા પત્તા લગાના એક બહુતલી ફરેબ વાત હે ઇત્યાદિ.

પ્રશ્ન ૩૨ મું—જૈન અને જોદ વિષે શું લખ્યું છે?

ઉત્તર—જર્મનીના-ડો. નેહનસ હર્ટલ તા. ૧૭-૬-૧૯૦૮ ના પત્રમાં કહે છે કે—“ મેં અપને દેશવાસિયોકો દિખાડેમા કિ-કૈસે ઉત્તમ નિયમ, ઐર ઉચે વિચાર, જન ધર્મ ઐર જૈન આચાર્યોમે દે. જૈનકો સાહિત્ય જોદોસે બહુત બહાર હે ઐર જ્યોં જ્યોં મેં જન ધર્મ ઐર ઉસકે સાહિત્યકો સમજતા હું ત્યોં ત્યોં મેં ઉનકો અધિક પસંદ કરતા હું ” ઇત્યાદિ

પ્રશ્ન ૩૩ મું—આ વિષે બીજા કોઈ અભિપ્રાય છે ખરા? હોય તો તે પણ બતાવશો.

ઉત્તર—ઉપરોક્ત પુસ્તકમાં-પાને ૧૩ મેથી-લખે છે કે-પેરિસ (ફ્રાંસની રાજધાની) ના ડો. એ. ગિરનાટ પોતાના પત્ર તા. ૩-૧૨-૧૯૧૧ માં લખે છે કે—“ મનુષ્યોંકી તરફકે લિયે જૈન ધર્મકો ચનિત્ર બહુત લાભકારી હે, યહ ધર્મ બહુતલી અસલી સ્વતંત્ર સાદા બહુત મુશ્કયાન તથા ગ્રાહ્યોંકે મતોંસે ભિન્ન હે તથા યહ જોદ કે સમાન નાસ્તિક નહીં હે. ” ઇત્યાદિ ॥ વળી નીચેના લેખ જાણવા જેવો છે.

પ્રશ્ન ૩૪ મું—નીચેના લેખમાં શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત ગ્રંથ પૃષ્ઠ ૧૪ મે-લખે છે કે—

શ્રીયુત નથુરામ ગ્રેમીદાસ અનુવાદિત હિંદી લેખથી—

૧ “નૈન ધર્મ હિંદુ ધર્મસે સર્વથા સ્વતંત્ર છે. ઉસડી શાખ થા રૂપાંતર નહીં છે.

૨ પાર્શ્વનાથજી નૈનધર્મકે આઠ પ્રચારક નહિ થા, પરંતુ ઇશ્વર પ્રથમ પ્રચાર કામમહેવજીને ક્રિયા થા. ઇસડી પુણીકે પ્રમાણેકા અમાવ નવિકે.

૩ ભૌદલોગ મહાવીરજીકો નિઝયોકા (નૈનયોકા) નામક માત્ર કહતે હે, સ્થાપક નહિ કહતે હે. મત્યાદિ.

ચળી પૃષ્ઠ ૧૮ મે-ઉપરોક્ત ગ્રંથમાં પણ ભલુવા જેવું છે.

પ્રશ્ન ૩૫ મું—શા વિષે ભલુવા જેવું શું છે ? તે જણાવો.

ઉત્તર—ઉપર ગ્રંથ પાને ૧૮ મે-નીચે પ્રમાણે લખે છે.

અમ્મજાણ સરકાર એમ. એ. બી. એલ. લિખિત “ નૈન ઇશ્વર નૈન ધર્મ ” નૈન હિન્દી ભાગ ૧૨ અંક ૬-૧૦ માં છપાવેલ છે તેમાં લખ્યું છે કે—

૧ “૧૬ અગ્રી તરફ પ્રમાણ પ્રમાણિક હો શુકા હૈકિ નૈનધર્મ ભૌદ ધર્મની શાખા નહિ હે. ઉન્હોને કેવળ પ્રાચીન ધર્મકા પ્રચાર ક્રિયા હે.

૨ નૈનઇશ્વરને જીવનજીવી નૈસી વિસ્તૃત આલોચના હે વૈસી ભૌદ ક્રિયાની કલ્પના નહિ હે. મત્યાદિ.”

ચળી એજ ગ્રંથના પાને ૨૦ મે-નૈન અને ભૌદ વિષેના પદ્ધતી કા. બી. કોને કહ્યાંયો છે.

પ્રશ્ન ૩૬ મું—નૈન અને ભૌદ વિષે શા પદ્ધતી જણાવ્યો છે ?

ઉત્તર—પૃષ્ઠ ૧૪ મે-નીચે પ્રમાણે લખે છે કે—

૧. નૈન ના વામુકેવ ભૌદિન્દ આપડે બી. એલ. ઉન્હોર નિવાસી કો. ૧૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫૫ લખે છે કે—

૨. નૈન ના જીવનજીવી ન હોને પાવે ઇસડે દિને નૈની જિનને કો. ૧૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫૫ લખે છે કે—

૩. નૈન ના જીવનજીવી ન હોને પાવે ઇસડે દિને નૈની જિનને કો. ૧૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫૫ લખે છે કે—

૪. નૈન ના જીવનજીવી ન હોને પાવે ઇસડે દિને નૈની જિનને કો. ૧૫૫૫૫ ૫૫૫૫૫૫ લખે છે કે—

પૃષ્ઠ ૨૫ મેંથી—વાસુદેવ નરહર ઉપાધ્યાયના બીજા લેખમાં જૈન અને જૈન સંબંધી કેટલીક હકીકત લખેલી છે તેમાં જૈન ધર્મની મિતતા જણાવી છે.

પ્રશ્ન ૩૭ મું—ઉપાધ્યાયશ્રી શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉપાધ્યાયશ્રી પોતાના બીજા લેખમાં ચાર રૂપે પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૨૫ મેંથી ૨૮ માં મુખીમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે કે—

મહા પંડિતો સાચાં લેખો લખતા રહ્યા છે, જ્યેષ્ઠ કરવાને બીજકુલ દારણ નથી. દારણ જૈનધર્મની યોગ્યતા જોતાં તેના ઉપર અલુપ્તિદાસ શાખવાને બીજકુલ દારણ જણાવું નથી. સાધારણપણે સંસ્કૃત ભાષાના અથવા પ્રાચીન હોય છે. જૈનધર્મના અથવા તેનાથી પણ પ્રાચીન છે. જૈનધર્મના અથવા નિર્વિવાદપણે સાધન મનાય છે, ત્યારે જૈનધર્મના અથવા કરતા વિશેષ કરી ઉત્તરીય જૈન અથવા કરતાં જૈનધર્મનું ધારણ પણ જ જુદું જણાય છે. જૈનધર્મના અથવાની જે વાસ્તવિક યોગ્યતા છે તેનું તેના પ્રકારનું સ્વરૂપ લોકોના સમક્ષ મૂકવું અગત્યનું છે. (તે વિષે પૃષ્ઠ ૨૬ મેં વિશેષ જણાવ્યું છે.)

પ્રશ્ન ૩૮ મું—પૃષ્ઠ ૨૬ મેં—જણાવ્યા યોગ્ય થી બીના છે ?

ઉત્તર—ઉપરના ચાલતા લખાણમાં ઉપાધ્યાયશ્રી લખે છે કે—જે સંબંધી યોગ્યતા કરતાં જૈનધર્મના સંસ્થાપક છે: હા તીર્થંકર “મહાવીર” નામની ખરેખર કોઈ વ્યક્તિ નથી પણ જૈનધર્મના અનુયાયીઓમાંની આ જોઈ વ્યક્તિ છે. તેનું નિરાકરણ સચુકિત થઈ શકે તેવી માની-તી ઉપદ્રવ્ય થઈ છે આ પ્રમાણે અનેક યુક્તિ પ્રયુક્તિ બતાવી જૈનધર્મના નામક મહાવીરની અને જોદધર્મના નામક માંતમની સર્વથા પ્રકારથી મિતતા બતાવી અંતમા લખ્યું છે કે મહાવીરના અસ્તિત્વનું વિવેચન કરવાનું દારણ જોઈતું જ કે જૈનધર્મની ઉપરિત જુદા ધર્મમાંથી ન હોઈને બીજકુલ સ્વતંત્ર છે. અને નિઃકાલ કરી વખતે ઉપયોગી થયે, હંસાદિ હકીને પ્રેરેલ લેખરનો જોદની સાખા વરીકેનો મત, અનેક પ્રમાણથી અયોગ્ય સંબંધ જણાવે છે. પ્રાં લેખન પણ જેનો કરતાં જોદને પ્રાચીન દરજ્જા પ્રમાણ આપ્યાં છે તે યોગ્ય સંબંધ નથી. + + +

પ્રશ્ન ૩૯ મું—આ સંબંધી વિશેષ કાંઈ જણાવ્યું છે ?

ઉત્તર—ઉપરના ચાલતા અધિકારમાં પૃષ્ઠ ૨૭ માં લખે છે કે—

જેન ધર્મ જોદ્ધ ધર્મમાંથી નીકળે એમ કહેવાને વિવક્ષુ મન મંગળું નથી. જુઓ કે હિંદુ તત્ત્વજ્ઞાનમાં જ્ઞાનની મંપૂર્વ અવસ્થા મુ'તીન જુદાં જુદાં પદ્ધતિમાં માનેલાં છે, પણ એ વિષે જોનોનો મત સ્વતંત્ર છે તેઓની પરિભાષા જાણવો કરતાં અને જોદ્ધો કરતાં નિવૃત્ત જુ'તીય છે. જોનોના મત પ્રમાણે વર્ણવે જ્ઞાનના ચાર પ્રકાર છે. તે આ પ્રકારે—

૧ મતિ જ્ઞાન, ૨ શ્રુત જ્ઞાન, ૩ અત્યધિ જ્ઞાન, ૪ મનઃ પરિવર્તન, અને ૫ કેવલ જ્ઞાન, એવા પ્રકારનું સામ્ય દર્શાવનારું વર્ણન જોદ્ધોના અભિપ્રાય અંગેમાં કંઈ પણ દેખાતું નથી. આગળ જતાં જેન અને જોદ્ધોના કેટલાક વિચારો જાણવોની સાથે મળતા છે તે જતાવ્યા છે. જેમકે—પૂર્વ જન્મ, પૂર્વ જન્મનાં કર્મોનાં કર્મ ઇત્યાદિ પુનઃ જોનોના તીર્થંકરો યોગીશ્વર, તે જોદ્ધોના પરીશ, આમાં પણ એવીશની કલ્પનાજ પ્રાચીન ઠરાયે જોનોને પ્રાચીન ઠરાવ્યા છે.

આમ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કેટલીક વાતો જેન ધર્મવાદીઓની જોદ્ધોની અને જાણવોથી સરખી અને કેટલીક જોનોની સ્વતંત્ર જતાવી છેવટમાં નિકાલ કરતાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે જેન ધર્મ એ જોદ્ધ ધર્મમાંથી નીકળેલો નથી. તેનો ઉત્તર સ્વતંત્ર હોવાથી જોદ્ધ ધર્મમાંથી વિશેષ લીધું પણ નથી ઇત્યાદિ—(પૃષ્ઠ ૩૦ મે-રામભિષ્મ શાસ્ત્રીનો લેખ જાણવાને મૂક્યો છે).

પ્રશ્ન ૪૦ મું—રામભિષ્મ શાસ્ત્રીજી મું જણાવે છે ?

ઉત્તર—રામભિષ્મ શાસ્ત્રીજીના વ્યાખ્યાનનો સાર—

જેન મત સૃષ્ટિકી આદિસે બરાબર અવિચિત્ર અથવા આપા છે.

આજકલ અનેક અદ્યક્ષ જન જોદ્ધ મત ઓર જેન મતકો એક જાનતો હું પણ મહા જામ હું.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—જેન અને જોદ્ધ વિષે ડા. હર્મન જોકોબીનો શો અભિપ્રાય છે ?

ઉત્તર—ડા. હર્મન જોકોબી—જેન સૂત્રોની પ્રસ્તાવનાના પ્રથમ ભાગમાં લખે છે કે—

મહાવીર કોઈ એક નવા ધર્મના સંસ્થાપક ન હતા; પરંતુ જેમ મેં સિદ્ધ કરેલું છે કે, તેઓ એક પ્રાચીન ધર્મના સુધારક માત્રજ હતા. જેન ધર્મ એ સ્વતંત્ર રીતે ઉત્પન્ન થયેલો છે. પરંતુ કોઈ અન્ય ધર્મની અને જાણ કરીને જોદ્ધ ધર્મની શાખારૂપે નિવૃત્ત પ્રવર્તેલો નથી. (જેમ “જોનોત્તર દષ્ટિએ જેન.” પૃષ્ઠ ૪૨ મે-પ્રસ્તાવનામાં લખ્યું છે.)

પ્રશ્ન-૪૨ મું—હર્મનજેકોની આ સંબંધે કાંઈ વિશેષ જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત સંબંધમાં પ્રસ્તારનામાં પૃષ્ઠ ૪૨ થી-૪૬ સુધીમાં—
નિચે પ્રમાણે જણાવે છે કે—

પૃષ્ઠ ૩૦ થી-૨૦ હર્મનજેકોનીની જૈન મૂર્તિ પરની પ્રસ્તારનાના
ચીજ સામનો સાર—(તેમાં ૨૦ હર્મનજેકોની લખે છે કે—)

જૈન સૂત્રોના મારા ભાષાતરના પ્રથમ ભાગને પ્રગટ થયે ૬૪ વર્ષ
અર્થાત્ તે ૧૯૨૫ના-ગ્રેગોરિયન, ગ્રેગોરિયન, ગ્રેગોરિયન, ગ્રેગોરિયન, ગ્રેગોરિયન,
એમ. એ. બાર્થ. મિ. લેવીસ રાઇસ, બાઈબિલ પુરોષિયન અનેક વિદ્વાનાદારા
જૈન સૂત્રોનાં ભાષાંતર શિવાલેખો વિગેરે બહાર પડ્યાથી, જૈન ધર્મ અને
તેના ઇતિહાસ વિષયક આપણા જ્ઞાનમાં ઘણા મહત્વનો વધારો થયો છે.
હવે માત્ર કંઈપણ—આ વિષયમાં થોડાજ અવકાશ રહેશે.

અહીં કેટલાક વિવાદ એવા મુદ્દાઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરવા ઇચ્છું છું.

જેઓ જૈન અથવા બાહ્યતના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેઓ જ્યારે
બોદ્ધ ધર્મ સ્વપાઠ રહ્યો હતો, ત્યારે એક મહત્વશાલી સંપ્રદાય તરીકે
કથારનાએ પ્રસિદ્ધ થઈ ચક્રવા દત્તા. આ વિષયની સિદ્ધિમાં બોદ્ધનાજ
પ્રાચીનમાં પ્રાચીન ગણાતા ૧ અંશુતરનિકાય, ૨ મહાવગ્ગ, ૩ લીધનીકાય,
૪ સુલ્લપિયની લીકા બાઈબિલ અનેક અંગ્રેજીના ઉદાહરણો આપી, સર્વ પ્રકારથી
સિદ્ધ કરીને ગણાવ્યું છે. જેમકે બોદ્ધ અંગ્રેજીમાં લખ્યું છે કે 'નાતપુત-
સ્વર્ગ જ્ઞાન અને સર્વ દર્શન પ્રાપ્ત કરવાનો ધારો કરે છે' એ પ્રકારનું જ
દર્શન છે. તેને પ્રમાણ આપવાની જરૂર નથી. કારણ કે—આતો જૈન ધર્મનું
જ્ઞાન એક મૌલિક મતભેદ છે.

પાપ આચરનાર બોદ્ધના આચર વિશે જનોનો અભિપ્રાય ૨૦
હર્મનજેકોનીએ સારો આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—પાપ આચરનાર બોદ્ધ વિશે શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—ચીજ ભાગના પૃ. ૪૧ માં લખ્યું છે કે—“પાપ” જે
આચરનારના આચર ઉપર આધાર રાખે છે. બોદ્ધના આ એક મહાન
સિદ્ધાંતને જનોએ મિશ્ર કરી પત્ત અને મૂર્ખતા પૂર્વે ઉદાહરણ સ.પે
મેળવી ઉપદેશપાત્ર બનાવી લીધો છે.

અને પાને (૪૩) ક્રમશઃપણે કુદનેટમાં પાપ સંબંધી લખાવ્યું છે કે—

જેન ધર્મ જોદ્ધ ધર્મમાંથી નીકળ્યો એમ કહેવાને ગિતકુલ દારૂ મળતું નથી. જુવો કે હિંદુ તત્ત્વજ્ઞાનમાં જ્ઞાનની સંપૂર્ણ અવસ્થા મુખીન જુદાં જુદાં પગથીયાં માનેલાં છે, પણ એ વિષે જોનોનો મત સ્વતંત્ર છે તેઓની પરિભાષા પ્રાણજ્ઞો કરતાં અને જોદ્ધો કરતાં ગિતકુલ જુદીજ છે જોનોના મત પ્રમાણે યથાર્થ જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર છે. તે આ પ્રકારે—

૧ મતિ જ્ઞાન, ૨ શ્રુત જ્ઞાન, ૩ અવધિ જ્ઞાન, ૪ મનઃ પર્યય જ્ઞાન, અને ૫ કેવલ્ય જ્ઞાન, એવા પ્રકારનું સામ્ય દર્શાવનારું વર્ણન જોદ્ધોના અધ્યાત્મ ગ્રંથોમાં કંઈ પણ દેખાતું નથી. આગળ જતાં જેન અને જોદ્ધોના કેટલાક વિચારો પ્રાણજ્ઞોની સાથે મળતા છે તે ગતાવ્યા છે. જેમકે—પૂર્વ જન્મ, પૂર્વ જન્મનાં કરેલાં કર્મ ઇત્યાદિ પુનઃ જોનોના તીર્થંતરો ચોવીસ, તે જોદ્ધોના પચીસ, આમાં પણ ચોવીસની કલ્પનાજ પ્રાચીન ભારી જોનોને પ્રાચીન કરાવ્યા છે.

આમ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કેટલીક વાતો જેન ધર્મવાગાની જોદ્ધોથી અને પ્રાણજ્ઞોથી સરખી અને કેટલીક જોનોની સ્વતંત્ર ગતાથી છેવટમાં નિકાલ કરતા જણાવવામાં આવ્યું છે કે જેન ધર્મ એ જોદ્ધ ધર્મમાંથી નીકળેલો નથી. તેના ઉદ્ભવ સ્વતંત્ર હોવાથી જોદ્ધ ધર્મમાંથી વિશેષ લીધું પણ નથી ઇત્યાદિ—(પૃષ્ઠ ૩૦ મે-રામમિત્ર શાસ્ત્રીનો લેખ જાણવાભોગ મૂક્યો છે).

પ્રશ્ન ૪૦ મું—રામમિત્ર શાસ્ત્રીજી મું જણાવે છે ?

ઉત્તર—રામમિત્ર શાસ્ત્રીજીના વ્યાખ્યાનનો સાર—

જેન મત સૃષ્ટિકી આદિસે બરાબર અવિચ્છિન્ન ચક્ષુ આપા હે.

આજકલ અનેક અદ્વૈત જન જોદ્ધ મત ઓર જેન મતકો એક જાનતે હે યહ મહા બ્રમ હે.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—જેન અને જોદ્ધ વિષે ડૉ. હર્મન જેકોબીનો શો અભિપ્રાય છે ?

ઉત્તર—ડૉ. હર્મન જેકોબી—જેન સૂત્રોની પ્રસ્તાવનાના પ્રથમ ભાગમાં લખે છે કે—

મહાવીર કોઈ એક નવ ધર્મના સંસ્થાપક ન હતા; પરંતુ જેમ મેં સિદ્ધ કરેલું છે, તેઓ એક પ્રાચીન ધર્મના સુધારક માત્રજ હતા. જેન ધર્મ એ સ્વતંત્ર રીતે ઉત્પન્ન થયેલો છે. પરંતુ કોઈ અન્ય ધર્મની અને જાણ કરીને જોદ્ધ ધર્મની શાખાકૃપે બિલકુલ પ્રવર્તેલો નથી. (જેમ “જોનેત્તર દષ્ટિએ જેન.” પૃષ્ઠ ૪૨, મે-પ્રસ્તાવનામાં લખ્યું છે.)

પ્રશ્ન ૪૨ મું—હર્મનજેકોગીની આ સંબંધે કાંઈ વિશેષ જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત અર્થમાં પ્રસ્તાવનામાં પૃષ્ઠ ૪૨ થી-૪૬ મુખીમાં-નીચે પ્રમાણે જણાવે છે કે-

પૃષ્ઠ ૩૦ થી-૩૦ હર્મનજેકોગીની જૈન સૂત્રો પરની પ્રસ્તાવનાના બીજા ભાગનો સાર-(તેમાં ૩૦ હર્મનજેકોગી લખે છે કે-)

જૈન સૂત્રોના માથા ભાષાતરના પ્રથમ ભાગને પ્રગટ થયે ૬૫ વર્ષ થયાં તે દરમ્યાન-ગ્રેાં દ્યુમન, ગ્રેાં હોર્નલ, હોર્નલપુત્ર, ૩૦ કુહર, એમ. એ. બાર્થ, મિ. લેવીસ રાઇસ, આદિ યુરોપિયન અનેક વિદ્વાનાદ્વારા જૈન સૂત્રોનાં ભાષાંતર ચિલાલેખો વિગેરે બહાર પડવાથી, જૈન ધર્મ અને તેના ઇતિહાસ વિષયક આપણા જ્ઞાનમાં ઘણા મહત્વનો વધારો થયો છે. હવે માત્ર કંઈપનાને-આ વિષયમાં યોગદાન આપવા રહેશે.

અહીં કેટલાક વિવાદ શસ્ત્ર મુદ્દાઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરવા ઇચ્છું છું.

જેઓ જૈન અથવા આદ્યજૈનના નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેઓ જ્યારે બૌદ્ધ ધર્મ સ્થપાય રહ્યો હતો, ત્યારે એક મહત્વશાલી સંપ્રદાય તરીકે ક્યારનાએ પ્રસિદ્ધ થઈ ચક્રવા હતા. આ વિષયની સિદ્ધિમાં બૌદ્ધનાજ પ્રાચીનમા પ્રાચીન ગણાતા ૧ અંશુવરનિકાય, ૨ મહાવગ્ગ, ૩ દીપનીકાય, ૪ સુલ્લપિયની દીક્ષા આદિ અનેક ગ્રંથોના ઉદ્ભવેથી આપી, સર્વ પ્રકારથી સિદ્ધ કરીને બતાવ્યું છે. જેમકે બૌદ્ધ ગ્રંથોમા લખ્યું છે કે 'નાતપુત-સર્વ જ્ઞાન અને સર્વ દર્શન પ્રાપ્ત કરવાનો દાવો કરે છે' એ પ્રકારનું જો દાવન છે. તેને પ્રમાણ આપવાની જરૂર નથી. કારણ કે-આતો જૈન ધર્મનું આસ એક મૌલિક મંતવ્યજ છે.

પાપ આચરનાર બૌદ્ધના આચર વિષે જનોનો અભિપ્રાય ૩૦ હર્મનજેકોગીએ સારો આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૪૩ મું—પાપ આચરનાર બૌદ્ધ વિષે શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—બીજા ભાગના પૃ. ૪૧ માં લખ્યું છે કે-"પાપ" ને આચરનારના આશય ઉપર આધાર રાખે છે. બૌદ્ધના આ એક મહાન સિદ્ધાંતને જનોએ મિથ્યા કલ્પિત અને મૂર્ખતા પૂર્વે ઉદ્ભવેલુ સાધે એવળી ઉપહાસપાત્ર બનાવી દીધા છે.

અને પાને (૪૩) નિર્વેશનને દુરનોટમાં પાપ સંબંધી જણાવ્યું છે કે-

તેન ધર્મ જોદ્ધ ધર્મમાંથી નીકળ્યો એમ કહેવાને બિલકુલ કારણ મળતું નથી. જુઓ કે હિંદુ તત્ત્વજ્ઞાનમાં જ્ઞાનની સંપૂર્ણ અવસ્થા મુખીનાં જુદાં જુદાં પગથીયાં માનેલાં છે, પણ એ વિષે જૈનોનો મત સ્વતંત્ર છે. તેઓની પરિભાષા બ્રાહ્મણો કરતાં અને જોદ્ધો કરતાં બિલકુલ જુદીજ છે. જૈનોના મત પ્રમાણે યથાર્થ જ્ઞાનના પાંચ પ્રકાર છે. તે આ પ્રકારે—

૧ મતિ જ્ઞાન, ૨ શ્રુત જ્ઞાન, ૩ અવધિ જ્ઞાન, ૪ મનઃ પર્યય જ્ઞાન, અને ૫ કૈવલ્ય જ્ઞાન, એવા પ્રકારનું સામ્ય દર્શાવનારું વર્ણન જોદ્ધોના જ્ઞાત્રાત્મ ગ્રંથોમાં કંઈ પણ દેખાતું નથી. આગળ જતાં તેન અને જોદ્ધોના કેટલાક વિચારો બ્રાહ્મણોની સાથે મળતા છે તે બતાવ્યા છે. જેમકે—પૂર્વ જન્મ, પૂર્વ જન્મનાં કરેલાં કર્મ ઇત્યાદિ પુનઃ જન્મોના તીર્થંકરો ચોવીશ, તે જોદ્ધોના પચીશ, આમાં પણ ચોવીશની કટપનાજ પ્રાચીન ઠાણી જૈનોને પ્રાચીન ઠરાવ્યા છે.

આમ ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણે કેટલીક વાતો તેન ધર્મવાજાની જોદ્ધોથી અને બ્રાહ્મણોથી સરખી અને કેટલીક જૈનોની સ્વતંત્ર બતાવી છેવટમાં નિકાલ કરતાં જણાવવામાં આવ્યું છે કે તેન ધર્મ એ જોદ્ધ ધર્મમાંથી નીકળેલો નથી. તેના ઉદ્ભવ સ્વતંત્ર હોવાથી જોદ્ધ ધર્મમાંથી વિશેષ લીધું પણ નથી ઇત્યાદિ—(પૃષ્ઠ ૩૦ મે-રામમિત્ર શાસ્ત્રીના લેખ જાણવાભેગ મૂક્યો છે).

પ્રશ્ન ૪૦ મું—રામમિત્ર શાસ્ત્રીજી શું જણાવે છે ?

ઉત્તર—રામમિત્ર શાસ્ત્રીજીના વ્યાખ્યાનનો સાર—

તેન મત સદ્દિક્ષી આદિસે બરાબર અવિચ્છિન્ન ચક્ષુ આપ્યા હે.

આજકલ અનેક અદ્યક્ષ જન જોદ્ધ મત ઓર તેન મતકો એક બાનતે હે પણ મહા ભ્રમ હે.

પ્રશ્ન ૪૧ મું—તેન અને જોદ્ધ વિષે ટા. હર્મન જેટાબીનો શો અભિપ્રાય છે ?

ઉત્તર—ટા. હર્મન જેટાબી—તેન સત્રોની પ્રસ્તાવનાના પ્રથમ ભાગમાં લખે છે કે—

મહાત્મીર કોઇ એક નવ ધર્મના સંસ્થાપક ન હતા; પરંતુ જેમ મેં સિદ્ધ કરેલું છે કે, તેઓ એક પ્રાચીન ધર્મના સુધારક અત્રજ હતા તેન ધર્મ એ સ્વતંત્ર રીતે ઉત્પન્ન થયેલો છે. પરંતુ ટાઇ અન્ય ધર્મની અને ખાસ કરીને જોદ્ધ ધર્મની શાખારૂપે બિલકુલ પ્રવર્તેલો નથી. (એમ “તેનેતર દષ્ટિએ તેન” પૃષ્ઠ ૪૨ મે-પ્રસ્તાવનામાં લખ્યું છે.)

પ્રશ્ન ૪૨ ચું—દુર્મનજેઠાણી આ સંબંધે કાંઈ વિશેષ જણાવે છે ?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત મંથમાં પ્રસ્તાવનામાં પૃષ્ઠ ૪૨ થી-૪૬ મુખીમાં—
અંદાજે પ્રમાણે જણાવે છે કે—

પૃષ્ઠ ૪૦ થી-૪૦ દુર્મનજેઠાણીની જેન મૂલો પરની પ્રસ્તાવનાના
ખીજ ભાગનો સાર—(તેમાં ટોં દુર્મનજેઠાણી લખે છે કે—)

જેન મૂલોના આશા જાણતરના પ્રથમ જાત્રને પ્રગટ થયે ૬૩ વર્ષ
શ્યાં તે દરમ્યાન—ગ્રેાં ૬૩ મન, ગ્રેાં ૬૦ ટાંઈ, ૬૦ ટ્રેટુકાઈ, ૬૦ કુહર,
જેમ. બે. બાર્થ. મિ. લેવીસ રાઇસ, આદિ યુરોપિયન અનેક વિદ્વાનાદારા
જેન મૂલોનાં ભાષાંતર ઇત્યાદિએ વિગેરે બહાર પડ્યાથી, જેન ધર્મ અને
તેના ઇતિહાસ વિષયે આપણા જ્ઞાનમાં ધજા મહત્વનો વધારો થયો છે.
હવે માત્ર કલ્પનાને—આ વિષયમાં મોટાજ અગ્રહાય રહેશે.

અહીં કેટલાક વિવાદ પ્રસ્ત મુદ્દાઓનું સ્પષ્ટીકરણ કરવા ઇચ્છું છું.

જેઓ જેન અથવા આર્દિન્ય નામથી પ્રસિદ્ધ છે. તેઓ જ્યારે
બાદ ધર્મ સ્થપાઈ રહ્યો હતો, ત્યારે એક મહત્વવાળી સંપ્રદાય તરીકે
કપાલનાએ પ્રસિદ્ધ થઈ ચક્રવા હતા. આ વિષયની સિદ્ધિમાં બાદનાજ
પ્રાચીનમા પ્રાચીન ગણાવા ૧ અંશુતરનિકાય, ૨ મહાવગ્ગ, ૩ દીપનીકાય,
૪ જુલપિયની ટીકા આદિ અનેક ગ્રંથોના ઉદાહરણો આપી, સર્વ પ્રકારથી
સિદ્ધ કરીને બતાવ્યું છે. જેમકે બાદ મંથોમાં લખ્યું છે કે ‘નાતપુત-
સ્વ’ જ્ઞાન અને સર્વ દર્શન ગ્રાસ કરવાનો હાલો કરે છે’ એ પ્રકારનું જે
લખે છે. તેને પ્રમાણ આપવાની જરૂર નથી. કારણ કે—આતો જેન ધર્મનું
ગ્રાસ એક મૌલિક મંતવ્યજ છે.

પાપ આચરનાર બૈદના આશય વિષે જનોનો અસિદ્ધાપ ટોં
દુર્મનજેઠાણીએ સારો આપ્યો છે.

પ્રશ્ન ૪૩ ચું—પાપ આચરનાર બૈદ વિષે શું કહ્યું છે ?

ઉત્તર—ખીજ ભાગના પૃ. ૪૧ માં લખ્યું છે કે—“પાપ” એ
આચરનારના આશય ઉપર આધાર રાખે છે. બૈદના આ એક મહાન
સિદ્ધાંતને જનોએ મિથ્યા કલિપત અને મૂર્ખતા પૂર્વે ઉદાહરણ સાથે
મેગવી ઉપહાસપાત્ર બનાવી દીધો છે.

અને પાને (૪૩) પ્રયેકર્તાએ કુટનોટમાં પાપ સંબંધી જણાવ્યું છે કે—

૧ જોનાના સકેત (પાંપ વિષે) અસત્ય નિરૂપણ કરેલું નથી પણ સત્યરૂપે જ થયેલું છે કેમકે—સક્ષમ નિર્ગોદના, પૃથ્વી, જગ, આદિ ધંત્ર રચાવરના, બેઈદ્રિય, તેરેદ્રિય, ચૌરેદ્રિય અને ઉપર સન્મૂર્ધન પચેદ્રિયનું હોવાને મન હોતું નથી, છતાં પાપનો જંધ તો થાય છે; તેથી પાપનું જંધન દેવજ આશયથી જ થાય છે તેમ નથી, પણ મિથ્યાત્વ આવૃત્તિ આદિના યોગે આશય વિના પણ પાપ જંધાય છે; તેથી તે વિચારનું જંધન અયોગ્યપણે થયેલું નથી, એમ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. સંસારકે (ધતિ કુટનોટનું ટાંચણ).

વળી જેન વિષે બોલોએ કરેલી ભૂલ પણ હર્મન જેડાળીએ ખુદી કરી છે.

પ્રશ્ન ૪૪ સુ—બોલોએ જેન વિષે કયા પ્રકારે ભૂલ કરેલી છે ?

ઉત્તર—જેન વિષયે બોલોએ કરેલી ભૂલ પૃ. ૪૭ માં—“ચાતુર્ધામ” પાર્શ્વનાથને લાગુ પડે છે તેને મહાવીર ઉપર આરોપિત કરવામાં ભૂલ કરેલી છે. બોલોની આ ભૂલ દ્વારા મહાવીરના સમયમાં પણ પાર્શ્વનાથના શિષ્યો વિદ્યમાન હતા.

વળી બીજી ભૂલ—પૃ. ૪૮ માં—નાતપુત્રને અગ્નિવેસન કહેલ છે પણ મહાવીરનો એક સુખ્ય શિષ્ય જે સુધર્મા હતો તે અગ્નિવેશ્યાયન હતો; તેથી શિષ્યનું ગોત્ર શરને લગાડી બેવડી ભૂલ થવાથી મહાવીરના શિષ્ય સુધર્માની સાક્ષી આપે છે.

પ્રશ્ન ૪૫ સુ—બોલ પહેલાં જેન ધર્મ ચાર્યો આવે છે એમ કેટલીક સાંખીતી તો થાય છે, પણ વિશેષ દાખલા મળી આવે તો વધારે મજબુતીને માટે જણાવશો ?

ઉત્તર—હા. હર્મન જેડાળીની જૈનસૂત્રોની પ્રસ્તાવનામાં બીજી ભાગમાં ૫૦ ૫૦ જે-લખે છે કે—

જૈન ધર્મનો પ્રાદુર્ભાવ થયો ત્યારે નિઝથોનો (જૈનોનો) સંપ્રદાય એક મોટા સંપ્રદાયરૂપે ગણતો હોવો જોઈએ, કેમકે બોલ પિટકોમાં—જે નિઝથોમાંના કેટલાકને વિરોધી અને કેટલાકોને અનુયાયી થયેલા વર્જવેડા છે, પણ નિઝથોનો એક નવીન સંપ્રદાય છે એમ સૂચના માત્ર પણ નથી આ ઉપરથી અનુમાન કરી શકીએ છીએ કે—નિઝથ પુદ્ગલા જન્મ પહેલાં ઘણા લાંબા કાળથી અસ્તિત્વ ધરાવતા હશે,

પુનઃ ૫૦ પર માં—મજ્ઞિનિકાયથી સમ્પન્નનો કાળકો આપી જવા-
વવામાં આવ્યું છે કે-નિવૃત્તિનો સંપ્રદાય જુદના સમયમાં સ્થાપિત થયો
હોય તેમ બાળ્યેજ માની શકાય.

૫૦ ૭૨ થી—જૈનધર્મ એ એક પ્રાચીન કાળથી ચાલતો આવેલો
ધર્મ હોય, મહાવીર જુદ કરતાં પધારે જુનો છે. કેમકે—સવગી વસ્તુ ચૈતન્ય
સુક્ત છે એમ બતાવતો સચેતન વાદ છે.

ઉપરની હકીકત “જૈનેતર દહિએ જૈન” ની પ્રસ્તાવના મુનિ શ્રી
અમરવિજયજીની લખેલી તેમાંથી સાર સાર રૂપે ભેજતી અત્ર દાકવામાં
આવી છે.

હવે “જૈનેતર દહિએ જૈન” પ્રથમ ભાગ-હિંદુ વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો
માંથી ભેજતા કાળકા પ્રશ્ન રૂપે આની નીચે લેવામાં આવ્યા છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—મહાવીર અને જુદ એક છે કે બને જુદા છે ?

ઉત્તર—પ્રથમ ભાગમાં-વામુદેવ નરહર ઉપાધ્યાયજીએ—“જૈન ધર્મની
ઉત્પત્તિ”ના સંબંધે-કેટલોકે લખાણ લખ્યા બાદ ૫૯ ૩૪ મે-વર્ષે છે કે-

જૈન ધર્મો સિવાય મહાવીરના ચરિત્રની માહીતી બૌદ્ધોના ધર્મોમાં
પણ મળી આવે છે. બૌદ્ધ લોકોએ તેને નટ પુત્ર એવું નામ આપીને તે
નિવૃત્તિનો મુખ્ય અને જુદનો પ્રતિસ્પર્ધી હતો એવું વર્ણન કર્યું છે. બૌદ્ધ
ધર્મમાં મહાવીરનું ગોત્ર અમિતેશ્વરનું એમ આપ્યું છે. તે હવે ખરું જોતાં
તેમના શિષ્ય જે મુદ્ધમાં તેનું તે ગોત્ર હતું. મહાવીર અને જુદ બન્ને સમ-
કાલીન હોવાથી બિંબિસાર અને તેના અમલકુમાર, અમલકપુત્ર, દિબિરામક,
ગોશાલ (મંખલી પુત્ર) વિગેરે રાજપુત્રો પણ તેઓનાજ સમકાલીન હતા.
જૈન લોકો તેની જન્મભૂમિ વિશાલીની આસપાસ હતી એમજ કહે છે.
તેને તેની સાથે સારી રીતે જોડાયા છે. ઉદક સર્વ જીવમય છે. વગેરે
જૈન ધર્મના મતનો અનુવાદ બૌદ્ધ ધર્મમાં કરેલો મળી આવે છે. બૌદ્ધ
લોકોએ નટ પુત્રના મૃત્યુનું પંખા (પાણપુરી) નામનું જે સ્થાન આપ્યું
છે તે અત્યુક્ત બતાવે છે. મહાવીરની જુદની સાથે સરખામણી કરીએ તો
જુદના અને મહાવીરના આમુખ્ય કથમાં જે વિવિધ સરખામણું મળી
આવે છે તેનું સાદાજી કારણ એવું હતું કે તે બંને સંન્યાસીઓ હતા.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—ઉપરના લેખથી અથવા તે સરખારે છે તે જુદા
પણ મહાવીરના અને જુદના કેટલાક શબ્દો મળતા આવે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ઉપરના ચાકડા અધિકારે ૫૦ ૩૫ મે-વર્ષે છે કે

૧. જીનોના સંકેત (પાપ વિષે) અસત્ય નિરૂપણ કરેલું નથી પણ સત્યરૂપે જ થયેલું છે કેમકે—સૂક્ષ્મ નિર્ગોદના, પૃથ્વી, જળ, આદિ પાંચ રચાવરના, બેઈદ્રિય, તેઈદ્રિય, ચૈઈદ્રિય અને છેવટ સન્મૂર્છન પચૈદ્રિયનાં જીવોને મન હોતું નથી, છતાં પાપનો જન્મ તો થાય છે; તેથી પાપનું જન્મનું કેવળ આશયથી જ થાય છે તેમ નથી, પણ મિથ્યાત્વ આવૃત્તિ આદિનાં ચોજે આશય વિનાં પણ પાપ જન્મી શકે છે; તેથી તે વિષયનું ખંડન અયોગ્યપણે થયેલું નથી, એમ ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે. સંપ્રાકટ (ઇતિ કુટનોટનું ટાંચણ).

વળી જૈન વિષે બૌદ્ધોએ કરેલી ભૂલ પણ હર્મન જેડાણીએ ખુલ્લી કરી છે.

પ્રશ્ન ૪૪ સુ—બૌદ્ધોએ જૈન વિષે કયાં પ્રકારે ભૂલ કરેલી છે ?

ઉત્તર—જૈન વિષયે બૌદ્ધોએ કરેલી ભૂલ પૃ. ૪૭ માં—“આતુર્થામ” પાર્શ્વનાથને લાગુ પડે છે તેને મહાવીર ઉપર આરોપિત કરવામાં ભૂલ કરેલી છે. બૌદ્ધોની આ ભૂલ દ્વારા મહાવીરના સમયમાં પણ પાર્શ્વનાથનાં શિષ્યો વિદ્યમાન હતા.

વળી બીજી ભૂલ—પૃ. ૪૮ માં—નાતપુત્રને અગ્નિવેસન કહેલું છે પણ મહાવીરનો એક મુખ્ય શિષ્ય જે મુધર્મા હતો તે અગ્નિવેસયાન હતો; તેથી શિષ્યનું ગોત્ર ગુરૂને લગાડી બેવડી ભૂલ થવાથી મહાવીરના શિષ્ય મુધર્માની સાક્ષી આપે છે.

પ્રશ્ન ૪૫ સુ—બૌદ્ધ પંડેત્રાં જૈન ધર્મ ચારણો આવે છે એમ કેટલીક માનીતી તો થાય છે, પણ વિશેષ દાખલા મળી આવે તો ‘વધારે મજબૂત’ને માટે જણાયેલો ?

ઉત્તર—હા. હર્મન જેડાણીની જૈનસૂત્રોની પ્રસ્તાવનામાં બીજા ભાગમાં પૃ. ૫૦ થી—લખે છે કે—

બૌદ્ધ ધર્મનો પ્રાકૃર્ભાવ થયો ત્યારે નિવસાનો (જીનોનો) સંપ્રદાય એક મેટા સંપ્રદાયરૂપે પ્રજાતો દેવો બેઈએ, કેમકે બૌદ્ધ પિટકોમાં—જે નિવસાનો કેટલાંકે વિરોધી અને કેટલાંકોને અનુયાયી થયેલા વર્તુલેલા છે, પણ નિવસાનો એક નવીન સંપ્રદાય છે એમ સ્પષ્ટતા માત્ર પણ નથી આ ઉપરાંત અનુમાન કરી શકીએ છીએ કે—નિવસાણુદના જન્મ પહેલાં જોયું હતું કે—જોઈ અસ્તિત્વ ધરાવતા હશે,

પુનઃ પૃ૦ ૫૨ માં—મન્નિઝનિકાયથી સમ્યક્નો દાખલો આપી જણાવવામાં આવ્યું છે કે—નિઝયોનો સંપ્રદાય જુદના સમયમાં સ્થાપિત થયે હોય તેમ બાગ્યેજ માની શકાય.

પૃ૦ ૭૨ થી—જૈનધર્મ એ એક પ્રાચીન કાળથી ચાલતો આવેલો ધર્મ હોય, મહાવીર જુદ કરતાં વધારે જુનો છે. કેમકે—સવગી વસ્તુ ચૈતન્ય યુક્ત છે એમ બતાવતો સચેતન પાદ છે.

ઉપરની હકીકત “જૈનેત્તર દ્રષ્ટિએ જૈન” ની પ્રસ્તાવના મુનિ થી અમરવિજયજીની લખેલી તેમાંથી સાર સાર રૂપે જોડવી અત્ર ટાકવામાં આવી છે.

હવે “જૈનેત્તર દ્રષ્ટિએ જૈન” પ્રથમ ભાગ—હિંદુ વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો માથી જોડના દાખલા પ્રથમ રૂપે આપી નીચે લેવામાં આવ્યા છે.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—મહાવીર અને જુદ એક છે કે બને જુદા છે ?

ઉત્તર—પ્રથમ ભાગમાં—વાયુદેવ નરહર ઉપાધ્યાયજીએ—“જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ”ના સંબંધે—કેટલોકે લખાણ લખ્યા બાદ પૃષ્ઠ ૨૪ મે—કહે છે કે—

જૈન ગ્રંથો સિવાય મહાવીરના ચરિત્રની માહિતી બોદ્ધોના ગ્રંથોમાં પણ મળી આવે છે. બોદ્ધ લોકોએ તેને નટ પુત્ર એવું નામ આપીને તે નિઝંથનો મુખ્ય અને જુદનો પ્રતિસ્પર્ધી હતો એવું વર્ણન કર્યું છે. બોદ્ધ ગ્રંથોમાં મહાવીરનું ગોત્ર અગ્નિવેશ્યાવન એમ આવ્યું છે. તો હવે ખરું જોતાં તેમના સિધ્ધ જે મુધર્મા તેનું તે ગોત્ર હતું. મહાવીર અને જુદ બન્ને સમ-કાલીન હોવાથી બિંબિસાર અને તેના અભયકુમાર, અબ્બગથુ, કિખિરામત્ત, ગોશાત્ત (મંખલી પુત્ર) વિગેરે રાજપુત્રો પણ તેઓનાજ સમકાલીન હતા. જૈન લોકો તેની જન્મભૂમિ વિશાલીની આસપાસ હતી એમજ કહે છે. તેનો તેની કાષ્ઠે સારી રીતે મેજ ખાઈ છે. ઉદક સર્વ જીવમય છે. વગેરે જૈન ધર્મના મતનો અનુવાદ બોદ્ધ ગ્રંથોમાં કરેલો મળી આવે છે. બોદ્ધ લોકોએ નટ પુત્રના મૃત્યુનું પંખા (પાવાપુરી) નામનું જે સ્થાન આવ્યું છે તે અત્યુક બરાબર છે. મહાવીરની જુદની કાષ્ઠે સરખામણી કરીએ તો જુદના અને મહાવીરના આવુજ કેમમાં જે વિલક્ષણ સરખામણું મળી આવે તેનું સાદૃશ્ય કારણ એવું હતું કે તે બંને સંન્યાસીઓ હતા.

પ્રશ્ન ૪૭ મું—ઉપરના લેખથી અથવા તો દરલાલે જે તો જુદા પણ મહાવીરના અને જુદના કેટલાક શબ્દો મળતા આવે છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—ઉપરના ચાલતા અધિકારે પૃ૦ ૩૫ મે—કહેવું છે કે

મહાવીરના કેટલાક આત્મ સંબંધીઓનાં નામો જુદાના આત્મ સંબંધીઓની સાથે સારી રીતે મેળ ખાય છે. મહાવીરની સ્ત્રીનું નામ યશોદા ત્યારે જુદની સ્ત્રીનું નામ યશોધરા હતું. મહાવીરના જેટ બંધુનું નામ નંદિવર્ધન હતું ત્યારે જુદના સાવકા ભાઈનું નામ નંદ. એ જુદ રાજ હતો તે વખતે તેનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું. ત્યારે મહાવીરના પીતાનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું. નામોમાં સામ્ય હોવાનું કારણ એટલુંજ કે તે વખતે એક પ્રકારનાં નામો રાખવાનો વિશેષ રિવાજ હતો. બહો સત્તિય પુત્રેએ પ્રાદ્યલોના ધર્મ વિરુદ્ધ ધર્મ સ્થાપન કર્યો એમાં આદ્યર્થ માનવાને વીક-કુલ કારણ નથી. પ્રાદ્યલો જેમને મિથ્યા સંપ્રદાયીઓ માનતા હતા તે એ બોદોજ હતા.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—ઉપરના લખાણથી મહાવીર અને જુદ કોણ કોણ શબ્દથી એકઠરે છે અને કોણ શબ્દથી જુદા ઠરે છે. એ કે છે તો જુદ પશુ તે બંનેનો તફાવત જુદી રીતે સમજાવવો જોઈએ ?

ઉત્તર—ઉપરના આવૃત્તિ અધિકારમાં તે પશુ જણાવ્યું છે કે—

બંનેમાંનો તફાવત ખોળી કાઢવા માટે હવે આપણે જુદ અને મહાવીરના જીવન ક્રમમાંની કેટલીક બાબતોનો વિચાર કરીશું.

૧ જુદનો જન્મ કપિલવસ્તુ યદેશમાં થયો.	૧ મહાવીરનો જન્મ વિદ્યાડી નગરીની પાસે થયો.
૨ જુદની માતા તેનો જન્મ યતાંજ મૃત્યુ પામી.	૨ મહાવીરના મા બાપ ધલો મોડો યતાં મુખી હૈયાત હતા.
૩ જુદે પાતાના વડીલોની પરવાનગી ન લેતાં અને તેમની હૈયાની છતાં સંવાદ કીધો.	૩ મહાવીર પોતાના વડીલોની પરવાનગી લઈ તેમની સમક્ષ સંવાદ લીધો.
૪ જુદે ૬ વરસ તપશ્ચર્યા કરી.	૪ મહાવીરે ૧૨ વરસ તપશ્ચર્યા કરી.
૫ તપશ્ચર્યાનો કાળ ફાગલ છે એમ જુદને ખતર હતું.	૫ તપશ્ચર્યા જરૂરની છે એમ મહાવીરનો મત હતો માટેજ તેને તીર્થંકરના નિર્વાણ પછી તપશ્ચર્યાનું જન પાળ્યું. (એટલે તેમના અનુયાયીઓએ તપશ્ચર્યા કરવાનું શરૂ કર્યું.)
૬ જુદનું દેહાવસાન કુશિંદમાં થયું.	૬ મહાવીરનું દેહાવસાન પંપા (પાત-પુરી) યદેશમાં થયું.

મહાત્માના સવિનયુ જોટકું વિવેચન કરવાનું મારણ જોટકુંજ છે, તેન ધર્મની ઉપજિતિ જુદા ધર્મમાંથી ન દોષને બીજાકુલ રવાનું છે કે નહિ એનો નિર્ણય કરતી વખતે તેમાંની ઘણી બાબતો ઉપયોગી થઈ પડશે. ફેરફાર પડિનેા મહાત્મા અને જુદા જો જન્મે જુદા જુદા મદા પુરશે હતા એમ તો માને છે.

આ સંબંધે આ પુસ્તકના સાવચાલક બાબતના જન્મે બાગમા ધણું લખાણ છે; પરંતુ જે વિષયની જરૂર છે તેને દેવોડા વિભાગ પ્રસ્તાવનામાંથી મળી આવશે, જોટકે પીરપેગલ કરતું હોય નહિ લગભગની જરૂરની બાબત પ્રદાન કરી ઉત્તરનો સારકે દિનીય જગમગને એક મુરોપીયન વિદ્વાનનો દાખલો આપી પીરકું છું.

મથ ૪૬ થું—તે દાખલો દેવા પ્રકારનો છે તે જણાવશે ?

ઉત્તર—તે દાખલો મહાત્મા અને જુદાના સંબંધનોજ છે. તે-ડા. જો. પાટોડા એમ જે પી. એચ. ડી. સાહેબે મુદિયા મુકામે લા. ૨૧-૮-૨૧ ના રીતે આપેલું બાપલું) કેટલુંક લખાણ ગયા બાદ ૫૪૮ ૯૭ મે-થી-લખે છે કે—

આ વિચારને અધિક સ્પષ્ટ કરવા સારૂ આ વિષયના સંબંધે અનેક મનો જોત્ર પ્રદેશની જરૂર છે. મુરોપીય પડિનેા પેડી જુની સામાન્ય વિદ્વાન દોડો એવું માનવા હતા કે મહાત્મા એ મોત્તમ જુદા કરતાં જરાક ઉમરથી મોટા સમકાલીન હતા અને તેમજેજ જીન ધર્મની સ્થાપના કરી; પરંતુ આજકાલમાં આ મત જૂલ જરૂરો છે એમ નિર્દાયેલો છે. હાલમાં મુરોપીયન પડિનેામાં પ્રચલિત થયેલો આ વિષયનો મત એવો છે કે, જીન ધર્મનો સંસ્થાપક પાર્શ્વનાથ દોષને મહાત્મા એ એક તે ધર્મની જાગૃતિ કરનાર પુરુષ હોય, પણ જુદા જીન ધર્મિઓના પરંપરાગતનો મત એવી જરૂરો છે. તેઓના મત પ્રમાણે જીન ધર્મ જનાદિ દોષને તે ધર્મને જે અનેક વ્યક્તિઓ દરકથી જાગૃતિ મળી-છે તેજ ચોવીસ તીર્થે કરી અથવા જિનો છે. આ રીતોનો પરંપરાગત મત લગભગ નાખવા જેવો દોષને તેને નિઃસંશય અલસ દંતિદાસનો આધાર મળે છે અને મને એમ પણ જણાય આવ્યું છે કે દિ હરવાનમાંના પ્રત્યેક પ્રત્યેક સામ્પ્રદાયિક મનોને ઐતિહાસિક આધાર હોય છેજ. હવે જીન ધર્મના સંબંધે આ મતને કયો આધાર છે એ કહેવું અત્યારે ઘણું ઠીક છે, કાગલુકે, આ સંબંધનો ચોથ મેં હમણાંજ શરૂ કર્યો છે, તેપણ જીન ધર્મ અને નીતિ એ વિષય ઉપરના દેશિંગસ સાહે-

મહાવીરના કેટલાક ગ્રામ સંબંધીઓનાં નામો - બુદના ગ્રામ સંબંધીઓની સાથે સારી રીતે મેળ ખાય છે. મહાવીરની સ્ત્રીનું નામ વયોદા ત્યારે બુદની સ્ત્રીનું નામ વયોધરા હતું. મહાવીરના જ્યેષ્ઠ બંધુનું નામ નરિવિર્ધન હતું ત્યારે બુદના સાવકા ભાઈનું નામ નંદ. એ બુદ સાથે દુનૌ તે વખતે તેનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું. ત્યારે મહાવીરના પીતાનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું. નામોમાં સામ્ય હોવાનું કારણ એટલુંજ કે તે વખતે એા પ્રજાનાં નામો સાખવાનો વિશેષ રિવાજ હતો. બન્ને ક્ષત્રિય પુરુષોએ પ્રાકૃતોના ધર્મ વિરુદ્ધ ધર્મ સ્થાપન કર્યો એમાં આશ્ચર્ય માનવાને વીતકુલ કારણ નથી. પ્રાકૃતો જેમને મિથ્યા સંન્યાસીઓ માનતા હતા તે એ ભેદોજ દર્શાવે છે.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—ઉપરના લખાણથી મહાવીર અને બુદ કોણ કોણ શબ્દથી બેકર છે અને કોણ શબ્દથી જુદા કરે છે. એ કે છે તેા જુદા પડે તે બંનેનો તફાવત જુદી રીતે સમજાવો જોઈએ ?

જવાબ—ઉપરના ચાતતા અધિકારમાં તે પડે જુદાનું છે કે—

બંનેમાંનો વફાવત જોડી કાઢવા માટે હવે આપણે બુદ અને મહાવીરના જુદા ક્રમમાંની કેટલીક બાબતોનો વિચાર કરીશું.

૧ બુદનો જન્મ કપિતથાનું સહેરમાં થયેલ.	૧ મહાવીરનો જન્મ વિદ્યા નગરીની પાસે થયેલ.
૨ બુદની માતા તેનો જન્મ ઘનાંજ જન્મ પામી.	૨ મહાવીરના મા બાપ ધણો મોટો થતા સુધી દેવાન હતા.
૩ બુદે પાંચાસ વર્ષોની પરવાનગી ન દેતા અને તમની દેવાની છતાં કલ્યાણ કરી.	૩ મહાવીર પાંચાસ વર્ષોની પરવાનગી લઈ તેમની સમક્ષ સંતાપ લીધો.
૪ બુદે ૬ વર્ષ તક રાજા કરી.	૪ મહાવીરે ૧૨ વર્ષ તક રાજા કરી.
૫ મહાવીરે ૬ વર્ષ દોનદ છે એમ બુદને જાણ હતું.	૫ તપશ્ચર્યા કરવાની છે એમ મહાવીરનો મન દુનૌ માટેજ તેણે તપશ્ચર્યાના નિર્વાન પડી તપશ્ચર્યાનું મન પાડ્યું. (બેકરે તેમના મન બાળીઓને તપશ્ચર્યા કરવાનું પ્રવચન કર્યું).
૬ બુદનું કેટલાક કુટુંબમાં હતું.	૬ મહાવીરનું કેટલાક કુટુંબ (પાંચ પુત્રી) સહેરમાં હતું.

મહાવીરના ચરિત્રનું એટલું વિવેચન કરવાનું મારણ એટલું જ કે, જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિ જુદા ધર્મમાંથી ન હોઇને બીજાકુલ સ્વતંત્ર છે કે નહિ એનો નિર્ણય કરવી વખતે તેમાંની ઘણી બાબતો ઉપયોગી થઇ પડશે. કેટલાક પંડિતો મહાવીર અને જુદા જો બન્ને જુદા જુદા મહા પુરુષ હતા એમ તો માને છે.

આ સંબંધે આ પુસ્તકના ચાલતા લખાણના બન્ને ભાગમાં ઘણું લખાણ છે; પરંતુ જે વિષયની જરૂર છે તેનો કેટલોક વિભાગ પ્રસ્તાવનામાંથી મળી આવ્યો, એટલે પીછપેગ કરવું હીજ નહિ લાગવાથી જરૂરની બાબત મદલુ કરી ઉપરનો આશરે ત્રિતીય ભાગમાંના એક સુરોપીયન વિદ્વાનનો દાખલો આપી વીરમું છું.

પ્રથમ ૪૬ મું—તે દાખલો કેવા પ્રકારનો છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—તે દાખલો મહાવીર અને જુદાના સંબંધનો જ છે. તે-(ડો. એ. પર્ટોલક એમ. એ. પી. એચ. ડી. સાહેબે પ્રુલિયા મુકામે ના. ૨૧-૮-૨૧ ના રોજે આપેલું તાપણ) કેટલુંક લખાણ મવા બાક પૃષ્ઠ ૯૭ મે-થી-લખે છે કે—

આ વિચારને અધિક સ્પષ્ટ કરવા સારૂ આ વિષયના સંબંધે અનેક મતો એકત્ર કરવાની જરૂર છે. સુરોપીય પંડિતો પૈકી જુની શાખાના વિદ્વાન લેડો એવું માનતા હતા કે મહાવીર એ મૌનમ જુદા કરતાં બરાબ ઉમરથી મોટા સમકાલીન હતા અને તેમણે જ જૈન ધર્મની સ્થાપના કરી; પરંતુ આજ્ઞાક્રમાં આ મત જૂલ બરેલો છે એમ સિદ્ધ થયેલો છે હાલમાં સુરોપીયન પંડિતોમાં પ્રચલિત થયેલો આ વિષયનો મત એવો છે કે, જૈન ધર્મનો સંસ્થાપક પાર્શ્વનાથ હોઇને મહાવીર એ એક તે ધર્મની ભગ્નિ કરનાર પુરુષ હોય, પણ જુદા જૈન ધર્મીઓના પરંપરાગતનો મત એમી જુદો છે. તેઓના મત પ્રમાણે જૈન ધર્મ જનાદિ હોઇને તે ધર્મને એ અનેક વ્યક્તિઓ તરફથી ભગ્નિ મળી-છે તેજ ગૈરોપીય તીર્થંકરો અથવા જિનો છે. આ જૈનોના પરંપરાગત મત લઘુમત મળવા બેરો હોઇને તેને નિઃસંશય અસર હાલિદાસનો આધાર મળે છે અને એમ પદ્મ જગદાઈ આબુનું છે કે સિદ્ધસાનમાંના પ્રત્યેક પ્રત્યેક સમ્પ્રદાયિક મનોને એનિદાસિ આધાર હોય છેજ. હવે જૈન ધર્મના સંબંધે આ મતને મ્હો આધાર છે એ કહેવું અત્યારે ઘટું કરીન છે, કારણકે, આ સંબંધનો દોષ એ દમદમ જ શરૂ થયો છે, તોપણ જૈન ધર્મ અને નંદિ એ વિષય ઉપરના ટેરિંગ્સ જાહે-

મહાવીરના કેટલાક આત્મ સંબંધીઓનાં નામો. બુદ્ધના આત્મ સંબંધીઓની સાથે સારી રીતે મેળ ખાય છે. મહાવીરની ઓનું નામ થયોત ત્યારે બુદ્ધની ઓનું નામ થયોપણ હતું. મહાવીરના જેટ બંધુનું નામ નરિવર્ધન હતું ત્યારે બુદ્ધના સાવકા ભાઈનું નામ નંદ. એ બુદ્ધ રામ હતા તે વખતે તેનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું. ત્યારે મહાવીરના પીતાનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું. નામોમાં સામ્ય હોવાનું કારણ એટલુંજ કે તે વખતે એા પ્રકારનાં નામો સાબરનાં વિશેષ રિવાજ હતા. બહો સત્રિય પુરોએ પ્રાકૃતોના ધર્મ વિરુદ્ધ ધર્મ સ્થાપન કર્યો એમાં આકર્ષ માનવાને ઘીત-કુલ કારણ નથી. પ્રાકૃતો જેમને મિથ્યા સંન્યાસીઓ માનતા હતા તે એ લોકોજ હતા.

મત્ર ૪૮ મું—ઉપરના લખાણથી મહાવીર અને બુદ્ધ કોણ કોણ મજ્ઞથી એકઠરે છે અને કોણ શબ્દથી ભુલ કરે છે. એ કે છે તો શું પત્ર તે બંનેનો તફાવત સુસ્તી રીતે સમજાવવો બોધ્યો ?

ઉત્તર—ઉપરના આત્મ અધિકારમાં તે પણ જણાયું છે કે—

બંનેમાંનો તફાવત બેભાંગી કાઢવા માટે હવે આપણે બુદ્ધ અને મહાવીરના જીવન ક્રમમાંની કેટલીક બાબતોનો વિચાર કરીશું.

૧ બુદ્ધને જન્મ કપિત્રાસુ યડેરમાં થયે.	૧ મહાવીરનો જન્મ વિદ્યાત્રી નમનીની પાને થયો.
૨ બુદ્ધની મતા તેનો જન્મ થનાંજ બન્ધુ પરથી.	૨ મહાવીરના મા બાપ થયો મોટો થનાં સુધી દેવાન હતા.
૩ બુદ્ધ પિતાના જરીકોની પરવાનગી ન લેતાં અને તેમની દેવાની છતાં અન્ધાર રહ્યા.	૩ મહાવીર પોતાના જરીકોની પરવાનગી લઈ તેમની મમતા સંભાળ લીધી.
૪ બુદ્ધ ૬ વર્ષ તરફથી રહી.	૪ મહાવીરે ૧૨ વરસ તપશ્ચર્યા કરી.
૫ તરફથીને, ૬ વર્ષ દેવદ છે એમ બુદ્ધને ખબર હતી.	૫ તપશ્ચર્યા કરતી હ એમ મહાવીરનો મત હતો. માટેજ તેણે તીર્થંકરના તિર્થો પાડી તપશ્ચર્યાનું મત પાળ્યું. (એટલે તેમના જન્મ બાબતોમાં તપશ્ચર્યા કરવાનું પ્રથમ સાબ્યું.
૬ બુદ્ધનું દેવદ ૨૨-૨૩ કુલિંદમાં થયું.	૬ મહાવીરનું દેવદયાન પંચા (પરવાનગી) યડેરમાં થયું.

મહાવીરના ચરિત્રનું જોટલું નિવેચન કરવાનું મારણ જોટલું જ છે, જેન ધર્મની ઉત્પત્તિ જુદા ધર્મમાંથી ન હોઇને બીજાકુલ સ્વતંત્ર છે કે નહિ એનો નિશ્ચય કરી વચ્ચે તેમાંની યલ્પી બાજનો ઉપયોગી વર્ણ પડશે. કેટલાક પંડિતો મહાવીર અને જુદા જો જન્મે જુદા જુદા મહા પુરુષો હતા એમ તો માને છે.

આ સંબંધે આ પુસ્તકના ચાલતા લખાણના જન્મે બાગમા ઘણું લખાણ છે; પરંતુ જે વિષયની જરૂર છે તેનો કેટલોય વિભાગ પ્રસ્તાવનામાંથી મળી જાયો, એટલે પીછપેચળ કરવું હીક નહિ લાગવાથી જરૂરની બાબત મદલુ કરી ઉવરનો સારકપે દ્વિતીય ભાગમાંનો એક મુદ્દાપીચન વિદ્વાનનો દાખલો આપી વીરકું છું.

અથ ૪૯ મું—તે દાખલો કેવા પ્રકારનો છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—તે દાખલો મહાવીર અને જુદાના સંબંધનોજ છે. તે-(ડા. જો. પડોદક એમ. એ. પી. એચ. ડી. સાહેબે ધુલિયા મુકામે તા. ૨૧ ૮-૨૧ ના રીતે આપેલું ભાષણ) કેટલુંક લખાણ મયા જાઠ પૃષ્ઠ ૯૭ મે-થી-લખે છે કે—

આ વિચારને અધિક સ્પષ્ટ કરવા સારૂ આ વિષયના સંબંધે અનેક મનો એકત્ર કરવાની જરૂર છે. મુદ્દાપીચ પંડિતો પૈકી જુની શાખાના વિદ્વાન હોઠો એવું માનતા હતા કે મહાવીર જો મૌલમ જુદા કરતાં જશક ઉમરથી મોટા સમકાલીન હતા અને તેમલેજ જેન ધર્મની સ્થાપના કરી; પરંતુ આજકાલમાં આ મત બલ બરેલો છે એમ સિદ્ધ થયેલો છે હાલમાં મુદ્દાપીચન પંડિતોમાં પ્રચલિત થયેલો આ વિષયનો મત એવો છે કે, જેન ધર્મનો સંસ્થાપક પાર્શ્વનાથ હોઇને મહાવીર જો એક તે ધર્મની જાગૃતિ કરનાર પુરુષ હોય, પણ જુદા જેન ધર્મિઓના પરંપરાગતનો મત એથી જુદો છે. તેઓના મન પ્રમાણે જેન ધર્મ જનાદિ હોઇને તે ધર્મને જે અનેક વ્યક્તિઓ તરફથી જાગૃતિ મળી-છે તેજ ચૈત્રીય વીરો કરી અથવા જિનો છે. આ રીતોનો પરંપરાગત મત લક્ષમ્મ નાળવા જેવો હોઇને તેને નિઃસંશય અસલ ઇતિહાસનો આધાર મળે છે અને મને એમ પણ જણાઇ આવ્યું છે કે હિંદુસ્થાનમાંના પ્રત્યેક પ્રત્યેક સાંપ્રદાયિક મનોને ઐતિહાસિક આધાર હોય છેજ. હવે જેન ધર્મના સંબંધે આ મતને કયો આધાર છે એ કહેવું અત્યારે ઘણું ઠીક છે, કાચુકે, આ સંબંધનો સ્વાધ મેં હમણાં શરૂ કર્યો છે, તોપણ જેન ધર્મ અને નીતિ એ વિષય ઉપરના હેરિંગ્સ સાહે-

મહાવીરના કેટલાક આસ સંબંધીઓનાં નામો - બુદ્ધના આસ સંબંધીઓની સાથે સારી રીતે મેળ ખાય છે. મહાવીરની સ્ત્રીનું નામ યશોદા ત્યારે બુદ્ધની સ્ત્રીનું નામ યશોધરા હતું. મહાવીરના જ્યેષ્ઠ બંધુનું નામ નંદિવર્ધન હતું ત્યારે બુદ્ધના સાવકા ભાઈનું નામ નંદ. એ બુદ્ધ સામ હતો તે વખતે તેનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું. ત્યારે મહાવીરના પીતાનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું. નામોમાં સામ્ય હોવાનું કારણ - જ્યેષ્ઠુજ કે તે વખતે એવા પ્રકારનાં નામો રાખવાનો વિશેષ રિવાજ હતો. બન્ને ક્ષત્રિય પુત્રોએ બ્રાહ્મણોના ધર્મ વિરૂદ્ધ ધર્મ સ્થાપન કર્યો એમાં આશ્ચર્ય માનવાને વીર-કુલ કારણ નથી. બ્રાહ્મણો જેમને મિથ્યા સંન્યાસીઓ માનતા હતા તે એ બેદોષ હતા.

પ્રશ્ન ૪૮ મું—ઉપરના લખાણથી મહાવીર અને બુદ્ધ કોઈ કોઈ શબ્દથી એકઠરે છે અને કોઈ શબ્દથી ભુદા ઠરે છે. જો કે છે તો ભુદા પશુ તે બંનેનો તફાવત સુસ્તી રીતે સમજાવવો શોધો?

ઉત્તર—ઉપરના વાતતા અધિકારમાં તે પશુ જણાવ્યું છે કે—

બંનેમાંનો તફાવત બેભાંગી કાઢવા માટે હવે આપણે બુદ્ધ અને મહાવીરના જીવન ક્રમમાંની કેટલીક બાબતોનો વિચાર કરીશું.

૧ બુદ્ધનો જન્મ કપિલવસ્તુ શહેરમાં થયો.

૨ બુદ્ધની માતા તેનો જન્મ થતાં જ મૃત્યુ પામી.

૩ બુદ્ધ પિતાના વડીલોની પરવાનગી ન લેતાં અને તેમની હેવાની છતાં સંન્યાસ લીધો.

૪ બુદ્ધે ૬ વરસ તપશ્વર્ષા કરી.

૫ તપશ્વર્ષા કરતાં કાળ ફાગળ છે એમ બુદ્ધનો મન દનો.

૬ બુદ્ધનું દેહાવસાન કુટિરમાં થયું.

૧ મહાવીરનો જન્મ વિદ્યાત્રી નગરીની પાસે થયો.

૨ મહાવીરના મા બાપ ધણો મોટો થતાં સુખી હોવાત હતા.

૩ મહાવીરે પોતાના વડીલોની પરવાનગી લઈ તેમની સમક્ષ સંન્યાસ લીધો.

૪ મહાવીરે ૧૨ વરસ તપશ્વર્ષા કરી.

૫ તપશ્વર્ષા કરતી ઉંમર મહાવીરનો મન હતો માટેજ તેને તીથે કરના નિર્વાણ પછી તપશ્વર્ષાનું મન પાળ્યું. (એટલે તેમના અનુયાયીઓએ તપશ્વર્ષા કરવાનું ગ્રામ્ય શાળ્યું.)

૬ મહાવીરનું દેહાવસાન પંચ (ધાન-પુત્રી) શહેરમાં થયું.

મહાવીરના ચરિત્રનું એટલું વિવેચન કરવાનું મારણ એટલું જ છે, જેનું ધર્મની ઉત્પત્તિ જુદા ધર્મમાંથી ન હોઈને બીજાકુલ રચાયું છે તે નહિ એનો નિઃસંશય કરવી જણને તેમાંની વાતો બાતનો ઉપયોગી થઈ પડશે. કેટલાક પંડિતો મહાવીર અને જુદા એ બન્ને જુદા જુદા મહા પુરુષો હતા એમ તો માને છે.

આ સંબંધે આ પુસ્તકના વ્યાસના લખાણના બન્ને ભાગમાં ઘણું લખાયું છે, પરંતુ જે વિષયની જરૂર છે તેનો કેટલોક વિભાગ પ્રસ્તાવનામાંથી મળી જાયો, એટલે પીછપેળ કરવું હીક નહિ લાગવાથી જરૂરની બાબત શ્રદ્ધા કરી ઉપરનો સારકપે દ્વિતીય ભાગમાંના એક મુરોપીયન વિદ્વાનનો દાખલો આપી ચીરકું છું.

પ્રશ્ન ૪૬ મું—તે દાખલો કેવા પ્રકારનો છે તે જણાવ્યો ?

ઉત્તર—તે દાખલો મહાવીર અને જુદાના સંબંધનો જ છે. તે—(ડૉ. એ. પર્ટોક્ક એમ. એ. પી. એચ. ડી. સાહેબે કૃતિવા મુકામે તા. ૨૧-૮-૨૨ ના રોજે આપેલું ભાષણ) કેટલોકે લખાણ મવા બાદ પૃષ્ઠ ૬૭ મેં—થી—લખ્યું છે—

આ વિચારને અધિક ૨૫૫૮ કરવા સારૂ આ વિષયના સંબંધે અનેક મતો એકત્ર કરવાની જરૂર છે. મુરોપીય પંડિતો પૈકી જુની સાબાના વિદ્વાન હોઠો એવું માનતા હતા કે મહાવીર એ ગૌતમ જુદા કરતાં જરાક ઉમરથી મોટા સમકાલીન હતા અને તેમણે જ જૈન ધર્મની સ્થાપના કરી; પરંતુ આજકાલમાં આ મત જુલ જરૂરો ની એમ નિર્દાયેલો છે. હાલમાં મુરોપીયન પંડિતોમાં પ્રચલિત થયેલો આ વિષયનો મત એવો છે કે, જૈન ધર્મનો સંસ્થાપક પાર્શ્વનાથ હોઈને મહાવીર એ એક તે ધર્મની વાગ્યતિ કરનાર પુરૂષ હોયો, પણ જુદા જૈન ધર્મિઓના પરંપરાગતનો મત એથી જુદો છે. તેઓના મત પ્રમાણે જૈન ધર્મ જનાદિ હોઈને તે ધર્મને જે અનેક વ્યક્તિઓ ટકાવી વાગ્યતિ મળીને તે જ ચોવીસ તીર્થંકરો અથવા જિનો છે. આ જૈનોનો પરંપરાગત મત હકમાન જાણવા જેવો હોઈને તેને નિઃસંશય અસહ્ય હિંદુસ્તાનો આધાર મળે છે અને મને એમ પણ જણાયું છે કે હિંદુસ્તાનમાંના પ્રત્યેક પ્રત્યેક સપ્રદાયિક મનોને ઐતિહાસિક આધાર હોય છેજ. હવે જૈન ધર્મના સંબંધે આ મતને કયો આધાર છે એ કહેવું અત્યારે ઘણું કઠિન છે, કાણકે, આ સંબંધનો સોધ મેં હમદાંજ શરૂ કર્યો છે; તોપણ જૈન ધર્મ અને નીતિ એ વિષય ઉપરના હેતુરંગ સાહે-

મહાવીરના કેટલાક આત્મ સંબંધીઓનાં નામો જુદના આમ સંબંધીઓની સાથે સારી રીતે મેળ ખાય છે. મહાવીરની સ્ત્રીનું નામ યશોદા ત્યારે જુદની સ્ત્રીનું નામ યશોધરા હતું. મહાવીરના જ્યેષ્ઠ ભંધુનું નામ નંદિવર્ધન હતું ત્યારે જુદના સાવકા ભાઇનું નામ નંદ. એ જુદ રામ હતો તે વખતે તેનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું. ત્યારે મહાવીરના પીતાનું નામ સિદ્ધાર્થ હતું. નામોમાં સામ્ય હોવાનું કારણ એટલું જ કે તે વખતે એવા પ્રકારનાં નામો રાખવાનો વિશેષ રિવાજ હતો. બન્ને સ્ત્રિય પુત્રોએ પ્રાણલોના ધર્મ વિરૂદ્ધ ધર્મ સ્થાપન કર્યો એમાં આશ્ચર્ય માનવાને બીક-કુલ કારણ નથી. પ્રાણલો જેમને મિથ્યા સંન્યાસીઓ માનતા હતા તે એ બાંહેધાર હતા.

પ્રશ્ન ૪૮ સુ—ઉપરના લખાણથી મહાવીર અને જુદ કોઇ કોઇ શબ્દથી એક કરે છે અને કોઇ શબ્દથી જુદા કરે છે. જો કે છે તો જુદા પણ તે બન્નેનો તફાવત ખુસ્તી રીતે સમજાવવો બોધાયે ?

ઉત્તર—ઉપરના આવતા અધિકારમાં તે પણ જણાવ્યું છે કે—

બંનેમાંનો તફાવત જોગી કાઢવા માટે હવે આપણે જુદ અને મહાવીરના જીવન ક્રમમાંની કેટલીક બાબતોનો વિચાર કરીશું.

૧ જુદનો જન્મ કપિલવસ્તુ સહેરમાં થયો.

૨ જુદની માતા તેનો જન્મ થતાં જ મૃત્યુ પામી.

૩ જુદે પોતાના વડીલોની પરવાનગી ન લેતાં અને તેમની હેયાતી છતાં સન્યાસ લીધો.

૪ જુદે ૬ વરસ તપશ્ચર્યા કરી.

૫ તપશ્ચર્યાનો કાળ ફેાગટ છે એમ જુદનો મત હતો.

૬ જુદનું દેહાવસાન કુટિંગંઠમાં થયું.

૧ મહાવીરનો જન્મ વિશાકી નગરીની પાસે થયો.

૨ મહાવીરના મા બાપ ધણો મોટો થતાં સુધી હેયાત હતો.

૩ મહાવીરે પોતાના વડીલોની પરવાનગી લઇ તેમની સમક્ષ સંન્યાસ લીધો.

૪ મહાવીરે ૧૨ વરસ તપશ્ચર્યા કરી.

૫ તપશ્ચર્યા બહારની છે એમ મહાવીરનો મત હતો માટેજ તેણે તીર્થંકરના નિર્વાણ પછી તપશ્ચર્યાનું મત પાળ્યું. (એટલે તેમના અનુયાયીઓએ તપશ્ચર્યા કરવાનું કાયમ શાખ્યું.

૬ મહાવીરનું દેહાવસાન પંચા (પાવાપુરી) સહેરમાં થયું.

ઉત્તર—સાંભળો—પ્રથમના પ્રશ્નોત્તરમાં વેદ અને પુરાણના દાખલાથી સાબીત તો કરી આપ્યું છે. હવે વિશેષ સાગ્રીનીને માટે—“જોનેતર દષ્ટિએ જીન” આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં પૃષ્ઠ ૧૪ મેં લખ્યું છે કે—

શ્રીયુત્તમ ગુણરામકૃષ્ણ શર્મા લઈ બી. એ. પી. એચ. ડી. એમ. બાર. એ. એસ. એમ. એ. એસ. બી. એલ. એમ. પ્રે.ફેસર—સંસ્કૃત યિત્રાલેખાદિકા વિષયના અધ્યાપક હોંગ્સ કોલેજ બનારસ કાશીના દશમ વાર્ષિકાલકર ઉપર આપેલા વ્યાખ્યાનમાંથી—“લગ્નસે પહેલે ઇસ ભારત વર્ષમે” જન્મદેવ નામકે મહર્ષિ દુએ, જે કથાવાન, બદ્ધપરિણામી, પહેલે તીર્થ’કર દુએ. જિન્દગીને મિથ્યાત્વ અવસ્થાકો દેખકર—સમ્યગદર્શન, સમ્યગજ્ઞાન, જોર સમ્યગચારિત્ર રૂપી મોક્ષશાસ્ત્રકો ઉપદેશ કિયા. બસ થદહી જિન્દગીન ઇસ કામમે’ દુવા ઇસકે પશ્ચાત્ અજિતનાથસે લેકર મહારીર તક તંઇમ તીર્થ’કર અપને અપને સમયમે’ અજાની છવાકો ગોઠ અંધકાર નાશ કરવે રહે.”

ઉપરની હકીકતને લગતો એક બંગાળી બેરિષ્ટરનો લેખ છે.

પ્રથમ પૃષ્ઠ—બંગાળી બેરિષ્ટરનો લેખ કેવા પ્રકારનો છે ?

ઉત્તર—પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૧૭ મેં નીચે પ્રમાણે લખ્યું છે કે—એક બંગાળી બેરિષ્ટર “પ્રેક્ટિકલ પાથ” નામક ધર્મ બનાવેલ છે તેમાં એક સ્થાન ઉપર લખ્યું છે કે—“જન્મદેવકા નાવી મરીચી પ્રકૃતિવાદી આ જોર વેદ ઉપરે તરવાનુસાર ઢોનેકે કારણ હી જન્મોદ્ધારિ બધાણી ખ્યાલિ ઉસકે જ્ઞાનકાસા દુઇ હે. કલગા મરીચી જપિકે રોનાત્ર, વેદપુનજીવિકે પ્રયોગમે’ હે. થકિ સ્થાન સ્થાનપર જીન તીર્થ’કરોના ઉદ્દેખ પાવા બાવા હે તો કોઇ કારણ નહીં કિ હમ વેદિક કામમે’ જીન ધર્મકા અસ્તિત્વ ન માને.

સારાંશ થક હે કિ ઇન સબ પ્રમાણોસે જોનધર્મકા ઉદ્દેખ હિંદુઓકે ખૂબ વેદમેળી મિત્રતા હે.

ઇસ પ્રકાર વેદોમે’ જોનધર્મકા અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરનેવાલે જનુનને મંત્ર હે. વેદકે સિવાય અન્ય કોઈએળી જોનધર્મકે પ્રતિ અઢાનુદતિ પ્રવર કરનેવાલે ઉલ્લેખ પામે ભતે હે. સ્વામીજીને ઇસ રોમમે’ વેદ, સિરપુત્રાદિકે કઇ સ્થાનોકે મૂલ સ્તોત્ર કોર ઉસ પર વ્યાખ્યાની હી હે.

ભાગ્યવાનકિ મહાપુરાણોમે જન્મદેવકે ચિરંજીવે’ જોરપુત્રા ઉદ્દેખ મિત્ર રહ્યા હે. કંત્યાહિ—

લંકનમાં છપ્પવેલાં પુસ્તાનો રોજ ૧૩ આદ્ય રહે છે.

જના વિસ્તૃત વિવેચનવાળા અંશમાં અને ગ્રી. જોડાણીના નિબંધમાં જે એક વિધાન
જોવામાં આવે છે તેના ઉપરથી પ્રસ્તુત વિષયના ચોધની યોગ્ય દિશા સમજી
ચકાય તેમ છે. આ નિબંધમાં “જૈનધર્મે” જે તાના કાંઈક મતો પ્રાચીન
અવશેષના સ્વરૂપવાળા ધર્મમાંથી કીધેલા હોવા જોઈએ.” એવું કહેણું હોવાથી
પ્રત્યેક પ્રાણી તો શું પણ વનસ્પતિ અને ખનિજ પદાર્થો પણ અવ
સ્વરૂપજ છે. એવો જે જૈન ધર્મનો દરજ છે તેની સાથે તે મળતો હોવાના
કારણથી તે ધણે મહત્વનો છે.

આ કારણથી જૈન ધર્મને અત્યંત પ્રાચીન છે (કોઇ પણ ધર્મ અનાદિનો છે એમ કોઇ પણ વિચારી પડેલું કહેતા નથી) એમ મને લાગુમાન થવાથી તેજ વાતને હું ચીમપણે શાસ્ત્રીય દૃષ્ટિથી સિદ્ધ કરવાનો છું. આ ધર્મનું મૂળ હિંદુસ્થાનમાં આર્ય પૂર્વ કાલના પ્રાચીન લોકો સુપી પહોંચીને આમજ જતાં તે ધર્મે આર્ય ધર્મમાંથી જેટલું જેટલું અત્યુત્તમ અથવા ઉચ્ચ ને આપણાથી સારું દેખાયું તે બધુંએ શ્રદ્ધા કર્યું અને આર્યધર્મના પ્રાસંગિક પંથની ભરાબર તેમણે પોતાની વૃદ્ધિ કરી લીધી. જોનાના નિર્મળ્યોના ઉલ્લેખ વેદોમાં પણ છે તે ઉપરથી આ મારા કથનની પ્રતીતિ થશે, પરંતુ જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિના સંબંધે પહેલાં કહેલો તે મત શ્રદ્ધા કરીએ ત્રિંશ અત્યારે કહેલો. આ મારો નવીન મત શ્રદ્ધા કરીએ તો પણ તેના ઉપરથી તે ધર્મ વિષે આગળ હું જે અનુમાનો બતાવવાનો છું તેમાં કોઇ પણ પ્રકારથી ફરક પડવાનો નથી. ઉત્પાદિ—

આદિ મુખીઆ જેન ધર્મના અસાવનાર ગાતમ નથી તેમ જેન ધર્મ એ જોઈ ધર્મના કાટો પડે નથી એમ નિશ્ચય કરી બનાવ્યું. તેન ધર્મ અનાદિ છે એમ પણ કથરના લેખો સાક્ષી આપે છે. એટલુંજ નહિ પણ વેદ અને પુરાણોમાં સ્પષ્ટ જણાવે છે કે જેન ધર્મ અવમરેષ અગત્યની આપેલા આપે છે, તેની વિશેષ સાક્ષીને માટે અત્યારના હિંદુસ્થાનના તમામ સુદેશીવન્દ્ય મહાત્મ વિદ્વાનો થકા પ્રયાસે સાક્ષીની શોધ ખોળ કરી જેન ધર્મ અમરને જુનો-પ્રાચીન-અનાદિનો છે, એમ જણાવી આ સાક્ષી દેશીને માટે અવમરેષ અગત્ય જેન ધર્મના પેલા નીર્ધાર થવા કોઈ પણ સાક્ષી કરી આપે છે.

ક્રમ ૧૭ નું—સેનકેન, સપત્તેય ભગવાનથી ચાલે આપે છે તે।।
રાજકુલ દેવ ક્રમશઃ ચિદ્ભોગ દેવ તે તે અભ્યુદય ?

[illegible]

ઉત્તર—સાંભળો—પ્રથમના પ્રશ્નોત્તરમાં વેદ અને પુરાણના દાખલાથી સાબીત તો કરી આપ્યું છે. હવે વિશેષ સાગીતીને માટે—“જીનેતર દદિએ જીન” આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં પૃષ્ઠ ૧૪ મેં— લખ્યું છે કે—

શ્રીયુત્તર તુકાશમકૂજુ શર્મા લઈ બી. એ. પી. એચ. ડી. એમ. આર. એ. એસ. એમ. એ. એસ. બી. એ. એમ. પ્રેક્ટિસર-સંસ્કૃત શિક્ષણાલયના વિષયના અધ્યાપક ડૉંગ્રેસ કોલેજ બનારસ ઠાણીના હયામ વાર્ષિકોત્સવ ઉપર આપેલા વ્યાખ્યાનમાંથી—“હવે પહેલે ઇસ ભારત વર્ષમે” જવમદેર નામકે મહર્ષિ હુએ, વે દયાવાન, સદ્વર્તિભાગી, પહેલે તીર્થ’કર હુએ. જિન્દોને મિશ્વાત્ત અવસ્થાકો ડેખકર-સમ્બગદશન, સમ્બગદાન, મૌર સમ્બગદારિત્ર રૂપી મોક્ષશાસ્ત્રકો ઉપદેશ કિયા. બસ વહલી જિનદશન ઇસ કદપમે’ હુવા. ઇસકે પઢ્યાત્ અજિતનાથસે લેકર મહારીર તક તંઇસ તીર્થ’કર અપને અપને સમયમે’ અજાની જીવાકો મોહ અંધકાર નાથ કરતે રહે.”

ઉપરની હકીકતને લખતો એક જંગાલી બેરિટરનો લેખ છે.

પ્રશ્ન ૫૧ સું—જંગાલી બેરિટરનો લેખ કેવા પ્રકારનો છે ?

ઉત્તર—પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૧૭ મેં—પ્રથમે પ્રમાણે લખ્યું છે કે—એક જંગાલી બેરિટર “પ્રેક્ટિકલ પાથ” નામક ગ્રંથ બનાવેલ છે તેમાં એક સ્થાન ઉપર લખ્યું છે કે—“જવમદેરકા નાલી મરીચી પ્રકૃતિવાદી આ મૌર વેદ ઉસકે તત્વાનુસાર કોનેકે કારણ હી જગતેકાદિ અયોદી ખ્યાતિ ઉસકે જ્ઞાનકાશા હુઇ હૈ. ફલનઃ મરીચી અધિકે સ્તોત્ર, વેદપુરાણાદિકે અયોમે’ હૈ. યદિ સ્થાન સ્થાનપર જીન તીર્થ’કરોંકા ઉઃલેખ પાથા જાતા હૈ તો કોઇ કારણ નહીં કિ હમ વૈદિક કાલમે’ જીન ધર્મકા અસ્તિત્વ ન માને.

સાશંક યહ હૈ કિ ઇન સબ પ્રમાણોસે જીનધર્મકા ઉઃલેખ હિંદુઓકે પૂન્ય વેદમેંબી મિત્તતા હૈ.

ઇસ પ્રકાર વેદોમે’ જીનધર્મકા અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરનેવાલે બહુતમે મંત્ર હૈ. વેદકે સિવાય અન્ય અયોમેંબી જીનધર્મકે પ્રતિ સહાનુમૂતિ મનદ કરનેવાલે ઉલ્લેખ પાથે જાતે હૈ. સ્વામીજીને ઇસ લેખમે’ વેદ, શિવપુરાણાદિકે કઇ સ્થાનોકે મૂક શ્લોક દેકર ઉસ પર બંધાખા જી દી હૈ.

ભાગવતાદિ મહાપુરાણોમે જવમદેરકે વિષયમે’ મૌરપુરાણ ઉઃલેખ મિલ રહ્યા હૈ. ઇત્યાદિ—

વંદનમાં ઇષાએશાં પુસ્તકનો લેખ પણ લાદવા લગે છે.

જના વિસ્તૃત વિવેચનવાળા અંશમાં અને પ્રો. લંડોનીના નિબંધમાં જે એક વિધાન
જોવામાં આવે છે તેના ઉપરથી પ્રસ્તુત વિષયના ચોધની ચોગ્ય દિશા મુમુ
ચકાય તેમ છે. આ નિબંધમાં “જૈનધર્મે” પેતાના કાંઈક મતો પ્રાચીન
જીવદેવના સ્વરૂપવાળા ધર્મમાંથી લીધેલા હોવા જોઈએ.” એવું કહેવું હોવાથી
પ્રત્યેક પ્રાણી તેા મુ’ પણ વનસ્પતિ અને ખનિજ પદાર્થો પણ જીવ
સ્વરૂપજ છે. એવો જે જૈન ધર્મનો દત્ત છે તેની સાથે તે મળતો હોવાના
કારણથી તે ધણા મહત્ત્વનો છે.

આ કારણથી જૈન ધર્મજે અત્યંત પ્રાચીન છે (કોઈ પણ ધર્મ
અનાદિનો છે એમ કોઈ પણ વિચારી પાડેલ કહેતા નથી) એમ મને
ભાસમાન થવાથી તેજ વાતને હું ચીમપણે ચાત્રીય દૃષ્ટિથી મિદ્ધ દરવાનો
‘હું’ આ ધર્મનું મૂળ હિંદુસ્થાનમાં આર્ય પૂર્વ કાલના પ્રાચીન લોકો મુખી
પહેંચીને આગળ જતાં તે ધર્મે આર્ય ધર્મમાંથી જેટલું જેટલું અત્યુત્તમ
અથવા છેવટ જે આપણાથી સારું દેખાયું તે બધુંજે ‘મહણુ ક્યું’ અને
આર્યધર્મના પ્રાણલ્પિય પંથની જરાબર તેમણે પોતાની વૃદ્ધિ કરી લીધી.
જોનાના નિર્ઋંચોનો ઉલ્લેખ વેદોમાં પણ છે તે ઉપરથી આ મારા કથનની
પ્રતીતિ થયે, પરંતુ જૈન ધર્મની ઉત્પત્તિના સંબંધે પહેલાં કહેલો તે મન
મહણુ કરીએ કિંવા અત્યારે કહેલો આ મારો નવીન મત મહણુ કરીએ
તોપણ તેના ઉપરથી તે ધર્મ વિષે આગળ હું જે અનુમાનો બનાવવાનો
‘હું’ તેમાં કોઈ પણ પ્રકારથી ફરક પડવાનો નથી. ઇત્યાદિ—

અહિં મુખીમાં જૈન ધર્મના ચત્રાવનાર યુગતમ નથી તેમ જૈન
ધર્મ જે ઝાડ ધર્મનો ફાંટો પણ નથી એમ નિશ્ચય કરી બતાવ્યું. જૈન
ધર્મ અનાદિ છે એમ પણ ઉપરના લેખો શાકો આપે છે. જેટલુંજ નહિ
પણ વેદ અને પુરાણોમાં સ્પષ્ટ જણાવે છે કે જૈન ધર્મ જગત્કલેવ ભગવાનથી
આર્યો આવે છે. તેની વિશેષ શાક્ષીને માટે અત્યારના હિંદુસ્થાનના તથા
મુરોપીયનના મહાન વિદ્વાનો ઘણા પ્રયાસે શાસ્ત્રોની ચોધ ખોળ કરી જૈન
ધર્મ અસલનો જુનો-પ્રાચીન-અનાદિનો છે, એમ જણાવી આ ચાલતી
ચોવીરીને માટે જગત્કલેવ ભગવાન જૈન ધર્મના પેલા તીર્થંકર યથા એવી
પણ સાતીવી કરી આપે છે.

પ્રશ્ન ૫૦ મું—જૈનધર્મ, જગત્કલેવ ભગવાનથી આર્યો આવે છે એના
દાખલા કોઈ પ્રામાણિક વિદ્વાનોના હોય તો તે જણાવશો ?

* પ્રો. એ. પરોલ્ડ કહેશે—“જૈન દૃષ્ટિએ જૈનના જીત ભાગમાં—૪૮ ૯૧
એ—જીવદેવ અને જીવદેવનું સ્વરૂપ જણાવ્યું છે. તે લક્ષમાં લેવા જેવું છે.

ઉત્તર—સંજ્ઞા—પ્રથમના પ્રશ્નોત્તરમાં વેદ અને પુરાણના લાખદાથી સાબીત તો કરી આપ્યું છે. દ્વિતીય સાગીનીને માટે—“તેનેતર દિદિએ નેન” આ પુસ્તકની પ્રસ્તાવનામાં પૃષ્ઠ ૧૪ મેં લખ્યું છે કે—

ધીપુત્ર ગુણરામજીજી ચર્મા લઈ બી. એ. પી. એચ. ડી. એમ. આર. એ. એસ. એમ. એ. એસ. બી. એલ. એમ. પ્રે.ફેસર-સંસ્કૃત શિક્ષાલેખાદિકના વિષયના અધ્યાપક દીગ્ગજ કૌટીલ્ય જનારસ કારણીના હયામ વાર્ષિકાલેખ ઉપર આપેલા અધ્યાનમાંથી—“જનસે પહેલે ઇસ જારત વર્ષમે” જગમદેવ નામકે મદરિ હુએ, વે દધાવાન, બદવરિજામી, પહેલે તીર્થ”કર હુએ. જિન્હોને મિત્રાત્વ અવશ્યકે દેખકર-સમ્પ્રગદશન, સમ્પ્રગતાન, મૌર સમ્પ્રગચારિત્ર ફપી મોક્ષયાસકા ઉપદેશ કિયા. જસ વદદી જિનદશન ઇસ કંપમે” હુવા. ઇસકે પશ્ચાત્ અજિતનાથસે લેકર મદાવીર તક સંઇસ તીર્થ”કર અપને અપને સમયમે” અજાની છવાકા મોહ અપકાર નાસ કરવે રહે.”

ઉપરની દલીલતને લગતો એક જંગાત્રી બેરિટરનો લેખ છે.

પ્રથ ૫૧ મું—જંગાત્રી બેરિટરનો લેખ કેવા પ્રકારનો છે ?

ઉત્તર—પ્રસ્તાવના પૃષ્ઠ ૧૭ મેં—૧૮મે પ્રમાણે લખ્યું છે કે—એક જંગાત્રી બેરિટર “પ્રેકિટક પાવ” નામક પ્રંથ જનાવેલ છે તેમાં એક સ્થાન ઉપર લખ્યું છે કે—“જગમદેવકા નાવી મરીચી પ્રમુતિવાદી આ મૌર વેદ ઉસકે તત્વાનુસાર હોનેકે કારણ હી જગનેશકિ અથોત્રી ખ્યાલિ ઉસકે જ્ઞાનકાશ હુઇ હે. કલ્પાઃ મરીચી મુપિકે સ્તોત્ર, વેદપુરાણાદિક અથોમે” હે. થકિ સ્થાન સ્થાનપર નેન તીર્થ”કરેકા ઉલ્લેખ પાયા જાગા હે તો કોઇ કારણ નહીં કિ હમ વેદિક કાલમે” નેન ધર્મકા અસ્તિત્વ ન માને.

સામાંય થક હે કિ ઇન સજ પ્રમાણેલે નેનધર્મકા ઉલ્લેખ હિંદુઓકે મુન્ય વેદમેલી મિલતા હે.

ઇસ પ્રકાર વેદોમે નેનધર્મકા અસ્તિત્વ સિદ્ધ કરનેવાલે બહુવસે મંત્ર હે. વેદકે સિવાય અન્ય અથોમેલી નેનધર્મકે પ્રતિ સહાનુમૂતિ પ્રગટ કરનેવાલે ઉલ્લેખ પાચે જાતે હે. સ્વામીજીને ઇસ લેખમે વેદ, શિવપુરાણાદિકે કઇ સ્થાનેકે મુઠ્ઠ સ્લોક દેકર ઉસ પર જાગના બી દી હે.

જામવતાદિ મહાપુરાણોમે જગમદેવકે વિગમે” જોરાયુક્ત ઉલ્લેખ મિલ રહ્યા હે. ઉત્પાદિ—

તંત્રનમાં છાંયેલાં પુસ્તકોનો લેખ પચ્ચ જાગના જેવો છે.

ઉત્તર—હે અલ્પા! એટલે જેનું સ્વરૂપ કોઈ પ્રકારે લખ્યામાં આવે નહિ તેને અલ્પ કહિયે. ૩

પ્રશ્ન ૫૭ મું—ચિદ્રૂપ કોને કહીયે ?

ઉત્તર—હે ચિદ્રૂપ! એટલે ચિદ્રૂ કહેતાં જ્ઞાન તેનો વન કહેતાં સમૂહ એનું જેનું સ્વરૂપ તેને ચિદ્રૂપ કહીએ. ૪

પ્રશ્ન ૫૮ મું—ચિદાનંદ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—હે ચિદાનંદ! ત્યાં ચિદ્ર એટલે જ્ઞાન અને આનંદ એટલે આસ્થિત; એટલે જ્ઞાન અને આસ્થિતમય જેનું સ્વરૂપ છે તેને ચિદાનંદ કહીયે. ૫

પ્રશ્ન ૫૯ મું—નિરંજન એટલે શું ?

ઉત્તર—હે નિરંજન! એટલે જેના આત્મ પ્રદેશને વિષે કર્મરૂપ અંજન નથી તેને નિરંજન કહીયે. ૬

પ્રશ્ન ૬૦ મું—વીતરાગ કોને કહીયે ?

ઉત્તર—હે વીતરાગ! એટલે વીત કહેના વીત્યા છે રાગ અને દેવ જેના તેને વીતરાગ કહિયે. ૭

પ્રશ્ન ૬૧ મું—સત્ચિદાનંદ કોને કહેવા ?

ઉત્તર—હે સત્ચિદાનંદ! એટલે (સત્ કે) દર્શન અને (ચિદ્ર કે) જ્ઞાન તથા (આનંદ કે) આસ્થિત એટલે દર્શન, જ્ઞાન અને આસ્થિતમય એનું સ્વરૂપ છે તેને સત્ચિદાનંદ કહિયે. ૮

પ્રશ્ન ૬૨ મું—અવિહંત કોને કહિયે ?

ઉત્તર—હે અવિહંત! એટલે (અવિ કે) કર્મરૂપ વેરી તેને દોષ થઈ અને ભાવ થકી જેણે (હંત કે) હુણ્યા છે તેને અવિહંત કહિયે. ૯

પ્રશ્ન ૬૩ મું—તીર્થંકર કોને કહિયે ?

ઉત્તર—હે તીર્થંકર! એટલે (તીર્થં કે) સાધુ, સાધવી, આરત્ર અને શાવિકા રૂપ ચતુર્વિધ સંધ, તેની સ્થાપનાના (કર કે) કરનાર તેને તીર્થંકર કહિયે. ૧૦

પ્રશ્ન ૬૪ મું—પરમાત્મા કોને કહિયે ?

ઉત્તર—હે પરમાત્મા! એટલે (પરમ કે) ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ વસ્તુને મૂળના યોગ્ય છે આત્મા જેનો (અથવા પરમ નામ ઉત્કૃષ્ટ દેવના જ્ઞાન દેવના દર્શનમય આત્મા છે જેનો) તેને પરમાત્મા કહીએ. ૧૧

પ્રશ્ન ૬૫ સુ—પરમેશ્વર કેને કહિયે ?

ઉત્તર હે પરમેશ્વર ! એટલે (પરમ કે.) ઉત્કૃષ્ટી (ઇશ્વર કે.) કહુરાડ અર્થાત્ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રરૂપ જે લક્ષ્મી, તે જેણે પ્રગટ કરી છે તેને પરમેશ્વર કહીએ. ૧૨ (અધ્યાત્મ સ્માર પ્રશ્નોત્તર.)

પ્રશ્ન ૬૬ સુ—હ્રીંકાર શબ્દ જે બોલવામાં આવે છે તે કવી રીતે ઉત્પન્ન થયો છે ?

ઉત્તર—હ્રીંકાર શબ્દ પંચ પરમેશ્વીના પંચપદમાંથી ઉત્પન્ન થયો છે એમ હીગમ્બર મતના “ જેન અંધ સ્નાકર ” રત્ન ૩ રા. સ્વામિ કાર્તિકેયાનુ-પ્રેક્ષા-અથ ધર્માનુપ્રેક્ષામાં કહ્યું છે કે—

અરહંતા અસરીરા આદાર્યા, તદ્ ઉવજ્ઞયા મુણિજો;

પદમવત્સર ણિવ્વદ્ધો, ઔકારો પંચ પરમેશ્વી. ૧

અરિહંત અક્ષરીશ (સિદ્ધ), આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, મુનિ આ પાંચ પદના પ્રથમના એકેક અક્ષરની સંધી કરવાથી પાંચે પદનો એક હ્રીંકાર શબ્દ થાય છે, તેજ પંચ પરમેશ્વી છે. ઇતિ.

હ્રીંકાર ત્રિંદુ સંયુક્તં, નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિનઃ;

કામદં મોક્ષદં ચૈવ, હ્રીંકારાય નમો નમઃ. ૧

પ્રશ્ન ૬૭ સુ—વીતરાગનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—વીતરાગનું લક્ષણ (ગીતામાં) નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

દુઃસેષ્વનુ દ્વિમમના, મુસેષુ વિગત સ્પૃહઃ;

વીતરાગમય ક્રોધઃ, સ્થિતિ ધીર્મુનિ રુચ્યતે. ૧

અર્થઃ—દુઃખોમાં જેનું મન વ્યાકુળ ન હોય અને મુખમાં નિસ્પૃહતા આશા રહિત અર્થાત્ અભિગ્રાધા રહિત હોય, તેમ કિંચી વસ્તુ ઉપર રાગ ન હોય, ક્રય અને ક્રોધ રહિત હોય, એવો સ્થિર બુદ્ધિરંત મુનિ હોય તે વીતરાગ કહેવાય છે. અર્થાત્ આવા શુભવાગા મુનિ હોય તેને વીતરાગ દેશનું લક્ષણ સમજવું. તે ત્રિપે ॥ દોહા ॥

બ્રહ્મા ઇંદ્રિ આદિએ, હોત દેહ ધરિ લોગ;

કાક વીટ સમ લોગને, બીતરાગ સોં લોગ. ૨

વર્ધમાન સમકિત થઇ, ટાળે મિથ્યા ભાસ;

ઉદય થાય ચારિત્રનો, વીતરાગ પદ વાસ. ૧

(આત્મસિદ્ધિ) ...

પ્રશ્ન ૬૮ મું—અરિહંતનો અર્થ પ્રથમ જણાવ્યો છે કે-કર્મરૂપ વેરી તેને દ્રવ્ય થકી અને ભાવ થકી જેણે હણ્યા છે તેને અરિહંત કહીયે. તે તો ઠીક પણ પોતપોતાના શત્રુને હણે તે અરિહંત કેમ ન કહેવાય ?

ઉત્તર—આત્માનો શત્રુ કૈાઇ છેજ નહિ, આત્માનો શત્રુ તો કર્મજ છે. જે દ્રવ્ય શત્રુ છે તે પણ કર્મે કરીને થાય છે. દ્રવ્ય શત્રુ હોય તે કૈાઇ વખત મિત્ર પણ થાય છે ને મિત્ર હોય તે શત્રુ પણ થાય છે, એ ગુના-શુભ કર્મની યદના છે; માટે ખરો શત્રુ, ખરો દુશ્મન, ખરો વેરી તો કર્મજ છે. તે કર્મ આઠ પ્રકારના કહ્યા છે. તે વિષે ભગવતીજીની ટીકામાં કહ્યું છે કે—

ઝઠ વિહંપિ કર્મં, કરિ મૂયં હોદસન્વ જીવાણં;

તં કર્મમરિહંતા, અરિહંતા યેજ શુચંતિ. ૧

આઠ પ્રકારના જે કર્મ રહ્યા છે તે સર્વ છાવને વેરી સમાન છે તે કર્મને હણનારા તેને અરિહંત કહીએ.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—આઠ કર્મનો નાસ કેવી રીતે થાય ?

ઉત્તર—આઠ કર્મનો નાસ સર્વથા કેવી રીતે થાય તે ઉપર દૃષ્ટાંત થી ભગવતીજીની ટીકામાં કહેલ છે કે—

દમ્પે જીજે યથાવંતં, પ્રાદુર્ભવતિ નાંકુરઃ ;

કર્મ્ય જીજે તથા દમ્પે, નરોદંતિ મવાંકુરઃ ૨

યથા દૃષ્ટાંતે જે જે પ્રકારના બીજો રહેલા છે તેને અગ્નિ વડે દગ્ધ કરે અર્થાત્ બાળી નાખે તે બીજનો અંકુરો પણ પ્રગટ થાય નહિ અર્થાત્ ઉગે નહિ. તેમ જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપ વડે કર્મનાં બીજોને દગ્ધ કરેલા એવા અરિહંત ભગવંતને ફરી ભવરૂપી અંકુરા ઉત્પત્ત થાય નહિ. અર્થાત્ કર્મરૂપી અંકુરા ફુટે નહિ તો ભવાંકુર થાયજ દૃષ્ટાંતથી અર્થાત્ નજ થાય એમ સૂત્ર ક્ષમાવે છે. વળી બીજો દૃષ્ટાંત કહે છે કે—

અગ્નિ અરણીથી નીકળી, બાળે અરણી જેમ;

દેહથી જ્ઞાન પ્રગટ કરી, દગ્ધ બીજ કરે તેમ. ૧

પ્રશ્ન ૭૦ મું—પ્રજ્ઞા કેાને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—પ્રજ્ઞાનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.—

પ્રમ ભળને છાડીને, તજ્યો સંસાર ભવરૂપ;

પ્રજ્ઞ જ્ઞાનને પામીયા, તેહ પ્રજ્ઞા સ્વરૂપ.

પ્રશ્ન ૬૫ મું—પરમેશ્વર કોને કહિયે ?

ઉત્તર છે પરમેશ્વર ! એટલે (પરમ કે.) ઉત્કૃષ્ટી (ધર્મ કે.) કુરાડ અર્થાત જ્ઞાન, દર્શન અને ચાસ્ત્રરૂપ જે લક્ષ્મી, તે જેણે પ્રગટ કરી છે તેને પરમેશ્વર કહીએ. ૧૨ (અધ્યાત્મ સાર પ્રશ્નોત્તર.)

પ્રશ્ન ૬૬ મું—હંકાર શબ્દ જે જોડવામાં આવે છે તે કવી રીતે ઉત્પન્ન થયો છે ?

ઉત્તર—હંકાર શબ્દ પંચ પરમેશ્વીના પંચપદમાંથી ઉત્પન્ન થયો છે. જ્યેષ્ઠાદીગમ્ય ભવતા " જ્યેષ્ઠ અંધ રત્નાકર " રત્ન ૩ રા. સ્વામિ કાર્તિકેશનુ-પ્રેક્ષા-અથ ધર્મભાનુપ્રેક્ષામાં કહ્યું છે કે—

અરહંતા અસરીરા આશરિયા, તદ્ ઉવચ્ચયા મુણિજો;

પદમવત્સર નિષ્પવ્નો, ઝોંકારો પંચ પરમેશ્વો. ૧

અરિહંત અસરીશ (શિવ), આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, મુનિ આ પાંચ પદના પ્રથમના એકેક અક્ષરની સંધી કરવાથી પાંચે પદનો એક હંકાર શબ્દ થાય છે, તેજ પંચ પરમેશ્વી છે. ધૃતિ.

હંકાર ચિંદુ સંયુક્તં, નિત્યં ધ્યાયન્તિ યોગિનઃ ;

કામદં મોક્ષદં ચૈવ, હંકારાય નમો નમઃ. ૧

પ્રશ્ન ૬૭ મું—વીતરાગનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—વીતરાગનું લક્ષણ (ગીતામાં) નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

દુઃખેષ્વનુ ડિગમના, મુલેષુ વિગત સ્પૃહઃ ;

વીતરાગમય ક્રોધઃ, દિષ્ઠિ ધોમુનિ હૃદયતે. ૧

અર્થઃ—દુઃખોમાં જેનું મન આક્રમ્બ ન હોય અને મુખમાં નિરપૂરના અશ્વ સદિગ અર્થાત અભિલાષ સદિગ હોય, તેમ કિંમી વસ્તુ ઉપર રાગ ન હોય, ક્રોધ અને ક્રોધ સદિગ હોય, એવા સ્થિતિ સુદિવંત મુનિ હોય તે વીતરાગ દરેકાય છે. અર્થાત આવા યુગ્મવાળા મુનિ હોય તેને વીતરાગ દશનું લક્ષણ સમજવું. તે વિષે ॥ શ્લોક ॥

પ્રકાશ દિદિ આદિએ, દોળ રેલ ધરે લોભ;

ક્રોધ વીર સમ લોભને, વીતરાગ સો લોભ. ૨

વર્ધમાન સમજિત વેદ, દોષે મિથ્યા કામ;

દેવ શાવ ચાદિતને, વીતરાગ પદ વાચ. ૧

(આત્મચિદિ)

પ્રશ્ન ૬૮ મું—અરિહંતનો અર્થ પ્રથમ જણાવ્યો છે કે—કર્મરૂપ વેરી તેને દ્રવ્ય થકી અને જાપ થકી જેણે હણ્યા છે તેને અરિહંત કહીયે. તે તો ઠીક પણ પોતપોતાના શત્રુને હણે તે અરિહંત કેમ ન કહેવાય ?

ઉત્તર—આત્માનો શત્રુ કેણ છેજ નહિ, આત્માનો શત્રુ તો કર્મજ છે. જે દ્રવ્ય શત્રુ છે તે પણ કર્મે કરીને થાય છે. દ્રવ્ય શત્રુ હોય તે કાણ વખત મિત્ર પણ થાય છે ને મિત્ર હોય તે શત્રુ પણ થાય છે, એ શુભાશુભ કર્મની ઘટના છે; ખાટે ખરા શત્રુ, ખરા દુરખન, ખરા વેરી તો કર્મજ છે. તે કર્મ આઠ પ્રકારના કહ્યા છે. તે વિષે ભગવતીજીની ટીકામાં કહ્યું છે કે—

જઠ વિહંવિ કમ્મં, જરિ મૂયં હોદસમ્મ ઝીવાણં;
તં કમ્મમરિહંતા, અરિહંતા તેણ વુચંતિ. ૧

આઠ પ્રકારના જે કર્મ રહ્યા છે તે સર્વ છવને વેરી સમાન છે તે કર્મને હણનારા તેને અરિહંત કહીએ.

પ્રશ્ન ૬૯ મું—આઠ કર્મનો સર્વથા નાશ કેવી રીતે થાય ?

ઉત્તર—આઠ કર્મનો નાશ સર્વથા કેવી રીતે થાય તે ઉપર દર્શાવેલી ભગવતીજીની ટીકામાં કહેલું છે કે—

દાયે ઘીજે યથાસંતે, પ્રાદુર્ભવતિ નાંદુરઃ ;
કર્મં ઘીજે તથા દાયે, મરોહંતિ મનાંદુરઃ ૨

યથા દર્શાવે છે જે પ્રકારના બીજે રહેલા છે તેને અગ્નિ વડે દગ્ધ કરે અર્થાત્ બાળી નાખે તે બીજનો અંદુરો પણ પ્રગટ થાય નહિ અર્થાત્ ઉગે નહિ. તેમ જ્ઞાન, કર્મનું, ચારિત્ર અને વાપ વડે કર્મનાં બીજોને દગ્ધ કરેલા એવા અરિહંત ભગવંતને ફરી ભવરૂપી અંદુરો ઉત્પન્ન થાય નહિ. અર્થાત્ કર્મરૂપી અંદુરો ફુટે નહિ તો ભવંદુર થાયજ દગ્ધથી અર્થાત્ નજ થાય એમ સૂત્ર દર્શાવે છે. ઘીની બીજો દર્શાવે કહે છે કે—

અગ્નિ અરણીથી નીકળી, જાળે અરણી એમ;
રેહથી જ્ઞાન પ્રગટ કરી, દગ્ધ બીજ કરે તેમ. ૧

પ્રશ્ન ૭૦ મું—જહ્યા કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જહ્યાનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.—

જમ ભગને છંડીને, વાળ્યો સંસાર ભવરૂપ.
જહ્યા જ્ઞાનને પામીયા, તેહ જહ્યા સ્વરૂપ.

પ્રશ્ન ૭૧ સુ—વિષ્ણુ કોને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ સુ?

ઉત્તર—વિષ્ણુ (વસનવ) નું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે.

ઈદ્રિ વિષય ચાક્ર કપાય, જાને વિષ સમાન;
મનં વચ કાયાએ તજે, તે વિષ્ણુ ભગવાન. ૧

પ્રશ્ન ૭૨ સુ—મહેશ્વર સ્વરૂપ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—મહેશ્વર સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેવ છે.-

મહત્વાદી શ્વરત્વાશ્ચ, યો મહેશ્વર તાંગત ;
રાગ દ્વેષ વિનિર્મુક્તં, વદંડહંતં મહેશ્વરમ્. ૧

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, અને મહેશ્વરનું સ્વરૂપ જણાવ્યું.

પ્રશ્ન ૭૩ સુ—કેટલાક કહે છે કે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ તે મહેશ્વરની એકજ મૂર્તિ છે એકજ સ્વરૂપ છે અને સદાકાળ ત્રણે સહચારી તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તે વિષે શાસ્ત્રકાર એમ જણાવે છે કે-નીચે-

કૃતે જાતો મવેદ પ્રસા, ત્રેતાયાં ચ મહેશ્વર;
દ્વાપરે જાનિતો વિષ્ણુ, રેક મૂર્તિઃ કથં મવેત્. ૧

કૃત યુગમાં બ્રહ્મા થયા, ત્રેતા યુગમાં મહેશ્વર થયા, અને દ્વાપર યુગમાં વિષ્ણુ થયા. એ ત્રણે એક મૂર્તિરૂપે એકજ સ્વરૂપે (મૂળ સ્વરૂપે) સહચારીપણે કેવી રીતે થઇ શકે ? માટે આનો પરમાર્થ બીજો છે.

પ્રશ્ન ૭૪ સુ—આનો પરમાર્થ શો છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—આનો પરમાર્થ મુક્તિપાળો છે સાંભળો-

एक मूर्तिसंख्यो मागा, प्रसा विष्णु महेश्वरः;
तान्येव पुनरुक्तानि, ज्ञान चारित्र दर्शनात्. २
ज्ञान विष्णु श्रद्धा प्रोक्तं, चारित्रं ब्रह्म उच्यते;
मम्यक्तं तु शिवं प्रोक्तं, महन्मूर्तिसंख्यात्मिका. ૩

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને મહેશ્વર એ ત્રણે સ્વરૂપ એક અર્હંત સ્વરૂપમાં મળી જાય છે. એટલે જ્ઞાન ચારિત્ર દર્શન (સમક્તિ) રૂપ અર્હંત સ્વરૂપ હોય છે, એટલે જ્ઞાનરૂપી વિષ્ણુ, ચારિત્રરૂપ બ્રહ્મા, અને સમ્યક્ત્વરૂપી શિવ એ ત્રણે મળી અર્હંત મૂર્તિ અર્હંત સ્વરૂપ અર્હંત આત્મસ્વરૂપ રહેવ છે.

“તેન તત્ત્વસાર”માં લખ્યું છે કે—આત્માને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે સર્વ લોભલોભાનું સ્વરૂપ જેના અનુભવમાં આવે છે. અર્થાત્ જ્ઞાન એજ આત્મા તે વડે સર્વત્ર અપવાદી આત્માજ વિષ્ણુ છે. નિજ શુદ્ધ આત્મભાવ જેને પરબ્રહ્મ એવી સંજ્ઞા અપવાદમાં આવે છે તેની ભાવના અપવાદી આત્માજ પ્રકાશ છે, શિવ-નિર્વાણ—મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાથી અને શિવનું કારણ હોવાથી આત્માજ શિવ છે. (આ ત્રણે શબ્દ અર્કાત્ પદનેજ હાથ છે.)

પ્રશ્ન ૭૫ સુ—મહાદેવ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—મહાદેવનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

મહા જ્ઞાનં મહેષસ્ય, લોકાલોક મહાનરુદ્ધ;

મહા દયા દમોદ્યાનં, મહાદેવઃ સત્ત્વ્યતે. ૧

રાગ દ્વેષો મહા મત્તો, દુર્ભયો યેન નિર્મિતો;

મહાદેવં તુ તં મયં, દેશવે નામ પારજાઃ. ૨

અર્થ—મહા જ્ઞાન એવું કેવળ જ્ઞાન જેને પ્રાપ્ત થયેલું છે કે જે વડે કરીને લોક અને પરલોકમાં જેના પ્રકાશ પ્રગટી રહ્યો છે અર્થાત્ લોભલોભ પ્રકાશીતએવા મહા દયાના સિંધુ, ઇન્દ્રિયોને કબજામાં, મહાધ્યાની હોય તે મહાદેવ કહેવાય. કે જેણે રાગ અને દ્વેષ રૂપી મહા મત્ત કે જેને છત્તા દુઃખ મહા કહીને તેને છત્તીને જેણે જ્ય મેળવ્યો છે તેજ મહાદેવ કહેવાય. બાકી તો નામ આજ અલ્પવા.

પ્રશ્ન ૭૬ સુ—સ્વયંભૂ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—સ્વયંભૂ સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. સાંભળો—

સ્વયંભૂતં વસી જ્ઞાનં, લોકાલોક મહાનરુદ્ધ;

અનંતં વીર્યં ચારિત્ર્યં, સ્વયંભૂઃ સો નિધીરતે. ૧

અર્થ—સ્વયં—પોતાના આત્મજ્ઞાન વડે કરીને બૂન એવા પ્રાણી—જીવના સ્વરૂપને અનુભવામાં, અથવા પોતાનાજ આત્મ જગે અનંતજ્ઞાન—કેવળ જ્ઞાન મેળવી લોભલોભ પ્રકાશીત અનંત આત્મસકિન્નિવાગ અને શાશ્વત્ત યથાખ્યાન ચારિત્ર્યવંત હોય તે સ્વયંભૂ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૭૭ સુ—શિવ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—શિવનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

પ્રશ્ન ૭૧ મું—વિષ્ણુ કોને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—વિષ્ણુ (વચન) નું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે.

ઈદ્રિ વિષય ચાક્ર કપાય, જાને વિષ સમાન;

મન વચ કાયાએ તમે, તે વિષ્ણુ ભગવાન. ૧

પ્રશ્ન ૭૨ મું—મહેશ્વર સ્વરૂપ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—મહેશ્વર સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેવ છે.-

મહત્વાદી શ્વરસ્વાચ, યો મહેશ્વર તાંત્રતઃ;

રાગ દ્વેષ વિનિર્મુક્ત, વંદ્યઽદંત મહેશ્વરમ્. ૧

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, અને મહેશ્વરનું સ્વરૂપ જણાવ્યું.

પ્રશ્ન ૭૩ મું—કેટલાક કહે છે કે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ તે મહેશ્વરની એક જ મૂર્તિ છે એક જ સ્વરૂપ છે અને સદાકાળ ત્રણે સહચારી છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તે વિષે શાસ્ત્રકાર એમ જણાવે છે કે-નીચે-

કૃતે જાતો મવેદ્ મસા, ત્રેતાયાં ચ મહેશ્વર;

દ્વાપરે જાનિતો વિષ્ણુ, રેક મૂર્તિઃ કથં મવેત્. ૧

કૃત યુગમાં બ્રહ્મા થયા, ત્રેતા યુગમાં મહેશ્વર થયા, અને દ્વાપર યુગમાં વિષ્ણુ થયા. એ ત્રણે એક મૂર્તિરૂપે એક જ સ્વરૂપે (મૂળ સ્વરૂપે) સહચારીપણે કેવી રીતે થઈ શકે ? માટે આનો પરમાર્થ બીજો છે.

પ્રશ્ન ૭૪ મું—આનો પરમાર્થ શો છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—આનો પરમાર્થ યુક્તિવાળો છે સાંભળો-

एक मूर्तिसंख्यो मागा, ब्रह्मा विष्णु महेश्वरः;

तान्येव पुनरुक्तानि, ज्ञान चारित्र दर्शनात्. ૨

ज्ञान विष्णु स्तदा प्रोक्तं, चारित्रं ब्रह्म उच्यते;

सम्पत्तं तु शिवं प्रोक्त, महन्मूर्तिसंख्यात्मिका. ૩

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને મહેશ્વર એ ત્રણે સ્વરૂપ એક અર્હત સ્વરૂપમાં મળી જાય છે. એટલે જ્ઞાન ચારિત્ર દર્શન (સમકિત) રૂપ અર્હત સ્વરૂપ હોય છે, એટલે જ્ઞાનરૂપી વિષ્ણુ, ચારિત્રરૂપ બ્રહ્મા, અને સમ્પત્ત્યરૂપી શિવ એ ત્રણે મળી અર્હત મૂર્તિ અર્હત સ્વરૂપ અર્હત આત્મસ્વરૂપ રહેલ છે.

“જોન તત્ત્વસાર”માં લખ્યું છે કે—આત્માને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે સર્વ લોકલોકેષુ સ્વરૂપ જોના જાણવામાં આવે છે. અર્થાત્ જ્ઞાન એજ આત્મા તે વડે સર્વત્ર જાણવાથી આ-માજ વિસ્તૃ છે. નિજ શુદ્ધ આત્મભાવ જેને પરબ્રહ્મ એવી સંજ્ઞા આપવામાં આવે છે તેની ભાવના ભાવવાથી આત્માજ જાણા છે, શિવ-નિર્વાણ-મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાથી અને શિવનું કારણ હોવાથી આત્માજ શિવ છે. (આ ત્રણે શબ્દ અર્કત પદનેજ લાગુ છે.)

પ્રશ્ન ૭૫ મું—મહાદેવ કોને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—મહાદેવનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે —

મહા જ્ઞાનં મહેષસ્ય, લોકાલોક મહાસકરઃ ।

મહા દયા દમોદ્યાનં, મહાદેવઃ સત્યતે. ૧

રાગ દ્વેષો મહા મત્તો, મુર્ચ્ચયો યેન નિર્મિતૌ ।

મહાદેવં તુ તં મન્યં, યેષાં નામ ધારકાઃ. ૨

અર્થ—મહા જ્ઞાન એવું કેવળ જ્ઞાન જેને પ્રાપ્ત થયેલું છે કે જે વડે કરીને લોક અને પરલોકમા જોના પ્રકાશ પ્રગટી રહ્યો છે અર્થાત્ લોકલોક પ્રકાશીતએવા મહા દયાના સિંધુ, ઉદિયોને, રમનારા, મહાધ્યાની હોય તે મહાદેવ કહેવાય. કે જેણે રાગ અને દ્વેષ રૂપી મહા મદક કે જેને છત્તવા ડૂબ્યા મહા દહીન તેને છત્તીને જેણે જ્ય મેગળ્યો છે તેજ મહાદેવ કહેવાય, બાકી તો નામ માત્ર જાણવા.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—સ્વયંભૂ કોને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—સ્વયંભૂ સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. સાંભળો—

સ્વયંમૂર્તે યતો જ્ઞાનં, લોકાલોક મહાસકરઃ ।

અનન્તં ધીર્યં ચારિત્રં, સ્વયંભૂ મો નિષીધતે. ૧

અર્થ—સ્વયં—પોતાના આત્મજ્ઞાન વડે કરીને ભૂત જોવા પ્રાપ્તી—જીવના સ્વરૂપને જાણનારા, અથવા પોતાનાજ આત્મ જણે અનંતજ્ઞાન—કેવળ જ્ઞાન મેળવી લોકલોક પ્રકાશીત અનંત આત્મશક્તિવાળા અને શાપક થયાખ્યાત આત્મિત્વંત હોય તે સ્વયંભૂ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—શિવ કોને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—શિવનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

પ્રશ્ન ૭૧ સુ—વિષ્ણુ કોને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—વિષ્ણુ (વપ્રનવ) નું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે.

ઈદ્રિ વિષય ચાક્ષુ કપાય, જાને વિષ ગ્રમાન;
મન વચ કાયાએ તજે, તે વિષ્ણુ ભગવાન. ૧

પ્રશ્ન ૭૨ સુ—મહેશ્વર સ્વરૂપ કોને કહીએ?

ઉત્તર—મહેશ્વર સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેવ છે.—

મહસ્વાદી શ્વરસ્વાચ, યો મહેશ્વર સાંગતઃ;
રાગ દ્વેષ વિનિર્મુક્તં, ધર્મદંડંતં મહેશ્વરમ્. ૧

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, અને મહેશ્વરનું સ્વરૂપ જણાવ્યું.

પ્રશ્ન ૭૩ સુ—કેટલાક કહે છે કે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ તે મહેશ્વરની એક જ મૂર્તિ છે એકજ સ્વરૂપ છે અને સદાકાળ ત્રણે સહચારી છે તેનું કેમ?

ઉત્તર—તે વિષે શાસ્ત્રકાર એમ જણાવે છે કે—

કૃતે જાતો મવેદ મસા, ત્રેતાયાં ચ મહેશ્વર;
દ્વાપરે જનિતો વિષ્ણુ, રેક મૂર્તિઃ કયં મવેત્. ૧

કૃત યુગમાં બ્રહ્મા થયા, ત્રેતા યુગમાં મહેશ્વર થયા, અને દ્વાપર યુગમાં વિષ્ણુ થયા. એ ત્રણે એક મૂર્તિરૂપે એકજ સ્વરૂપે (મૂળ સ્વરૂપે) સહચારીપણે કેવી રીતે થઈ શકે? માટે આનો પરમાર્થ જાણીએ છે.

પ્રશ્ન ૭૪ સુ—આનો પરમાર્થ શો છે તે જણાવશો?

ઉત્તર—આનો પરમાર્થ સુકિતવાળો છે સાંભળો—

एक मूर्तिसंख्यो भागा, ब्रह्मा विष्णु महेश्वरः;
तान्येव पुनरुक्तानि, ज्ञान चारित्र दर्शनात्. २
ज्ञान विष्णु सप्त प्रोक्तं, चारित्रं ब्रह्म उच्यते;
सम्यक्तं तु शिवं प्रोक्त, महंमूर्तिसंख्यात्मिका. ૩

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને મહેશ્વર એ ત્રણે સ્વરૂપ એક અર્હત સ્વરૂપમાં મળી જાય છે. એટલે જ્ઞાન ચારિત્ર દર્શન (સમકિત) રૂપ અર્હત સ્વરૂપ હોય છે, એટલે જ્ઞાનરૂપી વિષ્ણુ, ચારિત્રરૂપ બ્રહ્મા, અને સમ્યક્ત્વરૂપી શિવ એ ત્રણે મળી અર્હત મૂર્તિ અર્હત સ્વરૂપ અર્હત આત્મસ્વરૂપ રહેલ છે.

“તેન તત્ત્વસાર”માં લખ્યું છે કે—આત્માને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે સર્વ લોભલોચન સ્વરૂપ બેના બાળુવામાં આવે છે. અર્થાત્ જ્ઞાન એજ આત્મા તે વડે સર્વત્ર વ્યાપવાળી આત્માજ વિષય છે. નિજ શુદ્ધ આત્મભાવ જેને પરબ્રહ્મ એવી મંડા આપવામાં આવે છે તેની ભાવના ભાવવાળી આત્માજ પ્રતિભા છે, શિવ-નિર્વાણ-મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાળી અને શિવનું કારણ હોવાથી આત્માજ શિવ છે. (આ ત્રણે શબ્દ અર્હત પદનેજ લાગુ છે.)

પ્રશ્ન ૭૫ મું—મહાદેવ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—મહાદેવનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

મહા જ્ઞાનં મહેતસ્ય, લોકલોક મહાત્મકવઃ;

મહા દયા દમોદ્યાનં, મહાદેવઃ સત્ત્વતે. ૧

રાગ દ્વેષો મહા મત્તો, દુર્વયો વેન નિર્જિગૈ;

મહાદેવં તુ તં મન્યં, શેષાન્તે નામ ધારકાઃ. ૨

અર્થ—મહા જ્ઞાન એવું કેવળ જ્ઞાન જેને પ્રાપ્ત થયેયું છે કે જે વડે કરીને લોક અને પરલોકમાં બેના પ્રકાશ પ્રકારી રહ્યો છે અર્થાત્ લોકાલોક પ્રકાશીતએવા મહા કપાળા સિંધુ, ઉદ્ધિયેને કમનાશ, મહાધ્યાની હોય તે મહાદેવ કહેવાય. કે જેણે રાગ અને દેવ રૂપી મહા મત્ત કે જેને અત્યા દુર્લભ મહા કરીને તેને અનીને જેણે જ્ય મેળવ્યો છે તેજ મહાદેવ કહેવાય, બાકી તો નામ માત્ર બાળુવા.

પ્રશ્ન ૭૬ મું—સ્વયંભૂ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—સ્વયંભૂ સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. સાંભળો—

સ્વયંમૂર્તં યતો જ્ઞાનં, લોકલોક મહાત્મકવઃ;

અજન્તં ધીર્યં ચારિત્રં, સ્વયંભૂઃ સો નિષીધતે. ૧

અર્થ—સ્વયં-પોતાના આત્મજ્ઞાન વડે કરીને ભૂત એવા પ્રાણી-જીવતા સ્વરૂપને બાળુનારા, અથવા પોતાનાજ આત્મ જણે અનંતજ્ઞાન-કેવળ જ્ઞાન મેળવી લોકાલોક પ્રકાશીત અનંત આત્મમહાકિતવાળા અને ક્ષાપક યથાખ્યાત ચારિત્રવંત હોય તે સ્વયંભૂ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૭૭ મું—શિવ કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—શિવનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

પ્રશ્ન ૭૧ સુ—વિષ્ણુ કોને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—વિષ્ણુ (વસુદેવ) નું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે છે.

ઈદ્રિ વિષય ચાક્ર કપાય, જાને ત્રિપ સમાન;
મન વચ કાપાએ તજે, તે વિષ્ણુ ભગવાન. ૧

પ્રશ્ન ૭૨ સુ—મહેશ્વર સ્વરૂપ કોને કહીએ ?

ઉત્તર—મહેશ્વર સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.—

મહત્વાદી શ્વરત્યાગ, યો મહેશ્વર સાંગત ;
રાગ દ્વેષ વિનિર્મુક્ત, વર્દન્દ્રતં મહેશ્વરમ્. ૧

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, અને મહેશ્વરનું સ્વરૂપ જણાવ્યું.

પ્રશ્ન ૭૩ સુ—કેટલાક કહે છે કે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ તે મહેશ્વરની એકજ મૂર્તિ છે એકજ સ્વરૂપ છે અને સદાકાળ ત્રણે સહચારી છે તેનું કેમ ?

ઉત્તર—તે વિષે શાસ્ત્રકાર એમ જણાવે છે કે—

કૃતે જાતો મયેદ મસા, ત્રેતાયાં ચ મહેશ્વર;
દ્વાપરે જનિતો વિષ્ણુ, રેક મૂર્તિઃ કથં મવેત્. ૧

કૃત યુગમાં બ્રહ્મા થયા, ત્રેતા યુગમાં મહેશ્વર થયા, અને દ્વાપર યુગમાં વિષ્ણુ થયા. એ ત્રણે એક મૂર્તિરૂપે એકજ સ્વરૂપે (મૂળ સ્વરૂપે) સહચારીપણે કેવી રીતે થઈ શકે ? માટે આનો પરમાર્થ બીજો છે.

પ્રશ્ન ૭૪ સુ—આનો પરમાર્થ શો છે તે જણાવશો ?

ઉત્તર—આનો પરમાર્થ સુકિતવાળો છે સાંભળો—

एक मूर्तिलस्यो भागा, ब्रह्मा विष्णु महेश्वरः;
ताम्येव पुनरुक्तानि, ज्ञान चारित्र दर्शनात्. २
ज्ञान विष्णु सदा प्रोक्तं, चारित्रं ब्रह्म उच्यते;
सम्यक्तं तु शिवं प्रोक्तं, महन्मूर्तिलस्यात्मिका. ३

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને મહેશ્વર એ ત્રણે સ્વરૂપે એક અર્હત સ્વરૂપમાં ગળી જાય છે. એટલે જ્ઞાન ચારિત્ર દર્શન (સમકિત) રૂપ અર્હત સ્વરૂપ હોય છે, એટલે જ્ઞાનરૂપી વિષ્ણુ, ચારિત્રરૂપ બ્રહ્મા, અને સમ્યક્ત્વરૂપી શિવ એ ત્રણે મળી અર્હત મૂર્તિ અર્હત સ્વરૂપ અર્હત આત્મસ્વરૂપ રહેલ છે.

અને જાણનારમાં સર્વથી તે કે-આત્માને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તે ત્યારે જ્યાં દોષાદોષનું સ્વરૂપ જોવા જાણનારમાં આવે છે. અર્થાત્ જ્ઞાન એવજ આત્મા ને જો સર્વજ્ઞ બ્રહ્મવાદી આત્માજ વિષય છે. નિજ શુદ્ધ આત્માજ જેને પદ્મપત્ર જેવી ભક્તિ આપવામાં આવે છે તેની ભાવના અવવાદી આત્માજ જલ્દા છે. શિવ-નિર્વાણ-યોગ પ્રાપ્ત કરવાથી અને શિવનું સ્વરૂપ યોગથી આત્માજ શિવ છે (આ ત્રણે શબ્દ અર્કત પદનેજ લાગુ છે.)

અથ ૭૫ શ્—મહારેવ કેને કરીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—મહારેવનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

મહા જ્ઞાનં શેષાય, શોકશોક મહાનકમઃ
મહા દયા દયોષ્ઠામ, મહારેવઃ સત્પરને. ૧
રાગ દ્વેષો મહા શત્રો, દુર્ભવો દેવ નિર્મિતોઃ
મહારેવં શુ તે મારં, દેવારે વાય વારવાઃ. ૨

અર્થ—મહા જ્ઞાન એનું કેવળ જ્ઞાન જેને પ્રાપ્ત થયેલું છે કે જે વડે કરીને દોષ અને પાદોષકમ જેનો પ્રકાર પ્રતીતિ થયો છે અર્થાત્ દોષાદોષ પ્રકારીતિજેના મહા દયાના વિષય, ઉદ્યોગને કમનારા, મહાધ્યાની દોષ તે મહારેવ કરેવાય. કે જેને રાગ અને દેવ રૂપી મહા મારક કે જેને છત્રવા દુર્ભવ મહા કરીને તેને છત્રીને જેને જ્ય મિત્રભયો છે તેજ મહારેવ કરેવાય. આદિ તો ગ્રામ માત્ર જાણવા.

અથ ૭૬ શ્—સ્વયંભૂ કેને કરીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—સ્વયંભૂ સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે. સાંભળો—

સ્વયંભૂતં યતો જ્ઞાનં, શોકશોક મહાનકમઃ
અનંતં શર્ધ ચારિત્ર, સ્વયંભૂઃ શો નિર્મિતે. ૧

અર્થ—સ્વયં-પોતાના આત્મજ્ઞાન વડે કરીને જૂના એવા પ્રાણી-જીવના સ્વરૂપને જાણનારા, અથવા પોતાનાજ આત્મ જોને અનંતજ્ઞાન-કેવળ જ્ઞાન મેળવી દોષાદોષ પ્રકારીતિ અનંત આત્મશક્તિવાળા અને શાપક યદાપદાત સ્વ મિત્રવંત દોષ તે સ્વયંભૂ કરેવાય.

અથ ૭૭ શ્—શિવ કેને કરીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—શિવનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

પ્રશાંતં દર્શનં યસ્ય, સર્વ મૂતાઽમયપદં;

માંગલ્યં ચ પ્રશસ્તં, શિવસ્તેન વિમાલ્યતે. ૧

અર્થ—પ્રશાંત જેનું દર્શન છે અર્થાત જેની શાંત મૂર્તિ રહી છે એવા, અને સર્વ પ્રાણી ભૂત છવ સત્ત્વને અલપદાનના દેવાંગા, સર્વ માંગલ્યમાં શ્રેષ્ઠ મંગલ-આત્મ કટ્ટપાણના કરવાવાળા ઉપદ્રવ્ય રહિત પ્રશસ્ત શુભ પ્રગટ કરી શિવ પદને પામેલા અર્થાત અચલ પદને પામેલા તે શિવ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—ત્રિવિધ શિવ સ્વરૂપ કહ્યું છે તે કેવી રીતે?

ઉત્તર—ત્રિવિધ શિવ સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

પરમાત્મા સિદ્ધિ સંપ્રાપ્તો, યાદ્યાત્મા નુ મવાન્તરે

અન્તરાત્મા મયેદેહ, હત્યેષ, ત્રિવિધઃ શિવઃ ૧

અર્થ—શિવ પદની પ્રાપ્તિ થનાર છવને ત્રણ સ્વરૂપ થાય છે. પ્રથમ (શિવપદ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં) ભવના આંતરે બાહ્યાત્મા-અહિરાત્મા હોય છે, અને મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાવાળા છવને તદ્દલવે રહેલા રહેને વિરે રહેલો આત્મા તે આંતરાત્મા કહેવાય છે, અને કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયે સિદ્ધિ ગતિ-સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત થાય ત્યાંમુખી પરમાત્મા કહેવાય છે. અર્થાત્ સિદ્ધિ પદ પ્રાપ્ત થયે પણ પરમાત્મા કહેવાય છે. એ પ્રકારે શિવ સ્વરૂપ ત્રિવિધ શિવ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૭૯ મું—છવ અને શિવમાં તફાવત કેટલો?

ઉત્તર—છવ અને શિવમાં તફાવત નીચે પ્રમાણે કહેલ છે—

ત્રિવ શિવ શિવ ત્રિવ, નાન્તરં ત્રિવ શિવયો;

કર્મચંબો મયેન્ બીવ, કર્મમુક્તો સદાશિવઃ ૧

અર્થ—છવ એજ શિવ છે અને શિવ એજ છવ છે, છવ શિવમાં આંતર નથી. માત્ર આંતર એટલેજ છે કે-જ્યાંમુખી કર્મના બંધનમાં હોય ત્યાંમુખી છવ અને કર્મથી મુક્ત એટલે સદાકાળ શિવ એટલે સિદ્ધ જાતિને પ્રાપ્ત થાય તે છવ શિવ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—પરમાત્મા કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—પરમાત્માનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.

દર્શન જ્ઞાન ભોગેન, પરમાત્માયમચ્ચયઃ;

પણ જ્ઞાન્તિ અર્દિસાચ, પરમાત્મા સત્ત્વચ્ચને. ૧

અર્થ—કૈવળ જ્ઞાન અને કૈવળ દર્શનના થોડો રહેલો ને આત્મા તેને શાસ્ત્રમાં પરમ નામ ઉત્કૃષ્ટો આત્મા કહેવાય છે. તે પરમ દ્વાન્તિ એટલે ઉત્કૃષ્ટો દ્વાન્તિ કે જેણે સોળ કલાય અને નવનોકલાય એ પચીસ આશિર યોદ્ધાનીની પ્રકૃતિનો સર્વથા ત્યાગ કરી ઉત્કૃષ્ટો દ્વાન્તિ નામ દ્વામા પ્રાપ્ત કરી પરમ અદ્વિતિયા રૂપ દ્વાયક વધાજ્ઞાત આશિરને પ્રાપ્ત કરે તેજ પરમાત્મા કહેવાય છે. અર્થાત્ તેમનેજ પરમાત્મા કહેલ છે. ઇત્યર્થ:-

પ્રશ્ન ૮૧ મું—કૈવળ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કૈવી રીતે બાજુવું ?

ઉત્તર—કૈવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ—“આત્મસિદ્ધિ” માં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કૈવળ નિજ સ્વભાવનુ, અખંડ વર્તે જ્ઞાન;

કદિયે કૈવળ જ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ. ૧

પ્રશ્ન ૮૨ મું—જ્ઞાની કોને કદિયે ને જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ “આત્મસિદ્ધિ” માં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ, ભગવત યતાં સમાપ,

તેમ વિભાવ અનાદિનો, જ્ઞાન યતાં દૂર થાય. ૧

પ્રશ્ન ૮૩ મું—જ્ઞાનીની દશા કૈવી હોય ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીની દશા નીચે પ્રમાણે કહી છે. સાંભળો:-

મોહ ભાવ ક્ષય હોય ભ્રાં, અથવા હોય પ્રચાલ;

તે કદિયે જ્ઞાની દશા, બાકી કદિયે જ્ઞાત. ૧

સકળ જગત તે એકવત, અથવા સ્વપ્ન સમાન;

તે કદિયે જ્ઞાની દશા, બાકી નાચા ગાન. ૨

(આત્મસિદ્ધિ.)

પ્રશ્ન ૮૪ મું—જ્ઞાનીનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—શ્રી ઉપદેશ સાગરમાં—પાને ૧૦૧ મે-ઉપદેશ ચતુક્રમાં—કોટક ૭૭ મે-જ્ઞાનીનાં દશ લક્ષણ નીચે પ્રમાણે દર્શાં છે. કોટક—

અક્રોધ વેરાગ્ય ચિત્તેન્દ્રિયાવશ, ક્ષમા દયા સર્વ જનઃ પ્રિય.૧૫;

નિર્લોભ દાતા મય છોક દર્તા, જ્ઞાનિ નરાગમ દશ લક્ષણી. ૧

ભાષાર્થ—ક્રોધ રહિત હોય, વેરાગ્યવાન હોય, ચિત્તેન્દ્રિય હોય, સમાધાન હોય, ત્યાગુ હોય, સર્વને પ્રીયકારી હોય, નિર્લોભી હોય, દાતા હોય, ભય રહિત હોય, અને ચોક્ક રહિત હોય એ દશ લક્ષણે કરીને જ્ઞાની પુરૂષ સમજવા.

પ્રશાંતં દર્શનં યસ્ય, સર્વં મૂતાઽમયપદં;

માંગર્ય્યં ચ પ્રશસ્તંચ, શિવસ્તેન વિમાવ્યતે. ૧

અર્થ—પ્રશાંત જેનું દર્શન છે અર્થાત જેની શાંત મૂર્તિ રહી છે એવા, અને સર્વ પ્રાણી ભૂત જીવ સત્ત્વને અશયદાનના દેવાવાળા, મરે માંગર્યમાં શ્રેષ્ઠ મંગળ-આત્મ કહેવાણુના કરવાવાળા ઉપદ્રવ્ય રહિત પ્રશસ્ત શુભ પ્રગટ કરી શિવ પદને પામેલા અર્થાત અચલ પદને પામેલા તે શિવ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—ત્રિવિધ શિવ સ્વરૂપ કશું છે તે કેવી રીતે?

ઉત્તર—ત્રિવિધ શિવ સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કશું છે—

પરમાત્મા સિદ્ધિ સંપાસો, બાહ્યાત્મા સુ મવાન્તરે

અન્તરાત્મા મયેદેહ, इत्येष, त्रिविधः शिवः ૧

અર્થ—શિવ પદની પ્રાપ્તિ થનાર જીવને ત્રણ સ્વરૂપ થાય છે. પ્રથમ (શિવપદ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં) જાણના આંતરે બાહ્યાત્મા-અહિરાત્મા હોય છે, અને મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાવાળા જીવને તદ્દબલે રહેલા દેહને વિરે રહેલો આત્મા તે અંતરાત્મા કહેવાય છે, અને કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયે સિદ્ધિ ગતિ-સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત થાય ત્યાંસુધી પરમાત્મા કહેવાય છે. અર્થાત સિદ્ધિ પદ પ્રાપ્ત થયે ત્રણ પરમાત્મા કહેવાય છે. એ પ્રકારે શિવ સ્વરૂપ ત્રિવિધ શિવ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૭૯ મું—જીવ અને શિવમાં તફાવત કેટલો?

ઉત્તર—જીવ અને શિવમાં તફાવત નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.—

जिव शिव शिव त्रिव, नन्तरं त्रिव शिवयो;

कर्मबंधो भवेत् जीव, कर्ममुक्तो सदाशिवः ૧

અર્થ—જીવ એજ શિવ છે અને શિવ એજ જીવ છે, જીવ શિવમાં અંતર નથી. માત્ર અંતર એટલેજ છે કે-જ્યાંસુધી કર્મના બંધનમાં હોય ત્યાંસુધી જીવ અને કર્મથી મુક્ત એટલે સદાકાળ શિવ. એટલે સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત થાય તે જીવ શિવ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—પરમાત્મા કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—પરમાત્માનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.

दर्शन ज्ञान योगेन, परमात्मायमव्ययः;

परा शान्ति महिम्नाच, परमात्मा सर्वव्यते. ૧

અર્થ—કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ કાર્યનિવા યોગે રહેલો નો આત્મા તેને શાસ્ત્રમાં પરમ નામ ઉત્કૃષ્ટો આત્મા કહેવાય છે. તે પરમ શાન્તિ એટલે ઉત્કૃષ્ટો શાન્તિ કે નેલો સોગ કયાય અને નરનોકયાય એ પચીસ આશિન મોહનીની પ્રકૃતિનો સર્વથા ત્યાગ કરી ઉત્કૃષ્ટો શાન્તિ નામ સમા પ્રાપ્ત કરી પરમ અદ્વિતિયા રૂપ ક્ષાયક ચલાખ્યાત આશિરને પ્રાપ્ત કરે તેજ પરમાત્મા કહેવાય છે. અર્થાત્ તેમનેજ પરમાત્મા કહ્યું છે. ઇત્યર્થ:-

પ્રશ્ન ૮૧ મું—કેવળ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કેવી રીતે બાજુનું ?

ઉત્તર—કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ—“આત્મસિદ્ધિ” માં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કેવળ નિજ સ્વભાવનુ, અખંડ ચતો જ્ઞાન,
કહિયે કેવળ જ્ઞાન તે, કેહ છતાં નિર્વાણ. ૧

પ્રશ્ન ૮૨ મું—જ્ઞાની કોને કહિયે ને જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ “આત્મસિદ્ધિ” માં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પડ્યું, બાંધત યતાં સમાય;
તેમ વિભાવ અનાદિને, જ્ઞાન યતાં દૂર થાય. ૧

પ્રશ્ન ૮૩ મું—જ્ઞાનીની દશા કેવી હોય ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીની દશા નીચે પ્રમાણે કહી છે. સાંભળો—

મોહ ભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રયાંત;
તે કહિયે જ્ઞાની દશા, બાકી કહિયે જ્યાંત. ૧
સકળ જગત તે એકવત, અથવા સ્વપ્ન સમાન;
તે કહિયે જ્ઞાની દશા, બાકી વાચા જ્ઞાન. ૨

(આત્મસિદ્ધિ.)

પ્રશ્ન ૮૪ મું—જ્ઞાનીનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—શ્રી ઉપદેશ સાગરમાં—પાને ૧૦૧ મે-ઉપદેશ યતકમાં—શ્લોક ૭૩ મે-જ્ઞાનીનાં દશ લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહ્યાં છે. શ્લોક—

અક્રોધ વૈરાગ્ય ચિત્તેન્દ્રિયવન્, ક્ષમા દયા સર્વ જનઃ પ્રિયત્વન્;
નિર્લોભ દાતા મય શોક દર્તા, જ્ઞાનિ નરાગમ્ દશ લક્ષણાની. ૧

બાવાર્થ—ક્રોધ રહિત હોય, વૈરાગ્યવાન હોય, ચિત્તેન્દ્રિય હોય, ક્ષમાવાન હોય, દયાળુ હોય, સર્વને પ્રીયકારી હોય, નિર્લોભી હોય, દાતા હોય, ભવ રહિત હોય, અને શોક રહિત હોય એ દશ લક્ષણે કરીને જ્ઞાની પુરૂષ સમજવા.

પ્રશાંતં દર્શનં યસ્ય, સર્વ મૃતાઽમયપદં;

માંગર્યં ચ પ્રશસ્તં, શિવસ્તેન વિમાન્યતે. ૧

અર્થ—પ્રશાંત જેનું દર્શન ॥ અર્થાત્ જેની શાંત મૂર્તિ રહી છે એવા, અને સર્વ પ્રાણી ભૂત જીવ સત્ત્વને અભયદાનના દેરાવાળા, સર્વ માંગર્યમાં યેષ્ઠ મંજગ-આત્મ કદયાણના કરવાવાળા ઉપદ્રવ્ય રહિત પ્રશસ્ત શુભ પ્રગટ કરી શિવ પદને પામેલા અર્થાત્ અચર પદને પામેલાં તે શિવ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—ત્રિવિધ શિવ સ્વરૂપ કહ્યું છે તે કેવી રીતે?

ઉત્તર—ત્રિવિધ શિવ સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

પરમાત્મા સિદ્ધિ સંપ્રાપ્તો, વાઘાત્મા તુ મવાન્તરે

અન્તરાત્મા ભવેદેહ, હત્યેષ, ત્રિવિધઃ શિવઃ ૧

અર્થ—શિવ પદની પ્રાપ્તિ થનાર જીવને ત્રણ સ્વરૂપ થાય છે. પ્રથમ (શિવપદ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં) ભવના આંતરે વાઘાત્મા-બહિરાત્મા હોય છે, અને મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાવાળા જીવને તદ્દભવે રહેલા દેહને વિરે રહેલો આત્મા તે આંતરાત્મા કહેવાય છે, અને કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયે સિદ્ધિ મતિ-સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત થાય ત્યાંમુખી પરમાત્મા કહેવાય છે. અર્થાત્ સિદ્ધિ પદ પ્રાપ્ત થયે પણ પરમાત્મા કહેવાય છે. એ પ્રકારે શિવ સ્વરૂપ ત્રિવિધ શિવ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૭૯ મું—જીવ અને શિવમાં તફાવત કેટલો?

ઉત્તર—જીવ અને શિવમાં તફાવત નીચે પ્રમાણે કહેવ છે—

ત્રિવ શિવ શિવ ત્રિવ, નાન્તરં ત્રિવ શિવયો;

કર્મવંધો મયેન્ ઔવ, કર્મમુક્તો સદાશિવઃ ૧

અર્થ—જીવ એજ શિવ છે અને શિવ એજ જીવ છે, જીવ શિવમાં આંતર નથી. માત્ર આંતર એટલોજ છે કે-ત્યાંમુખી કર્મના બંધનમાં હોય ત્યાંમુખી જીવ અને કર્મથી મુક્ત એટલે સદાશિવ શિવ. એટલે સિદ્ધ રહિને પ્રાપ્ત થાય તે જીવ શિવ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—પરમાત્મા કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—પરમાત્માનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેવ છે.

દર્જન જ્ઞાન વૈગેન, પરમાત્માયમચયઃ;

વય જ્ઞાન્તિ આદેવાચ, પરમાત્મા સત્યચયે. ૧

અર્થ—કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શનના થોડે દેહો જે આત્મા તેને શાસ્ત્રમાં પરમ નામ ઉત્કૃષ્ટો આત્મા દેહેવાર છે. તે પરમ જ્ઞાન્તિ જોટલે ઉત્કૃષ્ટો જ્ઞાન્તિ કે જેલે સોગ દયાય અને નરનેહકાર્ય એ પચીસ આદિત્ર મોહનીની પ્રકૃતિનો સર્વથા ત્યાગ કરી ઉત્કૃષ્ટો જ્ઞાન્તિ નામ હામા આમ કરી પરમ અદિત્ર રૂપ દાવક વધાજ્યાન આદિત્રને પ્રાપ્ત કરે તેજ પદમાત્મા દેહેવાર છે. અર્થાત્ તેમનેજ પરમાત્મા કહેવ છે. ઇત્યર્થ:-

પ્રશ્ન ૮૧ મું—કેવળ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કેવી રીતે બાજવું ?

ઉત્તર—કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ—“આત્મભિદિ” માં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કેવળ નિજ સ્વભાવનુ, અખંડ વર્તે જ્ઞાન;

હૃદિયે કેવળ જ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્ગોળ. ૧

પ્રશ્ન ૮૨ મું—જ્ઞાની કોને કહિયે ને જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ “આત્મભિદિ” માં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કોટિ વર્તનું સ્વમ પણ, બમણ થતાં સમાય,

તેમ વિકાસ અનાદિનો, જ્ઞાન થતાં દૂર થાય. ૧

પ્રશ્ન ૮૩ મું—જ્ઞાનીની દયા કેવી હોય ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીની દયા નીચે પ્રમાણે કહી છે. સાબળો-

મોહ ભાવ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રશ્ન,

તે કહિયે જ્ઞાની દયા, બાકી કહિયે જ્યાં. ૧

સકલ જગત્ તે જોડવત, અથવા સ્વમ સમાન;

તે કહિયે જ્ઞાની દયા, બાકી જાણા જ્ઞાન. ૨

(આત્મભિદિ.)

પ્રશ્ન ૮૪ મું—જ્ઞાનીનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—શ્રી ઉપદેશ સાગરમાં-પાને ૧૦૧ મે-ઉપદેશ યાત્રામાં-કોટિ
-૭૭ મે-જ્ઞાનીનાં દશ લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહ્યાં છે. શ્લોક:-

અદ્વૈત વૈરાગ્ય નિર્લોદિષત્વ, હ્રાસ દયા સર્વ જનઃ મિત્ર મુ;

નિર્લોભ દાતા મય શોક દર્શી, શાંતિ વરાગમ્ દસ ભક્ત-ભી. ૧

આવાર્થ—ક્રોધ સદિન દોષ, વૈરાગ્યવાન દોષ, નિર્લોદિષ દોષ,
સમાધાન દોષ, ક્ષમા દોષ, સર્વને પ્રીયકારી દોષ, નિર્લોભી દોષ, દાતા
દોષ, મય સદિત દોષ, અને શોક સદિત દોષ એ દસ લક્ષણે રહીને
જ્ઞાની પુરૂષ સમજવા.

પ્રજ્ઞાંતં દર્શનં યસ્ય, સર્વં મૃતાઽમયપદં;

માંગલ્યં ચ પ્રશસ્તંચ, શિવસ્ત્રેન વિમાન્યતે. ૧

અર્થ—પ્રજ્ઞાંત જેનું દર્શન છે અર્થાત્ જેની જ્ઞાંત મૂર્તિ મ્હી છે એવા, અને સર્વ પ્રાણી બૃત્ત છવ સત્ત્વને અસવદાનના દેવાવાળા, સર્વ માંગલ્યમાં શ્રેષ્ઠ મંજગ-આત્મ કટવાણના કરવાવાળા ઉપદ્રવ્ય સંહિત પ્રજ્ઞાંત શુભ પ્રગટ કરી શિવ પદને પામેલા અર્થાત્ અચલ પદને પામેલા તે શિવ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—ત્રિવિધ શિવ સ્વરૂપ કયું છે તે કેવી રીતે?

ઉત્તર—ત્રિવિધ શિવ સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કયું છે—

પરમાત્મા સિદ્ધિ સંપ્રાપ્તો, વાઘાત્મા તુ મવાન્તરે

અન્તરાત્મા મવેદેહ, इत्येष, त्रिविधः शिवः ૧

અર્થ—શિવ પદની પ્રાપ્તિ યનાર છવને ત્રણ સ્વરૂપ થાય છે. પ્રથમ (શિવપદ પ્રાપ્ત થયા પહેલા) ભવના અંતરે બાહ્યાત્મા-બહિરાત્મા હોય છે, અને મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાવાળા છવને તદ્દસરે રહેલા રહેને વિરે રહેલા આત્મા તે અંતરાત્મા કહેવાય છે, અને કૈવલ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયે સિદ્ધિ ગતિ-સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત થાય ત્યાંમુખી પરમાત્મા કહેવાય છે. અર્થાત્ સિદ્ધિ પદ પ્રાપ્ત થયે પણ પરમાત્મા કહેવાય છે. એ પ્રકારે શિવ સ્વરૂપ ત્રિવિધ શિવ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૭૯ મું—છવ અને શિવમાં તફાવત કેટલો?

ઉત્તર—છવ અને શિવમાં તફાવત નીચે પ્રમાણે કહેવ છે.—

જિવ શિવ શિવ ત્રિવ, નાન્તરં ત્રિવ શિવયો;

કર્મવંધો મવેત્ જીવ, કર્મમુક્તો સદાશિવઃ ૧

અર્થ—છવ એજ શિવ છે અને શિવ એજ છવ છે, છવ શિવમાં અંતર નથી. માત્ર અંતર એટલેજ છે કે—ત્યાંમુખી કર્મના બંધનમાં હોય ત્યાંમુખી છવ અને કર્મથી મુક્ત એટલે સદાકાળ શિવ એટલે સિદ્ધ જાતિને પ્રાપ્ત થાય તે છવ શિવ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—પરમાત્મા કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—પરમાત્માનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેવ છે.

દર્શન જ્ઞાન યોગેન, પરમાત્માયનવ્યયઃ;

પરા હાન્તિ અહિંસાચ, પરમાત્મા સતચ્યતે. ૧

અર્થ—કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શનના થોડે સહેલા જે આત્મા નેને શાસ્ત્રમાં પરમ નામ ઉત્કૃષ્ટો આત્મા કહેવાય છે. તે પરમ દ્વાન્તિ એટલે ઉત્કૃષ્ટો દ્વાન્તિ કે જેણે યોગ કયાય અને નરનોકયાય એ પચીસ વ્યક્તિ મોહનીની પ્રકૃતિનો સર્વથા ત્યાગ કરી ઉત્કૃષ્ટો દ્વાન્તિ નામ હામા પ્રાપ્ત કરી પરમ અદ્વિતિયા રૂપ સાવક વધાજવાત વ્યક્તિને પ્રાપ્ત કરે તેજ પરમાત્મા કહેવાય છે. અર્થાત્ તેમનેજ પરમાત્મા કહેવું છે. ઉત્પર્થ:-

પ્રશ્ન ૮૧ મું—કેવળ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કેવી રીતે ભણવું ?

ઉત્તર—કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ—“આત્મસિદ્ધિ” મા નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કેવળ નિઃ સ્વભાવનુ, અખંડ વર્તે જ્ઞાન;
કહિયે કેવળ જ્ઞાન તે, દેહ છતાં નિર્વાણ. ૧

પ્રશ્ન ૮૨ મું—જ્ઞાની કેને કહિયે ને જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ “આત્મસિદ્ધિ” મા નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

ક્રોધ વર્ષનું સ્વપ્ન પલ્લ, ભગવત યતાં સમાધ;
તેમ વિભાવ અનાદિને, જ્ઞાન યતાં દૂર થાય. ૧

પ્રશ્ન ૮૩ મું—જ્ઞાનીની દયા કેવી હોય ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીની દયા નીચે પ્રમાણે કહી છે. સાંભળો—

મોહ ભાવ હાય હોય જ્યાં, અથવા હોય પ્રણત;
તે કહિયે જ્ઞાની દયા, બાકી કહિયે આંત. ૧
સકળ જગત તે એકવત, અથવા સ્વપ્ન સમાન;
તે કહિયે જ્ઞાની દયા, બાકી વાથા જ્ઞાન. ૨

(આત્મસિદ્ધિ)

પ્રશ્ન ૮૪ મું—જ્ઞાનીનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—શ્રી ઉપદેશ સાગરમાં—પાને ૧૦૧ મે—ઉપદેશ યતકમાં—લોક ૭૭ મે—જ્ઞાનીના દશ લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહ્યાં છે. “લોક-”

અક્રોધ વૈરાગ્ય ચિત્તેન્દ્રિયત્વમ્, હમા દયા સર્વ જનઃ પ્રિયત્વમ્;
નિર્લોભ દાતા મય શોક દર્તા, જ્ઞાનિ નરાગમ્ દશ લક્ષણાની. ૧

ભાવાર્થ—ક્રોધ રહિત હોય, વૈરાગ્યવાન હોય, ચિત્તેન્દ્રિય હોય, હમાવાન હોય, દયાળુ હોય, સર્વને પ્રીયકારી હોય, નિર્લોભી હોય, દાતા હોય, ભય રહિત હોય, અને શોક રહિત હોય એ દશ લક્ષણે કરીને જ્ઞાની પુરૂષ સમજવા.

પ્રજ્ઞાંતં દર્શનં યસ્ય, સર્વં ભૂતાઽમયપદં;

માંગલ્યં ચ પ્રજ્ઞસ્તંચ, શિવસ્તેન વિમાવ્યતે. ૧

અર્થ—પ્રજ્ઞાંત એનું દર્શન છે અર્થાત જેની જ્ઞાંત મૂર્તિ રહી છે એવા, અને સર્વ પ્રાણી ભૂત જીવ ચતુરને અમયદાનના દેવાવાળા, સર્વ માંગલ્યમાં શ્રેષ્ઠ મંજળ—આત્મ કલ્યાણના કરવાવાળા ઉપદ્રવ્ય રહિત પ્રજ્ઞાન શુદ્ધ પ્રગટ કરી શિવ પદને પામેલા અર્થાત અચલ પદને પામેલા તે શિવ કહેવાય.

પ્રશ્ન ૭૮ મું—ત્રિવિધ શિવ સ્વરૂપ કશું છે તે કવી રીતે?

ઉત્તર—ત્રિવિધ શિવ સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે—

પરમાત્મા સિદ્ધિ સંપાસો, વાઘાત્મા તુ મવાન્તરે

જન્તરાત્મા મવેદેહ, इत्येष, त्रिविधः शिवः ૧

અર્થ—શિવ પદની પ્રાપ્તિ થનાર જીવને ત્રણ સ્વરૂપ થાય છે. પ્રથમ (શિવપદ પ્રાપ્ત થયા પહેલાં) ભવના આંતરે બાહ્યાત્મા—બહિરાત્મા હોય છે, અને મોક્ષ પ્રાપ્ત થવાવાળા જીવને તાલકે રહેલા દેહને વિરે રહેલો આત્મા તે આંતરાત્મા કહેવાય છે, અને કેવળ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ થયે સિદ્ધિ ગતિ—સિદ્ધ પદ પ્રાપ્ત થાય ત્યાંસુધી પરમાત્મા કહેવાય છે. અર્થાત સિદ્ધિ પદ પ્રાપ્ત થયે પણ પરમાત્મા કહેવાય છે. એ પ્રકારે શિવ સ્વરૂપ ત્રિવિધ શિવ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૭૯ મું—જીવ અને શિવમાં તફાવત કેટલો?

ઉત્તર—જીવ અને શિવમાં તફાવત નીચે પ્રમાણે કહેવ છે.—

જિવ શિવ શિવ જિવ, નાન્તરં જિવ શિવયો;

કર્મવંધો મયેત્ જીવ, કર્મમુક્તો સદાશિવઃ ૧

અર્થ—જીવ એજ શિવ છે અને શિવ એજ જીવ છે, જીવ શિવમાં આંતર નથી. માત્ર આંતર એટલેજ છે કે—ત્યાંસુધી કર્મના બંધનમાં હોય ત્યાંસુધી જીવ અને કર્મથી મુક્ત એટલે સદાકાળ શિવ. એટલે સિદ્ધ ગતિને પ્રાપ્ત થાય તે જીવ શિવ કહેવાય છે.

પ્રશ્ન ૮૦ મું—પરમાત્મા કેને કહીએ ને તેનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—પરમાત્માનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહેવ છે.

દર્શન જ્ઞાન યોગેન, પરમાત્માયમવ્યયઃ;

પરા ક્ષાન્તિ અદિષ્ટાવ, પરમાત્મા સૌંદર્ય ૧

અર્થ—કેવળ જ્ઞાન અને કેવળ દર્શનના થોડે સહેલાઈ ને આત્મા તેને શાસ્ત્રમાં પરમ નામ ઉત્કૃષ્ટો આત્મા કહેવાય છે. તે પરમ જ્ઞાન્તિ એટલે ઉત્કૃષ્ટો જ્ઞાન્તિ કે જેણે સાગ કષાય અને નવનોકષાય એ પચીસ ચારિત્ર મોહનીની પ્રવૃત્તિનો સર્વથા ત્યાગ કરી ઉત્કૃષ્ટો જ્ઞાન્તિ નામ ક્ષમા પ્રાપ્ત કરી પરમ અહિંસા રૂપ ક્ષાયક વધાજ્ઞાત ચારિત્રને પ્રાપ્ત કરે તેજ પરમાત્મા કહેવાય છે. અર્થાત્ તેમનેજ પરમાત્મા કહેવ છે. ઇત્યર્થ:-

પ્રશ્ન ૮૧ મું—કેવળ જ્ઞાનનું સ્વરૂપ કેવી રીતે જાણવું ?

ઉત્તર—કેવળજ્ઞાનનું સ્વરૂપ—“આત્મસિદ્ધિ” માં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કેવળ નિઃ સ્વભાવનું, અખંડ વર્તે જ્ઞાન;

કહિયે કેવળ જ્ઞાન તે, કેહ છતાં નિર્વાણ. ૧

પ્રશ્ન ૮૨ મું—જ્ઞાની કોને કહિયે ને જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીનું સ્વરૂપ “આત્મસિદ્ધિ” માં નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.

કોટિ વર્ષનું સ્વપ્ન પણ, જાગૃત યતાં સમાધ;

તેમ વિભાવ અનાદિનો, જ્ઞાન યતાં દૂર થાય. ૧

પ્રશ્ન ૮૩ મું—જ્ઞાનીની દશા કેવી હોય ?

ઉત્તર—જ્ઞાનીની દશા નીચે પ્રમાણે કહી છે. સાંજળો—

મોહ બાળ ક્ષય હોય જ્યાં, અથવા દેવ પ્રચાન;

તે કહિયે જ્ઞાની દશા, બાકી કહિયે ખંત. ૧

સકળ જગત તે એકવન, અથવા સ્વપ્ન સમાન;

તે કહિયે જ્ઞાની દશા, બાકી વાચા જ્ઞાન. ૨

(આત્મસિદ્ધિ)

પ્રશ્ન ૮૪ મું—જ્ઞાનીનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—શ્રી ઉપદેશ સાગરમાં—પાને ૧૦૧ મે-કપાંચ ચતુર્થમાં—કોઈ

જગ મે-જ્ઞાનીનાં દશ લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહ્યાં છે. ‘સે.૨—

અજોષ વૈરાગ્ય નિર્જોદિયવણ, સમા દયા સર્વ જનઃ પ્રિય વશ;

નિર્જોમ દાતા મય લોક દર્તા, જ્ઞાનિ વરાગણ દત્ત જગજ્ઞાની. ૧

જાવાઈ—ક્રોધ રહિત હોય, વૈરાગ્યવાન હોય, નિર્જોદિય હોય,

સમાવાન હોય, દયાળુ હોય, સર્વને પ્રીયકારી હોય, નિર્જોમી હોય, દાતા

હોય, મય રહિત હોય, અને સોડ રહિત હોય એ દશ

જ્ઞાની શરૂપ સમજવા.

પ્રશ્ન ૮૫ સુ—સમકિતનું સ્વરૂપ શું?

ઉત્તર—સમકિતની પ્રાપ્તિનું સ્વરૂપ ઉત્તરાધ્યયના ૨૮ માં અધ્યયનની ગાથા ૧૪ મી-૧૫ મી માં કહ્યું છે કે—

જીવા જીવાય વંધોય, પુત્રં પાવા સયો તહાઃ
સંવરો નિઝરા મોક્ષો, સંતિષ્ઠ પ તદિયા નવ ૧૪
તદિયાણં તુ ભાવાણં, સંસારો ડવ ઇસણં;
માવેણં સદ્દં તસ્ય, સમર્થં તં વિયા દિય. ૧૫

અર્થ:—૧ જીવ, ૨ અજીવ, ૩ બન્ધ, ૪ પુત્ર, ૫ પાપ, ૬ આશય, ૭ સંવર, ૮ નિઝરા અને ૯ મોક્ષ. એ નવ તત્ત્વ નવ પદાર્થ. તે નવે પદાર્થને શુદ્ધ આત્મ ભાવે-આત્મ સ્વભાવે અથવા સદ્ગુણના ઉપદેશે શુદ્ધ ભાવથી સર્જે તેને સમકિતની પ્રાપ્તિ હોય એમ લગવતે કહ્યું છે.

પ્રશ્ન ૮૬ સુ—કોઈ એમ કહે કે શુદ્ધ દેવ ગુરૂને ધર્મની યોગજ્ઞાણ તેને પણ સમકિત કહિયે તેનું કેમ?

ઉત્તર—એ વાત પણ સત્ય છે તે વિષે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

હિંસા રહિતો ધર્મો, અઠારસ દોસ વિરહિતો દેવો;
નિર્ગંધે પવયણે, સદ્ગુણે દોહ સમ્પર્ત. ૧

હિંસા રહિત એટલે અહિંસામય ધર્મ, અઠાર દોસ રહિત દેવ અને નિર્ગંધ પ્રવચન શુદ્ધ ભાવે સર્જે તેને સમકિત હોય.

પ્રશ્ન ૮૭ સુ—આમાં નિશ્ચય વ્યવહાર સમકિત વિષે કાંઈ ભ્રમજનકું છે?

ઉત્તર—ઉપરોક્ત એ ગાથાના સંબંધે તેમાં બન્ને ભેદ રહેલા છે. જીનોક્ત જીવાદિક નવ પદાર્થ તેને સ્વભાવે એટલે આત્મભાવે તથા ભવિ સ્મરણાદિકે, અથવા જિનોક્ત ઉપદેશ વડે શુદ્ધ આત્મભાવે સર્જે તેને સમકિત કહ્યું છે. તેમાં એટલું સમજવાનું છે કે-નિશ્ચયથી ભણે સર્જે તેનું નિશ્ચય સમકિત અને વ્યવહારથી ભણે સર્જે તેનું વ્યવહાર સમકિત.

અથવા શુદ્ધ દેવ ગુરૂને ધર્મની યોગજ્ઞાણ તે વ્યવહાર સમકિત. અનંતાનુભવીની. ચોકડી ને દર્શન મોડનીયની ત્રણ મળી સાત રૂતિનો ક્ષય ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ તે નિશ્ચય સમકિત.

પ્રશ્ન ૮૮ સુ—સમકિત સાથે દર્શન અને જ્ઞાને કંઈ સંબંધ અથવા કે કેમ?

ઉત્તર—સમકિત કહો કે દર્શન કહો કે શ્રદ્ધા કહો. એ ત્રણ એકજ છે તે પણ નિશ્ચયને વ્યવહારના લેદથી બાણવું.

જે જ્ઞાને કરીને બાણિયું, તેની વર્તે છે શુદ્ધ પ્રતિત;
કહું બગવતે દર્શન તેહને, જેનું બીજું નામ સમકિત. ૧
વર્તે નિજ સ્વભાવનો, અનુભવ લક્ષ પ્રતિત;
વૃત્તિ વહે નિજ ભાવમાં, પરમાર્થે સમકિત. ૨

પ્રશ્ન ૮૬ મું—શ્રદ્ધા સમાધાન કોને કહિયે ?

ઉત્તર—શ્રદ્ધા સમાધાનનું સ્વરૂપ નીચે પ્રમાણે કહું છે.
સત્ય કેવ શુર વાક્ય હૈ, શ્રદ્ધા શાસ્ત્ર વિશ્વાસ;
સમાધાન તાકો કહત, મલ વિશેષકો નાશ. ૧

પ્રશ્ન ૮૭ મું—મુમુક્ષુ કોને કહિયે ને તેનું સ્વરૂપ શું ?

ઉત્તર—નિચેના શુભવાગાને મુમુક્ષુ કહેવ છે.
દયા, શાંતિ, સમતા, ક્ષમા, સત્ય, ત્યાગ, વૈરાગ્ય;
હોય મુમુક્ષુ ઘટ વિષે, એક સદાય મુખગ્ય. ૧
જન્મ મૃત્યુ સંસારતે, હૈસે છુટિયે નિત;
સો મુમુક્ષુ કહિયે સદા, યકે વિચારે ચિત્ત. ૨

પ્રશ્ન ૮૮ મું—જિજ્ઞાસુ કોને કહિયે ને તેનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—જિજ્ઞાસુ નીચેના શુભવાગાને કહ્યા છે.
ક્યાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
બવે ખેદ અંતર દયા, તે કહિયે જિજ્ઞાસ. ૧
તે જિજ્ઞાસુ જીવને, યાવ સદ્યુર યોધ;
તો પામે સમકિતને, વર્તે અંતર શોધ, ૨
(આત્મસિદ્ધિ.)

પ્રશ્ન ૮૯ મું—આત્માર્થી જીવ કોને કહિયે ?

ઉત્તર—આત્માર્થિદિમાં આત્માર્થી નીચે પ્રમાણે કહેવ છે.
જ્યાં જ્યાં જે જે યોગ્ય છે, ત્યાં સમજવું તેહ;
ત્યાં ત્યાં તે તે વ્યાપર, આત્માર્થી જન એહ. ૧
ક્યાયની ઉપશાંતતા, માત્ર મોક્ષ અભિલાષ;
બવે ખેદ, પ્રાણી દયા, ત્યાં આત્માર્થે નિવાસ. ૨

પ્રશ્ન ૯૦ મું—સદ્યુરનું લક્ષણ શું ?

૯૦—આત્મ મિટિમાં મરણનું લક્ષણ ન્દરે યમ
આત્મ જ્ઞાન મમરમિત્તા, વિચરે ગુણ પ્રયોગ
અપૂર્વ જાણી, પામ્યુંન, મરણનું લક્ષણ થોડું
પ્રથમ મૂળ પ્રાણી દળા, જુદા ન રહે મરણ
ચોરી વિષા ધર હરે, હામ ન રાખે ભેદ
ક્રોધ માન માયા નરે, લેખને મરણ ને
પાંચે દિવિ ૧૨૩ કરે, મરણનું કહિએ તેહ.

પ્રશ્ન ૯૪ મું—મુક્તિનો ઉપાય શું ?

ઉત્તર—મુક્તિનો ઉપાય નીચે પ્રમાણે કહ્યો છે—

મુક્તિ થયો એ તાન, વિગતનો ન્યાય નિત સ
દયા સરવના યોગ, કામા સત્ય ૧૦. અધિય

પ્રશ્ન ૯૫ મું—શમ કેટલા પ્રકારના ?

ઉત્તર—શમ ચાર પ્રકારના કહ્યા છે તે નીચે પ્રમાણે

એક શમ દયારથ ધર યોગે, એક શમ ધરોપદ
એક શમ તો જગત પસારા, એક શમ જગતસે
દેવ શમ દયારથ ધર યોગે, ચૈતન્ય શમ ધરોપદ
તેજ શમ તો જગત પસારા, નીરંજન શમ જગતસે

પ્રશ્ન ૯૬ મું—સમદમનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—સમદમનું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે કે—

મન વિષયન તે રોકનો, સમતિહિં કહ્યત મુખી
દિદિમ ગણકો રોકનો, કમ ભાવત છુધ વી

પ્રશ્ન ૯૭ મું—વિવેકનું લક્ષણ શું ?

ઉત્તર—વિવેકનું લક્ષણ નીચે પ્રમાણે કહેલ છે.—

દેહ પ્રપંચ અનિત્ય હે, આત્મ નિત બધાનિ
સારાસાર હિ જાનિવે, યહ વિવેક સમાનિ

પ્રશ્ન ૯૮ મું—નર્કવાશીઓનું ચિન્હ શું ?

ઉત્તર—નર્કવાશીઓનું ચિન્હ નીચે પ્રમાણે કહ્યું છે.—

અતિહિ કેાપ કટુ બચનહુ, હારિદ્ર નીચ મિલાન
સ્વજન ગૈર અકુવિનટહુલ, યહ યદ નરક નિયાન

પ્રશ્ન ૯૯ મું—હિંદુ કેાને કહિએ ?

ઉત્તર—નિચેના ગુણવાગાને હિંદુ કહીએ-

હિંસાથી જે દુર રહે, હણે ન પરના પ્રાણ;
અભક્ષા ભક્ષ જે ના ભાજે, આર્થ હિંદુ તણ વ્યથુ. ૧

પ્રશ્ન ૧૦૦ મું—મુસલમાન કેન કહીએ ?

ઉત્તર—નિચેના ગુણવાગાને મુસલમાન કહીએ-

મુકે સદય ને માન ઇમ, દેહાત્મ અભિમાન;
હૃદય સદાય સરક્તા, તે ચોકળો મુસલમાન. ૧

પ્રશ્ન ૧૦૧ મું—રહિમાન કેને કહીએ ?

ઉત્તર—રહિમાન નિચેના ગુણયુક્તને કહીએ-

રાખે રહેમ-દયા સદા, સર્વ જીવ આત્મ સમાન;
મહેર દિલ દમ દોનના, તે કહીયે રહિમાન. ૧

પ્રશ્ન ૧૦૨ મું—પીર કેને કહીએ ?

ઉત્તર—નિચેના ગુણ જેમાં હોય તે પીર કહેવાય છે-

દયા રહેમ અરૂ ફીનતા, ગીમ દિલ ફીર;
પીઠા બાણે પર તણી, તેહ હમારો પીર. ૧

કિસનબાવનીમાં કહ્યું છે કે-કહા પીર ભોપે પર પીર ન બિચારી રહે.
દહે જે પરની પીઠા બાણે નહિ-પર પીઠા વિચારે નહિ તે પીર ચાનો ?
જોત પરની પીઠા બાણે-વિચારે તેજ પીર કહીએ.

પ્રશ્ન ૧૦૩ મું—અસ્લા-ખુદા-કેને કહીએ ?

ઉત્તર—અસ્લા-ખુદાનું સ્વરૂપ નિચે પ્રમાણે કહ્યું છે-

અસ્લા લાહ પુનઃવતા, જન્મજરા ભોર મરણ;
ખુદા ખુનથી આધરે, દાદ મુને દીએ સરણ. ૧

પ્રશ્ન ૧૦૪ મું—ફીર કેને કહીએ ને ફીરનું લક્ષણ મું ?

ઉત્તર—નિચેના ગુણવાગાને ફીર કહેલ છે. આંખળો-

ફીર ફીરી કાન હેં, જેથી ફર ખજુર;
ચડે તો ચાખે પ્રેમ રસ, પડે તો યજ્ઞના ચુર. ૧

ફાઝા ફા ફસાક દિલ, આશન દહ જંબીર;
ફિઝીરી ફારી ફફી કરે, નિસકો કહી ફીર. ૨

મન મારે તન વસ કરે, ખોલે સકલ ચરીર;
દયા રૂપ રખની કહે, તાકો નાખ ફીર. ૩

પ્રશ્ન ૧૦૫ મું—શાહને કવમા શું કહે છે.

ઉત્તર—શાહને કવમા નીચે પ્રમાણે કહે છે :-

ભાગ છઠો.

પૃષ્ઠ	ઓળ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૩૦	૨	ખસ્યે	ખસ્યે
૨૩૧	૨૮	અર્ધ પુકાલ	અર્ધ પુદગળ
૨૩૬	૧૧	કમ	કર્મ
૨૪૪	૨૨	તો ભવ્યનો અમન્ય	નોભવ્ય નોઅમન્ય
૨૫૧	૭	સેદ ભાવ	લેદ ભાવ
૨૫૭	૧૩	મિથ્યાત્વ મોહનીય	મિથ્ર મોહનીય

ભાગ સાતમો.

૨૮૦	૧૦	અજ્ઞાન ન હોવું નેપ્રએ	અજ્ઞાન હોવું નેપ્રએ
૩૧૪	૧૧	નક્ષોસેર્ણ	ઉક્ષોસેર્ણ
૩૨૦	૨૭	વિપરણો	છીપરણો
૩૨૬	૧૫	અશિદંતની શુધિ	અશિદંતની રૂદિ
૩૨૬	૬૫	પુદગક શુધિની	પુદગલિક રૂદિની

ભાગ આઠમો.

૩૪૧	૧૨	મોધર તેલુછ	મોઘર લેલુછ
૩૪૧		આવક	આવક
		પકરે રૂપાર્થ	
	૨૫	હાગ દેશ	
	૧૬	તટોત	

૬૫

૩૬૫

૪૨૦ ૨૩

૪૨૧ ૫

પૃષ્ઠ	ઝોળ	અમુદ	મુદ
૪૩૬	૧૬	વસ્તુન	વસ્તુના
૪૩૮	૩૦	આવા	આવાતા
૪૪૧	૧૫	સાતમા	બાહમા
૪૪૧	૩૦	૬૧૮	૬૧૮
૪૪૪	૩૧	૩૨૦	૬૩૦
૪૫૬	૧૫	જણાશે	જણાવશે
૪૬૧	૬	૫૫૧	૫૦૧
૪૭૮	૧૪	તે ખાય	તેનખાય
૪૮૧	૧૦	આવા માટે	ખાવા માટે
૪૯૧	૧૭	સરં	સીરં
૪૯૪	૨૪	માખણી	માખણી
૫૦૧	૮	હરતાહે	હરતાહે

ભાગ અગ્યારમો.

૫૦૫	૧૫	અધ્યયનમાં	અધ્યાયમાં
૫૦૮	૩	મિયાતમા	મિયતમા
૫૧૧	૬	સંગૃહ્ય	સંગૃહીત

ઉપકાર પત્ર.

- ૫૧ શા. હરહરમાય નામજી, હા. દક્ષીનદેશમાં તથા નાથાવાસમાં,
મુ. પીલેશ બંદર.
- ૧૫ ભાઈ બ્રહ્મભાઈ તે વેરા ગોર્ખીદેવ હાલજીની વીધય, હા. કમ્પાવુજી
ગોર્ખીદેવ મુ. ચોરબંદર.
- ૧૦ મેતા વાચજી રવજી મુ. રાજકોટ.
- ૧૦ શ્રી ભડીઆદ સ્થાનકવાસી સંઘ મુ. ભડીવાદ.
- ૧૦ શા. નાથાવાસ ગોકળદાસ મુ. દાજાવાડા.
- ૧૦ શા. ઉકાલાઈ ધરમશી હા. વીરજીભાઈ મુ. રજોલ.

પ્રીતી રતનજી વીરપાળ મુ. વેરાવળ.

ભાગ છઠો.

પૃષ્ઠ	બોળ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૩૦	૨	ખાસ્યે	ખસ્યે
૨૩૧	૨૮	અર્ધ પુત્રાલ	અર્ધ પુત્રગ
૨૩૬	૧૧	કમ	કર્મ
૨૪૪	૨૨	તો ભવ્યનો અમન્ય	નોમન્ય નોઅમન્ય
૨૫૧	૭	સેદ ભાવ	સેદ ભાવ
૨૫૭	૧૩	મિથ્યાત્વ મોહનીય	મિથ મોહનીય

ભાગ સાતમો.

૨૮૦	૧૦	અજ્ઞાન ન હોવું જોઈએ	અજ્ઞાન હોવું જોઈએ
૩૧૪	૧૧	નક્ષોસેર્ણ	અક્ષોસેર્ણ
૩૨૦	૨૭	વિપરણો	છીવરણો
૩૨૬	૧૫	અરિહંતની શુધિ	અરિહંતની શુદ્ધિ
૩૨૬	૬૫.	પુદ્ગલ શુધિની	પુદ્ગલિક શુદ્ધિની

ભાગ આઠમો.

૩૪૧	૧૨	મોધર લેણી	મોગર લેણી
૩૪૭	૨૮	આવક	શ્રાવક
૩૫૦	૧૮	પકરે રૂપાવં	નકરેરૂપાવં
૩૭૭	૨૫	દાગ દેશ	રાગ દેશ
૩૮૦	૧૯	તડોતડના	તડોતડના

ભાગ નવમો.

૩૯૫	૯	અવાસાઈ	અવાસાઈ
૩૯૫	૧૦	પ્રતિ	પ્રણીત

ભાગ દશમો.

૪૨૦	૨૩	તહાજુત	તહાજુત
૪૨૧	૫	અંગઅહિત	અંગસાહત

પ્ર.સં.	એકાદશી	અમુદ	શુદ્ધ
૪૩૬	૧૬	૧૨૭૧	૧૨૭૧
૪૩૮	૩૦	આવા	આવા
૪૪૧	૧૫	સાતમા	આઠમા
૪૪૨	૩૦	૬૧૮	૬૧૮
૪૪૪	૩૧	૩૨૦	૬૩૦
૪૪૬	૧૫	જુલાઈ	જુલાઈ
૪૬૧	૬	૫૫૧	૫૦૧
૪૭૮	૧૪	તે આવા	તેનઆવા
૪૮૧	૧૦	આવા માટે	આવા માટે
૪૮૨	૧૭	સર	સર
૪૮૪	૨૪	માખજી	માખજી
૫૦૧	૮	હરતાલે	હરતાલે

આવા અગાધા.

૫૦૫	૧૫	અધ્યાયનાં	અધ્યાયનાં
૫૦૮	૩	વિવાહના	વિવાહના
૫૧૧	૬	સંવત્સર	સંવત્સર

ઉપકાર પત્ર.

- ૫૧ શા. હરજીભાઈ નાગજી, હા. દલીયંદભાઈ તથા નાયાલાલભાઈ,
આ. પીણેરા બંદર.
- ૧૫ ભાઈ અમરજીભાઈ તે બેરા ગોવીંદજી લાલજીની વીધરા, હા. કંપાલજી
ગોવીંદજી આ. પીણેરા બંદર.
- ૧૦ મેના વાવજી સવજી આ. રાજકોટ.
- ૧૦ શ્રી બીરજીભાઈ સવાનકારજી સંધ આ. બીરજી.
- ૧૦ શા. નાયાલાલ ગોવિંદજી આ. દાવુલાલા.
- ૧૦ શા. ઉમાલાઈ ધરમજી હા. વીરજીભાઈ આ. રણેરા.

પી.સં. ૧૦૬ સ્તનજી વીરજી આ. પેરાવરા.

ભાગ છઠો.

પૃષ્ઠ	બોળ	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૨૩૦	૨	ખાસ્યે	ખસ્યે
૨૩૧	૨૮	અર્ધ પુત્રાદ	અર્ધ પુત્રાળ
૨૩૬	૧૧	કમ	કર્મ
૨૪૪	૨૨	તો ભવ્યનો અભવ્ય	નોભવ્ય નોઅભવ્ય
૨૫૧	૭	સેદ ભાવ	લેદ ભાવ
૨૫૭	૧૩	મિથ્યાત્વ મોહનીય	મિથ મોહનીય

ભાગ સાતમો.

૨૮૦	૧૦	અજ્ઞાન ન હોવું નોષ્ટમે	અજ્ઞાન હોવું નોષ્ટમે
૩૧૪	૧૧	નક્ષોસેળં	રક્ષોસેળં
૩૨૦	૨૭	વિપરણો	છીપરણો
૩૨૬	૧૫	અરિહંતની શુધિ	અરિહંતની શ્દિ
૩૨૬	૬૫	પુદ્ગલ શુધિની	પુદ્ગલિક શ્દિની

ભાગ આઠમો.

૩૪૧	૧૨	મોખર તેલુછ	મોખર લેલુછ
૩૪૭	૨૮	ઝાવક	ઝાવક
૩૫૦	૧૮	નકરે દર્પાવ	નકરેદર્પાવ
૩૭૭	૨૫	હામ દેશ	રામ દેશ
૩૮૦	૧૬	તડોતડના	તડોવડના

ભાગ નવમો.

૩૯૫	૬	રજાસાઈ	છજાસાઈ
૩૯૫	૧૦	પ્રતિ	પ્રણીત

ભાગ દસમો.

૪૨૦	૨૩	તદાનુત	તદાનુત
૪૨૧	૫	અંગઅદિત	અંગસાદત

પ્રકર	જોડ	અમુદ	મુદ
૪૩૬	૧૬	વસ્તુન	વસ્તુના
૪૩૮	૩૦	આવા	આવતા
૪૪૧	૧૫	સાર્વભા	આડમા
૪૪૨	૩૦	૬૧૮	૬૧૬
૪૪૪	૩૧	૩૨૦	૬૩૦
૪૪૬	૧૫	જણાવો	જણાવ્યો
૪૫૬	૬	૫૫૧	૫૦૧
૪૬૧	૧૪	તે આપ	તેનખાપ
૪૭૮	૧૦	આવા માટે	આવા માટે
૪૮૧	૧૭	સર્વ	સર્વ
૪૮૧	૨૪	માખણનો	માખણનો
૪૮૪	૮	હરતાહે	હરતાહે
૫૦૧		જાગ અગ્યારમો.	

		અધ્યયનમાં	અધ્યાયમાં
૫૦૫	૧૫	વિપાતમા	વિપતમા
૫૦૮	૭	સંગદહ	સંગદીપુ
૫૧૧	૬		

ઉપકાર પત્ર

- ૫૧ શ્રી. સમુદાય નામ, હ. રાજકોટ ને સરકારી
મુ. પોલીસ બંદર.
- ૧૫ ભાઈ અગત્ય તે વેળા રાજકોટ સરકારી રેલવે, હ. સરકારી
ગેરોલિય મુ. રેલવે.
- ૧૦ મેના વાવણ સરકારી હા. સરકારી
- ૧૦ શ્રી ભીખા સરકારી રેલવે હા. સરકારી
- ૧૦ શ્રી. નામચાંદ રાજકોટ હા. સરકારી
- ૧૦ શ્રી. સમુદાય પત્રમાં હા. રાજકોટ મુ. રેલવે

૫૧૦૬ શ્રી રામજી પીરમાળ મુ. વેંગરમ.

ભાગ છઠો.

પૃષ્ઠ	ઓળ	અમુદ	શુદ્ધ
૨૩૦	૨	ખાસ્યે	ખસ્યે
૨૩૧	૨૮	અર્ધ પુત્રાલ	અર્ધ પુત્રાલ
૨૩૬	૧૧	કમ	કર્મ
૨૪૪	૨૨	તો અમ્યનો અમ્ય	નોઅમ્ય નોઅમ્ય
૨૫૧	૭	સેદ બાવ	લેદ બાવ
૨૫૭	૧૩	મિથ્યાત્વ મેદનીય	મિથ મેદુનીય

ભાગ સાતમો.

૨૮૦	૧૦	અજ્ઞાન ન હોવું ભ્રમ્યે	અજ્ઞાન હોવું ભ્રમ્યે
૩૧૪	૧૧	નક્ષોસેનં	ઝક્ષોસેનં
૩૨૦	૨૭	વિરણો	છીરણો
૩૨૬	૧૫	અરિહંતની શુધિ	અરિહંતની શુદ્ધિ
૩૨૬		અરિહંતની શુદ્ધિ	

જાહેર ખબર.

જેન લાઇબ્રેરીઓને તેમજ વિદ્વાન મુનિરાજોને આ પુસ્તક વિનામૂલ્ય અર્પણ કરવાનું છે, તે તેવી રીતે મંગાવનાર મહાશયોએ પોષ્ટ ખર્ચના રૂા. ૦-૧૨-૦ નીચેના સીરનામે મોકલી મંગાવી લેવું.

આ પુસ્તક મળવાનાં ઠેકાણાં :—

મહેતા ત્રિભુવન વાલજી, લાલજી પારેખની શેરી-ખત્રીવાડ-મુા. રાજકોટ.

ભાવસાર ખીમચંદ જોડીદાસ, ધંધુકા ચર્ધને-મુા. ધોલેરા ખંદર.

કોઠારી ત્રિભુવન ઉજમશી, ઠેં—કોઠારી ચામડ નાગજીની દુકાને,

મુા. વડવાણુ કેમ્પ.

સંઘવી વાડીલાલ ઠાકુભાઈ ઠેં—સારંગપુર તળીયાની પોળ,

મહાદેવનો ખેંચો—મુા. અમદાવાદ.

સૂચના :—‘શ્રી પ્રશ્નોત્તરે મોહનમાળા’ પુર્વાર્દની જુજ નકલો રહી છે, જેઓને જોઈએ તેઓએ રૂા. ૧-૬-૦ તથા પોષ્ટ ખર્ચના રૂા. ૦-૧૨-૦ મળી રૂા. ૨-૪-૦ ઉપરના સીરનામે મોકલી પુસ્તક મંગાવી લેવું.

